

**MUSTAFA KEMAL ATATÜRK'ÜN “NUTUK” ADLI ESERİNİN
FENOMENOLOJİK SÖYLEM ANALİZİ**

Berrin KASIMOĞLU DÖNMEZ

Doktora Tezi

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Yusuf SÖYLEMEZ

AĞRI-2025

(Her hakkı saklıdır)

T.C.
AĞRI İBRAHİM ÇEÇEN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

BERRİN KASIMOĞLU DÖNMEZ

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK'ÜN "NUTUK" ADLI ESERİNİN
FENOMENOLOJİK SÖYLEM ANALİZİ
DOKTORA TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
PROF. DR. YUSUF SÖYLEMEZ

AĞRI-2025

TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum *Mustafa Kemal Atatürk'ün “Nutuk” Adlı Eserinin Fenomenolojik Söylem Analizi* adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim

Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

25/11/2025

Berrin KASIMOĞLU DÖNMEZ

	LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ TEZ KABUL VE ONAY TUTANAĞI	Doküman No	FR-211
		İlk Yayın Tarihi	26.02.2024
		Revizyon Tarihi	
		Revizyon No	00
		Sayfa No	1/1

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK'ÜN “NUTUK” ADLI ESERİNİN
FENOMENOLOJİK SÖYLEM ANALİZİ

Prof. Dr. Yusuf SÖYLEMEZ danışmanlığında, Berrin KASIMOĞLU DÖNMEZ tarafından hazırlanan bu çalışma, 25/11/2025 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından değerlendirilmiş olup Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yeni Türk Dili Bilim Dalı'nda Doktora tezi olarak **oybirliği** ile kabul edilmiştir.

Başkan : Doç. Dr. Özkan AYDOĞDU İmza :
Üye : Prof. Dr. Yusuf SÖYLEMEZ İmza :
Üye : Doç. Dr. Ayhan BULUT İmza :
Üye : Doç. Dr. Ahmet KARABULUT İmza :
Üye : Dr. Öğr. Üyesi Necip Fazıl İmza :
ŞENARSLAN

Yukarıdaki sonuç;

Enstitü Yönetim Kurulu .../.../... tarih ve / numaralı kararı ile onaylanmıştır.

Prof. Dr. Mehmet TEYFUR
Enstitü Müdürü

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaklardan yapılan bildiriş, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak olarak kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

HAZIRLAYAN	KONTROL EDEN	ONAYLAYAN

	LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ TEZ BENZERLİK RAPORU	Doküman No	FR-213
		İlk Yayın Tarihi	26.02.2024
		Revizyon Tarihi	
		Revizyon No	00
		Sayfa No	1/2

Benzerlik Oranlarına Dair Beyannamedir		
Öğrenci Adı Soyadı	BERRİN KASIMOĞLU DÖNMEZ	
Numarası	216052024	
Ana Bilim Dalı	TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI	
Bilim Dalı	YENİ TÜRK DİLİ	
Programı	DOKTORA	
Danışman Unvanı Adı Soyadı	PROF. DR. YUSUF SÖYLEMEZ	
Tez Başlığı	MUSTAFA KEMAL ATATÜRK' ÜN “NUTUK” ADLI ESERİNİN FENOMENOLOJİK SÖYLEM ANALİZİ	
Bölümler	Turnitin Sonucu	En Yüksek Değer
Giriş	% 3	% 25
Kuramsal Temeller/Kavramsal Çerçeve	% 3	% 30
Materyal ve Yöntem	% 0	% 30
Araştırma Bulguları	% 5	% 20
Sonuç/Tartışma/Öneri	% 0	% 20
TEZ (GENEL)	% 2	% 25

28/11/2025

Yukarıda bilgileri yazılı tez çalışmasının benzerlik oranları Turnitin raporundan alındığı haliyle yazılmış olup tüm bilgilerin doğru olduğunu, aksi halde doğacak hukuki sorumlulukları kabul ve beyan ederiz.

İmza

Berrin KASIMOĞLU DÖNMEZ

İmza

Prof. Dr. Yusuf SÖYLEMEZ

ÖZET

DOKTORA TEZİ
MUSTAFA KEMAL ATATÜRK'ÜN “NUTUK” ADLI ESERİNİN
FENOMENOLOJİK SÖYLEM ANALİZİ
Berrin KASIMOĞLU DÖNMEZ
Tez Danışmanı: Prof. Dr. Yusuf SÖYLEMEZ
Jüri: Doç. Dr. Özkan AYDOĞDU
Doç. Dr. Ayhan BULUT
Doç. Dr. Ahmet KARABULUT
Dr. Öğr. Üyesi Necip Fazıl ŞENARSLAN
2025, XIII+801 sayfa

Felsefenin tarihi gelişimi içinde kendisine doğrudan ya da dolaylı olarak yol bulan ve bu şekilde gelişip 20. yüzyılda Edmund Husserl'in çalışmalarıyla asıl şeklini alıp felsefede yeni bir alan olarak kabul edilen fenomenoloji, yine Husserl tarafından anlam kuramının temeline yerleştirilmiş ve Fenomenolojik Anlam Kuramı ortaya çıkmıştır. Husserl tarafından fenomenolojisinde ve buna dayalı anlam kuramında belirtilen temel kavramların ve yaklaşımların sözlü veya yazılı bir metnin söyleminin analiz edilmesinde faydalanılabilecek birer adım şeklinde ele alınabileceğinin tarafımızca fark edilmesi sonucunda yeni bir söylem analizi yaklaşımı olarak *Fenomenolojik Söylem Analizi*'nin temelli atılmıştır.

Bu doktora tezi çalışmasında fenomenolojinin ve söylemin temel prensipleri bir araya getirilerek yeni bir söylem analizi yaklaşımı olan Fenomenolojik Söylem Analizi geliştirilmiştir. Tezin amacı Mustafa Kemal Atatürk'ün *Nutuk*'unu Fenomenolojik Söylem Analizi yaklaşımıyla analiz ederek metnin söylemini dilsel ve dil dışı durumlara göre bütüncül şekilde değerlendirebilmektir. Bu doğrultuda fenomenoloji ve söylemin kuramsal temeli açıklandıktan sonra Nutuk, Fenomenolojik Söylem Analizi yaklaşımıyla analiz edilmiştir.

Çalışmada incelenen metin olarak Mustafa Kemal Atatürk'ün Nutuk adlı eseri seçilmiştir. Çalışma nitel araştırma yöntemlerine göre yürütülmüş, veriler doküman incelemesi yöntemiyle elde edilmiş ve Fenomenolojik Söylem Analizi yöntemiyle analiz edilmiştir.

Çalışmanın girişinde ele alınan konuya genel bir giriş yapılmış; çalışmanın amacı, gerekliliği, önemi, kapsamı ve sınırları ortaya konmuş; konusu kapsamında ilgili çalışmalar hakkında bilgi verilmiştir.

Tez çalışmasının dayandığı kuramsal çerçeve doğrultusunda dil felsefesi, anlam, anlam kuramları, fenomenolojik anlam kuramı, söylem, söylem yaklaşımları, söylem analizi ve mevcut yaklaşımlar hakkında bilgi verilmiş; Fenomenolojik Söylem Analizi'nin uygulama aşamaları belirlenmiştir. Son olarak da bu yeni yaklaşıma göre incelenecek olan Nutuk 'la ilgili ayrıntılı bilgi verilmiştir. Üçüncü bölümde bu tez çalışmasının hangi materyallerle gerçekleştirildiği ve nasıl bir yöntemle yapıldığı üzerinde durulmuştur.

Nutuk 'un Fenomenolojik Söylem Analizi onun bağlamı, tematik altyapısı, söylemine etki eden ifadeler belirlenerek gerçekleştirilmiş; bulgular tematik altyapının başlıklarına göre sınıflandırılmış; anlamsal bütünlüğü bulunan her bölümün ardından söyleme etki eden ifadeler, bu ifadelere karşılık gelen kavram ve alt kavramlar tablolastırılarak bölümdeki Fenomenolojik Söylem Analizi 'nin bütüncül bir değerlendirilmesi yapılmıştır. Fenomenolojik Söylem Analizi ile eserde yönelinen fenomenler, burada hangi gerçek veya düşünsel varlığa yönelim olduğu, birinci şahıs; yani Mustafa Kemal Atatürk tarafından bu varlıkların hangi edimlerle nasıl deneyimlendiği, bunların ifadesinde dilin imkanlarının nasıl kullanıldığı tespit edilmiştir.

Nutuk 'un Fenomenolojik Söylem Analizi neticesinde elde edilen bulgular son kısımda değerlendirilmiş, tartışma kısmına yer verilmiştir. Atatürk'ün Nutuk 'ta yöneldiği fenomenler, bu fenomenlerin deneyimlenme tarzları, sözcelerin yapısı, anlamın gerçeklikle ilgisi doğrultusunda ifadelerdeki mecazlar, söyleminin anlam katmanları, anlamın bağlamla ilişkisi, söylemdeki örtük anlamlar, söylemle aktarılmak istenen temel iletiler ve söylemin işlevi açıklanmaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda Mustafa Kemal Atatürk' ün Nutuk' un bağlamını üç ana, yirmi sekiz alt temaya dayandırdığı; bunlardaki fenomenleri barındıran beş yüz doksan dört (594) sözcce olduğu ve bunlardan kırk beşinin (45) kateorematik, kalanlarınsa sinkateorematik olduğu görülmüştür. Atatürk' ün “eski devlet, yeni devlet, eski liderlik anlayışı, yeni liderlik anlayışı, eski hükümet, yeni hükümet, iç ve dış düşmanlar, mücadele ve

yeniden doğuş” fenomenlerine; bunlar üzerinden de “tam bağımsızlık, millilik/milliyetçilik, vazife” fenomenlerine yönelindiği tespit edilmiştir. İletiler bu fenomenler üzerinden aktarılmaya çalışılmıştır. Fenomenolojik Söylem Analizi’nin hacimli, çok iletili, birden fazla söylem türünü barındıran metinleri fenomenleri üzerinden analiz edebileceği anlaşılmıştır. Bunula birlikte Nutuk’la ve daha önceki söylem analizi yaklaşımlarıyla bu tez çalışmasının kısa bir karşılaştırması yapılmıştır.

Son olarak tezin yazımında faydalanan çalışmaların kaynakçası tez yazım kılavuzuna göre listeli biçimde yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Atatürk, *Nutuk*, fenomenoloji, söylem analizi, Fenomenolojik Söylem Analizi.

ABSTRACT
PHD DISSERTATION
A PHENOMENOLOGICAL DISCOURSE ANALYSIS OF MUSTAFA
KEMAL ATATÜRK'S WORK TITLED "NUTUK"
Doctoral Advisor: Prof. Dr. Yusuf SÖYLEMEZ
Jury: Doç. Dr. Özkan AYDOĞDU
Doç. Dr. Ayhan BULUT
Doç. Dr. Ahmet KARABULUT
Dr. Öğr. Üyesi Necip Fazıl ŞENARSLAN
2025, XIII+801 pages

Within the historical development of philosophy, phenomenology, which found its way directly or indirectly and developed in this manner, took its true form in the 20th century with the works of Edmund Husserl and was accepted as a new field in philosophy. It was also placed at the foundation of the theory of meaning by Husserl, giving rise to the Phenomenological Theory of Meaning. Recognising that the fundamental concepts and approaches outlined by Husserl in his phenomenology and the theory of meaning based on it could be approached as steps that could be utilised in the analysis of the discourse of an oral or written text, we laid the foundations for a new discourse analysis approach: Phenomenological Discourse Analysis.

In this doctoral thesis, a new discourse analysis approach called Phenomenological Discourse Analysis has been developed by bringing together the fundamental principles of phenomenology and discourse. The aim of the thesis is to analyse Mustafa Kemal Atatürk's Nutuk using the Phenomenological Discourse Analysis approach in order to evaluate the discourse of the text holistically according to linguistic and non-linguistic situations. In this regard, after explaining the theoretical basis of phenomenology and discourse, Nutuk was analysed using the Phenomenological Discourse Analysis approach.

The text examined in this study is Mustafa Kemal Atatürk's work entitled Nutuk. The study was conducted according to qualitative research methods, data was obtained through document analysis, and analysed using Phenomenological Discourse Analysis.

The introduction to the study provides a general overview of the subject matter; the purpose, necessity, importance, scope and limitations of the study are outlined; and information is provided on relevant studies within the scope of the subject.

In line with the theoretical framework on which the thesis is based, information is provided on the philosophy of language, meaning, theories of meaning, phenomenological theory of meaning, discourse, discourse approaches, discourse analysis, and current approaches; the application stages of Phenomenological Discourse Analysis are determined. Finally, detailed information is provided about the Nutuk, which will be examined according to this new approach. The third chapter focuses on the materials used in this thesis and the methodology employed.

The Phenomenological Discourse Analysis of the Nutuk was conducted by determining its context, thematic framework, and the expressions influencing its discourse; the findings were classified according to the headings of the thematic infrastructure; after each section with semantic integrity, the expressions influencing the discourse, the concepts and sub-concepts corresponding to these expressions were tabulated, and a comprehensive evaluation of the Phenomenological Discourse Analysis in the section was made. Through Phenomenological Discourse Analysis, the phenomena addressed in the work, the actual or conceptual entities to which they refer, and how these entities were experienced by the first person, namely Mustafa Kemal Atatürk, and how the possibilities of language were used in their expression were identified.

The findings obtained from the Phenomenological Discourse Analysis of the Nutuk have been evaluated in the final section, and a discussion section has been included. The phenomena addressed by Atatürk in the Nutuk, the ways in which these phenomena are experienced, the structure of the words, the metaphors in the expressions in line with the relationship between meaning and reality, the layers of meaning in his discourse, the relationship between meaning and context, the implicit meanings in the discourse, the fundamental messages intended to be conveyed through the discourse, and the function of the discourse have been explained. In this regard, it has been observed that Mustafa Kemal Atatürk based the context of his Speech on three main themes and twenty-eight sub-themes; that there are five hundred and ninety-

four (594) utterances containing phenomena within these themes, and that forty-five (45) of these are categorical, while the rest are non-categorical. It was determined that Atatürk focused on the phenomena of ‘old state, new state, old leadership understanding, new leadership understanding, old government, new government, internal and external enemies, struggle and rebirth’; and through these, on the phenomena of ‘complete independence, nationalism/nationalism, duty’. The messages were attempted to be conveyed through these phenomena. It was understood that Phenomenological Discourse Analysis can analyse voluminous, multi-message texts containing multiple discourse types through phenomena. Along with this, a brief comparison was made between this thesis study and Nutuk and previous discourse analysis approaches.

Keywords: Atatürk, *Nutuk*, phenomenology, discourse analysis, Phenomenological Discourse Analysis.

ÖN SÖZ

Söylem, bireyin dünyayı algılayıp düşüncesinde şekillendirmesi ve bunu dille ifade etmesi; sözüyle yeni gerçeklikler yaratması ve başkalarına da bunu gösterebilmesidir. Bu tez çalışmasının temel hedefi, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün bunu gerçekleştirirken hangi yollardan geçtiğini, yeni bir devlet ve rejim kurmada hangi adımları izlediğini, sonrasında bu yeni devletin gelişiminde ne gibi girişimlerde bulunduğunu anlattığı *Nutuk* adlı eserinin söylemini yine bu tezle geliştirilen *Fenomenolojik Söylem Analizi* yaklaşımına göre analiz etmektir.

Nutuk yalnızca bir hatırat ya da siyasi belge değil, aynı zamanda Cumhuriyet'in kuruluşu ve sonrasındaki temellerin söylemidir. Bu nedenle, onu anlamak sadece içerdiği tarihsel vakaları değerlendirmek değil; dilin, söylemin ve retorikğin nasıl bir toplumsal, eğitsel, politik ve ideolojik yapı inşa ettiğini çözümlemektir. Çalışmada geliştirilen yeni söylem analizi yaklaşımı, metnin bu kurucu boyutlarını görünür kılmayı ve Nutuk'un dilsel örgüsünü farklı bir bakış açısıyla değerlendirmeyi mümkün kılmaktadır.

Bu çalışma, Atatürk'ün tarih sahnesindeki eylemlerinin ötesine geçerek onun düşünce dünyasının dilindeki izdüşümünü ortaya koymayı amaçlamakta; Nutuk'u yalnızca bir tarih anlatısı olarak değil, bir varlık ve anlam inşası süreci olarak ele alan; çağdaş Türkiye Cumhuriyeti'nin nasıl kurulduğunun bilişsel temellerini söylem üzerinden çözümleyen, hem dilbilim hem felsefe hem de siyaset düşüncesi açısından özgün bir bakış sunmaktadır. Fenomenolojik Söylem Analizi, bu bağlamda, Atatürk'ün dili nasıl bir düşünme biçimi olarak kullandığını, kelimelerin ardındaki deneyimsel ve bilinçsel katmanları nasıl şekillendirdiğini açığa çıkarmayı hedefler.

Dolayısıyla bu tez yalnızca bir metin incelemesi değil; kurucu bir bilincin söylem boyutuna dair yeni bir analiz önerisidir. Bu yönüyle çalışma ilgililerini hem Atatürk'ü, onun düşüncesini ve dilini hem de Cumhuriyet'in kuruluş anlatısını yeniden düşünmeye; anlamın oluşum sürecini fenomenolojik bir dikkatle analiz etmeye çağırmaktadır.

TEŞEKKÜR

Gerek bu doktora tezi çalışmasında gerek diğer akademik çalışmalarında yaratıcı fikirleriyle, ilmiyle, adaletiyle, hoşgörüsüyle, şefkatiyle bana destek olan; bana akademi yolunda ilerleyerek yeni şeyler öğrenmenin ve bunları uygulamanın keyfini tadabilmenin yolunu gösteren, zorlaştırmayıp kolaylaştıran, bilim insanı olmada ve yetiştirmede daima örnek alacağım, hem akademik hayatta hem de günlük hayatta daima desteğini gördüğüm kıymetli danışman hocam Prof. Dr. Yusuf SÖYLEMEZ'e sonsuz teşekkür ediyorum. Kendimle, fakültemle, çalışmalarım ile ilgili her konuda düşüncelerine başvurabildiğim; bu noktada bana kapısını daima açık tutan, tezimi hakkıyla tamamlamamda beni teşvik eden kıymetli hocam Dr. Öğr. Üyesi Necip Fazıl ŞENARSLAN'a; Tez İzleme Komitesi'nde yer alarak tezimin şekillendirilmesine katkıda bulunan Doç. Dr. Ahmet KARABULUT'a teşekkürlerimi sunuyorum.

Stresli olduğum zamanlarda masanın başına yeniden oturamamda katkısı olan Dr. Öğr. Üyesi Hasan ÇELİK'e; aynı odayı paylaştığım, bana daima destek olan ve enerjimi yerine getirerek çalışmalarımı tamamlamamda beni yüreklendiren değerli arkadaşım Arş. Gör. Münevver ERTÜRK'e çok teşekkür ediyorum. Bana BİDEB 2211A kapsamında burs desteği sağlayan TÜBİTAK'a da teşekkür ederim.

Çalışmam boyunca ilgi ve desteklerini esirgemeyen canım kardeşlerime, ablam olarak bildiğim ve hep öyle kalacak olan teyzeme; ondan çaldığım zamanların gelişmem ve ilerlemem için olduğunu bildiğinden bunu dert etmeyen, bu yolda daima bana destek verip yanımda duran, beni sevgi ve ilgiyle teşvik eden değerli eşim Emre DÖNMEZ'e; beni dokuz ay karnında taşıyan ve sonsuza kadar gönlünde taşıyacak olan, kendi derdini yok sayıp daima bana bize koşan, kısacık ömrünü bize adayan ve bugün geldiğim yerde, şu anki hâlimle olmamın asıl mimarı canım anneme teşekkürü bir borç bilirim.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Ulu Önder Mustafa Kemal ATATÜRK'e verdiği mücadele ve bize kazandırdığı her şey için sonsuz teşekkür ediyor, onu saygı, sevgi ve minnetle anıyorum.

Ağrı-2025

Berrin KASIMOĞLU DÖNMEZ

KISALTMALAR DİZİNİ

ABE 2	<i>Atatürk'ün Bütün Eserleri, Cilt: 2.</i> (1999). İstanbul: Kaynak Yayınları.
ABE 3	<i>Atatürk'ün Bütün Eserleri, Cilt 3,</i> (2000). İstanbul: Kaynak Yayınları.
ABE 4	<i>Atatürk'ün Bütün Eserleri, Cilt 4.</i> (2000b). İstanbul: Kaynak Yayınları.
ABE 6	<i>Atatürk'ün Bütün Eserleri, Cilt, 6.</i> (2001). İstanbul: Kaynak Yayınları.
ABE 7	<i>Atatürk'ün Bütün Eserleri, Cilt 7.</i> (2003a). İstanbul: Kaynak Yayınları.
ABE 8	<i>Atatürk'ün Bütün Eserleri, Cilt 8.</i> (2004). İstanbul: Kaynak Yayınları.
ABE 10	<i>Atatürk'ün Bütün Eserleri, Cilt 10.</i> (2003b). İstanbul: Kaynak Yayınları.
ABE 11	<i>Atatürk'ün Bütün Eserleri, Cilt 11.</i> (2003c). İstanbul: Kaynak Yayınları.
ABE 14	<i>Atatürk'ün Bütün Eserleri, Cilt 14.</i> (2004b). İstanbul: Kaynak Yayınları.
ABE 16	<i>Atatürk'ün Bütün Eserleri, Cilt 16.</i> (2005). İstanbul: Kaynak Yayınları.
NUTUK I	Atatürk, M. K. (1951). <i>Nutuk I.</i> Ankara: Millî Eğitim Basımevi.
NUTUK II	Atatürk, M. K. (1952). <i>Nutuk II.</i> Ankara: Millî Eğitim Basımevi.
NUTUK III	Atatürk, M. K. (1963). <i>Nutuk III.</i> Ankara: Millî Eğitim Basımevi.
TBMM	Türkiye Büyük Mille Meclisi

TABLÖLER DİZİNİ

Tablo 1: Devletin, hükümetin, milletin ve ordunun durumu.....	290
Tablo 2: Düşmanın durumu.....	308
Tablo 3: Bölgesel kurtuluş yolları.....	317
Tablo 4: Manda ve himaye.....	328
Tablo 5: Nedeni ve amacı.....	347
Tablo 6: Yöntemi: amaç için yapılanlar, yapılması ve yapılmaması gerekenler.....	390
Tablo 7: Elde edilen başarılar.....	419
Tablo 8: Millî Mücadele'nin lideri.....	453
Tablo 9: “Türk milleti” algısı.....	477
Tablo 10: Millî Mücadele’de “millîlik, millî birlik, vatanperverlik”.....	489
Tablo 11: Fikir ayrılıkları.....	517
Tablo 12: Bazı cemiyet ve şahıslar.....	548
Tablo 13: İsyanlar.....	575
Tablo 14: Yenilik Hareketleri.....	676
Tablo 15: Geçmişten geleceğe öğüt ve uyarılar.....	730

İÇİNDEKİLER

TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI	3
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ.....	4
TEZ KABUL VE ONAY TUTANAĞI.....	4
ÖZET.....	ii
ABSTRACT	v
ÖN SÖZ.....	viii
KISALTMALAR DİZİNİ	x
TABLolar DİZİNİ.....	xi
İÇİNDEKİLER	xii
BİRİNCİ BÖLÜM.....	14
1. GİRİŞ	14
1.1. Çalışmanın Amacı.....	5
1.2. Çalışmanın Gerekliliği ve Önemi	7
1.3. Çalışmanın Kapsamı, Sınırları ve Sınırlılıkları.....	9
1.4. İlgili Araştırmalar.....	10
1.4.1 Husserl Fenomenolojisinin Bütünü Hakkında Bilgi İçeren Çalışmalar	10
1.4.2. Husserl Fenomenolojisinin Belirli Bir veya Birkaç Kavramını Ele Alan Çalışmalar	18
1.4.3. Söylem ve Söylem Analizinin Kuramsal Yapısıyla İlgili Çalışmalar..	25
1.4.4. Söylem Analizi Yöntemiyle Yapılan Bazı Çalışmalar.....	33
1.4.5. Nutuk ile İlgili Çalışmalar.....	34
İKİNCİ BÖLÜM.....	39
2. KURAMSAL ÇERÇEVE	39
2.1. Dil Felsefesi	40
2.1.1. Dil Felsefesinin Temel Kavramları.....	54
2.1.2. Dilbilim ve Dil Felsefesi	62
2.1.3. Anlam, Anlambilim ve Dil Felsefesinde Anlam Sorunu	66
2.1.4. Anlam Kuramları	69
2.2. Fenomenolojik Anlam Kuramı	85
2.2.1. Fenomenolojinin Kurucusu Edmund Husserl	86
2.2.2. Fenomenoloji ve Husserl Fenomenolojisi.....	90
2.2.3. Husserl Fenomenolojisinin ve Fenomenolojik Anlam Kuramının Temel Kavramları.....	98
2.3. Söylem	127
2.3.1. Söylem Ne Değildir: Söyleme Benzeyen ve Onunla Karıştırılan Kavramlar.....	130
2.3.2. Söylemle İlişkili Temel Kavramlar	135

2.3.3. Söylem Yaklaşımları	145
2.3.4. Söylem Analizi	152
2.3.5. Söylem Analizi Yaklaşımları	158
2.4. Fenomenolojik Söylem Analizi	182
2.4.1. Bağlam, Tematik Altyapı ve Söyleme Etki Eden İfadelerin Belirlenmesi	183
2.4.2. Belirlenen İfadelerin Fenomenolojik Anlamlandırması.....	184
2.4.3. Söylemin Analizi.....	187
2.5. Nutuk.....	188
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	192
3. MATERYAL VE YÖNTEM.....	192
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	194
4. BULGULAR	194
4.1. Nutuk'un Fenomenolojik Söylem Analizi	194
4.1.1. Nutuk'u Ortaya Çıkaran ve Nutuk'taki Bağlam	195
4.1.2. Tematik Altyapının Belirlenmesi.....	258
4.1.3. Söyleme Etki Eden İfadelerin Belirlenmesi, Fenomenolojik Anlamlandırma ve Fenomenolojik Söylem Analizi.....	259
BEŞİNCİ BÖLÜM	751
5. SONUÇ VE TARTIŞMA	751
KAYNAKÇA	778

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GİRİŞ

Dil ve dile ait unsurlar tarih boyunca merak konusu olagelmıştır. Antik Yunan'dan başlayarak günümüze kadar dilin yapısı ve evrimiyle ilgili birçok çalışma yapılarak pek çok görüş ortaya konmuştur. Bu çalışmaların dilbilimsel olarak daha sistemli ve bilimsel bir nitelik kazanması 17. yüzyılda Port-Royal Okulu ve onların dil bilgisi yaklaşımları ile olur. 20. yüzyılda Noam Chomsky tarafından ele alınıp geliştirilecek olan “yüzey yapı- derin yapı” konusunun ilke kez ele alınması ve dilin görünen ses düzeyinin yanında görünmeyen, sesle değil de anlamla ilgili olan bir yapının da varlığından söz edilmesi Port-Royal Okulu sayesinde. Port-Royal Okulu tarafından verilen “Görünmeyen Tanrı görünen dünyayı yarattı.” (*Invisible God has created the visible world.*) örneği bu konunun açıklanışında dikkat çekici bir unsur olur. Tümcenin kendisi herkesçe algılanan yüzey yapı iken derin yapıda üç anlam ortaya çıkmaktadır: Tanrı görünmez (1), Tanrı dünyayı yarattı (2) Dünya görülür (3) (Chomsky, 2001: 35). Her yüzey yapının ardında bir de derin yapı olduğu bu örnek üzerinden açıklanmaya çalışılır ve daha sonraki dönemlerde bu anlayışla yapılan çalışmalar gelişme göstererek yeni alanları doğurur.

17. yüzyılda yaşanan gelişmelerin ardından 18. yüzyılda bir yandan dillerin sınıflandırılması çalışmaları sürerken diğer yandan dilin düşünceyle ilişkisi konusu ele alınmaya başlanır. Descartes'tan gelen “ideal dil” anlayışı Leibniz'de onun bakış açısından bir yorum bulmuştur. Descartes tarafından mükemmel dilin olabileceği fikri savunulmaktadır. Leibniz'e göre ideal dil, evrensel dildir. Ona göre dilin evrensel niteliği vasıtasıyla doğal ve günlük dildeki anlam belirsizlikleri ortadan kaldırılacak ve ideal dile ulaşılabilecektir (Altınörs, 2010: 67-68). Evrensel dil de ideal ve mükemmel olan bir dildir. Bu yüzyılda dil üzerine çalışmalarıyla bilinen bir diğer isim olan Herder tarafından dilin kökeninin tanrısal olamayacağı, dili üretme bakımından insanı

hayvandan ayırmanın içgüdü olduğu, hayvanlar içgüdüleriyle hareket ederken insanlarda onlarınkiyle aynı içgüdüünün olmadığı ve bu nedenle insanın bir şeye bakıp onlara anlam verme ihtiyacıyla dil yetisini ürettiği görüşü savunulur (Herder, 1772: 12-13). Humboldt'ta ele alınan ise dille kültür ve ulusal kimlik arasındaki karşılıklı ilişkilerdir.

19. yüzyılda karşılaştırmalı dilbilim Franz Bopp tarafından dilbilimin bir dalı olarak ortaya konmuş, birçok dilbilimci tarafından dillerin benzerlikleri, yakınlıkları farklılıkları araştırılmış, dil aileleri belirlenmiş, özellikle ses bilgisi çalışmaları yapılmıştır (Aksan, 2015: 20). Bu yüzyılın dilbilim çalışmalarında en önemli başarının “dillerin ses sistemleri, dilbilgisi yapıları, kelime dağarcıkları yönünden sistematik olarak karşılaştırılabileceği ve kökenbilimsel olarak ilişkili olduklarının gösterilebileceği” ilkelerini içeren karşılaştırmalı yöntemin geliştirilmesi olduğu genel olarak kabul edilmektedir. İlk elli yılda daha çok dillerin akrabalıkları konusu üzerinde durulup dil aileleri belirlenmeye çalışılırken sonraki elli yılda yapılan çalışmalarda “ses değişimi” konusu üzerinde daha fazla durulur. 1870'lerde *Junggrammatiker* (genç dilbilgisi uzmanları veya Neogrammacılar) olarak bilinen bir grup bilim insanı tarafından bir dilin ses sisteminde zaman içinde gelişen tüm değişimlerin düzenli ses yasalarının işleyişine tabi olduğu tezi ortaya atılır. Başlangıçta çok tartışmalı bulunan “ses kurallarının işleyişinin kesinlikle düzenli oldukları” teorisi, yüzyılın sonlarına doğru genel kabul görmeye ve karşılaştırmalı yöntemin ana prensibi olmaya başlamıştır (<https://www.britannica.com>, 2024).

Dille ilgili 19. yüzyılda yapılan karşılaştırmalı çalışmalarla ses bilgisi alanında başarılı sonuçlar elde edilmesi sağlansa da dil olguları tek tek incelenmekle yetinildiğinden dilin genel özellikleri irdelenememiştir. 20. yüzyılda dilin ne olduğu, nasıl kullanıldığı toplumdaki yeri ve inceleme yöntemleri açıklığa kavuşmuş ve “genel dilbilime” geçilmiştir. Özellikle Ferdinand de Saussure'ün çalışmalarıyla kurulan *yapısal dilbilim*, dile öncesinden farklı şekilde bakılmasına olanak sağlamış; Noam Chomsky'nin çalışmalarıyla dilin sadece yüzey yapısının incelenmesi bir kenara bırakılarak derin yapısına da yönelme olmuştur. Bu yüzyıldan itibaren dil, yalnız bir iletişim aracı olarak görülmekten çıkarılmış; onun dünya ve düşünce ile ilişkileri, dili konuşan ve onun alıcısının dili ve düşünceyi kurmada, kullanmadaki yeri gibi konular daha ayrıntılı biçimde ele alınmaya başlanmış; dilin sözcük yığını olarak görülmesi

terk edilerek bu anlayış günümüze kadar gelmiştir (Kıran, 2002: 107). Böylece dil ve dille ilgili çalışmalara dair birçok yeni yaklaşım ortaya çıkmıştır.

Dil üzerine bu yeni yaklaşımlardan biri söylemin incelenmesidir. Yapısal dilbilim, söylem analizlerinin çıkış noktasıdır. En genel ifadesiyle “kullanımdaki dilin incelenmesi” demek olan söylem analizinin temelinde yer alan *söylem*; bir konuşmanın ya da yazının üretilme koşullarının bütünüdür. Bu kavram, genellikle belirli bir iletişim durumunu veya metni ifade eder. Dilin kişisel kullanımını veya her türlü eylemi üretim koşullarını göz önünde bulundurarak incelemek söylem analizinin temelidir (Günay, 2018: 19,21). Böylece söylemin ardındaki toplumsal, kültürel, ekonomik vb. etkenler de ortaya çıkarılır ve hem dille hem de eylemle söylenenin daha derinlemesine anlaşılması sağlanır. Söylem ve söylem analizi, iletişimin ve anlamın analiz edilmesi bakımından dilbilimde olduğu kadar dil felsefesinde de önemli bir yere sahiptir. Çünkü dille ilgili tüm dilleri ilgilendiren sorunlar ve bunlardan biri olan “anlam” konusu dil felsefesinde önemli bir yere sahiptir.

Söylem çalışmaları *söylem çözümlemesi* ve *söylem analizi* olarak iki farklı yöntemle yürütülebilir. Söylem analizi ve söylem çözümlemesi birbirine karıştırılsa da ikisi birbirinden ayrı şeylerdir. Söylem çalışmaları öncelikle çözümleme olarak başlar fakat zamanla analiz çalışmaları da yapılmaya başlanır. Söylem analizi çözümlemeyi de içinde barındıran daha geniş bir yapıdır. Söylem çözümlemesinde dilin belli bir bağlamdaki kullanımı yapı, anlam ve işlev yönünden incelenirken söylem analizinde sosyal ve eleştirel bir yaklaşım görülür. Söylem analizi çalışmalarında dilin ardındaki toplumsal ve kültürel yapı, güç, ideoloji gibi olgular da ortaya çıkarılır (Çelik ve Ekşi, 2013: 104). Çözümlemede bu unsurlar üzerinde durulmayıp daha çok dilin yapılarının nasıl bir araya geldiği ve anlam ürettiği konusuna odaklanılır.

20. yüzyıl, dilbilim çalışmalarının, beraberinde söylem çözümlemelerinin ve analizlerinin hız kazandığı bir dönem olmakla kalmamış; yine aynı yüzyılda dünya-düşünce- dil ilişkisine dayanan problemlerin ele alındığı *dil felsefesi*, Gottlob Frege’nin modern mantığı icadıyla (Özcan, 2023: 15) başlamıştır. Dilin kökeninin, yapısının, terim ve tümcelerin anlamlarının, dilin dünya ve insan düşüncesi ile ilişkisinin, kullanımının ve iletişim üzerine felsefî problemlerin işlendiği dil felsefesi üzerine çalışmalar Frege’yle başlamadığı gibi onunla da sınırlı kalmamış, özellikle

dilin düşünce ve anlam ile ilişkisi konusunda “tasarıma dayalı, gönderim odaklı, davranışçı, dışsalıcı, doğrulamacı, bütüncü, edimbilimsel, hermeneutik, post-yapısalcı ve fenomenolojik” anlam kuramları ortaya çıkmıştır. Bu kuramların temel prensipleri kullanılarak yazılı ve sözlü metinlerin anlamsal yapısının incelenmesi mümkündür. Bu amaçla bir analiz çalışması yapmak söylem alanını ilgilendirmektedir.

20. yüzyılda Alman filozof Edmund Husserl tarafından kurulduğu belirtilen *fenomenoloji* ve *fenomenolojik anlam kuramı*, anlamın ne olduğu ve nasıl ortaya çıktığı konusu da dahil olmak üzere birçok yönden çağında ve sonrasında etkili olmuştur. Bütün bilimlerin temeli ve kesin bir bilim olan felsefedeki yaklaşımlardan biri olan fenomenoloji, fenomenlerin bilimidir (Lewis ve Staehler, 2020: 16). Fenomenolojide ve onunla gelen anlam anlayışında fenomenler sadece fizikî, somut varlıklar ve durumlar olarak algılanmamış, bilinç fenomenleri üzerinde durulmuş, hatta bilinç fenomenleri fenomenolojinin temel konusu olmuştur. Anlam ise bu fenomenlere bilinçli bir yönelim olmasıyla ortaya çıkmaktadır. Bir ifadenin anlamlı olabilmesi için somut bir varlığa gönderimde bulunması şart değildir; ifadenin tetik bileşene sahip olması yeterlidir. Tetik bileşen, bir ifade somut bir şeye gönderimde bulunmasa da onun anlam taşımasını sağlayan şeydir (Tarhan, 2022: 264). Buna “yalnızlık” ifadesi örnek verilebilir. Yalnızlığın dış dünyada somut bir varlığı bulunmamakta fakat sözcük yine de bir anlam taşımaktadır.

Söylem analizi yapılırken analizi yapan tarafından belli bir yaklaşım sergilenir. Analist, bu yaklaşımla söylemi ele alır, inceler. Söylem çalışmalarının sınırları çizilebilen bir alan hâline gelmesinden sonra birçok söylem analizi yaklaşımı ortaya çıksa da bugün hâlâ tek ve kesin bir analiz yöntemi bulunmamaktadır. Çünkü söylem analistleri farklı geleneklerden gelen, bundan dolayı söylem kavramından benzer noktaları olmakla beraber farklı şeyler anlayan araştırmacılarıdır (Duman, 2018: 25). Bu çalışmada dil felsefesi temeline dayanan, daha önce ortaya konulan söylem analizi yaklaşımlarından farklı bir yaklaşım benimsenmiştir. Bu yaklaşımın adı *Fenomenolojik Söylem Analizi*’dir. Husserl fenomenolojisine ve onun tarafından ortaya konana anlam görüşüne göre yapılacak olan bu analizin adımlarını fenomenolojik yöntemde izlenen adımlar oluşturmaktadır. Bu söylem analizi yöntemiyle bir metnin söyleminin tüm boyutlarıyla ele alınıp analiz edilmesinin mümkün olduğu düşünülmektedir. Çalışmanın kuramsal çerçevesinde söylem,

söylemle ilgili kavramlar, yaklaşımlar gibi konularla Husserl'in fenomenolojik anlam kuramı, bu kuramın temel kavramları ve Husserl'in anlam anlayışı ayrıntılandırılmıştır.

Çalışmaya konu olan *Nutuk*, Cumhuriyet Halk Fırkası'nın ikinci büyük kongresi olan 15 Ekim 1927 tarihli kongrede Mustafa Kemal Atatürk'ün daha önce hazırlıklarını yaptığı yazılarını 20 Ekim 1927 tarihine kadar olan altı günlük süre içinde başkanlık kürsüsünden hem mebuslara hem de halka sunmasından oluşan bir eserdir (Özel ve Erdiç, 2018: X). 1927'ye kadar Türkiye'de birçok sosyal ve siyasi inkılap yapılmış, birçok tarihi hadise yaşanmıştır (Uzun, 2005: 25). Bu hadiseler Nutuk'ta anlatılmaktadır. Altı günlük süre içinde söylenen Nutuk Atatürk'ün 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkışıyla başlayıp "Gençliğe Hitabe" ile son bulmaktadır.

Bu çalışmada Ulu Önder Mustafa Kemal Atatürk'ün Türk dili, tarihi, siyaseti, edebiyatı açısından büyük önem taşıyan ve söylev niteliğinde olan Nutuk adlı eserinin söylemi fenomenolojik yaklaşımla ve bu yaklaşımın anlamla ilgili prensiplerine göre incelenmiştir. Çalışmada fenomenolojik anlam kuramının ve bunun ışığında Fenomenolojik Söylem Analizi'nin temel kavramları ve kuramın çerçevesi ortaya konmuş; kuramın temel kavramları ve prensipleri göz önünde bulundurularak ifadelerin anlam incelemesi yapılmış, bu anlam incelemesinin etkisinde söylem analiz edilmiştir.

1.1. Çalışmanın Amacı

Dilbilim çalışmalarının 20. yüzyılda Saussure'ün dili toplumun genelinin ortak ürünü, sözü ise bu ortak ürünün bireysel kullanımı olarak tanımlamasından (Saussure, 1998: 43-44) başlanarak yapısal bir zemine oturtulmasının ardından bir yandan dille, diğer yandan sözle ilgili çalışmalar hız kazanmıştır.

Aynı yüzyılda dil felsefesinin de belli başlı bir alan olarak ortaya çıkması ve gelişmesiyle birlikte dilin kullanımıyla ilgili çalışmalar artmış, dilbilim ve dil felsefesi çalışmalarındaki gelişmeler neticesinde söylem çözümlemesi ve söylem analizi ile ilgili çalışmalar bir kişinin dili, sözü, anlamı nasıl şekillendirdiği; bunları nasıl ifade ettiği, bu ifadeler üzerinde nelerin etkisinin bulunduğu gibi soruların sorulmasıyla gelişerek günümüzde önemli bir çalışma alanının sınırlarını çizmiştir.

Felsefenin problemlerine gündelik dilin incelenmesiyle çözüm aranmaya başlanması gündelik dil felsefenin; yani belli kuralları ve ideal yapısı dışında kullanımda bulunan dilin incelenmesinin doğuşunu sağlar. Bu aslında dünyanın düşünceye, düşüncenin de dile yansımalarının bir araştırması, yani söylem çalışmasıdır (Çotuksöken, 2000: 59). Başka bir deyişle söylemle ilgili çözümleme ve analiz çalışmaları dilbilimdeki yapısal çalışmalar ve dil felsefesinin sorunlarına çözüm aranmasının bir neticesi olarak ortaya çıkar. Gündelik dilin ele alınmasıyla çalışmalara bağlamın dahil edilmesi kaçınılmaz olur.

Dil felsefesi çalışmalarında Husserl'in fenomenoloji ile ilgili araştırmaları ve ortaya koydukları felsefede dikkat çekici bir dönemin başlangıcı olarak görülür (Tarhan, 2014: 93). Onun "öz fenomenleri, dünyayı birinci şahıs bakış açısıyla deneyimleme anlayışı, noema ve noesis ayrımı, olgu bireşimi yaklaşımı, kategorik ve sinkategorematik ifade değerlendirmesi" çağında ve sonrasında yankı bulmuş, kendisinden sonra da bunlarla ilgili birçok çalışma yapılmıştır. Husserl için fenomenoloji tüm bilimlerin temeli olarak görülür ve çünkü tarafsızdır (Husserl, 1983: 120-121). Bu tarafsız temel ve onun kurucusu kabul edilen Husserl'in bununla ilgili ortaya koyduğu anlam kuramından hareketle bir anlam ve söylem analizi yapılabileceği fark edilmiştir.

Söylem analizi çalışmaları sayesinde, kullanılan bir ifadenin görünürdeki anlamının ardında görünmeyen iletisi ifadenin kullanıldığı yere, zamana, mekâna, onu kullananın kim olduğuna ve sözün kime söylendiğine bakılarak incelenir. Böylece anlatılmak istenen "asıl iletiye" ulaşılabilir. Söylemle kişiler, kitleler etki altına alınabilir.

Söylemle ilgili çalışmalarda bazı araştırmacılar dil bilgisel yapılara, bazıları dilin günlük kullanımındaki unsurların birkaçına yönelmiştir. Bu da söylemle ve söylem analiziyle ilgili çeşitli yaklaşımların ortaya çıkmasını sağlamıştır. Her bir yaklaşımda söylemin bir veya birkaç yönünün ele alındığı görülmüştür.

Husserl'in fenomenoloji anlayışına dayalı olarak ortaya koyduğu anlam kuramının dilin yapısına, anlama; birinci şahıs bakış açısına önem verilmesi sayesinde fenomenlerin görünüşe gelmesinde deneyiminin öznenin bilincine ve ardından da diline yansımalarının dikkate alınmasına; son olarak da bağlama dayanmasının söylem

alışmalarında bütüncül bir değeriendirme yapabilmek adına kullanılabileceğinin fark edilmesi üzerine fenomenolojinin temel kavramları üzerinden bir söylem analizinin mümkün olduğu görülmüştür. Böyle bir söylem analizi yaklaşımının hacimli ve birden fazla söylem türü barındıran metinlerin analizinde kullanılabileceğı anlaşılmıştır.

Bu bilgiler doğrultusunda çalışmanın ana amacı kurucusu tarafından yazılmış bir metin olması ve içinde pek çok ileti barındırması bakımından Türkiye Cumhuriyeti, Türk tarihi için büyük önemi bulunan Nutuk'ta hangi fenomenlerin okuyucuya aktarılmak istendiğini nesnel olarak göstermek ve böylece Atatürk'ün bu metinle hangi ana olay, durum ve konulara nasıl yöneldiğini; bunları bilincinde nasıl algıladığını, deneyimlediğini; ne şekilde, hangi sözcük ve sözcelerle dile getirdiğini, bunlardan hareketle Nutuk'u ortaya koyarken neyi amaçlamış olduğunu görebilmektir.

Tezin amaçlarından birinin Husserl'in fenomenoloji anlayışında ve fenomenolojik anlam kuramında yer verdiği temel kavramlardan hareketle bir metnin söyleminin bütüncül olarak ele alındığı bir analizin gerçekleştirilmesi olduğunu söylemek mümkündür. Amaç doğrultusunda; incelenen metnin söyleminin çok yönlü analiz edilmesi, buradaki fenomenlerin ortaya konularak asıl iletinin hem fenomenler hem de bunların birinci şahıs bakış açısıyla deneyimlenme neticesinde görünüşe gelmelerinin incelenmesi sağlanabilecektir. Böylece söylemi ortaya koyanın sözcük seçimi, söz dizimi, bir fenomene yönelimi, onu bilincinde kurgulama tarzı, bunlardaki niyeti, sözü ortaya koymadaki asıl amacı ve vermek istediğı temel iletiler, söylemde yer alan dil içi ve dil dışı unsurların incelenmesiyle ayrıntılı şekilde analiz edilmeye çalışılacaktır. Söylem analiziyle ilgili farklı birçok yaklaşım bulunur. Bu tezin amaçlarından biri de söylemleri bütüncül değeriendirmeyi mümkün kılan bir yaklaşım ortaya koymak ve alanyazına yeni bir söylem analizi yaklaşımıyla katkıda bulunmaktır. Böylece dilbilim ve dil felsefesi alanlarında çalışanlar için metinlere yaklaşıma yeni bir anlayışın getirildiğini söylemek mümkündür.

1.2. Çalışmanın Gerekliliğı ve Önemi

Söylem analizi yaklaşımları eleştirel ve eleştirel olmayan yaklaşımlar olarak ele alınmaktadır (Fairclough, 1992: 12). Böyle bir ayrıma gidilmesi söylem analizinin kesin bir uygulama biçiminin olmadığını, analizi yapanlara göre şekillenebileceğini

göstermektedir. İlkinde sözceleme öznesinin bir olayı veya durumu söylemde dilin unsurlarıyla nasıl belirttiği öne çıkarken ikincisinde işin içine ideoloji, tarihsel süreç ve yapı, sosyal eylemlerin tarzı, toplumun yapısı ve kültürü gibi konular da girer (Darıcı, 2022: 288-289). Dolayısıyla analizi yapan tarafından tespit edilebilen ve ele alınan her bir yeni özellik yeni bir yaklaşımın doğmasına ortam hazırlar.

Dilin kullanımı kişiden kişiye, ortama, zamana, yere, ilişkilere, yaşa, konuma ve daha birçok değişkene göre farklılık gösterebildiğinden söylem analizi çalışmalarında bunların genelini analize dahil etmenin daha sağlıklı ve nesnel bir analiz yapmayı sağlayacağı düşünülmektedir.

Mustafa Kemal Atatürk'ün *Nutuk* adlı eseri Türk tarihi için önemli bir metindir; çok çeşitli söylem türlerini ve iletileri içermektedir. Nutuk, yeni bir Türk devletinin kurulması, Cumhuriyet'in ilânı ve inkılaplarla bu devletin şekillenmesi sürecini; bu sürecin düşünsel temellerini Atatürk'ün deneyimlemesi üzerinden aktaran birincil bir kaynak olduğundan yukarıdaki amaçlar da gözetilerek Nutuk'un hem dil içi hem de dil dışı unsurlar bakımından fenomenolojik bir yaklaşımla ayrıntılı şekilde analiz edilmesi gerekli görülmüştür.

Nutuk üzerinde yapılan pek çok çalışma olsa da onun söyleminin analiz edildiği tek bir çalışma mevcuttur ve bu çalışma da onun yalnızca dil, kültür ve eğitim bağlamında analizini vermektedir. Üstelik bu analiz Türkçe eğitimi bağlamında sınırlı şekilde yapılmıştır. Nutuk'un sınırlı çerçevede ele alınmasına karşı ondaki anlam katmanlarının, Atatürk'ün ortaya koyduğu fenomenlerin onun bilincinde kuruluşunun, bunların dilde nasıl ifade edildiğinin bütüncül bir analizini yapmak çalışmanın gerekliliğidir.

Tarihi bir belge; düşünsel, eğitsel boyutları ve çok fazla iletileri olan bir metin olarak *Nutuk*'un söyleminin tüm yönlerini fenomenolojik olarak analiz etmeyi amaçlayan bu çalışma Nutuk'la ilgili ilk bütüncül söylem analizi çalışmasıdır. Alanyazında metni her yönüyle nesnel biçimde analiz eden söylem analizi yaklaşımı eksikliğinin bulunduğu, Fenomenolojik Söylem Analizi'nin bu eksikliği tamamlayacağının fark edilmesi; daha önce fenomenolojiye dayalı herhangi bir söylem analizi çalışmasının bulunmaması, fenomenolojik bir söylem analizi yaklaşımının dil felsefesi ve söylem analizini buluşturan özgün, yeni ve bütüncül

olması bakımından bu tez söylem analizi konusuna, metinlere yaklaşıma farklı bir bakış açısı kazandıracak; böylece alanyazında hem Nutuk'la hem de söylem analizinde yeni bakış açılarıyla ilgili önemli bir boşluğu dolduracaktır.

1.3. Çalışmanın Kapsamı, Sınırları ve Sınırlılıkları

Bu doktora tezi çalışması *Nutuk*'un tamamının yeni bir söylem analizi yaklaşımı olan Fenomenolojik Söylem Analizi'ne göre incelenmesini kapsamaktadır. Bunun neticesinde eserin söyleminin bir söylemde yer alan fenomenlerle birlikte dil içi ve dil dışı unsurlar açısından incelenmesi amaçlanmaktadır.

Çalışmada Nutuk'un üç cilt halinde Milli Eğitim Basımevi baskısı esas alınmış, birinci cilt 1951 ve ikinci cilt 1952 baskısı üzerinden incelenmiştir. Üçüncü ve vesikaların bulunduğu cilt 1967 yılına aittir ve metnin analizinde birinci ve ikinci ciltte yer alan vesikaların yeniden gözden geçirilmesi ve bu ciltlerde verilmeyip yalnız numarası geçen vesikaların incelenmesi amacıyla kullanılmıştır. Nutuk'un söylem analizi yapılacağından güncel sadeleştirilmiş baskıları kapsamın dışında bırakılmıştır. Eserde yer alan sözcelerden beş yüz doksan dört (594) tanesi analiz edilmiş, bu sözceler Fenomenolojik Söylem Analizi'nin kuramsal temelinde belirlenen şekilde tespit edilmiştir.

Fenomenolojik Söylem Analizi yaklaşımı daha önce kullanılmayıp bu doktora teziyle önerilen bir yaklaşım olduğundan fenomenoloji ve söylemle ilgili kuramsal temellerin, söylem analiziyle ilgili yapılan çalışmaların ayrı ayrı taranıp incelenmesi; özellikle fenomenoloji ile ilgili kaynakların çoğunun yabancı literatürde olması araştırma sürecini zaman açısından zorlaştırmıştır. Nutuk'un sözlü sunum koşullarının mevcut veri kısıtlılığı nedeniyle incelenememesi söylemin analizi bakımından bu çalışmanın bir sınırlılığı olmuştur ve yalnız yazılı metnin incelenmesi sonucunu doğurmuştur.

Söylem analizlerinde elde edilen bulgular sözcelere, bağlama göre değerlendirilse de bunların bir noktada analizi yapanın yorumuna da dayanıyor olması analizin mutlak bir nesnellikte olmasını engellemektedir. Dolayısıyla bulgular belli bir kuramsal çerçeveye bağlı olarak elde edilmiştir fakat mutlak değildir. Elde edilen

bulgular farklı yaklaşımlarla veya aynı yaklaşımın başka bir analist tarafında uygulanmasıyla yeniden yorumlanabilir.

1.4. İlgili Araştırmalar

Alanyazında Fenomenolojik Söylem Analizi ile ilgili daha önce yapılmış herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Dolayısıyla bu başlık altında Husserl fenomenolojisi, söylem ve analiz edilen metin olarak Nutuk hakkındaki bu tezi ilgilendiren alanyazın ortaya konmaya çalışılmıştır. Çalışmalar doküman incelemesi yöntemiyle tespit edilmiş olup kronolojik olarak sıralanmıştır. Aynı araştırmacıya ait çalışmaların bazıları kronolojik sıra gözetilmeden, konu ilgisi durumuna göre art arda verilmiştir. Fenomenoloji ve söylemle ilgili çalışmalar ayrı ayrı ve çeşitli alt başlıklarda değerlendirilmiştir. Son olarak da Nutuk ile ilgili çalışmalardan konusu bu tezle ilişkili olanlar ve teze katkısı bulunanlarla ilgili bilgi verilmiştir.

1.4.1 Husserl Fenomenolojisinin Bütünü Hakkında Bilgi İçeren Çalışmalar

Herbert Spiegelberg (1960-1971) tarafından yazılan *The Phenomenological Movement: A Historical Introduction* adlı yapıt fenomenolojinin başlıca isimleriyle, eğilimleriyle ilgili çalışmaları içeren ve iki ciltten oluşan bir fenomenoloji tarihi çalışmasıdır. Fenomenolojik çalışmalara başlarken başvurulması gereken temel kaynaklardan biri niteliğindedir. Eser, bu doktora tezinin ortaya çıkışındaki fenomenolog Edmund Husserl ve onun fenomenoloji anlayışıyla ilgili de bilgi içermektedir.

Jaakko Hintikka'nın (1975) *Intentions of Intentionality* adlı çalışması bir giriş ve biri hariç diğerleri farklı yerlerde yayımlanmış on bir makaleden oluşan, Husserlci fenomenolojiyi, onunla ilişkili semantik görüşleri içeren bir eserdir. Bu çalışma fenomenolojiyle ilgili farklı konu ve yorumları içermesi bakımından fenomenolojiye dair temeli olanlar tarafından bilgilerini destekleyici bir kaynak olarak kullanılabilir.

Rudolf Bernet, Iso Kern ve Eduard Marbach (1993)'a ait olan *An Introduction to Husserlian Phenomenology* adlı kitapta Husserl'in yaşamı, eserleri, dersleri; fenomenolojisi, yöntemleri, bunların gelişimi ve sonuçları ele alınmaktadır. Eser bu

konuların ayrıntılı bir özeti niteliğindedir. Bu eserde aynı zamanda “ben, başkasının beni, yaşam dünyası ve öznelarasılık” detaylıca ele alınmaktadır.

Austrian Philosophy: The Legacy of Franz Brentano adlı eserde Barry Smith (1994) tarafından fenomenoloji, analitik felsefe ve Brentano’nun felsefesinin de aralarında yer aldığı Avusturya felsefesinin daha geniş bir geleneği yorumlanmaktadır. Fenomenolojinin kurucusu kabul edilen Husserl’in fikirlerine temel oluşturan isimlerin başında hocası Brentano geldiğinden onunla ilgili yapılan çalışmalar genel olarak fenomenolojiyi ve Husserl fenomenolojisini anlama noktasında dikkate değerdir.

Jitendra Nath Mohanty’ye (1995) ait *The Development of Husserl’s Thought* adlı kitap bölümü çalışmada Husserl’in kariyeri boyunca düşünceleri ve felsefesindeki gelişim gösterilmeye çalışılır. Bu çalışmayla Husserl’in felsefi görüşünün şekillenışı hakkında özet bir bilgiye sahip olunabilir.

Encyclopedia of Phenomenology Lester Embree, Elizabeth A. Benhke, Jitedra Nath Mohanty, David Car (1997) gibi isimlerin editörlüğünü yaptığı, fenomenolojinin ve onun tarihinin farklı bakış açılarından ele alındığı bir çalışmadır. Bu çalışmada birçok filozofun fenomenolojinin felsefede ayrı bir alan olarak yer bulmasından öncesi ve sonrasına (Husserl öncesi ve sonrası) dair görüşleri, açıklamaları, yorumları yer almaktadır. Bu bakımdan ansiklopedi, fenomenolojiye dair başvurulabilecek en kapsamlı çalışmalardan biri olarak değerlendirilebilir.

Michael Friedman (1999) tarafından yazılan *Reconsidering Logical Positivism* adlı eser Carnap’ın mantıkçı pozitivistine dayanan bir çalışma olsa da eserde Husserl ve transandantal fenomenoloji ilişkisi de ele alınmakta ve burada onun kavramlarına da yer verilmektedir. Husserl’in felsefi görüşünün Carnap üzerindeki etkilerini göstermesinin yanı sıra Husserl’in fenomenolojisinde bir bileşen olan mantık ile ilgili düşüncelerine ara ara yer verilmesi eseri fenomenoloji bakımından önemli kılmaktadır.

Dermot Moran (2000) tarafından *Introduction to Phenomenology* adlı eserde fenomenoloji ve 20. yüzyıl felsefesiyle ilgili genel bir çerçeve çizilip fenomenolojinin ne olduğu ortaya konduktan sonra ona zemin hazırlayan Brentano’nun fenomenolojik

düşüncelerinden başlanarak Husserl, Heidegger, Merleau-Ponty, Levinas ve diğer 20. yüzyıl başı fenomenologlarının çalışmalarına ve bu çalışmalarla ortaya çıkan sonuçlara yer verilir; kıta felsefesinde Husserl'in etkileri anlatılır. Eser bir giriş ve on üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Husserl öncesinden Brentano'nun felsefi görüşü ve Husserl fenomenolojisine arka plan oluşturan anlayışı, Husserl ve Brentano'nun karşılaştırılması verilir. Bölümlerden dördü Husserl'in yaşamı, eserleri ve fenomenolojisiyle ilgilidir. Husserl'in yaşamı, eserleri, düşüncesinin gelişimi ve transandantal fenomenoloji anlayışı, bu anlayışta indirgeme yönteminin yeri gibi konular incelenir. Kalan bölümlerde diğer fenomenologlar anlatılmakta, Husserl sonrasındaki fenomenolojik eğilimlere yer verilmekte ve tüm çalışma kronolojik bir yapı içinde sunulmaktadır. Eserin adında "giriş" ifadesi geçse de Moran'ın çalışması fenomenoloji çalışmalarında ayrıntılı bilgi edinmek için başvurulabilecek en kapsamlı çalışmalardan biridir.

Simon Critchley (2001) tarafından yazılan *Continental Philosophy: A Very Short Introduction* adlı eserde yazar, kıta felsefesinden, fenomenolojiyi ön plana çıkaracak biçimde bahseder.

Husserl felsefesinin genel yapısını ortaya koyan yazarın ilk ve büyük eseri kabul edilen *Mantıksal Araştırmalar*'la ilgili yazılan iki denemeye de dikkat çekmek gerekir. Bunlardan biri Dan Zahavi ve Stjernfelt Frederik (2002) tarafından editörlüğü yapılan *One Hundred Years of Phenomenology: Husserl's Logical Investigations Revisited* adlı çalışma; diğeri de Denis Fissette'e (2003) ait *Husserl's Logical Investigation Reconsidered* adlı çalışmadır. Birincisi Husserl'in Araştırmalar'ında yer alan "mantık nedir, mantıksal nedir" gibi soruları içeren ve eser içeriğindeki beş araştırma bölümü arasındaki karşılıklı ilişkilerin incelendiği bir çalışmayken ikincisi Husserl'in ortaya koyduğu felsefi sistemde mantık, epistemoloji, ontoloji gibi alanların ve bunların yapılarının birliğine vurgu yapan bir çalışmadır. Bu denemelerde *Mantıksal Araştırmalar*'da yer alan tüm konular ayrıntılandırılmasa da fenomenolojinin temellerinin atıldığı bu kaynakla ilgili yapılan çalışmalar daha sonraki fenomenoloji araştırmalarına katkı sağlamaktadır.

David Woodruff Smith'in (2003) *Phenomenology* adlı makalesi The Stanford Encyclopedia of Philosophy'de çevrimiçi olarak yayımlanmıştır. Çalışma

fenomenoloji, onun tarihi, kavramları ve yöntemlerini içeren özet bir giriş niteliğindedir. Woodruff ve Amie L. Thomasson'a (2005) ait olan *Phenomenology and Philosophy of Mind* adlı eser fenomenoloji disiplini üzerinde çeşitli görüşlere yer veren ve onun çağdaş zihin felsefesindeki yerini gösteren denemeleri içerir. David Woodruff Smith'in yine aynı yıla ait *Rationalism in The Phenomonological Tradition* adlı kitap bölümü Husserl fenomenolojisi başta olmak üzere fenomenologların eserlerindeki rasyonalist izleri inceleyen bir çalışmadır. Araştırmacının fenomenolojiyle ilgili birçok çalışması bulunmakta ve bu çalışmalar fenomenolojinin farklı noktalarına ışık tutmaktadır.

Moran'ın (2005) bir diğer eseri olan *Edmund Husserl: Founder of Phenomenology*'de Husserl'in yaşamı ve eserleriyle ilgili kısa bir girişten sonra fenomenolojinin temelinde yatan “ben, başkası, öznelerarasılık, monadlar” gibi kavramların, onun fenomenolojisinin farklı evrelerdeki gelişiminin, transandantal evreye geçiş sürecinin, fenomenolojisinde ortaya çıkan ya da derinleştirilen kavramların, düşüncelerin ayrıntılı biçimde anlatıldığı görülür.

L. Amie Thomasson'ın (2005) *First Person Knowledge in Phenomenology* adlı çalışması Husserl'in fenomenolojisini iç gözlemle karşılaştıran, fenomenolojik yöntemin açıklamasını yapan bir makaledir. Husserl fenomenolojisinde doğal tavrın üçüncü şahıs bakış açısı bir kenara bırakılarak (paranteze alınarak) birinci şahıs bakış açısı fenomenolojik bakış açısının ta kendisi olarak kabul edilir. Bu makale, fenomenolojinin ilk adımının açıklanması bakımından önemlidir. Aynı yıl Richard Tieszen tarafından yazılan *Phenomenology, Logic, and the Philosophy of Mathematics* ise Husserl fenomenolojisinin mantık felsefesi ve matematikle ilişkisini ortaya koymaya yönelik bir çalışmadır.

Jitendra Nath Mohanty (2008) tarafından yazılan iki ciltlik bir eserin ilk cildi olan *The Philosophy of Edmund Husserl. A Historical Development* Husserl felsefesinin geniş bir yorumudur. Çalışmada fenomenolojinin ortaya çıkmasında kaynak olan nedenlere ve çalışmalara, Husserl'in hocası Brentano'dan sonra kendi felsefî anlayışını oluşturmaya, *Mantıksal Araştırmalar*'la beraber felsefesinin gelişimine yer verilir. Eserin ikinci cildi, *Edmund Husserl's Freiburg Years. 1916-1938* (2011) adıyla yayımlanmıştır. Burada da Husserl'in Freiburg yıllarında, yani geç

dönemlerindeki fenomenolojik çalışmaları anlatılır. Eserler, Husserl’le ve onun fenomenolojisiyle ilgili geniş kapsamlı kaynaklardandır.

Husserl’in 150. doğum günü için *Philosophiques* dergisinin editörlüğünü Denis Fisette’nin yaptığı 36. sayısı (2009) Husserl’le ilgili çalışmalara ayrılmış; burada Husserl’in yaşamı, semantik anlayışı, ontolojiye dair görüşleri, eserleri üzerine yorumlar yer almıştır. Buradaki makaleler ele aldıkları konular bakımından çok ayrıntılı olmasalar da Husserl fenomenolojisinin farklı yönlerini ele almaları, Husserl üzerinde etkisi olan kişi ve durumlara da yer vermeleri bakımından önemlidir.

Dan Zahavi’nin (2018) *Husserl’in Fenomenolojisi* adlı yapıtında Husserl’in felsefî yaklaşımı üç döneme ayrılır: erken mantıksal dönem ve yönelimsellik, transandantal felsefeye dönüş dönemi, geç dönem ve yaşam dünyası. Bu dönemlerde Husserl’in fenomenolojisini şekillendiren temel kavramlar açıklanır. Onun kıta geleneğinde kendisini takip eden filozoflar üzerindeki etkisi bu dönemler ve kavramlar yoluyla verilir. Husserl fenomenolojisini öğrenmek ve anlamak adına başvurulacak temel yapıtlardan biri olan bu çalışmada kullanılan dil fenomenolojinin genel terminolojisi de öyle olduğundan anlaşılması güç gelmektedir. Bu durum çeviriden de kaynaklanıyor olabilir. Fenomenolojiyle ilgili tüm kaynaklar için geçerli olmak üzere bu eser okunmadan evvel felsefenin ve fenomenolojinin terminolojisine yeterince hâkim olmak gerekmektedir. Zahavi tarafından ele alınan başlıklarda sık sık Husserl’in Husserliana serisinde yayımlanan eserlerine atıfta bulunulması konularla ilgili birincil kaynağa gidilmesini sağlaması noktasında önem arz eder.

David Woodruff Smith’e (2019) ait *Husserl* adlı kitap Husserl’in hayatını, eserlerini, fenomenolojisinin dayandığı temelleri, temel kavramlarını, yöntemlerini dokuz bölümde detaylıca ele alan; son bölümde Husserl’in fenomenolojisinin ondan sonraki dönemdeki gelişimine yer veren ve bu çalışmada da kendisine sıkça başvurulmuş bir çalışma olarak özetlenebilir. Bölümlerin sonlarında yer alan “ilâve okumalar” kısımları ile okuyucuya okunan bölüm içeriğiyle ilgili kaynak sunulması, sunulan kaynaklarla ilgili birkaç cümlelik özetleme yapılması bu çalışmaya yol gösterici bir nitelik katmaktadır. Woodruff’un Husserl fenomenolojisiyle ilgili birçok çalışması bulunmakla beraber Husserl’in bir bütün hâlinde ele alındığı bu eser fenomenolojinin semantik boyutunu da ayrıntılı şekilde sunmakta, eserde kullanılan

yalın dil konuların hızlı kavranmasını sağlamaktadır. Temel başlıklardan sonraki alt başlıkların eserin “İçindekiler” bölümünde yer almaması geri dönüşlerde zorlanmaya sebep olsa da kitap, içerik bakımından fenomenolojik çalışmalarda başvurulabilecek hacimli temel kaynaklardan biridir.

Dan Zahavi’nin (2020) *Fenomenoloji: İlk Temeller* adlı kitabı üç bölümden oluşur. Birinci bölümde fenomen, yönelimsellik, bilim ve yaşam dünyası gibi temel kavramlar ele alınır. İkinci bölümde mekânsal ve bedensel olma, öznelarasılık ve toplumsallık konularına yer verilir. Üçüncü ve son bölümde ise fenomenolojinin sosyoloji ve psikolojiyle ilişkisine, onlarla etkileşimine değinilir. Her bölümün sonuna yerleştirilen “ilâve okumalar için önerilenler” bölümleri konuyla ilgili kaynak araştırmasına yardımcı olmaktadır.

Michael Lewis ve Tanja Steahler (2021) tarafından yazılan *Fenomenoloji* adlı kitapta öncelikle Nietzsche, Kant ve Husserl’in felsefi anlayışlarından kısaca bahsedilir. Birinci bölümde Husserl’in fenomenolojisiyle ilgili özet niteliğinde bilgi verildikten sonra “doğal tavır, fenomenolojik epokhe, indirgeme, kartezyen yol, yönelimsellik, yönelimselliğin noema ve noesis yönü, algı, ufuk, zaman bilinci, nesnenin birliği, yaşam dünyası ve oradan fenomenolojiye giden yol, öznelarasılık” gibi fenomenolojinin temel kavramları ve konuları incelenir. Bir sonraki bölümde Husserl sonrası fenomenolojinin ilk isimlerinde Heidegger’le ilgili bilgi verilerek onun fenomenolojik anlayışıyla ilgili “varlık, ilgi ve bilme, zaman, arıza, tasarlama, fırlatılmışlık, doğa ve sanat, tecrübenin olanaklılığı, teknolojiye nedensellik, hakikat” gibi temel konular açıklanır. Bunu Jean Paul Sartre’ın fenomenolojik olarak değerlendirilen erken dönemi ve bu dönemde ileri sürdüğü görüşler takip eder. Merleau-Ponty’nin fenomenolojik anlayışında “yaşayan beden, dil ve resim, algının fenomenolojisi, ten, tersine çevrilebilirlik, kesişme” gibi kavramlarla ilgili bilgi ve yorumlar verilir. Bunu Derrida ve Levinas gibi fenomenologların görüşleriyle ilgili kısa açıklamalar takip eder. Bu eserde birçok konu ele alınsa da konularla ilgili ayrıntılı bilgiler ve açıklamalar verilmemektedir. İşlenen her konuyla ilgili yüzeysel şekilde bilgi sahibi olunabilmektedir. Bu nedenle eser, terminolojiye hâkim olunduktan sonra fenomenolojiye başlangıç noktasında genel bir fikir sahibi olmak adına kullanılabilir.

Quentin Lauer, J. S.'ye (2023) ait *Öznelliğin Zaferi Transandantal Fenomenolojiye Giriş* adlı kitapta fenomenolojinin ne olduğu, temel yöntemleri, fenomenolojik varlık ve bilinçle ilgili teoriler, nesnelliğin ne olduğu, ne anlama geldiği, oluşumdaki (genesis) transandantal öznellik, evrensel akıl fenomenolojisi, yönelimle açıklanan öteki (başkası) problemi” gibi konular ele alınıp incelenmiş; ek kısmında ise fenomenolojinin sorgulanması ve varoluşçuluğa evrilmesi yönünde bilgiler verilmiştir.

Türkçe literatürde Husserl fenomenolojisinin genel olarak ele alındığı çalışmalar aşağıdakilerdir:

Önay Sözer tarafından (1976) yazılan *Edmund Husserl'in Fenomenoloji'si ve Nesnelerin Varlığı* adlı eserde Husserl'in nesneleri fenomenolojik yaklaşımı doğrultusundan ele alışı ve sınıflandırışı konusu aktarılmakta; böylece Husserl'in varlığa yaklaşımı açıklanmaktadır.

Ülker Öktem (2005) tarafından yazılan *Fenomenoloji ve Edmund Husserl'de Apaçıklık (Evidenz) Problemi* adlı makalede Husserl fenomenolojisi özetlenerek fenomenolojik tavır, fenomenolojinin öz bilimi olması ve fenomenoloji dışında farklı öz bilimlerinin de bulunması, “fenomen” ve “öz” kavramlarının karşılaştırılması, içkin ve aşkın algı, içkin algı ile apaçık bilgiye ulaşılması, Husserl fenomenolojisinde beden rolü, epokhe, saf bilinç konuları özetlendikten sonra evidenz, yani apaçıklık Descartes ve Husserl'deki yorumları karşılaştırılarak aktarılmıştır. Çalışma Husserl fenomenolojisini ve onun temel kavramlarını tanıtmaya açısından başvurulabilecek önemli bir kaynaktır.

Sertuğ Esen (2015) tarafından hazırlanan *Edmund Husserl'in Fenomenolojisi ve Batı Krizi* adlı yüksek lisans çalışmasında fenomenolojinin bilim olmasının koşulları, temel ilkeleri ele alınmış, ardından Avrupa krizinin fenomenolojik bir yöntemle incelenmesine yer verilmiştir.

Diler Ezgi Tarhan'ın (2016) yüksek lisans tezi olan *Franz Brentano ve Edmund Husserl'de Psikolojizm Sorunu* üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde psikolojizmin ortaya çıkışından, tarihinden, temsilcilerinden bahsedilir. İkinci kısımda Brentano'nun hayatı, yönelimsellik anlayışı, fenomenleri ele alışı, gibi konulara yer verilir. Üçüncü

bölümde ise Husserl'in hayatı, fenomenolojinin kökeni ve anlamı, Husserl'in fenomenolojisi, yönelimsellik anlayışının ondaki tezahürü, transandantal fenomenoloji gibi konulara yer verilmesi tezi Husserl fenomenolojisi açısından başvurulacak bir kaynak kılmaktadır. Tarhan'ın 2019'da yaptığı *Husserl ve Frege'de Anlam Sorunu* adlı doktora tezinde ise felsefe ve anlam ilişkisiyle ilgili kısa bir bilgi girişinden sonra felsefî anlam kuramları, bunların temelleri ve temsilcileriyle ilgili detaylı bilgiler verilmiş; ardından önce Frege'nin sonra da Husserl'in anlam anlayışları tüm detayları ve eleştirileriyle beraber verilmiştir. Tarhan'ın bu çalışması *Husserl ve Frege'de Anlam* (2022) adıyla kitap hâline de getirilmiştir.

Husserl Fenomenolojisi ve Soyut Sanat adlı yüksek lisans teziyle Pelin Dilara Çolak (2016) tarafından Husserl fenomenolojisiyle ilgili genel bilgiler verilir temel kavramlar ele alınmıştır. Ardından Husserl'in sanat teorisiyle ilgili kavramları açıklanıp Husserl fenomenolojisi temelinde soyut sanatın somut dünyayla ilişkisi incelenmiştir.

Gülsu Çivril'e (2018) ait *Edmund Husserl'in Fenomenolojisi: Saf Bilinç Doğru Kartezyen Bir Transandantal Dönüş* adlı yüksek lisans tezinde fenomenolojinin ne olduğu, temel öğretileri ve yöntemleri, "saf bilinç, saf ego, içsel zaman, yönelimsellik" gibi temel kavramları ele alındıktan sonra üçüncü bölümde kartezyen meditasyonlarla fenomenolojinin kuruluşu ve transandantal fenomenolojinin yapısı detaylıca incelenmiştir.

Takiyettin Mengüşoğlu (2020) tarafından Nicolai Hartmann'ın fenomenoloji anlayışının incelendiği *Fenomenoloji ve Nicolai Hartman* adlı kitabın giriş kısmında fenomenoloji öncesinde felsefenin durumu kısaca özetlenerek Husserl fenomenolojisiyle ilgili bilgi verilmiş, "içkinlik ve aşkınlık, bilim olarak fenomenoloji, fenomenolojik tavır, indirgeme, varlıklar ve veriliş türleri, varlık tarzları, fenomenolojik bilgi teorisi" konuları kısaca anlatılmıştır. Ardından Hartmann'ın fenomenoloji anlayışı detaylarıyla ele alınır.

Fahrettin Taşkın'ın (2021) *Husserl'in Temel Kavramları* adlı makale çalışması fenomenolojinin üzerine kurulduğu "indirgeme, epokhe, yönelimsellik, apaçıklık, görü, zaman, öz farkındalık, tam algı-çağırışım, bilinçli sunum-yeniden algılama"

kavramları incelenmiştir. Bunlar saf benin özleri kurduğu sırada bilincin işleyişinde yer aldığından fenomenolojinin temelini oluşturmaktadır.

Selin Güleroglu'nun (2023) *Husserl'in Fenomenolojisinde Hakikat Arayışı ve Yöntem Sorunu* adlı yüksek lisans tezinde fenomenolojide hakikat arayışı ve bilgi eleştirisi hakkında bilgi verilmekle beraber fenomenolojinin temel kavramları, yönteminin kapsamı, fenomenolojik yöntemin farklı alanlarda kullanılması gibi konular da incelenmiştir.

1.4.2. Husserl Fenomenolojisinin Belirli Bir veya Birkaç Kavramını Ele Alan Çalışmalar

Fenomenolojiden ve Husserl fenomenolojisinden genel olarak bir bütün hâlinde bahseden çalışmaların yanı sıra fenomenolojinin temel kavramlarından biri ya da birkaçı üzerinde duran araştırmalar da mevcuttur.

David Woodruff Smith ve Ronald McIntery (1982) tarafından hazırlanan *Husserl and Intentionality: A Study of Mind, Meaning, and Language* adlı yapıt Husserl'in yönelimsellik anlayışı semantik teorilerle ilişkili olarak incelenmiştir. Husserl'in yönelimsellik teorisi Brentano'daki arka plan ve fenomenoloji içindeki rolü açısından ele alınmış, onun çağdaş semantikle olan bağı neticesinde gelişimi ortaya konmuştur. Burada yönelimselliğin yanı sıra filozofun anlam ve ufuk teorisi de ele alınır.

Hubert Dreyfus'un (1982) editörlüğünü yaptığı *Husserl, Intentionality and Cognitive Science* adlı çalışmada Mohanty, Smith, Dreyfus, Follesdal gibi birçok filozofun Husserl'in felsefe anlayışıyla ilgili yazıları bulunmaktadır. Bu yazıların konuları "Husserl ve Brentano'da yönelimsel nesne, Husserl ve Frege ilişkisi, Husserl'in "bilincin yönelimselliği teorisi, Husserl'de anlam ve yönelimin belirlenmesi, Husserl'in "bakış açısı" teorisi, zaman farkındalığıyla ilgili Husserl'in görüşü, onun "saf ego/ben" teorisi, Husserl'in realist mi idealist mi olduğu tartışması, Husserl'de referans ve algı üzerine yorumlar" konuları ele alınıp incelenmiştir.

Zahavi'nin (1999) *Self-Awareness and Alterity: A Phenomenological Investigation* adlı kitabında bir yandan Husserl'in "öz farkındalık" ve "başkaları"

sorunları ele alınırken bir yandan da öznelarasılık üzerine çağdaş analitik çalışmalarda bu konuların yeri vurgulanır.

Dan Zahavi'nin (1996) *Husserl's Intersubjective Transformation of Transcendental Phenomenology* adlı makalesinde genel olarak öznellik felsefesinin eleştirisi ve öznelarasılık farklı bakış açılarıyla ele alınsa da burada Husserl'in araştırmalarının sistematik bir taslağı sunularak onun öznelarasılık görüşünün solipsist olmadığı, aksine Husserl tarafından öznelarasılığın aşkın bir teorisinin geliştirilmeye çalışıldığı vurgulanır.

Servet Gözetlik (2003) tarafından yapılan *Husserl's Conception of Intentionality Phenomenological Analysis of Noesis And Noema* (Husserl'in Yönelmişlik Kavramı Noesis ve Noema Kavramlarının Fenomenolojik Çözümlemesi) adlı doktora tezi yönelimselliğin ne olduğunun, yönelimsel nesnelerin ontolojik olarak nasıl karakterize edilebileceklerinin; Brentano, Meinong, Twardowski ve Husserl'in yönelimsellik anlayışlarının, Husserl'in yönelimsellik teorisinin nasıl inşa edildiğinin, noemanın bileşenlerinin anlatılıp açıklandığı altı bölümün ardından bir ek bölüm ile Husserl ve Frege'nin referans-anlam ilişkisi üzerine teorilerini içeren bir çalışmadır.

Jacques Derrida'nın (2003) yüksek lisans tezi olup sonradan kitap hâlinde basılan ve Marian Hobson tarafından İngilizceye çevrilen *The Problem of Genesis in Husserl's Philosophy* (Le Problème de La Genèse Dans La Philosophie de Husserl/ Husserl Felsefesinde Yaratılış/Oluşum Problemi) adlı eserde Husserl'in fenomenoloji üzerine önemli eserlerini incelenerek onun "oluşum" kavramının merkezinde yer alan içsel gerilim ortaya konmakta; Husserl'in daha sonra fenomenolojiyi terk edip "yapısöküm" yöntemini geliştirmesine yol açan bir düşünceye yöneldiği ve bunun nedenleri sunulmaktadır. Derrida'ya göre, Husserl felsefesindeki oluşum sorunda zamansallığın ve anlamın aşkın öznenin önceki eylemleri tarafından kurulması gerektiği; bir yandan da aşkın öznelliğin kendisinin bir kuruluş eylemi tarafından oluşturulması gerektiği görülür. Bu durumda fenomenolojik anlamdaki "oluşum" kavramı zamansallığın, zamansızlığın, tarihin ve felsefenin temelini oluşturur. Bu da fenomenolojinin merkezinde yer alacak ve Derrida tarafından "çözülemez" olarak görülen bir gerilime neden olur.

Smith'in (2005) *Truth and Experience: Tarski vis-à-vis Husserl* adlı çalışmasında Husserl'in yönelimsellik anlayışından bahsedilir ve bu anlayış, Tarski'nin "semantik doğruluk" görüşü ile bütünleştirilerek ele alınır.

Dan Zahavi'ye³⁸ ait, Çağlar Koç (2014) tarafından çevrilen ve yayımlanan *Yönelimsellik ve Bilinç* (Intentionalität und Bewusstsein) adlı çalışmada bilincin Husserl tarafından ne şekilde tarif edildiği, yönelimselliğin ne olduğu, bilinç ile yönelimsellik arasındaki ilişki, Brentano, Searle, Strawson gibi filozofların yönelimsellik yorumları, yönelimsellikte indirgemenin rolü ve indirgeme önerileri, yönelimsel nesne, konstitüsyon gibi konular genişçe ele alınmıştır. Koç'un (2020) *La Structure de La Conscience Affective : Une Recherche Phénoménologique Sur Stumpf, Brentano Et Husserl* (Duygusal Bilincin Yapısı: Stumpf, Brentano ve Husserl Üzerine Fenomenolojik Bir Araştırma) adlı doktora tezinde öncelikle Stumpf ve Brentano'nun konuyla ilgili görüşlerine yer verilmiş, Stumpf-Brentano tartışması ele alınmış; sonrasında Husserl'in duygusal bilincin yapısıyla ilgili düşünceleri farklı konularla ilişkili olarak incelenmiştir.

Bu başlıkla ilgili Türkçe literatürdeki çalışmalar aşağıda sıralanmıştır:

Kamuran Gödelek'in (2006) *Kesin Bir Bilim Olarak Felsefenin Kartezyen Dayanakları* adlı makale çalışması Husserl'in ele aldığı önemli konulardan biri olan "felsefenin kesin bir bilim olarak kurulması" üzerine yapılmış bir çalışmadır. Burada felsefenin kesin bir bilim olması adına Husserl tarafından ortaya konan koşullardan, özellikle doğal tavrın bir kenara bırakılmasından söz edilir. Husserl'in Kartezyen Meditasyonlar'da bu konuyu ele alış biçimi üzerinden bir değerlendirme yapılır. Descartes'in bu konuyla ilgili Husserl üzerindeki etkilerine de yer verilir.

Hülya Yaman'ın (2009) *Husserl'de Yabancıyı/Başkasını Algılama Sorunu-Öznelerarasılık Kavramı Çerçevesinde Çözüm Arayışları* adlı yüksek lisans tezinde ilk olarak başkasını algılama önemli bir yeri olan transandantal yaşantı ve bilgi, bunların kuruluşu ve yönelimsel algı konuyla ilişki içerisinde ele alınır. Ardından benin fenomenolojik olarak yapılandırılmasına ve eidetik indirgemeye yer verilir. Sonraki bölümde öznelerarasılık konusu monad öğretisi çerçevesinden incelenir; başkasını algılama ve öznelerarasılık detaylıca ele alınır.

Eren Rızvanoğlu'nun (2013) doktora tezi olan *Anlamdan Yoruma: Dil Felsefesinin Sınırları Üzerine Bir İnceleme* adlı çalışmada doğrudan Husserl'e ya da fenomenolojiye odaklanılmasa da Heidegger, Dilthey, Gadamer, Derrida, Wittgenstein ve Ricouer'ün dil felsefesiyle ilgili görüşleri aktarılırken Husserl'in dil ve anlamla ilgili düşüncelerine yer verilmiştir. Husserl'in 20. Yüzyılın en önemli filozoflarından biri olarak görülmesi, etkisinin büyük olması ve bu isimlerden bazılarının ondan ders almış olması onların görüşlerinden bahsederken Husserl'e değinmeyi gerekli kılmaktadır.

Kurtul Gülenç (2014) tarafından yazılan *Edmund Husserl'de 'Başkasının Beni' Sorunu ve İntersubjektivite Kavramı* makalesinde Husserl'de ben ve başkasının beninin ortaya çıkışı, başka benlerin başka bilinçleri mümkün kılması, başkasının beni sorununun gelişimi, ben hem özne hem de nesne olarak kurulması, yaşam dünyası içinde başkasını algılama ve öznelerarasılığın varlığı, Husserl'in bu kavramları ele alış biçimi açıklanmaktadır

Onur Kartal (2015) tarafından hazırlanan *Fenomenolojiden Politikaya 20. Yüzyılda Başkalık Sorunu* adlı doktora çalışmasında “başkalık” konusunun 20. yüzyılda önemli bir yere konumlanışının nedenleri ele alınmaktadır. Burada Husserl'le beraber Heidegger ile Levinas'ın felsefeleri; fenomenoloji, ontoloji ve etik açısından “başkalık” kavramı ele alınır. Çalışmada ilk olarak öznelerarasılığın ve başkalığın fenomenolojik yorumu irdelenir. Fenomenolojinin Descartesçi köklerinden, transandantal fenomenolojiden, saf bilinçten, ben ve başkasından, transandantal öznelerarasılıktan bahsedilmiş; “öznelerarasılık ve başkalık” fenomenolojik açıdan detaylıca incelenmiştir. Ardından bu kavramların ontolojik ve etik yorumları ortaya konmuştur.

Zeynep Esenye'ın (2016) *Fenomenolojide Beden Problemi: Husserl, Sartre ve Merleau-Ponty* adlı doktora tezinin ilk üç bölümünde Husserl, Sartre ve Brentano'nun beden analizleri sırasıyla ele alınmıştır. Dördüncü bölümde ise üç filozofun görüşleri karşılaştırılır. Husserl'in beden analizi konusunda onun özne-dünya ilişkisi irdelenmiş, yönelimsellik ve yönelimselliğın merkezi olarak beden açıklanmıştır. Öznelerarasılık, ötekinin kuruluşuyla ve transandantal olarak işlenmiş, yaşam dünyasıyla yaşayan benden ilişkisi aktarılmıştır. Zihin-beden probleminde

Husserl'in düalist mi monist mi olduğu tartışılarak bununla ilgili farklı filozofların düşüncelerine yer verilmiştir.

Ahmet Özalp ve Recep Ergen (2017) tarafından hazırlanan *Husserl Fenomenolojisinde Sembolik Etkileşimciliğin Kökleri ve Din* adlı makale çalışmasında Husserl'den Schutz'a kadar süreçte Husserl'in fenomenolojisine değinilmiş, bu sürecin sembolik etkileşimciliğe ve din sosyolojisine yöntem bakımından katkısı ele alınmıştır. Kısa bir özet niteliği taşıyan çalışmada Husserl'in fenomenolojisinin, doğal tavrı bırakma anlayışının, apaçıklığın kısa ve yalın bir anlatımını bulmak mümkündür.

Seçim Bayazit'in (2017) *Edmund Husserl'in Kartezyen Meditasyonlar İsimli Eserinde Başka Ben'in Tesis Edilmesi* adlı yüksek lisans tezinin birinci bölümünde öznelerarasılık ve başka benlerden bahsedildikten sonra Husserl'in öznelerarasılığı ele alışı özellikle *Ideen II* üzerinden anlatılır. İkinci bölümde Husserl'in hayatı, fenomenolojinin kuruluşu, doğal tavrın yerine geçen paranteze alma ve indirgeme gibi konulara yer verilir. Üçüncü bölümde öznelerarasılığın kuruluşu Descartes ve Kant'tan gelen görüşlerle beraber Kartezyen Meditasyonlar üzerinden ele alınıp incelenir. Daha sonraki dört bölümde Husserl'in de dahil olmak üzere farklı monadoloji anlayışlarından, transandantal fenomenolojinin eleştirisinden, başka beni tecrübe etmenin ontolojik, metafizik ve çağdaş içerimlerinden bahsedilir. Bayazit'in (2023) Husserl'in *Fenomenolojisinde Zaman Kavramı ve Öznelerarasılık* adlı doktora tezi, yüksek lisans tezini tamamlar niteliktedir. Bu çalışmada zaman bilinci ve öznelerarasılık ilişkisi başkasını deneme üzerinden incelenir. Öncelikle Husserl'in zaman bilinciyle ilgili düşünceleri onun çalışmaları üzerinden verilir. Ardından öznelerarasılığa dair düşünceleri Kartezyen Meditasyonlar üzerinden ortaya konur ve öznelerarasılık düşüncesindeki değişim aktarılır. Ardından zaman bilincinin genel yapısı, dikey ve yatay zaman bilinciyle başkasının buraya nasıl yerleştirileceği farklı modeller üzerinden başkasının kurulması konuları ele alınmıştır. Einfühlungun (empatinin) zamansallığı incelenmiştir.

Tarhan'ın (2019) *Husserl'in Transandantal Fenomenolojisinde Zaman Bilincinin Kuruluşu ve Bilincin Süreç Kipleri Üzerine* adlı makalesinde Husserl'in zaman bilinci hakkındaki görüşlerini yaşamını kapsayan üç dönem üzerinden ortaya koymak ve onun zaman bilincine dair süreç kiplerinin analizini yapmaktır. Bu

yapılırken de “şimdinin algısı, retention (kök izlenim), reproduktion (saklı tutma), protention (öngörme) ve erwartung (beklenti)” kavramları açıklanır.

Mahmut Sami Özdil (2020) tarafından yapılan *Husserl’in Kategori Anlayışı* adlı çalışmada Husserl’in ontolojisi ve mantık düşüncesi esas alınıp kavramlar ve nesnelerle ilgili ortaya koyduğu kategori anlayışı incelenmiştir. Özdil tarafından Husserl’in Aristoteles ve Kant’ın kategori anlayışlarını sentezlediği ve kategori anlayışını buna göre oluşturduğu şeklinde bir değerlendirmeye varılır. Husserl’in kategorileri ile semantik anlayışı ortaya konulmaya çalışılır. “Husserl ve Mantık” alt başlığında Husserl’in felsefi anlayışı özetlenerek mantıkla ilişkisi doğrultusunda Husserl’in “dil-ideal anlam” bağına dair açıklamasına değinilmiştir. Kategorileri ise bu kısımdan sonra verilmiştir.

Türkiye’de fenomenolojiyle ilgili çalışmaların ilk isimlerinden biri olan Nermi Uygur’un (2021) *Edmund Husserl’de Başkasının Ben’i Sorunu* adlı eserinde “başka ben” problemi tüm detaylarıyla açıklanır. Çalışmanın giriş kısmında konuyla alakalı kaynaklardan, bunların durumlarından söz edilerek bir değerlendirme yapılır. “Başkasının beni” probleminin ortaya çıkış ve gelişim sürecinden bahsedilir. İlk bölümde Husserl’de başkasının beni sorununun transandantal anlamı ele alınır. Burada konunun indirgeme ile bağlantısına değinilir. Başkasını deneme, empati yönelimi ve öz betimlemesi konuları incelenerek başkasının benini araştırmada Husserl’in yöntemi açıklanır. İkinci bölümde “transandantal solipsizm” ile ilgili bilgi verilerek bunun başkasının beni kavramıyla zorunlu ilişkisi ortaya konur. “Başkasının beni” problemi idealizm ve gerçeklik bağlamında sorgulanır. Üçüncü kısımda başkasını denemenin özellikleri, başkasının dünyadan fıskırması, başka bedenlerin kavranması ve anlam aktarımı bağı, başka beni denerken apaçıklık sorunu, öznelarasılığın kurulmasında başkasını denemenin rolü” gibi konular incelenir. Sonunda ise başkasının beni sorununun Husserl açısından ele alınışı üzerine eleştirel bir tutumla düşünceler açıklanır.

Anıl Salar’ın (2021) *Husserl’in Fenomenolojisinde Yaşam-Dünyası’nın Kavranmasında Bilimsel Bakış Açısının Sınırlılığı* adlı yüksek lisan tezinde yaşam dünyasının araştırılmasında bilimsel bakış açısının getirdiği sınırlılıkların sonuçları

ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu çalışmada Husserl'in yaşam dünyası görüşü açıklanmış, bunun transandantal fenomenoloji ile ilişkisi verilmiştir.

Hakan Başarılı (2021) tarafından hazırlanan *Husserl and Austin: A Relationship Between 'Act' and 'Meaning'* (Husserl ve Austin: 'Eylem' ve 'Anlam' Arasındaki İlişki) adlı doktora tezinde giriş bölümünden sonra Husserl'in genel dil açıklaması “ifade, anlam, nesne, yönelimsellikte edim, nesne ve anlam ilişkisi, anlamsızlık, kategoremantik ve sinkategoremantik ifadeler” gibi kavramlarla bağlantılı olarak ele alınır. Ardından Austin'in edim ve anlam yaklaşımı ile ilgili detaylı bilgi verilerek dördüncü bölümde iki filozofun edim ve anlam arasındaki ilişkiyi ele alışları karşılaştırılır.

Dilek Sacıhan'a (2022) ait *Fenomenoloji Geleneğinde Edmund Husserl* adlı makale çalışmasında fenomenoloji kavramı tanıtılarak ardından Husserl'in fenomenolojisiyle ilgili bilgiler verilmiş, Husserl'in fenomenolojiyi kurarken etkilendiği filozoflardan bahsedilmiş, fenomenolojik yöntemin ne olduğu, özü ele alan diğer bilimler ve apaçıklık ile ilgili konular ele alınmıştır.

Tuğçe Arslan'ın (2021) *Husserl ve Merleau-Ponty'nin Algı Fenomenolojisinde Estetik* adlı yüksek lisans tezinde fenomenoloji öncesi “algı” dan bahsedildikten sonra Husserl'in transandantal fenomenolojisi ve algı anlayışı açıklanır. Bunun ardından Merleau-Ponty'nin algı felsefesi ile ilgili bilgi verilip son bölümde iki filozofun fenomenolojilerinde estetiğin yeri ayrı ayrı değerlendirilir.

Zafer Kılıç'ın (2023) *Yaşam Bütünselliğini Husserl ve Merleau-Ponty'nin Fenomenolojileriyle Düşünmek* adlı yüksek lisans tezinde ilk olarak Capra ve Luisi'nin bütünsellik teorileri açıklanmış, ardından Husserl'in “alg, ufuk ve yaşam dünyası” ile Merleau-Ponty'nin “algı, beden, dünyanın teni” kavramları bütünsellik teorisiyle ilişkilendirilerek verilmiştir. Çalışmanın Husserl ile ilgili kısmında dikkati çeken nokta araştırmacı tarafından oldukça sınırlı kaynağa başvurulmuş olmasıdır.

Muhammet Hasan Kılıç (2023) tarafından yapılan *Husserl Fenomenolojisinde İmgelem ve Temsil* adlı yüksek lisans tezinde Türkçe literatürde üzerinde çok fazla çalışma bulunmayan Husserl'in imgelem görüşüne yer verilmiştir. Konu önce imgelem ve temsil, ardından da temsil ve izlenim üzerinden aktarılmıştır.

Burcu Başaran'ın (2023) *Husserl ve Merleau-Ponty Fenomenolojilerinde Öznellik, Öznelerarasılık ve Solipsizm Problemi* adlı makalede Husserl ve ondan sonra fenomenolojiyi, fenomenolojik yöntemi ve fenomenolojinin temel kavramlarını ele alıp kendi felsefî anlayışı içinde yorumlayan Merleau-Ponty'nin öznelerarasılık/intersubjektivite problemini öznellik kavramına dayanarak incelemeleri fenomenolojileri çerçevesinde tartışılmış; ben, başkası, kültürel ve sosyal hayatla dünya arasındaki ilişki ortaya konmaya çalışılmıştır.

Aslı Üner Kaya (2025) tarafından makale olarak ortaya konan *Husserl'in Fenomenolojisinde Bilinç ve Fenomen Kavramları* adlı çalışmada öncelikle fenomenoloji ve fenomenolojik yaklaşımla ilgili bilgi verilmiş, epokhe ve indirgemeye ilgili kısa açıklamalar yapılmış, Husserl'in fenomenoloji anlayışı özet biçimde ortaya konmuştur. Ardından bilincin Husserl öncesinde ve Husserl tarafından nasıl ele alındığı, fenomenin ne olduğu ve hem kendisinden önce hem de Husserl'in fenomen kavramından ne anladığı ve onu fenomenolojide nasıl bir yere konumlandığı; Husserl'e göre fenomenin kendisinden önce ele alınışından ne gibi farkları olduğu anlatılmıştır.

1.4.3. Söylem ve Söylem Analizinin Kuramsal Yapısıyla İlgili Çalışmalar

Austin (1962) tarafından yazılan *How to Do Things With Words* adlı eser William James'in 1955'te Harvard Üniversitesi'nde verdiği derslerle benzer konuları ele alan eserdir. Austin tarafından burada ele alınan esas konu filozoflar tarafından ifadelerin yalnızca “betimleme ya da gerçekleri gösterme” işlevinin göz önünde bulundurulduğunun ve bunun “doğruluk-yanlışlık” üzerinden ortaya konmaya çalışılmasının uzun süreli bir varsayım olsa da yetersiz olduğudur. Ona göre bunların dışında soru, emir, istek ifade eden tümceler de vardır. Austin tarafından gösterilmek istenen, betimlemelerin yanında tümcelerle bir işin de yapılıp yaptırılabilmesidir. Bu anlamda eser, söylemin edimle ilgili boyutunu içermektedir. Bu çalışma da dahil olmak üzere edimsel sözceler sıkça geçtiği çalışmalar için başvurulacak temel kaynaklardan biridir.

Robert Young'ın (1981) editörlüğünü yaptığı *Untying The Text: A Post Structuralist Reader* başlıklı kitapta giriş kısmında post-yapısalcılıktan başlanarak

dilin ve söylemin ele alınışı, ideoloji ve söylem ilişkisi, retorik, yapı-söküm gibi konular farklı yazarların çalışmalarıyla detaylı biçimde ele alınmıştır. Burada söylemle beraber söylemle ilişkisi olan ya da söylemden doğan farklı konuların yer aldığı çalışmaların olması söyleme bütüncül olarak bakmayı sağlaması açısından önemlidir.

Gillian Brown ve George Yule (1983) tarafından hazırlanan *Discourse Analysis* adlı kitap yedi bölümden meydana gelir. Birinci bölümde dilin işlevleri, sözlü ve yazılı dil, tümce ve ifade farkı detaylıca anlatılır. İkinci bölümde “bağlam-söylem ilişkisi” alt başlıklarıyla ayrıntılandırılarak ele alınır. Üçüncü bölümde söylem parçaları ile “konu” kavramı “tümce konusu, söylem konusu, konuşmacının konusu” gibi başlıklarla ve “konu sınırlarını gösteren işaretler, söylemin içeriğinin temsili, metin içeriği, metin içeriğinin temsili” şeklinde daha geniş biçimde incelenir. Dördüncü bölümde söylem ve sahneleme bağına değinilirken beşinci bölümde bilginin yapısı Halliday’ın bakış açısından ele alınarak sözdizimi ile ilişkisi üzerinde durulur. Altıncı bölümde metinde ve söylemde referans (gönderim) ele alınmakta; burada söylem referansı, söylemdeki zamirlerin işlevleri gibi konular açıklanmaktadır. Son bölümde ise “söylemin yorumlanmasında tutarlılık” konusu detaylıca incelenir. Çalışma, söylemin yapısal düzlemini detaylarıyla ele alan başlıca kaynaklardan biridir.

Michel Foucault’un (1987) *Söylem Düzeni* kitabında söylem ve söylemi oluşturan unsurlar, söylemin doğası, söylemin iktidarla ilişkisi konuları iki bölümde ele alınmaktadır. Foucault tarafından ortaya konmaya çalışılan “söylemin düzeni ve düzenin söylemi” ilişkisidir. Foucault’un söylemle ilgili genel görüşlerinin de anlaşılabilceği eser, daha çok eleştirel söylem analizi çalışmalarında başvurulabilecek niteliktedir.

Deborah Schiffren’e (1987) ait *Discourse Markers* adlı eser, söylem belirleyiciler hakkında kapsamlı bir çalışmadır. “Söylemin ne olduğu, söylem belirleyicilerin analiz edilmesinin sebebi” konuları açıklandıktan sonra söylem belirleyici olarak ele alınan ifadeler ve bunların işlevleri doğrultusunda çeşitli söylem belirleyici türleri gösterilir. Son olarak ise söylem belirleyicilerin konuşmanın yönünü nasıl belirlediği üzerinde durulur. Bir söylem çalışması yaparken belli ifadelerin

okuyucuyu ya da dinleyiciyi hangi bakımdan, neye yönlendirdiğini açık bir biçimde anlamada bu kitap önemli bir yere sahiptir.

Norman Fairclough'un (1992) *Discourse and Social Change* başlıklı kitabında dilin bilindiğinden çok daha geniş bir sosyal ve kültürel süreçle bağlantılı olduğunun fark edilmesinin ardından, sosyal değişimi incelemek için dil analizinin önemli bir yöntem olarak görülmesi esastır. Çalışmada bir giriş bölümünden sonra söylem analizi yaklaşımları, Foucault'un söylem analizini ilgilendiren görüşleri, sosyal söylem teorisi ile ilgili bilgiler verilmiş, ardından "Sosyal İlişkilerin ve Benliğin İnşası" ile "Sosyal Gerçekliğin İnşası" başlıkları altında bunlarla ilgili görüşler belirtilerek kısa analizler yapılmıştır. Söylem ve sosyal değişim ilişkisinin çağdaş toplumdaki yeri açıklandıktan sonra söylem analizi yapmanın aşamalarına değinilmiş, bu pratiklerin kesin olmadığı ve kişinin söylem yaklaşımına göre değişebileceği anlatılmıştır. Çalışmada söylemle ilgili pek çok konun, söylem yaklaşımlarının, söylem ve sosyal çevre ilişkisinin ele alınması onu hem Türk milletinin sosyal ve siyasal değişim sürecinin yansıdığı *Nutuk* adlı eserin incelendiği bu çalışma hem de başka söylem çalışmaları için başvurulacak temel kaynaklardan biri hâline getirmektedir.

Foucault'nun (2001) *Kelimeler ve Şeyler* adlı kitabı "arkadan gelenler, dünyanın üslubu, temsil etmek, konuşmak, sınıflandırmak, mübadele etmek, temsilin sınırları, emek-hayat-dil, insan ve ikizleri, insan bilimleri" şeklinde on ayrımdan meydana gelmektedir. Kitapta genel dilbilgisi ile farklı birkaç söylem türü hakkında bilgi verilmektedir. Bu açıdan söylemle ilgili çalışmalarda bu kaynağa da başvurulabilir.

Editörlüğünü Ruth Wodak ve Michael Mayer'in (2001) yaptığı *Methods of Critical Discourse Analysis* adlı kitapta editörlerle beraber eleştirel söylem analizinin temsilcileri kabul edilen araştırmacıların bu analizle ilgili kendi yaklaşımlarını gösteren makaleleri vardır. Eleştirel söylem analizi ile ilgili yaklaşımların tek bir kitapta derlenmesi çalışmayı önemli kılan noktadır.

Chris Barker ve Dariusz Galasiński (2001) tarafından yazılan *Cultural Studies and Discourse Analysis* adlı kitap altı bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde kitap hakkında bilgi veren bir girişten sonra kültür ve dil ilişkisi, postyapısalcılıktaki "temsil" konusu, Derrida'nın kültür çalışmaları ve dilin düzenlenmesi hakkındaki

görüşleri, Wittgenstein’in dilin kullanımıyla ilgili görüşleri ve dil oyunları teorisi, pragmatizmin yeniden canlandırılması” gibi konulara yer verilerek son kısımda eleştirel söylem analizinin kültürel çalışmalarda konuşma analizi yapılırken belli problemlerle başa çıkmada ön planda olan bir yöntem olarak ele alınır. İkinci bölümde dil, kimlik ve kültürel politika ilişkisi detaylıca incelenir. Üçüncü bölümde “metin odaklı söylem analizi, eleştirel söylem analizi; söylem analizinin düşünsel ve kişilerarası işlevi” konuları farklı araştırmacıların görüşlerine de yer verilerek açıklanır. Dördüncü bölümde söylemde eril kimliğin rolüne değinilirken beşinci bölümde ırk temelli söylem üzerinde durulur. Altıncı bölümde etnik kimlikle ilgili bazı örnek parçalar üzerinden dar kapsamlı analizler yapılmıştır. Bu bölümün sonunda ise kitabın yazarlarının çalışmalarıyla ilgili görüş ve değerlendirmeleri bulunmaktadır. Bu kitap söylem analiziyle ilgili çalışmalarda farklı yaklaşımların incelenmesi açısından başvurulabilecek geniş kapsamlı bir eserdir.

Fairclough (2005) tarafından hazırlanan *Critical Discourse Analysis* adlı makalede toplumsal değişim süreçlerinin söylemsel yönü üzerinde durulmaktadır. Söylemle ilgili teorik zemin anlatıldıktan sonra yöntemle ilgili detaylı bilgi verilir. Ardından Romanya’da “düşünsel söylem” olarak adlandırılan söylemlerin yeniden bağlamlandırılmasıyla ilgili bilgi verilir. Bu makale, yazarın *Discourse and Social Change* adlı eserinin bir özeti olarak görülebilir. Yine Fairclough’a (2010) ait *Critical Discourse Analysis: The Critical Study of Language* adlı kitabın ilk bölümünde söylem analizinin eleştirel ve tanımlayıcı amaçları, medya söylemi, dil-ideoloji-güç ilişkisi ele alınır. İkinci bölümde, söylem ve sosyokültürel değişim üzerinde durulur. Üçüncü bölümde sosyal araştırmalarda metin analizinin yeri söylem-metin ilişkisi üzerinden aktarılır. Dördüncü ve son bölümde “eleştirel dil” farkındalığı eğitimdeki yeri ve öz-kimlikle ilişkisi bakımından incelenir.

James Paul Gee’nin (2005) *An Introduction to Discourse Analysis: Theory and Method* adlı eserinde yazarın amacı söylem analizine teorik ve metodolojik bir giriş yapmaktır. Burada “dil aracılığıyla bir şey inşa etme, söylemin ne olduğu, ne olmadığı, hangi sorulara cevap verdiği, soruşturma aracı olarak sosyal dilin, metinlerarasılığın, iletişimin ve söylemin bağı, söylem yaklaşımları, söylem yaklaşımlarında anlamın ele alınış biçimleri, söylem analizi ve onunla ilgili kavramlar, dilin işleme ve düzenleme öğeleri” konuları ele alındıktan sonra üç tane söylem analizi örneği verilerek teorik

bilgiler uygulamalı olarak da gösterilmeye çalışılır. Gee, eleştirel söylem analizi teorisyenlerinden biri olarak görülse de onun bu çalışması tüm söylem çalışmalarında kullanılabilecek temel kaynaklardan biridir.

Rodney H. Jones'in (2012) *Discourse Analysis: A Resource Book for Students* başlıklı kitabının girişinde "söylem analizinin ne olduğu sorgulanırken dilin dünyayla ilişkisi, dil dışında bir şeyler söylemeye yarayan araçlar, söylem analizinin ne işe yaradığı, metnin ve konuşmanın ne olduğu, bunların söylem analizindeki yeri, metinlerin sosyal fonksiyonları, söylemle ideoloji ilişkisi, bağlam-kültür- iletişim bağı" gibi söylem analizi çalışmalarının temel konularına yer verilmiştir. Söylem analizi yaklaşımları ele alınmış, burada çeşitli araştırmacıların görüşleri aktarılmıştır. Ardından söylem analizi yapılırken atılacak adımlar anlatılır. Son kısımda ise okuma önerisi olarak çeşitli araştırmacıların söylem analizi ile ilgili yazılarına yer verilir. Bahsi geçen diğer çalışmalarda da söylem analizinin yapılma süreçleri farklı bölümlerde dağınık olarak verilse de bu çalışmada söylemin öğeleriyle beraber detaylıca ele alınması ve söylem analizinin aşamalarının bir arada sunulması söylem çalışmaları için önem taşımaktadır.

Trevor Purvis ve Alan Hunt'un Simten Coşar (2014) tarafından çevrilen *Söylem, İdeoloji, Söylem, İdeoloji, Söylem, İdeoloji...* başlıklı çalışmalarında farklı kuramsal gelenekten gelen "söylem" ve "ideoloji" kavramlarının birbirinden farklı ve birbirini ilgilendiren, aralarında bağ kuran durumlardan söz edilmektedir. Bu, farklı düşünürlerin görüşleri, farklı söylemsel ve ideolojik teoriler çerçevesinde yapılmıştır. Çalışmada "ideoloji teorisinin söyleme karşıt olmadığı, aksine onu tamamladığı yönünde" bir değerlendirme vardır. Daha çok eleştirel söylem çalışmalarında kaynak olarak kullanılabilecek araştırma, bu çalışmanın kuramsal çerçevesinin oluşturulmasında başvuru bir kaynak olmuştur.

Söylem, söylem analizi ve söylem çözümlemesiyle ilgili Türkçe literatür bilgileri aşağıdaki gibidir:

Esen Yüce Spahiu (2002) tarafından hazırlanan *Michel Foucault- Foucaultcu İktidar, Söylem ve Özne Kavramları* başlıklı makalede Foucault'un eserleri üzerinden onun iktidar, söylem ve özne hakkındaki görüşleri kısa bir özet niteliğinde verilmiştir.

Çalışma eleştirel söylem analizine yönelik olsa da söylem ve söylemin öznesi arasındaki bağın incelenmesi açısından tüm söylem çalışmaları için önem arz eder.

Abdülhamit Çakır'ın (2014) *Söylem Analizi- Ne Söylemek İstiyorsun?* adlı kitabının girişinde söylem fikrinin gelişimi, yazılı ve sözlü metnin söylemle ilişkisi üzerinde kısaca durulur. İkinci bölümde söylemde yer alan ve onunla karşılıklı etkileşim halinde olan “gönderim, zaman, kelimeler arasındaki bağlar, bağlaçlar, tekrar, eksilteli ifadeler” gibi konular ele alınır. Sonrasında metin ve anlam bütünlüğü, bağlamın ve dilin işlevleri, pragmatik anlam ve söz edimleri konuları açıklanır. Yedinci bölümde söylem türleriyle ilgili kısa bilgi verilirken sekizinci bölüm bir söylem türü olarak söyleşi konusuna ayrılmış, dokuzuncu bölümde de söyleşinin ilkeleri ortaya konmuştur. Onuncu bölüm eleştirel söylem analiziyle ilgili kısa bilgileri içermektedir. Çalışmanın sonunda söylem konusuyla ilgili kısa kısa okuma parçaları verilmiştir. Bu kitap söylem ve söylem analiziyle ilgili başlangıç seviyesinde okunabilecek bir kaynak niteliğindedir.

Edibe Sözen'in (2017) *Söylem- Belirsizlik, Mücadele, Bilgi/Güç ve Refleksivite* adlı kitabında söylemle ilgili kısa bir giriş yapıldıktan sonra söylemin ne olduğu, nelerden etkilendiği, söylemi ilgilendiren “bağlam, söz, yazı, metin, beyan, ifade” gibi kavramlar, sosyo-kültürel değişme ve söylem ilişkisi konuları ele alınır. Ardından söylemle ilgili ortaya atılan çeşitli teoriler incelenir. Bunlar “yapısalcı, özne temelli, postyapısalcı, Derridacı, Foucaultcu, hermeneutik” teorilerdir. Söylem analiziyle ilgili bölümde ise “bağlam, tutarlılık ve fonksiyonellik” kavramlarının söylemle ilgisi, söylem analizinin alanları, aşamaları, amacı” konuları farklı araştırmacıların görüşleri de dikkate alınarak açıklanmıştır. Sonrasında çeşitli araştırmacının söylem analizi yaklaşımları ele alınmıştır. Son kısımda Sözen'in kısa bir söylem yorumu yer alır. Söylem çalışmalarında yazarın bu eserine sıkça atıf yapıldığı görülür. Bunun nedeni eserin Türkçe literatürde konuyla ilgili ayrıntılı biçimde yapılmış ilk çalışmalardan biri olmasıdır. Söylem teorileri ve söylem analizi yaklaşımları açısından genişletilmesi gerekse de bu araştırma söylem çalışmaları açısından Türkçe literatürde başvurulabilecek başlıca kaynaklardan biridir.

Sibel Karaduman'ın (2017) *Eleştirel Söylem Çözümlemesinin Eleştirel Haber Araştırmalarına Katkısı ve Sunduğu Perspektif* başlıklı makale çalışması eleştirel

söylem analiziyle ilgili Teun van Dijk'ın görüşlerinin ele alınması bakımından bu çalışmaya katkı sağlamaktadır.

Michel Foucault'a (2016) ait *Söylem ve Hakikat* adlı çalışmada önce “parrhesia”¹ kavramı üzerinde durulmakta, ardından *Söylem ve Hakikat* bölümünde “parrhesia” sözcüğünün anlamı ve evrimiyle, farklı filozoflar tarafından ele alınışıyla ilgili bilgi verilerek söylem içindeki yeri gösterilmeye çalışılır. Eleştirel söylem analizinin temeli oluşturan yapıtlardan biri olarak eser, bu çalışmanın kuramsal çerçevesinin oluşturulmasına katkı sağlamıştır.

Gülhanım Küçükalkan'ın (2018) *Derrida ve Yapısöküm: Anlam-Söylem-Haber* adlı kitabının ilk bölümünde “anlam, haber, söylem” kavramları açıklanıp “Söylem Teorileri” başlığı altında söylem teorileri üç döneme ayrılarak kısaca özetlenmiş, farklı söylem yaklaşımları ve araştırmacılarına yer verilmiştir. Bunun yanında haberlerin çözümlenmesinde bir yöntem olarak söylem analizinin yeri açıklanmaya çalışılmıştır. İkinci bölümde söyleme postmodernist bir çerçeveden bakan Derrida'nın dil ve söyleme dair yaklaşımı ayrıntılandırılmıştır. Üçüncü ve son bölümde ise örnek haberler üzerinde Derrida'nın yapısöküm yöntemiyle analiz çalışmaları örnekleri yapılmıştır. Derrida'nın yapısöküm yöntemiyle yapılacak çalışmalarda başvurulacak ilk kaynaklardan biri olmasının yanı sıra eserin bu çalışmaya katkısı kuramsal çerçevenin oluşturulması ve söyleme farklı çerçeveden bakabilmeye yardımcı olması noktasındadır.

Levent Doyuran'ın (2018) *Medyatik Bir Çalışma Alanı Olarak Eleştirel Söylem Çözümlemesi (Televizyon Dizileri Örneğinde)* başlıklı çalışmasında söylem ve söylemin yapısını oluşturan anlam, yorum, bağlam, ideoloji; eleştirel söylem çözümlemesi yaklaşımları ve çözümleme sürecine yönelik analitik yapı incelenmekte, ardından da örnek bir çözümlemeye yer verilmektedir. Böylece eleştirel söylem çözümleme süreci sistematik olarak gösterilir. Araştırmacının çalışması, bu çalışmanın kuramsal çerçevesi için bir kaynaktır.

¹ “Herkesin söze ulaşma imkânı, herkes için konuşma hakkı, elbette söz/konuşma derken kastedilen politik alanda belirleyici olan söz; kendini ve görüşünü politik alan dahilinde olumlama edimi oluşuyla söz.” (Foucault, 2016, s. 26).

Seyyare Duman'ın (2018) *Söylem Araştırması* adlı kitabında öncelikle söylemin ne olduğu farklı araştırmacıların bakış açısıyla sunulmakta, söylem ve ilgili olduğu kavramlar tek tek başlıklar altında değerlendirilmektedir. Sonraki kısımda söylem çözümleme yaklaşımları kısaca aktarılır. Üçüncü bölümde söylem araştırmalarının dilbilim çalışmaları içindeki başlangıcından itibaren gelişim sürecine yer verilir. Dördüncü bölümde “felsefe, antropoloji, edebiyat, politika, medya, coğrafya” gibi birçok disiplindeki söylemlerin çözülmesiyle ilgili bilgi verilmekte, farklı yaklaşımlar sunulmaktadır. Söylem analizi ile söylem çözümlemesi birbirinden farklı şeylerdir. Söylem analizi ile ilgili olabilecek kimi bilgilerin yazar tarafından bütünüyle “söylem çözümlemesi” adı altında değerlendirilmesi bu çalışma alanının genel bir hatası olsa da bu kitap söylem çalışmalarında Türkçe alanyazında başvurulacak temel kaynaklardandır.

Gökmen Kantar ve Sibel Akova (2019) tarafından yapılan *Michel Foucault'un Bilgi ve Güç Odaklı Söylem Anlayışı Bağlamında Gerçeklik ve İktidar Arasındaki İlişkilerin Tarihsel Çözümlemesi* adlı makale çalışmasında güç ve iktidar ilişkisiyle ilgili kısa bir bilgi verilerek Foucault'un bilgi, güç ve gerçeklik ilişkisi ve bunların söyleme yansımaları, Foucault'un söylem anlayışı ele alınır. Bu çalışmanın kuramsal çerçevesi oluşturulurken bu makaleden faydalanılmıştır.

Paul Ricoeur'ün (2020) *Yorum Teorisi- Söylem ve Artı Anlam* adlı kitabı, onun söylemle ilgili denemelerinden oluşmaktadır. Birinci bölümde “söylem olarak dil” sorununun başlangıç noktası, modern dilbilim çalışmalarında önce geri planda kalma nedeni, olay ve yüklem olarak söylemin ne olduğu, olay-anlam diyalektiği, söyleyen ve söylenenin ifade ettiği anlam” gibi konular ele alınmaktadır. İkinci bölümde konuşma ile yazı üzerinde durulur, hermeneutik yaklaşımla konuşmanın yazı olması ve üreticiden kopması durumuyla ilgili bilgi verilir. Üçüncü bölüm, metafor teorisi ile metaforun sembole dönüşümü incelenirken dördüncü bölümde ele alınan söylemi anlamının ne demek olduğu ve yazılı söylemin nasıl anlaşılacağıdır. Eser, söylemin kavranması ve farklı bir bakış açısından söyleme yaklaşılması bakımından önemlidir. Özellikle metin temelli söylem analizlerinde hermeneutik yaklaşımla ilgili bilgiler içeren bu kitaba başvurulması gerekmektedir.

Umut Şah (2020) tarafından yapılan *Eleştirel Söylem Analizi: Temel Yaklaşımlar* adlı makale çalışmasında önce eleştirel söylem analizinin ne olduğu kısaca anlatılır. Ardından Fairclough, Van Dijk, Ruth Wodak, Ron Scollon ve Siegfried Jager'ın eleştirel söylem analizi yaklaşımları ele alınır. Eleştirel söylem yaklaşımlarının ayrıntılı şekilde ele alınması ve benzer çalışmalarda yer verilmeyen Scollon ve Jager'ın söylem yaklaşımlarıyla ilgili de bilgi verilmesi araştırmacının makalesini önemli kılmaktadır.

Ahmet Güneş'in (2021) *Eleştirel Söylem Analizi Çerçevesinde Metin Çözümlemesi: İstiklal Marşı Örneği* adlı makale çalışmasının yöntem bölümünde eleştirel söylem analizi ile ilgili bilgi veriliyor olması makaleyi bu çalışma için önemli kılmaktadır.

1.4.4. Söylem Analizi Yöntemiyle Yapılan Bazı Çalışmalar

Bu başlık altında söylem analizi yöntemiyle yapılan tüm çalışmalar yerine bu çalışmayı destekleyen, bu çalışmanın kuramsal çerçevesine katkısı olan araştırmalara yer verilmiştir.

Kader Özlem (2015) tarafından yapılan *Türkiye'nin Balkan Türkleri Politikasının Analizi (1991-2014)* adlı doktora çalışmasında Türkiye'nin Balkan Türkleri politikası söylem analizi yöntemiyle ele alınmıştır. Kuramsal çerçeve verilirken burada söylem analizinin ne olduğuna, söylemin dil-bağlam-anlam ile ilişkine yöntemsel olarak söylem analizine ve bunun uygulanma biçimine yer verilmiştir. Ardından uygulama ve bulgular aktarılmıştır.

Umut Şah'ın (2012) *'Andımız'ı Okumak Bir Aracılı Söylem Analizi (Mediated Discourse Analysis) Çalışması* adlı kitap bölümünde Ron Scollon'un ortaya koyduğu eleştirel söylem yaklaşımı olan *Aracılı Söylem Analizi* yaklaşımı ile “Andımız” ın söylemi analiz edilmektedir.

Ali Faruk Yaylacı ve Adem Beldağ (2018) tarafından hazırlanan *Değerler Eğitimi ve Güncel Tartışmalar: Gazete Haberlerine İlişkin Bir Eleştirel Söylem Analizi* başlıklı makale çalışmasında k 1 Ocak 2017-7 Mart 2017 tarihleri arasında on beş ulusal gazetede çıkan “değerler eğitimi” konulu haberler eleştirel söylem analizi yöntemi ile incelenmiştir. Çalışmada kullanılan sosyo-bilişsel eleştirel söylem analizi

yaklaşımıyla ilgili yeterince bilgi verilmediği görülmektedir. Van Dijk'ın yaklaşımının kullanıldığı bir diğer çalışma Gözde Yardım ve Hilal Doğruel (2019) tarafından hazırlanan *Eleştirel Söylem Çözümlemesi Bağlamında Haber Metinlerinin İncelenmesi: Pippa Bacca Cinayeti Örneği* başlıklı makaledir. Burada analize geçilip bulgular sunulmadan önce kuramsal arka plana yer verilmiş, Van Dijk'ın analiz yaklaşımıyla ilgili detaylara da yer verilmiştir.

Ferdiye Çobanoğulları'nın (2021) *Alman Gazete Haberlerinin Almanca Derslerinde Kullanılmak Üzere Eleştirel Söylem Çözümlemesi Bağlamında İncelenmesi* adlı doktora tezinde dil ve yabancı dil öğretiminde “öğrencilerin edinmesi gereken üst düzey bir beceri” şeklinde ifade edilen eleştirel okumanın ele alındığı, Almanca derslerinde eleştirel söylem çözümlemesinin bu üst düzey becerinin geliştirilmesi için etkili bir yöntem olarak kullanılıp kullanılamayacağının araştırıldığı görülmektedir. Çalışmanın ilk üç bölümü giriş, ilgili araştırmalar ve yöntemden oluşurken dördüncü bölümde söylem, söylemle ilgili temel kavramlar, söylemle benzer olan bazı kavramlar, çeşitli söylem yaklaşımları ele alınır. Beşinci bölümde ise söylem çözümlemesinin tanımına, tarihî gelişimine, söylem çözümleme türleri, yaklaşımları ve yöntemlerine yer verildikten sonra söylem çözümlemelerinde incelenen söylem türleri açıklanır. Altıncı bölümde eleştirel söylem analizinin tanımı ve tarihçesinden başlanarak konuyla ilgili detaylı bilgiler verilir. Yedinci bölüm eleştirel okumanın anlatıldığı kısımdır. Sekizinci bölümde Dijk'ın söylem söylem çözümleme bölümü anlatılarak Alman gazete haberlerinden seçilen örneklerin eleştirel söylem çözümlemesi yapılır. Dokuzuncu bölümde ise bulgular ortaya konarak yorumlanır.

1.4.5. Nutuk ile İlgili Çalışmalar

Alanyazında doğrudan Nutuk'un söylemi üzerine yapılmış herhangi bir çalışma bulunmamaktadır. Bu nedenle bu başlık altında Nutuk ile ilgili yapılan ve bu doktora tezinde faydalanılan kaynaklar verilmiştir.

Mehmet Çevik'e (1988) ait Atatürk'ün “Nutuk” undaki Temel Kavramlardan “Vahdet-i Millîye” “İrâde-i Millîye” “Hâkimiyet-i Millîye” adlı yüksek lisans tezinin giriş kısmında Nutuk ile ilgili genel bilgiler verilir Atatürk'ün bu kavramları işleyişinden bahsedilmiş, ardından her bir kavram farklı bir bölüm olarak ele alınıp

kavramların ifade edildiği sözceler hangi bağlamda söylendikleri de belirtilerek verilmiştir. Sözcelerin ardından yapılan değerlendirmeler vardır fakat bunlar söylemin analizinden ziyade metnin iç ve dış bağlamı içinde yapılan genel değerlendirmelerdir.

Lütfiye Karaçizmeli'nin (1990) *Büyük Nutuk'un Genel Olarak İncelenmesi* adlı yüksek lisans tezinde Nutuk'un ne olduğu, eserin içeriği, tarihi bir kaynak olarak değerlendirilmesi, çeşitli basımlarının incelenmesi, yabancı dillere çevirileri, etkileri, kronolojisi gibi bilgiler aktarılmıştır.

Muhsine Börekçi'nin (1994) Atatürk'ün "Nutuk" unda Söz Dizimi adlı doktora çalışmasında Atatürk ve onun Türk diliyle ilişkisi, hitabet türü ve Atatürk, Nutuk'un içeriği ve dil özellikleri hakkında bilgi verilip söz dizimi incelemesinin adımları belirlenip gerekli incelemeler yapılmıştır. Söylem analizinde sözcük seçimi ve söz diziminin de önemli olması Börekçi'nin çalışmasını bu doktora tezi için başvurulacak öncelikli kaynaklardan biri hâline getirmiştir.

Hakan Uzun'un (2005) *Atatürk'ün Nutuk'unun İçerik Analizi* adlı doktora tezi çalışmasında içerik analiziyle, Nutuk'la ilgili yapılan başka çalışmalarla, söyleniş ve aldığı tepkilerle, etkileriyle, niteliğiyle ilgili bilgiler verildikten sonra eserin içerik analizi "kavram, terim ve söz grupları, kurum ve kuruluşlar, kişi adları, Nutuk'ta içerik analizine dayalı konu incelemesi" başlıkları altında yapılır. Bu başlıkların her biri kendi içinde alt başlıklara ayrılarak detaylandırılır. Çalışma, bu doktora tezinde Fenomenolojik Söylem Analizi'nin ilk basamağı olarak belirlenen "tematik altyapının belirlenmesi" aşaması için başvurulacak kaynaklardan biri olmuştur.

Bayram Yıldız (2006) tarafından hazırlanan *Nutuk'un Fikri ve Edebi Açısından İncelenmesi* adlı doktora tezi de bu doktora tezine sağladığı katkı bakımından Uzun'un (2005) çalışmasıyla benzer niteliğe sahiptir. Burada öncelikle hitabetle ve Atatürk ile ilgili detaylı bilgi verilmiş, Nutuk'un genel özellikleri üzerinde durulmuştur. Ardından *Nutuk* önce fikrî, sonra da edebî açıdan alt başlıklarına ayrılarak detaylıca irdelenmiştir. Fenomenolojik Söylem Analizi'nin ilk basamağı olan tematik altyapıyı belirleme noktasında bu çalışma da bu doktora tezine önemli bir katkı sağlamıştır.

Burcu Eren (2008) tarafından yapılan *Nutuk'un Kelime Serveti ve Sadeleştirilmesi Üzerine Bir Çalışma* adlı yüksek lisans tezi, Nutuk'un tamamını değil

yalnız giriş ve sonrasındaki yetmiş beş sayfalık kısmın incelendiği bir çalışmadır. “Concordance - text analysis 3.2” adlı bilgisayar destekli bir program ile yapılan bu araştırmada Nutuk’ta kullanılan kelimler ile ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin kullandıkları kelimeler arasındaki ortaklıklar ve farklılıklar tespit edilmeye çalışılmıştır. Eserin sadeleştirilmesi noktasına ise öneriler kısmında değinilmiştir. Çalışmanın başlığı ve içeriği arasında tam bir örtüşme bulunmamakla beraber Nutuk üzerinde yapılacak özellikle dil ile ilgili çalışmalarda gözden geçirilmesi gereken bir araştırma olduğu söylenebilir.

Hasan Işık’ın (2009) *Atatürk’ün Gençliğe Hitabesi Üzerine* adlı makalesinde bu hitabenin önemi, mesajları, eğitimdeki yeri belirlenmeye çalışılmıştır. Prof. Dr. Reşat Genç ile konu üzerinde yapılan bir söyleşi de makalenin içine yerleştirilmiştir. Bu makale, “Gençliğe Hitabe” ile ilgili genel bir fikir verebilecek noktada olsa da bir araştırma ve sonuçlarının eksik, tarihi genel bilgilerle yapılmış makaleden ziyade söyleşi tarzında bir çalışma olduğu ifade edilebilir.

Rasim Tarakcı (2015) tarafından hazırlanan *Nutuk’un İkna Teknikleri Açısından İncelenmesi* adlı yüksek lisans tezi “iletişim, ikna ve Nutuk” la ilgili bilgiler verildikten sonra Nutuk’un ikna teknikleri bakımından yetmiş altı (76) farklı başlık altında incelenmesini, bu başlıklarda verilen içerikler doğrultusunda eserin ikna gücünün kuvvetine dair sonuçları içermektedir. Çok hacimli bir çalışma olmamasına karşın başlıklar altındaki örneklerin genel olarak o konuyu aydınlatmaya yönelik seçilmiş belirgin örnekler olduğu görülür. Çalışma, bu doktora tezinde Uzun (2005) ve Yıldız’ın (2006) çalışmalarında olduğu gibi tematik altyapının belirlenmesi konusunda başvurulan kaynaklardan biri olmuştur.

Eyup Sertaç Ayaz (2016) tarafından yapılan *Atatürk’ün Gençliğe Hitabe’sinin Söz Dizimi ve Sözcük Türlerinden Hareketle Tahlili* adlı çalışmada Atatürk’ün Nutuk’ununun son sözleri olan “Gençliğe Hitabe” söz dizimi ve sözcük türleri bakımından tahlil edilmiş, “Gençliğe Hitabe” nin iletileri bu tahlillere göre değerlendirilmeye çalışılmıştır. Her bir cümlelerin öğeleri ve kelime grupları ortaya konmuş; isimleri sıfatları, zarfları, fiilimsileri belirlenmiştir. İletiyi belirleme her cümle için ayrı ayrı yapılmayıp tüm belirlemelerden sonra bir özet niteliğinde verilmiştir. Belirlenen yapıların söyleme etki eden yönlerinin bulunması bakımından

böyle bir çalışma Nutuk’la ilgili çalışmalarda bir ön bilgi, başlangıç makalesi olarak okunup değerlendirilebilir.

Fahri Kılıç’ın (2016) *Nutuk’un Analitik Bir İncelmesi* adlı makale çalışmasında Nutuk’ta anlatılanların “bağımsızlık savaşı, Türkiye Cumhuriyeti’nin ilanı ve toplumsal devrimler” şeklinde üç aşamalı olarak incelenebileceği üzerinden eserin önemi, burada ismi geçen kişiler, mekanlar ve olaylar bir dizin biçiminde verilmiştir. Çalışma, Nutuk üzerine yapılacak araştırmalarda bir ilk basamak niteliği gösterse de detaylı bir anlatımdan uzaktır.

Uğur Üçüncü’nün (2018) *Nutuk’ta Türk Devlet Düşüncesinin İzleri* makalesinde Türk devlet düşüncesinin izleri “liderlik vasfı, devlet kurucusu, devlet yönetiminde siyasi ilkeler, devletin temelleri devlet idaresinde gelecek nesillere tavsiyeler” başlıkları altında ele alınmıştır. Nutuk’un söylemine etki eden tematik altyapılardan biri olan “devlet düşüncesi” bu çalışmada Türklerin devlet anlayışı çerçevesinde sunulmuştur. Makale, bu yönüyle bu doktora tezine katkı sağlamaktadır.

Mehmet Kılıç (2019) *Büyük Nutuk’un Cumhuriyet Tarihindeki Yeri ve Önemi* adlı çalışmasında Nutuk’un basılışından, baskılarından, hazırlanış sürecinden, okunma aşamasından, yarattığı etkilerden, muhataplarından, onun hakkındaki görüş ve değerlendirmelerden, ona gelen tepki ve eleştirilerden hareketle onun önemini ortaya koymaya çalışmaktadır. Nutuk’la ilgili genel bilgiler içermesi bakımından bu doktora tezinin kuramsal çerçevesinde bu çalışmadan faydalanılmıştır.

Nermin Er Aydemir’e (2022) ait *Türk Nutuklarının Dil, Kültür ve Eğitim Bağlamında Söylem Çözümlemesi* adlı doktora tezinde “Orhun Abideleri” (Bilge Kağan ve Köl Tigin abideleri esas alınmıştır) ve Atatürk’ün “Nutuk”unun söylemi “dil, kültür ve eğitim” bağlamında çözümlenmeye, bunların Türkçe eğitimindeki etkinlik alanları gösterilmeye çalışılmıştır. Burada Nutuk ile ilgili kısımda eserin ana temaları dil, kültür ve eğitim bağlamında çözümlenmeye çalışılmıştır. Bir “söylem çözümlemesi” çalışması olması bakımından bu doktora tezi için önem teşkil eden araştırma, iki eserin söyleminin sınırlı bir bağlamda çözümlenmesi ve yöntemi bakımından bu doktora tezinden ayrılmaktadır.

Ayşegül Kurt Acar (2022) tarafından yapılan *Geçmişten Günümüze Yönetmel Metinlerde Liderlik: Orhun Yazıtları, Siyasetname ve Nutuk'un Eğitsel Liderlik Bağlamında Değerlendirilmesi* adlı yüksek lisans çalışmasında Nutuk'un, adı geçen diğer eserlerle beraber yalnızca eğitsel liderlik boyutu üzerinde durulmuş, farklı yönleri incelenmemiştir. Nutuk'un söyleminde önemli bir yönü olan "liderlik" kavramının ele alınması bu doktora çalışması bakımından dikkat çekici olsa da bunun yalnız "eğitsel" boyutunun incelenmesi çalışmaya katkı sağlaması bakımından bu yüksek lisans tezini ikincil bir kaynak haline getirmiştir.

Emrullah Avan'ın (2024) *Nutuk'un Kök Değerler Açısından İncelenmesi* adlı yüksek lisans çalışmasında eserle ilgili diğer çalışmalarda da yer alan genel bilgiler verilmiş, ardından "kök değer" kavramı açıklanarak eserde kök değerler bakımından ele alınmış ve bunlarla ilgili örnek cümleler verilmiştir. Bu çalışma da tematik altyapının oluşturulmasında bu doktora tezine katkı sağlayan araştırmalardandır.

Güven Alp Dural (2025) tarafından yapılan *Nutuk'un İşlevsel Dizini ve Söz Varlığı İncelemesi* adlı yüksek lisans tezinde Atatürk'ün nutuk söyleme becerisi, Nutuk'un içeriği, dil özellikleri, baskıları ve dizinleri ile ilgili bilgi verilmesinin ardından öncelikle eserdeki söz varlığı ortaya konmuş, sonrasında bu söz varlığının işlevsel dizinine yer verilmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. KURAMSAL ÇERÇEVE

Dil felsefesinde *Fenomenolojik Anlam Kuramı*'nın kurucusu ve en önemli temsilcisi kabul edilen Edmund Husserl, *Mantıksal Araştırmalar* (Logische Untersuchungen) adlı yapıtıyla fenomenolojinin temellerini atar (Tepe, 2020: XI). Fenomenoloji, “şeylerin” görünümlerine, bu görünümünün bireylerin bilincinde nasıl ortaya çıktığına odaklanarak varlık ve bilinci incelemeyi amaçlar. Husserl'in kendi semantik kuramını en belirgin şekilde ortaya koyduğu eserleri *Düşünceler* ve *Formel ve Transandantal Mantık* olarak kabul görür (Tarhan, 2022: 104). Husserl'e göre anlam, intensiyonal yönelim ve transandantal² bilinç ile ortaya çıkmaktadır. Bundan sonra devreye noema ve noesis girer. *Noema* bilinç ediminin nesnesi³ ile anlamı arasında bağ kurup anlamın açığa çıkmasının koşulu olurken, *noesis* apriori⁴ bir görüsellik tarafından tamamlanmayı bekleyen bilinç yaşantısı olarak tanımlanmaktadır (Tarhan, 2022: 108). Başka bir deyişle noema, yönelinen nesnenin bilinçteki varlığı iken noesis fenomenolojik olarak *deneyimlenen* nesnedir. Noema sayesinde gönderimi olmayan ifadeler de anlamlı olabilmektedir. Bunun gerçekleşme koşulu çalışmanın ilerleyen kısımlarında ele alınacaktır.

Söylem analizi yaparken metne/ konuşmaya farklı yaklaşımlarla bakabilmek o metnin derin anlamlarını açığa çıkarmada etkili bir yöntemdir. Söylemde ifadenin

²TDK Türkçe Sözlük'te “deneyüstü” olarak verilmektedir (Bkz. <https://sozluk.gov.tr/> E.T: 30.04.2024). Fenomenolojik anlamda da “aşkın düşünce, dünyaya dış dünyadan bakabilme” olarak ifade edilebilir. Felsefe Sözlüğü'nde “1 Bir şeyi, bir disiplin ya da etkinliği, söz gelimi bilgi ya da deneyimi mümkün kılan koşullar bütünü; 2 söz konusu koşullara dair araştırma; 3 salt kişisel, özel veya psikolojik olana karşıt olarak, zorunlu ve tümel için kullanılan sıfat. Transandantal terimi, mümkün ya da aktüel deneyim alanının ötesinde kalanı tanımlayan aşkın (transcendent) sıfatıyla karıştırılmamalıdır. Zira transandantal bilgidir söz edilebilmekle birlikte, aşkın bilgi diye bir şey kesinlikle söz konusu olamaz. Olsa olsa aşkın olanın bilgisi olabilir.” Denmektedir (Bkz. Cevizci, 1999, “transendental” maddesi).

³ Çalışma boyunca “nesne” sözcüğü somut ya da soyut (reel ya da irreal/ gerçek ya da düşünsel) ayrılıksız tüm nesneleri ifade edecek biçimde kullanılmıştır. Nesnenin somut ya da soyut oluşu üzerinde özellikle durulması gereken yerlerde bu belirtilmiştir. Somut ya da soyut olduğu özellikle belirtilmemekle beraber niteliği ifadenin bağlamından anlaşılan kullanımlar da mevcuttur.

⁴ Kelime anlamı “önsel, öncesinden” olan bu kavram felsefe açısından “duyu deneyine başvurmadan, yalnızca akılla ve aklın etkinliğiyle türetilen, deneysel olmayan” anlamına gelmektedir (Bkz. Cevizci, 1999, “a priori bilgi” maddesi).

anlamı kadar öznenin ifadeye verdiği anlam da önemli bir yere sahiptir. Bireyin deneyimlerine odaklanan fenomenoloji, bu yönüyle söylem analizinde kullanılabilir. Fenomenolojik Söylem Analizi hem dil felsefesine hem de dilbilime ilişkin bir yaklaşım olacaktır. Böyle bir analiz ile söylemde yönelinen fenomenler ve söylemin niyeti nesnel bir şekilde ortaya konabilir.

Fenomenolojik Söylem Analizi dil felsefesini yakından ilgilendirmektedir. Metindeki anlamların ortaya çıkışı ve aktarılması fenomenolojik bir yöntemle dayanılarak incelenecektir. Burada önemli olan husus fenomenolojik analizde faydalanılacak kavramların ve bunların nasıl kullanılacağıdır. Bu nedenle çalışmada öncelikle dil felsefesi, onun temel kavramları, dilbilim ve anlambilimle olan ilişkisi açıklanacak, buradan hareketle anlam yaklaşımları ve kuramları hakkında genel bilgiler verilerek fenomenolojik anlam kuramının temel yapısına geçilecektir. Bu kuramın ortaya çıkışı, yapısı gibi konular ortaya konduktan sonra söylem, söylem yaklaşımları, söylem çözümlemesi, söylem çözümleme yaklaşımları konuları da incelenecek; nihayetinde Fenomenolojik Söylem Analizi yönteminin temelleri atılıp kuramın çerçevesi belirlenerek Nutuk analiz edilecektir.

2.1. Dil Felsefesi

Filozoflar tarafından felsefedeki temel problemlerin dilden kaynaklandığı, dildeki problemler çözülürse felsefenin de problemlerinin çözüleceği düşünülerek dil ve onun tüm bileşenleri felsefede merkezî bir konuma getirilir. Düşüncenin analizinin dildeki ifadelerin analizinden geçtiği; belirsiz ve kapalı ifadelerin daha açık, anlaşılır hâle getirilmesiyle problemlerin çözüleceği fikri ortaya çıkar. Problemlerin kaynağı dilin mantığının iyi bilinmemesine, dilsel biçimlerin kötü yorumlanmasına ve kelimelerin gündelik hayattakinden farklı anlamlarda kullanılmaya çalışılmasına bağlanabilir (Özcan, 2022: 13). Dil üzerine bu felsefi sorunların tartışılmasıyla ortaya çıkan ve bunlara çözüm aranan felsefe alanı *dil felsefesidir*.

Dil felsefesi, dilin neliğinden⁵ başlayarak onun kökeni, yapısı, dünya, toplum, düşünce, gerçeklik ve bilgiyle ilişkisi, ifadelerin çeşitleri, dil ile varlık arasındaki ilişkinin nasıl kurulduğu, dilin üretim süreci, iletişim, çeviri, söylem; anlamın ne

⁵ “Nelik: bir şeyin ayırt edici, özel özelliği, bir tanımda betimlenen özü”. (Cevizci, 1999).

olduğu ve nasıl ortaya çıktığı, anlamsızlığın ne olduğu, anlamlı ve anlamsız sözcelerin özellikleri, anlam belirsizliğinin ne olduğu ve nasıl giderilebileceği, anlamın göndergeyle ilişkisi...” gibi dil fenomenine dair sorulara yanıt bulunmaya çalışan; dilin, anlamın “ne olduğu” kadar “ne olmadığı” konusuna da eğilen geniş bir alandır (Altınörs, 2021: 14-15). İnan tarafında da dil felsefesi kısaca “dil yapısı, terim ve tümceler anlamaları, dilin dünya ve düşünce ile ilişkisi, kullanımı ve iletişim üzerine felsefi sorunların tartışıldığı bir alan” olarak açıklanarak dil felsefesinin temel problemleri “dil-düşünce-dünya” ilişkisi şeklinde özetlenir (2012: 3). Bu alanın başlı başına varlığı ise çok uzun bir döneme tekabül etmemektedir.

Dil ve onun bileşenleriyle ilgili sorular, muhtemelen insanın konuşma becerisinin farkına vardığı andan beri sorulagelmıştır. Bu soruların günlük sorulardan farklı olarak filozoflar tarafından ele alınması ise İlk Çağ’a denk gelir. Bu dönem filozofları tarafından dil üzerine bazı felsefi soruların tartışılmasına karşın bu tartışmalar dil felsefesi olmaktan ziyade dil üzerine felsefe olarak kalmıştır. İkisi arasındaki fark “dil üzerine felsefe yapanların dille ilgili herhangi bir konuda kendi kişisel düşüncelerini ortaya koymakla yetinerek sistemli bir bakış açısından uzak kalmalarına karşın dil felsefesinde düşüncenin değil de dilin problemi olan ve yukarıda belirtilen konuların kişisel bakış açısından çıkılarak sistematik bir biçimde analiz edilmeye çalışılmasıdır.” (Özcan, 2022: 13-14). Başka bir deyişle bazen ortak sorulara sahip olsalar da dil üzerine felsefe dilin sosyal ve kültürel bağlamıyla ilgili teorilerle ilerler; dil felsefesi ise dilin analitik yapısıyla ilgili analizlere dayanır.

Dil üzerine felsefede, sorulan sorular ve bunların yanıtları daha çok epistemoloji⁶ ve ontolojinin⁷ konuları arasında yer almış, İlk ve Orta çağlarda dil felsefesi olarak adlandırılabilir ayrı bir alan ortaya çıkmamıştır. (Bekalp, 2019: 94). Platon’un *Kratylos* adlı eserinde “sözcüklerin/adların doğruluğu” tartışmasından hareketle dilin kaynağı, anlamı nasıl ifade ettiği, dil-düşünce-dünya arasında nasıl bir ilişki olduğu sorgulanmıştır. Onun dile yaklaşımı dilin varlık ve düşünce ilişkisi açısından olmuş, bu açıdan felsefe tarihindeki dil üzerine felsefe sorgulaması yapan ilk kişi Platon olmuştur (Platon, 2007: 343a; akt. Altınörs, 2021: 94-95).

⁶ “Bilgi kuramı.” <https://sozluk.gov.tr/> E.T. 01.09.2024.

⁷ “Varlık bilimi.” <https://sozluk.gov.tr/> E.T. 01.09.2024.

Platon'dan sonra öğrencisi Aristoteles tarafında da dil üzerine felsefe yapılarak belli konular üzerinde durulmuştur. Ona göre dil, düşünce ve varlık birbirine tâbidir ve bu nedenle dil bunları uygun bir şekilde yansıtır. *Poetika*'da “dil en küçük birimlerinin heceler olduğunu, bunların birleşerek isim ve fiilleri, isim ve fiillerin çekimli hallerinin de birleşip cümleyi oluşturduğu” (Aristoteles, 1987: 1456b/56) belirtilirken *Per Hermeneias*'ta (*Yorum Üzerine*) sözcüğün tanımı yapılarak seslerin ruhtaki etkilenimlerin birer sembolü olduğu söylenir. Onun tarafından özellikle mantık disipliniyle ilgili çalışma yapıldığından dilde yargı bildiren ifadeler olarak “önergeler” üzerinde durulmuştur (Altınörs, 2021: 98-99). Önergelerle ilgili on kategori ortaya konur ve varlıklarla ilgili yargılarda bu kategorilerle konuşulduğu söylenir. Bu on kategori “cevher, nicelik, nitelik, görelilik, etki, edilgi, durum, zaman, nerelik ve sahip olma”dır (Aristoteles, 1963). Bir yargıda bulunulduğunda cevher olan özneye bir yüklem atfedilir ve atfedilen özellik dokuz kategoriden birine aittir (Altınörs, 2021: 99).

Orta Çağ'da da mantık, metafizik ve retorikle ilgili çalışmalar yapan filozoflarca dille ilgili sorular sorulup bunlara yanıt aranmaya devam edilir. Bu dönemin en çok üzerinde durulan konusu “tümeller sorunu/ tartışması” olur. Aristoteles'in kategorilerinden hareketle tümellerin dilde mi düşüncede mi yoksa gerçeklikte mi bulunduğu tartışılır (Altınörs, 2021: 107). Konuyla ilgili sorular, bu dönemde ilk defa Porphyrios'un Aristoteles'in mantığı ve kategorileri üzerine yazdığı *Isagoge* adlı eserinde ele alınır. Burada tümellerle ilgili sorulan üç soru vardır: 1. Tümeller yalnızca zihinde mi vardır yoksa kendi başına bir varlığa sahip midir? 2. Tümeller kendi başına bir varlığa sahipse bu varlık bir cisme sahip midir? 3. Tümeller duyulur şeylerde ve onlar vasıtasıyla mı var olur, yoksa onlardan bağımsız olarak bir varlığa mı sahiptirler (Porphyrios, 1986: 5-15/31). Yazarının eserde cevaplamadığı bu sorular kendisinden sonraki filozoflarca ele alınıp cevaplandırılmaya çalışılır.

Orta Çağ'da tümellerle ilgili soruların cevapları *gerçekçilik* (*katı kavram realizmi*), *kavramcılık* (*ılımlı kavram realizmi/ konseptüalizm*) ve *adcılık* (*nominalizm*) başlıklarında sınıflandırılır. *Gerçekçilikte* (realizmde) tümeller, tikellerden ve zihinden bağımsız bir mevcudiyete sahip olarak görülür. Görüşün temeli olarak Platon'un felsefesi gösterilir. Augustinus ve Aziz Anselmus bu yaklaşımın başlıca temsilcileridir (Kahveci, 2021: 368).

Kavramcılıkta (konseptüalizmde) tümeller gerçektir fakat bunların tikellerden bağımsız bir mevcudiyetleri yoktur. Bunlar nesnelere içkindir, var oluşları nesnededir (Kahveci, 2021: 368). Bu yaklaşımın önde gelen temsilcisi Abelardus’a göre tümel bir “boş ad/ ses” ya da bir “şey” değildir; o, zihindeki “şey”dir (Bingöl, 2021: 544). Başka bir deyişle tümeller zihinde bir anlam kazanarak ağızdan çıkan anlamlı seslerdir (Cevizci, 2010: 122).

Adcılığa (nominalizme) göre gerçeklikte tümellik yoktur (Altınörs, 2021: 108, 110). Bu anlayışa göre tümeller gerçeklikte veya zihinde bir varlığa sahip olmayıp yalnızca dilde var olabilirler. Gerçeklikte var olan yalnızca tikellerdir ve tümeller, tikelleri genelleyerek onlara verilen adlardır. İnan’ın verdiği örneğe göre adcılar açısından kırmızı nesnelerin tamamında ortak olan bir “kırmızılık” tümeli değildir, hepsinin “kırmızı” adına sahip olmasıdır. Onlara göre tüm kırmızı nesnelerin bir cismi varsa bunları kırmızı yapanın ortak bir “kırmızı tümeli” olduğunu söylemek, o tümelin soyut dünyadaki bir şey olduğu iddiasını içerir. Oysa adcılar tarafından soyut varlıklar reddedilir (İnan, 2012: 24). Orta Çağ’da başlayan bu yaklaşım felsefe tarihinde Yeni ve Yakın çağlarda da etkisini göstermiştir (Altınörs, 2021: 110). Yaklaşımın en önemli temsilcileri Roscelinus ve Ockhamlı William olarak görülür.

Roscelinus tarafından savunulan, tümellerin bir nesne olarak görülebileceğini reddederek onların boş sözcüklerden ibaret olduğudur. Yani onda tümellerin nesnel var oluşuna karşı çıkılır (Bingöl, 2021: 541). Bu görüşle, realistlerin tümelleri soyut varlık olarak görüp buradan ulaştıkları “tanrının varlığı” fikri sarsılmış, “tanrı inancı, günah, baba-oğul-kutsal ruh” gibi dogmaların reddedilmesine zemin hazırlanmıştır. Bu nedenle tümellerle ilgili iki yüzyıl boyunca yeni gelişmeler yaşanmamıştır (Kahveci, 2021: 369).

14. yüzyıla gelindiğinde Ockhamlı William’ın nesneler ve onların adlarıyla ilgili ortaya koyduğu düşüncelerle hem nominalizmin bakış açısı daha geniş ve farklı bir şekilde ortaya konmuş hem de terimlerle ilgili onun tarafından ortaya atılan *kategorematik/sinkategorematik* ayrımı ve *suppositio* analizi, çağından sonra da etkili olmasını sağlamıştır (Altınörs, 2021: 112). Ona göre diğer nominalistler gibi tümel diye bir şeyin olmadığı söylenemez. Hatta Ockhamlı’ya göre iki tür tümel mevcuttur. Birincisi doğası gereği tümel olan şeylerken ikincisi, uzlaşımsal olarak tümeldir. “Şey”

in ruhsal izlenimleri, yani ruhsal kavramlar doğrudan o “şeye” bağlıyken dildeki terimler ruhsal kavramlara bağlıdır. Örneğin; “ağaç” kavramı ruhsal izlenimde doğal bir tümeldir. Dildeki “ağaç” sözcüğü de bir tümeldir ama doğal değildir, uzlaşımaya dayanır. Sözcükler kavramlara işaret eden uzlaşımalsal/ ikincil tûmellerdir. “Ağaç” dilde farklı bir sözcikle de adlandırılabilir. Burada zihinsel izlenimin imi, yani kavram değişmez; sadece uzlaşımalsal boyut değişmiş olur. O zaman tûmel aslında sözcüklerle imlenen kavramların kendisidir. Tûmeli imleyen sözcükler uzlaşımalsaldır. Bu durumda tartışılan anlamdaki tûmel, kavramları imleme açısından dilde yer alır. (Ockham, 1995: 48).

Ockhamlı tarafından akıl yürütmelerin önermelerden önermelerin da terimlerden oluştuğu belirtilir. Terimler *kategoremantik* ve *sinkategoremantik* olarak ayrılmaktadır. Kategoremantik terimler kendi başına bir anlama sahipken sinkategoremantik terimler kategoremantiklerle bir araya gelerek anlam kazanmaktadır. Örneğin; “hava, tahta, su, insan” terimleri tek başına sabit bir anlama sahip olduğundan kategoremantiktir. Oysa “bazı, her, şey, sadece, çok” gibi terimler sabit bir anlama sahip değildir. Bunlar, kategoremantiklerle bir arada kullanıldıklarında anlam ifade ederler. Hatta sinkategoremantikler, “her insan, bazı durumlar, çok hava, az su” örneklerindeki gibi kategoremantik terimlerin imlemini etkilemektedir (Ockham, 1995: 13-14). Onun *suppositio* (*yerine geçme/yerini tutma*) analizi ise bir terimin herhangi bir önermedeki işleviyle ilgilidir ve üçe ayrılır. *Supposito materialis*’te terim, yazılı bir sözcüğü gösterir; yani ad olarak kullanılır. Örneğin; “Masa dört harfli bir sözcüktür” de olduğu gibi. *Supposito personalis*’te terimin tikel bir varlığa göndermede bulunduğu görülür. “Masanın ayağı kırık” cümlesindeki gibi. *Supposito simplex*’te ise terim, ifadede tûmel olarak yer alır. Farklı bir deyişle, genel bir “kavram” ı ifade eder. “Masa bir eşyadır.” cümlesi bunun örneğidir (Ockham, 1995: 48-51). Ockhamlı William, ruhun yönelimlerinin, yani kavramların doğası gereği tûmel olduğunu düşünmesiyle kavramcılıkla nominalizm arasında bir yerde görülür (Altınörs, 2021: 115). Onun kategoremantik sinkategoremantik ayrımı daha sonra Edmund Husserl tarafından geliştirilerek anlam kuramının bir parçası hâline getirilecektir. Nominalizm, etkisini Yeni Çağ’da da sürdürür.

16. yüzyıl filozoflarından René Descartes’ın dil üzerine ifade ettiği görüşler sınırlıdır. Descartes tarafından daha çok “konuşma” yetisinin insanda bulunmasının

onu diğer canlılardan ayırması üzerinde durulmaktadır. Descartes’a göre hayvanla ya da bir makineyle insanı ayıran temel şey “söz” dür. Hayvanlarda bazı ifade biçimlerine rastlansa da bu, insanın konuşmasından tamamen farklıdır. Dil ve düşünce insanın akıllı bir ruhla yaratılışının işaretleridir. Hayvanlardaki dışavurumlar basit uyaran-tepki ilişkisine bağlıyken insanların söz ile, yani konuşarak ifade ettikleri ruh ve zihindeki her şeyi aktarabilecek niteliktedir. İnsan, sınırsız irade gücü sayesinde bunu yapabilir (Descartes, 2020: 55-56).

17. yüzyılda John Locke, *ideal*lara dayanan bir anlam kuramı ortaya koymasıyla önemli bir yere sahiptir. Ona göre idealar şeyleri, sözcükler de ideaları imler. İletişimde bulunmayı sağlayan da zihinde bulunan, görünmeyen ideaların görünür dilsel karşılığı olan sözcüklerdir. Locke tarafından anlam probleminin iletişimle ilişkisi vurgulanmış fakat bu sözcük düzeyinde bırakılmış, sözce düzeyine çıkarılmamıştır (Altınörs, 2000: 51).

Locke’dan sonra John Stuart Mill tarafından “gönderme” ve “anlam” arasında yapılan ayrım günümüz dil felsefesinin temel konularındandır (İnan, 2012: 3) ve 20. yüzyılda bu konu Frege, Russell, Meinong, Husserl gibi filozoflar tarafından farklı biçimlerde ele alınıp değerlendirilecektir.

Yakın Çağ’a gelindiğinde dil üzerine çalışmaların hız kazanarak geliştiği, dilin ve anlamın sistematik olarak analiz edildiği günümüz dil felsefesinin şekillendiği görülür. Anlamla ilgili eski teoriler dışında yeni kuramlar ortaya çıkar. Bu çağda, özellikle 19. yüzyılın sonlarından 20. yüzyılın başlarına kadar daha önce felsefelerini açıklarken bir araç olarak kullandıkları dil, filozoflar tarafından felsefenin merkezi hâline getirilmiş ve bugün bilinen anlamda *dil felsefesi* başlıca bir alan olarak ortaya çıkarılmıştır.

Wilhelm von Humboldt’a göre dil ile uğraşmak durağanlığı kabul etmeyen, devamlı bilişsel bir etkinlik ve çaba isteyen bir süreçtir. Bu da dilin yaşayan bir yönü olmasındandır. Diller sonsuz doğar; bu nedenle dillerin tamamen araştırılması ya da olduklarından daha azıymış gibi gösterilmesi doğru bir tutum değildir. Nasıl ki tek bir dil, ulusun özelliklerinin damgasını taşıyorsa tüm dillerin özetinde de konuşma yeteneğinin ve buna bağlı olduğu ölçüde insan ırkının tininin ifade edilmesi muhtemeldir. Dil, insanı insan yapan ve yönlendiren bağımsız bir varlıktır. Dilde insan

ırkının tinini görmek; insanlar tarafından yaratılan dilin onları yönlendirmesi, dilin aşkınlığı ile ilişkilidir (Humboldt, 1903-1906: 620; akt. Duman, 2020: 414). Wilhelm von Humboldt tarafından dilleri sınıflandırma ve onlarda ortak olan yapıları ortaya koyma çalışmaları başlatılır, dillerin onları konuşanların dünya görüşünü yansıttığı belirtilir.

Ernest Renan tarafından insan aklının tarihteki gelişimine paralel olarak dilin kökeni ve gelişim evreleri incelenmiş, dilin düşünceleri dışı vurmada ilk usul olduğu savunulmuştur. (Renan, 1890: 167). Henri Bergson tarafından ise dilin kaynağı olarak birlikte yaşama içgüdüğü gösterilip (Bergson, 1932: 16) dil yetisinin işlevinin “ortak çalışmalarda iletişimi sağlamak” olduğu fikri savunulmaktadır. Ona göre iletişim, sosyal hayata bağlı bir etkinliktir ve toplumun muhafazasında önemli bir yere sahiptir (Bergson, 1969: 49).

Ernst Cassirer tarafından ise insanın simgeleştirme becerisinin onun kültür dünyasını yaratan şey olduğu savunulmakta ve “sembolik formlar felsefesi” ile bu açıklanmaktadır. Ona göre kültürel formlar mitostan ayrılarak bağımsızlık kazanmıştır ve dil de bu formlara dahildir. Dilsel ürünler, mitiktir.⁸ Cassirer dilin tarih boyunca üç ifade aşamasından geçerek gelişim sağladığını belirtir. Birinci aşama *mimetik ifade* aşamasıdır ve bu aşamada tıpkı bir çocuğun dil gelişiminin ilk aşamalarında olduğu gibi insanlar belli başlı seslere aldıkları tepkiler ile bu sesleri çıkarmaya devam ederler. Bu, ilkel kültürlerde gözlemlenmektedir. İkinci aşama olan *analojik ifade*, bir önceki evrenin seslerine benzetilerek yeni seslerin ortaya koyulduğu aşamadır. *Sembolik ifade* aşaması ise kavramsal düşüncenin geliştiği, yani kavramların semboller vasıtasıyla aktarılmaya başlandığı aşamadır. Dil, anlam işleviyle ön plandadır ve derin zihinsel bir içerik taşır (Cassirer, 2005: 180-189).

19. yüzyılın sonlarına gelindiğinde Ferdinand de Saussure’ün dille ilgili çalışmaları yapısal dilbilimin ve göstergebilim oluşup gelişmesinde önemli bir etkiye sahip olmuş, kendisinden sonraki araştırmacılar onun ortaya koyduklarından hareketle ve bunları hep bir adım ileri taşıyarak daha çok dilbilim alanına katkı sağlamışlardır. Günümüz dil felsefesinin gelişimi ise 20. yüzyılın başlarında, Gottlob Frege’nin ve Bertrand Russell’ın yaptığı çalışmalarla başlar (İnan, 2012: 3). Anlamın dil

⁸ Mitle, mitolojiyle ilgili.

felsefesinin temel problemi olmaya başladığı bu dönemden Ludwig Wittgenstein’a kadarki süreçte bu problem ideal bir dil için, daha çok mantıksal yapılar, kurallar ve metotlar çerçevesinden ele alındığından dil felsefesinin bu *dönemine mantıkçı dil felsefesi* denmiştir. Wittgenstein’ın ikinci dönem çalışmalarıyla gündelik hayatta kullanılan dile yönelim olduğundan oradan sonraki süreç ise *gündelik dil felsefesi* olarak adlandırılır (Özcan, 2022: 17-20).

Frege tarafından geleneksel felsefedeki “dil ve düşünce” anlayışı bir kenara bırakılmış, modern mantık⁹ icat edilerek dilin işleyişi üzerinde çalışılmış; dil, felsefenin merkezine yerleştirilmiştir. Bunun yapılmasıyla da kendisi günümüz dil felsefesinin başlatıcısı kabul edilmektedir. Onun tarafından dilin mantıksal yapısının çözümlemesi için doğal dile başvurulur. Ona göre dil felsefesinin görevi, aritmetik ve mantığı dilin kullanımından kaynaklanan anlam belirsizliklerinden arındırmaktır. Bu noktada Frege açısından tümcedeki mantık yapılarının gramer yapılarına indirgenmesi reddedilir; tümcede ifade edilenle onun ifade ediliş biçimi birbirinden ayrılır (Tarhan, 2022: 168). Bu, “anlam (Sinn)- gönderim (Bedeutung) ayrımı” olarak bilinmektedir. Örneğin; gözlenen varlık olarak dalları, yaprakları ve gövdesiyle ağacın kendisi “ağaç” adının gönderimiyken dalları, şimdi buraya yazılan “ağaç” onun anlamıdır. Başka bir örnek olarak gözlenen nesne olarak bir yıldızın kendisi “yıldız” adının gönderimi, teleskobun merceğinde beliren şeyse onun anlamıdır. Frege, anlam ve gönderim arasında yaptığı ayrımı tasarımıyla anlam arasında da yapar. Adın gönderimi onun işaret ettiği varlık olarak nesneldir fakat zihinde uyandırdığı tasarım öznelidir. Nesnel olan anlam kişiden kişiye aktarılabilirken öznel olan tasarım için aynı durum söz konusu değildir (Frege, 2022: 38-39).

Frege tarafından gönderimi olmayan ifadelerin de anlamlı olabileceği savunulur. Böyle ifadeler “sahte özel ad” olarak ifade edilmektedir (Tarhan, 2022: 202). Örneğin; tasarıma dayalı “ejderha, uçan at, denizkızı” gibi adlar, “uzaydaki en büyük gök cismi, dünyadaki tüm kargaların sayısı” gibi ifadeler gönderime sahip olmamalarına rağmen anlamlıdır. Ona göre insan bir şeyi doğrulayabilmenin peşindedir ve onu anlamdan gönderime geçmeye iten sebep de budur (Frege, 2022: 41-42).

⁹ “Doğruluk fonksiyonlarına dayalı yargılar mantığı” (Tarhan, 2022: 167).

Frege'nin ele aldığı bir diğer konu "özdeşlik" sorunudur. Onun tarafından bu sorun " $a=a$ " ve " $a=b$ " gibi analitik tümcelerdeki özdeşliklerin semboller arasında mı yoksa sembollerin işaret ettikleri gönderimler arasında mı olduğu bakımından ele alınır. Ona göre ilkinde özdeşlik nesnelerin adları arasında, ikincisinde ise onların gönderimleri arasındadır. Frege tarafından bu açıklamasına Babillerin gündeğümü ve günbatımında ilk parlayan yıldızlara verdikleri adlar örnek gösterilmiştir. Gün doğumundan hemen önce parıldayan ilk yıldız *Sabah Yıldızı* (Phosphorus/Morgenstern), günbatımından hemen sonra parıldayan ilk yıldız ise *Akşam Yıldızı* (Hesperus/Abendstern) adı verilmiş fakat sonradan bunun farklı isimler verilen tek bir yıldız olduğu anlaşılmıştır; o da bugünkü adıyla Venüs'tür (Frege, 2022: 34-35). Frege tarafından dilde ifade edilme biçimleri farklı olduğundan "Sabah Yıldızı" ve "Akşam Yıldızı"nın anlamlarının farklı ama gönderimlerinin aynı olduğu fikri savunulur. Onun tarafından buradan hareketle bir gönderimin (Bedeutung) birden fazla anlama (Sinn) sahip olabileceği ve gönderimi aynı olan ifadelerin tümce içinde yer değiştirebilecekleri, bunun ifadenin doğruluk değerine herhangi bir etkisi olmayacağı kabul edilir. Buna *Salva Veritate* (Yer Değiştirebilirlik) ilkesi¹⁰ denir (Frege, 2022: 43). Örneğin; "Huzur romanının yazarı" ve "Ahmet Hamdi Tanpınar" gönderimi aynı olan ifadelerdir. Bu durumda "Huzur romanının yazarı aynı zamanda şairdir." ifadesiyle "Ahmet Hamdi Tanpınar aynı zamanda şairdir." ifadesi arasında doğruluk değeri bakımından bir farklılık bulunmamaktadır. Frege'nin doğrudan tümcelerle ilgili ortaya koyduğu bu savı Russell, dolaylı tümceler üzerinden yaptığı açıklamalarla yok sayacaktır.

Russell'ın dil felsefesi, onun "mantıksal atomculuk" ve "belirli betimlemeler kuramı" ile anlaşılabilir (Altınörs, 2021: 186). Russell tarafından ele alınan bir konunun derinlemesine analiz edilmesi, bunun neticesinde sona kalan ve artık analiz edilemeyecek olan şeyin *mantıksal atom* olduğu ifade edilir (Russell, 2013: 42-43). Dil ile dünya arasındaki bağın ele alınmasında Frege tarafından tümcedeki bir göndergenin "doğru" veya "yanlış" tan biri olması gerektiği söylenirken Russell'a göre önermelerin dünyada karşılık geldiği şey "olgular"dır. Olgular, önermeyi doğru

¹⁰ Tarhan, Frege'de bu ilkenin "Gerçeklik İlkesi (Realitätsprinzip) şeklinde geçtiğini fakat bunun yaygın kullanımının "Yer Değiştirebilirlik İlkesi" olduğunu belirtir (2022: 48). Bu çalışmada da yaygın kullanıma uyularak "Yer Değiştirebilirlik İlkesi" ifadesi kullanılmıştır.

ya da yanlış yapan şeylerdir (Russell, 2013: 46). Russell’a göre dünyadaki atomsal olguların dilde karşılık geldiği atomsal önermeler vardır. Bu önermeler, tek başına anlam ifade etmeyip başka ifadelerle anlam kazanan (sinkategorematik) ifadelerle kurulamaz (Altınörs, 2021: 186). Örneğin; “Bütün insanlar canlıdır” ifadesi atomsal bir önerme değildir. Çünkü içinde sinkategorematik olan “bütün” sözcüğü geçmektedir. Bu noktada Russell, ünlü “Fransa’nın şimdiki kralı keldir.” önermesini örnek verir. Russell bu örneği verdiğinde Fransa demokrasiyle yönetildiğinden “Fransa’nın şimdiki kralı” dünyadaki herhangi bir olguya gönderimde bulunmamaktadır. Bu nedenle de bu önerme yanlıştır. Bu, önermenin anlam taşıdığını gösterir çünkü Russell, bir ifadenin anlam taşımasının onun önerme niteliğine sahip olmasına, bunun da doğruluk değeri almasına bağlı olduğunu belirtir (Russell, 2013: 80-81). “Russell canlıdır” ve “Fransa’nın şimdiki kralı keldir” ifadeleri gramatikal açıdan benzer olsa da yapılan mantıksal analizle ikincisinin atomsal bir önerme olmadığı görülür. Russell, “Fransa’nın şimdiki kralı, yeryüzünün en yüksek dağı, dünyadaki tüm kuşlar” gibi herhangi bir olguya gönderimde bulunmayan veya neye gönderimde bulunduğu net olarak belirlenemeyen ifadeleri *belirli betimlemeler* olarak adlandırır (., 2021: 83).

Frege’deki *salva veritate* ilkesiyle ilgili Russell’ın ortaya koyduğu örnekler, bu ilkeyi çürütecek niteliktedir. Frege’nin genellikle doğrudan ifadeler üzerinden örnek verdiği ilke üzerine dolaylı ifadelerden hareket eden Russell, “IV. George, Waverly’nin yazarının Scott olup olmadığını merak etmektedir” örneğinden yola çıkar (Russell, 2015: 10). “Waverly’nin yazarı” ve “Scott” aynı gönderime sahiptirler fakat dolaylı anlatıma sahip bu tümcede birini diğerinin yerine yazmak kaosa sebebiyet verecektir. Yani “IV. George, Waverly’nin yazarının Waverly’nin yazarı olup olmadığını merak etmektedir” şeklinde bir analiz, hatalıdır. Russell, “Waverly’yi yalnızca bir kişi yazmıştır ve IV. George, Scott’un Waverly’yi yazan o kişi olup olmadığını merak etmektedir” şeklinde bir analizin yanlış olduğunu belirtip “IV. George, Waverly’nin sadece bir kişi tarafından yazılmış olup olmadığını ve Scott’un Waverly’yi yazan kişi olup olmadığını merak etmektedir” ifadesinin doğru analiz olduğunu söyler (Russell, 2015: 10).

Frege ve Russell, ortaya koydukları bu kuramlarla hem kendi çağdaşları hem de kendilerinden sonraki filozoflar üzerinde etkili olmuşlar, “mantık” temelinde

yaptıkları analizlerde de dil felsefesinin “mantıkçı dil felsefesi” diye adlandırılan tarafında konumlandırılmışlardır.

Rudolf Carnap tarafından tıpkı Frege ve Russel gibi dille ilgili teorileri mantık alanıyla ilişkili biçimde ortaya konur. Onun tarafından cümlelerin ve terimlerin analizinde mantıksal metot kullanılmaya, bilimsel teorilerin yeniden kurulması için gereken dil sistemlerinin meydana getirilmesine çalışmıştır (Carnap, 1963: 60-63). Carnap anlamı “bilişsel” ve “duygusal” olma üzere iki kısma ayırır. Duygusal anlamı (metafizik ve poetik) ifadelerin olgulara gönderme yapmaması, olgulara dair bir yargıda bulunmaması nedeniyle onların doğruluk değerini alamayacağı görüşündedir. Ona göre böyle ifadelerin dile getirdiği bir şey olsa da onlar içerikten yoksundur. Bu nedenle bu tür ifadeler anlam analizinin dışı bırakılmalıdır (Carnap, 1991: 166).

Ludwig Wittgenstein tarafından çalışma hayatının *Tractatus Logico-philosophicus* ile özdeşleşen ilk dönemlerinde dilin ve mümkün konuşma biçimlerinin sınırları ortaya konmaya çalışılır (Pears, 1985: 47; akt. Altınörs, 2021: 194). Wittgenstein tarafından dilin sınırlarını belirleyen dış dünya olduğu söylenerek gerçekliğin dil vasıtasıyla âdeta resmedildiği veya temsil edildiği, önermelerin bir resmin bir şeyi temsil etme biçimine benzediği belirtilir (Wittgenstein, 2004: 17-18).

Onun ikinci dönemi olarak değerlendirilen ve “gündelik dil felsefesi” nin başlatıcısı olarak görülen düşünceleri, *Felsefi Soruşturmalar* adlı yapıtındaki *dil oyunları* kuramıyla olur. O, bu döneminde dilin kullanımını bir “oyun” olarak görür. Tıpkı oyunlarda olduğu gibi dilin kullanımı da kurallara bağlı olarak gelişen bir oyun gibidir. Bir sözcüğün veya tümcenin anlamı her bir oyunda farklılık gösterebilir. Bir ifadenin anlamı, onun söylendiği ya da işitildiği anda anlaşılıp kavranan bir şeydir. Yani anlam, kullanımla ortaya çıkar (Wittgenstein, 2023: 32, 41).

Noam Chomsky’nin dil felsefesi onun dilbilim anlayışıyla bağlantılıdır. Dil felsefesinin temel sorularından biri dilin (genel olarak dil yetisinin) nasıl oluştuğudur. Ona göre dil, davranışçıların savunduğu gibi koşullanma ile açıklanması mümkün olmayan zihinsel bir yapıdır (Altınörs, 2023: 196). Chomsky’ye göre bu yeti, insanın doğuştan getirdiği ve ona özgü olan dilbilgisel bir dizgedir (Kıran, 2002: 154). Burada söylenmek istenen yer yüzünde farklı gramerlere sahip birçok dil olsa da tüm insanların herhangi bir dili, onun gramerini ve onu konuşmayı öğrenebilecek bir yetiye

sahip olduğu, bunun da sonradan kazanılmayıp doğuştan getirildiğidir. Türkçe, İngilizce, Almanca gibi dillerden birinin konuşulmasının çevreyle ve dış etkenlerle ilişkisi olduğu fakat dil felsefesinde konu edinilen “dil in oluşumu” nun tüm diller için, tüm dillerin temelinde insanın var oluşuyla gelen ve başka hiçbir canlıda bulunmayan bir yeti olması gerektiği Chomsky tarafından temelde savunulan şeydir. (Chomsky, 1955-56/1975: 61; akt. Collins, 2021: 224).

John Langshaw Austin tarafından gündelik dilde çokça kullanılan bazı ifadeler derinlemesine incelenerek sözle eylemin bağı ortaya konur. Böylece onun zamanında ve sonrasında da gelişecek olan bir yaklaşıma kaynaklık edilir (Rızvanoğlu, 2013: 57).

Austin tarafından mantıkçı pozitivizmde olduğu gibi dil önermelere sıkıştırılmaz, dil in kullanımı ve kullanıldığı koşullar da göz önünde bulundurulur. Austin’in “saptayıcı” adını verdiği ifadeler doğruluk değeri alabilen ifadelerdir. Bunların karşısına konularak incelenen “edimsel (performatif)” ifadeler ise herhangi bir saptamada, belirlemede bulunmak yerine bir edimi gerçekleştirmeye yöneliktir ve bu nedenle de doğruluk değeri almaz (Austin, 2009: 39-44). Austin’in dil felsefesi de dil in günlük kullanımında sıkça karşılaşılan bu “edimsel” ifadeler, yani *edimsel sözceler* üzerine kuruludur. Böyle sözcelere “Benimle evlenir misin” ve bu soruya verilen cevap olarak verilen “Evet, evlenirim”, “Sizi karı koca ilan ediyorum”, “Buraya gel”, “Kapıya dikkat”, “Özür diliyorum” gibi pek çok örnek verilebilir. Dil kullanımı ile ortaya çıkan edimler Austin tarafından üçe ayrılır. *Düzsöz edimi*, *edimsöz edimi* ve *etkisöz edimi* (Austin, 2009: 117-124).

Austin’den sonra onun söz edimleri John Searle tarafından kuramı ele alınır. Bu temelden hareketle Searle tarafından kendi söz edimleri kuramı ortaya konur. Ona göre bir dili konuşmak bazı kurallara uygun olarak davranışta bulunmaktır. Bahsedilen kurallar *düzenleyici* (regulative) ve *kurucu/oluşturucu* (constructive) olmak üzere ikiye ayrılır. Bunların ilki var olan davranışları düzenlerken ikincisi yeni edimler ortaya çıkarmaya yöneliktir. Ona göre söz edimlerinin altında bu oluşturucu kurallar vardır (Searle, 2000: 104, 108).

Searle’e göre Austin’in düzsöz, edimsöz ve etkisöz edimleri ayrımında düzsöz ile edimsözü birbirinden ayırmak yerinde değildir; bunlardan biri belli bir anlamla,

öteki de belli bir yapma gücüyle söz söylemektir. Buna karşın düzsöz edimi aynı kalmaktadır. (Searle, 2000: 92-93).

Burada ele alınıp anlatılan filozoflar dil felsefesinin kurulmasında temel taşları koyan ve belli bir yaklaşıma kapı aralayanlardır. Bunların dışında da dil felsefesi alanında önemli katkıları bulunan pek çok dil filozofu vardır. Bunlardan dikkate değer çalışmaları bulunan bazıları, dil felsefesi ve anlambilim ilişkisinin açıklanacağı bölümde anlam kuramları altında ele alınacaktır. Bu çalışmanın temeli olan *Fenomenolojik Anlam Kuramı* da aynı başlıkta ele alınacağından ve kuramın kurucusu ve en önemli temsilcisi olan Edmund Husserl ile ilgili detaylı bilgiler orada verilecektir.

Dil felsefesi, filozofların konulara yaklaşımları itibarıyla *mantıkçı dil felsefesi* ve *gündelik dil felsefesi* olmak üzere ikiye ayrılır. Mantıkçı dil felsefesinde mantıksal analizler felsefenin yöntemi olarak kabul edilmiş, mantık felsefenin temeli sayılmıştır. Bu anlayışa göre felsefedeki problemlerin kaynağı doğal, gündelik dilin bu alana sokulmasıdır (Bekalp, 2019: 95). Gündelik dil kapalı, karmaşık ve yanıltıcı olabildiğinden yetersiz kalmaktadır. Dil felsefesinin görevi ideal, mantık açısından mükemmel dilin yapısını araştırıp ortaya koymak ve felsefede bu dili kullanmaktır. Böyle bir dilde anlamlı önermeler dünyanın gerçek nesnelere ilişkindir ve önermelerin doğruluk koşulları önermeyi anlamlı yapan şeydir. Birleşik ifadelerin anlamı kendisini oluşturan parçaların anlamına bağlıdır; psikolojik durumlar ve tasarıma dayalı imgeler önermelerin anlamı olamaz. Önermelerin mantıksal sentaksa ve gramere uygun olması gerekmektedir. Frege ve Russell, mantıkçı dil felsefesinin öncü isimleridir. Wittgenstein tarafından da birinci döneminde (*Tractatus*'un yazıldığı dönem) bu anlayış benimsenmiştir (Özcan, 2022: 18-19).

Gündelik dil ideal ve teknik bir dilin onun üzerine inşa edildiği, tüm özel terim üretme etkinliklerinin ve bu etkinlikleri açıklayan araştırmaların temelinde yer alan, onu kullananın her türlü deneyimini yansıtan dildir (Çelebi, 2014: 75). Gündelik dil felsefesinde biçimsel, ideal, mükemmel dille değil; doğal, günlük konuşma diliyle ilgilenilir. Burada semantik analiz benimsenir ve bu analizde ifadeler ve terimler kullanımın somut bağlamına yerleştirilir. (Özcan, 2016: 13). Gündelik dil felsefesi açısından bakıldığında, mantıkçı dil felsefesinin aksine dilin işleyişi, kullanımı dikkate

alınır. Dilin anlam belirleyen kuralları ancak kullanımla anlaşılabilir. Austin, Searle, Strawson, Grice gibi isimler gündelik dil felsefesinin önemli temsilcileridir. Wittgenstein da “dil oyunları” nı ortaya koyduğu ikinci dönem anlayışıyla (*Felsefi Soruşturmalar*’ın yazıldığı dönem) gündelik dil filozofları arasında sayılmaktadır (Bağcı, 2021: 1578). Gündelik dil felsefesi filozofları tarafından felsefenin anlamsız ve sonuçsuz spekülasyonlarının ancak gündelik dille ve gerçeklikle ilgili ön kabullerin araştırılmasıyla ortadan kalkacağı; gündelik dilin felsefe için yeterli olduğu, onun doğru bir gerçeklik görüşüne dayandığı, felsefi problemlerin gündelik dilden uzaklaşmakla başladığı, kullanımdaki günlük dil temele alındığında bunların üstesinden gelinebileceği belirtilir (Cevizci, 1999: 391).

Dil felsefesi temel soruları itibarıyla “dilnin yapısı üzerine yoğunlaşan *sentaks*, terimlerin anlamlarını üzerine yoğunlaşan *semantik* ve dil kullanımıyla ilgili felsefi soruları araştıran, uygulama aşamasında dili anlamaya çalışan *pragmatik*” olmak üzere üç çalışma alanına ayrılabilir (İnan, 2012: 9).

Felsefede *sentaks*ın bir alan olarak gelişmesi Frege’den Russel’a oradan Wittgenstein, Carnap ve Chomsky’ye kadar gitmektedir. Frege, basit tümceleri özne ve yüklem şeklinde mantıksal kategorilere ayırması, özne konumundaki terimin bir nesneye gönderme yaparken nesneye bir nitelik atfedilmesini sağlayan yüklem de bir kavrama gönderme yapması durumlarını ortaya koyarak modern mantıkla beraber felsefi semantiğin de kurucusu kabul edilmiştir. “Tümceyi oluşturan terimlerin mantıksal çözümlemesi nedir?”, “Terimler nasıl bir araya gelerek bir tümce oluşturur?”, “Bütün dillerin yapıları temelde aynı mıdır?” gibi soruların cevabı sentaks alanında aranmaktadır (İnan, 2012: 9-10). Sentaksta küçük dil öğelerinin bütün içinde bir araya gelme şekli izah edilmeye çalışılır (Stainton, 2015: 166).

Anlamın ne olduğu, nasıl ortaya çıktığı ve paylaşıldığı, sözcüklerin ve yapıların bir araya gelmesiyle oluşan bütünün nasıl anlam kazandığı, sözcüklerin anlamları ile oluşturdıkları tümcenin anlamı arasında nasıl bir ilişki olduğu gibi sorulara yanıt aranan alan *semantiktir*. Dil ve dünya ilişkisi de semantiğin önemli konularından biridir (İnan, 2012: 11). Dilin dünyadakileri ne şekilde ve nasıl temsil ettiği konusu, felsefenin temel sorunlarından biri hâline gelmiş ve “anlamın aslında ne olduğu” ile ilgili pek çok görüşün ortaya atılmasıyla anlam kuramları doğmuştur. Yule’a göre

semantik, dilsel biçimler ile dünyadaki varlıklar arasındaki ilişkilerin incelenmesi, yani kelimelerin nesnelere tam anlamıyla nasıl bağlandığının ele alınmasıdır (Yule, 1996: 4).

Pragmatik ise dilin kullanımıyla ilgili felsefî sorunlara odaklanan alandır. Pragmatik, dilsel biçimler ile bu biçimlerin kullanıcıları arasındaki ilişkileri inceleyen bilimdir. Pragmatik insanların analize dahil olmasına izin verir. Dilin pragmatik yoluyla incelenmesinin avantajı, insanların ifade etmek istedikleri anlamlar, varsayımlar, hedefler ve konuştukları sırada gerçekleştirdikleri eylem türleri hakkında konuşabilmektir. Pragmatikte her şey konuşucu, alıcı ve onların bulunduğu bağlamla ilgilidir; bunlara göre şekillenir. Bu açıdan pragmatikğin en büyük dezavantajı bahsedilen kavramların tutarlı ve nesnel bir şekilde analiz edilmesinin güç olmasıdır (Yule, 1996: 4).

2.1.1. Dil Felsefesinin Temel Kavramları

Dil felsefesinin konuları ve sorunları içinde yer alan, dil felsefesinden ve kuramlardan bahsederken sıkça karşılaşılan temel kavramlar “terim, özne ve yüklem, anlam, kavram, gönderme, işlem ve kaplam, bağlam, doğruluk değeri” olarak verilmektedir.

Terim

Bir ya da birkaç sözcükten oluşan tam bir tümce ya da tümcenin mantıksal parçası olan dilsel yapıya *terim* denmektedir. Russell tarafından *Betimleme Kuramı* 'nda tekil terimlerden bahsedilir. Belli bir durumda ve bağlamda her biri sadece bir nesneye karşılık gelen terimler onun tarafından *tekil terim* olarak adlandırılmaktadır. Tekil terimlerin bazıları tek sözcükten oluşurken bazıları birden fazla sözcükten meydana gelmektedir. Örneğin; “Dünya, Ali, kırmızı” gibi terimler kullanıldıkları bağlamda tekil terimler olacaktır. “Dünya’nın uydusu, Ali’nin çocuğu, kırmızı kalem, 3+2” ifadeleri de terimdir. Birinciler basit tekil terim iken ikinciler birleşik tekil terim adını almaktadır (Grünberg, 1963: 138). Bu ifadelerin tekil terim olabilmeleri için kullanıldıkları tümce içinde tek bir nesneyi belirtmeleri gerekmektedir. Örneğin; “Köpek yerinde durmuyor.” tümcesinde geçen “köpek” tekil terimken “Köpek evde beslenebilen bir hayvandır.” tümcesinde aynı ifade tekil terim

özelliğinde değildir. Çünkü tek bir nesneyi değil, genel bir cinsi karşılayacak biçimde kullanılmıştır.

Dil felsefesinde sözcükler tek başına araştırma konusu edilmez; sözcüklerin bir tümce içinde belirli bir mantıksal yapıda sıralanmaları ve bir tümcenin felsefi açıdan çözümlenmesinde karşılaşılan parçalar incelenir. Felsefecilerin ortak görüşüne göre bu parçalar *özne* ve *yüklem*dir (İnan, 2012: 5).

Özne ve Yüklem

Dil felsefesinin özellikle sentaks alanında önemli bir role sahip olan *özne* ve *yüklem* ayrımı Kant'ın etkisiyle felsefî terminolojiye girmiştir Felsefede *özne* “bilen, eyleyen”dir. Dil felsefesi açısından da tümcede yapan, eden konumunda olan mantıksal parça *özne* olarak adlandırılır. Burada bahsi geçen *özne*, tümcenin *özne* konumunda yer alan sentaktik unsurdur. Örneğin; “Husserl fenomenolojiyi kurmuştur.” tümcesinde “Husserl” tümcenin mantıksal parçalarından “*özne*” konumundadır. Dikkat edilmesi gereken noktaysa *öznenin* bizzat Husserl'in kendisi olmayıp “Husserl” adı olmasıdır. Buna *sentaktik özne* denmektedir. Tümcenin hakkında olduğu, kurma işini gerçekleştirdiği bildirilen gerçek varlık *mantıksal özne* olarak adlandırılır (İnan, 2012: 6). Bu tümce için mantıksal *özne* Alman filozof Edmund Husserl'in bizzat kendisidir.

Özne konumundaki terim tümceden çıkarıldığında tümcenin geri kalan bölümü olarak değerlendirilen *yüklem*, bazen tümcenin sentaktik bir parçasını dile getirirken bazen de bir neneye yüklenen niteliği kasteder. *Yüklem*in basit *özne/ yüklem* formundaki tümcelerdeki işlevi *öznenin* gönderme yaptığı nesneye bir özellik ya da nitelik yüklemektir (İnan, 2012: 5).

Frege tarafından *özne- yüklem* ayrımı klasik mantığın bir sınırlılığı olarak görülür ve bu sınırlılık onun tarafından “fonksiyon-argüman” ayrımına dayalı bir analizle aşılar. Frege'ye göre fonksiyonların argümanlarının bir doğruluk değerine götürüp götürmemesi üzerinden “doymuş ve doymamış” ifadeler ayrımı yapılmalıdır. Doğruluk değeri alanlar doymuş, almayanlar doymamış ifadelerdir (Frege, 1967: 404-406).

Russell tarafından felsefî incelemelerin, önermelerin çözümlenmesiyle başlatılması gerektiği ifade edilir. Ona göre önermeler oluşturunuculardan meydana gelir ve bu oluşturunuculara *terim* denir. Oluşturunucular “şeyler” ve “kavramlar” olarak ikiye ayrılmaktadır. Dilde şeylere karşılık gelen parçalar özel adlarken kavramların yerini sıfatlar ve fiiller tutar. Yüklemler, sıfatların işaret ettiği kavramlardır (Russell, 2009: 45).

Husserl’e göre özne, yüklem, sıfat, zarf, isim gibi farklı anlam birimlerinden oluşan ifadelerin bir araya gelmesiyle ortaya çıkan ifadelerin anlam kazanması, bu bir araya getirme işleminin belli kurallara uygunluğu sayesinde olur. Bu kurallara uyulmaması anlamsız (*Sinnloss/Unsinn, senseless/nonsense*) ifadelerin ortaya çıkmasına neden olur. Husserl’e göre yüklemlerin cümle içinde öznenin gereksinimine ihtiyaç duyduğu; herhangi bir öznenin bağımsız olarak kullanılamayacakları, anlamlarının özneye bağımlı olduğu belirtilir (Husserl, 2001: 68-71).

Anlam

Dil felsefesinin anlam boyutu ile ilgili pek çok görüş beyan edilmiş ve neticesinde ortaya birçok anlam kuramı çıkmıştır.

Genellikle “dildeki göstergelerin ifade ettiği şey” (Cevizci, 1999: 55) şeklinde tanımlanan anlam, dil felsefesinde geniş yer tutan konulardan biri olmuştur. Dil felsefesinin anlam ilgili soruları “anlam nedir, nasıl ortaya çıkar, ortaya çıkma koşulları nelerdir, anlamsız ifade nedir, nasıl oluşur, sözcüklerin bir araya gelmesi nasıl anlam oluşturuyor, herkesin bir ifadeden aynı veya benzer şeyi anlamasını mümkün kılan nedir, anlamsızlık ya da anlam dışılık nasıl giderilir, dilin anlamla ilgili problemleri nasıl çözülür” biçimdedir. Yenileri de eklenebilecek bu sorulara filozoflar tarafından çeşitli cevaplar verilmiştir. Hem *Dil Felsefesi* hem de *Anlam, Anlambilim ve Dil Felsefesinde Anlam Sorunu* başlıkları altında bu konuyla ilgili detaylı bilgi verildiğinden burada dil felsefesinin anlam boyutuyla ilgili bu kısa özetle yetinilmiştir.

Kavram

Dil felsefesinde sıklıkla kullanılan ifadelerden biri de “kavram”dır. Cevizci tarafından “Bir şeyin, bir nesnenin zihindeki ve zihne ait tasarımı; soyut düşünme

faaliyetinde kullanılan ve belli bir somutluk ya da soyutluk derecesi sergileyen bir düşünce, fikir ya da ide” (Cevizci, 1999: 499) olarak tanımlanan kavram, *Güncel Türkçe Sözlük*’te felsefe açısından “Nesnelerin veya olayların ortak özelliklerini kapsayan ve bir ortak ad altında toplayan genel tasarım; mefhum, konsept, nosyon” olarak verilmektedir (<https://sozluk.gov.tr/>, 2024). Bu tanımlamalara bakıldığında kavramın bir “genelleme” olduğu söylenebilir.

Kavramla anlamı birbirinden tamamen ayıran Frege’ye göre kavramlar “birinci düzey kavramlar” ve “ikinci düzey kavramlar” olarak ikiye ayrılır. Birinci düzey olanlar altına nesne düşen kavramlarken ikinci düzey olanlar altına kavram düşen kavramlardır. Birinci düzey kavramlara “geniş bahçe” ifadesindeki “bahçe” kavramı örnek verilebilecekken aynı ifadede geçen “geniş” kavramı ikinci düzey bir kavramdır. Birincisinin altına nesne düşerken ikincisinin altına “bahçe” kavramı gibi kavram düşmektedir. Ona göre kavram, “değeri daima doğruluk değeri olan fonksiyondur.” (Frege, 2022: 20).

Husserl tarafından *saf mantık* bilimlerin, teorilerin teorisi olarak görülmektedir. Saf mantığa dayalı bilgi teorisi, ampirik teorilerden önce geldiğinden gerçeklikle ilgili tüm deneysel bilgilerden öncedir. Saf mantık ideal anlamların, önermelerin başka önermeleri nasıl gerektirdiğinin, kavramların şeyleri ne şekilde temsil ettiğinin bir teorisidir (Husserl, 2001: 178). Husserl’e göre kavramlar da onların temsil ettikleri nesneler de kategorize edilebilir (Husserl, 2001: 658). Kategori sistemini açık bir diyagram ya da mimariyle ortaya koymamış olan Husserl’in anlam kategorilerinin “kavram, önerme, doğruluk, bağlantı” gibi kısımları içerdiği, nesne kategorilerinde ise “fert/tekil, nitelik veya ilişki, olgu” yer aldığı belirlenmiştir (Özdil, 2020: 30).

Gönderim/ Gönderme/ Gönderge

İngilizcesinden kaynaklı olarak “referans” biçiminde de kullanılan gönderim kısaca “Bir dil birimi ile bunun dış dünyada anlattığı varlık arasındaki ilişki” (İmer vd., 2011: 140) şeklinde tanımlanmaktadır. Dış dünyadaki nesnelerin ve kişilerin söylemin hedefi olduğu, söylemi mümkün kılan ve anlamın açığa çıkmasını sağlayanın da gönderim olduğu¹¹ belirtilmektedir (Özcan, 2022:177). “Dış dünyadaki nesneler”

¹¹ Bkz. *Gönderim Odaklı Anlam Kuramı* başlığı.

den kasıt sadece somut varlıklar değil, aynı zamanda matematikteki gibi soyut varlıklardır. Örneğin; “toprak” sözcüğü dış dünyadaki somut bir varlığa gönderimde bulunurken “beş” sözcüğü soyut bir varlığa gönderimde bulunmaktadır.

Bazı filozoflar tarafından anlam ve gönderim aynı şey olarak kabul edilse de dil felsefesinin kurucusu olarak görülen Frege’ye göre anlam ve gönderim birbirinden farklıdır. Frege tarafından tümcede ifade edilenle onun dilbilimsel olarak ifade ediliş tarzı birbirinden ayrılmaktadır. Bu, bir nesne (aynı zamanda aritmetikte rakam ya da sembollerle ifade edilen temsillerin de) ve onun dilde ifade edilişi için de geçerlidir. Frege için nesnenin dildeki ifade edilme tarzı onun anlamıyken onun gönderimi nesnenin kendisidir. Frege’ye göre gönderimi olmayan herhangi bir ifade anlamlı olabilir fakat doğruluk değeri alamaz (Frege, 2022: 35-36).

Russell tarafından “gönderim ifadesi” ile anlatılmak istenen, ayırt edilebilen üç durum vardır: bir ifade gönderim ifadesi olup kullanıldığı anda hiçbir şeye gönderimde bulunmuyor olabilir (1), bir ifade belli bir nesneye gönderimde bulunuyor olabilir (2), bir ifade belirsizce gönderimde bulunabilir (3). “Fransa’nın şimdiki kralı” birinciye, “İngiltere’nin şimdiki kralı” ikinciye “bir insan” ise üçüncüye örnek olarak gösterilebilir (Russell, 2015: 55). Russell tarafından savunulan, tümcenin doğruluk değerinin anlam ya da gönderim değil, düşünce içermesi olduğudur. Russell’da anlam-gönderim ayrımı kesin bir şekilde yapılmadığında Frege’deki gibi “doğruluk değerinden yoksun” yargılara da rastlanmamaktadır (Tarhan, 2022: 59).

Husserl için “yuvarlak kare” gibi bir ifadenin içinde yer alacağı bir yargı noemaya sahip olsa da noesisten yoksundur; bunların doğruluk değerine sahip olup olmadıkları belirlenemez. Burada bir olgu bireşimini betimleme durumu söz konusudur ve böyle bir yargı doğruluk değeri alamsa da anlamlıdır (Husserl, 1976: 120).

İçlem ve Kaplam

Carnap tarafından dil felsefesine yerleştirilen, anlamın semantik analizi için uygun bir yöntem bulmaya çalışırken kullanılan *içlem* (intensiyon)-*kaplam* (extension) *yöntemi* “sınıf” ve “tür” ayrımına dayalı olarak ortaya çıkmıştır. Kavramların altına düşen nesnelerin ve bu nesnelere ait niteliklerin sayısı bilinemez. Bu kavramların

altına düşen nesnelerin tamamı o kavramın *kaplamı*dır. *İçlem* ise genel olarak “kavramların altına düşen nesnelerin ortak özellikleri” şeklinde tarif edilir. Bu durum yargılar üzerinden ele alındığında bir ifadenin gönderimde bulunduğu nesneler kümesi “kaplam” iken kaplam alanını belirleyen anlam da “içlem”dir (Carnap, 1947: 1-9).

Carnap tarafından, bu ayrımın bir benzerinin Frege’de görüldüğü ve kendisinin bunu bir yöntem olarak geliştirdiği belirtilir (Carnap, 1947: 2). Frege tarafından *kavram-kaplam* ilişkisi şeklinde ifade edilen durum, doymuş ve doymamış ifadeler üzerinden ve fonksiyon-argüman bağıntısına dayanılarak açıklanmaya çalışılır (Frege, 2022: 20-21). Örneğin; “3 tam sayıdır” önermesi “3” ve “tam sayıdır” şeklinde özne ve yükleme ayrıldığında ikinci kısım doymamıştır, boşlukludur. Bu boşluklu yapı, “3” argümanı ile doldurulunca önerme “doğru” değeri alır. Burada önermenin fonksiyonunun ifadesi “x tam sayıdır” şeklinde belirlenebilir. “x” yerine yazılabilen tüm tam sayılar için de önerme “doğru” değeri alır ve yüklem kaplamı tüm tam sayılar kümesi olur.

Bağlam

Bağlam, 20. yüzyıldan beri hem dilbilimde hem de dil felsefesinde sıkça vurgulanan kavramlardandır. Birçok dilbilimci ve filozof tarafından anlamın bağlama göre belirlendiği, şekillendiği ifade edilmiş, bu anlayış çerçevesinde dilbilimde de dil felsefesinde de yeni araştırma alanları ortaya çıkmıştır.

Dil felsefesi açısından önemli bir konu olan doğruluk değerinin dahi bağlama göre değiştiği durumlar vardır. Örneğin; “Bu fakültenin dekanı coğrafya bölümündendir.” önermesi bugün “doğru” değeri almasına karşın gelecekte aynı önerme “yanlış” değeri alabilir ve bunu belirleyen bağlamın zaman boyutudur. Bağlam vurgusu özellikle gündelik dil felsefesi içinde yapılmaktadır.

Filozoflar tarafından gündelik dilin ön planda tutulmasıyla beraber bu dilin kullanım boyutu dikkate alınmış, hâliyle bu kullanımın bağlamı da önem kazanmıştır.¹² Anlamın, dilin kullanıldığı bağlama duyarlı olduğu görülmüş ve bu çerçevede farklı anlam kuramları ortaya çıkmıştır. Grice’a göre tümceyi kullananın kastettiği anlamla tümcenin anlamının farklılık göstermesi de bağlamla ilişkili biçimde

¹² Gündelik dil felsefesi için bkz. *Dil Felsefesi* başlığı.

açıklanmıştır. Wittgenstein tarafından dilin gündelik kullanımının bir oyun gibi belli kuralları olduğu, bağlam değiştikçe kuralların da değiştiği vurgulanmış; Austin ve Searle tarafından ise dilin bağlam içinde kullanımının belli edimleri ortaya çıkardığı belirtilmiştir. Derrida'ya göre ise içinden çıktığı bütün yenilenebilir olduğu için anlam farklı bağlamlarda yeniden alıntılanıp anlamlandırılabilir. Burada sınırlandırılmaz bir bağlam zinciri mevcuttur (Derrida, 1988: 12).¹³

Doğruluk Değeri

Bir ifadenin “doğru” ya da “yanlış” değeri alması anlamına gelen doğruluk değeri ve doğruluk değerinin alabilmenin koşulları hakkında filozoflar tarafından birçok görüş ortaya atılmıştır. Felsefenin ortaya çıkışıyla yargılar/önergeler hakkında düşünölmeye başlanmış ve bir önermenin hangi şartlarda doğru ya da yanlış olarak değeriendirileceğı tartışılmıştır.

Sokrates öncesinde başlayan doğrulukla ilgili tartışmalar ondan sonra Platon ve Aristoteles'le devam eder. Doğruluğun “ifadenin gerçeklikle uygunluğu” olduğu düşüncesi Platon tarafından ortaya atılır ve felsefe tarihi boyunca da yaygın olarak savunulan bir düşünce olur (Büyökaşar ve Özçağlayan, 2019: 33). Platon'un ortaya attığı görüşe *doğruluğun uygunluk kuramı* (correspondence theory of truth) denmektedir (Anlı, 2011: 72). Platon'a göre dilsel unsurlar bir araya gelip uyumlu birlikler oluşturabilmektedir. Bu uyumlu birliklerden oluşan ifadelerin geçerlilik açısından bir özelliğı olmalıdır. Bu özellik “doğruluk” ya da “yanlışlık”, yani “doğruluk değeri”dir. İfadenin doğruluğı hakkında bir şey söylenenin varlığının gerçek olmasına bağılıdır. Yanlış ifadeler ise gerçekte var olmayanlar hakkında bir şey söylenen ifadelerdir (Platon, 1999: 262e-263d). Örneğın; “Bu bahçenin çiçekleri sarıdır.” ifadesi hakkında bildirimde bulunulan bahçenin, o bahçedeki çiçeklerin ve o çiçeklerin sarı olmalarının gerçekte var olmasına bağılı olarak “doğru” değeri alacaktır. Eğer bunlardan birinin gerçekliğı söz konusu değilse, çiçekler kırmızıysa ya da bahçede çiçek yoksa, ifade “yanlış” olur.

Platon'un ardından, öğrencisi Aristoteles tarafından da benzer düşünceler daha açık ve detaylı şekilde savunulur. Ona göre bir şeyin var olduğunu ya da var olmadığını

¹³ Bu konuyla ilgili detaylı açıklamalar *Anlam, Anlambilim ve Dil Felsefesinde Anlam Sorunu* başlığı altında verilmiştir.

söyleyen biri ya doğru ya da yanlış bir şey söyler. Varlığın var olmadığına ya da gerçekte var olmayanın varlığına dair bir şey söylemek yanlıştır. Varlığın varlığına ya da var olmayanın yokluğuna dair bir şey söylemek ise doğrudur (Aristoteles, 1996: 1011b/228). Platon’daki dilsel unsurların bir araya gelmesi Aristoteles’te de vardır. Bu, önermeye karşılık gelir; çünkü önermeler bir araya gelen dilsel ifadelerin oluşturduğu bir bütündür. Aristoteles’e göre dildeki yalın ifadeler doğruluk değeri alamazlar. Doğruluk değeri alabilecek olan, önermelerdir. Bu, “beyaz tahta”nın bir önerme içindeyken var olduğu fakat önerme dışında bir varlığının olmadığı anlamına gelmemektedir (Aristoteles, 1996: 1051b/416).

Tıpkı uygunluk kuramında olduğu gibi Frege için de ifadenin doğruluk değeri alabilmesinin koşulu hakkında bildirimde bulunulunun gerçekliğinin olmasıdır. Onun tarafından bu durum “gönderimi olmayan özel adlar”, yani sahte özel adlarla açıklanmaktadır. Ona göre içinde sahte özel ad olan önermeler doğru ya da yanlış şeklinde bir değer alamaz (Frege, 2022: 22-24). Örneğin; “Ejderhalar büyük bir gövdeye sahiptir” önermesinde yer alan “ejderha” gönderimi olmayan, yani sahte özel addır. Önerme bir bütün olduğundan ve bu bütünü oluşturan öğelerden biri sahte özel ad niteliği taşıdığından bu önermeye “doğru” ya da “yanlış” şeklinde bir değer verilemez. Frege’ye göre gönderimi aynı olan ifadelerden biri diğerinin yerine kullanıldığında önermenin doğruluk değeri değişmemektedir. (Frege, 2022: 43).

Russell’ın doğrulukla ilgili düşünceleri Aristoteles de benzer çizgidedir. Ona göre gönderimi olan nesneler hakkında gerçeğe uygun bir gönderimde bulunulduğunda bu ifadeler “doğru” değeri alacaktır. Gönderimi olmayan ifadeleri içeren önermelerde durum biraz farklıdır. Eğer bu önermeler gönderimi olmayan bir ifade içeriyor ve yokluk bildirecek şekilde kullanılmıyorsa “yanlış”, yokluk bildirecek şekilde kullanılıyorsa “doğru” değeri alır. Örneğin; “Fransa’nın şimdiki kralı keldir.” önermesi yanlıştır. Çünkü “Fransa’nın şimdiki kralı” ifadesinin gönderimi yoktur; yani kapsamı boş kümedir. Buna karşın “Fransa’nın şimdiki kralı yoktur.”, “Yuvarlak kare yoktur.” gibi önermeler gönderimi olmayan şeylerin yokluğunu bildirdiklerinden “doğru” değeri alır (Russell, 2015: 65-66). Önerme ve onun parçaları arasında bağ vardır ve önermenin bir unsurunun gönderiminin olmaması önermenin bütününe de etkilemektedir (Russell, 1904: 2013).

Husserl için önermelerin doğruluğu onların bir görüyle doldurulup doldurulamamasına bağlıdır. Hem noemaya hem de noesise sahip ifadeler ya da bunlarla kurulu önermeler doğruluk değeri alabilmekteyken noesisi olmayan ifadeler ve bunları barındıran önermeler doğruluk değeri alamaz (Zahavi, 2018: 58).

2.1.2. Dilbilim ve Dil Felsefesi

Dilbilim ve dil felsefesi alanlarının dili ele alış biçimleri ve onu inceleme yaklaşımları birbiriyle kesişmekle, kimi zaman birbirine kaynaklık etmekle beraber birbirinden önemli farklılıklar da taşımaktadır çünkü bu iki alandan biri bilimin, diğeri ise felsefenin alt alanıdır. Bilimde temel soru “Neden?” iken felsefenin temel sorusu “Nedir?” olarak görülür (Aysever, 2000: 9). Dolayısıyla bilim ve felsefenin konuları bazen ortak olsa da bu konularla ilgili soruları birbirinden farklılık göstermekte, bu da onları farklı disiplinler yapmaktadır.

Dilbilim çalışmalarında dilin ele alınışı daha çok onun yapısı itibarıyladır. Eski çağlardan itibaren seslerin, sözcüklerin yapısı, sözcük türleri, isim ve fiilin farkları gibi konular merak edile gelmişse de dilbilimin bir bilim dalı olarak ortaya çıkmasının ilke merhalesi 18. yüzyılda dillerin sınıflandırılması, dilin doğuşu ve kaynağı, dillerin iç yapısı gibi konuların sistemli bir şekilde çalışılmasıdır. 19. yüzyılda dil karşılaştırmalı çalışmaların konusu olmuş, bu çalışmalarda birden fazla dilin karşılaştırılmasıyla bunlar arasındaki tarihsel bağlar, bu dillerin fonolojisi, morfolojisi, söz dizimi, sözcük yapısı artzamanlı bir biçimde incelenmiş ve böylece dilbilim bilimsel, bağımsız bir alan olmaya başlamıştır (İmer vd., 2011: 92). Buradaki odak, diller arasındaki farklılıkların karşılaştırmalı biçimde ele alınmasıdır (Kumlu, 2020: 117). Ferdinand de Saussure tarafından dilin bir dizge, yani sistemli yapısı olan bir varlık olarak ele alınmasıyla yapısal bir dilbilim ortaya çıkmış ve ondan sonraki araştırmacılarla bu alan geliştirilmiştir. Dil artık eş zamanlı olarak incelenmeye başlanmıştır (Aksan, 2015: 21).

Dil felsefesinde dil fenomeninin ele alınışı açısından dilbilimden farklılıklar mevcuttur. Dil felsefesi dilin ne olduğu sorusundan hareketle bu fenomene odaklanır, tüm dillerde ortak olan birtakım özellikleri ortaya koyar. Dilbilim ise tek tek dillerdeki fonetik, morfolojik, sentaktik, semantik yapılar ve bunların işleyişleri; bunlardan hareketle dillerin kökenleri, birbiriyle ilişkileri, akrabalıkları gibi konular üzerinde

durmaktadır. Dil felsefesinde tek tek diller, bunların özellikleri incelenmez; burada insanın dil kabiliyeti tüm dillerde ortak olan yönleriyle ele alınıp incelenmektedir (Altınörs, 2021: 15-16). Dil filozofunun işi belirli olguları betimlemeye dayalı değildir. Onun tarafından “dil nedir, nasıl ortaya çıkmıştır, dil anlamı nasıl aktarabilir” gibi sorular sorulup bunların felsefi olarak cevaplandırılması söz konusudur. Daha öz bir deyişle dilbilim öncelikli olarak dile dair gözlemlenebilir farklı olguları betimlerken (Perrot, 1998: 12) dil felsefesi bizzat dil fenomeninin kendisiyle ilgilenir. Dilbilimde mevcut doğal diller incelenirken dil felsefesinde konu “dil” olgusunun kendisidir (Aysever, 2000: 9).

Dilbilimin genel konuları “dil yetisi, doğal diller, doğal dillerin tarihi gelişimi veya belli bir zamandaki durumlarının betimlenmesi, dilin unsurları, yapısı” gibi şeylerken dil felsefesinin konuları “dile dair her şey” olmakla birlikte bu her şeyden ortaya çıkan temel sorunlar olarak şöyle ifade edilebilir: dilin doğası, yapısı, anlam, gönderge, dil-düşünce ilişkisi, söz edimleri vb.” (Altınörs, 2003: 34).

Dil felsefesinde dilbilim çalışmalarının bazılarında faydalanılır fakat bu yapılırken araştırma sonuçlarına tüm dilleri ilgilendirecek bir bakış açısıyla yaklaşılır. Buradan çözülmesi gereken yeni problemlere, yanıtlanması gerek yeni sorulara ya da yeni bilgilere ulaşılabilmesi söz konusudur (Bumann, 1990: 480; akt. Altınörs, 2021: 17). Noam Chomsky tarafından “edinç ve edim” kavramlarının ortaya konulup dilbilim açısından edinç üzerinde yoğunlaşılması ve daha sonraki dönemlerde edimin “söz edimleri” bağlamında dil felsefesi, buna bağlı olarak da söylem çalışmalarında önemli bir yer tutması bu duruma örnek olarak gösterilebilir.

Dilbilim Sözlüğü’nde madde başı olarak yer almamakla beraber “felsefesal dilbilim” madde başının açıklamasında *dil felsefesi* “dilinin bir yanda felsefe kavramlarının anlaşılmasında, öte yandan dil kuram ve yöntemlerinin felsefesal konumlarının belirlenmesindeki rolünü inceleyen bilim dalı. Bu konuların felsefecilerce incelenmesine ise *dil felsefesi* (linguistic philosophy) adı verilir. Felsefesal dilbilim, dilbilim ağırlıklı bir yönelimi yansıtır.” şeklinde geçmektedir (İmer vd., 2011: 129). Bu tanımda dil felsefesinin sadece “dildeki kavramların, dille alakalı kuram ve yöntemlerin felsefeciler tarafından incelendiği” bir alan olarak değerlendirilmesi eksik bir değerlendirmedir. Dil felsefesi sadece bunları incelemeyi;

o, dilin “ne olduğu” sorusundan hareketle ona dair her konunun problem olarak felsefi bir yaklaşımla ortaya koyulduğu ve çözülmeye çalışıldığı çok daha geniş bir alandır. Dille alakalı kuram ve yöntemlerin felsefeciler tarafından ele alınması değil, ancak felsefi bir yaklaşımla incelenmesi, bu konularla alakalı felsefi soruların ortaya çıkarılması ve bunlara çözümler getirilmeye çalışılması dil felsefesiyle ilgili olabilir. Bu tanım genişletilerek yahut “dil felsefesi” madde başı sözlüğe eklenerek onun dili ele alıp inceleme biçimi de verilirse bu eksiklik giderilebilir. Sözlükte dilbilim ise “dil bilimi, dilin bilimsel yöntemlerle incelenmesiyle uğraşan bilim dalı.” olarak tanımlanmış; eski dönemlerde dille ilgili çalışmaların çoğunlukla felsefe ya da edebiyat alanı içinde gerçekleştirildiği, 19. yüzyıldan itibaren dile dair incelemelerin bilimsel bir nitelik kazandığı, 20. yüzyılda ise özerk bir bilim dalı hâline geldiği ifade edilmiştir (İmer vd., 2011: 92). Bu durum, sözlükte dilbilimin bağımsız bir alan olarak görüldüğünü fakat dil felsefesine aynı derecede bir önem atfedilmediğini düşündürmektedir.

Cevizci *Felsefe Sözlüğü*’nde “dilbilim”, “dilci felsefe” ve “dil felsefesi” madde başlarına yer vermektedir. Ona göre dilbilim dilin belli bir zaman dilimindeki durumunu veya zaman içinde geçirdiği değişiklikleri araştırıp onun yapısını, özelliklerini inceler. Dil felsefesi ise dilin kullanımının üzerinde duran, dil denen fenomeni her boyutuyla analiz eden yeni bir disiplindir. Dilci felsefe olarak ifade edilen ise felsefi problemlerin çözümünde gündelik dilin ele alındığı ve anlamın ortaya çıkmasında bağlamın önemi üzerinde duran bir yaklaşımdır (Cevizci, 1999: 234-236).

Dilbilimde olguları betimlemek veya açıklamak için sorulan sorulara daha kesin, açık yanıtlar bulma yaklaşımı vardır. Chomsky’nin dilbilimde belirsizliklere yer verilmediği görüşünde olduğu ifade edilir (Collins, 2021: 226). Dilbilim kuramsal bir çerçevede belirsizliklere yer vermeyen bir çalışma alanıdır. Bu onun bilim olmasından kaynaklanır. Oysa dil felsefesindeki çalışmalar, genelde kesin çözümleri veya sonuçları olmayan soruları problem hâline getirerek ilerler (Altınörs, 2021: 16). Böylece ortaya koyulan her bir problem çeşitli yanıtları ve hâliyle çeşitli problemleri doğurur. Bu da alanın derinleşmesine katkı sağlayan bir özellik olarak görülebilir.

Andre Martinet tarafından dilbilim “insanın dil yetisini inceleyen bilimsel bir betimleme” olarak tanımlanmış, “bilimsel” ifadesinin içeriğinin olguların

gözlemlenmesine dayandığı, bu olgular arasında estetik ve ahlakla alakalı yargıda bulunmaktan sakınılması gerektiği ifade edilerek dilbilimin bilimsel yönünü ortaya konmuştur (Martinet, 1998: 13). Bu açıklamasıyla ona felsefenin alanı içinde değerlendirilen konularla yaklaşılmamasından kaçınmak gerektiğini belirtmiştir.

Frederic Nef tarafından da felsefenin ve dilbilimin bakış açılarının birbirinden farklı olduğu kabul edilir. Ona göre dil felsefesinin eleştirel bir boyutu vardır ve dille ilgili herhangi bir görüşün felsefi olabilmesi için beş özellik mevcuttur.¹⁴ Özelliklerden bir kısmını taşıyan görüşler felsefi sayılmaktadır. “Anlam” konusu hem dilbilimde hem de dil felsefesinde ele alınsa da anlamlılığın ortaya çıkma koşullarını sorgulayabilecek olan dil felsefesidir. Bu nedenle felsefi semantik dilbilimsel semantik birbirinden farklıdır (Nef, 1993: 4; akt. Altınörs, 2021: 17-18).

Robert Martin dil filozofları tarafından dilin doğasının ortaya çıkarılabileceği sorular sorulması gerektiğini, bunun ise dilbilim çalışmalarının dışında kalan bir alanda yapılmasını belirterek (Martin, 2004: 105) dilbilimin alanını ayrı tutar. Buna göre onun dilbilimi “bilimsel” bir yere koyduğu söylenebilir.

Martinet, Nef ve Martin’in aksine Edmund Husserl, felsefeyi -hâliyle onun bir alanı olan dil felsefesini de- kesin bir bilim olarak ortaya koyma girişimleriyle kendi çağında dikkat çeken bir filozoftur. Husserl tarafından 1901’de *Logos* adlı dergide yayımlanan “Kesin Bir Bilim Olarak Felsefe” adlı yazıda felsefenin o döneme kadar bir bilim olarak temellendirilemediği, o zamanki durumda felsefenin bir çıkmaza girdiği, onu bir bilim, hatta kesin bir bilim olarak ortaya koymanın mümkün olduğu ve bunun da diğer bilimlerin yöntemlerinden farklı olarak “fenomenolojik tavırla” gerçekleştirilebileceği savunulur (Husserl, 2023: 35-40).

Dilbilim de dil felsefesi de insanı konu edinen bilimlerden (felsefe, sosyoloji, psikoloji, tarih, matematik, fizik, kimya, biyoloji vb.) etkilenen ve onları etkileyen disiplinler arası alanlardır. Burada farklılık arz eden onların bu disiplinlerden yararlanma biçimlerinin, yöntemleri ve dili ele alış biçimlerinden kaynaklı olarak farklılaşmasıdır.

¹⁴ Bu özellikler için bkz. *Dil Felsefesi* alt başlığı.

Bazı araştırmacılar dil felsefesini dilbilimin alt bir dalı olarak görse de dilbilim ve dil felsefesinin üzerine çalıştıkları konuya yaklaşımlarının, onu inceleme şekillerinin birbirlerinden farklı olduğu anlaşılmaktadır. Nihayetinde dil felsefesinde dil felsefî bakış açısıyla incelenirken dilbilimde bilimsel bir yaklaşımla karşılaşılmaktadır. Bu nedenle iki alan birbirinden etkilenen ve birbirini etkileyen fakat birbirinde ayrı dallar olarak görülmelidir.

2.1.3. Anlam, Anlambilim ve Dil Felsefesinde Anlam Sorunu

Konusu dil olan araştırma alanlarının *anlam* üzerinde durması ve onu incelemesi kaçınılmaz bir durumdur. Çünkü dil, beraberinde anlamı getirir ve onun aktarılmasını sağlar. Anlambilim/semantik, dilbilimin ve dil felsefesinin ortak noktasıdır fakat yine konuların ele alınış tarzı, sorulan sorular iki alan açısından farklılaşmaktadır. Bir bilim dalı içinde ele alınışına geçmeden önce anlam için yapılan tanımlama ve yorumlara bakmak gerekmektedir.

Sözcüğün *Güncel Türkçe Sözlük*'te anlamın iki tanımı mevcuttur: “bir kelimeden, bir sözden, bir davranış veya olgudan, anlaşılan şey, bunların hatırlattığı düşünce, mana; kelimenin tek başına veya söz dizimindeki öteki öğelerle bağlantılı olarak zihinde yarattığı kavramlardan her biri, deme, mana, meal, mazmun, medlul.” (<https://sozluk.gov.tr/>, 2024). “Anlam” *Dilbilim Sözlüğü*'nde “bir dil biriminin ilettiği kavram, tasarım, düşünce” olarak ifade edilmiştir (İmer vd., 2011: 25). Cevizci sözcükle ilgili “bir şeyin gösterdiği ya da dile getirdiği kavramlar bütünü; dildeki göstergelerin ifade ettiği şey; bir kişiyi bir nesneye, duruma gönderen ve sözcüklerle ortaya konan şey, mana; şeylerin ve olayların delâlet, işaret ettiği şey, açıklama; bir şeyin niçin olduğu gibi olduğunu gösteren neden” (1999: 55) tanımlamalarını yaparken Altınörs de sözcüğü “en genel tanımıyla bir dilsel ifadenin göndermede bulunduğu şey dışında sahip olduğu iletişimsel içerik” olarak açıklamıştır (2000: 7).

Bunlara benzer birçok tanımı bulunan “anlam” üzerine ilk çağlardan beri kafa yorulmuştur. Dille beraber anlam sorunu da ortaya çıkmış ve farklı bakış açılarıyla incelenmiştir. Onun ne olduğu, nasıl ortaya çıktığı ve bir başkasına aktarıldığı, sözcükle ve nesneyle bağlantısı gibi pek çok konu üzerinde durulmuştur.

Dilbilimde anlam “bir sözcüğün hangi varlık veya kavrama işaret ettiği, sözcük anlamının tarihsel gelişimi ve değişimi, sözcükler arasındaki anlam ilişkileri (eş anlamlılık, eş adlılık, çok anlamlılık, karşıt anlamlılık vb.), sözcüğün söz dizimine göre (yani dizge içinde) anlam kazanması, anlambirimler, düz anlam, yan anlam, mecaz anlam, anlam alanı, anlam bulanıklığı, anlam değişmesi...” gibi konular üzerinden incelenmektedir (Kıran, 2002: 239-257). Dilbilimin bu konuları incelemesiyle ortaya çıkan alt dalına ise *anlambilim* denir. Anlambilim, dil göstergesinin gösterilen boyutunun detaylıca ele alınmasıdır (Kıran, 2002: 240). Altınörs onu “göstergeler ile göstergelerin uygulanabildiği nesneler arasındaki ilişkileri konu edinen” bir bilim dalı olarak tanımlar (Altınörs, 2000: 7). Bu dal Vardar açısından “dili anlam yönünden ele alan, göstergenin gösterilen bölümünü ya da içeriği eş süremlili ve art süremlili açılarından inceleyen dilim dalı” (2002: 18), Perrot için “dile getirilen anlamların ve evrimlerinin incelenmesi”dir (1998: 40). İmer vd. de onu “dilde anlam boyutunun incelenmesi ile ilgili dilbilim dalı” olarak tanımlamaktadır (İmer vd., 2011: 28).

Guiraud tarafından anlambilim ya da diğer adıyla semantiğin sözcüklerin anlamını incelediği belirtilirken “semantik” sözcüğünün önceden sadece dil incelemelerinin özel bir dalını ifade ettiği, sonradan ise mantık ve ruhbilimde de kullanıldığı ve tüm bu bilimlerin “ortak malı” hâline geldiği söylenir (Guiraud, 1999: 15). Ona göre bunların içinde asıl semantik, sözcükleri dil içinde inceleyen dilbilimsel semantiktir. Yine o, anlambilimin sözcüklerin işlevini ele aldığını ve bu işlevin de “anlam aktarımı” olduğunu belirtir. Anlamları ve onların değişmesine neden olan kuralları inceleyen bilim dalını nitelemek için “semantik” terimini ilk kez kullanan ise Michel Bréal’dır. (Guiraud, 1999: 17-19). Bréal’in çalışması daha çok tarihsel çözümlemeye dayanırken dilin eşzamanlı olarak incelenmesine öncülük eden Saussure, sözcüklerin anlamlarının tanımlanmasındaki problemleri de inceleyen ilk araştırmacı olur (Kıran, 2002: 239).

Dilbilimsel anlambilim çalışmaları 19. yüzyılda karşılaştırmalı çalışmalarla sözcük anlamlarının evrimi üzerinde durulurken 20. yüzyılda yapısal dilbilimin kurulmasıyla yapısal bir kimlik kazanır. Aksan, Tamba-Mecz’in anlambilimi “gelişmecî dönem (1883-1931), karma dönem (1931-1963) ve dilsel modeller dönemi (1963 ve sonrası)” olarak üç döneme ayırdığını aktarır. İlk dönem, sözcüklerin artzamanlı anlam değişmelerinin, anlambilimle ilgili kuralların ortaya koyulduğu

dönemdir. İkinci dönemde sözcüklerin tarihi ve sözvarlığının oluşması konu edilmiştir. Üçüncü dönemde ise sözcük anlambiliminden tümce anlambilimine geçilen dönem olarak ifade edilir (Tamba-Mecz, 1991: 10; akt. Aksan, 2020: 25).

İmer vd.'ne göre dilbilimsel anlambilimde anlamla ilgili farklı yaklaşımlar mevcuttur ve bunlar, şu şekilde ifade edilmektedir (2011: 29):

Kavramsal kuram/ kavramcılık: anlamın konuşurun nesneye ilişkin zihinsel imgesi olduğunun savunulduğu kuram,

Gönderim kuramı: dil göstergesi ve onun anlattığı nesne arasında doğrudan ilişki olduğunu varsayan kuram,

Bağlam kuramı: sözcüğün dizge içinde anlam kazandığını belirten kuram,

Alan kuramı: anlamı sınırlı unsurlar arasındaki ilişkiler olarak değerlendiren kuram.

Yapısal anlambilim: anlamı yapısal ilişkiler açısından ele alan kuram,

Üretimsel anlambilim: temel mantık ilişkilerinin incelendiği kuram.

Dilden bahsedildiğinde onun ayrılmaz bir tarafı olan anlamdan da bahsedilir. İlk çağlardan beri de dil üzerine düşünen filozoflar anlamla ilgili de birçok soru sormuş ve bunları cevaplandırmaya çalışmışlardır. Anlamla ilgili sorulan bazı sorular şöyledir: “anlam nedir, nasıl ortaya çıkar, nasıl bir başkasına iletilir, anlam ile onun gönderimde bulunduğu varlık arasında nasıl bir ilişki vardır, bu ilişki neye dayanır, bir tümcenin anlamıyla onu oluşturan sözcüklerin anlamı arasında nasıl bir ilişki vardır, anlamlılık ve anlamsızlık nedir ve nasıl ortaya çıkar, anlam nasıl ya da niçin belirsiz olur, anlamla yorum arasındaki ilişki nedir...” İşte bu sorular dil felsefesinin *semantik* adlı çalışma alanının çerçevesini çizer.

Aysever, anlamla ilgili sorunların çözümleri için dil felsefesinde sunulan önerileri genel hatlarıyla dört başlıkta toplarken aslında Antik Yunan’dan beri dil felsefesinde anlamın ne olduğuna dair sorulara verilen cevaplardaki farklı bakış açılarını sunar ve onun yaptığı, bununla ortaya çıkan anlam kuramlarının bir özeti niteliğindedir (Aysever, 1994: 27):

Zihinci çözümler: Anlamaların, dilsel anlatımı kullanan kişilerin zihninde var olduğunu belirten, dili de onların zihnindeki bu içerikleri aktarmada bir araç olarak gören çözümler,

Göndergeci çözümler: Dil ile dünya arasında betimlemeye dayalı bir ilişki olduğunu ve dilin dünyada var olanlara göndermede bulunduğunu, bu göndermede bulunulmanın da anlam olduğunu ifade eden çözümler,

Davranışçı çözümler: anlamı uyaranlara verilen tepkiler olarak değerlendiren çözümler,

Pragmatik (Kullanımbilimsel) çözümler: Dili bir kurallar bütünü olarak görüp anlamı bu kurallarda arayan çözümler.

2.1.4. Anlam Kuramları

Dil felsefesi çerçevesinde yukarıdaki sorulara ve sorunların çözüm önerilerine bağlı olarak ortaya çıkan anlam kuramları aşağıda başlıklar hâlinde açıklanmıştır.

Tasarıma Dayalı/Öznelci/Zihinci Anlam Kuramı¹⁵

Kurama göre anlam zihindedir, zihnin dışında anlamın var olabileceği bir yer yoktur. Anlam öznelcinin zihnine içkindir, yani *özneldir* (İnan, 2012: 25).

Öznelci adı, felsefe tarihinde ve dil felsefesindeki temel bir konu olan özne/nesne ayrımından gelmektedir. Bu ayrıma göre bilen, gören, duyan bir *özne* varsa bilinen, duyulan, görülen bir *nesnenin* de var olması gerekir. Özne, zihinle özdeşdir; insanlar zihinleriyle düşünür, konuşur, merak eder ve de anlar. Eğer anlayan bir özne/zihin mevcutsa anlaşılan bir varlığın da olması şarttır. Dil felsefesi açısından daha önemli olansa bir sözcüğün anlamının ne olduğu ve o sözcüğün anlamını anlamaktır. (İnan, 2012: 25). Öznelcilikte de sözcüğün anlamı, insanın zihnindedir.

¹⁵ Kuramların adları Diler Ezgi Tarhan'ın *Husserl ve Frege'de Anlam*, İlhan İnan'ın Anadolu Üniversitesi için hazırlanan *Dil Felsefesi*, Atakan Altınörs'ün *50 Soruda Dil Felsefesi* adlı kitaplarından alınmıştır. Yazarlar, aynı kuramı farklı şekillerde adlandırabilmektedir. Başlıklar için Levent Aysever'in *Anlam Sorunu ve John R. Searle'ün Çözümü* adlı doktora tezinden de faydalanılmıştır. Bkz. Aysever, 1994; İnan, 2012; Altınörs, 2021; Tarhan, 2022. Bu adlar ya kuramı ortaya atan filozoflar ya da bu filozoflardan sonra onlar üzerine araştırma yapanlar tarafından verilmiştir.

Temeli Platon'un *Formlar Kuramı*'na dayandırılabilen olan Öznellik'in kuramsallaştırılması ise John Locke tarafından yapılır. Ona göre anlam, Platon'un "ide" dediği şeyin kendisidir. Yani dilsel ifadenin "anamlı" olmasını sağlayan, işaret ettiği idedir. Sözcükler kullanıcılarının idelerini duyulur yapan imlerdir (Locke, 2023: 301). İdelerin deneyimlenen her şeye zihinde eşlik eden tasarımlar olduğu söylenebilir (Tarhan, 2022: 87). İnsanların zihinlerinde yer alan bu ideler zihinsel süreçlere göre değişiklik gösterebilir, yani anlam kişiden kişiye değişebilir (İnan, 2012: 25). Oysa insan, bu öznel ve değişken ideleri bir başkasına aktarmak ister. İnsanın zihnindeki ideleri başkalarına aktararak toplumsallığın gereğini yerine getirmesinin yolu, o ideyi işaret edebilecek bir şey olarak "sözcük" tür; yani dildir. Dil, idelerin aktarılmasında güçlü bir araç konumundadır (Locke, 2023: 300).

Peki anlam insanların zihnindeki idelerse ve bu ideler kişiden kişiye değişen, öznel şeylerse iletişim nasıl sağlanır? Bu soruya kesin bir yanıt vermek mümkün değildir. Bu durumda sözcükler sayesinde başka zihinlerin benzer idelerine işaret edildiğini varsaymak gerekmektedir (Altınörs, 2021: 74). Uzun süreli kullanım neticesinde sözcüklerle idelerin arasında nedenli bir bağlantı olduğu fikri doğsa da bu doğru değildir; ikisi arasındaki bağ nedensizdir (Locke, 2023: 301-302). Sözcüklerin anlamı dışında bir de tümceler anlamı vardır. Locke'a göre tümceler, yani önermelerin anlamının da onu oluşturan ideler bütünü olması gerektiği ifade edilir (Aysever, 1994: 34).

David Hume, idelerin izlenimlerle ortaya çıktığı, genel adlarında bunların dildeki temsilleri olarak tasarımlarımıza işaret ettikleri fikrindedir (Hume, 1888: 84-86). Berkeley'in anlamın zihne bağlı olduğunu savunduğu ama dilin ideleri iletmek için bir araç olmak dışında temel bir işlevi olmadığı fikrine karşı olduğu; onun dilsel ifadeler aracılığıyla, bir idenin aracılığına ihtiyaç duyulmadan da birtakım hislerin ortaya çıkabildiği görüşünü savunduğu ifade edilir. J.J. Rousseau'nun da dilin asıl işlevinin ideleri işaret etmek değil, birtakım hisleri dışa vurma olduğu kanaatinde olduğu belirtilir (Altınörs, 2021: 75).

Tarhan, Searle'ün "Adların Niteleme Kuramı"ndan hareketle onu da tasarıma dayalı anlam kuramı temsilcilerine dahil eder. Searle, bu kuramında nesnelere onların bilinçte kodlanan göstergeler sayesinde yönelindiğini, nesnelerin bu göstergelerin

özelliklerine göre tanınabildiğini savunur. Tarhan'ın ifadesiyle Searle, gönderimi toplumda ortak kabul gören bir anlam, “genel bir varsayım” şeklinde kabul ettiğinden anlamı zihne ve tasarıma indirgeyerek tasarıma dayalı anlam kuramı temsilcileri içinde sayılmalıdır (Tarhan, 2022: 93-94).

Gönderim Odaklı/ Gerçekçi/ Referansa Dayalı Anlam Kuramı

Eğer sözcüklerin anlamı zihindeki ideler ya da tasarımlarsa bunlar öznel olmalıdır. O hâlde bu öznelliklerin kişiler arasında aktarımı, yani iletişim kurulması mümkün değildir. Bu durumda anlamın böyle öznel bir şeye tekabül etmemesi, nesnel olması gerekmektedir (İnan, 2012: 26). Bu da dildeki ifadelerin bir şeyi temsil etmeleriyle, dünyadaki şeylere göndermede bulunmalarıyla mümkün olabilir (Lycan, 2022: 22). İşte gönderim odaklı anlam kuramının çıkış noktası budur.

Bu kuram; *dilsel ifade-nesne* ilişkisini belirlemeye çalışır ve bunu, *kasteden* ile *kastedilen* arasında bir *kastetme* ilişkisi bulunması, bu *gönderim* ilişkisi sayesinde anlamların ortaya çıkması üzerinden ortaya koymayı dener (Tarhan, 2022: 31).

Anlam ve gönderim arasında ayrım yaparak sözcüğün veya tümcenin anlamının gönderimi olmadığını, dildeki ifade tarzı olduğunu belirterek bu anlayışı farklı bir bakış açısıyla kuramsallaştıran; bu fikriyle de günümüz dil felsefesinin kurucusu kabul edilen Gottlob Frege'dir (Özcan, 2023: 15).

Frege'ye göre sözcüklerin anlamları insanın zihnindeki öznel varlıklar olamaz; anlam, insan zihninden bağımsız ve nesnel olmalıdır (İnan, 2012: 26). O, nesnelerin dilde ifade edilme tarzını onun anlamı olarak kabul etmekte, bunu gönderimden ayrı tutmakta ve bunu ünlü “Akşam Yıldızı/Sabah Yıldızı” örneği üzerinden açıklamaktadır. Bu örneğe göre Akşam Yıldızı ve Sabah Yıldızı'nın gönderimleri (Bedeutung) aynıdır: Venüs. Aynı gönderimin iki farklı ada sahip olması ise onların farklı anlamlara (Sinn) sahip olduğunu gösterir. Frege bunların eşgönderimli ifadeler olduğunu ve tümcede birbirleri yerine kullanıldıklarında tümcenin doğruluk değerinde bir değişiklik meydana gelmeyeceğini (*salva veritate* ilkesi) savunur (Frege, 2022: 41-43).

Frege'ye göre anlamlı olmasına karşın gönderimden yoksun adlar da vardır. O böyle ifadeleri “gönderimi olmayan (sahte) özel ad” olarak adlandırmakta ve bunlar

doğruluk değerinden yoksun olarak görmektedir. Çünkü ona göre bir ifadenin doğruluk değeri alması, gönderiminin olmasını gerektirir (Frege, 2022: 22). Örneğin; Zümrüdüanka'nın dış dünyada bir gönderimi yoktur ama bu, onu anlamsız veya anlam dışı yapmamaktadır. Frege için bu ifadenin anlamlı ama doğruluk değerinden yoksun olduğu söylenebilir.

Russel, gönderimi olmayan ifadelerin doğruluk değeri alamayacağı noktasında Frege ile aynı düşünmekle birlikte bunların yokluğunu dile getiren önermelerin “doğru” değeri alması gerektiği savıyla ondan ayrılır (Tarhan, 2022: 43).

Frege'ye göre gönderimi olmayan “yuvarlak kare, Zümrüdüanka, düz dünya/dünyanın düzlüğü” gibi ifadeler ve bunların içinde geçtiği tümceler doğruluk değeri alamayacaktır. Russel ise eğer bu ifadelerin yokluğuna ya da değilliğine dayanan önermeler söz konusuyla bu önermelerin “doğru” değeri alması gerektiğini ifade eder (Russel, 2015: 11-12). Örneğin; “Uçan at yoktur.” ifadesi Frege'ye göre bir doğruluk değeri alamaz.¹⁶ Çünkü “uçan at” gönderimden yoksundur ve gönderimi olmayan bir şey hakkında yargı bildiren bir ifade de “doğru” veya “yanlış” olarak değerlendirilemez. Oysa Russel tarafından böyle bir ifadeye “doğru” değeri verilir. Çünkü var olmayan bir şeyin var olmadığına dair bir yargıda bulunulmuştur. O hâlde yargı “doğru” dur ve doğru olduğuna göre bir anlam taşımaktadır.

Russell tarafından eşgönderimli ifadelerin doğrudan anlatımlarda yer değiştirebilmelerine karşın dolaylı ifadelerde bunun gerçekleştirilemeyeceği; bunun ifadenin doğruluk değerini, yani anlamını etkileyeceği belirtilir. Örneğin; dergide yayımlanan bir makaleyle ilgili “Dergide yayımlananı anlamıyorum” ve “Makaleyi anlamıyorum” ifadelerini kullandığımızda Frege'ye göre “dergide yayımlanan” ile “makale” aynı şeye gönderimde bulunmakta, bu nedenle de bunlar verilen tümcelerde olduğu gibi birbiri yerine kullanıldığında tümcenin doğruluk değeri değişmemektedir. Russell ise bunun dolaylı ifadelerde geçerli olmadığını belirtir. “Dergide yayımlanan makale olup olmadığı anlaşılmıyor.” şeklinde bir ifadede eşgönderimliler birbiri yerine kullanıldığında “Dergide yayımlananın dergide yayımlanan olup olmadığı

¹⁶ Husserl'e göre de böyle ifadeler doğruluk değeri almamaktadır. O, doğruluk değeri ile ilgili fikirlerini noema ve noesis kavramları üzerinden ortaya koymaktadır fakat bunlar fenomenolojik anlam kuramının kavramları olduğundan Husserl'in görüşlerine “fenomenolojik anlam kuramı” başlığı altında yer verilecektir.

anlaşılmıyor” ya da “Makalenin makale olup olmadığı anlaşılmıyor” tümceleri ortaya çıkmaktadır. Bu da doğruluk değeri vermede, yani anlamı belirlemede problem yaratmaktadır. Russell, bu problemin ifadeleri doğru bir şekilde analiz ederek çözülebileceği kanaatindedir. Onun akıl yürütmesiyle şöyle bir analiz yapılabilir: Dergide yayımlanan bir yazı var, bu yazı bir makale, bu yazı bir makale değil, bu yazının makale olduğu anlaşılmıyor, bu yazının makale olmadığı anlaşılmıyor. Sonuç olarak “Dergide yayımlanan bir tane yazı var ve bu bir tane yazının makale olup olmadığı onu okuyan tarafından anlaşılmıyor” tümcesi anlaşılmayanın ne olduğunu doğru bir şekilde göstermektedir. Bu noktada Russell tarafından yer değiştirebilirlik (salva veritate) ilkesinin eşgönderimlilerden ziyade eşanlamlı ifadeler arasında olmasının problemi çözebileceği iddia edilmektedir (Russel, 2015).

Wittgenstein’in *Tractatus* döneminde ele aldığı *resim-resmedilen* (tasarım) yaklaşımı, gönderim odaklı anlam kuramı içinde değerlendirilebilir (Altınörs, 2021: 77). Wittgenstein’in birinci dönemi “Simge kırıntılarıyla dil dışı dünya hakkında doğru ya da yanlış bir şeyler söylemek nasıl mümkündür?” sorusuna cevap arama çabasıyla geçer (Ahmed, 2021: 110). Ona göre dildeki tümceler olanaklı dünyaların, var olan olguların birer resmi gibidir; bu tümceler çözümlenip son aşamaya gelindiğinde onları oluşturanın basit “şey” lere gönderimde bulunan adlar olduğu anlaşılmaktadır (Wittgenstein, 2013: 53-55). Yani dünya, düşünce ve dil arasındaki bu resmetme durumunun gerçekleşmesi için bunların ortak bir mantık formuna yahut yapısına sahip olmaları gerekmektedir; bu form dünyada bulunmaz ve bu nedenle de formun kendisi resmedilemez (Cevizci, 1999: 904).

Davranışçı Kuram

Anlamın dilsel uyarılar ve bu uyarılara verilen tepkilerle (uyarıcı/tepki ikilisi) ortaya çıktığını söyleyen ve dil felsefesindeki davranışçı kuramın önemli temsilcilerinden biri olan Leonard Bloomfield’a göre dil, idelerin dışavurumunun bir aracı olarak görülemez; böyle bir görüş bilim dışıdır. Bloomfield’a göre dilsel anlamın ortaya çıkmasında hem dile gelen biçimin hem de o dilsel biçime verilen tepkilerin “ortak” olması gerekmektedir (Bloomfield, 1984: 139-140).

Quine da anlamı davranışçı bir şekilde çözümlemeye çalışanlardandır. Hatta davranışçı kuramı geliştiren asıl filozofun Quine olduğu fikri hâkimdir (İnan, 2012:

29). Onun ünlü “kabile” örneği, anlama dair davranışçı kuramın temel taşlarından biridir. Bu örneğe göre bir kabile içinde “Gavagai” dendiğinde orada bir tavşan bulunuyorsa ve kabile üyeleri buna onaylama tepkisi veriyorsa, tavşanın görüldüğü he durumunda bu sözcük söyleniyor ve aynı tepki alınıyorsa, tavşanın görülmediği durumlarda ise bu sözcük söylendiğinde bir onaylama tepkisi gelmezse bu sözcük ile belirtilenin “tavşan” olduğu anlaşılacaktır. Bu durumda sözcüğe anlam veren bir uyaran ile ona verilen onaylama/onaylamama tepkisidir (Quine, 2013: 25-27). Bu örnekle Quine ’ın dilsel ifadenin anlamını ifadenin kullanıldığı sırada alıcılarda ortaya çıkardığı tepkiler bütünü olarak gördüğü anlaşılmaktadır (Altınörs, 2003: 52).

Davranışçı kuram içinde dilsel anlatımdan ziyade ona verilen/verilebilecek tepki üzerinde durulup sözcelenme koşullarını dikkate almayanlar da vardır ve bu durumun önde gelen temsilcisi Morris’tir (Aysever, 1994: 48). Morris’e göre anlam, sadece dilsel anlatıma verilen belli bir tepkiyle açıklanamaz. Çünkü anlamlı olduğu hâlde herhangi bir tepkiye yol açmayan ve anlamı aynı kaldığı hâlde alıcılarda farklı tepkiler yaratan anlatımlar da mevcuttur. Bu nedenle “anlam” için onun bir uyaran/tepki bütünü olduğunu söylemek yerine onu taşıyan dilsel ürünün alıcıda yarattığı “tepkide yahut davranışta bulunma eğilimi” olduğunu belirtmek daha doğrudur (Morris, 1971: 86).

Dışsalcı/ Nedenselci-Tarihselci Gönderme Kuramı

Saul A. Kripke ve Hillary Putnam’ın ortaya çıkarıp geliştirdiği bu kuramda da Locke’un zihinselci kuramına karşı çıkılmakta ve anlam zihinde olup biten bir şeyden ziyade “dış dünyada” aranmaktadır (İnan, 2012: 28). Kuramda genellikle özel adın neye dayanarak taşıyıcısını gösterdiği üzerinde durulur (Lycan, 2022: 102).

Kripke tarafından bir adın belli bir kullanımının adın ilk verildiği anın sözcelenimine kadar götürülebileceği savunulmaktadır. Örneğin; “Atatürk” adının şu an biri tarafından belli bir andaki kullanımını bu adın verildiği ilk ana kadar götürmek mümkündür. Bu ad ilk verildiği andan itibaren onu öğrenen bir başkasına söylemiş, o başkasına, o da bir başkasına iletmiş ve böylece ad, bu zamana kadar gelmiştir. Bu adın biri tarafından ilk nasıl duyulduğunun veya adın sahibi hakkında herhangi bir şey bilip bilmemesinin önemi yoktur. Kişi, adı dile getirmekle o ilk anda adın verildiği “Atatürk” e gönderimde bulunur. Bu son andan ilk ana kadar götürülebilecek bir

iletişim zinciridir ve bir dil topluluğuna ait olmaya dayanmaktadır (Kripke, 1972/1980: 91).

Hillary Putman da Kripke'nin dūřüncelerini paylaşır ve onlar bu fikrin sadece özel adlar için değil, *doğal-tür terim* adını verdikleri bazı genel terimler için de geçerli olabileceğini ileri sürerek kuramı geliştirirler. Bahsedilen terimler, “ađađ, su, böcek, aslan, hava” gibi doğada var olan varlıklara gönderimde bulunan ifadelerdir. Bu iki filozofa göre suyu bizim bugün kullandığımız anlamda “su” yapan H₂O şeklindeki kimyasaldır. Putnam, bu dūřüncesini daha açık bir hâle getirmek için bir “İkiz Dünya” tasavvuru ortaya atar. Ona göre bugün içinde bulunulan dünyada su H₂O ile formüle edilen maddelerden oluşmuştur. Olanaklı bir başka dünyada, bir ikiz dünyada XYZ maddelerinden oluşan ve “su” denen bir sıvı olduğu dūřünülürse ilk dünyadaki su ile onun ikizi olan dünyadaki su sözcüklerinin aynı anlama geldiğini söylemek mümkün olmaz. Çünkü ilk “su” ve ikinci “su” aynı řey değildir (Putnam, 1975: 223-226). Bu durumda sözcüğün anlamını belirleyen zihnin içi gibi bir yer değil, dışarısı; içinde yaşanılan doğal dünyadır (İnan, 2012: 28). Sonuç olarak bu kurama göre ister doğal ister sosyal olsun, bir sözcüğün anlamını belirleyen řey içinde yaşanılan dünyanın ta kendisidir.

Doğrulamacı/ Doğruluk Koşullu Anlam Kuramı

Doğrulamacı anlam kuramına göre bir ifadenin anlamlı olabilmesi, doğruluk değerı alabilmesi koşuluna bağlıdır. Daha açık bir ifadeyle, tümcelerin anlamları o tümcenin doğru ya da yanlış olduğunu gösterebilecek *doğrulama koşullarının* mevcudiyetidir (Lycan, 2022: 207).

Mantıkçı pozitivistlere göre anlamlılık, dilde üretilen ifadelerin deneyimlerin akışı için bir fark yaratmasından geçmektedir. Doğrulama koşulları “mümkün deneyimlerin tümü” dür. “Yağmur yağacak.” dendiğinde bunun hangi koşullar altında dile getirildiği de bilinir, anlaşılır. Yani, önermeyi ileri sürenin de bunun hangi koşullarda doğru ya da yanlış olduğunu bilmesi gerekir (İnan, 2012: 29). Bunun bilinciyle kurulan önermeler doğruluk değerı alabilmekte ve “anlam” taşıyabilmektedir. Anlamlı olup olmadığından şüphe edilen bir tümcenin doğru ya da yanlış olduğunu gösterebilecek işaretler varsa ve o tümce için “doğru/yanlış” denebiliyorsa tümce anlamlıdır.

Donald Davidson tarafından doğrulama koşulları yerine *doğruluk koşulları* ile deneyimler neticesinde tümceyi doğru değerine götüren ya da götürecektir olan koşullara odaklanılır. O, uzun ve yeni tümcelerin anlaşılabilmesi konusunda onları oluşturan birleşim tarzlarına bakarak bunlardan en açık birleşimin tümcenin doğruluk koşulu olduğunu; birleşime dayalı bir anlam kuramı çalışması için de dildeki tüm anlamsal ilkel ifadelere uygulanacak dilbilgisel bir kuram olması gerektiğini belirtir. Davidson’a göre doğal dillerde anlamın kavranışı bu dillerin temel doğruluk kuramlarının nasıl doğrulanacağı ve oluşturulacağı üzerinde düşünerek olur (Davidson, 1970/1975; akt. Ludwig, 2021: 227, 281).

Bütüncülük Kuramı/ Bütüncü Kuram

Bütüncü kurama göre sözcükler birbiriyle ilişkili başka sözcüklerle bir bütün oluşturarak anlam kazanmaktadır ve sözcüğün anlamı bu bütün sayesinde kavranır. Örneğin; “kitap” sözcüğünün anlamının kavranılması aynı zamanda “yazı, yazan, okur” gibi sözcüklerin de anlamlarının kavranmasını gerektirir. Başka bir deyişle sözcükler, belli bir alan içinde anlam kazanır. Sözcüklerin tek başına kullanımlarında anlam kazanamayacakları yönündeki “tümce bütüncülüğünde” ise bir sözcüğün anlamı, kullanılabileceği tüm tümcelerde o sözcüğe dair ortak olan şey, sözcüğün anlamıdır (İnan, 2012: 30). Örneğin; “yıldızlar parlaktır”, “yıldızlar gökyüzündedir”, “yıldızlar kayıyor” tümcelerinden hareketle soracağımız “yıldız nedir” sorusunun cevabı bu tümcelerde yıldızlara dair ortak olan şeydir.

Edimbilimsel/ Kullanımbilimsel Anlam Kuramı

Edimbilimsel anlam kuramının ortaya çıkışı ve gelişimi gündelik dil felsefesi yaklaşımının bir neticesi olarak görülebilir. Burada dilin günlük hayattaki, yani kullanımı sırasındaki yapısı, işleyişi, sözce üretilişi gibi konular ele alınır ve anlamın ne olduğu da bu kullanım içinde açıklanmaya çalışılır. Böylece gündelik dilin önemi de ortaya çıkar (Bekalp, 2019: 104).

Edimbilim ilk olarak Morris ve Carnap gibi filozoflar tarafından ele alınıp açıklanmaya çalışılmıştır. Morris tarafından edimbilim, göstergebilimin bir alt dalı olarak “göstergelerin kaynaklarını, kullanımlarını ve etkilerini araştıran bir alan” olarak tanımlarken (Morris, 1971: 302) Carnap tarafından da göstergebilimi oluşturan

üç alt alandan biri olarak görülen edimbilim için “bir incelemede dili kullanana gönderimde bulunulduğunda” bu incelemenin edimbilime dahil edileceği belirtilir (Carnap, 1948: 8). Edimbilimden bahseden ilk filozoflar olmalarına karşın bu iki filozof tarafından çalışma alanı olarak bu dal üzerinde durulmamıştır.

Tractatus’la özdeşleşen birinci döneminde Wittgenstein dilin dünyada olanları yansıtan bir yapı olduğunu söyler ve anlamın temellerini de burada arar. *Felsefi Soruşturmalar* ile başlayan ikinci dönemdeyse sınırları mantıksal olarak çizilen ideal dili bir kenara bırakarak gündelik dile yönelir (Tarhan, 2022: 95). Wittgenstein için artık anlam, “kullanım”dır (Wittgenstein, 2023: 41).

Onun tarafından anlam ile bu anlamı aktaran sözcükler arasında ayrım yapılarak “dil etkinlikleri” ve “oyun oynama” arasında bir analogi ortaya konur. Ona göre tıpkı bir oyunun olduğu gibi dilin de uzlaşım dayalı kuralları vardır ve oyunun kurallara göre oynanması gibi dil de bu uzlaşımsal kurallara bağlı olarak gerçekleşmektedir. “Dil oyunu” olarak adlandırılan bu analogide önemli olan “kuralları izlemek”tir. Bu oyunda sözcükler hangi bağlamda, hangi kurallar bütünü içinde kullanılıyorsa ona göre anlam kazanır. Anlamın bağlama göre belirlenmesi, anlamının tam olarak bilinmediği bir ifadenin de doğru kullanılmasını sağlayabilir. Wittgenstein tarafından oyunlardaki kurallar gibi dil oyunlarındaki kuralların da alışkanlığa dayalı olduğu ve anlamın da bu sayede öğrenildiği savunulmaktadır (Wittgenstein, 2023: 32, 41).

Austin tarafından filozofların dille ilgili ortaya koyduğu problemler gündelik dille çözümlenmeye, gerçekliğe onunla ulaşılmaya çalışılmakta ve bu çözümleme yöntemine de “dili fenomenler açısından incelemeyi deneyen felsefe” (Cevizci, 1999: 237) anlamına gelen *dil fenomenolojisi* denmektedir (Aysever, 1994: 73). Özellikle mantıkçı pozitivistlerin önermenin analiz edilmesi üzerinden yaptıkları anlam değerlendirmelerine karşı çıkar çünkü dil, sadece önermelerden oluşan bir yapı değildir. Gündelik dilde önermelerden ziyade sözceler vardır ve analiz edilmesi gereken de bunlardır. Örneğin; “Teşekkür ediyorum” sözcüsü bir önerme değildir fakat sırf önerme olmadığından dolayı onun anlam analizi dışında bırakılması yanlıştır çünkü bu sözce günlük hayatın içindedir ve bir niyet iletmektedir. Sözcelemini “saptayıcı” ve “edimsel” sözce olarak ikiye ayırarak önerme, yani yargı niteliği taşıyan

olgulara yönelik sözceleri birincisi, doğruluk ya da yanlışlık bildirmeyip bazı edimlerin gerçekleşmesine etki edenleri ise ikincisi içinde değerlendirir (Austin, 2009: 40-42).

Austin'e göre dile getirilenlerle ilgili araştırmalar, edimlerin yapısını da ortaya çıkarabilir. Onun dile dair ortaya koyduğu *söz edimleri* kuramı, dil-edim ilişkisi üzerinde durmaktadır. Böylece dilin yapma-yaptırma gücünü de işin içine katan Austin, dil felsefesinin sınırlarını genişleterek ona yeni bir bakış açısı kazandırır (Bekalp, 2019: 108).

Austin, kendisinden önceki pek çok filozoftan farklı olarak anlamı sözcüğün gönderimde bulunduğu nesneye bağlı bir şey olduğunu düşünmemiş, onun bağlamda ortaya çıkan değişken bir yapısı olduğunu savunmuştur. Onun üzerinde durduğu şey, yani söz edimleri kuramının temel anlayışı anlamın taşıyıcısı olarak görülen sözcük ve tümcelerin herhangi bir edime sebep olup olmadıklarıdır. Bu nedenle de onun anlam arayışı edimsel tümceler üzerinden olur (Tarhan, 2022: 98).

Onun tarafından üç tür sözce edimselliğinden ve bu sözcelerle gerçekleştirilen edimden bahsedilir: düzsöz edimi (söze bağlı edimsellik), edimsöz edimi (edime bağlı edimsellik) ve etkisöz edimi (etkiye bağlı edimsellik) (Çelebi, 2014: 84-86; Longworth, 2021: 159-160; Tarhan, 2022: 99). Düksöz edimi; *seslendirme*, *dillendirme* ve *anamlandırma* aşamalarını içeren söz edimidir. Seslendirme birtakım seslerin çıkarılması, dillendirme kullanılan dilin sesbilgisi ve dilbilgisi kurallarının tümüne uygun olarak bir ifadenin dile getirilmesi, anamlandırma ise dillendirilen sözcenin kullanılan dilde belli bir anlamı ifade ediyor, belli bir şeye gönderimde bulunuyor olmasıdır. Edimsöz edimi, düzsöz ediminden sonra yerine getirilen edim; başka bir deyişle düzsöz edimiyle ortaya çıkan bir emir, rica, uyarı, öneri gibi bir güce sahip olarak nitelenen edimlerdir. Etkisöz edimleri ise iletişimde dinleyen boyutuyla ilgili kısımdır. Bir sözceyle dinleyicinin bir şeye inandırılmasını, ikna edilmesini, bir şeyden korkutulmasını, kızdırılmasını, aldatılmasını vb. gerçekleştiren söz edimleri, etkisöz edimleridir (Austin, 2009: 121, 127). Örneğin; "Kafana saksı düşecek" sözcesinin Türkçe sesbilgisi, dilbilgisi ve söz dizimi kurallarına uygun olması ve belli bir anlam taşıması onu üretenin gerçekleştirdiği düzsöz edimidir. Konuşucunun bu

sözce ile bir uyarıda bulunması bir edimsöz edimi iken bu edimi gerçekleştirdiğinde dinleyende bir korku uyandırması, yani onu korkutması ise etkisöz edimdir.

Strawson tarafından da anlamın ifadenin kullanıldığı bağlama göre işlev kazandığı görüşü savunulur. Ona göre “kastedilen” olarak anlamı belirleyen ifadenin kendisi değil, onun kullanıldığı bağlamdır (Strawson, 1950: 329). Buradan hareketle de aynı ifadenin farklı bağlamlarda farklı anlamalar kazanabileceği anlaşılmaktadır (Tarhan, 2022: 101). Onun bu düşüncelerinin izleri H. Paul Grice’ta görülecektir.

Austin’in öğrencisi H. Paul Grice’a göre bir sözceleme durumunda tümcenin anlamıyla konuşanın kastettiği anlamı birbirinden ayrı düşünmek gerekmektedir. Çünkü söylenenle anlatılmak istenen tam olarak aynı şey değildir (Grice, 1991: 25). Burada Grice, Wittgenstein’in anlamın kullanım olduğu fikrine karşı bir düşüncüyle anlamı kullanımdan ayırmanın önemine dikkat çekmektedir (Bach, 2021: 258). Grice’a göre “A, x tümcesini söyleyerek y’yi anlatmak istemektedir”. Örneğin; “Onun evde olduğunu biliyorum” tümcesini kuran biri için anlatmak istediği sadece “onun evde olduğunu bildiği” değildir. Bu, tümcenin anlamıdır. Konuşanın kastettiği anlam “o” diye birinin varlığından haberdar olduğu, bu kişinin bir evde bulunduğu ve bunun da kendisi tarafından bilindiğidir. Ona göre konuşanın kastettiği anlam; konuşanın amacı, inançları, hayata bakışı, ruhsal durumu gibi koşullara bağlı olarak şekillenmektedir. Tümcenin anlamının çözümlenmesi de konuşanın anlamına göre olmalıdır (Grice, 1991: 25-26).

Konuşucunun anlamının alıcı/ dinleyen tarafından doğru anlaşılmasını sağlayanın ne olduğu sorusunun cevabı “iş birliği ilkesi”dir. İletişimde konuşanla dinleyen arasında bir iş birliği mevcuttur ve bunun sayesinde dinleyici konuşucunun anlamını anlayabilmektedir; bu da ikisi arasındaki varsayımlara dayanır (Duman, 2023: 125). Örneğin; “Emre nerede?” sorusu ve buna verilen “Az önce markete gitti.” Cevabı ele alınacak olursa konuşucu, dinleyenin Emre’den haberdar olduğunu varsayarak ona açıkça onun yerini sormuştur. Dinleyen de konuşucunun anlayabileceğini varsayarak Emre’nin kısa bir süre önce markete gittiğini söyler. Dinleyenin söylediği yalnızca bu da değildir. Aslında o, “Emre’nin kısa süre önce burada bulunduğunu ve şimdi markette bulunmasının yüksek olasılıklı olduğunu” da

söylemektedir. İşte sorulan sorunun ve verilen cevabın bu şekilde anlaşılmasını sağlayan, bu iş birliği ilkesidir.

Grice’a göre iletişimde konuşucunun anlamı, dinleyicide oluşturmaya çalıştığı etkiyle alakalı anlamın algılanmasıdır. O; konuşucunun anlamının sözcüklerin anlamından daha önemli olduğu, sözcüklerin onları kullananların ne anlatmak istediklerine bağlı olarak belirlendiği kanaatindedir (Grice, 1968; akt. Bach, 2021: 262).

Austin’in öğrencilerinden biri olan Searle’e göre anlamla edimsöz gücü, aynı şeyin farklı yüzleri gibidir. Bir dili kullanırken kurulan sözcelerle “itiraf etmek, söz vermek, soru sormak, emir vermek” gibi edimsöz güçlerinden biri yerine getirilir. Dilin kullanımıyla yerine getirilen bazı kurallar vardır ve Searle bunları “düzenleyici” ve “kurucu/oluşturucu” kurallar olarak ikiye ayırmaktadır. İlk olarak *düzenleyici kurallardan* bahsederek bunların hâlihazırda var olan ya da onlardan bağımsız olarak varlığını sürdüren davranış şekillerini düzenlemeye yaradığını belirtir. Bunlara örnek olarak da “görgü kurallarını” gösterir. Ardından *kurucu kurallara* geçerek bunların bir davranışı düzenlemekle beraber yeni davranış biçimleri de ortaya koyduğunu ve tanımladığını ifade eder. Bu kurallara da futbol ya da satranç oyunlarının kurallarını verir. Düzenleyici kurallar, var olmaları bu kurallara bağlı olmayan edimleri düzenlerken kurucu/oluşturucu kurallar, kendilerine bağlı olarak var olabilen edimleri düzenlemektedir (Searle, 2000: 104-105). Edimsöz edimleri “kuş avlamak” gibi kurucu kurallara bağlı olmayan edimlerden ayırmak gerekir. Bunların ikisi de insan tarafından gerçekleştirilen amaçlı edimler olsa da Searle, edimsöz edimleri ikinci grupta değerlendirmektedir (Searle, 2000: 108).

Searle’e göre önermelerin doğruluk koşulları varken, edimsöz edimlerinin başarı koşulları mevcuttur. Başka bir deyişle önermeler “doğru” ya da “yanlış” olurken edimsöz edimleri “başarılı” ya da “başarısız”dır. Bu da edimin gerçekleştirilmesine göre değişir. Edimsözle ortaya çıkan edimler gerçekleşiyorsa o edimsöz başarıyla gerçekleşmediğinde başarısız kabul edilmektedir (Searle, 2000: 140-141).

Hermeneutik/ Yorumcu/ Yorumlamacı Anlam Kuramı

Genel tanımıyla “insanın yarattığı her türlü ürünün anlamını kavrama ve yorumlama sanatı” olarak ifade edilebilecek olan *hermeneutik*, 19. yüzyılda pozitivizm ve tarihselcilik arasına sıkışmış olan felsefeyi kurtarma ve doğa bilimlerinin yöntemlerini “tarih, sosyoloji, psikoloji” gibi insan bilimlerine uygulamaya karşı durma maksadıyla bu alanlarda yeni bir yönetime ihtiyaç duyulması neticesinde ortaya çıkan “yorum” kuramıdır (Cevizci, 1999: 413).

Bir “metin yorumlama tekniği” olan hermeneutik yöntemi Protestanların İncil’i yeniden yorumlamak amacıyla kullandıkları bir teknik gibi kullanılmaktan çıkarıp felsefi açıdan onu daha olgun bir hâle getiren ve kuramsallaştıran, Wilhelm Dilthey’dir (Tarhan, 2022: 127).

Dilthey tarafından doğadaki işleyiş ve insanın yapıp ettikleri arasındaki farktan hareketle doğa bilimleri karşısında insan bilimlerinin bağımsız olarak temellendirilmesi amaçlanır (Dilthey, 1999: 25). İnsana ve onun oluşturduğu topluma dair araştırmaları temele alan, insanı tarihsel süreçteki değişkenliği içinde kavrayan bir hayat felsefesi geliştirilmiş; deneyim-ifade-anlam ilişkisi irdelenmiş, bilincin dilde ve tarihte nasıl ortaya çıktığını anlamının önemi üzerinde durulmuştur (Cevizci, 1999: 239).

Ona göre yaşantıların gelecek nesillere aktarılmasının araçları “dil ve tarih”tir; bu yüzden de insan yaşamında ortaya çıkan tüm fenomenlerin yorumlanmasında bunların içinden doğduğu dilsel ve tarihsel şartlar göz önünde bulundurulmalıdır. İnsanla ilgili her şey dil, tarih, anlam, yorum, ortaya çıkma koşulları ve amaçlarından bağımsız düşünölemeyeceğinden hermeneutik yöntem, “çok bilinmeyenli bir denkleme” benzetilebilir. Dilthey için bunlar ve daha niceleri yaşam fenomenleridir; felsefenin yapı taşı olarak gördüğü fenomenler içinde yaşam fenomenleri, hermeneutik yorumlamanın ayrılmaz parçalarıdır. Zira hiçbir metnin anlaşılması ve yorumlanması bunlarsız mümkün olamaz (Dilthey, 1999: 18, 88-89, 115).

Dilthey’e göre metinlerde yer alan yaşantılar, insanın kendisinin olabileceği gibi başkalarının yaşantıları da olabilmektedir. Aslında hermenötiğin amacı, yazılı

metinler üzerinden insan hayatının anlamlandırılması ve yaşantıların yorumlanmasıdır fakat burada asıl amaç kişinin kendi yaşantılarından ziyade başkalarınınkini anlayıp yorumlamaya çalışmasıdır. Bu anlama ve yorumlama neticesinde kişi kendisini başkaları üzerinden yeniden kuracaktır (Dilthey, 1999: 86). Başka bir deyişle, başkasının yaşantısının yorumuyla kendi yaşantısı arasındaki ilişkiden hareketle kişi kendi yaşantısını -bilinç düzleminde- yeniden oluşturur.

Kuramın önde gelen isimlerinden Martin Heidegger “... nedir?” temel sorusundan hareketle daha evvel sorgulanmamış olanı, yani “varlığı” sorgulamaya yönelmiştir. Onun tarafından varlık *Dasein* olarak adlandırılır ve onun insanın bizzat kendisi olduğu, kendini dilde gösterdiği belirtilir. Onun bahsettiği dil, iletişimde ya da anlam aktarımındaki bir araçtan ziyade varlık ve düşünmenin kendisidir; *Dasein*, dildedir. Dil, *dasein*, varlık ve söz birbiriyle ilişkilidir. “Anlaşılabilen olanın dile getirilmesi” olan söz, ifadenin temelidir; söz etme ile dile getirilen de “anlam”dır (Heidegger, 2021: 27, 249).

Dil; varlığın anlamını kavramada önemli olan düşünme ediminin ortaya çıktığı yerdir. Heidegger tarafından varlığın anlamı fenomenal, tarihsel, ontolojik, dilsel ve semantik ögeler arasındaki ilişkiye dayalı bir alanda, disiplinler arası bir şekilde ele alınmaktadır (Dalmış, 2012: 23). Heidegger tarafından hocası Husserl’in anlam verme etkinliğinin bir parçası olan ve ilerde açıklanacak transandantal bilincin yerine *Dasein* yerleştirilip hem özne hem de nesne olarak kullanılabilecek bir varoluş türü ortaya konur. Varlığın anlamının ne olduğu sorusu, deneyimleri önceleyen dil ve tarih arka planından verilebilir. Anlam, bu arka plan vasıtasıyla dile getirilebilenlerdir; söz de anlamayı ve yorumlamayı sağlayarak kendini dilde dışa vurur. İnsan var oluşunun, yani *Dasein*’ın varlığının asıl yönelimi olarak kavranan şey “anlama”dır. Heidegger’a göre “söylemek” yalnızca “konuşmak” değildir. Konuşmadan da bir şeyler söylenebilir. Bu nedenle söylemeyi konuşmaya indirgemek doğru olmaz (Heidegger, 2021: 77-78, 224-226).

Hans Georg Gadamer’e göre insan deneyimleri bir metni anlama ve yorumlamayı gerekli kılmaktadır; bu ikisi sadece bilimsel ilgiden ibaret değildir. Onun için hermeneutik; bir varlık incelemesi, anlaşılabilen varlık olarak “dil” incelemesidir;

“başka bir dünyaya ait anlam bağlamının o an içinde yaşanan dünyaya aktarılma/ çevrilme etkinliği”dir (Gadamer, 2017: 42).

Gadamer’in hermenetük yaklaşımında “önyargı” olumsuz bir anlam içermemekle beraber “ön anlama” olarak görülmelidir. Anlama ve yorumlama söz konusuysa önyargılara ihtiyaç vardır (Dalmış, 2016: 43). Önyargılar bir şeyleri deneyimlemedeki koşullar, insanın deneyimleme kabiliyetinin ilk yönü ve onun tarihselliğinin bir göstergesi durumunda yer almaktadır. Burada önemli olan bir dil topluluğunun ortak anlamlarına başvurarak doğru önyargıları yanlış olanlardan ayırt edebilmektir. Doğru önyargılar insanın yaşama biçimi ve kendini kavrayışıyla çelişmezler; yanlış önyargılar ise bunun tersi niteliklere sahiptir (Becermen, 2004: 55-56).

Paul Ricoeur de hermeneutik yöntemle ilgili çalışmalar yapan ve kuramın gelişmesine katkı sağlayan filozoflardandır. Ricoeur, hermeneutik yaklaşımla daha çok “söylem-dil-metin”, “anlam-yorum” karşıtlıkları üzerinde durur. Dil kullanımı, dil olayı olarak kendi *Diskurs* (söylem) görüşünü belirtip hermeneutik yaklaşımını bunun üzerinden şekillendirmeye çalışır (Ricoeur, 2020). Anlamın nesnel biçimde açığa çıkacağı ortamın metin olduğu düşünüldüğünden metnin dili, söylemi ve anlamı odak noktası olarak görülür. Dilin işlevlerinden biri bir şeye gönderimde bulunmak, diğeri de bir şeyi ifade etmektir. Bir şeyi ifade etmek, yani anlam tek başına yeterli olmayıp bu ifade bir şeye gönderimde bulunarak doğruluk talebini de gerçekleştirmelidir (Ricoeur, 2020). Bu açıdan o, Husserl ve Frege’yle aynı düşüncededir. Yine söylemin tümce dışında bir şey ifade etmediğini belirtmesiyle onlar gibi bağlamın anlam üzerindeki etkisine de önem verir (Tarhan, 2022: 149).

Ricoeur, söylemde ifade edilenle ifade edilmek istenenin ayrı şeyler olduğu görüşündedir. İfade edilen anlam nesnelken, ifade edilmek istenen anlam öznelidir. Bir söylem, yazıya geçirildiğinde yazarının hâkimiyetinden kurtulur ve bir nesne olur. Böylece de metin, başkalarıyla konuşmaya başlar. Metnin olayı ve anlamını da birbirinden ayrı gören Ricoeur tarafından dille aktarılanın olay değil, anlam olduğu belirtilir. Buradan da ifade edilen ve edilmek istenen anlam ayrımına gider (Ricoeur, 2020: 22-26). Söylemle dil arasında da birtakım karşılaştırmalar yapılarak bazı özellikler ortaya konur: söylem belli bir şimdide gerçekleşirken dil belli sisteme sahip

bir yapı olarak zamanın dışındadır; söylem şeylere gönderimde bulunduğundan doğrulanabilecek bir niteliğe sahipken dilin doğrulukla ilgisi yoktur; söylemde bazı zamirler yahut farklı yapılar ile özneye ulaşılabilirken dilde özne yoktur; söylem karşılıklı ileti aktarımıyken dil iletişimin şartıdır (Ricoeur, 2020: 15-16).

Post-yapısalcı Anlam Kuramı

Saussure'ün kurduğu ve Chomsky ile en ileri seviyesine ulaşan yapısalcı yaklaşımın ardından Jacques Derrida tarafından postyapısalcı *dekonstrüksiyon* yaklaşımıyla “anlam” sorunu ele alınır. Anlamla ilgili çalışmalarında onun tarafından kendi çağındaki diğer filozoflar gibi önermeler üzerinden değil; Saussure gibi “göstergeler” üzerinden gidilmektedir (Tarhan, 2022: 157).

Derrida'ya göre bir göstergenin anlamı, göstergelerden oluşan bir dizidir. O dizideki her bir göstergenin anlamı ise başka göstergeler dizisidir (Derrida, 1994: 43-44). Tarhan, Derrida'nın anlam görüşünü şöyle özetler: “anlam, gösteren ile gösterilen arasındaki bu sonsuz alana dağılmış biçimde devamlı bir hareke hâlinde olan; sadece yazıda kullanılan göstergelerin dekonstrüksiyonu (yapısöküm) ile üzerine konuşma olanağı elde edilen, ne olduğuna tam olarak karar verilemeyecek bir şeydir.” (Tarhan, 2022: 158).

Anlam, göstergelerin tekrarlanıp durduğu iletişim pratiklerine bağlıdır (Baldwin, 2021: 379). Husserl tarafından konuşmada özler arasındaki ifadelerden transandantal anlama ulaşılacağı söylenirken Derrida'ya göre yazının dildeki önemi Husserl'in anladığından daha önemlidir, yazının varlığı tekil konuşucuların yönelimselliğinden ayrılan anlamlı bir metin olanağı sunmakla çok daha dikkat çekici bir imkân verir. Yazı özneleri silerek bağımsız, transandantal bir alan yaratmaktadır. Ona göre anlam gramatolojide, yani yazı ve söz arasındaki ilişkiyi ve kendisinden önceki tüm metafizik önermeleri yapı sökülümüne uğratan yazı biliminde açığa çıkar (Derrida, 1989: 87-88).

Yapısökümü metne zarar veren ya da onu yok etmeye yönelik değil, metnin iç yüzünü ortaya koymayı amaçlayan ikili bir aşamanın gerçekleştirilmesidir. Bu aşamalar *ters yüz edilme* ve *nötrleşme*dir. Ters yüz edilmede hiyerarşik ikili yapılar tespit edilip bunlar arasındaki güç ilişkisi yıkıma uğrattırılıp yazı söze, kadın erkeğe, yok

oluş mevcudiyete tercih edilirken nötrleşmede önceki aşamada diğerine tercih edilen kavramlar güç ilişkisinden sökülür, ikili düşüncedeki yerleşik anlamlar bırakılır. Böylece bir üst ses, androjeni ve arkeyazı meydana gelir (Hottois, 2005: 306; akt. Aydınalp, 2017: 156).¹⁷ Yani anlam, bütün metafizik karşıtlıkların sonsuz yapısökümüne uğratılması neticesinde karar verilemez bir belirsizlikle ortaya çıkar ama bu belirsizlik bir sorun değil, anlam ve yorum zenginliğini besleyen bir şeydir (Tarhan, 2022: 163). Yapısöküm, Avrupa’da yapısalcılığa karşı atılan bir adım olarak görüldüğünden onunla ilgili anlam çalışmalarının yer aldığı kuram, post-yapısalcı olarak anılmaktadır (Balkın, 2004: 319).

Onun yapısökümünde önemli bir kavram olan *différance* (iz oyunu/ayırım) ise “bütünün parçalarının nasıl bir araya getirildiğinin anlaşılması maksadıyla bütünün yeniden yapılmak üzere yıkıma uğratılmasını” ifade eder. *Différance*, dildeki karşıtlıkların kaynağı olduğu gibi gösteren ile gösterilen, söz ile yazı arasındaki gücül korelasyonun mutlak temelidir. Bu yapısökümünde ortaya saçılan karşıtlıkların bir göstergeler oyununda sonsuz bir değişime uğraması neticesinde Derrida tarafından “anlamın zeminsizliği” fikrine ulaşılmıştır (Derrida, 1967: 384). Başka bir deyişle hem ayırım hem erteleme anlamına gelen *différance*, göstergelerin karşıtlıklarının temeli olmasının yanında göstergenin kesin anlamının onu belirten simgelerin gelecekteki kullanımına ve tekrarına bağlı olmasını da kasteder (Baldwin, 2021: 383). Anlamın zeminini muğlaklaştıran budur.

2.2. Fenomenolojik Anlam Kuramı

Bu çalışmanın ilhamı olan ve temellerinin oturtulduğu fenomenolojik anlam kuramının açıklanmasında Husserl’in yaşamı hakkında kısaca bilgi verildikten sonra fenomenoloji ve Husserl fenomenolojisi açıklanacak, ardından Husserl fenomenolojisinin temel kavramları onun anlam kuramını oluşturduğundan bunlar hakkında bilgi verilerek anlam kuramı ortaya konmuş olacaktır.

¹⁷ Aydınalp, Hottois’in eseri için metin içinde 1998 yılını yazmış fakat kaynakçasında aynı eseri 2005 yılı ile vermiştir. Tarafımızca yapılan araştırmalara neticesinde eserin kaynakçada verilen yılın doğru olduğu tespit edilmiştir.

2.2.1. Fenomenolojinin Kurucusu Edmund Husserl

20. yüzyıl felsefesine yeni bir soluk getirerek hem çağında hem de kendisinden sonraki filozoflar üzerinde büyük etki yaratan Husserl, bunu başlatıcısının Franz Brentano, kurucusunun ise kendisi kabul edildiği *fenomenoloji* ile yapmıştır.

Husserl, 8 Nisan 1859'da Prossnitz'de, aslen Yahudi olan bir ailede dünyaya gelmiştir. 1876'da liseyi bitirerek Leipzig Üniversitesi'nde öğrenimine devam eden Husserl, burada astronomi, matematik, fizik öğrenimi görür. Bir yandan da Thomas Masaryk'la tanışıp ondan Franz Brentano'yu öğrenerek felsefeye ilgi duymaya başlar (Smith, 2019: 34).

1878'de Berlin'e giderek öğrenimini matematik ve felsefe alanlarında burada devam ettirir. Bu sırada da zamanının iki büyük matematikçisi olan Karl Weierstrass ve Leopold Kronecker'dan ders alır. 1881'de Viyana Üniversitesi'ne girer ve 1882'de matematik alanında doktora derecesini alır. Bunun üzerine 1883'te Berlin'e dönerek Weierstrass'ın asistanı olarak görev yapar. Bu süreçte ilgisi felsefeye yönelen Husserl, 1884'te tekrar Viyana'ya döner. 1884-1886 yıllarında Brentano'dan ders alarak felsefe alanındaki bilgilerini genişletir ve yüzünü büyük ölçüde felsefeye döner (Tepe, 2020: IX). Burada Brentano'dan öğrendiği “betimleyici psikoloji” onun fenomenolojisinin gelişiminde önemli bir etki bırakacaktır. Brentano sayesinde David Hume, Bernard Bolzano gibi isimleri de tanıyan ve öğrenen Husserl'in, kendi fenomenoloji anlayışının gelişmesinde bu filozofların da büyük etkisi olur. O, sonrasında onun fenomenolojik yaklaşımının en önemli kavramı hâline gelecek olan yönelim/ niyet (intention) teorisini de yine Brentano'dan öğrenir (Smith, 2019: 34).

Husserl, Brentano'nun yanında yapacağı “habilitasyon”¹⁸ için hazırdır fakat Brentano kilise ile çatışarak istifa eder. Bunun üzerine Brentano Husserl'i kendi eski öğrencisi Carl Stumpf'ın yanına gönderir ve Husserl 1887'de *Sayı Kavramı Üzerine, Psikolojik Analizler* adlı habilitasyon tezini tamamlar (Bayazit, 2017: 11). Tezinde işlediği “sayı kavramını, çoklukları ve manifoldları ayıran psişik edimlerin oluşumunu izleyerek bunu açıklamak” onun sonraki düşüncelerine ve felsefesine - fenomenolojisine- doğru ilerleyen süreçte önemli bir adım olur. İlk kitabını *Aritmetik*

¹⁸ Doktora sonrası üniversitelerde görev yapabilmek için yapılan, doktora benzeri bir çalışma, doçentlik çalışması.

Felsefesi: Psikoloji ve Mantıksal Araştırmalar, I. Kitap'ı 1891'de Halle'deyken yayımlayarak bunu hocası Brentano'ya adamıştır. Habilitasyon çalışmasının devamı niteliğindeki bu eseri, onun matematikten matematik felsefesine yöneldiği çalışması olur. Burada matematiği, “şeyleri zihinsel olarak gruplandırmak ve bir grubun öge sayısını hesaplamak” gibi zihinsel etkinliklere indirgemesi nedeniyle “psikolojizme” düştüğü söylenerek eleştirilmiştir. Onu eleştiren ve bu noktada onunla mektuplaşmaları bulunanlardan biri de o dönemde matematik profesörlüğü yapan Gottlob Frege'dir. Husserl, onun eleştirilerini dikkate alarak izlediği yolu değiştirecektir (Smith, 2019: 36-37).

Aritmetik Felsefesi kitabının ikinci cildi hiçbir zaman yayımlanmasa da Husserl, 1900-1901'de ilk büyük ve anıtsal kitabı eseri olan *Mantıksal Araştırmalar*'ı yazar ve yayımlar. İki ciltten oluşan eserin ilk cildinde uzun bir psikolojizm eleştirisi yapar; ardından diğer ciltte ontoloji, epistemoloji ve en önemlisi fenomenoloji alanlarını ilgilendiren çalışmalarını sunar. Bilincin incelenmesinde kendi mantıksal yaklaşımını ortaya koyar (Tarhan, 2022: 258). Bu eser sayesinde Göttingen Üniversitesi'nden davet alır ve 1901'de bugün doçentlik denebilecek bir pozisyonda görev alır. 1916'ya kadar da burada kalır. Göttingen'de geçirdiği yıllarda onun çalışmalarını takip edenlerin sayısı azımsanmayacak kadardır. 1903'te Münih'te resmi olmayan bir “fenomenoloji okulu”, 1907'de fenomenolojiyi ilerletmek, geliştirmek adına “Göttingen Felsefe Cemiyeti” oluşturulur (Smith, 2019: 38).

Husserl, 1905- 1910 yıllarında insanın zaman ve uzay deneyimi üzerinde durmuş, bu deneyimlerde duyumun etkisini ele almıştır. 1906'da profesör (ordinaryüs prof.) unvanını alır. Göttingen Üniversitesi'nde fenomenoloji üzerine verdiği beş dersi *Fenomenoloji Tasarımı, Beş Ders* adıyla 1907'de bir araya getirir. Bu çalışma onun temel fenomenoloji anlayışını yansıtan önemli bir kaynaktır. 1911'de yayımlanan *Kesim Bir Bilim Olarak Felsefe*'de transandantal fenomenolojinin temellerini atarak felsefenin matematik, fizik gibi kesin bir bilim olabilmesinin dayanaklarını sunar. Husserl, bu yıllarda Kant felsefesini de araştırarak 1913'ten sonra, o zamana kadar Kant'ın felsefesinden öğrendiklerini kendi fenomenolojik yaklaşımına uyarlayıp fenomenolojiyi “transandantal fenomenoloji” şeklinde adlandırmaya başlar. Bununla ilgili çalışmalarını bugün *Ideen I* olarak bilinen 1913'te *Saf Fenomenoloji ve Fenomenolojik Bir Felsefe İçin Düşünceler, Birinci Kitap: Fenomenolojiye Genel Bir*

Giriş adıyla yayımlanan eseriyle pekiştirir (Tepe, 2020: IX-X). Burada 1908’de verdiği derslerde ele aldığı “noema” ve “ideal anlam” ile ilgili teorilerinin sonuçlarının birbiriyle ilişkisini kurar. Bu eserin ikinci ve üçüncü kitapları da mevcuttur. Husserl fenomenolojisiyle ilgili “bedenli olma, empati, gündelik yaşam dünyası” gibi kavramların analizlerinin yer aldığı ikinci kitabın yayımlanmasına Husserl izin vermez. Üçüncü kitap olan *Fenomenoloji ve Bilimin Temelleri, Ideen III* fenomenoloji, psikoloji ve sosyal bilimler ilişkisinin detaylıca ele alındığı bir yapıt olur (Smith, 2019: 41).

Husserl, 1916’da Freiburg Üniversitesi’nde kürsü sahibi profesör olarak göreve başlar ve hayatının geri kalanını da bu şehirde geçirir (Tepe, 2020: X). Burada Edith Stein, Martin Heidegger ve Emmanuel Levinas Husserl’den ders alırlar. 1916’da Stein onun *Ideen II*’sini düzenler fakat Husserl, bunun yayımlanmasına müsaade etmez. O, 1927’de *Encyclopedia Britannica* için “fenomenoloji” maddesini yazar (Tepe, 2020: X). Stein 1928’de onun ders ve araştırma notlarını toplar; bu çalışma Heidegger tarafından hazırlanarak *İç Zamanın Bilincinin Fenomenolojisi Üzerine* adıyla yayımlanır. Heidegger 1919-1923 yıllarında onun asistanlığını yapar ve Husserl’den sonra felsefe kürsüsüne o geçer. Levinas, onun derslerine katıldıktan sonra fenomenolojiyi Paris’e götürür (Smith, 2019: 45).

1928’de emekli olan Husserl, çalışmalarına devam ederek *Mantıksal Araştırmalar*’da ele aldığı yönelimselliği yeniden vurgulayan *Formel ve Transandantal Mantık*’ı yayımlar. Aynı yıl Paris Sorbonne Üniversitesi’nde verdiği konferansları ise 1931’de *Kartezyen Meditasyonlar* adıyla Fransızca olarak yayımlanır (Tarhan, 2016: 88). Bu kitabın Almancası ise ancak 1950’de yayımlanacaktır. Burada fenomenolojisini kartezyen bir bakış açısına oturtmuştur ve *evidenz* (açıklık) kavramını genişletmiştir (Smith, 2019: 46).

1933’te Nazilerin Alman iktidarını ele geçirmeleriyle Husserl de zor zamanlar yaşar. Çünkü Yahudi kökenli bir aileye mensuptur. Saf Alman ırkına (Aryan) mensup olmayanların devletin herhangi bir kurumunda çalıştırılmayacağı yönündeki karar neticesinde Husserl de bir daha Almanya üniversitelerinde -1935 yılında verdiği bir ders hariç- ders veremeyecektir. Emekliliğinden sonra da ders vermeye devam ettiği Freiburg Üniversitesi’nden uzaklaştırılmasını sağlayan ise geçmişte ondan ders alan

ve emekliliğinden sonra kürsüsünü teslim ettiği Heidegger'dir. Bun durumlardan sonra ders verip yayın yapması yasaklandığı gibi Husserl vatandaşlıktan da çıkartılır. Son eseri, *Avrupa Bilimlerinin Krizi ve Transandantal Fenomenoloji*'dir. Bu eserde Husserl'in yaşamının son üç yılına tekabül eden görüşleri yer alır. O, doğa bilimlerinin gerçek yaşama dünyasında sahip olunan anlayışla bağının koptuğunu ve bunun Avrupa kültüründe kriz yarattığını ifade eder (Smith, 2019: 47). Bu eserin öncelikle ilk iki bölümü yayımlanır. Tamamı ise Husserliana dizisinin VI. bölümü olarak 1954'te yayımlanmıştır (Tepe, 2020: X).

27 Nisan 1938'de Freiburg'da ölen Husserl'in hayattayken yayımlanan eserleri onun yazdıklarının sadece çok küçük bir bölümüdür. Yayımlanmamış birçok yazısı ve el yazmaları, Nazilerin tahribine uğratılmamak adına Almanya dışına götürülür. Bunlar bugün *Husserliana*¹⁹ adıyla yayımlanmaktadır (Tepe, 2020: XI).

Husserl, elli bir yılda beş kitap yayımlamış, bunların dışında da ardında yayımlanan ya da yayımlanmayan birçok ders notu ve çalışma bırakmıştır.

Husserl'in yayımlarının kronolojik özeti şöyledir:

- Aritmetik Felsefesi: Psikolojik ve Mantıksal Araştırmalar, I. Kitap (1891)
- Mantıksal Araştırmalar (1900-1901)
- Fenomenoloji Tasarımı, Beş Ders (1907)
- Kesin Bir Bilim Olarak Felsefe (1911)
- Saf Bir Fenomenolojiye ve Fenomenolojik Felsefeye İlişkin Düşünceler, Birinci Kitap Fenomenolojiye Genel Giriş (Ideen I) (1913)
- İç Zamanın Bilincinin Fenomenolojisi Üzerine Dersler (1928)
- Formel ve Transandantal Mantık (1929)

¹⁹ Husserl arşivi; *Husserliana: Edmund Husserl Gesammelte Werke* dizisinde kırk iki (42) cilt, *Husserliana: Materialien* dizisinde dokuz (9) cilt, *Husserliana: Dokumente* dizisinde dört (4) cilt olarak yayımlanmıştır. Bu dizilere <https://ophen.org/series-506> (E.T: 2024) internet adresi üzerinden ulaşmak mümkündür.

- Kartezyen Meditasyonlar (1931)
- Avrupa Bilimlerinin Krizi ve Transandantal Felsefe (1936-38)

Yayımlanmış birçok eserinin yanı sıra yayımlanmamış el yazmaları da bulunan, 20. yüzyılda fenomenoloji felsefi yaklaşımını tüm yönleriyle ele almasıyla onun kurucusu kabul edilen Edmund Husserl; Descartes, Kant, Hegel gibi felsefeciler dışında hocası olan Franz Brentano'dan, onun “yönelimsellik” anlayışından etkilenmiş; çağdaşı olan Wilhelm Wundt ve Max Schler gibi isimlerle arkadaşlık etmiş; kendisinden sonra gelen başta öğrencisi Heidegger olmak üzere Sartre, Foucault, Derrida, Merlau-Ponty gibi isimlerin felsefeleri üzerinde büyük etki bırakmıştır. Yetiştirdiği öğrenciler arasında Gadamer, Ricoeur, Carnap, Schütz gibi pek çok isim de bulunan Husserl hem kendi çağında hem de sonrasında felsefede adını ve etkisini sürdürmeye devam eder (Tarhan, 2016: 84).

2.2.2. Fenomenoloji ve Husserl Fenomenolojisi

Fenomenoloji, Husserl'in ona verdiği şekilden önce de felsefede uzun süredir var olan bir alandır. Onun gelişip Husserl'e kadar ulaşmasında Descartes, Locke, Hume, Hegel, Kant, Brentano gibi pek çok ismin etkisi olmuş; Husserl tarafından bu isimlerden alınanlar geliştirilerek fenomenoloji kendi ayakları üzerinde duran bir alan olarak ortaya konmuştur (Smith, 2019: 258). Husserl fenomenolojisini anlatmaya geçmeden, fenomenolojinin felsefe açısından yerini anlamak adına Husserl öncesinde felsefenin içinde bulunduğu durumu özetlemek yerinde olacaktır.

Husserl tarafından, transandantal felsefenin tohumlarının 16. yüzyıl filozoflarından Rene Descartes tarafından atıldığı belirtilir (Husserl, 1974: 235). Gödelek, Descartes ve Husserl arasındaki benzerlikler üzerinde durur (Gödelek, 2006: 20-21):

Descartes'ı insan bilgisine şaşmaz, çürütülemez bir temel arama girişimine yöneltten 16. yüzyılın sonlarıyla 17. yüzyılın başlarında yenilenen şüphecilikle Husserl'in karşı çıktığı deneysel psikolojideki göreci ve pozitivist eğilimler arasında paralellik olduğu görülür. Her iki düşünür de matematik bilimi üzerinde uzun yıllar çalıştıktan sonra bu tür şüpheci problemlere karşı en iyi yaklaşımın metafizik olduğu sonucuna varmıştır. Descartes de Husserl de bilimsel bilgiye ilişkin herhangi bir iddianın yapılabilmesini olanaklı kılan ilkeleri şüphecilerin saldırılarına karşı yeniden düzenlemeyi hedeflemişlerdir. İki düşünür için de bu iş, bir bilimsel

teori içerisinde zihnin nasıl ele alınması gerektiğine ilişkin yanlış yöntemlere karşı yeni bir yöntem geliştirmekten ibarettir. Descartes için zihin de dünyadaki diğer nesneler gibi başka bir “nesne”dir, ama özel ve kendine özgü bir nesnedir, Husserl için ise zihin hiçbir zaman bu dünya içinde elde edilebilecek bir nesne değildir. Descartes için bilimsel bilginin önceden verili yapılarının radikal bir şekilde yeniden yapılandırılması ancak yalnızca metodik şüphenin tamamlanmasından sonra erişilebilecek tamamen yeni bir dünya görüşüne yol açarken, Husserl için bu yeni dünya anlayışına ancak fenomenolojik indirgemenin tamamlanmasından sonra erişilebilir.

Husserl ile Descartes’ın ortak noktalarını gösteren bu ifadeler, Husserl tarafından kurulan fenomenolojinin etkilendiği dayanaklar olarak değerlendirilebilir. Descartes tarafından ortaya konan ve Husserl felsefesinin yapı taşlarından sayılan asıl mesele *indirgeme* (reduktion) olarak görülür. Descartes’ta cogito²⁰, kurucu bir özne eylemiyle belirlenir. Husserl’in transandantal fenomenolojisinde cogito, *fenomenolojik indirgeme* denen bir yaklaşımla nesnelerin, yönelimsel bilinç edimlerinin gerçekleşme alanı olan bir *transandantal bilinç* dönüşmüştür (Gödelek, 2006: 23). Descartes için varlığı kesin olarak bilinebilecek yegâne şey cogitodur. “Cogito ergo sum”²¹ ile ifade edilen de tam olarak budur. Descartes tarafından şüphecilğin bertaraf edilmeye çalışılması her şeyden şüphe edip geriye şüphe edilemeyecek tek şeyin kalması yoluyla olmuştur (Descartes, 1947: 127). Bu şey de cogitodur. Husserl tarafından fenomenolojik indirgeme ile ulaşılan son nokta *saf bilinç alanı*dır. Diğer nesnelerin indirgemeye uğratılması da bu bilinç alanında gerçekleşir (Husserl, 1983: 112). Descartes yolu açmış, Husserl de bu yolu geliştirerek takip etmiştir. Ortaklıkların yanı sıra bilinçle ilgili iki düşünürün ayrıldığı temel bir nokta vardır. Husserl fenomenolojisinde bilinç, Descartes’taki gibi dış dünyadan kopuk metafizik bir unsur değil; içeriksiz var olamayacak olan ve dolayısıyla her zaman dünya ile ilişki içindeki bir bilinçtir (Tarhan, 2016: 97).

Kant felsefesinde *görünüş* ve *fenomen* terimleri genellikle aynı anlama gelecek şekilde kullanılmıştır. Kant’a göre fenomen, mümkün deneyimin konusu olan ve nesne hâline gelebilen duyu verileridir. Kaynağı ve yapısı itibarıyla belirsiz olarak kendini gösteren görünüşlerin bilgi nesnesi, yani fenomen olabilmeleri için bunların önceden verili (apriori) kavramlarla düzene sokulmaları gerekir. Bu da anlama yetisiyle

²⁰ “Bilinç” olarak çevrilebilir.

²¹ Türkçe çevirisi “Düşünüyorum, öyleyse varım.” olarak bilinmektedir.

yapılabilir (Kant, 1999: 63). Kant felsefesinin bilgi noktasında temel amacı akıl tarafından neyin bilinip neyin bilinemeyeceğini göstermeyi amaçlayan bir eleştiri yardımı ile bilim olarak metafiziğin mümkün olup olmadığının gösterilmesidir. Husserl için fenomen yalnız duyularla algılanabilen, duyu verisi olan şeyler değildir. Husserl'in fenomenlere fenomenolojik indirgeme ile ulaştığı ve fenomenlerin bu indirgeme neticesinde saf bilinçte kendini gösterdiği bilinmektedir.

Husserl'den önce Kant tarafından da *transandantal felsefe*den bahsedilir. Kant'a göre "transandantal" ifadesi apriori olarak mümkün olduğu müddetçe nesnelerle ilgili bilgilerden ziyade, nesnelerin kavranış biçimleriyle ilgili olan bilgilerin tamamı için kullanılır. Kant tarafından bilinç formları içerik olarak boş kabul edilir (Kant, 1998: 16-17). Husserl'e göre ise transandantal olma, bilinç yetisinin bir niteliği olmaktan çok "edimlerin dünyevi içeriğinden bağımsız olarak *saf bilince*" işaret eder. Ona göre filozofların gerçek ve ideal olana dair talep ettikleri her anlam, transandantal kökenin aydınlatılmasını varsayar, kendini transandantal bilim zemininde hareket ettirir (Husserl, 1974: 19).

Kant'a göre bilginin *apriori* ya da *aposteriori*²² olduğu söylenir. Apriori bilgiler öznenin bir işlevi niteliğinde görülür. Bu bilgiler deneyimden bağımsız, kendi içinde açık, kesin ve değişmez yapıdadır (Kant, 1929: 42). Yani apriori bilgiler öznenin tasarımları gibi ele alınır ve bu nedenle Kant ile fenomenolojinin anlamı bir nevi "tasarımlar arasındaki ilişkilerin incelenmesi etkinliği" hâlini alır (Tarhan, 2016: 91). Bu anlayışın Kant'ı idealizme düşürdüğü ifade edilir. Bu idealizm, kendisinden sonra felsefeyi etkiler ve Hegel'de zirve noktasına ulaşır (Mengüşoğlu, 2020: 23). Aposteriori bilgiler ise deneyim vasıtasıyla, gözlemle edinilen bilgiler olarak ifade edilir (Kant, 1929: 42). Bu açıdan Kant'ın bilgi anlayışı, bilginin kaynağını hem öznenin zihinsel yapısında hem de deneyimin sağladığı verilerde temellendirerek insanın dünyayı nasıl kavradığına dair epistemolojik ve ontolojik düzeyde bir köprü kurma girişimi olarak değerlendirilebilir.

²² Kelime anlamı "sonradan gelen, sonrasından" olan bu kavram felsefî açıdan "duyu deneyinden türetilen, duyu deneyine dayanarak kazanılan" anlamlarına gelmektedir (Bkz. Cevizci 1999, "a posteriori bilgi" maddesi).

Öte yandan, evrensel ve zorunlu bir bilgi, deneyimden bağımsız olmalı ve kendi içinde açık, kesin ve değişmez bir yapıya sahip olmalıdır. İşte bu tür bilgiye *a priori* bilgi denir. Buna karşın, deneyim yoluyla elde edilen ve yalnızca gözlemle edinilen bilgiye ise *a posteriori* ya da ampirik bilgi adı verilir. Dolayısıyla Kant’a göre bilginin bu iki kaynağı, insan aklının hem deneyimden bağımsız ilkeleri kavrama yetisini hem de deneyimle karşılaştığında bu ilkeleri somut içeriklere uygulama gücünü ortaya koyar. Böylece bilgi, özne ile nesnenin etkileşiminden doğan etkin bir süreç hâline gelir.

Hegel tarafından zihinle/akılla ilgili olan her şeyin gerçek olduğu ve gerçek olan her şeyin de zihinle ilgili olduğu savunulur. Bu düşüncesiyle tamamen idealizme yöneldiği ve farklı alternatifleri yok saydığı için hem çağında hem de sonrasında çokça eleştirilir. Hatta bu eleştiriler sonraki dönemlerde Marksist ve varoluşçu felsefelerin doğmasına kaynaklık eder (Gökberk, 2013: 12). Hegel tarafından bilincin “özbilinç” olarak görülmesi, öznenin aynı zamanda nesne olarak ele alınması, yani özne- nesne birliği (Hegel, 2018: 142-142) fenomenolojinin önemli konularından biri olarak Husserl tarafından da ele alınacak ve fenomenolojideki asıl tezahürünü onda bulacaktır.

Hegel’in ardından önce felsefede bir boşluk olmuş fakat sonradan onun felsefesinde geri planda kalan “bilginin sınırı” problemi öne çıkmıştır. “Yeni Kantçılar” adı verilen filozoflarla felsefe bir dünya bilgisi olmaktan çıkıp doğa bilimlerinin bir bilgi teorisi olur. Mantık matematikleşmeye, psikoloji doğa bilimlerindeki yöntemleri kullanmaya başlar (Mengüşoğlu, 2020: 24). Şüphe ve göreceliğin hâkim olduğu bir doğa bilimleri felsefenin alanına girmeye çalışmış, tarihselci anlayış felsefenin bilimsel yanını tahdit etmeye başlamıştır (Tarhan, 2014: 93).

Felsefenin yeniden bağımsız ve bilimselliğini koruyan bir alan olması yönünde yeni ve felsefeye özgü yöntemler geliştirilmeye çalışılır. Bu özgün yöntemlerin içinde 20. yüzyıldan günümüze felsefeyi derinden etkileyen ve onu doğa bilimlerinin önyargısıyla spekülasyonlardan arındırarak felsefede bir dönüm noktası niteliği taşıyan anlayış olan “Husserl fenomenolojisi” olur (Tarhan, 2014: 93). O, fenomenoloji sayesinde felsefenin özel bir araştırma alanı ve yöntemine sahip,

bağımsız bir dal olduğunu ortaya koyar. Mevcut felsefî anlayışların yöntemleri yerine “fenomenlerden hareket edilmesi, onlara dönülmesi” gerektiğini ifade ederek felsefeye özgü olan alanı gösterir (Mengüşoğlu, 2020: 25). Husserl’den önce Lambert, Kant ve Hegel gibi felsefeciler tarafından da kullanılan fenomenoloji teriminin felsefedeki asıl yeri Husserl tarafından belirlenir (Şan, 2022).

Burada sorulması gereken iki soru vardır: “Fenomen ve fenomenoloji tam olarak nedir?”, “Tüm bilimlerde ele alınıp incelenen fenomenler varken fenomenolojideki fenomenin bunlardan farkı nedir?” (Mengüşoğlu, 2020: 25).

Bugün *Oxford İngilizce Sözlük*’te fenomenoloji maddesinin iki tanımı vardır: 1. Ontolojiden ayrı olarak fenomenlerin bilimi. 2. Fenomenlerini tanımlayan ve sınırlandıran herhangi bir bilimin alt bölümü (<https://www.oed.com/dictionary>, 2024). Husserl’in kurucusu kabul edildiği ve onun tarafından geliştirilen bir disiplin olan “fenomenoloji” ilk tanımlamayla ilgilidir. O hâlde şimdi soruların detaylı açıklamalarına geçilebilir.

Fenomenoloji, nesnenin deneyimlenmesiyle ve bilinçte kurulmasıyla ilgilenir. Yani fenomen, gerçek veya düşünsel bir nesnenin birinci şahıs perspektifine kendini nasıl verdiği, “ben” tarafından ona nasıl yönelindiği ve onun nasıl deneyimlendiği, varlığın bilince görünme biçimiyken fenomenoloji, bu “nasılı” araştıran felsefî yaklaşımdır (Zahavi, 2018: 92). Husserl fenomenolojisinde amaç, fenomenlerin özünü kavramaktır.

Genel olarak “algılanan şey, algının nesnesi; aracısız deneyimlenen şey, durum, olay; duyularla algılanabilen her türlü nesne, varlık, nitelik, olay ve olgular, bir disiplin veya alandaki araştırmaların odak noktası” olarak (Cevizci, 1999: 341) ifade edilen *fenomen*, Husserl fenomenolojisinde “aracısız deneyimlenen şey” anlamıyla ön plandadır. Fenomenleri tecrübe etme faaliyetine *deneyim* adı verilir ve bu deneyim de duyumlama ve içe bakış olarak ikiye ayrılır. Bu durumda *duyusal fenomen* ve *bilinç fenomeni/bilinçli fenomen* şeklinde iki tür fenomen ortaya çıkar. Duyusal fenomenler “fiziki oluşumlar, olgular, olaylar” iken bilinçli fenomenler “kişinin ayırında olduğu içsel deneyim, öznel deneyimi” olarak ifade edilebilir (Cevizci, 1999: 341). Diğer bir deyişle duyusal fenomenler görme, işitme, koklama, tatma ve dokunma gibi duyular aracılığıyla elde edilen fenomenlerken bilişsel

fenomenler zihinsel süreçlerle ilgilidir. Örneğin; dışarıda görülen kiraz ağacı, tarihte yaşanan savaşlar duyuşsal fenomenlerdir. Bir bilgiyi anlamlandırma, geçmişten bir şeyi anımsama ise bilişsel fenomene örnek gösterilebilir.

Bilinç tarafından bir şeyin “fenomen” olarak fark edilmesi, refleksiyonla²³, yani kendi psişik yaşamına/ deneyimine yönelen bilinç durumuyla mümkündür (Çivril, 2018: 9). “Görünüşe gelmek” demek olan *phainomenon* öznel fenomen, yani görünenin kendisi için kullanılmaktadır (Husserl, 2020: 12). “Bir ve aynı nesnenin çeşitli görünüşleri, bilince kendini gösterdiği biçimiyle şey” demek olan fenomenin verdiği şey tam olarak “kendinde şey” olduğundan onun ardındaki sorulamaz; o, ardında başka bir şeyin olmadığı şeydir (Zahavi, 2020: 24). Fenomen, Lewis ve Stahler tarafından da “bize görünen ya da bize kendisini bir biçimde duyuran, görüldüğü şekliyle ortaya çıkan şey, tüm görünüşlerinde görüldüğü şekliyle ortaya çıkan” olarak ifade edilir (Lewis ve Steahler, 2020: 24).

Yalın bir anlatımla açıklanacak olunursa fenomenoloji, birinci şahıs bakışı açısından deneyimlenen hâliyle hem özne hem de nesne olarak bilincin, bilincin yapılarının; şeylerin kendilerini sundukları şekliyle deneyimlenmelerinin ve bu deneyimde nasıl göründüklerinin incelenip betimlenmesidir (Bayazit, 2017: 12)

Husserl’e varana kadar genellikle olay, zaman ve mekân içinde olup biten şeyler (burada-şimdi) için kullanılan *fenomen* terimi, Husserl’in anlayışında “öz fenomenler” olur. “Öz fenomenler” doğa bilimlerinin üçüncü bakış açısına dayanan tavrının bir kenara bırakılarak fenomenolojinin birinci şahıs bakış açısını benimseyen tavrıyla ele alınan fenomenlerdir (Husserl, 1950: 51). Bu tavırdan ilerleyen kısımlarda detaylıca bahsedilecektir.

Fenomenoloji temelde “fenomenlerin bilimi, fenomenleri inceleyen bilim” olarak ifade edilse de esas itibarıyla “Husserl tarafından kurulan ve bilincin doğrudan deneyimlerini analiz edip betimleyen felsefî yaklaşım” (Cevizci, 1999: 342) onun çok kısa bir özeti olarak uygun bir tanımlamadır. Husserl tarafından *Fenomenoloji Üzerine Beş Ders*’in birinci dersinde insanın kendisini saf bilgi ve bilgi nesnesinin neliğini

²³ Refleksiyon, fenomenleri deneyimleyen bilincin kendi deneyim sürecini analiz ettiği bir bilinç yöntemi olarak tanımlanabilir. Yani bilincin, kendi işleyişinin bir betimlemesini ve analizini yapması durumudur.

aydınlatma ile sınırlandırdığında, bilgi eleştirisinin bilgi ve bilgi nesnesinin fenomenolojisi olacağı; bunun da fenomenolojinin ilk ve temel unsurunu oluşturduğu ifade edilir (Husserl, 2020: 26).

Fenomenoloji görme, aydınlatma, anlam belirleme ve anlam ayrımı yapma yoluyla ilerler. Bunları da saf görmeyle yapar, herhangi bir kuramlaştırmaya gitmez. (Husserl, 2020: 48). Kuramlar tümdengelimli bir yol izler ama fenomenoloji betimsel bir bilimdir, onda tümdengelimli olarak çıkarılacak bir şey yoktur. O, doğrudan verili olanların bir betimlemesini yapar (Mengüşoğlu, 2020: 26). Çeşitli nesnelerin nasıl görüldüğüne -kendini nasıl sunduklarına- odaklanarak fenomenler, yani “nesnelerin görünüşe göre ne oldukları” hakkında bilgi verir (Zahavi, 2020: 23). Bu doğrultuda fenomenolojinin bilgiyi açıklayıcı yasalarla temellendirmek yerine, bilincin nesnelerle kurduğu doğrudan ilişkiyi anlamaya yönelen; böylece hem öznenin deneyim alanını hem de anlamın oluşum sürecini kuramsal ön kabullerden arınmış biçimde ortaya koymayı amaçlayan felsefi bir tutum olarak belirlediği söylenebilir.

Felsefenin en eski süreçlerinden beri “fenomen” ifadesi kullanılmakla beraber “fenomenoloji” terimini ortaya atanın 1736’da Christoph Frederick Oetinger olduğu düşünülmektedir. O, bu terimi “görünen dünyadaki şeylerin ilişkilerinin incelenmesi” anlamında kullanılır. 18. yüzyılda terim, Johann Heinrich Lambert tarafından “tüm empirik bilginin temelindeki görünüşler teorisi” şeklinde ifade edilir. 19. yüzyılın sonlarına kadar da fenomenolojinin Husserl’in kullandığı şekilde yöntemsel bir anlamı yoktur (Smith, 2019: 255).

Husserl’in hocası Brentano’nun 1889’da “betimleyici psikoloji/ fenomenoloji” den bahsetmiş olması önemli bir noktadır. Onun *Empirik Açısından Psikoloji* adlı eseri Husserl’in yazdıkları üzerinde etkilidir (Tarhan, 2014: 75). Onun tarafından bu eserde, genetik psikolojiyi betimleyici psikolojiden/ fenomenolojiden ayırarak ikincisinin birincisini öncelediği belirtilir ve psikolojiye “şeylerin analizi ve sınıflandırılması” anlayışı getirilir. Bu anlayış, daha sonra ortaya çıkacak olan Husserl fenomenolojisini bir “arketip” olarak etkilemiş olmalıdır.

Brentano’nun köklerini Aristoteles’ten aldığı “intentionalite/ yönelimsellik” anlayışı, kendisinden sonra öğrencisi Husserl’e intikal edecek, Husserl bunu kendine göre yeniden şekillendirecek ve böylece yönelimsellik onun fenomenolojisinin

kopmaz köklerinden biri olacaktır (Smith, 2019: 255). Fenomenoloji, özellikle ve sadece zihnin yapısına odaklanmayıp bilinç- dünya ilişkisine de önem verir. Bu da yönelimselliğin dikkate alınmasıyla daha açık bir durumda kendini gösterir (Zahavi, 2020: 25). Çünkü bilinç, dünyadaki bir şeyin -bu şey gerçek ya da düşünsel olabilir- bilinci olarak o şeye yönelir, onu deneyimler ve fenomenoloji de bu deneyimi analiz ederek betimler (Husserl, 1983: 213).

Husserl'e göre içeriği bilmeye ve bu içeriğin ya da anlamın farklı nesne formlarıyla ilişkisi hakkında daha derin bir anlayışa ihtiyaç vardır. Husserl tarafından bu derin anlayış Bolzano'nun mantık kavrayışından alınır (Smith, 2019: 42) ve "anlam" onun fenomenolojisinin merkezine konulur. Onun tarafından fenomenoloji, duyumun da ötesindeki anlamlı deneyimlerle ilişkilendirilerek ele alınır. Fenomenolojinin merkezine yerleştirilen anlam, birinin gördüklerini, duyduklarını, düşündüklerini, isteklerini, arzularını vb. ifade ederken gönderimde bulunduğu bilinçli deneyimin önemli bir içeriğidir. Deneyimleri birbirinden ayıran, onları "bir şeyin bilinci" hâline getiren, anlamdır. Saf mantığın inceleme alanında bulunan "semantik", deneyimden soyutlanmış anlamken Husserl fenomenolojisinin ele aldığı, deneyimden bağımsız düşünölemeyecek şekliyle anlamdır. Deneyimde anlamın oynağı rolü, fenomenolojiyi tüm doğa bilimlerinden farklı kılıp onun ötesine geçirmesidir (Husserl, 1950: 52, 69).

Deneyimlerin birinci şahıs bakış açısından ele alınması, fenomenolojiyi doğa bilimlerinden farklı kılan özelliklerden bir diğeridir. Doğa bilimleri nesneyi -ya da verili olanı- üçüncü şahıs perspektifinden görünen hâliyle incelerken fenomenoloji, birinci şahıs perspektifine verili olanlarla ve onların veriliş tarzlarıyla ilgilenir (Bayazit, 2017: 92). Bu, "doğal tavrın" bırakılması ve "fenomenolojik tavra" geçilmesi durumudur. Başka bir deyişle şeylere fenomenolojik bir tavırla yaklaşmak demek; doğal tavrı dışarıda bırakmak ya da *paranteze almak*, deneyimleyeni de işin içine katmak demektir. Doğal tavrı askıya alındıktan sonra ise *indirgemeler* yapılarak *öz fenomenlere*²⁴ ulaşılır (Mengüşoğlu, 2020: 26).

²⁴ Bu bölüm boyunca bahsi geçen "doğal tavrı, fenomenolojik tavrı, yönelimsellik, paranteze alma, indirgeme, öz fenomen, saf görme/saf görü, veriliş" gibi fenomenolojinin temel yapısını izah edecek ve anlaşılır kılacak kavramlar, çalışmanın ilerleyen kısmında tek tek ele alınacaktır.

Husserl'e göre fenomenoloji tüm bilimlerin temelidir ve bu nedenle araştırmalarına başlarken hiçbir teori ya da hipoteze başvurmamalıdır (Husserl 1983: 121). Özlerin dünyası tarafsız bir yer olduğundan tüm bilimlerin dayanağı olan fenomenoloji de bu bilim alanlarına karşı tarafsız olacaktır (Mengüşoğlu, 2020: 31). Dolayısıyla Husserl fenomenolojisi bilginin nihai temellerinin yeniden sorgulanmasıdır. Bütün bilimlerin ön koşulu olarak bilincin doğrudan verilerini birinci şahsın bakış açısından inceleyerek insanın dünyayı anlamlandırma biçimini en saf hâliyle açığa çıkarmayı amaçlamaktadır.

Fenomenoloji Husserl sonrasında da devam eden bir alan olmuş ve Heidegger, *Varlık ve Zaman* adlı eseriyle fenomenolojiyi varoluşçu ve ontolojik bir zemine taşımıştır. İnsan varoluşu Dasein olarak adlandırılıp fenomenoloji bilinç içeriğini açıklamanın ötesinde Dasein'ın dünyayla ilişkisini açıklamanın yolu olarak görülmüştür (Heidegger, 2021: 77-103). Yani Heidegger tarafından fenomenolojinin kendi ontolojisinin yöntemi yapıldığı; ondan sonra gelen ve fenomenolojinin diğer önemli isimleri kabul edilebilecek Eugen Fink, Edith Stein, Max Scheler, Jean-Paul Sartre, Simone de Beauvoir, Maurice Merleau-Ponty, Emmanuel Levinas, Paul Ricoeur, Michel Henry, Jan Patoc'ka, Hannah Arendt ve Jacques Derrida'nın Alman kurucuların eserlerine eleştirel bir yaklaşımla baktıkları, böylece onların düşüncelerinden hareketle ve kimi zaman da onlardan yarılarak fenomenolojiye yeni bir kimlik kazandırdıkları belirtilmektedir (Şan, 2022). Bunlar fenomenolojinin tek bir çizgide ilerlemeyip farklı yaklaşımlarla zenginleşen bir alan olarak varlığını devam ettirdiğini gösterir.

2.2.3. Husserl Fenomenolojisinin ve Fenomenolojik Anlam Kuramının Temel Kavramları

Her kuram, anlayış, yaklaşım durumunda olduğu gibi Husserl fenomenolojisinin anlaşılması ve iyi bir şekilde kavranması, onun kullandığı terminolojiyi anlamaktan geçer. Bu terminolojiye hâkim olmak, onun felsefesini anlamakla özdeş sayılabilir. Burada Husserl fenomenolojisinin, dolayısıyla fenomenolojik anlam kuramının temel kavramları onun yaklaşımını aydınlatacak şekilde ve birbirleriyle bağlantıları ile ele alınacaktır.

Doğal Tavırdan Fenomenolojik Tavra: Paranteze/ Askıya Alma (Epokhe) ve İndirgeme (Redüksiyon)

Husserl için fenomenlere, gerçek fenomenlere yani fenomenlerin özüne ulaşmanın yolu doğa bilimlerinin de yaklaşımı olan *doğal varı* bırakıp *fenomenolojik bir tavrı* benimsemektir (Husserl, 1950: 51). Husserl tarafından *doğal tavrın* tamamen nesneye yöneldiği, nesnelerle belli ilgiler doğrultusunda karşılaşıldığı ve nesnelerin bu ilgilerle algılandığı söylenir. Ona göre bu tavra sahip bir özne, algıladığı nesnenin nasıl ve ne şekilde tezahür ettiğine yönelmeyip yalnızca algıladığı nesneye odaklanır (Husserl, 1983: 77-78). Örneğin; pencereden baktığında bulut gören biri sadece bulut olmasıyla o “buluta” yönelir. Bulutun “hüzün taşıyan kara bulut” olarak ifadesi onun birinci şahıs tarafından deneyimlenmesinin neticesidir ve bu, doğal tavrın bakış açısına girmez. Doğal tavırdaki özne nesneyle kurduğu bağda onu doğrudan, herkesçe kabul edilen hâliyle kabul etmiştir (Mengüşoğlu, 2020: 32).

Doğal tavrın bir diğer yönü de burada nesnelerin varlığının öznenin varlığından bağımsız olmasıdır. Nesne, her zaman ve herkes için oradadır; öznenin yönelimine ihtiyaç duymadan da vardır (Husserl, 1966b: 381). Özne günlük yaşantısında da bu tavra göre hareket etmektedir. O, arka planda doğanın onun için orada olduğunu bilir, onun doğaya yönelimine veya doğayı tecrübe etmesine gerek olmadan da varlığını sürdürebilmektedir (Lewis ve Staehler, 2020: 29). Doğal tavrı alma, doğal tavrı almanın genel savı “içinde yaşanılan dünyanın insanının dışında ve ona dair söylediklerinden bağımsız bir gerçeklik biçiminde var olduğudur” (Tepe, 2020: XIX). Özne dünyayı “orada” bulur ve olduğu hâliyle kabul eder (Çolak, 2016: 31). Sorgulanmadan kabul edilen bu verilmişliğe dair tavrı da dogmatik olarak değerlendirilir.

Nesnenin herkes için orada olması doğal tavra, yani üçüncü şahıs bakış açısına göredir. Oysa deneyim üçüncü şahıs bakış açısından gerçekleşmemektedir; birinci şahıs bakış açısından ayrı bir deneyimleme söz konusu olamaz. Üçüncü şahıs bakış açısındaki özne için dünyaya, onun içindekilere, hatta kendine karşı sonradan edinilmiş ön kabuller mevcuttur. Doğa bilimleri genelde bu ön kabullerle “orada” bulunan nesneyi ele alır. Felsefenin, fenomenolojinin tavrı doğa bilimlerinininkiyle aynı olmamalıdır çünkü fenomenoloji tarafından ele alınan, doğa bilimlerinin fenomenleri

değil; onun kendi yaklaşımıyla incelediği öz fenomenlerdir. Onların incelenmesinde ve betimlenmesinde fenomenolojinin tavrı, doğal tavidan farklı olmak durumundadır; doğal tavrın bunun için yetersiz olduğu bilinir. O hâlde doğal tavır bir kenara bırakılmalı, paranteze alınmalı ve fenomenolojik tavrıla öz fenomenlere ulaşılmalıdır (Husserl, 1983: 53-55). Birinci şahıs tarafından kendisi artık bu dünyanın bir ürünü olarak görülmez, dünya kabul edilen tüm anlamlarından sıyrılır (Bayazit, 2017: 14). Özne, dünyanın içinde konumlanmış bir varlık olmaktan çıkıp dünyanın anlamını kuran ve onu bilinçte mümkün kılan unsur hâline gelir. Böylece fenomenolojik yaklaşımda dünya öznenin bilincinde temellenen anlamlar ufku olarak yeniden belirir.

Mantıksal Araştırmalar'da şeylerin kendisine dönülmesi gerektiğini vurgulayan Husserl'in anlayışına göre bu; teorilerden, yöntemlerden, yorumlardan yüz çevirmeyle yapılır. Bu da doğal tavrın var olduğunu bilerek fakat bunu paranteze ya da askıya alarak gerçekleşir. Nesnelerin kendilerini oldukları gibi açığa vurmaları için berrak bir zihin gereklidir ve bu, ancak doğal tavrın dışarıda tutulmasıyla mümkün olacaktır (Husserl, 2001). Burada fenomenolojik tavır açığa çıkar. Bu tavırda öznenin kendi içine döndüğü ve kendi edimleriyle bağ kurduğu görülür; şeylere, onlarla deneyimde karşılaşıldığı hâliyle odaklanılır (Zahavi, 2020: 44). Doğal tavrın paranteze alınmasıyla özne düşünüm ile kendisini artık yalnızca transandantal bilinç olarak fark edecektir (Smith, 2019: 321).

Doğal tavrın dışta tutulması işi Husserl tarafından *epokhe* (paranteze alma/askıya alma)²⁵ olarak adlandırılır. Bu tavrıla işleyen fenomenolojide doğal tavır reddedilmemekte, aslında kabul edilmekte fakat kullanılmamaktadır. Bu, fenomenolojik tavrın ilk adımı olarak görülür (Husserl, 1983: 57). Dikkat, her zaman var olduğu varsayılanlardan onların bilincine yöneltilir; yani dikkati *bilincin nesnelerinden* bu *nesnelere ilişkin bilince* yöneltme söz konusudur (Smith, 2019: 303). Fenomenolojik tavır bunu gerektirir. Bilincin bu şekilde kendi işleyişine yönelmesi ise *refleksiyon* olarak adlandırılır.

Husserl'de öz kavramı nesnel, mantıksal ve idealdir; duyuusal verilerden çıkartılan bir şey değil, ideal bir anlamlılık birliğidir. Nesne, öznel değerlendirme ve nitelemelerin konusu olmayıp kendi özü neyse odur. “Öz” bilgisini edinmenin yolu *da*

²⁵ Çalışmanın devamında terimin Türkçe karşılıkları kullanılacaktır.

özgürüdür. Özgörüleme, paranteze alma ile gerçekleştirilir. Bu yöntemle bilinçte özün dışında kalan her şey paranteze alınıp özün oradan çıkarılması mümkün hâle getirilir (Husserl, 1983: 53; Topakkaya, 2007: 122-123).

Lewis ve Staehler tarafından “dünyanın varlığına dair yargının olumlanmamak veya yadsınmamak suretiyle askıya alınması” şeklinde ifade edilen “paranteze alma” (2020: 31) indirgemelerle (redüksiyon) gerçekleştirilmeye çalışılır (Tarhan, 2022: 258-259). Fenomenolojik tavır için paranteze alma gerekliken, bu tavrın incelediği alanın elde edilmesi için gerekli olan *indirgeme*dir (Mengüşoğlu, 2020: 33). Bu, “dünyanın varlığına dair doğa bilimlerinin üçüncü şahıs bakış açısıyla sunulması paranteze alma iken, dikkatin fenomenlerin bilince görünme şekillerine verilmesi ise indirgeme” şeklinde de ifade edilebilir (Lewis ve Staehler, 2020: 33). Böylece bilincin kendisi nesne konumuna geçer. *Fenomenolojik indirgemed*e duyuşsal olan her şey paranteze alınıp bilince indirgendiğinde transandantal bir *saf bene* ulaşılır (Çolak, 2016: 33). *Saf bilinç/ saf ben* de hiçbir şeye bağlı olmadan kendi başına var olan ve paranteze almanın dışında kalan, onu gerçekleştiren ama ondan etkilenmeyen bilinçtir (Tepe, 2020: XX). Bu yönüyle de kendisinden şüphe edilmeyecek mutlak “şey” bu *saf bilinç* alanıdır.

En basit ifadeyle bir arındırma yöntemi denebilecek olan fenomenolojik indirgeme, “saf ben” in dışında kalan her şeyi, tüm önyargıları, ön kabulleri bir tarafa bırakmaktır (Husserl, 2020: 72). Bir “şey” in gerçekte nasıl bir “şey” olduğunu anlamak, çoğunlukla geleneksel önyargılarla, yani üçüncü şahsın bakış açısıyla gizlendiğinden bunlardan kurtulmadan gerçek olana ulaşamaz (Zahavi, 2018: 151). Her bir ön kabulün teker teker atılmasıyla tüm ön kabuller, yani “Ben” in dışında kalan her şey paranteze alınır ve böylece saf transandantal olana, gerçek anlama, *öz fenomene* ulaşılır. Yani öz fenomene sonradan giydirilenler, ondan çıkarılır. Paranteze alma ve indirgemelerle bilinç tarafından dünyanın anlamı kurulur (Tarhan, 2022: 264, 338). Özü ortaya çıkarmak için başvurulması gereken fenomenolojik indirgeme süreci *eidetik indirgeme* adıyla da bilinmektedir. Bu indirgeme, verili fenomenlerin veya deneyimin temel bileşenlerini tanımlamak için kullanılır. Her bir fenomen ya da deneyim için belli bir fenomen ya da deneyimi biricik kılan, onları diğer fenomen ve deneyimlerden ayıran benzersiz ya da özsel bileşenlerin ne olduğunu sorulur (Bayazit, 2017: 17). Örneğin; “Ekmek” için “nimet olma, kutsal olma, güzel kokma, basılınca

çarpılma/ taşa dönüşme, büyük veya küçük olma” gibi yansıtma, biçimleştirme, türleştirme vb. durumlar teker teker indirgendiğinde ve bunların hepsi paranteze alındığında geriye kalan şey “ekmeğin kendisi”, yani gerçek anlamıdır. Nesne bu kesin olmayan, varsayıma dayalı, şüpheli varlık halinden soyularak bilinçteki asıl, dolaylımsız haline döner (Çivril, 2018: 10). Bilinç, bu ön kabulleri bir kenara bıraktığında ekmeğe dair nasıl bir işleyişi olduğuna yönelir ve gerçek anlama ulaşır. “Ekmek” söz konusu olduğunda eidetik indirgeme, onun öznenin deneyimini biricik olarak kuran temel ya da özsel bileşenlerini tanımlamak için kullanılmaktadır. Esen’in belirttiğine göre fenomenolojik indirgeme için “eidetik indirgeme” de denmesi fenomenolojide nesnelerin değişmez özünün (eidoslarının) bulunmasının istenmesi ve bu öze ulaşılınca değin indirgeme yapılmasındandır (Esen, 2015: 60).

Fenomenolojik indirgeme sayesinde, dışarıda olanlar aslında deneyimin içselliğiyle açıklanabilir ve böylece özler gerçek hâlleriyle ortaya çıkar (Çivril, 2018: 5). Bu gerçek hâl tüm görünüşlerin biçimleştirme, türleştirme, yansıtma vb. durumlardan soyulmasıyla elde edilmiş olur. Fenomenoloji, metodolojik olarak paranteze aldığı her şeyi sonunda içererek bütünleştirir (Husserl, 1976: 159)

Fenomenolojik yöntem birinci şahıs bakış açısından aşağıdaki aşamalara göre ele alınabilir (Smith, 2019: 304-305):

1. Bilinç, daima bir şeyin bilincidir.
2. Dikkatin özneyi çevreleyen dünyadaki şeylerden uzağa yönltilmesi için bunları içeren “dünyanın varoluşu” tezi, yani doğal tavrın genel savı paranteze alınır.
3. Sonrasında dünyadaki nesnelere ilişkin bilince odaklanılır.
4. Dünyaya karşı tavır değişikliğinde çeşitli deneyimlerin onların deneyimlenme biçimlerine dayalı fenomenolojik betimlemesi verilir. Bu betimlemelerle bahsi geçen deneyimlerin içerikleri ya da anlamları karakterize edilerek bu anlamlar tarafından temsil edilen nesnelerin var olup olmamalarından bağımsız olarak nesneler deneyimlenen halleriyle sunulur.

Bir algı ediminin fenomenolojik betimlemesi şöyle olabilir: *Çiçekleri dökülen orkidenin dallarını görüyorum.* Buna doğal tavır ile yaklaşıldığında bir orkide

görüldüğü ve dünya içinde (uzay-zaman koordinatlarında) bu orkide ile ilişki halinde olduğu kabul edilir. Görsel deneyim bu orkideye doğru yöneltilir ve ondan kaynaklanır. Fenomenolojik tavrda ise orkidenin fiziksel varlığı da dahil etraftaki her şey paranteze alınarak deneyim bilince indirgenir. Nesnenin göz önünde duran ve gözü etkileyen -varsayılan- varoluş biçimi paranteze alınır, onun deneyimdeki göndergesine ya da anlamına yönelinir. Bu durumda fenomenolojik betimleme, nesnenin dışsal gerçekliğini değil, bilincin o nesneyle kurduğu anlam ilişkisinin yapısını açığa çıkarır. Böylece deneyimin özü görünen şeyde değil, onun nasıl görüldüğünde ve ona hangi anlamın atfedildiğinde bulunur.

Husserl tarafından topluluk olarak deneyimlenenler de mevcuttur. Bunların fenomenolojik indirgemesi tek tek bireylerin yaşamlarına değil, topluluğun ortak bilişsel yaşantısına da götürülebilen bir indirgeme biçiminde olmalıdır. Bu, Husserl tarafından “öznelerarası indirgeme” olarak adlandırılmaktadır fakat bununla ilgili daha detaylı açıklamalar yapılmamıştır (Husserl, 2010a: 33).

Yönelimsellik/ İntensiyonalite

Husserl, *Mantıksal Araştırmalar*’da yönelimsellik analiziyle beraber fenomenolojinin temel kavramlarının birçoğunu ilk kez ele alır. Daha sonrasında da fenomenolojisinin ayrılmaz bir parçası olan yönelimsellik de dahil tüm kavramları eserlerinde, derslerinde mütemadiyen işlemiştir. Brentano’dan miras aldığı ve geliştirerek ona yeni bir bakış açısı kazandırdığı yönelimsellik, Husserl’in felsefesini anlayabilmek için rehber bir ilke olarak düşünülebilir (Zahavi, 2018: 21).

Fenomenoloji bilincin özünü ele almaktadır. Bilincin özü de ancak bilinçli bir yönelimsellikle açığa çıkabilir. Yönelim, bilincin “bir şeyin bilinci” olması, bir şeyi kastetmesi, herhangi türdeki bir nesneyle bağlantı kurmasıdır; anlamlı deneyimler üzerine düşünümdür (Husserl, 2020: 45). Yönelimsellikle ifade edilmek istenen bilincin hiçbir zaman boş olmadığının, daima bir şeye yönelerek o şeyin bilinci olduğunun fark edilmesi durumudur. Yönelimsellikteki bu yönelim bilinçli bir edimdir; yani bilinç aktif olarak bir şeyi daha yakından fark etmek ve anlamak istemektedir (Lewis ve Staehler, 2020: 41).

Görmede görülen, duymada duyulan, sevmeye sevilen, korkmada korkulan, düşünmede düşünülen bir şey vardır. Başka bir deyişle bilinç görme, duyma, sevmeye, korkma, düşünme gibi edimlerde bunların nesnelere yönelir ve bu hâliyle de o, daima bir şeyin bilincidir (Zahavi, 2020: 26). Tarhan da redüksiyonlar sonucunda elde kalan saf tortunun yönelimsellik olduğunu ve Husserl fenomenolojisinin temelini oluşturan yönelim ile bilincin her zaman “bir şeyin bilinci” olarak tanımlandığını belirtir. Bilincin daima bir şeye yönelik olması da bilinçli deneyimlerin ayırt edici bir niteliğidir (Tarhan, 2022: 259, 363). Bilinç, her zaman bir şeyin bilinci olarak, almaya hazır bir hareket hâlinindedir. Bilincin yönelimselliği “bir şey nasıl bilinebilir” sorusunun cevabı niteliğindedir. Yönelimsellik sayesinde bilinç, nesneye ulaşır (Levinas, 2016: 72). Yönelimsellik bilinci pasif bir alıcı olmaktan çıkarıp aktif bir anlam kurucu hâlinde getirir. Bilinç nesnelere yönelir ve onlara yönelme biçimiyle nesnelerin anlam dünyasını da kurar.

Husserl’e göre farkında olma ve farkında olunanlar arasında güçlü bir bağ vardır; her bilinç bir nesneye yönelirken belli bir niyetle bunu yapar ve neyi nasıl algılayıp anlamlandıracağını belirler. Burada “niyet” denilen şey “bir amaç ya da plan doğrultusunda yapılan” gibi bir anlam taşımamaktadır. Bilinç, her deneyimde nesnelerin belli bir şekilde görünmesi ve davranmasını bekler; ona yönelimi bu beklentiyle, yani niyetledir. Örneğin; bilinç bir kitaba yönelirken o kitabın şekline, sayfalarının dokusuna ya da kokusuna yönelebilir. Burada yönelimle beraber o yönelinen şeyin nasıl algılanıp anlamlandırılacağını belirleyen bir niyet de vardır. Şekil, doku ya da koku durumlarından hangisine yönelim olduğunu bu niyet belirler.

Yönelimsellik “bilincin başlangıçta hareketsiz, durağan bir konumda bulunup sonradan bir şeylere yönelmeyi istemesi” olarak değerlendirilmemelidir. Bilinç, edilginliği içinde yönelimde bulunur. Örneğin; evin içinde otururken dışarıdan gelen bir ses duyulduğunda bu sese istenerek, etken bir şekilde yönelim olmamaktadır. Ses, bir istek üzerine gelmemiştir. Bilinç bu sese isteğinden bağımsız olarak, edilgin bir edimle yönelir. Etkin bir yönelmişliğe örnek olarak da bilincin daha evvel duyduğu seslerle şimdi duyduğu sesi birleştirerek duyduğu sese dair tahminde bulunması verilebilir (Çolak, 2016: 29). Etkin durumların ilk kaynakları genellikle edilgin durumlardır.

Husserl tarafından “yönelimsellik” kavramı kullanılarak bilincin içeriği, nesneleri, arka planları, ufukları ve -dünyayla ilişki kurma manasıyla- yapısı araştırılır ve belgelenir. *Mantıksal Araştırmalar*’da onun temel vurgusu “şeylerin kendisine dönmek”tir ve bu şeyler, duyuşal deneyimlerimizin doğrudan algısal nesnelerinin yanında ideal ve kategorik nesneleri, nesne türlerini ve olgu durumlarını da içermektedir (Husserl, 1984: 10). Başka bir deyişle duyuşal (fiziksel, duyularla algılanan) fenomenlerle beraber bilişsel fenomenleri de içine alır ama tüm fenomenlerin algıya içkin olan yönleriyle ilgilenir.

Uzam-zaman koordinatlarında yer kaplayan, fiziki gerçekliği bulunan duyuşal fenomenler duyumda algılanırlar. Oysa bilişsel (zihinsel/psşik) fenomenler herhangi bir yer kaplamayan ve zamana tâbi olmayan duyuşal yetiler olarak görülür. Örneğin; kuş, duyularla algılanmasından ötürü duyuşal fenomendir. Kuşun ötüşü ise bilişsel bir fenomendir ve özneye ihtiyaç duyar. Kuş, doğada kanadıyla, rengiyle, gagasıyla, ötüşüyle vb. öylece bulunmaktadır. Burada bir yönelimsellik söz konusu değildir. Kuşun sayılan hâlleri ise yönelim ile bilincin nesnesi hâline getirilir. Duyuşal fenomenler yönelimsel bir nesneye ihtiyaç duymazken bilişsel fenomenler kendisinde yönelimsel bir nesneyi gerektirir (Çolak, 2016: 28). Örneğin; işitsel bir deneyimin duyuşal ve yönelimsel parçaları mevcuttur. Bu parçalara nesne demek uygun olacaktır. İşitsel bir deneyimin var olması hem duyuşal hem de yönelimsel nesnelere bağlıdır. Biri olmadan diğeri de olmaz fakat duyuşal kısım yönelime ihtiyaç duymamaktadır, yönelim olmadan da onun nesnesi vardır. Kimse hiçbir zaman “yalın” bir nesnenin bilincinde olamaz, kişi daima bir nesnenin belli bir şekilde bilincindedir. Nesnenin özneye sunuluşu her zaman belli bir biçimdedir (Zahavi, 2020: 27).

Kişi düşünce, algı yahut tasarım durumunda bir nesneye yönelir. Düşünce sürecinde yöneldiği şeyin zihinsel içeriğini taşır. Bu yönelim, dış dünyada var olan somut bir nesneye de tahminler, fanteziler, anılar gibi soyut şeylere de olabilir ve bunlara karakterini verebilir. Burada önemli olan bilinç yaşantılarıyla şeyler arasındaki yönelimsel ilişkidir (Husserl, 1984: 385). Örneğin; bir elmanın rengi düşünölmeye başlandığında ona yönelinmiş olunur. Bu yönelim, elmanın renginin bilinçte içerdiği özelliktir. Bu özellik ile onun gerçekte, somut bir elma üzerinden algılanan rengi arasındaki ilişki de yönelimsel ilişkidir. Bu yönüyle yönelimsellik deneyimsel öznellikle dünyadaki nesnelerin bağlantısının ortaya konulmasını sağlar.

Bir nesneye birden fazla ve farklı şekillerde yönelmek mümkündür. Örneğin; kar yağdığını “görmek” ile kar yağdığını “hayal etmek “kar yağması” fenomenine farklı şekillerde yönelim olduğunu göstermektedir. Yönelimsel deneyimlerin her çeşidi -algı, arzulama, hayal etme, hatırlama vb.- nesnesine kendine özgü şekilde yönelmektedir. Fenomenolojinin görevi de bu farklılıkları incelemek, onların ilişkilene şekillerinin bir haritasını çıkarmaktır (Zahavi, 2020: 27).

Yönelimsel yaşantının bizzat kendisi de başka bir yönelimsel yaşantının nesnesi hâline gelebilmektedir (Tarhan, 2022: 371). Bu durum, bilincin kendi üzerine dönebilme kapasitesini; yani refleksif yapısını gösterir. Bilinç yalnızca nesnelere değil, kendi yönelimselliklerine de konu olarak yaklaşabilir ve böylelikle kendi işleyişini fenomenolojik olarak kavrayabilir.

Husserl fenomenolojisinde yönelimselliğin *sözel ve deneyimsel yönelim* olarak iki türlü ele alındığı söylenebilir. Sözel yönelim, kelimedenden nesneye yönelen düşünsel bir imleyicinin sahibi olarak bir fenomene sahiptir. Deneyimsel yönelim ise edime ait olup edimin kendisi olmayan ve her deneyimde karşılaşılan yönelimdir. Her ikisi de bir nesneye yönelir, nesneyi işaret eder (Tarhan, 2014: 108). Deneyim dilin ötesinde olsa da hem deneyimi hem de dili bilmekle, “mavi” sözcüğünün tonu deneyimlenen gökyüzünün rengini gösterebilir (Smith, 2019: 253).

Yönelimsel ilişkiyle ilgili Smith tarafından “Dönerek doğruca gelen şu tenis topunu görüyorum” deneyimi üzerinde ortaya konulan yedi madde bir özet niteliğindedir (Smith, 2019: 263):

1. Bilin. Edimi bir deneyimdir. Bu deneyim, ortaya çıktığı bağlamdan soyutlandığında fenomenolojinin öncelikli meselesi olur. Edimin kendisi zihinsel bir olay ya da süreçken kendisine edimin yöneltildiği nesne çok daha farklı bir şeydir.
2. Deneyimin nesnesi, burada dönerek hareket eden toptur.
3. Deneyimin öznesi, deneyimleyenin kendisidir: Ben.
4. Edimin önemli bir yönü, “yönelimsel içerik” olarak adlandırılan şeydir. İçerik görülen “şeyin” ifade edilmesi, görülenin tam da görüldüğü gibi betimlenmesi ile belirtilir. Bu durumda deneyimin içeri bir kavram ya da algı olur.

Deneyimdeki bu içerik algı nesnesini (şu tenis topu) belli bir biçimde (dönerek gelen) belirtir, sunar ya da temsil eder. Bu nesne farklı içeriklerle farklı biçimlerde temsil edilebilir. Bu verili deneyimdeyse nesne “şu tenis topu” görsel içeriğiyle temsil edilmektedir.

5. Bir edimin içeriğinin varsaydığı şey öznenin içeriği neyin temsil ettiği ya da belirttiğine ilişkin örtük anlayışının arka planı, yani deneyimdeki örtük anlamdır. Bu durumdaki yukarıda verilen deneyimde öznenin arka planı tenis oyunu, tenis topu, oyunun kuralları, öznenin bu oyunla ilgili bedensel becerileri vb. hakkındaki bilgileri içerir.

6. Arka plan, görülen nesneyle ilişkili olanakların bir ufkunu tanımlamak amacıyla görüleni sınırlandırır. Böylece tenis topu, kanatlarını açıp farklı yöne uçan bir varlık olmaz.

7. Bu varlıklar bilinç edimi ve içeriği arasındaki yönelimsel ilişkide üzerlerine düşen rolleri oynamaktadırlar. İçeriğin herhangi bir nesneyi belirttiği söylenebilir. Burada içeriği dolduran bir nesne söz konusuysa o, bilincin nesnesi, bilinç ediminde yönelinen nesnedir. Yani edimle nesne arasında yönelimsel ilişki vardır. İçerik dolu olmadığında ise edimin böyle bir nesneyle yönelimsel ilişkisi varmış gibi edim yine de yönelimsel karaktere sahiptir.

Husserl tarafından anlam sorunu yönelimsellik üzerinden ele alınmakta, yönelim esnasından açığa çıkan anlamla yönelim içermeyen “nesne anlamı” ayırt edilmektedir (Tarhan, 2022: 129; Haffernan, 1983: 40). Bu ayrım, anlamın yalnızca dış dünyadaki bir nesneden kaynaklanmadığını, bilincin yönelme edimi içinde kurulduğunu gösterir. Başka bir deyişle anlam, bilincin bir şeye yönelmesiyle birlikte ortaya çıkar; yönelim süreci içinde bilinç, nesneyi yalnızca algılamaz; aynı zamanda ona bir anlam atfeder. Buna karşılık “nesne anlamı” bilincin etkin katılımı olmadan sanki nesneye içkinmiş gibi düşünülen, durağan ve edilgen bir anlam biçimini ifade eder. Husserl’in bu ayrımı, anlamın özünü kavramada özne ile nesne arasındaki ilişkiyi yeniden düşünmeyi zorunlu kılar; çünkü ona göre anlam, bilincin etkin yapısında, yani yönelimsellikte temellenir.

Yönelimin Nesnesinin Verilişi: İçkin Algı ve Aşkın Algı

Husserl fenomenolojisinde içinde bulunulan dünyaya ait “şeyler” algılanmadan da bu dünyada vardır fakat onların varlığı hakkında bir kesinlik yoktur. Oysa yaşantıların varlığı mutlak olarak garanti altındadır çünkü dünyadakilere dair kesin bir şey söyleyemeyen özne tarafından kendi yaşantısının da şüpheli olduğunu söylemek doğru değildir. Öznenin yaşantısı ve bilincinin, bilinç verisinin varlığı; bilen özne için şüphe duyulmayacak, mutlak olan şeydir ve gereklidir. Gerçek dünyadakilerin varlığı şüphe taşısa da bilincin varlığı böyle bir dünyayla sınırlandırılmaz. O dünyanın yok olup gittiği varsayımında dahi bilinç, varlığı onunla sınırlandırılmadığından -değişse bile- yok olmaz. Dış dünya varlıklarının (reel varlıklar/ gerçek varlıklar/ fiziksel varlıklar) hiçbir bilincin kendi varlığı için zorunlu değildir (Husserl, 1976: 104).

Fenomenolojide varlıklar içkin (immanent) ve aşkın (göreceli, reel) olarak ikiye ayrılmaktadır. Dış dünyaya ait diye bahsedileneler aşkın, bilince alınan ve onun nesnesi hâline getirilenler ise içkin varlıklardır (Husserl, 2001: 110, 120). Örneğin; dış dünyada fizikî varlığı olan masa, orada öylece bulunmasıyla bilince aşkındır. Özne tarafından bilinç bu masaya yönlendirildiğinde bilincin nesnesi masanın kendisi değildir. Yönelim ile bilincin nesnesi konumuna getirilen masa üzerine refleksiyon (düşünülen üzerinde yeniden düşünme) yapıldığında bu masanın özü açığa çıkarılabilir. Masa ait olduğu dış dünyadaki varlığıyla aşkın varlıkken özünün ortaya çıkarılmasıyla içkin varlık hâline gelir ve böylece fenomenolojinin araştırma nesnesi olur (Aşer, 2023: 62). Mutlak olanın bilinç ve onun yaşantısında, işleyişinde bulunanlar olduğunu anlamının yolu bir örnekle de gösterilebilir: dış dünyada var olan bir çiçeğe yönelindiğinde ve bilinç o çiçeği algılayışı üzerinde düşündüğünde çiçeğin özüne ulaşır ve artık o öz içkin bir varlık olarak öz fenomendir. Dış dünyanın çiçeği solsa, yok olsa bile bilincin nesnesi olan öz fenomen yok olup gitmez, o mutlak bir varlıktır ve yine mutlak bir varlık olan bilincin nesnesidir.

Tarhan tarafından içkin algının “yönelimsel nesnesiyle beraber kendi yaşantı akışına dahil olan algı”, aşkın algının ise “yönelimsel bir nesneye yönelmekle birlikte kendi yaşantı akışına dahil olamayan algı” olduğu belirtilmektedir. Husserl ‘in *adäquate Wahrnehmung* ve *inadäquate Wahrnehmung* olarak adlandırdığı (Husserl,

2001: 121) kavramlar Tarhan tarafından upuygun (içkin) algı ve upuygun olmayan (aşkın) algı şeklinde çevrilmiştir (Tarhan, 2019c: 273). Husserl'e göre dış dünyadaki "şeylerin" algılanmasında bu şeylere sonsuz perspektiften bakılabilmektedir. Bu nedenle de bunların algısı upuygun olmayan algıdır. Bilinç yaşantıları -ya da kısaca yaşantılar- ise farklı şekillerde görülebilen şeyler olmayıp mutlak ve duruma göre değişmeyen şeyler olduğundan upuygun algı, nesnenin "ne ise o olarak" algılanmasıdır (Husserl, 1976: 88-89; 1984: 365).

Yönelimselliğin İki Yönü: Noema ve Noesis

Husserl'in üzerinde durduğu önemli bir nokta da "bilincin yöneldiği hâliyle nesne" ile "yönelinen nesne" meselesidir. *Mantıksal Araştırmalar*'da, yönelimselliğin analizinde bir edimin içkin (içsel, gerçek) içeriği ile edimin aşkın (kendisinin ötesindeki) nesnesi arasında bir ayrım yapılması gerektiği açıkça görülür (Husserl, 2001: 118-121). Husserl *Ideen*'de bu ayrımı yapar. Bu ayrımda nesnenin tecrübe edilmesinin çeşitli tarafları *noema*, aynı nesnenin belli bir zamanda tek bir bakış açısıyla algılanması durumu da *noesis* olarak adlandırılır (Husserl, 1976: 200).

Yönelimsellik başlığında verilen örnek tekrar edilecek olunursa; görsel bir deneyimin duyuşal ve yönelimsel nesneleri vardır; yani görsel bir deneyimin var olması hem duyuşal hem de yönelimsel nesnelere bağlıdır. Biri olmadan diğeri olmayacağı gibi oluşturdukları bütün olmadan da bunlar var olamazlar. Bu durumda mavi bir vazoya konulmuş kırmızı bir gül görüldüğünde mavi ve kırmızıya dair duyuşal görsel deneyim, aynı zamanda vazanın içinde duran gülün yönelimsel görsel deneyimidir. Husserl için bu deneyimin yönelimsel tarafı (*momenti*) *noematik moment* ya da *noesis* olarak adlandırılmaktadır. Noesis, "bilincin anlam verme işlevine" dayanmaktadır. Bu anlam verme işleviyle de noema olarak karşılaşılır (Husserl, 1976: 201).

Noema, deneyimde yönelinenin "ne olduğu" yani anlamıdır. O, fenomenolojik düşünme sırasındaki nesnenin kendisidir (Zahavi, 2018: 99); bilincin yöneldiği nesnedir; algılanan, yönelinen, idrak edilen şeydir (Lewis ve Staehler, 2020: 43). Noesis ise noemadaki o "şeyin" nasıl olduğunun, yani deneyimlenme biçimlerinin her biridir. Yönelimsel yaşantının anlam boyutu olarak ifade edilen noema, algıda algılanan, hatırlama hatırlanan, işitmede işitilen, sevmeye sevilendir (Tarhan, 2014:

123). *Noema*, bilinçli bir edimde noesisin gerçek ya da zamansal süreciyle bağlantılı olan anlam yapısıdır (Smith, 2019: 324). Taşkın'ın ifadesine göre yaşantının noeması, yani o yaşantının yönelimsel nesnesi bilincin her yaşantıda yaşadığı (bilmede bildiği, görmede gördüğü, işitmede işittiği, sevmeye sevdiği) şey iken noesis o şey'in nasıl deneyimlendiği, yani deneyimlenme tarzıdır. Örneğin; bilmede bilinen şey noemadır; noema neyin bilindiği, noesis ise onun nasıl bilindiğidir (Taşkın, 2021: 157). “Fenomenolojinin bir bilim olduğunu düşünüyorum” ifadesinde düşünülen şey olarak *noema* “fenomenoloji” iken onun nasıl düşünüldüğü olarak *noesis* ise “bir bilim olduğu” dur. Farklı bir örnek olarak odayı ısıtmanın ne olduğu sorusunun karşılığında noema “elektrikli ısıtıcının düşüncesi” olur. Şekil algısına göre biri için büyük, bir başkası için küçük, biri için ısınmayı sağlayacak basit bir araç, başkası içinse koyu renkli bir ısıtma aleti vb. olarak algılanması, düşünülmesi ise noesistir. Yani noema yönelinen nesne iken noesis ona nasıl yönelindiğidir.

Nasıl yönelindiği belli olmaksızın bir nesneye sadece yönelmiş olmak anlamın açığa çıktığı noktadır. Başka bir deyişle bilincin nesneye boş yönelimi olan noema, anlamın kendisidir. Husserl'in *Ideen I*'de anlamla ilgili verdiği “ağaç” örneği meşhurdur: Ağaç doğada olan, “böyle algılanan bu ağaç”tır. O yanıp kül olabilir, kimyasal bileşenlerine de ayrılabilir fakat anlam onun özüne ait olduğundan yanıp kül olmasıyla, kimyasal bileşenlerine ayrılmasıyla kaybolmaz. Noema, gerçek nesneden bağımsız şekilde var olan ama onunla da sıkı ilişkisi bulunan bir yapıdadır. Ağacın noeması yönelimsel olarak “düşünülmüş bir şey”dir (Husserl, 1976: 205) Kırmızı meyvelerinin bulunması, çam ağacı olması, ormandaki en büyük ağaç olması ise ağacın nasıl deneyimlendiğini gösterdiğinden noesise dahil olur.

Husserl'e göre “düşünülmüş bir şey, “nesnel anlam” olarak noema kendi nesnesine sahiptir ve bu sayede gerçekte nesnesi bulunmayan ifadeler de anlamlı olabilmektedir. Bunu sağlayan *tetik bileşen*dir. Tetik bileşen, ne hakkında olduğu kesin bir şekilde belli olmasa da kendi nesnesine sahip noemanın anlam taşımasını mümkün kılan şeydir. Husserl'e göre anlam bilinç ediminin nesnesine ulaşmasında aranmayıp bilincin bir şeye yönelmesinde açığa çıkmaktadır (Husserl, 1976: 203-204). Örneğin; *sevginin* doğrudan bir nesnesi bulunmamaktadır ama o bir anlama sahiptir. Onun kendi içinde sınırları çizilebilen bir neliği vardır. Bu sayede anlamlı olabilmektedir.

Noema ve noesise dair buraya kadar anlatılanlar özetlenecek olursa bir nesneye –somut veya soyut (gerçek veya düşünsel) – birden fazla defa ve farklı şekillerde yönelim olabilir. Noema boş yönelimken, noesis bu yönelimin bir görüşle doldurulması, yani deneyimin olması, yönelimsel edim durumudur (Tarhan, 2022: 366; Taşkın, 2021: 158). Örneğin; Bir yaprak düşünölmeye başlandığı, yani yaprağı yönelindiğı anda o yaprak, yaprak olma dışında hiçbir özelliğı olmayan düşünölmüş bir şey olarak noema olur. Ama bu düşünce çınar ağacının yaprağını algılama şeklinde gerçekleştiğinde noesis açığa çıkar. Yaprağın algılanışı birçok kez değışebilir (çınar ağacının yaprağı, çiçeğın yaprağı, solmuş yaprak, yeşil yaprak vb.). Her bir algılanışı belli bir anda ve belli bir açıdan olacağından bu algıların her biri noesistir. Tüm bu çeşitli algılamalara rağmen değışmeden kalan ve farklı zihinsel edimlerde ortak olan “yaprak” ise noema olur (Tarhan, 2022: 379).

Tasarıma dayalı ifadelerin de anlamı vardır. Çünkü onlar da tetik bileşene sahiptir ya da tetik bileşene sahip birden fazla sözcükten oluşmaktadır. Örneğın; Türk mitolojisindeki Tılpır, uçan bir attır. Onun dünya üzerinde gerçek bir varlığı söz konusu değildir, bu nedenle deneyimlenemez fakat düşünölen bir şey olarak varlığı onun anlamlı olmasını sağlamaktadır. Husserl için bilinç düşünsel bir nesneye yöneldiğinde ona bilincindeki özelliklerden istediğini yükleyebilirken gerçek bir nesne söz konusu olduğunda bunu yapamaz. Bu da bilincin yönelim tarzının belirlenmesinin nesnenin ontolojik durumuna bağılı olduğunu göstermektedir (Tarhan, 2022: 372-373).

Burada Husserl’in *Sinn* ve *Bedeutung* ayrımına da kısaca değinilmelidir. Onun tarafından yargıda ifade edilenin tikel anlamı *Bedeutung*, tümel anlamı ise *Sinn* olarak düşünölmektedir. *Bedeutung*, bu özelliğıyle değışken bir yapıya sahipken *Sinn*, kesin ve nesnel anlamı ifade eder. Bu durumda *Sinn*’ın nesnelerin tüm tikel anlamlarını kapsadığı söylenebilir (Tarhan, 2022: 263).

Yönelimsel Bilincin Hedefi: Apaçıklık ve Öz (Saf/ Kategorik) Görü

Apaçıklık, Husserl tarafından bir nesnenin yalnızca düşünsel olarak kavranmasıyla yetinilmeyip onun algıda da tam anlamıyla algılanabilmesidir. Yani, bir şey sadece düşünölmekle ya da ona bir yönelim olmasıyla kalmaz, o tıpkı düşünöldüğü biçimde algılanır. Bu durumda, zihindeki beklenti ve algı tam anlamıyla örtüşür. Neticede nesne, düşünce ve algıda eksiksiz olarak sunulur. Apaçıklık,

nesnenin hem zihin hem de algıda örtüşmesi ve kendisini eksiksiz olarak vermesini, böylece de bu nesnenin varlığıyla ilgili hiçbir eksikliğin ya da şüphenin kalmamasını ifade eder (Husserl, 1984: 651-652).

Husserl'in *apaçıklık* kavramını Descartes'ın etkisiyle kullandığı söylenebilir (Güleroğlu, 2023: 37). Descartes tarafından bilgi ele alınırken onun açıklığından ve seçikliğinden bahsedilir. Şüphe içermeyen bilgi açık ve seçik olmalıdır. "Dikkatli bir zihne görünen ve belli olan bilgi" *açık* olarak ifade edilirken "keskin ve başka bilgilerden ayrılan bilgi" *seçik* olarak değerlendirilir. Böylece bilginin kesinliğinden şüpheyeye düşülmez (Descartes, 1997: 55-56). Bu anlayışla varlığından şüphe edilmeyen bilgiye ulaşmaya çalışan Descartes tarafından "Düşünüyorum, öyleyse varım (Cogito ergo sum)" ifadesi ile var olmanın tek koşulu "düşünmek" olarak ifade edilir (Güleroğlu, 2023: 37). Onun bu anlayışı Husserl tarafından geliştirilir ve onun tarafından da düşünmenin (cogitationun) varlığına ilişkin apaçıklığa sahip olunduğu belirtilir (Husser, 2020: 50). Apaçıklığın en genel anlamıyla "bir var olan ve onun var olmasının deneyimi" olduğu ifade edilir (Husserl, 2010b: 79).

Apaçıklığın kavranılmasına olanak sağlayan şey *görüdür*. *Açıklayıcı* ve *doğrulamayı* olmak üzere iki tür görüden söz edilebilir. Açıklayıcı görü, deneyimden önce de bilinenin, yani apriori olanın görüsüdür. Burada nesnenin verilmesini bekleyişte bilincin aydınlık kılınması söz konusudur. Doğrulamayı görü ise deneyimle içi doldurulan görü olarak ifade edilir. Bu görüde de farklı bir şeye gerek kalmaksızın nesnenin kendisi zaten oradadır (Sözer, 1976: 90; akt. Taşkın, 2021: 160-161). Örneğin; yukarıya baktığımda gökyüzünü göreceğimi bilmem açıklayıcı görüyken başımı kaldırıp gökyüzünü görmem doğrulamayı görüdür. İşte bu ikisi arasındaki uygunluk apaçıklıktır.

Yargıda Bildirilen İfade: Olgu Bireşimi²⁶ (Sachverhalt²⁷)

Fenomenolojik yöntemin temel kavramlarından biri de olgu bireşimidir²⁸. Olgu bireşimi “yargıda ifade edilen bildirim ile hakkında bildirimde bulunulan nesne arasındaki bağıntı”dır. Burada hakkında bildirimde bulunulan nesneden kasıt boş nesnedir. Boş nesne zihinsel içerikler, yani noemadır; şeylerin kendileri değil, onların bilincimizdeki genel biçimleri, nesnel manalarıdır; deneyimlenme tarzı belli olmayan nesnedir. Husserl’e göre konuşanın bildirimi bir nesneyi değil, “bilince konu edilen ideal anlam” şeklinde belirtilebilecek *boş nesneyi* ifade etmektedir. (Husserl, 2001: 192). Bu durum anlamın dış dünyadaki nesnelerde değil, bilincin yönelimsel yapısında kurulduğunu gösterir. Böylece olgu bireşimi, yargının yalnızca dilsel bir ifade olmadığını, aynı zamanda bilinçte gerçekleşen bir anlamlandırma süreci olduğunu ortaya koyar.

Smith tarafından *sachverhalt* sözcüğü “ilişkili şeyler” olarak tanımlanıp fenomenolojik açıdan bunun “ilişki içindeki iki ya da daha fazla nesneye, türe, bir özellik taşıyan tek bir nesneye ilişkin yapı” olduğu söylenmektedir (Smith, 2019: 191). Bu durumda *sachverhalt* sadece mantıksal bir önermenin içeriği değildir. O, bilinçte kurulan ilişkisel bir yapıdır. *Sachverhalt* anlamın tekil varlıklardan değil, bu varlıkların bilinçte kurduğu ilişki yapısından doğduğunu söylemeyi mümkün kılar.

Yargının bildirimi doğrudan yargıdaki şeyin ontik²⁹ varlığıyla değil, o şeyin bağıntılarıyla ilgilidir. Örneğin; “Gül ne renktir” dendiğinde hep “kırmızı” cevabı verilir. Gül ve kırmızı olma arasındaki ilişki bir olgu bireşimidir. Kastedilen doğrudan gülün kendisi veya kırmızı olma durumu değil; ikisi arasındaki bağıntı, yani olgu

²⁶ Almancası *sachverhalt* olan bu ifadenin Türkçeye tam ve kesin bir çevirisi yapılamamıştır. *Sachverhalt* “olgu birleşimi, olgu bireşimi, olgusal ilişki, olgu ilişkileri, olgu bağlaşımları” gibi çeşitli şekillerde kullanılmıştır. Bu çalışmada Tarhan’ın doktora tezinde “olgu bağlaşımları” olarak belirttiği fakat *Frege ve Husserl’de Anlam* adlı kitabında daha doğru bularak kullandığı “olgu bireşimi” ifadesi tercih edilmiştir.

²⁷ Kelime manası “ilgili şeyler”

²⁸ “Bireşim” *Güncel Türkçe Sözlük*’te “parçaların veya öğelerin bir araya getirilip bir bütün olarak birleştirilmesi, bu biçimde oluşan bütün, sentez” biçimlerinde tanımlanırken (<https://sozluk.gov.tr/>, 2024) Google’ın *Oxford Languages* tarafından desteklenen sözlüğünde “ayrı ayrı öğelerin ya da parçaların bir araya getirilerek bir bütün yaratılması işi, ayrı öğelerden ya da parçalardan oluşturulmuş olan bütün” gibi tanımlar yer almaktadır ([google.com](https://www.google.com/), 2024).

²⁹ Ontik, genellikle varlığın duyu organlarıyla algılanabilen yönünü ifade eder.

bireşimi olur. Örnekten çıkarılabilecek bir başka özellikse şeyleri türe özgü tümel kavramlarıyla³⁰ düşündüğümüzdür (Tarhan, 2022: 300). Çünkü farklı renklerde güller olmasına karşın gül türüne özgü genel kavram, onun kırmızı olmasıdır.

Husserl'e göre yargıda bildirilen ifade onu oluşturan sözcüklerin anlamı değil, olgu bireşimidir. Yargıda bildirilenler için “var olmak” yerine “geçerli olmak” durumu söz konusudur (Husserl, 1975: 194). Olgu bireşimleri duyusal algıdan farklı bilişsel edimlerle kavranmaktadır ve ifade edilenler, bu bilişsel durumlara karşılık gelen şeylerdir. Bilişsel nesnelerle yargıdaki anlamlar farklı ontolojik katmanlara aittir (Moran, 2005: 103). Örneğin; “Edmund Husserl transandantal fenomenolojinin kurucusudur” yargısı gerçek ya da düşünsel olarak var olan bir şey değildir, buna karşın geçerlidir. Bu yargıda bildirileni geçerli yapan onu oluşturan unsurlar arasındaki bireşim, yani olgu bireşimidir.

Düşünsel ve dilsel olarak bir araya getirilen varlıklar, olgular, durumlar arasındaki ilişki dış gerçeklikle uyumluysa ifadenin olgu bireşimine uygun kabul edilir. Varlık, olay veya durumlar düşünceden dile aktarılırken dış gerçeklikte bir arada bulunamayacak olanlar bir araya getirilip yeni bir gerçeklik yaratılıyorsa bu ifadelerin olgu bireşimine uygun olmadığı söylenmelidir (Tarhan, 2019: 246-247). Böyle ifadeler deneyimleyenin, yani öznenin dünyayı kendi tarzında algılayıp anlamlandırıyor olmasının bir neticesidir. Böylece özne kendi bakış açısından yeni bir gerçeklik yaratır. Böyle ifadeler, deneyimleyenin, yani öznenin dünyayı kendi tarzında algılayıp anlamlandırmasının bir sonucudur. Özne kendi bilinç yönelimleri ve noematik yapı aracılığıyla gerçekliğin ötesinde bir düzen kurarak kendi bakış açısından yeni bir anlam ve gerçeklik ortaya koyar. Öznenin bilincinde bu yenilikleri kurabilmesi onun yaratıcı düşünceye sahip olduğunu göstermektedir.

Husserl'in Kategori Sistemi

Aristoteles'ten beri işlenen bir konu olan *kategoriler*, varlıkların ne çeşit varlıklar olduğunu gösteren bir sistem, varlığın veya yüklemnin çeşitli sınıfları olarak ifade edilebilir. Bu durum onların tanımlanamamasına sebep olur ama onları mukayese etmek, özelliklerinden biriyle tasvir etmek ya da onları örneklerle açıklamak

³⁰ Türe özgü tümel anlam/ kavram; nesnenin ontik varlığının deneyimlenmesi dışında, sadece ona yönelinmesiyle herkeste ortak olarak ortaya çıkan anlamı, kavramları olarak belirtilebilir.

mümkündür (Taylan, 1996: 85). Bunlar, bilinç-varlık ilişkisi neticesinde varlığın tanımlanmasını sağlayan ögelerdir.

Kategoriler varlığın karşılaştırılması, sayısı, oranı, durumu gibi bağıntılar neticesinde oluşmakta, bu yönüyle de hem mantığı hem de bilgi teorisini ilgilendirmektedir. Kategori içeriklerinin ontolojik mi epistemolojik mi olduğu tartışması varlığa dair realist, nominalist, kavramcı gibi bakış açılarını meydana getirmiştir (Özdil, 2020: 21). Descartes, Kant, Russell, Ryle, Tarsky gibi isimler de kendi kategori anlayışlarını ortaya koyan ya da ortaya atılan kategori anlayışlarına eleştirileriyle katkıda bulunan filozoflar olmuştur.

Husserl tarafından kategorilerle ilgili açık bir diyagram ya da mimari ortaya konmaz fakat *Mantıksal Araştırmalar*'ın ikinci cildinde kategorilerle ilgili bir alt yapı oluşturulup *Ideen I*'de bir kategoriler sisteminin daha ayrıntılı şekilde yer aldığı görülür (Smith, 2019: 203). Husserl'in ontoloji anlayışını onun fenomenolojisindeki sistemde bulmak mümkündür. Bu sistemin temelinde de onun “öz” teorisinin, yani “ideal türlerin” olduğu anlaşılmaktadır. Bilim teorisinin, yani saf mantığın esasında “bölge” kavramı vardır. Bölgeler somut varlığa (concretum) ait en genel kavramların, yani somut varlık içinde yer alan en alt türlerin (infimae) bağlı bulunduğu en üst cinsler (summa) bütününden meydana gelir. Bir bölge o bölgeyi oluşturan türler birliğidir. Bölgesel özler, belli bir kategoriye ya da varlık alanına ait temel yapılardır ve bunlar *sentetik eidetik hakikat* olarak adlandırılan yalnızca o bölgeye özgü hakikatleri içerir. Hakikatler tikel örneklerin basit bir aradalıklarından oluşmaz. Husserl tarafından “masa” üzerinden açıklama yapılmaya çalışılır. Masaların oluşturduğu bölgesel öz düşünüldüğünde bu öz farklı masa türlerinin ideal birliğiyle beraber onların ortak niteliklerini de içerir. Masalarla ilgili hakikatler başka bölge ya da varlık alanına giren bir kavramla değiştirilemez. Bölgelerin yapıları o bölgeye ait hakikatlerle sınırlıdır. Her bir varlık alanının temel yapısına *bölgesel öz* adı verilir. Bu öz, o alana özgü doğruları gösterir. Doğrular da varlık alanının dayanaklarını ve işleme biçimini ortaya koyan bilgilerden meydana gelir. Doğruların en temel olanlarına *bölgesel aksiyomlar* denmekte, bölgelerin sınırları bunlara göre belirlenmekte ve bölgeye ait varlıkların türlerini ve *kategorilerini* bu aksiyomlar göstermektedir. Başka bir deyişle bir varlık

alanına ait olanlar ve bunların nasıl tanımlandığı, aksiyomlar³¹ sayesinde anlaşılmaktadır (Husserl, 1983: 31-32).

Husserl tarafından kategoriler ortaya konmasındaki amacın saf mantıktan yola çıkılarak tüm bilgi biçimleri ve nesnel gerçekliklerin nasıl yapılandığını anlamak olduğu ifade edilir. Bu bağlamda, tikel varlıkların kavramlara ve yasalara göre, yani “apriori sentetik ilkeler” vasıtasıyla belirlenebilir olması, tüm bilimlerin sadece saf mantığa değil, kendi alanlarına has bölgesel ontolojilere de dayanması gerekmektedir. Burada hedef, bilimlerin dayandığı ortak temel ilkeleri ve alanların her birinin kendine özgü yapısını bir arada gösteren bir şema geliştirilmesidir (Husserl, 1983: 32). Husserl açısından bilimlerin teorisi olarak görülen saf mantıkta temel anlam kategorileri (kavram, önerme, doğruluk, bağ), temel nesne kategorileri (birey/tekil, nitelik veya ilişki, olgu), son olarak da nesne biçimleriyle anlam biçimleri arasındaki semantik ilişkiler saptanır (Özdil, 2020: 31).

Husserl tarafından kategoriler belirlenirken öncelikle nesnelerden söz edilir ve kategoriler bir nesne kuramı üzerinden aktarılır. Burada kastedilen nesne, yalnızca doğa bilimlerinin somut nesneleri değildir. Örneğin: fiziksel şey, özellik, ilişki, yüklemse olarak oluşturulmuş ilişki kompleksi, toplam veya sıralı küme gibi kavramların da nesne kategorisinde yer aldığı görülür (Husserl, 1984: 303-313). Kategorilerin anlaşılması olgu bireşimine uygunluk durumunun kavranmasına katkı sağlar çünkü kategoriler hangi nesnelerin veya ilişkilerin bilinçte anlamlı bir bütün oluşturduğunun ve bunların yargı düzeyinde nasıl ifade edilebileceğinin anlaşılmasına olanak tanır.

Kategoremantik ve Sinkategoremantik İfadeler

Sözlük anlamı olarak kategoremeta; “kendi başına durabilen, varlık özelliği taşıyan, kendine ait imlemi olan” demektir. Yunanca “ile, beraber, birlikte”

³¹ *Aksiyom*: Genel olarak, apaçık bir biçimde doğru olduğu düşünülen, ne kanıtlanan ne de çürütülebilen önerme; üzerine mantıksal bir sistemin kurulduğu ve ancak sistemin tutarlılığından vazgeçilmesi durumunda inkâr edilebilen en temel ve zorunlu apaçık doğru; başka önermelerden türetilmeyen, fakat kendisinden başka önermelerin çıkarılabildiği ilk başlangıç noktası; bütün bir kanıtlama sürecinin temelini oluşturan, fakat kendisi kanıtlanamayan önerme; formel bir sistemde, kanıtlanmadan öne sürülen ve tüm diğer teoremlerin, sistemin çıkarım kurallarına göre, benzer diğer önermelerle birlikte, kendisinden türetildiği temel önerme (Cevizci, 1999: 34). Sözcüğün *Felsefe Sözlüğü*’nde birden fazla anlamı mevcuttur. Bkz. Cevizci, 1999.

anlamlarına gelen “sin” eki ile sinkategoremata “kategoremata ile, kategorematayla birlikte/ beraber, kendine ait imlemi olanların imlemini etkileyen” şeklinde tanımlanmaktadır (Taşdelen, 2019: 68) Kategorematik ve sinkategorematik terimleri bunlardan evrilmiştir.

Kategorematik ifadeler bağımsız anlamı olan, yani başka ifadelerden bağımsız olarak bir anlama sahip ifadelerken *sinkategorematik* ifadeler bağımlı anlama sahip, kendi başlarına anlamları olmayıp başka ifadelerle bir araya gelerek anlam bildiren ifadeler şeklinde tanımlanır (Tarhan, 2019c: 241).

Hem noema hem de noesise sahip olan ifadelerin bir doğruluk değerine gönderdikleri söylenirken noesisi olmayan ifadelerin doğruluk değerinden yoksun oldukları belirtilir. Husserl tarafından ifadelerin anlamlılık durumu saptanarak hem doğruluk değeri alıp almadıkları hem de sentaks kurallarına uyup uymadıkları belirlenir. Sentaks kurallarına uygun olanlardan tamamlanmış ifadeler kategorematik, tamamlanmamış olanlar sinkategorematik olarak değerlendirilir (Tarhan, 2019c: 333).

Husserl tarafından bilincin bir şeye saf yönelimi olan noema ve bu yönelimin bir görü ile doldurulması şeklinde ifade edilen noesisten yola çıkılarak *kategorematik* ve *sinkategorematik* ifadelerden bahsedilir. Bu ayrımında Husserl’in anlam kategorileri de etkili olmuştur. Husserl’in anlam kategorileri *kavram*, *önerme*, *doğruluk* vb. dışında bir de *bağları* (ve, veya vb.) içerir (Özdil, 2020: 31).

Husserl, kategorilerdeki anlamların çeşitli nesnelerle nasıl ilişkili olduğuna dair bir teori geliştirmeye çalışmış ve nesneleri ilk olarak *gerçek nesneler* ve *öz nesneler* şeklinde ayırmıştır. Gerçek nesneler somut varlığı olanlar iken öz nesneler ideal nesneler veya somut nesneleri belirleyen idealardır (Özdil, 2020: 31-32). Burada gerçek nesneler hem noemaya hem de noesise sahip ifadeler, öz nesneler ise sadece noeması olup noesisi olmayan nesneler olarak değerlendirilebilir. Başka ifadelerle bir araya gelerek anlam kazanan ifadelerin yanında noesisi olmayan, yani gerçekte bir nesneye ulaşmayıp deneyimlenmeyen, sadece tasarıya dayalı olan ifadeler de sinkategorematiktir.

Örneğin; “Gökyüzündeki beyaz bulutlar” ifadesi bir noemaya, noesise sahip olduğundan aynı zamanda doğruluk değerine de sahiptir. Herhangi başka bir ifadeden

bağımsız olarak bir anlama sahip olduğundan da kategoremantik bir ifadedir. “Üç başlı insan” ifadesi bir noemaya sahipken noesise sahip değildir ve tasarıya dayalıdır. Bu ifade sentaks kurallarına uygun tamamlanmamış bir ifade olarak sinkategorematiktir.

Gerçek bir nesneye götürmeyen fakat kategoremantik olarak ele alınabilecek ifadeler vardır. Bu ifadelerin kategoremantik olmalarını sağlayan şey ifadenin tetik bileşeninin olmasıdır. Örneğin; “özgürlük” ün doğrudan bir nesnesi bulunmamasına karşın onun sınırları belli bir ne’liğinin olması özgürlüğü anlamlı yapmaktadır (Tarhan, 2019c: 214). Bu ne’lik sayesinde böyle ifadelerin kategoremantik olarak kabul etmek mümkündür.

Tek başına anlamı olan basit tümceler kategoremantik olarak değerlendirilir. Birleşik tümcelerde ise durum farklıdır. Birleşik tümceler daha basit parçalarına ayrıldığında, ifadeler bileşimdeki anlamlarını yitirir. Bunun nedeni o tümcenin anlamının bileşimden bağımsız olmaması, yani tümcenin sinkategoremantik olmasıdır (Tarhan, 2019c: 337-338). Örneğin; “Safahat, yazarı Mehmet Akif Ersoy olan bir şiir kitabıdır” cümlesinde “Safahat, yazar, Mehmet Akif Ersoy, şiir, kitap” ifadeleri bağımsız bir anlama sahip olduklarından kategoremantik ifadelerken “olan, bir” ifadeleri diğer sözcüklerle bir araya gelerek anlam kazandıklarından ve bunların tek başlarına bir gönderimleri bulunmadığından bu ifadeler sinkategorematiktir. Aynı ifadeyi

Safahat bir şiir kitabıdır. (Bağımsız Anlam)

Safahat’ın yazarı Mehmet Akif Ersoy’dur. (Bağımsız Anlam)

Safahat, yazarı Mehmet Akif Ersoy olan bir şiir kitabıdır. (Bağımlı Anlam)

şeklinde ele aldığımızda birinci ve ikinci ifadeler bağımsız anlama sahip olduklarından bunlar kategoremantik, üçüncü ifade ilk iki ifadenin bir araya gelmesiyle anlam kazandığından bu ifade ise sinkategoremantik olarak değerlendirilmektedir. Birinci ve ikinci ifade kendi içlerinde bütün olarak değerlendirildiklerinde ise içlerinde sinkategoremantik ifade bulunmasının yargının bütününün kategoremantik olmasına engel teşkil etmediği görülür.

Orta Çağ mantık çalışmalarında bir önermede özne ya da yüklem konumuna geçen terimler kategoremantik, özne ve yüklemi bağlayanlar ise sinkategoremantik

olarak değerlendirilirken 13. yüzyılın sonuyla 14. yüzyılın başında yaşamış filozof ve rahip Ockhamlı William tarafından da terimlerin *kategorematic* ve *sinkategorematic* olarak ele alınabileceği belirtilir ve kategorematic terimlerin kesin ve sabit bir anlama sahip olduğu, sinkategorematic terimlerinse kesinlik ifade etmeyen ve sabit bir anlamı olmayan terimler (her, bazı, sadece vb.) olduğu ifade edilir (Ockham, 1957: 140; akt. Bingöl, 2019: 90). Onun tarafından bu terimler ayırma ünlem, bağlaç ve edatlar dâhil edilmemektedir. Ockhamlı William tarafından kategorematic ve sinkategorematic ayrımı terimler üzerinden yapılırken ondan yaklaşık altı yüzyıl sonra Husserl tarafından bu ayrım tüm ifadeler üzerinden ortaya konulmaya çalışılmıştır.

İfadelerin Doğruluk Değeri

Husserl'e göre bilinç daima bir şeye aktif olarak yönelir ve anlam, bu boş yönelim sırasında açığa çıkar. Bu boş yönelim bir görüşle doldurulduğunda -gerçek bir nesneyle doldurulabilir olduğunda, yani deneyimleme gerçekleştiğinde- ifade doğruluk değeri almakta, aksi durumda ise anlamlı fakat doğruluk değerinden yoksun olmaktadır. Bu durumda anlamlılığın ölçütü noema iken doğruluğun ölçütü ifadenin hem noemaya hem de noesise sahip olmasıdır. İfadenin doğruluk değerine götürmesi o ifadenin bilinçteki yöneliminin bir noesise sahip olmasını şart koşar (Husserl, 1976: 203). Örneğin; “İnanç” ifadesi tek başına düşünüldüğünde, yani ona boş bir yönelim olduğunda ona herhangi bir doğruluk değeri verilemez ama “Bu inanç güçlüdür” yargısındaki gibi inanca yönelim olup belli bir inanç “güçlü” olarak deneyimlendiğinde ifade artık doğruluk değeri alabilir.

Husserl için sadece noemaya sahip olan ifadelerde doğruluk değeri aranmamaktadır. Doğruluk değeri alabilmenin ölçütü ifadenin hem noemaya hem de noesise sahip olmasıdır. Böyle ifadeler hem anlamlılık hem de doğruluk değeri açısından değerlendirilebilir. Tek başına anlamlılığın ölçütü ise noemaya sahip olmaktır. Böylece herhangi bir nesnesi bulunmayan ifadeler de anlamlı olabilmektedir (Husserl, 1976: 204-205).

İfadedeki olgular arasındaki bağıntı, yani olgu bireşimi boş nesnenin anlamına uygun olduğunda ifade doğruluk değeri alır. Yargının doğruluk değeri almasını sağlayan şey onun görüsel bir yaşantıyla doldurulabilmesi durumuna da bağlıdır (Tarhan, 2022: 301). “Dikdörtgen bir gül gördüm” ifadesinde “dikdörtgen olma” ile

“göl” arasında olgu bireşimine uygun olmama durumu söz konusu olduğundan bu ifade doğruluk değeri almamaktadır. “Dikdörtgenin her bir açısı doksan derecedir” dendiğinde olgu bireşiminin hakkında olduğu nesnenin gerçekte var olup olmaması önemli değildir. Hakkında bildirimde bulunulanla iddia edilen bildirim arasında uygunluk olduğundan burada ifade doğruluk değeri alır (Tarhan, 2019c: 220).

Husserl Fenomenolojisinde Zaman, Ufuk ve Örtük Arka Plan

Yönelimsel edimlerin şekillenmesinin ilk aşaması zamanla ilgilidir. Husserl için zaman, tüm nesnelerin kurulmasının bir ön koşuludur (Husserl, 1966b: 125). Duyusal bilincin zamansal bir akışı mevcuttur ve bu akış, öznenin çevresindeki dünyaya dair deneyiminde temel bir rol oynamaktadır. Burada, gökyüzünde uçan kuş, kuşun sakin ötüşü, denize vuran dalgalar gibi zamanda akan olayların ya da durumların bilincinde olunur. Akış durumundaki bu deneyimle beraber özne, kendi deneyim akışı içinde zamanda akıp gidenlerin de bilincindedir. Yani deneyimin iki katmandan oluşan bir zamansal yapısı vardır (Husserl, 1983: 199-201). Husserl için bunlardan birincisi *nesnel zaman* (kozmetik zaman), ikincisi ise *işsel, deneyimlenen* ya da *yaşantılanan* zamandır. Fenomenolojik bir analizde deneyimlenen zaman esastır; çünkü nesnel zaman paranteze alınır (Husserl, 1966a: 23).

Deneyim az evvel geçmiş olan, az sonra gelecek olan ve şimdiki algının birbirine bağlı olduğu kaotik bir bilinç formudur. Bunun örneği işitsel bir deneyim üzerinden verilirse bir şarkı dinlerken şarkının “o andaki” notaları duyuluyor olabilir ve bu, şarkının şimdi evresidir. Şimdi evresine gelmeden hemen önce duyulanlar olup bitmiş değildir. Onlara yönelik anlam da bilince eşlik etmektedir. Bunlarla beraber şu anki mevcut deneyim ve onların hemen öncesine dair bulundurulmuş deneyimle gelecekteki notalarla ilgili az ya da çok belirsiz bir yönelim de olur (Husserl, 1966a: 38). Husserl tarafından deneyimin şimdi evresi *kök izlenim*, geçmişten gelen ve şimdi evresinde deneyime eşlik eden evresi *saklı tutma*, bu ikisinin bir aradalığı ile gelecek deneyime dair yönelim evresi ise *öngörme* olarak adlandırılır (Husserl, 1966b: 202). Husserl’in *çifte yönelimsellik* olarak ifade ettiği durum söz konusudur. Örneğin; hem geçmiş olan notanın (tonun) hem de ona yönelik geçmişteki duyusun saklı tutulmasının bilincinde olunur. Aynı şey kök izlenim ve öngörme evrelerinde de gerçekleşmektedir (Smith, 2019: 269). Husserl’e göre işsel zaman ve nesnel zaman

aynı anda ve aynı bilinç formunda kurulmaktadır. Husserl'in analizi, dünyanın farklı zaman akışlarında yapılandığını gösterir. Bu analize göre "görünen nesnelerin nesnel zamanı, nesnenin birden farklı görünüşün farklı olanaklı algılarda sunulduğu edim ve deneyimlerin öznel zamanı" ve son olarak da "içsel zaman bilincinin mutlak akışı" olmak üzere üç zamansallıktan söz edilebilir (Zahavi, 2018: 139).

Husserl fenomenolojisi için deneyimlenen şeyin ufku da önemli bir meseledir. Her zaman verili bir deneyimde görünenden daha fazlası vardır. Bir çiçeğe yönelindiğinde o andaki deneyimin içeriği "bu çiçek, yaprakları beyaz bu papatya çiçeği ya da bu solmaya yüz tutmuş papatya" dan hep daha fazlasıdır (Smith, 2019: 356). Nesne hakkındaki belirlenemezliklerin kapsamı, deneyimde yönelinen hâliyle nesnenin *ufku* olarak adlandırılır. "Bu nesneyi görüyorum, bu nesne bir çiçektir ve papatya çiçeğidir, papatya çiçeğinin bana dönük tarafında bir yaprağı kopmuştur, bu papatya çiçeğinin sarısı soluk renktedir, bu papatya çiçeği gelecek ay tamamen solacaktır vb." dendiğinde buradaki "ve benzeri" ifadesi deneyimlenen nesnenin belirlenemezlik kapsamıdır ve bu kapsamdaki tüm olanaklar onun ufkunu oluşturur (Husserl, 1983: 51-52). Burada sonsuz ve hiçbir zaman temalaştırılamayacak bir dünya ufku mevcuttur (Zahavi, 2018: 154). Bir algıdaki noematik anlamın algılandığı şekliyle nesnenin ufku olduğu söylenebilir. Yani "ve benzeri" nin içi bir nesnenin algısının noemasındaki esas bileşendir (Smith, 2019: 359).

Deneyimlemede arka plan algıyı sınırlandırmaktadır ama bir yandan da aynı nesneye ilişkin bir olanaklar ufkunu mümkün kılar (Smith, 2019: 357). Yukarıdaki çiçek örneğinde deneyimlerden biri algılandığında diğeri arka planda kalmaya devam eder ve bu arka planda sayısız olanaklar vardır. Bu olanaklar kapsamı o çiçeğin ufkudur.

Smith, bir deneyimde açık kalan olanakların söz konusu deneyimin kavramsal içeriğiyle uyumlu olması gerektiğini belirtir (Smith, 2019: 357). Yani deneyimin ufkunun "deneyimin konusu olan nesnenin olgu bireşimine uygunluğunu sağlayacak tüm nitelikleri" olduğu söylenebilir. Yine çiçek ele alınacak olursa onun dalı yeşil bir bitki olduğu fakat vızıldayıp iğne sokamayacağı görülür. Çünkü ikincisinin o nesnenin olanaklar alanında, yani ufkunda olmadığı bilinir. Bu bilinirliği sağlayan ise geçmiş

deneyimler ve o deneyimlerin nesneleri, ufuklarıdır. O hâlde bir nesnenin ufkunun diğerinin ufkuyla sınırlı olduğu söylenebilir.

Husserl Fenomenolojisinde Ben/ Saf Ben/ Saf Bilinç, Başkasının Ben'i ve Öznelerarasılık

Husserl fenomenolojisinde önemli yer tutan bir diğer konu olarak *öznelerarasılık* (intersubjektivite) kavramını açıklamak için öncelikle *başkasının beni* sorunu ele alınmalıdır. *Başkasının beni/ başka ben* şeklinde bir kavramın ortaya çıkması, insanın kendi beni/ bilinci, *ben/ saf ben/ saf bilinç* kavramından hareketle ortaya konabilir (Gülenç, 2014: 21).

Modern bilgi kuramında tüm bilinçli edimlerin birliği olarak “düşünen şey” biçiminde tanımlanan *ben*, Husserl’de *saf ben/ saf bilinç* adını alır ve bu saf ben indirgemeler neticesinde paranteze alınmış her şeyin dışında kalan, her şeyin ona göre anlam kazandığı ve yapılandığı zorunlu bir kaynaktır (Gülenç, 2014: 26). Husserl tarafından daha kısa ve öz şekilde saf ben/ saf bilinç “anlam veren şey” olarak ifade edilmektedir (Husserl, 2021: 47).

Özne var olduğunu düşündüğü her şeyden şüphe edebilir ve herhangi bir şeyin “öyle değil de böyle” çıktığını görebilir. Onun şüphe edemeyeceği, emin olduğu tek şey kendi beninin/ bilincinin varlığıdır (Uygur, 2021: 38). Şu hâlde saf ben dışında kalan bir ‘ben’de (yani başkasının beni) saf ben tarafından kurulmakta ve anlamını kazanmaktadır. Bu saf ben/ saf bilinç bedenli bir öznedir. Bununla ise anlamı saf ben tarafından kurulan başkasının beni ve saf ben (yani özneler) arasında, saf transandantal bilinç ile ulaşılan alanda ilişkinin nasıl kurulacağı bir soru olarak ortaya çıkmaktadır.

Öznenin bedenli bir varlık olmasıyla hem kendisini nasıl kavradığı hem de başkaları tarafından nasıl kavrandığı soruları sorulur (Zahavi, 2020: 81). Beden, nesnelerin algısının ve onlarla etkileşimde bulunma olanağının bir şartıdır ve dünyaya ait her deneyim bedensellikle mümkün olmaktadır (Husserl, 1973: 540). Bedenli özne, başka şeylerin deneyimlenmesi sırasında “özne” konumundayken yine aynı bedenli özne başkaları tarafından deneyimlendiğinde “nesne” konumuna geçmektedir. Özne, bedeninin bir şeyden nedensel olarak etkilendiğinde deneyimlere sahip olduğunu ve bu deneyimlerin belli eylemleri ortaya çıkardığını gözlemler. Aynı özne başka

bedenlerin de benzer etkilerle benzer eylemlerde bulunduğunu gözlediğinde başka bedenlerle kendi bedeninin benzer eylemlerini görür ve ikisinin de benzer deneyimler olduğu kanısına varır. Bu benzerlik (analoji) durumunun başarılı olabilmesi de öznenin kendi bedeninin ona verili olma tarzıyla başkasının bedeninin yine o özneye verili olma tarzının benzerliğine bağlıdır. Bu da dünyaya karşı daha geniş, küresel bir bakış açısını gerekli kılmaktadır (Zahavi, 2020: 104-105).

Yaşama dünyasındaki her şey fenomenolojik redüksiyona uğratılıp paranteze alındığında her şeyle birlikte insanın kendi bilinci (öz bilinci) ve diğer ben'ler saflaştırılmakta, bu saf transandantal alanda *öznelarasılıktan* söz edilebilmektedir (Tarhan, 2022: 461-462). Bu, bir deneme, *başkasını deneme* (Einfühlung) ile açıklanır. Öz ben kendi bedenini kavradıktan sonra kendi bedeninden yola çıkarak başkasının bedenini de kavrayacak duruma gelir. Aynı şey *ben* için de geçerlidir. Nasıl ki öz benin bedeni yoluyla başkasının bedeni kavranıyorsa öz bilinçten/ saf bilinçten hareketle de başkasının beninin kavranması sağlanacaktır. Başkasının bedeninin benim bedenim gibi bir “başka” bene sahip olduğu fark edilir (Husserl, 1983: 128-132). Bu fark etmeler neticesinde de benler arasında anlam aktarımı gerçekleştirilebilir. İki özne arasındaki bu durum da *öznelarasılık* adını alır. Tarhan’ın deyişiyle “onların kendi bedenimden kalkarak deneyimlediğim bedenliliğini bir basamak olarak kullanır ve kendi bilincimden onların bilincine aktardığım ‘anlam’ sayesinde onların bilinçlerini kavrarım. İşte bu öznelarası anlam aktarımına Husserl tarafından *başkasını deneme* (*Fremderfahrung*) veya *Einfühlung* (*empati*) denmiş, 1920 yılı itibariyle ise *başkasını/ yabancıyı deneme* (*Fremderfahrung*) adı verilmiştir (Husserl, 2022: 464).

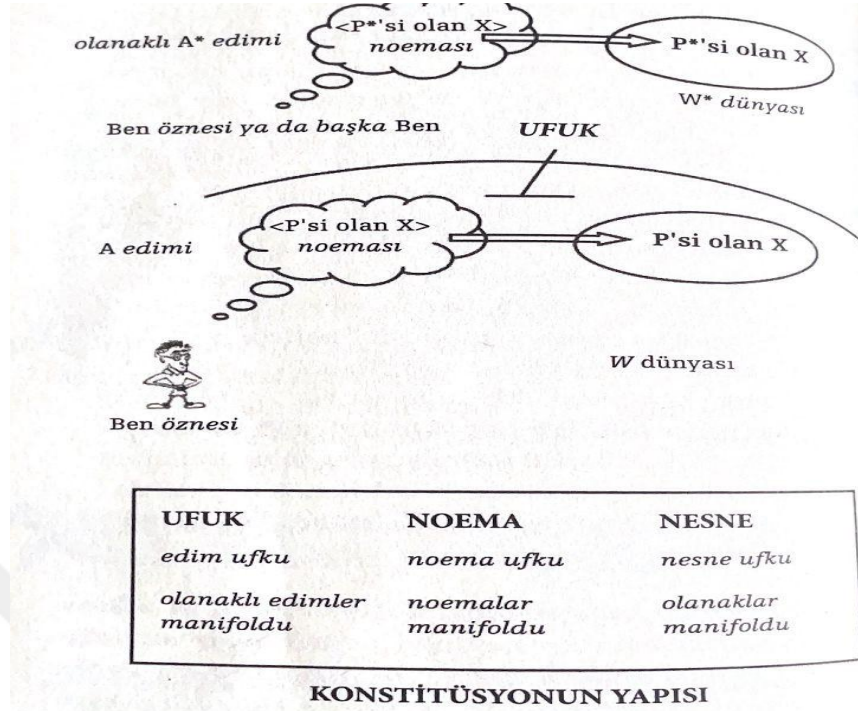
Gerçekliğin olanak koşulunun öznelarasılık olduğu söylenmektedir. Gerçeklik, Husserl için özneliğe ihtiyaç duyan bir geçerlilik ve anlama sistemi olarak görülür. Gerçeklik özneler tarafından deneyimlenenler ve birden fazla öznenin tecrübi ve kavramsal perspektiflerle algıladığı ve anlamlandırdığı şeylerdir (Zahavi, 2018: 89, 115). Benin algı nesnesinin ufku etrafında dolandığında görebildiği aynı nesnenin farklı görünümünün ya da niteliklerinin yanında o nesnenin etrafında dolandıklarında başkalarının görebileceği çeşitli olanaklı görünüm de mevcuttur. Böyle bir nesne farklı öznelerin yönelimsel bilinç edimleri için mevcut olmakla öznelarası bir konumdur (Smith, 2019: 286). Anlamın özneler arasında aktarımı da böyle sağlanmaktadır. Husserl tarafından burada ortaya konulmak istenen başkalarının

varlığının ispatı değil, fenomenolojik olarak başkasını “başkası” olması bakımından anlamlandırmak ve böylece bu başkasıyla iletişim kurulabilmenin sağlandığını göstermektir (Lewis ve Staehler, 2020: 79). Öznelerarası dünya, öznelerarası deneyimin karşılığıdır; bu da empatidir. Empati bir yeniden üretim eylemi olarak görülmelidir. Başka benin doğrudan deneyimi ve öznelerarasılık buna dayanır (Husserl, 1983: 363).

Konstitüsyon

Nesneler, kendilerine yönelindiği sürece bir bilinç ediminde kurulmaktadır. Edimin anlam içeriğinde yönelinen nesnenin belli bir yapısı yansıtılır ve yönelinen haliyle nesne, bu yansıtılan yapıyla kurulur. “Yönelimsel ilişki aynı nesnenin başka deneyimlerinin ufkuyla koşullanır.” (Smith, 2019: 372). Bilinç nesnelerin kaynağı, onları varlığa getiren bir şey olmamakla beraber nesneler bilinç sayesinde anlam kazanmakta ve bilinçli özne için anlamlı hâle gelmektedir. Bu da nesnelerin bilinçte kurulması, *konstitüte* edilmesidir (Aşer, 2023: 73). Bilinçte edimin, noemanın ve nesnenin ufkunun çokluğu (manifoldu) bulunmaktadır (Smith, 2019: 374). Bunlar deneyimin kurucu nitelikleridir. *Konstitüsyon* bu çokluğun içinden nesnelerin anlamlarının anlaşılmasına, görünmesine, kendini sunmasına izin veren bilincin edimi; doğal tavırla ele alınan nesnelerin saf bilinç alanında özünün, anlamının, noemasının açığa çıkarılması işlemidir (Aşer, 2023: 74).

“Şeyleri bir arada yerli yerine koyma, birlikte oluşturma” anlamlarına gelen *konstitüsyon* yönelimsellikle gerçekleşir. Çünkü yönelimsellikte de nesne nitelikleriyle birlikte, edimle ilişkisi içinde yerli yerine konur (Smith, 2019: 373). Aşağıdaki resimde de bir “ben öznesinin” konstitüsyon yapısı tüm içerikleriyle sunulmuştur.

Şekil 1: Bir nesnenin bilinçteki konstitüsyonunun yapısı (Smith, 2019: 374).

Konstitüsyonun yapısında ben öznesi, onun edimi, yöneldiği bir nesne ile onun noeması ve bunların içinde yer aldıkları dünyanın yanı sıra başka benler ve olanaklı durumlar da vardır. Yapıda hepsi iç içedir. Bu da konstitüsyon sürecinde özne-dünya-öznelerarasılık ilişkisini açığa çıkarmaktadır.

Kurucu süreç “öznellik, dünya ve öznelerarasılık” üçlü yapısına dayanan bir süreçtir. Dünya ve benin kuruluşu bir arada gider, bunların kurulması öznelerarası olarak gerçekleştirilir (Husserl, 1950: 166). Gerçekliğin öznellik sayesinde görünür olabileceğini ileri süren Husserl’e göre konstitüsyon tek bir özne ile dünya arasındaki bir ilişki değil, öznelerarası bir süreçtir. Öznelerarasılığın var olup gelişmesi dünyayla bağlantılı olan özneler arasındaki karşılıklı ilişkilere bağlıdır. Dünya ise tüm öznelerin ortak ve genel bir deneyim sahası olarak ele alınmalıdır (Husserl, 1996: 505). Bilinç anlam veren, gerçeklik ise anlamlandırılan olarak birbirinden ayrı yerlerdedir. Bilinç tarafından kendisinin yöneldiği nesnenin konstitüe edilmesiyle nesnenin bilgisi bilinçte temellendirilir ve böylece gerçeklikle bilinç arasındaki uçurum kapatılır (Aşer, 2023: 74).

Yaşam Dünyası

Dar anlamda “bilim öncesi, bilimsel olmayan” dünya olarak ifade edilen yaşam dünyası, geniş anlamda “yaşamın her şeyi kuşatan somut dünyası ya da evrensel ufuk” olarak bilimleri içerir. O, doğayla beraber kültürü de kapsayan tarihsel dünyadır (Lewis ve Staehler, 2020: 66). Zahavi tarafından yaşam dünyası “içinde yaşanan dünya, gündelik yaşamda itirazsız kabul edilen dünya, herkesin bildiği ve bu nedenle de sorulmadığı deneyimin apriori dünyası” olarak ifade edilmektedir (Zahavi, 2020: 63).

Husserl tarafından dille birlikte tüm yaşam dünyası indirgemeye uğratılarak bilincin kendisi üzerine yönelmesi (refleksiyon) sayesinde transandantal olarak apaçık bir dolayımsızlıkla öz fenomene ulaşılır (Husserl, 1950: 51). Burada yapılan “yaşam dünyasından tamamen kopmak” olarak anlaşılmamalıdır. Fenomenolojinin konusu olan fenomenler yalnızca dış dünyadaki nesneler olmadığı gibi yalnızca bu şeylerin saf ve yanlışlanamaz özleri de değildir. Fenomenler sayesinde hem her şeyin kendinde neliği ve dış dünyadaki görüntüsü sunulmakta hem de böylece yaşam dünyasından kopulmadan onu aşan bir transandantallığe ulaşılmaktadır (Tarhan, 2019c: 128, 209). Dolayısıyla, Husserl’in fenomenolojisi, yaşam dünyasını dışlamadan, onun içinden yükselen bilinç yönelimiyle varlığın özüne ve transandantal anlam ufkuna ulaşmayı hedefler.

Husserl için doğa bilimleri; nesneleri yaşam dünyasından koparıp bu dünyada deneyimleniyor olmasından bağımsız olarak ele almakta ve bu nedenle de bilincin anlam yaratma kabiliyetine engel teşkil etmektedir. *Avrupa Bilimlerinin Krizi ve Transandantal Fenomenoloji* adlı çalışmasında Husserl tarafından üzerinde durulan konu budur. Doğaya dair bilimsel kavrayışla dünyaya yönelik gündelik deneyimler - gündelik yaşama dünyasından, yaşam dünyasından- ayrılmıştır. Bu ayrılığın beraberinde gelense bir yabancılaşmadır. Bu yabancılaşma nedeniyle doğal şeylerin özü, öznenin kendisi ve insanlık gündelik yaşamla bağları kopmuş ve idealleştirilmiş matematiksel bir şey olarak görülür. Öznel deneyimler dahi matematiksel algoritmalarla anlaşılacak bir yöne doğru gitmektedir. Avrupa bilimlerindeki krizin nedeni, matematiksel olanın yaşam dünyasında bilinen şekliyle uzay-zaman ve hareketi tanımlayan anlam yapılarından koparıma biçiminden kaynaklanmaktadır.

Husserl tarafından bu krizi çözenin yolu olarak gösterilen ise *transandantal fenomenolojidir*. Fenomenoloji, deneyimi nitelendiren anlam yapılarını incelediği müddetçe transandantal olur. Transandantal fenomenolojiyle elde edilenler doğa bilimlerindekilerle bütünleştirilirse “kriz” çözülecektir (Smith, 2019: 292-293).

2.3. Söylem

Bugün TDK *Güncel Türkçe Sözlük*’te “bir düşünceyi ortaya koymaktaki yaklaşım tarzı; kalıplaşmış klişeleşmiş söz, ifade; bir veya birçok cümleden oluşan, başı ve sonu olan bildiri” (<https://sozluk.gov.tr/>, 2024) biçiminde tanımlanan *söylem*, dilbilim, felsefe ve dil felsefesi alanlarında da farklı biçimlerde ifade bulmuştur. *Dilbilim Sözlüğü*’nde “yapısal yaklaşıma göre tümce ötesi, tümceden büyük dil birimi, dilsel büyüklüğüne bakılmaksızın işlevsel, iletişim değerli birim” olarak ifade edilen *söylem* (İmer vd., 2011: 227), “bir konuşmacının ya da yazının belli bir bağlamda ortaya koyduğu tam anlamıyla ifade edilen düşünce ya da duyguları içeren bir dil kullanımı, karmaşık ilişkiler ağı içinde kurulan, bu ilişkilerce koşullanan, belirli bir konu veya nesneye dair söylenen veya ifade edilenleri içeren bütünsel oluşum” olarak da tanımlanmaktadır (Arslan, 2001: 12).

Terim, İngilizce Oxford Sözlüğü’nde hem isim hem de eylem olarak yer almıştır: “(Ad) (resmi, genel) 1. Bir konunun konuşma ya da yazıda uzun ve ciddi bir şekilde tartışılması. (dilbilim) 2. Bir cümleden daha uzun olan herhangi bir konuşma veya yazı parçası. (Eylem) çok iyi bilinen bir konu hakkında konuşmak ya da uzun bir konuşma yapmak.” (<https://www.oed.com>, 2024).

Kocaman söylem için “iletişim değeri olan tek sözcükten kitaba değin uzanan oluşum ya da birimler” açıklamasını yapsa da çalışmasının devamında söylem için bağlamın önemine vurgu yaparak dil dışı unsurların söylemdeki önemini belirtir (Kocaman, 1998: 102). Sözen söylem için daha kapsamlı bir şekilde “konuşan ve dinleyen bir dünyanın verisi olarak söylem; bir dil pratiğidir; ideoloji, bilgi, diyalog, anlatım, beyan tarzı, müzakere, güç ve gücün mübadelesiyle eyleme dönüşen dil pratiklerine ilişkin süreçlerdir.” der ve teorik yaklaşımların metinlere (yazılı dile), pratik yaklaşımlarınsa karşılıklı konuşmalardaki anlamlara odaklandıklarını belirtir (Sözen, 2017: 20). Kıran, söylemin sözcelem ediminin gözlemlenebilir sonucu olduğunu, söylem için bir özne ve alıcının varlığının gerektiğini; sözcede öznenin

tutumlarını, duygularını, değerlendirmelerini ortaya koyan belirtiler olduğunu ve bu belirtilerin söylem tipini incelemede önemli rol oynadığını söylerken (Kıran, 2002: 182) Maingueneau'nun, bu terimi sözceleme durumu ile belli bir toplumsal uzamın birleşimi olduğunu belirttiği aktarılır (1995: 6-7; akt. Günay, 2018: 29). Günay; pek çok kaynaktan çeşitli tanımlamalara ve açıklamalara yer verdikten sonra³² bunların birçoğunun eksiklik içerdiğini, her birinde söyleme ait olan bir özelliğin bir diğerinde yer almadığını, bunların hepsinin bir araya getirilmesinin söylemin asıl tanımını verebileceğini belirterek kendisi şöyle bir tanım yapar: “Söylem; uzamsal, zamansal ve kişiye bağlı değişkenler (fr.paramètre) açısından oluşturulmuş dilsel ve dil dışı yapılarıdır (2018: 28).

Palmer, bir metinde doğrudan söylenenlerin yanı sıra söylenmeyenleri de görebilmek, anlayabilmek adına o metnin ötesine gitmek gerektiğini belirtir (2008: 302). Yani tümce ötesine geçmek gerekmektedir. Burada metin olarak verilen şey sözlü/ yazılı veya sözsüz (resim, fotoğraf, mimari yapı, jest ve mimikler) olarak düşünülmelidir. Çünkü bunların hepsi bir söylem içerir.

Küçükalkan'a göre söylem, dil pratiklerinde ortaya çıkan, insanın kendini ve dünyayı anlamlandırma biçimidir (2018:30). Bu anlamlandırma kültürden, bireysel ve toplumsal yapıdan ayrı düşünülemez; onlardan etkilenir ve onları etkiler. Bu karşılıklı etkileşimle dünya yeniden kurulur ve bu bir devinim içinde devam eder. Taşdemir ve Karadeniz Demirata farklı tanımlara yer verdikten sonra söylemi “dilbilgisel olarak cümle ötesi bir yapıya sahip, sosyolojik açıdan ise toplumsal ilişkilere ve uzlaşmaya bağlı ortaya çıkan etkili söz grubu” şeklinde ifade ederler (2023: 169).

Dilsel ya da dil dışı anlatım belli bir bağlamda gerçekleştiğinden sadece sözlü ya da yazılı metne bağlı kalmadan bağlama ve bağlamdaki özne, alıcı, uzam, zaman gibi değişkenlere yer veren tanımlamalar *söylem* terimi için daha uygundur.

Foucault söylemin yalnızca anlamlandırma işlevi gören işaretler olmadığını; aynı zamanda ele alınan konuları, bu konuları dile getirenleri ve konuşma ile yazma süreçlerini sistematik olarak şekillendiren pratikler bütünü olduğunu, söylemin işaretlerden oluşmakla beraber işaretlerden daha fazlasını içerdiğini ve bu “fazla” olanı

³² Bkz. Günay, 2018, s. 19-28.

ortaya çıkarmak gerektiğini dile getirir (1972: 49; akt. Arslan, 2001: 12). Bugün o “fazla” olan şey bağlamın içerdiği tüm durumlar, yani söylemin ortaya çıkma koşullarıdır. İfadenin niçin olduğundan farklı olmadığı bu koşullarla ilişkilidir. Foucault’un bu terime farklı bir yaklaşımı da olmuş; o, söylemdeki yasaklayıcı yöne de dikkat çekmiştir (1987: 23-24). Çoban, söylem kuramını ele aldığı çalışmasında Foucault’tan eylemin söylem için vazgeçilmez olduğunu, dilin eşiğinin eylemin ortaya çıktığı yer olduğunu aktarır (1993, akt. Çoban, 2012: 833).

Cevizci ise *Felsefe Sözlüğü*’nde söylemi “Genel olarak, dilin sözel ya da yazılı bir biçimde aktüelleşmesi süreci; yazılı ya da sözlü olan, bir iletişime veya diyaloga davet eden her şey; bir etkinlik alanına, bir faaliyet türü veya disipline özgü kavramsallaştırmalar bütünü veya ağı, birtakım ortak kabullerle desteklenen veya bütünlenen ürünler toplam; özel olarak da algılama tarz ya da şemalarını, dil ve bilgi pratiğini yöneten, kontrolü altında tutan, kültürel kod, derin yapı; dilin düşünceyi, bilgiyi ve entelektüel faaliyeti örgütleyen düzenleyen ardalanı, ek dilsel yapılar bütününden meydana gelen ideolojik boyutu” şeklinde üç tanımla verir (1999: 795). Cevizci’nin yaptığı tanımlamalardan üçüncüsü *söylem* teriminin güncel hâline en uygunu olarak görülebilir. Bu tanım ideolojik boyuta değinmesiyle Foucault’un söylem yaklaşımına da yakındır. Van Dijk da söylemin anlamının kelime ve cümlelerle sınırlandırılmayacağını, onun “konular” ya da “temalar” gibi daha küresel anlamları olduğunu, bunların da söylemin özünü temsil ettiğini ifade etmektedir (Dijk, 2012: 34). Dijk’in konular ve temalara dayanarak “daha küresel” şeklinde ifade ettiği şey bağlam olarak değerlendirilebilir.

Bu bilgiler göz önünde bulundurulduğunda söylemin “arka planını temelde bağlam, gönderen ve alıcının oluşturduğu; içeriğinin ve iletisinin bunlara göre belirlendiği; birey kadar toplumu, toplumsal olgu ve olayları da ilgilendiren ve bunlardan etkilenen dilsel ve dil dışı yapılar” olduğu söylenebilir. Bu yönüyle de söylemin analizi, disiplinler arası bir yaklaşımı gerektirir. Söylem sadece iletinin içeriğini değil; onu kimin, niçin, kime, hangi amaçla ne zaman, nerede, nasıl söylediğini de kapsar (Çelik ve Ekşi, 2013:100).

Eski Latince *discurrere/ discursus* sözcüklerinden türeyen *discourse/ söylem* teriminin anlamında zaman içinde meydana gelen değişiklikleri de özetlemek gerekir

(Düşünceli, 2023: 76). Bu terim ilk kez 13. yüzyıl filozofu Thomas Aquinas tarafından “saf sezgiye karşı zihnî çıkarım” anlamıyla kullanılmıştır (Sözen, 2017: 20). Terim, Rönesans’tan itibaren başta İtalyanca olmak üzere Avrupa dillerinde günlük ve edebî dilde “konuşma, zorunlu olmayan sohbet” anlamlarındadır (Duman, 2018: 155). 16. yüzyıla gelindiğinde mantık çerçevesinden dil kullanımı alanına da çıkartılan söylem, akademik “söylev” olarak işlev görür. 17. ve 18. yüzyıllarda dil, söylem aracı olarak görülmüş ve bu yönüyle de düşünceyle ilişkilendirilmiştir. Sözcük Kant tarafından “sözlü konuşmalar” için kullanılır (Messerschmidt ve Saar, 2014: 44). 19. yüzyılda pragmatik yaklaşımlar neticesinde “bağlam” kavramı da söylemin alanına dahil edilmiş ve söylem terimi bir dil eylemi olarak bağlama uygun şekilde dile yüklenen anlam ilişkilerini ifade eder olmuştur (Keller, 2011: 99; akt. Düşünceli, 2023: 75). 20. yüzyıla gelindiğinde dilin kuramsal olarak ele alınması ve sistematik olarak incelenmesi, Ferdinand de Saussure ile dilde yapısal bir yaklaşımın ortaya çıkması; Julien Greimas, Roman Jakobson, Emile Benveniste, John Langshaw Austin gibi isimlerin dili ele alış ve inceleyiş tarzlarıyla dilin kullanımına yönelişleri sonucunda söylem de kuramsal olarak incelenmiş ve kuramsal sınırları belli bir alan olarak var olmaya başlamıştır (Duman, 2018: 155).

İletişimin ve anlamın analiz edilmesi bakımından dilbilimde önemli bir yeri olan söylem, aynı açıdan dil felsefesiyle de yakından ilişkilidir. Çünkü dil felsefesinin çalışma konularından biri dil, diğeri ise anlamdır. Bu konular altında ele alınan “dil-dünya ilişkisi, bildirim, yaptırım, iletişim, diyalog; anlamla ilgili her türlü soru” söylemle ilişkilidir (Özcan, 2022: 263) Söylem; anlatımın hangi koşullarda ve nasıl gerçekleştiği, bu anlatımın iletisinin ne olduğu ve bu iletinin alıcı tarafından ne şekilde anlaşıldığı, iletinin ne anlam ifade ettiği gibi konuları içermesi bakımından dil felsefesiyle ilişkilidir. Söylemin analizi de bu açıdan yine dil felsefesini de ilgilendirmektedir.

2.3.1. Söylem Ne Değildir: Söyleme Benzeyen ve Onunla Karıştırılan Kavramlar

Alanyazında bazı kavramlar söylemle aynı anlama gelecek şekilde kullanılmış, onunla karıştırılmış olarak sunulmaktadır. Bunların söylemle ilişkisini ve ondan

farklarını ortaya koymak söylemin ne olduğunu daha iyi kavramak adına önem arz eder.

Çalışmanın bu bölümünde kısaca söylemin *sözce*, *tümce*, *dil*, *anlatı*, *metin*, *söyleşi* ve *slogan* ile farkları ortaya konulacaktır.

Söylem ve Sözce

Söylemi oluşturan birimlerin “belli bir zamanda ve yerde, belli kişilerce söylenenler, yazılanlar” anlamına gelen sözceler olduğu belirtilir (Düşünceli, 2023: 88). Günay’a göre “Sözce iki anlamsal aralık ya da iletişim durağı arasında üretilmiş dilsel yapı birlikteliği ya da tümceler bütünüdür. Söylem ise kendisini belirleyen söylemsel işleyiş bakımından göz önünde bulundurulan sözcedir.” Devamında da kavramlardan dilbilimsel yapılar içinde tümce sınırlarını aşan dil yapılarının “sözce” olduğu, bu sözcenin üretim koşulları içinde düşünülmesinin ise “söylem” şeklinde değerlendirildiği ifade edilir (2018: 36-37).

Vardar tarafından sözcenin, “sözceleme edimiyle ortaya çıkan söylem” olduğu belirtilerek söylemde üretim koşullarına işaret edilir (2002: 181). Birbirleriyle ilişkili bu iki terim arasındaki farkın kullanım koşullarına bağlı olduğu anlaşılmaktadır. Maingueneau tarafından bu kavramların metin çerçevesinde değerlendirildiği; sözcenin “metnin dil yapısının incelenmesi” söylemin ise “metnin üretiliş koşullarının dilbilimsel açıdan üretilmesi” olarak açıklandığı aktarılır (1979: 13; akt. Günay, 2018: 37).

Kıran’a göre sözce “sözcelem ediminin gözlemlenebilir sonucu olarak bir kişinin belli bir zamanda ve yerde ürettiği somut dilsel ürün” söylem de “iletişim amacıyla dilsel araçların kullanımından kaynaklanan, sözcelem ediminin gözlemlenebilir sonucu” şeklinde ifade edilir (2002: 216). Kıran’ın tanımlamalarında sözce ve söylemin birbirinden farkının tam olarak belirlenemediği görülmektedir.

Sözce dil ölçütlerine göre oluşturulan ve dil içinde anlamlı olan yapıdır (Günay, 2018: 37). Söylem ise “dil içindeki bu yapının belli biri tarafından, belli bir yerde ve zamanda içinde bulunulan şartlara göre anlam kazanan sözce” olarak değerlendirilebilir.

Söylem ve Tümce

Tümce genel olarak “dilin söz dizimi kurallarına uygun olarak üretilen ve bu kurallar çerçevesinde tek bir anlamı olan dilsel yapı.” olarak tanımlanmaktadır. Bağlamdan kopuk, doğrudan dilbilgisini ilgilendiren, konuşucunun etkisinden bağımsız olarak değerlendirilen dil birimidir. Yani tümcenin sözcelem durumuyla bağı yoktur (Kıran, 2002: 204). Bu durumda tümce, dili yapısal bir sistem olarak ele alan biçimsel dilbilimin inceleme nesnesi konumundadır.

Bloomfield tarafından tümcenin dilbilgisel betimlemelerin en büyük birimi olduğu, onun en küçük ve değiştirilebilir öğelerden meydana geldiği fakat daha büyük bir birimin oluşturucusu unsuru olamayacağı belirtilir (1966; akt. Kıran, 2002: 277). Benveniste’e göre tümce söylemin birimi olarak ona aittir (1974: 129-130; akt. Kıran, 2002: 277). Tümce söyleme ait olarak değerlendirilse de bu yeterli değildir.

Tümce gerçek bir bağlamda, belli bir özne tarafından kullanılmadığı müddetçe söylem özelliği taşımayacaktır. Söylemin olabilmesi için dil biriminin üretilme koşulu olan bağlam şarttır (Günay, 2018: 42). Dilbilgisi kuralları bağlamdan bağımsız olabilir ama dilbilgisel ilişkiler bağlamdan koparılamaz ((Johnson-Laird 1983: 451). Tümce, bu kurallara bağılı olmakla bağlamla ilişkili olmamasına karşın söylem bir ilişkiler ağıdır ve bağlamdan ayrı düşünülemez, orada anlam kazanır.

Söylem ve Dil

İnsanlar arasında iletişimi sağlayan temel yapı olarak görülen dil; onu kullanana, kullanıldığı bağlama, alıcısına göre şekillenmektedir. Toplumun ve sosyal yapının merkezinde yer alan dil, örtük biçimde bir dünya görüşünü de içerir (Özcan, 2022: 30). O, dünyayı anlatan ve dünyayı yeniden kuran bir mekanizmadır. Onu kullanan kendi dünyasını, anlamlarını bir başkasının dünyasına sunar ve sunduklarının oradaki yerini görür. Bu noktada söylem, bu “sunma” eyleminin kimler arasında, nasıl, niçin (hangi amaçla), hangi bağlamda gerçekleştiğini gösteren sistemdir. Dil, söylemin olanak koşullarından biri ve en önemlisidir. Sözbilimin etkisiyle başlangıçta sözlü dilin ele alındığı söylem çalışmaları, zamanla hem sözlü hem de yazılı dil çalışmalarına dönüşmüştür (Kocaman, 1998: 102). Bu sürecin sonucunda söylem,

yalnızca dilsel bir ürün değil, aynı zamanda toplumsal, tarihsel ve ideolojik bağlamlarda anlam üreten dinamik bir yapı olarak ele alınmaya başlanmıştır.

Söylem, dilin unsurları olan sözcük, söz öbeği ve tümcenin ötesine geçen dilin yaratıcı yanıdır. Dil bir bütünlüğü belirten toplumsal bir yapıdır ve onun öğeleri durağandır. Söylem ise devingendir; gerçek bir bağlamda dilin bireysel kullanımıdır. Söylem, dil olmadan olmaz fakat bağlamsız bir söylemden bahsetmek de mümkün değildir; söylem dil ile bağlamın etkileşimiyle ortaya çıkar (Günay, 2018: 41).

Söylem ve Metin

“Metin” *Güncel Türkçe Sözlük*’te “1. Bir yazıyı biçim, anlatım ve noktalama özellikleriyle oluşturan kelimelerin bütünü; tekst. 2. Basılı veya el yazması parça; tekst.” olarak tanımlanmaktadır (<https://sozluk.gov.tr/>, 2024). Kimi zaman “yazılı söylem” olarak ifade edilen kavram bazen de sözce ya da tümce ile eş anlamlı şekilde kullanılır. Söylem ile metin aynı değildir ve metnin tanımı da “söylem” ile yapılamaz. Söylem, gerçekleşmiş dil ürününün yaratılma süreciyle birlikte düşünülmesini gerekli kılar; burada dilin belli biri tarafından kendi sorumluluğunda ve iletişim amacıyla kullanılması söz konusudur. Metin söz konusu edildiğinde ise tümceötesi dil ürününün çeşitli düzeylerindeki eklemlemeleri, aynı ürünün biçim ve anlam açısından bir bütün oluşturması düşünülmelidir. (Onursal, 2003: 123-124).

Burada metnin de iletişim işlevi taşıyabileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Bu durum söylem ve metin arasında ayrım yapmayı güçleştiren etkenlerdendir. Brown ve Yule’un metin ve söyleme dair ele aldıkları iki yaklaşım kavramlar arasındaki farkı gösterecek niteliktedir: “metni bir ürün olarak gören” ve “söylemi bir süreç olarak değerlendiren” yaklaşım (Brown ve Yule, 1983: 195-196). Söylem bir anlamlandırma süreciyken metin, söylemden sonra ortaya çıkan somut üründür. Söylem sözcelerden, metin ise tümcelerden oluşmaktadır (Onursal, 2003: 125).

Jean Michel Adam tarafından söylemin belli bir bağlamda üretilen bir metnin içinde bulunan dilsel yapı olduğu ifade edilir. Ona göre söylem, metni kendi bağlamıyla ilişkilendiren sözceler bütünüdür; bir metin ve bu metne dair bağlamın bir arada olması söylemi vermektedir. Metin de iletişim işlevlidir ve metnin bağlamda kullanımı söylemi ortaya çıkarır (2000: 36-39; akt. Günay, 2018: 44).

Söylem ve Anlatı

Sözcelemin farklı düzlemleri olarak ifade edilen “söylem” ve “anlatı” üzerinde Emile Benveniste’in ortaya koyduğu ayrım genel kabul görmektedir (Kıran, 2002: 185). Söylem, sözceyi üretenin bunun sorumluluğunu alarak belli bir zamanda ve yerde ürettiklerini bir alıcıya aktarması durumuyken anlatıda verici tarafından sözcenin sözcelenme durumuyla ilgilenilmeyip olayların kendi kendine anlatıldığı izlenimi verilir (Benveniste, 1982: 242; akt. Günay, 2018: 45).

Anlatıda sözcelem gizliyen söylemde sözcelem açıktır. Söylemde bir verici ve alıcının varlığı gereklidir. Anlatı bunlardan bağımsız olduğu için nesnel, söylem ise öznel. Anlatı sözcelem durumundan ve ediminden kopukken söylemde bu durumun ve edimin izleri (ben-burada-şimdi) görülür. Konuşucu tarafından alıcıyla doğrudan ilişkide bulunulmak istenmediğinde anlatı biçimi seçilirken konuşucunun sözcede varlığını göstermek istediği hâllerde söylem biçimi tercih edilir (Kıran, 2002: 185-186).

Söylem ve Söyleşi

Daha çok “karşılıklı konuşma, sohbet” gibi anlamlarıyla bilinen söyleşi Günay tarafından “iki kişi arasındaki sözel etkileşimi belirten bir söylem türü” olarak ifade edilir. Konuşma yetisine sahip herkesin gerçekleştirebileceği dilsel bir etkinlik olması dolayısıyla da söyleşi, en belirgin söylem biçimi olarak değerlendirilir (2018: 47).

Söyleşi, toplulukları birbirine bağlama ya da birbirinden ayırma işlevine de sahiptir. Söyleşinin varlığı toplumsal etkileşimi artırıp aradaki bağı kuvvetlendirirken olmaması bu işlevin ortadan kalkmasına ve toplum olma niteliğinin yitirilmesine neden olabilir (Günay, 2018: 47). Bu nedenle söyleşi yalnızca bir iletişim biçimi değil, aynı zamanda toplumsal bütünlüğün korunmasını ve ortak anlam dünyasının sürdürülmesini sağlayan temel bir pratiktir olarak düşünülebilir.

Söylem ve Slogan

“Bir düşüncüyü kolay hatırlanıp tekrarlanabilir bir biçimde ifade eden kısa, çarpıcı söz; kimlik, topluluk, örgüt, kurum veya kuruluşun amaç ve araçlarını özlü bir biçimde tanımlayan deyiş veya söz.” (<https://sozluk.gov.tr/>, 2024) olarak tanımlanan

slogan ilgili nesnenin ya da alıcının vurgulandığı, kendine özgü anlatım biçimi bulunan kısa dilsel yapılardır. (Günay, 2018: 48).

Slogan da bir tür söylemdir. İkisinin farkı biçim ve işlevdedir. Slogan söyleme göre daha çarpıcı, akılda kalıcı, yinelenabilir, genelde de ortaklaşa dile getirilen bir sözce türüdür. Reklam, ticaret, siyaset gibi alanlarda sıkça kullanılır ve bununla alıcıda belirgin tepki uyandırılmaya çalışılır. Yani sloganın diğer söylemlerden farkı düzenlenme biçimi ve anlatım özelliğindendir (Günay, 2018: 50). Dolayısıyla slogan, anlamı yoğunlaştırılmış, duygusal etkiyi ve ikna gücünü önceleyen, kısa ama yüksek etkili bir söylem biçimi olarak değerlendirilebilir.

2.3.2. Söylemle İlişkili Temel Kavramlar

Söylemin daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunacağı düşünüldüğünden söylemle ilgili bazı temel kavramların onunla ilişkisi üzerinden aktarılması yerinde olacaktır. Burada ele alınacak olan temel kavramlar *dil*, *dil dışı unsurlar*, *ileti*, *anlam*, *bağlam*, *yorum* ve *ideolojidir*.

Söylemin Dil ve Dille Dışı Unsurlarla İlişkisi

Dil ve söylem birbirinden ayrı düşünülmemeyecek iki kavramdır. Söylem, temelde dil ile olur. Dil söylemi, söylem de dili şekillendirir. Dille öznenin dünyası başkalarına sunulur ve bu sunma işinin belli bir bağlamda gerçekleşmesi söylemdir. Söylemin olanak koşullarından en önemlisi dildir (Kocaman, 1998: 102).

Bireysel kullanım ile dil, söyleme dönüşür. Söylem ile dilsel ürünler kullanımları içinde anlam kazanır ve böylece dil, söylem olarak üretilir. Dil, sözcelemeden önce yalnızca dilin bir olanağıdır. Söylem o olanağın gerçekleştiği durumu kapsar. Söylem, durağan olan dilin yaratıcı ve devingen konuma getirilmesidir (Günay, 2018: 40-41). Burada bahsedilen “bireysel kullanım” ifadesi önemlidir. “Öznellik/ sübjektivite” olarak da ifade edilen bu durum söylemlerin öznelarası ve metinlerarası olmasını ön plana çıkarmaktadır.³³ Öznellik anlamlara dikkat çeken bir

³³ Söylemin metinlerarasılıkla ilişkisi için ayrıntılı açıklama *Söylem ve Metinlerarasılık* başlığında yer almaktadır.

kavramdır. Anlam, söylemsel süreçlerde açığa çıkar ve özelliğın bir ürününü olarak doğrudan söylemin yapısal özelliğı olarak görülür (Sözen, 2017: 25).

Söylem ve dil ilişkisinde insanın rolü önemlidir. Dile sahip olan insan tarafından dille bir şeyler aktarılır, bu aktarımla belli bir yerde ve zamanda belli bir amaç taşınır; karşıdakinde bir anlam, etki uyandırılır. Böylece insan, dili gerçekleştirerek söyleme dönüştürür (Genç 2016: 23). Bu bakımdan insan dili sadece kullanan değil; aynı zamanda onu bağlama, niyete ve toplumsal etkileşime göre biçimlendiren ve dili söylem düzleminde var eden öznedir.

Dil sınırlı sayıda malzemedenden oluşsa da onu kullanan tarafından bu malzeme sınırsız anlam üretecek şekilde kullanılmaktadır. Konuşucular tarafından ifade edilmek istenenler dilin malzemesinin sınırlarının aşılmasını; farklı söz öbekleriyle, metaforlarla, tamlamalarla, bağdaştırmalarla sınırsız ifade olanağını mümkün kılmıştır. İnsan tarafından bu yeni ifade olanaklarının üretilmesi aynı zamanda o ifadenin üretildiğı yere, zamana, amaca ve alıcıya da bağlıdır (Hirik, 2023: 572). Böylece dilin gramer ve tümce olmaktan çıkıp tümce ötesi bir şeye, söyleme ulaştığı görülür. Söylem sayesinde dilin durağan, sınırlı bir yapı olmaktan ziyade işleyen, ilerleyen, zengin ve yaratıcı yönü ortaya çıkarılır.

Her ne kadar söylem için “kullanımdaki dil” dense de onun bundan fazlası olduğu yukarıdaki açıklamalarla verilmiştir. Söylem, sadece dilsel yapılar değildir. Dil dışı yapılar da söylemin içindedir. Başka bir deyişle, söylem daha geniş bir şekilde düşünüldüğünde sözlü, yazılı ya da sözsüz ürünler arasında bulunan düzenlilikleri de içermektedir (Sözen, 2017: 29). Birinin kurduğu “Niçin camı açmıyorsun?” sözcesi kadar bu sözceyi kurduğu sıradaki üzgün bir surat ifadesi, kaldırılan kaşlar, bir el hareketi de söyleme dahildir. Bu nedenle söylemle ilgili çalışmalarda dilsel yapılar olduğu kadar dil dışı unsurlar (görseller, pullar, jest ve mimikler vb.) da göz önünde bulundurulmalıdır (Ercan ve Marsh, 2016: 317). Bunlar doğrudan sözde veya yazıda ifade edilmeseler de anlamı etkilemekte, bunlar sayesinde edimsel durumlar ortaya çıkabilmektedir (Hirik, 2023: 57). Hatta belli durumlarda suskunluk da bir söylem olabilmektedir. Örneğın; bir futbol maçında taraftarın yenilen takımlarını protesto etmek için suskunluk eylemi yapmaları da bir söylem içerir (Özlem, 2015: 37).

Söylem, Anlam ve İleti

Önceleri dilbilim çalışmalarında dilin sözcüklerle ve tümcelerle ilgili yapısı göz önünde bulundurulurken zamanla dilin sadece bunlardan ibaret olmadığı; anlamın bir sözcüğün sözlüklerde geçebilecek içerikleri olmasıyla beraber o sözcüklerin, ifadelerin kullanım koşullarının tamamının anlamın belirlenmesinde etkili olduğu anlaşılmıştır. Buradan anlaşılacağı üzere anlam, ifadenin kullanıldığı bağlama duyarlıdır. Söylem incelemelerinde belli bir bağlamda açığa çıkan anlamlar önemli bir yer tutmaktadır. Yani söylemin anlaşılmasındaki temel yapılardan biri de anlamdır (Düşünceli, 2023: 99). Dilin belli bir bağlamda kullanılması olarak ifade edilen söylemin anlamla ilişkisi, dilsel yapıların bağlam içinde yorumlanma biçimi noktasındadır.

Söylemin yüklü olduğu anlamlar Doyuran tarafından “düzanlam” (dili içi) ve “yananlam” (dil dışı) olarak ayrılmaktadır (Doyuran, 2018: 303). Düzanlam ifadenin uyandırdığı ilk çağrışım, herkes tarafından aynı şekilde anlaşılabilen anlamıdır. Yananlam ise ifadenin bağlam içinde kazandığı; duygusal, toplumsal, kültürel, siyasi vb. açıdan değerlendirilmesi gereken anlamıdır (Kıran, 2002: 255). Söylem çalışmalarında özellikle yananlamların incelenmesi niyeti açığa çıkaran önemli bir unsurdur.

Sözen tarafından söylemle anlam ilişkisi Tim Dant’ın “anlam mübadelesi” kavramı üzerinden açıklanır ve Dant’tan aktarılarla konu aydınlatılmaya çalışılır. Söylem, anlam ve etkileşim düzeyinde ortaya çıkan bir dil pratiğidir. Söylemlerde anlamın nasıl şekillendiği anlam mübadelesi olarak ifade edilir. Mübadele, bir anlamın bir başka anlam yerine kullanılabilmesi durumunu belirtmektedir. Anlam mübadelesi değişen anlam unsurlarını gerektirir. Neticede söylem bir anlam mübadelesi olarak tarif edilmektedir (Dant, 1991: 185, 208; akt. Sözen, 2017: 34).

Düşünen bir varlık olan insan; düşündüklerini, hissettiklerini başkalarına aktarma ihtiyacı duyar ve bunu yaparken de sözlü, yazılı ya da sözsüz yollara (beden dili, jest ve mimikler) başvurur (Söylemez ve Kasımoğlu Dönmez, 2024: 189). İletişim adı verilen bu süreçte gönderenin aktarmayı hedeflediği her şey *iletidir*. Bu hedef,

söylem çalışmalarının temel öğelerinden biridir. Söylemle ilgili çalışmalarda çözümlenip ortaya konulmak istenen; aktarılması hedeflenen iletinin tam olarak ne olduğu, bunun nasıl aktarıldığı ve alıcının iletiden anlaması gerekenlerdir. Bağlama göre şekillenen anlam, iletiden de etkilenir. Konuşucu tarafından gönderilmek istenen ileti ifadelerle yüklenen anlamların değişip dönüşmesinin en önemli sebeplerindendir.

Söylem ve Bağlam

Bağlamın pek çok alanda çeşitli tanımları bulunsa da burada önemli olan onun söylem açısından ne anlama geldiğidir. *Dilbilim Sözlüğü*'ndeki “bir dil biriminin bitişiğinde ya da çevresinde onu anlam, işlev, yapı bakımından etkileyen birim ya da birimler; iç bağlam, dil içi bağlam da denir; dil birimlerini etkileyen dil dışı etmenlerin tümü; durum bağlamı da denir” (İmer vd., 2011: 41) şeklindeki birinci ve üçüncü tanım, bağlamın iki türünden bahsetmekle beraber söylemle alakalı olan bölümleridir. Yine bu çerçevede Kocaman, bağlam için “sözcenin geçtiği metin, onu kimin nerede, niçin, kime söylediği, konuşma eyleminin toplumsal anlamı vb.” demektedir (Kocaman, 1998: 102). Bağlam, anlamla yakın ilişkidir. Söylemde ifadeler bağlama göre anlam kazanmaktadır.

Söylem açısından bağlam “söylemin ortaya çıktığı ve devam ettiği sosyal, kültürel, psikolojik, tarihsel, dilbilimsel ve iletişimsel unsurlardan oluşan şartlarla ortaya çıkan bütünlük” olarak ifade edilmektedir (Gür, 2013: 190). Söylem, belli bir durum içindeki şartlara bağlı olarak gerçekleşmekte; söylemin iletisi, anlamı, üslubu bu şartlara göre şekillenmekte; söylemler, belli bir bağlama göre kendisini göstermektedir (Özlem, 2015: 38). Yani söylemler boşlukta olmayıp bir bağlam içinde gelişir, başka söylemlerle ve bağlamlarla ilişkiye girer. Böylece dışsallaşır. Bağlamlar sayesinde söylemlerin soyut, ayrılmış yapılar olmadığı anlaşılır (Sözen, 2017: 25).

Schiffrin'e göre dil; geçmiş deneyimleri, toplumsal durumları ve şartları içeren çeşitli bağlamlar içinde üretilmekte ve yorumlanmaktadır. Onun nasıl kullanıldığı ve yapılandırıldığı incelenirken bu bağlamlara nasıl dahil olduğunun göz önünde bulundurulması gerekmektedir. (Schiffrin, 1987: 3-4). Yule'a göre de söylem analizi yapılırken dilin belli bir bağlamda bir niyeti ifade etmek için kullanıldığı sürece odaklanılmaktadır (Yule, 1996: 83). Böylece onun tarafından da bağlamın söylemdeki

önemi belirtilir. O halde söylem çalışmalarında bağlamın ele alınmasının söylemin özelliklerini ortaya koymadaki rolü açıkça görülmektedir.

Johnstone tarafından söylem ve bağlam ilişkisi şu altı maddeyle özetlenir (2008: 10):

1. Söylem dünya tarafından şekillendirilmekte ve dünyayı şekillendirmektedir,
2. Söylem dil tarafından şekillendirilip aynı zamanda onu şekillendirir,
3. Söylem katılımcılar tarafından şekillendirilip katılımcılarını şekillendirir,
4. Söylem önceki söylemler tarafından şekillendirilir ve gelecekteki olasılıkları şekillendirir,
5. Söylem, mecrası tarafından şekillendirilirken bir yandan da mecrasını şekillendirir,
6. Söylem amaç tarafından şekillendirilmekle beraber amacı da şekillendirir.

Bu maddeler ışığında söylemin bağlamı bağlamın da söylemi doğrudan etkilediği, ikisinin birbirinden beslendiği söylenebilir.

Van Dijk tarafından da bağlamın dili kullanarak söylem üretenlerin söylemlerini sosyal çevreye uyarlamalarında etkili olduğu belirtilir. İletişim esnasında aynı ya da benzer konuların, anlamların ifade edilmesi durumunda bunların farklı hâle getirilmeleri bağlamla ilişkilidir. Hakkında konuşulan şeyler aynı olsa da bunların sosyal çevreye uygun biçimde sunulmasını sağlayan, yani söylemi şekillendiren bağlamdır. Bu da bağlamların dinamik ve iletişim durumlarına daima uyarlanabildiklerini gösterir. Söylem sonucunda alıcıların bilgisi sürekli değişir. Söylemin etkili olabilmesi de alıcının o an içinde bulunduğu bağlamla ilişkilidir. Bağlamlar söylemlerin sözcük seçimi, söz dizimi, vurgu, tonlama gibi değişkenlerini de kontrol etmektedir. Bu nedenle bağlam durumları söylem üretimi sırasında bellekte aktif tutulmalıdır (Van Dijk, 2008: 73-74).

Kişinin içinde yaşadığı dünya gerçekliği dışında onun bilincinde yer alan varsayımlar da bağlam olarak düşünülebilir. Beklentiler, inançlar, önyargılar, ön kabuller, hatıralar, kültürel altyapı, bilişsel gelişim durumu gibi unsurlar da söylemde, söylemin yorumlanmasında fiziki çevre dışında kalan bağlam olarak düşünülebilir (Çobanoğulları, 2021: 20). Çünkü bu durumların hepsi söylemin ve yorumun ortaya çıkmasında, söylem türünün tespit edilmesinde rol oynamaktadır.

Söylem ve Yorum

Güncel Türkçe Sözlük'te yorumun tanımları “1. Bir yazının veya bir sözün, anlaşılması güç yönlerini açıklayarak aydınlığa kavuşturma; tefsir, 2. Bir olayı belli bir görüşe göre açıklama, değerlendirme, 3. Gizli veya hayalî olan bir şeyden anlam çıkarma; tabir, 4. Bir ürünün, bir modelin, bir sanat eserinin farklı bir açıdan ele alınarak yeniden oluşturulmuş biçimi; versiyon, 5. Bir müzik parçasını veya bir tiyatro oyununu kendine özgü bir duyarlık ve teknikle çalma, söyleme veya oynama.” (<https://sozluk.gov.tr/>, 2024) olarak verilmektedir.

Sözlü ya da yazılı bir metni yorumlamak gizli bir anlamı ortaya çıkarmaktan ziyade konuşucu, dinleyici, yazar, kişiler ve okuyuculardan oluşan söylemin doğasını aydınlatmaktır. Yorum; söz, yazı, söylem ve metin kavramlarının tümünü kuşatıcı niteliktedir (Sözen, 2017: 31, 33). Bu nedenle yorum, anlamın tek bir kaynağa indirgenemeyeceğini; dil, bağlam ve özne arasındaki etkileşimle sürekli yeniden oluştuğunu gösteren bir etkinlik olarak düşünülebilir.

Söylem açısından yorum, anlam ve eylem arasındaki bağı açıklayan şeydir. Bir yandan da yorum sayesinde söylemle aktarılmak istenenler açıkça ifade edilir. Yorum bir süreçtir. Bu süreçte söylemde açıkça belirtilmeyen fakat söylenmek istenenler alıcı tarafından söylemin alıcıya çağrıştırdıklarıyla ve bu süreç içinde alıcının elde ettiği veriler sayesinde ortaya çıkarılır (Düşünceli, 2023: 104). Bunu yapabilmek de alıcının, diğer bir ifadeyle yorumcunun dile hâkim olması, büyük çerçeveyi görebilmesi ve ayrıntıları gözden kaçırmaması ile olur. Bu noktada dil içi ve dil dışı bağlam unsurlarına odaklanmak gerekmektedir (Doyuran, 2018: 303).

Yorum, söylemin alıcıyı ilgilendiren tarafıdır. Alıcının söylemden anladığı şey gönderenin ifade ettiğinden farklı olabilmekte, yorum buna imkân tanıyabilmekte ve

alıcı, söylemde ifade edileni yorumlayarak onu yeniden inşa etmektedir (Güngör, 2020: 4). Yani yorum söylemden yeni bir söyleme geçiş olarak görülebilir.

Söylem ve İdeoloji

İdeolojiyle ilgili akademik çalışmalarda ortak bir tanım bulunmamakla birlikte (Macit, 2016: 30) sözcük, *Güncel Türkçe Sözlük*'te “siyasal veya toplumsal bir öğreti oluşturan, bir hükûmetin, bir partinin, bir grubun davranışlarına yön veren politik, hukuki, bilimsel, felsefi, dinî, moral, estetik düşünceler bütünü” olarak geçer (<https://sozluk.gov.tr/>, 2024). Dil, ideolojiyi taşıyan bir araç olarak düşünüldüğünde söylemin de bu araca işlev kazandıran unsur olduğu açıktır (Düşünceli, 2023: 105). Bilhassa uygulamalı çalışmalarda söylemin ideolojiyi de kuşattığı ifade edilir (Sözen, 2017: 31). Söylem, ideolojinin yalnızca dil aracılığıyla aktarılmasını değil; aynı zamanda onun yeniden üretilmesini ve toplumsal yapılar içinde görünür hâle gelmesini sağlayan bir mekanizma olarak değerlendirilebilir.

Sözlü, yazılı veya sözsüz bir söylemde farklı alanlarda çeşitli ifade tarazları, kelime haznesi, gramer yapıları kullanılmakta ve bu durum farklı söylem türlerini ortaya çıkarmaktadır: siyasi (politik) söylem, suç söylemi, bilimsel söylem vb. (Fairclough ve Wodak, 1997: 259; akt. Çakmak ve Bilişli, 2019: 100). İdeolojik söylem de bu söylem türlerinden biridir.

Doyuran tarafından “her söylemde ifade edilmek istenen temel bir düşünce, bir mesaj diğer bir ifadeyle ideoloji gizli olduğu” belirtilse de (2018: 303) burada ele alınan ideoloji onun kullandığı anlamda sıradan bir “düşünce, fikir, mesaj” değil; etki alanı daha geniş ve daha sistemli ideolojilerdir. Bu bir kişinin olabileceği gibi bir grubun ya da toplumun ideolojisi de olabilir. Söylem çalışmalarında bu tür ideolojinin ve ideolojik süreçlerin görünür hâle gelme şekilleri de ele alınır. Söylemlerin belirli iktidar ilişkilerinin sürdürülmesine katkı sağlamaları açısından ideolojik bir tarafa sahip oldukları söylenebilir (Şah, 2020: 211).

İletişimde alıcılar ve vericiler birbirlerini kendi ideolojileri doğrultusunda etkileme, yönlendirme amacındadırlar. Bir bakıma ideolojiler, çıkan söylemler üzerinden şekillenmektedir. Bunun tam tersi de geçerli olmakta, ideolojiler söyleme yön ve şekil verebilmektedir. Her ideolojinin bir söylemi her söylemin de bir ideolojisi

olduğu ifade edilir (Güngör, 2020: 4). Dijk tarafından da söylemin “ideolojilerin yeniden üretiminde vazgeçilmez bir role sahip olduğu belirtilir (2015: 15). İdeoloji tarafından şekillenen söylemlerin yönlendirme amacı güttüğü söylenebilir. Yönlendirmede, alıcılar etki altında bırakılır. Bunu sağlayan da dilin ideolojiyi aktarmada istenilen doğrultuda kullanılmasıdır (Duman, 2018: 22).

İdeoloji ve söylem ilişkisi Fairclough tarafından üç temelde ele alınmaktadır. İlk olarak ideolojinin kurumların uygulamalarındaki maddi varlığından söz edilir. Kurumların uygulamalarında söylemlerle ifade edilen pratikler ideolojinin maddi biçimleri olarak anlaşılır. İkinci temelde ideoloji, bireylerin “özne” durumuna gelmesini etkileyen bir olgu olarak düşünülür. Söylemdeki en önemli ideolojik etkilerden birinin öznenin oluşturulması, yani bireyin belli bir kimliğe ya da role bürünmesinde ideolojinin etkisi olduğu ileri sürülür. Bunun dilbilimciler tarafından göz ardı edilen fakat söylem açısından en önemli nokta olduğu belirtilir. Üçüncü temel ise *ideolojik devlet aygıtlarıdır*. Bunlara eğitim ya da eğitim kurumları örnek gösterilebilir. Bunlar sınıf mücadelesinin sürdüğü yerler olmakla birlikte aynı zamanda bu mücadelenin bir parçası konumundadır. İdeolojinin anlaşılmasının gözetildiği bir söylem analizinde söylem içindeki mücadeleleri ve bu mücadelelerin söylem aracılığıyla nasıl işaret edildiğini göstermek esastır. Kısacası ideoloji kurumlar vasıtasıyla somutlaştırılıp özneyi kurarken bir yandan da toplumsal mücadelenin temelinde yer alır (Fairclough, 1992: 87).

Eleştirel söylem analizi çalışmalarıyla bilinene Van Dijk tarafından eleştirel söylem çalışmalarının dayanakları arasında söylemlerin ideolojik çalıştığı ve güç ilişkilerinin söylemsel olduğu düşüncesi yer almaktadır. Buna karşın söylem üzerinden ideolojileri okumanın her zaman mümkün olmadığı söylenir. Bunun nedeni olarak da ideolojilerin oldukça genel ve soyut olabilmeleri durumu gösterilir (Van Dijk, 2008: 79).

Söylem ve Metinlerarasılık

Metin kavramı, birbirinden ayrı ve karşıt şekilde düşünülen söz ve yazının söylem noktasında bütünleştirilmesini sağlamaktadır. Bu nedenle kimi zaman sözlü ya da yazılı söylem yerine “metin” kavramının kullanıldığı görülür (Sözen, 2017: 32). Bir

metnin bağlamıyla beraber ele alınması söylemi vermektedir. Yani iletişim bağlamına sunulan bir metin, kullanıma girmiş olur ve söylem ortaya çıkar (Günay, 2018: 44).

Bir metnin temel özelliklerinden biri ilişkiler ya da bağıntılardır. Bu bağıntılar “bağdaşıklık” olarak adlandırılan; metin içindeki kelime, cümle ya da diğer unsurlar arasında olabileceği gibi onu okuyanla metin arasında da gerçekleşebilecek karşılıklı etkileşimlerdir. Bu durum anlamın aslında metnin arka planında yer alan sosyal geleneklerle metindeki sosyal durumdan, okuyucunun metinle ne yapmak istediğinden kaynaklanmasını sağlar. Bir de metnin anlamlandırılmasında başvurulabilecek başka metinler vardır. Yani metnin başka metinlerle de ilişkisi söz konusudur. Bu ilişkiye *metinlerarasılık* denmektedir (Jones, 2012: 8, 17).

Güncel Türkçe Sözlük’te “Bütüncül bir yapıya kavuşturulması amacıyla bir edebî metnin dokusuna hem edebiyat alanından hem de başka alanlardan metin parçalarının katılması.” (<https://sozluk.gov.tr/>, 2024) biçiminde tanımlanan metinlerarasılık söylemden bağımsız düşünülemez. Jones tarafından metinlerde ve ifadelerde başkalarının sözlerinin, fikirlerinin benimsendiği; buralarda yer alan fikirlerin kişinin kendi temsil etme biçimiyle iletildiği belirtilir. Bunlara “birebir alıntı yapmak, dolaylı anlatımla atıfta bulunma, ‘dedi’, ‘ısrar etti’, ‘iddia etti’ gibi kelimeleri kullanarak fikirlerin ya da sözlerin karakterize edilmesi” örnekleri verilir. Metinlerarasılığın yalnızca başkasının sözlerinin ya da fikirlerinin kişinin kendi kelimeleriyle karıştırılması ve böylece bir şey anlatılması olmadığı, bunun sosyal dillerin ya da anlatımların karıştırılmasını da ifade ettiği söylenir. Burada araya giren ve karışıklığı yaratabilecek olan, ideolojinin ya da gücün sözünün, fikrinin araya girebilecek olmasıdır.³⁴ (Jones, 2012: 17-18).

Bakhtin tarafından da sözlü ve yazılı tüm ifadelerde, herhangi bir sohbette ya da bilimsel bir makalede, bir romanda konuşucunun ifadesinin hem önceki konuşucuların ifadeleri bakımından geriye hem de beklenen ifadeler bakımından ileriye dönük olarak yönlendirildiği belirtilir. Ona göre her ifade, iletişim zincirinde bir halkadır. Tüm ifadeler, kişinin “kendi” oluşundan ve değişken durumlardan kaynaklanan farklılıklar içerse de konuşucu tarafından geçmişteki bir ifadenin

³⁴ Jones tarafından konuyu açıklanması için Gee’nin *Social Linguistics and Literacies* adlı kitabından alınan bir örnek verilmiştir. Bkz. Jones, 2012, s. 178-179.

yapılandırılıp yeniden inşa edildiği ve ileride beklenen söz ve fikirlerdir (Bakhtin, 1986: 89). Kristeva'ya göre ise metinlerarasılık tarihin metne, metnin de tarihe ve eklemelenmesidir. Tarihin metne eklemelenmesiyle metnin geçmişteki metinler üzerine kurulduğu ve bu metinleri özümlediği anlatılır. Metnin tarihe eklemelenmesiyle ise geçmişteki metinlere vurgu yapması, bu metinlere yanıt vermesi, onları tekrar işlemesi; böylece de tarihin yapılanmasına, daha geniş değişim süreçlerine katkı sağlaması, gelecek metinleri öngörmesi, şekillendirmesi ifade edilir (Kristeva, 1986: 39-40).

Fairclough tarafından kendi söylem analizi açıklamalarının ideoloji ve hegemonyayla beraber metinlerarasılık kavramına odaklandığı söylenir. Onun tarafından metinlerarasılığın metinlerin toplumsal dağılımı, geçirdikleri dönüşüm ve söylemde sosyal kimliğin kurulması bağlamında ele alındığı belirtilir (Fairclough, 1992: 9-10).

Fairclough'a göre bir metinde diğer metinlere doğrudan atıfta bulunulan “açık metinlerarasılık (manifest intertextuality)” ve metinlerarasılık kavramının daha geniş bir bakış açısına taşındığı; söylem düzlemlerinin, yani dilin kullanıldığı toplumsal ve kültürel yapıların ön planda olduğu “yapısal metinlerarasılık (interdiksivite)” vardır. İkincisinde metinlerin farklı söylem türleri ve toplumsal alışkanlıklardan çeşitli öğeler olarak oluşturulduğu ifade edilir. Metinlerarasılıkta metinlerin tarihî süreçte önceki metinleri ve dilsel alışkanlıkları alıp onları günümüzde yeni bir şekle dönüştürmesi söz konusudur. Söylem türleri, geleneklerden ve metinlerden faydalanmanın yollarını rutin hâline getirmeye çalışır; bunları belli anlatılarda yeniden ortaya koyar. Böylece söylem düzenlerinin öğelerinin yeni kombinasyonları ve metinlerarasılık türleri sayesinde yaratıcı bir biçimde yeniden şekillendirilmesi mümkün olur (Fairclough, 1992: 85).

Söylem ve Felsefe

Dil, başlangıcından bugüne felsefenin esas konularından biri olmuştur. İnsan, kendini ifade etmeye yarayan bu gücü daima anlamaya, çözmeye çalışmış ve sorgulamıştır. Felsefe yapmanın yolu da dilden geçmektedir ve filozoflar doğru sorularla, cevap aradıkları şeyleri ortaya koymaya çalışırken dilin sonsuz evrenini keşfetmeye çalışırlar. Bu da onları dille ve anlamla ilgili sorular sormaya iter.

Söylem, felsefeyle gündelik hayatı birbirine yaklaştıran felsefî bir ürün olarak değerlendirilir (Sözen, 2017: 18). Önceleri “retorik” olarak bilinen söyleme yakın çalışmalar, felsefî düşüncelerin ortaya atılması ve savunulmasında dili etkili ve doğru kullanarak dinleyeni ikna etmede bir yöntem olarak kullanılır.

Bir düşünme etkinliği olan felsefe dil yoluyla görünürlük kazanır. Filozoflar düşünceleri ve dünya arasındaki ilişkiyi söylemleriyle dışa vurmuş olup bunu incelerler (Çotuksöken, 2000: 58-59). Bu incelemelerle felsefenin problemlerine çözüm aranır ve dilin problemleri çözüldüğünde felsefenin de problemlerinin ortadan kalkacağı görüşü ile “dil felsefesi” alanı ortaya çıkar. Bunun devamı olarak yalnızca ideal dilin değil, gündelik dilin de inceleme konusu yapılması ve esas araştırmaların bu alana yoğunlaştırılması gerektiği filozoflar tarafından ifade edilir³⁵. Pratikteki dil üzerine çalışmaların başlaması söylemin incelenmesini de içerecek şekilde ilerler; “söylem çözümlemesi” ve “söylem analizi” çalışmaları kendine özgü bir alanda ilerler.

2.3.3. Söylem Yaklaşımları

Söylem yaklaşımları dilbilim, dil felsefesi, sosyoloji, psikoloji gibi insani bilimlerin söylem ile ilgili düşüncelerinin şekillendirdiği yaklaşımlardır. Bu yaklaşımların temelinde dilbilim ve dil felsefesi kuramları vardır. Arka planda 1918’de Wittgenstein’in, 1920’li yıllarda Mikhail Bahktin’in olduğu görülse de yaklaşımların ortaya çıkmasındaki gelişmeler söylem çalışmalarının giderek arttığı 1960’lı yıllara denk gelmektedir. 1970 ve sonrasında ise söylem çalışmaları başlı başına bir disiplin olarak devam etmiştir (Elbirlik ve Karabulut, 2015: 33-34).

Bu başlık altında farklı disiplinlerden hareketle ortaya çıkan söylem yaklaşımları kısaca ele alınacaktır.

Yapısalcı Söylem Yaklaşımı

Saussure tarafından dilin tek tek öğelerden oluşan bir yığın olmayıp sistemli bir yapı, bir dizge olduğunun ortaya konulmasıyla dile ve onun bireysel kullanımı olan söze karşı farklı tutumlar ortaya çıkmıştır. Dilbilim alanında yankı uyandıran bu tutumların tamamı daha sonra *yapısal dilbilim* olarak adlandırılır ve bu, “dili bir yapı

³⁵ Bkz. *Dil Felsefesi* başlığı.

olarak ele alan, eşsüremlî yaklaşıma ağırlık veren çeşitli dilbilim akımlarının ortak adı” olarak açıklanır (Vardar, 2002: 219).

“Bireysel kullanım, dilin kullanımı” gibi anlayışların dilbilim çalışmaları ile diğer disiplinlerde ciddi şekilde yer almaya başlaması yapısal yaklaşımla başlar. Bu yaklaşımda dünyanın kendisinin ne olduğundan ziyade insanların onu nasıl anlamlandırdıkları keşfedilmeye çalışılmıştır (Çelik ve Ekşi, 2013: 102). Yaklaşımda dille ilgili de böyle bir tutum sergilendiği söylenebilir. Söylemi, yani insanın dili nasıl kullandığını bir çalışma nesnesi hâline getiren ilk yaklaşım olması bakımından yapısalcılık önemli bir yere sahiptir. Bununla birlikte bu yaklaşımın hem antropolojide hem de dilbilimdeki çalışmalarında insanın geri planda bırakıldığı, yapının önemsendiği belirtilir (Çobanoğulları, 2021: 30).

Yapısalcı dilbilimin öncüsü Ferdinand de Saussure’ün dilbilim yaklaşımı sayesinde dilin gerçek dünyayı yansıtmadığı, anlamın kültür içinde ve toplumsal uzlaşma sayesinde ortaya çıktığı düşüncesi kabul edilmeye başlanmıştır. Saussure’ün bu yeni düşüncesiyle söylem araştırmalarına yeni bir yön verilmiş, söylem yaklaşımlarının temeli oluşturulmuştur (Durna ve Kubilay, 2010: 48)

Saussure tarafından dil ile söz arasında bir ayrım yapılır. Burada dil, toplumsal hafızada ortak olarak bulunan kurallar bütünü iken söz, bu bütünün birey tarafından kullanımı olarak ifade edilir (Saussure, 1998: 49-51). Saussure’ün dilbilim çalışmalarında dile önem verdiği görülür. Söz dile dayanarak kavranabilir ve söz bir gerçek olarak ele alındığında dile ulaşılabilir. Dil, sözün ürünü ve aracıdır (Vardar, 2002: 45-46). Saussure’ün dilbilimdeki dil/ söz ayrımı Lévi Strauss tarafından antropolojide yapı/ olay hâline dönüştürülmüş, Saussure’ün dili ön planda tutmasına benzer şekilde Strauss’un da toplum sistemindeki toplu bilinçle ilgilenmeyip insan aklının bilinçsiz yapılarına yöneldiği görülmüştür (Çobanoğulları, 2021: 30). Onun çalışmalarının alanına giren *mit* ifadesi Türkçede *söylen* biçimindedir ve Strauss tarafından söylen söylemin bir parçası, çeşidi olarak görülür. Onun söylenlerin sistemini analiz etme çalışmaları, söylem analizi çalışmalarının ilk şekilleri olarak düşünülebilir (Elbirlik ve Karabulut, 2015: 40). Lévi Strauss Saussure’ün sözünü ettiği dilsel yapıdaki özelliklerin, toplumsal yapıda da geçerli olabileceği düşüncesi ile yapısalcılığı etnolojide temellendirmeye çalışır (Kotlu, 2007: 58).

Yapısalcı anlayışta dilin ardında her zaman bir yapı olduğu fikri benimsenir. Dilin içinden doğan ve dil aracılığı ile varlık gösteren söylemde de her zaman bir yapıdan yola çıkılır ve yapı aracılığıyla bir küme kurmaya girişilir. Saussure'e göre bir dilin var olması için bir topluluğun bulunması şarttır. Bu açıdan dilin varlığından toplumsal varoluş dışında söz edilemez. Bu bağlamda dil, dilin göstergesi konumundadır. Günümüz söylem kuramlarınca Saussurecü dilbilim sistemi kabul edilse de bütün söylemlerin ardında tek ve genel bir sistem olduğu fikri reddedilir; diğer dilbilim açıklamalarından beslenilir (Çelik ve Ekşi, 2013: 102).

Bilgi ve Güç Temelli Söylem Yaklaşımı

Bilgi (episteme) ve güç temelli söylem kuramının temsilcisi Michel Foucault'dur. Ona göre söylem; arzu ve gücü taşıyan bir bilgi, bilgi teorisidir. Onun söylem tanımı "söylem dilin yorum aracılığıyla konuşturulmasıdır; söylem sözel işaretler ardışıklığıdır" şeklindedir. Evrensel söylem ise zihnin en basit temsillerinden en ince çözümlemelere, en karışık bileşimlere kadar olan doğal ve gerekli ilerleyişinin tanımlanması olanağıdır; bu söylem, kökeninin ona dayattığı tek düzenin içine sokulmuş bir bilgidir (Foucault, 2001: 129, 135).

Foucault'a göre anlam dil içinde meydana gelir ve onun düşünsel bir boyutu vardır (Foucault, 2001: 35). Bu noktada söylemi anlamlandırmak dilin görevidir. Onun çalışmalarının temelinde "düzen" kavramı yer alır. Söylemin de dil gibi kuralları ve düzeni mevcuttur. Düzen ilkesine göre deneyim ve bilginin düzenlenmesi için daima bir yol vardır. Ona göre "her çağda ve toplumda insanların yazımını, konuşmalarını, yargılamalarını, duygularını dile getirme biçimlerini bile yöneten sistem benzeri bir şey arka planda iş görmekte ve bu sistem çağdan çağa, kültürden kültüre değişip dönüşmektedir." (Kantar ve Akova, 2019: 867).

Foucault'un içinde bulunulan yüzyılın insan bilimlerinde söylem fikrinin kurucusu olduğu aktarılır (Luke, 1990, akt. Sözen, 2017: 18). Foucault'a göre söylem dünyayı ve insanları şekillendiren, sınırları çizilebilecek ve önemini kaybedebilecek olan düşünceler, değerler içinde birçok hiyerarşiyi ve güç ilişkisini barındıran yapı; dil vasıtasıyla bilgi ve güç üretimidir. Anlam üreten sosyal pratikler tarafından oluşturulan söylemin varoluşunda toplumsal ilişkiler, ideolojiler, değerler, bilgi, güç, iktidar gibi unsurların etkisi vardır. Söylemi anlaşılır kılan onun üretildiği ve devamlılığının

sağlandığı iktidarın göz önünde bulundurulmasıdır (Kantar ve Akova, 2019: 868-869). Söylem “mantıksal tutarlılığa dayanan bir düşünme biçiminin yazılı ya da sözlü olarak dile getirilişi”dir. “Bir sistem ya da kavramla ilgili bilimsel konuşmaların ve yazıların tümü olan söylem, bir ve aynı söylemsel oluşuma bağlı ifadelerin toplamından ibarettir” (Urhan, 2000: 21; akt. Elbirlik, 2015: 26).

Metin/ Yazı Temelli Söylem Yaklaşımı

Metin temelli yaklaşımın önde gelen temsilcisi olarak kabul edilen Derrida’ya göre söylem, anlamaya dayalı bir yapı olarak onu üretenden (konuşan/ yazan) ziyade bakış açısı ve konuma bağlı olarak tüketenin (okuyan ve dinleyen) bir fonksiyonu biçiminde değerlendirilmelidir. Bundan dolayı da saf bir anlam yoktur, anlama daima tüketenin bakış açısı karışacaktır (Elbirlik, 2015: 42).

Anlam, diğer göstergelerle ilişki içinde ama onlardan ayırt edilebilir bir şekilde, yazı ve konuşmanın kaynaştığı “gramatolojide” açığa çıkar. Gramatoloji özgün bir yazı bilimidir. Anlam kişiden, deneyimden ve yer aldığı metinden soyutlanamayacağından onun mutlak bir zemini yoktur (Tarhan, 2022: 159).

Derrida’ya göre dilde üretilen her şey zorunlu olarak bir metindir. Söylem, anlamın taşıyıcısı (imin imi) olan aşkın bir metin olarak ifade edilir. Ona göre söylem, bir metnin onu yazan ve okuyanların deneyimleri içindeki güncel, canlı ve bilinçli tasarlanışları, metin de kendine özgü kurallarla bu tasarlanıştan taşan şeydir (Derrida, 2010: 156); yani bir metnin onu yazan ve okuyanların deneyimleri içindeki güncel, canlı ve bilinçli sunumlarıdır. Metnin söylemden taşan bir şey olması ona göre metnin daha fazla önemsenmesini gerektirmektedir (Elbirlik, 2015: 43).

Derrida’ya göre her gösterge başka bir göstergeye gönderir ve böylece anlam ertelenir; anlam istikrarlı ve sabit değildir, sınırlandırılmaz (Derrida, 1967: 53). Metnin anlamı da açıkça görünür değildir; onun anlaşılır kılınabilmesi için iinin açılıp anlamların teker teker çıkarılması gerekir (Elbirlik, 2015: 53).

Yazının varlığı tekil konuşmacıların niyetlerinden ayrılan anlamlı bir metnin olanağıdır. Yazmanın olanaklı hâle getirdiğı kesin nesneleştirmeler olmasa dil konuşan öznenin esiri olarak kalacağından metin/ yazı okuyana da kapı aralayarak dili bağımsız kılar (Baldwin, 2021: 375-376). Böylece yazı anlamın yalnızca üretilmediğı,

aynı zamanda yeniden kurulduğu ve her okurla birlikte çoğaldığı bir düşünce mekânı hâline gelir.

Metin temelli yaklaşımın bir diğer temsilci olan Paul de Mann tarafından da sabit bir anlam olmadığı, metnin zenginliğinin de bundan ileri geldiği belirtilir. Ona göre söylem dilin alıcısı baştan çıkaracak, yanıltacak, ikna edecek şekilde kullanılmasına dayanmaktadır; bu yönüyle de söylemin kontrol edilebilir bir yapısı vardır (Elbirlik, 2015: 54).

Sözceleme Temelli Söylem Yaklaşımı

Sözceleme kuramının kurucusu Saussure'ün dil/ söz ayrımını eleştiren; dil içi ve dil dışı bağlam, toplumsal ve ideolojik koşulları içine alan dil üretim sürecine dikkat çeken Mikhail Bakhtin'dir. Ona göre gösterge, maddi bir gerçeği yansıtır ya da saptırır. Gösterge olmadan ideolojiden söz edilemez; göstergenin olduğu yerde ideoloji de vardır. Sözceleme dili kuşatan ideolojik anlam ve değerler olmadan anlaşılamaz (Yaguello 1977: 37; akt. Elbirlik ve Karabulut, 2015: 35). Saussure ve onun izinden gidenlerin dili ideal bir soyut nesneye dönüştüren, eşzamanlı türdeş bir sistem olarak ele alan, böylece sözü bireysel olduğu için dilbilimin inceleme alanının dışında tutmaya çalışan dilbilim anlayışının tersine; Bakhtin'in tüm dikkatini söz ve sözceleme üstüne yoğunlaştırdığı, her zaman toplumsal yapılarla ilişkili olan iletişim koşullarıyla sıkı sıkıya bağlı olmasından ötürü sözün toplumsal olduğunu vurguladığı belirtilir (Elbirlik, 2015: 109). Ona göre söylem de dilin somut, yaşayan bir bütün olarak anlaşılmasıdır. Söylemin birimleri tek tek sözcelerdir. Sözceler ise dilin sunduğu öğelerin zaman ve mekân içinde, dilbilgisi kurallarına indirgenemeyecek toplumsal belirlemeler ışığında, hem bireysel hem toplumsal amaçlar, bakış açıları ve çıkarlar doğrultusunda biçimlendirilmesiyle gerçekleşen eylemlerdir. Sözceler, benzersizdir çünkü onların içinde olduğu koşullar ilk oluşturuluş anından her zaman farklı olacaktır. Bir başkasının sözcisi tekrar edilebilir fakat bu tekrarlanma koşulları o sözceye mutlaka bir yenilik katar ve böylece ortaya yeni bir sözce ve söylem çıkar (İrzık, 2001: 13).

Sözceleme/ sözceleme dendiğinde akla gelen ilk isimlerden biri de Emile Benveniste'tir. Onun tarafından dilin işleyiş sorunları genel bağlama ve alıcılara göre çözümlenmeye çalışılmış; böylece söylem çözümlemelerinde öznenin önemi,

sözcelem süreci, dilin iki anlamlama biçimi olan anlatı ve söylem üzerinde durulmuştur (Kıran, 2002: 178). Saussure’ün dil/ söz ayrımındaki sözden hareketle sözceleme üzerinde duran Benveniste’e göre söz bağlamdan kopukken sözceleme, ifadenin bağlam koşullarında gerçekleşmesi edimidir (Elbirlik, 2015: 55).

Benveniste için sözcelem konuşucu, dil ve bağlam arasındaki karşılıklı ilişkiler bütünüdür. Sözcelemele beraber dil, konuşucu ve alıcıya bağlı olan karşılıklı sözcelemleri içeren bir söylem durumu şeklinde gerçekleşir (Kıran, 2002: 179). Başka bir deyişle ona göre söylem dilin özne tarafından kullanılması, oluşturulan bir sözcenin üretim ve aktarım evresini üstlenen özne tarafından bildiri olarak ifade edilmesidir (Benveniste, 1983: 80; akt. Günay, 2018: 91).

Benveniste tarafından söylemsel öğeler kişi adıları, zaman ve uzam belirteçleri olarak ortaya konur (ben-burada-şimdi). Söylem bunlar üzerine kuruluyken onun türünü belirlemek için konuşucunun kendi sözcesinde değerlendirmelerinin, tutumunun, durumunun izlerini ortaya koyan yapılar olarak kipliklere ihtiyaç vardır (Kıran, 2002: 180).

Andre Martinet’e göre ise dil ile söz arasındaki ayrım *düzgü* ile *bildiri* üzerinden de anlatılabilir. Düzgü bildirinin yazılmasını sağlayan düzendir ve bildirideki anlamın belirlenmesi bu düzgüye bağlıdır. Martinet’e göre söz, yalnızca dilin düzenini somutlaştırır. Söz incelenerek dile dair bilgiye ulaşılabilir. Bunun için dil öğrenimi sırasında edinilen fakat dile ait olmayan olgular (ses tonu, ağız özelliği vb.) göz önünde bulundurulmamalıdır (Martinet, 1998: 34-35). Dil, düzgüdür. Onun bildiri dediği şey ise söylemdir. Söylem, dilin varlığını ortaya koymaya yarayan bir edimdir, onda dildeki bir sistem yoktur; söylemin bağımsız bir düzeni vardır (Elbirlik, 2015: 57).

Yorumlama (Hermeneutik) Temelli Söylem Yaklaşımı

Hermeneutik, Cevizci tarafından “insanın yarattığı her türlü ürünün anlamını kavrama ve yorumlama sanatı” olarak ifade edilmektedir (1999: 413). İnsanın bir ürünü olarak görülebilecek “söylem” alanına da hermeneutik kuramı çerçevesinden yaklaşımlar bulunmaktadır.

Hermeneutik kuramın kurucusu kabul edilen Schleiermacher tarafından konuşma ya da okuma fark etmeksizin anlamının her diyalog ortamında olduğu; bunun bir süreç, *hermeneutik süreç* olduğunu ifade edilir (Schleiermacher, 1998: 5). Kendisinden sonra gelen Dilthey, Gadamer, Ricoeur, Umberto Eco gibi isimler tarafından hermeneutik yaklaşım geliştirilmiştir (Düşünceli, 2023: 115). Konuşmanın ve yazının ayrılmaz noktası olan söylem de bu yaklaşımla ele alınıp incelenmiştir.

Söylemin temel taşı olan dil, Dilthey’e göre anlamın taşıyıcısı olarak yorumlamada önemli bir rol oynamaktadır. Ona göre hermeneutik, bireysel edebi yapıtlardan tarihsel kurallara varma yöntemidir (Dilthey, 1999: 86-89). Gadamer içinse yöntem arayışı söylenmek isteneni gölgeleyeceğinden yöntem yerine “anlama” merkeze alınmalıdır, hakikate ulaşmanın yolu budur (Çelik, 2013: 129). Hermeneutik insanın anlama kapasitesini ve anlama içindeki yerini açığa çıkarmaktadır (Gadamer, 2007: 248; akt. Öztürk, 2010: 75). Yorum için söylemlere gerek duyulur; yorum, yaratılan söylemin açıkça ifade edilmesi durumudur. Söylem olarak kabul edilen metin ya da konuşma yorumlama ile açıklık kazanır. Böylece yorumlayan ve yorumlanan arasında herhangi bir boşluğa yer kalmaz (Sözen, 2017: 72).

Ricoeur’e göre ise söylem, dilin konuşulduğu ve yazıldığı biçimdir. Yorumlamada önce nesnenin aranması gerekir. Bu noktada kültürün yazılı kaynaklarının yorumlanması için kurallar olduğu varsayılır (Ricoeur, 2020: 15-19). Ricoeur tarafından yorum için gereken yöntem aranırken sözlü ve yazılı dil ayrımını güçlendirmek amacıyla ön kavram olarak “söylem” kullanılır. Burada gündelik konuşmanın söylemi vurgulanır (Düşünceli, 2023: 118).

Söylem, Ricoeur tarafından “olay ve anlam diyalektiği” şeklinde ifade edilir. Olay diyalektiğinde söylem atıfta bulunur; yani birisi tarafından bir şey hakkında belli bir anda birisine söylenir. Anlam diyalektiği olarak söylem ifadenin olduğu kadar konuşucunun da yarattığı anlamdır. Konuşulan söylem belli bir durumda belli birine yöneliktir. Yazılı söylem ise sayısı, niteliği belli olmayan bir okura hitap etmektedir (Ricoeur, 2020: 22-25).

Umberto Eco’nun söylem anlayışı metin temellidir. Bir metinde gizil bilgiler vardır. Sözcükler tarafından söylenmeyenler gizlenmekte, gerçek anlam en ötedeki anlam şeklinde var olmakta, yorum sürecini anlayıp bitirdiğini iddia edenler

kaybetmektedir çünkü o süreç hep devam edecektir (Elbirlik ve Karabulut, 2015: 42). Eco'nun bu anlayışı Derrida'nın göstergelerin sürekli yeni bir gösterilene götürmesine benzemektedir.

Özne Temelli Söylem Yaklaşımı

Bu yaklaşımın temsilcisi olan Jacques Lacan'ın söylemin bilinçdışı, anlamın gizli olduğu; gizli olanın peşine düşüleceği fikri hermeneutik temelli söylem yaklaşımındakilere benzetilmektedir. Söylemde o anda söylenenlerden çıkarılabilecek bir anlam bulunmamaktadır. Anlam; söylem dışı unsurların, bilinç ve bilinçdışının kesiştiği bir noktadır. Özne ve diğerleri tarafından anlamlar farklı noktada bulunur ve farklı şekilde anlaşılır (Elbirlik ve Karabulut, 2015: 43). Ona göre dilin içinde öznenin (ben) sistemleri yer almaktadır. Söylemin belirleyici boyutunu oluşturan kültür düzeni içinde ayrı bir yere sahip olan öznenin konumudur (Tura, 2010: 152, 175). Her söylemi gerçekleştiren biri vardır ve söylem bu kişinin bilincinden ve bilinçdışından ayrı değildir.

Louis Althusser, Lacan'ın söylem anlayışından yola çıkarak bilinçdışı kavramı üzerinden söylem hakkında bazı çıkarımlarda bulunur. Onun çıkarımlarında psikanaliz ve söylemle ilgili ifadeler iç içedir. Althusser'a göre bilinçdışının öğelerinin sessel imgeler olduğu; çeşitli söylem biçimlerini, yani bilinçdışı söylemi, ideolojik söylemi, estetik söylemi, bilimsel söylemi vb. birbiriyle kıyaslanmasının ortak bir etki ortaya çıkarılabileceği belirtilir. Bu söylemlerin zorunlu ortak unsuru, söylemin işleyişinin en önde gelen etkeni olan özne; bilimsel söylemden ideolojik söyleme geçişi sağlayan bir oluşturan olarak öznedir (Althusser, 2008: 152-153). Purvis ve Hunt'un Althusser okumasına göre "bireyler, söylem vasıtasıyla özneler olarak çağırılırlar; ideoloji, söz konusu söylemler vasıtasıyla kurulan toplumsal kategorilerin çıkarlarını ifadelendirmekte yetersiz kalan belirli söylem biçimlerini temsil eder." (2014: 20).

2.3.4. Söylem Analizi

Konuşmada ya da yazıda ifadeyi ortaya koyanın niyeti her zaman açık şekilde ifade edilmemektedir. Bunun açık olmaması da iletinin anlaşılmasına veya yanlış anlaşılmasına sebebiyet verebilir. Bu nedenle konuşmada, yazıda ya da eylemde asıl

anlatılmak isteneni açığa çıkarmak için söylemlerin analiz edilmesi ihtiyacı doğar (Hirik, 2023b: 58).

Genel tanımıyla söylem analizi “kullanımdaki dilin incelenmesi; bir düşünce, kavram, fikir veya eylemin ifadesinin analizi” olarak verilir (Günay, 2018: 20). Bu analizle kimin kime, neyi, nasıl, ne zaman ve nerede, ne amaçla söylediği ortaya çıkarılır. Söylem analizi bir verici tarafından belli bir mekân ve zamanda söylenmiş, dil veya dil dışı unsurlardan oluşan, vericinin düşünsel tutumlarını da barındıran ve bazen cümle ötesi birimler olabilen edimlerin analiz edilmesi olarak da ifade edilir (Güngör, 2020: 2). *Dilbilim Sözlüğü*’nde bu kavramın tanımı *söylem çözümlemesi* (*discourse analysis*) madde başı ile “yazılı ve sözlü dilde tümceler, sözceler ya da işlevsel birimlerin daha büyük birimler oluşturmalarının, kısacası dil kullanımının incelenmesi işlemi.” şeklinde verilir (İmer vd., 2011: 227). Wood ve Kroger tarafından ise söylem analizi söylem üzerine düşünmeyi ve söylemi bir veri olarak ele almanın yöntemlerini araştıran bir yaklaşım olarak görülmektedir (2000: 3).

Yule’a göre söylem analizi dilbilimsel konularla ilgili yapıldığında dilin kullanıldığı bağlam içinde, ifade edenin niyetini belirtmede kullanılan sürecin ele alınmasına odaklanmaktadır; bunun dışında da söylem analizinin tek bir kelimenin günlük kullanımının dar bir sınırdan araştırılmasından bir kültürün baskın ideolojisini incelemeye kadar geniş bir yelpazesi bulunur (1996: 83-84).

Elliot’a göre (1996), söylem analizi bireyler birbirleriyle sohbet ederken ortaya çıkan öznelerarası zihin bileşenlerine odaklanan gerçek bir sosyal metottur (Akt. Çelik ve Ekşi, 2013: 105). Bu tanım, anlam aktarımı noktasında üçüncü bölümde yer verilen fenomenolojinin temel kavramlarından “öznelerarasılık” ile yakından ilişkilidir. Söylem analizi, öznelerarasılığın dildeki somut tezahürlerini inceleyerek anlamın bireysel bilinçten toplumsal uzlaşıya nasıl dönüştüğünü görünür kılar.

Woodak ve Reisigl tarafından söylemin ne olabileceği dört madde ile ifade edilir (2009: 89):

- Toplumsal eylemin belirli alanları içinde yer alan bağlam bağımlı semiyotik³⁶ uygulamaların bir kümesi,
- Toplumsal olarak oluşturulmuş ve toplumsal oluşturucu,
- Makro bir konuyla ilgili,
- Farklı bakış açılarına sahip birçok sosyal aktörü içeren, doğruluk ile normatif geçerlilik gibi geçerlilik iddialarına yönelik tartışmalarla bağlantılıdır.

Onlar tarafından bu maddelerden hareketle söylem “makro bir konuyla ilgili olma, çoklu bakış açısını içermeye ve argümanlar” olarak üçlü bir yapı taşına sahip görülür. Söylem analizi de bu yapının çözümlenmesi olarak düşünülür.

Söylemin bağlama duyarlı bir yapı olması, söylem analizinin temel taşlarından birinin de “bağlam” olması gerektiğini gösterir. Kullanılan ifade kadar onun ortaya çıkma koşullarını incelemek ve analiz etmek bu çalışmaların önemli noktasıdır çünkü anlam, bağlamda oluşur ve ona göre şekillenir. Bağlamla beraber ifadede doğrudan yer almayan da anlayabilmeyi sağlayan, söylem analizidir (Doğan, 2009: 28).

Söylem analizi, söylem ve bağlamın karşılıklı etkileşimlerini araştırmaktadır. Söylem ile onun üretildiği bağlam arasında dinamik bir ilişki vardır. Sözcüklerin anlamı yalnızca kelimelerle değil, aynı zamanda kelimelere gömülü olan sosyal ilişkiler, hedefler, etkinlikler, tarih ve belirli kültürel grupların inanç, değer ve ideolojileri aracılığıyla da iletilir (Şahin vd., 2018: 753).

Söylemle ilgili çalışmaların temelini Aristoteles’in retorik³⁷ çalışmalarına kadar götürmek mümkün olmakla beraber (Cevizci, 1999: 195) asıl söylem çalışmaları yapısal dilbilimle başlar (Günay, 2018: 29). Ferdinand de Saussure’ün dili eş zamanlı ve bir dizge olarak ele almasıyla 19. yüzyılın tarihsel karşılaştırmalı çalışmalarının yerini dilin sözcüklerden oluşan bir düzen, bir işleyiş biçimi olarak görüldüğü yapısal dilbilim alır (Kıran, 2002: 107). Saussure’ün her biri birbiriyle ilişkili ve bütünlüklü bir yapı oluşturan “dil/söz, biçim/töz, gösteren/gösterilen, nedensizlik, çizgisellik,

³⁶ Gösterge bilimi. <https://sozluk.gov.tr/>. E.T: 30.01.2025.

³⁷ “Güzel söz söyleme, belgat” <https://sozluk.gov.tr/> E.T: 30.01.2025.

“Fikirleri, düşünceleri en iyi bir biçimde ifade etme, etkili konuşma. Dili, mahkemede adaletli gerçekleştirmek, politikada yarar sağlamak, v., b., g., temelde ikna etmek amacıyla, en etkili ve cezbedici biçimde kullanma sanatı.” (Cevizci, 1999, s. 731).

eşzamanlılık/ artzamanlılık, anlam/değer, dizimsel/ dizisel ilişkiler ve dilbilim/göstergebilim”³⁸ olarak ortaya koyduğu konular, kendisinden sonraki dilbilimciler tarafından da inceleme konusu olmuş ve neticede çeşitli dilbilim yaklaşımları doğmuştur.

Saussure’ün dil/ söz ayrımında *dil* bir kurallar bütünüken *söz* bu kurallar bütünüünün bireysel kullanımındır (Saussure, 1998: 50). Bu açıklamayla söz, söyleme denk gibi görünür ancak söz gerçek kullanım içindeki dil olmayıp ideal bir durumu ifade ederken söylem, her zaman ve her koşulda gerçek kullanımındaki dili ifade eder (Günay, 2018: 30). Saussure sonrası araştırmacıların anlamla ilgili çalışmalarında söz anlamın analizinde önemli bir yer tutmuş, dildeki düz anlamlarla beraber yan anlamların da öneminin farkına varılmıştır (Cevizci, 1999: 795). Böylece görünenin ardındakine de bakılması gerektiği fikri ortaya çıkmış ve bugünkü söylem çalışmalarının ilk adımları atılmıştır.

Saussure’den sonra ortaya çıkan ve dilin iletişim işlevine odaklanan *işlevsel dilbilim* sesbilime, dilin soyut yapılarını araştıran *üretici-dönüşümsel dilbilgisi* ise sözdizime yönelerek dildeki iç yapıyı ele almışlar fakat dış yapıdaki “kim, nerede, nasıl, ne zaman, kime, ne söylüyor?” gibi dış yapıyla ilgili sorulara yanıt verememişlerdir (Kıran, 2002:175). Bu sorulara yanıt vermeye çalışan dilbilimciler ve diğer alanlardaki araştırmacılar sözün ötesine geçmenin ve orada ne olduğunu ortaya çıkarmanın esas olduğu görüşünde birleşirler.

1928’de yayımlanan ve 1958’de İngilizceye çevrilen W. Propp’un *Masalın Biçimbilimi* adlı eseri, dilbilimcilerin birçoğu tarafından “yapısalcılığın söylem çözümlemesinde kullanılışının ilk ve en yetkin örneklerinden biri” olarak değerlendirilmektedir (Van Dijk, 1985, akt. Kocaman, 2009). Levi-Strauss’un kültür ve mit/ söylence tezi Rus biçimciliğinden etkilenmiş, Fransa’da 1960’larda gelişip yaygınlaşan yapısalcılıkta da aynı anlayışın etkileri görülmüştür (Düşünceli, 2023: 124). “1960’ların ortalarındaki disiplinler arası gelişmelerle, Barthes, Gremias ve Todorov’un çalışmalarında yer alan anlatımın yapısal çözümlemesi ve söylem biçimleri/kültür pratikleri analiziyle semiyolojik çalışmaların ilk örnekleri verilmeye

³⁸ Saussure’ün ikili yapıları için bkz. Saussure, F. D., 1998.

başlanır” (Duman, 2018: 116). Bu çalışmalar söylem çözümleme çalışmalarının ilk örnekleri olarak değerlendirilebilir.

Söylem analizi terimini 1952’de ilk kez kullanan Zelling S. Harris’in *dağılımsal dilbilim kuramında* bağlamın dilin kullanımındaki önemine dikkat çekilse ve tümce ötesi bir sözcenin varlığı sezilense de onun söylemle ilgili çalışmaları sözdizimsel boyutta kalmıştır (Günay, 2018: 33). Harris’ten sonra onun öğrencisi Noam Chomsky tarafından dilde konuşucunun yaratıcılığı göz önünde bulundurulur ve Saussure’ün dil/ söz ayrımına benzetilen *edinç* ve *edim* kavramları ortaya konur. Edinç; herkeste gücül bir biçimde var olan ve öznenin kendi diline dair sezgisel bilgisi iken edim, bu sezgisel bilginin (edincin) gerçekleştirilmesi durumudur. Edincin gerçekleştirilmesinde hem özneye hem de özne dışındaki durumlara bağlı olarak değişiklikler meydana gelebilmektedir. Bu da ifadenin “nasıl” kurulacağını etkiler. Chomsky’nin üretici-dönüşümsel dilbilgisi kuramıyla öznenin edincinin incelenmesine odaklanılır, edinçteki derin ve yüzey yapılar araştırılır. Derin yapı, tümcenin ses bilgisel ve sözdizimsel hale getirilmeden önceki soyut yapısı iken yüzey yapı somut düzleme aktarılmış ifadelerdir (Kıran, 2002: 157-158).

Dilin iç yapısını ele alan kuramlardan sonra ve onlardaki gelişmelerle beraber dilin dış yapısını inceleyen kuramlar oluşmaya başlar. Sözcükleri dil dışı çevreyi de göz önünde bulundurarak incelemeyi ön planda tutan “sözcelem ve edimbilimin” ortaya çıkmasıyla tümce ötesi yapılarla ilgili çalışmalar daha da önem kazanır. Özellikle Emile Benveniste ve Roman Jakobson’un bu alanlardaki çalışmalarının bugünkü söylem analizi çalışmalarında ufuk açıcı nitelikte olduğu ifade edilir (Günay, 2018: 33). Benveniste tarafından dilin değişkenlerine göre (bağlam, gönderici, alıcı vb.) sözcelem süreci ele alınmış, dilin anlamlama biçimleri olan “anlatı” ve “söyleme” yönelinerek bunlar birbiriyle karşılaştırılmıştır.³⁹ Ona göre “konuşucu-dil-bağlam” ilişkilerinin bütünü “sözcelemi” oluşturur. Sözcelemdeki söylemsel öğeler ise “kişi adıları, zaman ve uzam belirteçleri, soru tümceleri, emir tümceleri ve kiplikler”dir. Kiplik, ortaya koyduğu ifadede öznenin kendini gösterdiği belirtilerdir ve bunların çözümlenmesi söylem tiplerinin belirlenmesinde önemli bir rol oynar (Kıran, 2002: 180). Başka bir deyişle dilin bireysel kullanımında öznenin ortaya çıkış şekli kipliktir

³⁹ Bkz. Kıran, 2002, s. 185.

ve bu şekil, söylemin türünü de belirler. Benveniste’e göre kişi söylemi ile dış dünyadaki gerçeği ifade etmekte ve onu yeniden kurmaktadır. Özne tarafından söylem yoluyla var olan ve buna ilişkin deneyim yeniden kurulurken alıcı tarafından da bu yeniden kurma işi söylem algılanırken yapılır (Benveniste, 1995: 30).

Roman Jakobson’un dilin iletişim işlevi üzerinde durduğu bilinmektedir. Jakobson tarafından iletinin aktarımında rol alan ayrı değişkenler ele alınarak bunların işleyişine dikkat çekilir. Bu işleyişte gönderenin bir iletisi vardır ve bunu bir şekilde alıcıya iletme ister. Bu iletme sırasında söz veya dil dışı bir materyal, yani kendi seçeceği bir kod kullanabilir. Alıcı iletiyi alır, kendi içinde işler ve bir geri bildirimde (dönütte) bulunur. Tüm bunlar belli bir zamanda, belli bir yerde gerçekleşir. Jakobson tarafından dilin işlevlerinin belirlenmesi bu sürece ve sürecin elemanlarına, işleyişine bakılarak yapılır. Kendisinden önce de ele alınmış olan üç işlev olarak göndergesel işlev (the referential function), *duygusal işlev (the emotive function)*, *çağrı işlevi (the conative function)* ve temellendirmesini ilk defa kendisinin yaptığı *kanal teyidi işlevi (the phatic function)*, *metadil işlevi (the metalingual function)* ve *poetik işlev (the poetic function)* (Jakobson, 1987,: 66; akt. Nesterova Coşkun, 2023: 330).

Edimbilim ise yapısal dilbilimin aksine bağlamın dilin ayrılmaz bir parçası olarak görüldüğü ve bu nedenle sözcelerin anlamlarının dilin bağlamı içinde incelendiği, anlamdan ziyade sözcenin gerçekleştirildiği dil ediminin işlevini tanımlamak isteyen bir kuramdır. Chomsky’nin çalışmalarında “edinç” derinlemesine incelenmişken “edim” geri planda kalmış fakat bu konu daha sonra dilbilimciler ve felsefi sorunlarda dilin, eylemin önemi üzerine eğilen araştırmacılar tarafından ele alınmıştır. Charles W. Morris ve Rudolphe Carnap tarafından *mantıksal/ mantıkçı pozitivizm* denen felsefi görüşte sözce üretenler ve alıcılarla göstergeler arasındaki ilişkiye; J.L. Austin, J.R. Searle ve O. Ducrot tarafından ise konuşmanın bilgi alışverişi olduğu kadar bir eylemi de gerçekleştirdiğine dikkat çekilerek edimbilim çalışmalarına yön verilmiştir (Kıran, 2002: 213-214).

Austin’in dil edimleri üzerinde durmasıyla *düzsöz, edimsöz* ve *etkisöz* edimi olarak üçe ayrı edim türü ortaya çıkar. Örneğin; “Kapıyı kapat.” sözcisi dilbilim kurallarına uygun olmasıyla konuşucunun gerçekleştirdiği düzsöz edimidir. Bu, emir veya uyarı dile getirecek biçimde söylenmişse bir edimi gerçekleştirmeye yönelik

olduğundan edimsöz edimi olur. İfadenin alıcı üzerinde yarattığı etkilerin tümü de etkisöz edimdir (Çelebi, 2014: 84-85). Bu üç dil edimi aslında söylemin önemli noktalarıdır ve bunların incelenmesiyle söylem çözümlenmeye çalışılır. Searle, Austin'in öğrencisidir ve onun dil edimleri kuramından hareketle kendisi de söz edimleri kuramını geliştirir. Ona göre, bir tümcenin anlamının onu oluşturan yapılar tarafından nasıl belirlendiği ve konuşucuların sözcelemi gerçekleştirirken yerine getirdikleri farklı edimsöz edimlerinin neler olduğu sorusu dil felsefesinde bütüncül bir yaklaşım için gereklidir (Searle, 2000: 83-85). Searle'e göre düzsöz ve edimsöz edimlerinin birbirinden ayrılmaması gerekmekte, edimsöz gerçekleşirken bu düzsöz edimini zaten içermektedir (Searle, 1968: 407). Bu da Searle tarafından Austin'den farklı bir bakış açısı sunulduğunu gösterir; edimsöz edimi daha detaylı şekilde ele alınır ve geliştirilir.

Oswald Ducrot tarafından söylemsel ögelerden sayılabilecek olan önvarsayımlar (presuppositions) üzerinde durulur. Önvarsayım; göndericinin bildiği, alıcının da bildiğini düşündüğü ve bu nedenle sözcede açıkça ifade etmeyip bazı belirtilerle bunu sezdirdiği bilgilerin tümüdür. Bu yönüyle önvarsayımların bir edimsöz olduğu, söylem analizlerinde de dikkat edilmesi gelen bir öge olarak ortaya çıktığı söylenebilir (Kıran, 2002: 198).

Söylem analizi farklı disiplinlerden beslenip gelişmekte olduğundan farklı araştırma geleneklerine göre yürütülen bir araştırma yöntemi olarak görülür (Tonkiss, 2006; akt. Çelik ve Ekşi, 2013: 105). Bu nedenle onun sınırlarının kesin olarak çizilmesi güçtür. Dolayısıyla bu durumdan ötürü birden fazla söylem analizi yaklaşımı ortaya çıkmıştır.

2.3.5. Söylem Analizi Yaklaşımları

Söylem analizinde dil ile dilin kullanıldığı bağlamın ilişkisi, metinlerin toplumsal ve tarihsel konumları bakımından inşa edilme yolları ile ilgilenilir; yazılı ve sözlü iletişim yollarıyla bunların topluma, toplumsal değişime olan etkileri açıklanmaya çalışılır. Söylem analizi yapanlar tarafından sözcüklerin, cümlelerin metinleri ve etkileşimleri nasıl oluşturduğu; bu metinlerin ve etkileşimlerin toplumsal dünyayla nasıl uyum sağladığı anlaşılmaya çalışılır. Dolayısıyla söylem; “sosyal yapı içinde bulunan ve iletişimde kullanılan metin, ileti, konuşma, diyalog ya da sohbet

biçiminde gerçekleştirilen bir sistem” şeklinde tanımlanır. Söylemler hem tanımlayıcı hem de eleştirel olarak incelenir. Okuyucu ya da dinleyicilerin anlayışları, yorumlamaları kadar söylemin üretilme aşamaları ve koşulları üzerinde de durulur (Şahin vd., 2018: 752-753).

Söylem analizinin pek çok disiplinle ilişkili olması nedeniyle kesin bir uygulama biçimi yoktur; farklı farklı uygulama yöntemleri mevcuttur. Bu yöntemler adları ve sınırları kesin olarak belirlenmemiş biçimdedir ve gün geçtikçe değişiklik gösterebilir, artabilir. Araştırmacıların söyleme karşı yaklaşımları söylem analizi yaklaşımlarını da belirlemektedir. Dijk’in söyleme yaklaşımı toplumsal ve bilişsel olduğundan, analiz edilecek söyleme biliş de dahil edilir. Tarihsel yaklaşımı benimseyen Woodak’a göre söylem politika, medya ve toplum arasında gerçekleşen ilişkiler üzerinden değerlendirilir ve bu ilişkilerin karmaşıklığı söylemin analizinde disiplinler arası bir yaklaşımı gerekli kılar (Darıcı, 2022: 288).

Söylem analizi açısından disiplinler arası geçerliliği kabul edilmiş ortak bir yaklaşım ve analiz çerçevesi bulunmamasına karşın Punch tarafından söylem analizlerinin tümünde geçerli olabilecek üç özelliğin bulunduğu belirtilir: Söylemin bazı kuralları vardır, söylem gelişigüzel değildir ve söylemle kurulan gerçeklik konuşmacı tarafından üretilir, son olarak da söylemi oluşturanların geçmiş yaşantıları söyleme yansır (Punch, 2005).

Söylemin hangi işlevine vurgu yapıldığına göre söylem analizi biçimleri çeşitlenmektedir. Darıcı tarafından, alanyazında *söylem analizi* ve *eleştirel söylem analizi* kullanımları mevcut olduğundan analizin iki türü olduğu belirtilir. Söylem analizinde amaç toplumda meydana gelen bir durumun ya da olayın söylemde nasıl belirtildiği, nasıl açıklandığı sorularına yanıt aramakken eleştirel söylem analizinde söylem sosyal konuları içeren, ideolojik ve tarihsel yönü bulunan bir kavram; toplumsal eylemlerin bir biçimi, içinde olduğu toplumu ve onun kültürünü de oluşturan bir yapı olarak değerlendirilir ve söylemin içinde olduğu toplumun izlerini ve güç ilişkilerini yansıttığı belirtilir (Darıcı, 2022: 289).

Araştırmacılar tarafından ele alınıp incelenen çeşitli söylem analizi yaklaşımları vardır. Çalışmanın bu bölümünde söylem analizi yaklaşımları Norman Fairclough’un tasnifine göre *eleştirel* ve *eleştirel olmayan* yaklaşımlar altında

değerlendirilmiştir. Fairclough tarafından bu ayrımın mutlak bir ayrım olmadığı da belirtilir. Eleştirel yaklaşımlar, yalnızca söylemsel pratikleri tanımlamakla kalmayıp aynı zamanda söylemin iktidar ilişkileri ve ideolojiler tarafından nasıl şekillendiğini; söylemin sosyal kimlikler, sosyal ilişkiler, bilgi ve inanç sistemleri üzerindeki yapıcı etkilerini göstermeleri açısından eleştirel olmayan yaklaşımlardan farklılık gösterir (Fairclough, 1992: 12).

a. Eleştirel Söylem Analizi Yaklaşımları

Eleştiriler, söylemlerle vardır. Eleştirideki amaç var olan ve kabul görmüş bazı olay, olgu ve durumlara, bunlardan meydana gelen farklılıklara; yanlış olan şeylerin doğru gibi gösterilmesine karşı çıkmaktır. Eleştirel söylemler de bu amaçlarla ortaya çıkar (Duman, 2018: 47).

Düşünceler ve duygular dil yoluyla ifade edilir. Bu ifadeler dilin kullanımını ve kullanımla oluşan söylemlerin çözümlenmesiyle toplumun simgesel düzeninin detayları fark edilebilir. *Eleştirel Söylem Analizi*, bu simgesel düzeni ortaya koyanın bunu güç ilişkileri, sosyal ilişkiler, değerler, kimlikler gibi hangi toplumsal olguya dayandırdığı bir yansıma olduğunu belirlemeyi amaçlar (Günay, 2018: 85). Başka bir deyişle eleştirel söylem analizinde amaç yalnızca bilimsel bir çalışma ortaya koymak değil, aynı zamanda toplumsal ve politik değişimi göstermek ya da yaratmaktır (Dursun, 2013: 69).

Söylemin eleştirel analizine yönelik olan eleştirel söylem analizi yaklaşımı söylemin sosyal analizine yönelik bir metot olmanın yanı sıra teorik metodoloji ve araştırma konuları açısından farklılık gösteren çeşitli yaklaşımları kapsamaktadır (Fairclough, 2005: 76). Eleştirel söylem analizinde öne çıkarılan “güç, hegemonya, cinsiyet, ırk, sınıf farkı, ideoloji, ayrımcılık, çıkar, yeniden oluşturma, dönüştürme, gelenek, sosyal yapı ya da sosyal düzen” gibi konulardır (Çelik ve Ekşi, 2013: 113). Sözen tarafından bu analiz yaklaşımı “retorik kökenli, dil ve dil felsefesindeki gelişmelerden etkilenen, hermeneutik metodolojinin sınırlarında çalışan sosyolengüistik bir analiz” olarak tanımlanmaktadır (Sözen, 2017: 99).

Söylem analizinin disiplinler arası biçimde ele alınmaya başlanması 1970’li yıllara, dilin “anlatım” ve “konuşma yolları” ile genişletildiği dilbilimdeki eleştirel

çalışmalara rastlamaktadır. Bu dönemlerde söylem analizinin retoriğe dayandırıldığı ve onun bir uzantısı olarak algılandığı söylenebilir. 80’li yıllarla beraber Foucault tarafından söylemle ilgili sosyal analizler yapılmaya başlanır. 90’lardan itibaren ise söylem analizinde eleştirel söylem analizinin ön plana çıktığı görülür (Sözen, 2017: 98). Bu yaklaşımı diğer söylem analizi yaklaşımlarından ayıran, toplumsal ve siyasal konular üzerine yoğunlaşan araştırmacılar tarafından tercih edilen yaklaşımın özellikle de ideolojiyi açığa çıkarma girişimleridir (Angermüller, 2018: 6). Yapılan analizlerde daha çok toplumsal sorunları ortaya koyma amacı güdülmekte, burada da toplumsal kurumlardaki rollerin ve güçlerin nasıl kullanıldığına odaklanılmaktadır (Duman, 2018: 49).

Yaklaşımın adındaki “eleştirel” ifadesi herhangi bir olumsuzluktan ziyade incelenecek söylemin olduğu gibi kabul edilmeyip ona sorgulayıcı bir şekilde yaklaşılabileceğini göstermektedir. Tüm sosyal olgular eleştirel incelemeye ve sorgulamaya açıktır (Wodak ve Meyer, 2009: 2). Bu açıdan birçok araştırmacı tarafından çeşitli temellere dayanan eleştirel söylem analizi anlayışı geliştirildiği görülmektedir.

Her ne kadar kendisinin söylem analizi yaklaşımı bilgi temelli bir yaklaşım olsa da Fransız söylem analizinde temel referans çalışmalar Michel Foucault’a ait kabul edilir (Sözen, 2017: 139). Onun söyleme dair düşünceleri, eleştirel söylem analizine kapı aralamıştır. Foucault’a göre söylem, dilin yorum ile kullanılır biçime gelmesidir ve yorum eleştiriye yer açar (Foucault, 2001: 129). Foucault tarafından yapılan bilgi tanımlamalarına bakıldığında söylemin “gücü ve arzuyu taşıyan bilgi” olduğu söylenebilir (Elbirlik, 2015: 24).

Norman Fairclough ve *Diyalektik-İlişkisel Söylem Analizi*

Eleştirel söylem analizi çalışmalarının ayrı bir alan olarak gelişmesinin temellerini atan Norman Fairclough’tur. Onun söylem analizinin odağında “semyosis” bulunmaktadır (Şah, 2020: 212). Sosyal pratikler ve sosyal olaylar, semyosis de dahil birçok sosyal unsurun karşılıklı ilişkilerini ve birbirlerine eklemlenmelerini içerir. Sosyal hayatın üretildiği sosyal pratikler “üretim etkinlikleri, üretim nesne ve araçları, zaman ve mekân; inanç, değer, bilgi gibi durumları içeren sosyal kimlikler, sosyal ilişkiler, değerler ve semyosis” öğelerini içermektedir. Bunlar

her ne kadar birbirinden farklı şeyler olsa da her birinin diğeriyle bir bağlantısı, onunla anlam kazanan bir yanı vardır (Fairclough, 2001: 122; 2005: 2).

Dilbilim Sözlüğü'nde “göstergesel işlev” madde başında ele alınan *semiosis*, “göstergeye ilişkin olan, göstergeyle ilgili olan işlev” şeklinde tanımlanmaktadır (İmer vd. 2011: 143). Fairclough'a göre semiyosisin “dilsel ve dil dışı anlam taşıyan, bir şeye işaret eden tüm göstergeler” olduğu söylenebilir. Ona göre söylem analizinin geniş alanında söylemin çeşitli kullanımları mevcuttur. Bunlardan ikisi onun için özellikle önemlidir. Soyut anlamda söylem, dil dışı unsurlar (beden dili, görsel göstergeler vb.) da dahil toplumsal hayatın tüm semiyotik unsurlarını semiyotik olmayanlarla ilişkili olarak belirleyen bir kategoridir. İkinci olarak söylem, sosyal yaşamın birtakım yönlerini temsil etmenin belli yollarını belirleyen bir kategoridir. Örneğin; eşitsizlik, yoksulluk, dezavantajlılık durumu gibi sorunları farklı şekillerde temsil eden çeşitli siyasi söylemleri ayırt etmek yaygındır (Fairclough, 2005: 2). Onun söylem analizi anlayışı temelde bu iki özelliğe dayanmaktadır.

Ona göre eleştirel söylem analizi farklı disiplinlerle yoğun ilişki içindedir. O, hem bir yöntem hem de dil ve daha genel şekilde semiyosis üzerine bir teori, teorik bir bakış açısıdır. Eleştirel söylem analizinde dilin ya da semiyosisin analiz edilme yollarının meydana çıkarılması, sosyal sürecin geniş analizi içinde yapılır. Eleştirel söylem analizinin de içinde yer aldığı disiplinler birbirlerinin teorik yanlarına ve aralarındaki ilişkilerin dönüştürülebilir olmasına açık olmalıdır (Fairclough, 2001: 122).

Onun eleştirel söylem analizi anlayışına göre dil, maddi toplumsal sürecin ayrılmaz bir parçasıdır. Tüm anlamlandırma biçimlerini içeren semiyosis, bu sürecin indirgenemez parçası olarak görülür ve eleştirel söylem analizi buna dayandırılır. Birbirine eklemlenen toplumsal pratiklerin her birinin semiyotik unsurları bulunmaktadır. Eleştirel söylem analizi sosyal pratiklerle semiyosislerin ilişkisini analiz etme yolu olarak düşünülebilir (Fairclough, 2001: 122-123).

Fairclough tarafından “tür, söylem ve stil/ tarz” kavramları semiyosis üzerinden açıklanır. Ona göre türleri ortaya çıkaran, toplumsal etkinliğin bir parçası olarak semiyosistir. Türler, semiyotik biçimde sosyal hayattaki çeşitli karşılıklı hareket yollarıdır. Örneğin; çeşitli toplantılar, röportajlar, mülakatlar, haber metinleri, kitap

eleştirileri bunlardandır. Söylemi ortaya çıkaran, toplumsal pratiklerin temsilindeki semiyosislerdir. Sosyal yaşamın çeşitli durumları farklı söylemlerle temsil edilir. Örneğin; dezavantajlı bireylerin durumları siyaset, tıp, eğitim, sosyal bilimler gibi farklı sosyal pratiklerde toplumsal aktörlerin değişmesine de bağlı olarak farklı söylemlerle temsil edilmektedir. Semiyosis, var oluş biçimlerinin bir parçası niteliğinde stilleri/ tarzları oluşturur. Sosyal pratikler içinde bireylerin bulundukları konumlar onların kimlikleriyle bağlantılı şekilde farklı tarzlarda meydana gelir. (Fairclough, 2005: 78).

Sosyal pratikler birbirlerine belli biçimlerde bağlanarak *sosyal düzen* oluştururlar. Söylem düzeni içinde bazı anlamlandırma yolları diğerlerine göre daha baskındır. Bu baskın olanın dışında kalanlar “marjinal, muhalif ya da alternatif” olarak adlandırılır (Fairclough, 2005: 78). Eleştirel söylem analizi söylem düzenlerinin çeşitliliğinin sosyal yapılanmasındaki değişimlerle belli metinlerde ve etkileşimlerdeki üretken semiyotik çalışmalara odaklanma arasındadır. Başka bir deyişle, eleştirel söylem analizi yapı ile eyleme odaklanma arasında gidip gelmektedir (Fairclough, 2001: 124).

Bunlardan hareketle Fairclough tarafından eleştirel söylem analizi için analitik bir çerçevenin adımları sıralanır (2001: 124):

1. Semiyotik yönü olan sosyal bir soruna odaklanmak,
2. Bu sorunların ele alınmasının önündeki engelleri tespit etmek. Bunun üç aşaması vardır:
 - a. Sorunun içinde yer aldığı pratikler ağının tespiti ve analizi
 - b. Semiyosisin bu pratikler ağındaki diğer unsurlarla ilişkilerinin tespiti ve analizi
 - c. Söylemin, yani semiyosisin kendisinin tespiti ve analizi. Söylemin analizinde de dört aşama mevcuttur:
 - Söylem düzeninin yapı analizi
 - Etkileşimsel analiz

- Söylemler arası analiz
 - Dilbilimsel ve semiyotik (göstergebilimsel) analiz.
3. Sosyal düzeninin odaklanılan soruna ihtiyacı olup olmadığını düşünmek,
 4. Engelleri aşmanın olası çözüm yollarını belirlemek,
 5. Yapılan analiz üzerinde eleştirel düşünmek.

Bu analitik çerçeve sayesinde sosyal hayattaki değişimler, bunların semiyosis tarafı eleştirel bir yaklaşımla incelenebilecektir (Şah, 2020: 216).

Teun Adrianus Van Dijk ve *Sosyo- Bilişsel Söylem Analizi*

Van Dijk tarafından söylemin tam ve kesin bir tanımı yapılmamakta ve “söylem, biliş, dil, güç, toplum, etkileşim” gibi temel kavramların tanımlanması mantıklı bulunmamaktadır. Bu kavramları anlamak için ele alınan nesne ya da olguya dair bütüncül bir yaklaşım veya disiplinin varlığı gerekli görülmektedir. Söylem çok boyutlu bir sosyal olgudur. O, aynı zamanda dilsel (sözel, gramatikal) bir nesne, bir eylem (iddia veya tehdit gibi), bir sosyal etkileşim biçimi, bir sosyal uygulama, zihinsel bir temsil, etkileşimsel veya iletişimsel bir olay veya faaliyet, kültürel bir ürün, hatta roman gibi satılan ve satın alınan ekonomik bir meta olarak görülebilir (Van Dijk, 2008: 66-67).

Van Dijk’a göre söylem, biliş ve toplum bir üçgen oluşturur. Bu anlamda onun tarafından disiplinler arası bir anlayış benimsenir ve söylem çalışmalarına karşı yaklaşımı yine kendisi tarafından *sosyo- bilişsel* olarak adlandırılır; toplumsal çalışmaların yanı sıra bilişsel çalışmaların da eleştirel söylem analizi, iletişim ve etkileşimdeki temel önemine vurgu yapılır. Bu, zihinsel temsillerin incelendiği ve dili kullananlar tarafından söylem üretilirken, üretilenler anlaşılırken, kullanıcılar sözlü etkileşime katılırken geçirilen süreçlerle sosyal gruplar tarafından paylaşılan bilgi, ideoloji ve diğer inançlarla ilgilenildiği anlamına gelmektedir (van Dijk, 2008: 64).

Van Dijk tarafından söylemin bir yandan da ideolojilerin bir ideolojik grubun yeni üyelerine öğretilip açıklanması ve bu ideolojiye karşı bir saldırıda savunma aracı olması gibi bir işlevi de mevcuttur (Van Dijk, 2012: 13). Eleştirel söylem analizi ile bunlar da açığa çıkarılır.

Van Dijk'a göre eleştirel söylem analizinde diğer analizlerin yanı sıra dört özellik mevcuttur (Van Dijk, 2015: 467):

- Sosyal ve politik bağlamları dışındaki söylem yapılarının salt incelenmesinden ziyade eleştirel söylem analizinde öncelikle sosyal sorunlara ve politik konulara odaklanılır.
- Sosyal sorunların eleştirel analizi genellikle disiplinler arasıdır.
- Söylem yapılarının yalnızca tanımlaması yerine, bunların sosyal etkileşimin ve özellikle sosyal yapının özellikleri açısından açıklanmasına çalışılır.
- Daha spesifik olarak eleştirel söylem analizinde, söylem yapılarının toplumdaki güç istismarı (hakimiyet) ilişkilerini yürürlüğe koyma, onaylama, meşrulaştırma, yeniden üretme veya bunlara meydan okuma yollarına odaklanılır.

Onun *Critical Discourse Analysis* adlı çalışmasında söylemle ve eleştirel söylem analiziyle ilgili verdiği bilgilerden ona göre söylem analizinde takip edilmesi gereken analiz adımları aşağıdaki gibidir (Van Dijk, 2008):

- Semantik makro yapıların analizi (başlıklar, özetler, duyurular, makro temalar/konular)
- Yerel anlamların analizi (sözcüklerin anlamları, önerme yapıları, önermeler arası tutarlılık, çıkarımlar, önvarsayımlar vb.)
- Görünür düzeyde olmayan, gizli biçimsel yapıların analizi (tonlama, sözdizimi, duraklama, tereddüt, onarım, önerme yapısı, metin ya da konuşma yapısı vb.)
- Genel ve yerel söylem formlarının analizi (hikayeler, gazete haberleri, cümleler arası biçimsel ilişkiler vb.)
- Özel dilbilimsel gerçekleştirmelerin analizi (biz ve ötekinin abartımlarla, yergilerle, çeşitli metaforlarla olumlu ya da olumsuz tarafta yer almasının gösterilmesi vb.)

- Bağlamın, toplumun mikro ve makro yapılarının analizi (toplumla ilişkili bireysel etkenler, toplumsal gruplar, hareketler, örgütler, kurumlar, güç ve egemenlik ilişkileri vb.)

Buna göre söylem analizi yapılırken genelden özele, görünürden görünenin ardındakine bir gidiş söz konusudur.

Van Dijk tarafından “eleştirel söylem analizi” yerine *eleştirel söylem çalışmaları* denmektedir. Bunun nedeni olarak eleştirel bir yol gibi daha genel bir kullanıma hitap eden bu terimin sadece eleştirel analizi değil, aynı zamanda eleştirel bir teori, bir uygulama önermesidir. Eleştirel söylem analizi, bir yöntemden ziyade söylem çalışmaları disiplininde eleştirel bir tutum ya da bakış açısıdır (Van Dijk, 2008: 62).

Ruth Wodak ve *Söylem- Tarihsel Analiz*

Wodak’a göre söylem çalışmaları, eleştirel söylem analizi disiplinler arası bir alandır. Eleştirel söylem analizinin temelinde retorik, metin dilbilim, antropoloji, felsefe, pragmatik gibi birçok alan vardır. Farklı disiplinler geçmişlerine, yöntem ve araştırma nesnelere sahip olmalarına karşın semiyotik, edimibilim, toplumdilbilim, ruhbilim, konuşma çözümlemesi, söylem çalışmaları gibi disiplinlerin tümü söylemle ilgilenmekte ve bunlar arasında en az yedi ortak özellik bulunmaktadır (Wodak ve Meyer, 2009: 2):

1. İdeal, mükemmel ve soyut bir dil yerine günlük kullanımda doğal olarak ortaya çıkan dilin özellikleriyle ilgilenilmesi,
2. Metin, söylem, konuşma edimi ve iletişim durumları gibi tek tek sözcüklerden daha büyük, analiz edilebilir birimlere odaklanması,
3. Bu alanlardaki dilbilimsel çalışmalarda gramerin ötesine geçilerek çalışmaların edim ve etkileşim doğrultusunda daha geniş çerçevede yapılması,
4. Etkileşim ve iletişimde sözel boyut kadar sözel olmayan jest, görüntü, internet, multimedya gibi şeylerin de öneminin anlaşılması,

5. Dinamik sosyo- bilişsel veya etkileşimsel hareketlere, stratejilere odaklanma,
6. Dilin kullanıldığı çeşitli bağlamların işlevlerinin incelenmesi,
7. Metin dilbilgisi ve dil kullanımıyla ilgili “tutarlılık, makro yapılar, söz edimleri, sıra alma, retorik, zihinsel modeller” gibi birçok olgunun analiz edilmesi.

Wodak’a göre medya, siyaset ve insanlar arasında kimin kimi etkilediği ya da bu etkilerin nasıl yönlendirildiği noktasında soruların giderilmediği karmaşık ilişkiler, yalnızca disiplinler arası bir yaklaşımla anlaşılır kılınabilir. Böyle çalışmalarda söylem analizi, özellikle eleştirel söylem analizi ihtiyaç duyulan çoklu yaklaşımın bileşenlerinden biridir. Bu durum eleştirel söylem analizinin çoklu teorik, yöntemsel, eleştirel ve yansıtıcı düşünce içerikli olmasını gerektirmektedir (Wodak, 2001: 64).

Wodak tarafından söylem çözümlemelerine tarihsel bir yaklaşım söz konusudur. Martin Reisigl ile geliştirmeye başladığı *söylem-tarihsel yaklaşımda* Wodak’ın çalışmaları genellikle farklı kamu kurumlarını ve pratiklerini içermiş; bu çalışmalarda ırkçılık, cinsiyetçilik, ayrımcılık gibi toplumsal sorunlara yönelinmiştir (Şah, 2020: 220). Wodak ve Reisigl tarafından söylem-tarihsel yaklaşımın on önemli özelliği sıralanmaktadır (2009: 94-95):

1. Teori, metodoloji, araştırma ve uygulama gibi her düzeyde kendini gösteren bir “disiplinler arası” niteliğine sahiptir,
2. Sorun odaklıdır,
3. Araştırma nesnesini anlaşılır kılma bakımından faydalı olacak teoriler ve yöntemler bu yaklaşımda bir arada kullanılabilir,
4. Gerekli durumlarda etnografi ve saha çalışması da araştırmaya dahil edilebilir,
5. Araştırmada teorik ve deneysel veriler arasında gidip gelen bir hareketlilik söz konusudur,

6. Çok sayıda tür (genre) ve kamusal alanla beraber metinlerarası ve söylemlerarası ilişkiler de ele alınır,

7. Metin ve söylemlerin incelenmesinde dış yapı için dilbilimsel öğelere yönelinirken bunların yorumlanmasında, yani içerik boyutunda tarihsel bağlam ön plandadır. Bu yönelimle yeniden bağlamsallaştırma yapılarak metinleri ve söylemleri birbirine bağlayan sürecin nasıl işlediği gösterilmeye çalışılır,

8. Analizde ihtiyaç duyulan kategoriler ve araçlar kesin ve sabit değildir. Bunlar incelenen soruna ve analiz adımına göre farklılık gösterir,

9. Analizlerde daha geniş kapsamlı teoriler bir temel işlevi görüp genel açıklamalar için elverişli olurken orta düzey, yani daha spesifik teoriler analizi detaylandırmada etkilidir,

10. Analizlerin önemli hedeflerinden biri bulguların uygulanmasıdır. Sonuçlar uzmanların kullanımına sunulmalı ve kamuoyuna da iletilmelidir.

Bu yaklaşımda metin analizinin ötesine geçilerek söylemin tarihsel boyutu üzerinde durulur ve sosyo- bilişsel düzeyi ortaya konur. Burada söylem bağlam içindeki bir metin olarak ele alındığından “metinlerarasılık” ve “söylemler arasılık” kavramları öne çıkar. Metinlerarasılık, metinlerin hem geçmiş hem de mevcut metinlerle ilişkisi; söylemler arasılık ise söylemler arasındaki benzerlik ve bağlantı olarak ifade edilebilir (Tekin, 2010: 733).

Söylem- tarihsel yaklaşım, eleştirel teorilerin sosyo- felsefî tarafına da yönelir. Bu açıdan eleştirel çalışmalarda ikisi bilişsel biri eylemsel boyutlu ve üçü de birbiriyle ilişkili bir sosyal eleştiri yolu takip edilir: 1. *Metne ve söyleme ilişkin eleştiri*de, metin ve söylemin içsel yapısında bulunan tutarsızlıklar, çelişkiler ve ikilemler keşfedilmeye çalışılır. 2. *Sosyo- diagnostik eleştiri*de, söylem pratiklerinin ikna edici ya da manipülatif yönündeki gizem ortadan kaldırılarak açık ya da örtük biçimde açığa çıkarılmaya çalışılması söz konusudur. Böylece salt metne ve söyleme dayalı iç alan aşılmaya çalışılır. 3. *Prognostik eleştiri*de ise iletişimin dönüştürülmesi ve iyileştirilmesi esastır. “Cinsiyetçi dil kullanmaktan kaçınmak” buna örnek olarak gösterilir (Wodak ve Reisigl, 2009: 88).

Söylem-tarihsel yaklaşımın “belirli bir söylemin içeriğinin ya da konusunun belirlenmesi, söylem stratejilerinin araştırılması ve dilbilimsel araçlarla bağlama bağlı dilsel gerçekleştirmelerin incelenmesine dayalı üç boyutu vardır (Wodak ve Reisigl, 2009: 93).

Söylem tarihsel yaklaşımda tarihsel, siyasi konular, metinler vb. incelenirken tarihî kaynaklar ile söylemlerin gömülü olduğu sosyal ve siyasi kaynakların arka planında yer alan bilgiler bütüncül bir bakış açısıyla ele alınır. Söylemsel eylemlerin tarihi boyutu, bazı söylem türlerinin art zamanlı değişimlerinin araştırılmasıyla analiz edilir. Bağlamın açıklanmasında da sosyal teoriler birbirine entegre edilir (Wodak, 2001: 65).

Ron Scollon ve *Aracılı/ Dolayımli Söylem Analizi*

Scollon’un adını *aracılı söylem analizi* biçiminde ifade ettiği yaklaşımının temelinde söylemin değil, sosyal eylemin analiz edilmesi yatmaktadır. Bu noktada eleştirel analiz yaklaşımları içinde farklı bir yer tutan bu yaklaşımda söylem analizi, sosyal eylemleri anlamadaki araçlardan biridir (Şah, 2020: 223).

Sosyal sorunların metinlerle ve söylemlerle ayrılmaz bir bağlantısı bulunmaktadır. Sosyal sorunlar söylemler aracılığıyla ifade edilir. Başka bir deyişle, dil eylemlere, eylemler de dile eşlik etmekte; böylece de sosyal durumlar, olaylar, olgular, sorunlar incelenirken söylem analizinden de faydalanılmaktadır. Aracılı söylem analizinde, çalışma nesnesi olarak sosyal meselelerin söylemlerine odaklanılmasından ziyade, sosyal yapı içindeki aktörlerin (toplumu oluşturan bireylerin) günlük yaşamlarının tarihlerini ve habituslarını⁴⁰ ürettikleri sosyal eylemlere odaklanılması esastır (Scollon, 2001: 140). Bu, söylemin tamamen göz ardı edildiği anlamına gelmez; esas noktanın keşfi için söylemin de önemli bir yere sahip olduğu açıktır. Burada söylem pratikleri de sosyal eylemler olarak değerlendirilir (Şah, 2020: 223).

⁴⁰ Habitus, Bireylerin topluma uyum sağlama ve kabul edilmelerine imkân veren düşünüş, davranış ve tutumlarını yapılandıran alışkanlıkları kapsayan bilgi seti. Bu bilgi seti bireyin içinde bulunduğu hâlet-i ruhiyeden farklı olarak bedeninin aktif bir şekilde deneyimleme ve uygulamayla adet hâline getirdiği davranışsal eğilim demektir. Bkz. <https://ansiklopedi.tubitak.gov.tr/ansiklopedi/habitus> E.T: 27.09.2024.

Sosyal eylemler hem analistler hem de eyleme katılanlar için önemlidir. Bu eylemler içinde söylemin işleyişinin incelenmesi geniş ve disiplinler arası bir yaklaşımı zorunlu kılar. Aracılı söylem analizi yaklaşımı güç söylemleri içindeki ideolojik konumlamayla beraber kendi teori ve yönteminin sınırlarını da inceler. Bu yaklaşım “aracılı eylem, bağlam/ katılım alanı, aracı araçlar, pratik (ve aracı araçlar), pratik bağı ve pratik topluluğu” olmak üzere altı temel kavram etrafında şekillenir (Scollon, 2001: 145).

Aracılı eylem, “eylemle eylemin gerçekleştirildiği aracı araçlar arasındaki çözülemez diyalektik” şeklinde tanımlanır. Örneğin; kitap okumak; kitabı sipariş etmek, parasını ödemek, teslim almak, oturmak, sayfalarına bakmak gibi birçok aracılı eylemi içerir. Yani aracılı eylem belli bir eylem değil, birçok sosyal pratiğin kesişerek katılımcıları tarafından “sosyal eylem” şeklinde tanımlanan benzersiz bir andır. *Bağlam/ katılım alanı*, aracılı eylemdeki sosyal pratikler arasındaki bağı kurar. Bunların belli bir zamanda ve yerde bir arada bulunmasını ifade eder. *Aracı araçlar*, sosyal eylemlerin gerçekleşmesinde yer alan dilsel, semiyotik, psikolojik ya da maddi unsurlardır. Örneğin; Türkçe, bir fotoğraf, eyleme katılan kişiler, kitap, masa, sandalye gibi şeyler aracılı eylemin aracı araçları olabilir. *Pratikler (ve aracı araçlar)*, aracılı eylem içindeki sosyal pratiklerin ve aracı araçların kesişimini ifade etmektedir. Aracılı eylemler, pratikler olmadan yorumlanamaz. Pratikler sayesinde aracı eylemlerin aracı araçlar sayesinde bir başka sosyal eylemde de tekrarlanabileceği aktarılır. Örneğin; kitap okumadaki sipariş verme, ödeme yapma, teslim alma, oturma gibi aracı eylemler bir kahve içme eylemi için de tekrarlanabilir. *Pratik bağı*, söylemsel ve söylemsel olmayan pratiklerde aktörlerin bir başkasının eyleminde tanıdığı bağlantılı pratiklerdir. Pratik topluluğu da aynı söylemsel amaçla birbiriyle etkileşim hâlinde olan kişileri ifade eder. Yani pratik topluluğunu pratikler bağındaki eylemlerde yer alan oluşturmaktadır (Scollon, 2001: 145-151).

Aracılı söylem analizi, açıklanan bu kavramsal yapı etrafında gerçekleştirilir. Analize aracı eylemlerle başlanır ve son kavramın ele alınmasıyla analiz son bulur. Bu yaklaşımla sosyal eylemler, söylemsel ve söylemsel olmayan sosyal pratiklerle ilişkisi bakımından ele alınır. Söylemsel pratikler boyutunda yapılan bir analiz, eleştirel söylem analizinin yöntemine yakın biçimde gerçekleştirildiğinden Scollon’un yaklaşımı eleştirel söylem analizi yaklaşımları arasında sayılmaktadır.

Siegfried Jager ve Özne Merkezli Dispozitif Analiz

Siegfried Jager tarafından söylemin ele alınışı Foucault'nun bilgi temelli söylem yaklaşımından izler taşımaktadır. Onun tarafından da *söylem- bilgi* ilişkisi üzerinde durularak bir söylem analizi yaklaşımı ortaya konur. Jager tarafından *bilgi* “bilincin her türlü içeriği, gerçekliğin yorumlanması ve şekillendirilmesinde gerekli olan her türlü anlam” olarak ifade edilir. İnsanların bilgiyi türetmelerinin kaynağı da var oluşları süresince içinde bulundukları tüm söylemsel bağlamlardır. Bu durumda dispozitif analizi de içine alacak şekilde *söylem analizi*, söylemler ve dispozitiflerle ilgili bilgiyi belirlemekle beraber bilgi/iktidar bağlamını da keşfedip bunları eleştirel bir yaklaşımla ele almayı amaçlamaktadır. Böyle bir analiz hem gündelik hem de bilimsel bilgi ile ilgilenir (Jager, 2001: 33).

Jager tarafından söylem analizindeki kaygısının söylemler ve bunların gücünün etkilerinin analiziyle farklı söylem dizilerinin birbirlerine bağlanmasında rolü olan araçların açığa çıkarılması olduğu ifade edilir. Bununla beraber söylemlerin modern sanayi toplumlarında hükümeti güvence altına alan bir teknik olarak görülmesi de onun araştırmalarının temel dayanaklarından. Söylem analizinde, belli bir zamanda ve toplumda nelerin söylendiği ya da söylenebilir olduğu, bu söylemlerin çeşitliliği ve birikimi kapsamlı biçimde ele alınır Söylem analizinde çözülmeye çalışılan, sürekli hareket halinde olan ve birbirine geçmiş karışık söylem yığınıdır (Jager, 2001: 35).

Söylemler, bilginin araçlarıdır ve eylemleri, başka söylemleri açığa çıkarma gücüne sahip olduklarından toplumdaki güç ilişkilerinin şekillendirilmesinde bir yere sahiptirler. Jager tarafından buradaki etkileşimlerde öznenin rolü üzerinde durulur. Foucault'da yer verilse de geri planda kalan özne, Jager'ın yaklaşımında ön plana çıkar. Özellikle güç ilişkilerinden bahsedildiği noktada düşünen, planlayan, kuran, etkileşime giren, eyleyen özne söylemden uzak ya da ayrı düşünülemez. Yani bilginin taşınmasını sağlayan söylemler, bu yönleriyle bir güce sahiptir. Ortaya çıkan bilgi gerçekliği yapılandıran eylemin temelidir ve bunun açığa çıkmasını sağlayan söylemin öznesi, analizde göz ardı edilemez (Jager, 2001: 38).

Foucault'ya göre söylem analizinde “söylemsel ve söylemsel olmayan pratikler arasındaki ilişki” anlamına gelen *dispozitifler* de incelenmelidir. Söylem, gerçeklik ve nesneler bir arada var olur ve bunlar, onları birbirine bağlayan dispozitifin unsurlarıdır.

Jager’a göre Foucault’nun burada belirtmediği şey, bunlara arasındaki somut bağın nasıl kurulduğudur. Jager’a göre bu unsurları bağlayan şey, özne ile nesne, nesnelerin toplumsal dünya ve gerçeklikleri arasında ilişkiyi sağlayan insan faaliyetleri; yani söylemsel olmayan pratiklerdir (Jager, 2001: 40).

Sürekli büyüyen ve iç içe geçen söylemlerin analiz edilmesinde izlenecek yolun belirlenmesinde Jager tarafından öncelikle terminolojik bir açıklama sunulur. Burada *söylem parçası* (belirli bir konunun ele alındığı metin, metin parçası), *söylem dizisi* (tematik biçimde bir araya getirilen söylem parçaları), *söylemsel olaylar ve bağlamlar*, *söylem düzlemi* (birbiriyle bağlantılı söylem parçalarının işlendiği alanlar), *söylem pozisyonu* (söyleyenin ya da söylem aracının ideolojik konumu) ve *genel toplumsal söylem* kavramları açıklandıktan sonra (Şah, 2020: 227) söylem dizisinin belirlenmesinin ardından söylem analizinin nasıl yapılacağına dair bir yol haritası verilir (Jager, 2001: 53):

1. Söylem düzleminin kısaca belirlenmesi,
2. Malzeme arşivinin oluşturulması ve işlenmesi,
3. İşlenen malzemenin söylem dizisi yönünden değerlendirildiği yapı analizi
4. Belirlenen söylem düzlemine göre seçilen çeşitli söylem parçalarının “hassas” analizi (örneğin; haber düzlemi için gazete makalesi)
5. Tüm bulguların bir arada değerlendirildiği bütüncül bir analiz.

Jager’a göre bu adımlar, uyulması şart olan şeyler değildir. Çeşitli sebeplerle bunun farklı biçimleri de ortaya çıkıp kullanılabilir.

b. Eleştirel Olmayan Söylem Analizi Yaklaşımları

“Eleştirel olmayan” biçiminde ifade edilen söylem analizi yaklaşımlarında iktidar ilişkilerinin, toplumsal eylemlerin ya da kimliklerin, ideolojilerin açığa çıkarılmasından ziyade dil ve iletişimin sosyal hayattaki işlevinin tanımlanması, betimlenmesi, açıklanması hedeflenmektedir (Taylan, 2011: 67). Bu söylem analizlerinde amaç dilin içeriğinin, metinlerde ne şekilde kullanıldığının, gramer özelliklerinin, bu özelliklerin söylemdeki etkisinin incelenmesi ve bu inceleme

sayesinde ele alınan söylemin, metnin konusunun ortaya konmasıdır (Darıcı, 2022: 290).

Eleştirel söylem analizinde kullanılan dilin seçilme amacı seçilen dilin politik yönünün ortaya çıkarılmasıdır ve dil, kendiliğinden politik bir yapı olarak görülür (Gee, 2005: 68). Eleştirel olmayan söylem analizi yaklaşımlarında söylem genellikle dilbilimsel bir bakış açısıyla incelenir. Bunun dışında söylemin felsefî ya da edebî olarak ele alındığı eleştirel olmayan söylem yaklaşımları da mevcuttur. Burada Fairclough tarafından ele alınan eleştirel olmayan yaklaşımlar da dahil olmak üzere dilbilimsel, felsefî, edebî ya da disiplinler arası diğer yaklaşımlar açıklanacaktır.

Söylem analizi yaklaşımlarında söyleyen ve sözce arasındaki ilişkinin dilin özel bir kullanım hâlinde ele alınışı, yani metindeki referans, ima, çıkarım gibi özelliklerin ve bunlardan hareketle sosyokültürel bilgiye dayalı anlamların ortaya çıkarılması söz konusudur (Brown ve Yule, 1983: 34-35). Eleştirel söylem analizini de içine alan bu ifadede eleştirel olmayan analiz yaklaşımlarının anlamın inşa edilmesi ve algılanmasında betimleme, yorumlama, tanımlama rolünü üstlendiği söylenebilir (Ercan ve Danış, 2019: 539). Aşağıda hakkında bilgi verilenler bu doğrultudaki söylem analizi yaklaşımlarıdır.

Sinclair ve Coulthard'ın *Sınıf Söylemi Analizi*

Söylemin analiz edilmesinde Sinclair ve Coulthard tarafından sınıf söylemiyle ve tanımlayıcı bir yaklaşımla başlanır. Tanımlayıcı sistemlerin sistematığı dilbilgisi üzerinden açıklanacak olursa metinlerin tümcelerden, tümcelerin sözcüklerden oluşması ve böyle devam etmesi buna örnek gösterilebilir. Sınıf söyleminde de “ders, işlem, değişim, hareket ve edim” arasında benzer bir durum söz konusudur. Dersler işlemlerden, işlemler değişimlerden, değişimler, hareketlerden, hareketler de eylemlerden meydana gelir. Bunlar arasındaki hiyerarşik sistem “sıralama ölçeğine” göre belirlenir (Fairclough, 1992: 13).

Ölçeğin en üstünde “düzenlenmiş işlemler dizisi” olan *ders* yer alır. Sinclair ve Coulthard tarafından dersle ilgili detaylı bir açıklama yapılmamaktadır. Çünkü dersi oluşturan işlemler arasında belirli bir sıra ya da bu sıranın herhangi bir sınırı bulunmaz (Sinclair ve Coulthard, 1975: 25, 60; akt. Abeti, 2022: 87). İşlemlerin sırası

öğretmenlere göre değişiklik gösterebildiğinden buradan yapısal bir ifade çerçevesine ulaşmak mümkün görülmemektedir (Abeti, 2022: 87).

İşlemler değişimlerden (değiş tokuşlardan) meydana gelmektedir. “Sınır değişimleri” ve “öğretim değişimleri” olmak üzere iki değişim türü mevcuttur. Dersin bir bölümünden başka bir bölümüne geçişin öğretmen tarafından başlatıldığı değişim “sınır değişimi” iken sınıfta soruların sorulduğu, cevapların alındığı ve geri bildirimde bulunulan değişim “öğretim değişimi” olarak ifade edilir (Abeti, 2022: 87). Sınır değişimlerinde “bilgilendirme, yönlendirme” ya da “ortaya çıkarma” alt değişimleri de gerçekleşebilmektedir. Bunlardan “ortaya çıkarma” değişimine öğrenci ve öğretmen arasında geçen bir konuşma örneği verilebilir (Fairclough, 1992: 14):

Öğretmen: Bunları neden yadın?

Öğrenci: Daha iyi öğrenebilmek için.

Öğretmen: Evet, daha iyi öğrenebilmek için. Peki niçin daha iyi öğrenmek istiyorsun? ...

Örnekten anlaşılacağı üzere ortaya çıkarma değişimi de kendi içinde “başlatma, cevaplama ve geri bildirim” olmak üzere üç aşamalı bir yapıya sahiptir (Fairclough, 1992: 14). Değişimler içinde böyle farklı aşamalar bulunmaktadır.

Söylem sıralama ölçeğinin diğer basamağını hareket oluşturmaktadır. İki araştırmacı tarafından sınıf söylemi üzerine yirmi iki hareket ortaya konmuş ve hareketlerin her birinin bir ya da birden fazla edimden meydana geldiği tespit edilmiştir. Örneğin; bir satın alma başlatıcı, hareket olarak ortaya çıkarıcı ya da yönlendirici bir hareketi içerebilir (Fairclough, 1992: 14).

Edimler, söylem sıralama ölçeğinin en alt kademesindedir ve bu yönüyle dilbilgisindeki morfemlere benzer (Abeti, 2022: 87). Bunlar biçimsel kategorilerden çok işlevsel kategoriler olarak değerlendirilebilir. Dilbilgisel bir soru cümlesi bir yönerge, ortaya çıkarma ya da bilgilendirme edimi olabilir. Örneğin; “Camı açar mısın?” soru cümlesi bir yönerge ya da ortaya çıkarma edimini içerebilir. “Cam açık.” şeklindeki dilbilgisi ifadesi “camın kapatılmasını isteme, onay alma ya da yalnızca bilgilendirme yapma” edimlerini içerebilir. Sincliar ve Coulthard’ın söylem analizi yaklaşımlarının sınırlılıkları Fairclough tarafından “söyleme yönelik gelişmiş bir

sosyal yönelimin olmaması, yorumlamaya yeterli yerin verilmemesi, verilerin geleneksel öğretmen merkezli sınıf söylemine göre elde edilip çeşitli sınıflar üzerinden elde edilecek durumları yansıtmamaları” olarak belirlenmiştir. Bu yaklaşımda güç ilişkileri, ideolojiler gibi pratiklerin söylemle nasıl şekillendirildiğine dikkat edilmemiş, daha çok dilbilgisel bir söylem betimlemesi yapılmıştır (Fairclough, 1992: 15).

Konuşma/ Söyleşi Analizi

Genellikle etnometodoloji çalışmaları yürüten sosyologlar tarafından geliştirilen konuşma/ söyleşi analizinde birden fazla kişinin karşılıklı konuşmaları, etkileşimleri analiz nesnesi olarak ele alınır. Konuşma sırasında katılımcılar tarafından ortaya konan ve söyleme yön veren birimler, kurallar, kalıp ifadeler gibi unsurlar üzerinde durulur. Konuşmalarda bunların tekrarlanmaları incelenir. Burada dilbilimsel yapıdan ziyade sözcelerin ilişkilerine odaklanılan bir analiz söz konusudur (Evre, 2009: 110).

Bu yaklaşımın temelinde eşitler arasındaki gayri resmi konuşmalar ön planda olduğundan, yaklaşım eleştirel olmayan analizler içinde değerlendirilmekle beraber sonradan yapılan bazı çalışmalarda güç hiyerarşisinin var olduğu konuşmalar analiz edilmiştir. Sınıf söyleminin aksine bu analiz yaklaşımında söylem süreçlerine, üretim koşullarına ve yoruma önem verilir. Konuşmaların başlatılması ve bitirilmesi, konuşmada anlatıların nasıl şekillendirildiği, geliştirildiği, konuşma sırasında neler anlatıldığı, konuşmaların nasıl formüle edildiği gibi farklı yönlerle ilgili açıklamalar yapılmaya çalışılmıştır. Konuşmacıların konuşmada sıra almaları, bunun gerçekleşme koşulları üzerinde durulmuş, belli ifadelerin belli söylemleri açığa çıkardığı tespit edilmiştir (Foucault, 1992: 16).

Konuşma analizi çalışmalarında “sıra alma” üzerine yapılan çalışmalar ön plana çıkmaktadır. Bunu, Deborah Schiffrin tarafından ayrıntılı şekilde ele alınan “söylem belirleyiciler (discourse markers)” takip eder (Schiffrin, 1987). Konuşma esnasında taraflar sıralarını belirlerken basit bir cümle, bir deyim, atasözü ya da herhangi bir kelimedenden faydalanabilir; bu sıra başlatıcısının ne olduğu katılımcılar tarafından belirlenebilir ve sıralama ifadesinin son bulma noktası doğru bir şekilde tahmin edilebilir. Sıra almada kuralların sırası şöyledir: 1. Konuşmacı herhangi bir

şekilde bir sonraki konuşmacıyı seçebilir. 2. Seçmenin olmadığı durumlarda farklı bir konuşmacı kendini konuşmacı olarak seçeceği bir üretkenliğe başvurabilir. 3. Bunların olmadığı hallerde aynı konuşmacı konuşmaya devam eder, sıra onda kalır (Fairclough, 1992: 17). Bu kurallar hemen hemen tüm konuşmalar için geçerli olmakla birlikte konuşmalarda kısa süreli çakışmalar olabilmekte; sıraların uzunluğu ya da kısalığı, konuşmacılar arasındaki dönüşü değişiklik gösterebilmektedir (Sacks, Schegloff ve Jefferson: 1974).

Varyasyon Analizi

Varyasyon analizinde dilbilimsel ve toplumsal etkenler dikkate alınarak aynı şeyin farklı şekillerde ifade edilmesini sağlayan kalıplar incelenmektedir. Böylece biçimlerin yer değiştirdiği diğer biçimler keşfedilmeye çalışılır. Burada konuşma analizinden farklı olarak diyaloglarla beraber monologlar da inceleme nesnesi konumundadır (Evre, 2009: 110). Monologlarda konuşmanın yapısı, çevredeki diğer konuşmalardan bağımsız olarak kendi içindeki ilişkiler ve sınırlar çerçevesinde şekillenip monolog, kendi içinde anlamlı bir bütün oluştururken diyaloglarda yapı, sıralama kuralları aracılığıyla konuşmaların ardındaki eylemlerle ve onlara verilen tepkilerle ilişkilidir (Schiffrin, 1994: 341).

Varyasyon analizinde ortaya atılan yapı hem sentagmatik hem de paradigmattir (Schiffrin, 1994: 342). Sentagmatik yapı dil birimleri arasındaki yatay ilişkileri (dizisel ilişkiler), paradigmattik ilişkiler ise düşey ilişkileri (dizimsel ilişkiler) ifade eder (Güven, 218: 57).

Varyasyon analizinde farklı metin türlerinin açıklama ve karşılaştırmalarında sentagmatik yapıya odaklanılırken varyasyon üzerindeki metinsel kısaltmaların analizinde paradigmattik yapı ön plana çıkar. Bu açıdan varyasyon analizi yapanlar tarafından söylemin yapısı, yapısal dilbilimcilerinkiyle benzerlik gösterir. Söylem analizi yapılırken hangi birimlerin birbiriyle dönüşümlü olduğu tespit edilmek zorundadır. (Schiffrin, 1994: 342).

İletişim Etnografisi ve Söylem Analizi

Söylem analizinde işlevsel bir rolü olan iletişim etnografisinde dil; toplumsal yaşamdaki bazı durumların, olayların, olguların kurucusu olarak kabul edilir. Bu

nedenle iletişim etnografisi dilin toplumsal yaşamdaki ve iletişim yönünün çözümlenmesindeki yerinin belirlenmeye çalışıldığı bir yaklaşım olarak ortaya çıkar. (Günay, 2018: 78). Dilin geçmişteki bir gerçekliğe işaret ettiği ya da yeni bir gerçeklik yarattığı fikri savunulur (Schiffrin, 1994: 347).

Bu yaklaşımın en önemli temsilcileri John Gumperz ve Dell Hymes'tir. Gumperz'in analizlerinde "durum" kavramının önemli bir yeri olduğu görülür. Bu kavram "dil edimlerini düzene sokan ve bunların yorumlanmasının aracı olan toplumsal kod" olarak ifade edilir. Dilin toplumsal yapıdaki yeri, Gumperz'deki "durum" a karşılık gelmektedir. Söylem analizlerinde bunlar göz önünde bulundurulur (Gumperz, 1982).

Hymes tarafından "konuşmanın kullanım bilgisi" diye aktarılabilecek bir yaklaşım benimsenmiştir. Buna göre iletişim olanakları çeşitlilik gösterir. Bu çeşitlilik, bir toplumun ve kültürün üyesi olan herkesin sahip olduğu bilgilerle bağlantılıdır. İletişim etnografisinde bir kültürün iç içe geçmiş yapıları üyelerinin bilgi ve davranışlarının analiziyle tanımlanmaya çalışılır (Günay, 2018: 78).

Konuşmaların iletişimsel yapısında ne söylendiği kadar söylenenler sırasında ne yapıldığı, yani eylem de önemlidir. Bu yapıda eylemlerin işlevleri ortaya çıkar ve bu işlevler anlatılan olaya katkıda bulunur. Söylem analizinde konuşmanın yanı sıra eylemin de analiz edilmesi gerekmektedir. Toplumsal işlevin tanınması, bunları aşan yeni yapıların da tanınmasını sağlar (Hymes, 1974: 150; akt. Schiffrin, 1994: 348).

Dilde etnografik yaklaşımın belirlenmesinde "bağlamın düzeni, katılımcılar, amaç, hareket/ konuşma sırası, kiplik, sözün biçimi, iletişim kuralları ve üslubun belirlenmesi" önemli bir yer tutar. Bunların bütünü "konuşma durumunu" ortaya çıkarmaktadır. Dilin anlam ve işlevlerinin göz önünde bulundurulduğu bu yaklaşımda, işlevlerin kapsamının ve gerçekleştirilme yollarının açığa çıkarılmasında etnografların çalışmaları etkili olmuştur. Yaklaşımda bağlamın rolü önem arz eder. Dil işlevleri bağlamla iç içe geçmiştir. Bu işlevlerin bağlam analiziyle keşfedilmesinin sebebi söylemin açığa çıktığı bağlamın rastgele ve düzensiz olmamasıdır. Bağlamın yapısı düzenli bir dönüşümün var olduğu iletişim unsurlarının kesişimi ya da birleşiminden oluşur (Schiffrin, 1994: 347).

Etkileşimsel Toplumdilbilim ve Söylem Analizi

Toplumbilimsel eleştiri araştırısından doğan ve en önemli temsilcisinin Erwing Goffman olduğu *etkileşimsel toplumdilbilim* yaklaşımı antropoloji, sosyoloji ve dilbilim çalışmalarının etkili olduğu; dil-toplum-kültür ilişkilerinin incelendiği disiplinler arası bir yaklaşımdır (Juez, 2009: 80). Bu yaklaşım, toplumsal etkileşimlerde dilin işlevini, kimliklerin ve rollerin dil aracılığıyla nasıl kurulduğunu ve belirlendiğini ortaya koymayı hedefler.

İşlevsel bir yaklaşım olan etkileşimsel toplumbilimde de dil kullanımı önceliklidir. Burada temel görevlerden biri dilin kullanıldığı bağlamların tanımlanması ve bir ifadenin anlamının, işlevinin bu bağlamlarla ilişkilendirilerek belirlenmesidir (Schiffrin, 1994: 350). Dolayısıyla bu yaklaşımda anlam sabit bir yapıdan ziyade toplumsal etkileşim süreçlerinde ortaya çıkan dinamik bir olgudur.

Goffman'ın ele aldığı konular “metinlerarasılık ve söylemlerarasılığın çözümlenmesi, bir bağlam ya da metindeki toplumsal söylem ve mikro düzeyde bir okuma”dır. Onun söylem analizi mikro toplumbilim bağlamındadır. Goffman tarafından toplumsal anlam, toplumbilimsel eleştiri, toplumsal grubun dili gibi geniş konular inceleme nesnesi hâline getirilir (Goffman, 1974). Gumperz de kişiler arası iletişimi ele alan analizleriyle bu yaklaşıma katkıda bulunan isimlerden biri olmuştur (Evre, 2009: 112).

Söylem analizinde söylemdeki bütünceler sözlüksel, toplumsal ve etkisel olarak ele alınır. İlk önce sözlüksel anlamları bakımından ele alınan bütünce, ardından söylemin toplumsal tarafı açığa çıkarılır ve nihayetinde söylem yapısından kaynaklanan etkisel boyut, anlam açıklanır (Günay, 2018: 81).

Yaklaşımın “etkileşimsel” olarak adlandırılması ve etkileşime odaklanılmasında söylemin kişinin yaptıklarının, söylediklerinin hem geçmişteki söz ve eylemlere işaret eden hem de gelecekteki söz ve eylemlere temel oluşturan etkileşimli bir yapısının olması etkilidir. (Schiffrin; 1994: 351). Bunun yanı sıra Goffman tarafından söylemdeki konuşmacı ve alıcının konuşma ya da herhangi başka bir edimi gerçekleştirirken etkileşimleri de yaklaşımda önemli bir noktadır. Konuşurken kendine has bir imgeyi taşıyan kişi bu imgeyi alıcısına aktarır ve onda bir

etki yaratır. Aldığı karşılık da o kişinin kendisinde bir etki oluşturur. İletişimdekilerin birbirlerini etkileme noktasında yaptıkları “gösterim” olarak adlandırılmaktadır (Günay, 2018: 81-82).

Bu yaklaşımda söylem analiziyle “kişiler arası etkileşim, bu etkileşimin toplumsal boyutu, anlamın yorumlanmasında önkabullerle sağlanan toplumsal ve kişiler arası bağlamların şekli, anlamın anlaşılması ve betimlenmesine olanak tanıyan sosyolojik yapı” açığa çıkarılmaya çalışılmıştır (Evre, 2009: 112). Söylem, “toplumsal etkileşim” olarak benimsenmiştir (Schiffrin, 1994: 134). Bu doğrultuda, yaklaşımda söylemin yalnızca dilsel bir ürün değil; toplumsal ilişkilerin, güç dinamiklerinin ve kimlik konumlanmalarının ortaya çıktığı bir eylem alanı olarak değerlendirildiği görülür.

Edimbilim (Pragmatik) ve Söylem Analizi

Yule tarafından “konuşmacının ürettiği ve alıcının yorumladığı anlamın incelenmesi, sözcüklerin bağlamdaki anlamıyla sözlük anlamlarının farklı olmasına dayanan inceleme, konuşmacının anlamının incelenmesi” (Yule, 1996: 3) biçimlerinde ifade edilen *pragmatik*, Türkçeye *edimbilim* olarak çevrilmiştir.

Edimbilimde önemli olan sözcüklerin sözlük anlamları olmadığı gibi tümcelerin de söyleyenden, söylenenden, söylenilme yeri ve zamanından bağımsız olarak incelenmesi de bu yaklaşımın karşısında yer alır. Burada konuşucunun belli bir bağlamda ifade ettikleri, bağlamın söylenenlere etkisi ve bu etkinin yorumlanması söz konusudur (Yule, 1996: 3). Bireyin ve bağlamın incelemenin merkezine alınması da edimbilimi ruhbilim, toplumbilim gibi disiplinlerle ilişki kurmaya mecbur kılar ve böylece disiplinler arası bir çalışma alanı hâline getirir (Eziler Kıran, 214: 727).

Temel sorunları itibarıyla dil felsefesinin alt çalışma alanları olarak gösterilen sentaks, semantik ve pragmatik ilk önce Morris tarafından göstergebilimin dalları olarak ortaya atılmıştır. Sentaks ve semantikte sözcüklerin anlamları, ilişkileri bağlamdan bağımsız olarak ele alınırken pragmatikte (edimbilimde) anlamın ve ilişkilerin belirlenmesinin temelinde bağlam yer almıştır. Bu yönüyle söylem çalışmalarıyla ortak bir özellik gösteren edimbilim söylem çalışmalarının ayrı bir alan olarak ortaya çıkmasında önemli bir basamak olur (Elbirlik, 2015: 213).

Söylem analizlerinde edimbilimin yöntemlerine sıklıkla başvurulur. Sözdizimi ya da anlambilimle çözülemeyecek konulara edimbilimin bakış açısıyla yaklaşılması; yani kullanımdaki dilin kullanım bağlamına göre incelenmesi, bağlamdaki sözcelerin yorumlanma sürecinin analiz edilmesi esas alınır. Bu bakımdan edimbilim dilbilimde ve söylem analizinde sorunlara çözüm getirici bir araç niteliği görür. Edimbilim, Jakobson'un iletişimin temel öğelerini ortaya koyup dilin işlevlerini belirlemesi, Austin'in ve Searle'ün söz edimleri kuramı, Grice'in örtüklük konusunu işleyişi ile gelişmiş; söylem analizlerinde özellikle edimsel sözcelerin incelenmesi noktasında bu yaklaşımın çeşitli yöntemlerinden ve bakış açılarından faydalanılmıştır. Bunlara Malinowski'nin "eylem-dil birliği" anlayışı da eklenebilir. Edimbilimde dilin söylemde kullanılışı üzerine yoğunlaşılır; "söylem" ve "bir şey yapmak" eşdeğer görülerek buna bağlı söylem türleri ortaya çıkar (Günay, 2018: 133, 146-148).

Potter ve Wetherell: *Söylemsel Psikoloji*

Bir yandan söylem analizinin farklı alanların konularını incelemek için ne şekilde kullanılabileceğini gösteren, bir yandan da söylem analizinde söylemin biçiminin mi içeriğinin mi incelendiği sorusunu işleyen bu yaklaşımda söylem analizi sosyal psikolojinin bir yöntemi olarak kullanılır (Fairclough, 1992: 23).

Söylemsel psikolojide etkileşimlerin altındaki zihinsel süreçlerden, sinirsel durumlar gibi teknik konulardan ziyade belli bir ortamda gerçekleşen etkileşim durumunda bir sıkıntı, bir anlama anı gibi kategoriler, yapılar ve yönelimler önemlidir. Bu yaklaşımda insanların günlük ya da daha kurumsal hâllerde etkileşime girdikçe psikolojilerinin ne şekilde kurulduğu, bunun nasıl anlaşıldığı ve gösterildiği inceleme konusu olur. Söylemsel psikolojinin odak noktası doğrudan söylemin kendisi olmasa da önyargılar, sosyal etki gibi konuların incelenmesinde dilin psikolojisiyle ilgilenilmesi bu yaklaşımda söylemin de rol oynamasını sağlar. Başka bir deyişle bu yaklaşımda söyleme odaklanılmasının nedeni söylemin eylem, anlayış ve öznelerarasılık gibi konular için birincil bir saha olmasıdır (Potter ve Wiggins, 2007: 73).

Fairclough'a göre Potter ve Wetherell'in söylemsel analizle ilgili çizdikleri analitik çerçevenin içeriği, söylemin yalnızca düşünsel ve kavramsal anlamının sınırlı

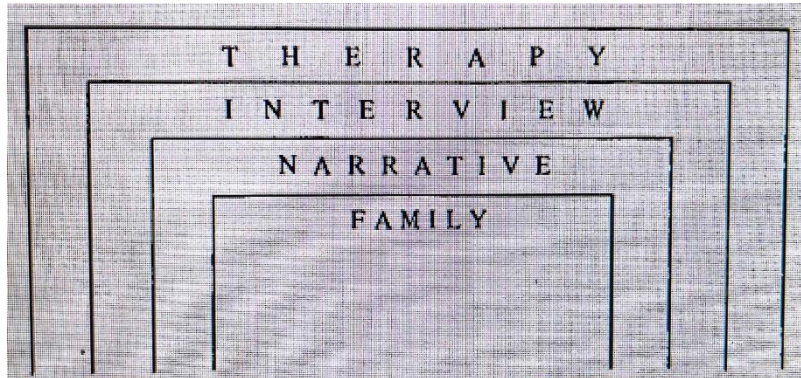
yönlerini incelediğinden, diğer boyutlara yer vermediğinden diğer yaklaşımlara göre daha dardır (Fairclough, 1992: 25).

Bu yaklaşım Sözen tarafından söylem analizi yaklaşımı olarak kabul edilmez. Hatta ona göre söylemsel psikoloji konuşma analizi bile değildir. Potter ve Wetherell'in insanlarla görüşme yapımları ve ırkçılıkla ilgili hoşgörülü ya da önyargılı ifadeler elde etme çalışmaları onun tarafından bir "tutum çalışması" olarak değerlendirilir (Sözen, 2017: 115).

Labov ve Fanshel ve *Terapötik Söylem Analizi*

Labov ve Fanshel'in psikoterapötik görüşme söylemi üzerine yaptıkları çalışmalarla ortaya çıkan bu yaklaşımda görüşme durumundaki çelişkiler ve baskıları yansıtan söylemin heterojenliği varsayılmaktadır. Buradaki çelişkiler ve baskılar terapötik bir seansta farklı söylem alanlarının yaratılmasını sağlamaktadır (Labov ve Fanshel, 1977: 35).

Görüşme tarzına göre "yorumlama, ilişki, suçluluk, savunma" gibi bazı söylemler kolayca tanınabilir. Onlar tarafından incelenen seanslarda bu söylem ifadelerinin çoğunun doğrudan terapist tarafından kullanıldığı görülmüş, bunun nedeninin de bu tarz özel bir dile terapist ve daha olgun hastalar dışında hâkim olunmaması gösterilmiştir. Söylem alanları, hastanın davranışlarının temelini yer aldığı eş merkezli çerçevelerin doğal bir parçası olarak değerlendirilir. Bu çerçevenin en dışında psikoterapi kurumu ve bir tür metadil ile işaretlenen terapötik görüşme bulunur (Labov ve Fanshel, 1977: 36-37).

Şekil 2: *Söylem alanlarının terapötik süreç içine yerleştirilmesi* (Labov ve Fanshel, 1977: 37).

Terapötik görüşmenin içinde günlük konuşmadaki günlük yaşam anlatıları ve tartışmalarının gömülü olduğu görülür. Bunun daha derinlerinde ise konuşma analizinden elde edilen karakteristik dil özellikleri, anlatı ve aile çerçevesinden gelen söylem özellikleri yer alır. Farklı çerçevelerin tanınması incelenecek dil biçimlerini doğrudan belirlemektedir. Terapötik bir seansın biçim analizinde ifadelerin şekildeki çerçevelerden birine yerleştirilmesi söz konusudur (Labov ve Fashel, 1977: 37). Fairclough'a göre onların bu analiz yaklaşımı kapsamlı olsa da uzun zaman alacak bir çalışmayı gerektirir. Ayrıca bu yaklaşımda sözlü iletişimin dil dışı unsurlarının yorumlanmasının zor olması, açılımların sonsuza kadar genişletilebilmesi, net bir sınırlılığın olmaması gibi durumlar yaklaşımın sorunlu tarafları olarak görülmektedir. Paralinguistik ipuçlarını yorumlamak oldukça zordur, açılımlar sonsuza kadar genişletilebilir ve açıkça motive edilmiş bir kesme noktası yoktur; açılımlar söylemde ön plana çıkan ve arka plana atılan unsurlar arasındaki önemli farklılıkları düzeltirme etkisine sahiptir (Fairclough, 1992: 22).

2.4. Fenomenolojik Söylem Analizi

Bu çalışmada Husserl fenomenolojisinin yöntemleri kullanılarak bir söylem analizi çalışması yapılacaktır. Fenomenolojik yöntem kullanılarak yapılacak bir söylem analizi Fenomenolojik Söylem Analizi olarak adlandırılmıştır.

Fenomenolojik Söylem Analizi çerçevesinde şekillenen bu tez çalışmasında mevcut söylem analizi yaklaşımlarının unsurlarını, aşamalarını içeren ve onlardan farklı olarak bir söylemde yer alan fenomenlere yönelen, fenomenlerin çeşitli niteliklerini ortaya koyan, söylemdeki hem dil bilgisel hem de anlamsal yönleri kendinde birleştirip bunların karşılıklı ilişkilerini çok yönlü inceleyen yeni bir söylem analizi yaklaşımı geliştirilmiştir. Böyle bir yöntemin geliştirilmesine ihtiyaç duyulmasının nedeni var olan analiz yaklaşımlarının her söyleme uygulanabilir olmadığının ya da söylemlerin belli yönlerini incelediğinin düşünülmesidir.

Fenomenolojik Söylem Analizi çeşitli aşamalara göre gerçekleştirilir. Bir söylem bağlamından ayrı düşünülmemeyeceğinden analizin ilk basamağında bağlamın belirlenmesi vardır. İkinci adımda bağlam göz önünde bulundurularak tematik altyapı belirlenir. Bu belirlemeden sonra üçüncü adım olarak tematik altyapı doğrultusunda söyleme etki eden ifadeler tespit edilir. Dördüncü adım bu ifadeler üzerinde

fenomenolojik anlam kuramının adımları çerçevesinde bir anlam incelemesi yapmaktır. Son olarak ise diğer dört aşamada ortaya konanların söyleme etkisi belirlenerek söylem analiz edilir.

2.4.1. Bağlam, Tematik Altyapı ve Söyleme Etki Eden İfadelerin Belirlenmesi

Söylem analizinde bağlam söylemi, söylem bağlamı etkilemektedir. Bu karşılıklı etkileşimden dolayı analiz edilecek metnin bağlamını ortaya koymak söylem analizinin ilk adımı olmalıdır. Bu aşamada metnin üretildiği toplumsal, kültürel ve ideolojik koşulların belirlenmesi; söylemin anlam katmanlarının çözümlenebilmesi açısından gereklidir. Bu doğrultuda, bağlamın çok katmanlı yapısı dikkate alınarak metindeki dilsel unsurların, konuşur niyetlerinin ve toplumsal rollerin etkileşim biçimleri de analiz sürecine dâhil edilmelidir.

Söylemi etkileyen ifadeler belirlenirken eldeki sözlü veya yazılı metnin ana konusu-konuları/ nesnesi-nesneleri (Willig, 2008: 115) ortaya çıkarılmalı, metin içinde konuyu ortaya koyan ifadeler tespit edilmelidir. Bu da tematik altyapının ortaya konulmasını gerektirir. Metnin genel ve detaylı bir okuması yapıldıktan sonra konunun üzerine kurulduğu temalar ve alt temalar belirlenir. Bu noktada sıkça tekrarlanan sözcükler, söz grupları, cümleler, çağrışımlı ifadeler, metaforlar göz önünde bulundurulmalı ve bunlar, metnin üzerine kurulduğu temaların yapılandırılmasına ilişkin bilgi vermeleri bakımından değerlendirilmelidir. Bu aşamanın gerçekleştirilmesiyle söylemin toplumsal ve kültürel yapısının genel görünümü verilmiş olur.

Tematik altyapının belirlenmesinin ardından söylemi etkileyen ifadeler tespit edilir. Bu noktada metni oluşturan özne, metnin alıcısı, zamanı ve uzamı hem metin içi ifadelerden hem de metin dışı kaynaklardan edinilen bilgilerden tespit edilmeli; tematik alt yapının genel görünümünden ulaşılan fenomenler; sözcükler, söz grupları ve cümleler bu ölçütler doğrultusunda incelenmelidir. Burada tekrar eden, birbirini çağrıştıran ifadelere, söylem belirleyicilere ve önvarsayım ifadelerine de dikkat edilmelidir. Bu aşamada öncelikle genel görünümdeki fenomenleri içeren sözceler belirlenir. Sözcelerdeki sözcük ve söz grubu seçimleri de önem arz eder. Söylem analizinde sözcük seçimi öznenin tutumunu yansıtır (Börekçi, 2007: 364). Bu nedenle

söyleme etki eden ifadeler içinde kullanılan sözcüklerin anlamlarına ve değerlerine dikkat edilmesi gerekir. Sözcüğü seçenin onu hangi sebeple seçtiği ve ne şekilde kullanıldığı analizin bir parçasıdır.

Önce sözce düzeyinde belirlenen ifadelerin kiplikleri, aktiflik pasiflik durumlarının, söz dizimlerinin; sözcelerdeki bağlaçların, edatların, zamirlerin vb. kullanımları sözcenin söyleminin analiz edilmesinde incelenmesi gereken unsurlardandır (Willig, 2008: 115). Ele alınan bu unsurlar, metnin anlam ve işlevinin doğru biçimde kavranılmasını sağlar. Metindeki bağlaçlar ve zamirler, söylemin akışını ve mantıksal ilişkilerini gözler önüne serer. Ritmik ve yapılandırılmış bir inceleme, sözcelerin birbirleriyle kurduğu ilişkileri çözümlemeyi kolaylaştırır. Elde edilen bulgular, dilsel çözümlemenin güvenilir ve tutarlı olmasını mümkün kılar.

2.4.2. Belirlenen İfadelerin Fenomenolojik Anlamlandırması

Belirlenen ifadelerin Fenomenolojik Anlam Kuramı bakımından incelenmesindeki ilk adımı, Husserl fenomenolojisinin temelinde yer alan *epokhe* olmalıdır. Epokhe ile doğal tavır bir kenara bırakılıp “fenomenolojik tavır” olarak adlandırılan (Husserl, 1983: 66) birinci şahıs bakış açısının ve dolayısıyla deneyimin hâkim olduğu bir tavra geçilmelidir. Böylece metne karşı genelin tutumundan sıyrılıp metni oluşturanın ve analiz edenin onu deneyimlemesine odaklanmak mümkün olabilir. Bu tavrı eyleme dökmede yapılması gereken bilincin kendi düşünme sürecine yönelmesidir. Bu sayede, deneyimlediklerini nasıl deneyimlediği üzerine odaklanan zihin, dış dünyayı genelin kabulünden farklı olarak özenin bakış açısından görür. Yani doğal tutumu askıya alarak fenomenolojik tavra geçmiş olur. Bu nedenle Fenomenolojik Anlam Kuramı’nın doğal tavrı askıya alan ve anlamın ortaya çıkmasında öznenin deneyimini öncelikleyen yaklaşımı bir söylemin analizindeki temel unsurlardan biridir.

Epokhenin gerçekleştirilmesinden sonraki adım, belirlenen ifadelerdeki öz fenomenlere ulaşmaktır. Öz fenomenlere *fenomenolojik indirgeme* ile ulaşılır. İndirgemedeki ifadeler onlara sonradan giydirilen ve doğal tutumun izlerini taşıyan her şeyden teker teker soyulacak, böylece onların özüne ulaşılabilecektir. Örneğin; “Yeşil bir dünyada yaşamak istiyorum.” sözcesinde dünya, “yeşil olma, bir olma, istenen bir şey, yaşanılan bir yer olma” hâllerinden teker teker soyulur, yani indirgenir; böylece

bunların hepsinin dışında öznenin zihninde kalan “dünya” öz fenomenine ulaşılır fakat bu dünya herkes tarafından bilinen, kabul edilen bir dünya değildir. Bu, birinci şahsın deneyimlediği ve içinde yaşamak isteme edimiyle yöneldiği dünyadır.

Fenomenolojik indirgemedede tüm ön kabullerin bir kenara bırakılması ve böylece bilincin yöneldiği şeyin aslına, özüne, en saf biçimiyle ne olduğuna ulaşılır. Söylem analizinde fenomenolojik indirgemenin kullanılması öznenin temelde neye yöneldiğini, neyle ilgili anlatımda bulunduğunu, yani hangi fenomene yöneldiğini gösterirken indirgeme sayesinde yönelinen fenomenen soyulan her şeyin fenomenin özne tarafından deneyimlenmesi neticesinde ortaya çıktığı görülür. Böylece yönelinen fenomen ve öznenin kendi deneyimleri neticesinde bu fenomeni algılayıp ifade edişi, yani söylemi, indirgeme aracılığıyla analiz edilebilir. İndirgemeler neticesinde yönelinen fenomenlerin ortaya çıkmasıyla öznenin neye yöneldiği ve onu nasıl deneyimlediği anlaşılır. Söylem analizinde yönelinen fenomenlerin tespitinin ardından bunların özellikle noesislerinin belirlenmesi öznenin fenomeni nasıl deneyimlediğini; yani onu kendi bilincinde ve iç dünyasında nasıl algıladığını, o fenomene yaklaşım tarzını gösterdiğinden söylem analizinde noesisi tespit etmek zorunludur. Başka bir ifadeyle indirgeme yoluyla ulaşılan öz fenomenler söylemin üzerine oturulduğu ana unsurlardır. Bu fenomenlere sonradan giydirilen ve deneyime bağlı özellikler onların kişinin söylemine yansımış biçimleridir. Fenomenlerin noema ve noesis bakımından değerlendirilmesi neyin nasıl anlatıldığını ortaya koyacaktır.

Sonraki aşama sözcüklerin, söz gruplarının ya da cümlelerin *kategorematik-sinkategorematik* olma açısından değerlendirilmesidir. İfadelerin hem sözcük, söz grubu hem de cümle düzeyinde *kategorematik* ve *sinkategorematik* olarak değerlendirilmesi, bu ifadelerin bağımlı ya da bağımsız anlama sahip olduklarını gösterecektir. Özellikle *sinkategorematik* ifadelerde bir araya gelerek anlam kazanan sözcükler, söz grupları ya da cümleler ortaya çıkarılarak bunların ayrı ayrı anlamları ve bir araya gelerek kazandıkları anlamlar belirlenir. Burada amaç, anlamın birden fazla katman şeklinde mi yoksa doğrudan mı aktarıldığını, öznenin bu bakımdan tarzını belirlemektir.

Öznenin sözcenin anlamını hangi yolla kurduğu, bunu yaparken hangi sözcükleri seçip ne şekilde bir araya getirdiği onun söyleminin bir parçasıdır. Söylem,

öznenin iletmek istediği anlama ve bu anlamı nasıl ortaya çıkardığına bağlıdır. Dolayısıyla Husserl tarafından yapılan kategoremantik ve sinkategoremantik ifade ayrımında hem sözcüklerin hem de sözcelerin tek başına veya bir arada anlam kazanmalarının ele alınmasından, onun bu ayrımının anlam üzerindeki etkisinin belirlenmesinden söylem analizinde yararlanılabileceği fark edilmiştir.

Sözcük, söz grubu ya da cümle düzeyinde sinkategoremantik ifadelerin kullanılması, anlam örgüsü ve bağlam açısından ayrıntılı bilgi içerebilir. Örneğin; bir sözcede yer alan “onun gibi, hepsi birden, bazıları, bu zamanda” gibi ifadelerde yer alan sinkategoremantik ifadeler söylemin metinlerarasılık ya da söylemlerarasılık bakımından değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır. Bunlar bağlam içinde anlam kazandıklarından ifadelerin ne anlama geldiğini, niçin sinkategoremantik ifadelere başvurulduğunu bağlamdan çıkarmak mümkündür. Cümle düzeyinde kullanılan sinkategoremantik ifadeler öznenin anlatım bakımından basit cümleler yerine bir araya gelerek anlam kazanacak yapılar tercih ettiğini, söylemde aktardığı anlamın böyle ifadelerle daha iyi anlaşılabilceğini ya da etkililiğinin bu ifadeler vasıtasıyla artabileceğini düşündüğünü gösterir. Kategoremantik olan bir ifadenin yüklendiği anlamla sinkategoremantik olması durumuna ya da bunun tam tersine de rastlanabilmektedir (Söylemez ve Kasımoğlu Dönmez, 2024: 20). Bunun öznenin söyleminde anlam derinliği yaratmak istediğini gösterdiği söylenebilir.

Hem kategoremantik hem de sinkategoremantik ifadelerin bir arada kullanılması ifadelerin *olgu bireşimine* uygunluğu bakımından da ele alınmalıdır. Olgu bireşimine uygunluk durumu bu ifadelerin anlam katmanını göstermesi bakımından önemlidir. Olgu bireşimine uygun ifadeler öznenin dış gerçeklikle tutarlı, açık bir anlatım yolunu tercih ettiğini gösterir. İfadelerden olgu bireşimine uygun olamayanlar anlamın aktarılmasında zihnin başvurduğu yeni yolların bir ürünü olarak değerlendirilebilir. İfadeleri ortaya koyan özne, zihnindeki anlamı alıcıya daha etkileyici, vurgulu biçimde aktarabilmek adına zihninin yaratıcılığına başvurarak olgu bireşimine uymayan ifadeler üretebilir. Bu da bir araya getirilen olguların farklı zihinsel alanlara (kategorilere) ait olmasına dayanır ve bir araya getirilirken bunların anlamlarının farklılaşmasını ya da birliğin olgulardan tamamen farklı bir anlam ifade etmesini sağlar. Olgu bireşimlerinin incelenmesi kişinin söyleminin analiz edilmesinde onun kendine özgü yaratıcı ifadelerini göstermesi bakımından önem arz eder çünkü olgu

bireşimine uygun olmayan ifadeler gerçeklikle kurulan bireşimin farklı olması açısından yaratıcı bilincin bir ürünüdür.

Söylemde özne tarafından kurulan anlamın diğer öznelere aktarılabilmesi Husserl'in *öznelerarasılık* kavramıyla açıklanabilir. Özne yöneldiği ve deneyimlediği gerçek ya da düşünsel varlığın, fenomeninin başkaları tarafından deneyimlenebilecek niteliklerini, farklı olanaklı görünümelerini de algılayabilmektedir. Özne tarafından söylemin alıcılar üzerinde nasıl bir etki yaratacağının öngörülmesinin öznelerarasılık sayesinde olduğu söylenebilir. Söylem sahibi öznelerarasılık ile kendi sözünü nasıl kuracağını ve karşısındaki benlerin bundan nasıl etkileneceğini, ne anlayacağını planlayabilmektedir. Yani gerçek veya düşünsel nesnelerin yönelim ile bireyin bilincinde kurulması söz konusudur. Bilincin ona yönelmesiyle anlam kazanan nesneler söylem ile başkalarının bilincinde de kurulabilmektedir. Bu süreç de öznelerarasılık vasıtasıyla gerçekleşmektedir.

2.4.3. Söylemin Analizi

Bağlama ve tematik altyapıya bağlı olarak söyleme etki eden ifadeler belirlenip bu ifadeler fenomenolojik anlam kuramı bakımından incelendikten sonra ortaya çıkan verilerin söylem analizinde kullanılması Fenomenolojik Söylem Analizi'ni ortaya koyar. Bu aşamada metnin yalnızca yüzeysel anlam düzlemi değil, aynı zamanda onun altında yer alan söylem stratejilerini, öznenin yönelimlerini ve anlam üretim süreçlerini açığa çıkarmak amaçlanır. Dolayısıyla söylem analizinde dilsel yapılar kendi başına değil; özne (birinci şahıs), bağlam ve anlam arasındaki ilişkiler üzerinden değerlendirilir. Başka bir deyişle bu aşamanın temel amacı, söylemin yalnızca dışsal biçimlerini değil, öznenin bilincinde anlamın nasıl kurulduğunu ve bu anlamın dil aracılığıyla nasıl dışa aktarıldığını ortaya koymaktır.

Fenomenolojik yaklaşımda söylem yüzeysel bir ifade düzeni değildir. Bilincin yönelimlerinin dilde biçimlenmiş hâlidir. Dolayısıyla Fenomenolojik Söylem Analizi dil unsurlarının ardında yer alan bilinç hareketlerini, yönelim biçimlerini ve öznenin deneyimlediği fenomenlerin söylemdeki izdüşümlerini görünür kılmayı amaçlar.

Söylem, öznenin yöneldiği fenomenler neticesinde ortaya çıkan bilinç edimlerinin dilsel karşılığı olarak düşünülebilir. Bu nedenle analizde temel soru

öznenin, yani birinci şahsın neye yönelip onu nasıl deneyimlediği ve bunları nasıl dile getirdiğidir. Dile getirilenler bütünü bilincin anlam kurma sürecinin izlerini taşır. Söylemde kullanılan her ifade öznenin dünyayı algılama, anlamlandırma ve başkalarıyla paylaşma biçimini yansıtmaktadır. Söylem yalnızca ifade ettiği anlamla değil, anlamın kuruluş şekliyle de değerlendirilir.

Fenomenolojik Söylem Analizi'nde dil, öznenin deneyimlediği dünyayı kurduğu ve yeniden ürettiği bir alandır. Söylemde kullanılan ifadeler bir yönelimin ve deneyimleme tarzının izidir. Ortaya çıkan anlamlar öznelarası düzlemde yeniden doğan bir fenomen olarak düşünülebilir. Dolayısıyla Fenomenolojik Söylem Analizi hem öznenin iç deneyimini hem de bu deneyimin dildeki görünür biçimlerini inceler. Söylem fenomenlerin bilince gelişinin, bilinç tarafından anlamlandırılışının ve anlamın da dil aracılığıyla aktarılışının bütüncül bir ifadesi olarak görülmelidir.

2.5. Nutuk

Nutuk, *Güncel Türkçe Sözlük*'te “söz, konuşma; söylev” biçimlerinde tanımlanmaktadır (<https://sozluk.gov.tr/>, 2024). Mustafa Kemal Atatürk tarafından yazılan *Nutuk* onun 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkışıyla Millî Mücadele'yi başlatmasından itibaren dokuz yıllık sürecin anlatıldığı bir metindir. Atatürk'ün bu eseri, tarihi bir kitaptan ziyade olayları bizzat yaşamış birinin yaşadıklarını, şahit olduklarını belgeleriyle ortaya koyduğu bir çalışmadır (Avan, 2024: 8). Ankara'da başlanıp Dolmabahçe Sarayı'nda son bulan Nutuk çalışmaları sırasında Atatürk sağlık problemleri de yaşamış (Şimşir, 1998: 1195) fakat eserini nihayete erdirebilmiştir.

Nutuk'un tamamı incelendiğinde onun genel çerçevede Millî Mücadele'yi, kurulan yeni devleti, cumhuriyetin ilanını, bununla beraber yaşanan gelişmeleri ve inkılapları anlattığı görülmektedir. Yıldız tarafından Nutuk'un olaylar bakımından üç bölümden meydana geldiği belirtilir: Kuvayi Millîye Dönemi'nde Yeni Türkiye Devleti'nin kuruluş aşamalarında yaşanan zorluk ve fedakârlıkların anlatılması, Türkiye Büyük Millet Meclisinin açılması ve çalışmaları, cumhuriyetin ilan edilme süreci ve sonrası (Yıldız, 2006: 144). Börekçi tarafından ise eserin iki bölümden meydana geldiği belirtilir: birinci bölüm durumun ortaya konduğu, hedefin belirlendiği ve bu doğrultuda yapılması gerekenlerin, yapılanların anlatıldığı kısım

iken ikinci bölüm “Türk Gençliğine Bıraktığım Emanet” başlığının verildiği *Gençliğe Hitabe* kısmıdır (Börekçi, 2007: 362).

Bu genel çerçevenin derinine bakıldığında Millî Mücadele’yi hazırlayan sebepler dolayısıyla bundan önce yaşanan “I. Dünya Savaşı, Mondros Antlaşması, bu dönemde ordunun içinde bulunduğu durum” gibi konular, süreç içinde yapılan savaşlar, engellemeler, kazanılan zaferler, yenilgiler, antlaşmalar, yeni devletin kuruluş sürecinde atılan ilk adımlar, Büyük Millet Meclisi’nin açılması, yeni yönetim şekli olan cumhuriyetin ilânı, bunun desteklenmesi ve buna muhalefet edilmesi, inkılaplar ve bunlara karşı tutumlar gibi dokuz yılda gerçekleşen birçok olayın eser içinde aktarıldığı anlaşılmaktadır (Uzun, 2005: 70-74). Bunun yanı sıra Nutuk, olanlarla beraber olması gerekenlerin de anlatıldığı bir eser olarak değerlendirilir (Börekçi, 2007: 373). Bunu sağlayan Atatürk’ün ülkenin ve milletin başına gelen olumsuz durumların tekrar etmemesi hususuna önem vermesi, bu nedenle de yapılması gerekenleri gerek doğrudan gerek dolaylı olarak ifade etmesidir. Dolayısıyla Nutuk aynı zamanda bir nasihatler bütünüdür.

Atatürk Nutuk’un içinde bu söylevin ortaya konma sebebini kendisi belirtir ve elde edilen neticeyi gelecek nesillere bırakır (Nutuk II, 1952: 897):

“Muhterem Efendiler, sizi, günlerce işgal eden, uzun ve teferruatlı beyanatım, en nihayet, mazi olmuş bir devrin hikâyesidir. Bunda, milletim için ve müstakbel evlâtlarımız için dikkat ve teyakkuzu davet edebilecek, bazı noktalar, tebarüz ettirebilmiş isem, kendimi bahtiyar addedeceğim.

Efendiler, bu beyanatımla, milli hayatı hitam bulmuş farz edilen büyük bir milletin; istiklâlini nasıl kazandığını ve ilim ve fennin en son esaslarına müstenit, millî ve asri bir devleti, nasıl kurduğunu ifadeye çalıştım.

Bugün vâsıl olduğumuz netice, asırlardan beri çekilen millî musibetlerin intibahı ve bu aziz vatanın, her köşesini sulayan kanların bedelidir.

Bu neticeyi, Türk gençliğine emanet ediyorum.”

Mustafa Kemal Atatürk’ün yoğun çalışmasının ürünü olan Nutuk’un söyleneceği halka daha önceden duyurulmuş, 15-20 Ekim 1927 arasındaki altı günlük

süreçte Cumhuriyet Halk Fırkası'nın ikinci büyük kongresinde⁴¹ Atatürk tarafından söylenmiştir (Uzun, 2005: 28). Sunum toplamda altı güne yayılmıştır. Kongrenin ilk günü olan 15 Ekim 1927'de, Millî Mücadele'yle beraber hem yaşanan zorlu sürecin hem de bu süreçten sonraki gelişmelerin ulusa aktarıldığı, dönemle ilgili birçok belgeyi de barındıran bu kapsamlı sunumda 19 Mayıs 1919'dan Sivas Kongresi'ne kadar geçen dönem ele alınmıştır. İkinci gün Ali Galip Olayı'ndan son Osmanlı Mebusan Meclisi seçimlerine kadarki süreç anlatılır. Üçüncü gün Amasya Görüşmeleri'nden Büyük Millet Meclisi'nin açılışına kadar olan kısım anlatılırken dördüncü gün İkinci İnönü Zaferi'ne, beşinci gün ise Lozan Barış Antlaşması'nın sonrasına kadar olan süreç anlatılmıştır. Son gün, yani 20 Ekim 1927'de antlaşma sonrası süreç anlatılmaya devam edilmiş, “Gençliğe Hitabe” ile Nutuk son bulmuştur (Özel ve Erdinç, 2018: X).

Nutuk'un kitap olarak ilk baskısı 1928'de yapılmakla beraber okunduğu tarih esas alınarak ilk baskıya “1927” yılı yazılmış; bu baskı Arap harfleriyle, büyük boy, iki cilt hâlinde ve toplamda 100.000 adet basılmıştır (Kocatürk, 1985: 611). Nutuk'un yurt içinde ilk basım hakkı yapılan bir sözleşme ile Türk Tayyare Cemiyeti'ne verilmiştir (Yıldız, 2006: 126). Birinci cilt “Nutuk: Gazi Mustafa Kemal Tarafından” başlığını taşıyan metin kısmı; ikinci cilt ise “Nutuk Muhteviyatına Ait Vesaik” başlıklı belgeler kısmıdır. Birinci ciltte Atatürk 'ün imzası ve portresi varken ikinci cildin sonunda Türkiye'nin I. Dünya Savaşı sonundaki hâlini, Millî Mücadele'nin bazı aşamalarını gösteren haritalar ve krokiler yer almaktadır. Eserin yeni Türk harfleriyle ilk baskısı ise 1934'te yapılır. Bu, üç ciltten oluşmaktadır. Bu baskının ilk baskıdan farkları “üç ciltten oluşması” ve daha da önemlisi metne kenar başlıkları konulması suretiyle konuların belirtilmiş olmasıdır. Metnin başlıklandırılması konusunda Atatürk'ün bir talebinin olup olmadığı bilinmemekle beraber bu durum genellikle “durumdan haberinin olduğu” yönünde değerlendirilir (Uzun, 2005: 107).

Eser Almanca, Fransızca, Rusça, İngilizce, İtalyanca Bulgarca gibi çeşitli yabancı dillere çevrilmiş, Kırgız Türkçesine aktarılmış ve bu dillerde basılmıştır. 1928'de Almancaya, 1929'da Fransızcaya çevrilen eserin Almanca, Fransızca ve İngilizce basımları K. F. Kohler Yayınevi tarafından yapılmıştır. Fransızca çeviride

⁴¹ Kongrenin açılış konuşmasında Sivas Kongresi Atatürk tarafından Cumhuriyet Halk Fırkası'nın ilk kongresi olarak ifade edilmiştir. Bkz. Uzun, 2005.

eserin bazı bölümleri çıkarılmış, İtalyanca ve Bulgarca çeviriler de bir özet niteliğinde kalmıştır (Tarakcı, 2015: 41-42). Yıldız tarafından bu baskıların çok fazla ilgi göremediği, bunun nedenini de eserin içeriğinin araştırmacılar dışında sıradan insanlara hitap etmediği olduğu ifade edilir (Yıldız, 2006: 138).

Bu çalışmada incelenen Nutuk baskıları (1951-52) üç ciltten meydana gelmektedir. Bu baskı düzen bakımından 1934 baskısıyla aynıdır. Birinci ciltte (1919-1920) Atatürk'ün Samsun'a çıkışından Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılmasına kadar geçen sürede yaşananlar, ikinci ciltte (1920- 1927) Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılmasından Nutuk'un yazıldığı 1927 yılına kadar olan olaylar anlatılırken üçüncü ciltte Nutuk'un yazılmasına kaynaklık eden ve katkıda bulunan meclis tutanakları, raporlar, telgraflar, gazete haberleri gibi vesikalar yer almaktadır.

Nutuk'un bağlamı, dili ve üslubu, anlatmak istedikleri hakkındaki diğer bilgiler ilgili bölümlerde ayrıntılı şekilde verildiğinden bu bölümde tekrar edilmeyecektir. Söylem analizi yapılırken metinden alınan ifadeler faydalanılan kaynaktaki aslı korunarak çalışma içinde verilmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. MATERYAL VE YÖNTEM

Bu bölümde çalışmada elde edilmesi amaçlanan verilerin hangi araştırma yöntemiyle elde edilip incelendiği; hangi materyalin niçin seçildiği hakkındaki sürece yönelik yöneme ilişkin bilgiler verilmektedir.

Bu çalışmanın amacı, Mustafa Kemal Atatürk'ün bilincinde kurguladığı fenomenleri, iletileri ve yönelimleri onun Nutuk'taki söyleminden hareketle nesnel olarak ortaya koyabilmektir. Bu amaç doğrultusunda çalışmada Husserl'in fenomenoloji ve anlam kuramındaki temel kavramlardan hareketle yeni bir söylem analizi yaklaşımı geliştirilerek dilbilim ve dil felsefesi alanlarına kuramsal bir katkı sunmak hedeflenmektedir. Dolayısıyla araştırmanın iki ana sorusu vardır:

1. Fenomenolojik Söylem Analizi'nin kuramsal çerçevesi nasıldır?

2. Mustafa Kemal Atatürk'ün Nutuk adlı eserinin fenomenolojik söylem analizi nasıldır?

Bu tez çalışmasında Mustafa Kemal Atatürk tarafından söylenen Nutuk' un Millî Eğitim Basımevi tarafından üç cilt olarak yapılan baskısının 1951 Birinci Cilt, 1952 İkinci Cilt ve 1967 Üçüncü Cilt kitapları kullanılmıştır. Bunun nedeni yeni baskılarda eserin dilinin sadeleştirilmesi ve bunun söylem analizi için uygun olmamasıdır.

Çalışma nitel araştırma yöntemlerine göre yürütülmüştür. Nitel araştırma; görüşme, gözlem ve doküman analizi gibi veri toplama yöntemlerinden yararlanılarak, olguların doğal ortamlarında bütüncül biçimde incelenmesini amaçlayan bir araştırma sürecidir (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 39).

Çalışmanın veri toplama yöntemi olarak doküman analizi tercih edilmiştir. Doküman analizi, incelenmek istenen olgu ve olaylara ilişkin bilgileri içeren yazılı materyallerin sistemli biçimde çözümlenmesini kapsar. Bu yöntem, araştırma problemini uzun bir zaman aralığı içinde değerlendirme olanağı sağlaması, farklı türde yazılı kaynaklara erişim yoluyla geniş bir örneklem sunması ve verilerin araştırmacıdan bağımsız olarak bireylerce özgün biçimde kaydedilmiş olmasına

dayanması bakımından önemli bir üstünlük taşır (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 187). Elde edilen veriler söylem analizi yöntemiyle analiz edilmiştir.

Bu çalışmada veriler, araştırmacı tarafından kuramsal çerçevesi çizilmiş olan Fenomenolojik Söylem Analizi yöntemiyle analiz edilmiştir. Bu yöntemde önce metinle ilgili bağlam ortaya konmuş, ardından tematik alt yapı belirlenmiştir. Bunlar yapıldıktan sonra içinde fenomenleri barındırma, söz dizimi ve vurgu gibi özellikleri doğrultusunda söyleme etki eden ifadeler belirlenmiş, bu ifadeler Fenomenolojik Anlam Kuramı'nın temel kavramları doğrultusunda anlamlandırılmış ve bunların tamamı göz önünde bulundurularak söylem analiz edilmiştir.

Nutuk'tan alınan sözceler, faydalanılan kaynaktaki asıl biçimi korunarak verilmiştir. Sözcelerin analizi yapılırken ilk iki sözcede indirgemenin açıkça anlaşılması için sözcükler üzerinden teker teker indirgeme yapılmış ve sonrasında indirgemeler doğrudan sözceler üzerinden yapılarak gösterilmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. BULGULAR

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş serüveni “Millî Mücadele, bağımsızlık, cumhuriyetin ilânı ve inkılaplar” seyrini izlemiştir. Atatürk'ün 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkışı ile başlayıp “Türk Gençliğine Bıraktığım Emanet” dediği *Gençliğe Hitabe* ile bitirdiği Nutuk, bu seyir içinde yaşananları ve yapılanları liderin ağzından aktarmaktadır (Kılıç, 2016: 133).

Nutuk'un yalnız tarihsel bir belge olmayıp aynı zamanda siyasi, ideolojik, eğitici birçok yönünün bulunması; Atatürk'ün düşünce dünyasını, çeşitli stratejilerini, Türkiye Cumhuriyeti'nin temellerinin nasıl atıldığını anlatması ve bunun eylemi gerçekleştirenlerin lideri tarafından dile getiriliyor olması eseri söylemi analiz edilmesi gereken temel metinlerden biri kılmalıdır.

4.1. Nutuk'un Fenomenolojik Söylem Analizi

Kelime anlamı “söz, konuşma; söylev” olan nutuk, Türkçede “dinleyenleri belli bir düşünce ve duygu etrafında toplamak ve ikna etmek maksadıyla bir kalabalığa karşı yapılan güzel ve etkili konuşma, söylev, hitâbe” anlamlarına gelmektedir (<https://lugatim.com/>, 2025). Atatürk'ün *Nutuk*'u da bu anlamda kaleme alınmış bir eserdir.

Nutuk'un söylem analizi fenomenolojik yaklaşımla yapılacağından Fenomenolojik Söylem Analizi'nin ilk adımı olan bağlamı ortaya koymak esastır. Bununla birlikte temelinde inandırma, ispat ve ikna etme gibi amaçlar bulunan bir hitabet metnini hatibinden bağımsız olarak değerlendirmek mümkün değildir. Bu nedenle 1919'dan başlanarak verilen bağımsızlık ve çağdaşlaşma mücadelesinde olayların tam merkezinde ve mücadelenin lideri olan Mustafa Kemal Atatürk'ü (Kurt Acar, 2022: 43) Nutuk'u oluşturmaya kadar getiren ve onu “Mustafa Kemal Atatürk” olarak ortaya çıkaran süreçlerden söz ederek bağlamı ortaya koymak Nutuk'u anlamak, anlamlandırmak ve onun söylem analizini yapabilmek için ilk adımdır.

4.1.1. Nutuk’u Ortaya Çıkaran ve Nutuk’taki Bağlam

Söyleminin analiz edileceği eser nutuk/ söylev/ hitabet türünde olduğundan metni oluşturanın fizyolojik, psikolojik, sosyal ve kültürel durumu metinde açıkça yansıtılır. Bugün Mustafa Kemal Atatürk’ün görünümü, beden dilini kullanma biçimi, sesletimi, tonlaması gibi fiziki özelliklerine hâkim olunamasa da (Börekçi, 2007: 355) onun içine doğduğu dünya, aile hayatı, aldığı eğitim, yakın çevresindeki insanlar, yaşadığı dönemde başına gelenler, yaptıkları, yapmak istedikleri kaynaklar vasıtasıyla bilinebilmektedir. Bu kaynakların önde geleni ise onun Nutuk’udur. Nutuk’un hatibinin psikolojik, sosyal ve kültürel durumunu, dili kullanma becerisini eserinden anlamak ve bunların eseri nasıl şekillendirdiğini görebilmek mümkündür. Mustafa Kemal Atatürk, Nutuk’un hem eyleyeni hem de sözceleyenidir. Nutuk’un bağlamına bakmakla Mustafa Kemal’in yaşamına bakmak aynı çizgidedir.

Bu kısım verilirken Atatürk’ün Nutuk’ta izlediği yola benzer biçimde kronolojik bir sıra takip edilecek ve bağlam ortaya konulurken o bağlamın Atatürk’e etkisi, Atatürk’ün olaylara etkisi yorumlanarak aktarılacaktır.

Atatürk’ün İçine Doğduğu Dünya

Osmanlı Devleti’nin giderek kötüleşen şartlar altında çökmeye başladığı bir dönemde dünyaya gelen Mustafa Kemal Atatürk’ün hayatı ve kişiliği içinde bulunduğu sosyal, siyasal durum, ailesi, eğitim hayatı, etkilendiği kişiler ve kaynaklara göre şekillenecektir.

1856 Paris Kongresi neticesinde Osmanlı’nın yıkılması çabaları ve bunun aşamalarından biri olarak Balkanlardan atılmasına yönelik girişimler artmış, bu durum Balkan Türklerini etkilemiştir (İlhan, 1986: 283). 1877-1878 Türk-Rus Savaşı’nın ardından Berlin Kongresi ile Sırbistan, Karadağ, Romanya bağımsızlık kazanırken Eflâk ve Boğdan da Avusturya’ya bırakılmıştır. Bulgaristan muhtariyet kazanmış, Kars, Ardahan ve Batum Rus hakimiyetine geçmiş, İngilizler de Kıbrıs’a yerleşmiştir. Tunus ve Mısır ise sömürge altına alınmıştır. Aynı dönemlerde Avrupa’da Rönesans ve Reform gerçekleşmiş; Avrupa, ham madde ve sömürge arayışı içine girmiştir. Bu durumda Osmanlı gibi geniş sınırlara ve büyük bir nüfusa sahip bir devlet, pazar olmaya elverişli görülmüştür (İlhan, 1986: 281).

1876’da Sultan Abdülhamid tarafından ilân edilen Meşrutiyet’in uygulamasına 1878’de Türk-Rus Savaşı nedeniyle son verilir. Atatürk bu dönemde henüz dünyaya gelmemiştir. İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin girişimleri neticesinde 1908’de Meşrutiyet’in yeniden ilân edilmesine kadarki otuz yıllık süre ise II. Abdülhamid’in birtakım baskılarından dolayı “İstibdat Devri” olarak anılacaktır (Uca, 2020: 51).

Yaşananların yarattığı olumsuz etkiyi azaltmak isteyen Osmanlı’daki Tanzimat Fermanı, Islahat Fermanı ve meşrutiyet hareketleri imparatorluğun kurtarılması yolunda birer adım niteliği taşır (Börekçi, 1994: 3) fakat bunların hiçbirisi çöküşten ve yıkılmaktan kurtulmak için yeterli olmayacaktır.

Atatürk’ün dünyaya geldiği dönem, içte bu sıkıntılar yaşanırken dışta 1879 Fransız İhtilâli’yle milliyetçilik fikrinin yayıldığı, bu nedenle imparatorlukların zayıfladığı, Osmanlı Devleti’nin de hem bu etkiyle hem de içerde yaşanan sorunlarla çöküşe geçtiği bir dönemdir. Balkan topraklarında doğup yetişen Atatürk için milliyetçilik fikriyle imparatorluktan kopmaların, bu anlayış neticesiyle Türklük bilincinin gelişmesi ve baskın olmasının onun kişiliği üzerindeki etkileri göz önünde bulundurulmalıdır.

Atatürk, 1881’de Makedonya bölgesindeki üç vilayetten biri olan Selanik’te, anne ve babasının dördüncü çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Annesi Zübeyde Hanım ve babası Ali Rıza Efendi Balkanların fethedilmesinin ardından bölgenin Türkleştirilmesi için buraya göç ettirilen Anadolu Türkmenlerindendir (Yıldız, 2006: 44). Selanik, o dönemde İstanbul’dan sonra imparatorluğun önemli kültür merkezlerinden biri konumunda olmanın yanı sıra Meşrutiyet isteyenlerin, “Türkçülük” fikrini savunanların da faaliyette olduğu bir yerdir. Atatürk de bu alan içindeki fikirlerden uzak kalmamış, bunlarla yakından ilgilenmiş ve bunların içinde bulunmuştur (Börekçi, 1994: 4).

Atatürk’ü Şekillendiren Eğitim Hayatı

Yenileşme hareketleriyle beraber Osmanlı’da farklı amaçlarla kurulan, farklı programlar uygulayan eğitim kurumları olduğu ve Atatürk’ün bu dönemde eğitim aldığı görülür. Belli bir amaç ya da ortak bir politikada birleşemeyen medreseler, Batı sistemine uygun biçimde kurulan askeri ve sivil okullar ile azınlık cemaatlerinin

ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olarak açılan okullar ülkenin farklı bölgelerinde faaliyet göstermektedir (İlhan, 1986: 285).

Eğitimine mahalle mektebinde başlayan Atatürk, babasının arzusu ile yeni usule göre eğitim veren şemsi Efendi'nin özel okuluna gider ve asıl eğitimine burada başlamış olur. Babasının vefatından sonra öğrenim hayatı kısa bir kesintiye uğrayan Atatürk, eğitimine Selanik'te bulunan Mülkiye Rüştiyesi'nde devam etmiş, bir süre sonra ise asker olma fikri ile Selanik Askeri Rüştiyesi'ne gitmeye başlamıştır. Eğitim hayatında başarılı bir ğrenci olan Atatürk, bu okuldan "Kemal" adını da alıp kırk kişilik sınıfının dördüncüsü olarak mezun olur. Onun bu dönemde okul çalışmaları dışında bilgisini ve kültürünü genişletecek yayınları takip ettiği, "saf Türkçe" anlayışıyla çıkarılan *ocuklara Rehber* adlı haftalık dergide yapılan yarışmalarda başarı gösterdiği ve ilerleyen yıllarda Türk diline, Türk dilinin sadeleştirilmesine verdiği önemin ilhamını bu dergiden almış olabileceği belirtilmektedir (Unat, 1963: 611-614).

Daha sonra Tanzimat hareketleri neticesinde Batılılaşmaya yönelik olarak açılan okullardan Manastır Askeri İdadisi'ne gitmeye karar verir ve 1896'da bu okulda eğitimine başlar. Manastır, fethinden sonra Anadolu'dan Türkmenlerin getirilip yerleştirildiği ve bu sayede Türk şehri hâline gelmiş bir yer olmakla beraber askerî, ticarî alanlarda ve tarım alanında da gelişmiştir. Bu zellikleriyle Manastır Askeri İdadisi, Mustafa Kemal Atatürk'ün asıl kimliğini kazanmaya başladığı, vatan millet bilincini içselleştirdiği; Üsküp, İşkdra, Yanya, Bursa ve Manastır'dan gelip ona arkadaşlık eden ve uzun süre beraber işler yaptığı kişilerle tanıştığı okulu olarak değerlendirilir. Atatürk'in İttihat ve Terakki'nin önemli isimlerinden mer Naci ile tanışıp arkadaş olması, onun vasıtasıyla Namık Kemal'i ve Mehmet Emin'i (Yurdakul) tanınması, onların edebî ve fikrî yönlerine ilgi duyması da idadi yıllarındadır (Yıldız, 2006: 50).

Atatürk'e tarih sevgisi kazandıran, "hürriyet" kavramını ve milliyet bilincini benimsemesini sağlayan, onu Türk tarihini daha fazla okumaya yönlendiren ve onda yeni ufuklar aan kişi bu idadide tarih ğretmeni olan Mehmet Tevfik Bey'dir (Sönmez, 2004: 104).

İdadide okuduğu yıllarda meydana gelen 1897 Türk-Yunan Savaşı da Atatürk'ü etkileyen önemli olaylardan biridir. Kazandığı bilinçle, millî hislerle savaşa gönüllü gitmek ister fakat yaşından ve öğrencilik durumundan dolayı orduya kabul edilmez (Yıldız, 2006: 51). İdadide yaşadıklarına verilen örnekler, Atatürk'ün fikrî gelişiminin temellerinin bu yıllarda atıldığını destekler niteliktedir.

13 Mart 1900'de Mektebi Harbiye'ye kaydolmasıyla Atatürk henüz on sekiz yaşında iken devletin merkezi olan İstanbul'a gelir ve buradaki hayatı başlamış olur Unat, 1963: 616). Buradaki yakın arkadaşlarından Ali Fuat Cebesoy, Kazım Karabekir, Ali Fethi Okyar gibi isimler daha sonra da beraber önemli işler başaracağı kişilerdendir (Yıldız, 2006: 54).

Atatürk, Selanik ve Manastır'da geçirdiği yıllarda bu şehirlerin sosyal ve siyasi ikliminden etkilenmiştir. Bu bölgedeyken bir taraftan II. Abdülhamit yönetiminin baskılarına karşı faaliyetlere, bir taraftan da Balkanlar'da esen Türkçülük havasına şahit olur ve fikrî yapısı da bu yönde şekillenmeye başlar. İstanbul'a geldiğinde de Osmanlı Devleti'nin son dönemlerindeki siyasi ve fikrî gelişmelerine hâkimdir (Uca, 2020: 51).

Atatürk'ün siyasetle uğraşmaya başlaması özellikle Harp Okulu yıllarındadır. Bu dönemde memleket meselelerine öncekinden daha ciddi bir biçimde yöneldiği görülür (Börekçi, 1994: 5). Bunda, memleketin merkezinde bulunması ve yakınındaki insanların da etkisi olduğu söylenebilir. O ve Ömer Naci, İsmail Hakkı gibi isimler vatan, hürriyet konularındaki düşüncelerini duyurmak ve yaymak adına gazete çıkarırlar (Yıldız, 2006: 55). Vatan, millet sevgisi konusunda fazlaca etkilendiği Namık Kemal'in ve Abdülhak Hamit'in yasaklanan eserlerini Harp Okulu yıllarında gizlice okur (Börekçi, 1994: 5). Onun bir röportajda bu zamanla ve konuyla ilgili söyledikleri şöyledir (Özgen, 2024: 8):

Harbiye senelerinde siyaset fikirleri baş gösterdi. Vaziyet hakkında henüz nafiz bir nazar hâsıl edemiyorduk. Sultan Hamid devriydi. Kemal beyin kitaplarını okuyorduk. Takibat sıkı idi. Ekseriyetle ancak koğuştta yattıktan sonra okumak imkânı buluyorduk. Bu gibi vatanperverane eserleri okuyanlara karşı takibat yapılması işlerin içinde bir berbatlık bulunduğunu ihsas ediyordu.

Namık Kemal'den “vatanperverane” diye bahsetmesi, Atatürk'ün onun fikirlerine verdiği değeri göstermesi bakımından dikkate değerdir. Namık Kemal'in “Vatan Kasidesi” şirini gizlice çoğaltıp dağıtması da ondan ne derece etkilendiğini gösteren bir başka durumdur (İnalcık, 2010: 4).

O, Harp Okulu yıllarında yalnızca Namık Kemal ve Abdülhak Hamit'i okumaz. Tevfik Fikret, Ziya Gökalp, Yusuf Akçura, Filibeli Ahmet Hilmi, Hüseyin Cahit gibi isimlerin yazılarını ve şiirlerini; Mizan, İttihat, Meşveret dergilerini, Jön Türklerin Avrupa'da çıkardıkları Osmanlı Mecmuası'nın eski nüshalarını takip eder (Uca, 2020: 52).

Harp Okulu'ndan sonra Harp Akademisi'ne geçen Atatürk hem başarısını hem de fikrî gelişimini burada da devam ettirmiş; arkadaşlarıyla el yazısıyla çıkardıkları gazeteyi akademi yıllarında da çıkarmışlardır. 1905 yılına gelindiğinde Atatürk Harp Akademisi'ni “kurmay yüzbaşı” rütbesiyle bitirmiştir (Yılmaz, 2006: 55-56).

Atatürk'ün İttihat ve Terakki ile İlişkisi, Yaşanan Gelişmeler

Atatürk'ün örgün eğitimi kesintisiz olarak tamamlaması onun yetişmesinde önemli bir noktadır. Bulunduğu ortam askerî düzenin ve ordu geleneğinin hâkim olduğu bir ortamdır. Burada askerlik meslekten ziyade yaşam tarzıdır. Vatanseverlik, kahramanlık, disiplin, özveri, fedakârlık gibi özellikler bu ortamın ona yüklediği niteliklerden yalnızca birkaçıdır. Bunlar aynı zamanda Türk milletinin taşıdığı ve koruduğu değerler olarak bilinir (İlhan, 1963: 286).

Atatürk, Harp Okulu ve Harp Akademisi öğrencisi iken önceleri İttihad-ı Osmanî Cemiyeti olarak bilinen İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Paris'teki şubesiyle uzaktan irtibat halindedir. O da bu cemiyetkiler gibi II. Abdülhamid'i eleştirir ve onun yönetiminin sona ermesini ister (Uca,2020: 53). Erkan-ı Harbiye yüzbaşısı olarak Şam'daki 5. Ordu'da görevine başlamadan önce İstanbul'da arkadaşlarıyla ev tutup toplantılar düzenleyerek II. Abdülhamid rejimini eleştirir ve neticesinde cezalandırılır. Bunların ardından Şam'a ataması yapılır. Buradayken “Vatan” adlı bir cemiyete üye olur ve sonrasında cemiyetin başkanlığını alır ve cemiyetin adı “Vatan ve Hürriyet Cemiyeti” olarak değiştirilir (Aktepe, 1974: 263).

Cemiyetin hedefi devletteki aksak düzeni değiştirmek için ihtilâl ve inkılap yapmak, ilerlemenin ve kurtuluşun yolu olan hürriyeti sağlamaktır (Toker, 2008: 141). Bu amaçla kurulan ve faaliyet gösteren cemiyetin teşkilatlanma işlerinden beklediği sonucu alamayan Atatürk esaslı sonuçlar alabileceğine inanarak Selanik’e gider ve burada cemiyetin bir şubesini açar (Uca, 2020: 57).

Vatan ve Hürriyet Cemiyeti’nden sonra Selanik’te açılan bir diğer cemiyet Osmanlı Hürriyet Cemiyeti’dir. Vatan ve Hürriyet Cemiyeti’nin üyeleri zamanla bu cemiyete ve İttihat ve Terakki Cemiyeti’ne geçmeye başlarlar. Sonrasında Osmanlı Hürriyet Cemiyeti, İttihat ve Terakki ile birleşir. Atatürk, kendi kurduğu cemiyetin üyelerinin İttihat ve Terakki Cemiyeti’nde yer aldığını görünce bundan pek memnun olmaz fakat hedeflerini gerçekleştirme yolunda 1907’de o da bu cemiyete kaydolur; Vatan ve Hürriyet, İttihat ve Terakki Cemiyeti’yle birleşmiş olur (Batmaz, 2012: 17-18). Cemiyetin ana merkezi de Selanik olur (Uca, 2020: 68). Atatürk, cemiyete üyeliğini şu sözlerle dile getirir (Cebesoy, 1967: 113): “*Bu emrivâkii kabul zorunda kaldım ve ben de İttihadın bir üyesi oldum.*”

Kaynaklarda Mustafa Kemal Atatürk’ün bu cemiyet içindeki faaliyetlerden genel anlamıyla memnun olmadığı, buradakilerle fikir birliğine varamadığı belirtilir. İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin yalnızca padişahı değiştirmek istemeleri, orduyu siyasetten ayırmamaları ve bu yöndeki faaliyetleri, masonlarınkine benzeyen birtakım törenleri ve onlarla bağlantıları bu ayrılığın nedenleri arasında gösterilir. Anlaşmazlık karşılıklıdır (Aktepe, 1974: 264-65; Tünay, 1984: 252; Uca, 2020: 63-65). Atatürk’ün hedefi İttihat ve Terakki’dekiler gibi II. Abdülhamid yerine yeni padişah getirip mevcut anayasayı uygulayarak baskıdan geçici çözümlerle kurtulmak, bu çerçeve de bir “Osmanlı birliği” kurmak değil, hürriyeti elde etmiş müstakil bir Türk devleti kurmaktır (Aktepe, 1974: 265). Bu durumda İttihat ve Terakki Cemiyeti’ndekilerle Atatürk’ün ortak gayeleri baskıdan kurtulmak ve “hürriyeti” elde etmektir, denebilir.

II. Meşrutiyet’in ilânından (1908) sonra orduda subayların partili olmaları ve bunu rütbe alma yolunda kullanmaları, ordu ile partililiğin iç içe geçmesi durumları orduda disiplinsizliğe yol açtığından Atatürk’e göre ordu ile siyasetin birbirinden ayrılması, cemiyete mensup olan subayların ya cemiyetten ya da ordudan ayrılmaları

gerekmektedir. Cemiyettekiler onun bu düşüncesine taraftar değildir (Cebesoy, 1967: 135).

İttihat ve Terakki'nin Meşrutiyet'in ilânından sonra Selanik'te yaptıkları ilk toplantıya Atatürk de katılır ve bu onun siyasetteki ilk görünüşü olarak ifade edilir (Uca, 2020: 68). Toplantıda bir konuşma yaparak “meşrutiyetin ilanının bir inkılap değil de ihtilal olduğundan sorunları çözmede bir son olmadığını, ordunun politikaya müdahale etmemesi gerektiğini, cemiyet içinde eşitliğin sağlanması ve gizli gruplarla üstünlük kurmaktan kaçınılması, din ve devlet işlerinin birbirine karıştırılmaması gerektiği” yönündeki düşüncelerini beyan eder (Cebesoy, 1967: 134; Mütercimler, 2008: 149; Uca, 2020: 68). Bu fikirleri başta Enver Paşa olmak üzere cemiyet içindekilere rahatsızlık verir ve Enver Paşa'nın Atatürk'le ilgili tedbir alınması gerektiğini söylediği belirtilir (Atay, bty: 46).

1908'de Trablusgarp'ta meşrutiyet ve hürriyete karşı çıkan bir isyanı bastırmak için Atatürk cemiyet tarafından görevlendirilir. Bu görevlendirmenin asıl maksadının yaşanan anlaşmazlıklar nedeniyle Atatürk'ü Selanik'teki cemiyet işlerinden uzaklaştırmak olduğu belirtilir (Tünay, 1984: 252; Mütercimler, 2008: 152; Uca, 2020: 70). Trablusgarp ve ardından Bingazi'deki ayaklanmaları bastırarak bölgede devlet üstünlüğünü sağlayan Atatürk, Ocak 1909'da İstanbul'a, oradan da Selanik'e döner (Mütercimler, 2008: 156).

Meşrutiyetin ilânı bazı kesimler için olumlu olarak görülse de öncesindeki düşük rütbeli subayların daha etkin rol oynamaları ve ast-üst ilişkilerinin zedelenmesi, meclise dayalı hürriyet ortamından ziyade padişahın mutlak otorite olduğu ve devletin tamamen şer'i hükümlere göre yönetilmesini isteyen bir kesim olması durumları 1909 yılının 12 nisanı 13 nisana bağlayan gece yarısında bir isyanla kendini gösterir. Hicri takvimde 31 marta denk gelmesinden dolayı “31 Mart Olayı” diye adlandırılan bu ayaklanmaya karşı ilk etapta yeterli ve gerekli bir müdahale yapılamaz. Atatürk isyanı öğrendiğinde Selanik'tedir ve vakit kaybedilmeden bir müdahale yapılması gerektiğini düşünerek harekete geçer. İstanbul'daki isyancılara karşı baskın harekâtını hızlıca uygulayan ve isyanın bastırılmasını sağlayarak meşrutiyeti ve meclisi güvenceye alan ordu, Atatürk tarafından “Hareket Ordusu” olarak adlandırılır. On bir gün süren

karmaşanın ardından isyan bastırılır, padişah tahttan indirilir, İttihat ve Terakki yeniden güçlü bir şekilde iktidara sahip olur (Mütercimler, 2008: 159-161).

Trablusgarp Savaşı ve Balkan Savaşları

II. Meşrutiyet'in ilânının ardından Osmanlı Devleti ve yabancı devletler arasında ciddi bir savaşla neticelenen ilk olay kendisine sömürge arayan İtalya'nın saldırısı ile Trablusgarp Savaşı olur. 1910 Arnavutluk isyanının bastırılmasının ardından 1911'de İtalya, Osmanlı Devleti'ne savaş açtığını ilan ederek Trablusgarp, Bingazi, Derne bölgelerine saldırır. Hükümetin içinde bulunduğu karışık durumdan, bölgeye gönderilebilecek asker ve donanma eksikliğinden dolayı İtalya ile savaşmayı göze almaması sonucunda Mustafa Kemal Atatürk ve Enver Paşa'nın da içlerinde yer aldığı Türk subaylar, gönüllü olarak bölgeye gitme, yerel halkı teşkilatlandırarak mücadele etme kararı alır (Özçelik, 2017: 135). Gönüllüler, doğrudan Trablusgarp'a gidemediklerinden önce Mısır'a gider, oradan Trablusgarp'a doğru harekete geçer. Atatürk dikkat çekmemek, ifşa olamamak için Mısır'a ve oradan Trablusgarp'a kendi adıyla değil "gazeteci Mustafa Şerif" takma adıyla gelir (Kurtcephe, 1995: 91).

Atatürk, bölgeye geçtiğinde zaman kaybetmeden hem mevcut kuvvetleri savaş teknikleri bakımından eğitmeye hem de yerel halkı teşkilatlandırarak gücü artırmaya çalışmıştır (Özçelik, 2017: 135). İtalyanlar, Türk kuvvetlerinin ciddi direnişiyle karşı karşıya kalır. Tobruk'ta başarısız olmaları, onların Derne'ye daha fazla kuvvetle saldırmasına sebep olmuş, bunun neticesinde Atatürk Derne'deki kuvvetlerin başına getirilmiştir. Emir komutanın aksamamasına, keşif ve emniyete özen gösterilmesine, düzensiz haldeki askerlerin düzene sokulup eğitilmesine, yerel halktan olan Muhafiziye bölüklerinin kabilelerine kaçmalarına engel olunmasına ve düzen içinde direniş göstermeleri hâlinde desteklenmelerine gayret eden Atatürk, burada yaptıklarıyla tedbirci, birleştirici ve teşkilatçı yönünü ortaya koymuştur. Bölgede önemli başarılar gösteren Atatürk böylece tarihte adından söz ettirmeye başlar (Mütercimler, 2008: 187, 189, 195-196; Özçelik, 2017: 135-136).

İtalyanlarla anlaşmaya varılması ve Balkanlar'da da savaşın patlak vermesi üzerine Mustafa Kemal Atatürk İstanbul'a döner (Uca, 2020: 83). Balkan milletlerinin bağımsızlık ve toprak sahibi olma hedefleriyle büyük devletlerin çıkarları bir araya gelince 18 Ekim 1912'de Balkanlarda savaş başlar. Osmanlı Devleti'nde politikadaki

iç çalkantılar ve Ocak 1913'te gerçekleştirilen Bâb-ı Âli Baskını, Trablusgarp Savaşı nedeniyle askerî ve ekonomik açıdan düşülen zor durum, Rusya'nın Balkan milletlerine destek vermesi sebepleriyle Osmanlı aleyhine oluşan birlik yine aynı nedenlerle Osmanlı'yı mağlup eder (Uçoral, 2006: 489-490). Atatürk, Ali Fethi ve Enver Bey Balkan Savaşları'na sonradan, Doğu ordusunda kurmay olarak dahil olur fakat çabalar içindeki karışıklıklardan dolayı istenen sonucu vermez. Savaşın başlamasıyla ilgili şunları söyler (Us, 1964: 168):

Balkan Savaşı çıktığı zaman ben Trablusgarp'taydım. Eğer ben o sırada orada bulunmayıp da Rumeli'nin herhangi bir noktasında bulunsaydım, o Balkan faciası olmazdı. Çünkü Selanik Kolordusu'nda bulunurken küçük Balkan devletlerinin birleşerek ortak bir saldırı yapma olasılığını düşünüyorduk. Ben, böyle bir olasılığa karşı uygulanacak ve izlenecek savunma planı üzerinde çalışmışım.

Atatürk öngörüsüyle daha savaş çıkmadan gerekli tedbirleri alsa ve planlarını yapsa da içinde bulunulan durum ve ülke yönetimini elinde bulunduran kuvvetler bunları uygulamasına izin vermemiştir.

Balkan devletleriyle yapılan İstanbul Antlaşma'sının (29 Eylül 1913) ardından gerçekleştirilen İttihat ve Terakki Cemiyeti Kongresi ile Atatürk ve Ali Fethi'nin Sofya ya görevlendirilmesine karar verilir. Atatürk'ün görevi ateşemiliterlik, Ali Fethi Bey'in ise büyükelçiliktir (Çavdar, 1991: 81). Atatürk'ün bu görevinden beklentinin "Bulgarlarla Osmanlı arasındaki askerî sorunlara çözüm bulunması, Balkan devletlerinin bazılarının askerî durumlarının ve hazırlıklarının öğrenilmesi" olduğu; onun bu görevi başarıyla tamamlayarak İstanbul'a istenene bilgileri getirdiği belirtilir (Akçakayalıoğlu, 1988: 18).

I. Dünya Savaşı

Mart 1914'te Mustafa Kemal Atatürk yarbay olduğunda I. Dünya Savaşı kapıdadır. Her an başlaması beklenen bu savaşta İttihat ve Terakki Cemiyeti, İngiltere ve Fransa ile görüşerek o safta yer almaya çalışsa da bu ittifaka kabul edilmez. Neticede gözler Almanya'ya çevrilir ve bu safta savaşılması yönünde karar verilir (Mütercimler, 2008: 234). Bu dönemde Sofya'da bulunan Atatürk, Osmanlı'nın savaşa katılmasının getireceği tehlikeleri öngörerek savaşın dışında kalınması ve katılmaktan kaçınılamayacak bir hâle gelindiği vakit de o günün şartlarına göre karar verilmesi

hususundaki düşüncelerini Harbiye Nezareti'ne iletmiştir (Feyzioğlu, 1995: 306). Kısa bir süre tarafsız kalınsa da bu fikirler ve mevcut şartlar Osmanlı'nın savaşa girmesine engel olmaya yetmemiş, savaşı mecbur kılmıştır. Bu durumu Atatürk *“Genel harp dünya üzerinde patlak verdiği zaman coğrafi vaziyet, tarihî olaylar ve siyasi dengelerin zorlamaları karşısında tarafsızlığımızı devam ettirmeye imkân kalmaması yüzünden Almanların bulunduğu gruba dahil olduk.”* sözleriyle ifade eder (Evsile, 1999: 14).

Avrupa'da başlatılan savaş ile doğu ve batı olmak üzere iki cephe açılır. Doğu cephesindeki Osmanlı, on ayrı cephede mücadele vermiştir (Mütercimler, 2008: 234).

Savaş başladığı sırada Sofya'da olan Atatürk daha etkin bir görev talep eder ve nihayetinde 19. Fırka Komutanlığı'na getirilir (Feyzioğlu, 1995: 306). Bu fırka yeni kurulan bir birlik olduğundan düzensizdir fakat o, yirmi gün içinde fırkayı güçlendirecek ve Gelibolu'ya geçirerek Çanakkale Savaşı'nda büyük bir başarı elde edecektir (Uca, 2020: 90).

Osmanlı'nın savaşa girmesi ve Çanakkale Cephesi'nin açılmasının temeli Enver Paşa'nın Almanya'yla “birlikte hareket etme” konusunda bir antlaşma imzalamasına dayanır. Bu antlaşmadan sonra İtilaf Devletleri Rusya'nın Boğazlar vasıtasıyla yardım alması için Osmanlı'nın tarafsız kalmasını isteseler de bu tarafsızlık karşılığında Osmanlı'nın isteklerine olumlu yanıt vermezler. Bundan sonra Almanya'ya ait Goben ve Breslau kruvazörleri Çanakkale Boğazı'ndan geçirilir ve Osmanlı, İtilaf Devletleri'nin uyarılarına rağmen bu kruvazörleri silahsızlandırmayıp satın aldığını ilan eder. Bu savaş gemilerinin komutanını da Osmanlı Donanma Komutanlığı'na atar. İki ay sonra bu komutanın Osmanlı hükümetinin karşı çıkışlarına rağmen Rusya'nın limanlarını bombalaması, Rus ve Fransız gemilerini batırması neticesinde Osmanlı Devleti fiilen savaşa girmiş, Çanakkale Cephesi de böylece açılmış olur (Mütercimler, 2008: 235).

Çanakkale Cephesi'ndeki deniz muharebelerinde başarılı olacağını düşünen İngiliz ve Fransız donanmaları 18 Mart 1915'te Çanakkale Boğazı'nı geçmeye çalışsalar da beklemedikleri bir mücadeleyle karşılaşır ve neticede ağır kayıplar vererek yenilgiye uğratılırlar. Çanakkale Boğazı geçilemez ve Türkler tarafından deniz zaferi elde edilir. Bunun sonucunda İngilizler tarafından kara harekâtına karar verilir

ve Gelibolu Yarımadası'na çıkarma harekâtı başlatılır, hedef İstanbul'dur. Bu kara harekâtlarında Arıburnu, Conkbayırı, Anafartalar ve Seddülbahir'de gösterilen başarılar neticesinde düşman kuvvetlerinin ilerleyişi durdurulur ve kuvvetleri bölgeden tahliye edilir. Atatürk, Çanakkale'deyken "albay" rütbesine terfi eder. Başarılarının duyulması noktasında İttihat ve Terakki Cemiyeti rahatsızlık duyup buna engel olacak girişimlerde⁴² bulunsalar da bu mümkün olmaz. (Uca, 2020: 91). Bu bölgelerde onun emrindeki birliklerin gösterdiği başarı, onun askeri dehasının hem ülke içinde hem de düşman kuvvetler tarafından tanınmasını sağlar (Bayur, 1991: 339).

Çanakkale deniz ve kara savaşlarının ardından Ruslar, Türklerin Kafkas Cephesi'ne yöneleceği ve daha büyük bir orduyla kendilerine karşı taarruzda bulunacaklarını düşünerek 1916 şubatında başlayacak bir kış taarruzuna karar verir. Muharebenin ilk dönemlerinde şartlar Türk ordusu için elverişli olmadığından Erzurum, Muş ve Bitlis Ruslara bırakılır (Akçakayalıoğlu, 1988: 71).

Atatürk, Çanakkale'nin ardından İstanbul'a, buradan da Sofya'ya geçmiş ve burada iken 16. Kolordu Komutanlığı'na atanmıştır. Ardından, Kafkas Cephesi'ne gönderilmesi emri verilir. Yoldayken tuğgeneralliğe yükseldiği haberini alır (İğdemir: 1988: 49). Muharebeler boyunca başarı göstererek Muş ve Bitlis'in geri alınmasını sağlamıştır. Erzurum geri alınamasa da buradaki düşman ilerlemesi de durdurulur (Mütercimler, 2008: 306). Sonrasında Atatürk'ün Medine'nin savunulması için kurulması planlanan Hicaz Kuvve-i Seferiyesi Komutanlığı'na atandığı görülür. Bu görev için Şam'a gidip Hicaz ve Suriye'nin durumunu inceleyen Atatürk, Enver Bey'e Hicaz bölgesindeki tehlikenin büyüklüğünü ve bölgenin boşaltılması gerektiğini haber verir. Bu teklif kabul edilmez. Daha sonra bu seferiyenin oluşturulmasından vazgeçilir (Tezer, 1995: 95-99).

Temmuz 1917'de, Arap ülkelerindeki harekâtın elverişli duruma getirilmesi için kurulan Yıldırım Ordular Grubu içinde Yedinci Ordu'da görevlendirilir. Aynı zamanda Kafkas Ordular Grubu'ndaki İkinci Ordu'nun komutanlığı da Atatürk'e verilir. Yedinci Ordu görevi sırasında Yıldırım Ordular Grubu'nun komutanı olan

⁴² Bu girişimlerle ilgili ayrıntılı bilgi için Bkz. Cebesoy, 1967; Aktepe, 1974; Mütercimler, 2008; Özçelik, 2017; Uca, 2020).

Alman Mareşal Falkenhein ile aralarında askerî ve politik bakımlardan anlaşmazlıklar olur. Atatürk, bu anlaşmazlıklar neticesinde görevinden istifa ederek Halep'e gelir ve sonrasında İstanbul'a geçer (Uca, 2020: 98). Aralık 1917'de, Enver Paşa'nın önerisiyle veliaht Vahdettin'e Almanya gezisinde eşlik eder. Böylece hem Vahdettin'le vakit geçirerek onu tanıma fırsatı bulur hem de Alman (batı) cephesini yakından görmüş olur (Feyzioğlu, 1995: 308). Bu gezi sonrasında böbreklerinden kaynaklanan rahatsızlığı nükseden Atatürk, bir süre Viyana yakınlarında bir kaplıca bölgesi olan Karlsbad'ta tedavi görür (Kocatürk, 2009: 115). O, hastalığı zamanlarında dahi memleketin durumunu, yapabileceklerini düşünür. Bu, o zaman kaleme aldığı günlükten anlaşılır. Bu günlükte savaşın gidişatına, memleketin ve hükümetin durumuna ve iç ilişkilere kafa yormaktan geri durmadığı görülür.⁴³ Karlsbad'taki tedavisinden sonra yeniden İstanbul'a gelir.

O Halep'ten İstanbul'a döndükten sonra İngilizler büyük bir kuvvetle saldırarak Kudüs ve Filistin'i ele geçirirler. Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığına da Mareşal Liman von Sanders getirilir. Bu gelişmenin ardından yeniden Halep'e giden Mustafa Kemal Atatürk'e göre buradaki kıt'aların durumu 1916 Kafkas Cephesi'nden daha vahimdir. Askerin yiyecek, içecek, giysi ve teçhizatları düşmana nazaran oldukça zayıf durumdadır. Bu nedenle Anadolu'ya doğru planlı bir geri çekilme elzemdir. Atatürk'ün bu önerisi kabul edilmez fakat yaşananlar onu haklı çıkarır. Türk ordusu elverişsiz koşullarda büyük zarar görerek yenilgiye uğratılır. Ardından Mondros Ateşkes Anlaşması'nın kabulüne dair Başkomutanlıktan emir gelir ve Almanların ülkelerine dönmesi durumu söz konusu olur (Mütercimler, 2008: 315). Bunun üzerine Liman von Sanders Yıldırım Ordular Grubu'nun komutanlığını Atatürk'e bırakır⁴⁴ (Sanders, 2007: 378).

7 Kasım 1918'de Yıldırım Orduları Grubu'nun lağvedilmesiyle Mustafa Kemal Atatürk 10-11 Kasım'da Adana'dan İstanbul'a doğru yola çıkar. O, 13 Kasım'da Haydarpaşa'ya geldiğinde düşman kuvvetlerinin donanma gemilerini Boğaz'ı ve İstanbul'u işgal etmek için yerleştirilmiş bulur (Kocatürk, 2009: 128-129). Bu sırada, kendisini almaya gelen Cevat Abbas'a tarihi sözlerinden birini söyler:

⁴³ Bu günlüklerin detayı için Bkz. Ayşe Afet İnan, *Mustafa Kemal Atatürk'ün Karlsbad Hatıraları*, Türk Tarih Kurumu, 1991.

⁴⁴ Liman von Sanders' in mektubu için bkz. Sanders, 2007, s. 378.

“*Geldikleri gibi giderler.*” (Kocatürk: 2009: 129). Atatürk bu sözünü gerçek kılabilmek için İzzet Paşa kabinesinde Harbiye Nazırı yapılması hususunda Başyaver Naci Bey’e padişaha arz edilmek üzere bir telgraf çekerek kabinenin Tevfik Paşa’ya kurdurulması, kendisi ve adını verdiği kişilerin de bu kabine içinde yer almasıyla içinde bulunulan zor şartlar için bir şeyler yapılabileceği yönünde istekte bulunur. Talât Paşa hükümetinden sonra kabineyi kuran Tevfik Paşa değil, Ahmet İzzet Paşa olur ve bu kabine de Atatürk’e yer verilmez (Atay, bty: 109).

Bu dönemde Doktor Rasim Ferit’in müdür, Fethi Bey’in (Okyar) imtiyaz sahibi olduğu ve Mustafa Kemal Atatürk’ün ortaklık edeceği *Minber* gazetesi 1 Kasım 1918’de çıkarılmaya başlanır. Gazeteye adını veren Mustafa Kemal Atatürk’tür: “*Mustafa Kemal, gazeteye bir de isim bulmuştu: Minber.*” (Okyar, 1980: 268). Bu gazete; Atatürk’ün Mondros Ateşkesi sonrası fikirlerini öğrenme imkânı sağlaması, onun ve arkadaşlarının entelektüelliğini göstermesi ve gazeteyi çıkaran kadroyla kurtuluşu gerçekleştirmede önder olan kadronun hemen hemen aynı kişilerden oluşması bakımından önemlidir (Mütercimler, 2008: 391).

Aynı zamanlarda Atatürk bir taraftan da işgalcilerin eylemlerini ve planlarını takip etmekte ve neler yapılabileceği üzerinde durmaktadır. Ona göre milletin ve ordunun padişahıtan haberi yoktur. Bir kesim için önemli olan vatani değil, halifeyi kurtarmaktır. İngiliz ve Amerikanların mandası altına girmek, bölgesel kurtuluşu sağlamak gibi çözümler yeterli değildir. Osmanlı ömrünü tamamlamıştır. Yeni, tamamen bağımsız bir Türk devleti kurmak gerekmektedir (Nutuk I, 1951: 10-12).

30 Ekim 1918’de Mondros Ateşkes Anlaşması’nın imzalanmasıyla bir yenilgi almış olan İttihat ve Terakki yönetimden çekilir ve cemiyet üyeleri 1 Kasım 1918’de son kez toplanarak fesih kararı alır. Buna karşın *Teceddüt Fırkası* adıyla tekrar kurulur ama Atatürk bu fırkaya üye olmaz (Atay, bty: 157; Kocahanoğlu, 1998: 24). Enver, Talat ve Cemal paşalar, Azmi Bey, Dr. Nazım Bey ve birkaç isim bir Alman denizaltısıyla Almanya’ya giderler. Bu durum içte çalkantılara sebep olur. Siyasî ortama bir kaos hâkim olur (Mütercimler, 2008: 390). Cemiyet resmi olarak dağılmış olsa da İttihatçılar memleketin her yerine nüfuz etmişlerdir. Bu siyasî oluşumda yer alanların bir kısmının Millî Mücadele’ye katıldığı ve Atatürk’ü destekledikleri ifade edilir. Bunda Talat Paşa, Kara Vasıf ve Kara Kemal gibi İttihatçıların etkisi vardır

ancak Kara Vasıf ve Kara Kemal sonradan bu desteği vermeyeceklerdir (Uca, 2020: 114). İngilizlerin hazırladığı “kara listelerle” içinde İttihatçı ve aydınların da bulunduğu birçok Türk Malta’ya sürgün edilir. Atatürk de bu kara listededir. Onun sürgünden kurtuluşu İngilizlerin çeşitli yazışmalarla vakit kaybetmelerine, Atatürk’ten önce tutuklamak istedikleri başka komutanlar olmasına bağlanmaktadır (Şimşir, 1985: 53-54). Buna onun Talat ve Enver paşalara, genel olarak da İttihat ve Terakki’ye muhalif olması; gelen hükümetlerin ve onların yanında olan dış güçlerin bu kanıda olmaları eklenmelidir (Atay, bty: 162).

Ahmet İzzet Paşa’nın kurduğu hükümetle beraber 1922’ye kadar on bir kere hükümet kurulur. Bu da yönetimdeki istikrarsızlığı gözler önüne sermektedir (Uca, 2020: 106). İzzet Paşa hükümetinden sonra ilk olarak (iki kere) Tevfik Paşa hükümet kurar ve ardından Damat Ferit Paşa gelir. II. Abdülhamid’in kız kardeşiyle evli olan Ferit Paşa, önceleri İttihat ve Terakki Cemiyeti’ne karşı olumlu tavırlar sergilese de onlardan beklediği şekilde karşılık alamayınca bu tavrından vazgeçer. İngilizlerin desteğiyle İttihatçılara yönelik daha şiddetli bir eylem planı için padişah tarafından hükümeti kurmakla görevlendirilir. O, hükümeti bir kez değil, beş kez kuracaktır. İttihatçıların bir kısmını sürdürüp bazılarını da idam ettiren bu hükümet İttihat ve Terakki’ye muhalif olan Hürriyet ve İtilaf Fırkası’na dayalı işler yapar (<https://islamansiklopedisi.org.tr/damad-ferid-pasa>, 2025). Atatürk’e Dokuzuncu Ordu Kıttaatı Müfettişliği göreviyle geniş yetkiler verilmesi, İzmir’in işgali olayları da bu hükümet dönemindedir (Uca, 2020: 109).

Millî Mücadele’nin Başlangıcı Olarak Atatürk’ün Anadolu’ya Geçişi

I. Dünya Savaşı ve ardından Mondros Ateşkes Anlaşması’nın imzalanmasından sonra Mustafa Kemal Atatürk’ün saray ve hükümetle ilgili bir umudu kalmaz. Zaman ilerledikçe Vahdettin’i öldürmenin ya da padişah değişikliğinin gereken etkiyi yaratmayacağını gören Atatürk, çevresindekilerle görüşüp fikir alışverişlerinde bulunur. Onun son kararı Anadolu’ya geçmek ve buradan faaliyette bulunarak memleketi içinde bulunulan durumdan kurtarmaktır (Atay, 1980: 55; Atay, 1998: 109). Atay, durumla ilgili onun kendi sözlerini aktarmaktadır (Atay, 1998: 109): *“Kendi kendime şu karan verdim: Münasip bir zaman ve fırsatta İstanbul’dan kaybolmak, basit bir tertiple Anadolu içine girmek, bir müddet isimsiz çalıştıktan*

sonra, bütün Türk milletine felaketi haber vermek!” Görülüyor ki Atatürk’ün Anadolu’ya geçmesi birdenbire olmamış, o bu fikri vaziyeti ölçüp tartarak edinmiş ve bir karara varmıştır. Bunun için uygun fırsatı kollamaktadır.

Mondros sonrası Anadolu’da karışıklıklar yaşandığı bilgileri gelmektedir. Samsun ve havalisinde Rum köylerinin Türkler tarafından birtakım vahşice eylemlere maruz kaldığı iddiaları üzerine Atatürk hükümetin ve o dönem kendilerinden izinsiz kimsenin İstanbul’dan ayrılamadığı İngilizlerin isteği ile “Dokuzuncu Ordu Müfettişi” sıfatıyla Samsun’a görevlendirilecektir (Mütercimler, 2008: 403). İngilizler, saldırıların devam etmesi ve hükümetin durumu engellememesi hâlinde kendilerinin duruma el koyacaklarını da bildirirler ve bölgeye yetkin bir komutanın görevlendirilmesi gerekliliği ortaya çıkar. Bu yetkin komutan, Atatürk’tür. Bu görevin ona verilmesiyle ilgili Vahdettin’in onu yakından tanınması ve hem Vahdettin’in hem de İngilizlerin Atatürk’ün İttihatçılıktan uzak olduğu fikrinde olmaları, padişahın yaverliğini yapmış olması, onun Çanakkale’de gösterdiği başarı gibi sebepler gösterilmektedir (Dinçer, 2012: 99). İngiliz belgelerinde Türk hükümetinin içerdeki karışıklıklarla ilgili asayişin sağlanabilmesi için genel müfettişlikler kurduğu, bunlara tayin edilen ilkinin ve muhtemelen tekinin Atatürk olduğu belirtilmektedir (Jaeschke, 2001: 25). Atatürk’e göre hükümet içinde kendisinin İttihatçı olmadığı yönünde fikir sahibi olup ona güvenenler olduğu kadar aksini düşünen ve iddia edenler de mevcuttur. Onun Samsun’a gönderilerek İstanbul’dan uzaklaştırılmasında bunun da etkisi olduğu kendi cümleleriyle Atay tarafından aktarılır (Atay, 1998: 124).

Öncesinde aldığı Anadolu’ya geçme kararı için uygun fırsatı bulan Atatürk, o süre içinde yaptığı ve vicdanında millî bir sır olarak sakladığı amacını (Dinçer, 2012: 99) gerçekleştirebilecek imkânı bulmuş ve bu imkânı planları doğrultusunda şekillendirmiştir. İstanbul’dan uzaklaştırılmak istendiğini düşünme nedeninin orada kurtuluş için yaptığı çalışmalar olduğu söylenebilir. İstanbul hükümeti bir barış anlaşması imzalamıştır ve bunun yükümlülüklerine göre, yani İtilâfçıların istediği biçimde hareket etmektedir. Oysa Atatürk bu anlaşmanın şartları altında vatanın parça parça işgaline karşıdır ve buna engel olmak için adımlar atar (Atay, 1998: 124).

Burada belirtilmesi gereken bir husus da Atatürk’ün Anadolu’ya gizlice gittiği yönünde birtakım iddialar olmuşsa da kaynakların onun resmî görevle, padişahın izni

ve İngilizlerin de haberi ile gittiğini doğruladığıdır. O, gizli bir harekette bulunmaz; amacı için şartların oluşmasını bekler ve eline geçen fırsatı da hemen değerlendirir (Mütercimler, 2008: 414).

Onun bu görevde yapacakları ve yapabilecekleriyle ilgili imzalanan belge şöyledir (Bardakçı, 2006: 575-577):

Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Dairesi Şube: 1

Numara:

Dokuzuncu Ordu Kıtâatı Müfettişliği'ne ait vezâif yalnız askerî olmayıp, müfettişliğin ihtiva eylediği mıntika dahilinde aynı zamanda da mülkîdir.

1-İşbu müşterek vezâif şunlardır: a-Mıntıkada asayiş-i dahilinin iade ve istikrarı ve bu asayişsizliğin esbâb-ı hudûsunun tesbiti. b-Mıntıkada ötede-beride müteferrik bir halde mevcudiyetinden esliha ve cephanenin biran evvel toplattırılarak münasip depolara iddiharı ve muhafaza altına alınması. c-Muhtelif mahallerde birtakım şûralar mevcut olduğu ve bunların asker toplamakta bulunduğu ve gayriresmî bir surette ordunun bunları himaye eylediği iddia olunuyor. Böyle şûralar mevcut olup da asker topluyor, silah tevzî ediyor ve ordu ile de münasebette buluyorlarsa kat'iyen men'i ile bu kabîl müteşekkîl şûraların da lağvı.

2-Bunun için: a-İki fırkalı olan Üçüncü ve dört fırkalı olan Onbeşinci kolordular müfettişlik emrine verilmiştir. İşbu kolordular harekât ve asayiş hususâtında doğrudan doğruya müfettişlikle ve muamelât-ı cariye yani muamelât-ı zatiye, kuvve-i umumiye vesaire gibi hususatta kemafi's-sabık Harbiye Nezareti ile muhabere edeceklerdir. Fırka veyahut mıntika kumandanlığı veya bir vazife-i hususiye tayin edilecek zabitanın tayin veya tebdilleri, müfettişliğin talebi ile olacaktır. Maahaza sair hususatca lüzum ve menfaat görerek müfettişliğin verdiği talimatı kolordu kumandanlıkları aynen tatbik edeceklerdir. Bilhassa ahval-i sıhhiye pek mühimdir. Bu zemindeki tetkikat ve icraatın ahaliye de teşmili lazımdır. b-Müfettişlik mıntikası Trabzon, Erzurum, Sivas, Van, vilâyetleriyle Erzincan ve Canik (Samsun) müstakîl livalarını ihtiva eylediğinden, müfettişliğin yukarıda tâdâd eden vezâifi tedvîr için vereceği bil'cümle talimatı işbu vilâyetlerle mutasarrıflıklar doğrudan doğruya ifa edeceklerdir.

3-Müfettişlik hududuna mücavir vilâyât ve elviye-i müstakille (Diyarbakır, Bitlis, Mamuretülaziz (Elazığ), Ankara, Kastamonu vilâyetleri) ile kolordu kumandanlıkları da müfettişliğin ifâ-yı vazife sırasında re'sen vâki olacak müracaatlarını nazar-ı dikkate alacaklardır.

4-Müfettişliğin husûsât-ı askeriyye ait mercî Harbiye Nezareti olmakla beraber, husûsât-ı sâire için makamat-ı âliye-i âidiyesiyle muhabere edecek ve işbu muhabereden Harbiye Nezareti“ne de haber verecektir.

Harbiye Nazırı (Mühür)

Mehmet Şakir bin Numan Tahir

Buradan anlaşıldığına göre Mustafa Kemal Atatürk'ün bu görevde hem askerî hem de idarî yetkileri vardır. Bu yetkiler dahilinde yapması gerekenler sebeplerini belirleyerek bölgenin asayişini, silahsızlandırılmasını sağlamak ve işgal karşıtlarını etkisiz hâle getirmektir. Bu da Türk milletinin işgallere karşı çıkmasının engellenmesi anlamına gelmektedir (Uca, 2020: 138). Atatürk ise buna engel olmayıp bu karşı çıkış mücadelesinin lideri olacaktır. Onun amacı padişahın verdiği görevleri yerine getirir gibi görünürken bir yandan da elindeki yetkiler vasıtasıyla bölgedeki tüm birliklerle rahat bir şekilde yazışabilmektir (Mütercimler, 2008: 418).

O, Samsun'a doğru harekete geçmeden bir gün önce, 15 Mayıs 1919'da İzmir işgal edilir. Bu işgal, onun tarafından beklenmedik bir olay değildir. Öncesinde İtalyanların bölgeyle ilgili planlarından ve bölgeyi istediklerinden fakat diğer İtilafçıların buraya Yunanları yerleştirmek istediklerinden haberdar olmuştur (Mütercimler, 2008: 428). 14 Mayısı 15 Mayısı bağlayan gece limandaki gemileri görenler işgali protesto etmek için bir araya gelir, selalar okunur. Sarıhan'ın değerlendirmesine göre 15 Mayıs, Millî Mücadele açısından bir dönüm noktasıdır. Sabah saatlerinden itibaren on iki bin kişilik Yunan birliğinin İzmir'e çıkması, Kadifekale'nin topçu birlikleriyle tutulması, işgal güçlerinin dinî ve siyasal törenlerle karşılanması ve rıhtımda yapılan gösterilerin ardından kısa sürede yağma ve şiddet olaylarının başlaması, onun anlatısında bu günü belirleyici kılan unsurlardır (Sarıhan, 1993: 240–242).

İzmir'in işgalinden önce Hatay Dörtüol ve çevresinde Fransız işgali vardır ve ilk direnişeler bu işgale karşı gösterilir. Asıl direniş Yunan işgaline karşı olur. İzmir'in işgali ile işgallere karşı öncelikle İzmir ve çevresinde teşkilatlanma başlar. Yunanlara karşı mücadele etmek için oluşturulan teşkilat *Kuvayı Milliye* olarak adlandırılır (Günel, 2021: 305).

Bu olayların olduğu gün son ziyaretlerini gerçekleştiren Atatürk, Dahiliye Nazırı Mehmet Ali'den İzmir'in işgal edildiği haberini alır. Bunun ertesi günü, yani 16 Mayıs 1919'da Samsun'a doğru yola çıkacak, *Bandırma* adlı vapurla Galata rıhtımından ayrılacaktır. Rıhtımda, ekibiyle beraber beklerken vapurun bir yerde durdurulduğunu görür ve İngilizler tarafından silah araması yapıldığını öğrenir. Bu aramanın nedeni yolcu listesinin bu müfettişlik görevi için oldukça kalabalık olması ve subaylardan oluşması durumundan İngiliz subayı Yüzbaşı Bennet'in şüphelenmesidir. Üstlerine danışan Bennet, padişahın onayını almış olan ekibin yolculuğuna izin verilmesi emrini alsa da bu aramayı yapar fakat bir sonuç elde edemez (Bardakçı, 2006: 131). Vapur yolcularını alır ve Samsun'a doğru hareket eder.

Mustafa Kemal Atatürk ve diğer subaylar 19 Mayıs 1919 günü Samsun'a ayak basarlar. Burada ilk iş vaziyetle ilgili bilgi toplamak olur (Sarıhan, 1993: 255). Kâzım Karabekir ve Ali Fuat paşalarla irtibat kurarak farklı bölgelerdeki durumları öğrenmeye çalışır ve görüşme isteğini dile getirir (Bingöl, 2010: 30). Atatürk'ün sadece Samsun havalisiyle ilgilenmeyip ulaşabildiği diğer komutanlarla irtibata geçmesi ve ahvâli sorup öğrenmesi onun kurtuluş planlarının birer adımıdır.

Atatürk, Samsun'dayken İzmir'in işgaliyle ilgili sadrazama çektiği 20 Mayıs 1919 tarihli telgrafta

İzmir'in Yunan askerleri tarafından işgali hadisesi, yakından temasta bulunduğum milleti ve orduyu düşünölemeyecek ve anlatılamayacak derecede içten yaralamıştır. 19 Mayıs tarihli telgrafınızdaki, bütün milletin ve ordunun acılarını özetleyen yüce duygular millete güven ve teselli vermiştir. Ne millet ve ne de ordu, varlığına karşı yapılan bu haksız tecavüzü sindirmeyecek ve kabul etmeyecektir. Emellerini ancak devletin, ordunun ve milletin kurtuluş ve selametine hasreden padişah hazretlerine olan tam bağlılık ve yeniden başkanlığını üstlendiğiniz hükümetin en keskin teşebbüs ve icraatta bulunarak milletin hukukunun korunacağına olan güvenden dolayı sükûnetin korunabilmekte olduğunu arz ederim.

diyerek (ABE 2, 1999: 310) milletin ve ordunun işgali kabul etmediğini, bu hususta devletin başındakilerden beklenenleri dile getirir.

Aynı gün Harbiye Nezareti'ne çekilen telgrafta "İngilizlerin hükümetten habersiz olarak Samsun'a asker, hayvan ve savaş malzemesi gönderdikleri, bu suretle mütareke hükümlerine aykırı davrandıkları, bunun onun görevini yapmasını güçleştirdiği; bir sonraki günkü telgrafta da bölgede Rumların değil, Türk ve

Müslüman halkın sıkıntı çektiği, Rum, Ermeni ve İslam çetelerinin asayişsizliğe neden oldukları, Rum ve Ermeni çeteleri siyasî bir şekil kazanmışken İslam çetelerinin siyasî bir özellik göstermedikleri, mütarekenin etkisiyle Rumların Yunanlık emelleriyle ‘Pontus Hükümeti oluşturma’ fikri etrafında düzenli bir program altında birleştikleri ve tamamen siyasî bir yapı hâlini aldıkları, faaliyette olan kırka yakın Rum çetesinin var olduğu fakat Ermeni çetelerin yok denecek kadar az olduğu, Rum çetelerin Müslüman ahaliyi tehdit ettiği, cezalandırdığı, buna mukabil İslam çetelerinin savunma durumuna geçtiği” gibi konuların anlatıldığı görülür (ABE 2, 1999: 313-316). O, buradaki asayişsizliği gidermek için Rum çetelere karşı mücadele edilmesi, İslam çetelerin kazanılarak mücadeleye dahil edilmesi, sahillerin kontrolünün sağlanarak bölge dışına silah gönderilmesi ya da bölgeye başka yerlerden Türk olmayan unsurların getirilmesine engel olunması konularında hem emrindekilerle hem de bölgenin ileri gelenleriyle görüşür ve bu yönde hareket eder (Mütercimler, 2008: 449). 22 Mayıs’ta çekilen telgrafta İngilizlerin Samsun’daki karışıklıklarda etkin rol oynadığı ve İngiliz subaylarla yaptığı görüşmede onların “Osmanlının Türkiye’yi kendi kendine idare edemeyeceği, bir süre yabancı müdahalesi ve korumasına ihtiyaç duyduğu” ifadelerini dile getirdiği görülür. Onlara “Türklüğün yabancı idaresine tahammülü olmadığı, İngilizler gibi, en medeni milletlerden uzman kişilerin müşavir olarak iyi karşılanacağı, Yunanların, Osmanlı memleketlerinin hiçbir yerinde hakimiyet hakları olmayacağı” cevabı verilmiştir (ABE 2, 1999: 319).

23 Mayıs’ta 15. Kolordu Komutanı Kazım Karabekir’e çektiği telgrafta Atatürk, “hükümetin ve askerinin İzmir’in işgaliyle ilgili vatanperverane protesto eylemlerine destek vermesi; bunu yaparken de memur ve askerinin görünmez, hissedilmez kalması ve gösterilerin halkın yüreğinden geldiğinin ön plana çıkarılması” konusunda İstanbul’daki İtilaf Devletleri temsilcilerinden ve hükümetten beklentisi olduğunun iletilmesini ister (ABE 2, 1999: 324). Bu da gösteriyor ki o, milletin iradesini ön plana çıkarmaya çalışmakta ve yapılacak mücadeleyi tamamen millete mâl etmek istemektedir.

Yine 23 Mayıs’ta İstanbul’da kalabalık ve etkili mitingde Mehmet Emin, Halide Edip, Süleyman Sırrı, Fahrettin Hayri tarafından ateşli konuşmalarla memleketin içine düştüğü zor durum dile getirilmiş, İzmir’in işgali protesto edilmiştir (Sarıhan, 1993: 269).

Aynı tarihlerde -28 Mayıs 1919 tarihli telgrafından anlaşıldığı üzere 23 Mayıs'ta "Sait Molla" imzasıyla tüm belediye başkanlarına her tarafta İngiliz Muhipleri Cemiyeti kurulmasıyla İngiliz yardımının istenmesi direktifini içeren telgraflar gitmiş; vilayetlerden Erkanı Harbiye'ye yapılan başvurularda ise milletin birlik olarak bağımsızlığını korumaya çalışmasının gerekli olduğu, büyük devletlerden sadece birine sarılmanın bağımsızlık amacını sağlaması konusunda tereddütler olduğu" aktarılmıştır (ABE 2, 1999: 333). Damat Ferit Paşa, Sait Molla, Ali Kemal gibi hükümette sadrazamlık, dahiliye nazırlığı gibi üst düzey makamlarda bulunanların bu cemiyete üye olmaları, Sultan Vahdettin'in de cemiyetle beraber olduğu haberleri baştakilerin bir yabancı himayesini kabul ettiklerini gösterir ve derin üzüntüye sebep olur (Önal, 2019: 32).

Atatürk, Samsun'da kaldıkça İngilizlerin ve Pontus çetelerin baskısı nedeniyle kendisine karşı tehlike artmaktadır. Bir yandan da ciddi bir böbrek sancısı yaşar. O, Havza'ya geçemeye karar verir çünkü burada Pontusçular faaliyettedir ve aynı zamanda bölge, onun böbrek sancılarını iyi gelecek kaplıcalarıyla bilinir. O, Samsun'dan Havza'ya doğru yola çıkacaktır ama gitmeden önce bir yandan Pontus hayali kuranlara karşı örgütlenmeyi sağlamaya çalışırken bir yandan da halkın nabzını yoklar. Gittiği beldelerde oranın ileri gelenleriyle konuştuğunda halkın mütareke ve içinde bulundukları zamandaki vaziyetle ilgili memnun olmadıklarını, komutanlar ne isterse yapacaklarını, gerekirse silahlı mücadele edeceklerini duyar ve burada müdafaa cemiyeti kurulmasını söyleyerek Havza'ya doğru yola koyulur. 25 Mayıs 1919 günü Havza'ya varmış olurlar (Dinamo, 2012: 102-103). Bugün bir yandan da Yunan kuvvetlerinin Manisa'ya girdiği haberi gelir. Burada sıkıyönetim ilan edilerek halkın silahlarını teslim etmesi için halka süre verilir. İşgalleri kınamak adına Ankara'da miting yapılır fakat İstanbul'da yapılmak istenen mitinglere hükümet tarafından izin verilmez. 26 Mayıs günü işgallerle ilgili durumun görüşülmesi için Saltanat Şûrası toplanır ve padişah, şûrayı Damat Ferit Paşa'nın yönetimine bırakır. Damat Ferit'e göre kurtuluşun yolu İngiliz ve Fransızların yardımını almaktan geçmektedir. Şûrada İngiliz himayesini ve Amerikan mandasını savunan da vardır fakat genel görüş tam bağımsızlık yönündedir (Sarıhan, 1993: 275-276).

İstanbul'da durum buyken Atatürk, Havza'da bir an evvel halkın temsilcileriyle görüşmek istediğini belirtir. Havzalılar da onunla görüşmek için

beklemektedirler. 26 Mayıs sabahı halkın temsilcileriyle görüşen Atatürk, onlardan bölgenin hassas durumuyla ilgili ayrıntılı bilgi alır. Havza, Pontusçuların faaliyetlerinin yoğun olduğu bir bölgedir ve bu nedenle buranın halkı ülkenin içinde bulunduğu tehlikeyi daha yakından görebilmektedir. Bölgede Fransız askerlerinin bulunması nedeniyle Pontusçular istedikleri gibi hareket edebilmektedir. İzmir'in işgali haberiyle Rumların yıkıcı etkinlikleri de artar. Havzalıları 18 Mayıs 1919'da Reddi İlhak Cemiyeti'ni kurarak işgali tanımadıklarına dair İtilaf Devletleri temsilcilerine telgraf çekerler. (Mütercimler, 2008: 454-456). 27 Mayıs'ta Aydın da işgal edilir, işgallere karşı mitingler artarak devam eder (Sarıhan, 1993: 280-281).

28 Mayıs'ta Havza merkez okulunda (Taş Mektep) yapılan toplantıda halkın silahlanması, örgütlenmesi, iç ve dış düşmanlara karşı mücadele verilmesi konuları konuşulur. Havza ileri gelenleri tarafından o gece *Havza Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti* kurulur ve bunun haberi başta Atatürk'e, ardından civardaki her yere verilir (Dinamo, 2012: 105).

Aynı gece yazdırdığı bir genelgeyle 13., 15. ve 20. Kolordular komutanlıklarına ve 2. Ordu müfettişliğine, bazı vali ve bağımsız mutasarrıflara halkın ulusal heyecanının uyandırılması için mitingler yapılmasını önerir fakat bir yandan da gayrimüslim halka karşı saldırı veya düşmanlık girişimlerine karşı da dikkatli olunup tedbirler alınması yönünde uyarıda bulunur (ABE 2, 1999: 334). Halkın millî heyecanla bir araya gelmesi millî birliği güçlendirecek ve mücadele ruhunu pekiştirecek bir adım olarak değerlendirilebilir.

Bu mitinglerin başında Atatürk'ün Havza'da, 30 Mayıs Cuma günü cuma namazının ardından yapılmasını emrettiği büyük miting gelir. Bu mitingde İzmir işgalinin burayla sınırlı kalmayacağı, kendi bölgelerine de yapılacağı ve vatanın bütününe yayılacağı, istiklâlin tehlikede olduğu söylenerek buna karşı örgütlenmeye, silahlanmaya ve direnişe gidilmesi gerektiği halka duyurulmuştur. Bu mitingin konuşma yapmada görevlendirilen Sıtkı Hoca'nın gelmemesi nedeniyle sönük geçtiği düşünülse de sonraki cuma yapılan mitingde hoca nutkunu söyleyebilmiş ve halk onu coşkuyla karşılamıştır (Dinamo, 2012: 111-113).

Havza günlerinde, 1 Haziran 1919'da, Osmanlı Devleti Paris Barış Konferansı'na davet edilir ve 17 Haziran'da konferansa gidilir. Konferansa katılan

Damat Ferit Paşa ve diğer delegelerin takdim ettikleri Osmanlı Devleti'nin istekleri İtilaf Devletleri'nin ABD mandasıyla ilgili kesin bir karar olmamasından dolayı barışı ertelemeleriyle sonuçsuz kalır (Turan, 2023: 37-38).

Mustafa Kemal Atatürk, 7 Haziran'da Samsun'dan İstanbul'a gönderilmekte olan silahları ve silahların taşınmasında faydalanan hayvanlara el koyar ve hayvanları sattırır. Harbiye Nezareti'ne telgraf çekerek Samsun ve havalisinde asayişin sağlandığını, Amasya'yla ilgilenmeye başladığını belirtir (Sarıhan, 1993: 308).

İngilizler, Atatürk'ün görevlendirilme gerekçelerine uygun hareket etmediğini belirterek onun İstanbul'a geri çağırılması yönünde hükümete baskı yaparlar. Harbiye Nezareti, bu şikayetler neticesinde onu geri çağıran bir telgraf çekse de Atatürk bölgedeki faaliyetlerine devam eder (Turan, 2023: 50-51). Bu sırada İngilizlerin baskısının artması üzerine kendisini Havza'da daha fazla güvende hissetmeyerek Amasya'ya geçmeye karar verir (Mütercimler, 2008: 469).

12 Haziran 1919'da Amasya'ya geldiğinde kendisini karşılayanlara “Memleket elden gidiyor, eğer düşman Samsun'a ayak basacak olursa, çarıklarımızı giyip dağlara çıkmamız, vatan toprağını son parçasına kadar savunmamız gerekecek” diyerek vaziyeti ortaya koyar ve yapılması gerekeni söylemiş olur (Sarıhan, 1993: 319).

O, Havza'daki deneyimlerinden din adamlarının halk üzerinde etkisinin fazla olduğunu görmüştür. Amasya'ya kendisini karşılayanlar içinde yer alan Müftü Hacı Hafız Tefvîk Efendi ve Vaiz Abdurrahman Kâmil Efendi'nin kendisine karşı olumlu tutumunu ve bu kişilerin bağımsızlık için millî bir mücadeleyi destekleyip halka da bu yönde konuşmalar yaptıklarını gören Atatürk, bu din adamlarıyla işbirliği içinde olmuştur (Mütercimler, 2008: 473-478). Bölgede Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kurulabilmesi için de bu kişilerden destek alınmış ve Amasya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti fiilen kurulmuştur (Evsile, 1998: 79).

Atatürk bulunduğu bölgelerde onlara cemiyetler kurdurarak, mitingler yaptırarak halkı da mücadelenin içine katmış, hatta aslî unsur hâline getirmiştir. Kendisine destek olan din görevlileri vasıtasıyla bir baskı grubu oluşturmuştur. Amasya'da bulunduğu süre içinde memleketin farklı bölgelerindeki komutanlarla

telgraflaşmalarını kolaylaştırabilmek adına Amasya Saraydüzü Kışlası'na telgrafhane kurdurmuş ve iletişimi buradan sağlamıştır. Onun bunu yapmadaki asıl amacı padişahla aracısız şekilde görüşebilmek olsa da bu mümkün olmaz. Bu telgrafhanenin en önemli icraatlarından biri Amasya Tamimi'nin özünün Edirne'deki Cafer Tayyar Paşa'ya gönderilmesi olur (Mütercimler, 2008: 480-481).

Muafıta Kemal Atatürk, gönderdiği telgrafla⁴⁵ hem İtilaf Devletleri'nin milli birliğı ve bağımsızlığı bozan eylemlerini hem de hükümetin bu eylemler karşısında çaresiz kalışını vurgular; tam bağımsızlık elde edilinceye kadar milletle beraber çalışacağına yemin edip bunu her tarafa göndererek mücadelenin “milletle birlikte ve fedakârca” yapılması gerektiğini duyurmuş olur. Anadolu'dan hiçbir yere gitmeyeceğini söylemesi etmesi ise hem İstanbul'a geri çağrılışlarına bir cevap, hem de mücadelenin Anadolu'dan yürütüleceğinin kesin ifadesi olarak değerlendirilebilir.

Telgrafta Anadolu ve Rumeli vilayetlerinden delegelerle kuvvetli bir heyet oluşturulmak istendiğı ve bu heyetin hükümet ve İtilaf Devletleri denetiminden uzak kalması gerektiğı için Sivas'ta toplanmasının uygun görüldüğü de belirtilir (ABE 2, 1999: 394). Aslında Sivas Kongresi'nin ilk çağrısı da bu telgraf olur.

Millî Mücadele'nin önde gelen komutanları Refet, İbrahim Süreyya, Rauf beyler ve Ali Fuat Paşa Atatürk'ün çağrısı üzerine Amasya'ya gelirler. 21 Haziran 1919'da Atatürk tarafından bir beyanname hazırlanır. Müftü Tefvik Efendi ve Erzurum'da bulunan Kâzım Karabekir tarafından uygun bulunan beyanname kendisi tarafından yaveri Cevat Abbas Bey'e dikte ettirilir. *Amasya Kararları* adı verilen bu belge yukarıda adı geçenlere imzalatılarak *Amasya Tamimi (Genelgesi)* olarak 22 Haziran 1919'da mülkî ve askerî makamlara gönderilir (Atatürk, 2000: 107-108). Tamimdeki kararlar Türk Millî Mücadele'sinin sebebini ortaya koyar; bu sebepler karşısında yapılması gerekenleri açıklar. Bir nevi bir strateji planıdır (Mütercimler, 2008: 488). Kararlar şunlardır (ABE 3, 2000a: 105-106):

1. Vatanın bütünlüğü, milletin bağımsızlığı tehlikededir. Merkezi hükümetimiz İtilaf devletlerinin tesir ve denetimi altında kuşatılmış bulunduğundan üzerine aldığı sorumluluğun icaplarını yapamamaktadır. Bu hal, milletimizi yok olmuş tanıtıyor. Milletin bağımsızlığını yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır. Milletin hal ve vaziyetini göz önünde tutmak ve

⁴⁵ Telgraf için bkz. ABE 2, 1999, s. 394.

haklarının sesini cihana işittirmek için her türlü tesir ve denetimden uzak bir millî heyetin varlığı elzemdir. Bunun için haberleşerek her türlü her taraftan gelen teklif ve millî arzu üzerine, Anadolu'nun her bakımdan en emin mahalli olan Sivas'ta millî bir kongrenin süratle toplanması kararlaştırılmıştır. Bunun için tekmil Osmanlı vilayetlerinin her sancağından ve parti ihtilafları nazarı dikkate alınmaksızın muktedir ve milletin itimadına mazhar üç kadar kişinin mümkün olan süratle yetişmek üzere hemen yola çıkarılması icap etmektedir. Her ihtimale karşı bunun bir millî sır halinde tutularak dağdağaya mahal verilmemesi ve lüzum görülen mahallerde seyahatin kendini tanıtmadan yapılması lazımdır.

2. Doğu vilayetlerimiz adına 10 Temmuz'da Erzurum'da toplanması kararlaştırılan kongre söz konusu vilayetlerin Müdafaai Hukuku Milliye ve Reddi İlhak cemiyetlerinden seçilen üyeler zaten Erzurum'a doğru yola çıkarılmışlardı. O vakte kadar diğer vilayetlerimizin delegeleri de Sivas'a varabileceklerinden Erzurum Kongresi'nin üyeleri de uygun görecekları zamanda genel toplantıya dahil olmak üzere Sivas'a hareket edeceklerdir.

3. İşbu maddelere göre delegelerin Müdafaai Hukuku Milliye cemiyetleri ve belediye riyaşetleri ve başka şekillerde seçilmesi ile hareketleri hakkındaki yüce vatanperver aracılığını ve isimleri ile hareket zamanlarının telgrafla bildirilmesini istirham ederim.

4. Bu kararların tertibatına, 3. Ordu Müfettişi Mustafa Kemal Paşa, eski Bahriye Nazırı Hüseyin Rauf Bey, 15. Kolordu Kumandanı Kâzım Karabekir Paşa, 13. Kolordu Kumandan Vekili Miralay Cevdet Bey, 3. Kolordu Kumandanı Miralay Refet Bey, Canik Mutasarrıfı Hamit Bey, 2. Ordu Müfettişi Cemal Paşa, 12. Kolordu Kumandanı Miralay Selahattin Bey, 20. Kolordu Kumandanı Ali Fuat Paşa, Bursa'da 17. Kolordu Kumandan Vekili Miralay Bekir Sami Bey, Edirne'de Kolordu Kumandanı Miralay Cafer Tayyar Bey ve diğer bazı mülkî ve askerî önemli zevat tarafından çalışılacaktır. Bundan başka, eski Sadrazam Müşir Ahmet İzzet Paşa, Nafia Nazırı Ferit Bey, Âyan üyelerinden Ahmet Rıza Bey gibi zevatın fikir ve mütalaaları alınacaktır.

5. Reddi İlhak ve Müdafaai Hukuku Milliye cemiyetlerinin verecekleri telgrafların telgrafhanelerce kabul edilmeyerek çekilmemesi, Posta ve Telgraf Müdüriyeti Umumisi'nden tamim edilmiştir. Bu husus kati surette reddedilerek haberleşmenin mutlaka serbestçe temini için gösterilerde bulunarak haberleşme temin edilecek ve temin edilinceye kadar gösterilere devam olunacaktır.

6. Askeri ve milli teşkilat, hiçbir şekilde ilga edilmeyecektir. Kumanda hiçbir şekilde terk edilmeyecek ve başkasına verilmeyecektir. Vatanın herhangi bir tarafından yeniden yapılacak düşman işgal harekâtı, bütün orduyu alakadar edecek ve ortaya çıkacak vaziyete göre memleket müdafaasına birlikte girişilecektir. Bu sebeple kumandanlar derhal birbirlerini haberdar edeceklerdir. Silahlar ve mühimmat katiyen elden çıkarılmayacaktır.

Erzurum Kongresi'nin yapılacağı bu tamimle duyurulmuş olur. Ateşkesin kararlarının aksine askeri teşkilatların, kumandaların terk edilmemesi ve silahların, mühimmatın korunması mücadelenin bunlar yoluyla yapılacağını gösterir.

Yurt genelindeki makamlara gönderilen tamimde bu maddelerden 4, 5 ve 6. sı yer almaz. Maddelerin tamimde yer almaması, İtilaf Devletleri'nin ve hükümetin dikkatini çekip baskı altına alınmaktan ve olumsuz müdahalelerden kaçınmak olarak açıklanabilir.

Bu sıralarda Atatürk'ün faaliyetlerinin engellenmesi için hükümetçe alınan tedbirler devam eder. Bunlardan dikkat çeken biri vilayetlere gönderilen telgraflardır. Dâhiliye Nezareti tarafından gönderilen telgraflardan biri şöyledir (Yularkıran, 1939: 24):

Mustafa Kemal Paşa büyük bir asker ve gerçekten vatanperver olmakla beraber siyaseti zamane o derece agâh olmadığı için -fartı hamiyetü gayretine rağmen- memuriyeti cedidesinde asla muvaffak olamadı. İngiliz fevkalade mümessiliğinin talep ve ısrarile azledildi ve azledildikten sonra yaptıkları ve yazdıkları ile de bu kusurlarını daha ziyade meydana vurdu. Reddi ilhak cemiyetleri gibi Karesi ve Aydın havalisinde İslâm halkı nahak yere kırdırmaktan ve fakat bu vesile ile ahaliyi haraca kesmekten başka bir iş görmiyen emirsiz, saygısız ve gayri kanunî teşkil edilen bazı heyetler için öteden beri çektiği telgraflarla da hatayı siyasîsini idareten arttırdı. Maşûrûnileyhin İstanbul'a celbi harbiye nezaretine ait bir vazifedir. Lâkin dahiliye nezaretinin size emri kat'isi o zatın mazul olduğunu bilmek, kendisi ile hiçbir muamelei resmiyeye girişmemek, umuru hükümete taalluk eden hiçbir talebini isaf etmemektir. ...

Bu satırlardan anlaşılan, Atatürk'ün vatanperver çalışmaları karşısında hükümetin İngilizlerin taleplerini gerçekleştirme yönünde hareket ettiğidir. Bunun üzerine hükümetle ilişkiler kopma noktasına gelse de o, hükümetin yanında olmadığını görerek faaliyetlere devam edecektir. Ayrıca padişaha bağlılığı konusunu telgraflarında sık sık dile getirecek ve son ana kadar bunun aksinde bir söylemde bulunmayacaktır.

Mustafa Kemal Atatürk, daha önce bakanlık tarafından İstanbul'a geri çağırılması ve vazifesi dışındaki faaliyetleriyle halkı hükümete karşı kışkırtması gerekçeleriyle daha önce hükümetçe uyarılmış, bu uyarıların aksine hareket ettiği söylenerek de 23 Haziran 1919'da müfettişlik görevinden alınmıştır. Bunun üzerine onun çektiği telgraflarla verdiği emirlerin dinlenmemesi yönünde Dahiliye Nazırı Ali

Kemal valiliklere gizli bir genelge göndererek Atatürk'ün emirlerinin dinlenmemesi gerektiğini, onun görevinden alındıktan sonra icraatlarıyla kusurlarını daha da açığa vurduğunu, onunla hiçbir iş yapılmaması gerektiğini, savaş ve şiddetle dava kazanılamayacağını, onun emirlerine uyan ve onunla iş birliği içinde olanların sorumlu tutulacağını ifade eder. Böylece hükümet tarafında Atatürk'e karşı alınan tavır resmî bir nitelik kazanır. O, bu genelgeye karşılık milletin önüne set çekilemeyeceğini bildirerek genelgenin geri alınması için gerekli başvuruları yaptığını bildiren illere ve kolordulara bir karşı genelge gönderir. Ayrıca kendisinin padişah tarafından görevlendirildiğini ve görevine son verecek olanın da padişah olduğunu beyan eder (Sarıhan, 1993: 340, 344).

25 Haziran 1919'da Amasya'dan ayrılan Atatürk, 27 Haziran'da Sivas'a varır. Onun yolda olduğu sırada Elâzığ valisi Ali Galip, Sivas valisiyle Atatürk'ün bir an evvel tutuklanması ve İstanbul'a gönderilmesi konusunda konuşur. Bu girişim başarılı olmaz. Atatürk, bu girişimin ardından Ali Galip'i yanına çağırır ve durumdan ötürü onu azarlar (Mütercimler, 2008: 497).

Erzurum ve Sivas Kongreleri ile Millî Mücadele'yi Yapılandırma

3 Temmuz 1919'da Erzurum'a gelen Atatürk, 5 Temmuz'da padişah adına İstanbul'a çağrılır. Bu çağrıya uymayan Atatürk'ün görevine 8 Temmuz'da resmî memuriyetine son verildiği bildirilir. Azledilmenin halk ve ordu üzerinde olumsuz etki yaratacağı düşüncesi ile Atatürk resmî memuriyetiyle beraber askerlikten de istifa eder ve sivil bir halde yoluna devam eder (Kocatürk, 2009: 157). İstifasını hem Erkanıharbiye'ye hem de kolordu kumandanlıklarına bildirir (ABE 3, 2000a: 161).

Mustafa Kemal Atatürk, bu süreçte çalışmalarını sürdürür. Erzurum'da yapılacak kongre öncesi Kazım Karabekir, Rauf Bey, Erzurum Valisi Münir Bey, İzmit mutasarrıfı Süreyya, Albay Kazım, Binbaşı Hüsrev, Doktor Refik ve Mazhar Müfit Bey'lerle toplantı yapar. Bu toplantıda mücadelenin liderinin kim olacağı görüşülür. Askerî bir unvanı ve görevi kalmamasına rağmen herkesin ortak görüşüyle lider olarak Atatürk seçilir ve onun tüm emirlerine koşulsuz uyulacağı belirtilip onaylanarak toplantı sona erdirilir (Kansu, 1997: 35). Unvanı ya da görevi bulunmasa da onun düşündükleri ve hayata geçirdikleri lider olarak kabul görmesini, çevresindekilerin ona güvenmesini sağlamış olmalıdır.

Erzurum’da yapılacak kongrenin 10 Temmuz’da toplanması planlanır fakat hem İngiliz Albay Rawlinson’un kongrenin toplanması hâlinde müdahale edeceklerini bildirmesi hem de delegelerin tamamının henüz Erzurum’a gelmemiş olmaları kongrenin 23 Temmuz’a ertelenmesine sebep olur (Sarıhan, 1993: 373). Atatürk, Rawlinson’a kongrenin ne şartla olursa olsun toplanacağını, milletin böyle karar aldığını söylese de yapılacak bir müdahalenin askerî bir karşılık almayı gerektirmesinin kongreyi milletin değil de askerin yaptığı kanısı uyandırması tehlikesinden dolayı o, kongrenin ertelenmesini uygun görür (Kansu, 1997: 46).

Kongre hazırlıkları sırasında Sadrazam Damat Ferit Paşa Paris Barış Konferansı’ndan döner ve Anadolu’daki karışıklıklardan ötürü üzgün olduğunu, kongrenin toplanmasının yasalara aykırı bir durum teşkil ettiğini, men esilmesi gerektiğini ifade eder (Sarıhan, 1993: 387). Kendisi yokken meydana gelen durumlardan kabineyi sorumlu tuttuğundan kabineyi tasfiye ederek yeni bir hükümet kurar (Akşin, 2010: 554).

23 Temmuz’da toplanan Erzurum Kongresi’nde hem katılımcı hem de başkanlık sorunuyla karşılaşılır. Bir grup kongrenin toplanmasının mimarı olan Atatürk’ün ve Rauf Bey’in kongreye katılımını istemez. Oysa Atatürk “millî iradenin gerçekleşmesi, milletin kendi iradesiyle silahlı olarak tedbir alması gerekmesi, Sivas’ta tüm ulusa hitap edecek bir kongrenin toplanması, yalnız bir bölgenin değil, vatanın tamamının kurtarılması” ilkelerini kongrede karar bağlatmak istemekte, temsilciler kurulunun bunları uygulamada güvenilir olmayacağına kanaat getirmekte ve bu nedenle de kongrenin başkanı olması gerektiğini düşünmektedir. Nitekim Kâzım Karabekir’in desteği ve Erzurum Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’nin yardımıyla kongrenin ilk günü mevcut delegelerin oylarıyla Atatürk kongrenin başkanı olur (Mütercimler, 2008: 507-508).

On altı gün süren kongrede alınan kararların özü şöyledir (Nutuk I, 1951: 65-66; Atay, 1980: 62; ABE 3, 2000a: 239-241):

1. Millî sınırlar içindeki bütün topraklar vatanımızdır. Trabzon vilayeti, Canik sancağı ve Doğu Vilayetleri olarak adlandırılan Erzurum, Sivas, Diyarbakır, Elazığ; Van, Bitlis de dâhil olmak üzere millî sınırlar içindeki bütün topraklar vatandır. Birbirinden ayrılamaz.

2. Devletin bütünlüğü, milli bağımsızlığın temini, saltanat ve hilafet makamının dokunulmazlığı için Kuvayi Milliye'yi etken, milli iradeyi hâkim kılmak esastır.

3. Her türlü yabancı müdahalesine karşı millet birlik olarak kendini ve toprağını savunacaktır. Hristiyan unsurlara yeni imtiyazlar verilmeyecektir.

4. İstanbul hükümeti vatanın bağımsızlığını koruyamaz ve sağlayamazsa bir geçici hükümet kurulacaktır. Bu hükümeti millî kongre seçecektir.

5. Manda ve yabancı devlet himayesi kabul olunamaz.

6. İstanbul'da Millet Meclisinin toplanmasına ve İstanbul hükümetinin bu meclis tarafından kontrol ettirilmesine çalışılacaktır.

7. Kongre tarafından bir Heyeti Temsiliye seçilmiştir. Köylerden vilayet merkezlerine kadar milli teşkilat birleştirilmiş ve teyit olunmuştur.⁴⁶

Kongre ile kurulan ve dokuz kişiden oluşan Temsil Heyeti'nin başkanı Atatürk'tür (Atay, 1983: 62).

Mustafa Kemal Atatürk, bu kongreyi ve kararlarını kongrenin son günü olan 7 Ağustos'ta şu sözlerle değerlendirir (ABE 3, 2000a: 231):

Milletimizin kurtuluş ümidi ile çırpındığı en heyecanlı bir zamanda fedakar muhterem heyetiniz her türlü eziyetlere katlanarak burada, Erzurum'da toplandı. Hassas ve soylu bir ruh

⁴⁶ Nutuk'ta Atatürk'ün dilinden bu maddeler şöyle aktarılmıştır (1951): 1) Hududu milliye dahilinde bulunan bilcümle aksamı vatan bir küldür. Yekdiğerinden infikâk kabul etmez. [Beyanname, madde 6. Nizamname, madde 3 ün tafsîlâtı. Nizamname ve beyannamenin birinci maddeleri mütalâa ve tetkik buyurulsun]. 2) Her türlü ecnebi işgal ve müdahalesine karşı ve Osmanlı Hükümetinin inhilâli halinde millet müttehiden müdafaa ve mukavemet edecektir. [Nizamname, madde 2 ve 3, beyanname, madde 3]. 3) Vatanın ve istiklâlin muhafaza ve teminine hükümeti merkeziye muktedir olamadığı takdirde, temini maksat için, bir hükümeti muvakkate teşekkül edecektir. Bu hükümet heyeti, millî kongrece intihabolunacaktır. Kongre münakit değilse, bu intihabı heyeti temsiliye yapacaktır [Nizamname, madde 4, beyanname, madde 4]. 4) Kuvayi milliyeyi âmil ve iradei milliyeyi hâkim kılmak esastır [Beyanname, madde 3]. 5) Anasırı Hristiyanıyeye hâkimiyeti siyasiye ve muvazenei içtimaiyemizi muhil imtiyazat ita olunamaz [Beyanname, madde 4]. 6) Manda ve himaye kabul olunamaz [Beyanname, madde 7]. 7) Meclisi millînin derhal içtimainı ve icraatı hükümetin Meclisin murakabesine vaz'ını temin etmek için çalışılacaktır [Beyanname, madde 8]. (s. 65-66).

ve pek sağlam bir iman ile vatan ve milletimizin kurtuluşuna ait esaslı kararlar aldı. Bilhassa bütün cihana karşı milletimizin varlığını ve birliğini gösterdi. Tarih bu kongremizi şüphesiz ender ve bü yük bir eser olarak kaydedecektir.

Kongrede alınan kararlar devletin ve milletin içinde bulunduğu durumda geleceğe yönelik neler yapılabileceğini ortaya koyma yolunda Sivas Kongresi için temel oluşturmuştur. Bu kararlar Sivas Kongresi'nde geliştirilmiş ve sonrasında uygulamaya konmuş; kurtuluş mücadelesi bu kararlar üzerinden yürütülmüştür (Mütercimler, 2008: 512-513).

Erzurum Kongresi'nin ardından İstanbul hükümeti Atatürk'ün yakalanarak İstanbul'a gönderilmesi için komutanlara ve valilere açıkça emir verir. Onun askerlik mesleğinden çıkarılarak nişanlarının geri alınması ve fahrî yaverlik rütbesinin kaldırılmasına dair bir irade-i seniye çıkarır (Kocatürk, 2009:165; Bardakçı, 2006: 146).

Bu sıralarda bir başka mesele de “manda” meselesidir. Manda isteyenlere Atatürk'ün Nutuk'ta da genişçe yer verdiği Halide Edip örnek gösterilebilir. Ona göre geçici bir süre Amerikan güdümünde kalmak şu an güçsüz durumda bulunan devletin varlığı için elzemdir. Amerika, gösterilen mücadeleye sempati ile yaklaşmaktadır. Sivas'ta toplanacak kongreye de bir Amerikan gazeteci gönderilmesine uğraşmaktadır (Sarıhan, 1994: 37-38). Albay Kara Vasıf'ın da aynı düşünceleri içeren bir mektubunu alan Atatürk, Ali Fuat Paşa'ya çektiği bir telgrafta⁴⁷ kongrede “manda ve himayenin kabul edilemeyeceği” kararını aldıklarını, bunun amacının anlaşılmasını, Anadolu halkının gerçek niyetinin ve duygularının anlaşılmadığını, kongre beyannamesinin ulaşıp ulaşmadığını yazar (Kocatürk, 2009: 166). O, kendisinin ve milletin “tam bağımsızlık” arzusu için planlar yapıp faaliyette bulunurken çevresindekilerin bunu anlamıyor oluşlarına bu telgrafla bir nevi sitem eder.

Bu durum içinde 4 Eylül'de toplanması kararlaştırılan Sivas Kongresi'ne yetişmek için 29 Ağustos'ta Atatürk ve yanındakiler Erzurum'dan hareket ederler. Erzincan Sivas arasında otomobilleri durdurularak boğazın eşkıyalar tarafından

⁴⁷ Telgraf için bkz. ABE 3, 2000a, s. 262.

kapatıldığı ve güvenli olmadığı söylene de tehlikeleri göze alarak yollarına devam eden ekip 2 Eylül günü Sivas'a varır (Atay, 1980: 62-63).

Bu kongre öncesinde de başkanlık meselesiyle ilgili muhalefetler vardır. Hatta Atatürk'ün başkanlığını istemeyenlerden biri arkadaşlarından, süreçte beraber olduğu isimlerden biri olan Rauf Bey'dir. Bu durum onu üzse de kongrenin ilk günü olan 4 Eylül'de önce geçici başkan olur. Başkanlık seçimleriyle ilgili gelen farklı görüşler için oylama yapılır fakat oylama neticesinde bunların kabul görmediği anlaşılır. Neticede aynı gün yapılan seçimle kongre başkanı Atatürk seçilir (Mütercimler, 2008: 524-525).

İlk gün İttihatçılığın milletin mücadelesine, bunun için toplanacak kongreye gölge düşürmesi gibi endişeler nedeniyle kongrenin toplandığı günlerde delegelerin İttihatçı olmadığı yönünde yemin etmeleri⁴⁸ kararlaştırılır; kongreyle ilgili padişaha ve halka sunulacak bildiri metni üzerinde durulur. Kongre bir "ihtilâl kongresi" olarak görüldüğünden oturumların gizli yapılması kararına varılır. Yurdun her yerinden katılım beklense de işgaller ve engellemeler buna müsaade etmez. Neticede kongreye toplam otuz bir (31) delege katılır (Sarıhan, 1994: 85).

11 Eylül günü sona eren Sivas Kongresi'nde Erzurum Kongresi'nin kararları bazı değişikliklerle kabul edilmiştir. Kongrede en çok üzerinde durulan konu "manda" sorunu olsa da kongreden çıkan kararlar tam bağımsızlık esasına göre olur (Atay, 1983: 63). Sivas Kongresi'nin beyannamesinde "devletin bir bütün olduğu ve bölünemeyeceği, Kuvayı Milliye'yi ekten milli iradeyi hâkim kılmanın esas olduğu, parçalanma tehlikesi altında olan her karış toprağın birlik ve beraberlik içinde savunulacağı, azınlıklara siyasi ve toplumsal dengeyi bozacak haklar verilmeyeceği, hükümetin tam bağımsızlık konusunda herhangi bir tavizi olursa saltanat, hilafet, millet ve vatanın korunması için gerekli tüm önlemlerin alınacağı, böyle bir durumda geçici bir yönetim kurulacağı, manda ve himayenin kabul edilemeyeceği, milli iradeye tabi olunması gerektiği, Anadolu ve Rumeli'nin çeşitli bölgelerinde kurulan Müdafaa-i Hukuk cemiyetlerinin birleştirilerek tüm yurdu temsil edecek şekilde *Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti* adı altında birleştirilmesi, Heyeti Temsiliye'nin seçilip köylerden vilayetlere kadar millî teşkilatların birleştirilmesi ve güçlendirilmesi,

⁴⁸ Yemin metni için bkz. ABE 3, 2000a, s. 362.

yalnız Doğu Anadolu'yu değil, tüm yurdu temsil edeceği" yer almıştır (ABE 3, 2000a: 361-362). Burada Erzurum Kongresi'nde olduğu gibi millî iradenin, millî birliğin, tam bağımsızlığın ve vatanın bütünlüğünün korunmasının öncelikli olduğu görülmektedir. Erzurum Kongresi'nin bölgesel savunma esasları, Sivas Kongresi'nde yurdun genelini kapsayacak hâle getirilir (Sarıhan, 1994: 85). İki kongrenin beyannamelerinin esasına bakıldığında Atatürk'ün millî bir mücadele başlatmasındaki temel amaçların bunlar olduğu söylenebilir.

Kongrenin devam ettiği günlerde Damat Ferit Le Temps Gazetesi'ne verdiği demeçte Amerikan mandasına karşı çıkarak Avrupa'nın desteğini ister. Anadolu'daki hareketin milletin bütününe değil, az bir kısmını içerdiğini ve bunun saman alevi gibi bir hareket olduğunu, kısa zamanda söneceğini, her şeyin yoluna gireceğini söyler (Sarıhan, 1994: 86).

Hükümet, Kongre Genel Kurulu'nun padişaha çektiği telgrafları engeller. Sadarete Padişahla millet arasındaki görüşmelere engel olmaması hatırlatılır. Yasaya ve kurallara uygun bir hükümet gelinceye kadar Anadolu'nun İstanbul'la irtibatının kesileceği ve yeni bir hükümet gelene kadar Anadolu'nun yönetimi geçici olarak alacağı kararlaştırılır (Önal, 2019: 79). Kongre heyeti tarafından Ferit Paşa Hükümeti'nin milleti temsil etmediği İngiltere, Amerika, Fransa, İtalya, Sırbistan, Felemenk, İsveç, Danimarka ve İspanya'nın İstanbul'daki temsilciliklerine çekilen bir telgrafla bildirilir (Sarıhan, 1994: 98).

12 Eylül günü 15. Alay Kumandanı İlyas Bey'den P. Peel adında bir İngiliz albay'ın Malatya'ya geldiğini, bu kişinin Ali Galip'le görüşmek istediğini haber alan Mustafa Kemal Atatürk bu kişinin derhal geldiği yere gönderilmesini, şahsın gönderilene kadar eşraftan ya da siyasetten kişiler de dahil olmak üzere kimseyle görüştürülmemesini emir verir (Nutuk I, 1951: 135-136).

Kongreden sonra, 13 Eylül 1919'da Damat Ferit Paşa İngiliz Yüksek Komiseri Amiral J. De Robeck'e verdiği demeçte Atatürk'ün ve ona destek verenlerin harbin devamını isteyen deli, hamiyetsiz kişiler olduklarını; Atatürk'ün durdurulması, hatta ezilmesi için İtilaf Devletleri'nden müsaade istediğini söyler (Kocatürk, 2009: 172). Bu durum hükümetin Millî Mücadele'ye destek vermediği gibi bunun için çabalayanlara karşı dış güçlerin hâkimiyetinde hareket ettiğini göstermektedir.

Bu durumlar Atatürk'ün bir yandan memleket dahilinde kendisine muhalefet edip engel olanlarla bir yandan da yabancı unsurlarla karşı karşıya gelerek mücadeleyi idare etmeye çalıştığını göstermektedir.

Erzurum ve Sivas kongrelerinde onun niyeti vatanın bütününi koruyabilmek maksadıyla tüm milleti kurtuluş mücadelesinde birleştirmektir. Bunun için kullandığı araçlardan biri de hitabeti, ikna gücüdür (Börekçi, 2007: 357). Gerek başkan seçilme konusunda gerekse alınan kararlar ve beyanlarda hitabeti ile etkin olmayı başarmıştır.

Atatürk'ün Sivas'ta iken 20 Eylül 1919'da Amerikan heyeti başkanı General Harbord ile yaptığı bir görüşme, onun yapılan mücadeleye inancıyla ilgili dikkat çeken bir konuşmayı içerir. Görüşmede General Harbord'ın "*Meselâ; millet kabili tasavvur her türlü teşebbüsat ve fedakârlıkta bulunduktan sonra dahi muvaffak olunamazsa ne yapacaksın?*" sorusuna Atatürk'ün cevabı şöyledir (Nutuk I, 1951: 171-172):

Bir millet mevcudiyet ve istiklâlini temin için kabili tasavvur olan teşebbüsat ve fedakarlığı yaptıktan sonra muvaffak olur. Ya muvaffak olamazsa demek, o milletin ölmüş olduğuna hükmetmek demektir. Binaenaleyh millet, berhayat oldukça ve teşebbüsatı fedakâranesine devam eyledikçe ademi muvaffakiyet mevzu bahis olamaz.

Atatürk'ün vatanın bağımsızlığı ve milletin egemenliği hususunda başarılı olacağına inandığı bu konuşmadan anlaşılmaktadır. Bu inanç doğrultusunda onun sonraki durağı Ankara olur. Bu sırada Batı Anadolu'nun işgali hızla devam eder ve Yunan kuvvetleri Ankara yakınlarına varmış durumdadır (Erdoğan, 2001: 43).

Millî Mücadele'de Yeni Bir Safha: Ankara'ya Geçiş

Mustafa Kemal Atatürk Ankara'ya geçmeden evvel bir yandan Damat Ferit Paşa'nın mücadele karşıtı, İtilaf yanlısı tutumları olduğu bilgisini bir yandan millete duyurmaya bir yandan da padişaha ulaştırmaya çalışır. Bir yandan da Damat Ferit Paşa'nın padişah ve millet arasındaki temasa engel olduğu yönünde Erzurum Vilâyeti'ne telgraf çeker (Bardakçı, 2006: 149). Abdülkerim Paşa⁴⁹ vasıtasıyla Damat Ferit'in bu kötü tutumunu gösteren tutanakların padişah Vahdettin'e ulaştırılması

⁴⁹ Mustafa Kemal Atatürk, Nutuk I. Cilt'te Abdülkerim Paşa'dan "*merhum, benim çok kadim arkadaşım idi. Çok namuslu, hamiyetli ve temiz kalbli bir vatanperverdi. Selânikte ben kolağası, o binbaşı olarak bir büroda çalışmış, senelerce hususi arkadaşlık etmiştik. ...*" sözleriyle bahseder. Bkz. Nutuk I, 1951, s. 175.

Damat Ferit kabinesinin istifasını sağlamıştır. (Kocatürk, 2009: 177). Bunun ardından 2 Ekim 1919 günü Ali Rıza Paşa kabinesi kurulur.

Ali Rıza Paşa, ilk başlarda Sivas Kongresi kararlarını destekler görünse de tıpkı Damat Ferit Paşa gibi İtilaf Devletleri'nden herhangi biriyle silahlı bir mücadeleye girişmenin başarı elde edilmesini sağlayamayacağı ve devleti daha da zor duruma sokacağı düşüncesindedir (Jaeschke, 2001: 75).

Aynı gün Atatürk, İstanbul Şehremaneti'ne çektiği bir telgrafla İstanbul ahalisine hitap ederek "... Anadolu, bugün İstanbul'un da bir millî vazifesi bulunduğu kanaatindedir. Ve bu vazife de payitahtın her tarafında millî teşkilat merkezleri meydana getirerek maddeten ve manen Anadolu Millî hareketine iltihak etmek ve bir baykuş edasıyla milletin mukadderatı üstünde durmakta olan mevcut hükûmeti artık bu milletin başından gitmeye her şekilde davet etmektir" (ABE 4, 2000b: 176) sözleriyle İstanbul'a da Millî Mücadele'ye katılma çağrısı yapar.

3 Ekim 1919 günü İngilizler Samsun'dan çekilmeye başlar ve bu ilk başarıdan ötürü Temsil Heyeti'ne telgraf çekilerek başarı kutlanır. Ertesi gün hükümetle anlaşma yolunda yazışmalar yapılsa da kesin bir anlaşmaya varılamaz ve Atatürk, hükümetle anlaşma sağlanmadığı takdirde daha önce kesilmiş olan haberleşmenin yine gerçekleştirilmeyeceğini belirterek kararlılığını gösterir (Sarıhan, 1994: 145). Ali Rıza Paşa kabinesinden gelen yanıt "kabinenin millî iradeyi kabul edeceği, içeriye ve dışarıya karşı devletin durumunu iyi aksettirebilmek adına hükümetin millî irade ve Temsil Heyeti'ne dayanacağı" şeklinde olunca Atatürk tarafından hem vilâyet ve kazalara hem de basına gönderilen bildiride "zorunlu olarak alınan yazışmaların durdurulması kararının kaldırılacağı" ifade edilir (Kocatürk, 2009: 180). Bu olaydan on üç gün sonra 13 Ekim'de işgallere karşı protesto yapan Sivas halkının "Kahrolsun işgal!" sloganı atması Dahiliye Nezareti tarafından "bugünkü siyasetimize uygun değil" ifadeleriyle karşılanınca Atatürk Dahiliye Nazırı Mehmet Şerif'in bu sözlerine Harbiye Nazırı Cemal Paşa'ya telgraf çekerek "*Milletin hissiyatı hakikiyesine müsteniden hükümetin bu haksız işgalleri, lisanı resmî siyasi ile ret ve mütareke ahkâmına mugayir, bugüne kadar vukubulmuş müdahâlâtı, protesto ve tamirlerini talebeyliyeceğine intizar eylemekteyiz.*" sözleriyle cevap verir (Nutuk I, 1951: 236-237). Bunun ardından Ankara'da Vali Vekili Yahya Galip Bey'in yerine hükümet

tarafından Ziya Paşa'nın vali olarak getirilmesi Yahya Galip tarafından buradaki mücadelenin engellenmesine yönelik algınar ve o, tıpkı Atatürk'ün askerlikten istifa etse de mücadeleden vazgeçmediği gibi kendisinin de resmî görevden istifa ettiğini fakat çalışmaya devam edeceğini belirtir (Sarıhan, 1994: 172).

20-22 Ekim tarihlerinde Mustafa Kemal Atatürk, Rauf Bey ve Bekir Sami Bey Bahriye Nazırı Salih Paşa ile Amasya'da bir görüşme gerçekleştirirler. Bu görüşmelerde “vatan toprağının hiçbir yerinin düşmana terk edilmemesi, manda ve himayenin hiçbir surette kabul edilmemesi, gayrimüslimlere siyasal ve sosyal dengeyi bozacak herhangi bir ayrıcalık tanınmaması, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin hukuksal bir oluşum şeklinde hükümet tarafından tanınması, İtilaf Devletleri ve Osmanlı Devleti'nin barış için bir araya gelecekleri konferansa Temsil Heyeti'nden uygun görülen kimselerin gönderilmesi, Mebusan Meclisi'nin bir an önce toplanması ve milletvekili seçimlerinin yapılması, Sivas Kongresi kararlarının Mebusan Meclisi'nde kabul edilmesi ve meclisin İstanbul dışında toplanmasının güvenlik açısından daha uygun olacağı” konularında fikir birliğine varıldığı belirtilir (Günel, 2021: 316-317). Bu görüşme “Amasya Görüşmeleri” adıyla tarihe kaydedilir.

Takip eden günlerde Mebusan Meclisi'nin toplanması gündeme geldiğinde Atatürk meclisin İstanbul dışında, baskıdan uzak bir yerde toplanması taraftarı olsa da Harbiye Nazırı Cemal Paşa ona meclisin İstanbul dışında toplanmasının tehlikeli olacağını ifade ettiği bir telgraf gönderir. Atatürk “kabineye meclisin toplantı yeri konusundaki fikrini değiştirecek derecede güvenmediklerini” bildiren bir cevapla karşılık verir. Bu konuda hükümet ve Atatürk arasında bir süre fikir birliğine varılamaz. Nihayetinde Mebusan Meclisi İstanbul'da toplanmasına karar verilecek ve Atatürk, Erzurum milletvekili seçilecektir (Kocatürk, 2009: 187-188). Amasya Görüşmeleri'nde fikir birliğine varılan kararlardan birinin sonrasında farklı bir şekilde hayata geçirilmesi ve işgaller konusunda da hükümetten istenen tepkinin alınamaması Günel tarafından bu görüşmelerin millî kuvvetleri oyalamaya dair bir çalışma olduğu şeklinde yorumlanır (Günel, 2021: 317).

Ekimin sonlarında bir yandan da Ermenilerin Anadolu'da kötü muamele gördüklerine dair Ermeni Patriği tarafından ortaya atılan iddialar mevcuttur. Mustafa Kemal Atatürk, Ermeni ve herhangi bir gayrimüslimin aleyhinde herhangi bir

muamelenin olmadığını, millî hareketin azınlık aleyhtarlığı olarak gösterilmek istendiğini ve bu açıklamaya fazla ehemmiyet verilmemesi gerektiğini söylediği bir açıklama yapar (ABE 4, 2000b: 352-353). İçerde yalnız gayrimüslimlerin değil, yerli halkın da millî harekete karşıt eylemleri vardır. Millî Mücadele karşıtı bir grup Adapazarı'na baskın yapmaya kalkışsalar da kaymakam tarafından buna engel olunur. Kuvayı Milliye aleyhtarı Anzavur Ahmet tarafından padişaha telgraf çekilir ve din müdafaası için Atatürk ile ölümüne çarpışılacağı söylenir. Bozkır'da eylülünden sonra ikinci bir ayaklanma olur (Sarıhan, 1994: 196). Atatürk Millî Mücadele için bir yandan hükümetle, bir yandan gayrimüslimlerle, bir yandan da isyancılarla uğraşmak mecburiyetindedir. Bu sırada Yunan kuvvetleri de işgallerine devam eder.

Bu süreçte meclisin İstanbul'da toplanmasına hükümetçe ısrar edilir ve kasım ayının sonlarında Atatürk, meclisin dokunulmazlığının ve güvencesinin sağlanmasında kabinenin yükümlü olduğunu, bu doğrultuda karara mecburen uyulacağını belirtir (Kocatürk, 2009: 193). Bu hâlde Atatürk'ün amacı, mecliste güçlü bir Müdafaa-i Hukuk Grubu kurulması, bu grubun meclise hâkim olması ve böylece Anadolu'daki mücadele hareketinin meclis tarafından kabul edilmiş olacağı durumudur (Günel, 2021: 319).

18 Aralık 1919 günü Temsil Heyeti Sivas'tan Ankara'ya doğru yola çıkar. Mebusan Meclisi'ni yakından takip etmek maksadıyla İstanbul'la arasında demiryolu bağlantısı olan bu şehir seçilir. Erzurum ve Sivas Kongrelerinin ardından Atatürk ve Temsil Heyeti üyelerinin niyeti 3 Ekim 1919'da Ankara'ya gitmek olsa da hükümetin değişmesi ve yeni hükümetin temsilcileriyle görüşmeler yapılması, açılacak meclis için yapılan seçimler, Millî Mücadele için komutanlarla yapılan görüşmeler nedeniyle bu ancak 18 Aralık 1919'da gerçekleşir (Sarioğlu, 2001: 12). Ankara'ya geçişle Millî Mücadele'nin yeni bir safhası başlamış olacaktır.

Atatürk'ün Temsil Heyeti ile Ankara'ya geçme düşüncesine 15. Kolordu Kumandanı Kazım Karabekir olumlu bakmamıştır. Sivas'ın batısına geçmenin doğu illerinde bir örgütsüzlüğe neden olacağını, düşmanların bunu fırsat bilebileceğini buna gerekçe olarak gösterir. Atatürk, gerekçelerin basit olduğunu belirterek bu olumsuz düşüncenin yersiz olduğunu Nutuk'ta dile getirir (Nutuk I, 1951: 333-334).

Onun Ankara'ya geçmek istemesinin nedeni yalnızca meclisin açılışı ve bunu takip etmek değildir. Mustafa Kemal'e göre Millî Mücadele'nin yürütülmesi ve vatanın tamamının kurtarılmasında başından beri mücadele tarafında olan bir şehirden merkez olarak faydalanmak gerekmektedir. Asıl tehlike batıda bulunan ve işgal kuvvetleri tarafından desteklenen Yunan ordusudur ve bunun mağlup edilmesi şarttır. Bu da düşmana yakın bir mevkinden gerçekleştirilebilir fakat öyle bir yer olmalıdır ki genel duruma da hâkim olunabilecek bir yapıya sahip olmalıdır. İşte Atatürk'ün bu koşulları sağladığına hükmettiği yer Ankara'dır. Mebusan Meclisi'ne katılacak vekillerle görüşme yapmak ve meclise yakın, kolay ulaşılabilir bir konumda bulunmak ise bu amaçları gerçekleştirebilmek için bir gerektir (Mütercimler, 2008: 548).

Ankara'ya varış 27 Aralık 1919'dadır. Buraya gelindikten sonra Temsil Heyeti'nin merkezinin Ankara olduğu resmî olarak ilan edilir. Eşraf ve ileri gelenlerle yapılan konuşmalarda "İtilaf Devletleri'nin yapılan mütarekeye uymadıkları, Türk milletinin kendi içindeki yabancı unsurlara karşı hiçbir zaman olumsuz tutum ve davranışta bulunmadığı, düşmanların iftirada bulundukları, devletin ve milletin her anlamda bağımsızlığının sağlanmasına mecbur olduğu, yapılan kongrelerde de bunlar üzerinde durulduğu ve asıl gayenin vatanı kurtarmak olduğu" konuları üzerinde durulur. Büyük amaç bir kez daha vurgulanır: "*Milli teşkilatımızın bugün takip ettiği gaye, vatanın parçalanmaktan ve milletin esaretten kurtarılmasına yöneliktir. İnşallah yakın zamanda milli teşkilat bu gayenin elde edilmesiyle üstlendiği vatani vazifesini yapacaktır.*" (ABE 6, 2001: 25-32).

Sonraki süreçte onun önemli hedeflerinden biri Yunan faaliyetlerinin durdurulmasıdır. İzmir'in ilhakına karar veren Yunanların tüm faaliyetlerinin durdurulması ve bir an evvel yurttan kovulması elzemdir. Bu amaçla Harbiye Nezareti'ne telgraf çekilerek hükümetin girişimde bulunması, ilhakla ilgili protestolar yapılması istenir. Batı Anadolu'nun Yunanistan'a bağlanması tehdidi karşısında Atatürk tarafından yapılan askerî harekât planı gizli olarak komutanlara gönderilir (Sarıhan, 1994: 314-316). Bir taraftan da mecliste gerçekten milletin temsil edildiğini hem iç hem de dış güçlere karşı göstermede etkili olacak güçlü ve vatanperver bir grubun, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Grubu'nun oluşturulması için Harbiye Nazırı Cemal Paşa'ya telgraf çekilir (ABE 6, 2001: 66). Atatürk bir yandan işgaller karşısında

eylemde bulunma çalışmaları üzerinde dururken bir yanda da bunun fikri boyutu olarak meclis içinde milli egemenliğin sağlanması ile uğraşır.

Bu süreçte İngiliz Dışışleri Bakanı Lord Curzon, İstanbul'daki karışıklıkların önlenmesi için buranın Türklere bırakılması hususunda kabinesine sitem eder. Amiral Robeck de Trkların iç işlerine karışılmaması politikasından vazgeçilmesini istemektedir. Atatürk'ün tehlikeli olduğu ve onun başlattığı hareketin bastırılması gerektiği üzerinde de durulur (Bıyıklıoğlu, 2000: 38-39). Onun başlattığı hareketin tehlike arz ettiğinin düşünülüp önlenmeye çalışılması, başarıya ulaşılabileceğinin dşnldğ şeklinde değerlendirilebilir.

12 Ocak 1920'de Mebusan Meclisi son kez açılır. Mustafa Kemal Atatürk Erzurum milletvekilidir fakat İstanbul'a gelmemiştir. Anadolu'da bulunmak onun için mücadele açısından daha doğrudur. Atatürk'ün meclisle ilgili iki beklentisi vardır. Bunlardan biri Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Grubu'nun kurulması iken diğeri kendisinin meclis başkanı olarak seçilmesidir fakat iki isteği de gerçekleştirilmez. Müdafaa-i Hukuk Grubu yerine "Felh-ı Vatan" adıyla bir grup kurulacak ve meclis başkanlığına da kendisi getirilmeyecektir (Mütercimler, 2008: 554-556). Atatürk, kurulan gruba daha önce belirlenen ve asıl gayeyi yansıtan "Müdafaa-i Hukuk" adının verilmemesi konusunda Nutuk'ta da sitemini dile getirir (Nutuk I, 1951: 361-362).

Burada Atatürk'ün "felh" yerine "fellh" sözcüğünü kullanmasından onun alınan kararın aksine hareket ettiklerini belirttiği kişiler hakkında yukarıda ifade ettiklerini özetlemek adına bu kelimeyi düşünerek seçtiği yargısına varılabilir. Grubun oluşturulduğu tarih tam olarak bilinmemekle beraber grubun oluşturulduğuna dair Rauf Bey'den gelen telgraf "6 şubat 1920" tarihlidir.⁵⁰

17-22 Ocak günlerinde İtilaf Devletleri'nin Osmanlı'nın iç işlerine karışarak Harbiye Nazırı Cemal Paşa ve Genelkurmay Başkanı Cevat Paşa'nın Kuvayı Milliye'ye yardım ettikleri, Ege'de Türk kuvvetlerinin Milne hattına uymayıp  kilometre geri ekilmedikleri ve Yunan kuvvetlere saldırdıkları gerekçeleriyle istifalarını istemesi, ardında bu paşaların görevlerinden istifa etmeleri zerine Atatürk Ali Rıza Paşa'ya iç işleri konusunda İtilaf Devletleri'ne karşı direnilmesi gerektiğini

⁵⁰ Yazışmalarla ilgili bkz. Kocatürk, 2009, s. 206.

bildirir. Yapılanın “devletin gelecek siyasetine yapılmış açık bir tecavüz olduğunu” belirtir ve alınan kararı reddeder. İngilizler bu saldırıları geri almadığı takdirde meclisin Anadolu’ya geçirilerek milli iradenin burada gerçekleştirileceğini ve bu hususta Kuvayı Milliye’den destek alınacağını bildirir. İngilizlerin baskılarında devam etmeleri ya da baskıyı artırmaları durumunda kolordu komutanlarının İngiliz subayları tutuklamalarını emreder (Nutuk I, 1951: 364-372; Sarıhan, 1994: 335-338; Jaeschke, 2001: 80). Burada Atatürk’ün işgalcilerin memleket dâhilindeki bu tür müdahalelerinin karşılıksız bırakılmasını devlet ve millet adına bir hakaret olarak gördüğünü ve bunu kabul etmeyerek duruma karşılık vermekten geri durmadığını söylemek mümkündür.

Bu gelişmeler yaşanırken 28 Ocak 1920’de Mebusan Meclisi’nin gizli bir toplantısında *Misakı Millî* kabul edilir. Aslında bu andın temelleri Ankara’da saptanmış ve milletvekilleriyle görüşülmüş, sonrasında Mebusan Meclisi’nde kabul edilmiştir. Millî andın kararları Erzurum ve Sivas Kongreleri’nin kararlarının altı madde hâlinde düzenlenmiş şekli olarak değerlendirilir (Sarıhan, 1994: 347). İç ve dış politikayı gösteren kararlar 17 şubatta tüm dünyaya ilân edilir (Mütercimler, 2008: 561).

Misakı Millî Beyannâmesi’nin⁵¹ başında meclis üyelerince devletin bağımsızlığının, milletin geleceğinin, devamlı bir barışın sağlanabilmesinin bu maddelere uyulmaya bağlı olduğu; bunlara uyulmaması durumunda Osmanlı saltanatının yaşatılamayacağını kabul edildiği ifade edilir (<https://islamansiklopedisi.org.tr/misak-i-milli>, 2025).

Bu antla vatanın parçalanmaz bir bütün olduğu, gayrimüslimlere sosyal ve siyasal dengeyi bozacak herhangi bir hak tanınamayacağı, her alanda tam bağımsızlığın sağlanması gerektiği, herhangi bir sebeple manda ve himayenin söz konusu olmadığı bir kez daha vurgulanır; barış bu şartlara bağlanır. Atatürk için Misakı Millî “*milletin âmal ve maksadının kısa bir programı*”dır (Nutuk I, 1951: 360).

Bu gelişimler neticesinde Atatürk’ü, Temsil Heyeti’ni ve Kuvayı Milliye’yi bir tehdit olarak görüp bu tehditlere karşı İstanbul Hükümeti’ne uyarılarda bulunan fakat

⁵¹ Beyannamenin maddeleri için bkz. Yazıcı, 2015, s. 37-38.

Atatürk liderliğindeki harekâta engel olamayan İtilaf Devletleri'nce 16 Mart 1920 tarihinde başkent İstanbul resmen işgal edilir. Atatürk için bunun Osmanlı Devleti'nin son bulduğu tarih olduğu yayımladığı bir beyannamede açıkça ifade edilir (Nutuk I, 1951: 419).

Onun için İstanbul'un işgali bir son değildir. Aksine onun tarafından bu işgal Türk milletinin istiklâl ve istikbâli uğrunda müdafaaya başlaması için bir davet telakkî edilir (Nutuk I, 1951: 419). Devletin başkentinin işgal edilmesiyle meclis kapatılmış, milletvekilleri ve birçok aydın tutuklanmış, bazıları ise kaçmak zorunda kalmıştır. Bunun üzerine Atatürk'ün 19 Mart 1920 tarihli telgrafında hilafet ve saltanatın merkezinin işgal edildiğini, Mebusan Meclisi'nin dağıtıldığını; devletin yasama, yürütme ve yargı organlarının işlemez hâle getirdiği söylenerek Ankara'da olağanüstü yetkilere sahip bir meclisin toplanmasının zaruri bulunduğu ifade edilir (Nutuk I, 1951: 421-422; ABE 7, 2003a: 153).

Nihayet 23 Nisan 1920'de Türkiye Büyük Millet Meclisi açılır ve ilk meclis başkanı da Mustafa Kemal Atatürk olur. O, meclis açılış konuşmasında "İstanbul'un vaziyetinin geçici olduğunu, ezelden beri hür ve serbest olan milletin esareti kesinlikle reddettiğini; neticesinde de Yüce Meclisi oluşturduğunu" ifade eder (ABE 8, 2004a: 25). Ezelden beri bağımsız olan ve esareti kabul etmeyen millet, Türkiye Büyük Millet Meclisi ile iradesini yeniden egemen kılmıştır. Atatürk tarafından Türk milletinin izlemesi gereken siyasetin "millî siyaset" olduğu Nutuk'ta şu sözlerle ifade edilir (Nutuk II, 1952: 436): *Bizim vuzuh ve kabiliyeti tatbikiye gördüğümüz mesleki siyasi, milli siyasettir.* Onun hedeflediği millî siyaset, milletin seçtiği vekillerle milletin meclisinde yapılacaktır. 27 Nisan günü padişaha çektiği telgrafta söylediği "*Kendi hükümetimizin idaresi altında bedbaht ve fakir yaşamak, yabancı esareti pahasına nail olacağımız huzur ve saadete bin kere tercih edilir*" sözleri de bu anlayışı destekler niteliktedir (Atatürk, 2004: 128).

Meclisin açılışı sürecinde ve sonrasında memleket dahilinde memleketin birçok köşesinde Millî Mücadele karşıtı iç isyanlar meydana gelmiştir. Atatürk bu isyanlara

Nutuk'ta detaylıca yer verir.⁵² Bunlara karşı her bölgede önlemler alınması emri verilir.

Bir yandan meclisin açılışıyla Millî Mücadele'de yeni bir adım atılırken diğer tarafta Osmanlı Devleti, İtilaf Devletleri tarafından barış antlaşması yapmak maksadıyla konferansa davet edilir. Burada şartları ağır bir barış antlaşması Osmanlı'ya kabul ettirilmek istenir. Antlaşmanın şartlarının hemen kabul edilmemesi, Tevfik Paşa'nın bu şartları Osmanlı Devleti'ni ortadan kaldırmaya yönelik bulması ve onun yerine Damat Ferit Paşa'nın Paris'teki görüşmelere katılması söz konusudur. Barış antlaşmasının kabul ettirilmesi için İtilaf Devletleri tarafından Yunanlar 22 Haziran 1920 tarihinde Milne hattından bir taarruza geçirilmiş ve bu taarruz başarılı olmuştur. Böylece Yunanların bir ilerleyişi başlamıştır. Bu durum antlaşma konusunda Osmanlı için menfi bir rol oynamış ve barışın imzalanması için Osmanlı'ya kısa bir süre verilir. Antlaşmanın reddedilmesi yahut imzalanması halinde uygulanmasında yetersizlik gösterilmesi durumunda ise Türklerin Avrupa'dan atılması yoluna gidileceği belirtilir (Turan, 2023: 95-97). Neticede Atatürk'ün "uğursuz" olarak nitelendirdiği Sevr Antlaşması 10 Ağustos 1920'de imzalanır. Bu anlaşmayla Osmanlı toprakları düşman devletler arasında bölünür ve Türk Devleti küçük bir karaya sıkıştırılır.

Şekil 3: Sevr Antlaşması'na göre Sınırlar (10 Ağustos 1920) (<https://sosyalbilgiler.biz/>, 2025).

⁵² İsyenlar için bkz. Nutuk II, s. 442-450.

Yunanların taarruzunun başarılı olmasının olumlu bir neticesi vardır. O da Millî Mücadele için düzenli bir ordunun kurulmasıdır. Yunanlarla yapılan Gediz Muharebesi'nde beklenen neticenin alınamaması ile disiplin ve eğitime sahip bir ordunun kurulması ve yerel güçlerin bu orduya dâhil edilmesi kararlaştırılır. Kendi başına hareket etmek isteyen, herhangi birinin emri altına girmeyi reddeden bazı yerel kuvvet liderleri ve meclis üyelerinin bazılarının muhalefetiyle karşılaşılması bu kararı geciktirir (Mütercimler, 2008: 579). Yunan önce kuzey ve güney olarak ikiye ayrılmış olan Batı Cephesi, sonradan birleştirilir ve bu cephenin komutanlığına Albay İsmet Paşa getirilir. İsmet Paşa'nın öncelikli görevi Kuvayı Milliye birliklerini düzenli bir orduya dönüştürmekti ve o da bu doğrultuda hareket eder ve böylece düzenli ordu sistemine geçilmeye başlanır (Bal, 2021: 33).

İnönü Muharebeleri ve Eskişehir- Kütahya Muharebesi

Düzenli ordunun kurulmasına karşı olan Çerkes Ethem ve kardeşlerinin millî güçlere ve hükümete karşı ayaklanmaları Türk birliklerinin güneyde ve batıda bunlarla uğraşmasına ve Yunanlara karşı gereken direnişin, mücadelenin gösterilememesine neden olur. Bir yandan da yine mili kuvvetlerden olan Demirci Efe ve Sarı Efe'nin de emir altına girmemek için çıkardıkları isyanlarla uğraşılır (Mütercimler, 2008: 580). Türklerin taarruza geçecekleri yönünde haber alan Yunanlar, milis kuvvetlerle uğraşılmasını bir fırsat olarak görüp Türk taarruzundan önce Eskişehir üzerinden yapılacak bir saldırıyla Türk kuvvetlerinin esas gücünü kırabileceklerini ve böylece mutlak bir zafere ulaşacaklarını düşünerek harekete geçer. İnönü Muharebeleri böylece başlamış olur (Turan, 2023: 115-116).

Bu gelişmelerin arasında Ankara hükümeti ile Ermeniler arasında Gümrü Antlaşması (3 Aralık 1920) imzalanır. Bu, milli hükümetin imzaladığı ilk antlaşmadır ve neticesinde Osmanlı'nın 1877'de kaybettiği Kars, Sarıkamış; ığdır ve Kulp Ankara hükümetine bırakılmış; Ermenistan savaş dışı bırakılmıştır (Nutuk II, 1952: 488).

5 Ocak 1921'de düzenli orduyu fazlasıyla uğraştıran Çerkes Ethem ve kardeşlerinin isyanı bastırılır. Bu isyanın bertaraf edilmesi Nutuk'ta şu sözlerle aktarılır (Nutuk II, 1952: 546):

“Efendiler, Etem kuvvetlerini takibeden kıtaatımız, 5 Kânunusani 1921 günü Gedizi işgal ederek, o civarda toplandılar. Etem ve kardeşleri de, kuvvetleriyle beraber düşman saflarında

lâyük oldukları vaziyeti aldılar. Artık, Etem vakası kalmamıştı. Ordumuzun içinde bulunan düşman, tardedilerek, cephesine irca edilmişti.”

6 Ocak 1921’de harekete geçip 9 Ocak’ta İnönü’den taarruza başlayan Yunan ordusu ilk başta Türk ordusunun geri çekilmesini sağlasa da sonrasında güçlü bir direnişle karşılaşır ve 11 Ocak 1921’de saldırıyı sonlandırarak geri çekilmeye başlar (Sarıhan, 1986: 352). Bu, düzenli Türk ordusunun ilk zaferidir. Atatürk bu zaferle ilgili “Bizim Gedizde bulunan mühim kuvvetlerimiz, Eskişehir üzerinden bu düşman fırkalarını karşılamaya mecbur idi. Karşıladı; mağlûbetti. İnkılâbımız tarihine, Birinci İnönü Zaferini kaydetti.” sözlerini söyler (Nutuk II, 1952: 547). Batı Cephesi Komutanı Albay İsmet Paşa’yı ve Batı Cephesi’nde mücadele edenleri tebrik eder (ABE 10, 2003b: 277).

20 Ocak 1921’de mecliste Teşkilâtı Esasiye Kanunu görüşülür ve yeni anayasa kabul edilir (Kocatürk, 2009: 253). Hakimiyetin kayıtsız ve şartsız millette olduğu ilk maddede yerini alır ve anayasayla teminat altına alınmış olur.

Bu savaşın ardından TBMM hükümetinin hem yurtiçinde hem de yurtdışında itibarının artması, ordusunun savaş gücünde olduğunu göstermesi İtilaf Devletleri’ni harekete geçirir ve Londra Konferansı’nın (21 Şubat 1921) toplanması kararı alınır. Konferansa davet İstanbul hükümetine yapılır ve Sadrazam Tevfik Paşa tarafından Atatürk’le görüşme yapılarak Ankara hükümetinin de konferansa katılması istenir (Turan, 2023: 130). Atatürk’e göre ise Ankara hükümeti, doğrudan davet edilmedikçe konferansa katılmayacaktır. “*Düveli İtilâfiye, Londrada akte edecekleri konferansta, şark meselesini adlû hak dairesinde halletmeye karar vermişlerse, davetlerini Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetine doğrudan doğruya tevcih etmelidirler.*” (Nutuk II, 1952: 556). Sonuçta Ankara hükümeti de doğrudan konferansa davet edilmiş ve bununla TBMM İtilaf Devletleri tarafından resmen tanınmıştır.

Yunanların Birinci İnönü’deki yenilgileri ile düzenli ordunun durumunu görmeleri, bu ordunun güçlenmesine engel olma ve ordu tam bir güce ulaşmadan onları yenilgiye uğratma isteğini doğurmuştur. Londra Konferansı’nda kendi isteklerini tam anlamıyla kabul ettiremeyen İngiltere’nin Sevr’i Osmanlıya bir an evvel kabul ettirme amacıyla Yunanlara baskı yapmasıyla Yunan ordusu 23 Mart 1921’de yeniden saldırıya geçer (Ecer, 1999: 653).

Türk ordusu tarafından Yunan saldırılarına karşı ciddi bir direniş gösterilir ve 31 Mart'ta karşı saldırıya geçilir. 1 Nisan günü Yunan kuvvetleri geri çekilmeye başlar, savaş bir kez daha Yunan yenilgisiyle sonuçlanmış olur (Mütercimler, 2008: 585). Atatürk Türk ordusunun bu galibiyetini Nutuk'ta *“Bundan sonra, sıra bize geliyordu. İsmet Paşa, 31 Mart günü, mukabil taarruza geçti ve düşmanı mağlup ederek, 31/1 Nisan gecesini ricatı mecbur etti. Bu suretle, tarihi inkılâbımızın bir sahifesi, İkinci İnönü zaferiyle imlâ edildi.”* sözleriyle ifade eder (Nutuk II, 1952: 579).

Yunan kuvvetlerinin üst üste yenilgi alması durumu İngiltere'yi Sevr Antlaşması konusunda endişeye düşürmüştü ve Yunanlara destek vererek yeniden bir saldırıyı teşvike zorlamıştır. Böylece 8 Temmuz 1921'de Yunanlar yeniden saldırıya geçmiştir (Turan, 2003: 162). Bu saldırı karşısında yeni Türk ordusu tarafından yeterli direnç gösterilememiş; Afyon, Kütahya ve Eskişehir Yunanların eline geçmiş, Batı Cephesi ordusu Sakarya'nın doğusuna çekilmiştir. On beş gün süren savaş sona ermiştir (Sarıhan, 1986: 603).

Sakarya Meydan Muharebesi

Sakarya'nın doğusuna çekilen Türk ordusu burada yeni bir savaş için hazırlıklar yaparken meclisteki muhaliflerin bazıları Eskişehir- Kütahya yenilgisinin müsebbibi olarak Atatürk'ü göstermişlerdir. 4 Ağustos 1921'de mecliste, onun ordunun başına geçmesiyle ilgili tartışmalar yaşanır. Mustafa Kemal Atatürk tarafından bu tartışmalarda bulunanlar üç kısımda değerlendirilir. Birinci kısım yenilgiyi tamamen kabul edip bunun sorumlusu olarak kendisini görenler ve öfkelerini ondan çıkarmak isteyenlerdir. İkinci kısım kendisine tamamen güvenen ve ordunun başında olmasının faydalı olacağını düşünenlerdir. Üçüncü kısım ise kendisinin ordunun başında bulunması ve bu sırada bir yenilgi alınması durumunda zarar görebileceği ve böylece “son umudun” da yok olacağı endişesine düşenlerdir. Meclisteki tartışmaların neticesinde Atatürk'ün fiilen kumandayı ele alması kararlaştırılır ve o, üç aylığına “başkomutan” olarak fiilen ordunun başına geçirilir (Nutuk II, 1952: 610-611).

7 ve 8 Ağustos'ta Atatürk tarafında Tekâlifî Milliye emirleri⁵³ yayınlanarak halkın desteğiyle ordunun insan ve malzeme gücü artırılmaya; yiyecek, içecek, giyecek gibi temel ihtiyaçları sağlanmaya çalışılır (Nutuk II, 1952: 615).

13 Ağustos'tan 23 Ağustos'a kadar Yunan ordusunun harekâtı geciktirilmiş ve bu sürede Türk birlikleri hazırlıklarını tamamlamıştır (Mütercimler, 2008: 597). 23 Ağustos 1921'de Yunanlar taarruza geçmiştir. Türk birlikleri tarafından oluşturulan savunma hatları zaman zaman kırılrsa da yeniden oluşturulmuş, mücadeleye devam edilmiştir. 26 Ağustos 1921'de Türk savunma hatlarının yeniden kırılması ve bundan kaynaklı geri çekilme düşüncesinin baş göstermesi üzerine Atatürk tarafından tarihe geçecek sözler söylenir (Nutuk II, 1952: 618):

“Hattı müdafaa yoktur, sathı müdafaa vardır. O satıh, bütün vatandır. Vatanın, her karış toprağı, vatandaşın kaniyle ıslanmadıkça, terk olunamaz. Onun için küçük, büyük her cüzütam, bulunduğu mevziden atılabilir. Fakat küçük, büyük her cüzütam, ilk durabildiğı noktada, tekrar düşmana karşı cephe teşkil edip muharebeye devam eder. Yanındaki cüzütamın çekilmeye mecbur olduğunu gören cüzütamlar, ona tâbi olamaz. Bulunduğı mevzide nihayete kadar sebat ve mukavemete mecburdur.”

Atatürk için bu savunma hatları mühim değildir. Mühim olan vatanın sınırlarını koruyabilmek adına bu hatlardan çekilmeyerek gerekirse can vererek düşmanı bir noktada durdurmaktır.

10 Eylül itibarıyla taarruza geçen Türk ordusu 12 Eylül'de Yunan ordusunun Sakarya'nın batısına çekilmesini sağlar. 13 Eylül'den itibaren de Sakarya'nın doğusunda Yunan birliği kalmaz ve yirmi iki gün yirmi iki gece süren bu mücadelenin galibi Türk ordusu olur. Sakarya Muharebesi, Türk ordusunun son savunma savaşıdır (Atay, 1980: 75). Savaşın ardından Atatürk mareşal yapılmış ve kendisine TBMM tarafından “gazilik” unvanı verilmiştir (Mütercimler, 2008: 605).

Bu galibiyetten sonra siyasi başarılar da gelmiştir. 13 Ekim 1921'de imzalanan Kars Antlaşması'yla Ermenistan, Gürcistan ve Azerbaycan'la olan sınırlar güvence altına alındığından buradaki kuvvetler batıya kaydırılmış; 20 Ekim 1921'de Fransa ile imzalanan Ankara Antlaşması'yla Fransa yeni Türk devletini resmi olarak tanımış,

⁵³ Tekâlifî Milliye emirleri için bkz. Nutuk II, s. 615-616.

İtilaf Devletleri Türk kuvvetleri karşısında zayıflamış, Ankara hükümeti rahat hareket etme imkânı bulmuştur (Turan, 2023: 222-223).

Sakarya Muharebesi'nin ardından 19 Eylül 1921'de TBMM'de konuşan Atatürk tarafından Türk ordusunun Millî Mücadele'deki son durumu ortaya konmuştur: *“Ordumuz, vatanımız dahilinde bir tek düşman neferi bırakmayıncaya kadar takip, baskı ve taarruzuna devam edecektir.”* (ABE 11, 2003c: 411). Yani Türk ordusu artık savunan değil, taarruz eden konumuna geçmiştir.

Başkumandan Meydan Muharebesi

Sakarya Muharebesi'nin üzerinden aylar geçmiş olsa da Türk ordusu hemen yeni bir saldırıya geçmez. Bu durum mecliste bazı kişilerin muhalefetine sebep olur. Bunca azman geçmesine rağmen taarruza geçilmemesi sorgulanır. Atatürk'ün maksadı ise Sakarya'da tüketilen kaynakları yeniden sağlamak, tamamen hazır bir vaziyette kesin sonuç alınacak bir taarruza girmektir. Bu nedenle taarruz için uygun vakit beklenir (Nutuk II, 1952: 635).

Bu bekleme sürecinde İtilaf Devletlerinin bir barış hazırlığı için toplanıp Türk ve Yunan hükümetlerine ateşkes önerinde bulunmaları, Ankara hükümetine barış şartlarını içeren nota göndermeleri bu devletlerin Türk ordusunun gücü konusunda fikirlerinin değiştiği yönünde değerlendirilir. Belirtilen şartların tam bağımsızlıkla uyuşmaması nedeniyle Atatürk ve Ankara hükümeti barışı kabul etmez. Siyasi girişimlerle Anadolu'nun düşmandan kurtarılamayacağı anlaşıncaya mücadele için gereken hazırlıklar yapılır (Turan, 2023: 228-230).

Taarruz planı çok evvelden yapılır. 6 Ağustos 1922'de taarruz hazırlıkları için Batı Cephesi kumandanı ordularına gizli emir verir ve taarruz için hazırlıkların 15 Ağustos'a kadar tamamlanması gerektiğini bildirir. Sonrasında Atatürk tarafından milletvekilleriyle görüşülerek iç, dış ve askerî vaziyet görüşülüp tartışılarak taarruz konusunda fikir birliğine varılır (Nutuk II, 1952: 671-672).

26 Ağustos 1922'de taarruz emri verilir. 30 Ağustos gününe kadar düşman düşmanın birtakım cepheleri düşürülür ve etrafı çevrilir. 30 Ağustos 1922'de Atatürk'ün doğrudan komuta ettiği meydan muharebesinde düşmanın esas kuvvetleri ağır bir yenilgiye uğratılır ve toprakları terk etmek zorunda bırakılır (Nutuk II, 1952:

674-675). Türk birlikleri buradan İzmir’de doğru hareket ederek 9 Eylül 1922’de İzmir’e girer. 18 Eylül’de yapılan taarruzla da Batı Anadolu bölgesi düşmandan tamamen temizlenmiş olur (Turan, 2023: 234). Bu muharebeye “Başkumandan Meydan Muharebesi” adı İsmet İnönü tarafından, Atatürk’ün muharebeye bizzat kumandanlık etmesi nedeniyle verilir (Ertan, 2011: 142.)

Mudanya Mütarekesi

İzmir ve Bursa’nın kurtuluşunun ardından Yunan kontrolündeki Doğu Trakya ve İtilaf Devletleri kontrolündeki İstanbul ve Boğazlar için Türk ordusu harekete geçer. Ordunun Çanakkale’ye ilerlemesinin ardından İngilizler önce savaşıma düşüncesiyle müttefiklerinden ve dominyolarından⁵⁴ yardım ister fakat beklediği yardımı alamaz. Fransız General Pelle tarafından bu bölgede tarafsız bir bölgeden bahsedilip harekâtın durdurulması istense de Atatürk tarafından tarafsız bir yerin kabul edilmediği, Trakya’nın kurtarılmasının esas olduğu belirtilir. Ardından Atatürk Fransız Mösyö Franklin Bouillon ile İzmir’de görüşme yapar. Mösyö Franklin Bouillon’la görüşmeler devam ederken İtilaf Devletlerinden İzmit veya Mudanya’da bir konferans toplanması teklifi gelir. Nihayetinde konferansın Mudanya’da yapılması kararlaştırılır ve Atatürk tarafından da konferansa katılım sağlanacağı bildirilir. İtilaf Devletlerinden katılacak ülkeler İngiltere, Fransa ve İtalya’dır (Nutuk II, 1952: 677-679).

3 Ekim 1922’de Mudanya’da başlayan görüşmelerde zaman zaman gerginlikler yaşanıp görüşmelerin sonlanması tehlikesi doğsa da 11 Ekim’de uzlaşmaya varılıp mütareke imzalanmıştır (Turan, 2023: 241). Doğu Trakya’yı savaşı kazandıran ve Mondros’u ortadan kaldıran Mudanya Mütarekesi’nin maddeleri şöyle özetlenebilir (Ertan, 2011: 146):

Mütareke imzalandıktan üç gün sonra, 14/15 Ekim gecesi yürürlüğe girecektir. Türk ve Yunan kuvvetleri arasındaki silahlı çatışma sona erecektir. Yunanlılar Doğu Trakya’yı 15 gün içerisinde boşaltacaklar, bölge, İtilaf Devletleri aracılığıyla 30 gün içerisinde Türk yönetimine devredilecektir. Barış antlaşması imzalanıncaya kadar Türk ordusu Trakya’ya geçemeyecektir. Buna karşılık iç güvenlikle ilgili olarak sayısı 8000’i aşmayacak bir jandarma kuvveti gönderilebilecekti. Barış antlaşmasının imzalanmasına kadar Meriç’in sağ sahili ve Karaağaç

⁵⁴ İngiliz Uluslar Topluluğu’na üye olmalarının ve İngiliz Krallığı’na bağlı bulunmalarının yanı sıra kendi kendilerini yöneten ülkelere verilen genel ad (<https://sozluk.gov.tr/>, 2025).

İtilaf Devletlerinin işgali altında kalacak ve Türk kuvvetleri Çanakkale Boğazı ve İzmit 'te belirlenen çizgiyi geçemeyeceklerdir.

Saltanatın Kaldırılması

Barış için Lozan'da gerçekleştirilmesi planlanan görüşmelere hem Ankara hem de İstanbul hükümetinin davet edilmesi Türk milletinin kim tarafından temsil edileceği noktasında karışıklığa neden olur. Sadrazam Tevfik Paşa'nın konferansa Ankara hükümetinden bir temsilciyle beraber katılmak için telgraf çekerek davette bulunması Mustafa Kemal Atatürk tarafından *“Türk milletinin büyük emeklerle, fedakârlıklarla istihlal eylediği menfaati küçültmek, belki de mânasız bir mahiyete düşürmek”* olarak değerlendirilir (Nutuk II, 1952: 687).

Ekim sonlarında mecliste saltanat makamının milletin egemenliğiyle bağdaşmadığı yönünde konuşmalar geçip padişahlığın ve Osmanlı Devleti'nin tarihe karıştığı ifadelerinin de geçtiği bir teklif sunulsa da çoğunluk sağlanamadığından oylama yapılamaz. 31 Ekim'de iki maddelik bir kanun teklifi hazırlanır ve bu kanun Atatürk'ün 1 Kasım 1922'de mecliste yaptığı bir konuşmanın⁵⁵ da etkisiyle kabul edilir (Turan, 2023: 246). Buna göre Türk milleti milli iradeye dayanmayan hiçbir kuvveti tanımayacağından Misakı Milli sınırları içinde Türkiye Büyük Millet Meclisi dışında bir hükümet şekli tanımak mümkün değildir. Şahsî bir hâkimiyete dayanan İstanbul hükümeti İstanbul'un işgal edildiği 16 Mart 1920 tarihinden itibaren ve sonsuza kadar tarihe gömülmüştür. Halifelik Osmanlı hanedanındadır fakat bunun seçimi TBMM tarafından ilmen ve ahlaken en reşit ve doğru kişi kimse ondan yana olarak yapılır (ABE 14, 2004b: 90-91). Böylece 1 Kasım 1922 tarihinde saltanat ve hilafet birbirinden ayrılmış, saltanat kaldırılmış, halifelik seçimi de Türk milletinin iradesinin etkin olduğu TBMM'ye bırakılmıştır.

Vahdettin tarafından General Harrington'a gönderilen bir mektupla hayatının İngiltere tarafından korunması istenmiştir. Gelen cevapla kendisinin himaye edileceği bildirilir. Bir gece İngiliz Savaş gemisi ile Vahdettin İstanbul'dan ayrılır (Nutuk II, 1952: 692). O İstanbul'dan ayrılır ayrılmaz gazeteler kendisinin kaçtığını, vatanına

⁵⁵ Konuşma için bkz. ABE 11, 2003c, s. 77-87.

ihanet ettiğini yazar fakat kendisi daha sonra gidişinin bir kaçış değil, hicret olduğunu; yani geri dönmek üzere gittiğini dile getirecektir (Bardakçı, 2006: 246).

Lozan Konferansı ve Barış Antlaşması

Yaşanan gelişmelerin neticesinde TBBM tarafından oluşturulan İsmet Paşa'nın başkanlık ettiği heyetin barış konferansına katılması kararlaştırılır ve heyet hareket eder (Turan, 2023: 251).

20 Kasım 1922'de Lozan'da barış görüşmeleri başlar. Görüşmelerde Türk heyeti kendilerini savaşın galibi olarak gördüklerinden askerî zaferlerini diplomatik bir zaferle de taçlandırmak niyetiyle isteklerinden taviz vermezler ve Mudanya Mütarekesi'ni esas alarak bir barış yapılmasını, böylece Misakı Milli'yi de korumayı isterler. İtilaf Devletleri tarafında ise yapılacak barış I. Dünya Savaşı'nın devamı niteliğindedir ve galip taraf kendileridir. Bu nedenle onların şartları dikkate alınıp Mondros esas kabul edilmelidir (Ertan, 2011: 152). Bu düşünceler görüşmeler sırasında hararetin ve tartışmaların artmasına neden olur. Yaklaşık iki ayın ardından görüşmeler 4 Şubat 1923 günü kesintiye uğrar. İtilaf Devletleri'nin sunduğu barış tasarısı Türk milletinin bağımsızlığını zedeleyecek nitelikte görülür. Buna karşılık Türk heyeti bir mektup ile üzerine anlaşılan maddelerle barışın imzalanmasını istediklerini, İtilaf Devletleri tekliflerini kabul etmezse yapılan önerilerin geçersiz olacağını bildirir. Bu teklif dikkate alınmayınca Türk heyeti ve diğer temsilciler ülkelerine döner ve görüşmelere ara verilmiş olur. İsmet Paşa döndüğünde mecliste durum görüşülür fakat Paşa muhalifler tarafından beceriksizlikle suçlanır. Atatürk duruma el koyarak meclisin heyeti yermek yerine ona destek vermesi gerektiğini belirtir. Sulh bu yolla gelecektir. (Nutuk II, 1952: 720-722).

Meclisteki tartışmaların sona erdirilmesinin ardından barış görüşmeleri için harekete geçilmiştir. Fransız ve İtalyanlar da görüşmelerin yeniden başlaması için girişimlerde bulunur. İngilizler Türklerle yapılacak yeni görüşmelerdeki tutumlarının nasıl olacağıyla ilgili bir araya gelirler. Karşılıklı haberleşmeler sonucunda 23 Nisan 1920'de görüşmeler temsilcilerin Lozan'a gelmesiyle yeniden başlar. Meselelerin çözümüyle ilgili ikinci turda da sert tartışmalar yaşansa da Lozan Barış Antlaşması 24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanır (Işık, 2023: 96-97; Turan, 2023: 256-257).

Lozan Barış Antlaşması 143 maddeden ve şu dört bölümden oluşmaktadır: Siyasal yönü bulunan toprak, vatandaşlık durumu ve azınlıklarla ilgili maddeler; malî konular, ekonomik hükümler, ulaşım ve sağlıkla ilgili sorunlar. Musul meselesi bu antlaşmada doğrudan çözüme kavuşturulmamış, bu mevzunun Türkiye ve İngiltere arasında dokuz aylık bir süre içinde dostça belirleneceği hükme bağlanmıştır.

Bu antlaşmayla I. Dünya Savaşı resmen sona ermiştir. Bununla Türkiye bağımsızlığını ve gücünün tüm dünyaya kabul ettirir. Antlaşmanın tamamlayıcı belgelerinden olan tahliye protokolü de uygulandıktan sonra Türkiye yabancıların işgalinden bütünüyle kurtulur ve ülke bütünlüğü fiilen sağlanmış olur. Görüşmeler sırasında ve antlaşma imzalandıktan sonraki süreçte Rauf Bey'in İsmet Paşa'ya karşı tutumu olumsuz olur (Nutuk II, 1952: 795). Bu durum sonraki süreçte Türk siyasi tarihinde ciddi görüş ayrılıklarının da başlangıcı olacaktır.

Halk Fırkasının Kuruluşu

10 Mayıs 1921'de kurulan Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Grubu'nun dışında Başkumandanlık Meydan Muharebesi'ne giden süreçte mecliste muhalifler tarafından ikinci bir grup kurulmuş; bu grup Atatürk'e verilen başkumandanlığın üçüncü kez uzatılması, İsmet Paşa'nın Batı Cephesi kumandanı olması ve Lozan Konferansı gibi konularda ciddi eleştirilerde bulunmuştur. Savaş yıllarından ve meclisteki tartışmaların şiddetini artırmasından dolayı ulusal egemenliğe dayalı yeni devletin şekillenmesi için devrimler yapılmalıdır. Bu devrimler ancak meclisin desteğiyle olacağından mecliste bu desteği sağlayacak bir partiye adımların hızlıca atılması düşünülmüştür (Ertan, 2011: 166).

Aslında Atatürk tarafından daha 7 Aralık 1922'de Ankara basını aracılığıyla "Halk Fırkası"⁵⁶ adında halkçılık ilkesini esas alan bir parti kurma niyetinde olduğu açıklanır. Partinin izlemesi gereken program için vatanseverlerin, bilim ve fen adamlarının desteğine başvurulduğu belirtilir (Nutuk II, 1952: 718).

1923 yılında meclis seçimleri zamanı gelmiş ve bu seçimlere Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Grubu (Birinci Grup) ve muhalif olarak bilinen İkinci Grup'la gidilmiştir. Atatürk tarafından Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk

⁵⁶ Cumhuriyetin ilânından sonra fırkanın adı Cumhuriyet Halk Fırkası olacaktır.

Grubu'nun takip edeceği program 8 Nisan 1923'te "Dokuz Umde" hâlinde tespit ve ilân edilir. Bu Dokuz Umde, Halk Fırkası'nın ilk programı olarak kabul edilir. Nitekim programda Müdafai Hukuk Grubu'nun Halk Fırkası'na dönüştürüleceği bildirilmektedir (Ekici, 2017: 354).

Burada Nutuk'ta Mustafa Kemal Atatürk tarafından bahsedilen ve üzerinde durulması gereken bir husus da kendisinin kanunda yazan "meclis âzası" şartlarına uygun durumda bulunmaması gerekçesiyle mecliste bazı milletvekillerinin yaptığı itirazlardır. Buna göre meclise üye olabilmek için kişinin memleketinin o günkü sınırlar içinde olması ve sınırlar içinde kalan bir yerde en az beş yıl ikamet etmesi gerekmektedir. Atatürk'ün doğum yeri olan Selanik ise o gün sınırlar dışındadır ve o, beş yıl bir yerde sabit yaşamamıştır. Bu durum, muhalifler tarafından kullanılarak Mustafa Kemal meclisin dışında bırakılmak istenip bununla ilgili meclise teklif verilir. Atatürk'ün doğum yerinin sınırlar dışında kalması ve herhangi bir yerde beş yıl yaşamamış olması kendisinin hatası değil, memleketin düşmanlar tarafından işgalinin bir neticesidir. Bir yerde uzun süre yaşamayışının sebebi düşmana karşı girişilen mücadelede yer almasıdır. Kendisi tarafından bu gerekçeler mecliste herkese duyurulur. Bununla da kalmayıp basın aracılığıyla tüm vatandaşlar durumdan haberdar edilmiş olur ve meclis başkanlığına durumu protesto eden birçok telgraf çekilir. Yaşanan bu gelişme meclisin kendini yenilemesi için bir gerekçe olur. Böylece mecliste seçimlerin yenilenmesi kararı verilir (Nutuk II, 1952: 724-728).

Seçimlerden sonra TBMM'nin ikinci dönemi Ağustos 1923'te başlar. Halk Fırkası'nın oluşturulması çalışmaları da başlamış olur. Fırkanın tüzüğünün hazırlığı 9 Eylül 1923'te neticelendirilir ve yapılan oylama ile kabul edilir. Bu tarih, Halk Fırkası'nın kuruluş tarihi olarak kabul edilir. 11 Eylül'de de fırkanın genel başkanlığına Atatürk seçilir (Güneş, 1987: 442).

Ankara'nın Başkent Olması

27 Aralık 1919'dan itibaren Millî Mücadele'nin yönetim merkezi olan Ankara TBMM'nin ve yeni devletin de kuruluş yeridir. Mücadelenin tüm aşamaları burada alınan kararlarla gerçekleşmiş ve meclisin açılışıyla buranın önemi artmıştır (Ertan, 2011: 167).

Artık yeni bir devlet vardır. İtilaf güçleri İstanbul'dan ayrılmış ve buraya Türk ordusu girmiştir. Buna karşın İstanbul'daki siyasal ve toplumsal çevreye duyulan bir güvensizlik söz konusudur (Dinçer, 1997: 229; akt. Aytepe, 2004: 20). Artık yeni bir devlet vardır. Yeni bir devletin kurulmasının ardından bir süre sonra devletin merkezinin, yani başkentinin neresi olacağı tartışılmaya başlanır.

Merkezin İstanbul olarak mı kalacağı yoksa Ankara'ya mı taşınacağı yurt içinde ve dışında tartışma konusu hâline gelir. Milletvekillerinin bir kısmı İstanbul'un başkent olarak kalması gerektiğini savunur. Buna gerekçe olarak da Ankara'nın iklim, ulaşım, altyapı, örgütlenme gibi açılardan elverişsiz ve yetersiz bir yer olduğu gerekçe gösterilir. Atatürk ve diğer vekillere göre ise “payitaht” kavramının bir geçerliliğinin kalmadığını göstermek adına başkent değişmelidir. Bu doğrultuda meclise 9 Ekim 1923'te meclise bir yasa teklifi sunulur ve bu yasa teklifi 13 Ekim 1923'te sonuçlandırılır. Bu yasaya göre Türkiye'nin yeni başkenti Ankara olur (Nutuk II, 1952: 795-796).

Her ne kadar bu karara çokça itiraz edilmişse de artık yeni Türk devletinin başkenti Millî Mücadele'nin, Misakı Millî ruhunun, milletin egemenliğinin merkezi olan Ankara'dır.

Yeni Bir Rejim: Cumhuriyetin İlânı

Mustafa Kemal Atatürk, milletin egemenliğine dayanan cumhuriyet rejimi kararına sonradan varmış değildir. Onun Millî Mücadele dönemindeki girişimleri İngiliz Amiral Robeck tarafından “müstakil bir cumhuriyetin gelişmesi” olarak değerlendirilirken kendisinin 27 Eylül 1923'te yabancı bir gazeteye verdiği demeçte egemenliğin kayıtsız şartsız millete ait olmasının “cumhuriyet” olarak özetleneceğini dile getirmesi de önemlidir (Kocatürk, 2009: 174, 353). O, milletin egemenliğine dayalı bu rejimle ilgili uzun yıllar düşünmüş ve bunu gerçekleştirme yolunda çalışmalarını, hazırlıklarını yapmıştır.

Millî bir mücadeleye girişildiğinden beri milletin bağımsızlığıyla beraber egemenliğinin sürekli öne çıkarılması ve yeni devletin kurulmasıyla birlikte TBMM'nin açılıp milletin iradesinin merkezi olması, 1921 Anayasası'nda

egemenliğin kayıtsız şartsız millete ait olduğunun hükme bağlanması aslında “cumhuriyet” rejimini hazırlayan, bilinçli atılmış adımlardır.

Mecliste yeni seçimlerin yapılması, yeni bir fırkanın kurulması, yeni devletin başkentinin Ankara olarak belirlenmesi durumlarıyla savaş sonrasında iç politikaya yönelindiği görülür. 27 Ekim 1923’te Halk Fırkası Meclis Grubu’nun toplanmasının ardından Fethi Bey’in istifasıyla hükümet bunalımı başlamış, meclis hükümeti sistemine göre yapılan seçimlerde bakanlar kurulu oluşturulamamıştır. Bu durum da meclis hükümeti sisteminin artık işlemediğini ve yeni bir sistemin gerekliliğini gösterir (Ertan, 2011: 168).

28 Ekim 1923 akşamında İsmet Paşa, Kazım Paşa, Fethi Bey ve mebuslardan birkaçıyla yenen akşam yemeğinde Atatürk “Yarın cumhuriyeti ilan edeceğiz” der. Yemekte hazır bulunanlar bu fikre katılırlar. Atatürk, bu yolda nasıl hareket edileceğiyle ilgili kısa bir plan belirler ve görev dağılımı yapar. İsmet Paşa’ya Teşkilâtı Esasiye Kanunu’nda (1921 Anayasası) devletin şeklini belirleyen maddeye “Türkiye Devletinin şekli hükümeti Cumhuriyettir” ifadesini ekletir. Diğer maddelerde de bunu destekleyici bazı değişiklikler yapılır.⁵⁷ Ertesi gün, yani 29 Ekim 1923 Pazartesi günü mecliste yasaya yapılacak eklemelerle ilgili tasarı detaylıca tartışılır. Nihayet aynı günün akşamında tasarının “Yaşasın cumhuriyet” sesleri arasında kabulüyle yeni rejim olarak “Cumhuriyet” ilân edilir (Nutuk II, 1952: 802-812). Anayasanın ilk maddesi “*Hakimiyet kayıtsız şartsız milletindir. İdare usulü, halkın mukadderatını bizzat ve bilfiil idare etmesi esasına dayalıdır. Türkiye devletinin hükümet şekli cumhuriyettir*” olur (ABE 16, 2005: 143). Yeni rejimin ilânının ardından cumhurbaşkanlığı seçimlerine geçilir ve Atatürk Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk cumhurbaşkanı olarak seçilir (Nutuk II, 1952: 813; Mütercimler, 2008: 676; Kocatürk, 2009: 356). Başbakanlığa atanan İsmet Paşa tarafından ilk hükümet kurulur ve Fethi Bey de meclis başkanı seçilir (Ertan, 2011: 169).

Cumhuriyet rejimine geçilmesi millet tarafından da sevinçle karşılanıp coşkulu şekilde kutlansa da bazı kesimlerde olumsuz tepkilere neden olur. Cumhuriyetin her derdin dermanı olacak bir tılsım olmadığı tarzında ifadeler kullanılır, “cumhuriyet” sözcüğüne bir put gibi tapmayacağın söyleyenler ortaya çıkar, padişaha verilmeyen

⁵⁷ Değişiklikler için bkz. Nutuk II, s. 803-804.

hakların cumhurbaşkanına verileceği dillendirilir. Atatürk’e göre Rauf Bey gibi saltanatın kaldırılmasından sonra devlet reisliğinin halifeye geçtiğini düşünenler ve bundan pay çıkarmaya çalışanlar cumhuriyetin ilânıyla hayal kırıklığına uğramışlar, bu nedenle de yeni rejimi ve onu ilân edenleri haksız yere eleştirmişlerdir. (Nutuk II, 1952: 816, 825-826). Bu konuda Atatürk’ü eleştirenlerin içinde Rauf Bey’le beraber silah arkadaşlarından Kazım Karabekir Ali Fuat Paşa ve Refet Paşa da yer alır. Rauf Bey ve Ali Fuat Paşa’yı hilafet yanlısı olarak nitelendirir (Uzun, 2005: 160-163).

Cumhuriyetin ilânı ve cumhurbaşkanı seçimi halife Abdülmecid tarafından da tebrik edilmiş ve Atatürk tarafından bu tebrike teşekkür cevabı verilmiştir (ABE 16, 2005: 155).

Saltanatın kaldırılmasından sonra yeni bir rejim getirilmesi geçmişten tam manasıyla bir kopuş olarak değerlendirilir (Yavaşca, 2023: 10). Nitekim devletin sınırlarının, yöneticilerinin, yönetim biçiminin ve nihayetinde rejiminin de değişmesi bir kopuş olarak görülebilir.

Cumhuriyetin ilânıyla milletin egemenliği resmî şeklini bulmuş olur. “Millî egemenlik” ilkesi doğrultusunda millet tebaa, yani yönetilen konumundan kendi kendini yöneten konumuna geçer (Eroğlu, 1989: 452). Yeni rejim yeni devrimlerin de temeli sayılır. Türk milletinin siyasî haklarını istediği biçimde kullanmasının, demokrasinin işlerlik kazanmasının yolu açılmış olur. İlerleyen süreçte halifeliğin kaldırılması cumhuriyet rejimiyle gelen devrimlerin en önemlilerinden biri olarak değerlendirilebilir.

Halifeliğin Kaldırılması

Saltanatın kaldırılmasından sonra henüz cumhuriyet ilân edilmemişken memlekette halifelikten faydalananlar karışıklık çıkaranların olduğu görülür. Öyle ki bunların bir kısmı Lozan Görüşmeleri sırasında Atatürk halk ile temas için geziye çıktığında broşürler bastırıp mecliste dağıtırlar. Onlara göre “halife meclisin, meclis de halifenin”dir (Mütercimler, 2008: 679).

Cumhuriyetin ilânından sonra da halifelikle ilgili bu tarz meseleler devam eder. Kasım 1923’te Tanin gazetesinde “Şimdi de Hilafet Meselesi” adlı bir başyazı yayımlanır. Bu yazıyla hilafet makamı cumhuriyet karşısında ne pahasına olursa olsun

korunmaya çalışılmaktadır. Yazıda hanedanın hakları savunulmuş, bunu cumhuriyeti ilân eden kadrodan birilerinin yaptığı iddia edilmiş ve yeni rejimi halkın nezdinde karalamak için birçok şey yazılmıştır (Nutuk II, 1952: 829).

Halife Abdülmecid’e bir padişahmış gibi davranılması, Millî Mücadele’nin önde gelen isimlerinden Rauf ve Refet beylerin halifeye yakın olmaları, saltanat yanlılarının halifeliğin devam etmesini bir ümit olarak görmeleri; bunlara ek olarak Abdülmecid’in bir padişah gibi davranarak cuma alayları yapması, heyetler kabul etmesi halifeliği cumhuriyet rejimi için bir tehdit meselesi hâline getirir (Aybars, 1998: 253-254; akt. Ertan, 2011: 170-171).

Mustafa Kemal’in 1924 yılının şubat ayında İzmir’de düzenlenen harp oyunlarına katıldığı sırada İsmet Paşa’dan bir telgraf alır. Telgrafta bir süredir gazetelerde halifeyle ilgili yanlış anlaşılmalara yol açabilecek yazılar çıktığı, İstanbul’a giden hükümet görevlilerinin kendisiyle görüşmemelerinden dolayı halifenin üzüntü duyduğu, halifenin bir şekilde görüşme isteğinde olup bunu dile getiremediği, aynı zamanda harcamaları için ödenek istediği anlatılır. Bunun üzerine Atatürk cevap olarak çekilen telgrafta halife hakkında olumsuz düşünce ve etkilerin oluşmasında halifenin kendisinin hatalı olduğunu, bu durumun halifenin padişah gibi davranmasından kaynaklandığını söyler. Hilafet makamının dinî ya da siyasî olarak bir geçerliliği ve gereği olmadığını, bu tür şeylerin Türkiye Cumhuriyeti’nin varlığını ve bağımsızlığını tehlikeye attığını, hilafetin kendi nazarında “tarihî bir hatıradan” başka bir şey olamayacağını ifade eder. Ona göre cumhuriyet yöneticilerinin halifeyle temas kurması bağımsızlığa açık bir saldırdır. Ödenek konusunda da mevcut verilen paradan daha azı bile yeterlidir. Artık hilafet kadrosu ciddi şekilde incelenmelidir. Halife yerini bilmeli, ona göre davranmalıdır (Nutuk II, 1952: 845-848).

Harp oyunları devam ederken Başbakan İsmet Paşa ve Millî Savunma Bakanı Kâzım Paşa da İzmir’e gitmişlerdir. Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa ise zaten oradadır. Burada halifeliğin kaldırılması, Şeriye ve Evkaf Vekaleti’nin kaldırılması, Diyanet İşleri Başkanlığının kurulması, Genelkurmay Başkanlığının Bakanlar Kurulu dışında kalması ve eğitim-öğretim işlerinin birleştirilmesi (Tevhid-i Tedrisat) kararlarına varılmıştır (Mütercimler, 2008: 693).

Atatürk ve beraberindekiler harp oyunlarını bırakıp 23 Şubat 1924'te⁵⁸ Ankara'ya geldiğinde mecliste bütçe görüşmeleri devam etmektedir. Mevzu hanedan ile Şeriye ve Evkaf ödeneklerine gelir. Artık sorunu halletme zamanı gelmiştir (Atay, 1980: 92).

1 Mart günü Atatürk tarafından TBMM'de verilen nutukta ordu, din ve siyaset ilişkisi üzerinde durularak üç noktaya işaret edilir. Bunlar “cumhuriyetin saldırılardan korunması, eğitimde birliğin sağlanması ve dinin siyaset aracı olmaktan çıkarılması” konularıdır. 2 Mart günü Fırka toplantıya çağrılır ve bu konular tartışılarak esaslar üzerinde anlaşılır. 3 Mart 1924'te okunan raporda hilâfetin ilgasına ve hanedanı Osmaninin Türkiye dışına çıkarılmasına dair Şeyh Saffet Efendi ile ona destek verenlerin kanun teklifi, Şeriye ve Evkaf, Erkânıharbiye Vekâletlerinin ilgasına dair Siirt Milletvekili Halil Hulki Efendi ve elli arkadaşının kanun teklifi, eğitimin birliği hakkında Saruhan Milletvekili Vâsıf Bey ve elli arkadaşının önerilerinin ulaştığı belirtilir (Nutuk II, 1952: 849).

Bu tekliflere itirazlar yapılsa da neticede şu kararlar alınır (Nutuk II, 1952: 850): Türkiye Cumhuriyeti'nde, halkı ilgilendiren tüm hükümlerin yasalaştırılması ve uygulanması Türkiye Büyük Millet Meclisi ile onun kurduğu hükümete aittir. Şeriye ve Evkaf Vekâleti kaldırılmıştır. Türkiye sınırları içindeki tüm bilim ve eğitim kurumları, bütün medreseler, Millî Eğitim Bakanlığı'na devredilip bağlanmıştır. Halifelik kaldırılmış, hilâfet hükümsüz kılınmıştır. Görevinden alınan halife ile Osmanlı hanedanının tüm üyeleri, Türkiye Cumhuriyeti topraklarında ikamet etme hakkından sonsuza dek menedilmiştir.

Alınan bu kararlarla hilâfet makamı ve halifenin varlığıyla geçmişe dönme ümidi olanların, devrimlere karşı bundan faydalanma gayesi güdenlerin kullanabilecekleri Osmanlı'dan kalma bir makam kalmamıştır (Mütercimler, 2008: 696). İtirazlarda bulunup bu makamı hem dinî hem de siyasî meseleler için menfaat sağlayan elzem bir şey olarak göstermeye, bununla insanları aldatmaya çalışanlar ise

⁵⁸ Atay, eserinde Atatürk'ün dönüş tarihini “martın birinci günü” olarak verse de Nutuk'un ikinci cildinde bu tarih 23 Şubat 1924 olarak geçmektedir. Bu nedenle Nutuk'taki tarih esas alınmıştır. Bkz. Atay, 1980, s. 92 ve Nutuk II, 1952, s. 848.

Atatürk tarafından Müslümanların ve Türkiye'nin düşmanı olarak görülür. Bu aldatmacaya gelenler ise cahil ve gafil kimselerdir (Nutuk II, 1952: 851).

Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın Kurulması

Mecliste kurulan ikinci grup, Mustafa Kemal Atatürk tarafından kurulan Müdafaa-i Hukuk Grubu'ndan daha gelenekçi özelliklere sahiptir. Mustafa Kemal ve kurduğu grup ise gelenekçiliğe karşı modern bir anlayışı temsil eden ve bu doğrultuda devrimler ortaya koymayı hedefleyen bir yapıdadır. Rauf Bey ve Kâzım Karabekir Paşa'nın doğrudan içinde yer almamakla beraber ikinci grubu destekledikleri belirtilir (Akıncı ve Bayramoğlu, 2024: 84).

Yeni devletin kurulup başkentinin Ankara yapılması, cumhuriyetin ilân edilmesi, halifeliğin kaldırılması meclis içindeki muhalefeti artırır. Özellikle cumhuriyetin ilânı için Atatürk'ün Rauf, Adnan, Refet beyler ve Ali Fuat Paşa'nın Ankara'da bulunmadıkları 29 Ekim 1923'ü seçmesi; bu kişilerle daha önce cumhuriyetin ilânına dair bir istişare yapmaması onlar tarafından ciddi bir muhalefet yapılmasına sebep olur (Zürcher, 2010: 53). Bu isimler böyle ciddi değişikliklerin birdenbire değil, zaman içinde yapılmasının daha doğru olacağı kanaatiyle hareket etmekteyken Atatürk, İsmet Bey, Fethi Bey gibi isimler hızlı ve köklü değişikliklerden yanadır (Ertan, 2011: 173). Halifeliğin kaldırılmasının ardından Teşkilâtı Esasiye yerine yeni Türk anayasası gündeme gelir ve bu anayasada cumhurbaşkanına meclisi dağıtma yetkisi veren bir madde (25. Madde) yer almaktadır. Meclisin çoğunluğu kendi yetkilerini kısıtlamak anlamına gelen bu maddeye karşı çıkar (Ekincikli, 2012: 158). Bu durumlar birçok konuda çatışmayı beraberinde getirmiştir. Millî Mücadele kadrosunun fikir ayrılıkları bir süre aynı çatı altındaki farklı sesler gibi devam etse de gelişmeler bu durumu değiştirecek ve bir muhalefet partisini ortaya çıkaracaktır.

Birinci ve İkinci Meclis'te milletvekilleri aynı zamanda askerlik görevini yerine getirebilmektedir. Kâzım Karabekir ve Ali Fuat paşalar, Refet Bey böyle isimlerdendir (Ertan, 2011: 173). 26 Ekim 1924'te Kâzım Karabekir'in askerlik görevinden istifa ettiği, meclisteki görevine ise devam edeceği haberi gelir. Onun hemen ardından 30 Ekim günü Ali Fuat Paşa'nın da milletvekilliği görevi nedeniyle ordu müfettişliğinden istifa eder. Daha önce milletvekilliğinden istifa etmiş olan Refet Bey, Rauf Bey tarafından ikna edilir ve istifası geri çekilir. Bu isimler askerlik

görevi esnasında kendilerini askerî bakımdan da güçlendirmiş, sonrasında politika yolunda harekete geçmişlerdi. Bu dört ismin yaptıkları Atatürk tarafından “büyük bir komplo” olarak nitelendirilir. Girişimlere karşı tedbirler alınır (Nutuk II, 1952: 852-854).

Yeni bir fırka kurulacağı yönünde birtakım söylentiler vardır. 8 Kasım 1924’te mecliste bir gensoru sorulur. Gensoru tartışmalarında Rauf Bey söz alarak farklı konularda eleştirilerde bulunur (Çavdar, 1999: 264). Bu gensoru neticesinde güven oylaması yapılır. Hükümete karşı yapılan güvenoyu oylamasında⁵⁹ 148 vekil hükümete güvenoyu vermiş, 19 kişi güvensizlik yönünde oy kullanmıştır. Oylamanın neticesinde Halk Fırkası’nda istifalar yaşanmıştır. Bu durum yeni bir fırkanın kurulacağı söylentilerini kuvvetlendirir. 10 Kasım 1924’te Halk Fırkası, adını değiştirir ve başına “cumhuriyet” ekleyerek “Cumhuriyet Halk Fırkası” olur. Bu da kurulacak yeni partinin adında “cumhuriyet” ifadesinin geçmesine bağlanır (Ekincikli, 2012: 160).

17 Kasım 1924’te “Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası” kurulur. Genel başkan Kâzım Karabekir, yardımcıları Adnan ve Rauf beyler, genel sekreter ise Ali Fuat Bey’dir (Çavdar, 1999: 266). Partinin 58 sayfalık programı ve 64 maddelik nizamnamesinde (Akıncı ve Bayramoğlu, 2024: 87) “Fırkanın esas mesleği hürriyetperverlik, yani liberalizm; halkın hakimiyeti, yani demokrasidir. Genel olarak hürriyetlere taraftardır. Düşüncelere ve dinî inançlarına saygılıdır. Cumhurbaşkanı seçilen kişinin milletvekilliği ile ilgisi kesilir.” (Cebesoy, 2002: 117-118) gibi esaslar dikkat çekicidir. Fırkanın hem adı hem de bahsi geçen maddeleriyle ilgili Atatürk Nutuk’ta eleştirilerini dile getirir (Nutuk II, 1952: 889-890):

“Cumhuriyet kelimesini telâffuzdan dahi içtinabedenlerin, cumhuriyeti, doğduğu gün, boğmak isteyenlerin, teşkil ettikleri fırkaya ‘Cumhuriyet’ ve hem de ‘Terakkiperver Cumhuriyet’ unvanını vermeleri, nasıl ciddi ve ne dereceye kadar samimî telâkki olunabilir?

Rauf Bey ve arkadaşlarının teşkil ettikleri fırka, muhafazakâr unvanı altında meydana çıksaydı, belki mânası olurdu. Fakat, bizden daha ziyade cumhuriyetçi ve bizden daha ziyade terakkiperver olduklarını iddiaya kalkışmaları, bittabi doğru değildi.

...

⁵⁹ Gensoru ve güven oylamasının detayları için bkz. Çavdar, 1999, 263.

Cumhuriyetçi ve terakkiperver olduklarını zannettirmek isteyenlerin; aynı bayrakla ortaya atılmaları, dinî taassubu galeyana getirerek, milleti, cumhuriyetin, terakki ve teceddüdün tamamen aleyhine teşvik etmek değil miydi? Yeni fırka, efkâr ve itikadâtı diniyeye hürmetkârlık perdesi altında; biz hilâfeti tekrar isteriz; biz yeni kanunlar istemeyiz; bizce Mecelle kâfidir; medreseler, tekkeler, cahil softalar, şeyhler, müritler, biz sizi himaye edeceğiz; bizimle beraber olunuz. Çünkü Atatürk'ün fırkası hilâfeti lâğvetti. İslâmiyeti rahnedar ediyor. Sizi gâvur yapacak, size şapka giydirecektir diye bağırıyor muydu! Yeni firkanın kullandığı formül, bu irticakârane feryatlarla dolu değildir denilebilir mi?

Atatürk için yeni firkanın cumhuriyet ve terakkiden uzak, eskiye ve geri olana bağlı, kendi fikir ve eylem planlarından uzak bir grup olarak değerlendirildiği anlaşılmaktadır.

Şark İsyanı

Nutuk'ta “Şark İsyanı” ile Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın girişimlerinin bir neticesi olarak gerçekleştiği belirtilen isyanlardan bahsedilmektedir (Nutuk II, 1952: 891). Bu isyanın lideri Şeyh Sait olduğundan isyan, onun adıyla da anılmaktadır.

1925'te Bursa'da yapılan belediye seçimlerini büyük bir farkla Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın kazanmasının ardından gergin bir ortam oluşur. Mecliste de firkanın faaliyetleriyle ilgili bilgi istenmesi tartışma doğurur. İki parti arasında çatışma mevcuttur. 9 Şubat 1925'te mecliste bütçe görüşmeleri yapılırken tartışmalar olur ve bunlar kavgaya dönüşür. Milletvekilleri karşılıklı tabanca çekince Ardahan Milletvekili Halit Paşa vurulur ve ölür (Kalafat, 2003: 81-82). Bu durum meclisteki havayı daha da gerginleştirir.

I. Dünya Savaşı arifesinde Ruslar için casusluk yapan, 1914'te bir isyan çıkarıp Ruslara sığınan, 1924'te İngiliz destekli Nasturî Ayaklanması'nda adı geçen ve ifadesi alınan Şeyh Sait 1925 şubatında mecliste gergin bir hava varken Doğu Anadolu'da yeniden bir isyan faaliyetine girişir. Telgraf hatlarını tutup hükümete karşı isyan ettiğini bildirir (Cebesoy, 2002: 148).

İsyanın hızla yayıldığı görülünce bölgede sıkıyönetim ilân edilir ve tedbirler alınır. Bu sırada Fethi Bey'in isyanın büyük olmadığı, yalnız doğu bölgesinde var olduğu, sıkıyönetimin yeterli olacağı yönündeki fikirleri Cumhuriyet Halk Fırkası

içinde eleştirilir. Neticede Fethi Bey istifa eder ve yeni başbakan İsmet Paşa olur. İsyanın derhal bastırılması için İstiklâl Mahkemeleri oluşturulup Takrir-i Sükûn Kanunu kabul edilir (Ertan, 2011: 176). İsyan nisan ayında bastırılır; Şeyh Sait ve yandaşları yakalanır. Yakalanıp İstiklâl Mahkemesi'nde yargılananlardan biri de Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın Urfa temsilcisi Fethi Bey'dir. Bu olay Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın isyanla ilişkilendirilmesinde gözle görülür bir kanıt olarak ele alınmış ve fırkanın kapatılmasına giden yolu hızlandırmıştır (Bayramoğlu ve Akıncı, 2024: 89). Atatürk tarafından Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın isyanla ilişkili zararlı bir fırka olduğu Nutuk' ta da ifade edilir (Nutuk II, 1952: 890-892):

İsyan başladıktan sonra Başbakan Fethi Bey Kâzım Karabekir'le görüşerek fırkayı feshetmeleri gerektiğini, bu yapılsa kan dökülebileceğini dile getirir fakat Kâzım Karabekir bunu yapamayacaklarını belirterek isyan karşısında hükümete destek vereceklerini ilâve eder (Cebesoy, 2002: 149-150). İsyanın ardından bununla ilişkilendirilen fırka liderleri kendilerini savunsalar da 3 Haziran 1925'te toplanan Bakanlar Kurulu, 4 Haziran 1925'te yayımladığı kararnameyle Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın merkez ve örgütleri “vatandaş kandırılmaktan, kışkırtılmaktan korumak” gerekçeleriyle kapatılır (Çavdar, 1999: 281). Fırkanın kapatılması Atatürk tarafından “cumhuriyetin muvaffakiyeti” olarak görülür (Nutuk II, 1952: 893).

Takrir-i Sükûn Kanunu Yürürlükteyken Yapılan Yenilikler

Şark İsyanı'ndan dolayı İstiklâl Mahkemeleri kurulup Takrir-i Sükûn Kanunu'nun çıkarılmış ve uygulanmıştır. İsyan bastırıldıktan sonra bunların bir müddet daha varlığını sürdürmesi bazı kesimlerce Mustafa Kemal Atatürk tarafından istibdat yapılmaya çalışılması olarak görülmüş ve bu fikir telkin edilmeye çalışılmıştır. Atatürk'e göre ise gerekli hallerde hükümetin tedbirler alması kaçınılmazdır. Böyle hallerde çıkarılan kanunlar da anayasa gibi kanunların üzerine çıkmak için değil; memlekette sükûneti, asayiş sağlamaya, devletin varlığını ve geleceğini garanti altına almak içindir. İşte Takrir-i Sükûn da böyle bir kanundur (Nutuk II, 1952: 894). Bu kanun ve İstiklâl Mahkemeleri ile Atatürk'ün İzmir'e yapacağı ziyaret sırasında

kendisine suikast düzenlemek isteyenler yargılanır ve cezalandırılır (Yavan, 2018: 112). Suikasttan bir yıl sonra, 1927’de İstiklâl Mahkemeleri’nin görevine son verilir.

Meclis tarafından Takrir-i Sükûn Kanunu’nun bir süre daha yürürlükte kalması uygun görülür. Atatürk tarafından bu süreç içinde yapılan işlerden meclisin ve milletin güveninin, inancının yerinde olduğunun anlaşıldığı ifade edilir. Bu işlerden biri fesin atılarak yerine şapka getirilmesidir. Atatürk’e göre fes milletin başında cehaletin, gafletin, bağnazlığın ve medeniyetin düşmanlığının bir göstergesidir. Bundan kurtulup bütün medeni dünyaca kullanılan şapkayı giymek Türk toplumunu diğer medeni toplumlardan farksız göstermenin bir simgesidir. Şapka devrimi Takrir-i Sükûn’un yürürlükte olduğu zamanda gerçekleştirilir. Birtakım kişilerin bu yeniliği kabullenemeyip halkı da etkilemeye çalışsa da kanun, buna büyük ölçüde engel olmuştur (Nutuk II, 1952: 895).

Meclis, şapka giyilmesi konusunda birlik yapmış olmasına karşın Bursa Milletvekili Nurettin Paşa şapka giyilmesi kanunuyla ilgili olumsuz eleştiriler yapmış, bu kanunun anayasaya muhalif olduğunu iddia etmiş fakat onun sözleri meclis tarafından şiddetle reddedilmiştir (Cebesoy, 2002: 186).

Tekke, zaviye ve türbelerin kapatılması; şeyhlik, dervişlik, müritlik, çelebilik, falcılık gibi unvanların yasaklanıp kaldırılması da Takrir-i Sükûn Kanunu döneminde gerçekleştirilir. Mustafa Kemal Atatürk Nutuk’ta bununla ilgili

Birtakım şeyhlerin, dedelerin, seyyitlerin, çelebilerin, babaların, emîrlerin arkasından sürüklenen ve falcılara, büyücülere, üfürükçülere, nüshacılara tâli ve hayatlarını emniyet eden insanlardan mürekkep bir kütleye, medeni bir millet nazariyle bakılabilir mi? Milletimizin, yanlış mânada gösterebilen ve asırlarca göstermiş olan bu gibi anasır ve müessesat, yeni Türkiye Devletinde, Türk Cumhuriyetinde idame edilmeli miydi? Buna atfı ehemmiyet etmemek, terakki ve teceddüt namına, en büyük ve gayrikabili telâfi hata olmaz mıydı? İşte, biz, Takriri Sükûn Kanununun meriyetinden istifade ettik ise, bu tarihî hatayı irtikâbetmemek için; milletimizin nasiyesini olduğu gibi açık ve pak göstermek için; milletimizin mütaassıp ve Kurunu Vustai zihniyette olmadığını ispat etmek için istifade ettik.

sözlerini ifade eder. Ona göre bahsi geçen yerlerin kapatılması ve unvanların kaldırılması Orta Çağ zihniyetinde olunmadığını göstermenin bir ispatıdır. Türkiye Cumhuriyeti, kendi milletini yüzyıllarca yanlış tanıtan bu zihniyetten nihayet kurtulmuştur (Nutuk II, 1952: 896).

Nutuk'ta 1919'dan 1927'ye kadar yaşadığı, şahit olduğu olayları kronolojik bir sırayla, kendi deneyimlediği biçimde aktaran Atatürk'ün sözlerinin alıcıları yalnızca onu o gün orada dinleyenler değildir. Onun sözleri aynı zamanda gelecek kuşaklar içindir. Bunun göstergesinin Nutuk'un sonunda *“Bugün vâsıl olduğumuz netice, asırlardan beri çekilen millî musibetlerin intibahı ve bu aziz vatanın, her köşesini sulayan kanların bedelidir. Bu neticeyi, Türk gençliğine emanet ediyorum.”* sözleriyle başladığı ve devamında, bugün “Gençliğe Hitabe” olarak bildiğimiz kısım olduğu söylenebilir. O, nutkunu gelecek nesillere hitap ederek sonlandırır.

Atatürk ve Nutuk'un Dili

Saussure'ün dil-söz ayrımı açısından düşünüldüğünde bir metnin söz varlığı dile dayanır fakat sözcüklerin seçimi metnin oluşturucusuna, yani özneye bağlıdır (Börekçi, 2007: 364). Başka bir ifadeyle ortaya konan herhangi bir metnin bağlamına dil de dâhildir. Bu bağlam unsurunda belirleyici olan onu söze dönüştüren sözceleme öznesidir. Dolayısıyla söylemin analiz edilmesinde sözceleme öznesinin bu özelliği üzerinde de durmak gerekir.

Nutuk'un sözceleme öznesi Mustafa Kemal Atatürk'tür. Bu nedenle de Mustafa Kemal Atatürk'ün yetiştiği dönemde kullanılan dilin özellikleri, onun dil anlayışı, dili kullanım biçimi üzerinde durulması önemli bir noktayı teşkil eder.

Atatürk'ün yetiştiği dönemde Türk dilinde “sadeleşme/ sadeleştirme hareketleri” ve dile dair tartışmalar vardır. 15. yüzyılın sonlarında başladığı söylenebilecek olan bu sadeleştirme çalışmaları Tanzimat Dönemi'de de gerekliliği hissedilen bir konu olmuş ve bu yönde girişimler yapılmıştır. Kanun-ı Esâsi'de “devletin resmi dilinin Türkçe olduğu ve Türkçe bilmeyenlerin devlet memuru olamayacağı” maddelerine yer verilir. Medreselerde, Arapça derslerinin yanına 1908'de Farsça ve Türkçe eklenir. Özellikle Tanzimat'ın son dönemlerinde Türk dili ve tarihinin önemi ön plana çıkarılsa da sadeleşme hareketinin asıl başlangıcı 1911 yılı olur (Börekçi, 1994: 8-9). Bu dönem dilin ve edebiyatın millileştirilmesine yönelik çalışmalarıyla *Genç Kalemler* dergisi, dergide başlayan *Yeni Lisan* hareketi ve yazarları dikkati çeker. Maksat dil ve edebiyat sayesinde millî kültürün korunup geliştirilmesidir. Ömer Seyfettin, Ali Canip, Ziya Gökalp ve daha birçok isim aynı maksatla yazılar kaleme alır. Ziya Gökalp tarafından dil mevzusu “bir kültür davası”

olarak görülür (Aydemir, 2016: 251). Atatürk, bu çalışmaların olduğu sıralarda cephede olsa da dönemin kültür meselelerinden uzak kalmamış, bunları takip etmiştir.

Nutuk 1927’de söylendiğinde Atatürk’ün o zamana kadar getirdiği sosyal, kültürel, tarihi ve edebî bir birikim vardır. Onun düşünce yapısına bakıldığında millilik, Türklük kavramlarına önem verdiği ve yaptıklarını bunlar üzerine inşa ettiği görülür. Bu nedenle de dil anlayışının da “dilde sadeleşme” hedefiyle beraber daha sade, daha öz Türkçe olması beklenebilir fakat Nutuk’ta kullandığı dile yaşadığı çevrenin, aldığı eğitimin etki ettiği görülür. Börekçi’ye göre Osmanlı Devleti’nde, bu devletin eğitim kurumlarında öğrenim görmüş olan Atatürk’ün Nutuk’ta kullandığı dil “klasik Osmanlıca” denebilecek bir Türkçedir. Sözcük seçimleri ve söz dizimleri de buna göredir (Börekçi, 1994: 7). Korkmaz ise eserin dilini klasik Osmanlıcaya göre bir hayli sadeleştirilmiş bir Osmanlı Türkçesi olarak ele alır; onun Milli Edebiyat dönemini temsil ettiğini ancak o dönem Türkçede Arapça ve Farsçaya ait kurallara bağlı sözcüklerin, tamlamaların kullanılmaya devam ettiğini; bu nedenle de eserin dilinin bugüne oranla oldukça ağır olduğunu belirtir (Korkmaz, 2016: XXI).

Karaçizmeli’ye göre Nutuk’un dili ve anlatımı zamanının tüm inceliklerini ve zenginliklerini yansıtan, Osmanlıca sözcüklerle günlük konuşma dilinin iç içe geçtiği, yabancı kurallara uygun olarak yapılan tamlamaların yoğun olduğu; genellikle uzun birleşik cümlelere ve bunun yanında kısa fakat vurucu ifadelerle sık sık yer verilen bir dil ve anlatımdır. Aynı zamanda anlatımda akılcılık, kesinlik mevcuttur. Örneklemeler, tartışmalar ve karşılaştırmalarla da anlatım tek düzelikten kurtarılmıştır (Karaçizmeli, 1990: 18).

Atatürk’ün hitabete daima ilgisi olmuştur. Hitabet, diğer söz sanatlarının yanında aksiyona daha yakın olarak görülür ve onun da her zaman bir aksiyonu vardır (Börekçi, 1994: 31): Savaştığı cephelerde Osmanlı Devleti’ni müdafaa etmek, Millî Mücadele ile vatanın bütünlüğünü ve milletin tam bağımsızlığını sağlamak, Türk milletini muasır medeniyetler seviyesine çıkarma. O, bir lider olarak da hitabetten faydalanmayı bilmiştir. Çünkü hitabet, liderin toplumla iletişim kurmasının bir aracı olarak görülmektedir. Bu yolla lider, topluluğu etkileme ve inandırma işini gerçekleştirebilir (Binyazar, 1977: 357).

Kaplan'a göre Tük milletinde yetişen iki büyük hatipten biri Hamdullah Suphi iken diğeri Gazi Atatürk'tür ve Atatürk bir aksiyon adamı olarak sözü ile aksiyonunu birleştirmeyi başarabilen bir kişiliktir (Kaplan, 1981: 2; akt. Börekçi, 1994: 31-32). İyi bir hatip olması Atatürk'ün konuştuğu dili kullanma becerisinin iyi olduğunu gösterir. Buna hitap ettiği kesimi iyi tanımak da eklenmelidir. Nitekim hitabetin başarılı olması hatibin dili iyi kullanmasının yanında toplumu iyi tanımasına, tarihin gelişimini ve toplumun değişimlerini iyi kavramasına da bağlıdır (Binyazar, 1977: 358).

Atay'a göre Atatürk'ün dili biraz ağır fakat anlatımı derli toplu ve tutarlıdır. O, meclis kürsüsünde yaptığı konuşmalarıyla hatiplikte kendini ilerletmiştir (Atay, bty: 338):

Onaran'a göre onun Millî Mücadele zamanında askerlik mesleğini bıraktıktan sonra emir yetkisi kalmasa dahi söylediklerinin dikkate alınması, bağlayıcı ve inandırıcı olması onun anlatımının kuvvetli olmasına bağlıdır (Onaran, 1977: 504). Başkumandanlık meselesiyle ilgili mecliste yaptığı bir konuşma ile Atatürk'ün Başkumandanlık Kanunu'nu kabul ettirdiği görülür (Nutuk II, 1952: 661-662).

Atatürk'ün bir konuşmayla, yani hatip konumunda iken birilerini peşinden gitmeye ikna edebilme gücü hakkındaki düşüncelerini onun bir söyleşisinde ifade ettiklerinden çıkarabilmek mümkündür (İnan, 2009: 394- 395):

“Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı, 129 edebiyat tedrisinde şu noktalara, bilhassa ehemmiyet ve kıymet vermelidir: ... Türk kafalarındaki kabiliyetleri, Türk karakterindeki sağlamlıkları, Türk duygularındaki yükseklik ve genişlikleri, kendilerini hiç zorlamadan, natürel bir tarzda ve olduğu gibi ifadeye onları alıştırmak.

Bunlar yapılnca, netice şu olacaktır: Türk çocuğu konuşurken, onun beyan ve anlatış tarzı, Türk çocuğu yazarken, onun ifade üslubu, kendisini dinleyenleri onun yürüdüğü yola götürebilecek. Bu kabiliyeti sayesinde, Türk çocuğu kendisini dinleyen veya yazısını okuyanları peşine takarak yüksek Türk ülküsüne iletebilecek, ulaştırabilecektir.”

Bu ifadeler Atatürk'ün hatipliğin gücünün farkında olduğunu, yalnız kendisinin nutuk/ hitabet konusunda iyi olmakla kalmayıp tüm Tük milletinin bu kabiliyete sahip olması arzusunda olduğunu göstermektedir.

4.1.2. Tematik Altyapının Belirlenmesi

Nutuk'un Fenomenolojik Söylem Analizi 'nin ilk aşamasında bağlam ortaya konduktan sonraki adımlar tematik yapının belirlenip metinde yer alan ve söyleme etki eden ifadelerin saptanması, ardından bu ifadelerin fenomenolojik anlam kuramı bağlamında anlamlandırılması ve bunlar doğrultusunda söylemin analiz edilmesidir.

Metnin bütünü düşünüldüğünde Nutuk üzerinden cevap alınabilecek “içinde bulunulan durum neydi, bu durumun sebebi ne ya da kimdi/ kimlerdi, bu durumu değiştirmek için neler yapıldı, gelinen noktada mevcut durumu devam ettirmek ve daha iyi bir hâle getirmek için ne yapılmalıdır?” soruları sorulabilir. Bu sorular ve bunların metin içindeki cevapları metnin bağlamını, tematik altyapısını, yapısal kurgusunu, kullanılan ifadelerini, söz dizimini, sözcük seçimini belirlemektedir.

Önceki başlıkta detaylıca anlatılan bağlam özetlenecek olursa Nutuk'un söylendiği 15-20 Ekim 1927 günleri göz önünde bulundurulduğunda Millî Mücadele sona erdirilmiş, memleket düşman işgalinden kurtarılmış, çeşitli antlaşmalar vasıtasıyla farklı dış ilişkiler geliştirilmiş, Osmanlı Devleti'nin yüzyıllar boyu süregelen padişahlık yönetimi değiştirilerek cumhuriyet ilân edilmiş ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurulmuş, birçok inkılap gerçekleştirilmiştir. Nutuk'ta anlatılan, bunların gerçekleşme sürecidir. Dolayısıyla Nutuk'un tematik altyapısı ve söylemine etki eden ifadelerin tespitinde bu süreç göz önünde bulundurulmalıdır. Bir devletin yıkılıp yeni bir devletin kurulması, devletin yönetim şeklinin değişmesi ve yeni bir liderin varlığı; buradaki söylemin öznesinin de bu yeni lider olması seçilen ifadelerin tarafını gösterecektir. Söylemin alıcısı savaştan yeni çıkan, o zamana dek yüzyıllar boyu “tebaa” konumunda bulunan, yapılan inkılaplarla yeni bir siyasal ve toplumsal düzenle karşılaşan bir millettir. Bu bağlam dahilinde Nutuk'un tematik altyapısını

1. Millî Mücadele

Millî Mücadele'nin sebebi olarak memleketin içinde bulunduğu durum

Devletin ve hükümetin durumu

Milletin durumu

Ordunun durumu

Düşmanın durumu

Millî Mücadele öncesinde aranan farklı kurtuluş yolları ve Atatürk'ün bunlara karşı tutum

Bölgesel kurtuluş yolları

Manda ve himaye

Kurtuluş yolu olarak Millî Mücadele

Nedeni ve amacı

Yöntemi: Amaç için yapılanlar, yapılması ve yapılmaması gerekenler

Elde edilen başarılar

Millî Mücadele'nin lideri

“Türk milleti” algısı

Millî Mücadele’de “millîlik, millî birlik ve vatanperverlik”

Fikir ayrılıkları

Millî Mücadele karşıtlığı ve Atatürk'ün bunlara karşı tutumu

Bazı cemiyetler ve şahıslar

İsyanlar

Padişah ve İstanbul hükümeti

2. Yenilik Hareketleri

İnkılaplar

Siyasi düzen

Sosyal düzen

3. Geçmişten Geleceğe Öğüt ve Uyarılar

oluşturmaktadır. Tematik altyapının belirlenmesinden sonraki adım, bu tematik altyapının sözcelerini tespit etmektir.

4.1.3. Söyleme Etki Eden İfadelerin Belirlenmesi, Fenomenolojik Anlamlandırma ve Fenomenolojik Söylem Analizi

Bu başlık altında, tematik altyapıya göre söyleme etki eden ifadeler belirlenmiş ve her bir başlık altında bu ifadelerin fenomenolojik anlamlandırması yapılmıştır. Bu

anlamlandırmadan hareketle söylem analizi gerçekleştirilmiştir. Üç adımın aynı başlık altında ele alınmasının nedeni bunların bir arada incelenmesinin gerekli olmasıdır. Her adım ayrı başlıkta ele alınacak olursa bu, ifadelerin kendisini tekrar etmesine ve “söyleme etki eden ifadeler, bu ifadelerin anlamlandırılması ve söylemlerinin analiz edilmesi” birliğinin bozulmasına neden olur. Bu kopukluğa engel olmak adına bu üç adımın aynı başlıkta ele alınması uygun görülmüştür.

a. Millî Mücadele

Bu başlık altında tematik altyapıda yer alan “Millî Mücadele” için söyleme etki eden ifadeler farklı alt başlıklar altında verilip fenomenolojik olarak anlamlandırılacaktır. Bunun öncesinde ise “Millî Mücadele” ifadesini fenomenolojik olarak anlamlandırmak gerekir.

Millî Mücadele indirgemeye uğratıldığında ilk olarak mücadele “millî” yani milleti ilgilendiren bir şey olmaktan soyulmalıdır. Ulaşılan varlık olarak “mücadele” indirgemeye uğratılırsa geriye kalan “bir konu üzerine karşılıklı tartışma, savaşıma” olur.

“Millî Mücadele” fenomeninin bilinçte yöneliminin nesnesi olan “milletin direnişi, yeniden doğuş” noema iken Atatürk’ün Nutuk’ta ona “hatırlama, sahiplenme, yüceltme ve varoluşsallık” ile yönelmesi noesistir.

Millî Mücadele iki kategoremantik sözcüğün bir araya gelmesiyle oluşmuş kategoremantik bir ifadedir çünkü tek başına kullanıldığında bir anlam ifade etmemektedir. “Millî” ve “mücadele” sözcükleri dış dünyada gerçek bir varlığa sahip değildir ama tetik bileşen sayesinde bir anlam ifade ettiklerinden yine kategoremantik ifadelerdir. Mücadelenin millî olması olgu bireşimine uygundur.

Mustafa Kemal Atatürk’ün Türk milletinin memleketlerini işgal eden güçlere karşı verdikleri mücadeleye “millî” anlamını yüklemesi, bu mücadeleyi bir millete ait gördüğünü, millet olma bilinciyle hareket ettiğini gösterir. Bu millet, kendi milletinden olmayanlarla savaştığından mücadele “millî”dir. Milliliği korumaya dayalı bir mücadeledir. Metinde onun tarafından sıkça tekrar edildiği üzere bahsi geçen millet, Türk milletidir. Bu milletten olmayanlar da işgalci İtilaf Devletleri’dir. Türk milleti içinde yer alıp bu millete aidiyet hissetmeyen ve ona yakışır şekilde davranmayanlar

da düşman tarafında görülür. Mücadele bunlar arasındadır. Neticede bu durum Atatürk tarafından *Millî Mücadele* olarak ifadesini bulmuştur.

Millî Mücadele'nin sebebi olarak memleketin içinde bulunduğu durum

Millî Mücadele'nin başlamasının sebebi memleketin içinde bulunduğu durumdur. Mustafa Kemal Atatürk, Nutuk'a genel durumu anlatarak başlar. Mücadelenin başlamasındaki etkenleri belirleyip bir kompozisyon oluşturur. Sebeplere zemin olan alt konular ise hükümetin, milletin, ordunun ve düşmanın durumudur.

Devletin ve hükümetin durumu

Millet ve memleketi Harbi Umumiye sevk edenler, kendi hayatları endişesine düşerek, memlekette firar etmişler. Damat Ferit Paşanın riyasetindeki kabine; âciz, haysiyetsiz, cebîn, yalnız padişahın iradesine tâbi ve onunla beraber şahıslarını vikaye edebilecek herhangi bir vaziyete razı. Saltanat ve hilâfet mevkiini işgal eden Vahdettin, mütereddi, şahsını ve yalnız tahtını temin edebileceğini tahayyül ettiği deni tedbirler araştırmakta. (s. 1)

Bu sözcelerde genel bakış paranteze alınıp fenomenolojik bakış açısıyla indirgeme yapılmaya başlandığında “Harbi Umumi” ifadesinde “umumi” olma görünüşü indirgendiğinde geriye kalan varlık (gerçek ya da zihinsel) *harp* olur. Devamında “millet ve memleketi savaşa sevk etme, kendi hayatlarından endişe etme, memlekette firar etme” durumları teker teker indirgendiğinde geriye kalan “şey” *birileri, bazı insanlardır*. Bu “birileri” nin ya da “bazı insanlar” ın kimler olduğu metni oluşturanın deneyimlediği yaşantıda bilinmekte ve bu deneyimleme neticesinde onlara önlerindeki sıfatlar yüklenmektedir. “Millet” indirgemeye uğratıldığında öznenin deneyimlediği “Türk milleti olma” ondan soyulur ve geriye *aralarında belli yönlerden birlik bulunan insanlar* kalır. “Harbi Umumi’ye sevk edilme, firar edilen yer olma” indirgendiğinde elde kalan “memleket”tır. Bunun üzerinde yeniden bir indirgeme yapıldığında ise ulaşılan varlık *birinin üzerinde doğup büyüdüğü yer, ülke* olur. “Damat Ferit Paşa” ifadesi indirgemeye uğratılırsa “damat ve paşa olma” görünüşleri soyulur ve geriye “Ferit” kalır. Bunun üzerinde yeniden bir indirgeme yapıldığında ve bağlam da düşünüldüğünde ulaşılan varlık “Osmanlı sadrazamı” olur. Yeniden bir

indirgemeyle ise *bir devletin yönetici kadrosundaki biri* varlığına ulaşılır. Devamında kabine, “Damat Ferit Paşa’nın riyasetinde olma; aciz, haysiyetsiz, cebîn, yalnız padişahın iradesine tâbi, onunla beraber şahıslarını vikaye edebilecek herhangi bir vaziyete razı olma” görüşlerinden indirgemeye uğratıldığında geriye kalan “bakanlardan oluşan kurul” olacaktır. Yeniden bir indirgemeyle “bakanlardan oluşma” görünüşü de indirgenirse ulaşılan varlık *belli bir işi yapmak için görevlendirilmiş topluluk* olur. Vahdettin üzerinde indirgeme yapıldığında “saltanat ve hilafet mevkini işgal etme, mütereddi olma, şahsını ve yalnız tahtını temin edebileceğini tahayyül ettiği deni tedbirler araştırmakta olma” görüşleri ondan soyulur ve “Osmanlı’nın son padişahı” varlığına ulaşılır. Bunun üzerinde tekrar indirgeme yapılırsa elde kalan varlık *bir devlet lideri* olur. “Saltanat ve hilafet” öncelikle “işgal edilen bir mevki” olmaktan soyulmalıdır. Ardından bir indirgeme daha yapıldığında geriye kalan *siyasi bir makam* ve *dini bir makam* olacaktır.

Buradaki sözcelerin tamamı sinkategorematiktir. Yani her sözcede anlamı tek başına sağlamayıp başka ifadelerle bir araya gelerek anlamlı olma durumu söz konusudur. İfadelerin biri, bütün bir sözcenin anlamını tek başına veremez. Birinci sözcede “millet ve memleketi Harbi Umumiye sevk edenlerin olması, bunların kendi hayatları için endişe duyması, memleketten firar etmeleri” ayrı birer sözcce niteliğindedir fakat tek tek ifade edilmeleri ile bir sözcce içinde bağlantılı ifade edilmeleri arasındaki anlam farklıdır. Bunları yapanların aynı kişiler olduğu ifadelerin bir arada anlam kazanmasıyla anlaşıldığından bu sözcce sinkategorematiktir. Sözcede yer alan “millet, memleket” ifadelerinin noeması bunlar kullanıldığında bilinçte beliren ilk düşünsel nesnedir. Atatürk’ün bunlara yöneliminde bilinçte belirenin “Türk milleti ve memleketi” olduğu anlaşılır. Noesisleri ise Atatürk tarafından bunların nasıl, hangi açıdan deneyimlendiğidir. Bu bakımdan “millet” ve “memleket” sözcüklerinin noesisinin “savaş durumunda olma” olduğunu söylemek mümkündür. “Kendi hayatları endişesine düşerek” ve “memleketten firar etmişlerdir” ifadelerine bakıldığında ilkinde noemanın “bireyi ilgilendiren, güvende olmayan bir varlık alanı” olduğu söylenebilir. Burada Atatürk’ün bu varlık alanını nasıl deneyimlediği noesistir. Bu durumda ilk ifadenin noesis “olumsuz karşılama, tasvip etmeme” olur. Noesis, yani öznenin fenomeni nasıl deneyimlediğini onun başka ifadelerinden veya bağlamdan çıkarmak mümkündür. Bu ifadenin noesis hem bağlamdan hem de

Atatürk'ün ifadenin devamındaki sözlerinden anlaşılmaktadır. İkinci ifadenin noesisi “aidiyet hissini kaybetmeyi ve yüz çevirmeyi yadırganma”dır. “Damat Ferit Paşanın riyasetindeki kabine” nesnesinin nasıl deneyimlendiği, yani noesisi ise “âciz, haysiyetsiz, cebîn” gibi ifadelerle doğrudan sözce içinde verilmiştir. “Saltanat ve hilâfet mevkiini işgal eden Vahdettin” söz grubunda “işgal etme” ifadesinin kullanılması Atatürk'ün buradaki nesneyi eleştirel bir yargıyla, meşruiyetini sorgulayarak deneyimlediğini göstermektedir. Bu durumda ifadenin noesisleri “eleştirel yargılama, meşruiyeti sorgulama”dır. Noeması ise “işgal etmeyi yapan özne, siyasî ve dinî konumlar” olarak belirlenebilir.

Bu sözcedeki “Harbi Umumi”, “kendi hayatları endişesine düşme”, “memleketten firar etme” ifadelerinde olgu bireşimine uygunluk söz konusudur. “Damat Ferit Paşa riyasetinde bir kabine olması; âciz, haysiyetsiz, cebîn, yalnız padişahın iradesine tâbi ve onunla beraber şahıslarını vikaye edebilecek herhangi bir vaziyetin olması; vaziyete razı olunması” durumları da bir arada düşünüldüğünde aktarılmak istenen anlamı verdiği için bu sözce de sinkategorematiktir. “Kabinenin Damat Ferit Paşa riyasetinde olması” olgu bireşimine uygundur. “Kabinenin âciz, haysiyetsiz, cebîn, yalnız padişahın iradesine tâbi ve onunla beraber şahıslarını vikaye edebilecek herhangi bir vaziyete razı olması” ise olgu bireşimine uygun değildir çünkü gerçeklikte bu niteliklere sahip olan bir kurul değil, kişilerdir. Bu niteliklerle “kurul olma” olguları arasında gerçekliğe uygun olmama durumu söz konusudur. “Vahdettin’in saltanat ve hilafet mevkiini işgal etmesi, mütereddi olması, şahsını ve yalnız tahtını temin edebileceğini tahayyül etmesi, deni tedbirler araştırması” ifadeleri sözcede bir araya gelerek bütünlük içinde bir anlam ifade ettiğinden bu sözce de sinkategorematik olarak değerlendirilmelidir. “Vahdettin’in saltanat ve hilâfet mevkiini işgal etmesi” olgu bireşimine uygun değildir. Saltanat ve hilafet soyut kavramlardır fakat “işgal etme” bir yer için söz konusudur. Aynı şekilde “deni tedbirler alma” da olgu bireşimine uymayan bir ifadedir. “Tedbir alma” olgusuyla “alçak, soysuz, aşağılık olma” olgusu arasında uygun bir bireşim olmasa da özne, bu bireşimi kurarak alınan tedbirlere karşı deneyiminin olumsuz olduğunu belirtme ve anlamı daha etkili kılma yoluna gitmiştir.

İndirgemeler neticesinde ulaşılan varlıklar “*harp, bazı insanlar, aralarında belli yönlerden birlik bulunan insanlar, birinin üzerinde doğup büyüdüğü yer, ülke,*

bir devletin yönetici kadrosundaki biri, belli bir işi yapmak için görevlendirilmiş topluluk, bir devlet lideri, siyasi bir makam ve dini bir makam” olur. Bunlar öznenin, yani Atatürk’ün yöneldiği varlıklar, yani fenomenlerdir. İfadelerden soyulan her şey, onun yöneldiği varlıklara kendi deneyimi ile yükledikleridir. Yani birinci şahıs bakış açısıyla dünyayı algılayışının düşünceden dile dökülmüş halleridir.

Bir savaş vardır ve bu savaş, umumi bir savaştır. Dünyayı etkileyen bir savaş söz konusudur. Milleti ve memleket bu savaşa kendi iradesiyle girmemiş, kendi hayatından endişe ederek memleketten kaçanlar tarafından sevk edilmiştir. Burada bahsi geçenler İttihat ve Terakkî’nin önde gelen isimlerinden Enver, Cemal ve Talat paşalardır. Almanya’yla müttefik olarak I. Dünya Savaşı’na girilmesi cemiyet tarafından hükümdardan habersiz imzalanan bir anlaşma ile olduğundan memleket ve millet savaşa girmemiş, sürüklenmiştir. Atatürk tarafından bu olay Nutuk’un ilerleyen sayfalarında *“Beş buçuk sene evvel memaliki Osmaniyenin mukadderatını her nasılsa elde etmiş olan İttihat ve Terakki Cemiyetinin rüesası, Alman telkinatına kapılarak devlet ve milleti Osmaniyeyi Harbi Umumiye iştirak ettirdiler.”* sözleriyle dile getirilir (Nutuk I, 1951: 414). Savaş sonunda yenilgi alınacağını anlayınca da memleketten kaçarlar.

Atatürk’e göre Damat Ferit Paşa’nın başkanlık ettiği kabine güçsüz, haysiyetsiz ve korkaktır. Bu nitelikleri nedeniyle de devletin yöneticisine, yani padişahın isteklerine boyun eğmektedir. Kendi başına karar alma mekanizmasından yoksundur. Bu kabine için önemli olan şahıslarının korunmasıdır. Bu koruma var olduğu sürece herhangi bir duruma razıdırlar. “Herhangi bir durum” diye ifade edilenin memleket topraklarının bölünmesi, işgal edilmesi, manda ya da himaye durumları olduğu görünüşe getirilişlerinden ve bağlamdan anlaşılmaktadır. Atatürk’ün deneyimine göre Vahdettin siyasî ve dinî makamları “işgal” etmektedir. Yani bu makamlar onun hak ederek sahip olduğu yerler değildir. O, bu makamları zorla elinde tutmaktadır. İşgal ettiği yerler tehlike altında olduğundan bazı tedbirler almaktadır. Bu tedbirler yalnızca onun şahsını ve tahtını korumaya yöneliktir. Milletini ve memleketini koruma gayesi olan tedbirler değildir. Bu nedenle Vahdettin’in “mütereddi”, yani soysuzlaşmış olarak görülmektedir çünkü o, devletin en üstüdür. Milleti ve memleketi korumak onun aslî görevi iken bu görevi yerine getirmek yerine kendini ve konumunu koruma derdine düşmüştür. Bu niyetle araştırdığı tedbirler de

Atatürk için “aşağılık, alçakça, soysuz” şeklinde deneyimlenir. Tedbirle aşağılık, soysuz olma arasında bir olgu bireşiminin kurulması, bu tedbiri alanın kişilik özelliğinin de “soysuzlaşmış” olarak görülmesi vasıtasıyla olmuştur.

Burada yalnız tarihi bir anlatımla durum tespiti yapılmamakta, söylemle yeni Türkiye’nin kuruluşu eskinin kötü durumuna dayandırılarak meşrulaştırılmaktadır. Halkın hafızasında geçmişle kopuşun sağlanması yönünde bir amacın olduğunu söylemek mümkündür.

Sinkategorematik ifadeler sözcelerdeki eylemlerin basit bir yapıda olmadığını; ya birbirine dayalı ya da biri diğerini destekleyen eylemler olduğunu gösterir. Yukarıdaki sözcelerde eylemler arasında sebep-sonuç bildirme ve biri diğerini destekleme ilişkilerinin bulunduğu sinkategorematik ifadelere yer verilmiştir. Bu da söylenene anlam bakımından yoğunluk katmakta ve bu sayede daha fazla anlam aktarımında bulunmayı sağlamaktadır.

Hakikati halde, içinde bulunduğumuz tarihte, Osmanlı Devletinin temelleri çökmüş, ömrü tamam olmuştu. Osmanlı memleketleri tamamen parçalanmıştı. Ortada bir avuç Türkün barındığı bir ata yurdu kalmıştı. Son mesele, bunun da taksimini teminle uğraşılmaktan ibaretti. Osmanlı Devleti, onun istiklâli, padişah, halife, hükümet, bunlar hepsi medlûlü kalmamış birtakım bimana elfazdan ibaretti. (s. 12)

Bu ifadeler üzerinde indirgeme yapılmaya başlandığında “içinde bulunduğumuz tarih” ifadesi “içinde bulunulan şey, birilerinin onun içinde bulunması” olmaktan soyulur ve geriye *herhangi bir olay veya durumun meydana geldiği zaman* varlığına ulaşılır. “Osmanlı olma, temelleri çökme, ömrü tamam olma” görüşleri “devlet” ten soyulunca ulaşılan varlık *belli bir yerde yaşayan siyasi bakımdan örgütlü toplumsal yapı* olur. “Bir avuç Türk” ifadesinde “bir avuç olma” görüşü indirgenir ve geriye “Türk” varlığı kalır. Bunun üzerinden yapılan yeni bir indirgeme ile ulaşılan varlık *belli bir soy ve bu soydan olan kimselerdir*. “Yurt” sözcüğü “ortada olma, bir avuç Türkü barındırma, ata olma” dan soyulur ve *bir milletin hâkimi olarak üzerinde yaşayıp kültür oluşturduğu yere* ulaşılır. “Mesele” ifadesine giydirilen “son olma” görüşü indirgendiğinde *sorun* ile karşılaşılır. “Devlet” “Osmanlı olma, istikbal sahibi olma, medlûlü kalmamış birtakım bimana elfaz olma” hallerinden soyulduğunda geriye kalan varlık, önceki sözcede geçen “Osmanlı olma, temelleri

çökme, ömrü tamam olma” görünüşlerine sahip varlıkla aynıdır: *belli bir yerde yaşayan siyasi bakımdan örgütlü toplumsal yapı*. “Padişah, halife ve hükümet” sözcükleri üzerinde indirgeme yapıldığında ulaşılan varlıklar sırasıyla *devlet yöneticisi, din imamı ve koruyucusu, devletin yürütme organı* varlıklarına ulaşılır. Bilinç düzeyinde bu varlıkların aynı kavram alanına ait olduğu söylenebilir. “Hepsi” sözcüğü sinkategorematik bir sözcüktür ve kullanıldığı bağlamda “Osmanlı Devleti, onun istiklâli, padişah, halife, hükümet” görünüşlerinin hepsi ona yüklenmiştir. Bu sözcükte yapılan indirgemedede sahip olduğu görünüşlerin tamamı ondan soyulur ve elde *bir şeyin bütünü* kalır. Burada “medlûlü kalmamış birtakım bimana elfaz” ifadesinde de indirgeme yapılmalıdır. Yani “medlûlü kalmamış, birtakım ve bimana olma” görünüşleri ondan soyulmalıdır. Neticede ulaşılan varlık *ağızdan çıkan söz* dür.

Yönelinenler *Osmanlı Devleti, bir avuç Türk, ata yurdu, Osmanlı’nın bağımsızlığı, Osmanlı’nın yöneticileri* fenomenleridir. “Osmanlı Devleti” fenomeninin noesisleri “sonu gelmiş, parçalanmış, anlamı kalmamış olma”dır. “Bir avuç Türk” fenomeninin noesisleri “az sayıda olma” iken “ata yurdu” fenomeninin noesisleri “Türklerin yaşadığı yer olma, parçalanmak istenen olma” şeklinde ifade edilebilir. Diğer fenomenlerin noesisleri ise “anlamsız, geçersiz kalma”dır.

İlk sözce sinkategorematiktir. “Bir tarihin içinde bulunma, Osmanlı Devleti’nin temellerinin çökmüş olması, Osmanlı Devleti’nin ömrünün tamam olması” ayrı ayrı ifadelerken bu sözcede hepsi bir araya getirilmiş sözce anlamını böylece kazanmıştır. Bu sözcenin noeması “yok olmuş bir devletin durumu” iken noesisleri “zamansal bir anlamlandırma” olarak verilebilir. Atatürk tarafından Osmanlı Devleti’nin durumu içinde bulunulan tarihteki gelişmelere dayanılarak deneyimlenmiştir. “Hakikati hal, Osmanlı Devleti, içinde bulunduğumuz tarih” ifadelerinde olgu bireşimine uygunluk vardır. “Osmanlı Devleti” ve “temellerin çökmesi” arasında olgu bireşimine uygunluktan bahsedilemez. Çünkü “devlet” olgusu ile “bina olma” olgusu zihnin farklı kategorilerine aittir. Bunların aynı kategoriye sokulup aktarılması olgu bireşimine uygun olmayan ifadeleri yaratır. Yine “devlet” ile “ömrü tamam olma” olguları da farklı kategorilere ait olduğundan burada da olgu bireşimine uymama durumu vardır. Gönderici tarafından bu tarz ifadeler kullanılması anlatılmak istenenler için aynı kategoriye ait sözcelerin yetersiz görülüp farklı kategorilerden ifadeler bir araya getirilerek sözcenin etkililiğini artırmak amacıyladır.

Bu, buradaki sözcüde olduğu gibi somutlama şeklinde, benzetme ilgisiyle ya da farklı bir yolla yapılır.

Osmanlı memleketleri tamamen parçalanmıştı sözcüsi kategoremattiktir. Çünkü bu sözcüde anlamı veren tek bir yargı vardır. Buradaki “Osmanlı memleketleri” ifadesinde bireşimine uygunluk söz konusudur. Osmanlı bir devlettir ve onun memleketleri olabilir. *Ortada bir avuç Türkün barındığı bir ata yurdu kalmıştı* sözcüsi “ortada bir avuç Türk’ün barınması” ve “bir ata yurdunun kalması” durumları bir araya geldiğinde sözcenin bütününün ifade ettiği anlama sahip olabildiğinden sinkategoremattiktir. “Orta ve bir” sözcükleri sinkategoremattiktir. Böyle ifadeler anlamın doğrudan üretilmesini sağlamasa da onun nasıl kurulacağını belirlemektedir. “Avuç” sözcüğü “bir” ile kullanıldığında “belirsiz bir sayı” görünüşüne kavuşmuştur. “Ata yurdu” ifadesinde noema “üzerinde yaşanan toprak parçası”dır. Burada noesisi belirleyen “ata” sözcüğü olur. Atatürk’ün üzerinde yaşanan bu yeri deneyimleme biçimi, yani noesisi “aidiyet kurma, değer yükleme” olarak ifade edilebilir. “Bir ata yurdunda bir avuç Türk’ün barınması” olgu bireşimine uygundur çünkü “insanların barınması” ve “yurt olma” olguları aynı zihinsel kategoriye aittir.

Son mesele, bunun da taksimini teminle uğraşılmaktan ibaretti sözcüsi sinkategoremattiktir. “Son olma” ve “mesele olma” olguları arasında olgu bireşimine uygunluk vardır. *Osmanlı Devleti, onun istiklâli, padişah, halife, hükümet, bunlar hepsi medlûlü kalmamış birtakım bimana elfazdan ibaretti* ifadesi, “Osmanlı Devleti, onun istiklâli, padişah, halife, hükümet” olma, “hepsinin medlûlü kalmamış olması” ve “birtakım elfazdan ibaret olma” ifadeleri bir araya getirildiğinde bir anlama sahip olduğundan sinkategoremattiktir. “Osmanlı Devleti olma” ile “istikbâli olma” arasında olgu bireşimine uygunluk söz konusudur. “Bimana olma” ve “elfaz olma” arasında da olgu bireşimine uygunluk vardır.

Herhangi bir olayın veya durumun meydana geldiği zaman, görünüşe Osmanlı Devleti’nin işgal edilmesi olayının zamanı olarak gelmiştir. Atatürk, bu zamanın içinde Osmanlı Devleti’ni insan ile aynı kategoride birleştirerek onun ömrünün bittiğini, bir bina ile aynı kategoriye koyarak da olgu bireşimine uygun olmayarak temellerinin çöktüğünü ifade eder. Bir binanın temellerinin çökmesi onun yıkılıp yok

olacağını gösterirken bir insanın ömrünün bitmesi de bu dünyadaki varlığının sona erdiğini gösterir.

Atatürk'e göre içinde bulunulan tarihte, yani I. Dünya Savaşı'ndan sonra memleketin işgal edildiği yıllarda Osmanlı Devleti'nin de bir varlığından söz etmek mümkün değildir. Devlet yönetiminde milletin üzerinde yaşayıp kültür oluşturdıkları yerler, yani memleketler parçalanmıştır. Ortada kalan bir "ata yurdu" vardır. Burayı ata yurdu yapansa bir avuç Türk'ü barındırmasıdır. "Ata yurdu" nun noesisinin "aidiyet kurma, değer yükleme" olduğu göz önünde bulundurulursa bunun Atatürk'ün bir mefkuresi olduğunu söylemek mümkündür. Bu mefkureye göre "ata yurdu" içinde belli bir soydan gelen ve ortak bir kültürü paylaşan kimseleri barındıran yerdir. Osmanlı parçalana parçalana geriye her yeri düşman tarafından sarılan Anadolu, Türk milletinin barındığı ata yurdu kalmıştır. Bu ifade ve mefkurenin Türk milletini, onun köklerini, geçmişini, birliğini temsil ettiği düşünüldüğünde millet temelli bir devlet kimliğinin vurgulandığını söylemek mümkündür. "Son mesele" ifadesi Osmanlı'nın devlet olarak sahip olduğu her şeyi yitirdiğinin, geriye yalnız topraklarının kaldığının bir ifadesi olarak görülebilir. Bu durum karşısında devletin yöneticisi, dinin koruyucusu olan kişi; devletin yürütme organı birtakım içi boş, anlamsız sözden ibaret kalmış; yani geçerliliğini yitirmiştir. Ömrü tamam olan ve temelleri çöken bir devlet için bunların geçerli olmadığı açıkça ifade edilmektedir. "Geçerliliğini yitirerek sona ermiş bir devlet" varlığının kurulmasının yeni bir devletin gerekliliğini ortaya koyduğu söylenebilir.

İstiklâli millimizi boğan ve inkısamı vatan tehlikelerini ihzar eden Düveli İtilâfiyenin icraatı ve hükümeti merkeziyenin esir ve âciz vaziyeti malûmunuzdur. (s. 20)

Bu sözce indirgendiğinde ilk olarak "Millî bağımsızlığı engelleyen ve vatanın bölünmesi tehlikesine neden olan İtilaf devletlerinin uygulamaları ve İstanbul hükümetinin teslim olmuş ve güçsüz durumu herkesçe bilinmektedir." ifadelerine ulaşılır. Yeni indirgemelerle sözce "İtilaf Devletleri işgal yoluyla bağımsızlığı engellerken İstanbul hükümeti çaresiz ve teslimiyet durumundaydı." ifadesine dönüşür.

Bu sözcede yönelinenler *millî bağımsızlık, anlaşma devletleri, vatanın bölünmesi tehlikesi, İstanbul hükümetinin durumu* olarak verilebilir. Atatürk'ün bunları deneyimleme biçimi ise noesisleri verecektir. “Millî bağımsızlığın” noesis “yok edilmeye çalışılma”dır. Atatürk’e göre bir bağımsızlığı istemeye aitlik hissetme söz konusudur fakat bu aidiyet birey odaklı değil, bütün odaklıdır. Bunun boğulması söz konusudur ve karşılık olarak sorumluluk almak gerekir. “İstiklâli milliyi boğma ve vatanı inkısamaya uğratma tehlikeleri” göz önünde bulundurulduğunda “anlaşma devletlerinin” noesislerinin “düşman olma, tehlikeye sebep olma” olduğunu söylemek mümkündür. “Vatanın bölünme tehlikesi” nin noesis “bir tehlikenin algılanması ve buna karşı uyarıda bulunma” olarak verilebilir. “Başkentteki hükümetin durumu” nun noesis “yetersiz görülme”dir.

Sözce ancak “istiklâli millimizi boğma, inkısamı vatan tehlikelerini izhar etme, malûm olma” olguları bir araya geldiğinde mevcut anlamı verdiğinden sinkategorematiktir. Birçok olay veya durum tek bir sözcede birbirine dayandırılarak verilmiş ve böylece tek bir sözceyle derin bir anlam kurulmaya çalışılmıştır. “İstiklâli millî, inkısamı vatan tehlikeleri, Düveli İtilâfiyenin icraatı, hükümeti merkeziyenin esri ve âciz vaziyeti” ifadelerinden ilk ikisi olgu bireşimine uygun iken sonuncusu olgu bireşimine uygun değildir. Kuruluş değil, içindekiler esir ve âciz olur. Anlatımın kısaltılmasıyla özlülüğün sağlanmasının amaçlandığı söylenebilir. İstiklâli millinin boğulması da olgu bireşimine uymamaktadır. Bu bireşimle alıcının duygularının yönlendirilmeye çalışıldığı söylenebilir.

Anlaşma ile bir araya gelen devletlere “istiklâli millimizi boğma” ve “inkısamı vatan tehlikelerini izhar etme” görünüşleri yüklenir. İstiklâli millinin boğulmasının olgu bireşimine uymadığı yukarıda ifade edilmiştir. Memleketin batısında, doğusunda, güneyinde ve kuzeyinde düşman kuvvetlerinin yer alması, her yerden memleketi saldırmaları bağımsızlığı ortadan kaldırmaya yöneliktir. Atatürk tarafından millî bağımsızlık bir insan, her yönden saldırı ise bir elin parmakları gibi deneyimlendiğinden bağımsızlığa yapılan her taraftan saldırı da “boğulma” olarak ifade edilmiştir. Zihnin farklı kategorik alanlarına ait olan bu ifadeleri bir araya getiren bu deneyimleme olmuştur. Düveli İtilâfiye’nin kendi aralarında yaptıkları anlaşmalarla Osmanlı Devleti’nin topraklarını paylaşıp toprak bütünlüğünü tehdit etmeleri “inkısamı vatan tehlikeleri” olarak ifade edilmiştir. Başkentteki hükümet “esir

ve âciz” durumdadır. Esirderler çünkü işgalcilerin dediklerini yapmak durumundadırlar. Buna neden olansa “âciz” yani gücü yetmeyecek bir hâlde olmalarıdır. Bunları açığa vuran, gösteren İtilâf devletleri ile başkentteki, yani İstanbul’daki hükümetin vaziyetinin alıcılar tarafından bilindiği kabul edilir. “Malûmunuzdur” ifadesiyle anlatıcının sözünün bir gerçeklik olduğunun kabul ettirilmesiyle sözün meşruiyeti vurgulanır. Böylece alıcıların istenen yönde harekete geçirilmeye veya düşündürülmeye çalışıldığını söylemek mümkündür. Millî istiklalin boğulması, vatanın bölünmesi ve hükümetin bunlara karşı çaresiz kalması eleştirilerek millî egemenliğin, Millî Mücadele’nin meşrulaştırıldığı ifade edilebilir.

Hükümeti merkeziye deruhde ettiği mesuliyetin icabatını ifa edememektedir. Bu hal milletimizi madum tanıtıyor. (s. 31)

İndirgeme neticesinde sözce “İstanbul hükümeti üzerindeki sorumluluğu yerine getirememektedir. Bu durum milleti yok sayılmış gösteriyor.” çatı sözcelerine dönüşür. Son indirgemelerle sözcenin “Hükümetin sorumluluğunu yerine getirmemesi millete zarar vermektedir.” ifadesine dönüştüğü söylenebilir.

Yönelinenler *İstanbul hükümet, hükümetin sorumlulukları, millettir*. “İstanbul hükümet” fenomeninin noesisi “yetersiz görme”dir. “Hükümetin sorumlulukları” fenomeninin noesisi “yerine getirilmeme” iken “millet” fenomenininki “zarar gören olma” şeklinde ifade edilebilir.

Buradaki ilk sözcede anlamı ortaya çıkaran iki farklı olgu olduğundan bu, sinkategorematik bir sözcedir. İkinci sözce ise bağımsız anlama sahip kategorematik bir ifade olarak görülse de milleti madum tanıttırmanın birinci sözcedeki durum olması anlam bakımından bu iki sözceyi birbirine bağlar. İkinci sözcenin anlamı birinciye bağımlı olarak ortaya çıktığından onu sinkategorematik kabul etmek mümkündür. “Hükümeti merkeziye, mesuliyetin icabatı” ifadeleri olgu bireşimine uygundur. “Mesuliyetin deruhte edilmesi” ise olgu bireşime uymamaktadır. “Sorumluluk” düşünsel varlığı gerçek varlık alanına ait “üzerine almak” ile kullanılmıştır. Bu da düşünsel varlığın somutlaştırılması yoluyla anlama açıklık kazandırma olarak ifade edilebilir.

İlk sözce bir tespiti gösterirken ikinci sözce bu tespitin sonucu olarak ortaya konur. Başkentteki hükümet, İstanbul hükümetidir. Onun “hükümet olmaktan” kaynaklı devlete ve millete karşı birtakım sorumlulukları, bu sorumluluklar doğrultusunda yapması gerekenler vardır. Bir hükümet bu sorumlulukları yerine getirmediğinde o hükümetin yönettiği insanlar yok sayılmaktadır. Atatürk, İstanbul hükümetinin milleti ve devleti koruyup kollamadığını, hükümet olarak onların varlığını koruyacak bir tavır ya da harekette bulunmadığını, oysa bunu yapmanın onun üzerine yüklenmiş bir sorumluluğun mecburi eylemleri olduğunu ifade etmektedir. Başka bir deyişle devletin merkezindeki yapı işlevsiz kalmış, dolayısıyla yapının altında bulunan millet de dışarıdan işlevsiz gibi algılanmıştır. Devletin işleyişinde ciddi bir sorun olduğunun ifade edildiği, çözümün doğrudan sunulmadığı ama çözüme zemin hazırlandığı söylenebilir. Bu çözüm, işleyecek bir yönetimin kurulmasıdır.

Bütün ricali devletin naümidî ve aciz içinde... (s.70)

Sözcede indirgeme yapıldığında “Devlet yetkililerinin tamamı beklentisiz ve güçsüz durumda.” ifadesine ulaşılır.

Yönelinen fenomen *devlet yetkilileridir*. Bu fenomenin noesisleri “umudu kalmamış ve güçsüz olma”dır.

Kategorematik olan bu ifadedeki “bütün” sözcüğü sinkategorematiktir. Kategorematik bir sözceyle hükümette yer alanların vaziyeti doğrudan ve her hâliyle aktarılabilmektedir. İfadeler olgu bireşimine uygundur. Atatürk tarafından sözcük seçimi ve söz diziminin ifadeyi güçlü kılacak biçimde yapıldığını gösterir. Anlam kısa, öz ve güçlü bir biçimde ifade edilmiştir.

“İçinde...” yapısı tamamlanmamış bir söyleme işaret eder. Böylece duygusal bir yoğunluğun dile getirildiği söylenebilir. Devlet adamlarının, devleti yönetenlerin işgaller karşısında umutsuz ve güçsüz olmaları bir yandan eleştirilirken bir yandan ciddi bir üzüntü nedeni olarak verilir çünkü onlar memleketi, milleti koruyup savunması gerekenlerdir, umutsuz ve aciz olmaları kabul edilebilir değildir. Bu, kurumsal çöküşün ifadesidir. Öznenin, yani Atatürk’ün kendisini bu kurumsal yapının ve onun çöküşünün dışında, bir tanık olarak konumlandığı ve eleştiride bulunduğu

görülür. Bu eleştirinin dışarda kalanlar tarafından gelecek için yapılacakları meşru kıldığı söylenebilir.

Efendiler, tahattur buyurursunuz, İngilizler, Merzifon ve mütaakiben Samsunu, tahliye eylemişlerdi. Bu münasebetle ve Ferit Paşa Kabinesinin sukutu üzerine, Sivas ahalisi fener alayı yaptı, tezahüratta bulundu. Birtakım nutuklar verildi. Bu sırada halk da "Kahrolsun işgal" diye bağırdılar. Sivasta münteşir İradei Milliye gazetesi, bu hâdiseyi olduğu gibi yazdı. Dahiliye Nazırı Damat Şerif Paşa, bu gazetenin istihbaratına atfen, Sivas vilâyetine yaptığı bir tebliğde "kahrolsun işgal" tarzındaki yazılar, hükümetin hali hazır siyasetine gayrimuvafıktır; diyordu. Bu ne demektir, efendiler? Hükümet, işgali, şayanı takbih bulmıyan bir siyaset mi takibediyordu? Yoksa, kahrolsun işgal dedikçe, memleketi daha ziyade işgale mi sebebiyet verilecekti? İşgal ve tecavüz karşısında, milletin muhafazai sükût ve sükûnet etmesi, işgalden mütehassis olmuş görünmemesi mi muvafıkı akıl ve siyaset idi? Böyle sakim ve hayvanca bir düşünce, izmihlâl ve inkıraz uçurumuna kadar tekmelenmiş bir devleti kurtarabilecek siyasete esas olabilir miydi? (s.236)

Bu paragrafta indirgemeye gidildiğinde öncelikle “Efendiler, düşmanların Samsun’u boşaltmaları üzerine Ferit Paşa hükümetinin görevinin bitmesi dolayısıyla halk kutlama yürüyüşü ve gösteriler yaptı, bazı konuşmalar yapıldı. Halkın “Kahrolsun işgal” şeklinde bağırması gazetelerde olduğu gibi yazmasıyla Dahiliye Nazırı bunun hükümetin o günkü siyasetiyle uyuşmadığını belirtti. Bu, işgallerin kabul edilip bunlara tepkisiz kalınmasının beklendiği anlamına gelmektedir. Böyle yanlış ve hayvanca bir düşünce yok olmak üzere olan bir devleti kurtarabilecek bir siyaset değildir.” ifadelerine ulaşılır. Sözcenin son olarak “İşgallere tepkisiz kalmak akıllıca bir siyaset değildir ve devletin yok olmasına sebep olur.” ifadesine dönüştüğü söylenebilir.

Samsun’un boşaltılmasının ve Ferit Paşa hükümetinin düşüşünün sevinçle karşılanması, kahrolsun işgal sloganı, hükümetin o günkü siyaseti yönelinenler olarak ortaya çıkar. “Samsun’un boşaltılmasının ve “Ferit Paşa hükümetinin düşüşünün sevinçle karşılanması” fenomeninin noesisi “olumlu karşılama”dır. “Kahrolsun işgal sloganı” nın noesisi “olması gerekme, yapılması beklenen olma” şeklinde ifade

edilebilir. “Hükümetin o günkü siyaseti” fenomeninin noesisleri ise “onaylanmama, akıl ve insanlık dışı olma”dır.

Sözceler genellikle sinkategorematiktir. Aralardaki kategorematik ifadeler asıl konuyu anlatmada geçişleri hızlandırma işlevi görmektedir. “Ferit Paşa Kabinesinin sukutu, fener alayı, işgalin kahrolması, muhafazai sükût, hayvanca bir düşünce, izmihlâl ve inkıraz uçurumuna kadar tekmelenmiş bir devlet” ifadeleri olgu bireşimine uygun olmayıp anlatılmak isteneni daha etkili ifade edebilmek adına kullanılmıştır.

Mustafa Kemal Atatürk “tahattur buyurursunuz” diyerek yine söyleyeceklerinin meşruiyetini göstermektir. Meşruiyeti gösterme ediminin nedeni ifadede kesinlik bildiren bir yapının kullanılmasındandır. İşgal altında bulunan iki şehrin boşaltılmasının ardından Ferit Paşa’nın bakanlar kurulu dağılır. Sivas’taki halkın bunu sevinçle karşıladıkları sırada “işgalin kahrolması” slogan atmalarına Dahiliye Nazırı tarafından olumsuz bir karşılık vermesi Atatürk tarafından “sakim ve hayvanca bir düşünce” olarak ifadesini bulur. Düşüncenin sakim, yani yanlış olması alışıldık bir söz iken “hayvanca” olması alışılmadıktır. “Hayvanca düşünce” aslında Şerif Paşa’nın düşünme yetisinden uzak olduğunun bir ifadesi olarak söylenmiştir çünkü yaşadığı topraklar zorla ele geçirilen insanların susmasını, sakince beklemesini, bundan rahatsız olmamasını beklemek ve devletin idaresinde yer alan biri olarak bu ele geçirmeye karşı tepkiyi gösteren ifadeleri hükümetin siyasetine uygun bulmamak Atatürk için ancak düşünme becerisinden yoksun bir varlığın tutumu olabilir. Devletin siyaseti insanlıktan ve akılcı düşünceden uzaklaşmış addedilir. Sorulan sorulara cevap beklenmez. Bunlar muhatabın, yani Dahiliye Nazırı Şerif Paşa’nın eylemsiz kalma anlayışına karşı gösterilen aktif tepkidir. Dolayısıyla söylemde halkın sesi, tepkisi meşru ve gerekli olarak gösterilirken hükümetin içinden gelen sesin gayrimeşru, edilgen, halktan kopuk olarak algılandığı ve aktarıldığı görülür.

İstanbulun Düveli İtilâfiye ve bilhassa İngiliz kuvayi berriyesinin tahtı işgalinde ve kuvayi bahriyesinin tahtı muhasarasında olduğu ve Kuvayi İnzibatiyesinin ecanip elinde ve muhtelit bir surette bulunduğu malumdur. (s.274)

Sözce indirgemeye uğratıldığında ilk olarak “İstanbul’un özellikle İngilizlerin işgali ve kuşatmasında olduğu, hilafet ordusunun yabancıların denetiminde ve karışık bir yapıda bulunduğu bilinmektedir.” İfadesine ulaşılır. Son indirgemelerle sözcenin

“Devletin merkezi İngilizlerin, ordusu ise karışık olarak yabancıların denetimindedir.” ifadesine dönüştüğü söylenebilir.

Yönelinenler olarak *Osmanlı’nın başkenti, İngilizler ve hilafet ordusu* fenomenlerine ulaşılır. “Osmanlı’nın başkenti” fenomeninin noesisi “işgal ve kuşatma altında olma”dır. “İngilizler” fenomeninin noesisi “işgal eden ve kuşatan olma” iken “hilafet ordusu” nun noesisi “yabancılar tarafından kontrol edilme”dir.

Bu sözce farklı olguların bir araya gelmesiyle kurulmuş ve anlam kazanmıştır. Bu nedenle sinkategorematiktir. Buradaki ifadeler genellikle olgu bireşimine uygundur. “Ecanip elinde” ifadesi bu bireşime uygun değildir. Bir askerî birliğin somut bir varlık olarak birilerinin elinde olması mümkün değildir. Devlet tarafından kurulan bu askerî birliğin yabancıların kontrolünde olması “ecanip elinde” bireşimiyle daha dramatik şekilde ifade edilmiş ve böylece etkililiğin artırılması sağlanmıştır.

İstanbul İtilaf Devletleri, özellikle İngilizler tarafından deniz kuvvetleriyle işgal edilip kara kuvvetleriyle kuşatma altına alınmıştır. Osmanlı Devleti tarafından oluşturulan Kuvayi İnzibatiye devleti korumak yerine yabancıların kontrolüne geçmiş ve Osmanlı vatandaşlarından ziyade farklı uluslardan kişileri içerir hâle gelmiştir. Kısacası devletin merkezi karadan ve denizden kontrolü yitirdiği gibi içerde oluşturulan ordusu da başkalarının denetimine geçmiş; idari yapı ve iç güvenlik unsurları teslimiyet durumuna getirilmiştir. Dolayısıyla İstanbul’un siyasi ve askeri meşruiyetinin sorgulandığı, Anadolu’da başlatılan harekete gerekçe oluşturulduğu görülür. Artık meşru karar merkezinin İstanbul olamayacağı, saltanat ve hilafet yanlısı güçlerin bağımsız olmayıp işgalcilerce kontrol edildiği ve bu nedenle milleti, memleketi koruyacak yeni bir güce ihtiyaç duyulduğu vurgulanır. “Malumdur” Atatürk’ün sözlerine geçerlilik kazandırmak için kullandığı bir ifadedir. Bu ifade verilen bilgiyi tartışmaya kapalı hâle getirir. Yani durumun böyle olduğu bir gerçektir ve buna itiraz edilmesi söz konusu olamaz.

Osmanlı Devleti, kendisini tesis eden, unsuru aslinin, Türk milletinin insanca yaşamasını temin edecek esbaba da tevessülünden menedilmişti; memleketi imar edemez, şimendifer yaptıramaz, hattâ mektep yaptırmakta serbest değildi; bu gibi ahvalde derhal ecanip müdahale ederdi. Osmanlı hükümdarları ve mukarripleri, debdebe ve darât içinde hayatlarını temin için memleket ve milletin bütün menabii servetini

kuruttuktan başka, milletin her türlü menafîini hasretmek ve devletin haysiyet ve şerefini feda eylemek suretiyle birçok istikrazlar yapmışlardı. O kadar ki, devlet bu istikrazların faizlerini ödeyemeyecek hale gelmiş, cihan nazarında müflis addolunmuştu. Efendiler, vârisi olduğumuz Osmanlı Devletinin dünya nazarında hiçbir kıymeti, fazileti ve haysiyeti kalmamıştı; hukuku beynelmilelden hariç tanınmış, âdeta sahabet ve vesayet altına alınmış bir mahiyette farz olunuyordu. (s.702)

Sözceler tek tek indirgendiğinde öncelikle “*Osmanlı Devleti’ni oluşturan asıl unsur Türk milletidir. Osmanlı Devleti çeşitli bakımlardan halkına faydalı olamayacak hâle getirilmişti. Osmanlı’yı yönetenler kendi çıkarları uğruna milletin çıkarlarından vazgeçmişler ve devlet onuruna yakışmayacak şeyler yapmışlardı. Borçlanıp bunu ödeyemeyen devlet başka devletler tarafından yok sayılmıştı. Mirasçısı olduğumuz Osmanlı Devleti bağımsızlığını yitirmiş, yok sayılan bir devlet hâline gelmişti.*” ifadelerine ulaşılır. Son indirgemelerle sözcelerin “*Osmanlı Devleti, dış devletlerin müdahaleleri ve kötü yönetim nedeniyle asıl unsuru olan Türk milletinin yararına işler yapamayacak hâle gelmiş, ekonomik olarak çöküşe yaklaşmış ve uluslararası alanda saygınlığını yitirmişti.*” ifadesine dönüştüğü görülür.

Yönelinen fenomenler *Osmanlı Devleti* ve *Türk milleti* olarak verilebilir. “*Osmanlı Devleti*” fenomeninin noesisleri “temeli Türklerden oluşan, milletine faydalı olmayan, yabancı etkisinde, borç nedeniyle ekonomisi çökmek üzere olan, uluslararası alanda yok sayılan olma” biçimlerinde ifade edilebilir. “*Türk milleti*” fenomeninin noesisleri ise “*Osmanlı’nın asıl unsuru olma, devlet tarafından çıkarları önemsenmeyen ve karşılanmayan olma*” şeklindedir.

Tüm sözceler sinkategorematiktir. Birbirini tetikleyen, biri diğerini açıklayan ya da örneklendiren ifadeler iç içe verilerek sebepler ve durumlar alıcıya daha iyi bir şekilde aktarılacak istenir. İlk sözcede ifadeler olgu bireşimine uygundur. Anlatılmak istenen olduğu gibi aktarılmıştır. Devamında “memleket ve milletin bütün menabii servetini kurutmak, devletin haysiyet ve şerefi, cihan nazarı, Osmanlı Devleti’nin sahabet ve vesayet altına alınmış olması” ifadeleri olgu bireşimine uygun değildir. Devletin içinde bulunduğu durumun vahameti bu tarz ifadeler kullanılarak ortaya konmaya çalışılmıştır.

Osmanlı Devleti hem topraklarını işleyen hem ticaret yapan bir devlet olarak zengin kaynaklara sahipken son dönemlerinde devletin ileri gelenlerinin aslında millet ve memleket için harcamaları gerekenleri gösteriş ve ihtişam peşinde tüketmeleri Atatürk tarafından bir su kaynağı ve bunun kurutulması olarak deneyimlenip ifade edilmiştir. “Devletin haysiyet ve şerefini feda etmek” ifadesinde haysiyet ve şeref, bireylere ait niteliklerken bunlar devlete yüklenmiştir. Başka devletlerden borç alma durumu karşısında yabancı devletler nezdinde düşülen durum bir kişinin öz saygısını ve ona gösterilen saygının dayanağını yitirme sebebi olarak görülmüştür. Bir devletten borç almak, ona bağımlı olmanın sebeplerinden biridir ve Atatürk’e göre kişilerin ve devletlerin her bakımdan bağımsız olmaları gerekir. Yoksa yok olmaları yeğdir. “Cihan nazarında” söz grubu, borçlarını ödeyemeyen Osmanlı’nın tüm dünya tarafından iflas etmiş olarak kabul edildiğini gösterir. Atatürk’e göre Osmanlı neredeyse koruma altına alınması ve vesayet edilmesi gereken bir çocuk gibi görülmektedir. Böyle bir çocuk, kendisine sahip çıkan ve her şeyini üstlenen insanlardan yoksundur. Osmanlı da kendisine sahip çıkacak, onu koruyacak, onun için yapılması gereken her şeyi ortaya koyacak bir padişahтан yoksundur. Tüm bu nedenlerle de dünya tarafından yok sayılmaktadır.

Burada söylemle Osmanlı’nın yanlış uygulamalarının sert bir dille eleştirildiği, bu doğrultuda devleti yönetenlerin meşruiyetinin yıkılmaya çalışıldığı ve yeniye aralanan kapının meşrulaştırıldığı, kötü yönetim ve çöküş karşısında milletin birliğe ve mücadeleye çağrılmasının haklılığının vurgulandığı görülmektedir.

Milletin durumu

Büyük Harbin uzun seneleri zarfında, millet yorgun ve fakir bir halde. (s. 1)

Bu sözcede indirgeme yapıldığında “*Uzun süren savaş milleti yorgun ve muhtaç hâle düşürmüştür*” ifadesine dönüştüğü söylenebilir.

Yönelinenler *savaş* ve *millet*” fenomenleridir. Birincisinin noesisleri “uzun sürme, zarar verici olma” iken diğerininki “zarar gören olma” şeklinde verilebilir.

Burada birbirine bağımlı şekilde anlam ifade edecek sinkategorematik bir ifade yerine anlamı tek başına veren kategorematik bir ifade kullanımı tercih edilmiştir. Böylece içinde bulunulan bir durum kısa ve öz şekilde aktarılmaya çalışılmıştır. “Uzun

seneleri zarfında” söz grubu hariç ifadeler olgu bireşimine uygundur. Bu, söylem açısından değerlendirildiğinde göndericinin bir durumu olduğu gibi ortaya koyarak alıcının zihninde net bir resim oluşturmaya çalıştığı söylenebilir. “Zarf” sözcüğü bir şeyi somut olarak içine almak, kapsamak anlamındadır. Burada sözcüğün “uzun seneler” düşünsel varlığıyla kullanımı olgu bireşimine uygun değildir fakat bu kullanım anlamı etkili ve anlaşılır kılmıştır.

Atatürk’e göre I. Dünya Savaşı’nın dört yıl sürmesi “uzun seneler”dir. Dört yıllık savaş Türk milletinin çabalamaktan ve hareket etmekten gücünü azaltmış, milleti muhtaç duruma getirmiştir çünkü savaşlar bir taraftan insanları fiziki ve ruhsal olarak güçsüzleştirirken bir taraftan da kaynakların oraya aktarılması nedeniyle maddi olarak zayıflatmaktadır. Başka bir deyişle millet bedenlen, zihnen ve ekonomik olarak zarar görmüştür. Bu durumun tespiti ve aktarımıyla alıcıda üzüntü ve empati duygularının kurulmaya çalışıldığı, tarihsel gerçekliğin dile getirilerek sorgulandığı ve yeni bir dönemin başlangıcının ima edildiği söylenebilir.

Farkında olmadığı halde başsız kalmış olan millet, zulmet ve müphemiyet içinde tecelliyata muntazır. (s. 10)

Sözcede indirgeme yapıldığında ilk olarak ulaşılan ifade “*Lidersiz kalan millet kurtuluş bekliyor*” olur. Son indirgemeyle sözcenin “*Millet kurtarılmaya hazırdır.*” ifadesine dönüştüğü söylenebilir.

Yönelinen fenomen *millettir*. Bu fenomeninin noeması “Türk milleti” iken noesisleri “sahipsiz kalan ne yapacağını bilemez duruma gelen, karanlıkta ve belirsizlik içinde olan, kurtuluşa hazır olan şeklinde görme”dir.

Bir araya getirilip neden sonuç ilgisi oluşturulan ifadelerle kurulu bu sözce sinkategorematiktir. “Başsız kalmış olan millet” söz grubu olgu bireşimine uygun olarak kurulmamıştır. Milletin kendisine önderlik edebilecek ve yönetimi sağlayacak bir kişiden yoksun oluşunu etkili ve anlaşılır kılmak için Atatürk tarafından böyle bir ifade kullanıldığı söylenebilir.

“Farkında olmadığı halde” ifadesi milletin mevcut durum karşısında bilinçsi olduğunu veya farkındalığında eksiklik olduğunu ifade eder. Dolayısıyla millet, kendi durumunu bilmeyen, mağdur bir özne olarak kurulur. “Başsız kalmış olma” milletin

yönetim ve yönlendirmeden mahrum kaldığını göstermektedir. Bu durum sorun sebebidir ve kaosu çağırır. Bu kaosu nedeni mevcut otoritenin yetersiz veya yok oluşu şeklinde belirtilebilir. Baş olmayan bedenin tüm bedenini kontrol eden mekanizması, yani beyni de yoktur. Böyle bir beden başının gittiği ilk anda yalnızca ne yaptığını bilmeden çırpınır ve sonunda ölüp gider. Başsız kalan millet de tıpkı bu beden gibi bilinçsizce hareketler yapacak ve sonunda yok olup gidecektir. Görme organı olan göz de baştır. Baş yoksa, göz de yoktur; göz yoksa her yer karanlık, her şey belirsiz olur. Karanlık, mevcut olanları belirsizleştirir. Bu da milletin yönünü kendisinin bulamamasına ve başkalarının onun için önceden belirlediklerini yapmasını beklemesine neden olur. Baş yoksa duyma yoktur ve konuşma da yoktur. Baş her şeyi duyacak ve konuşması gereken yerde de konuşacaktır ama başsız kalan millet ne hakkında söyleneni duyacak ne de bunlara bir cevap verebilecektir. O zaman bu millete bir “baş” gerekir. Bu “tecelliyata muntazır” olma, yani kurtuluş beklemedir. O baş, Atatürk olacaktır. Söylemle milletin kriz durumunda mağdur ve edilgen bir konumda gösterildiği, liderlik ve yönlendirmenin bir ihtiyaç gibi sunulmuş meşrulaştırıldığı söylenebilir.

Felâketin dehşet ve sıkletini idrake başlayanlar, bulundukları muhit ve hissedebildikleri tesirata göre çarei halâs telâkki eyledikleri tedbirlere mütevevvel...
(s. 10)

Bu sözün indirgemeler neticesindeki hâli “*Sıkıntılı durumun ciddiliğini anlayanlar var ve bunlar birtakım kurtuluş yollarına yöneliyor*” ifadesi olur.

İndirgemediği sonra ulaşılan fenomenler “*sıkıntılı durum*” ve *birtakım kurtuluş yolları* olur. “Sıkıntılı durum” fenomeninin noesisi “birilerinin farkına varmış olması” iken “birtakım kurtuluş yolları”nın noesislerinin “etkiye ve bölgeye göre olma” şeklinde olduğu görülür.

Sözce sinkategorematiktir. Atatürk tarafından “felâketin dehşet ve sıkletini idrake başlama, belli muhitlerde bulunma, belli etkiler hissetme, kurtuluş yolu olacak tedbirler arama” olguları bir neden sonuç ilişkisi içinde birbirine bağlanıp dile getirilmiştir. Dolayısıyla çok katmanlı bir anlam örgüsü vardır. İfadelerin biri hariç hepsinin olgu birleşimine uyması Atatürk’ün içinde bulunulan durum karşısındaki izlenimini aktarırken doğrudan bir anlatım yolunu seçtiğini göstermektedir. “Sıklet”

ilk anlamıyla “ağırlık, yük” demektir ve somut varlıklar için kullanılmaktadır. Yaşanan bir felâket ortaya konmuş ve bu felâkete maruz kalanların ondan etkilenişi “üzerlerindeki bir yük” olarak deneyimlenmiştir. Dolayısıyla olgu bireşimine uygun değildir.

“Felâket” memleketin her köşesinin işgal edilmesi ve bu işgallerde halkın canının, üzerinde yaşadığı ve gönül bağı bulunduğu toprakların, malının zarar görmesidir. Bu zararlar onların üzerinde bir ağırlık, bir yük tür şeklinde deneyimlenmiştir. Gerçek, yani felaket birileri tarafından artık algılanmış ve algıya göre de birtakım kurtuluş yolları ortaya çıkmıştır. “Bulundukları muhit ve hissedebildikleri tesirata göre” ifadesi kurtuluş yolu olarak görülen yolların bölgeye ve bölgede yaşananlara göre farklılık gösterdiğini ortaya koyar. Nitekim Doğu Anadolu’da müdafaa-i Hukuk, İzmir’de redd-i ilhak, Trabzon’da muhafazaa-i hukuk gibi çeşitli yerlerde kendi bölgesinde yaşanan sıkıntıyı çözmeye yönelik cemiyetler kurulduğu görülür. Aynı ifade Atatürk tarafından bu çözüm yollarının kısıtlı ve göreceli olarak algılandığını da göstermektedir. Başka bir deyişle Atatürk’e göre felaketi idrak edenler durumu tüm yönleriyle olduğu gibi değil, “muhit ve tesirat” gibi belli açılardan algılayabilmişlerdir. Dolayısıyla onların nesnel gerçekliğe değil algıladıkları gerçekliğe göre hareket ettiklerinin vurgulandığı söylenebilir. Bu da bulunan kurtuluş yollarının aslında eleştirildiğini söylemeyi mümkün kılar.

Burada, pek mühim olan bir noktayı da kayıt ve izah etmeliyim. Millet ve ordu, padişah ve halifenin hıyanetinden haberdar olmadığı gibi, o makama ve o makamda bulunana karşı asırların kökleştirdiği dinî ve ananevi rabıtalara muti ve sadık. Millet ve ordu çarei halâs düşünürken bu mevrus itiyadın sevgiyle kendinden evvel makamı muallâyı hilâfet ve saltanatın halâs ve masuniyetini düşünüyor. Halife ve padişahsız halâsın mânasını anlamak istidadında değil... Bu akideye muhalif, rey ve içtihat izhar edeceklerin vay haline! Derhal dinsiz, vatansız, hain, merdut olur... (s.10-11)

Yapılacak ilk indirgemeye yukarıdaki sözceler “Burada açıklanması ve kaydedilmesi gereken önemli bir nokta da padişah ve halife olan kişi ihanet etmiş olsa da milletin bundan habersiz şekilde uzun bir geçmişten getirilen dinî ve geleneksel unsurlar nedeniyle o makamda bulunanın dediklerine uyması ve ona sadık olmasıdır. Bu geçmişten getirilen durum yüzünden millet ve ordunun kurtuluş çarelerinde hilâfet

*ve saltanatın kurtuluşu ve güvenliği düşünülüyor. Halifesiz ve padişahsız da kurtuluş mümkün ama onlar bunu kavrayacak yetide olmadıkları gibi böyle bir düşünceyi dile getirenleri de dinsiz, vatansız, hain, lanetlenmiş olmakla itham etmekte*ler” biçimini alır. Son indirgemeler neticesinde sözcelerin “Doğru olan halifesiz ve padişahsız bir kurtuluş düşünmekken millet ve ordu, geçmişten getirilen alışkanlıklar nedeniyle bu makamlara bağlıdır ve onlarsız kurtuluşun mümkün olduğunu anlayamamaktadır.” ifadesine dönüştüğü söylenebilir.

Yönelinen fenomenler *padişah ve halifenin ihaneti, millet ve ordu, kurtuluş* olarak verilebilir. “Padişah ve halifenin ihaneti” fenomeninin noesis “ordu ve millet tarafından bilinmeme”dir. “Millet ve ordu” fenomeninin noesisleri “ihanetten habersiz olma, belli şeyleri anlama yetisinde olmama, saltanat ve hilafete sadık olma, köklü alışkanlıkları bulunma” şeklindedir. “Kurtuluş” fenomeninin noesis ise “farklı şekillerde algılanma”dır.

Sözcelerin tamamı sinkategorematiktir. Atatürk tarafından pek önemli görülüp hem söylenmesi hem de yazıya geçirilmesi istenen konu, birden fazla ve birbirinden kaynaklanan olguları içinde barındırdığından bu bağı göstermek adına ifadelerin sinkategorematik olarak kurgulandığı söylenebilir. Atatürk’ün açıklamaya çalıştığı durum milletin, ordunun inanç ve düşünceleriyle ilgili olduğundan; kendisi de bunlar hakkındaki düşüncelerini dile getirdiğinden var oluşu düşünceye dayalı ifadelerin kullanıldığı görülür.

“Asırların kökleştirdiği, dinî ve ananevi rabıtalarla, mevrus itiyadın” ifadeleri olgu bireşimine uygun değildir. Millet ve ordunun hilâfet ve saltanat makamlarını koruma nedenleri dinden ve geleneklerden kaynaklı alışkanlıklardır. Bu alışkanlıklar bir ağacın kökleri gibi uzun sürede ortaya çıkmış, büyümüş ve yayılmış; bir bağ hâline gelmiştir. Önceki nesilden aktarılmaları Atatürk’ün deneyiminde bunların miras olarak görünüşe gelmesini sağlamıştır.

“Bir noktayı kayıt ve izah etmeliyim” ifadesi burada sadece düşünceleri ndile getirilmediğini, aynı zamanda belge niteliğinde açıklamalar yapılarak tarihe not düşürüldüğünü göstermektedir. Bunun da öznenin, yani Atatürk’ün otoritesini gösterdiği söylenebilir. Milletin ve ordunun “hıyanetten haberdar olmamaları” onarılın bilgi yönünden eksikliklerinin, “asırların kökleştirdiği rabıtalara” ifadesi ise bu

bilgisizlikle alışkanlıkların peşinden gitmelerinin eleştirisi. “Rabıta” ayrıca bunların kendi akıllarına değil, bu alışkanlıklara göre hareket etmesini vurgular. Yani milletin padişaha ve halifeye bağlılığının nedeni o gün yapılanlar ya da olup bitenlerle ilgili bilinçli bir davranış değildir. Millet ve ordunun “kendinden evvel” bunları düşünmesi ise bir fedakarlıktan ziyade yanlış bir tutumun neticesi olarak deneyimlenmektedir. Mevcut düzenin dışına çıkmayı düşünemeyen millet ve ordu geleneksel olana bağlı dolayısıyla eleştirilir. Atatürk’e göre ise geleneksel olanın yanlış olduğu fark edilip aşılmalıdır. Bu iki makamı hariç tutarak bir yol arayanlar ise en kötü suçlamalarla itham edildiği belirtilir. Aksi düşüncelerin dile getirilmesinin dışlanma sebebi olarak algılandığı belirtilerek düşünce özgürlüğünün kısıtlı olduğuna işaret edildiği söylenebilir. Bu kısıtlama düşüncenin sahibinin “dinsiz, vatansız, hain, lanetlenmiş” biçimlerinde itibarsızlaştırılmasıyla olur. Burada Atatürk tarafından bir durum tespiti ortaya konarak bir bilinç eleştirisi yapıldığı, dönemim otoritesinin hain olduğu vurgusuyla otorite makamlarının meşruiyetinin reddedildiği, bunlar olmadan da kurtuluşun sağlanabileceğiyle yeni bir siyasi yapı tasavvurunun gerekçelendirildiği, alıcının bilincinde bunların söylendiği zamana kadar yapılanlara bir gerekçe oluşturularak uyanışın sağlanmaya çalışıldığı ifade edilebilir.

Hayat ve istiklâli milliyi rahnedar eden işgal ve ilhak gibi hâdiseler, bütün milleti dilhun etmektedir. Teessürat zaptolunamıyor. (s. 22)

Sözceleri “*Varlığını devam ettirmeye ve millî bağımsızlığa zarar veren işgal ve ilhak olayları kontrol altına alınmayan ciddi bir üzüntü sebebidir.*” şeklinde indirgemek mümkündür.

Neticede yönelinen fenomenler *milletin varlığına ve bağımsızlığına zarar veren olaylar, milletin üzgün olması* olur. Birinci fenomenin noesisleri “zarar verici, istenmeyen, kabul edilemeyecek olma”dır. “Milletin üzgün olması” fenomeninin noesis “tehlike durumundan kaynaklanma, engellenememe”dir. Burada noesis sözce içinde ifadesini “zaptolunamıyor” ile bulmuştur.

Bir sebep sonuç ilişkisine dayanan olgular tek bir sözceyle dile getirildiğinden ilk sözce sinkategorematiktir. İkinci sözce kategorematik olarak görünür fakat değildir. Bu sözcede gerçekleşemediği belirtilen eylemin nedeni ilk sözce olsa da ifadenin etkisinin artırılması için gönderici tarafından sözcenin kategorematik

görünüşte dile getirildiği söylenebilir. Anlam bakımından ilk sözceye bağımlı olduğundan o da sinkategorematiktir. “Hayat ve istiklâli millinin rahnedar olması” olgu bireşimine uygun değildir. Bunlar üzerinde gedik açılması demek olan “rahnedar” sözcüğünün anlatımda duyguyu artırmak için farklı kategoriye ait sözcüklerle kullanıldığı görülür. “Teessüratın zaptolunamaması” da olgu bireşimine uygun değildir ama engel olamamayı daha etkili dile getirmek için böyle bir ifade kullanıldığı söylenebilir.

“Hayat ve istiklâli millinin rahnedar olması” bireysel yaşamla beraber toplumsal var oluşun da tehdit altında olduğunu göstermektedir. “Rahnedar” ile ifadeye duygu yoğunluğu verildiği anlaşılmaktadır. Tehdidin boyutu “işgal ve ilhak” olarak iki türlü verilir. Millet bu iki türlü tehdit karşısında fiziksel ve psikolojik olarak zarar görmüş durumda deneyimlenir. Ortak bir trajedi vurgusuyla bir birlik oluşturulduğu söylenebilir. “Teessürat zaptolunamıyor” ifadesi ise trajedinin boyutunun üst seviyelere çıkarıldığını ve böylece alıcının dikkatinin ve duygusunun yoğunlaştırılmaya çalışıldığını söylemeyi mümkün kılar. Atatürk’e göre toprakların işgali ya da başka devletlerin topraklarına geçmesi milletin canına mâl olmaktadır. Bahsi geçen millet, Türk milletidir. Millet yaşasa bile aynı durumlar bu kez de bağımsızlığı yok eder ya da ona zarar verir. Hâliyle ikisi de kabul edilemez. Bu durum karşısında millet, tepkisiz değildir. Kontrol edilemeyecek derecede bir üzüntü duymaktadır. Söylemde milletin ortak duygu durumu merkeze alınıp bu duygunun birleştirici gücünün vurgulandığı, hayat ve istiklalini bir arada önemseyen bir milletin kurtuluşunun meşruiyetinin ortaya konduğu, bunlara dayanılarak bir mücadele zemini oluşturulduğu söylenebilir.

Vatanın tamamiyeti, milletin istiklâli tehlikededir. (s. 30)

Bu sözce “*Kutsal değerler tehlikededir.*” şeklinde indirgenebilir.

Yönelinen fenomen *Türk vatanı* ve *milletidir*. Bunların noesisi ise “güvende olmama”dır.

Sözce kategorematiktir. Söylenmek istenen herhangi bir şeye bağımlı olmadan, kısa ve öz bir biçimde ifade edilmiştir. Olgu bireşimine uygun ifadelerin kullanılması da açıklığı ve anlaşılabilirliği sağlamıştır.

Mustafa Kemal Atatürk tarafından Amasya Genelgesi'nin ilk maddesi olarak yazdırılan bu sözce vatanın ve milletin içinde bulunduğu durumu açık ve net bir şekilde gösterir. Bu aynı zamanda bir uyarı ifadesidir. Yönelinenler tehlike altındadır; o halde onları tehlikeden kurtarmak için bir şeyler yapılması gerekir. Sonrasında hükümetin durumunun da anlatılmasıyla girişilmek istenen mücadelenin gerekçesi ortaya konmuş olur. Dolayısıyla buradaki söylemle aidiyet hissedilen ve kutsal kabul edilen vatan ve millete karşı bir tehdit durumunun ortaya konduğu, durum tespiti ifadesiyle harekete geçme çağrısı yapıldığı söylenebilir.

Memleketin vaziyeti, dakikadan dakikaya fenalaşıyor. (s. 55)

Bu sözce indirgendiğinde “*Giderek kötüleşen bir durum var.*” ifadesine dönüşür.

Yönelinen fenomen *memleketin durumudur*. Fenomeninin noesisleri “giderek kötüleşen, fark edilen, endişe duyulan olma”dır ve bu, sözcede “dakikadan dakikaya” ifadesiyle görünüşe gelmiştir.

Bu kategoremantik ifade içinde bulunulan kötü durumu kısa ve dikkati çeken bir şekilde ortaya koymaktadır. İfadelerin olgu bireşimine uygun olarak kullanılması ise durumun farklı bir algılamaya yer vermeyecek şekilde anlaşılmasını sağlama amacına bağlanabilir.

Atatürk tarafından “dakikadan dakikaya” ifadesinin “fenalaşma” ile birleştirilmesi; durumun beklenenden daha hızlı, kısa aralıklı bir sürede kötüleştiğinin özlü bir anlatımı gerçekleştirilmiştir. Bu söylemle bir aciliyet durumu üretildiği ve milletin harekete geçirilmesinin Nutuk'un alıcıları tarafından haklı görülmesine çalışıldığı söylenebilir.

Bütün milletin başsız olarak zulmetler içinde kaldığı bir sırada, her vatanperverim diyen bin bir çeşit zatın, bin bir sureti hareket ve içtihat gösterdiği hengâmelerde istişarelerle, birçok hatırlara ve nüfuzlara mahkûmiyet lüzumuna kanaatle, salim ve esaslı ve bilhassa şedit yürümek ve en nihayet çok müşkül olan hedefe vâsıl olmak mümkün müdür? (s. 70)

İndirgeme yapıldığı takdirde bu sözce ilk olarak “*Milletin bütününün kendisine liderlik edip onu yönetecek biri olmadan kaldığı bir zamanda vatansever olduğunu*

iddia eden türlü kişilerin türlü davranış ve tutum ortaya koyduğu karışıklıklarda görüş almayla, birçok kanaate ve etkili kimselere bağlı kalınması gerekliliği düşüncesiyle, sağduyulu, güçlü ve özellikle kararlı ilerlemek ve sonunda ulaşılması güç olan hedefe ulaşmak mümkün değildir sözcesine dönüşür. Sözcenin son olarak “Lidersiz ve karışıklık içinde, herkesin farklı düşünceler ortaya attığı bir durumda kararlı bir şekilde ulaşılması zor olan hedefe varmak mümkün değildir.” ifadesine dönüştüğü söylenebilir.

Yönelinenler içinde bulunulan bir zaman, ilerleme ve hedefe ulaşma olarak verilebilir. “İçinde bulunulan zaman” fenomeninin noesisi “lidersiz ve karışık olma”dır. “İlerleme” fenomeninin noesisleri “kararlı olunması gerekme, gerçekleşmesi zor olma” iken “hedefe ulaşma” nın noesisi de “gerçekleşmesi zor olma” şeklindedir.

İfade sinkategorematiktir çünkü burada birbirinden etkilenecek var olan durumlar ilişkileri esas alınarak birleştirilmiş ve öyle aktarılmıştır. Bu da çok katmanlı bir anlam yapısı olduğunu söylemeyi mümkün kılar. “Milletin başsız olması, hatırlara ve nüfuzlara mahkûmiyet, şedit yürümek” ifadeleri olgu bireşimine uygun değildir. Anlatımın etkili kılınması için bu tarz ifadelere başvurulduğu görülür.

Atatürk tarafından milletin başsız, zulmetler içinde kalması ve bunun söyleme kattıkları yukarıda başka bir sözcede verilmiştir. “Başsızlık” lidersiz kalma durumudur ve Atatürk’e göre Osmanlı Devleti, Türk milleti lidersiz kalmıştır çünkü devletin başındakiler vatani ve milleti korumak yerine kendi dertlerine düşmüş, görevlerini yerine getirmeyen kimselerdir. “Hatırlara ve nüfuzlara mahkûmiyet lüzumu” ifadesinin Amerikan mandası ya da İngiliz himayesine girmek isteyenlerin fikirlerini anlatmak için kullanıldığı söylenebilir. Amerika’nın güçlü olduğunu ve Osmanlı’yı koruyabileceğini düşünen bazı aydınlar, askerler, yöneticiler ve halktan kişiler onun mandası altına girmeyi ve böylece Osmanlı’nın varlığını devam ettirmesini talep eder. İngiliz himayesini isteyenler de İngiliz Muhipleri Cemiyeti’ni kurar. Atatürk için manda da himaye de bir milleti diğerinin isteklerini yapmaya mecbur bırakacaktır. Yani milletin bağımsızlığını ortadan kaldırır. Bu nedenle kabul edilemez.

Onun sorduğu soru doğrultusunda vatani sevdiğini söyleyenlerin “böyle bir zamanda herkesten ayrı bir ses çıkması, saygın, güçlü olduğu düşünülen devletlerin

yapacaklarının gerekli görülmesi” durumlarına karşı çıkmaları gerekir. Bunlarla sağlıklı, kendini kabul ettirecek güçte ve kararlı bir şekilde ilerlemek; bunun sonucunda da istenen şeyi elde etmek mümkün değildir. O hâlde Atatürk’e göre yapılması gerekenin kargaşa ortamından sıyrılmak, her fikri dinlemek yerine belli kişilerin isabetli fikirlerini dikkate almak, kimsenin nüfuzuna güvenmemek gerektiği; kötü durumdan kurtulmak için ilerlenebilecek en iyi yolun bu olduğu söylenebilir. Dolayısıyla söylemde güçlü bir liderin, bir fikir birliğine varılması gerekliliği; kararlılıkla hareket edilip gerekli iradenin gösterilmesinin ve eğer bunlar olmazsa hedefin elde edilemeyeceğinin vurgulandığı görülür.

Millet, ancak devletlerin izmihlâl ve inkırazları hengâmelerinde tarihin kaydettiği, çok mühim ve hatarnak anları yaşıyordu. (s.359)

Sözce “*Millet sadece devletlerin yok olacağı zamanlarda gerçekleştiği bilinen anlar yaşıyordu*” olarak indirgenebilir.

Yönelinen fenomenler *millet* ve *tarihin kaydettiği anlar* olarak verilebilir. “Millet” fenomeninin noesisi “kötü anlar yaşayan olma” iken “tarihin kaydettiği anlar” fenomeninin noesisleri “önemli, tehlikeli, devletin çöküşünü ve yıkılışını gösteren olma” şeklinde ifade edilebilir.

Sözcede yönelinen anların çok mühim ve hatarnak olması, tarihin bunları kaydetmesi durumu ile nitelenmiş ve bu iki olgu birbirine bağlı olarak ifade edilmiş olduğundan sözce sinkategorematiktir. “Tarihin kaydettiği, hatarnak an” ifadeleri olgu bireşimine uygun değildir. Tarih bir şeyi kaydedemez. “Kaydetmek” önemli bir şeyi belgeye geçirmektir. Bunu tarih kendisi yapamaz, kişiler kayıt işini gerçekleştirir. Tarih boyunca belgeye geçirilen şeyler gelecek nesillere de ulaşan önemli şeylerdir. Atatürk tarafından farklı kategorilere ait bu sözcüklerin bir araya getirilmesiyle yaşananların belgelere yazılıp gelecekte de önemli olaylar olarak anılacak olmasından ve bunun etkili bir şekilde anlatılmak istenmesindendir. Bir anın tehlikeli, riskli olması da söz konusu değildir. O anda yaşanan olaylar tehlikeli ya da riskli olur. Anın

tehlikeli, riskli olarak ifadesi edilmesi, anlatımı özlüleştirmek için en az çabadan⁶⁰ faydalanılmasındandır.

I. Dünya Savaşı'yla birlikte birçok devletin varlığının son bulması Atatürk tarafından “hengâme” olarak deneyimlenmektedir çünkü büyük devletler daha güçsüz devletleri paylaşma için kendi aralarında gerek açıktan gerek gizli şekilde birçok anlaşma yapmış, paylaşımlarda anlaşmazlıklar yaşanmış, devletler yok olup gitmiştir ve bu durumlar karışıklıklara neden olmuştur. “Çok mühim ve hatarnak anlar” yaşayan millet, Türk milletidir. Anlar “hatarnaktır” çünkü bu karışıklık içinde paylaşılacak, yok edilmek istenen devletlerden biri de Türk devletidir. Bu nedenle de millet için bu dönem çok önemli bir tehlike durumudur. Böylece milletin yaşadıklarının olağanüstü bir zorluk olarak deneyimlendiği ve sunulduğu, bununla milletin birlik haline gelmesinin sağlanmaya çalışıldığı, devletin ve milletin varlığının birbirine bağlandığı, sonuçta hem bir uyarının hem de yönlendirmenin işaret edildiği söylenebilir.

Efendiler, cihan, imtihan meydanıdır. Türk milleti, bunca asırlardan sonra yine bir imtihan, hem de en çetin bir imtihan karşısında, bulunduruluyordu. (s. 645)

Sözceyi “Türk milleti zor imtihanlardan geçmiştir ve geçmektedir.” şeklinde indirgemek mümkündür.

Yönelinen fenomen *Türk milletidir*. Bunun noesisleri “asırlardır var olma, zorluklarla karşılaşma, mücadele etme” olarak ifade edilebilir.

İlk sözce kategoremattiktir. Kategoremattik sözcede tek yargı bulunur ve anlam bakımından başka sözceye bağımlılık söz konusu değildir. Bu tür ifadeler anlatılmak istenen bir olay ya da durumun temelini kurmak için kullanılabilir. Burada Atatürk tarafından kullanılan kategoremattik sözce de aynı amaçla kullanılmıştır. Bir ön bilgiyle anlatımın devamında gelecek sözcenin alt yapısı kurulmuştur. İkinci sözce sinkategoremattiktir. Atatürk Türk milletinin daha önce imtihanla karşılaşmış olması, çok uzun bir zamandan sonra da bir imtihan karşısında bulunması, karşısında bulunulan imtihanın öncekilerden daha fazla güçlükle dolu olması durumlarını tek bir

⁶⁰ *En Az Çaba Yasası* ya da *Dilde Ekonomi Yasası* olarak adlandırılan durum, çeşitli iletişim şekilleri esnasında en az çabayı göstererek en fazla verimi elde etmektir. İletişim esnasında ifadede açıkça söylenmeyen ya da yazılmayan şeyler olur. Bunlar iletişimin tarafları arasında zaten bilindiğinden ya da bilinmesi muhtemel olduğundan tarafların en az çabayı sarf ettikleri görülür. Kısa ve öz anlatmanın temelinde de bu durum vardır (Karaca, 2021, s. 361).

ifadede verir. İfadeyi böyle kurmasının nedeninin karşılaştırma yaparak içinde bulunulan imtihanın güçlüğünü daha açık ve etkili şekilde ortaya koymak olduğu söylenebilir. “Cihanın imtihan meydanı” olması olgu bireşimine uygun değildir. Zorluk yaşamak bir imtihan gibi kurulmuş ve böylece anlatım etkili kılınmaya çalışılmıştır.

“Cihan imtihan meydanıdır” ifadesiyle Türk milletinin yaşadığı zorluğun ona özgü ve geçici olmadığı, bunun evrensel ve tarihsel bir durum olarak ortaya konduğu söylenebilir. Türk milletinin karşısında bulundurulduğu imtihan, bağımsızlığını ve topraklarını yitirme imtihanıdır. Bu bir imtihan, yani sınavdır çünkü bunlar henüz kaybedilmemiştir. Verilecek çaba vatanın ve bağımsızlığın kaybedilip kaybedilmeyeceğini gösterecektir. Bu nedenle bitmiş bir şey yoktur, devam eden bir sınav vardır. Böyle bir sınavın daha önce de olduğu vurgusunun Türk milletinin bağımsızlığında ve vatanından olup Ergenekon’a sığınması fakat sonrasında bu dağın demirini eriterek bağımsızlıklarını ve vatanlarını tekrar kazanmaları olayını işaret ettiğini söylemek mümkündür. Yüzyıllar sonraki bu imtihan da Ergenekon’a benzer. Vatan ve bağımsızlığın korunması söz konusudur. Türk milleti bu sınava kendisi girmemiş, yani imtihan karşısında kendisi bulunmamıştır; bulundurulmuştur. Savaşa Almanya yanında, İttihat ve Terakki Cemiyeti paşalarının aldığı kararla girmek zorunda kalındığı “bulundurulmuştur” ifadesiyle bir kez daha vurgulanır. Sonuç olarak söylemle milletin kaderinin vurgulandığı, milletin yaşadığı zorluğun evrensel ve tarihi bağlama yerleştirilmesiyle bir motivasyonun sağlanmaya çalışıldığı ve böylece başarıya inancın güçlendirildiği söylenebilir.

Ordunun durumu

Osmanlı Devletinin dahil bulunduğu grup, Harbi Umumide mağlûbolmuş, Osmanlı ordusu her tarafta zedelenmiş, şeraiti ağır, bir mütarekename imzalanmış. (s. 1)

Bu sözce indirgendiğinde öncelikle “*Osmanlı Devleti I. Dünya Savaşı’nda yenilerek ağır şartlarla teslim oldu*” biçimine dönüşür. Son indirgemeye sözcenin “*Osmanlı Devleti’nin varlığı sona ermek üzereydi.*” ifadesine dönüştüğü söylenebilir.

Osmanlı Devleti ve ateşkes anlaşması varlıklarına ulaşılır. Bunlar Atatürk'ün yöneldiği fenomenlerdir. Sözcenin indirgenmeden önceki hâli ise onun bilişsel veya yaşantısal deneyimlemesinden sonra bu varlıkların görünüşe gelme biçimlerini gösterir. “Osmanlı Devleti” nin noesisleri “zor şartlar altında, çaresiz, yetersiz, vahim durumda olma” iken “ateşkes anlaşması” fenomeninin noesis “şartları ağır olma”dır.

Sözce sinkategorematiktir. Osmanlı'nın dahil bulunduğu grubun savaşta mağlup olması, ordusunun her tarafta zedelenmesi ve şeraiti ağır bir mütareke imzalanması arasında neden- sonuç ilişkisi vardır ve bu ilişki olgular tek bir sözcede birbirine bağlı biçimde verilerek anlatılmıştır. “Osmanlı ordusunun zedelenmesi, şeraitin ağır olması” olgu bireşimine uygun değildir. I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı ordusunun zarar görmesi canlı bir organizmanın dokularının çürümesi olgusuyla birlikte düşünülmüş, böylece alınan zarar daha somut biçimde ifade edilmeye çalışılmıştır. Benzer bir durum “şeraitin ağır olması” için de geçerlidir. Düşünsel varlık olan “şartlar” gerçek varlık olan “ağır” ile bir araya getirilerek bu şartların elverişsizliği daha anlaşılır biçimde anlatılmak istenmiştir.

Atatürk tarafından İttifak Devletleri için “Osmanlı Devleti'nin dahil bulunduğu grup” denmesi bir ittifakın varlığının kabul edilmediği anlamına gelebilir çünkü Osmanlı cephelerde kısmen başarı gösterse de ittifaktaki diğer devletlerden yardım alamamış ve Alman'ya tüm cephelerinde yenilince o da yenik duruma düşmüştür. Neticede imzalanan mütarekename ise bir ateşkes olmaktan ziyade devleti, orduyu ve milleti güç duruma düşürecek, yani “ağır şartlar” içermektedir. Osmanlı Devleti'nin durum karşısında çaresiz, yetersiz olarak deneyimlendiğini söylemek mümkündür. Ordunun “zedelenmiş” olması tamamen ortadan kalkmasa da güç kaybına uğradığını, zayıfladığını gösterir. Bununla yeni bir ordu yapılanmasına ihtiyaç duyulduğunun ima edildiğini söylemek mümkündür. “Mağlubolmuş, zedelenmiş, şeraiti ağır” ifadeleri içinde bulunulan durumun “vahim” olarak deneyimlendiğini göstermektedir. Böylece alıcının bilincinde bir “felaket” durumunun inşa edildiği görülür. Bunun da alıcının olayları umutsuzluk, çaresizlik içinde algılamasını; böylece çizilen çöküş resmine karşı ikna olmasını sağlamaya yönelik olduğu söylenebilir. Söylemle “Devlet ordusuyla birlikte neredeyse yok olmuştu, bu nedenle ve böyle bir ortamda oluşturduğumuz güçle mücadeleyi başlattık” mesajının verilmeye çalışıldığı görülmektedir. Bu da yine meşruiyeti göstermeye yönelik bir söylem örneğidir.

Ordunun elinden esliha ve cepanesi alınmış ve alınmakta... (s. 1)

Sözce “*Osmanlı ordusu işlevini yitirmiş.*” biçiminde indirgenebilir.

Yönelinen varlığın *Osmanlı ordusu* açıkça anlaşılmaktadır. Bunun noesisleri “işlevini yitirmiş olma, yeniye ihtiyaç duyma” şeklinde ifade edilebilir.

Dış dünyada gerçek varlığı bulunan şeylerle ilgili verilen bu bilgi açık ve doğrudan, bağımsız bir anlama sahip olarak verildiği için katagorematik bir ifadedir. “Ordunun elinden almak” söz grubu olgu bireşimine uygun değildir; ordunun eli yoktur. Atatürk tarafından ordunun silahlarına ve cephanesine yabancı devletlerin müdahale etmesi ve onları zorla almasının, yapılan ateşkesle de bunun imza altına alınmasının “bir kişinin sahip olduğu şeyi fiziksel olarak ondan almak” demek olan “elinden almak” ile aktararak anlaşılabilirliğin arttırılmaya çalışıldığı söylenebilir.

Devleti ve milleti düşmana karşı koruyacak olan o devletin silahlı kuvvetleri, yani ordusudur. Osmanlı Devleti’nin ordusunun bu görevi yerine getirmesine engel olan Mondros’un “Sınırların muhafazası ve iç güvenliğinin sağlanması için gerekli görülecek askeri kuvvetlerin dışında kalan birliklerin hemen terhisi; bu madde (beşinci madde) uyarınca terhis edilecek kuvvetlere ait teçhizat, silah, cephane ve nakil araçlarının nasıl kullanılacağına ilişkin verilecek olan talimatlara uyulması” (Erim, 1953: 520, 523) şeklindeki beşinci ve yirminci maddeleri, Atatürk’ün deneyiminde “*Ordunun elinden esliha ve cepanesi alınmış ve alınmakta*” sözcüğüyle aktarılmıştır. “Esliha ve cepane” savunmayla ilgilidir. Bunların alınması devletin kendisini savunma iradesinden mahrum bırakılmasıdır. “Al-” sözcüğünün edilgen bir yapıyla kullanılması da ordunun silah ve cephanesini kendi iradesiyle değil, zorla bıraktığını göstermektedir. Bunun Atatürk tarafından “rahatsız edici, tepkiyi hak eden bir durum olma” şeklinde deneyimlendiğini söylemek mümkündür. “Alınmakta” ifadesi ise ordunun gücünü ve işlevini yitirme tehdidinde bir süreklilik olduğu algısını kurar. Savunmasız kalınmayla bir araya getirildiğinde işlevsiz olanın yerine yenisinin konulması gerektiği aciliyetini ortaya çıkardığı söylenebilir. Böylece söylemle bir gerçekliğin ortaya konduğu, savunmadan mahrum bırakılmış bir devlet ve millet fenomeninin kurulduğu ve bununla alıcının bilincinde yapılanların haklı olduğu algısının oluşturulduğu görülür.

Mütarekeye dahil olur olmaz, kıtaatın muharip efradı terhis olunmuş, silâh ve cepanesi elinden alınmış, kıymeti harbiyeden mahrum birtakım kadrolar haline getirilmişti. (s. 8)

Bu sözcüyü ilk olarak “*Ateşkes anlaşması yapıldıktan hemen sonra birliklerin savaşçı kişileri terhis edilip silah ve cephaneleri ellerinden alınarak savaş güçleri olmayan hâle dönüştürülmüştü.*” olarak indirgemek mümkündür. Sözcenin son olarak “*Ateşkes anlaşması Osmanlı devleti’nin savaş gücünü yok etmişti.*” ifadesine dönüştüğü söylenebilir.

Yönelinen fenomenler *ateşkes anlaşması* ve *Osmanlı ordusunun savaşçı kişileri* olarak verilebilir. “Ateşkes anlaşması” fenomeninin noesisi “zarar verici olma” iken “Osmanlı ordusunun savaşçı kişileri” fenomeninin noesisi “güçsüz bırakılan, yenisini gerektiren olma” şeklinde ifade edilebilir.

Sinkategorematik olan bu sözcede birbirine bağımlı ifadeler arasında sebep sonuç ilişkisi vardır. Ateşkes nedeniyle birlikler terhis edilmiş, bu nedenle silah ve cephaneleri ellerinden alınmış ve yine aynı nedenle bunlar değersiz kadrolar haline getirilmiştir. Temel bir sebebin doğurduğu sonuçlar ayrı ayrı sözceler halinde verilmek yerine tek bir ifadeyle aktarılmıştır. Askerî birliklerin savaşa katılanları, bunlardan silah ve cephanelerinin alınması kısmında gerçek varlıklarla ilgili durum açıklanıp “değeri kalmamış kadrolar haline getirilme” kısmında bu gerçek varlıkların durumunun ortaya çıkardığı düşünsel şeylerden bahsedilmesi söz konusudur. İfadeler olgu bireşimine uygundur. Atatürk tarafından alıcının betimlenen durumu algılamak farklı bir yönde düşünmemesi, verileni olduğu gibi görülemediği için olgu bireşimine uygun ifadeler kullanıldığı söylenebilir. Vurgu ve duygu oluşturma sözcük seçimi ve söz dizimi ile yapılmıştır.

“Terhis olunmuş, elinden alınmış, getirilmiş” sözcükleri Atatürk’ün bu eylemleri başkası tarafından yapıldığını deneyimlediğini gösterir. Yani bu eylemler “kıtaatın muharip efradının” kendi iradesiyle gerçekleşmemiştir. “Kıtaatın muharip efradının kıymeti harbiyeden mahrum birtakım kadrolar haline getirilmesi” ifadesi olumsuz bir dönüşümün deneyimlendiğini gösterir. Önceden kıymeti harbiyesi olan, yani gerçek bir savaş gücüne sahip olan askerî birlikler, mütarekeden sonra değersizleştirilmiş, o değer önceki sözcede açıklanan mütareke maddelerince

ellerinden alınmıştır. Bu da onları niteliği belli olmayan kadrolar durumuna düşürmüş, yani işlevsizleştirmiştir. Askerî birliklerin silahsızlandırılıp değersizleştirilmesi devleti ve milleti savunmasız bir duruma düşürür. Bu sözcenin de devlet ve milletin savunmasız kalmasının ortaya konmasıyla Millî Mücadele’yi haklı göstermeye yönelik olduğu anlaşılmaktadır. Devamında gelen “*Ordu, ismi var cismi yok bir halde.*” (s. 10) sözcisi de tıpkı bu sözcede olduğu gibi mevcut ordunun işlevinin kalmadığına dikkat çeker ve yeni bir gücün oluşturulmasıyla mücadele edilmesi gerekliliğini sezdirir.

Kumandanlar ve zâbitler, Harbi Umuminin bunca mihnet ve meşakkatleriyle yorgun, vatanın parçalanmakta olduğunu görmekle dilhun, gözleri önünde derinleşen karanlık felâket uçurumu kenarında dimağları çare, çarei halâs aramakla meşgul... (s. 10)

Sözce öncelikle “*Komutanlar ve subaylar I. Dünya Savaşı’nın birçok sıkıntı ve zorluğu nedeniyle yorgun, vatanın parçalandığını anladıkları için çok kederli, durumun giderek çok daha kötü bir hâl almasını görerek zihinlerinde kurtuluş için bir çözüm aramakla uğraşıyorlardı.*” şeklinde indirgenebilir. Son indirgemelerle sözce “*Komutanlar içinde bulunulan durumu kabullenmeyip bunun için çözüm yolu arıyordu.*” ifadesine dönüşür.

Yönelinenler *komutanlar, subaylar, I. Dünya Savaşı, vatanın parçalanması* olarak verilebilir. “Komutanlar” ve “subaylar” fenomenlerinin noeması “Osmanlı komutanları ve subayları” iken noesisleri “savaştan yorgun çıkmış, içinde bulunulan durumu kabullenmeyen olma” şeklindedir. “I. Dünya Savaşı” fenomeninin noesis “sıkıntı ve zorluğa sebep olma” iken “vatanın parçalanması” fenomeninin noesis ise “üzüntü verici olma”dır.

Birbirine sebep sonuç ilgisiyle bağlı olan sözceler tek bir sözcede verildiğinden ifade sinkategorematiktir. “Derinleşen karanlık felâket uçurumu” söz grubu olgu bireşimine uygun değildir. Çok üzücü bir durumun uçurumu olmaz. Kötü bir durumun duygusal etkisinin artırılması amacıyla böyle bir ifade kullanılmıştır.

Atatürk’e göre I. Dünya Savaşı’yla vatan topraklarının parçalanması, milletin esir düşmesi, devletin yöneticilerinin bu durumda elinin kolunun bağlanması ve

bunların yalnızca kendi canları ve malları derdine düşmeleri büyük sıkıntılara sebep olan “dilhun” edici, yani çok üzüntü verici durumlardır. Her geçen gün bu durumlara yenisinin eklenmesi “derinleşen” sözcüğüyle, durumun kötüleşmesi ve ne olacağı belirsiz bir hâl alması “karanlık” sözcüğüyle ifade edilmiştir. Atatürk’e göre bu üzüntülere sebep olan ve daha da kötüleşerek artan durumlar üzerinden düşüldüğünde insanı öldürebilecek bir uçurumla benzer niteliktedir çünkü bunların devam etmesi neticesinde Osmanlı Devleti ve Türk milleti yok olacaktır, yani bunlar nedeniyle ölecektir. Komutanlar ve subayların durum karşısında çare arıyor olmaları Atatürk tarafından askerin yüceltildiğini söylemeyi mümkün kılar. Kendisi de asker olan Atatürk, Türk askerinin vatanın parçalanmasını, milletin bağımsızlığını yitirmesini kabul etmediğini belirterek bunu vurgulamaktadır.

Bölümün Fenomenolojik Söylem Analizi’nin bütüncül bir değerlendirmesi:

Buraya kadar olan bölümde söylemi belirleyen ifadeleri bir araya toplayıp onlar üzerinde bir indirgeme yaparak anlatılmak istenenleri ve söylem unsurlarının katkılarını görmek mümkündür.

Bu bölümde *millet ve memleketi Harbi Umumiye sevk edenler kendi hayatları endişesine düşerek, memleketten fırar etmişler; kabine âciz, haysiyetsiz, cebîn, yalnız padişahın iradesine tâbi ve onunla beraber şahıslarını vikaye edebilecek herhangi bir vaziyete razı; saltanat ve hilâfet mevkiini işgal eden Vahdettin; şahsını ve yalnız tahtını temin edebileceğini tahayyül ettiği deni tedbirler; Osmanlı Devletinin temelleri çökmüş, ömrü tamam olmuştu; bir avuç Türkün barındığı bir ata yurdu; Osmanlı Devleti, onun istiklâli, padişah, halife, hükümet, bunlar hepsi medlûlü kalmamış birtakım bimana elfazdan ibaretti; ; hükümeti merkeziyenin esir ve âciz vaziyeti; hükümeti merkeziye deruhde ettiği mesuliyetin icabatını ifa edememektedir; bütün ricali devletin naümidî ve aciz içinde; hükümet, işgali, şayanı takbih bulmıyan bir siyaset mi takib ediyordu; işgal ve tecavüz karşısında, milletin muhafazai sükût ve sükûnet etmesi, işgalden mütehassis olmuş görünmemesi mi muvafıkı akıl ve siyaset idi; böyle sakim ve hayvanca bir düşünce, izmihlâl ve inkıraz uçurumuna kadar tekmelenmiş bir devlet; İstanbulun Düveli İtilâfiye ve bilhassa İngiliz kuvayi berriyesinin tahtı işgalinde ve kuvayi bahriyesinin tahtı muhasarasında olduğu;*

Kuvayi İnzibatiyesinin ecanip elinde ve muhtelit bir surette bulunduğu; millet yorgun ve fakir bir halde; farkında olmadığı halde başsız kalmış olan millet; millet, zulmet ve müphemiyet içinde tecelliyata muntazır; felâketin dehşet ve sıkletini idrake başlıyanlar, bulundukları muhit ve hissedebildikleri tesirata göre çarei halâs telâkki eyledikleri tedbirlere mütevessil; padişah ve halifenin hıyaneti; millet asırların kökleştirdiği dinî ve ananevi rabitalarla muti ve sadık: millet ve ordu çarei halâs düşünürken bu mevrus itiyadın sevkiyle kendinden evvel makamı muallâyı hilâfet ve saltanatın halâs ve masuniyetini düşünüyor; millet ve ordu halife ve padişahsız halâsın mânasını anlamak istidadında değil; bu akideye muhalif, rey ve içtihat izhar edeceklerin vay haline; hayat ve istiklâli milliye rahnedar eden işgal ve ilhak gibi hâdiseler; teessürat zaptolunamıyor; vatanın tamamıyeti, milletin istiklâli tehlikededir; memleketin vaziyeti, dakikadan dakikaya fenalaşıyor; bütün milletin başsız olarak zulmetler içinde kaldığı bir sırada; şedit yürümek ve en nihayet çok müşkül olan hedefe vâsıl olmak; millet, ancak devletlerin izmihlâl ve inkırazları hengâmelerinde tarihin kaydettiği, çok mühim ve hatarnak anları yaşıyordu; cihan, imtihan meydanıdır; Türk milleti, bunca asırlardan sonra yine bir imtihan, hem de en çetin bir imtihan karşısında, bulunduruluyordu; Osmanlı Devletinin dahil bulunduğu grup; Osmanlı ordusu her tarafta zedelenmiş; ordunun elinden esliha ve cepanesi alınmış ve alınmakta; mütarekeye dahil olur olmaz, kıtaatın muharip efradı terhis olunmuş, silâh ve cepanesi elinden alınmış, kıymeti harbiyeden mahrum birtakım kadrolar haline getirilmişti; kumandanlar ve zâbitler, Harbi Umuminin bunca mihnet ve meşakkatleriyle yorgun, vatanın parçalanmakta olduğunu görmekte dilhun, gözleri önünde derinleşen karanlık felâket ucurumu kenarında dimağları çare, çarei halâs aramakla meşgul ifadeleri söylemi belirlemiştir.

Bu ifadeler ve söylem bakımından bunlara karşılık gelen kavramlarla alt kavramlar Tablo 1’de gösterilmiştir:

Tablo 1: *Devletin, hükümetin, milletin ve ordunun durumu*

Söyleme etki eden ifadeler	Söylem bakımından ifadeye karşılık gelen kavram	Söylem bakımından ifadeye karşılık gelen alt kavram
<i>memleketin vaziyeti, dakikadan dakikaya fenalaşıyor</i>	Aciliyet vurgusu	Zamansal baskı
<i>şahsını ve yalnız tahtını temin edebileceğini tahayyül ettiği deni tedbirler</i>	Ahlaki bozukluk	Çıkarıcılık
<i>bir avuç Türkün barındığı bir ata yurdu</i>	Aidiyet	Sahip çıkma
<i>millet, zulmet ve müphemiyet içinde tecelliyata muntazır</i>	Belirsizlik	Bekleyiş
<i>Osmanlı Devletinin temelleri çökmüş, ömrü tamam olmuştu</i>	Çöküş	Son bulma
<i>izmihlâl ve inkıraz uçurumuna kadar tekmelenmiş bir devlet</i>	Çöküş	Sona gelme
<i>felâketin dehşet ve sıkletini idrake başlıyanlar, bulundukları muhit ve hissedebildikleri tesirata göre çarei halâs telâkki eyledikleri tedbirlere mütevessil</i>	Çözüm arayışı	Bütüncül olmayan çözümler

<i>İstanbulun Düveli İtilâfiye ve bilhassa İngiliz kuvayi berriyesinin tahtı işgalinde ve kuvayi bahriyesinin tahtı muhasarasında olduğu</i>	Dış müdahale	Egemenlik kaybı
<i>Kuvayi İnzibatiyesinin ecanip elinde ve muhtelit bir surette bulunduğu</i>	Dış müdahale	Gücün kontrolünün kaybı
<i>teessürat zaptolunamıyor</i>	Duygu yoğunluğu vurgusu	Üzüntü hissinin hakimliği
<i>böyle sakim ve hayvanca bir düşünce</i>	Düşüncenin reddi	Aşağılama
<i>bu akideye muhalif, rey ve içtihat izhar edeceklerin vay haline</i>	Farklı düşüncenin baskılanması	Sorgulamaya karşı tahammülsüzlük
<i>millet asırların kökleştirdiği dinî ve ananevi rabitalarla muti ve sadık</i>	Geleneğe bağlılık	Sorgulama eksikliği
<i>millet ve ordu çarei halâs düşünürken bu mevrus itiyadın sevkiyle kendinden evvel makamı muallâyı hilâfet ve saltanatın halâs ve masuniyetini düşünüyor</i>	Geleneksele sadakat	Sorgulama eksikliği
<i>millet ve ordu halife ve padişahsız halâsın mânasını anlamak istidadında değil</i>	Geleneksele sadakat	Bilinç eksikliği

<i>Osmanlı ordusu her tarafta zedelenmiş</i>	Güç kaybı	Askerî yapının bozulması
<i>ordunun elinden esliha ve cepanesi alınmış ve alınmakta</i>	Güç kaybı	Askerî yapının bozulması
<i>mütarekeye dahil olur olmaz, kıtaatın muharip efradı terhis olunmuş, silâh ve cepanesi elinden alınmış, kıymeti harbiyeden mahrum birtakım kadrolar haline getirilmişti</i>	Güç kaybı	Askerî yapının değersizleştirilmesi
<i>padişah ve halifenin hıyaneti</i>	İhanet	Güvenin sarsılması
<i>kabine âciz, haysiyetsiz, cebîn, yalnız padişahın iradesine tâbi ve onunla beraber şahıslarını vikaye edebilecek herhangi bir vaziyete razı</i>	İktidar eleştirisi	İrade yoksunluğu
<i>hükümeti merkeziyenin esir ve âciz vaziyeti</i>	İktidarın zayıflaması	Güçsüzlük
<i>Osmanlı Devleti, onun istiklâli, padişah, halife, hükümet, bunlar hepsi medlûlü kalmamış birtakım bimana elfazdan ibaretti</i>	Kurumsal çöküş	Geçerliliğini yitirme
<i>millet yorgun ve fakir bir halde</i>	Mağduriyet	Maddi ve manevi tükeniş

<i>saltanat ve hilâfet mevkiini işgal eden Vahdettin</i>	Meşruiyeti sorgulama	Gayrimeşru otorite
<i>hükümet, işgali, şayanı takbih bulmıyan bir siyaset mi takibediyordu</i>	Meşruiyeti sorgulama	Siyasi eleştiri
<i>farkında olmadığı halde başsız kalmış olan millet</i>	Otorite boşluğu	Farkındalık eksikliği
<i>bütün milletin başsız olarak zulmetler içinde kaldığı bir sırada</i>	Otorite boşluğu	Ortak mağduriyet
<i>işgal ve tecavüz karşısında, milletin muhafazai sükût ve sükûnet etmesi, işgalden mütehassis olmuş görünmemesi mi muvafıkı akıl ve siyaset idi</i>	Siyasi sorgulama	Direnişi meşru gösterme
<i>millet ve memleketi Harbi Umumiye sevk edenler kendi hayatları endişesine düşerek, memleketten fırar etmişler</i>	Suç tespiti	Sorumluluktan kaçış
<i>Türk milleti, bunca asırlardan sonra yine bir imtihan, hem de en çetin bir imtihan karşısında, bulunduruluyordu</i>	Tarihsel süreklilik vurgusu	Tarihsel kimliğin ve aidiyetin rolü
<i>cihan, imtihan meydanıdır</i>	Varoluşsal sınav vurgusu	Sorumluluk alma vurgusu
<i>hayat ve istiklâli milliyi rahnedar eden işgal ve ilhak gibi hâdiseler</i>	Varoluşsal tehlike	Mevcudiyet ve egemenliğin tehdidi

<i>vatanın tamamıyeti, milletin istiklâli tehlikededir</i>	Varoluşsal tehlike	Mevcudiyet ve egemenliğin tehdidi
<i>millet, ancak devletlerin izmihlâl ve inkırazları hengâmelerinde tarihin kaydettiği, çok mühim ve hatarnak anları yaşıyordu</i>	Varoluşsal tehlike	Devletin çöküşü
<i>kumandanlar ve zâbitler, Harbi Umuminin bunca mihnet ve meşakkatleriyle yorgun, vatanın parçalanmakta olduğunu görmekle dilhun, gözleri önünde derinleşen karanlık felâket uçurumu kenarında dimağları çare, çarei halâs aramakla meşgul</i>	Varoluşsal tehlike	Çözüm arayışı
<i>hükümeti merkeziye deruhde ettiği mesuliyetin icabatını ifa edememektedir</i>	Yetersizlik	Görev ihmali
<i>bütün ricali devletin naümidî ve aciz içinde</i>	Yetersizlik	Umutsuzluk
<i>şedit yürümek ve en nihayet çok müşkül olan hedefe vâsıl olmak</i>	Zorlu mücadele vurgusu	Kararlılığın gerekliliği

Buradaki ifade, kavram ve alt kavramlar üzerinde tekrar indirgeme yapıldığında “kriz durumu, çöküş, varoluş endişesi, toplumsal bilinç, mücadele ve çözüm arayışı” fenomenlerine ulaşılır.

Kriz durumu fenomeni “millet ve memleketi harbi umumiye sevk edenler kendi hayatları endişesine düşerek, memleketten firar etmişler; kabine âciz, haysiyetsiz, cebîn, yalnız padişahın iradesine tâbi ve onunla beraber şahıslarını vikaye edebilecek herhangi bir vaziyete razı; saltanat ve hilâfet mevkiini işgal eden Vahdetin; şahsını ve yalnız tahtını temin edebileceğini tahayyül ettiği deni tedbirler; Osmanlı Devleti, onun istiklâli, padişah, halife, hükümet, bunlar hepsi medlûlü kalmamış birtakım bimana elfazdan ibaretti; hükümeti merkeziyenin esir ve âciz vaziyeti, hükümeti merkeziye deruhde ettiği mesuliyetin icabatını ifa edememektedir; bütün ricali devletin naümidî ve aciz içinde; padişah ve halifenin hıyaneti” ifadeleriyle görünüşe gelmiştir. Bu ifadelerden krizin “iktidar” ve “meşruiyet” şeklinde iki taraflı gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Mustafa Kemal Atatürk tarafından iktidar “yetersiz, sorumluluktan kaçıp bunu yerine getirmeyen” şeklinde deneyimlenirken bunun sonucu olarak bir otorite boşluğunun ve meşruiyet krizinin ortaya çıktığını söylemek mümkündür. İktidarda olanların kendi çıkarlarını ön planda tutup buna göre hareket etmeleri nedeniyle otorite zayıflamış ve çöküş haline geçmiştir. Bunun da beraberinde meşruiyet krizini getirdiği görülür.

Çöküş fenomeninin görünüşe gelmesi “Osmanlı Devletinin temelleri çökmüş, ömrü tamam olmuştu; izmihlâl ve inkıraz uçurumuna kadar tekmelenmiş bir devlet, İstanbulun Düveli İtilâfiye ve bilhassa İngiliz kuvayi berriyesinin tahtı işgalinde ve kuvayi bahriyesinin tahtı muhasarasında olduğu; Kuvayi İnzibatiyesinin ecanip elinde ve muhtelit bir surette bulunduğu; Osmanlı ordusu her tarafta zedelenmiş; ordunun elinden esliha ve cepanesi alınmış ve alınmakta; mütarekeye dahil olur olmaz, kıtaatın muharip efradı terhis olunmuş, silâh ve cepanesi elinden alınmış, kıymeti harbiyeden mahrum birtakım kadrolar haline getirilmişti” ifadeleriyle olmuştur. Buna göre devlet ve ordu fiili olarak işlevsiz hâle getirilmiştir. Devletin işlevsiz hâle getirilmesinde iktidarın da etkisi olduğu vurgusu önceki fenomenin analizinden anlaşılmaktadır. Bunun dışında Atatürk tarafından yabancıların, özellikle İngilizlerin etkisine vurgu yapılmaktadır. Bu da hükümetçe İngiliz himayesinin istenmesi durumuna dayandırılabilir ve böylece bir eleştiri yapıldığı söylenebilir. Ordunun işlevsiz hâle getirilmesi ise devletin yanlış tutum ve politikasının sonucunda imzalanan ateşkes anlaşmasının, yani Mondros Mütarekesi’nin sonucunda dış müdahalenin sebep olduğu

bir durum olarak ortaya konmuştur. Böylece, tarihsel ve siyasi bakımdan bir devletin çöküşünün ağırlığının söylemle yansıtıldığı görülür.

Varoluş endişesi fenomeni “hayat ve istiklâli milliyi rahnedar eden işgal ve ilhak gibi hâdiseler; vatanın tamamıyeti, milletin istiklâli tehlikededir; memleketin vaziyeti, dakikadan dakikaya fenalaşıyor; millet yorgun ve fakir bir halde; farkında olmadığı halde başsız kalmış olan millet, millet, zulmet ve müphemiyet içinde tecelliyata muntazır; bütün milletin başsız olarak zulmetler içinde kaldığı bir sırada; millet, ancak devletlerin izmihlâl ve inkırazları hengâmelerinde tarihin kaydettiği, çok mühim ve hatarnak anları yaşıyordu; kumandanlar ve zâbitler, harbi umuminin bunca mihnet ve meşakkatleriyle yorgun, vatanın parçalanmakta olduğunu görmekle dilhun, gözleri önünde derinleşen karanlık felâket uçurumu kenarında dimağları çare, çarei halâs aramakla meşgul” ifadeleriyle görünüşe gelir. Atatürk için varoluş endişesinin vatan ve millete dayandığı anlaşılmaktadır. Başka bir deyişle varoluş endişesi fenomeni de iki yönlüdür: vatanın varoluşu, milletin varoluşu. Bunlara bağlı olarak da egemenliğin varoluşunun ortaya çıktığı söylenebilir. Millî varlığın tehlikede olduğu açıkça dile getirilir. Bu tehlikenin bahsi geçen zaman diliminde giderek arttığı vurgulanır. Atatürk’e göre tehlike durumu milleti endişelendirmekte ve mağdur etmektedir. Bu da hem vatanın hem de milletin ve onun egemenliğinin tehlikeye düşmesine sebebiyet verir. Dolayısıyla varoluşsal tehditle ilgili endişenin alıcının bilincinde üst seviyede kurulduğunu söylemek mümkündür. Bu tehdidin vurgulanmasıyla, harekete geçişin buna karşı olduğunun ifade edildiği söylenebilir.

Buraya kadar olan fenomenlerin Atatürk’ün bir durum tablosu çizmesine hizmet ettiği görülmektedir. Ortaya konan kriz, çöküş, bilinçsizlik hâli düzeltilmesi gereken birer bozukluk olarak sunulmuştur. Atatürk’ün bu sunumla Millî Mücadele’nin gerekliliğini ve meşruluğunu vurgulamayı amaçladığı söylenebilir.

Toplumsal bilinç fenomeninin “bir avuç Türkün barındığı bir ata yurdu; millet asırların kökleştirdiği dinî ve ananevi rabıtalara muti ve sadık; millet ve ordu çarei halâs düşünürken bu mevrus itiyadın sevgiyle kendinden evvel makamı muallâyı hilâfet ve saltanatın halâs ve masuniyetini düşünüyor; millet ve ordu halife ve padişahsız halâsın mânasını anlamak istidadında değil; bu akideye muhalif, rey ve içtihat izhar edeceklerin vay haline” ifadeleriyle görünüşe geldiği anlaşılmaktadır.

Atatürk tarafından milletin I. Dünya Savaşı sonrasında içinde bulunulan zor durum karşısında kolektif bilinç yapısının özünde “geleneğe bağlılık” olduğu ifade edilmektedir. Millet henüz köklü bir değişim ve dönüşümü idrak edebilecek bilişsel olgunlukta görülmemektedir. Bunun milleti o olgunluğa ulaştıracak bir kişi veya yapının gerekliliğine işaret ettiği söylenebilir. “Bir avuç Türkün barındığı ata yurdu” ifadesi Atatürk’ün tarihsel bağlılık ve aidiyet duygusunu gösterir fakat bu bağlılığın körü körüne olmadığı, millî varlığın korunmasına yönelik olduğu, dönüşümün bu varlığın korunmasıyla olacağı anlaşılır. Bu, geleneğe bilinçsizce bağlılık değil, farkındalık dolu bir bağlılık olarak sunulmuştur.

Mücadele ve çözüm arayışı fenomeninin görünüşe gelmesi ise “şedit yürümek ve en nihayet çok müşkül olan hedefe vâsıl olmak; cihan, imtihan meydanıdır; türk milleti, bunca asırlardan sonra yine bir imtihan, hem de en çetin bir imtihan karşısında, bulunduruluyordu; felâketin dehşet ve sıkletini idrake başlayanlar, bulundukları muhit ve hissedebildikleri tesirata göre çarei halâs telâkki eyledikleri tedbirlere mütevessil; kumandanlar ve zâbitler, harbi umuminin bunca mihnet ve meşakkatleriyle yorgun, vatanın parçalanmakta olduğunu görmekle dilhun, gözleri önünde derinleşen karanlık felâket uçurumu kenarında dimağları çare, çarei halâs aramakla meşgul” ifadeleriyle olur. Varoluşsal tehlikeler karşısında çözüm yolları arandığı fakat “bulundukları muhit ve hissedebildikleri tesirata göre” ifadesinden anlaşıldığı üzere bunların Atatürk tarafından yetersiz görüldüğü söylenebilir. Varoluş sınavı karşısında verilecek mücadelenin güç, yani zorluklarla dolu olduğu fakat “çarenin” varlığı vurgulanır. Atatürk’e göre başkalarının dile getirdiği kurtuluş yolları eksik, yetersiz olsa da Millî Mücadele’nin bu durumdan çıkmanın doğru ve tam yolu olarak kurulmasının bir adımının buradaki söylemle atıldığını söylemek mümkündür.

Tüm fenomenler ve bunların analizi yeniden değerlendirildiğinde fenomenlerin ortak bir deneyimlenme tarzına, yani noesise sahip olduğu anlaşılır: “farkında olma”

Atatürk tarafından yeni bir devlet kurulduktan ve birçok inkılap gerçekleştirildikten sonra dile getirilen bu ifadeler, “farkında olma edimiyle yaklaşan” bir özneyi kurar. Eleştirel bir yaklaşıma, tarihsel bilince sahip özne konumunda bulunan Atatürk’ün bu nitelikleri vasıtasıyla o gün içinde bulunulan durumun tüm

yönlerinin farkında olduğu, bu sayede doğru analizi yaparak isabetli bir çözüm yoluna gittiği ifade edilebilir. Diğer bir deyişle, Atatürk tarafından hem mevcut durumun tespiti hem de bunu değiştirmenin gerekliliği ortaya konmuştur.

Bölümde geçen sözcelerin genellikle sinkategorematik ve olgu bireşimine uygun olduğu görülür. Sinkategorematik sözceler az sözcede birden fazla bildirimin yapılmasını sağlamaktadır. Genel olarak olgu bireşimine uygun ifadelerin kullanılmasının bir durum tespiti yapılmasından kaynaklandığı söylenebilir.

Düşmanın durumu

İtilâf Devletleri, mütareke ahkâmına riayete lüzum görmüyorlar. Birer vesile ile, İtilâf donanmaları ve askerleri İstanbulda. (s. 1)

Sözceler “İtilaf devletleri ateşkes anlaşmasının şartlarına uymayıp İstanbul’u fiilen işgal ettiler” biçiminde indirgenebilir.

İtilaf devletleri ve İstanbul’un işgali yönelinen fenomenler olarak verilebilir. “İtilaf Devletleri” fenomeninin noesisleri “işgalci, gerekene uymayan olma” iken “İstanbul’un işgali” fenomeninin noesis “haksız yere gerçekleşme inancı” şeklinde ifade edilebilir.

İlk sözcede “mütareke ahkâmına riayet etme” ve “lüzum görme” olguları birbirlerine bağımlı olarak sözcenin bütünündeki anlamı verdiğinden ifade sinkategorematiktir. İkinci sözce ise kategorematik görünür fakat anlam bakımından birinci sözcenin sonucu gibi olduğundan onu da sinkategorematik kabul etmek gerekir.

Mustafa Kemal Atatürk, İtilâf Devletleri’nin Mondros Mütarekesi’ni ve boğazlarda bulunan mayınları bahane ederek Çanakkale Boğazı’nı geçip İstanbul’a gelmelerini “birer vesile” olarak aktarır. Bunlar vesile, yani bahanedir; asıl sebebi gizleyen şeylerdir. “Riayet ve lüzum görmeme” ifadesi de mütareke hükümlerine bilinçli bir şekilde uyulmadığını göstermektedir. Asıl sebep devletin başkentini, kendileri tarafından asırlardır önemli görülen fakat Osmanlı’nın elinde bulunan İstanbul’u alabilmektir. Bunların gerçek amaç için bahane olduğunu açıkça gösteren şey bağlamdan çekilip alınabilir. Belirtilenler bahanedir çünkü ateşkes kararlarına aykırı olarak 61 parça savaş gemisinden oluşan donanma İstanbul sularına demir atarken bir yandan da 11 savaş gemisinden oluşan Yunan zırhlısı Boğaz’dan girer

(Afyoncu, 2009: IX). Mayın temizleme veya işgal amaçlı olmayan herhangi bir sebeple bu sayıda savaş gemisinin gelmesi mantığa ve mevcut duruma aykırıdır. İleri sürülen bahanelerin birtakım nedenlere bağlanmasının işgali meşrulaştırmak için olduğunu algısının kurulduğu söylenebilir. Üstelik başkent hem denizden hem karadan kuşatıldığı ifade edilmesi Osmanlı egemenliğinin sona ermiş olduğu mesajını da verir. Bu, yeni egemenliğe zemin hazırlandığını söylemeyi mümkün kılar.

Her tarafta, ecnebi zabıt ve memurları ve hususi adamlar faaliyette. (s.1-2)

Sözceyi “Yabancıların görevlileri memleketin her yerinde aktif şekilde çalışıyor” olarak indirgemek mümkündür. Sözcenin son indirgemeyeyle “Memleket savaşız işgal altında.” ifadesine ulaşılır.

Yönelinen fenomen *dolaylı işgal*dir. Bu fenomenin noesisleri “farkında olma ve rahatsızlık duyma” olarak verilebilir.

Anlamı tek başına taşıyan bir ifade olduğundan sözce kategoremattir. İfadeler de olgu bireşimine uygundur. Sözcenin söylem bakımından etkili olmasını sağlayan söz dizimi olmuştur. Geniş zamanlı, isim soylu sözcükle bitiriş belirsiz bir süreklilik anlamı katarak gerilim yaratmıştır.

Memleketin her bölgesinde yabancıların askerlerinin, memurlarının ve özel olarak görevlendirilip gelmiş kişilerinin memleket içinde kendi çıkarlarını gerçekleştirmek için çalıştıkları bu kategoremattik ifade ile ortaya konmuştur. Yabancı subay ve memurlarla beraber “hususi adamların” da faaliyette olması memleketin her yerinin açık veya gizli olarak, savaş olmasa da fiilî şekilde işgal altında olduğu algısını kurmaya yöneliktir. Bu özellikler “her tarafta” ifadesiyle “faaliyette” ifadesinin bir araya gelip “kuşatmaya yönelik bir çalışma” anlamını doğurmasından çıkarılmaktadır. “Ecnebi” ifadesinin kullanımı bu kuşatmanın “öteki” tarafından gerçekleştirildiğini gösterir. Bu da alıcıyı bir “düşmana” götürür. Böylece tehdidin görünür kılındığı söylenebilir. Durumun farkında olduğunu belirten Atatürk tarafından bu duruma karşı gerçekleştirilenlerin haklılığının sezdirildiği anlaşılmaktadır.

Bundan başka, memleketin her tarafında, anasırı Hristiyanıye hafı, celi, hususi emel ve maksatlarının temini istihsaline, devletin bir an evvel, çökmesine sarfı mesai ediyorlar. (s. 2)

Sözce görünüşlerinden soyulduğunda “*Gayrimüslimler, özellikle Hristiyanlar, devletin en kısa zamanda çökmesi amacıyla her yerde açık veya gizli şekilde çalışıyor.*” ifadesine ulaşılır.

Yönelinen fenomen *gayrimüslimlerin faaliyetleri* olarak verilebilir. Bunun noesisleri “endişe verme, harekete geçirme” şeklinde ifade edilebilir.

Bu ifade sinkategorematiktir. Hristiyanlık dinine inanan toplulukların birden fazla amacı vardır ve sözce, bunların bir araya gelmesiyle anlamını kazanmıştır. Devletin çökmesi de anasırı Hristiyanıyenin gizli veya açık amaçlarını, isteklerini gerçekleştirmesiyle olacaktır. “Devletin çökmesi” olgu bireşimine uygun bir ifade değildir. “Çökme” dış dünyada gerçekliği bulunan bir varlığın olduğu seviyeden aşağı doğru inmesidir. Bu gerçek varlık olmayan devlet için geçerli olamaz. Devletin güçsüzleşmesi ve yok olmaya yakın hâle gelmesi bu ifadeyle etkili bir anlatıma kavuşturulmak istenmiştir.

“Anasırı Hristiyanıyenin devletin çökmesine sarfı mesai etmesi” bir iç tehdit algısı oluşturur. Devletin unsurlarından biri onun çökmesine uğraşmaktadır. “Hafî, celi, hususi emel ve maksatlar” söz grubuyla bu tehdidin çok boyutlu olduğu vurgulanır. Bu da karşı bir eylemin gerektiği algısının kurulduğunu söylemeyi mümkün kılar. Osmanlı Devleti dış dünyada topraklarıyla beraber olduğu seviyeden aşağı inmez ama Atatürk tarafından Osmanlı’nın güç kaybetmesi, yabancı devletlere bağımlı hâle gelmesi, topraklarının işgal edilmesi ve bir kısım toprağını kaybetmesi, çeşitli milletlerden ve dinlerden insanlar tarafından parçalanmak istenmesi, yöneticilerinin memleketi kurtarmak yerine kendilerini kurtarmakla ilgilenmesi durumları, altı yüz yıldır dünyaya hükmetmiş devletin sahip olduğu güçlü görüntüyü kaybedip kendini bile koruyamayan, muhtaç bir duruma geçmesi olarak ifade edilebilir. Bu da onun düşünsel boyutta olduğu seviyeden aşağı inmesi, yani “çöküşüdür”. Bu çöküşü gerçekleştirmek için çabalayan Hristiyan unsur “hain” olarak gösterilirken bunlara karşı tehdit almanın gerekliliğinin söylemle ön plana çıkarıldığı, dolayısıyla Millî Mücadele’nin gerçekleşmesinde bir haklı sebep ortaya konmaya çalışıldığı ifade edilebilir.

Muhasım devletler Osmanlı devlet ve memleketine maddeten ve mânen tecavüz halinde; imha ve taksime karar vermişler. (s. 10)

Sözceyi “*Düşman devletlerin Osmanlı’yı yok etmesi yalnız savaşıyla değil; her yolla gerçekleştirilmeye çalışılıyor.*” olarak indirgemek mümkündür. Son indirgemeyle sözcenin “*Düşmanın yok edici faaliyetini sonlandırmak gerekir.*” sözcesine dönüştüğü söylenebilir.

Sözcede yönelinen fenomenler *düşmanın yok edici faaliyetleri* ve *Osmanlı’nın durumu* şeklinde verilebilir. “Düşmanın yok edici faaliyetleri” fenomeninin noeması “yok edici faaliyetler” iken noesisleri “tehdit olarak görülme, engellenmesi gereken olma”dır. Yani Atatürk’ün bilincinde bu fenomen tehdit ve engellenmesi gerekme edimleriyle işlenmektedir.

Bu ifade sinkategorematiktir çünkü birden fazla eylem var ve bu eylemlerin yöneldiği varlık aynı: Osmanlı Devleti. Eylemlerin ikisini de muhasım devletler gerçekleştirmekte ve bu eylemler arasında bir amaç sonuç ilişkisi mevcuttur; biri olmadan diğeri bütün sözcedeki anlamı tek başına veremez.

“Muhasım devletlere” bağlam gereği bir görünüş giydirilirse bunlar, İtilâf Devletleri’dir. Osmanlı’nın hem siyasî bakımdan örgütlü toplumsal yapısına hem de bu yapının yönetiminde bulunan topraklarına karşı zarar verme amaçlı bir harekete geçme söz konusudur. Bu harekete geçme hem fiziki bakımdan toprakların parçalanması, insanların öldürülmesi biçiminde hem de bu devletin vatandaşlarına kötü muamele edip yıpratarak duygusal yönde gerçekleşir. Bundaki amaç siyasî bakımdan örgütlü yapıyı yok etmek ve onun yönetimindeki toprakları parçalayarak kendi sahiplikleri altına almaktır. Başka bir deyişle “devlet ve memleketler” ifadesi de düşünüldüğünde sadece iktidarın değil, örgütlü yapının ve kültürel varlığın bütününe tehlikede olduğu anlaşılmaktadır. Tecavüz, yapılan saldırının ciddiyetini ortaya koymak için güçlü bir sözcük olarak değerlendirilebilir. Bu tecavüzün “madden ve mânen” olması askerî saldırıyla beraber millî ve dinî değerlere de bir saldırı olduğunu söylemeyi mümkün kılar. Bu durumda söylemle bu çok boyutlu tehdit karşısında verilecek mücadelenin haklı ve meşru olarak kurulmaya çalışıldığı görülür.

Maarifi umumiyenin neşri tamiminden maksat nedir? Vehleten hatırıma gelen, memleketin her tarafında Amerikan mekteplerinin tesisidir. Çünkü daha şimdiden yalnız Sivasta yirmi beş kadar müessese ihdas etmişlerdir ki, yalnız bir tanesinde bin beş yüz kadar Ermeni talebe vardır. (s.92)

Sözceler öncelikle “Genel eğitimin yaygınlaştırılması söylemiyle kastedilen konusunda aklımıza ilk gelen çok kısa bir sürede memleketin merkeze en uzak yerlerinden biri olan şehirde bile Amerikan okullarının açılması ve bunlarda azınlık bir milletin öğrenci sayısının düşünülenden çok daha fazla olmasıdır.” biçiminde görüşlerinden soyulabilir. Sözcelerin son indirgemelerle “Eğitimin yaygınlaştırılması bahanesiyle yabancıların okullarında azınlıkların çocuklarının düşmanlaştırılmasına yönelik faaliyetler yürütülmektedir.” ifadesine dönüştüğü söylenebilir.

Yönelinen fenomenler genel eğitimin yaygınlaştırılması, Amerikan okullarında azınlıkların eğitilmesi olarak verilebilir. “Genel eğitimin yaygınlaştırılması” fenomeninin noesisi “bahane olma”dır. “Amerikan okullarında azınlıkların eğitilmesi” fenomeninin noesisleri ise “zarar verici görme, kabul etmeme, karşı çıkma” şeklinde ifade edilebilir.

İlk sözce kategoremantik, diğer iki sözce sinkategorematiktir. İki ve üçüncü sözcenin ilkinde cevap niteliğinde olması aralarında anlamsal bağ kurar. Sinkategoremantik olan sözcelerin ikisinde de olgular birbirini açıklayacak, örneklendirecek biçimde bir araya getirilmiştir. Sözcelerde sözcük düzeyinde de sinkategoremantik ifadeler vardır. “Her, çünkü, daha, şimdiden, yalnız, ki, bir” sözcükleri tek başına anlamı taşıyan ifadeler olmasalar da anlamın nasıl kurulduğunu ve nasıl aktarıldığını belirlemektedir. Örneğin; “çünkü” tek başına kesin bir anlama sahip değildir. Yalnızca kullanıldığı yerde sebep sonuç ilgisi kuracağı anlaşılmaktadır. “Her” de bir bütünlüğü gösterecektir ama neyin bütünü ya da bütünlüğü olduğu ancak sözce içinde diğer sözcelerle açığa çıkar. İfadeler olgu bireşimine uygundur. Anlamı vermek için aynı kategoriye ait sözeler yeterli görülmüştür. Bu da mevcut durumun doğrudan bir betimlemesinin yapılmasındandır. Söylemdeki etkililik sözcük seçimleri ve söz dizimiyle yapılmıştır.

Amerikan mandasına girilmesi konusunda Kafkas Kumandanı Vekili Arif Bey’in telgrafında, Amerikan temsilcisiyle görüşüldüğü ve onların bazı şartları dahilinde mandaterlik için başvurulması gerektiği belirtilir. Bu maddelerden “Maarifi umumiyenin neşri ve tamimi” ifadesine Atatürk’ün cevabı bu sözcüktür (Nutuk I, 1951: 89-92). Tam bağımsızlık ve toprakların tamamının korunmasını isteyen Atatürk için

manda zaten kabul edilebilir değildir. Amerikalıların memleketin her yerinde, Sivas'ta bile yirmiyi aşkın okullarının olması, bu okullarda da devletin doğusunda kendisine bir devlet kurmak isteyen Ermeni öğrencilerin sayısının şaşılacak derecede fazla olması “yalnız bir tanesinde” söz grubundan anlaşılmaktadır ve bu, kabul edilebilir değildir.

İlk sözcenin soru cümlesi olması cevabı bilinen bir şeyin alıcının bilincinde sorgulanmasına yöneliktir ve bu sözceyle “genel eğitimin yaygınlaştırılması” isteğinin ardında farklı, zarar verici niyetler olduğu; bunun bir bahane olarak kullanıldığı sezdirilmektedir. İlk akla gelenin Amerikan mektepleri olması bunun bir tehlike oluşturduğunun ilk izlenimi verilir ve ardından bu durum bir gerekçeyle desteklenir. “Yalnız Sıvasta” ifadesi, devletin merkezinden görece şekilde uzak bir konumda dahi Amerikanların okul açmasının Atatürk tarafından eğitim amacı gütmeyen bir hareket olarak algılandığını pekiştirir. Sonrasında azınlık milletlerden olan Ermenilerin bu kurumlarda yetiştirildiği sayısal verilerle desteklenerek ortaya konur. Bu veriler olması muhtemel sayıların çok üzerinde olarak sunulur ve böylece bu kurumların niyetinin ve işlevinin memlekete zarar verici olduğu işaret edilir. Bunlardan yola çıkılarak söylenmek istenenin “Amerikanlar Ermenileri memleket üzerindeki yıkıcı faaliyetleri amacıyla yetiştiriyorlar, anlayın” olduğu söylenebilir. Dolayısıyla buradaki söylemle dış destekli bir iç tehdidin tespit edilip sunulduğu, buna karşı uyarıda bulunulduğu ve buna karşı harekete geçirmenin amaçlandığı görülür.

Matbuatı ecnebi sansüründen kurtarınız. (s.207)

Bu sözce indirgendığında “*Basın özgür değildir*” biçimine dönüşür.

Yönelinen bilinç nesnesi “basın” iken noesis “baskı altında görme, kurtarılmasını isteme”dir.

Ali Rıza Paşa'dan talep edilenlerden biri olan bu sözce kategoremattir. Atatürk bir hatip olarak kısa, açık ve anlaşılır ifadeleri durum tespiti veya taleplerinde kullanmanın etkililiğinden faydalanır. Böyle ifadeler tek bir eylemi içerse de ortaya koydukları daha fazlasıdır. Yani bu sözce özlüdür. Osmanlı basını üzerinde düşman devletlerin sansür uyguladığı, bu sansürün zarar verici olduğu, kaldırılması gerektiği ve bunun talep edildiği tek yargılı kategoremattik bir ifadeyle aktarılmıştır.

Millî Mücadele yıllarında özellikle İstanbul basınının Kuvayi Milliye, Atatürk, TBMM, Millî Mücadele konularında yazmasına işgalci devletler ve hükümet tarafından uygulanan sansürün (Güner, 1998: 92) hükümet tarafından kaldırılması Atatürk tarafından bu sözce ile talep edilir. Tehlikede, kötü durumda olan şeyler kurtarılır. Demek ki matbuat da tehlikededir, zarar görmektedir. Bu zarar, matbuat yoluyla milletin bilinçlenmesinin engellenmesidir. Bu engel ortadan kaldırılması gereken bir şey olarak deneyimlenir. Burada söylemin milliyetçi ve bağımsızlığa yönelik olduğunu söylemek mümkündür çünkü basın özgür değilse bir bağımlılık söz konusudur ve bu bağımlılığın nedeni yabancılar, yani bizden olmayanlardır. Basının özgürlüğü bağımsızlığı ve dolayısıyla milletin farkındalığını sağlayacak bir araçtır.

Düveli Mütelifenin her biri âzami menfaatini, umum Türkiyede, temin etmek gayesindedir. (s.355)

Sözceyi “Türkiye, İtilaf Devletleri’nin çıkarlarını tatmin etme yeri hâline gelmiştir” şeklinde indirgemek mümkündür.

Yönelinen fenomen Türkiye’nin İtilaf Devletleri’nin çıkarlarını tatmin etme yeri haline gelmesidir. Bu fenomenin noesisleri “kaygı verme, tehlikeli olma” şeklinde ifade edilebilir.

Bu sözce “bir temin etme durumu” ve “bu temin etmeyi amaçlama” ifadelerinin bir araya gelmesiyle anlamını kazandığından ve bunlar teker teker sözcenin tamamının anlamını veremediğinden sinkategorematiktir. Durum tespiti yapılan bu sözcede ifadeler olgu bireşimine uygundur.

İtilaf Devletleri’nin her birinin Osmanlı Devleti üzerindeki büyük emeli başkadır. Memleketin paylaşılmasıyla ilgili konferanslarda ve anlaşmalarda bu emellerin çakıştığı dahi olur. I. Dünya Savaşı sonrasında ateşkes ya da barış antlaşması imzalanması bu devletlerin emelleri doğrultusundadır. Maksat savaşı sona erdirip barışmak değil, bu emelleri gerçekleştirmektir. Millî Mücadele verilmesinin nedeni de buna engel olmaktır. Atatürk’ün burada bir tehlike durumunu ortaya koyup buna karşı verilen mücadeleyi haklı ve meşru kılmaya çalıştığını söylemek mümkündür.

İngilizlerin, Harbiye Nazırının ve Erkânıharbiyei Umumiye Reisinin tebdilini talebetmeleri, devletin istiklâli siyasisine kati bir tecavüzdür. (s.366)

Sözce görünüşlerinden soyulduğunda öncelikle “İngilizlerin Osmanlı’nın devlet görevlilerinin değiştirilmesini talep etmesi bağımsızlığa kesin bir saldırdır” ifadesine ulaşılır. Sözcenin son olarak “Yabancı devletler iç işlerimize karışıyordu.” ifadesine dönüştüğü söylenebilir.

Yönelinen fenomenler *yabancı devletler ve bağımsızlığa saldırılması* olarak verilebilir.

“Tecavüz” “direnmeyi” de beraberinde getiren bir ifadedir.

Sinkategorematik olan bu sözcede farklı eylemleri içeren ifadelerden biri özne, diğeri yüklem konumunda kullanılmıştır. Bu sayede biri diğerrinin tamamlayıcısı olmuştur. Üstelik kati bir tecavüzün nedeni, tebdil talebidir. Yani örtük bir neden sonuç ilişkisi de kurulmuştur. “Devletin istiklâli siyasisine kati bir tecavüz” söz grubu olgu bireşimine uygun değildir. Osmanlı Devleti’nin geleceğine zarar verecek değişiklik talebi gerçek varlık kategorisinde düşünülerek somutlaştırılmış ve okuyucu için hem durum hem de verdiği zarar daha anlaşılır kılınmak istenmiştir.

Osmanlı Devleti’nin askerî egemenliğine bir müdahale söz konusudur v ebu “tecavüz” gibi keskin bir ifadeyle dile getirilir. Böylece alıcı üzerindeki duygusal etkinin artmasının amaçlandığı söylenebilir. Tecavüz “kati”dir. Yani müdahalenin bir tecavüz olduğuna dair şüpheye yer yoktur. İngilizler bunu hükümete kabul ettirecek olsalar da Atatürk için bunun bir saldırı olduğu “katidir” ve buna karşı harekete geçilmesi de bir gerekliliktir. Devletin iç işlerine müdahale edilmesi kabul edilemez bir durum olarak sunulur. Dolayısıyla buna karşı mücadele etmenin meşru bir durum olarak işaret edildiği söylenebilir. Dış müdahalenin reddi Atatürk tarafından milliyetçi bir tutumu da gösterir.

Ecnebi kuvvetleriyle birleşen Ermeniler, top ve mitralyözlerle Maraş gibi kadim bir İslâm beldesini hâk ile yeksan eylemişlerdi. Binlerce âciz ve mâsum valide ve çocukları kahrü imha eylemişlerdi. Tarihte emsali namesbuk olan bu vahşetin faili Ermenilerdi. Müslümanlar ancak muhafazai namus ve hayat kaydiyle mukavemet ve müdafaada bulunmuşlardı. (s.381)

Bu sözceler indirgendiğinde ilk olarak “Ermeniler düşman kuvvetlerine yardım ederek tarihsel bir yapısı bulunan Maraş’ta yıkıma ve katliama sebep olmuş,

Müslümanlarsa bu durum karşısında sadece kendini savunmuştur.” ifadesine ulaşılır. Son indirgemelerle sözcelerin “Dış tehdide içeriden verilen destekle gerçekleştirilen yıkım ve katliama Müslümanların verdiği zarar verici olma değil, kendini savunmadır.” ifadesine dönüştüğü söylenebilir.

Yönelinenler *Ermeniler, Maraş'taki yıkım ve katliam, Müslümanların kendini savunması* olarak verilebilir. “Ermeniler” fenomeninin noesisleri “ihanet eden, yıkım ve katliam yapan olarak görme”dir. “Maraş'taki yıkım ve katliam” fenomeninin noesisleri “üzülme, engellenmesi gerekme” iken “Müslümanların kendini savunması” fenomeninin noesis “onurlu davranış olarak görme” şeklinde ifade edilebilir.

Sözceler sinkategoremattiktir. Birbirini tetikleyen, aralarında öncelik sonralık ilişkisi olan ifadelerin birbirine bağımlı bir şekilde verilmesi, anlatımdaki bu ilişkilerin daha iyi anlaşılmasını ve derin anlamlılığı mümkün kılar. İfadeler olgu bireşimine uygundur. Bu da anlatılanlar için seçilen ifadelerin gösterim gücü açısından yeterli olduğunu gösterir.

Millî Mücadele yıllarında İtilâf Devletleri'yle birleşip kendilerine pay almaya çalışan milletler vardır. Ermeniler bunlardandır. “Ecnebi” yabancı, başka millettendir. Atatürk'ün “ecnebi kuvvetleriyle birleşen” ifadesini kullanmasına bakılarak Osmanlı sınırları içinde yaşayan Ermenileri ecnebi, daha doğrusu “öteki” olarak görmediği ifade edilebilir çünkü Ermeniler, azınlık olarak Osmanlı Devleti'nin içinde yaşayan bir unsurdur. Bu durumda dış tehdidin iç tehditle birleştiği, iç unsurun ihanet ettiği algısının kurulduğunu söylemek mümkündür. Ermenilerin saldırılarıyla yok olanlar “İslâm beldesi, âciz ve mâsum valideler, çocuklar”dır. Yani onlar kendilerine kötülük edenlerle ya da aynı dine inananlarla savaşmamış, zararsız insanlara “emsali namesbuk” şeyler yapmışlardır. Yani Ermeniler güç dengesini önemsememiş, savunmasız ve güçsüzleri hedef almış olarak sunulur ve bununla da Ermenilerin ahlaken zayıflıkları ortaya konur. Yapılanların “emsali namesbuk” olarak verilmesi bir taraftan da alıcının bilincinde yaşananların dehşetini artırmaya ve böylece gösterilecek tepkiyi büyütmeye yönelik düşünülebilir. Tarihte bundan çıkarı olanlar tarafından bahsedildiği gibi bir Ermeni katliamı yoktur. Aksine Ermeniler tarafından yapılanlar basit eylemler değil “vahşet”tir. Haliyle bunu yapan Ermeniler de “vahşi” olarak nitelenir. Bu ihanetin, yıkımın, katliamın; yani vahşetin karşısına konan “namus ve

hayat”tır. Müslümanların vahşete karşı savunma yapmaları bu kutsal değerlere dayandırılarak haklı gösterilir. Bir saldırının olmadığının ifadesi tepkiyi meşru göstermeye yöneliktir. Buradaki söylemle bir mazlum-zalim ikiliği oluşturulduğu, öznenin ve alıcıların mazlum tarafta konumlandırıldığı ve mazlumların yaşadıklarını unutmamaları mesajının verildiği görülür. İç düşman olan Ermeniler “hain” olarak verilirken “Müslüman olma” bir fenomen olarak çıkar ve “onurlu mağdur” şeklinde deneyimlenip aktarılır. Mücadelenin kaçınılmazlığı değerlerin kutsallığına dayandırılır.

Bölümün Fenomenolojik Söylem Analizi’nin bütüncül değerlendirmesi:

Düşmanın durumunun anlatıldığı kısımda söylemi belirleyen ifadelerin *İtilâf Devletleri, mütareke ahkâmına riayete lüzum görmüyorlar; her tarafta, ecnebi zabıt ve memurları ve hususi adamlar faaliyette; memleketin her tarafında, anasırı Hristiyanıye hafî, celi, hususi emel ve maksatlarının temini istihsaline, devletin bir an evvel, çökmesine sarfı mesai ediyorlar; Osmanlı devlet ve memleketine maddeten ve mânen tecavüz halinde; imha ve taksime karar vermişler; daha şimdiden yalnız Sivasta yirmi beş kadar müessese ihdas etmişlerdir ki, yalnız bir tanesinde bin beş yüz kadar Ermeni talebe vardır; matbuatı ecnebi sansüründen kurtarınız; Düveli Mütelifenin her biri âzami menfaatini, umum Türkiyede, temin etmek gayesindedir; İngilizlerin, Harbiye Nazırının ve Erkânıharbiyei Umumiye Reisinin tebdilini talebetmeleri, devletin istiklâli siyasisine kati bir tecavüzdür; Maraş gibi kadim bir İslâm beldesini hâk ile yeksan eylemişlerdi; binlerce âciz ve mâsum valide ve çocukları kahrü imha eylemişlerdi; tarihte emsali namesbuk olan bu vahşetin faili Ermenilerdi; Müslümanlar ancak muhafazai namus ve hayat kaydiyle mukavemet ve müdafaada bulunmuşlardı olduğu söylenebilir.*

Bu ifadeler ve söylem bakımından bunlara karşılık gelen kavram ve alt kavramlar Tablo 2’deki gibidir:

Tablo 2: Düşmanın durumu

Söyleme etki eden ifadeler	Söylem bakımından ifadeye karşılık gelen kavram	Söylem bakımından ifadeye karşılık gelen alt kavram
<i>Düveli Mütelifenin her biri âzami menfaatini, umum Türkiyede, temin etmek gayesindedir</i>	Çıkara dayalı müdahale	Hak ihlali
<i>matbuatı ecnebi sansüründen kurtarınız</i>	Dış müdahale eleştirisi	İfade özgürlüğü engeli
<i>İngilizlerin, Harbiye Nazırının ve Erkânıharbiye Umumiye Reisinin tebdilini talebetmeleri, devletin istiklâli siyasisine kati bir tecavüzdür</i>	Dış müdahale eleştirisi	İç işlerine müdahale
<i>memleketin her tarafında, anasırı Hristiyanıye hafı, celi, hususi emel ve maksatlarının temini istihsaline, devletin bir an evvel, çökmesine sarfı mesai ediyorlar</i>	İç tehdit	İhanet vurgusu
<i>İtilâf Devletleri, mütareke ahkâmına riayete lüzum görmüyorlar</i>	İhlâl eleştirisi	Bilinçli hukuksuzluğa vurgu

<i>binlerce âciz ve mâsum valide ve çocukları kahrü imha eylemişlerdi</i>	İnsanlık suçu	Mağduriyet
<i>Maraş gibi kadim bir İslâm beldesini hâk ile yeksan eylemişlerdi</i>	Manevi değerlerin tahribi	Kimliğe yönelik saldırı
<i>Müslümanlar ancak muhafazai namus ve hayat kaydiyle mukavemet ve müdafaada bulunmuşlardı</i>	Meşru müdafaa vurgusu	Zorunlu savunma
<i>her tarafta, ecnebi zabıt ve memurları ve hususi adamlar faaliyette</i>	Savaşsız işgalin yayılması eleştirisi	Gizli ve açık yayılma vurgusu
<i>daha şimdiden yalnız Sivasta yirmi beş kadar müessese ihdas etmişlerdir ki, yalnız bir tanesinde bin beş yüz kadar Ermeni talebe vardır</i>	Savaşsız işgalin yayılması eleştirisi	Millî varlığa yönelik kültürel tehdit
<i>tarihte emsali namesbuk olan bu vahşetin faili Ermenilerdi</i>	Şiddetin olağanüstülüğü algısı	Şiddetin sorumlusunun ifşası
<i>Osmanlı devlet ve memleketine maddeten ve mânen tecavüz halinde; imha ve taksime karar vermişler</i>	Varoluşsal tehdit	Yıkım endişesi

Bu ifade ve kavramlar üzerinde tekrar indirgeme yapıldığında “hak ihlali, iç tehdit, kültürel ve varoluşsal tehdit, insanlık suçuna karşı mağduriyet” fenomenlerine ulaşılabilir.

Hak ihlali fenomeni “İtilâf Devletleri, mütareke ahkâmına riayete lüzum görmüyorlar, Her tarafta, ecnebi zabıt ve memurları ve hususi adamlar faaliyette, İngilizlerin, Harbiye Nazırının ve Erkânıharbiyei Umumiye Reisinin tebdilini talebetmeleri, devletin istiklâli siyasisine kati bir tecavüzdür, Osmanlı devlet ve memleketine maddeten ve mânen tecavüz halinde, Düveli Mütelifenin her biri âzami menfaatini, umum Türkiyede, temin etmek gayesindedir” ifadeleriyle görünüşe gelmiştir. Yabancıların mütareke maddelerine uymamaları, memlekette açık veya gizli faaliyetlerde bulunmaları, iç işlere müdahale etmeleri, devletin maddi ve manevi değerlerine saldırıda bulunmaları siyasi hakların ve egemenlik haklarının ihlal edildiğini ortaya koyar.

İç tehdit fenomeninin görünüşe gelmesi “memleketin her tarafında, anasırı Hristiyanıye hafi, celi, hususi emel ve maksatlarının temini istihsaline, devletin bir an evvel, çökmesine sarfi mesai ediyorlar, daha şimdiden yalnız Sıvasta yirmi beş kadar müessese ihdas etmişlerdir ki, yalnız bir tanesinde bin beş yüz kadar Ermeni talebe vardır; tarihte emsali namesbuk olan bu vahşetin faili Ermenilerdi” ifadeleriyle olmuştur. Burada Atatürk tarafından vurgulanan düşmanla beraber memleketin içinde azınlıkta bulunan fakat devletin bir parçası olarak kabul gören kesimlerin devlete ihanet ederek bir iç düşman haline gelmeleridir.

Kültürel ve varoluşsal tehdit fenomeni “Osmanlı devlet ve memleketine maddeten ve mânen tecavüz halinde; imha ve taksime karar vermişler; daha şimdiden yalnız Sıvasta yirmi beş kadar müessese ihdas etmişlerdir ki, yalnız bir tanesinde bin beş yüz kadar Ermeni talebe vardır; matbuatı ecnebi sansüründen kurtarınız; Maraş gibi kadim bir İslâm beldesini hâk ile yeksan eylemişlerdi” ifadeleriyle görünüşe gelir. Burada vurgulanan hem toprak bütünlüğüne hem de kültürel bütünlüğe saldırıldığıdır. “Maddi ve manevi” tecavüz budur. Böylece millî varlığa kapsamlı bir saldırının gerçekleştirildiğinin vurgulandığını söylemek mümkündür.

İnsanlık suçuna karşı mağduriyet fenomeninin görünüşe gelmesi ise “binlerce âciz ve mâsum valide ve çocukları kahrü imha eylemişlerdi; tarihte emsali namesbuk olan bu vahşetin faili Ermenilerdi” ifadeleriyle gerçekleşmiştir. Masum insanlara yapılan saldırıların ifadesinin içinde bulunulan mağduriyetin üst seviyede olduğunu vurgulamaya yönelik olduğu söylenebilir. Bunun tarihsel bakımdan benzersiz bir şekilde gerçekleştirildiğinin ifade edilmesi ise şiddetin ciddi boyuta ulaştığı algısını alıcının bilincinde daha açık şekilde kurmaktadır.

Bu fenomenlerle önceki bölümde verilen analizler bir arada değerlendirildiğinde Mustafa Kemal Atatürk tarafından bu ifadelerin söylemiyle içinde bulunulan kötü durum ve mağduriyet karşısında verilen mücadelenin, yani Millî Mücadele’nin haklı ve meşru olduğunun vurgulandığı söylenebilir. Çizilen resimde devlet ve hükümet hem yetersiz hem de eli kolu bağlanmış haldedir. Devletin ordusu işlevsizleştirilmiştir. İşgaller başlamış ve bunun karşısında millet mağduriyete uğramış, zor bir duruma düşmüştür. Bunlar karşısında milleti ve vatanı korumak için harekete geçilmesi, mücadele verilmesi haklı bir zorunluluk olarak inşa edilir.

Millî Mücadele öncesinde aranan farklı kurtuluş yolları ve bunlara karşı Atatürk’ün tutum

I. Dünya Savaşı sonrasında yapılan Sevr Antlaşması’nın maddelerinin ihlâli gerekçesiyle Osmanlı Devleti’nin toprakları işgal edilmeye başlandığında millet bu duruma tepkisiz kalmamış, kurtuluş için farklı yollar düşünmüş ve denemişlerdir. Bu yollar genel anlamıyla Atatürk’ün “tam bağımsızlık” fikri ve isteğinden uzaktır. Bazı kesimlerin yabancı devletlerin mandası ya da himâyesi altına girme teklifleri de onun tarafından kabul edilemez bir düşüncedir.

Atatürk’ün yeni bir devlet kurulduktan sonra bu kurtuluş yollarını ele alıp değerlendirişiyile ilgili ifadeler ve bunların Fenomenolojik Söylem Analizi aşağıdaki gibidir:

Bölgesel kurtuluş yolları

Vaziyetin dehşet ve vahameti karşısında, her yerde, her muntakada birtakım zevat tarafından mukabil halâs çareleri düşünölmeye başlanmış idi. Bu düşünce ile alınan teşebbüsât, birtakım teşekküller doğurdu. (s.2)

Sözceler ilk indirgendiğinde “*Memleketin içinde bulunduğu korkunç durum karşısında çeşitli çözüm yolları düşünüldü ve bunlar bazı oluşumları ortaya çıkardı.*” ifadesine ulaşılır. Son indirgemeye sözcelerin “*Korkunç durumda olan memleketin halkı kendi çarelerini aramaya başladı.*” ifadesine dönüştüğü görülür.

Yönelinen fenomen içinde bulunulan durum ve halkın çare araması olarak verilebilir. “İçinde bulunulan korkunç durum” fenomeninin noeması “işgal durumu” iken noesisi “korku duyma, endişelenme”dir. “Halkın çare araması” fenomeninin noesisi ise “yetersiz görme” şeklinde ifade edilebilir.

Sözceler sinkategorematiktir çünkü eylemler basit halleriyle verilmemiş, sözcelerin anlamları birbirlerini neden sonuç ilişkisi içinde gerektiren ifadeler bir araya getirilerek inşa edilmiştir. “Teşekküller doğması” olgu bireşimine uygun değildir. Anlatılmak isteneni kısa ve doğru biçimde ifade etmede mevcut kategorilere ait sözcükler yeterli gelmediğinden Atatürk tarafından olgu bireşimine uymayan bu söz grubu kullanılmıştır. Daha önce varlığı bulunmayan teşekküllerin ortaya çıkması bir canlının doğumuyla özdeşleştirilip aktarılmıştır.

“Vaziyetin dehşet ve vehameti” ifadesi düşünsel bir varlığı gösterir. Bu ifade Atatürk’ün Milli Mücadele zamanında memleketin içinde bulunduğu durumu her bakımdan algılayışının dile yansımasıdır. Atatürk’ün düşünülen çareler neticesinde ortaya çıkanları “birtakım teşekküller” olarak ifade etmesi bunlarla ilgili olumlu bir tutumunun olmadığı şeklinde yorumlanabilir. “Birtakım teşekküller doğurdu” ifadesinin söz dizimi bilinçte “doğan teşekküllerle ilgili belirsizlik ifadesi kullanıldığından buna karşı olumsuz bir tutum vardır” düşüncesini doğurduğu söylenebilir. Bunun nedeni ise ilerleyen satırlarda Atatürk’ün teşekküllere dair izlenimlerinde görülecek ve bilinçte beliren sözcenin öznelerarası bir deneyimle oluştuğu doğrulanacaktır.

Trakya-Paşaeli Cemiyetinin rüesasından bazılarıyla daha İstanbulda iken görüşmüş idim. Vatanı Osmaninin inkısama uğrıyacağı tehlikesi karşısında, Trakyayı, mümkün olursa Garbî Trakyayı da raptederek, bir kül olarak İslâm ve Türk camiası halinde kurtarmayı düşünüyorlardı. Fakat bu maksadın temini için o zaman varidi hâtırları olan yegâne çare İngilterenin, bu mümkün olmazsa Fransanın muavenetini

temin etmek idi. Hedeflerinin bir Trakya Cumhuriyeti teşkili olduğu anlaşıyordu.
(s.2-3)

Bu sözceler indirgendiğinde ilk olarak “*Trakya-Paşaeli Cemiyeti’nin Osmanlı’nın dağılması durumunda koşullar elverirse Batı Trakya’yı da içine alacak şekilde Trakya’yı dış destekle bir İslam ve Türk topluluğu olarak kurtarmak istemelerinden anlaşılan bölgesel bir Trakya Cumhuriyeti kurma hedefinin olduğudur.*” İfadesi ortaya çıkar. Son indirgemelerle sözceler “Trakya-Paşaeli Cemiyeti devletin dağılması durumunda dış destekle bölgesel bir kurtuluş planlıyor.” ifadesine dönüşür.

Yönelinenler *Trakya-Paşaeli Cemiyeti’nin bulunduğu çözüm* olarak verilebilir. Bu fenomenin noesisleri “bölgesel olma, kabul edilebilir olmama”dır.

Sözcelerin tümü sinkategorematiktir çünkü hepsinde iç içe geçmiş eylemler birbirine bağımlı şekilde herbir sözcenin anlamını oluşturmuştur. “Garbî Trakyayı da raptederek” ifadesi olgu bireşimine uygun değildir. Bir toprak parçasını bir yere bağlamak gerçekliğe uygun görünmez. Bunun nedeninin bir toprak parçasının diğerine katılmasını anlatmada Atatürk’ün bu ifadeyle durumu somutlaştırmak istemesi olduğu söylenebilir.

Trakya- Paşaeli Cemiyeti “vatanı Osmaninin inkısama uğrıyacağı tehlikesi karşısında” yalnız bir bölgeyi, Trakya ve Batı Trakya bölgelerini kurtarma maksadındadır. Batı Trakya “mümkün olursa” kurtarılma planına dâhil olacaktır çünkü günün şartlarında Batı Trakya Osmanlı topraklarına dâhil değildir, I. Dünya Savaşı’ndan önce kaybedilmiştir. “Fakat” sinkategorematik ifadesi kullanıldığı sözceye göre anlam kazanır. Sözcede bu ifadeyle Atatürk’ün hedefi bir noktaya kadar normal karşıladığı, düşman devletlerden yardım alınmasına ise tamamen olumsuz baktığı anlaşılmaktadır. Başka bir deyişle Cemiyet’in, tehlikenin büyümesi durumunda olağan ve kabul edilebilirlik dışı bir çözüm ürettiği algısının kurulduğunu söylemek mümkündür. Bölgenin “İslam ve Türk camiası halinde” kurtarılmak istenmesinin “İngiltere ve Fransa’nın muavenetini temin etmeye” dayandırılması durumun çelişkili yapısının gösterilmesini ve bu kurtuluş yolunun doğru olmadığını göstermektedir. Üstelik “Hedeflerinin bir Trakya Cumhuriyeti teşkili olduğu anlaşıyordu.” sözcisi bölgesel bir kurtuluşu daha da öne çıkarmaktadır. Bu,

Atatürk'ün kendisiyle paylaşılanlardan yaptığı bir çıkarımdır ve vatanın bir bütün olarak kurtarılması yerine bölgesel bir kurtuluş onun “tam bağımsızlık” anlayışına uymamaktadır. Durumu kabullenmeyişi için alıcıların da ikna edilmeye çalışıldığı söylenebilir. Buradaki söylemle yabancı destekli ve bölgesel kurtuluş yolları arandığı açıkça gösterilmekte bu nedenle de bunların kabul edilemez olduklarına işaret edilmektedir.

Vilâyatı Şarkiye Müdafaa-i Hukuku Milliye Cemiyetinin İstanbuldaki merkezi idaresinin medenî ve ilmî vesaitle temini maksat edilebileceği hakkında fazla nikbin olduğu anlaşıyor. (s.5)

Bu sözce görüşlerinden soyulduğunda ilk önce “*Vilâyat-ı Şarkiye Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti'nin İstanbul'daki yönetiminin birtakım araçlarla devletin kurtuluşunu sağlayabileceklerini düşünmeleri gereğinden fazla iyimser bir yaklaşımdır.*” ifadesi kalır. Son indirgemelerle sözce “*Kısmî yeniliklerle kurtuluşun gerçekleşeceği gerçeklikten uzak bir düşüncedir*” ifadesine dönüşür.

Yönelinen fenomen merkezi *kurtuluşla ilgili yaklaşımdır*. Bu fenomeninin noesisinin “gerçeklikten uzak görme” olduğu görülür.

Birden fazla bildirim ifadesi içeren sözce sinkategorematiktir. Dolayısıyla sözcede birden fazla anlam katmanı olduğu görülür. “Fazla” sinkategorematik bir sözcüktür ve bir arada kullanıldığı sözcüklere göre anlam kazanır. “Fazla olma” bazen iyi, bazen de kötüdür. Bunu sözcüğün kullanıldığı bağlam belirler.

Vilâyat-ı Şarkiye Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti'nin Erzurum şubesinin bölgedeki durumla ilgili ortaya koyduğu rapora göre açıklama yapan İstanbul şubesinin belirttiği görüşlerden birine karşı Atatürk tarafından bu sözce ile değerlendirme yapılır (Nutuk I, 1951: 5). Düşünsel bir varlığı karşılayan “nikbin” sözcüğüne “fazla” ifadesinin eklenmesi olumsuz bir tutumun ürünü olarak düşünülebilir. Bu da Atatürk'ün doğu bölgesinde Kürtlerin, Ermenilerin ve işgal kuvvetlerinin kötü muameleleri ve eylemlerine karşı cemiyetin “medenî ve ilmî vesaitle” amaçlarını gerçekleştirebileceklerine inanmadığını, bunun yeterli ve mümkün olmadığını düşündüğünü söylemeyi mümkün kılar. Buradan Atatürk tarafından bu düşünceye karşı eleştirel bir tavır takınıldığı, gerçekçi olmayan bir

tutumun vurgulanmasıyla onun tarafından yapılanların gerçekçi olduğuna alıcının ikna edilmeye çalışıldığı söylenebilir.

Merkezi İstanbulda olan Trabzon ve Havalisi Ademi Merkeziyet Cemiyeti'nin maksat ve hedefi siyasisi, isminden müsteban olmaktadır. Herhalde merkezden ayrılmak gayesini takibediyor. (s.6)

Sözceleri “Trabzon ve Havalisi Ademi Merkeziyet Cemiyeti'nin adı onun merkezden ayrılma siyaseti yaptığını düşündürmektedir.” şeklinde indirgemek mümkündür.

“Merkezden ayrılmak gayesi” ni Atatürk'ün deneyimleme biçimi, yani ifadenin noesisi “olmaması gereken”dir. Ona göre bir bölgeyi merkezden ayırıp yalnız onu kurtarma durumu “olmaması gerekendir çünkü onun hedefi “vatanın bütünlüğünü koruma”dır.

Sözceler sinkategorematiktir. Yani yine basit eylemler yerine birbirini tamamlayan, destekleyen ifadeler bu iki sözcenin anlamını oluşturacak şekilde bir arada, birbirine bağımlı olarak kullanılmış ve sözcede birden fazla anlam katmanı oluşturulmuştur.

Atatürk'e göre kurtuluş çaresi arayan cemiyetlerden biri olan Trabzon ve Havalisi Ademi Merkeziyet Cemiyeti merkezden ayrılıp bölgesel bir kurtuluşu hedeflemektedir. Bu, “ademi merkeziyet” söz grubundan çıkarılmaktadır. Çıkarım yapıldığını da “herhalde” ifadesi gösterir. Bu ifadeyle Atatürk'ün doğrudan bir suçlama yapmak yerine dolaylı bir eleştiri ile alıcının bilincinde gerçek durumu kurmaya çalıştığını söylemek mümkündür. Lider olarak o suçlamaz, söylemiyle alıcıyı buna yönlendirir. Atatürk'ün bu sonuca varması onun söylemi analiz etme kabiliyeti olduğunu söylemeyi mümkün kılar. Bir hatip olmasının bunda rolü vardır.

Bazı mıntakalar da, Osmanlı Devletinin imha ve Osmanlı memleketlerinin taksim olunacağını emrivaki kabul ederek kendi başlarını kurtarmaya çalışıyorlar. (s. 12)

Bu sözce indirgendiğine ilk olarak “Bazı kesimler de Osmanlı'nın yok olup topraklarının bölüneceğini peşinen kabul edip yalnız kendisini kurtarmaya çalışıyor.”

ifadesine dönüşür. Son indirgemelerle sözcenin “*Bazı kesimler mücadele ile bütünü kurtarmak yerine sadece kendi çıkarını düşünüyor.*” şekline dönüştüğü görülür.

“Osmanlı Devletinin imha ve Osmanlı memleketlerinin taksim olunacağı” ifadesinde noesis “gerçekleşmesine engel olma”dır. “Kendi başlarını kurtarmaya çalışma” da noesis “eleştirme” olarak ifade edilebilir.

Bu sinkategorematik sözcede ifadeler neden sonuç ilgisini göstermek amacıyla birbirine bağımlı olarak kurgulanmıştır. “Baş” sözcüğü aslında gerçek bir varlığa gönderimde bulunur ancak burada “insanın vücudunun en üst kısmı” anlamı dışında, yani kendi kategorisinden farklı bir kategoriye ait olarak kullanıldığında gönderimde bulunduğu varlık gerçek olmaktan çıkıp düşünsel olmuştur. İfadenin böyle kullanılmasının nedeninin düşünsel varlığın alıcının bilincinde canlandırılmasını kolaylaştırmak ve böylece anlamı güçlendirip derinleştirmek olduğu söylenebilir.

“Bazı mıntakalar” ifadesi bir belirsizlik içerse de Atatürk tarafından yalnız kendi çıkarını gözetenlerin kimliklerinin doğrudan verilmemesi, bunların düşüncesinin tamamen reddedilmesine dayandırılabilir. Bu reddetme, kimliğin açıklanmasının gereksiz gösterilmesiyle pekiştirilmiştir. “Osmanlı Devletinin imha ve Osmanlı memleketlerinin taksim olunacağını emrivaki kabul ederek” söz grubu bir teslimiyet göstergesidir. Devletin yok olacağı durumuna kendini teslim edenler kendi dertlerine düşmüştür. Bu da çıkarını düşünenlerin mücadele etme fikrinden uzak oluşlarının bir eleştirisi olarak değerlendirilebilir. “Emrivaki kabul ederek, kendi başlarını kurtarma” gibi ifadelerle alıcının duygusal tepki vermesinin amaçlandığı ve böylece ikna ediciliğin güçlendirilmek istendiği söylenebilir.

Bölümün Fenomenolojik Söylem Analizi’nin bütüncül bir değerlendirmesi:

Bu bölümde Atatürk’ün memleketin hâliyle ilgili kurtuluş yolu arayan cemiyetlerle ilgili sözlerinde söylemi belirleyen ifadeler *Vaziyetin dehşet ve vahameti karşısında; her yerde, her mıntakada birtakım zevat tarafından mukabil halâs çareleri düşünülmeye başlanmış; vatani Osmaninin inkısama uğrıyacağı tehlikesi karşısında; Trakyayı, mümkün olursa Garbî Trakyayı da raptederek, bir küil olarak İslâm ve Türk camiası halinde kurtarmayı düşünüyorlardı; fakat bu maksadın temini için o zaman*

varidi hâtırları olan yegâne çare İngilterenin, bu mümkün olmazsa Fransa'nın muavenetini temin etmek idi; hedeflerinin bir Trakya Cumhuriyeti teşkili olduğu anlaşılıyordu; medeni ve ilmî vesaitle temini maksat edilebileceği hakkında fazla nikbin olduğu; merkezi İstanbul'da olan Trabzon ve Havalisi Ademi Merkeziyet Cemiyeti'nin maksat ve hedefi siyasisi, isminden müsteban olmaktadır; Osmanlı Devletinin imha ve Osmanlı memleketlerinin taksim olunacağını emrivaki kabul ederek; kendi başlarını kurtarmaya çalışıyorlar olarak verilebilir.

Söylem bakımından ifadelere denk gelen kavram ve alt kavramlar Tablo 3'teki gibidir:

Tablo 3: Bölgesel kurtuluş yolları

Söyleme etki eden ifadeler	Söylem bakımından ifadeye karşılık gelen kavram	Söylem bakımından ifadeye karşılık gelen alt kavram
<i>her yerde, her mıntakada birtakım zevat tarafından mukabil halâs çareleri düşünülmeye başlanmış</i>	Birlik eksikliği	Bölgesel kurtuluş arayışı
<i>Trakyayı, mümkün olursa Garbî Trakyayı da raptedererek, bir küll olarak İslâm ve Türk camiası halinde kurtarmayı düşünüyorlardı</i>	Bölgesel kurtuluş arayışı	Dinî ve etnik birlik vurgusu
<i>hedeflerinin bir Trakya Cumhuriyeti teşkili olduğu anlaşılıyordu</i>	Bölgesel siyasi yapılanma	Bütünü düşünmeme niyeti

<i>merkezi İstanbulda olan Trabzon ve Havalisi Ademi Merkeziyet Cemiyeti'nin maksat ve hedefi siyasisi, isminden müsteban olmaktadır</i>	Bölgesel siyasi yapılanma	Bütünü düşünmeme eleştirisi
<i>Osmanlı Devletinin imha ve Osmanlı memleketlerinin taksim olunacağını emrivaki kabul ederek; kendi başlarını kurtarmaya çalışıyorlar</i>	Çıkarıcı çözüm eleştirisi	Bütünü düşünmeme eleştirisi
<i>medeni ve ilmî vesaitle temini maksat edilebileceği hakkında fazla nikbin olduğu</i>	Gerçeklikten uzaklık	Tehdidi küçümseme eleştirisi
<i>vaziyetin dehşet ve vahameti karşısında</i>	Kaygı üretme	Tehdidi vurgulama
<i>vatani Osmaninin inkısama uğrıyacağı tehlikesi karşısında</i>	Kaygı üretme	Tehdidi vurgulama
<i>fakat bu maksadın temini için o zaman varidi hâtırları olan yegâne çare İngilterenin, bu mümkün olmazsa Fransanın muavenetini temin etmek idi</i>	Teslimiyet	Dışa bağımlı kurtuluş arayışı

İfadeler ve kavramlar üzerinde yapılan yeni bir indirgemeye “kaygı ve tehdit üretme ve bütünü düşünmeme eleştirisi” fenomenlerine ulaşılabilir.

Kaygı ve tehdit üretme fenomeni “vaziyetin dehşet ve vahameti karşısında; vatanı Osmaninin inkısama uğrıyacağı tehlikesi karşısında; Osmanlı Devletinin imha ve Osmanlı memleketlerinin taksim olunacağını” ifadeleriyle görünüşe gelir. Sözcelerle genel durumun vahameti, devletin parçalanma ve yıkılma tehlikesi ortaya konduğu, böylece bir “yıkılıyoruz ve bir şeyler yapmalıyız” algısının kurulduğu söylenebilir.

Bütünü düşünmeme fenomeninin noesisi “eleştirme”dir ve görünüşe gelmesi “her yerde, her mıntakada birtakım zevat tarafından mukabil halâs çareleri düşünülmeye başlanmış; Trakyayı, mümkün olursa Garbî Trakyayı da raptederek, bir kül olarak İslâm ve Türk camiası halinde kurtarmayı düşünüyorlardı; fakat bu maksadın temini için o zaman varidi hâtırları olan yegâne çare İngilterenin, bu mümkün olmazsa Fransanın muavenetini temin etmek idi; hedeflerinin bir Trakya Cumhuriyeti teşkili olduğu anlaşıyordu; merkezi İstanbulda olan Trabzon ve Havalisi Ademi Merkeziyet Cemiyeti’nin maksat ve hedefi siyasisi, isminden müsteban olmaktadır; Osmanlı Devletinin imha ve Osmanlı memleketlerinin taksim olunacağını emrivaki kabul ederek; kendi başlarını kurtarmaya çalışıyorlar” ifadeleriyle olmuştur. Burada, merkezî otoritenin zayıf olduğu; birtakım çıkarlara dayalı ve birliğin olmadığı, memleketin bütünü düşünülmediği kurtuluş yolları arandığı görülür. Söylemle kurtuluş için gösterilen çözüm yollarının memleketin bütünü kurtarmaktan ve gerçeklikten uzak, yetersiz, kimi zaman düşmana fırsat verici ve çıkara dayalı olduğu vurgulanır.

Buradaki ifadelerin de genellikle sinkategorematik olduğu ve böylece sözcelerde anlam katmanı aratılarak daha az sözce ile daha fazla anlam aktarımı yapıldığı görülür. İfadeler genellikle olgu bireşimine uygun olsa da “Garbî Trakyayı da raptederek, kendi başını kurtarma” gibi olgu bireşimine uygun olmayan ifadeler de kullanılmış, somutlaştırma yoluyla anlatım kuvvetlendirilmiş ve daha etkili hâle getirilmiştir.

Manda ve himaye

Millî Mücadele zamanında devletin kurtuluşu için çareyi İngiliz himayesi veya Amerikan mandasında görenler vardır fakat Atatürk göre vatanın bütünlüğü ve milletin bağımsızlığı için bunlardan herhangi birinde çare görmek mümkün değildir. Mücadelenin yol haritası gibi düşünülebilecek Erzurum ve Sivas Kongrelerinde de bu durum kesin bir şekilde reddedilir (Nutuk I, 1951). Atatürk'ün Nutuk'ta bu konuyla ilgili söylediklerinin Fenomenolojik Söylem Analizi ise aşağıdaki gibidir:

İstanbulda mühim addolunacak teşebbüslerden biri İngiliz Muhipleri Cemiyeti idi. Bu isimden, İngilizlere muhip olanların teşkil ettiği bir cemiyet anlaşılmasın! Bence, bu cemiyeti teşkil edenler, kendi şahıslarını ve menfaati şahsiyelerini sevenler ve şahıslarıyla menfaatlerinin masuniyeti çaresini Lloyd George hükümeti marifetiyle İngiliz himayesini teminde aryanlardır. Bu bedbahtların İngiltere Devletinin, kül halinde, bir Osmanlı Devleti muhafaza ve himaye etmek emelinde olup olamayacağını, bir defa mülâhaza edip etmedikleri cayi teemmüldür. Bu cemiyete intisabedenlerin başında Osmanlı padişahı ve halifei ruyi zemin unvanını taşıyan Vahdettin, Damat Ferit Paşa, Dahiliye Nezaretini işgal eden Ali Kemal, Adil ve Mehmet Ali Beyler ve Sait Molla bulunuyordu. Cemiyette İngiliz millete mensup bazı sergüzeştçular da vardı. Meselâ: Rahip Frew gibi. Ve muamelât ve icraattan anlaşıldığına göre, cemiyetin reisi Rahip Frew idi. (s. 6-7)

Bu sözceler indirgendiğinde ilk olarak “İstanbul’da kendi kişisel çıkarlarını ve şahıslarını seven, çıkarlarını ve güvenliklerini İngiltere’nin himayesinde arayan, kimselerden oluşan önemli bir teşebbüs olarak İngiliz Muhipleri Cemiyeti vardı. Bunlar İngiltere’nin Osmanlı’yı bir bütün olarak koruyup yaşatmak gibi bir amacı olup olmadığını düşünmediklerinden zavallıdır. Osmanlı Devleti’nin padişahı ve yeryüzünün halifesi unvanını taşıyan Vahdettin, Damat Ferit Paşa ve başka bakanlar bu cemiyete üye olanların başındadır. Cemiyetin asıl lideri olduğu anlaşılan İngiliz maceraperest Rahip Frew’dür.” ifadelerine ulaşılır. Yeni indirgemelerle sözcelerin “Osmanlı Devleti’nin ve dinin lideri olan kişiyle devleti yönetenler millî değerlerden uzak, devletten önce kişilerin çıkarlarının önemsendiği İngiliz Muhipleri Cemiyeti’ne dahildir.” ifadesine dönüştüğü söylenebilir. Son indirgemeye de “Osmanlı Devleti’ni

yönetenler görevlerini yapmak yerine kişisel çıkarları peşindedir.” ifadesine ulaşılabilir.

Yönelinen fenomenler *İngiliz Muhipleri Cemiyeti’nin yapısı, Osmanlı devlet adamlarının durumu* ve *Rahip Frew* olduğu söylenebilir. “İngiliz Muhipleri Cemiyeti’nin yapısı” fenomeninin noesisleri “millilikten uzak, zararlı görme”dir. “Osmanlı devlet adamlarının durumu” fenomeninin noeması “devletin en üst kademelerinde bulunanlar” iken noesisleri “görevini yerine getirmeyen, çıkarıcı olarak algılama”dır. “Rahip Frew” in noesis “çıkarı için sorunlardan faydalanan olma” şeklinde ifade edilebilir.

Burada birbiriyle ilişkili birçok konu ve olay anlatılmaktadır. Bu nedenle sinkategorematik ifadeler kullanılmıştır. İfadeler genellikle olgu bireşimine uygundur, yani seçilen ifadeler anlamı vermede yeterli görülmüştür. “Cayi teemmül” ve “nezareti işgal etme” söz grupları olgu bireşimine uygun değildir. İlki “düşünme yeri” demektir. Bu ifade “düşünülmesi gereken bir konu” anlamını daha anlaşılır kılmak için kullanılmıştır. “Nezareti işgal etme” de öznenin bilincinde ortaya çıkan anlam için mevcut olguların yetersiz kalıp farklı kategorilerdeki olguların birleştirilmesine neden olmuş ve bu yolla anlatılmak istenen karşılanabilmiştir. Böylece anlatımın etkili kılınmaya çalışıldığı söylenebilir.

Atatürk tarafından bölgesel kurtuluş yolu arayan cemiyetlerin ardından “mühim addolunacak teşebbüslerden biri” ifadesiyle İngiliz Muhipleri Cemiyeti’nden bahsedilmesi, bu cemiyetin içerik ve faaliyet bakımından onun için dikkat çekici olduğunu gösterir. Cemiyetin adı ve gerçeklik arasında bir çelişki kurularak alaycı bir tavırla eleştiride bulunulduğu söylenebilir. Cemiyete üye olanlar “bedbaht” olarak nitelendirilir. Bunların önde gelenleri Osmanlı Devleti’nin lideri ve dinini korumakla görevli en önemli kişi olan padişah ve halife Vahdettin, onun devleti yönetme yetkisini verdiği Damat Ferit Paşa, bakanlar ve değer verilen kişilerdir. Cemiyetin adı “İngiliz sevenler” anlamına gelir fakat üyelerinin en önemlileri İngilizler değil, Osmanlı Devleti yönetiminin en önemli kişileridir. Bunların yalnızca kendini düşünüp memleketin durumuyla ilgilenmedikleri bir kez daha “kendi şahıslarını ve menfaati şahsiyelerini sevenler ve şahıslarıyla menfaatlerinin masuniyeti çaresini Lloyd George hükümeti marifetiyle İngiliz himayesini teminde aryanlar” ifadeleriyle ortaya konur.

Dolayısıyla devlet yöneticilerinin milleti koruma görevini yerine getirmeyip yalnız kendilerini koruduklarının vurgulandığı görülür. “Cayi teemmül” ifadesiyle Atatürk tarafından alıcının da durumu düşünmeye sevk edildiği anlaşılmaktadır. Bu, ikna ediciliği artırabilecek bir yöntemdir. Cemiyetin lideri olarak Rahip Frew’in adının doğrudan verilmesi bu kişinin cemiyet adına yaptıklarıyla ve Osmanlı’ya zararlarıyla önde gelen kişilerden biri olduğunu söylemeyi mümkün kılar. Bu da devlet içindeki gizli düşmanlara dikkat çeken bir ifadedir. Atatürk tarafından buradaki söylemle İngiliz himayesi düşüncesinin gayrimeşru kılındığı, Osmanlı yöneticilerinin çıkarıcı ve teslimiyetçi olarak sunulduğu ve hâliyle Anadolu’da başlatılan mücadelenin haklı gösterildiği söylenebilir.

İzah ettiğim malûmat ve müşahedata göre üç nevi karar ortaya atılmıştı: Birincisi, İngiltere himayesini talebetmek. İkincisi, Amerika mandasını talebetmek. Bu iki nevi karar sahipleri, Osmanlı Devletinin bir kül halinde muhafazasını düşünenlerdir. Osmanlı memalikinin muhtelif devletler beyninde taksiminden ise kül halinde, bir devletin tahtı himayesinde bulundurmaya tercih edenlerdir. Üçüncü karar: mahalli halâs çarelerine mâtuftur. Efendiler, ben, bu kararların hiçbirinde isabet görmedim. Çünkü, bu kararların istinadettiği bütün deliller ve mantıklar çürüktü, esassız idi. (s. 11-12)

Atatürk’ün cemiyetlerin bölgesel kurtuluş yolu aramaları veya kurtuluşu manda ve himayede görmelerini anlattıktan sonra sarf ettiği bu sözceler indirgendiğinde “Anlattığım bilgi ve gözlemlere göre manda ve himaye isteği Osmanlı’nın bir bütün olarak tek bir devlet iradesinde varlığını devam ettirmesine yönelikken bölgesel kurtuluş doğrultusundaki çözüm önerileri de mevcuttur fakat bunların hiçbirinde doğru bir taraf yoktur. Bunun nedeni bunların delillerinin ve mantığının sağlam olmamasıdır.” ifadelerine ulaşılır. Son indirgemelerle sözceler “Tam bağımsızlıktan uzak olan tüm çözümler geçicidir ve kabul edilemez.” ifadelerine dönüştüğü söylenebilir.

Sözcelerde yönelinene fenomenler *manda, himaye ve bölgesel kurtuluş yolu* olarak verilebilir. Bunun noesisi “temellendirilemeyen ve doğru düşünme kurallarına uygun olmayan şeklinde değerlendirme” olarak sözcenin içinde “çürük ve esassız” sözceleriyle verilmiştir.

Birinci, ikinci ve üçüncü olarak dile getirilen sözceler kısa, açık yalın eylemli kategoremantik ifadelerdir. Durum tespitleri bir özet niteliğinde, maddeler hâlinde, tek yargılı olarak verilmiştir fakat kararların üçü birinci sözcenin açıklamasıdır ve anlam bunların bir arada olmasıyla ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle sözceler sinkategoremantik olarak değerlendirilmelidir. İlk iki sözceyle ilgili bir çıkarımda bulunulması Atatürk'ün bilincinin bu kararlar temelinde bir çıkarıma yöneldiğini gösterir. “Bir devletin tahtı himayesi, istinadettiği bütün deliller ve mantıklar çürüktü” ifadeleri olgu bireşimine uygun değildir. Bir devletin başka bir devletin güvenliğini sağlaması ile bir şeyin altında olma farklı kategorilere aittir. “Tahtı himayesinde” bireşimi Osmanlı Devleti'nin güvenliğini sağlanacağını ama bu güvenliği sağlayanın Osmanlı'dan üst mevkide ve değerde olacağını göstermektedir. Altta olan geride, ezilmiş olandır. “Çürük olma” fiziksel, yani gerçek varlıkların bir niteliğidir. Düşünsel varlık olarak verilen “istinadettiği deliller ve mantıklar” ın somutlaştırılarak anlaşılabilirliğinin ve etkililiğinin artırıldığı söylenebilir.

Mevcut durum için birden fazla kurtuluş yolu düşünülmüştür: manda, himaye ve bölgesel kurtuluş. Atatürk'e göre bunların hiçbirisi kabul edilebilir değildir. “Milletin iradesi, egemenli, tam bağımsızlığı” esasları üzerinden bir yol bulunması gerektiği kanaatinde olan Atatürk için sırf Osmanlı Devleti varlığını sürdürsün diye manda veya himayeyi istemek, devletin yalnız bir bölgesinin topraklarını ve insanlarını kurtarmak doğru bir düşünme yolu, düşünceleri kabul ettirmek için geçerli sebepler değildir. Doğru, olması gereken düşünme yolu olmadığından “çürük” ve geçerli bir dayanağa sahip olmadığından da “temelsiz” çarelerdir. “İsabet görmedim” ifadesiyle Atatürk'ün kendisini alıcının bilincinde “doğruyu gören ve gösteren” olarak kurduğunu söylemek mümkündür. Bunun gerekçelendirilmesi yargıyı kişisel bir kanaat olmaktan çıkarıp akılcı bir hale getirmektedir. Buradaki söylemle Atatürk tarafından farklı kurtuluş yollarının geçersizliğinin açıklandığı ve tam bağımsızlık fikrine temel oluşturulduğu söylenebilir.

Ecnebi bir devletin himaye ve sahabetini kabul etmek insanlık evsafından mahrumiyeti, aczü meskeneti itiraftan başka bir şey değildir. (s.13)

Bu sözce indirgendiğinde “İnsan onuruna yaraşır ve güçlü bir devlet olmanın şartı tam bağımsızlıktır.” biçimine dönüşür.

Yönelinen fenomen *yabancıların himaye ve dostluğunu kabul etmedir*. Bu fenomenin noesisi “reddetme” olarak ifade edilebilir.

Sözce sinkategorematiktir çünkü ifadeler birbirine bağımlı olarak neden sonuç ilişkisi içinde verilmiştir. Dolayısıyla az sözle katmanlı bir anlam yapısı kurulduğu söylenebilir.

Atatürk’e göre devletin güvenliği başka bir devletin sağlamasını ve devleti başka bir devletin korumasını istemek bunu isteyenlerin insanî değerlerden yoksun, âciz ve tembel olduğunu kendilerinin dolaylı olarak söylemesidir. O zaman “insanlık evsafı” olan, “aciz ü meskenet” durumunda olmayanların kendi güvenliklerini ve korunmalarını sağlamak için çalışmaları, çabalamaları, mücadele etmeleri gerektiği anlamına varılır. Demek ki Atatürk’ün beklentisi budur. Bu beklentinin bireysellikten uzak bir dille aktarılması onun nesnel bir gerçeklik olarak ortaya konduğunu ve bu sayede alıcının ikna edilmesine katkı sağlandığını söylemeyi mümkün kılar. Ortaya konan tezin neden sonuç ilgisiyle aktarılması da ikna ediciliğe yönelik değerlendirilebilir. Bağımsızlık onur ile özdeşleştirilirken himaye düşüncesi bunun aksi olarak vurgulanır. Bağımsızlığın siyasi bir tercih olmayıp bir hakikat olarak kurulduğu ve “onur” özdeşleştirilmesiyle duygulara hitap edildiği görülür.

Manda ve himaye kabul olunamaz. (s. 66)

Erzurum Kongresi Beyannamesi’nde yer alan bu sözce “*Tam bağımsızlıktan vazgeçilemez.*” olarak indirgenebilir.

Sözcede yönelinen fenomen manda ve himayenin reddidir. Dolayısıyla noema “manda ve himaye düşüncesi” iken noesis “reddetme, kabul etmeme”dir ve sözcede açıkça dile getirilmiştir. Bu reddetme, kabul etmeme “manda ve himaye” karşısında “tam bağımsızlık” nesnesini kurmaktadır.

Sözce kategorematiktir. Kesinlik bildiren “kabul olunamaz” ifadesiyle sözce söylem açısından vurgulu hale getirilmiştir. Olgu bireşimine uygun ifadelerle açık ve kesin bir anlatım sağlanıp ikna ediciliğin artırıldığı söylenebilir.

Atatürk ve onunla Erzurum Kongresi’nde bulunanlar görüşmeleri neticesindeki beyannamede yabancı bir devletin hiçbir müdahalesinin kabul edilmeyeceğini bu sözceyle dile getirmiş olurlar. Onlar için tek hedef “tam

bağımsızlık”tır. “Olunamaz” ifadesi de bunun aksinin hiçbir koşulda mümkün olmayacağını gösterir. Birileri istese de bu gerçekleşmeyecektir çünkü Atatürk’e göre “*Türkün haysiyet ve izzetinefis ve kabiliyeti çok yüksek ve büyüktür. Böyle bir millet esir yaşamaktansa mahvolsun evlâdır.*” Manda ve himaye de esaretin bir türevidir, kesin bir dille reddedilmelidir.

Bahsedilen Amerika manda müzaheretinin gayet dikkatli olarak tahlili ve gayei milliyemiz ile mukayese olunması pek mühimdir. Dersaadetteki zümrei mesainin gayesi milletin vahdeti, mülkün tamamisi, istiklâl ve hâkimiyetin temini noktasında tasvir ve irae edildiğine göre Amerika mandasını kabul halinde bu gaye masun kalabilir mi? (s.103)

Kara Vasıf Bey’in Amerikan mandasının kabul edilmesinin Osmanlı için bir destek olacağı ve olumlu sonuçlar doğuracağı yönündeki malumatına cevap olarak söylenenlerden alınan bu sözce indirgendiğinde ilk olarak “*Amerikan mandası desteğinin dikkatle incelenip milli amaçla karşılaştırılması çok önemlidir. Amerikan mandasının kabul edilmesi milletin birliği, vatanın bütünlüğü, bağımsızlığı ve egemenliğin sağlanması amaçlarını koruyamaz.*” ifadesine ulaşılır. Son indirgemeye sözcenin “*Manda fikri gerçek bağımsızlıkla örtüşmemektedir.*” ifadesine dönüştüğü görülür.

Bu sözcelerde yönelinene fenomenler *manda fikri* ve *millî amaç* olarak verilebilir. “Manda fikri” fenomeninin noesisi “kabul etmeme, reddetme” iken “millî amaç” fenomeninin noesisi “korumak isteme”dir.

Buradaki iki sözce de sinkategorematiktir. Birinde mühim olma olgusu ve bu mühim olmanın içeriği birbiriyle bağlı olarak sözcenin anlamını kurmuş; diğesinde birbirinin aksini gerektiren iki durumun ifadesi anlamı teşkil etmiştir. Böylece iki sözce ile çok katmanlı bir anlam yapısı ortaya konduğu söylenebilir.

Amerikan mandasını makul bulan Kara Vasıf Bey’e bildirilmesi için çekilen telgrafta Atatürk tarafından manda ile millî gayenin karşılaştırılması istenir (Nutuk I, 1951: 103). Bunun nedeni ikisinin bir arada olamayacağını göstermektir. Dolayısıyla burada “tahlil ve mukayese” ile söylenenlerin akılcı bir zeminde değerlendirildiği anlaşılmaktadır. Manda fikrinin böyle bir sorgulama tarzıyla ele alınması ikna ediciliği

artırmaya yöneliktir. Mandanın kabulü durumunda millî gayenin korunamayacağı bir sözde soru ifadesi ile vurgulanmıştır.

Şurası da nazarı dikkatte tutulmalıdır ki memleket ve milletin mukadderatı hakkında Amerika veya herhangi bir devletle anlaşmağa salâhiyettar olabilecek bir hükümet ancak hâkimiyeti milliye esasını kabul ve şurayı millinin vücudunu tasvip ile ona istinadetmeyi terviceden bir hükümettir. Şu takdirde hükümeti merkeziyeyi terkibedecek zevatın mutlaka bu evsafa olması muktazidir. (s. 103).

Sözceler indirgendiğinde ulaşılan öncelikle “Amerika veya başka bir devletle anlaşma yapacak bir hükümetin millet egemenliğini kabul edip ona dayanması, bu düşüncedeki kişilerden oluşması gerekir” ifadesi olur. Son indirgemelerle sözceler “Milletin kaderiyle ilgili karar vermeye yetkili hükümet, milletin iradesine dayanan hükümettir.” ifadesine dönüşür.

Yönelinenler yabancı devletlerle anlaşma yapma ve karar verici hükümet fenomenleridir. “Yabancı devletlerle anlaşma yapma” fenomeninin noesisi “belli şartlarda kabul edilebilir olma” iken karar verici hükümet” fenomeninin noesisi “milli iradeye dayanmasını gerekli görme” şeklinde ifade edilebilir.

Sözceler basit eylemlerden oluşmayıp şart bildirme yönünden birbirine dayanan eylemleri içerdiğinden sinkategorematiktir. Yani dile getirilenlerle beraber söylenmeyen anlam katmanları da mevcuttur. İfadeler olgu bireşimine uygundur.

Atatürk’e göre manda kabul edilemez ama “hâkimiyeti milliyeyi” esaas alarak Amerika veya başka bir milletle yardım konusunda görüşülebilir.⁶¹ Bunun için ihtiyaç duyulan, bu esası kabul ve ona göre hareket edecek bir hükümettir. “Ancak hâkimiyeti

⁶¹Atatürk’ün Nutuk’ta dile getirdiği “Milletimiz, asri gayeleri tebcil ve fennî, sînai ve iktisadi hal ve ihtiyacımızı takdir eder. Binaenaleyh devlet ve milletimizin dahilî ve haricî istiklâlî ve vatanımızın tamamıyeti mahfuz kalmak şartiyle altıncı maddede musarrah hudut dahilinde milliyet esaslarına riayetkâr ve memleketimize karşı istilâ emeli beslemeyen herhangi devletin, fennî, sînai, iktisadi muavenetini memnuniyetle karşılırsınız ve bu şeraiti âdile ve insaniyeyi muhtevi bir sulhun da âcilen takarrürü selâmeti beşer ve sükûnu âlem namına ahası âmalı milliyemizdir. ... Her zaman ve bugün dahi bu sarahat dairesinde vukubulacak muavenetleri maalmemnuniye karşılamaktayız ve karşılırsınız.” sözleri yardımlarla ilgili düşüncelerinin ifadesidir (Nutuk I, 1951: 112)

milliye esasını kabul eden” ifadesindeki “ancak” ile mutlak bir sınır çizilip görüşmeyi yapabilecek hükümetin meşruiyeti tek şarta bağlanmıştır. Bu şart milli irade olarak vurgulanmıştır. Hükümetin milli iradeye dayanması konusunda “mutlaka” ifadesinin kullanılması da olması gerekenin kesin bir dille ortaya konmasıyla şartı destekler. Dolayısıyla milletin iradesi dışında İstanbul hükümetinin veya İtilaf Devletleri’nin isteğiyle gerçekleşecek bir yabancı yardımı dışlanır. Böylece milli egemenlik fikrinin öne çıkarıldığı görülür.

...lâf itibariyle, manda ile istiklâl birbirine mâni şeyler değildir; yalnız, eğer biz hakikatte kuvvetli olmayacak olursak, işte o zaman mandanın altında eziliriz ve o zaman manda bizim için muhilli istiklâl olur. (s.107)

Sözceyi öncelikle “Sözcüklerin anlamı açısından manda ve himaye birbirine engel olmasa da güçlü olmadığımız taktirde manda bağımsızlığımızı yok eder.” biçiminde indirgemek mümkündür. Sözcenin son indirgemelerle “Güçsüzlük bağımsızlığa en büyük engeldir.” ifadesine dönüştüğü söylenebilir.

Yönelinen fenomenler *gerçekte güçlü olma*, *manda* ve *bağımsızlık* olarak verilebilir. “Gerçekte güçlü olma” fenomeninin noesisi “umma, bekleme” şeklinde ifade edilebilir. “Manda” fenomeninin noesisi “şarta bağlı olarak kabul edilebilir görme” iken “bağımsızlık” fenomeninin noesisi “varlığını korumayı isteme”dir.

Neden sonuç bildiren ifadelerin çeşitli biçimlerde bağlanmasıyla kurulduğundan sözce sinkategorematiktir. Sözcenin anlamını veren bu bağımlı ifadelerdir ve bunlardan birinin olmaması anlamı değiştireceği gibi yalnız biri de tek başına sözcenin tamamının anlamını veremez. “Mandanın altında eziliriz” ifadesi olgu bireşimine uygun değildir. “Manda” gibi dış dünyada somut varlığı bulunmayan düşünsel bir varlığın altında ezilmek söz konusu olamaz. Mandanın vereceği zararı gerçek bir varlık gibi ağır bir yük olarak bilincinde oluşturan Atatürk tarafından onun vereceği zarar da “altında ezilmek” biçiminde dile getirilir ve böylece anlatılmak isteneni daha açık gösteren, daha etkili kılan bir söz grubu oluşturulur.

Söylemle bağımsızlığın fiilen güçlü bir millet ve devletle gerçekleştirebileceği, manda ve istiklalın birbirine engel olmadığını savunanlara bu fiili gücün gerekliliğinin

aktarıldığı ve bu sayede millete güçlü olma, güçlü bir devlet oluşturma çağrısı yapıldığı söylenebilir.

Bölümün Fenomenolojik Söylem Analizi'nin bütüncül bir değerlendirmesi:

Manda ve himayeyle ilgili düşüncelerin, yorumların dile getirildiği kısımda söyleme etki eden ifadeler “*cemiyeti teşkil edenler, kendi şahıslarını ve menfaati şahsiyelerini sevenler ve şahıslarıyla menfaatlerinin masuniyeti çaresini Lloyd George hükümeti marifetiyle İngiliz himayesini teminde aryanlardır; bu bedbahtların; cemiyete intisabedenlerin başında Osmanlı padişahı ve halifei ruyi zemin unvanını taşıyan Vahdettin, Damat Ferit Paşa, Dahiliye Nezaretini işgal eden Ali Kemal, Adil ve Mehmet Ali Beyler ve Sait Molla bulunuyordu; Cemiyette İngiliz millete mensup bazı sergüzeştçular da vardı; ben bu kararların hiçbirinde isabet görmedim; kararların istinadettiği bütün deliller ve mantıklar çürüktü, esassız idi; ecnebi bir devletin himaye ve sahabetini kabul etmek insanlık evsafından mahrumiyeti, aczü meskeneti itiraftan başka bir şey değildir; manda ve himaye kabul olunamaz; Amerika manda müzaheretinin gayet dikkatli olarak tahlili ve gayei milliyemiz ile mukayese olunması pek mühimdir; Amerika mandasını kabul halinde bu gaye masun kalabilir mi; memleket ve milletin mukadderatı hakkında Amerika veya herhangi bir devletle anlaşmağa salâhiyettar olabilecek bir hükümet ancak hâkimiyeti milliye esasını kabul ve şurayı millinin vücudunu tasvip ile ona istinadtmeyi terviceden bir hükümettir; eğer biz hakikatte kuvvetli olmayacak olursak, işte o zaman mandanın altında eziliriz ve o zaman manda bizim için muhilli istiklâl olur*” olarak verilebilir.

Bu ifadeler ile ifadelere söylem bakımından karşılık gelen kavram ve alt kavramlar Tablo 4'teki gibidir:

Tablo 4: *Manda ve himaye*

Söyleme etki eden ifadeler	Söylem bakımından ifadeye karşılık gelen kavram	Söylem bakımından ifadeye karşılık gelen alt kavram
<i>kararların istinadettiği bütün deliller ve mantıklar çürüktü, esassız idi</i>	Akılcı ret	Argümana dayandırarak açıklama
<i>Amerika mandasını kabul halinde bu gaye masun kalabilir mi</i>	Bağımlılığın reddi	Tam bağımsızlık hedefi
<i>manda ve himaye kabul olunamaz</i>	Bağımsızlık vurgusu	Dışa bağımlılığa karşı tutum
<i>cemiyeti teşkil edenler, kendi şahıslarını ve menfaati şahsiyelerini sevenler ve şahıslarıyla menfaatlerinin masuniyeti çaresini Lloyd George hükümeti marifetiyle İngiliz himayesini teminde aryanlardır</i>	Bireysel çıkar odaklılık	Dışa bağımlılığa yönelme
<i>ecnebi bir devletin himaye ve sahabetini kabul etmek insanlık evsafından mahrumiyeti, aczü meskeneti itiraftan başka bir şey değildir</i>	Dışa bağımlılığın olumsuz etkileri	Ahlaki ve toplumsal güçsüzlük

<i>ben bu kararların hiçbirinde isabet görmedim</i>	Eleştiri	Otoriter sorgulama
<i>eğer biz hakikatte kuvvetli olmayacak olursak, işte o zaman mandanın altında eziliriz ve o zaman manda bizim için muhilli istiklâl olur</i>	Güçlü olma vurgusu	Bağımsızlık tehdidi
<i>cemiyete intisabedenlerin başında Osmanlı padişahı ve halifei ruyi zemin unvanını taşıyan Vahdettin, Damat Ferit Paşa, Dahiliye Nezaretini işgal eden Ali Kemal, Adil ve Mehmet Ali Beyler ve Sait Molla bulunuyordu</i>	İç düşman vurgusu	Manda taraftarlığı
<i>memleket ve milletin mukadderatı hakkında Amerika veya herhangi bir devletle anlaşmağa salâhiyettar olabilecek bir hükümet ancak hâkimiyeti milliye esasını kabul ve şurayı millinin vücudunu tasvip ile ona istinadetmeyi terviceden bir hükümettir</i>	Milli egemenlik esası	Hükümetin yetki sınırları

<i>Amerika manda müzaheretinin gayet dikkatli olarak tahlili ve gayei milliyemiz ile mukayese olunması pek mühimdir</i>	Millî hedeflerin önceliklendirilmesi	Yabancı yardımının eleştirel şekilde değerlendirilmesi
<i>Cemiyette İngiliz milletine mensup bazı sergüzeştçular da vardı</i>	Yabancıların nüfuzu	Yönlendirme

Bu ifade ve kavramlar üzerinde yeniden indirgeme yapılırsa “bağımlılık ve bağımsızlık karşıtlığı, meşruiyet ve gayrimeşruluk” fenomenlerine ulaşıldığı söylenebilir.

Bağımlılık ve bağımsızlık karşıtlığı fenomeninin “Manda ve himaye kabul olunamaz; cemiyeti teşkil edenler, kendi şahıslarını ve menfaati şahsiyelerini sevenler ve şahıslarıyla menfaatlerinin masuniyeti çaresini Lloyd George hükümeti marifetiyle İngiliz himayesini teminde aryanlardır; ben bu kararların hiçbirinde isabet görmedim; ben bu kararların hiçbirinde isabet görmedim; ecnebi bir devletin himaye ve sahabetini kabul etmek insanlık evsafından mahrumiyeti, aczü meskeneti itiraftan başka bir şey değildir; Amerika manda müzaheretinin gayet dikkatli olarak tahlili ve gayei milliyemiz ile mukayese olunması pek mühimdir; Amerika mandasını kabul halinde bu gaye masun kalabilir mi; eğer biz hakikatte kuvvetli olmayacak olursak, işte o zaman mandanın altında eziliriz ve o zaman manda bizim için muhilli istiklâl olur” ifadeleriyle görünüşe geldiği söylenebilir. Dışa bağımlı bir anlayışı isteyenler “çıkarıcı” olarak deneyimlenip manda ve himaye isteği acizlik, ahlaki zafiyet olarak kurulurken bunun karşısına konan bağımsızlık “milli gaye” ile yüceltilir. Güçlü olma vurgusuyla alıcıların harekete geçirilmesinin amaçlandığını söylemek mümkündür. Bu fenomenin kuruluşunu ve görünüşe gelmesini sağlayan bu ifadelerle Atatürk’ün millî ve tam bağımsızlığı tek kurtuluş yolu, dışa bağımlı herhangi bir yaklaşımı ise akıl, mantık ve siyaset açısından kabul edilemez bir yol olarak ortaya koyduğu anlaşılmaktadır.

Meşruiyet ve gayrimeşruluk fenomeninin görünüşe gelmesi “*cemiyeti teşkil edenler, kendi şahıslarını ve menfaati şahsiyelerini sevenler ve şahıslariyle menfaatlerinin masuniyeti çaresini Lloyd George hükümeti marifetiyle İngiliz himayesini teminde aryanlardır; cemiyete intisabedenlerin başında Osmanlı padişahı ve halifei ruyi zemin unvanını taşıyan Vahdettin, Damat Ferit Paşa, Dahiliye Nezaretini işgal eden Ali Kemal, Adil ve Mehmet Ali Beyler ve Sait Molla bulunuyordu; Cemiyette İngiliz millete mensup bazı sergüzeştçular da vardı*” ifadeleriyle olmuştur. Buradaki söylemle tam bağımsızlık yanlıları meşru, kendi çıkarını düşünerek yabancı bir devletten yardım bekleyenler ise gayrimeşru olarak vurgulanmıştır. Bunlara devletin başındakilerin ismen dahil edilmesiyle meşru bir devlet yönetimi gerekliliği mesajının verildiği de söylenebilir.

Manda ve himaye bölümündeki sözceler genellikle sinkategorematik olmakla beraber “Manda ve himaye kabul olunamaz” şeklinde kategorematik ve söyleme etkisi bakımından önemli sözcelere de rastlanmaktadır. Böylece bölümdeki anlatımın bir yandan anlam bakımından çok katmanlı, az sözle birçok olay ve durumun ortaya konduğu sözcelerden bir yandan da kategorematik ve mesajı doğrudan veren güçlü ifadelerden oluştuğu anlaşılmaktadır.

Kurtuluş yolu olarak Millî Mücadele

Önceki kısımlarda ortaya konan kurtuluş yolları Atatürk’ün dediği gibi “manda, himaye ve bölgesel çözümler”dir. Mustafa Kemal Atatürk ise ne başka bir devletin mandasını veya himayesini ne de vatanın yalnız belli bir bölgesinin kurtuluşunu ister. Ona göre vatanın tamamının bağımsızlığını sağlamak, milleti hâkim kılmak ve yeni bir Türk Devleti meydana getirmek kurtuluşun asıl yoludur (Nutuk I, 1951: 11-12).

Nedeni ve Amacı

O halde ciddi ve hakiki karar ne olabilirdi? Efendiler, bu vaziyet karşısında bir tek karar vardı. O da hâkimiyeti milliyeye müstenit, bilâkaydüşart müstakil yeni bir Türk Devleti tesis etmek! İşte, daha, İstanbuldan çıkmadan evvel düşündüğümüz ve Samsunda Anadolu topraklarına ayak basar basmaz tatbikatına başladığımız karar, bu karar olmuştur. (s. 12).

Manda, himaye ve bölgesel kurtuluş yolları öne sürülmesinin ardından Atatürk'ün söylediği bu sözceler öncelikle “*Vaziyet karşısında verilebilecek tek ciddi ve gerçek karar kayıtsız şartsız bağımsız ve milli egemenliğe dayalı yeni bir Türk devleti kurmaktır. Samsun’a çıktığımız andan itibaren uygulamaya başladığımız karar budur.*” biçiminde indirgenebilir. Son indirgemelerle sözcelerin “*Tam bağımsızlık ve millet egemenliğine dayalı yeni bir Türk devleti kurmak dışında çare yoktur.*” ifadesine dönüştüğü söylenebilir.

Burada yönelinenler *alınan karar* ve *yeni Türk devleti* olarak verilebilir. “Alınan karar” fenomeninin noeması “bağımsız ve millet egemenliğine dayalı yeni bir devlet kurma fikri” iken noesisi “diğer düşünceleri geçersiz kılma” şeklinde ifade edilebilir. “Yeni Türk devleti” fenomeninin noesisi ise “gerekli görme”dir.

İlk sözce kategoremattir; basit bir eylemle alıcının düşündürülmesine yönelik bir soruyu içerir. İkinci ve üçüncü sözce kategoremattik olarak algılansa da sözceler arasında birinin diğerini açıklamasına dair anlamsal bir bağ söz konusudur. O nedenle ikinci ve üçüncü sözce bir arada, sinkategoremattik olarak ele alınabilir. Aslında birbirine anlam bakımından bağımlı olan bu sözcelerin Atatürk tarafından ayrı birer cümle gibi verilmesini dinleyicinin dikkatini çekme ve o yerde toplama amacına bağlamak mümkündür. Onun bir hatip olduğu göz önünde bulundurulursa konuşması sırasında bu iki sözce arasında duraksadığı tahmini yapılabilir. “Hâkimiyeti millîye, yeni bir Türk Devleti” düşünsel varlıklardır. Atatürk'ün gerçekleştirmek istediği idealler, bu söz gruplarıyla dildeki ifadesini bulmuştur. Sözcelerde ifadeler olgu bireşimine uygun olduğundan alıcıların farklı yorumuna açık olmayıp tek anlamlıdır. Böyle ifadelerin seçilme nedeninin anlatılmak istenen şeyin Atatürk'ün önemli ve kesin bir kararı olmasından kaynaklandığı söylenebilir.

Atatürk'ün Millî Mücadele'yi başlatıp yeni bir devlet kurma fikri Anadolu'ya geçtikten sonra birdenbire oluşan bir fikir değildir. “Daha İstanbul'dan çıkmadan evvel” ifadesi bu fikrin geçmişe dayalı bir temeli olduğunu göstermektedir. Yani bu hedefin düşünülenden uzun bir altyapı süreci vardır. “Daha” sinkategoremattik ifadesi kullanıldığı yerde sözcenin anlamını böyle tamamlamıştır.

Atatürk'ün bir “eylem adamı” olduğu belirtilir (Sinov, 2022: 61). “Hâkimiyeti millîye” ve “yeni bir Türk Devleti tesis etme” ideallerinin fikirde kalmayıp bunların

“tatbikatına” başlanması onun bu yönünü gösterir. Buradan kendisinin bu yönünün farkında olduğu ve bunu kendisini dinleyenlere de göstermek istediği sonucuna varılabilir.

Esas, Türk milletinin haysiyetli ve şerefli bir millet olarak yaşamasıdır. Bu esas ancak istiklâli tamme malikiyetle temin olunabilir. Ne kadar zengin ve müreffeh olursa olsun istiklâlden mahrum bir millet, beşeriyeti mütemeddine muvacehesinde uşak olmak mevkiinden yüksek bir muameleye kesbi liyakat edemez. (s.13)

Bu sözcelerde indirgeme yapıldığında öncelikle “*Hedef, Türk milletinin onurlu ve şerefli yaşamasıdır. Bu da tam bağımsızlığın güvenceye alınmasıyla sağlanabilir. Refahı zenginliği dikkate alınmaksızın bağımsızlıktan yoksun olan milletin insanlık karşısındaki konumu sıradandır.*” ifadelerine ulaşılır. Sözcelerin indirgemeler neticesindeki son hali “*Bir milletin gerçek değeri tam bağımsızlığın güvenceye alınmasıyla sağlanır.*” ifadesi olabilir.

İndirgeme sonucunda yönelinenlerin *Türk milletinin onurlu ve şerefli yaşaması* ve *tam bağımsızlık* olduğu görülür. “Türk milletinin onurlu ve şerefli yaşaması fenomeninin noesisleri “hedef olarak belirleme, gerçekleşmesini isteme” şeklinde verilebilir. “Tam bağımsızlık” fenomeninin noesisleri ise “hedefleme, şart olarak görülme”dir.

“Haysiyetli ve şerefli bir millet, istiklâli tam” söz grupları Atatürk’ün bilincinde düşünsel olarak mevcudiyeti olan varlıklardır. Bunlar onun için birer mefkuredir.

İlk sözce kategoremattiktir. Bu sözcede bir hedef belirlenmiş ve bu, açık ve net bir dille ifade edilmiş; böylece dikkat sözcenin anlamında toplanmıştır. “Haysiyetli ve şerefli bir millet, bir milletin uşak olması” ifadeleri olgu bireşimine uygun değildir. “Haysiyet ve şeref” bireyin özellikleri iken bunlar millete yüklenmiş ve milleti oluşturan tüm bireylerde bu özelliklerin olması gerektiği anlatılmak istenmiştir. Anlatılmak istenen için mevcut sözcükler yeterli bulunmadığından olgu bireşimine uygun olmayan ifadeler kullanılmıştır. Bu tarz ifadeler alıcının farklı kategorilere ait olguları bir arada düşünüp bağlantıları kurarken bilincinin aktifleşmesini de sağlar.

Atatürk tarafından “Türk milletinin haysiyetli ve şerefli bir millet olarak yaşaması” bir esas, yani dayanak olarak ortaya konmuştur. Anlattıklarının, yaptıklarının dayanağı olarak burada dile getirdiği düşünceyi, yani idealini ilk sözceyle vurgulamıştır. Millî Mücadele’nin yapılma sebebi olarak bu ideal gösterilmiş ve dolayısıyla mücadele meşru bir zemine oturtulmuştur. “İstiklâl, istiklâli tam” da bu idealin gerçekleşmesinin bir parçası olarak verilmiş; biri olmadan diğerinin gerçekleşemeyeceği vurgulanmıştır. Bağımsızlığın karşısına “uşak olmak” konmuş ve böylece ona atfedilen değer yüceltilmiştir. Buradaki söylemle Atatürk tarafından değer temelli bir vurgu yapıldığı, bağımsızlık değerinin yüceliğinin alıcıların bilincinde karışıklıklar vasıtasıyla kurulduğu, son sözcedeki geniş zamanlı yapı ve “beşeriyeti mütemeddine muvacehesinde” ifadesiyle evrensel bir bağlam oluşturularak da ikna ediciliğin artırılmaya çalışıldığı söylenebilir.

Halbuki Türkün haysiyet ve izzetinefis ve kabiliyeti çok yüksek ve büyüktür. Böyle bir millet esir yaşamaktansa mahvolsun evlâdır! Binaenaleyh, ya istiklâl ya ölüm! İşte halâsı hakiki istiyenlerin parolası bu olacaktı. (s.13)

Bu sözceler ilk olarak “Onuru, özsaygısı ve yeteneği çok gelişmiş olan Türk milletinin birilerine esir olması yok olmasından daha kötüdür. Bu nedenle ya bağımsız olacak ya da yok olacaktır. Gerçek kurtuluş budur.” şeklinde indirgenebilir. Sözceler son olarak “Onurlu, özsaygılı ve yetenekli Türk milletinin kurtuluşunun tek yolu tam bağımsızlık olduğundan mücadele etmesi gereklidir.” ifadesine dönüşür.

Yönelinenler *Türk milleti, tam bağımsızlık ve mücadele etme* şeklinde verilebilir. “Türk milleti” fenomeninin noesisleri “aidiyet hissetme, yüce görme”dir. “Tam bağımsızlık” fenomeninin noesis “hedefleme” iken “mücadele etme” fenomeninin noesis “gerekli görme” olarak ifade edilebilir.

Sözceler birbirine bağımlı ifadelerle kurulduğundan sinkategorematiktir. Başka bir deyişle basit eylemlerden ziyade iç içe geçmiş, birbirini tetikleyen ifadeler kullanılmıştır çünkü bilinç yaşantıları da böyle iç içe geçmiş şekilde oluşmuştur. Anlam, ancak bu ifade şekliyle ortaya konabilmiştir. “Haysiyet, izzetinefis ve kabiliyetin büyük olması” gerçek bir varlığın niteliği düşünsel varlıklara yüklendiğinden olgu bireşimine uygun olmasa da bu düşünsel varlıkların fazlalığının vurgulanması için böyle bir ifade tercih edilmiştir.

“*Ya istiklâl ya ölüm*” sinkategorematik sözcesinde iki seçenek vardır ve bu seçenekler biri diğerine tercih edilecek durumdadır; yani biri gerçekleşmezse diğerinin tercih edilmesi gerekmekte, başka bir seçenek bulunmamaktadır. Sunulan, uç noktaları olan bir tercihtir. Atatürk’e göre istiklâlin tercih edilmemesinin karşısına konabilecek tek şey “ölüm” olarak verilir. İnsanı etkin kılan şey yaşamın kendisi iken ve varlığını devam ettirme durumu bir canlı için her şeyden daha ağır basarken bağımsızlığın karşısına canlılıktan yoksun olma, yok olma gibi bir seçeneğin konulması Atatürk’ün “istiklâl” e bakışını, başka bir deyişle bu mefkuresinin dayandığı hayatiliği gösterir. Bu uç tercihler aynı zamanda alıcının da aynı düşünce ve duygular konusunda ikna edilmesinde önemli bir etkiye sahiptir. Aynı tercih durumu üçüncü bir seçenek olarak mandanın, himayenin, bölgesel kurtuluşun asla mümkün olamayacağının bilinçte kurulmasını da sağlamaktadır. Gerçek kurtuluşu isteyenler için asıl amaç “istiklâl” sözü ve bunun gerektirdiği yaşantılardır. Böylece Millî Mücadele’nin gerçekleştirilme nedeni Türk milletinin özünden gelen niteliklere dayandırılarak meşrulaştırılmıştır.

Vatanın tamamiyeti, milletin istiklâli tehlikededir. (s. 30)

Bu sözcede indirgeme yapıldığında “*Vatanın bütünü ve milletin bağımsızlığını korumak gerekiyor*” ifadesine ulaşılabilir.

Burada “vatanın bütünü” ve “milletin bağımsızlığı” fenomenlerinin noesisleri “aidiyet hissetme, korumayı hedefleme”dir. Atatürk kendisini bahsettiği vatana ve millete ait görmektedir. Bu deneyimleme tarzı neticesinde nesnelerin görünüşe gelme biçimleri “tehlikede olmaları” şeklinde dile getirilmiştir.

Bu sözce kategorematiktir ama güçlü bir ifadedir çünkü Atatürk tarafından deneyimlenip aktarılan tüm olayların ve durumların sebebini, yapılanların ve yapılacakların niçin olacağının açık ve anlaşılır bir biçimde düşünceden dile dökülmüş hâlidir. Emir, uyarı gibi cümleler alıcıyı bir şeye ikna etme ve bunun sonucunda bir davranışta bulunmaya yönelten ifadelerdir. Böyle ifadeler genellikle kısa ve öz olur, tek bir yargı içerir; yani kategorematiktir. Bu sözce belirtilen tarzda ifadelere benzetilebilir. Bir tehlike uyarısı yapılmakta ve bu sırada kısa, öz, tek bir yargı ile durum ortaya konmaktadır. İfadeler olgu bireşimine uygundur. Bununla alıcının bilincinde anlamın açık, herhangi bir yoruma yer bırakmadan verildiği, böylece

alıcının durumu daha kolay anladığı ve söylenene daha kolay ikna olduğu, anlatımın bu yolla daha etkili kılınmaya çalışıldığı söylenebilir.

Amasya Genelgesi'nde yer alan bu kararı yazdıran Atatürk tarafından önemli, dikkatin toplanmak istendiği konularla ilgili sözcelerin genellikle bu tarzda olduğu; yani kategoremantik ve genellikle olgu bireşimine uygun ifadelerden oluştuğu söylenebilir.

“Tehlikededir” ifadesi bir aciliyet durumunu göstermektedir. Bu aciliyetin konusu “vatanın bütünlüğü” ve “milletin bağımsızlığı” olarak verilmiş; kategoremantik sözce tercihi dili de bu aciliyete uydurmuştur. Tehlikede olan bu varlıkların korunması gerekliliği sözcenin temel iletisidir.

Hududu milliye dahilinde bulunan bilcümle aksamı vatan bir küldür. Yekdiğerinden infikâk kabul etmez. (s.65)

İndirgeme ile bu sözce olarak “*Vatanın bütünlüğünün bozulması düşünülemeyeceğinden buna uygun hareket etmek şarttır*” biçimine dönüşür.

Yönelinenler *vatanın bölünmezliği* şeklinde verilebilir. Bu fenomeninin noesisleri “hedefleme, gerçekleştirmek için çabalama çağrısı yapma” olarak ifade edilebilir.

Düşünce ve durumlar aralarındaki bağlantılarla tek bir sözcenin anlamını oluşturduğundan ilk sözce sinkategorematiktir. Sinkategoremantik ifadeler birçok ayrı anlamı tek sözcede verebildiğinden anlatıma derinlik ve akıcılık katar. İkinci sözce dile getiriliş bakımından kategoremantik olsa da birinci sözceyle aralarında bir neden sonuç ilgisi bulunması onu anlamsal olarak birinci sözceye bağımlı hâle getirmiştir. Başka bir deyişle birinci sözce olmazsa ikinci sözcenin anlamı tamamlanmaz. Bu nedenle onu da sinkategoremantik kabul etmek gerekir.

“*Hududu milliye dahilinde bulunan bilcümle aksamı vatan bir küldür.*” ifadesinin “vatanın tamamıyeti” söz grubuyla gönderimde bulunulan düşünsel varlığın sözce olarak dile getirilmiş hâli olduğu söylenebilir. Atatürk ve onunla fikir, eylem birliği yapanlar için “*Hududu milliye dahilinde bulunan bilcümle aksamı vatan bir küldür*” ve bu kül olma hâli, yani “vatanın tamamıyeti” tehlikededir. O halde bu bütünlüğü korumak gerekir. Vatanın yalnız bir bölgesini koruyup kurtarmak veya bu

sınırlar içinde bir bölgeyi ayırıp ondan vazgeçmek düşünülemez. Dolayısıyla Atatürk'ün Millî Mücadele'nin sebebi olarak vatanın parçalara ayrılmasını engelleme hedefini ortaya koyduğu, bölgesel kurtuluş çözümleriyle işgalleri “reddetme” biçiminde deneyimlediği anlaşılır. Söylemdeki kesinlik alıcının ikna edilmesine yönelik değerlendirilebilir.

Maahaza, bizim en mübeccel gayemiz; tıpkı tasavvuru biraderileri vechile bedhahanın, bu güzel memleketin üzerindeki iftiraatını ve aleni takibatı melanetlerini kırmak ve anları kemingâhı ümitlerinde meflûç ve bihayat bırakmak ve devlet ile milletin icraatını surf selâmeti vataniyeye ait noktada telif eylemektir. (s.179)

Sözce indirgenirse öncelikle “Bizim en yüce amacımızın güzel memleket üzerindeki iftiraları, baskıları kırmak; düşmanların ümitlerini ve etkilerini yok etmek, devletle milletin çalışmalarını yalnızca vatanın esenliği konusunda uyumlu hale getirmektir.” ifadesine ulaşılır. Son indirgemelerle sözce “Millî Mücadele'nin amacı düşmanı etkisiz kılıp devlet ve milleti vatan için uyumlu hale getirmektir.” ifadesine dönüşür.

Yönelinen fenomen *Millî Mücadele'nin amacı*dır. Bu fenomeninin noesisleri “çok yönlü bir çaba gerektirdiğini düşünme” şeklinde ifade edilebilir.

Sözce sinkategorematiktir. Bir amacın ne olduğu, birçok olay ve durumun ifade edildiği yargılarla tek bir cümlede anlam bulmuştur. “En mübeccel gayemiz” “Selâmeti vataniyye” düşünsel varlıklardır. Atatürk tarafından bir hedef olarak verilen bu ifade onun bilişsel sürecinde deneyimlenip işlenmiş ve hedef olarak kurulup söze dökülmüştür. O nedenle bu ifadenin Atatürk için bir mefkure olduğunu söylemek mümkündür. “İftiraatını ve aleni takibatı melanetlerini kırmak, anları kemingâhı ümitlerinde meflûç ve bihayat bırakmak” söz grupları olgu bireşimine uygun değildir. Farklı bilişsel kategorilere ait gerçek veya düşünsel varlıkların bir araya getirildiği bu ifadeler, göndericinin düşüncenin sınırlarını zorladığını ve alıcı için de bunun olmasını sağlayarak onun anlamı kavrayışını kolaylaştırmaya, bir taraftan da anlamı derinleştirmeye çalıştığını göstermektedir. “İftiraat” ve takibatı melanet” herhangi bir fiziki kuvvetle parçalarına ayrılabilen gerçek varlıklar değildir; bunlar düşünsel varlıklardır. “Kırmak” ise fiziksel bir varlık üzerinde gerçekleşecek bir eylemdir. Biri düşünsel biri gerçek varlık kategorisine ait bu ifadelerin bir araya getirilmesinin

düşünsel varlıkları alıcı için daha görünür kılma, yani anlamı daha açık hâle getirtme amacıyla kullanıldığı söylenebilir. Aynı durum “anları kemingâhı ümitlerinde meflûç etmek ve bihayat bırakmak” için de geçerlidir. “Kemingâh” gerçek bir varlık kategorisine aitken “ümit” düşünsel bir varlıktır. “Meflûç etmek” ve “bihayat bırakmak” da gerçek varlık kategorisine ait varlıklar için kullanılabilecek eylemlerdir fakat Atatürk tarafından bunlar bir arada kullanılarak anlamdaki niyet somutlaştırılmaya çalışılmıştır.

“Bedhahan” Atatürk için başta devletin ileri gelenlerinden sadrazam Ferit Paşa, bakan Adil Bey, Süleyman Şefik Paşa gibi isimlerdir. Bunlar tarafından “Millî Mücadele’nin bir Bolşevik hareketi olduğunun resmen ilân edilmesi, bu mücadelenin İttihatçıların son çırpınışlarının bir neticesi olduğunun ve onların parasıyla döndüğünün yabancı basına söylenmesi, Anadolu’daki hareketin bir kargaşadan ibaret olduğunun ifade edildiği görülür. (Nutuk I, 1951: 179) Bunlar gerçek dışı, yani “iftiraat” olarak deneyimlenir. “Kemingâhı ümit” ifadesinden bu kişilerin ümitlerini gizli tuttukları fakat bunu açığa çıkararak eyleme geçmek için de fırsat kolladıkları anlaşılır. Atatürk’e göre milletin mücadelesini iftiralarıyla karalayanlar böyle bir fırsat bulmadan “kemingâhı ümitlerinde” hareket edemeyecek ve cansız duruma getirilmelidir. Bu, onlara karşı önlemler alınacağını, mücadele edileceğini gösterir. “Devlet ile milletin icraatını sırf selâmeti vataniyyeye ait noktada” uzlaştırmak ifadesinden devlet yönetiminde yer alan “bedhahanın” olmasına rağmen devletin de milletin gösterdiği mücadeleye katılımının Atatürk tarafından beklenildiği anlaşılır. Ferit Paşa’nın millet iradesine karşı hareket ettiği ve millet iradesini yansıtacak bir hükümetin kurulması yönünde padişaha telgraf çekilmesi (<https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/>, 2025) bu beklentinin bir eylemi olarak görülebilir.

İnşallah müttehiden ve müttefikan, vatan ve milletimizin saadet ve selâmetini temin müyesser olur. (s.216)

Bu sözceyi “Hedef, birlik olarak vatanın ve milletin mutluluğunu, güvenliğini sağlamaktır” şeklinde indirgemek mümkündür.

Sözcede yönelinen fenomenler *birlik olma, vatanın ve milletin mutluluğunu, güvenliğini sağlama* şeklinde verilebilir. Bu fenomenlerin noesisleri “hedefleme, gerçekleşmesi için çağrıda bulunma”dır.

Sözcede birden fazla deneyimin bilinçten dile aktarımı bir arada ve birbirine bağlı olarak verildiğinden ifade sinkategorematiktir. Farklı anlamları bir araya getirip bunlardan birbirine bağımlı olarak anlam ifade eden bir sözce türetmek bu sözcenin anlam bakımından derinlikli olmasını sağlamıştır. “Vatan ve milletin saadeti” ifadesi olgu bireşimine uygun değildir. Saadet bir insanın içinde oluşan duygudur. Vatanın ve milletin saadeti demek, vatan üstünde yaşayan ve milleti oluşturan her bir kişinin mutluluk duygusunu yaşaması demektir. Az sözle bu anlamı vermek adına olgu bireşimine uygun olmayan “vatan ve milletin saadeti” söz grubu kullanılmıştır.

Önceki sözcede geçen “Cenabı Hak” ile bu sözcelerdeki “inşallah” ifadesindeki “Allah” aynı düşünsel varlığa gönderimde bulunmaktadır. Atatürk tarafından bu ifadelerin kullanılması onun inancına dayalı dünya algısını sözlerine yansıttığının bir göstergesi olarak düşünülebilir. Bu ifadelerin tercih edilmesinde alıcının da etkisi olduğu söylenebilir. Onun bir bütün olarak kurtarmak istediği vatanda, milletin geneli İslâm dinine inanmaktadır. Bu inanç, milleti harekete geçirme işlevine de sahiptir. Kurtuluşuna vesile olabilecek kişiyle aynı inanca sahip olması paylaşılan ortak değerlerin olduğunu gösterdiğinden önemlidir. Bu, Mutfak Kemal tarafından bilinir ve onun ifadelerinde tezahürünü bulur. Atatürk’e göre amaç uğrunda anlaşmak ve bir araya gelip öyle hareket etmek netice elde etmek için elzemdir. Bu nedenle Allah’ın bunu inşa etmesinden, yaratmasından sonra “müttehidin ve müttefikin” temin söz konusudur.

Sözcede “vatan ve milletimizin saadet ve selâmetini teminin” bir dilek olarak sunulması bunların mevcut olmadığını, gerçekleştirilmesi için bir şeyler yapılması gerektiğini alt mesaj olarak vermektedir. Yapılacak şey “birlikte ve uyum içinde” olmaktır. Başka bir deyişle Atatürk tarafından mücadelenin nedeninin “vatan ve millette saadetin, güvenliğin olmaması” olarak ortaya konduğu, hedefinin “saadet ve güvenliği sağlamak” şeklinde vurgulandığı, “birlikte ve uyum içinde” olma ile de bunun gerçekleştirilme yolunun belirlendiği söylenebilir.

Gaye, milletin necat ve vatanın halâsıdır. (s.344)

Sözce ilk olarak “*Vatanın ve milletin kurtarılması gerekir.*” olarak indirgenebilir. Yeni indirgemelerle sözce “*Vatan ve millet tehlikededir.*” ifadesine

dönüşür Bu da Atatürk tarafından daha önce söylenen sözceye tekabül eder. Bu durum Nutuk'ta konuların anlatımında bir iç tutarlılık olduğunu söylemeyi mümkün kılar.

Burada ulaşılan fenomen *vatanın ve milletin kurtarılması*dır. Fenomeninin noesisi “hedefleme”dir ve sözcede “gaye” ifadesiyle görünüşe gelmiştir.

Sözce kategoremattir. Böylece kısa, kesin ve açık bir anlatımla ileti doğrudan ortaya konmuştur. Bunun ikna ediciliğe katkı sağladığı söylenebilir. İfadeler olgu bireşimine uygundur. Böyle ifadeler anlamın açık bir şekilde verildiğini ve alıcıda ifadenin doğrudan karşılığı olduğunun düşünüldüğünü gösterir.

Sözceden anlaşılan vatanın ve milletin tehlikede olduğudur. Atatürk'e göre Anadolu'ya geçmesinin, orada farklı illeri gezerek milletle buluşmasının ve neticede bir mücadele başlatmasının amacı “kurtuluş” tur. Bunlar üzerinden sözcenin söylemiyle mücadelenin meşrulaştırıldığı anlaşılır.

Türk milletinin kalbinden, vicdanından sanih ve mülhem olan en esaslı, en bâriz arzu ve iman malum olmuştu: Kurtuluş!.. Bu kurtuluş feryadı, Türk vatanının bütün âfakında aksendaz olmakta idi. Milletten, başka istizahatta bulunmaya mahal yoktu. Artık, bu arzuyu, ifade etmek kolaydı. Nitekim, Erzurum ve Sivas Kongrelerinde, arzuyu milli tebellür ettirilmiş ve ifade olunmuştu. (s.360).

Bu sözceler indirgendiğinde ilk olarak “*Türk milletinin duygularından, vicdanından ortaya çıkan ve ona ilham edilen en güçlü, en belirgin istek ve inanç ‘kurtuluş’ olarak belirmişti. Bu kurtuluş çılgılığı vatanın bütün ufkunda devamlı yankılanan ve milletin başka açıklama yapmasına gerek kalmayan bu istek, Erzurum ve Sivas Kongrelerinde açıkça dile getirilmiştir.*” ifadelerine ulaşılır. Son indirgemelerle sözceler “*Kurtuluş için mücadele etmek yalnız bizim değil, milletin de fazlasıyla istediği bir şeydi.*” ifadesine dönüştüğü söylenebilir.

Yönelinenler Türk milletinin kurtuluş isteği, Erzurum ve Sivas Kongreleri olarak verilebilir. “Türk milletinin kurtuluş isteği” fenomeninin noesisleri “destekleme, onaylama” şeklinde ifade edilebilir. “Erzurum ve Sivas Kongreleri” fenomeninin noesisi ise “isteklere araç olarak görme” biçiminde dile getirilebilir. Atatürk'ün milletin istediği şeyi kendisinin de istediği, yani bu isteğe onaylama

edimiyle yöneldiği; bu nedenle de bahsi geçen isteği başkalarına açıklamakta herhangi bir sıkıntı, bir zarar görmediği söylenebilir.

İlk ve son sözcelerde birbirine dayanan, sözcenin anlamını oluşturan birden fazla olgu yer aldığından bunlar sinkategorematiktir. Diğer sözcelerde anlam kategorematik ifadeler vasıtasıyla kısa ve net olarak verilmeye çalışılmıştır. “Kalbinden, vicdanından sanih olma” ifadesi olgu bireşimine uygun değildir. “Sanih olma” zihinde beliren bir şeyi ifade ederken burada “kalp ve vicdanda beliren” bir şey için kullanılmıştır. “İstizahatta bulunmaya mahal yoktu” ifadesinde de “mahal” gerçek nesnelerle aynı kategoride kullanılabilecek bir sözcükken burada “istizahatta bulunma” ile kullanılması dış dünyada bir gerçekliğe sahip değildir. İstizahatta bulunmanın somut bir yeri yoktur. Anlatılanı anlaşılır kılmak için böyle bir ifadeye başvurulmuştur. “Milletin kalbi ve vicdanı” da olgu bireşime uymaz. Kalp ve vicdan tek tek insanlara aittir. “Milletin her bir bireyinin kalbi ve vicdanı” yerine, “milletin kalbi ve vicdanı” denmesi anlatımda daha az çabayla daha fazla şey anlatılmasını sağlamak içindir.

Atatürk’e göre “kurtuluş” basit bir istek değildir. Bu istek duyguların yeri olarak görülen kalpten, iyiyle kötünün ayırt edilmesinden; yani vicdandan gelen bir istektir. Ona göre millet vaziyetin “farkına varmış” ve bu, tüm güçlü hisleriyle zihninde “kurtuluş” un belirmesini sağlamıştır. Önce belli yerlerde, bölgelerde ortaya çıkan bu istek dile getirildikçe vatanın her yerinde bir karşılık bulmuştur. Erzurum ve Sivas Kongrelerinde bu isteğin açıkça söylenmesi onun gerçekleştirilmesi için harekete geçilmesini sağlayacaktır.

“Kurtuluşun” bir cümleinin açıklaması şeklinde verilmesi dikkati onun üzerinde toplamıştır. Böylece milletin isteği olarak bu kavram doğrudan vurgulanmıştır. Milletin de kurtuluş istediğinin, bunun bir “feryat” olarak vatanın ufuklarında yankılandığının, Erzurum ve Sivas Kongrelerinde milletin isteğinin açıkça dile getirildiğinin söylenmesi verilen mücadelenin bir gruba ait olmaktan çıkarılıp milletin isteğine dayandırılarak meşrulaştırılmasına yöneliktir.

Biz, hukukumuzu ve istiklâlimizi müdafaa için giriştiğimiz mücahedenin kutsiyetine kail ve hiçbir kuvvetin bir milleti yaşamak hakkından mahrum

edemeyeceğine kaniiz. ... Dâvamızın meşruiyet ve kutsiyeti, bu müşkül zamanlarda, Cenabı Haktan sonra en büyük zahîrimizdir. (s.417)

Sözcüler ilk indirgendiğinde ulaşılan “*Biz haklarımızı ve bağımsızlığımızı korumak için giriştiğimiz mücadelenin kutsal olduğuna ve hiçbir gücün milleti yok edemeyeceğine inanıyoruz. Davamızın meşru ve kutsal olduğu Cenabı Hak’tan sonra en büyük dayanağımızdır.*” ifadeleridir. Son indirgemelerle sözcülerin “*Haklı ve kutsal olduğuna inandığımız bu bağımsızlık mücadelesi millet içindir*” ifadesine dönüştüğü görülür.

Yönelinen fenomen *girişilen mücadele* olarak verilebilir. Fenomeninin noesisleri “haklı, kutsal görme; dayanak olarak görme”dir ve bunlar sözcüde açıkça dile getirilmiştir.

Buradaki iki sözcüde de iç içe geçmiş ve bağımsız düşünülmemeycek anlamlar mevcut olduğundan sözcüler sinkategorematiktir. Bu ifadeler sayesinde tek sözcüde birden fazla düşünce, amaç, nitelik verilebilmiştir.

İstanbul’un işgalinin ardından İtilaf Devletleri’nin Osmanlı’ya gönderdiği bir tebliğde işgalin geçici olduğunu, Osmanlı’ya kalacak topraklarda onun gücünü artırmanın amaçlandığını, İstanbul’un Türklerde kalmasını taşradaki isyan veya katliam gibi durumlara bağlı olduğunu ve bu nedenle İstanbul’daki hükümetin emirlerine uymayı telkin ettiğini içermesi üzerine Atatürk tarafından gönderilen protestoda yukarıdaki sözcüler de yer alır (Nutuk I, 1951: 416-417). Atatürk’e göre hukuk ve istiklâli korumak için girişilen bir direnme vardır. O hâlde bunlar tehlikede görülmektedir. Onun deneyiminde hukuk da istiklâl de vazgeçilemeyecek şeyler olduğundan bir direnişle korunmaları, muhafaza edilmeleri de kutsaldır. İtilâf Devletleri’nin topraklarla beraber milletin haklarına ve bağımsızlığına da müdahale etmesi, bunları ortadan kaldıracak girişimlerde bulunması Atatürk tarafından “milleti yaşamak hakkından mahrum etmek” olarak algılanır. Haklar ve bağımsızlık milletin yaşamasının, yani varlığını devam ettirmesinin koşulu olarak görülür. Bunun korunması amacı da “dâva” olarak ifade edilir. Bu dâva eylemler için “Cenabı Haktan sonra en büyük” yardımcı olarak görülür. Atatürk’e göre niyetin kuvvetinin eylemin gerçekleşmesine götüreceğine inanıldığı söylenebilir.

“Biz” öznesiyle bu davanın kişilere değil milletin bütününe atfedildiği anlaşılır. Mücadelenin yalnızca siyasi olmayıp hukuksal çerçevesinin de bulunduğu görülmektedir. “Hiçbir kuvvet” ile Millî Mücadele verenlerin dışında kalan güçler tehdit olarak ortaya konmuştur. “Kail, kaniiz” gibi ifadelerle düşüncelere kesinlik verildiği ve böylece söylemde ikna ediciliğin sağlanmaya çalışıldığı söylenebilir. Neticede buradaki söylemle milletin direnişinin haklılık ve kutsallık iddiasıyla meşrulaştırıldığı görülür.

Bizim siyasi ve askerî takibettiğimiz meslek malûm olmuştu. İstiklâli tammımız temin olununcıya kadar, düşmanlarla vuruşmak ve onları mağlûbedeçimize dair olan katî kanaatle, muharebeye devam etmek... (s.631)

Sözceler indirgendiğinde öncelikle “Bizim askeri ve siyasi olarak izlediğimiz yol tam bağımsızlık sağlanıncaya kadar düşmanlarla savaşılarak onları yeneceğimize kesin olarak inanıp mücadeleye devam etmektir.” ifadesine ulaşılır. Son indirgemelerle sözcelerin “Amacımız tam bağımsızlık sağlanıncaya kadar kesin bir inançla mücadele etmektir.” ifadesine dönüştüğü söylenebilir.

İndirgeme neticesinde ulaşılan fenomen *tam bağımsızlığın sağlanması* olarak verilebilir. Bu fenomeninin noesisi “hedefleme”dir.

Sinkategorematik olan sözcelerde birbirine bağımlı olarak anlamı kuran ifadeler arasında birbirine dayanma ve amaç sonuç ilgisi olduğu görülür. İfadelerin olgu bireşimine uygun olması anlatılanların alıcının zihninde doğrudan bir yer edinmesini sağlamaya yöneliktir.

Sakarya Muharebesi sonrasında başkumandanlıkla birlikte diğer vazifelerini de devam ettirdiğini dile getiren Atatürk tarafından Sakarya’daki zaferin unutulur birtakım muhalefetin ortaya çıktığı ve takip edilen askeri siyasetin Rauf ve Kara Vâsıf Beyler tarafından sorgulandığı belirtilerek bu sorgulamaya cevap olarak yukarıdaki sözce verilir (Nutuk II, 1952: 630-631). Atatürk hem mecliste siyasi bakımdan hem de mücadelede askeri yönden tek bir amacı ortaya koyar: istiklâli tam. Bu amaç gerçekleşinceye kadar geçecek süre içinde ona engel olmaya çalışanlarla mücadele etmek bir gerekliliktir. Amacın gerçekleştirileceğine inancın tam olduğu anlaşılır çünkü düşmanın yenilgiye uğratılacağı “katî”dir. Bu nedenle de mücadeleyi

bırakmamak gerekir. “Bizim” denilerek bu isteğin, amacın geneli kapsadığı algısının kurulduğunu söylemek mümkündür. “Takibettiğimiz meslek” ifadesi izlenen yolun bilinçli olduğunu göstermektedir. Zafer beklentisinin bir ihtimal olmayıp kesin inanca dayandığı da “katî kanat” ile dile getirilmiştir. Tam bağımsızlık mutlak bir hak olarak kurulup kararlı bir söylemle zafer inancının ifade edildiği görülmektedir. Böylece hedefin gerçekleşeceğine olan inancın sağlanmaya çalışıldığı, düşmana karşı kararlılık mesajı verildiği, bağımsızlık mücadelesinin yüceltildiği söylenebilir.

Hayır Efendiler, bizim mühim ve asıl olan vazifemiz, siyaset yapmak değildir. Bizim ve bütün memleket ve milletin bugün, yegâne vazifesi, topraklarımızda bulunan düşmanı süngülerimizle tartarmaktır. Bunu yapamadıkça, siyaset bir lâfzı bimânadan ibaret kalır. (s.657)

Bu sözceler öncelikle “Bizim temel ve gerçek görevimiz siyaset yapmak değil; topraklarımızdaki düşmanları kovmaktır. Bu başarılmadıkça siyasetten bahsetmek gereksizdir.” biçiminde indirgenebilir. Sözcenin son olarak “Öncelikli hedef siyaset yapmak değil, düşmanı yok etmektir.” ifadesine dönüştüğü söylenebilir.

Yönelinenler *temel ve gerçek görevin düşmanı yok etmek olması* şeklinde verilebilir. Bu fenomeninin noesisi “gerekli ve öncelikli görme”dir ve bu noesis sözcede açıkça görünüşe gelmiştir.

Buradaki tüm sözceler sinkategorematiktir. Üç sözcede “mühim ve asıl bir vazifenin olması, bu vazifenin siyaset olmaması, düşmanın topraklarda bulunması, tek vazifenin düşmanın topraklardan uzaklaştırılması olması, uzaklaştırmayı yapmama ihtimali, uzaklaştırma yapmamanın sonucu” durumları birbirleriyle bağlantıları anlaşılacak biçimde dile getirilmiştir. Sözcelerin bu taraz ifadeler yoluyla anlam bakımından derinlik kazandığı görülür. Tüm ifadelerin olgu bireşimine uygun olması da anlatılmak isteneni ifade etmede benzer kategorilere ait sözcüklerin yeterli gediğini, gösterir. Bu ifadeler sayesinde sözceler daha ikna edici olmaktadır çünkü anlam daha açık ve tutarlıdır.

Sakarya Savaşı sonrasında taarruz edilmesi konusunun siyasete alet edilip en mühim vazifenin de siyaset yapmak olduğu söylenince (Nutuk II, 1952: 657) Atatürk tarafından dile getirilen bu sözcelerde Atatürk’e göre içinde bulunulan zamanın şartları

altında “yegâne” vazife düşmanı topraklardan atmaktır. “Hayır efendiler” ifadesiyle güçlü bir şekilde itirazda bulunulur. “Mühim ve asıl olan vazife” ile bir öncelik vurgusunun ortaya konduğu görülmektedir. Böylece eylemsel bir önceliklendirme yapılarak milletin fiili mücadeleye yönlendirildiği söylenebilir. “Bizim ve bütün memleketin” ifadesiyle sorumluluk bütüncül bir düzeye aktarılır. “Yegâne vazife” ile de düşman işgalini sonlandırma ve toprakları koruma dışındaki görevler ikincil bir konuma yerleştirilir. “Yapmadıkça” ifadesi Atatürk’ün düşmanı topraklardan atmayı bir şart olarak gördüğünü belirtir. Ona göre siyaset yapmanın anlamlı olabilmesinin koşulu budur. Başka bir ifadeyle siyaset yalnızca bir araç olarak sınırlanır ve öncelik düşmana karşı mücadeleye verilir. Fiili mücadele mutlak öncelik olarak ilan edilir.

Âlim, cahil, bilâistisna, tekmil efradı milletimiz, belki içinde mündemiç müşkülâtı tamamen idrak etmeksizin, bugün yalnız bir nokta etrafında toplanmış ve fakat sonuna kadar kanını akıtmaya karar vermiştir. O nokta; istiklâli tammımızın temini ve idamesidir. İstiklâli tam, denildiği zaman, bittabi siyasi, malî, iktisadi, adlî, askeri, harsi ve ilâ... her hususta istiklâli tam ve serbestii tam demektir. Bu saydıklarımın herhangi birinde istiklâlden mahrumiyet, millet ve memleketin, mânayı hakikisiyle bütün istiklâlinden mahrumiyeti demektir. (s.624)

Sözceler ilk indirgendiğinde “*Fark gözetmeksizin milletin tüm fertleri tam bağımsızlığın sağlanması ve devam ettirilmesi konusunda ölmeyi göze almıştır. Tam bağımsızlıktan kasıt her alanda bağımsız ve özgür olmaktır. Herhangi bir alanda bağımsızlığı yitirmek millet ve memleketin gerçek bir bağımsızlıktan yoksun olması anlamına gelir.*” ifadelerine ulaşılır. Son indirgemelerle sözcelerin “Millet tam bir bağımsızlık için ölmeyi göze almışken herhangi bir alanda bağımsızlıktan ödün vermek düşünülemez.” ifadesine dönüştüğü söylenebilir.

Bu sözcelerde yönelinen fenomenler *tam bağımsızlık ve milletin ölümü göze alması* olarak verilebilir. “Tam bağımsızlık” fenomeninin noesisi “kesinlikle gerçekleştirilmesi gerekme” iken “milletin ölümü göze alması” fenomeninin noesisi “kararlılığı gösterme” olarak ifade edilebilir.

Sözcelerde koşul, birbirine dayanma, birbirini açıklama anlamlarının ortaya çıkmasını sağlayan ifadeler birbirine bağımlı biçimde kullanılmış ve sözceleri sinkategorematik yapmıştır. “Belki, yalnız, ve fakat, o, ilâ, her, bu, bütün” gibi

sinkategorematik sözcükler de doğrudan anlam üretmeseler de anlamın kurulma biçimine katkı sağlamıştır. İkinci sözce ilk sözcedeki bir yeri açıklama işlevindedir. Bu şekilde birbirine dayanan sözceler de anlam bağımlı olarak ortaya çıkar. Böyle ifadelerle anlama derinlik ve bütünlük kazandırılmıştır. “Bir nokta etrafında toplanma” söz grubu olgu bireşimine uygun değildir. Gerçek bir toplanma hâinden söz edilemez. Ortak bir fikirde olma hâli, olgu bireşimine uygun olmayan bir yapı ile anlamın alıcının bilincinde canlandırılmasına çalışılmıştır.

Herhangi bir ayırım yapılmadan toplumun tüm kesiminden bireylerin sözceye dahil edilmesi “birlik” vurgusu yapıldığını gösterir. Milletin kararlılığı söz konusudur fakat bu kararlılık herhangi bir nitelikten bağımsız olarak ortaya konmuştur. Bu da farklı niteliklerin birlik içinde eriyip amacın önceliklendirildiğini vurgulamaya yöneliktir. “Sonuna kadar kanını akıtmaya karar verme” ifadesi de mücadelenin bir bedel gerektirdiği ve bunun göze alındığı anlayışının bilinçlerde kurulmaya çalışıldığını göstermektedir. Hedefin “O nokta; istiklâli tammımızın temini ve idamesidir” sözcesiyle verilmesiyle bu konuda netlik olduğu anlaşılmaktadır. “Tam bağımsızlık” vurgusu kısmi bir bağımsızlığın kabul edilemeyeceğinin ifadesidir. Atatürk tarafından istenen, devletin hiçbir alanda hiç kimseye bağımlı kalmadan var olmasıdır. Yani Atatürk için bağımsızlık konusu “ya hep ya hiç” şeklinde ifade edilebilir. Atatürk’e göre tam bağımsızlık fikrinde birleşenler yalnız belli nitelikler bakımından benzeyen kişiler değil, âlim ya da cahil fark etmeden milletin her kesiminden fertlerdir. Başka bir deyişle “tam bağımsızlık arzusu” belli bir kesme atfedilemez; o milletin tamamının hedefidir. Buradaki söylemle alıcıların milletin tam bağımsızlık için birleştiği konusunda inandırıldığını; mücadelenin milletin kararlılığına ve fedakarlığına dayandırılarak meşrulaştırıldığını söylemek mümkündür.

Bölümün Fenomenolojik Söylem Analizi’nin bütüncül bir değerlendirmesi:

Millî Mücadele’nin nedeni ve amacıyla ilgili bu bölümde söyleme etki eden ifadeler *bu vaziyet karşısında bir tek karar vardı; hâkimiyeti milliyeye müstenit, bilâkaydüşart müstakil yeni bir Türk Devleti tesis etmek; daha, İstanbuldan çıkmadan evvel düşündüğümüz ve Samsunda Anadolu topraklarına ayak basar basmaz*

tatbikatına başladığımız karar, bu karar olmuştur; esas, Türk milletinin haysiyetli ve şerefli bir millet olarak yaşamasıdır; istiklâlden mahrum bir millet, beşeriyeti mütemeddine muvacehesinde uşak olmak mevkiinden yüksek bir muameleye kesbi liyakat edemez; böyle bir millet esir yaşamaktansa mahvolsun evlâdır; ya istiklâl ya ölüm; vatanın tamamıyeti, milletin istiklâli tehlikededir; hududu milliye dahilinde bulunan bilcümle aksamı vatan bir küldür, yekdiğerinden infikâk kabul etmez; bizim en mübeccel gayemiz; bu güzel memleketin üzerindeki iftiraatını ve aleni takibatı melanetlerini kırmak ve anları kemingâhı ümitlerinde meflûç ve bihayat bırakmak; devlet ile milletin icraatını sırf selâmeti vataniyeye ait noktada telif eylemek; inşaallah müttehiden ve müttefikan, vatan ve milletimizin saadet ve selâmetini temin müyesser olur; gaye, milletin necat ve vatanın halâsıdır; Türk milletinin kalbinden, vicdanından sanih ve mülhem olan en esaslı, en bâriz arzu ve iman; kurtuluş feryadı, Türk vatanının bütün âfakında aksendaz olmakta idi; hukukumuzu ve istiklâlimizi müdafaa için giriştiğimiz mücahede; hiçbir kuvvetin bir milleti yaşamak hakkından mahrum edemeyeceğine kaniiz; dâvamızın meşruiyet ve kutsiyeti; istiklâli tammımız temin olununcuya kadar, düşmanlarla vuruşmak ve onları mağlûbedeçeğimize dair olan katî kanaatle, muharebeye devam etmek; bizim mühim ve asıl olan vazifemiz; bizim ve bütün memleket ve milletin bugün, yegâne vazifesi, topraklarımızda bulunan düşmanı süngülerimizle tardetmektir; bugün yalnız bir nokta etrafında toplanmış ve fakat sonuna kadar kanını akıtmaya karar vermiştir; istiklâli tammımızın temini ve idamesi; saydıklarımın herhangi birinde istiklâlden mahrumiyet, millet ve memleketin, mânayî hakikisiyle bütün istiklâlinden mahrumiyeti demektir olarak verilebilir.

Bu ifadeler, söylem bakımından onlara karşılık gelen kavram ve alt kavramlar Tablo 5'teki şekildedir:

Tablo 5: *Nedeni ve amacı*

Söyleme etki eden ifadeler	Söylem bakımından ifadeye karşılık gelen kavram	Söylem bakımından ifadeye karşılık gelen alt kavram
<i>istiklâlden mahrum bir millet, beşeriyeti mütemeddine muvacehesinde uşak olmak mevkiinden yüksek bir muameleye kesbi liyakat edemez</i>	Bağımsızlığı yüceltme	Dünya düzeninde konumlandırma
<i>böyle bir millet esir yaşamaktansa mahvolsun evlâdır</i>	Bağımsızlık için fedakârlık vurgusu	Bağımsızlığın öncelenmesi
<i>bizim ve bütün memleket ve milletin bugün, yegâne vazifesi, topraklarımızda bulunan düşmanı süngülerimizle taretmektir</i>	Birlikte hareket vurgusu	Mücadele çağrısı
<i>vatanın tamamıyeti, milletin istiklâli tehlikededir</i>	Farkındalık	Tehdide karşı uyarı
<i>bizim mühim ve asıl olan vazifemiz</i>	Görev vurgusu	Görevi yüceltme
<i>gaye, milletin necat ve vatanın halâsıdır</i>	Hedefi vurgulama	Meşru hedef
<i>hukumumuzu ve istiklâlimizi müdafaa için giriştiğimiz mücadele</i>	Hedefi vurgulama	Savunma ve bağımsızlık için mücadele

<i>istiklâli tammımızın temini ve idamesi</i>	Hedefi vurgulama	İstikrar
<i>bizim en mübeccel gayemiz</i>	Hedefi yüceltme	Öncelik verme
<i>bu vaziyet karşısında bir tek karar vardı</i>	Kararlılık	Mutlaklık
<i>daha, İstanbuldan çıkmadan evvel düşündüğümüz ve Samsunda Anadolu topraklarına ayak basar basmaz tatbikatına başladığımız karar, bu karar olmuştur</i>	Kararlılık	Düşünceden eyleme geçiş
<i>hiçbir kuvvetin bir milleti yaşamak hakkından mahrum edemeyeceğine kaniiz</i>	Kararlılık	Koruma hedefi
<i>istiklâli tammımız temin olununcuya kadar, düşmanlarla vuruşmak ve onları mağlûbedeçimize dair olan katî kanaatle, muharebeye devam etmek</i>	Kararlılık	Meşru müdafaa ile zaferin sağlanacağı inancı
<i>bugün yalnız bir nokta etrafında toplanmış ve fakat sonuna kadar kanını akıtmaya karar vermiştir</i>	Kararlılık	Fedakârlık

<i>hâkimiyeti milliyeye müstenit, bilâkaydüşart müstakil yeni bir Türk Devleti tesis etmek</i>	Kurucu millet vurgusu	Millî egemenlik hedefi
<i>esas, Türk milletinin haysiyetli ve şerefli bir millet olarak yaşamasıdır</i>	Millî kimliği koruma	Değer temellendirmesi
<i>Türk milletinin kalbinden, vicdanından sanih ve mülhem olan en esaslı, en bâriz arzu ve iman</i>	Millî ruh	Hedefe yönelme
<i>ya istiklâl ya ölüm</i>	Mutlak tercih	Kararlılık
<i>kurtuluş feryadı, Türk vatanının bütün âfakında aksendaz olmakta idi</i>	Mücadele	Duygusal yoğunluk
<i>devlet ile milletin icraatını sırf selâmeti vataniyeye ait noktada telif eylemek</i>	Ortak amaç vurgusu	Millî çıkarlara öncelik verme
<i>inşallah müttehiden ve müttefikan, vatan ve milletimizin saadet ve selâmetini temin müyesser olur</i>	Ortak çaba vurgusu	İyimser beklenti
<i>bu güzel memleketin üzerindeki iftiraatını ve aleni takibatı melanetlerini kırmak ve anları kemingâhı ümitlerinde meflûç ve bihayat bırakmak</i>	Savunmaya nedenli saldırı	Koruma amacıyla saldırıya geçme

<i>saydıklarımın herhangi birinde istiklâlden mahrumiyet, millet ve memleketin, mânayî hakikisiyle bütün istiklâlinden mahrumiyeti demektir</i>	Tam bağımsızlık vurgusu	Tam bağımsızlığın korunmasını sağlama
<i>hududu milliye dahilinde bulunan bilcümle aksamı vatan bir küldür, yekdiğerinden infikâk kabul etmez</i>	Vatanın bütünlüğü vurgusu	Birliğin zorunluluğu
<i>dâvamızın meşruiyet ve kutsiyeti</i>	Yapılanları meşrulaştırma	Haklılık vurgusuyla motivasyonu sağlama

Bunlar üzerinde tekrar indirgeme yapıldığında “tam bağımsızlığın ve toprak bütünlüğünün sağlanması, mücadele, millî birlik, millî kimlik ve değerler” fenomenlerine ulaşılır.

Tam bağımsızlığın ve toprak bütünlüğünün sağlanması fenomeninin görünüşe gelmesi “hâkimiyeti milliyeye müstenit, bilâkaydüşart müstakil yeni bir Türk Devleti tesis etmek; istiklâlden mahrum bir millet, beşeriyeti mütemeddine muvacehesinde uşak olmak mevkiinden yüksek bir muameleye kesbi liyakat edemez; böyle bir millet esir yaşamaktansa mahvolsun evlâdır; ya istiklâl ya ölüm; vatanın tamamiyeti, milletin istiklâli tehlikededir; hududu milliye dahilinde bulunan bilcümle aksamı vatan bir küldür, yekdiğerinden infikâk kabul etmez; devlet ile milletin icraatını sırf selâmeti vataniyeye ait noktada telif eylemek; inşallah müttehiden ve müttefikan, vatan ve milletimizin saadet ve selâmetini temin müyesser olur; gaye, milletin necat ve vatanın halâsıdır; hukukumuzu ve istiklâlimizi müdafaa için giriştiğimiz mücahede; hiçbir kuvvetin bir milleti yaşamak hakkından mahrum edemiyeceğine kaniiz; istiklâli tammımız temin olununcıya kadar, düşmanlarla vuruşmak ve onları mağlûbedeçeğimize dair olan katî kanaatle, muharebeye devam etmek; bizim ve bütün

memleket ve milletin bugün, yegâne vazifesi, topraklarımızda bulunan düşmanı süngülerimizle taretmektir; istiklâli tammımızın temini ve idamesi; saydıklarının herhangi birinde istiklâlden mahrumiyet, millet ve memleketin, mânayî hakikisiyle bütün istiklâlinden mahrumiyeti demektir” ifadeleriyle olmuştur. Bu fenomenin deneyimlenme tarzının, yani noesisinin “hedefleme” olduğu söylenebilir. Atatürk tarafından tam bağımsızlık ve toprak bütünlüğü tehlikede olarak kurulmuş, bunların korunmasını sağlamak bir hedef olarak deneyimlenmiş ve alıcının bilincinde de bu şekilde kurulmuştur. Millî Mücadele neticesinde kurulan Türk devletinin fikrî temeli tarihsel sürece ve gerekçelere dayandırılarak meşrulaştırılmıştır. Türk milletin bağımsızlık ve vatanın bütünlüğünün tehlikede olduğu vurgusuyla, bunlar olmadan milletin varlığını devam ettiremeyeceğinin belirtildiği ifadelerle bu fenomenin *mücadele* fenomeni için bir meşruiyet kaynağı olarak kullanıldığı söylenebilir.

Mücadele fenomeninin “daha, İstanbuldan çıkmadan evvel düşündüğümüz ve Samsunda Anadolu topraklarına ayak basar basmaz tatbikatına başladığımız karar, bu karar olmuştur; ya istiklâl ya ölüm; bu güzel memleketin üzerindeki iftiraatını ve aleni takibatı melanetlerini kırmak ve anları kemingâhî ümitlerinde meflûç ve bihayat bırakmak; devlet ile milletin icraatını sırf selâmeti vataniyeye ait noktada telif eylemek; kurtuluş feryadı, Türk vatanının bütün âfakında aksendaz olmakta idi; hukukumuzu ve istiklâlimizi müdafaa için giriştiğimiz mücahede; düşmanlarla vuruşmak; onları mağlûbedeçimize dair olan katî kanaatle, muharebeye devam etmek” ifadeleriyle görünüşe geldiği söylenebilir. İfadelerde milletin duygusal ve stratejik bakımdan mücadeleye hazır duruma getirilmesine yönelik bir söyleme sahip olduğu görülür. Mücadelenin özünde savunmanın olduğu ve bu doğrultuda eyleme geçildiği vurgusu alıcının bilincinde saldırganlık algısının yıkılmasına, kararlı bir mücadelenin zorunlu olduğunun kurulmasına ve böylece onun meşruiyetinin gösterilmesine yönelik değerlendirilebilir.

Millî birlik fenomeni “devlet ile milletin icraatını sırf selâmeti vataniyeye ait noktada telif eylemek; müttehiden ve müttefikan, vatan ve milletimizin saadet ve selâmetini temin; giriştiğimiz mücahede; dâvamız; bizim mühim ve asıl olan vazifemiz ; bugün yalnız bir nokta etrafında toplanmış; bizim ve bütün memleket ve milletin bugün, yegâne vazifesi” ifadeleriyle görünüşe gelmiştir. Ortaya konulan tam bağımsızlık ve toprak bütünlüğünün sağlanması hedefi için bu fenomen “gerekliklik”

şeklinde deneyimlenmiştir. Söylemde bireysel ifadelerin yerine çokluk bildiren yapıların kullanılması da ortak bir eylem algısının kurulmasına katkı sağlamıştır.

Milli kimlik ve değerler fenomeninin ise “Türk milletinin haysiyetli ve şerefli bir millet olarak yaşaması; böyle bir millet esir yaşamaktansa mahvolsun evlâdır; bu güzel memleketin; Türk milletinin kalbinden, vicdanından sanih ve mülhem olan en esaslı, en bâriz arzu ve iman; dâvamızın meşruiyet ve kutsiyeti” ifadeleriyle görünüşe gelmiştir. Dolayısıyla bu fenomenin “yüceltme” noesisine sahip olduğu ve mücadele fenomenine haklı bir zemin hazırladığı söylenebilir.

Son olarak ulaşılan ise “mücadelenin meşruiyetini ortaya koyma” fenomeni olur çünkü ortaya konan nedenler ve bu nedenlere dayalı belirlenen amaçlar verilen mücadeleyi savunmaya dayalı, haklı ve zorunlu bir temele oturtmaya yöneliktir. Genellikle olgu bireşimine uygun ifadelerin kullanılması bu zeminin oluşturulmasında doğrudan, açık ve anlaşılır bir anlatımın tercih edildiğini gösterir. Bu bölümde katagorematik ifadelerin de sinkatagorematik ifadelere yakın bir sıklıkta kullanılması kısa, net anlatımlarla; söz dizimine ve sözcük seçimine dayalı olarak kesin bildirimlerle iletinin verilmeye çalışıldığını söylemeyi mümkün kılar.

Bu bölümdeki ifadelerin genellikle sinkatagorematik olduğu görülür. Bu tarz ifadelerle Atatürk tarafından anlamsal bakımından çok katmanlı sözceler kullanıldığı ve böylece daha az ifadeyle çok sayıda ileti aktarılabilirdiği anlaşılmaktadır. “O halde ciddi ve hakiki karar ne olabilirdi?” “Esas Türk milletinin haysiyetli ve şerefli bir millet olarak yaşamasıdır” “Vatanın tamamıyeti, milletin istiklâli tehlikededir.” ifadeleri katagorematiktir. Bunlar söz dizimi ve sözcük seçimiyle söylemde dikkati kendi üzerine çeken, söylem bakımından etkili sözcelerdir.

Yöntemi: Amaç için yapılanlar, yapılması ve yapılmaması gerekenler

Türk ata yurduna ve Türkün istiklâline tecavüz edenler kimler olursa olsun, onlara bütün milletçe müsellâhan mukabele ve onlarla mücadele eylemek icabediyordu. (s. 14)

Sözce ilk indirgendiğinde “*Türk ata yurduna ve Türkün bağımsızlığına saldıran herkesle şiddetli şekilde mücadele edilmesi gerekiyordu*” ifadesine ulaşılır.

Son indirgemelerle ulaşılan “*Türkün vatanına ve bağımsızlığına saldıranlara karşı birleşerek mücadele edilmesi bir zorunluluktur.*” ifadesi olur.

Ulaşılan fenomenler *Türkün ata yurdu*, *Türkün bağımsızlığı* ve *mücadele etme* olarak verilebilir. “Türkün ata yurdu” fenomeninin noesisi “aidiyet hissetme”dir. “Türkün bağımsızlığı” fenomeninin noesisi “korunmasını gerekli görme” iken “mücadele etme” fenomeninin noesisi de “zorunlu görme” olarak ifade edilebilir.

Sinkategorematik olan sözcede birbirine bağımlı ifadeler istisnası olmama ve gereklilik anlamlarını ortaya çıkarmaktadır. Türkün “ata yurduna” ve “istiklâline” tecavüz edenler vardır ve bunların konumu, milleti fark etmeksizin hepsiyle mücadele etmek gerekmektedir. Bu mücadelede, yapılan “tecavüz” silahlı olduğundan aynı şekilde “müsellâhan” karşılık vermek gerekir. Buna göre Atatürk için saldırının niteliğine göre bir karşı saldırı yapılması esası olduğu söylenebilir. Alıcının bilincinde anlatılmak isteneni ikna ediciliğı yüksek bir biçimde ifade etmek amaçlandığından olgu bireşimine uygun ifadeler kullanılmıştır.

Ata yurdu, “ataların üzerinde doğduğu, orada bir süre kaldığı, nihayetinde öldüğü ve kendisinden sonrakilere bıraktığı yerler” olarak ifade edilebilir. Atatürk’e göre İtilâf Devletleri’nin saldırıları Türklerin “ata yurduna” yapılmıştır. Anadolu Selçuklu Devleti, sonrasında kurulan Türk beylikleri ve nihayetinde Osmanlı Devleti’nin kurulup varlığını devam ettirdiğı topraklar Türklerin atalarının yurdudur ve onlardan miras kalmıştır. Bu mirası korumanın ve atalardan kalan bu topraklarda Türkün bağımsız bir varlık sürdürmesini sağlamanın Atatürk için bir mefkure olduğu ve bu mefkurenin gerçekleştirilmesinin esas kabul edildiğı söylenebilir. Böylece verilecek mücadele haklı bir zemine yerleştirilir. Buna engel olmak isteyenler için “kimler olursa olsun” ifadesinin kullanılmasından, savaşılan devletler dışında da Türkün ata yurdunun ve bağımsızlığının düşmanları olduğu anlaşılmaktadır. Bu da bir iç tehdit algısını doğurur. Her halükârda bir mücadelenin verileceğinin söylenmesi mutlaklık vurgusudur. Başka bir deyişle kararlılık söz konusudur. Bunun “icabediyordu” ile zorunluluk olarak ortaya konması da haklılığı desteklemektedir. “Türk ata yurdu” ve “Türkün istiklâli” ifadeleriyle millî kimliğin ön plana çıkarılması verilecek mücadelenin de millî olduğunun göstergesidir. Yani buradaki söylemle Millî

Mücadele'nin ahlaki ve millî bir sorumluluğun zorunlu sonucu olarak gerçekleştirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

Osmanlı Hükümetine, Osmanlı padişahına ve müsliminin halifesine isyan etmek ve bütün milleti ve orduyu isyan ettirmek lâzım geliyordu. (s.14)

Bu sözceyi ilk olarak “*Osmanlı'nın siyasi ve dini yönetimine karşı toplumun bütünüünün isyan etmesi zorunluydu.*” şeklinde indirgemek mümkündür. Son indirgemelerle sözcenin “*Kurtuluş için içinde bulunulan kötü duruma karşı bir şey yapmayan mevcut yönetime başkaldırılması gerekiyordu.*” ifadesine dönüştüğü söylenebilir.

Yönelinenler *Osmanlı'nın siyasi ve dini yönetimidir*. Bu fenomenin noesisi “karşı gelme”dir ve bu, sözce içinde “isyan etmek, isyan ettirmek” ifadeleriyle dile getirilmiştir.

Sözce sinkategorematiktir. Bu sözcede yapılması gereken iki eylem birbirine sinkategorematik olan “ve” ifadesiyle bağlanmış, sözcenin anlamı böylece ortaya çıkmıştır. Birbirine bağımlı ifadeler arasında bir gerektirme, birbirine dayanma söz konusudur. Tüm ifadeler olgu bireşimine uygundur; yani aynı kategoriye ait ifadelerin anlamı açıklayıcılığı yeterli görülmüştür.

Atatürk'e göre “Osmanlı hükümetine, padişahına ve halifesine isyan etmek” ihtiyacını doğuran hükümetin ve aynı zamanda halife olan padişahın milletin bağımsızlığını, vatanın birliğini koruyabilecek bir güçte olmayıp sadece kendi canlarını ve mevkilerini korumak amacıyla düşman devletlere sığınma girişiminde bulunmalarındandır. Bu da milletin bütün olarak vereceği bir mücadeleyi gerekli kılmaktadır. Atatürk için kendisinin ve arkadaşlarının isyanı yeterli değildir. “Bütün milleti ve orduyu isyan ettirmek” ifadesindeki edilgen çatı, milletin tamamının ve devletin askeri kuvvetlerinin de onların desteği veya yol göstericiliğiyle, onlar gibi isyan etmesi gereğini ortaya koyar. Onun için millet ve ordu onun başlattığı bu mücadelenin asıl unsurlarıdır. İşin içine onların katılması esastır çünkü gücün artması ve amacın gerçekleştirilmesi birlikten doğacaktır. Neticede söylemle güç birliği vurgusu yapıldığı ve mücadeleye haklılık kazandırıldığı anlaşılmaktadır.

Tatbikatı birtakım safhalara ayırmak ve vakayi ve hâdisattan istifade ederek milletin hissiyat ve efkârını ihzar eylemek ve kademe kademe yürüyerek hedefe vâsıl olmaya çalışmak lazım geliyordu. Nitekim öyle olmuştur. (s.14-15)

Sözceler indirgendiğinde öncelikle “*Tatbikatı planlı olarak aşamalandırmak, olaylardan ve gelişmelerden faydalanarak milletin duygularını, düşüncelerini hazırlamak; adım adım ilerleyerek hedefe ulaşmaya çalışmak gerekiyordu. Zaten öyle yapıldı.*” ifadelerine ulaşılabilir. Yeni indirgemelerle sözcelerin “*Planlı hareket ederek amaca ulaşılabilceği ortaya konmuştur.*” ifadesine dönüştüğü söylenebilir.

Yönelineneler uygulamayı aşamalandırarak gerçekleştirme, milletin duygu ve düşüncelerini uygulama için hazırlama olarak verilebilir. İki fenomeninin noesisi de “gerekli görme”dir.

Sözcede birden fazla iş durumu aynı hedef için bir arada ve birbirini tamamlayıcı şekilde anlam ifade ettiğinden ilk sözce sinkategorematiktir. İkinci sözce kategorematik gibi ayrı kullanılmış olsa da “nitekim” ifadesi onu ilk sözceye bağlamakta ve anlamını ilk sözceye göre kazanmasını sağlamaktadır. Bu nedenle ikinci sözcede sinkategorematiktir. Burada kullanılan “öyle” sinkategorematik ifadesi de ilk sözceye göre anlam kazanır çünkü “öyle” olan birinci sözcedeki “yapılacak işler”dir. İkinci sözce, gerek duyulan şeylerin gerçekleştirildiğinin kesin ifadesidir. Bu kesinliği gösteren “-tur” bildirme ekidir. “Kademe kademe yürüyerek” ve “hedefe vâsıl olmaya çalışmak” arasında olgu bireşimine uygun olmama söz konusudur. Bunun nedeni “yürüme” eylemi gözlenebilir iken Atatürk’ün bahsettiği hedefin düşünsel boyutta olmasıdır. O, hedefin gerçekleştirilmesinde belli aşamaların zamanla gerçekleştirilmesini “kademe kademe yürüyerek” ifadesiyle somutlaştırarak alıcının bilincinde anlamı daha açık ve anlaşılır kılmaya çalışmıştır.

Atatürk’e göre hedefi; yani vatanın bütünlüğü ve milletin bağımsızlığını sağlamak için yapılması gereken birtakım işler vardır fakat bunların aynı anda veya rastgele yapılması “hedefe vâsıl olmada” doğru adımlar değildir. Yapılacakları “safhalara ayırmak” ve bu safhaları “kademe kademe” hayata geçirmek gerekir. Bu da planlı bir eyleme kalkışıldığının öne çıkarılmasıyla alıcının ikna edilmesine katkıda bulunur. Burada Atatürk’ün dikkat ettiği bir diğer nokta da hedefe ulaşmak için yapılan planda olayların ve durumların millet üzerindeki etkisini “izhar etmek” yani açığa

çıkarma gerekliliğidir. Milletin duygu ve düşüncelerinin önemsendiğinin vurgulanması mücadeleyi meşrulaştırmaya yönelik değerlendirilebilir. Son sözceden planın belirtilen biçimde gerçekleştiği anlaşılır. Yani planlanan şey gerçekleştirilmiştir. Dolayısıyla bu söylemle hedefin gerçekleştiğinin belirtilmesiyle bir başarı vurgusu yapıldığı anlaşılmaktadır.

Muvaffakiyet için amelî ve emin yol her safhayı vakti geldikçe, tatbik etmektir. Milletin inkişaf ve itilâsı için selâmet yolu bu idi. Ben de böyle hareket ettim. (s.15)

Bu sözceleri ilk olarak “Başarılı olmak ve milletin yükselişini sağlamak için doğru yol her şeyi zamanı geldikçe adım adım yapmaktır. Ben de bunu uyguladım.” olarak indirgemek mümkündür. Son indirgemelerle sözcelerin “Sistematik ve planlı hareket etmek başarıyı getirdi.” ifadesine dönüştüğü söylenebilir.

Burada yönelinen fenomenler *sistematik ve planlı hareket etmek ve milletin gelişip yükselmesi* olarak verilebilir. İkisinin de noesisi “gerekli görme” iken ikinci fenomene “isteme” deneyimiyle de yönelindiğini söylemek mümkündür.

Sözcelerin ilki sinkategorematiktir çünkü zaman bakımından birbirine bağlı olarak gerçekleşecek durumlar bir araya getirilerek sözcenin anlamı ortaya çıkarılmıştır. Diğer iki sözce içinde geçen “bu” ve “böyle” sözcükleri de sinkategorematiktir. Bunlar tek başına anlamı kurmasalar da anlamın üretilmesinde etkili olmuşlardır. “Bu” ve “böyle” ifadeleri ilk sözcede belirtilen çözümü işaret edecek biçimde kullanılmış ve ifadeler sayesinde sözceler arasında anlatımsal birlik ve tutarlılık sağlanmıştır. “Amelî ve emin yol, selâmet yolu” ifadeleri olgu bireşimine uygun değildir. “Amelî, emin, selâmet” düşünsel varlıklarken “yol” gerçek varlık alanına aittir fakat çözüm üretimi süreci bir “yol” üzerinde yürümeye benzetilerek düşünsel olan somutlaştırılmaya, böylece de durum daha anlaşılır kılınmaya çalışılır.

Bu sözceler söylemin anlamı ve işlevi bakımından kendisinden önce verilen sözceyle aynı doğrultudadır. Atatürk’e göre harekâtın safhalara ayrılması gerektiği önceki sözcelerde belirtilmiştir. Bu safhaların rast gele değil, o safhayı uygulamak için tüm şartların olduğu anda tatbik edilmesi esasının üzerinde durulması alıcının bilincinde yapılanların doğruluğuna olan inancı artırmaya yöneliktir. Bu, düzenli ve sistemli bir şekilde hareket edilerek istenen neticenin alınmasını sağlayacaktır. Bu

netice de “milletin inkişafı ve itilâsı”dır. Bu durumda Atatürk’ün önderi olduğu mücadelenin vatanın bütünlüğü ve milletin bağımsızlığıyla beraber “ilerleme ve yükselme” hedeflerini de barındırdığı görülür.

Anadolu ahalisi baştan aşağı yekvücut bir hale getirildi. Kararlar, bilâistisna tek mil kumanda heyetleri ve arkadaşlarımızla müşterek ittihaz ediliyor (s.20)

Sözce indirgendiğinde öncelikle “*Anadolu halkının bütünüyle birliği sağlandı. Bireysel kararlar yerine ortak kararlar alınıyor.*” ifadelerine ulaşılır. Yeni indirgemeler neticesinde ise sözceler “*Millî Mücadele’de bireysel değil, ortak kararlar alınmıştır.*” ifadesine dönüşür.

Yönelinenler *Anadolu’nun birliğinin sağlanması ve kararların ortak alınmasıdır*. İlk fenomeninin noesisleri “hedefi gerçekleştirme sonucu memnun olma, gerekli görme” iken ikinci fenomeninin noesisleri de aynıdır.

Bu iki sözce de kategoremattiktir. Sözceler içindeki sözcüklerin de kategoremattik olduğu görülür. Bu da sözcedeki anlamı ifade etmede tek tek durumların yeterli görüldüğünü, birbirine dayanan ya da birbirinden kaynaklanan ifadeler yerine daha basit ifadelerle de güçlü anlamların aktarılabildiğini gösterir. Bu noktada tek tek sözcüklerin ve söz diziminin önemi devreye girer. “Baştan aşağı, yekvücut, bilâistisna, müşterek” gibi kendi başına anlamı olup sözce oluşturabilecek sözcükler bu kategoremattik sözcede anlatılmak istenen asıl şeyin daha etkili biçimde ifade edilmesini sağlayan kategoremattik sözcüklerdir. “Anadolu ahalisinin yekvücut bir hale getirilmesi” olgu bireşimine uygun değildir. Anadolu’da yaşayanların tamamı gerçek varlık olarak bir vücutta birleştirilmemiştir. Onların fikir ve eylemlerinde ortak hareket edecek hâle gelmeleri “yekvücut olma” olgusuyla anlatılmış ve böylece anlam somutlaştırılmıştır. Bundaki amaç anlatılmak isteneni daha açık ve etkili kılmaktır.

Anadolu ahalisi herhangi bir açıdan değil “baştan aşağı” yani tüm yönlerden “yekvücut” hâle getirilmiştir. Mücadelenin selameti için gerekli görülen birlik ve bütünlük sağlanmıştır. “Müşterek” sözü kararların bir kişiye ait olmadığını gösterir. Atatürk’ün harekâtın lideri olsa da yapılacakları tek başına belirlemediğini ifade ederek otokratik bir tavırda değil, ortak karar alma yolunu seçerek demokratik bir tavırda olduğu söylenebilir. Bu sözceyle de tavrını alıcılara göstermeyi hedeflediği

anlaşılmaktadır. Sözcelerin söyleminin diğer önemli işlevi ise “ortak karar alma” vurgusuyla süreci meşrulaştırma olarak ifade edilebilir. Aynı ifadeyle millî birliğin öneminin de altının çizildiği görülür.

...bilhassa tatbikına karar verdiğim teşebbüsat ve icraatın esaslı ve şedit olacağını tahmin güç değildi. Binaenaleyh teşebbüsat ve icraatın bir an evvel şahsi olmak mahiyetinden çıkarılması ve bütün milletin vahdet ve tesanüdünü temin ve temsil edecek bir heyet namına olması elzemdi. (s.30)

Sözce öncelikle “özellikle karar verdiğim girişimlerin ve uygulamaların köklü, sert olacağını tahmini kolay olduğundan bunların kişisel olmaktan çıkarılıp milletin birliğini ve dayanışmasını sağlayacak ve temsil edecek bir heyet adına yapılması zorunluydu.” biçiminde indirgenebilir. Son indirgemelerle sözce “Köklü girişimlerin kabul edilebilir olması bunların bireysellikten çıkarılıp genel adına hareket edilmesine bağlıdır.” ifadesine dönüşür.

Yönelinen fenomenler *köklü ve sert girişimler, milletin tamamı adına hareket etme* şeklindedir. Bu fenomenlerin noesisi “zorunlu görme”dir.

Neden sonuç ve birbirine dayanma ilişkilerinin birbirine bağımlı ifadelerle ortaya konmasıyla oluşan bu sözceler sinkategorematiktir. “Binaenaleyh” sözcüğü bir neden sonuç anlamını doğuran sinkategorematik ifadedir. Bu tarz ifadeler tek başına bir anlam taşımasa da anlamın üretilmesine katkı sağlar. “Bütün” de böyle bir sözcüktür.

Mustafa Kemal Atatürk tarafından, vatanın bütünlüğünün kaybolması ve milletin bağımsızlığını yitirmesi tehlikeleri karşısında yapacaklar “esaslı ve şedit” olarak ifade edilir. Böyle ciddi tehlikelerin ciddi ve zorlayıcı işler yapılması kararını gerekli kılması girişimlerin meşruiyetini gösterme amaçlıdır. Verilecek kararların da bir kişiye ait, yani “şahsi olmak mahiyetinden çıkarılması” ve milleti her bakımdan yansıtacak bir “heyete” verilmesi gereklidir çünkü bunlar milleti ilgilendiren, onlar için alınan kararlardır; üzerinde ve gerçekleştirilmesinde milletin de söz hakkı vardır. Dolayısıyla milleti temsil edecek bir heyetle karar almanın da yapılanların meşruiyetini gösterme amaçlı olduğunu söylemek mümkündür.

Milletin istiklâlini yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır. (s.31)

Bu sözce indirgendiğinde “*Bağımsızlık milletin iradesine dayandırılmalıdır.*” ifadesine ulaşılır.

Yönelinen fenomen *milletin iradesi*dir. Bu fenomeninin noesisi “zorunlu görme” olarak ifade edilebilir.

Sözce kategoremattiktir. Çeşitli durumlar ya da olaylar bir araya getirilerek anlam katmanları oluşturulmamıştır ancak bir hedefin gerçekleştirilmesi gereken biçimi kesin bir dille ortaya koyuyor olması sözceyi söylem açısından güçlü bir ifade kılmıştır. Bunu sağlayan, sözce sonundaki “-tır” bildirme ekinin kuvvetlendirme işlevidir. Böyle ifadelerin Atatürk tarafından Nutuk’ta sıklıkla kullanıldığı görülür. Bu da yapılması gerekenlerde kararlı bir tutumun ifadesidir. “Milletin istiklâlini milletin azim ve kararının kurtarması” olgu bireşimine uygun değildir. Azim ve karar “kurtarma” eylemini gerçekleştirmeyecektir. Burada eylemi gerçekleştirecekler, azme ve kararlılığa sahip olan kişilerdir. Sözcedeki anlamı etkili kılmak için ifade, olgu bireşimine uymayan bir tarzda dile getirilmiştir.

Sözceye bakıldığında Atatürk’e göre “milletin istiklâlinin” tehlikede olduğu anlaşılmaktadır. Bu durumda onu koruması gereken, koruyabilecek olan “millet” olarak ifade edilmiştir. Bunu gerçekleştirecek olan millete mensup her bir kişinin azme ve kararlılığa sahip olması gerekir ki istenen sonuç alınsın. Başka bir deyişle bağımsızlığın gerçekleşmesini sağlayacak özne, millettir. Mücadelenin kaynağının yalnızca millete dayandırılması, bunun “zorunlu” şeklinde deneyimlenmesi o mücadelenin meşru olduğunu belirtme amacına yönelik değerlendirilebilir. Amasya Genelgesi’nin bu maddesiyle millete cesaret ve güven verildiğini de söylemek mümkündür.

Teşkilatı milliyeye vüsat ve uzviyet vermek, kongrelerle âmalî milliyeyi temessül ettirmek, orduyu teşkilâtı milliyeye müzahir bulundurmak, maksadı millinin ziyasına meydan vermemek için kumanda, silâh mesailinde, malûm katî kararı vermek hususâtında yapıldığından başka türlü ve daha müteenni davranmak, acaba bugünkü semereyi verebilir miydi? (s.60)

Bu sözce ilk indirgendiğinde “*Millî teşkilatı güçlendirmek, kongrelerle millî amaçları temsil ettirmek, orduyu teşkilata destekçi kılmak, milletin zarar görmemesi*

adına orduyla ilgili kesin kararlar almakta daha yavaş ve farklı davranılsaydı bugünkü sonuç elde edilemezdi.” ifadesine dönüşür. Son indirgemelerle sözce *“Alınan kararların neticesinde olumlu sonuçlar gelmiş ve bugünkü başarı elde edilmiştir.”* ifadesine dönüşür.

Yönelineneler *millî teşkilatın güçlendirilmesi ve kararlı davranma* olarak ifade edilebilir. Bu fenomenlerin noesisi “gerekli görme” şeklindedir.

Sözcede “bugünkü semere” ye kadar geçen bir süreçte meydana gelen birden fazla olay veya durum bir amacı ortaya çıkarmaları amacıyla birbirine dayanan, aralarında şart ilgisi bulunan sözce sinkategorematiktir. Bu sinkategorematik sözceyle Millî Mücadele için yapılanlar tek bir sözcede dile getirilebilirmiş; yani az sözle çok şey anlatılarak özlü bir anlatım sağlanmıştır. “Teşkilatı milliyeye uzviyet vermek” ifadesi olgu bireşimine uygun değildir “Teşkilatı milliye” bir kuruluştur. “Uzviyet” sözcüğü “canlı organizma” anlamına gelirken “uzviyet vermek” de “canlı hâle getirmek” olarak ifade edilebilir. Bir kuruluşun organizma canlılığı kazanması ise gerçekliğe uygun değildir. Bu nedenle ifade olgu bireşimine uymaz. Atatürk’ün böyle bir ifade kullanmasını teşkilatı milliyenin daha geniş bir alanda daha aktif bir çalışma yürütmesini alıcının bilincinde somut ve açık hâle getirme amacına dayandırmak mümkündür. Teşkilatı milliye uzviyet kazandığında, yani canlı ve işlevsel olduğunda istenen sonucun alınması mümkün olacaktır. “Bugünkü semere” ifadesi olgu bireşimine uymaz çünkü “23 Temmuz 1919’a kadar geçen sürede Atatürk tarafından Millî Mücadele için yapılan tüm iş ve eylemler” gerçek varoluşlarının dışında, bir meyve olarak görünüşe getirilmiştir. Bu durumda, Atatürk tarafından “millî” olduğu ifade edilen isteklerin bir ağaç, bu istekler doğrultusunda yapılanların o ağacı besleyen şeyler ve neticedeki olumlu durumların da ağacın meyvesi yani “semeresi” gibi deneyimlendiğini söylemek mümkündür. Böylece bilinçteki süreç somutlaştırılarak aktarılır ve alıcı tarafından Atatürk’ün belirtilen sürede kendisinin, ona destek olanların ve milletin gerçekleştirdiklerine karşı tutumunun “olumlu, beklenen şekilde” olduğu anlaşılır.

19 Mayıs’tan 23 Temmuz 1919’a kadar geçen sürede Millî Mücadele için yapılanlar birbirini tamamlayacak şekilde ifade edilmiştir. Bunlarla ilgili verilen kesin kararların olumlu sonuç verdiği “bugünkü semere” ile dile getirilmiş ve böylece

kararların doğruluğunun meşruiyeti vurgulanmaya çalışılmıştır. Mondros Ateşkes Anlaşması'yla ordunun terhisi ve silahların teslimi konusunda aksi tutuma sebep olan işgallerle, hükümetin tutumuyla beraber Atatürk'ün Ali Fuat Paşa, Kâzım Karabekir Paşa gibi ordu kumandanlarına silahların bırakılmaması ile ilgili verdiği emir “malûm katî karar”dır. Ona göre bu karar alınmasa düşmana karşı bir mücadele verilmesi güçleşecek ve bir “semere” elde edilemeyecektir çünkü düşmanın saldırısı silahlıdır. Böyle bir saldırıya eşdeğer bir kuvvetle karşılık verilmesi gerekir. Söylemin genel itibarıyla verilen mücadeleyi ve süreçte alınan kararları doğru, haklı gösterme işlevinde olduğu söylenebilir.

Atatürk'ün Nutuk'un çeşitli yerlerinde kesin olarak düşündüğü bir şeyin aksinin mümkün olmadığını ifade etmede soru sözcelerinden faydalandığı görülür. Burada da sözce bir soruyu dile getirir. Cevap beklenmemektedir. Amacın kesin olan bir şeyin aksinin mümkün olmadığını gösterilmesi olduğu, sorulan soruya gönderici tarafından verilen alt cevabın “veremezdi” olmasından anlaşılır. *Halbuki bütün vatanın ve koskoca bir milletin, hayat ve mematı mevzuubahis olurken vatanperverim diyenlerin kendi akıbetlerini düşünmesine mahal var mıdır?* sözcesi bu tema altında, sözde soru kullanımındaki bu amaca örnek gösterilebilir.

Ve mukadderata hâkim, bir iradei milliye, ancak Anadoludan zuhur edebileceğini tasrih ettim ve iradei milliyeye müstenit bir şûrayı milli tesisini ve kuvvetini iradei milliyeden alacak bir hükümetin teşkilini, ilk hedefi mesai olarak gösterdim. (s.65)

Sözce ilk indirgendiğinde “*Geleceği kurmaya hâkim bir millî iradenin sadece Anadolu'dan ortaya çıkabileceğini açıklayarak milletin iradesine dayalı millî bir meclis kurulmasını, gücü de millî iradeye dayanan bir hükümet oluşturulmasını ilk hedef olarak belirledim.*” ifadesine ulaşılır. Son indirgemelerle sözcenin “*Milletin kaderine hâkim olmanın tek yolu millî iradeye dayalı girişimlerde bulunmaktır.*” ifadesine dönüştüğü söylenebilir.

Yönelinen fenomenler *millî iradenin kaynağını Anadolu'ya bağlama, millî bir meclis kurma, millî iradeye dayalı hükümet kurma* olarak verilebilir. Bu fenomenlerin noesisi “gerekli görme”dir. Bunların bir diğer noesisinin “eylemlerin meşruiyetini gösterme” olduğunu söylemek de mümkündür.

Sözcede birbirini gerektiren durumlar “ve, ancak” sinkategorematik ifadeleriyle, fiilimsilerle bir araya getirilmiş ve sözcenin anlamı bu bütünle ortaya çıkarılmıştır. Dolayısıyla sözce sinkategorematiktir. “Ancak” sinkategorematik ifadesi kendisinden önce ve sonra gelen ifadeler arasında “aksi mümkün değil” anlamını ortaya çıkaracak biçimde kullanılmıştır.

Atatürk için “mukadderata hâkim bir iradei milliyeye” ihtiyaç vardır ve bunun “Anadolu dışında bir yerde ortaya çıkarılması” mümkün değildir. Bu “ancak” sözcüğündeki kesinlik ile dildeki yansımasını bulur. Aslında Anadolu dışındaki yerden kastın İstanbul olduğu anlaşılmaktadır. İşgal kuvvetlerinin faaliyette olduğu ve hükümeti de etkisi altına aldığı İstanbul’u milletin iradesinin merkezi konumuna getirmenin güç ve tehlikeli görüldüğü söylenebilir. Bu nedenle mücadeleye Anadolu’ya gidilerek başlanır ve merkez de burası olur. Milletin geleceğini tayin etme sorumluluğunun millî iradeye dayalı meclis ve hükümetle milletin kendisine verildiği vurgulanmaktadır. Başka bir ifadeyle “Milletin istiklâlini yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır.” sözcesine varıldığını söylemek mümkündür. Bu da seçilen sözcükler ve iletiler bakımından Atatürk’ün söyleminde iç tutarlılığın olduğunu göstermektedir. Önce millî iradenin doğması, ardından buna dayanan meclis ve hükümetin oluşturulması şeklindeki sıralı anlatım planlı bir gidişatın hedeflendiğini göstermektedir. Cümlede kurucu bir söylemin varlığı anlaşılmaktadır çünkü yeni bir egemenlik anlayışı, yeni bir mücadele tarzı ve yeni kurumsal oluşumlardan söz edilmektedir. Eski düzenden yeniye geçiş söz konusudur.

Kuvayi milliyeyi âmil ve iradei milliyeyi hâkim kılmak esastır. (s.66)

Bu sözce “*Millî Mücadele’nin temeli milletin gücüne ve iradesine dayanır.*” şeklinde indirgenebilir.

Yönelinenler milletin gücü ve milletin iradesi olarak verilebilir. Bunların noesisleri de “gerekli görme, meşruiyetin kaynağı olarak kurma” olduğu ifade edilebilir.

Sözcede birbirine dayanan, çeşitli anlam ilişkileriyle birbirine bağımlı birden fazla bildirim olduğu görülür ve bu nedenle sözce sinkategorematiktir. “Âmil kılmak” ve “hâkim kılmak” bu bildirim ifadeleridir. Söz dizimi ve seçilen ifadelerin bir araya

getiriliş biçimi sözceye söylem açısından kuvvet katar çünkü burada Millî Mücadele için yapılması gereken “ilk ve en önemli” husus kısa, açık ve anlaşılır biçimde; dolaylı, olgu bireşimine uymayan ifadelere yer verilmeden dile getirilmiştir. Bu da sözcenin ikna ediciliği yüksek ve tutarlı olmasını sağlamıştır.

Atatürk’e göre bir “esas” vardır; o da vatanın bütünlüğünü, milletin bağımsızlığını sağlamada öncelikle “milletten çıkacak, ona ait olan kuvvetlere ve milletin karar verip uygulayabilme gücüne” başvurmaktır. Atatürk’e göre bunun aksinin olamayacağı “esastır” ifadesindeki bildirme ekinin kesinlik ifade etme işlevine dayandırılabilir. Millet kendisi için gerekeni yapmalıdır, yapacaktır. Bu da eylemlerin meşru olduğunu gösterecektir. “Kuvayi milliyenin âmil kılınması” ve “iradei milliyenin hâkim kılınması” ifadeleriyle uygulama gücü ve meşruiyetin kaynağı bir arada gösterilir. İkisi de millete dayandırılır. “Esastır” ifadesi bunun tartışmaya kapatılması işleviyle ikna ediciliği sağlamaya yöneliktir. Böylece Millî Mücadele’nin ideolojik temeli ortaya konur, meşruiyeti vurgulanır, yeni düzen algısının kurulmasıyla da kurucu ilkeler öne çıkarılır.

Muhakkaktır ki vatan ve millet mukadderatı için dahilen ve haricen mesmu ve sahibi kelâm olmak mutlaka iradei milliyeye istinat ile meşruttur. (s.75)

Bu sözce indirgendiğinde öncelikle “*Vatanın ve milletin geleceği konusunda her alanda söz sahibi olmak millî iradeye dayanma şartıyla olur.*” ifadesine ulaşılır. Son indirgemelerle sözce “*Vatan ve millet için yetki sahibi olmanın öncelikli şartı millî iradeyi esas almaktır.*” ifadesine dönüşmektedir.

Yönelinen fenomenler *vatanın ve milletin geleceğinde yetki sahibi olma, yetkinin millî iradeye dayanması* şeklinde verilebilir. “Vatanın ve milletin geleceğinde yetki sahibi olma” fenomeninin noesisi “şarta bağlı gerçekleşeceğine inanma” olarak ifade edilebilir. “Yetkinin millî iradeye dayanması” fenomeninin noesisi ise “zorunlu görme”dir.

Yargılar ve durumlar birbirini açıklayan, biri diğerini gerektiren anlam ilişkileri içinde sözcedeki anlamı bir bütün olarak verecek biçimde bir araya getirildiğinden sözce sinkategorematiktir. “Ki” sinkategorematik ifadesi ile kesin bir şekilde bilinmesi gereken durumun açıklaması aynı sözce içinde yapılabilmektedir. “İçin”

sinkategorematik ifadesi de bir amaç ilgisi kurmak maksadıyla kullanılmıştır. Sözceler olgu bireşimine uygun olarak kullanılmış ve böylece ikna edicilik sağlanmaya çalışılmıştır. Bunu sağlayan bir diğer unsur ise “meşruttur” ifadesindeki “meşrut” ifadesinin zaten bir koşula bağlılık içermesinin yanı sıra “-tur” ekiyle bunun kuvvetlendirilmesidir.

“Muhakkaktır ki” ifadesi kendisinden sonra dile getirileceklerin doğruluğunun tartışmaya kapalı olduğunu vurgulamaktadır. Dolayısıyla alıcının ikna edilmesi amacıyla böyle bir ifade kullanıldığı söylenebilir. “Meşruttur” ifadesi ise sözcüde bir gerektirim durumunun ortaya konduğunu gösterir. Yetki sahibi olmak iç ve dış işlerde millî iradeyi esas almayı gerektirmektedir. Yapılması gereken budur. Buradaki söylemle millî iradenin yapılacaklarda meşruiyet kaynağı olarak deneyimlendiğini, millet iradesine yapılan vurguyla “ulus devlet” anlayışının vurgulandığının, bu yeni anlayışın kurucu bir unsuru da beraberinde kurduğunun söylenmesi mümkündür.

Arzuyu millîye tâbi ve muvafık olmyan kararlar hiçbir zaman millet nazarında mûta olmyacağı cihetle mukadderatı millîye ve vataniyede vicdanı millîye tercüman olmaktan ibaret bulunan vazifemizi hüsnü ifa için arzuyu millinin içtima ve taallûkunu beklemeden hiçbir meselede salâhiyettar görünmemiz caiz değildir. (s.103)

Sözce ilk olarak “*Millî isteğe uymayan kararların millet için geçerli olması beklenemeyeceğinden milletin isteği ortaya çıkmadan kendimizi yetkili görmemiz uygun değildir çünkü bizim görevimiz milletin vicdanına tercüman olmaktır.*” olarak indirgenebilir. Son indirgemelerle sözcenin “*Biz ancak yetkinin sahibi olan milletin bir temsilcisi olabiliriz ve onun isteğine göre hareket ederiz*” ifadesine dönüştüğü söylenebilir.

Yönelinen fenomenler *milletin isteğinin esas olması, milletin temsilcisi olunması, milletin isteğine göre hareket etme* şeklinde verilebilir. Bu fenomenlerin noesisi “zorunlu görme” olarak ifade edilebilir.

Sözce içinde birçok durum birbirine amaç sonuç veya neden sonuç ilişkisi içinde bağlanmış ve sözcenin anlamı bunların bir araya gelmesiyle ortaya çıkmıştır. Bu nedenle sözce sinkategorematiktir. Başka bir deyişle anlatımda birden fazla anlam katmanı yer almaktadır. İfadeler olgu bireşimine uygundur.

Amerikan mandası ve İngiliz himayesi mevzularında bir emir vermesi veya bu milletlerin yetkilileriyle görüşmesi istenen Atatürk tarafından çekilen telgrafta geçen bu sözcüde “arzuyu milli” daima ön plandadır. Başka bir deyişle Atatürk’ün asıl yönelimi “arzuyu milli” fenomeninedir. Milletin istekleri, bu isteklerde ortak bir nokta bulunması onun yapacaklarının yönünü belirleyecek olandır. Yani meşruiyetin kaynağı olarak gösterilen milletin istemesidir. Atatürk’e göre milletin istekleri doğrultusunda alınmayan kararlar millet için “mûta” yani uyulması gereken kararlar değildir. Manda ve himaye de milletin ortak isteği olmadığından o kendisinin bu konuda yetkili görülmesini uygun bulmadığını dile getirmiştir. Bu konuda iş hükümete düşer ama milletin, memleketin geleceğiyle ilgili Amerika veya başka bir devletle anlaşma yapma yetkisine sahip olacak bir hükümet; yalnızca milli egemenliği kabul eden, şûrayı milliyi onaylayan ve orada verilen kararlara dayalı hareket eden bir hükümet olabilir (Nutuk I, 1951: 103).

“Muteber olmayacaktır” ifadesiyle olumsuzlama yapılarak millet iradesine aykırı şeylerin geçerliliğinin bulunmadığı vurgulanmıştır. Koşul ifadesiyle meşru yetkinin millet iradesinde olduğu öne çıkarılmıştır. “Milletin vicdanına tercüman olma” ile özne, yani Atatürk tarafından yeni bir lider ya da temsilci algısı kurulmaya çalışılmaktadır. Bu lider ya da temsilci Osmanlı’dan farklı olarak milletin iradesinin, isteğinin sesi olma dışında bir göreve sahip değildir. Millî Mücadele’nin istenilen şekilde tam bağımsızlıkla neticelendirilmesi milletin iradesine bağlanır.

Hükümeti merkeziyenin ittihaz ve takibetmekte olduğu mesleki irticakâraneye ve yaşamakta olduğumuz günlerin mehalik ve muhataratı azîmesine karşı müdafaa-i hukuk ve muhafazai mevcudiyet için Meclisi Millînin intihap ve inikadını temin ve tesri etmek bugünün en mühim vazifesidir. (s.143)

Sözce indirgemeye uğratıldığında öncelikle “Bugünün en önemli görevi İstanbul hükümetinin gerici tutumuna ve yaşanan büyük tehlikeler karşısında hakların ve varlığın korunması amacıyla Millî Meclisin seçilip toplanmasını sağlamaktır.” ifadesine dönüşür. Son indirgemelerle ulaşılan ifade ise “Milletin haklarını ve varlığını koruyacak kararlar seçilip toplanacak millî mecliste alınacaktır.” olur.

Yönelinen fenomenler *gerici tutumun ve büyük tehlikelerin karşısında durma, millî meclisi seçip toplama* olarak ifade edilebilir. Buradaki iki fenomenin noesisi “zorunlu görme”dir.

Bir amacı, bunun için yapılması gerekenleri, bunun karşısında olan bir durumu gösteren ifadeler bir araya getirilerek anlamı bunların bir arada olmasına bağlı bir sözce oluşturulmuştur. Bu durumda sözce sinkategorematiktir. “İçin” sinkategorematik ifadesi sözcede amaç ilgisini kurmayı sağlarken aynı tür bir ifade olan “en” de vazifenin gereklilik derecesini son noktasına götürme işlevindedir.

Mustafa Kemal Atatürk tarafından İstanbul hükümetinin benimsediği ve kabul ettiği yol “irticakârane” olarak belirtilerek reddedilir. Bunun karşısına kendisinin benimsediği ve milletin de benimsemesini istediği yol olarak ilericiliği, yenilikçiliği koyduğu söylenebilir. İstanbul hükümeti saltanatın, padişahın, Osmanlı Devleti’nin devamlılığından yana, yani “irticakârane” bir yönelimde iken Atatürk bunların olmadığı “yeni bir Türk devleti” kurulması gerektiği kanaatindedir. Yaşanılan zamanda gerçekleşen işgaller, buna karşı hükümetin tutumu, yabancı devletlerin istekleri “zarar verici ve tehlikeli” olarak deneyimlenir. Bunun karşısında milletin hakları ve varlığını devam ettirmesi için yapılması gerekenin milletin kendi içinden kişilerin seçilip bir araya getirilmesiyle kurulacak bir “Meclisi Milli” olduğu belirtilir çünkü milleti kurtaracak olan yine milletin kendisidir, onun alacağı kararlardır. Dolayısıyla burada da meşruiyetin millete dayandırıldığını söylemek mümkündür. İstanbul’da meclisin toplanması, seçimlerin yapılması hükümetçe geciktirilmiş, Sivas Kongresi’nin Elâzığ Valisi Ali Galip Bey tarafından engellenmesi istenmiştir. Bu nedenle Atatürk’e göre Meclisi Milli’nin oluşturulması bu gelişmelerin yaşandığı zamanda “en mühim vazife” olarak vurgulanır ve alıcıların harekete geçirilmesine çalışılır. Söylemle bir sorun ortaya konulup buna çözüm üretildiği, bu çözümün meşru dayanağının ortaya konduğu söylenebilir.

Bilâtefriki cinsü mezhep ahalinin can, mal ve ırzı ve her türlü hukuku tahtı teminde bulundurulacaktır. (s.144)

Sözce “Hiçbir ayrım yapmadan herkesin temel haklarını korumak gerekir.” biçiminde indirgenebilir.

Sözcede yönelinenin *ayrım yapmadan herkesin haklarının korunması* fenomeni olduğu görülür. Bu fenomenin noesisi de “zorunlu görme”dir.

Bilâtefriki cinsü mezhep kısmı ile bundan sonrası iki ayrı ifade olup bir araya gelerek sözcenin bütününün anlamını oluşturduğundan bu sözce sinkategorematiktir. Böyle sözceler birden fazla anlam katmanına sahip olduğundan derin anlamlı bir anlatım sağlandığı görülür. Bu sözcede ifadeler olgu bireşimine uygundur. Bunun ikna ediciliği artırdığı söylenebilir. “Bulundurulacaktır” ifadesindeki “-tır” eki de işlevi bakımından sözceye bir kesinlik anlamı kattığından ikna ediciliğe katkı sağlamaktadır.

“Ayrım gözetilmeden herkesin haklarının korunması” adaletli yaklaşımın kapsayıcı biçimde sergilendiğini öne çıkarmaktadır. Temel hakların güvenceye alınması doğal bir gereklilik ve sorumluluk olarak sunulmuştur. Böylece Millî Mücadele gerçekleştirilirken adaletli ve sorumluluk bilinciyle hareket edilmesi gerekliliğinin vurgulandığı söylenebilir.

Memurini müstafiye ve ahaliden her kim olursa olsun mukarreratı milliyeye muhalif harekât ve telkinatı mefsedetkâranede bulunanlar dahi şediden duçarı mücazat olacaklardır. (s.144)

Sözceyi ilk olarak “*Gerek eski memur gerekse halktan biri olsun millî kararlara uymayanlar ve bozgunculuk yapanlar ciddi şekilde cezalandırılacaktır.*” biçiminde indirgemek mümkündür. Son olarak ise sözcenin “*Millî kararlara karşı gelmenin cezalandırılması gerekir.*” ifadesine dönüştüğü görülür.

Sözcede yönelinen fenomenler *millî kararlara karşı gelme* ve *ciddi şekilde cezalandırma* olarak ifade edilebilir. “*Millî kararlara karşı gelme*” fenomeninin noesisi “reddetme” iken “*ciddi şekilde cezalandırma*” fenomenininki “zorunlu görme” şeklinde dile getirilebilir.

Bir işi yapmayı ve bunun sonucunu gösteren ifadelerin bir araya getirilmesiyle anlamı açığa çıktığından bu sözce sinkategorematiktir. İfadeler olgu bireşimine uygun seçilmiştir çünkü sözce alıcılarının söyleneni yorumlamasına değil, bilgilendirilip uyarılmasına yöneliktir.

Atatürk için yalnız görev başında olup görevini ihmal edenler, milletin iradesi dışında harekette bulunanlar değil, görev başında olmayan veya halkın arasında

sıradan biri de milletin istek ve iradesi dışında hareket eder ya da bir yönlendirme yaparsa kesinlikle cezalandırılır. Bu da alıcının bilincinde adaletli bir yaptırımın gerçekleştirildiği algısının kurulmasını sağlar. “Şiddetli şekilde cezalandırma” yapılacağı belirtilmesi Millî Mücadele karşıtı eylemlerde caydırıcılığın sağlanmasına yönelik bir söylemdir. Cezanın gerekçesinin “millî olana muhalefet” olarak verilmesi de cezaya haklılık kazandırır.

Bir millet mevcudiyet ve istiklâlini temin için kabili tasavvur olan teşebbüsât ve fedakarlığı yaptıktan sonra muvaffak olur. Ya muvaffak olamazsa demek, o milletin ölmüş olduğuna hükmetmek demektir. Binaenaleyh millet, berhayat oldukça ve teşebbüsâtı fedakâranesine devam eyledikçe ademi muvaffakiyet mevzuubahis olamaz. (s.172-173)

Sözce indirgendiğinde “Varlığını ve bağımsızlığını korumak amacıyla düşünülebilecek her girişimi ve fedakârlığı yapan bir milletin başarısız olması mümkün değildir. Onun başarısız olacağının düşünülmesi hiçbir işlevinin kalmamasıyla aynı şeydir. Millet yaşayıp fedakârlığına devam ettikçe başarısızlık mümkün değildir.” ifadesine dönüşür. Son olarak sözcenin “Her yolu deneyen ve her fedakârlığı yapan başarıya mutlaka ulaşır.” ifadesine dönüştüğü söylenebilir.

Yönelinenler başarı için her türlü mücadeleyi verme ve başarısız olma ihtimali şeklinde verilebilir. İlk fenomeninin noesisi “zorunlu görme” iken “başarısız olma ihtimali” fenomeninin noesisi “kabul etmeme”dir.

Sözcelerin hepsi sinkategorematiktir. Kendi içlerinde birden fazla yargı barındırdıkları gibi ayrı ayrı sözceler olarak görünen üç sözceden ikisi anlamsal olarak da biri diğerine bağlı olarak ifade edilmiştir. Bu da aktarılacak istenen birçok durumun anlam katmanı oluşturularak daha az sözceyle ifade edilmesini sağlamıştır.

Amerikan General Harbord ile yaptığı bir görüşmede generale Millî Mücadele hareketinin ortaya çıkış nedenini, amacını, teşkilatlanmasının anlatması neticesinde generalin ona her şey yapıldıktan sonra da başarılı olunmazsa ne yapacağını söylemesi karşısında Atatürk, bu sözceyi kurduğunu belirtir (Nutuk I, 1951: 172). Atatürk’e göre elinden gelen her şeyi fazlasıyla yaptıktan sonra başarısız olmak “mevzuubahis olamaz”. Başka bir deyişle akla gelebilecek her türlü iş ve davranış yapılsa başarının

gelmesi kaçınılmazdır, kesindir. Bu kesinliğin dildeki ifadesi “mevzuubahis olamaz” sözüdür. Varoluşsal kesinlik mücadelede ve fedakârlıkta devamlılığa dayandırılmış; olumsuz ihtimaller reddedilmiştir. Böylece alıcıların bilincinde başarının kaçınılmazlığı algısının yerleştirilmeye çalışıldığı anlaşılmaktadır. Başarısızlığın ölümle eşdeğer görülmesinin karşısına başarının varlığı devam ettirmeyi sağlama anlamına gelmesi konabilir ve bununla da mücadele konusunda duygusal yönden güçlü bir ikna edicilik sağlanmaya çalışıldığı söylenebilir.

Mühim makamâtı askeriye-yi ehil ellere tevdi eyleyiniz. (s.206)

Bu sözce “*Askerî görevler yetkin kişiler tarafından yerine getirilmesi bir zorunluluktur.*” olarak indirgenebilir.

Yönelinen fenomen *görevlerin yetkin kişilerce yerine getirilmesi* iken bunun noesisi “zorunluluktur” ve sözcedeki emir kipiyle görünüşe gelmiştir.

Sözce kategoremattiktir, tek bir yargı içerir ve basit yapıya olmasına rağmen söyleme etki edecek güçtedir. Bunu sağlayan kullanılan ifadeler, söz dizimi ve çekimdir. Sadrazam Ali Rıza Paşa’nın hükümeti kurmasının ardından ona bulunan tekliflerde geçen bu kategoremattik sözce kısa ve öz lüdü. Söz dizimi akıcıdır. Tek yargıyla kesin bir istek dile getirilmiştir. Bu da sözün etki gücüne katkı sağlamaktadır. Muhataba doğrudan bir hitapta bulunulması da etkililiğini artırır. “Ehil eller” söz grubu olgu bireşimine uygun değildir. Çünkü “ehil olma” ile “bir organ olma” farklı kategorilere aittir. “Alanında yetkinliği bulunanlar” yerine “ehil eller” ifadesinin kullanılmasının bilişsel yaratıcılığın dile yansıtılıp etkili bir söylemin gerçekleştirilmesine yönelik olduğu söylenebilir.

Damat Ferit Paşa hükümetinin Millî Mücadele’yi desteklemeleri nedeniyle çeşitli gerekçeler sunarak Meclisi Millî’nin onayı olmadan emekli ettiği üst düzey askeri görevlilerin Ali Rıza Paşa tarafından görevlerine iadesi istenir (Nutuk I, 1951: 206). Atatürk için bu kişiler işlerini en iyi yapabilecek, yetkin kişiler; yani “ehil eller”dir. Maksada ulaşmak için askeriyedeki kişilerin işinin ehli olması kesin bir gereklilik olarak ortaya konur. Böylece liyakatin gerekliliğine vurgu yapılır.

Millet, hâkimiyetini bütün mânasiyle bütün cihana tanıttırmaya kararı kati vermiştir. Bunun için de her yerde, her türlü tedabir alınmıştır. (s.212)

Bu sözce ilk indirgendiğinde ulaşılan “*Milletin hakimiyetini tüm dünyaya tanıttırması kararı gereği her yerde gerekli önlemler alınmıştır.*” ifadesi olur. Sözcenin son indirgemeler neticesinde “Millet hakimiyetinin dünyaya gösterilmesi amacıyla gerekenler yapılmıştır.” ifadesine ulaşılabilir.

Yönelinenler *milletin hakimiyetinin tüm dünyaya tanıtılması, gereken tüm tedbirlerin alınması* fenomenleridir. “Milletin hakimiyetinin tüm dünyaya tanıtılması fenomeninin noesisleri “gerçekleşmesini isteme, gerekli görme” iken “gereken tüm tedbirlerin alınması” fenomeninin noesis “zorunlu görme” olarak ifade edilebilir.

İlk sözce sinkategorematiktir. İkinci sözce bağımsız gibi görünse de “Bunun için” sinkategorematik ifadesiyle iki sözce arasında bir amaç sonuç ilişkisi ortaya çıkar ve sözceler birbirine bağlı olarak anlam kazanmış olur. En az çaba ilkesi uyarınca “bütün cihana tanıttırma” biçiminde olgu bireşimine uygun olmayan söz grubu kullanılmıştır. Bir şeyi tanıyacak olan “cihan” değil, o cihanda yaşayan insanlardır. Sözü uzatarak anlatımın akıcılığını aksatmamak adına bu tarz ifadeler kullanıldığını söylemek mümkündür.

Atatürk’e göre millet “hâkim” durumdadır ve bunu “cihana tanıttırması” gerekir. Bu gerekliliğin sebebi gücün kimde olduğunun gösterilmesi olarak ifade edilebilir. Önce bunun kararı aksi mümkün olmayacak şekilde verilir. Bu kararın katı olduğu da vurgulanır. Düşünceden fiiliyata geçildiğinin ise ikinci sözcede “bunun için ... tedbir alınmıştır” ifadelerinden anlaşılması kararın sözde kalmadığını ikna edici şekilde ortaya koymaktadır. Alınan kararın ve bunun uygulamaya konmasının millete dayandırılması ise söylemin bunların meşruiyetini ortaya koyma işlevini göstermektedir. Bu söylemle millî egemenliğin mutlaklığının ve tartışılmazlığının ilan edildiği söylenebilir.

...bizim için ilk ve en esaslı prensip; evvelâ, memlekette teşkilâtı milliyeyi vücuda getirmek, sonra da, bu teşkilâttan kuvvet alan bir grubun başında, mecliste çalışmak olmalıdır. (s. 220)

Bu sözce indirgendiğinde öncelikle “*Bizim ilk ve temel ilkemizin ülkede millî teşkilatı oluşturarak bu teşkilattan güç alan bir grubun başında mecliste çalışmak*

olması gerekmektedir.” ifadelerine ulaşılır. Yeni indirgemeler neticesinde sözce “Mecliste güçlü şekilde çalışabilmek için millî bir teşkilata ihtiyaç vardır.” ifadesine dönüşür.

Yönelinenler *millî bir teşkilat oluşturmak ve millî teşkilattan güç alarak çalışmak* şeklinde ifade edilebilir. İki fenomenin de noesisi “zorunlu görme”dir.

Açıklama ve öncelik-sonralık ilişkileriyle birbirine bağımlı birden fazla bildirim ifadesinden oluşan bu sözce sinkategoremattiktir. Yani burada birden fazla anlam katmanı ile yoğun bir anlatım sağlanmıştır.

Millî Mücadele’de ve sonrasında milletin iradesinin, egemenliğinin mecliste temsil ettirilmesi gerekliliği üzerinde duran Atatürk tarafından Erzurum’da bulunduğu zaman bu sözce dile getirilir (Nutuk I, 1951: 2019). “İlk ve en esaslı prensip” ifadesiyle dile getirilecek olana bir kesinlik atfedildiğini söylemek mümkündür. “Evvelâ... sonra da...” ifadeleriyle sözcede zamansal bir sıralama kurularak bir gerektirim ilişkisi ortaya konmuştur. Söylemle yeni bir irade ve egemenlik anlayışının sunulması onun kurucu bir işlevde kullanıldığını gösterir. Mecliste çalışacak grubun gücünü millet iradesinden alacağının dile getirilmesi bu grubun meşrulaştırılmasına yönelik değerlendirilebilir. Öznenin de “bizim için” ifadesi aracılığıyla söylemle kendisini alıcının bilincinde kurucu bir lider olarak inşa ettiği söylenebilir.

Mesele, vatan ve milletin hayatiyle alâkadardır. Meclisi Millîde, teşkilatı millîye üzerine müstenit, kuvvetli bir grup husule gelmez ve Sivas Umumi Kongresiyle milletin cihana ilân eylediği mukarrerat, ekseriyeti azîme tarafından bir akide ve düstur ittihaz kılınamazsa, hizmeti millîyemizin temin edeceği muvaffakiyet heba olur. Memleket bir felâkete mâruz kalabilir. (s.344)

Bu sözceler indirgemeye uğratıldığında öncelikle “*Vatanın ve milletin varlığı tehlikededir. Mecliste güçlü bir millî grup oluşturulmayıp Sivas Kongresi’nin kararları millet tarafından ilke hâline getirilmezse Millî Mücadele boşa gidecek; millet felakete uğrayacaktır.*” olarak ifade edilebilir. Son indirgemelerle sözcenin “Vatanın ve milletin varlığı millî iradenin hâkim olmasına bağlıdır.” ifadesine dönüştüğü söylenebilir.

Yönelinen fenomen *vatanın ve milletin varlığı, millî iradenin hâkim olmasıdır*. “Vatanın ve milletin varlığı” fenomeninin noesisi “arzulama, isteme” iken “millî iradenin hâkim olması” fenomeninininki “zorunlu görme”dir.

Bir koşula bağlı gerçekleşebilecek durumlar anlamsal olarak birbirini gerektirecek biçimde kullanıldığından ilk sözce sinkategorematiktir. Bu sayede birden fazla olay ve durum tek sözceyle ifadesini bulmuş ve anlatımda özlülük sağlanmıştır. İkinci sözce her ne kadar kategorematik görünse de birinci sözcedeki koşulların bir sonucu olarak anlam kazandığından onu da sinkategorematik olarak değerlendirmek mümkündür. “Teşkilâtı millîye üzerine müstenit bir grup husule getirmek” olgu bireşimine uygun olarak değerlendirilemez. Burada grup gerçek bir bina gibi teşkilâtı millîye bir temel olarak düşünülüp onun üzerine inşa ediliyormuş gibidir fakat bu grubun kurulması düşünsel varlık alanına aittir. Anlatımı somut ve etkili hâle getirmek için böyle bir ifadenin kullanıldığı söylenebilir.

“Mesele” ifadesiyle bir sorun ortaya konur ve bu sorun “vatanın ve milletin varlığının devam etmesi”dir. Bunu bir mesele hâline getirenin vatanın düşman işgali altında olması ve milletin bağımsızlığının tehlikeye girmesi olduğu bilinmektedir. Atatürk’e göre milletin çalışmaları, emeği neticesinde kazanılacak bir başarı vardır ama belli şartlar yerine getirilmezse bu başarı “heba” olacaktır. Yani tehlike söz konusudur. “Meclisi Milli’de teşkilâtı millîye dayanan bir grup kurma ve Sivas Kongresi’nde alınan kararları sonraki kararların ve adımların temeli kabul etme” başarıyı getirir fakat aksi felakettir. Yani şarta bağlı bir başarı sunulmuştur. Buradaki söylemle bir varoluş sorunun ortaya konduğu, bunun için yapılacaklarda millet iradesinin hâkim olduğu bir yapının gerekliliğinin vurgulanmasıyla eylemlere haklılık kazandırıldığı ve birlik olma çağrısında bulunulduğu anlaşılmaktadır.

Millet, hâsıl olan vahdeti muhafaza ederse ve istiklâli için fedakârlıktan çekinmezse muvaffakiyet muhakkaktır. (s.358)

Sözceyi “Birlik ve fedakârlık ortadan kalkarsa başarı düşünülemez.” olarak indirgemek mümkündür.

Yönelinen fenomenler *birliği ve fedakârlığı devam ettirme, kesin başarı* olarak verilebilir. “Birliği ve fedakârlığı devam ettirme” fenomeninin noesisi “zorunlu

görme”dir. “Kesin başarı” fenomenininki ise “isteme, arzulama” şeklinde ifade edilebilir.

Sözce sinkategorematiktir çünkü yapılması ve yapılmaması gereken iki durumun neticesi tek bir sözceyle anlamları birbirlerine bağlı olarak ifade edilmiştir. Sözce içindeki “ve, için” sinkategorematik ifadeleri de anlamın kurulmasına ve ifadelerin birbirine bağlanmasına katkı sağlamıştır. İkna ediciliğin yüksek olması için bilinçte doğrudan karşılık bulacak aynı kategoriye ait olgular arasında bireşim sağlanmıştır; yani ifadeler olgu bireşimine uygun seçilmiştir. Bu da sözcenin söylemdeki etkililiğini artırmıştır.

Atatürk tarafından başarı şarta bağlanmış, millete dayandırılmıştır. Şart kipiyle verilen ifadelerden biri yapılması diğeri yapılmaması gerekeni ortaya koyar ve bunların birleşiminin “muvaaffakiyeti” kesin şekilde vereceği vurgulanır. Başka bir deyişle yapılması gerekeni yapıp yapılmaması gerekenden uzak durmak istenen neticeye ulaşmayı kesin hâle getirir. Atatürk’ün ortaya koyduğu amaç “vatanın tamımı ve milletin istiklâli”dir. Şartların yerine getirilmesinin bu amaca ulaşmayı “muhakkak” sağlayacağını belirtmesiyle sözcenin alıcısının duygularına hitap edilerek harekete geçirilmeye çalışıldığı anlaşılmaktadır. Bu, aynı zamanda onun amaca yönelimindeki kararlılığı göstermektedir. Ona göre kararlılığın icraatla birleştirilmesinin “muvaaffakiyeti muhakkak kıldığını” söylemek mümkündür. Şartların sağlanması durumunda sonucun tartışmasız olacağı da yine kesinlik ifadesinden anlaşılır.

Her şeyden evvel, kuvvei mâneviyenin, kuvvei kalb ve vicdanın yüksek tutulması şarttır. (s.359)

Sözce indirgemeye uğratıldığında öncelikle “Manevi güç, kararlılık ve vicdan korunmadan başarı mümkün değildir.” ifadesine dönüşür. Son olarak ise sözce “Başarı için ona güçlü şekilde inanmak gerekir.” ifadesine ulaşıldığı söylenebilir.

Sözcede yönelinen fenomenler *manevi gücün, kararlılığın ve vicdanın korunması; başarının elde edilmesidir*. “Manevi gücün, kararlılığın ve vicdanın korunması” fenomeninin noesisi “zorunlu görme” iken “başarının elde edilmesi” fenomeninin noesisi “isteme, arzulama” olarak ifade edilebilir.

Sözcede bazı duyguların yüksek tutulması ve bunun bir şeyin şartı olması bir arada anlamı verdiğinden sözce sinkategorematiktir. “Yüksek tutma” olgu bireşimine uygun bir ifade değildir ama belirtilen duyguların normalden fazla bir yoğunlukla yaşanması gerektiği bu ifadeyle bilinçlerde canlandırılmaya çalışılır. Üstelik “duyguların normalden fazla bir yoğunlukla yaşanması gerektiği” yerine daha kısa fakat bu anlamı veren “yüksek tutma”nın anlatımın akıcılığı için de daha uygun olduğunu söylemek mümkündür.

“Her şeyden evvel” ifadesi bir önceliğin vurgulandığını gösterir. Bu öncelik “tam bir inanç” şeklinde ifade edilebilir. Bu da mücadelede kararlılığın gerektiğinin göstergesidir. İçsel değerler ön plana çıkarılarak alıcıların duygularına hitap edildiği, böylece ikna ediciliğin sağlandığı söylenebilir. “Kuvvei maneviye” ifadesinde ise birliğin içsel gücüne işaret eder. Dolayısıyla sözcede millî birliğin fiziki güçle beraber manevi güçte de sağlanması gerekliliğinin iletildiği söylenebilir. “Şarttır” ifadesi bildirdiği kesinlikle sözceyi alıcıların yorumuna kapatmakta, böylece alıcıyı ikna etmede etkili olmaktadır.

İradei milliyenin tecelligâhı kanunisi olan Meclisi Mebusanı açarak hakimiyeti milliyeyi teyide muvaffak olan cemiyetimizin, en mühim ve en esaslı vezâifinden biri de âmalî milliyeye mutabık esasat dahilinde, bir sulhun akdine kadar, vahdeti milliyeyi muhafaza etmektir. (s.379)

Sözce ilk olarak “Meclisin açılmasıyla millî iradenin hakimiyetini sağlayan cemiyetimizin temel görevlerinden biri barış yapılana kadar millî birliği korumaktır.” şeklinde indirgenebilir. Yeni indirgemelerle sözcenin “Kesin sonuç elde edilene kadar millî birliğin korunması gerekir.” ifadesine dönüştüğü görülür. Tekrar indirgeme yapılırsa “Millî Mücadele millî birliğe bağlıdır.” ifadesine ulaşmak da mümkündür.

Sözcede yönelinen fenomenler *meclisin milli iradenin kanuni temsil yeri olması, millî egemenliğin teyidi, millî birliği koruma, millî çıkarlara uygun bir barış* olarak verilebilir. “Meclisin milli iradenin kanuni temsil yeri olması” fenomeninin noeması “Mebusan Meclisi” iken noesisleri “gerekli görme, onaylama” olarak ifade edilebilir. “Millî egemenliğin teyidi” fenomeninin noesis “gerekli görme”dir. “Millî birliği koruma”nın noesis “zorunlu görme” iken “millî çıkarlara uygun bir barış” fenomeninin noesisleri “arzulama, isteme, hedefleme” şeklinde verilebilir.

Birçok durumun birbirine bağımlı biçimde verildiği ve anlamının buna göre ortaya çıktığı sözce, sinkategorematiktir. “En, biri, ve, kadar, de” gibi tek başına anlam üretmeyen, yani sinkategorematik olan bu ifadelerin sözcede bütün bir anlamın oluşturulmasına katkı sağladığını söylemek mümkündür. İfadeler olgu bireşimine uygundur.

“Cemiyetimiz” diye bahsedilen Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’dir. İki ayrı cemiyetin Sivas Kongresi zamanında birleşmesiyle meydana gelen ve milleti temsil etme görevini üstlenen cemiyet, çalışmaları neticesinde Meclisi Mebusan’ın yeniden açılmasını sağlamıştır. “En mühim ve en esaslı vezâifinden biri de” ifadesindeki “de” sinkategorematik sözcüğü cemiyetin birçok mühim ve esaslı vazifesi olduğunu gösterir. Savaş bitip bir anlaşma yapılana kadar “vahdeti milliye” korunmalıdır ve cemiyetin vazifelerinden biri budur. Bunun korunmasının “sulhun akdine kadar” olması savaş süresince vahdetin, yani fikir, amaç, dayanışma birliğinin bozulmasının galibiyet için engel teşkil edecek olmasıdır. Atatürk’e göre amacı gerçekleştirmek “vahdeti milliye’nin muhafazasına” bağlanmasıyla mücadele sürecinde ortaya çıkacak ayrılıkların en aza indirgenmeye çalışıldığını söylemek mümkündür.

Hiçbir kuvvet, hiçbir salâhiyet, tarihin emrettiği bu vazifeden milletimizi menedemeyecektir. (s.397)

Sözce indirgendiğinde “Milletin mücadelesini gerçekleştirmesine güç engel olamaz.” ifadesine ulaşılır.

Yönelinen fenomenler herhangi bir güç ve tarihin emrettiği vazifeyi gerçekleştirme olarak verilebilir. “Herhangi bir güç” fenomeninin noesisi “karşı gelem”dir. “Tarihin emrettiği vazifeyi gerçekleştirme” fenomenin noesisi ise “zorunlu, kaçınılmaz görme” biçiminde ifade edilebilir.

“Tarihin bir vazife emretmesi” ve “milletin bu vazifeden menedilememesi” durumlarının bir araya getirilmesiyle sözce anlam kazanır; bu nedenle sinkategorematiktir. “Hiçbir, bu” sinkategorematik ifadeleri de sözcedeki vurguyu kuvvetlendirme ve anlam bağıını sağlama işlevindedir. “Tarihin emrettiği vazife” ifadesi olgu bireşimine uygun değildir çünkü “tarih” ve “emretme” olguları aynı

kategoriye ait değildir. Tarih, canlı bir varlık gibi emir veremez. Anlatımı etkili kılmak için böyle bir ifadeden faydalanılması Atatürk tarafında dilin imkânlarından yararlanıldığını; bunu yapacak kadar dile ve anlama hâkim olduğunu göstermektedir.

Bu sözce, İngilizler tarafından Osmanlı Devleti'nin iç işlerine müdahale edilerek Harbiye Nazırı Cemal Paşa ve Erkânıharbiyei Umumiye Reisi Cevat Paşa'nın görevlerinden istifasının istenmesi, bunun gerçekleşmesi, ardından Ali Rıza Paşa kabinesinin de istifa ettirilmesi olaylarının ardından Atatürk tarafından meclis başkanına çekilen telgrafta yer alır. "Hiçbir kuvvet, hiçbir salâhiyet" öncelikle İngilizler, sonra da itirazlara rağmen bunun gerçekleşmesini sağlayan sadaret makamıdır. Atatürk tarafından bu istek *"İngilizlerin, Harbiye Nazırının ve Erkânıharbiyei Umumiye Reisinin tebdilini talebetmeleri, devletin istiklâli siyasisine kati bir tecavüzdür."* sözleriyle de ifade edilir (Nutuk I, 1951: 366). Yapılan bir tecavüzdür. "Bu" sözcüğüyle görünüşe gelen "tarihin emrettiği vazife" ise "hiçbir engellemeye, tecavüze boyun eğmeyip milletin bağımsızlığı ve vatanın bütünlüğünü sağlama yolunda ilerleme" olarak ifade edilebilir. Bu, bir emirdir ve emrin yerine getirilmesi zorunludur. Emrin yerine getirmemenin mukabili cezadır. Millet için başkalarına bağımlı olmak ve vatan toprağını kaybetmek bu emrin gerçekleşmemesinin cezasıdır.

"Hiçbir" ifadesinin tekrarı söyleme ritimsel bir güç kazandırmakta ve kesinliği vurgulamaktadır. "Tarihin emrettiği" ifadesi ise Millî Mücadele'yi bütünü kapsayıcı ve kaçınılmaz bir şey olarak göstermektedir. Kaçınılmazlık "menedemeyecektir" ifadesiyle güçlendirilmiştir. Böylece alıcının mücadele konusunda ikna edilmesinin ve harekete geçirilmesinin sağlandığı söylenebilir. Söylemle milletin verdiği mücadelenin bir varoluş çabası olduğunun vurgulandığı, alıcıların bilincinde bunun yüksek değerde ve kaçınılmaz olarak kurulduğu anlaşılır.

Ankarada, salâhiyeti fevkalâdeye malik bir meclis, umuru milleti tedvir ve murakabe etmek üzere içtima edecektir. (s.421)

Bu sözce ilk olarak *"Ankara'da milletin işlerini yönetip denetleyecek olağanüstü bir meclis toplanacaktır."* biçiminde indirgenebilir. Sözcenin son olarak

“Ankara’da olağanüstü yetkili bir meclis milletin yönetim merkezi olacaktır.” ifadesine dönüştüğü görülür.

Yönelinene fenomenler olağanüstü yetkili meclis, milletin işlerinin yürütülmesi ve denetlenmesi olarak verilebilir. Bunların noesisi “gerekli görme” şeklinde ifade edilebilir.

Sinkategorematik olan sözcüde amaç sonuç ilgisi vardır. İfadeler de olgu bireşimine uygundur. Sade, açık ve anlaşılır bir anlatım tercih edilmiştir.

İstanbul’un işgaliyle Meclisi Mebusan kapatılınca milletin idaresini devam ettirmek için yeni bir meclis gerekli görülür fakat yaşananlar sıradan olmadığından bu meclis de sıradan olmamalıdır. Meclisin “salâhiyeti fevkalâdeye malik” olması gerekir ki yaşananlara uygun şekilde işleyebilsin. Böyle bir meclisin milletin gözünde güçlü bir “kurucu irade” anlamına geldiği söylenebilir. “Umûr-u milleti tedvir ve murakabe etmek” ifadesinden meclisin yönetim organı olmakla beraber millet adına denetleyen, yani milletin iradesini gerçekleştiren bir kurum olarak ortaya konduğu anlaşılmaktadır. Yapılacakların kesin dille ifadesi ise alıcıların ikna edilmesine yöneliktir. Otoritenin padişah’tan ve İstanbul hükümetinden çıkarılıp millet iradesinin hâkim olduğu bir meclise dayandırıldığı görülür.

Mecliste mütekâsif iradei milliyeyi, bilfiil mukadderatı vatana vaziulyed tanımak umdei esasiyedir. Türkiye Büyük Millet Meclisinin fevkında bir kuvvet mevcut değildir. (s. 438).

Sözcüler ilk indirgendiğinde “Ülkenin kaderini belirleme yetkisinin mecliste yoğunlaşan millî iradeye verilmesi temel ilkedir. Türkiye Büyük Millet Meclisi’nden üstün hiçbir güç yoktur.” ifadelerine ulaşılır. Son indirgemelerle sözce “TBMM milletin idaresini temsil, geleceğini temin eden tek ve en üstün güçtür.” ifadesine dönüşür.

Yönelinen fenomenler *mecliste yoğunlaşan millî irade, millî iradenin vatanın kaderini belirleyecek yetkiye sahip olması, TBMM’nin tek ve en üstün güç olması* şeklinde verilebilir. “Mecliste yoğunlaşan millî irade” fenomeninin noesisi “onaylama” olarak ifade edilebilir. “Milli iradenin vatanın kaderini belirleyecek

yetkiye sahip olması” fenomeninin noesisi “zorunlu görme”dir. “TBMM’nin tek ve en üstün güç olması”nın noesisleri ise “zorunlu görme, isteme”dir.

İlk sözce birbirinin niteliğini açıklayan durumları içerdiğinden sinkategorematiktir. İkinci sözce kategorematiktir. Söyleme etki bakımından tek yargının kullanılması vurguyu da oraya toplamıştır. Söz dizimindeki akıcılık bu sözcenin vurgulu söylenmesini ve söylemde etkili olmasını sağlamaktadır. Olgu bireşimine uygun ifadelerin kullanımı da açıklığa ve böylece ikna ediciliğe katkı sağlamaktadır.

“Mecliste mütekasif” millet iradesini bütün vatana, vatanın kaderine hâkim kılmak Atatürk tarafından “umdei esasiye” olarak deneyimlenir ve dile getirilir. Bu ilkenin gerçekleşmesi Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin üstünde hiçbir kuvvet olmadığını kabulle olacaktır. Böylece vatanın kaderini belirleyen milletin iradesinin hâkim olduğu meclis olmalıdır. Millet kendisini yönetecektir. Bu, Atatürk’ün de dediği üzere “hâkimiyeti milliye esasına müstenit halk hükümetidir, cumhuriyettir.” (Nutuk II, 1952: 438). Buradaki söylemle egemenlik milletin iradesine ve bunun temsil edildiği TBMM’ye dayalı olarak tanımlanmış; bunu benimsemenin “umdei esasiye” olarak vurgulanmasıyla da düşünce tartışmaya kapalı ve mutlak olarak yansıtılmış, böylece onun meşruiyeti üzerinde durulmuştur. Ayrıca yeni bir otorite olarak TBMM’nin varlığı öne çıkarılmıştır.

...biz demiştik ki, maksadımız, hududu milliyemiz dahilinde tamamiyeti mülkiyemizi ve milletin istiklâli tammını temin etmektir. Buna mâni olmak üzere karşımıza çıkacak olan kuvvet, kim ve ne olursa olsun, behemehal çarpışırız ve muvaffak oluruz. Bu husustaki karar ve kanaatimiz, katidir. (s.457)

Bu sözceler ilk indirgendiğinde “Amacımız olan millî sınırlar içinde memleketimizin bütünlüğünü ve milletin bağımsızlığını sağlamaya karşı çıkan her güçle mutlaka savaşır ve kazanırız. Bunda kararımız ve inancımız kesindir.” ifadelerine ulaşılır. Son olarak sözcenin “Millî sınırlar içinde tam bağımsızlık kesinlikte ve ne olursa olsun sağlanacaktır.” ifadesine dönüştüğü söylenebilir.

Burada yönelinenler ülkenin bütünlüğünü ve milletin bağımsızlığını koruma, mücadelenin başarılı olmasıdır. “Ülkenin bütünlüğünü ve milletin bağımsızlığını

koruma” fenomeninin noesisleri “isteme, zorunlu görme”dir. “Mücadelenin başarılı olması” fenomeninin noesisleri ise “kesin olarak inanma” şeklinde ifade edilebilir.

Sözcelerin tamamı birbirine bağımlı şekilde anlam kazanan ifadelerden oluşur ve bu nedenle de sinkategorematiktir. İlk sözcede bir maksadın açıklaması “ki” sinkategorematik ifadesi aracılığıyla yapılırken ikinci ve üçüncü sözce anlamını ilk sözceye göre kazanır. “Buna, bu” sinkategorematik sözcükleri anlamını ilk sözceden alarak ikinci ve ikinci sözcede ortaya konanları ilk sözceye bağlar ve böylece çok katmanlı anlam yapısıyla beraber bütünlüklü, kendi içinde tutarlı bir anlatım ortaya çıkar. İfadelerin olgu bireşimine uygun kullanılması da buna katkı sağlamıştır.

Burada maksadın toprak bütünlüğü ve tam bağımsızlık olduğu vurgusu yeniden yapılmıştır. Dolayısıyla yapılanlara haklılık kazandırılmaya çalışıldığı söylenebilir. Bunların “hududu milliye dahilinde” yani o gün milletin varlığını sürdürdüğü sınırlar içinde gerçekleştirilmesi gerekmektedir. “Hududu milliye” nin “bizim alanımız” olarak tanımlandığı, buraya aidiyet duyulduğu ve millî kimliğin buraya bağlandığı söylenebilir. Maksat uğrunda “kim ve ne olursa olsun” çarpışılacağı belirtilmesi, maksadın düşmanın kimliğinden ve niteliğinden daha üstün görüldüğünü söylemeyi mümkün kılar. Aynı zamanda alıcıya direniş iradesinin kesin bir şekilde aktarıldığı görülür. “Çarpışırız, muvaffak oluruz” sözcüklerindeki geniş zaman çekimi, eylemlere bir “kesin görme” yöneliminin olduğunu gösterir. Ardından gelen sözcede çarpışma ve muvaffak olma “karar ve kanaatinin” kesinliği “kati” sözcüğüyle de görünür hâle gelir. Atatürk’e göre gerçekleştirilmesi şart olan bir maksadın bulunduğu, bu maksat karşısında düşmanın özelliklerinin bir önemini kalmadığı, maksadın gerçekleştirilmesinde mücadelenin şart olduğu ve mücadele neticesinde “muvaffak” olmanın da kaçınılmaz görüldüğü söylenebilir. Burada bir “biz-onlar” ayrımı da söz konusudur. “Biz” millet iken “onlar” kim ve ne olursa olsun millet için tehdit oluşturanlardır.

...memleketin sükûneti, milletin emeli halâsı noktasında, vahdet ve tesanüdü temin olunmadıkça, haricî bir düşmanın pâyi istilâsını durdurmaya çalışmak ne kabildir ve ne de bundan esaslı bir fayda ve netice memuldür. (s.464)

Sözceyi öncelikle “Memleketin huzuru sağlanıp milletin kurtuluş amacıyla birlik ve beraberlik olmazsa dış düşmanın istilasını durdurmaya çalışmak mümkün

olmayacağı gibi bundan kalıcı bir fayda da sağlanamaz.” biçiminde indirgemek mümkündür. Son indirgemelerle sözce “İşgalin durdurulması ve kalıcı bir sonuca varılması milletin birlik ve beraberliğine bağlıdır.” ifadesine dönüşür.

Yönelinen fenomenler *memleketin huzurunu sağlama, milletin birlik ve beraberliğini sağlama, düşmanın istilasını durdurmaya çalışma, işgali durdurmanın ve kalıcı fayda sağlamanın mümkün olmaması* şeklindedir. “İşgali durdurmanın ve kalıcı fayda sağlamanın mümkün olmaması” fenomeninin noesisleri “istememe, kabul etmeme” iken diğer fenomenlerin noesisleri “zorunlu görme”dir.

Sinkategorematik olan sözcede bir şart ifadesiyle bu şartın sonucunu gösteren ifade bir araya getirilerek sözcenin anlamı ortaya çıkarılmıştır. “Memleketin sükûneti” söz grubu olgu bireşimine uygun değildir. “Sükûnet” memlekette değil, memlekette yaşayan kişilerde olur. Böyle bir ifadenin anlatımı özlüleştirilmek için kullanıldığı söylenebilir. “Pâyî istilâ” söz grubunda da olgu bireşimine uygunluk yoktur. “Pây” ve “istilâ” sözcükleri farklı kategorilere aittir ama alıcı üzerindeki etkiyi artırmak için böyle bir bireşime başvurulduğu söylenebilir.

Atatürk tarafından bu sözcede de bir istek ortaya konmuş ve bu “emel” ile ifade edilmiştir. Emel “düşmanın istilâsından halâs”tır. Emelin gerçekleştirilmesi “olunmadıkça” ifadesiyle bir koşula bağlanmıştır. Bu koşul “vahdet tesanüdün temini” olarak ifade edilir. Atatürk’e göre kurtuluşun çaresi “düşüncede, eylemde birlik ve dayanışma”dır. Türk milleti bunu sağladığında “esaslı bir fayda ve netice” elde edecektir. Başka bir deyişle dışarıya karşı başarılı olmanın gerçekleşmesi içerdeki birliğe dayandırılmış, milletin duygularına hitap edilmiş ve böylece millet birlik olmaya ve dayanışmaya çağırılmıştır. Koşul ilişkisi kurularak da mantıksal bir iknanın gerçekleştirilmeye çalışıldığı anlaşılr.

Kumandanlar, tahtı emrine verilen millet evlâdını, memleket vesaitini, düşmana, ölüme tevcih ederken, yegâne düşüneceği nokta; milletin kendisinden beklediği vatani vazifeyi ateşle, süngü ile ve ölümlle ifa ve intacetmektir. Askerî vazife, ancak, bu zihniyet ve kanaatle ifa olunabilir. Lâfla, politika ile, düşman mevaidi işgalkâranesine kulak vermekle, askerlik vazifesi yapılamaz. Kumandanlık vazife ve mesuliyetini yüklenecek kadar omuzlarında ve bilhassa dimağında kuvvet bulunmıyanların feci âkıbetlerle karşılaşması gayrikabili içtinaptır. (s.492)

Sözceler ilk olarak “Kumandanların emrine verilen askerleri ve memleketin imkanlarını kullanırken düşünmesi gereken tek şey kendisinden beklenen vatan görevini her koşulda yerine getirmek olmalıdır. Askerî görev sözle, politikayla, düşmanın aldatıcı vaatleriyle değil, bu ruhla yapılabilir. Ayrıca, kumandanlık sorumluluğunu taşıyacak irade ve bilince sahip olunmaması felaketi kaçınılmaz kılar.” şeklinde indirgenebilir. Son indirgemelerle sözcelerin “Kumandanlık sorumluluğu ve bilincini taşımayıp görev bilincinden uzak olanların askerlik yapması beraberinde felaket getirir.” ifadesine dönüştüğü söylenebilir.

Sözcelerde yönelinenler *askerin vatanî görevini yerine getirmesi ve bunun için her yolu denemesi; söz, politika ve düşman vaatlerinden uzak durulması, kumandanlık bilincine ve sorumluluğuna sahip olunması, kaçınılmaz bir felaket* olarak verilebilir. “Kaçınılmaz bir felaket” fenomenin noesisi “istememe” iken diğer fenomenlerin noesisi “gerekli görme”dir.

Tüm sözceler sinkategorematiktir. Böylece her bir sözce birden fazla anlam katmanı barındırır ve sözceler derin anlamlı hâle gelir. “Vesaiti ölüme tevcih etme” olgu bireşimine uygun değildir çünkü vesait gerçek, ölüm düşünsel varlıktır. Anlatımı etkili kılmak için böyle bir ifade kullanıldığı söylenebilir. “Kulak vermek” ve “omuzların vazifeyi ve mesuliyeti yüklenmesi” de olgu bireşimine uymamaktadır ve aynı amaçla kullanıldıklarını söylemek mümkündür.

Atatürk’ün Millî Mücadele’nin yürütülmesinde askerî güce önem verdiği bağlamda verilen bilgilerden anlaşılır. Birinci Kolordu Kumandanı Cafer Tayyar Bey’in kendi kuvvetlerine ulaşamadan atla dolaşırken esir düşmesi ve kolordunun düşman karşısında dağılması üzerine dile getirilen sözlerde bir kumandanın yapması gerekenler kadar yapmaması gerekenler üzerinde de durulur (Nutuk II, 1952: 491-492). İlk sözcenin genel vurgusu askerliğin ölümle iç içe bir görev, kumandanın milletin iradesini yerine getiren bir görevli olduğudur. İkinci sözcedeki “ancak” ifadesi askerlik vazifesini ilk cümlede ilkesine kesin şekilde bağlar. Bu sözcelerde belirlenen doğru yolların ardından askerlikteki yanlış yollar da “laf, siyaset ve düşman vaatlerine inanma” biçiminde sunulur ve verilen tezatla “biz-onlar” ayrımı ortaya konur. Biz tarafında olan, yani görevini hakkıyla yapanların dışında yanlış yoldan gidenlerin olmasının başarısızlığa, felakete uğrayacağı vurgusunun caydırıcılığı sağlamaya

yönelik olduğu; bağlam düşünüldüğünde Cafer Tayyar Bey'in görevine son verilmesini haklı gösterme amacıyla böyle bir sözcenin dile getirildiği anlaşılmaktadır.

Herhalde, mukadderatı memleketin, şahsa merbut kuvvetlere değil, ancak Büyük Millet Meclisinin kavaninine tâbi kıtaatı muntazamaya tevdi edilmesi lâzımdır. (s.536)

Bu sözceyi öncelikle “*Memleketin geleceği kişilere bağlı güçlere değil, TBMM'nin kanunlarına bağlı düzenli orduya dayanmalıdır.*” biçiminde indirgemek mümkündür. Son olarak sözce “*Memleketin geleceğini millet iradesinde hareket eden düzenli ordu kurtaracaktır.*” ifadesine dönüşür.

Yönelinenler *memleketin geleceği, kişilere bağlı güçler, TBMM'ye bağlı düzenli ordunun etkin olması* şeklinde verilebilir. “Memleketin geleceği” fenomenin noesisi “kurtarılmasını isteme”dir. “Kişilere bağlı güçler” fenomeninin noesisleri “istememe, reddetme” iken “TBMM'ye bağlı düzenli ordunun etkin olması” fenomeninin noesisi “zorunlu görme” olarak ifade edilebilir.

Sözce biri diğerini değilleyen durumların bir araya getirilmesiyle anlam kazandığından sinkategorematiktir. İfadelerin olgu bireşimine uygun olduğu görülür. Alıcının bilincinde yorumlayıp anlamlandıracağı ifadeler yerine aynı kategorilerden ifadelerin bireşime uygun şekilde seçilip dile getirilmesinin iletinin doğrudan aktarılmasıyla ikna ediciliği artırdığı söylenebilir.

Millî Mücadele'nin yürütülmesinde yerel kuvvetlerin başında şahıslar vardır ve bir zaman sonra her kuvvetin başında ayrı bir kişinin kendi başına kararlar vererek hareket etmesinin birtakım aksaklıklara sebebiyet vereceği anlaşılır. Bu sözce Atatürk tarafından mecliste, konuyla ilgili yapılan görüşmede söylenir (Nutuk II, 19521: 536). Sözce “herhalde” ifadesiyle bir mutlakiyet bildirerek başlar. Bunun dikkati sözcenin devamında gelecek olana çektiği söylenebilir. Sözcede “lâzımdır” ile bir gereklilik ortaya konmuştur. Bu gereklilik “kıtaatı muntazama” yani düzenli birliklerden oluşan bir ordudur. Kütahya Eskişehir Muharebeleri'nde milis birliklerin yenilgi alması üzerine düzenli ordu gerekliliği ortaya çıkar. Sözce, bunun ifadesidir. “Kıtaatı muntazamaya tevdi edilecek” güçler “şahsa” değil, “ancak” TBMM'nin kanunlarına “tâbi” olacaktır. Buna göre birlikler artık kişilerden emir almayacak, tek bir merkezden

gidecek emirleri uygulayacaktır. Böylece Atatürk tarafından daha önceki sözcelerde belirtildiği gibi, yapılacak işlerde vahdet sağlanıp sonuç alınması kaçınılmaz olacaktır. Birliklerin “ancak” TBMM kanunlarına bağlı olacağının ifade edilmesi TBMM üstünde bir gücün olmadığı anlayışını pekiştirmektedir. Böylece sözcenin daha önce ifade edilenlerle tutarlı olduğu anlaşılmaktadır. Söylemle millet iradesine dayalı düzenli bir ordunun gerekliliğinin meşruiyeti vurgulanmış, “Millet iradesi-TBMM-kanun- düzenli ordu-milletin kaderi” zinciri kurulmuştur. Egemenliğin kaynağının değiştiği ilan edilip yeni bir yapının, yani düzenli ordunun gerekliliğinin bilinçlerde kurulması amaçlanmıştır.

Maddi ve mânevi bütün kuvayi memleketin müttehiden hareket etmesi elzemdir. Bunun için zatı şahanenin iradei milliyeye memlekette yegâne tecelligâh olan Türkiye Büyük Millet Meclisini tanıdığını resmen ilân etmesi artık icabetmiştir. (s.556-557)

Bu sözceler indirgemeye uğratıldığında “*Memleketin tüm maddi ve manevi güçlerinin birlikte hareket etmesi zorunlu olduğu için padişahın, millet iradesinin tek temsil yeri olan TBMM’yi resmen tanıması zorunlu olmuştur.*” ifadesine ulaşılır. Yeni indirgemelerle sözceler “*TBMM’nin ve dolayısıyla millet iradesinin üstünde bir güç yoktur.*” ifadesine dönüştüğü söylenebilir.

Yönelinen fenomenler *TBMM’nin millet iradesinin tek temsil yeri olması, birlikte hareket etme, padişahın meclisi resmen tanıması* olarak ifade edilebilir. “TBMM’nin millet iradesinin tek temsil yeri olması” fenomeninin noesisi “onaylama” şeklinde verilebilir. Diğer fenomenlerin noesisi ise “zorunlu görme”dir.

Sözcelerin ikisi de sinkategorematiktir. Birinci sözcenin kendi içinde anlamı birbirine bağımlı ifadeler olmakla beraber ikinci sözcenin anlamı da birinci sözceye göre ortaya çıkar. Bunu sağlayan “bunun için” sinkategorematik sözcükleridir. Bu sözcükler birinci sözcede ortaya konan durumu ikinci sözcede bir “amaç” konumuna getirmiştir. Sözcelerin genel olarak olgu bireşimine uygun olması Sadrazam Tevfik Paşa ile TBMM başkanı Atatürk arasındaki telgraflaşmadan alınmış olmalarıyla açıklanabilir. Böyle resmi bir yazışmada anlamın açık ve doğrudan olduğu ifadeler tercih edilmiştir.

Kuvvetlerin “müttehiden hareket etmesi” Atatürk tarafından Millî Mücadele için yapılması gerekenlerde sıklıkla dile getirilir çünkü ona göre “birlikte hareket etme” galibiyeti beraberinde getirecektir. “Elzem” olması da bu gerekliliğin her şeyin önüne geçtiğini gösterir. Millî iradenin “yegâne tecelligâhı” vardır; o da TBMM’dir. “Zatı şahane” nin, yani devletin başkanının da artık bu tecelligâhın varlığını kabul etmesi, yani onu “tanıması” gerekmektedir. Söylemle milli birlik gerekliliğinin kesinleştirildiği, millet iradesinin padişahın otoritesi üzerinde hâkim kılınmasının vurgulandığı, TBMM’nin tek otorite merkezi olarak ortaya konduğu ve “icap” sözcüğüyle alıcının bilincinde bir zorunluluk duygusu oluşturulmak istendiği söylenebilir. Birleştirici, meşruiyet kurucu, otorite değişikliğini vurgulayıcı bir söylem vardır.

Müdafaai Hukuk Grubu, memleketin istiklâlini temin gibi kısa ve katî bir gaye ile vücuda gelmiştir. Teşkilâtı Esasiye Kanununun tatbiki ciheti de, gayesi dahilindedir. (s.599)

Sözceler indirgemeye uğratıldığında ulaşılan “Müdafaa-i Hukuk Grubu memleketin tam bağımsızlığının sağlanması kesin ve kısa amacıyla kurulmakla beraber Anayasa’yı uygulama amacı da güder.” ifadesidir. Son olarak sözcelerin “Müdafaa-i Hukuk grubu Millî Mücadele’nin amacını gerçekleştirmek için kurulmuştur.” ifadesine dönüşür.

Yönelinenler Müdafaai Hukuk Grubu’nun kurulması, Müdafaai Hukuk Grubu’nun Anayasa’yı uygulaması fenomenleridir ve ikisinin de noesisi “zorunlu görme”dir.

İlk sözce sinkategorematiktir. İkinci sözce de birinci sözce olmadan anlamında eksilme olacağından sinkategorematiktir. Yine çok katmanlı anlama sahip bir anlatım söz konusudur. İfadeler olgu bireşimine uygundur.

Kâzım Karabekir’in Teşkilâtı Esasiye Kanunu’nun bir fırka programı gibi kalmasını istediğini belirttiği telgrafa Atatürk’ün cevabında yer alan bu sözceler Müdafaai Hukuk Grubu’nun Millî Mücadele’nin ortaya konulan ana gayenin gerçekleştirmesi için oluşturulduğunu ifade eder (Nutuk II, 1952: 597-599). Gaye “memleketin tam istiklâlini temin”dir. Bu gayenin açıklığı ve netliği “kısa ve katî”

ifadeleriyle vurgulanır. Grubun kurulmasının ve anayasayı uygulamasının bu gayeye dayandırılması onun meşru olduğunu göstermeye yönelik bir söylemdir. Anayasa'yı da uygulama yetkisi bulunması Müdafaa-i Hukuk Grubu'nun hukuki yetki sahibi olduğunu vurgular. Kâzım Karabekir'in yalnız bir fırka programı olmasının daha doğru olacağını belirttiği Teşkilâtı Esasiye'nin uygulanması, grubun gayeyi gerçekleştirmek için yapması gerekenlerden -üzerinde durulan- biridir.

Ben, bizim için noktai hareketin, Misaki Millî muhteviyatı olduğu esasını vaz'ettim. (s.621)

Bu sözce indirgendiğinde “*Hareketimizin temeli Misak-ı Millî'dir*” ifadesine ulaşılabilir.

Yönelinen fenomen *temel hareket noktasının Misak-ı Millî olmasıdır*. Bunun noesisleri ise “isteme, zorunlu görme” şeklinde ifade edilebilir.

“Çalışmanın başlangıç noktasının Misakı Millî olması” ve “vaz'etme” olgularının bir araya gelmesiyle anlam kazandığından bu sözce sinkategorematiktir. İfadeler olgu bireşimine uygundur. Bunun söylemin açıklığını, anlaşılabilirliğini artırdığı söylenebilir.

Fransa'nın eski bakanlarından Mösyö Franklin Bouillon ile Ankara'da görüşen Atatürk tarafından yapılacak müzakerenin “hareket noktasını” belirleme konusunda yapılan konuşmada söylenen bu sözce (Nutuk II, 1952: 620-621), Atatürk'ün bu görüşmenin nasıl başlayacağıyla beraber o zamana kadar gerçekleştirilen eylemlerin amacını da ortaya koyduğunu söylemeyi mümkün kılar. Atatürk'e göre yapılacak bu müzakere de dahil olmak üzere her adımı Misakı Millî kararları doğrultusunda atmaktır. Sözcenin söylemi onun bu konudaki kararlılığının bir ifadesidir. Söylemle bir hedefin belirleyiciliği ve kesinliği vurgulanmış, “ben ... vaz'ettim” ifadesiyle öznenin liderliği pekiştirilmiş, Misak-ı Millî'nin eylem kararının ölçütü olduğunun vurgulanmasıyla tam bağımsızlık hedefine yönelik hareket edileceği öne çıkarılmıştır. Başka bir deyişle Millî Mücadele'nin ideolojik ve stratejik temelinin tek cümleyle özetlendiğini söylemek mümkündür.

Halâs için... İstiklâl için evvel ve âhir düşmanla bütün mevcudiyetimizle vuruşarak onu mağlûbetmekten başka karar ve çare yoktur ve olamaz! (s.637)

Sözce öncelikle “*Kurtuluş ve bağımsızlık için öncesinde ve sonrasında tek çözümün her şeyimizle düşmanla savaşarak onu yenmek olduğu kesin karar ve çaredir.*” ifadesine indirgenebilir. Son olarak sözcenin “*Düşmanla her şeyimizi ortaya koyarak savaşırsak kesinlikle galip oluruz.*” ifadesine dönüştüğü söylenebilir.

Yönelinen fenomenler *kurtuluş ve bağımsızlık, amaç için her şeyi ortaya koyma, kesin zafer elde etme* olarak verilebilir. “Kurtuluş ve bağımsızlık” fenomeninin noesisi “hedefleme”dir. “Amaç için her şeyi ortaya koyma” fenomeninin noesisi “zorunlu görme” iken “zafer elde etme” fenomeninin noesisleri “arzu etme, kaçınılmaz olarak görme” şeklinde ifade edilebilir.

Sözce sinkategorematiktir. İfadelerin olgu bireşimine uygun olması söylemde açıklığı, ikna ediciliği artırmaktadır. Söz diziminin ve “yoktur, olamaz” gibi sözcük seçimlerinin de buna katkısı vardır.

“İçin” sinkategorematik ifadesi “halâs” ve “istiklâl” ile kullanılarak bunların amaç olarak ortaya konmasını sağlamıştır. İki amacın arasında üç nokta (...) bulunması, bunun hitabetin gerçekleştiği sırada arada bir duraksama ile söylendiği kanısını oluşturur. Bu yöntemle alıcının dikkatinin söylenen toplandığını ve alıcı üzerindeki dramatik etkinin artırıldığını söylemek mümkündür. “Bütün mevcudiyetimizle” söz grubu da aynı amaca yönelik olarak değerlendirilebilir. Burada her şeyiyle savaşacak olan bir kişi değil “millet”tir. “Evvel ve âhir” sözcükleri düşmanla mücadelenin geçici bir süreliğine olmadığını gösterir. Öncesinde Viyana’ya kadar giden Osmanlı oradan, Budapeşte’den, Belgrat’tan, Rumeli’den düşmanları tarafından geri dönmeye mecbur bırakılmış ve nihayetinde şu anda bulunduğu topraklarda da düşmanla “vuruşmaya” mecbur kalmıştır. Yani evvelde de ahirde de bu mücadele varlığını sürdürmüştür. “Başka karar ve çare yoktur ve olamaz” ifadeleri alternatif bir durumun olmadığını göstererek “vuruşmanın” zorunluluğunu ortaya koyduğu gibi kararlılığın da görünüşe gelmiş biçimi olarak değerlendirilebilir. Bu söylemle Atatürk’ün Millî Mücadele’nin amacını ve bunun için yapılması gerekeni bir kez daha özlü olarak ortaya koyduğu ve bunu kararlılık bildirimiyle pekiştirdiği söylenebilir.

Efendiler, işte şimdi, diplomasi sahasına geçebiliriz. (s.677)

Bu sözce “*Mücadele yalnız askeri sahada değil, diplomasi sahasında da verilmiştir.*” şeklinde indirgenebilir.

Yönelinen fenomen *mücadelenin diplomasi sahasına geçilmesidir*. Bu fenomenin noesisi “zorunlu görme”dir. Mücadelenin belli bir noktadan sonra diplomasi sahasında yürütülmesi bir zorunluluk olarak deneyimlenmiştir.

Sözce kategoremattiktir. İfadeler de olgu bireşimine uygundur. Anlatılacaklar için kısa, açık ve net bir yönlendirme söz konusudur.

“Efendiler” hitabıyla alıcılara karşı resmî ve saygılı bir yönelimin olduğu söylenebilir. “İşte” sinkategoremattik ifadesi dikkati söylenene çekme işlevi görür. “Şimdi” ise önceki aşamayla sözcenin devamında verilen aşamayı birbirinden ayırmayı vurgulamaktadır. “Geçebiliriz” ifadesi “diplomasi sahası” olarak dile getirilen yeni mücadele biçiminin mümkün olduğunu göstermektedir. Artık askeri mücadele devri tamamlanmış ve buradaki netice ile diplomatik mücadele devri başlamıştır. Bu devri başlatan Büyük Taarruz’da alınan galibiyet olmuştur. Atatürk bu taarruzu “*Her safhasıyla düşünülmüş, ihzar, idare ve zaferle intacedilmiş olan bu harekât, Türk ordusunun, Türk zâbitan ve kumanda heyetinin, yüksek kudret ve kahramanlığını tarihte bir daha tesbit eden muazzam bir eserdir.*” sözceleriyle Nutuk’ta dile getirir (Nutuk II, 1952: 677). “İşte şimdi” nin bir araya getirilmesi zamanda ve gerçekleşenler bakımından bu safhaya geçmenin uygunluğuna yapılan bir vurgudur. Bu sözcenin söylemiyle Atatürk tarafından anlatılacak konularda sahanın değiştiği bilgisinin alıcının bilincinde kurulmasının amaçlandığı anlaşılmaktadır. Ayrıca kurtuluş ve tam bağımsızlık hedefinde askeri başarının elde edildiği ve siyasi alanda da başarı kazanma gerekliliğinin vurgulandığı görülür.

Bölümün Fenomenolojik Söylem Analizi’nin bütüncül değerlendirmesi:

Bu bölümde söyleme etki eden ifadeler “*Türk ata yurduna ve Türkün istiklâline tecavüz edenler, onlara bütün milletçe müsellâhan mukabele ve onlarla mücadele eylemek icabediyordu; Osmanlı Hükümetine, Osmanlı padişahına ve müsliminin halifesine isyan etmek ve bütün milleti ve orduyu isyan ettirmek lâzım geliyordu; tatbikatı birtakım safhalara ayırmak ve vakayi ve hâdisattan istifade ederek milletin hissiyat ve efkârını ihzar eylemek ve kademe kademe yürüyerek hedefe vâsıl olmaya*

çalışmak lazım geliyordu; nitekim öyle olmuştur; muvaffakiyet için amelî ve emin yol her safhayı vakti geldikçe, tatbik etmekte; ben de böyle hareket ettim; Anadolu ahalişi baştan aşağı yekvücut bir hale getirildi; kararlar, bilâistisna teknil kumanda heyetleri ve arkadaşlarımızla müşterek ittihaz ediliyor; bilhassa tatbikına karar verdiğim teşebbüsât ve icraatın esaslı ve şedit olacağı; teşebbüsât ve icraatın bir an evvel şahsi olmak mahiyetinden çıkarılması ve bütün milletin vahdet ve tesanüdünü temin ve temsil edecek bir heyet namına olması elzemdi; milletin istiklâlini yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır; teşkilatı milliyeye vüsat ve uzviyet vermek, kongrelerle âmalî milliyeyi temessül ettirmek, orduyu teşkilâtı milliyeye müzahir bulundurmak, maksadı millinin ziyasına meydan vermemek için kumanda, silâh mesailinde, malûm katî kararı vermek hususâtında yapıldığından başka türlü ve daha müteenni davranmak, acaba bugünkü semereyi verebilir miydi; mukadderata hâkim, bir iradei milliyeenin, ancak Anadoludan zuhur edebileceğini tasrih ettim; iradei milliyeye müstenit bir şûrayı milli tesisini ve kuvvetini iradei milliyeden alacak bir hükümetin teşkilini, ilk hedefi mesai olarak gösterdim; Kuvayi milliyeyi âmil ve iradei milliyeyi hâkim kılmak esastır; muhakkaktır ki vatan ve millet mukadderatı için dahilen ve haricen mesmu ve sahibi kelâm olmak mutlaka iradei milliyeye istinat ile meşruttur; arzuyu milliyeye tâbi ve muvafık olmıyan kararlar hiçbir zaman millet nazarında mûta olmıyacağı; mukadderatı milliyeye ve vataniyede vicdanı milliyeye tercüman olmaktan ibaret bulunan vazifemiz; arzuyu millinin içtima ve taallûkunu beklemeden hiçbir meselede salâhiyettar görünmemiz caiz değildir; müdafaa-i hukuk ve muhafazai mevcudiyet için Meclisi Millînin intihap ve inikadını temin ve tesri etmek bugünün en mühim vazifesidir; bilâtefrikî cinsü mezhep ahalinin can, mal ve ırzı ve her türlü hukuku tahtı teminde bulundurulacaktır; mukarreratı milliyeye muhalif harekât ve telkinatı mefsedetkâranede bulunanlar dahi şediten duçarî mücazat olacaklardır; bir millet mevcudiyet ve istiklâlini temin için kabili tasavvur olan teşebbüsât ve fedakarlığı yaptıktan sonra muvaffak olur; millet, berhayat oldukça ve teşebbüsâtı fedakâranesine devam eyledikçe ademi muvaffakiyet mevzuubahis olamaz; mühim makamâtı askeriyeyi ehil ellere tevdi eyleyiniz; millet, hâkimiyetini bütün mânasiyle bütün cihana tanıttırmaya kararı kati vermiştir; bizim için ilk ve en esaslı prensip; evvelâ, memlekette teşkilâtı milliyeyi vücuda getirmek, sonra da, bu teşkilâtın kuvvet alan bir grubun başında, mecliste çalışmak olmalıdır; mesele, vatan ve milletin hayatiyle

alâkadardır; Meclisi Millîde, teşkilatı millîye üzerine müstenit, kuvvetli bir grup husule gelmez ve Sivas Umumi Kongresiyle milletin cihana ilân eylediği mukarrerat, ekseriyeti azîme tarafından bir akide ve düstur ittihaz kılınamazsa, hizmeti millîyemizin temin edeceği muvaffakiyet heba olur; millet, hâsıl olan vahdeti muhafaza ederse ve istiklâli için fedakârlıktan çekinmezse muvaffakiyet muhakkaktır; kuvvei mâneviyenin, kuvvei kalb ve vicdanın yüksek tutulması şarttır; iradei milliyenin tecelligâhı kanunisi olan Meclisi Mebusanı açarak hakimiyeti milliyeyi teyide muvaffak olan cemiyetimiz; cemiyetimizin, en mühim ve en esaslı vezaifinden biri de âmalî milliyeye mutabık esasat dahilinde, bir sulhun akdine kadar, vahdeti milliyeyi muhafaza etmektir; hiçbir kuvvet, hiçbir salahiyet, tarihin emrettiği bu vazifeden milletimizi menedemiyecektir; Ankarada, salâhiyeti fevkalâdeye malik bir meclis, umuru milleti tedvir ve murakabe etmek üzere içtima edecektir; Mecliste mütekâsif iradei milliyeyi, bilfiil mukadderatı vatana vaziyled tanımak umdei esasiyedir; Türkiye Büyük Millet Meclisinin fevkında bir kuvvet mevcut değildir; maksadımız, hududu milliyemiz dahilinde tamamıyeti mülkiyemizi ve milletin istiklâli tammını temin etmektir; mâni olmak üzere karşımıza çıkacak olan kuvvet, kim ve ne olursa olsun, behemehal çarpışırız ve muvaffak oluruz; karar ve kanaatimiz, katidir; memleketin sükûneti, milletin emeli halâsı noktasında, vahdet ve tesanüdü temin olunmadıkça, haricî bir düşmanın pâyi istilâsını durdurmaya çalışmak ne kabildir ve ne de bundan esaslı bir fayda ve netice memuldür; yegâne düşüneceği nokta; milletin kendisinden beklediği vatani vazifeyi ateşle, süngü ile ve ölümle ifa ve intacetmektir; lâfla, politika ile, düşman mevaiddi iğfalkâranesine kulak vermekle, askerlik vazifesi yapılamaz; herhalde, mukadderatı memleketin, şahsa merbut kuvvetlere değil, ancak Büyük Millet Meclisinin kavaninine tâbi kıtaatı muntazamaya tevdi edilmesi lâzımdır; maddi ve mânevi bütün kuvayı memleketin müttehiden hareket etmesi elzemdir; zatı şahanenin iradei milliyeye memlekette yegâne tecelligâh olan Türkiye Büyük Millet Meclisini tanıdığını resmen ilân etmesi artık icabetmiştir; Müdafaa-i Hukuk Grubu, memleketin istiklâlini temin gibi kısa ve katî bir gaye ile vücuda gelmiştir; bizim için noktai hareketin, Misaki Millî muhteviyatı olduğu esası; halâs için... istiklâl için evvel ve âhir düşmanla bütün mevcudiyetimizle vuruşarak onu mağlûbetmekten başka karar ve çare yoktur ve olamaz; işte şimdi, diplomasi sahasına geçebiliriz olarak verilebilir.

Bu ifadeler ve söylem bakımında bunlara karşılık gelen kavramlar ise tablodaki gibidir:

Tablo 6: *Yöntemi: amaç için yapılanlar, yapılması ve yapılmaması gerekenler*

Söyleme etki eden ifadeler	Söylem bakımından ifadeye karşılık gelen kavram	Söylem bakımından ifadeye karşılık gelen alt kavram
<i>bilâtefriki cinsü mezhep ahalinin can, mal ve ırzı ve her türlü hukuku tahtı teminde bulundurulacaktır</i>	Adaletli yaklaşım vurgusu	Hakların güvencesi sözü
<i>muvaaffakiyet için amelî ve emin yol her safhayı vakti geldikçe, tatbik etmektî</i>	Başarı stratejisi	Planlılık
<i>millet, berhayat oldukça ve teşebbüsâtı fedakâranesine devam eyledikçe ademi muvaaffakiyet mevzuubahis olamaz</i>	Başarı zorunluluğu	Umutsuzluğun reddi

<i>Meclisi Millîde, teşkilatı millîye üzerine müstenit, kuvvetli bir grup husule gelmez ve Sivas Umumi Kongresiyle milletin cihana ilân eylediği mukarrerat, ekseriyeti azîme tarafından bir akide ve düstur ittihaz kılınamazsa, hizmeti millîyemizin temin edeceği muvaffakiyet heba olur</i>	Başarının koşula bağlanması	Millî iradeye dayanmanın gerekliliği
<i>millet, hâsıl olan vahdeti muhafaza ederse ve istiklâlî için fedakârlıktan çekinmezse muvaffakiyet muhakkaktır</i>	Başarının koşula bağlanması	Birliğin ve fedakârlığın sürdürülmesi gerekliliği
<i>mukarreratı milliyeye muhalif harekât ve telkinatı mefsedetkâranede bulunanlar dahi şediden duçarı mücazat olacaklardır</i>	Düzeni sağlama gerekliliği	Birliğin korunmasında caydırıcılık

<i>teşkilatı milliyeye vüsat ve uzviyet vermek, kongrelerle âmalı milliyeyi temessül ettirmek, orduyu teşkilâtı milliyeye müzahir bulundurmak, maksadı millinin ziyasına meydan vermemek için kumanda, silâh mesailinde, malûm katî kararı vermek hususatında yapıldığından başka türlü ve daha müteenni davranmak, acaba bugünkü semereyi verebilir miydi</i>	Eylemin zorunluluğu	Kararlılığın neticesi
<i>lâfla, politika ile, düşman mevaiddi iğfalkâranesine kulak vermekle, askerlik vazifesi yapılamaz</i>	Görevin sorumluluklarına uyuma zorunluluğu	Askerlikte yapılmaması gerekenlere vurgu
<i>bizim için noktai hareketin, Misaki Millî muhteviyatı olduğu esası</i>	Harekete ilkesel dayanak oluşturma	Hedef ve yönleme çerçeve belirleme
<i>Kuvvei mâneviyenin, kuvvei kalb ve vicdanın yüksek tutulması şarttır</i>	İnancın gerekliliğine vurgu	Maneviyatın korunması gerekliliği
<i>hiçbir kuvvet, hiçbir salahiyet, tarihin emrettiği bu vazifeden milletimizi menedemiyecektir</i>	Kaçınılmazlık vurgusu	Vazifenin mutlaklığına vurgu

<i>karar ve kanaatimiz, katidir</i>	Kararlılık vurgusu	Tereddüttün reddi
<i>Müdafaai Hukuk Grubu, memleketin istiklâlini temin gibi kısa ve katî bir gaye ile vücuda gelmiştir</i>	Kesin hedef belirleme	Kuruluşun meşru zemini
<i>mühim makamati askeriyei ehil ellere tevdi eyleyiniz</i>	Liyakat gerekliliğine vurgu	Sorumluluğun ve yetkinin doğru yerde toplanması
<i>Ankarada, salâhiyeti fevkalâdeye malik bir meclis, umuru milleti tedvir ve murakabe etmek üzere içtima edecektir</i>	Merkezi otorite belirleme	Meclisin otorite merkezi olarak konumlandırılması
<i>herhalde, mukadderatı memleketin, şahsa merbut kuvvetlere değil, ancak Büyük Millet Meclisinin kavaninine tâbi kıtaatı muntazamaya tevdi edilmesi lâzımdır</i>	Merkezi otoritenin değişmesi	Kişiyeye bağlı otoritenin ve gücün reddi
<i>Osmanlı Hükümetine, Osmanlı padişahına ve müsliminin halifesine isyan etmek ve bütün milleti ve orduyu isyan ettirmek lâzım geliyordu</i>	Meşru başkaldırı	Eski otoriteye karşı çıkış zorunluluğu
<i>millet, hâkimiyetini bütün mânasıyla bütün cihana tanıttırmaya kararı kati vermiştir</i>	Meşruiyet	Tanınma ihtiyacı

<i>iradei milliyenin tecelligâhı kanunisi olan Meclisi Mebusanı açarak hakimiyeti milliyeyi teyide muvaffak olan cemiyetimiz</i>	Meşruiyet	Egemenliği millet iradesine dayandırma
<i>arzuyu millîye tâbi ve muvaflık olmıyan kararlar hiçbir zaman millet nazarında mûta olmıyacağı</i>	Meşruiyet ölçütü belirleme	Meşruiyeti millî iradeye dayandırma
<i>zatı şahanenin iradei milliyeye memlekette yegâne tecelligâh olan Türkiye Büyük Millet Meclisini tanıdığını resmen ilân etmesi artık icabetmiştir</i>	Meşruiyetin pekiştirilmesi gerekliliği	Zorunlu onay
<i>onlara bütün milletçe müsellâhan mukabele ve onlarla mücadele eylemek icabediyordu</i>	Millî birliğin gerekliliği	Mücadelenin zorunluluğu
<i>cemiyetimizin, en mühim ve en esaslı vezaifinden biri de âmali milliyeye mutabık esasat dahilinde, bir sulhun akdine kadar, vahdeti milliyeyi muhafaza etmektir</i>	Millî birliğin korunması gerekliliği	Hedefin gerçekleşmesinin millî birliğe dayandırılması

<i>maddi ve mânevi bütün kuvayı memleketin müttehiden hareket etmesi elzemdir</i>	Millî birliğin zorunluluğu	Seferberlik ruhu
<i>Anadolu ahalisi baştan aşağı yekvücut bir hale getirildi.</i>	Millî birlik	Ortak iradenin sağlanması
<i>memleketin sükûneti, milletin emeli halâsı noktasında, vahdet ve tesanüdü temin olunmadıkça, haricî bir düşmanın pâyi istilâsını durdurmaya çalışmak ne kabildir ve ne de bundan esaslı bir fayda ve netice memuldür</i>	Millî birlik ve dayanışmanın gerekliliği	Dış mücadelenin birliğe dayandırılması
<i>maksadımız, hududu milliyemiz dahilinde tamamiyeti mülkiyemizi ve milletin istiklâli tammını temin etmektir</i>	Millî hedefi belirleme	Mücadelenin nihai amacının ilanı
<i>milletin istiklâlini yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır</i>	Millî iradenin gücü	Kararlı olma vurgusu
<i>mukadderata hâkim, bir iradei milliyenin, ancak Anadoludan zuhur edebileceğini tasrih ettim</i>	Millî iradenin kaynağını belirleme	Yeni siyasal otoritenin zemini

<i>muhakkaktır ki vatan ve millet mukadderatı için dahilen ve haricen mesmu ve sahibi kelâm olmak mutlaka iradei milliyeye istinat ile meşruttur</i>	Millî iradenin zorunluluğu	Yetkinin millet iradesine dayandırılması
<i>arzuyu millinin içtima ve taallûkunu beklemeden hiçbir meselede salâhiyettar görünmemiz caiz değildir</i>	Millî iradeye bağlılık	Millî iradenin ön koşul olması
<i>Kuvayi milliyeyi âmil ve iradei milliyeyi hâkim kılmak esastır</i>	Millîlik esasının zorunluluğu	Kendi gücüne dayanma
<i>yegâne düşüneceği nokta; milletin kendisinden beklediği vatani vazifeyi ateşle, süngü ile ve ölümlle ifa ve intacetmektir</i>	Mutlak görev bilincinin gerekliliği	Fedakârlık vurgusu
<i>bir millet mevcudiyet ve istiklâlini temin için kabili tasavvur olan teşebbüsât ve fedakarlığı yaptıktan sonra muvaffak olur</i>	Mücadele ve fedakârlık vurgusu	Başarıyı koşula bağlama
<i>mâni olmak üzere karşımıza çıkacak olan kuvvet, kim ve ne olursa olsun, behemehâl çarpışırız ve muvaffak oluruz</i>	Mücadelede kararlılık	Mücadelenin kaçınılmazlığı ve zorunluluğu

<i>halâs için... istiklâl için evvel ve âhir düşmanla bütün mevcudiyetimizle vuruşarak onu mağlûbetmekten başka karar ve çare yoktur ve olamaz</i>	Mücadelenin zorunluluğu	Alternatifsizlik vurgusu
<i>Nitekim öyle olmuştur</i>	Onay	Doğrulama
<i>ben de böyle hareket ettim</i>	Onay	Doğrulama
<i>kararlar, bilâistisna tekmil kumanda heyetleri ve arkadaşlarımızla müşterek ittihaz ediliyor</i>	Ortak irade	Meşruiyet
<i>teşebbüsât ve icraatın bir an evvel şahsi olmak mahiyetinden çıkarılması ve bütün milletin vahdet ve tesanüdünü temin ve temsil edecek bir heyet namına olması elzemdi</i>	Ortak iradeyi yansıtırma	Bireyselliğin reddi
<i>Mecliste mütekâsif iradei milliyeyi, bilfiil mukadderatı vatana vaziulyed tanımak umdei esasiyedir</i>	Otorite belirleme	Meclisin otorite merkezi olarak konumlandırılması
<i>Türkiye Büyük Millet Meclisinin fevkında bir kuvvet mevcut değildir</i>	Otoritenin mutlaklığı vurgusu	Meclisin mutlak meşruiyeti

<i>müdafaai hukuk ve muhafazai mevcudiyet için Meclisi Millînin intihap ve inikadını temin ve tesri etmek bugünün en mühim vazifesidir</i>	Öncelik vurgusu	Var oluş ve hak savunusunun gerekliliği
<i>tatbikatı birtakım safhalara ayırmak ve vakayi ve hâdisattan istifade ederek milletin hissiyat ve efkârını ihzar eylemek ve kademe kademe yürüyerek hedefe vâsıl olmaya çalışmak lazım geliyordu</i>	Planlı ilerleme	Hedefi adım adım gerçekleştirme
<i>bizim için ilk ve en esaslı prensip; evvelâ, memlekette teşkilâtı milliyeyi vücuda getirmek, sonra da, bu teşkilâttan kuvvet alan bir grupun başında, mecliste çalışmak olmalıdır</i>	Siyasal temsil gerekliliğine vurgu	Aşamalı ilerleme
<i>işte şimdi, diplomasi sahasına geçebiliriz</i>	Stratejik aşama değişikliği	Plana süreçlilik kazandırma
<i>Türk ata yurduna ve Türkün istiklâline tecavüz edenler</i>	Tehdit algısı	Vatanın bütünlüğünün ve bağımsızlığının tehlikede olması
<i>mukadderatı milliye ve vataniyede vicdanı milliye tercüman olmaktan ibaret bulunan vazifemiz</i>	Temsil vurgusu	Meşruiyetin kaynağını kurma

<i>mesele, vatan ve milletin hayatiyle alâkadardır</i>	Varoluşsal tehdit	Ölüm kalım meselesi vurgusu
<i>bilhassa tatbikına karar verdiğim teşebbüsât ve icraatın esaslı ve şedit olacağı</i>	Zorlayıcı uygulamalar	Kararlılık
<i>iradei milliyeye müstenit bir şûrayı milli tesisini ve kuvvetini iradei milliyeden alacak bir hükümetin teşkilini, ilk hedefi mesai olarak gösterdim</i>	Zorunlu hedef vurgusu	Millî iradeye dayalı yönetim vurgusu

Buradaki ifadeler üzerinde tekrar indirgeme yapıldığında “Mücadelenin meşrulaştırılması, mücadelenin zorunluluğu, millî iradenin hâkim kılınması, mücadelede fedakârlık ve kararlılık, birlik ve beraberlik, zafere inanç, hedefe ulaşmada planlılık” fenomenlerine ulaşılır.

Mücadelenin meşrulaştırılması fenomeni “Türk ata yurduna ve Türkün istiklâline tecavüz edenler; Osmanlı Hükümetine, Osmanlı padişahına ve müsliminin halifesine isyan etmek ve bütün milleti ve orduyu isyan ettirmek lâzım geliyordu; milletin hissiyat ve efkârını ihzar eylemek; milletin istiklâlini yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır; teşkilatı milliyeye vüsat ve uzviyet vermek, kongrelerle âmalî milliyeyi temessül ettirmek, orduyu teşkilâtı milliyeye müzahir bulundurmak, maksadı millinin ziyâna meydan vermemek için kumanda, silâh mesailinde, malûm katî kararı vermek hususâtında yapıldığından başka türlü ve daha müteenni davranmak, acaba bugünkü semereyi verebilir miydi; mukadderata hâkim, bir iradei milliyenin, ancak Anadoludan zuhur edebileceğini tasrih ettim; iradei milliyeye müstenit bir şûrayı milli tesisini ve kuvvetini iradei milliyeden alacak bir hükümetin teşkili; Kuvayı milliyeyi âmil ve iradei milliyeyi hâkim kılmak esastır; muhakkaktır ki vatan ve millet mukadderatı için dahilen ve haricen mesmu ve sahibi kelâm olmak mutlaka iradei

milliyeye istinat ile meşruttur; arzuyu milliye tâbi ve muvafık olmıyan kararlar hiçbir zaman millet nazarında mûta olmıyacağı; mukadderatı milliye ve vataniyede vicdanı milliye tercüman olmaktan ibaret bulunan vazifemiz; mukadderatı milliye ve vataniyede vicdanı milliye tercüman olmaktan ibaret bulunan vazifemiz; müdafaai hukuk ve muhafazai mevcudiyet için Meclisi Millînin intihap ve inikadını temin ve tesri etmek; mukarreratı milliyeye muhalif harekât ve telkinatı mefsedetkârane bulunanlar dahi şediden duçarı mücazat olacaklardır; ir millet mevcudiyet ve istiklâlini temin için kabili tasavvur olan teşebbüsât ve fedakarlığı yaptıktan sonra; askeriyei ehil ellere tevdi eyleyiniz; millet, hâkimiyetini bütün mânasiyle bütün cihana tanıttırmaya kararı kati vermiştir; bizim için ilk ve en esaslı prensip; evvelâ, memlekette teşkilâtı milliyeyi vücuda getirmek, sonra da, bu teşkilâtı kuvvet alan bir grupun başında, mecliste çalışmak olmalıdır; mesele, vatan ve milletin hayatiyle alâkadardır; Meclisi Millîde, teşkilâtı millîye üzerine müstenit, kuvvetli bir grup husule gelmez ve Sivas Umumi Kongresiyle milletin cihana ilân eylediği mukarrerat, ekseriyeti azîme tarafından bir akide ve düstur ittihaz kılınamazsa, hizmeti millîyemizin temin edeceği muvaffakiyet heba olur; hiçbir kuvvet, hiçbir salâhiyet, tarihin emrettiği bu vazifeden milletimizi menedemiyecektir; maksadımız, hududu millîyemiz dahilinde tamamıyeti mülkiyemizi ve milletin istiklâli tamını temin etmektir; mâni olmak üzere karşımıza çıkacak olan kuvvet, kim ve ne olursa olsun, behemehâl çarpışırız ve muvaffak oluruz; yegâne düşüneceği nokta; milletin kendisinden beklediği vatani vazifeyi ateşle, süngü ile ve ölümle ifa ve intacetmektir; lâfla, politika ile, düşman mevaiddi iğfalkâranesine kulak vermekle, askerlik vazifesi yapılamaz; Müdafaai Hukuk Grubu, memleketin istiklâlini temin gibi kısa ve katî bir gaye ile vücuda gelmiştir; bizim için noktai hareketin, Misaki Millî muhteviyatı olduğu esas; halâs için... istiklâl için evvel ve âhir düşmanla bütün mevcudiyetimizle vuruşarak onu mağlûbetmekten başka karar ve çare yoktur ve olamaz; işte şimdi, diplomasi sahasına geçebiliriz” ifadeleriyle görünüşe gelmiştir. Atatürk tarafından vatana ve millete yapılan saldırılar mücadelenin nedeni kısmında verilirken buradaki ifadelerle bu saldırılar karşısında yapılanlar, yapılması ve yapılmaması gerekenler saldırıların boyutuna, amaçlanan duruma ve milletin iradesine dayandırılarak meşrulaştırılmıştır. İfadelerin deneyimlenme biçimleri genel olarak “zorunlu görme ve meşrulaştırma”dır. Verilen mücadele milletin isteği ve haklı savunması olarak

sunulmuş, yapılması gerekenler vurgulanmış, milletin isteğine engel olan iç ve dış düşmanlara karşı uygulanacak yaptırımlar ifade edilmiştir. Yapılanların millet adına, millet iradesiyle yapıldığı vurgusu onu meşru kılmaya yöneliktir. Başka bir deyişle Millî Mücadele'nin milletin isteğinin gerçekleştirilmesi, iradesinin ve hakkının savunulması uğruna yapıldığı belirtilmiş; bunun için yapılan her şey meşru gösterilmiştir.

Yukarıda belirtilen diğer fenomenler ilkinin bağı olarak yönelinen fenomenlerdir.

Mücadelenin zorunluluğu fenomeninin görünüşe gelmesi “onlara bütün milletçe müsellâhan mukabele ve onlarla mücadele eylemek icabediyordu; hedefe vâsıl olmaya çalışmak lazım geliyordu; mevcudiyet ve istiklâlini temin için kabili tasavvur olan teşebbüsât; hiçbir kuvvet, hiçbir salahiyet, tarihin emrettiği bu vazifeden milletimizi menedemeyecektir; umuru milleti tedvir ve murakabe etmek üzere; memleketin istiklâlini temin gibi kısa ve katî bir gaye; halâs için... istiklâl için evvel ve âhir düşmanla bütün mevcudiyetimizle vuruşarak onu mağlûbetmekten başka karar ve çare yoktur ve olamaz” ifadeleriyle olmuştur. Atatürk tarafından hedefin kurtuluş, istiklâl, tam bağımsızlık olduğu vurgulanmış ve bunun için mücadelenin zorunlu olduğu dile getirilmiştir. “İcabediyordu, lazım geliyordu, menedemeyecektir, kısa ve katî bir gaye” gibi ifadeler bu zorunluluğun Atatürk'ün sözcelerine yansımış ifadeleridir. Nutuk'un bağlamı ve içinde yer alan vesikalar da düşünüldüğünde hem savaş yıllarında milletin harekete geçirilmesi hem de Nutuk'un söylendiği zamanda alıcıların Millî Mücadele'nin gerekliliğine dair herhangi bir şüphesinin yok edilmesi amacıyla bu zorunluluğun dile getirildiği söylenebilir. Yani kurtuluş için başka bir yolun olmadığı, tek yolun mücadele olduğu ve bunun kaçınılmazlığı kesin bir dille aktarılacak Millî Mücadele'nin meşruluğu öne çıkarılmıştır.

Millî iradenin hâkim kılınması fenomeninin deneyimlenme şekli “zorunlu görmedir” ve bu fenomen “mukadderata hâkim, bir iradei milliye; iradei milliyyeye müstenit bir şûrayı milli tesisi; iradei milliyyeyi hâkim kılmak esastır; arzuyu milliye tâbi ve muvafık olmıyan kararlar hiçbir zaman millet nazarında mûta olmıyacağı; mukarreratı milliyyeye muhalif harekât ve telkinatı mefsedetkâranede bulunanlar dahi şediden duçarı mücazat olacaklardır; millet, hâkimiyetini bütün mânasiyle bütün

cihana tanıttırmaya kararı kati vermiştir; bizim için ilk ve en esaslı prensip; evvelâ, memlekette teşkilâtı milliyeyi vücuda getirmek, sonra da, bu teşkilâtı kuvvet alan bir grupun başında, mecliste çalışmak olmalıdır; Sivas Umumi Kongresiyle milletin cihana ilân eylediği mukarrerat, ekseriyeti azîme tarafından bir akide ve düstur ittihaz kılınamazsa; iradei milliye'nin tecelligâhı kanunisi olan Meclisi Mebusanı açarak hakimiyeti milliyeyi teyide muvaffak olan cemiyetimiz; muhakkaktır ki vatan ve millet mukadderatı için dahilen ve haricen mesmu ve sahibi kelâm olmak mutlaka iradei milliyeye istinat ile meşruttur ; Mecliste mütekâsif iradei milliyeyi, bilfiil mukadderatı vatana vazıulyed tanımak umdei esasiyedir; Türkiye Büyük Millet Meclisinin fevkında bir kuvvet mevcut değildir; milletin emeli halâsı; herhalde, mukadderatı memleketin, şahsa merbut kuvvetlere değil, ancak Büyük Millet Meclisinin kavaninine tâbi kıtaatı muntazamaya tevdi edilmesi lâzımdır" ifadeleriyle görünüşe gelmiştir. Buradaki söylemle Millî Mücadele'nin millet iradesine dayandırıldığı ve millet iradesinin temsil yeri olan TBMM'nin tek otorite olarak kurulduğu anlaşılmaktadır. Bu yapılırken kesinlik bildiren "mevcut değildir, lâzımdır, olmalıdır" gibi ifadelerin kullanılması alıcıların ikna edilmesine ve kararlılığın bildirilmesine yönelik değerlendirilebilir.

Mücadelede fedakârlık ve kararlılık fenomeninin görünüşe gelmesi "Nitekim öyle olmuştur; ben de böyle hareket ettim; bir millet mevcudiyet ve istiklâlini temin için kabili tasavvur olan teşebbüsât ve fedakarlığı yaptıktan sonra muvaffak olur; millet, berhayat oldukça ve teşebbüsâtı fedakâranesine devam eyledikçe ademi muvaffakiyet mevzuubahis olamaz; mühim makamatı: millet, hâsıl olan vahdeti muhafaza ederse ve istiklâli için fedakârlıktan çekinmezse muvaffakiyet muhakkaktır; karar ve kanaatimiz, katidir; memleketin istiklâlini temin gibi kısa ve katî bir gaye" ifadeleriyle olmuştur. Bu fenomenin noesisinin "zorunlu görme" olduğu anlaşılmaktadır. Atatürk'ün işgal güçleriyle ve iç düşmanla mücadelede fedakârlığa ve kararlı olmaya vurgu yaparak milleti harekete geçirmeye çalıştığı, Nutuk'un söylendiği zamanda da yapılan fedakârlığın ve kararlılığın gerekli olduğu algısını kurduğu ve mücadelenin verilme şekline haklılık kazandırma niyetinde olduğu söylenebilir.

Birlik ve beraberlik fenomeninin "onlara bütün milletçe müsellâhan mukabele ve onlarla mücadele eylemek icabediyordu; bütün milleti ve orduyu isyan ettirmek

lâzım geliyordu; Anadolu ahalisi baştan aşağı yekvücut bir hale getirildi; kararlar, bilâistisna tek mil kumanda heyetleri ve arkadaşlarımızla müşterek ittihaz ediliyor; teşebbüsât ve icraatın bir an evvel şahsi olmak mahiyetinden çıkarılması ve bütün milletin vahdet ve tesanüdünü temin ve temsil edecek bir heyet namına olması elzemdi; Kuvayi milliyeyi âmil ve iradei milliyeyi hâkim kılmak esastır; bilâtefriki cinsü mezhep ahalinin can, mal ve ırzı ve her türlü hukuku tahtı teminde bulundurulacaktır; millet, hâsıl olan vahdeti muhafaza ederse ve istiklâli için fedakârlıktan çekinmezse muvaffakiyet muhakkaktır; cemiyetimizin, en mühim ve en esaslı vezâifinden biri de âmeli milliyeye mutabık esasat dahilinde, bir sulhun akdine kadar, vahdeti milliyeyi muhafaza etmektir; memleketin sükûneti, milletin emeli halâsı noktasında, vahdet ve tesanüdü temin olunmadıkça, haricî bir düşmanın pâyi istilâsını durdurmaya çalışmak ne kabildir ve ne de bundan esaslı bir fayda ve netice memuldür; maddi ve mânevi bütün kuvayi memleketin müttehiden hareket etmesi elzemdir; bütün mevcudiyetimizle vuruşarak” ifadeleriyle görünüşe geldiği anlaşılmaktadır. Bu fenomeninin dile yansımada da kesinlik bildiren ifadelerin kullanıldığı görülmektedir. Söylemle millî birliğin ve beraberliğin kurulması ve devam ettirilmesi gerekliliğinin bir zorunluluk olarak kurulduğu; bunun içerde ve dışarda direnişin, zaferin esası olarak sunulduğu; böylece milletin harekete geçirilmesinin ve mücadele boyunca daha kolay yönlendirilmesinin amaçlandığı söylenebilir.

Zafere inanç fenomeni diğer fenomenlerdeki kesinlik ve kararlılıkla beraber “milletin istiklâlini yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır; bir millet mevcudiyet ve istiklâlini temin için kabili tasavvur olan teşebbüsât ve fedakarlığı yaptıktan sonra muvaffak olur; millet, berhayat oldukça ve teşebbüsâtı fedakâranesine devam eyledikçe ademi muvaffakiyet mevzuubahis olamaz; millet, hâsıl olan vahdeti muhafaza ederse ve istiklâli için fedakârlıktan çekinmezse muvaffakiyet muhakkaktır; Kuvvei mâneviyenin, kuvvei kalb ve vicdanın yüksek tutulması şarttır; Kuvvei mâneviyenin, kuvvei kalb ve vicdanın yüksek tutulması şarttır” ifadeleriyle görünüşe gelmiştir. Buradaki söylemde belli şartların sağlanması durumunda zaferin mutlaklığına vurgu yapılmış; buna inanmanın gerekliliği üzerinde durulmuştur. Böylece alıcıların bilincinde zaferin kesinliği inancıyla harekete geçme anlayışının kurulmak istendiğini söylemek mümkündür.

Hedefe ulaşmada planlılık fenomeni aslında tüm yapılması ve yapılmaması gerekenlerin izahından anlaşılmaktadır fakat bu fenomeninin doğrudan görünüşe geldiği ifadeler vardır. Onlar “tatbikatı birtakım safhalara ayırmak ve vakayı ve hâdisattan istifade ederek milletin hissiyat ve efkârını ihzar eylemek ve kademe kademe yürüyerek hedefe vâsıl olmaya çalışmak lazım geliyordu; Muvaffakiyet için amelî ve emin yol her safhayı vakti geldikçe, tatbik etmekte; bizim için ilk ve en esaslı prensip; evvelâ, memlekette teşkilâtı milliyeyi vücuda getirmek, sonra da, bu teşkilâttan kuvvet alan bir grupun başında, mecliste çalışmak olmalıdır; bizim için noktai hareketin, Misaki Millî muhteviyatı olduğu esas; işte şimdi, diplomasi sahasına geçebiliriz” ifadeleridir. Burada mücadelenin stratejik olarak planlandığı, bu plan dahilinde eylemlerin gerçekleştirildiği hedefin “tam bağımsızlık, Misak-ı Millî sınırlarını korumak” olarak verilmesiyle sunulur. Dolayısıyla söylemle Millî Mücadele’nin plansız ve karışık eylemler bütünü olmadığı, adım adım ilerleyen ve belli bir stratejisi olan bir yapısı bulunduğu; mücadelenin sadece askeri değil, siyasi sahada da yürütüldüğü vurgulanır. Böylece Millî Mücadele’nin askeri ve siyasi bütünlüklü bir yapısının olduğu, gerçekleşmesinin meşrulaştırıldığı söylenebilir.

Bölüm boyunca genellikle sinkategorematik ifadelere yer verildiği görülür. Bu da fenomenlerin görünüşe getirilmesinde daha az sözceyle iç içe geçmiş, birbirini destekleyen veya birbirinden kaynaklanan anlamların aktarılacak istendiğini göstermektedir. Örneğin; “*Muhakkaktır ki vatan ve millet mukadderatı için dahilen ve haricen mesmu ve sahibi kelâm olmak mutlaka iradei milliyeye istinat ile meşruttur.*” sözcesinde “muhakkak olan bir durumun bulunması, vatan ve millet için dışarda ve içerde tanınmış olmak, vatan ve millet için dışarda ve içerde söz sahibi olmak, millî iradeye dayanmanın şart olması” durumları tek bir sözcede bir araya getirilmiş ve bu tek sözceyle aralarındaki gerektirme ilgisi aktarılabilmiştir. Kategorematik olan “*Anadolu ahalisi baştan aşağı yekvücut bir hale getirildi, Kararlar, bilâistisna tek mil kumanda heyetleri ve arkadaşlarımızla müşterek ittihaz ediliyor, Milletin istiklâlini yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır*” gibi sözceler ise hem söz dizimi hem de “baştan aşağı, yek vücut, müşterek, yine, kurtaracaktır” gibi anlam ve vurgu bakımından güçlü ifadelerle söylem için etkili hâle getirilmiştir. Sözcük düzeyinde kullanılan sinkategorematik ifadelere durumlar ve olaylar arasındaki anlam

örgülerinin kurulmasına katkı sağlamıştır. Örnekteki cümlede yer alan “ki, ve, için, ile” sinkategorematik ifadeleri bunun örneğidir.

“Kademe kademe yürüyerek; amelî ve emin yol, selâmet yolu; Anadolu ahalisinin yekvücut bir hale getirilmesi; milletin istiklâlini milletin azim ve kararının kurtarması; teşkilatı milliyeye uzviyet vermek; bugünkü semere; ehil eller; bütün cihana tanıtıtırma; teşkilâtı milliye üzerine müstenit bir grup husule getirmek, kalb ve vicdanı yüksek tutma; tarihin emrettiği vazife, pâyi istilâ; kulak vermek; omuzların vazifeyi ve mesuliyeti yüklenmesi” ifadelerinin dışındaki tüm ifadeler olgu bireşimine uygundur. Olgu bireşimine uygun olan ve olmayan ifadelerin bölümde birbirine yakın sıklıkta kullanılması Atatürk’ün Millî Mücadele için yapılanları, yapılması ve yapılmaması gerekenleri anlatırken bir yandan açık ve net bir anlatım tercih ettiğini, diğer taraftan ise alıcının düşünce dünyasında alışılmadık olgular durumları oluşturarak anlatımı etkili kıldığı ve ikna ediciliği sağlamaya çalıştığı söylenebilir.

Elde edilen başarılar

Artık İstanbul Anadolu’ya hâkim değil, tâbi olmak mecburiyetindedir. (s. 35).

Bu sözcede indirgeme yapıldığında “*Artık güç merkezi Anadolu’dadır.*” ifadesine dönüşür.

Yönelinen asıl fenomen *Anadolu’nun güç merkezi olması*dır. Bu fenomeninin noesisi “isteme, memnun olma” şeklinde verilebilir.

Sinkategorematik olan sözcede iki farklı durumun ifadesi bir dönüşümü gösterecek biçimde kullanılmıştır. “İstanbul’un Anadolu’ya hâkim olması, tâbi olması” ifadeleri olgu bireşimine uygun değildir. Şehirler hâkim ya da tâbi olmaz, şehrin içinde yaşayanlar olur. Bilinçtekilerin sözcük tasarrufu ile dile getirilmesi alıcının bilincinde bunların tamamlanabileceği kanısından kaynaklanır.

Atatürk’e göre başkentte padişah ve hükümet işgal güçlerinin etkisi altında bulunduğu vatanın kurtarılması buradan, bu kişilerle sağlanamayacaktır. Anadolu’ya geçişiyle mücadelenin merkezini burası yapmaya çalışan Mustafa Kemal Atatürk için İstanbul ve Anadolu’nun rolleri değişmiştir. İstanbul Anadolu üzerindeki hâkimiyetini kaybetmiş, Anadolu İstanbul üzerinde hâkimiyet kazanmıştır. Bu değişiklik, amaçlar doğrultusunda gerçekleştiğinden bir başarıdır. “Artık” ifadesi bu

dönüşüme işaret eder. “Mecburiyetindedir” ile de mevcut durumun kabullenilmesinin ve ona göre hareket etmenin beklenmesinin vurgulandığı görülür.

Merzifonu tahliye ettiler. Samsunu da tahliyeye başladılar. Umuru dahiliyemize ve harekâtı milliyemize karşı bitaraf kalacaklarını ifade ediyorlar. İşte teşebbüsâtı milliyemizin, temini istiklâl hususunda istihsaline muvaffak olduğu ilk netice budur. (s.179)

Sözceyi ilk olarak “Düşmanın bazı şehirlerden çekilmesi, iç işlerimize ve millî hareketimize karşı tarafsız kalacaklarını belirtmeleri girişimlerimizin bağımsızlığı sağlamadaki ilk sonuçlarıdır.” şeklinde indirgemek mümkündür. Son indirgemelerle sözce “Millî Mücadele düşmanı geri çekilmeye ve tarafsız kalmaya mecbur kılmaktadır.” ifadesine dönüşür.

Yönelinenler şehirlerin boşaltılması, iç işlere ve harekâta karışılmaması, millî teşebbüsün sonuç vermesi, bağımsızlığın sağlanması fenomenleridir. Buradaki fenomenlerinin noesisleri “hedefleme, hedefe ulaşma” olarak verilebilir.

İlk sözce kategorematiktir. Diğer sözceler ise anlamlarını birbirine göre kazandığından sinkategorematiktir. Böyle ifadelerin tercihi buradaki sözceler arası anlamı tutarlı hâle getirmiştir. “Da, işte, budur” gibi sinkategorematik sözcükler de anlam üretimine katkı sağlayıp ifadeler arası bağdaşıklık kurar ve tutarlılığa katkıda bulunur. “Teşebbüsâtı milliyenin muvaffak olması” olgu bireşimine uygun değildir çünkü muvaffak olmak insanların yapabilecekleri kategorisindedir. Böyle bir ifadeye başvurulma nedeninin sözü uzatmadan iletinin aktarılma istenmesi olduğu söylenebilir. Bu da anlama özlülük katar. Diğer ifadelerin olgu bireşimine uygun olması da tutarlılığı pekiştirmektedir.

Abdülkerim Paşa ile yazışmalarda geçen bu sözce “harekâtı milliyenin” sonucunda “muvaffak olduğu ilk neticeyi” aktarır. “İlk” olduğunun ifade edilmesinin devamından gelenleri veya gelecekleri göstermesi bakımından dikkati çekmeye yönelik olduğu söylenebilir. “Tahliye edenler, tahliyeye başlayanlar, bitaraf kalacaklarını ifade edenler” işgal güçleridir. Bunların “muvaffak olmak” şeklinde ifadesi mevcut kötü durumda “temini istiklâl” amacı doğrultusunda değişiklik yaşandığının anlaşılmasını sağlar. “İşte” sözcüğüyle de alıcının dikkati bu kazanıma

çekilir. Böylece söylemde ortaya konan bir hedefin gerçekleştirildiğinin vurgulanıp Millî Mücadele'nin yapılmasının meşrulaştırıldığı söylenebilir.

Efendiler, milleti necibemizin, rüştiünü ispat eden âsar; Erzurum, Sivas Kongreleri ve bu Kongrelerde ittihaz eylediği mukarrerat ve bu mukarreratın tatbikına çalışmak sayesinde vahdet ve tesanüt kesbetmeye başlanması ve Sivas Kongresini yapanları imhaya kalkışan Ferit Paşa Kabinesini iskat gibi efalü harekât ve teyakkuzdu. (s.238)

Bu sözce ilk indirgendiğinde “*Erzurum ve Sivas Kongreleri ve bunların kararlarının uygulanmasında verilen çabaların sağladığı birlik ve beraberlikle Ferit Paşa Kabinesi'nin düşürülmesi soylu milletimizin doğru yolda olduğunu kanıtlar.*” ifadelerine ulaşılır. Sözcenin son hâlinin “*Millî Mücadele'ye engel olanların direnişçilerce güçsüz bırakılması millî birliğin başarısını gösterir.*” ifadesi olduğu söylenebilir.

Yönelinenler *Erzurum ve Sivas Kongreleri, birlik ve beraberlik, Ferit Paşa Kabinesi'nin düşürülmesi* fenomenleridir. İlk iki fenomenin noesisi “hedefleyerek başarma” iken “Ferit Paşa Kabinesi'nin düşürülmesi” fenomeninin noesisinin “memnuniyet duyma” olduğu anlaşılır.

“İyi ve köklü bir soydan gelen milletimizin gerekli yetkinliğe ve beceriye ulaştığını reddedilmeyecek şekilde belirten emek vererek ortaya çıkarılan ürünler” fenomeninde noema “ürünler” iken noesis “beceriye ulaşıldığını reddedilmeyecek şekilde belirtme ve emek verme”dir. Yönelinen bu noema, beraberinde başka noemalara da yönelim olmasını sağlamış ve diğer fenomenler bu şekilde ortaya çıkmıştır. Buradaki her bir fenomen, Atatürk için birer “kazanım” şeklinde deneyimlenmektedir.

Bir fenomenin içeriğini açıklayan birçok durum farklı ifadeleri bir araya getirildiğinde anlam kazanmış olduğundan sözce sinkategorematiktir. İfadeler genel olarak olgu bireşimine uygunken “teyakkuz” sözcüğünün gerçek bir “uykudan uyanma” olmaması, “farkına varma” için “teyakkuz” gibi farklı kategoriye ait bir sözcük kullanılması olgu bireşimine uygun olmayan bir yapı ortaya çıkarmıştır. Bunun sebebinin anlamı etkili hâle getirmek olduğu söylenebilir.

“Rüştünü ispat eden âsar” ifadesi başarıların somut göstergelerinin anlatılacağını ifade eder ve milletin kendi kaderini tayin edebilecek gücü elde ettiğini gösterir. “Rüşt” sözcüğü bireyin gelişiminde çocukluktan yetişkinliğe geçişi ifade ederken burada bir toplumun gelişimini anlatmaktadır. Çocuğun reşit olduğunda kendi kararlarını verebilme yetkisine sahip olmasıyla Türk milletinin geleceğini belirlemede söz sahibi olacak duruma gelmesi özdeşleştirilerek metaforik bir anlatımda bulunulur. “Milleti necibemiz” ile gelişim gösteren millet bir kez daha yüceltilir. Toplumun gelişip olgunlaştığını gösteren kongreler, bunların yapılması, kararlarının uygulanması, bunun sonucunda kabinenin düşmesi sırayla verilir. Bu da çocuğun gelişimindeki evrelere benzetilebilir. Başarıya vurgu yapılarak mücadelenin verilmesinin haklılaştırıldığı söylenebilir.

Maraşta, Ayıntapta, Urfada ciddî muharebat ve müsademat oldu. Neticede işgal kuvvetleri, buralardan çekilmeye mecbur edildiler. (s.453)

Sözce indirgendiğinde “*Millî kuvvetler düşmanı bazı bölgelerden çekilmeye mecbur bıraktı.*” ifadesine dönüşür.

Yönelinen fenomen *işgal kuvvetlerinin çekilmeye mecbur bırakılmasıdır*. Bunun noesisi “hedefin gerçekleşmesiyle övünme” şeklinde verilebilir.

Tek bir yargı içerdiğinden, birbirine bağlı olarak anlam kazanan yargılar olmadığından birinci sözce kategoremattiktir. İkinci sözce ise “neticede, buralardan” gibi sinkategoremattik ifadelerin anlamlarını birinci sözceden almasından dolayı sinkategoremattik bir yapıya kavuşmuştur. İfadeler olgu bireşimine uygun olarak kullanılmıştır. Kesin bir anlamın açık şekilde dile getirilmek istendiği söylenebilir.

Bu sözcelerin “elde edilen başarılar” temasına alınmasında “mecbur edildiler” ifadesinin etkisi vardır. Düşmanın belli bölgelerden güçlerini çıkarmaya “mecbur edilmesi” milletin ve mücadeleyi yönetenlerin “muhaberat ve müsadematının” neticesidir. İşgal kuvvetleri kendi istekleriyle değil, bir mücadelenin başarılı olmasıyla bu topraklardan çekilmiştir. Yani söylemle millî birliklerin kendi güçlerine dayanarak elde ettikleri başarı üzerinden Millî Mücadele’nin olumlu sonucu vurgulanmaktadır. “*Fransız işgal mıntakalarında ve cephelerinde millî kuvvetler, her gün daha esaslı bir surette taazzuv ediyorlardı. Millî kuvvetler, nizamiye kıtaatıyla de*

takviye olunmaya başlanmıştı. İşgal kuvvetleri, her taraftan sıkı ve şedit bir surette tazyik ediliyordu. Efendiler, bu vaziyet üzerine Fransızlar, Mayıs 1920 iptidalarından itibaren bizimle temas ve müzakere aradılar. (s.453)” sözcüsü de Fransızların “temas ve müzakere araması” üzerinden millî kuvvetlerin ciddi bir gücünün ve başarısının olduğu algısını kurmaktadır.

İlk sözce tek yargısı bulunan, kategoremantik bir yapıdadır. İkinci sözcede “de” sinkategoremantik ifadesi sözcenin anlam bütünlüğü kazanmasını birinci sözceye bağladığından bu, sinkategoremantik olarak değerlendirilmelidir. Üçüncü sözce de kategoremantiktir. Söz dizimi ve seçilen sözcüklerle anlam vurgulanmıştır. Son sözcenin anlamı kendisinden önceki tüm sözcelere “bu vaziyet” sinkategoremantik ifadesiyle bağlanmıştır. Anlamını bu şekilde kazanan sözce sinkategoremantiktir. Sözceler arasında böyle bir anlam ilişkisi olması anlatılanın bütünlüklü şekilde ortaya konmasına ve tutarlı olmasına katkı sağlamaktadır. Olgu bireşimine uygun ifadelerin seçilmesi de bu durumu destekler.

Başta daha zayıf bir görüntü çizerek topraklarının işgal edilmesini durduramayan milis birlikler “her gün daha esaslı bir surette” gelişir. Bu gelişimde sistemli, düzenli ve birlik içinde hareket etmenin etkisinin olduğu önceki bölümdeki sözcelerden ve söylemden anlaşılmaktadır. Her gün bir önceki günden iyi duruma gelen millî kuvvetlere “nizamiye kıtaatı” desteğinin olması da güce güç katar. Böylece işgal kuvvetlerinin zor duruma düşmesi “her taraftan sıkı ve şedit surette tazyik edilme” söz grubuyla ifade edilir. İşgal kuvvetlerinin eylemlerini gerçekleştiremeyecek hâle getirilmeleri millî kuvvetlerin başarısıdır. Bu başarıyı Fransızların “temas ve müzakere” talebinde bulunmaları takip eder. “Temas ve müzakere” arayanın Fransız işgal kuvvetleri olması, onların güçsüz duruma düşmelerini ve yenilgilerini kabul etmeleri sonucuna varmayı mümkün kılar. Bu da millî güçlerin başarısının neticesi olarak sunulur. Devamında gelen “*Bu itibarla, Fransızların İstanbul hükümetini bir tarafa bırakıp Ankarada bizimle müzakerede bulunmaları ve herhangi bir meselede itilâf eylemleri, o gün için temini mühim siyasi bir nokta idi. (s. 454)*” sözcüsü de bu durumu desteklemektedir.

Efendiler, Gümrü Muahedesi hükümeti milliyenin akdettiği ilk muahededir. Bu muahede ile düşmanlarımızın hayalhanesinde kendisine ta Harşit vadisine kadar olan

Türk ülkeleri bahşedilmiş olan Ermenistan, Osmanlı Devletinin 1877 seferiyle kaybetmiş olduğu yerleri bize, hükümeti milliyeye terk ederek dâva haricine çıkarılmıştır. (s.488)

Sözceler öncelikle “*Millî hükümetin imzaladığı ilk antlaşma olan Gümrü Antlaşması*’yla *düşmanın düşüncesindeki Ermenistan sınırı yok edilmiş ve Osmanlı’nın 1877’de kaybettiği yerler millî hükümete terk edilerek savaşın dışında bırakılmıştır*” şeklinde indirgenebilir. Son indirgemelerle sözcenin “*Millî hükümet askeri başarılarını diplomatik başarılarla pekiştirmiştir.*” ifadesine dönüştüğü söylenebilir.

Yönelinen fenomenler *Gümrü Antlaşması, düşmanın düşüncesinin yok edilmesi, kaybedilen toprakların geri alınması ve millî hükümet* şeklinde verilebilir. “Gümrü Antlaşması” fenomeninin noesisi “diplomatik başarı olarak görme”dir. “Düşmanın düşüncesinin yok edilmesi” fenomeninin noesisi “başarı olarak algılama” iken “kaybedilen toprakların geri alınması” fenomenininki “kaybın telafisi olarak görme”dir.

Sözceler sinkategorematiktir. Her sözcede farklı durumları ortaya koyan yargılar, bir araya gelerek anlam ortaya çıkaracak şekilde kullanılmış ve böylece daha az sözceyle birçok durumun anlatımı sağlanmıştır. Sözcelerin olgu bireşimine uygun olarak kullanılması açıklayıcı bir anlatım tercih edilmesindendir.

TBMM hükümetinin, yani milletin egemen olduğu hükümetin imzaladığı ilk antlaşma olan Gümrü Antlaşması ile ilgili bu sözcelerde üzerinde durulan, vurgulanmak istenen noktanın “Osmanlı’nın kaybettiği toprakların antlaşmayla Ermeniler tarafından millet egemenliğindeki TBMM hükümetine bırakılması” olduğu söylenebilir. “Osmanlı’nın savaş neticesinde kaybettiği yerleri TBMM hükümetinin siyasî yollarla, antlaşmayla alması” bir karşılaştırmayı gösterir. Osmanlı zayıf, TBMM hükümeti ise güçlü ve başarılı görülür, gösterilir. Dolayısıyla eskinin meşruiyetinin yıkılıp yeninin meşruiyetinin kurulmasına yönelik bir söylemin olduğu anlaşılır. Ermenistan bu yerleri “terk etmek” durumunda bırakılmıştır. Bu da millî birliklerin gücüne vurgudur. “Bize, hükümeti milliyeye” şeklinde “biz” sözcüğünün açıklamasının yapılması da vurguyu toprakları geri alan üzerine çekerek bu karşılaştırmada güçlü ve başarılı olanı öne çıkarmaya yöneliktir. “*Ermeniler, 6 Teşrinisanide tatili muhasemat ve sulh için*

müracaat etmişlerdi.” (Nutuk II, 1952: 488) sözceleriyle barış için talepte bulunanın Ermeniler olduğunun ifade edilmesi de hükümeti milliyenin gücünü ve başarısını pekiştirmeye yöneliktir.

Muhterem Efendiler, Ankarada bulunan İstanbul misafirlerimize bir, bir buçuk aylık görünmüyor, müddeti müsaferetleri esnasında çok şeyler göstermek fırsatlarına malik olduğumuzu zannediyorum. Âsi Etem ve kardeşlerinin kuvvetleri ortadan kaldırıldı. Yunanlıları, üç günde İnönünde mağlûbettik. Büyük Millet Meclisinin müsterih ve memnun olacağı yeni bir devir açıldı. (s.551)

Bu sözceler ilk indirgendiğinde ulaşılan “İstanbul’dan Ankara’ya gelen misafirlerimiz burada bulundukları sürede âsi Etem ve kardeşlerinin kuvvetlerinin ortadan kaldırılması, Yunanların İnönü’nde üç günde yenilmesi başarılarına şahit oldular. Bu başarılar Büyük Millet Meclisi için yeni olumlu bir dönemi açtı.” ifadeleri olur. Son indirgemelerle sözce “Elde edilen başarılarla Meclis’in olumlu karşılandığı bir dönem başlamıştır.” ifadesine dönüşür.

Yönelinen fenomenler misafirlerin başarılarla şahit olması, asilerin ortadan kaldırılması, işgalcilerin kısa sürede mağlup edilmeleri ve yeni bir devrin başlaması olarak ifade edilebilir. “Misafirlerin başarılarla şahit olması” fenomeninin noesisi “gerekli görme” olarak verilebilir. “Asilerin ortadan kaldırılması” ve “işgalcilerin kısa sürede mağlup edilmeleri” fenomenlerinin noesisi “başarı olarak görme”dir. “Yeni bir devrin başlaması” fenomeninin noesisi ise “olumlu karşılama”dır.

İlk ve son sözceler sinkategorematiktir. Ortada kalan iki sözce kategoremantik olsa da ilk sözcede malik olunan fırsatların açıklaması ve son sözcede Meclis’in müsterih ve memnun olmasının nedenleri durumunda olduklarından anlamlarını birbirlerine göre kazanırlar. “Büyük Millet Meclisinin müsterih ve memnun olması” olgu bireşimine uymaz. “Büyük Millet Meclisi” gerçek varlığı bulunan bir “yer”dir fakat “müsterih ve memnun” olma fizikî bir mekânla aynı kategoride değildir. Bu duygular, bireylerde görülebilecek düşünsel varlıklardır. Meclisteki milletvekilleri ve bu vekillerin temsil ettiği kişilerin “müsterih ve memnun olacakları” anlaşılmaktadır. Böyle bir ifade kullanılması alıcının bilincinde az sözle daha fazla şeyi oluşturmak, yani özlü bir anlatımla daha geniş bir anlam aktarmak amacına dayandırılabilir.

“İstanbul misafirlerimiz” diye nitelendirilenler İzzet ve Salih paşalardır. Ahmet İzzet Paşa hükümeti tarafından Kuvayı Milliye liderleriyle görüşmek üzere Anadolu’ya gönderilmişlerdir (<https://islamansiklopedisi.org.tr/>, 2025). Atatürk’ün İzzet ve Salih paşalar orada bulunurken yaşanan birtakım gelişmeleri onlara “çok şeyler göstermek fırsatı” olarak “bir, bir buçuk aydan kısa; üç günde” gibi kısa sürelerde gerçekleşen gelişmeler şeklinde dile getirmesinin paşaların ve onlarla gelen heyetin Kuvayı Milliye’nin başardıklarını görmeleri; böylece Kuvayı Milliye yanında yer almaları, TBMM’yi tanıyarak ona tâbi olunmasını sağlamaları amacıyla olduğu söylenebilir. “Âsi Etem ve kardeşlerinin isyanı” millî güçlere karşı gerçekleştirilen en büyük isyan olması, “İnönü’nün” Kuvayı Milliye’nin kısa sürede Yunanları mağlup edecek güçte olduğunu göstermesi durumlarının örnek verilmesi, dikkati ciddi başarılarla çekme amaçlıdır. Söylemle tanık gösterme ile başarıların kanıtlanabilir kılındığı, ciddi sorunların ortadan kaldırıldığının örnek olarak verilmesiyle gücün vurgulandığı, yeni bir dönemin başladığı ifadesiyle yaşananların yalnız günü etkilemeyip tarihsel akışı değiştirecek nitelikte olduğu öne çıkarılmaktadır.

Siz orada yalnız düşmanı değil, milletin makûs talihini de yendiniz. İstilâ altındaki bedbaht topraklarımızla beraber bütün vatan, bugün müntehalarına kadar zaferinizi tes'idediyor. Düşmanın hırsı istilâsı, azim ve hamiyetinizin yalçın kayalarına başını çarparak hurdahaş oldu. (s.580)

Sözcüler ilk indirgendiğinde “Siz orada düşmanla beraber milletin bir süredir devam eden olumsuz durumunu da yendiğiniz için bugün vatanın her yerinde zaferiniz kutlanıyor. Düşmanın işgal hırsı sizin kararlılık ve fedakârlığınız karşısında parçalanıp dağıldı.” ifadelerine ulaşılır. Son indirgemelerle sözcenin “Milletin ve komutanların kararlılığı, fedakârlığı zaferi getirerek milletin tarihsel kaderini değiştirir.” ifadesine dönüştüğü söylenebilir.

Yönelinenler *düşmanın yenilmesi, milletin kötü kaderinin yenilmesi, kararlılık ve fedakârlık, düşmanın hırsının parçalanması* olarak verilebilir. İlk iki fenomeninin noesisleri “umut verici, zafer olarak görme”dir. “Kararlılık ve fedakârlık” fenomeninin noesisleri “zorunlu görme” iken “düşmanın hırsının parçalanması”nın noesisleri “başarının sonucu olarak algılama”dır.

Sözceler sinkategorematiktir. Anlam bakımından birbirlerine dayanmaktadırlar. “Toprakların son sınırlarına kadar zaferi kutlaması” olgu bireşimine uymamaktadır. “Kutlama yapma” ile “topaklar” aynı varlık kategorisine ait değildir. Vatan topraklarının her yerindeki insanların kutlama yapması sözü kısaltarak anlatılmak istendiğinden böyle bir ifade kullanılmıştır. “Azim ve haysiyet” ile “yalçın kaya” ifadeleri de farklı kategorilere aittir ve bu nedenle olgu bireşimine uygun değildir. Bu ifadenin kullanılma nedeninin güce vurgu yaparak anlatımı etkili kılmak olduğu söylenebilir.

Bu sözceler, İkinci İnönü Savaşı’nın ardından Batı Cephesi Kumandanı İsmet Paşa’ya çektiği telgrafta Atatürk tarafından söylenir (Nutuk II, 1952:579-580). “Siz” İsmet Paşa ve onun kumandasındaki ordudur. Düşmanın saldırısının “hırsı istilâ” olarak ifade edilmesi Birinci İnönü Muharebesi’nde saldırımları fakat geri çekilmek zorunda kalmalarından dolayı kısa sürede ikinci kez saldırıya geçmelerine işaret eder. Türk ordusunun gücünün ve kararlılığının artması “azim ve hamiyetin yalçın kayaları” olarak dile getirilmiştir. Atatürk için zaferi getirende yalnız fizikî gücün değil, özellikle manevi gücün de fazlasıyla etkili olduğu anlaşılmaktadır. “Hurdahaş oldu” ifadesi de Yunan kuvvetlerinin gördüğü büyük zararı ve parçalanmayı anlatmaktadır. Bunu sağlayan “azim ve hamiyet” yani manevi güçtür. Dolayısıyla buradaki söylemle İsmet Paşa ve onun liderliğinde gelen başarı üzerinden millete mücadele için motivasyon sağlandığı, geçmiş mağlubiyetlerle hesaplaşma yapıldığı, vatanın her köşesinde zaferin kutlandığının belirtilmesiyle birlik bilincinin pekiştirildiği, kararlılık ve fedakârlığın olumlu netice sağladığı vurgusuyla da milletin bu bakımdan yönlendirildiği görülür.

İşte, ordumuzun her ferdi, bu sistem dahilinde, her hatvede âzami fedakârlığını göstermek suretiyle, düşmanın faik kuvvetlerini imha ederek, yıpratarak nihayet onu, taarruzuna devam kabiliyet ve kudretinden mahrum bir hale getirdi. (s.618)

Bu sözceyi öncelikle “*Ordumuzun her ferdi fedakârlıkla düşmanın üstün kuvvetlerini yıpratarak yok etmiş, böylece onu saldırı kabiliyetinden yoksun bırakmıştır.*” biçiminde indirgemek mümkündür. Son olarak sözcenin “*Disiplin ve fedakârlıkla çalışmanın mağlup edemeyeceği düşman yoktur.*” ifadesine dönüştüğü görülür.

Yönelinenler *ordunun sistemli ve fedakârca hareket etmesi, düşman kuvvetlerinin yıpratılarak yok edilmesi* fenomenleridir. “*Ordunun sistemli ve fedakârca hareket etmesi*” fenomeninin noesisleri “gerekli görme, başarının kaynağı olarak görme”dir. “Düşman kuvvetlerinin yıpratılarak yok edilmesi” fenomeninin noesis ise “kaçınılmaz görme”dir.

Birden fazla durumu ifade eden yargılar birleştğinde sözce sinkategorematiktir. Bu ifadeler birbirine eylemin yapılma şeklini açıklama, neden sonuç ilişkisi kurma anlamlarıyla bağlanmıştır. İfadeler olgu bireşimine uygundur.

“İşte” sözüyle alıcının dikkati söylenen çekilmeye çalışılmıştır. Sakarya Meydan Muharebesi’nin neticesi için dile getirilen sözcede düşmanın düşürüldüğü hâl, bir başarıdır ve bu hâli sağlayan “ordumuzun her ferdinin âzami fedakârlık” ile hareket etmesidir. Bu hareketlerde gözetilen bir “sistem” vardır. Bu sistem Atatürk’ün tarihe geçen “*Hattı müdafaa yoktur, sathı müdafaa vardır. O satıh, bütün vatandır. Vatanın, her karış toprağı, vatandaşın kaniyle islanmadıkça, terk olunamaz. Onun için küçük, büyük her cüzütam, bulunduğu mevziden atılabilir. Fakat küçük, büyük her cüzütam, ilk durabildiği noktada, tekrar düşmana karşı cephe teşkil edip muharebeye devam eder. Yanındaki cüzütamın çekilmeye mecbur olduğunu gören cüzütamlar, ona tâbi olamaz. Bulunduğu mevzide nihayete kadar sebat ve mukavemete mecburdur.*” (Nutuk II, 1952: 618) sözleridir. Düşmanın kuvvetlerinin “faik” olduğu kabul edilmekle beraber bunların “imha edilmesi, yıpratılması, taarruz kabiliyet ve kudretinden mahrum hâle getirilmesi” fedakarlıklar ile güç dengesinin de değiştiği fikrinin olduğunu söylemeyi mümkün kılar. Düşmanın “taarruza devam kabiliyet ve kudretinden mahrum bir hâle” getirilmesi Sakarya Muharebesi’nden sonra Türk ordusunun güçlenerek savunma durumundan taarruza geçmesinin ifadesi olarak ele alınabilir. “Her fert” vurgusunun yapılması bireysel olarak gerekli özverinin gösterildiğine dikkati çeker. Buradaki söylemle üstün güce karşı elde edilen başarının bir gurur kaynağı olarak ortaya konduğu, bu başarının rast gele olmayıp sistemli bir sürecin neticesi olduğunun vurgulandığı, bireysel özveriden hareketle birliğin öneminin gösterildiği söylenebilir.

Her safhasıyla düşünülmüş, ihzar, idare ve zaferle intacedilmiş olan bu harekât, Türk ordusunun, Türk zâbitan ve kumanda heyetinin, yüksek kudret ve

kahramanlığını tarihte bir daha tesbit eden muazzam bir eserdir. Bu eser, Türk milletinin hürriyet ve istiklâl fikrinin lâyemut âbidesidir. Bu eseri vücuda getiren bir milletin evlâdı, bir ordunun Başkumandanı olduğumdan, ilelebet mesut ve bahtiyarım. (s.677)

Sözceler ilk indirgendiğinde “*Her aşaması dikkatle planlanan; hazırlık, yönetim ve zaferle tamamlanan bu harekât Türk ordusunun ve kumandanlarının yüksek kahramanlığının tarihte bir kez daha kanıtlandığı somut bir olaydır. Bunu başaran bir milletin mensubu ve ordunun Başkomutanı olduğum için sonsuza kadar mutlu olacağım.*” ifadelerine ulaşılır. Yeni indirgemelerle sözcelerin “Planlı girişimlerin sonucunda başarı gelir ve bu durum, gurur vericidir.” ifadesine dönüştüğü söylenebilir.

Sözcelerde yönelinen fenomenler *harekâtın başarılı sonuçlanması, başarının âbide olması, başarılı ordunun başkumandanı olma* olarak verilebilir. “Harekâtın başarılı sonuçlanması” fenomeninin noesisi “gücü vurgulama”dır. “Başarının âbide olması” fenomeninin noesisi “kalıcı olmasını isteme” iken “başarılı ordunun başkumandanı olma” nınkiler “aidiyet hissetme, gurur duyma”dır.

Tüm sözceler sinkategorematiktir; farklı anlam katmanlarına sahiptir. “Harekâtın olumlu sonucunun âbide olması” olgu bireşimine uygun değildir. “Âbide” herhangi bir düşünce, duygu veya durumun somut bir yansıması iken bir olayın sonucu düşünsel varlıktır. Olayın önemini vurgulamak ve anlatımı etkili kılmak amacıyla böyle bir ifade kullanıldığı söylenebilir.

Sakarya Savaşı’ndan sonra gücü kırılan ve savunma durumuna geçen düşman kuvvetleri üzerine bir taarruz hareketi düzenlenmiş ve buna Atatürk kumandanlık etmiştir. *Başkumandanlık Meydan Muharebesi* olarak adlandırılan taarruzla düşman kuvvetleri tam anlamıyla yenilgiye uğratılmış ve Türk milletinin zaferi kesinleşmiştir. Bu taarruzun en ince ayrıntılarına kadar düşünüp planlanması, bunun neticesinde galibiyete ulaşması Atatürk tarafından “her safhasıyla düşünülmüş, ihzar, idare ve zaferle intacedilmiş” sözleriyle dile getirilir. “Tarihte bir daha tesbit eden” ifadesiyle Türk askerlerinin büyük güç ve cesaretinin tarihin başka dönemlerinde de gösterildiği vurgulanır. Böylece başarının kazanılması tarihî sürecin ve millî kimliğin bir gereği olarak kurulur. Başka bir deyişle Türk milleti yalnız o zaman değil, öncesinde de

büyük bir güce ve cesarete sahiptir; sonrasında da olmaya devam edecektir. Bu zafer bir “eser” yani emek ürünü olarak görülür. Zaferin “Türk milletinin hürriyet ve istiklâl fikrinin lâyemut âbidesi” olarak ifade edilmesiyle başarı millete dayandırılır. Yani zafer yalnız ordunun gücüyle değil, milletin de fikri ve iradesiyle kazanılmıştır. Atatürk’ün “bu eseri vücuda getiren bir milletin evlâdı, bir ordunun Başkumandanı” olduğunu ifade ederek başarıya kendisini dahil etse de bunun bireysel değil, birlik ile elde edildiğini öne çıkardığını söylemek mümkündür. Dolayısıyla söylemde Millî Mücadele’nin askeri safhasının millet iradesine ve fikrine dayandırılarak meşrulaştırıldığı, zaferin gelecek kuşaklara bir örnek olduğunun öne çıkarıldığı söylenebilir.

Türkiye Büyük Millet Meclisinin, ikinci intihap devresi, yeni Türkiye Devletinin tarihinde, mesut bir intikal devresine tesadüf etti. Filhakika, dört senelik istiklâl mücahedemiz, milletimizin şanına lâyük bir sulh ile neticelenmiş bulunuyordu. (s.750)

Bu sözceler ilk olarak “TBMM’deki ikinci seçim dönemi dört yıllık bağımsızlık mücadelesinin millet onuruna yaraşır bir barışla sonuçlandığı mutlu bir döneme denk gelmiştir.” ifadelerine indirgenebilir. Son indirgemelerle ise sözcenin “Onurla sürdürülen bağımsızlık mücadelesinin sonucunda bu onura yakışan, istenenlerin elde edildiği bir barış yapılmıştır.” ifadesine dönüştüğü söylenebilir.

Yönelinenler TBMM’nin ikinci seçim dönemi, dört yıllık bağımsızlık mücadelesi ve millet onuruna yaraşır bir barış olarak verilebilir. “TBMM’nin ikinci seçim dönemi” fenomeninin noesisinin “devamlılık görme” olduğu söylenebilir. “Dört yıllık bağımsızlık mücadelesi” fenomeninin noesisi “kazanım olarak görme” iken “millet onuruna yaraşır bir barış” ın noesisi “haklı bir ödül olarak algılama”dır.

İlk sözce kategoremantik gibi görünse de ikinci sözcedeki sulh durumu ilk sözcedeki “mesut bir intikal devresine” anlam kattığından ve sözceler bu bakımdan birbirine göre anlam kazandığından ikisini de sinkategoremantik olarak değerlendirmek gerekir. Böylece sözceler arası anlam tutarlılığı sağlanmış, ifadeler arası anlam katmanları oluşturulmuştur.

TBMM’de seçimlerin yenilendiği dönem Lozan Barış Antlaşması’nın imzalandığı zamana denk gelmiştir (Nutuk II, 1952: 749-750). “İkinci intihap devresi”

TBMM'nin sürekliliğini göstermektedir. Bu ifade “Bir ve ikinci intihap olduysa üçüncüsü ve devamı da gelecektir” algısının oluşmasına yöneliktir. Atatürk tarafından Lozan Barış Anlaşması sürecinin “mesut bir intikal devresi” olarak ifade edilmesi bu anlaşmandan memnun olunduğunun ve anlaşma ile öncekinden farklı bir sürece girildiği düşüncesinin görünüşe gelmiş hâlidir. Ayrıca bu ifadeyle siyasi istikrar olduğu anlaşılabilir çünkü savaştan barışa geçişte olumsuz, sancılı bir süreçten ziyade mutluluk verici bir süreç sunulur. Millî Mücadele'nin “milletimizin şanına layık bir sulh” ile sonlanması buradan istenen neticenin alındığını gösterir. Nitekim bazı eksikliklerle beraber Misakı Milli sınırları büyük ölçüde korunmuş, bağımsızlık sağlanmıştır. “Milletin şanına layık” ifadesiyle mücadelenin millet tarafından yapıldığı bir kez daha vurgulanmış olur. Aynı zamanda barış anlaşmasına millî bir değer de kazandırılır.

Bu muahedename, Türk milleti aleyhine, asırlardan beri hazırlanmış ve Sèvres Muahedenesiyle ikmal edildiği zannedilmiş, büyük bir suikastin inhidamını ifade eder bir vesikadır. Osmanlı devrine ait tarihte emsali namesbuk bir siyasi zafer eseridir! (s.767)

Sözceler indirgendiğinde öncelikle “*Bu antlaşma Türk milleti aleyhine uzun zamandan beri hazırlanan ve Sevr ile tamamlandığı sanılan büyük bir suikastin çöküşünü gösteren; Osmanlı'da daha önce benzeri olmayan siyasi bir zaferdir.*” ifadelerine ulaşılır. Son indirgemelerle sözcenin “*Lozan Antlaşması Türk milletin aleyhindeki tarihsel tehditleri yok eden benzersiz siyasi bir zaferdir.*” ifadesine dönüştüğü söylenebilir.

Yönelinenler *millet aleyhindeki tarihsel tehditlerin çöküşü, zaferin benzersizliği* fenomenleri şeklinde verilebilir. “Millet aleyhindeki tarihsel tehditlerin çöküşü” fenomeninin noesisi “kazanım olarak algılama” iken “zaferin benzersizliği” fenomeninin noesisleri “değer atfetme, meşrulaştırma”dır.

İlk sözce sinkategorematiktir. Muahedenin niteliği öncesinde yaşanan olayların da sözce içinde anlamca bağlantı kurulmasıyla verilmiştir. İkinci sözce de anlamını birinci sözceye göre kazandığından sinkategorematik olarak değerlendirilmelidir.

“Bu muahedename” denilen Lozan Barış Anlaşması’dır. “Asırlardan beri” ifadesi tarihsel bir tehdidin varlığını gösterir. Atatürk’e göre Osmanlı Devleti’nin işgal kuvvetleriyle imzaladığı Sevr Antlaşması’yla Batılı devletler Türk milletiyle ilgili bu aleyhte tutum ve eylemlerini “ikmal ettikleri” fikrine kapılmışlardır. “Zannedilmiş” sözcüğünün kullanılmasından bunun gerçekleşen bir durum olmadığı anlaşılır. Milli Mücadele bunun gerçekleşmesini engellemeye yöneliktir. İtilaf Devletleri’nin Osmanlı’yı parçalama ve Türk milletini esir duruma düşürme hazırlıkları, zanları “suikast” olarak ifade edilmiştir çünkü suikast hazırlıklı yapılan bir eylemdir ve bunun için “asırlardan beri yapılan bir hazırlık” vardır. Milletın mücadelesinin ardından imzalanan Lozan Barış Anlaşması’yla bu suikastın “inhidam” olduğu belgelenmiştir. Atatürk’ün bu anlaşmayı “Osmanlı devrine ait tarihte emsali namesbuk bir siyasi zafer” olarak ifade etmesinin Sevr’i imzalayarak millete suikast düzenlenmesine neden olan Osmanlı karşısında yeni Türk Devleti’nin milleti koruduğunu göstererek onu yüceltmek ve meşrulaştırmak olduğu söylenebilir.

Bölümün Fenomenolojik Söylem Analizi’nin bütüncül değerlendirmesi:

Bölümde söyleme etki eden ifadeler *İstanbul Anadolu’ya hâkim değil, tâbi olmak mecburiyetindedir; tahliye ettiler, tahliye başladı, istihsaline muvaffak olduğu ilk netice, rüştünü ispat eden âsar, sayesinde vahdet ve tesanüt kesbetmeye başlanması, teyakkuz, çekilmeye mecbur edildiler, her gün daha esaslı bir surette taazzuv ediyorlardı, takviye olunmaya başlanmıştı, her taraftan sıkı ve şedit bir surette tazyik ediliyordu, bizimle temas ve müzakere aradılar, hükümeti milliyenin akdettiği ilk muahede; bize, hükümeti milliyeye terk ederek; dâva haricine çıkarılmıştır, çok şeyler göstermek fırsatlarına malik olduğumuzu, üç günde İnönünde mağlûbettik, Büyük Millet Meclisinin müsterih ve memnun olacağı yeni bir devir; yalnız düşmanı değil, milletin makûs talihini de yendiniz; müntehalarına kadar zaferinizi tes’idediyor, azim ve hamiyetinizin yalçın kayalarına başını çarparak hurdahaş oldu, her hatvede âzami fedakârlığını göstermek suretiyle, düşmanın faik kuvvetlerini imha ederek, taarruzuna devam kabiliyet ve kudretinden mahrum bir hale getirdi; her safhasıyla düşünülmüş, ihzar, idare ve zaferle intacedilmiş olan bu harekât; Türk ordusunun, Türk zâbitan ve kumanda heyetinin, yüksek kudret ve kahramanlığı; tarihte bir daha tesbit eden, muazzam bir eser, Türk milletinin hürriyet ve istiklâl fikrinin lâyemut âbidesi; eseri vücuda getiren bir milletin evlâdı, bir ordunun Başkumandanı*

olduğumdan; mesut bir intikal devresi, fiľhakika, milletimizin şanına lāyık bir sulh; Türk milleti aleyhine, asırlardan beri hazırlanmış ve Sèvres Muahedenamesiyle ikmal edildiğı zannedilmiş, büyük bir suikast; Osmanlı devrine ait tarihte emsali namesbuk bir siyasi zafer şeklinde belirtilebilir.,

Söyleme etki eden ifadelere karşılık gelen kavram ve alt kavramlar tablodaki gibidir:

Tablo 7: Elde edilen başarılar

Söyleme etki eden ifadeler	Söylem bakımından ifadeye karşılık gelen kavram	Söylem bakımından ifadeye karşılık gelen alt kavram
<i>Bu eseri vücuda getiren bir milletin evlâdı, bir ordunun Başkumandanı olduğumdan</i>	Aidiyet ve başarıya dahil olma	Otorite olma vurgusu
<i>her taraftan sıkı ve şedit bir surette tazyik ediliyordu</i>	Baskılama	Kaçınılmaz tehdit
<i>istihsaline muvaffak olduğu ilk netice</i>	Başarı	Başarıda devamlılık
<i>çekilmeye mecbur edildiler</i>	Başarı	Zorunda bırakma
<i>hükümeti milliyenin akdettiğı ilk muahede</i>	Başarı	Meşruiyet
<i>bize, hükümeti milliyeye terk ederek</i>	Başarı	Egemenlik devri
<i>muazzam bir eser</i>	Başarının yüceltilmesi	Başarının devamlılığına inanç

<i>müntehalarına kadar zaferinizi tes'idediyor</i>	Başarıyı destekleme	Ortak sevinç
<i>sayesinde vahdet ve tesanüt kesbetmeye başlanması</i>	Birlik ve beraberlik	Bütün olarak hareket etme
<i>düşmanın faik kuvvetlerini imha ederek</i>	Düşman üstünlüğünü sonlandırma	Güçlenme
<i>taarruzuna devam kabiliyet ve kudretinden mahrum bir hale getirdi</i>	Düşmanı etkisizleştirme	Güçlenme
<i>dâva haricine çıkarılmıştır</i>	Düşmanı yenilgiye uğratma	Toprağı kurtarma
<i>teyakkuz</i>	Fark etme	Hazır olma
<i>yalnız düşmanı değil, milletin makûs talihini de yendiniz</i>	Galibiyet vurgusu	Kötü tarihsel yazgının aşılması
<i>tahliye ettiler, tahliyeye başladılar</i>	Geri çekiliş	Düşmanın zayıflaması
<i>her gün daha esaslı bir surette taazzuv ediyorlardı</i>	Giderek güçlenme	Sürekli ilerleme
<i>üç günde İnönünde mağlûbettik</i>	Gücün vurgusu	Önemli askerî başarı vurgusu
<i>İstanbul Anadolu'ya hâkim değil, tâbi olmak mecburiyetindedir</i>	Güç dengesinde değişim	Anadolu'nun önceliği

<i>takviye olunmaya başlanmıştı</i>	Güçlendirme	Dayanıklılığın artması
<i>azim ve hamiyetinizin yalçın kayalarına başını çarparak hurdahaş oldu</i>	Kararlılıkla yenme	Düşmanın hezimet
<i>rüştiünü ispat eden âsar</i>	Meşruiyet	Olgunluk
<i>bizimle temas ve müzakere aradılar</i>	Meşruiyet	Düşmana karşı güçlü olma
<i>Türk milletinin hürriyet ve istiklâl fikrinin lâyemut âbidesi</i>	Milli bağımsızlığı sembolleştirme	Başarının devamlılığına inanç
<i>Türk ordusunun, Türk zâbitan ve kumanda heyetinin, yüksek kudret ve kahramanlığı</i>	Milli güç vurgusu	Manevi değer vurgusu
<i>her hatvede âzamî fedakârlığını göstermek suretiyle</i>	Mutlak özveri ve çaba	Fedakârlık vurgusu
<i>mesut bir intikal devresi</i>	Olumlu dönüşüm	Güven
<i>her safhasıyla düşünülmüş, ihzar, idare ve zaferle intacedilmiş olan bu harekât</i>	Planlılığın neticesi olarak başarı	Harekâtın yüceltilmesi
<i>milletimizin şanına lâayık bir sulh</i>	Saygınlıkla haklı bir sonuca ulaşma	Millet itibarının korunması
<i>tarihte bir daha tesbit eden</i>	Süregelen başarı	Geçmişle tutarlılık

<i>Osmanlı devrine ait tarihte emsali namesbuka bir siyasi zafer</i>	Tarihî ve siyasi üstünlük vurgusu	Meşruiyeti gösterme
<i>Türk milleti aleyhine, asırlardan beri hazırlanmış ve Sèvres Muahedenamesiyle ikmal edildiği zannedilmiş, büyük bir suikast</i>	Tarihsel tehdit	Milli varlığın tehdit edilmesi
<i>İşgal kuvvetleri, işgal muntakaları</i>	Tehdit unsuru	İhlal
<i>Büyük Millet Meclisinin müsterih ve memnun olacağı yeni bir devir</i>	Umut	İstikrar
<i>Çok şeyler göstermek fırsatlarına malik olduğumuzu</i>	Yetkinlik	Gücün sergilenmesi

Bu ifadeler üzerinde yeniden indirgeme yapıldığında “tehdit algısı, mücadele ruhu, güç ve hâkimiyetin yönünün değişmesi, başarı ve meşruiyet, milli birlik, aidiyet” fenomenlerine ulaşılmaktadır.

“Tahliye ettiler, tahliyeye başladılar; Sivas Kongresini yapanları imhaya kalkan, işgal kuvvetleri, işgal muntakaları, düşmanlarımız; Türk milleti aleyhine, asırlardan beri hazırlanmış ve Sèvres Muahedenamesiyle ikmal edildiği zannedilmiş, büyük bir suikast” ifadeleri Türk milleti ve memleketleri için var olan *tehdidin* görünüşe gelmiş hâlidir. Bu tehdidin ortadan kaldırılmasında milletin “teyakkuza” geçmesiyle “zorluklarla mücadele etme ruhu” ön plana çıkarılmıştır. Bu mücadele ruhuna “kararlılık, milli birlik ve dayanışma” biçimlerinde yönelim olduğu “her hatvede âzami fedakârlığını göstermek suretiyle, azim ve hamiyetinizin yalçın

kayalarına başını çarparak hurdahaş oldu” sözceleriyle görünüşe gelmiştir. “Türk ordusunun, Türk zâbitan ve kumanda heyetinin, yüksek kudret ve kahramanlığı” da mücadele ruhunun askerî ve millî boyutundaki cesareti vurgular.

Güç ve hâkimiyetin yönünün değişmesinin görünüşe gelmesi “hâkim değil, tâbi olmak mecburiyetindedir; çekilmeye mecbur edildiler, dâva haricine çıkarılmıştır, takviye olunmaya başlanmıştır, her gün daha esaslı bir surette taazzuv ediyorlardı, her taraftan sıkı ve şedit bir surette tazyik ediliyordu, düşmanın faik kuvvetlerini imha ederek, taarruzuna devam kabiliyet ve kudretinden mahrum bir hale getirdi” ifadeleri iledir. Bunlar üzerinde yeniden indirgeme yapıldığında “birindeki gücün dönüşmesi” ve “iki taraf arasında güç dengesinin değişmesi” ne ulaşılır. “Birindeki gücün dönüşmesi” fenomeninin “takviye olunmaya başlanmıştır, her gün daha da esaslı bir surette taazzuv ediyorlardı” ifadeleriyle görünüşe gelir. “İki taraf arasında güç dengesinin değişmesi” nin görünüşe gelmesi ise “çekilmeye mecbur edildiler, dâva haricine çıkarılmıştır, düşmanın faik kuvvetlerini imha ederek, taarruzuna devam kabiliyet ve kudretinden mahrum bir hale getirdi, bize, hükümeti milliyeye terk ederek, bizimle temas ve müzakare aradılar, üç günde İnönü’nde mağlup ettik” ifadeleriyle olur. “Artık İstanbul Anadolu’ya hâkim değil, tâbi olmak mecburiyetindedir.” sözcisiyle Anadolu’ya geçilip millî direnişin başlatılmasıyla iradenin de Anadolu’ya geçtiği, bu yönde güç dengelerinin değiştiği vurgulanır. Bu değişim sonucunda düşmanın üstün durumdan zayıf duruma geçmesi ve zor durumda bırakılması “çekilmeye mecbur edildiler, her taraftan sıkı ve şedit bir surette tazyik ediliyordu, bizimle temas ve müzakere aradılar, dâva haricine çıkarılmıştır, taarruzuna devam kabiliyet ve kudretinden mahrum bir hale getirdi” ifadeleriyle dile getirilir.

“İstihsaline muvaffak olduğu ilk netice, hükümeti milliyenin akdettiği ilk muahede, her safhasıyla düşünülmüş, ihzar, rüşünü ispat eden âsar, idare ve zaferle intacedilmiş olan bu harekât, muazzam bir eser, müntehalarına kadar zaferinizi tes’idediyor” ifadeleri alıcıyı bir *başarı* fenomenine götürür. Atatürk tarafından dile getirilen “rüşünü ispat eden âsar, tarihte bir daha tesbit eden, bizimle temas ve müzakere aradılar, Türk milletinin hürriyet ve istiklâl fikrinin lâyemut âbidesi” ifadelerinde başarıyla beraber kurulan bir meşruiyet de vardır ve bu, tarihsel bir geçmişe, belli olay ve durumlara dayandırılarak aktarılmıştır. “Yalnız düşmanı değil, milletin makûs talihini de yendiniz” sözcisi alıcıyı başarıyla gelen bir “kaderi yenme,

kurtuluş” fenomenine götürür. “Osmanlı devrine ait tarihte emsali namesbuk bir siyasi zafer” ifadesi ise Atatürk’ün liderliğiyle kurulan yeni Türk Devleti’nin eski ve milleti kurtarmaktan aciz görülen Osmanlı karşısındaki tarihi üstünlüğüne vurgu yapmaktadır.

Başarının gelmesi için yapılanlarda ise *millilik, millî birlik ve aidiyet* fenomenlerine dikkat çekilmiştir. Bunların görünüşe gelmesi “sayesinde vahdet ve tesanüt kesbetmeye başlanması, Türk milletinin hürriyet ve istiklâl fikrinin lâyemut âbidesi, bu eseri vücuda getiren bir milletin evlâdı, bir ordunun Başkumandanı olduğumdan memnunum, Türk ordusunun, Türk zâbitan ve kumanda heyetinin, yüksek kudret ve kahramanlığı” ifadeleriyle olmuştur. Burada “Türk, Türk milleti” ifadeleriyle millî kimlik öne çıkarılmış ve bu kimliğe dayalı müşterek bir başarı deneyimlemesi aktarılmıştır. Atatürk’ün başarıyı deneyimlemesinde öncelik “milletin”dir. “Bu eseri vücuda getiren bir milletin evlâdı, bir ordunun Başkumandanı olduğumdan memnunum” ifadesi Atatürk’ün kendisini bunun baş eyleyicisi değil, ortağı gibi gösterdiğini söylemeyi mümkün kılar.

Genellikle sinkategorematik sözcelerin kullanılması metinde anlam katmanları oluşturulduğunu gösterir. Birtakım olaylar ve durumlar çeşitli anlam ilgileriyle birbirine bağlanmış, böylece sözceler arasında anlamsal bir tutarlılık oluşturulmuş; tek sözcede birçok farklı ileti verilebilmiştir. Örneğin; “Bu muahedename, Türk milleti aleyhine, asırlardan beri hazırlanmış ve Sèvres Muahedenamesiyle ikmal edildiği zannedilmiş, büyük bir suikastin inhidamını ifade eder bir vesikadır.” sözcüsü sinkategorematiktir. Buradaki anlam katmanları “bir muahedename olması, bir muahadenin vesika niteliği göstermesi, Türk milleti aleyhinde asırlardan beri hazırlanan bir suikast olması, bir suikastın inhidamı, Sevres Muahedesinin olması, Sevres Muahede’siyle bir durumun tamamlandığının zannedilmesi” şeklindedir. Bunların hepsi birbiriyle bağları içinde anlam bütünlüğü oluşturularak alıcıya sunulmuştur. Genel olarak olgu bireşimine uygun ifadeler kullanılması da anlatımda açıklığı sağlamaya yönelik olarak değerlendirilebilir.

Millî Mücadele'nin lideri

Efendiler, ben, bu kararların hiçbirinde isabet görmedim. (s.12)

Bu sözce indirgendiğinde “Yeni bir yol gerekir ve ben bu yolu biliyorum.” ifadesine ulaşılır.

Yönelinenler *ben* ve *kararlardır*. “Ben” fenomeninin noeması “Atatürk” iken noesisi “değerlendirme yetkisine sahip görme”dir. “Kararlar” ın noesisi ise “uygun olmama”dır.

Kategoremantik gibi görünen sözcedeki “bu” ifadesi sinkategorematiktir ve sözcenin anlamını kendisinden önce gelen ifadelere bağlar. “Bu kararlar” denilen kararlar öncesinde dile getirilmiş şeylerdir. Bu nedenle ifade sinkategoremantik olarak değerlendirilmelidir. Olgu bireşimine uygun ifadeler kullanılması anlamda açıklığı ve doğrudan aktarımı sağlamıştır.

Sözce, Millî Mücadele ile ilgili çeşitli kurtuluş yolları aranması ve “manda, himaye, bölgesel kurtuluş” gibi çözümlerin bulunduğu ifade edilmesinin ardından dile getirilmiştir (Nutuk I, 1951: 11-12). Kendisini “değerlendirme yetkisine sahip” biri olarak algılayan benin bilinci, bu kararları çözüme uygun görmez. Reddin ilânı kesin bir dille yapılmıştır. Mutfaka Kemal’in yetkin kişi olarak isabet görmediği kararlara karşı yeni bir yol gerektiği anlayışında olduğu ve bu yolu kendisinin bulmuş olduğu; bu anlamda sorumluluk aldığını vurguladığı; isabetsiz kararlara karşı aldığı kararın isabetli olduğunu sezdirerek Millî Mücadele’yi de meşrulaştırdığı anlaşılır.

Bağlamdan bilindiği üzere kendisi bir karar ortaya atacak ve onun uygulanması yolunda hareket edecektir. O kararı ve harekete geçmesini “*Efendiler, bu vaziyet karşısında bir tek karar vardı. O da hâkimiyeti milliyeye müstenit, bilâkaydüşart müstakil yeni bir Türk Devleti tesis etmek! İşte, daha, İstanbuldan çıkmadan evvel düşündüğümüz ve Samsunda Anadolu topraklarına ayak basar basmaz tatbikatına başladığımız karar, bu karar olmuştur.*” (s. 12-13) sözleriyle dile getirir.

Atatürk’ün iki sözcede de kendi benliğini deneyimleme biçimi, yani “ben” fenomeninin noesisleri “yetki sahibi olma, karar verici konumunda bulunma” olarak

ifade edilebilir. Başka bir deyişle onun bu sözcelerde kendisine yöneliminin “erk sahibi olarak görme” tarzında olduğu söylenebilir.

Sözceler birbirine bağımlı olarak anlam kazandığından hepsi sinkategorematiktir. Yani Birbirinin açıklaması şeklinde devam eden tutarlı bir anlatım söz konusudur.

“Tek bir karar vardı” ile Atatürk tarafından kendisinin belirlediği kararın tek doğru yol olduğu vurgulanır. Eylemin çıkış noktası olarak millet gösterilir. Daha doğrusu karar millete dayandırılarak meşrulaştırılır. “Vaziyet karşısında” ifadesi bir sorunun varlığına işaret eder ve alınan karar bu soruna bir yanıt olarak sunulur. “İstanbuldan çıkmadan evvel düşündüğümüz ve Samsunda Anadolu topraklarına ayak basar basmaz tatbikatına başladığımız karar” ifadesi ise kararın alınması ve eyleme geçilmesinde tutarlılık olduğunu gösterir. Söylemde alıcılara bir karar süreciyle ilgili bilgi verildiği, bu bilgilerle kararın ve sonraki sürecin meşrulaştırıldığı, “yeni Türk devleti tesis etmek” ifadesiyle bir dönüşüm hedefinin vurgulanıp kimlik inşasının yapıldığı ve kurucu bir eylemin gerçekleştirildiği, kesinlik bildiren ifadelerle alıcıların ikna edilmeye çalışıldığı, bunların hepsiyle karar verici ve uygulayıcı bir otoritenin kurulduğu anlaşılır.

...dokuz senelik efal ve icraatımız bir silsilei mantıkiye ile mütalâa olunursa, ilk günden, bugüne kadar takibettiğimiz istikameti umumiyenin ilk kararın çizdiği hattan ve teveccüh eylediği hedeften asla inhıraf eylememiş olduğu kendiliğinden tebarüz eder. (s.15)

Sözceyi ilk olarak “Yeni devlet ve hükümetin dokuz yıllık icraatı baştan belirlenen hedeften hiç sapmadan devam ettirilmiş, tutarlı bir istikamet izlemiştir.” şeklinde indirgemek mümkündür. Son olarak sözcenin “Takip edilen yolda istikrarı sağladık.” ifadesine dönüştüğü görülür.

Yönelinen fenomenler *dokuz senelik icraat, hedeften asla şaşmamadır*. “Dokuz senelik icraat” fenomeninin noesisi “başarılı olarak değerlendirme” iken “hedeften asla şaşmama” fenomenininki “istikrarlı görme”dir.

Sözce sinkategorematiktir. Birbirine dayanan ifadeler bir sözcenin içinde anlam bütünlüğü oluşturmuştur. “İstikameti Umumiye'nin takip edilmesi, ilk kararın

çizdiği hat ve teveccüh eylediği hedef” ifadeleri olgu bireşimine uygun değildir. Anlatımı daha etkili kılmak için böyle ifadelere başvurulduğu söylenebilir.

“Dokuz senelik” ifadesi bir sürece yönlendirir ve bu süreçte “ilk günden bugüne kadar takip edilen, ilk kararın çizdiği hattan ve teveccüh eylediği hedeften asla inhiraf eylemeyen” bir failin “kararlılığı” dikkati çeker. Bu fail “biz” olarak ifade edilse de yapılanların önderinin onları dile getiren özne, yani Atatürk olduğu bilinmektedir. Kararlılık neticesinde gerçekleştirilen eylemler “süreklilik” gösterir. Yapıp ettiklerinin farkında olan ve onları bu şekilde ifade eden bilincin kendini algılama biçiminin “güçlü olan, gücü elinde bulunduran” biçiminde olduğunu söylemek mümkündür. Yani burada bilincin kendine yönelimi için “erk olarak görme” denebilir. Söylemle de bu vurgulanır.

...ben, milletin vicdanında ve istikbalinde ihtisas ettiğim büyük tekâmül istidadını, bir milli sır gibi vicdanımda taşıyarak peyderpey, bütün heyeti içtimaiyemize tatbik ettirmek mecburiyetinde idim. (s.16)

Bu sözce indirgemeye uğratıldığında ilk ulaşılan “Ben milletin vicdanında ve geleceğinde sezdiğim ilerleme potansiyelini millî bir sır gibi saklayıp adım adım tüm topluma bunu aktarmak zorundaydım.” ifadesi olur. Yeni indirgemelerle sözce “Ben lider olarak millettten aldığım güçle harekete geçtim ve toplumu yönlendirdim.” ifadesine dönüşür.

Yönelinenler *ben, milletin vicdanında ve geleceğinde sezilen ilerleme potansiyeli, millî sır, millî sırrı tüm topluma aktarma mecburiyeti* fenomenleridir. “Ben” fenomeninin noeması “Atatürk” iken noesisleri “yetki sahibi, yönlendirici olma”dır. Yani Atatürk kendisine yönelmiş ve kendisini bu şekillerde deneyimlemiştir. “Milletin vicdanında ve geleceğinde sezilen ilerleme potansiyeli” fenomeninin noesis “dayanak olarak görme, gösterme” olarak verilebilir. “Millî sır” fenomeninin noesis “rehber olarak görme” iken “millî sırrı topluma aktarma mecburiyeti” nde noesis “görev olarak algılama”dır.

Birbirini niteleyen, açıklayan durumlar sözce içinde birden fazla yargıyla bir araya getirilip anlam bütünlüğü oluşturulduğundan bu sözce sinkategorematiktir. “Bir

şeyi vicdanda taşımak” olgu bireşimine uygun değildir fakat anlatımı etkili kılmak için böyle bir ifadeye başvurulmuştur.

Bu sözcüde “ben” kişinin, yani Atatürk’ün bilincinde deneyimlediği biçimiyle kendini “başkaları için bir şey yapmak zorunda olan ve bunun sorumluluğunu alan” konumunda gördüğünü, bunu vurguladığını söylemek mümkündür. “Ben” diyerek failin kedisi olduğunu açıkça belirtir. “Mecburiyetinde” olduğu şey “milletin büyük tekâmül istidadını tatbik ettirmek”tır. “Heyeti içtimaiyemiz” sözüyle kendini dahil ettiği bir topluluk için mecburiyet hissederek sorumluluk alması, onun bu toplulukta kendine bakışının, kendini deneyimleyişinin “önde gelme, lider olma” biçiminde olduğunu söylemeyi mümkün kılar.

9 Temmuz 1919’da askerlikten istifasının üzerine *“Bu tarihten sonra resmî sıfat ve salâhiyetten mücerret olarak, yalnız milletin şefkat ve civanmertliğine güvenerek ve onun bitmez feyz ve kudret membaindan ilham ve kuvvet alarak, vicdani vazifemize devam ettik.”* (s.47-48) diyen Atatürk’ün bu sözünün indirgenmiş hâli *“Resmî sıfat olmadan da milletin desteğiyle millet için çalıştık.”* olur.

“Ben” in noesisleri “milleti temsil etme, fedakâr olma” olarak ifade edilebilir. “Millet” fenomeninin noesis “gücün kaynağı olarak görme”dir. “İçten gelen görev” in noesis ise “sorumluluk duyma”dır.

Mustafa Kemal Atatürk askerlikten ve görevinden istifa ettiği için artık arkasında bir askerî güç, devlet gücü olmadığını bunlardan “mücerret olarak” ifadesiyle dile getirir. “Yalnız milletin şefkat ve civanmertliğine güvenerek ve onun bitmez feyz ve kudret membaindan ilham ve kuvvet alarak” söz grubu onun gücünü millete dayandırdığını, resmî sıfatı yokken meşruiyetini bu şekilde göstermeye çalıştığına işaret eder. Millet, meşruiyetin kaynağıdır. “Vicdani vazifemize devam ettik” ifadesi ise resmî vazifenin yerini alandır. “Vicdani” olması o vazifenin başkalarının isteğiyle değil, Atatürk’ün kendi istek ve iradesiyle gerçekleştiğini gösterir. Yüklem birinci çoğul şahısla çekimlenmiş olması liderlerin söyleminde sıkça karşılaşılan bir durumdur. Böyle bir ifade Atatürk’ün yalnız olmadığı, kapsayıcı bir tutuma sahip olduğu algısı oluşturur. Görevi gerçekleştirmede milletle beraberdir ve milletin temsilcisidir. Bunların hepsi bir arada düşünüldüğünde görünüşe gelense “meşruiyetini millete dayandıran bir otorite” olur.

Mihrabı muallâyı ümmet ve millet olduğu içindir ki mâruzatı milliyeyi iblâğa fürceyab olmaya teşebbüsten geri durmadık. (s.185)

Sözce öncelikle “Yüceliği nedeniyle kendisine yöneldiğimiz makam ümmet ve millet olduğundan milletin isteklerini duyurmaktan çekinmedik.” olarak indirgenebilir. Son indirgemelerle ise sözcenin “Yaptıklarımızda meşruiyetimizin kaynağı ümmet ve millet olmuştur.” ifadesine dönüştüğü söylenebilir.

Yönelinen fenomenler ümmet ve milletin yönelinen makam olması, milletin isteklerini duyurma şeklinde verilebilir. “Ümmet ve milletin yönelinen makam olması” fenomeninin noesisleri “yüceleştirme, meşruiyetin kaynağı olarak görme”dir. “Milletin isteklerini duyurma” fenomeninin noesisi ise “görev olarak algılama, meşruiyet kaynağı olarak görme”dir.

Burada “ki” sinkategorematik ifadesi iki sözceyi bir araya getirmiş ve sebep sonuç ilgisi kurulmasını sağlamıştır. Böylece ortaya çıkan sözce de sinkategorematiktir. Bu ifadeyle sözcede anlam katmanları oluşturulmuş ve anlatım yoğunlaştırılmıştır. “Mâruzatı milliyenin” ümmet ve millet için “mihrabı muallâ” olması olgu bireşimine uygun değildir. “Mihrap” cami veya mescit gibi yerlerde ibadet edilirken imamın önünde durduğu yerden hafif yüksek yerdir. Bu “muallâ” olarak algılanabilir fakat milletle ilgili isteklerin bir ibadetin önderinin durduğu, yöneldiği yer olarak ifade edilmesi farklı kategorideki varlıkların birleştirilmesidir. Bunun yapılma nedeninin “mâruzatı milliye” nin önemini etkili bir ifadeyle göstermek olduğu söylenebilir.

“İçindir ki” ifadesiyle millet ve ümmetin “mihrabı muallâ” olduğunun söylenmesi, milletin isteklerinin dile getirildiğinin belirtilmesi yapılanlar ve yapılacak olanlar, yani “teşebbüsât” için bir dayanak oluşturur. “Fürceyab olmaya” ifadesi fırsatların olduğunu, bunların fark edildiğini gösterir. Fırsatların kaçmaması için çalışmada sorumluluk alındığı da “geri durmadık” ifadesinden anlaşılmaktadır. Atatürk yüklemi çoğul şekilde çekimleyerek yine bir birliği, temsiliyeti vurgular. Burada özne “millet ve ümmetin isteklerini bilen, ilgili istekleri ileterek onların sesi olan, fırsatların farkında, sorumluluk almaktan çekinmeyen” bir otorite olarak sunulmaktadır. Başka bir ifadeyle Atatürk’ün söylemde kendisine yöneldiğini, bu yönelimde kendisini millet adına iş gören ve bundan çekinmeyen bir lider olarak

deneyimleyip sunduğunu ve böylece meşruiyetini millette dayandırdığını söylemek mümkündür.

Maksatlarının zaman kazanmak ve bize karşı hiçbir taahhüde girmeksizin, yeni ve şeytanetkâr tedbirlerle milleti iğfal ederek, husul bulmuş olan tesanüt ve irtibatı gevşetmek olduğuna asla şüphe etmedim. Fakat, rüptür olacaksa, ben de, evveleminde onların bütün muzmerratını, millet nazarında tebarüz ettirecek bir tarzı hareketi tercih ettim. (s.200-201)

Sözce indirgendiğinde öncelikle “Başkalarının amacının oyalama ve kötü niyetli tedbirlerle millî birliği dağıtmak olduğundan emindim ve bunları açığa çıkararak milleti bilinçlendirmeyi, onların ihanet ve bozgunculuklarını boşa çıkarmayı tercih ettim.” ifadelerine ulaşılabilir. Son indirgemelerle sözce “Milletin karşısında olanları ifşa ederek millet yararına çalışmak lider olarak benim görevimdir.” ifadesine dönüşür.

Yönelineneler ben, milletin karşısında olanların yaptıkları, tercih edilen eylem tarzı olarak verilebilir. “Ben” fenomeninin noeması “Atatürk” noesisleri “lider ve millet için çalışan, cesur olarak algılama”dır. “Milletin karşısında olanların yaptıkları” fenomeninin noesisi “engellemek isteme”dir. “Tercih edilen eylem” fenomeninin noesisi ise “tercih etme, gerekli görme” şeklinde ifade edilebilir.

İki ayrı sözce var gibi görünse de “fakat” sinkategorematik ifadesiyle iki sözce birbirine bağlanmış ve sinkategorematik bir sözce ortaya çıkmıştır. Bunun ifadeler arası anlam bütünlüğünü ve tutarlılığı sağladığı söylenebilir. “Fakat” ifadesiyle birbirine bağlanan bildirimlerin bir tarafında millet ve onun için yapılanlar, diğer tarafında ise millet aleyhine olanlar ve onların eylemleri vardır.

Ali Rıza Paşa kabinesinin hükümeti devralmasının ardından milletin mücadelesinin, maksadının ne olduğunu sorgulaması ve bazı tereddütler yaşadığı Atatürk tarafından Nutuk’ta belirtilir. Bu konuda telgraflar çekilir (Nutuk I, 1951: 199-200). Telgraflaşmalar, Atatürk tarafından bu sözcelerle yorumlanır. Atatürk ortaya iki “taraf” koyar. Biri millete ve milleti temsil edenlere karşı “şeytanetkâr tedbirler” alanlar, diğeri böyle tedbirler alanları “tebarüz ettirenler”dir. İlk tarafın eylem ve fikirlerini ortaya koyduktan sonra bundan “asla şüphe etmedim” diyen Atatürk, burada

kendi benliğini “her şeyin farkında olan” şeklinde deneyimlemektedir. Her şeyin farkında olan ben, “rüptür olacaksa” gereğini yapacaktır. Ayrıca kopuşa sebep olan da kendisi değil, karşı taraftır. Yani olumsuz durumun sorumluluğunu almaz, düşmanına yükler. Bu, liderin genel tutumlarından. “Olacaksa” ifadesi yakın bir ihtimalin görünüşe gelmiş şeklidir. Atatürk, bu ihtimal karşısında gerekli planlamayı yaptığını “evveleminde ... tarzı hareketi tercih ettim” diyerek belirtir. Dolayısıyla öngörülü bir “ben” varlığından söz edilebilir. Önce başkaları tarafından kandırılan millet, lider tarafından gerçekliğin farkına vardırılacaktır. Atatürk, Ali Rıza Paşa’nın ve kabinesinin “muzmerratını millet nazarında tebarüz ettirerek” milletin uyanışını sağlayacaktır. Yani “ötekinin” kötü eylemini ortadan kaldırıp “doğruyu yapan” konumunda bulunacaktır. “Tarzı hareket tercih ettim” de planlı bir eylem olduğunu gösterir. Atatürk’ün burada; ortaya çıkan olumsuz durumu planlı eylemleriyle millet için idare eden, karşı tarafa koyduklarının gizli niyetlerini açığa çıkararak kendi eylemlerini meşru kılan bir lider söylemi ortaya koyduğu söylenebilir.

Menafî esasiyei milliyemizde ağıyarın bizce hiç ehemmiyeti yoktur. Biz, hattı hareketimizi ağıyarın dedikodusuna uydurmak za'fını merdüt görenlerdeniz. Dahili ve harici vaziyete bütün vuzuhiyle vakıfız. Attığımız hatve tesadüfi değil, amik düşüncelere ve metin esaslara ve umum milletin teşkilatı muntazamaya tâbi kuvvei hakikiyesine ve azmi iradesine müstenittir. (s.211-212)

Bu sözceler ilk olarak “Bizim millî menfaatlerimiz başkalarına göre değil, milletin gerçek güç ve iradesine dayalıdır. Uygulamalarımızın hepsi bilinçli, sağlam temellere dayanan ve stratejiktir; yani mücadelemiz yabancıların müdahalelerinden bağımsız, millet aklı, teşkilatı, gücü, kararlılığı ve iradesine dayanmaktadır.” biçiminde indirgenebilir. Son indirgemelerle sözcelerin “Millî menfaatlerimiz için yabancılardan değil, kendimizden güç alırız.” ifadesine dönüştüğü görülür.

Sözcelerde yönelinenler *millî menfaatler, yabancılar, milletin gücü ve nitelikleri, atılan her adım* fenomenleri şeklinde verilebilir. “Millî menfaatler” fenomeninin noesisi “korumayı hedefleme”dir. “Yabancılar” ın noesisleri “düşman olarak görme, güvenmeme”dir. “Milletin gücü ve nitelikleri” fenomeninin noesisleri “yüceltme, dayanak olarak görme” iken “atılan her adım” fenomeninin noesisi “planlı ve bilinçli eylem olarak görme”dir.

İlk üç sözce kategoremattır. Bunlarla anlam kısa ve açık şekilde ortaya konmuştur. Son sözcede iki yargı birbirinin tersi olma anlamı kuran “değil” sinkategoremattik sözcüğüyle bir araya getirilmiş, anlam böylece tamamlanmıştır. “Amik düşünceler, metin esaslar” olgu bireşimine uymayan ifadelerinin anlatımı etkili kılmaya yönelik olduğu söylenebilir.

Ali Rıza Paşa hükümetiyle Heyeti Temsiliye arasında arabuluculuk yapan Yunus Nadi Bey’le olan yazışmalarda dile getirilen bu sözcede (Nutuk I, 1951: 210-2011) yönelinenler ve onların deneyimlenme biçimleri “farkında olan, başkalarının etkisi altında olmadan karar alan, planlı ve dayanıklı hareket eden” bir “lideri” ortaya koymaktadır. Failin kendisinden “biz” olarak bahsetmesi ortak bir bilinci ve temsiliyeti gösterir. “Ağyarın ehemmiyeti olmaması” bağımsızlık vurgusudur. İstanbul hükümetinin İngilizlerin etkisinde olmasının da bu ifadeyle eleştirildiği söylenebilir. “Hatvenin tesadüfi” olmayıp belli başlı, ciddi düşüncelere, esaslara; milletin düzenli örgütlenmiş gücüne dayandırılması meşruiyeti gösterme şeklinde değerlendirilebilir. “Ağyarın dedikodusuna” karşı “milletin iradesi” nin verilmesi Millî Mücadele’nin tüm dış etkilerden bağımsız, gücünü kendisini gerçekleştirenlerden alan bir yapısı olduğunu gösterir. Bununla da mücadelenin dış etkilerle yapıldığı yönündeki söylentilerin doğru olmadığı alıcıların bilincinde kesin olarak kurulmaya çalışılır.

Efendiler, biz, bütün memleketi irşat ve tenvir ile uğraşıyoruz. (s.251)

Sözce üzerinde indirgeme yapıldığında öncelikle “Biz kendimizi düşünmeyip memleket için çalışıyoruz” ifadesine ulaşılır. Son indirgemelerle sözcenin “Memleket için sorumluluk alıyoruz.” ifadesine dönüştüğü söylenebilir.

Sözcede yönelinen fenomenler *biz ve memlekete rehberlik etme*dir. “Biz” fenomeni indirgendiğinde “ben” e ulaşılır ve bu ben fenomeninin noeması Atatürk’tür. Noesisi ise “milleti yönlendirme gücü, bilinci, fedakârlığı olan şekilde algılama”dır. “Memlekete rehberlik etme” fenomeninin noesisleri ise “görev olarak görme, sorumluluk alma” şeklinde ifade edilebilir.

Bu sözce kategoremattır. Birden fazla olay ya da durum içermeden eylemin yönünü ifade ederek söylemde vurguyu kendi üzerine çekmektedir. Bu yönü ifade

etmede “ile” sinkategorematik sözcüğünden yararlanılır. Eylemin yönü “irşat ve tenvir” düşünsel varlıklarına doğrudur. Bu düşünsel varlıklar Atatürk tarafından “sağlanması gereken şeyler” olarak deneyimlendiğinden bunların onun için birer mefkure olduğu söylenebilir. Burada Atatürk’ün kendini bu irşadı ve tenviri sağlayabilecek bir konumda, yeterlilikte gördüğünü; “biz” diyerek bu yeterliliği ortak bir düşüncenin ürünü şeklinde gösterip yetkinliğinin meşruiyetini vurgulamaya çalıştığını söylemek mümkündür. “Uğraşıyoruz” ifadesi ise gösterilen çabanın sürekliliğine vurgu yapar ve liderin askerî mücadelesiyle beraber toplumsal sorumluluğunun da süreklilik gerektirdiği algısını kurar.

Biz vazifemizi sonuna kadar ifa etmek için her türlü tedabiri alıyoruz. (s.367)

Sözce indirgendiğinde “Lider görevini tamamlamak için çok yönlü düşünmelidir.” ifadesine ulaşılır.

Yönelinen fenomen görevi tamamlamak için alınan önlemlerdir. Bunun noesisi “kapsamlı düşünmeyi gerekli görme, bilinçli hareket etme” şeklinde verilebilir.

Bir eylemin gerçekleştirilmesini ve bir amacı bildiren ifadeler “için” sözcüğüyle bir araya getirilip bütüncül bir anlam oluşturulduğundan sözce sinkategorematiktir. Kısa ve öz anlatımı bulunan sözcede ifadelerin olgu bireşimine uygun kullanmasının açıklığı sağlamak adına olduğu söylenebilir çünkü burada bir amaç için yapılanlar doğrudan vurgulanmaktadır.

Atatürk tarafından öznenin tekil olmaktan çıkarılmasıyla yapılanlar ortak bir bilince dayandırılır ve “bir topluluğun ortak iradesi” vurgusuyla bunların meşruiyeti belirtilir. “Vazife” bir sorumluluğu işaret eder ve sorumluluğun yerine getirilmesinde “her türlü tedabir” alınması bunu gerçekleştirmedeki planlılığı ve kararlılığı gösterir. Bu da alıcının bilincinde bir “otorite, lider” varlığı kurar. “Biz” le ortaya konan lider, sorumluluğu eksiksiz yerine getirmede planlı ve kararlı hareket eder. Alıcıların bilincinde güven algısının kurulmaya çalışıldığı söylenebilir.

Bize gelince; tarihin bu memlekette şimdiye kadar husule getirmediği, bu vahdet ve tesanüdü millinin ihlaline ait her hareketi bir hıyaneti vataniye telâkki ederek ona göre mukabelei lâzimesini icrada tereddüdetmiyeceğiz. (s.385)

Sözce ilk indirgemeye uğratıldığında “Bize göre en değerli kazanım milletin tarihinde ilk kez ortaya çıkan benzersiz birlik ve beraberlik olduğundan kaynağı ve şiddeti fark etmeksizin ona yönelen tüm saldırıları vatana ihanet sayıp gereken tepkiyi göstermekte kararlı olacağız.” ifadesine ulaşılır. Son indirgemelerle sözce “Millî birliği bozma girişimleri vatana ihanet suçudur ve cezalandırılmalıdır.” ifadesine ulaşılır.

Yönelinen fenomenler millî birlik, millî birliği bozma ve millî birliğin korunması şeklindedir. “Millî birlik” fenomeninin noesisleri “korunmasını zorunlu görme, benimseme”dir. “Millî birliği bozm” fenomeninin noesisleri “vatana ihanet olarak algılama” iken “millî birliğin korunması”nın noesisleri “gerekli görme, görev olarak addetme”dir.

Sözce sinkategorematiktir ve bu nedenle çeşitli anlam katmanlarına sahiptir. Bu da anlatımı özlü hâle getirmiştir.

Atatürk’ün kullandığı “biz” ifadesi yöneticilerin, liderlerin sıklıkla yaptıklarını meşru göstermede faydalandıkları bir ifadedir. Mücadele’nin ve yeni devletin lideri olarak bu ifadeyi kullanması yaptıklarını yalnız yapmadığı ve gücünü millettten aldığı, milletle paylaştığı algısını oluşturmaya yönelik olarak da değerlendirilebilir. Önceki sözcelerde maksadı gerçekleştirmeyi mümkün kılacağı belirtilen “vahdet ve tesanüdü millî” ye zarar verecek şeylerin “hıyaneti vataniye” olarak deneyimlenmesi milletin karşısında olanların cezalandırılacağı algısını kurup; millet adına, millet için iş yapan bir lidere işaret eder. Buna karşılık “mukabelei lâzime”nin icrası olacağı ve bunda “tereddüt edilmeyeceği” ifadeleri milleti koruyan, karar alan ve bunu fiiliyata geçiren bir lider ortaya koyar. “Tereddüt etmeyeceğiz” söz ifadesi ise kararlı bir lideri göstermektedir. Bu bakımdan buradaki söylemle iç disiplinin ve itaatın pekiştirildiği, caydırıcılıkla millî birlik karşıtlığının önlenmeye çalışıldığının ve birlik fikrinin kesinleştirildiği; bunları yapanın “biz” öznesi olmasıyla liderin öne çıkarıldığı söylenebilir.

Ben ve Heyeti Temsiliye namı altında ifayı vazifei fedakâri eden arkadaşlar, bu vatanın halâsı, milletin felâhı için ölüncüye kadar çalışmak isterken, mebusanı kiram, vaz'u tavırlariyle ve âmakı gaflete sukutlariyle anlıyorum ki, buna dahi müsaade etmiyeceklerdir. (s.391)

Bu sözce indirgemeye uğratıldığında ulaşılan öncelikle “*Ben ve Temsil Heyeti’nde fedakârca çalışan arkadaşlarım vatanın kurtuluşu ve milletin refahı için ölümü göze alırken Mebusn Meclisi’ndeki milletvekilleri buna engel olmaya çalışıyor.*” ifadesi olur. Son indirgemelerle sözcenin “*Bir tarafta iyiler diğer tarafta bilinçsizlikleri nedeniyle kötülük edenler var.*” ifadesine dönüştüğü söylenebilir.

Yönelinen fenomenler *ben, Temsil Heyeti adına çalışan arkadaşlar, vatanın ve milletin kurtuluşu, kurtuluşa müsaade etmeyenler* olarak verilebilir. “Ben” fenomeninin noeması “Atatürk” in kendisi ike noesisi “millet ve memleket için fedakârca çalışan bir lider olarak görme”dir. “Temsil Heyeti adına çalışan arkadaşlar” fenomeninin noesisleri “fedakâr olarak görme, benimseme”dir. “Vatanın ve milletin kurtuluşu” fenomeninin noesisi “hedefleme” iken “kurtuluşa müsaade etmeyenler” inki “engellenmesi gereken olarak algılama” şeklinde ifade edilebilir.

Amaç sonuç, zıtlık gibi anlam ilgileri kuran ifadeler bir araya getirilerek oluşturulan sözce sinkategorematiktir. Böylece özlü bir anlatımın sağlanmak istendiği söylenebilir. “Âmakı gaflete sukutlarıyla” söz grubu olgu bireşimine uygun değildir. Gaflet düşünsel varlığının derin olması, onun içine düşülmesi aynı kategoriye ait değildir. Atatürk tarafından böyle bir ifade kullanılması, “farkında olmama” durumunun anlatımını etkili kılma, bunu vurgulama amacına dayandırılabilir.

“Ben” in Heyeti Temsiliye adına görevini yerine getirenlerden ayrı olarak vurgulanmasının, Atatürk’ün kendine yöneliminin bu görevi yerine getirenlerden ayrı olarak “görevleri belirleyen, uygulanmasını yöneten” şeklinde olmasından kaynaklandığı söylenebilir. Amaç için “ölünceye kadar çalışılacağı” sözü fedakârlığın “hayattan vazgeçme” gibi uç bir sınırını verir. Alıcının bilincinde amaç için “ya hep ya hiç” algısı kurulmaya çalışılır. Bu, eylemin meşruiyetini belirtmenin bir yolu olarak görülebilir. Bunların karşısına konan “mebusanı kiram” ın deneyimlenme tarzının “aksine hareket etme” olduğu da anlaşılmaktadır. Bu da olumlu ve olumsuz iki tarafın gösterilmesiyle bir meşruiyet kurulmaya çalışıldığını söylemeyi mümkün kılar. Bir tarafta “fedakâr, sorumluluk sahibi, vatanın ve milletin iyiliği için hareket etmede kararlı, meşruiyetini millettten alan” bir grup varken karşı olarak kurulan tarafta “tutum ve davranışlarıyla eylemsiz, ciddi biçimde olup bitenlerin farkında olmayan, vatan ve milletin iyiliği için çalışılmasına izin vermeyenlere” yönelinir. Bu taraf etkisiz, hatta

zarar verici iken diğerk taraf her bakımdan olumlu ve üstün özellikleriyle ortaya konarak meşrulaştırılır. Bu meşru grubun başında Atatürk'ün kendisi “ben” olarak vardır.

Osmanlı Devletinin, makamı sadaretini işgal etmek gibi zayıf ve bimana bir fikrin benim dimağında yeri olamayacağı tabii idi. Ben, güzeraı, tabii olan safahatı inkılâbı sükûnetle takibederken, âtinin tedbirlerinden başka bir şey düşünmüyordum. (s.402)

Sözce indirgemeye uğratıldığında öncelikle “*Osmanlı’da sadrazam olmak zayıf ve anlamsız bir düşünce olduğundan bunu hiç istemeyip yalnızca devrimin doğal sürecini takip ederek gelecek için gerekli tedbirleri alıyordum.*” ifadesine ulaşılır. Sözcenin son olarak “*Kişisel çıkarımı değil, millet ve memleketin geleceğini düşünüyordum.*” ifadesine dönüştüğü söylenebilir.

Yönelinenler *ben, Osmanlı sadrazamı olma fikri, devrimin doğal sürecini takip etme, gerekli tedbirleri alma* olarak verilebilir. “Ben” fenomeninin noesisleri “güçlü fikirlere sahip, görevini yerine getiren, kişisel çıkarımı düşünmeyen şekilde algılama”dır. “Osmanlı sadrazamı olma fikri” fenomeninin noesisleri “zayıf ve anlamsız görme”dir ve bu noesisler sözcede açıkça görünüşe getirilmiştir. “Devrimin doğal sürecini takip etme” ve “gerekli tedbirleri alma” fenomenlerinin noesisleri “gerekli görme”dir.

“Fikrin zayıf olması” olgu bireşimine uygun değildir fakat fikrin tutarsız, gerçeklikle ilgisi olmayan tarafının vurgulanması için böyle bir ifade kullanıldığı söylenebilir.

Rauf Bey’in sadrazam bulma konusunda Atatürk’ten bahsetmesinin ardından bu sözceler dile getirilmiştir (Nutuk I, 1951: 401-402). Atatürk’e göre sadaret makamına gelenlerin orayı “işgal ettiklerinin” düşünüldüğü söylenebilir. Onun bu makamı istemeyi “zayıf ve bimana” görmesi geçerliliğini yitirmiş, varlığı sona ermiş devletin makamını deneyimleme biçiminin görünüşe gelmesidir. Kendisiyle Osmanlı yönetimi arasına mesafe koyan Atatürk’ün sadece “âtinin tedbirlerini” düşündüğünü belirtmesinden onun yüzünü eski ve geçersiz olandan geleceğe, yeni olanlara çevirdiği anlaşılmaktadır. Atatürk’ün burada yalnız kendisiyle, bireysel bir makamla

ilgilenmeyip geleceğin inşasıyla uğraşan bir “ben” ortaya koyması, kendisini bu noktada “kişisel çıkarını göz ardı eden, karar alan ve uygulayan” olarak göstermesi kendisini fedakâr ve dediğini yapan bir lider olarak vurguladığını gösterir.

Bütün bu vakayi ve hâdisatın cereyanında, Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Hükümeti Reisi, Başkumandan ve Reisicumhur sıfatlarını haiz bulunmuş olmaktan ziyade, teşkilatımızın reisi umumisi sıfatıyla bu vazifeyi ifaya kendimi mecbur addederim. (s.433)

Sözce ilk olarak “Tüm olaylar gerçekleşirken benim asıl sorumluluğum çeşitli kurumların ya da devletin başkanlığından önce teşkilatın genel başkanı olarak görev yapmaktır.” şeklinde indirgenebilir. Son olarak sözce “Belli unvanlardan önce benim asıl görevim Millî Mücadele’nin lideri olmaktır.” ifadesine dönüşür.

Sözcede yönelinenler TBMM başkanlığı, hükümet başkanlığı, cumhurbaşkanlığı, teşkilat başkanlığı fenomenleri olarak verilebilir. İlk üç fenomeninin noesisi “ikincil görme” iken “teşkilat başkanlığı” fenomeninin noesisleri “öncelik verme, asıl sorumluluk olarak görme”dir.

Sinkategorematik olana sözcede “bütün, bu” sinkategorematik sözcüklerinin kullanılması sözcenin Atatürk tarafından daha önce anlatılanlara göre anlam kazandığını gösterir. “Bütün bu” şeklinde ifade edilen olayalar Nutuk’ta TBMM’nin kurulmasından önce anlatılanları karşılar. Dolayısıyla bu sinkategorematik sözce sayesinde tek cümlede birden fazla anlamın iletildiği söylenebilir.

Atatürk’ün “Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Hükümeti Reisi, Başkumandan ve Reisicumhur sıfatlarını haiz bulunmuş olmaktan ziyade” ifadesiyle resmî unvanları reddetmeden fakat geri planda tutarak “teşkilatın reisi umumisi” olmayı öne çıkardığı görülür. Her şekilde kendisi bir otoritedir fakat onun için otorite olmanın Kuvayı Milliye teşkilatındaki konumu üzerinden kurulması esastır. Bireysel değil, teşkilatlanmayla gelen bir mücadelenin liderliği öne çıkarılır. “Mecbur addetmek” ifadesi ise kendi isteğiyle sorumluluk altına giren bir lideri gösterir. Yani buradaki söylemle lider meşruiyetini kişisel unvanlarından önce ortak güç olan Kuvayı Milliye teşkilatının başında olmaya dayandırmış; diğer unvanlarını kurumsal bir zorunluluk

olarak sunmuştur. Böylece kendisini milletle bir göstererek gücünü buradan alan lider görünümü kazanmaya çalıştığı söylenebilir.

Efendiler, bizzat Eskişehre ve oradan ileri mintakalara gittim. Gerek orada ve gerek diğer menatıkta bulunan kuvvetlerimizin tensik ve tanzimini emrettim. Yeniden, düşman karşısında, muntazam kumandaya tâbi cepheler tesisini temin eyledim. (s.461)

Sözce indirgemeye uğratıldığında önce “Doğrudan cephelere giderek gerekli düzenlemelerin yapılmasını emredip kuvvetlerin irtibatını, disiplinini sağladım ve diğer cepheleri de buna göre düzenledim.” ifadesine ulaşılır. Yeni indirgemelerle sözcenin “Ben geride bekleyip emir veren değil, bizzat savaş alanında bulunan bir liderim.” ifadesine dönüştüğü söylenebilir.

Sözcelerde yönelinen esas varlığın *ben* olduğu söylenebilir. Bu varlığın deneyimlenme biçimleri “etkin, karar verici, düzenleyici olarak görme”dir. Yani noesisin “lider olarak algılama” olduğu söylenebilir.

“Orada, yeniden” gibi sinkategorematik sözcüklerle sözceler arası anlam bütünlüğü sağlanmaya çalışılmış, sözcelerın anlamları birbirine dayandırılmıştır.

Eskişehir- Kütahya Muharebeleri’nde alınan yenilgiyle ilgili söylenen bu sözcede Atatürk tarafından gitme eyleminin gerçekleştirilmesinde “bizzat” vurgusunun yapılması onun olayları sadece dışardan gözlemleyen değil, gerekli hallerde fiilî olarak da olaya dahil olan bir lider olarak öne çıkarıldığını söylemeyi mümkün kılar. “Emrettim, temin eyledim” ifadeleri sözcedeki “ben” in; yani Atatürk’ün kendisini bir otorite olarak sunduğunu gösterir. Bunları alıcıların bilincinde kurmak için dikkati toplama işlevi “efendiler” hitabına yüklenir. Söylemde liderin aktif müdahalesi, kurucu rolü vurgulanır; “savaş alanında bulunan lider” algısının kurulmasıyla alıcılar üzerinde güven duygusu oluşturulmaya çalışılır.

Bizim vazifemiz ve vaziyetimiz, onların teessür ve heyecanına iştirak ederek umumun kuvvei mâneviyesini kırmak değildir, bilâkis onlara metanet ve sebat ve ümit verecek tarzda hareket etmektir. (s.466)

Bu sözce ilk indirgendiğinde “Bizim görevimiz milletin üzüntü ve heyecanı nedeniyle genelin inancını kırmak yerine genele dayanıklılık, kararlılık ve ümit verecek şekilde davranmaktır” ifadesine ulaşılır. Son indirgemelerle sözcenin “Lider

duygusal dalgalanmalara uymayıp kararlı duruşunu devam ettiren ve buna yönlendirendir.” ifadesine dönüştüğü söylenebilir.

Yönelinen fenomenler *biz, milletin üzüntü ve heyecanı, millette olumlu duygu ve düşünceler kurmaya çalışma* olarak ifade edilebilir. “Biz” fenomeninde yeniden indirgeme yapıldığında “ben” ortaya çıkar ve bunun noeması Atatürk’tür. Noesisleri “görev ve sorumluluk sahibi, yönlendirme gücüne sahip olarak görme”dir. “Milletin üzüntü ve heyecanı” fenomeninin noesis “tehdit olarak görme”dir. “Millete olumlu duygu ve düşünceler kurmaya çalışma” fenomeninin noesis ise “görev olarak benimse”dir.

“Kuvvei manaeviyeyi kırmak” olgu bireşimine uygun değildir. “Kuvvei maneviye” düşünsel bir varlıkken “kırmak” gerçek varlık alına aittir ama söylemde vurguyu burada toplayarak etkililiği artırmak için bu taraz bir ifadenin tercih edildiği söylenebilir. Yapılması ve yapılmaması gerekenlerin bildirildiği ifadelerin bir araya getirilmesiyle anlamını bulan sözce, sinkategorematiktir.

Eskişehir-Kütahya Muharebeleri’nin ardından millî cephelerin bozulması ve sıkıntılar yaşamasıyla ilgili dile getirilen sözcede Atatürk tarafından yapılmaması gereken belirtildikten sonra yapılması gereken kısa ve net biçimde söylenmiştir (Nutuk II, 1952: 464-466). “Değildir, bilakis” gibi sinkategorematik sözcükler vurguyu dikkatin çekilmesi istenen yere toplamaktadır. Atatürk içinde bulunulan “vaziyetin” ve bununla ilgili “vazifenin” farkındadır. Alınan yenilgi karşısında millet “teessür ve heyecan” duyup buna göre hareket edilmesini beklese de Atatürk tarafından duygusal değil, akılcı ve yönlendirici bir lider profili ortaya konduğu söylenebilir çünkü o, milletin duygularına “iştirak etmek” yerine durumu olumluya çevirecek çözümleri sıralar: “onlara metanet ve sebat ve ümit” vermek.

Efendiler, arz etmeliyim ki, her noktai nazardan gerek cephede ve gerek Ankarada icabeden tedbirleri aldırılmışım. Etem ve kardeşlerinin isyanından asla çekinmiyordum. İsyancıları halinde tedip ve tecziye olunabileceklerine şüphem yoktu. Onun için gayet serin ve geniş hareket ediyordum. (s.520-521)

Sözcelerde indirgeme yapıldığında öncelikle “Askerî ve siyasi bütün tedbirleri aldıracağım için Etem ve kardeşlerinin isyanından korkmuyordum çünkü bu isyanın

kolayca bastırılıp gerekenlerin cezalandırılacağına kesin bir inançla hareket ediyordum.” ifadelerine ulaşılır. Yeni indirgemelerle sözce “*Gerekeni yaptıktan sonra olacaklardan emin olunur.*” ifadesine dönüşür.

Yönelinenler *tüm kontrolün sağlanması, Etem ve kardeşlerinin isyanı, soğukkanlı ve rahat hareket etme* olarak verilebilir. “Tüm kontrolün sağlanması” fenomeninin noesisleri “gerekli, güven verici görme”dir. “Etem ve kardeşlerinin isyanı” fenomeninin noesisleri “tehdit olarak algılama, engellemek isteme” iken “soğukkanlı ve rahat hareket etme” fenomeninin noesisleri “kendinde güvenin sonucu olarak görme”dir.

Sözceler sinkategorematiktir. Her birinin anlamı diğerinin varlığıyla tamamlanmakta, bu da metin içi tutarlılığa katkı sağlamaktadır. “Serin ve geniş hareket etme” ifadesi olgu bireşimine uygun değildir. Alıcının hareketlerin tarzını anlamda somutlaştırma yapabilmesi ve böylece anlamın açık hâle getirilmesinin amaçlandığı söylenebilir.

Atatürk’ün “icabeden tedbirleri aldirttiğini” söylemesi onu yapan değil, “yaptıran” konumuna dahil eder. Bu da öngörülü bir liderin özelliği olarak ele alınabilir. Liderliğiyle kurulan bir düzene karşı gerçekleşen isyanda “gerek cephede ve gerek Ankarada” lüzumlu önlemleri aldirttiğini ifade etmesi onun hem askeri hem de siyasi otoritesini; aynı zamanda da çok yönlü düşündüğünü gösterir. “Çekinmiyordum” ifadesi korkusuz bir otoriteyi kurarken bunun gerekçesinin “tedip ve tecziye olunabileceklerine şüphem yoktu” ifadesiyle kendine inanca dayandırıldığı görülür. “Serin ve geniş hareket etme” ile durumun soğukkanlılıkla idare edildiği algısı uyanır. Bunun Atatürk’ü özgüvenli bir lider olarak ortaya koyduğu söylenebilir. Başka bir deyişle bu sözcelerle “otoriteyi elinde bulunduran, durumu kontrol ederek kararlar alıp sonuçlarını kesin biçimde öngörebilen, özgüveninden dolayı sorunlar karşısında soğukkanlı kalabilen” bir liderin kurulduğunu ifade etmek mümkündür.

Bu dakikaya kadar sizinle eski bir arkadaşınız sıfatıyla ve sizin lehinizde bir neticeye destres olmak hissi samimanesiyle görüşüyordum. Bu dakikadan itibaren arkadaşlık ve hususiyete ait vaziyetim hitam bulmuştur. Şimdi karşınızda, Türkiye Büyük Millet Meclisinin ve Hükümetinin Reisi bulunmaktadır. Reisi Devlet sıfatıyla

Garp Cephesi Kumandanına halin icabını tatbikte salâhiyetini kullanmasını emrediyorum. (s.523)

Sözcüler ilk olarak “*Şimdiye kadar sizinle eskibir dostunuz olarak iyi niyetimle ve faydanıza olacak şekilde konuştum ama artık bu yakınlığı bir kernara bırakıp TBMM ve hükümet başkanı, devletin başı sıfatıyla Batı Cephesi Komutanı ’na gerekli önlemleri alıp uygulamasını yetkim dahilinde emrediyorum.*” şeklinde indirgenebilir. Son indirgemelerle “*Bir lider yeri geldiğinde kişisel ilişkileriyle görev ilişkilerini ayırmalıdır.*” ifadesine ulaşılabilir.

Yönelinenler *şimdiye kadar olan konuşma, şimdiden sonraki konuşma* fenomenleridir. Birincisinin noesisi “dostça görme” iken ikincisinininki “gerekli görme”dir.

“Bu, sizinle, şimdi” sinkategorematik sözcükleri ifadeleri, önceki veya sonraki ifadelerle anlamsal bir bağ kurar ve böylece metin içi tutarlılığa katkı sağlar.

Çerkes Etem’in isyan edeceğinin anlaşılması üzerine onunla ve kardeşi Reşit Bey’le görüşülmeye gidildiği sırada Çerkes Etem’in görüşmeye gelmemesine gerekçe olarak ordularının başında olduğu cevabının alınması üzerine Atatürk tarafından Reşit Bey’e söylenen sözcelerdeki (Nutuk II, 1952: 520-523) “bu dakikaya kadar” ve “bu dakikadan itibaren” ifadeleri bir durumun değiştiğini ve bununla Atatürk’ün tutum değişikliğini açıkça göstermektedir. Durumun değişmesiyle Atatürk’ün Reşit Bey’e karşı kendi durumunu deneyimleme tarzı da değişmiştir. Önceki kişisel ilişkilerin yerini resmiyet almıştır. Bu resmiyette “Türkiye Büyük Millet Meclisinin ve Hükümetinin Reisi, Reisi Devlet” ifadeleriyle otoriteye vurgu yapılmıştır. Sözler de bu otoritenin sözleridir. Asıl vurgu yetki sahibi olmakta ve bunun kaynağının TBMM olmasıdır. Söylemde eyleyen ve yetki sahibi olan tek bir kişinin öne çıkarıldığı, kişisel samimiyet yerine mutlak otoritenin sunulduğu, böylece üstün olanın kişisel bağlar değil resmî düzen olduğu vurgulanır.

Meclis âzayı kiramının umumi surette tezahür eden arzu ve talebi üzerine, Başkumandanlığı kabul ediyorum. Bu vazifeyi; şahsan deruhde etmekten tahassül edecek fevaidi, âzami süratle istihsal edebilmek ve ordunun maddi ve mânevi kuvvetini âzami süratte tezyit ve ikmal ve sevku idaresini bir kat daha tarsin için, Türkiye Büyük

Millet Meclisinin haiz olduğu salâhiyeti, fiilen istimal etmek şartıyla deruhde ediyorum. Müddeti ömrümde, hâkimiyeti milliyenin en sadık bir hadimi olduğumu nazarı millette bir defa daha teyit için bu salâhiyetin üç ay gibi kısa bir müddetle takyidedilmesini ayrıca talebederim. (s. 611)

Sözcelerde indirgeme yapıldığında ilk olarak “Meclisin genel isteği ve yetkilerinin fiilen bana verilmesi şartı ile başkumandanlığı kabul ediyorum. Millî egemenliğe sadakatimi göstermek için bu yetkiyi yalnız üç ay kullanmayı istiyorum.” ifadelerine ulaşılır. Son indirgemelerle sözce “Olağanüstü yetkileri üstlenmem sadece geçici bir süre ve millet iradesine sadık kalarak gerçekleşebilir.” ifadesine dönüşebilir.

Yönelinen fenomenler *ben, yetkilerin devri, yetkilerin kısa süreli kullanımı, milli irade ve egemenlik* olarak verilebilir. “Ben” fenomeninin noesisi “yetkiyi kullanabilecek güçte görme”dir. Yani Atatürk’ün kendini deneyimleme biçimi budur. “Yetkilerin devri” ve “yetkilerin kısa süreli kullanımı” fenomenlerinin noesisi “gerekli görme” iken “millî irade ve egemenlik” fenomenininkiler “güvenceye alınması, devam ettirilmesi gereken olarak algılama”dır.

Sözcelerin tamamı sinkategorematiktir. Bu, her bir sözcede farklı anlam katmanları bulunduğunu söylemeyi mümkün kılar. “Bu vazife, bu salahiyet” gibi ifadelerde yer alan “bu” sinkategorematik sözcüğü buradaki sözceler arasında anlamsal bir tutarlılık sağlamıştır. Genel olarak ifadelerin olgu bireşimine uygun tercih edilmesi, bu sözcelerin alıcısının Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin yönetimindekilere yapılan resmî bir açıklamada geçmesine dayandırılabilir. Açık, anlaşılır, tutarlı bir anlatım tercih edildiği söylenebilir.

Atatürk’ün “Bşkumandanlık” görevinin herkesin isteği ve talebi üzerine “kabul edilmesi” geniş yetkileri içeren bir göreve “umum” tarafından layık görüldüğü algısını uyandırmaktadır. Görevi “şahsen deruhte etmenin” sağlayacağı faydaların belirtilmesine bakarak öznenin “özgüvenli bir lider” profili ortaya koyduğunu söylemek mümkündür. TBMM’ye ait yetkilerin kendisi tarafından fiili olarak kullanılacağını dile getirmek, yetkiyi buraya dayandırarak bir meşruiyet oluşturulduğunu gösterir. Bunun “üç ay gibi kısa bir müddetle” olmasını Atatürk’ün kendisinin talep etmesi, yani verilen yetkiye sınırlılık istemesi lider olarak

denetlenebilir olmanın garanti edildiğinin ifadesi olarak değerlendirilebilir. “Deruhte etmek” ifadesi ise millete ve meclise karşı sorumluluk almanın görünüşe gelmesidir. Burada alıcıların bilincinde kurulmaya çalışılanın “meclisin ve milletin iradesine uyan, kararlı, meşruiyet ve sorumluluk sahibi” bir lider olduğu söylenebilir.

İstiklâli tam, bizim bugün, deruhde ettiğimiz vazifenin ruhu aslisidir. Bu vazife, bütün millete ve tarihe karşı deruhde edilmiştir. Bu vazifeyi deruhde ederken, kabiliyeti tatbikiyesi hakkında şüphe yok ki çok düşündük. Fakat binnetice hâsıl ettiğimiz kanaat ve iman, bunda, muvaffak olabileceğimize dairdir. Biz, böyle işe başlamış adamlarız. (s.623)

Bu sözceler ilk olarak “Bugün bütün milletin ve tarihin huzurunda üstlendiğimiz görevin özü tam bağımsızlıktır. Biz, uygulanabilirliği üzerinde çok düşündüğümüz bu görevin başarılı olacağına inançla ve kararlılıkla göreve başlamış kişileriz.” olarak indirgenebilir. Son indirgemelerle sözcenin “Kararlılık ve inancımız sayesinde tam bağımsızlığı gerçekleştirme sorumluluğumuzu yürüttük.” ifadesine dönüştüğü görülür.

Yönelinen fenomenler *tam bağımsızlığı gerçekleştirme görevi* ve *biz* şeklindedir. “Tam bağımsızlığı gerçekleştirme” fenomeninin noesisleri “sorumluluk olarak görme, hedefleme, gerçekleşeceğine inanma”dır. “Biz” fenomeninin noesisisi ise “kararlılığı ve inancı yüksek olarak algılama”dır.

Sözcelerin tamamının sinkategorematik olması ifadeleri anlam bakımından derinlikli hâle getirmiştir. “Bu, bizim, fakat” sinkategorematik ifadeleri sözceler arasında, sözcelerin metnin geri kalan unsurlarıyla arasında anlam açısından bir bağ kurar. Bu da anlamsal bütünlüğü ve tutarlılığı sağlar. “Vazifenin ruhu” olması olgu bireşimine uygun değildir. Bu ifadenin Atatürk’ün sorumluluğunu aldığı vazifenin dinamizmini, önemini vurgulamak amacıyla tercih edildiği söylenebilir.

Bu sözceler de başkumandanlığın kabul edilmesiyle ilgili söylenmiştir. “Deruhte etmek” ifadesi öznenin bir sorumluluğu üstlendiğini gösterir. “İstiklâli tam” askerî ve siyasî bir amaç olmanın yanı sıra “ruhu asli” söz grubuyla üstlenilen görevin öz niteliği olarak görülmektedir. Sorumluluğun “bütün millete ve tarihe karşı” yerine getirilmek üzere alınmış olması bugünün yanında geleceğin de düşünüldüğünü

söylemeyi mümkün kılar. “Şüphe yok ki” ifadesi, görevi üstlenmenin üzerinde düşünülmüş bir ve buna göre karar verilmiş bir konu olduğunu gösterir. Başka bir ifadeyle Atatürk tarafından kararlar rastgele değil, üzerinde düşünülerek alınmaktadır. Bu, alınan kararın ve yapılacakların meşruiyetini gösterir. Sonuçta ortaya çıkan “başarıya güçlü bir inanç duyulması”dır. Bu da beraberinde kararlılığı getirir. Bunlardan hareketle sözceleme öznesinin kendisini “bugünün ve geleceğin kurucusu ve teminatçısı, düşünerek karar alan ve hareket eden, sorumluluk bilinci yüksek, bunlar dolayısıyla özgüvenli, kararlı” olarak deneyimleyen ve alıcıların bilincinde de bu şekilde kurmaya çalışan bir lider olduğunu söylenebilir.

Efendiler, açık ifade edeceğim, beni mazur görünüz; her birinizin salâhiyeti fevkalâde ile intihabolunmasına ve salâhiyeti fevkalâdeye malik bir Meclisin teşekkülüne ve bu Meclisin, memleketin mukadderatına vazıulyed bir mahiyet iktisabetmesine çalışan, benim! Bunda muvaffak olmak için en yakın arkadaşlarımla fikir mücadelesi yaptım. Bütün hayatımı, mevcudiyetimi, bütün şeref ve haysiyetimi mehalike ilka ettim. Binaenaleyh bu, benim eserimdir. Ben, eserimi tezlil ile değil, ilâ ile muvazzafım. (s.655)

Bu sözceleri öncelikle “Doğrudan söyleyeceğim ki olağanüstü yetkilerle seçilmek, böyle yetkilere sahip bir meclisin kurulması ve bu meclisin memleketin kaderine yön verecek nitelikte olması benim sayemdedir. Bunu gerçekleştirebilmek için her fedakârlığı yapıp tehlikeyi göze aldığımdan bu benim eserimdir ve benim görevim bu eseri daha da yüceltmektir.” biçiminde indirgemek mümkündür. Yeni ve son indirgemelerle sözce “Bugün elde edilen kazanımlar hayatını ve onurunu buna adayan bir liderin eseridir.” ifadesine dönüşür.

İndirgeme neticesinde, yönelinen fenomenlerin *ben, meclisin kurulması ve memleketin kaderine yön vermesi, ortaya konan eser* olduğu söylenebilir. “Ben” fenomeninin noesisleri “fedakârlık eden, kendini memlekete adayan, sorumluluk sahibi, lider olarak görme”dir. “Meclisin kurulması ve memleketin kaderine yön vermesi” fenomeninin noesis “kazanım olarak görme”dir. “Ortaya konan eser” in noesis ise “kurur kaynağı olarak algılama, yüceltmek isteme”dir.

Sinkategorematik olan sözcelerde “ben” fenomeninin kendini deneyimleme tarzından doğan bildirim ifadeleriyle çeşitli anlam katmanları ortaya çıkmış; “her, ile,

ben, bunda, bütün, binaenaleyh” gibi sinkategorematik sözcükler sayesinde de ifadeler arası tutarlılık sağlanmış ve çok katmanlı bir anlatım yapısı kurulmuştur.

Bu sözceler başkumandanlık vazifesinin üçüncü kez Atatürk’e verilmesi konusunda mecliste itirazların olması üzerine söylenmiştir (Nutuk II, 1952: 653). “Efendiler” hitabının dikkati çekme ve muhataba yaklaşımın değerli görme biçiminde olduğunu gösterme maksadıyla kullanıldığı söylenebilir. “Açıkça ifade edeceğim” hem anlatılmak istenenin doğrudan dile getirileceğini hem de bunun dile getirilmesinden çekinilmediğini göstermektedir. “Beni mazur görünüz” uyarısı, söyleneceklerin karşı taraf için beklenmedik şeyler olduğu düşüncesini uyandırır. Atatürk, meclisin olağanüstü yetkilerle kurulmasının ve buradaki her bir üyenin de bu yetkilere sahip hâle gelmesinin sorumluluğunu “çalışan benim” ifadesiyle üstüne alarak kendini “sahiplenici” bir tarzda deneyimlediğini ortaya koyar. “Fikir mücadelesi” yaşandığı belirtilir ve istenen neticeye ulaşılması bu mücadelenin kazananının sözceyi dile getiren kişi olduğunu gösterir. “Bütün hayatımı, mevcudiyetimi, bütün şeref ve haysiyetimi mehalike ilka ettim” sözcüsü ortaya çıkarılan ürün için bireysel bedeller de ödendiği vurgulanır. “Muvazzafım” sözüyle öznenin kendi kurduğu yapıyı ve verdiği yetkileri yüceltmeyi kendine sorumluluk olarak yüklediği anlaşılır. Burada Atatürk tarafından ortaya konan “öz farkındalığı yüksek, otorite sahibi, kendi tarihini yazan bir lider” olduğu söylenebilir. Atatürk’ün burada “ben olmasam olmazdı” algısını alıcıların bilincinde kurmaya çalıştığı anlaşılmaktadır.

Konuyla ilgili “*Düşman karşısında bulunan ordumuz, başsız bırakılamazdı. Binaenaleyh, bırakmadım, bırakmam ve bırakamayacağım*” (s. 662) sözcüsü de yine bir “olmazsa olmazlık” vurgusunu içerir. Ordunun varlığını devam ettirmesi için bir lidere muhtaç olduğuna, liderin de bunu sağlamak için kararlı davranmak sorumluluğunda bulunduğu inanıldığı ve bu zorunluluğun öne çıkarıldığı anlaşılır. “Binaenaleyh” ifadesinde sonra “bırakmama” eyleminin farklı zaman çekimleriyle dile getirilmesi bir süreklilik ve kararlılık algısı oluşturur. Atatürk kendi liderliğini bir tercih değil, tarihsel bir mecburiyet olarak sunar.

Ordunun ihtiyacı, millete angariye yaptırmayı istilzam ediyorsa, bunu yapıyoruz ve en doğru kanun, budur. Milletin ve ordunun mağlûbolmaması için, kanun buna mânidir diye, lüzumlu gördüğüm tedbiri almakta tereddüdetmiyeceğim. (s.659)

Sözceler ilk indirgendiğinde “*Ordunun ihtiyaçları neyi gerektiriyorsa onun yapılması en doğru kanundur. Kanun engel diye millet ve ordunun yenilmesine neden olmamakta kararlıyım.*” ifadelerine ulaşılır. Son indirgemelerle sözce “Zor koşullarda asıl yasa millet ve ordunun mevcudiyetinin korunmasıdır ve bu kanun üstüdür.” ifadesine ulaşılır.

Yönelinenler *Millet ve ordunun varlığının korunması, tedbirde tereddüt etmeme* olarak verilebilir. “Millet ve ordunun varlığının korunması” fenomeninin noesisleri “her şeyden üstün ve zorunlu görme” iken “tedbirde tereddüt etmeme” fenomeninin noesis de “zorunlu görme”dir.

İfadelerin olgu bireşimine uygun seçilmesi kesin ve net bir kararın olduğu biçimde ifade edilmesine dayandırılabilir. Burada söylem açısından öne çıkarılmak istenenlerin vurgulanması, etkililiğin sağlanması farklı kategoriden ifadelerin bir araya getirilmesiyle değil; söz dizimi ve sözcük seçimleriyle olmuştur. Sinkategorematik ifadelerle de anlam katmanları oluşturulmuş ve az sözle birçok şey dile getirilmiştir.

Atatürk tarafından “milleto angariye yaptırmak” millî çıkarlar için olduğu vurgusuyla haklılaştırılır. Bu durum kanunlara uymasa da yine millî çıkarlar uğruna “bunu yapıyoruz ve en doğru kanun, budur” denmesi her sorumluluğu üstlenen, kararlı bir faili göstermektedir. “Tereddüdetmiyeceğim” ifadesi de bu kararlılığın görünüşe gelmiş hâlidir. Bu sözlerde “gerek duyulan her şeyi, her koşulda, sorumluluğunu üstlenerek ve kararlı bir şekilde yapacak olan bir fail” yani lider vardır.

Maziye ait müsamahaların, hataların faili biz olmadığımız halde, esasen asırların müterakim hesabı bizden sorulmamak lâzım gelirken bu hususta da, dünya ile karşı karşıya gelmek bize teveccüh etmişti. Millet ve memleketi hakiki istiklâl ve hâkimiyetine sahip kılmak için bu müşkülât ve fedakârlığı da iktibam etmek bizim üzerimize tahmil olunmuştu. (s.703)

Bu sözceler indirgendiğinde öncelikle “*Geçmişin hatalarını ortadan kaldırmak hiçbir suçumuz olmadığı hâlde bize düşmüş; milleti ve memleketi*

bağımsızlık ve egemenliğe kavuşturmak için fedakârlık etmek sorumluluğu bize yüklenmişti.” ifadelerine ulaşılır. Yeni ve son indirgemelerle sözcenin “Tarihsel hataların sorumlusu olmayıp onları çözenler olarak milletin gerçek bağımsızlığını sağlama fedakârlığı bize düştü.” ifadesine dönüştüğü söylenebilir.

Yönelineneler geçmişte yapılan hatalar, millet ve memleketi gerçek bağımsızlığa ve egemenliğe kavuşturma, fedakârlık etme şeklinde verilebilir. “Geçmişte yapılan hatalar” fenomeninin noesisi “sorumluluğunu almama”dır. “Millet ve memleketi gerçek bağımsızlığa ve egemenliğe kavuşturma” fenomeninin noesisleri “hedefleme, fedakârlıkla ve zorlukla gerçekleştireceğini düşünme”dir. “Fedakârlık etme” fenomenininki ise “zorunlu görme” olarak ifade edilebilir.

Sözceler sinkategorematiktir. “Dünya ile karşı karşıya gelmek, müşkülât ve fedakârlığın tahmil olması” ifadeleri olgu bireşimine uygun değildir. Anlamı daha etkili kılmak için bu ifadelerin kullanıldığı söylenebilir.

Lozan Konferansı’ndaki konuların savaş zamanını kapsamayıp Osmanlı Devleti’nin önceki dönemlerine ait mevzularında tartışıldığı bir hâl almasıyla ilgili Mustafa Kemal Atatürk tarafından bu sözcelerle bir değerlendirme yapılır (Nutuk II, 1952: 702-703). Burada kendi yaptıkları dışında geçmişin getirdiklerinden sorumlu tutulan ve bu bir yük gibi üzerine yüklenen bir “biz” vardır. “Biz” ifadesiyle Atatürk tarafından aidiyet algısının kurulmaya çalışıldığı söylenebilir. Geçmişte yaşananların “faili” olunmadığı, bu nedenle “hesabatın kendilerinden sorulmamasının lazım geldiği” ifadeleriyle eski olanla bağların koparılmaya; yeni devletin, liderin, rejimin meşruiyetinin gösterilmeye çalışıldığı anlaşılmaktadır. Kendisine ait hatalar olmasa da bunların sorumluluğunu alarak ahlaki bir sorumluluğu benimseyen, bu görevden kaçmayarak cesaret ve kararlılık gösteren, yapması gerekenlerin farkında bir liderin varlığından söz edilebilir.

Katî olarak ifade ettim ki, milletimizin kurduğu yeni devletin mukadderatına, muamelâtına, istiklâline, unvanı ne olursa olsun hiç kimseyi müdahale ettiremeyiz! (s.710)

Bu sözceler indirgendiğinde öncelikle “Milletin kurduğu yeni devletin hiçbir şeyine hiç kimsenin müdahale etmemesini sağlayacağımı kesin olarak duyurdum.”

ifadesine ulaşılır. Son indirgemelerle sözce “*Yetki sahibi olarak yeni devlete herhangi bir zarar verilmesine izin vermem.*” ifadelerine dönüşür.

Neticede yönelinen fenomenler *yeni devletin egemenliği, yeni devlete yapılabilecek müdahaleler* şeklinde ifade edilebilir. “Yeni devletin egemenliği” fenomeninin noesisi “kesin dokunulmazlığın sağlanmasını zorunlu görme”dir. “Yeni devlete yapılabilecek müdahaleler” fenomeninin noesisi ise “kesin olarak engellenmesi gerektiğini savunma” biçimindedir.

Sözce sinkategorematiktir. Yani sözcede birçok durumun dile getirildiği çeşitli ifade ve anlam katmanı vardır. İfadeler olgu bireşimine uygun kullanılmıştır.

“Katî olarak ifade ettim ki” söz grubu devamında söylenecek olanların herhangi bir şüpheye, yoruma, eleştiriye veya tartışmaya kapalı olduğunu gösterir. Sözü dile getiren bildireceği şeyde karardır. “Milletimiz” sözcüğündeki iyelik ve yüklemdeki çoğul kişi çekimiyle Atatürk tarafından bir aidiyet ve buna dayalı bir meşruiyet vurgusu olduğu söylenebilir. “Milletimizin kurduğu yeni devlet” ifadesinden anlaşıldığı üzere devleti kuran bir kişi yoktur; kurucu olanın “millet” olduğu vurgusuyla yine meşruiyetin dayanağı işaret edilir. Yeni kurulan devletin “mukadderatına, muamelâtına, istiklâlîne” kimsenin “müdahale ettirilememesi” bu devletin savunusunun üstlenildiğini ve bunun bir gereklilik olduğunu söylemeyi mümkün kılar. “Unvanı ne olursa olsun” ise içerden, dışarıdan, üst ya da alt kademedden” olması fark etmeden gerekenin yapılacağını vurgulamaya yöneliktir. Özne “kararlı, milletle özdeşleşmiş, millet iradesine önem veren ve onu korumanın garantisini veren, yeni devleti koruyarak kendini kurucu olarak konumlandıran” bir lider olarak değerlendirilebilir ve kendisini alıcın bilincinde bu niteliklerde kurmaktadır.

Memleketin her tarafında, beyanat ve irşadatım kemali samimiyet ve itimatla karşılandı. (s.729)

Sözcede indirgeme yapıldığında ulaşılan “*Ben lider olarak halka güven veriyorum.*” ifadesi olur.

Yönelinenler *ben ve lider* değildir. “Ben” fenomeninin noeması Atatürk’tür. Noesisi ise “doğru ve güvenilir olarak görme”dir. “Lider olma” fenomeninin noesisi ise “belli sorumluluklara sahip görme” şeklinde ifade edilebilir.

Sözcede tek bir yargının bulunması onun kategoremantik olduğunu gösterir. Bu kategoremantik ifadede söz diziminin ve seçilen sözcüklerin sözceyi söylem açısından ön plana çıkardıklarını söylemek mümkündür.

“Memleketin her tarafında” söz grubu ben’in; yani görünüşe gelen hâliyle Atatürk’ün etki alanının genişliğini ortaya koymaya yöneliktir. Bu da kapsayıcı bir temsil gücüne işaret ederek meşruiyeti gösterme olarak değerlendirilebilir. “İrşadat” sözcüğü açıklamaların yalnız belli konuda verilen bilgiler olmadığını, insanlara rehberlik etme işlevine de sahip olduğunu anlatır. Bu, bir otoritenin varlığını yansıtmaktadır. Liderin otoritesinin halkın güveninden hareketle kurulması olası eleştirileri de azaltmaya yönelik değerlendirilebilir. Söylenenlerin alıcı tarafından “kemali samimiyet ve itimatla karşılanması” milletle benimseme ve güvene dayalı bir bağın oluşturulduğu düşüncesini kurar. Bu da meşruiyete katkı sağlamaktadır.

Efendiler, bizim çehremiz, her zaman, temiz ve pak idi ve daima temiz ve pak kalacaktır. Çehresi çirkin, vicdanı çirkinliklerle dolu olanlar, bizim, vatanperverane, vicdanperverane ve namuskâran harekâtımızı hasis ve çirkin ihtirasları yüzünden, çirkin göstermeye kalkışanlardır. (s.882)

Sözceler ilk indirgendiğinde ulaşılan “*Bizim tutumumuz her zaman doğru ve iyi niyetliydi ve öyle olmaya devam edecek. Bunun tam tersi olanlar bizim kutsal hareketimizi kendi kötü istek ve niyetleri yüzünden kötü göstermeye çalışıyor.*” ifadeleridir. Son indirgemelerle ise “*Biz iyiyiz, onlar kötüdür ve kötüler bizi de kötü göstermeye çalışıyor.*” ifadesine ulaşılabilir.

Yönelinen fenomenler *bizim tutumumuz* ve *tamamen kötü olanlardır*. “Bizim tutumumuz” fenomeninin noesisi “her zaman doğru olarak görme”dir. “Tamamen kötü olanlar” fenomenininki ise “ahlaki bakımdan kusurlu görme” diye ifade edilebilir.

“Vicdanı çirkinlikle dolu olmak” olgu bireşimine uygun bir ifade değildir. Eleştirilenlerin kötü niteliklerinin fazlalığını vurgulamak için “dolu olmak” ifadesi kullanılmıştır. “Bizim çehremiz, çehresi çirkin” ifadeleri yüzey yapıdan bakıldığında

olgu bireşimine uygun olsa da indirgeme neticesinde bunların “ahlaki ve siyasî özellikler bütünü” söz grubunun görünüşe gelmiş şekli olması farklı kategorilere ait ifadelerin birbiri yerine kullanıldığını; yani olgu bireşimine uygun olmadıklarını gösterir. Öznenin, yani Atatürk’ün ifadeyi özlü ve etkili duruma getirmek için bu yola başvurduğu söylenebilir.

Bir gazetecinin Halk Fırkası ve İsmet İnönü ile ilgili olumsuz eleştirileri hakkında Atatürk tarafından dile getirilen sözcelerde iki kutba yönelim söz konusudur: dürüst ve suçsuz olan biz, ahlaksız olan onlar (Nutuk II, 881-882). Biz “temiz ve pak” iken onlar “çirkin ve çirkinliklerle dolu” olarak deneyimlenir. “Her zaman, daima” sözleri “temiz ve pak” olma niteliğinin değişmediğini, “kalacaktır” sözü de bu niteliklerin devam ettirileceğindeki kesinliği vurgular. “Vatanperverane, vicdanperverane ve namuskâran harekâtımızı” ifadesiyle, “biz” in yaptıklarının haklılığı ahlaki değerlere dayandırılır. Böylece eylemlerle ilgili olumsuz eleştiri yapanlar bu haklılığın karşısında gösterilerek sözleri çürütölmeye çalışılır. Bunlardan hareketle “hem var olanı hem de geleceği koruyan, süreklilik vurgusuyla tarihsel bir özne olduğunu gösteren, düşman ortaya koyup karşıtlıklar üreterek kendi varlığını kuran ve yücelten” bir lider söyleminden söz etmek mümkündür.

Biz, fevkalâde ittihaz olunan ve fakat kanuni olan tedbirleri, hiçbir vakit ve hiçbir suretle, kanunun fevkine çıkmak için, vasıta olarak kullanmadık; bilâkis, memlekette sükûn ve asayiş tesisi için tatbik ettik; devletin hayat ve istiklâlîni, temin için kullandık. Biz, o tedbirleri, milletin medeni ve içtimai inkişafında istifadeli kıldık. (s.894)

Bu sözceler “*Olağanüstü tedbirleri devlet ve millet yararı dışında hiçbir şey için kullanmadık.*” ifadelerine indirgenebilir.

Sözcelerde yönelinen fenomenlerin *biz, olağanüstü ve kanuni tedbirler, tedbirlerin kullanılma biçimi* olduğu söylenebilir. “Biz” fenomeninin noesisi “meşru görme”dir. “Olağanüstü ve kanuni tedbirler” fenomeninin noesisi “devlet ve millet için faydalı görme”dir ve bu, sözce içinde doğrudan görünüşe getirilmiştir. “Tedbirlerin kullanılma biçimi” fenomeninin noesisi ise yine “meşru görme”dir.

İlk sözcede birçok sözce birbirine noktalama işaretleri ile bağlanmış ve tek bir sözcede bütünlüklü olarak anlam ifade etmiştir. Bu da ilk sözceyi sinkategorematik yapar. İkinci sözcede de “o” sinkategorematik sözcüğüyle anlam, birinci sözceye bağımlı hâle gelmiştir.

Sözceler, Atatürk tarafından Takriri Sükûn Kanununu ve İstiklâl Mahkemeleri’nin bir baskı, sıkıyönetim aracı olarak kullanılacağı iddialarına karşı söylenmiştir (Nutuk II, 1952: 894). Alınan tedbirler “fevkalâde” olsa da “kanuni”dir. Yani tedbirlerin olağanüstülüğü kabul edilse de “ve fakat” ifadesi de kullanılarak bunların kanun sınırları içinde olduğu vurgulanır; tedbirlerin meşruluğu savunulur. “Kanunun fevkine çıkmak” şeklinde bir amacın güdülmediğinin vurgulanması failin hukuku gözettiğini ve bunun sorumluluğuyla hareket ettiğini göstermektedir. Tedbirlerin devlet ve milletin “inkışafı” için “istifadeli kılınması” ifadesinin tedbirlerle ilgili olumsuz algının karşısında “devlet ve millet yararına olma” olumlu algısını kurmaya yönelik olduğu söylenebilir. “Biz” ile eylemlerin birçok kişinin yapmasıyla ortaya çıktığı düşüncesinin alıcının bilincinde kurulmaya çalışılması bir liderin söyleminin özelliğidir. Burada aldığı sert tedbirleri meşrulaştıran, bunlarla hukuk kuralları arasında denge kurulduğuna dikkat çeken ve böylece olumlu bir hava sunmaya çalışan bir liderin var olduğunu söylemek mümkündür.

Bölümün Fenomenolojik Söylem Analizi’nin bütüncül bir değerlendirmesi:

Bu bölümde söyleme etki eden ifadeler *efendiler, ben, biz, isabet görmedim, dokuz senelik efal ve icraatımız, ilk günden bugüne kadar takibettiğimiz istikameti umumiye, ilk kararın çizdiği hattan ve teveccüh eylediği hedeften asla inhıraf eylememiş olduğu, milletin vicdanında ve istikbalinde ihtisas ettiğim büyük tekâmül istidadı, bir milli sır gibi, tatbik ettirmek mecburiyetinde idim, tıpkı şimdiye kadar olduğu gibi mafevk kumandan imişim gibi emirlerimin ifası, muvaffakiyet için şartı esasi, mihrabı muallâyı ümmet ve millet olduğu içindir, teşebbüsten geri durmadık, yeni ve şeytanetkâr tedbirlerle milleti iğfal ederek, asla şüphe etmedim, onların bütün muzmerratını millet nazarında tebarüz ettirecek bir tarzı hareketi tercih ettim, menafîi esasiyei milliyemiz, ağyarın bizce hiç ehemmiyeti yoktur, hattı hareketimiz, za'fını merdud görenlerdeniz, bütün vuzuhiyle vakıfız; tesadüfi değil, amik düşüncelere ve*

metin esaslara ve umum milletin teşkilatı muntazamaya tâbi kuvvei hakikiyesine ve azmi iradesine müstenit, bütün memleketi irşat ve tenvir ile uğraşıyoruz, vazifemizi sonuna kadar ifa etmek için, her türlü tedabir, benim riyasetimi mevzuubahseden esbap malûmdur, hayatımızla gayrikabili telif bir sulh teklifi karşısında kıyamı milli yapılrsa riyaset vaziyetiyle milletin maddi ve mânevi kuvvetlerini müdafaaya tevcih etmek, bize gelince, tarihin bu memlekette şimdiye kadar husule getirmediği bu vahdet ve tesanüdü milli, ona göre mukabelei lâzimesini icrada tereddüdetmiyeceğiz, ben ve Heyeti Temsiliye namı altında ifayı vazifei fedakâri eden arkadaşlar, vatanın halâsı, milletin felâhı için ölünciye kadar çalışmak isterken, mebusanı kiram vaz'u tavırlariyle ve âmakı gaflete sukutları, Osmanlı Devletinin, makamı sadaretini işgal etmek gibi zayıf ve bimana bir fikir, âtinin tedbirlerinden başka bir şey düşünmüyordum; Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Hükümeti Reisi, Başkumandan ve Reiscumhur sıfatlarını haiz bulunmuş olmaktan ziyade; bu vazifeyi ifaya kendimi mecbur addederim, bizzat, tensik ve tanzimini emrettim, temin eyledim, bizim vazifemiz ve vaziyetimiz, bilâkis, icabeden tedbirleri aldırıştım, asla çekinmiyordum, şüphem yoktu, gayet serin ve geniş hareket ediyordum, bu dakikadan itibaren, şimdi karşınızda Türkiye Büyük Millet Meclisinin ve Hükümetinin Reisi bulunmaktadır, Reisi Devlet sıfatiyle, emrediyorum, Başkumandanlığı kabul ediyorum, şahsan deruhde etmek, Türkiye Büyük Millet Meclisinin haiz olduğu salâhiyeti fiilen istimal etmek şartıyla, müddeti ömrümde hâkimiyeti milliyenin en sadık bir hadimi olduğumu nazarı millette bir defa daha teyit için, zavallı milletimizi esir etmek isteyen düşmanları behemehal mağlûbedeçimize dair olan emniyet ve itimadım bir dakika olsun sarsılmamıştır; itminanı tammımı heyeti celilenize karşı, bütün millete karşı ve bütün âleme karşı ilân ederim; istiklâli tam, bizim bugün, deruhde ettiğimiz vazifenin ruhu aslisidir; vazife, bütün millete ve tarihe karşı deruhde edilmiştir; şüphe yok ki çok düşündük; biz, böyle işe başlamış adamlarız; açık ifade edeceğim, beni mazur görünüz; her birinizin salâhiyeti fevkalâde ile intihabolunmasına ve salâhiyeti fevkalâdeye malik bir Meclisin teşekkülüne ve bu Meclisin, memleketin mukadderatına vazıulyed bir mahiyet iktisabetmesine çalışan, benim; muvaffak olmak için en yakın arkadaşlarımla fikir mücadelesi yaptım; bütün hayatımı, mevcudiyetimi, bütün şeref ve haysiyetimi mehalike ilka ettim, bu benim eserimdir; ordunun ihtiyacı, millete angariye yaptırmayı istilzam ediyorsa, bunu yapıyoruz ve en doğru kanun, budur; milletin ve ordunun mağlûbolmaması için; kanun

buna mânidir diye, lüzumlu gördüğüm tedbiri almakta tereddüdetmiyeceğim; maziye ait müsamahaların, hataların faili biz olmadığımız halde; ünya ile karşı karşıya gelmek bize teveccüh etmişti, millet ve memleketi hakiki istiklâl ve hâkimiyetine sahip kılmak için, müşkülât ve fedakârlığı da iktibam etmek bizim üzerimize tahmil olunmuştu, katî olarak ifade ettim ki; milletimizin kurduğu yeni devletin mukadderatına, muamelâtına, istiklâline, unvanı ne olursa olsun hiç kimseyi müdahale ettiremeyiz; beyanat ve irşadatım kemali samimiyet ve itimatla karşılandı, Allahın inayetiyle, şahsıma tevcih buyurduğunuz ve buyuracağınız vezâif, hüsnü ifaya muvaffak olabileceğim, onların şahıslarından kendimi bir an bile müstağni görmiyerek çalışacağım, bizim çehremiz, her zaman, temiz ve pak idi ve daima temiz ve pak kalacaktır; çehresi çirkin, vicdanı çirkinliklerle dolu olanlar; çirkin göstermeye kalkışanlar, bizim, vatanperverane, vicdanperverane ve namuskâran harekâtımız; fevkalâde ittihaz olunan ve fakat kanuni olan tedbirler, hiçbir vakit ve hiçbir suretle, kanunun fevkine çıkmak için, vasıta olarak kullanmadık, memlekette sükûn ve asayiş tesisi için, devletin hayat ve istiklâlini temin için, milletin medeni ve içtimai inkişafında istifadeli kıldık olarak verilebilir.

Söyleme etki eden ifadelerle söylem bakımından onlara karşılık gelen kavram ve alt kavramlar ise Tablo 8'deki gibidir:

Tablo 8: Millî Mücadele'nin lideri

Söyleme etki eden ifadeler	Söylem bakımından ifadeye karşılık gelen kavram	Söylem bakımından ifadeye karşılık gelen alt kavram
<i>benim riyasetimi mevzuubahseden esbap malûmdur</i>	Açıklık	Hesap verilebilirlik
<i>dünya ile karşı karşıya gelmek bize teveccüh etmişti</i>	Ağır sorumluluğu yüklenme	Baskılarla yüzleşme
<i>vazifemizi sonuna kadar ifa etmek için</i>	Azim	Kararlılık

<i>milletin medeni ve içtimai inkişafında istifadeli kıldık</i>	Başarı vurgusu	İlerlemeye katkı
<i>temin eyledim</i>	Başarma	Güvence altına alma
<i>türkiye büyük millet meclisi ve hükümeti reisi, başkumandan ve reisicumhur sıfatlarını haiz bulunmuş olmaktan ziyade</i>	Belli rolleri aşan bir sorumluluk taşıma	Yetkinin meşruiyeti
<i>şüphe yok ki çok düşündük</i>	Bilinçli muhakeme	Eminlik
<i>şahsan deruhte etmek</i>	Bireysel sorumluluk	Liderlik bilinci
<i>asla çekinmiyordum</i>	Cesaret	Özgüven
<i>bu dakikadan itibaren</i>	Değişim	Yeni başlangıç
<i>bir milli sır gibi vicdanımda taşıyarak</i>	Derin bağlılık	Vicdani sorumluluk
<i>Bizzat</i>	Doğrudan yapma	Sorumluluk alma
<i>bilâkis</i>	Düzeltilme	İkna etme
<i>osmanlı devletinin, makamı sadaretini işgal etmek gibi zayıf ve bimana bir fikir</i>	Eleştiri	Reddetme
<i>çirkin göstermeye kalkışanlar</i>	Eleştirme	Vicdani bozukluk vurgusu
<i>muvaaffak olmak için en yakın arkadaşlarımla fikir mücadelesi yaptım</i>	Etraflı düşünme	İşbirliği yapma
<i>bütün vuzuhiyle vakıfız</i>	Farkındalık	Bilinçlilik vurgusu
<i>vatanın halâsı, milletin felâhı için ölünceye kadar çalışmak isterken</i>	Fedakârlık	Adanmışlık

<i>maziye ait müsamahaların, hataların faili biz olmadığımız halde</i>	Geçmiş reddetme	Sorumluluk almama
<i>dokuz senelik efal ve icraatımız</i>	Geriye dönük değerlendirme	Hesap verebilme
<i>bu vazifeyi ifaya kendimi mecbur addederim</i>	Görev bilinci	Adanmışlık
<i>şahsıma tevcih buyurduğunuz ve buyuracağınız vezaif</i>	Görevi saygıyla kabullenme	Sorumluluk bilinci
<i>emrediyorum</i>	Güç	Otorite
<i>itminanı tammımı heyeti celilenize karşı, bütün millete karşı ve bütün âleme karşı ilân ederim</i>	Güven telkini	Kararlılık
<i>gayet serin ve geniş hareket ediyordum</i>	Hakimiyetten kaynaklı rahatlık	Özgüven
<i>istiklâli tam, bizim bugün, deruhde ettiğimiz vazifenin ruhu aslisidir</i>	Hedefi vurgulama	Özü ortaya koyma
<i>açık ifade edeceğim, beni mazur görünüz</i>	İletişimde açıklık	Samimiyet
<i>muvaffakiyet için şartı esasi</i>	İlke vurgusu	Başarıyı temellendirme
<i>hattı hareketimiz</i>	İlke vurgusu	Benimseme

<i>zavallı milletimizi esir etmek istiyen düşmanları behemehal mağlûbedeçimize dair olan emniyet ve itimadım bir dakika olsun sarsılmamıştır</i>	İnanç	Kararlılık
<i>yeni ve şeytanetkâr tedbirlerle milleti iğfal ederek</i>	Kandırma	Zararlı amaç
<i>ilk günden bugüne kadar takibettiğimiz istikameti umumiye</i>	Kararlılık	Süreklilik
<i>ilk kararın çizdiği hattan ve teveccüh eylediği hedeften asla inhiraf eylememiş olduğu</i>	Kararlılık	İstikrar
<i>teşebbüsten geri durmadık</i>	Kararlılık	Cesaret
<i>ona göre mukabelei lâzimesini icrada tereddüdetmiyeceğiz</i>	Kararlılık	Gerekeni yapma
<i>kanun buna mânidir diye, lüzumlu gördüğüm tedbiri almakta tereddüdetmiyeceğim</i>	Kararlılık	Taviz vermeme
<i>milletimizin kurduğu yeni devletin mukadderatına, muamelâtına, istiklâline, unvanı ne olursa olsun hiç kimseyi müdahale ettiremeyiz</i>	Kararlılık	Taviz vermeme

<i>asla şüphe etmedim</i>	Kendine güven	Kesin inanç
<i>bize gelince</i>	Kendini konumlandırma	Birincil bakış açısı
<i>katî olarak ifade ettim ki</i>	Kesinlik	İkna
<i>çehresi çirkin, vicdanı çirkinliklerle dolu olanlar</i>	Kınama	Eleştirme
<i>her türlü tedabir</i>	Koruma	Hazırlıklı olma
<i>Ben</i>	Liderlik	Otorite
<i>Biz</i>	Meşruiyet	Birlik
<i>türkiye büyük millet meclisinin haiz olduğu salâhiyeti fiilen istimal etmek şartiyle</i>	Meşruiyet	Sorumluluk alma
<i>beyanat ve irşadatım kemali samimiyet ve itimatla karşılandı</i>	Meşruiyet	Güvenirlilik
<i>allahın inayetiyle</i>	Meşruiyet	İlahi destek
<i>fevkalâde ittihaz olunan ve fakat kanuni olan tedbirler</i>	Meşruiyeti gösterme	Olağanüstü önlem vurgusu
<i>memlekette sükûn ve asayiş tesisi için</i>	Meşruiyeti gösterme	Gerekçe bildirme
<i>devletin hayat ve istiklâlini temin için</i>	Meşruiyeti gösterme	Gerekçe bildirme
<i>bizim, vatanperverane, vicdanperverane ve namuskâran harekâtımız</i>	Meşrulaştırma	Aidiyet
<i>müddeti ömrümde hâkimiyeti milliye'nin en sadık bir hadimi olduğumu nazarı millette bir defa daha teyit için</i>	Millete bağlılık	Güven telkini

<i>bütün hayatımı, mevcudiyetimi, bütün şeref ve haysiyetimi mehalike ilka ettim</i>	Mille ve davaya teslimiyet	Kararlılık
<i>millet ve memleketi hakiki istiklâl ve hâkimiyetine sahip kılmak için</i>	Milli bağımsızlık ve egemenlik hedefi	Kurucu irade
<i>tarihin bu memlekette şimdiye kadar husule getirmediği bu vahdet ve tesanüdü milli</i>	Milli birliği kurma	Liderlik
<i>menafii esasiyei milliyemiz</i>	Milli çıkar	Değer atfetme
<i>efendiler</i>	Muhataba resmî sesleniş	Muhatabı yüceltme
<i>onların bütün muzmerratını millet nazarında tebarüz ettirecek bir tarzı hareketi tercih ettim</i>	Mücadelecilik	Kararlılık
<i>tıpkı şimdiye kadar olduğu gibi mafevk kumandan imişim gibi emirlerimin ifası</i>	Otorite	Karizmatik liderlik
<i>tensik ve tanzimini emrettim</i>	Otorite	Planlılık
<i>şimdi karşınızda türkiye büyük millet meclisinin ve hükümetinin reisi bulunmaktadır</i>	Otorite	Liderlik bilinci
<i>reisi devlet sıfatıyla</i>	Otorite	Meşruiyet

<i>milletin vicdanında ve istikbalinde ihtisas ettiğim büyük tekâmül istidadı</i>	Öngörü	İlerleme
<i>icabeden tedbirleri aldırıştım</i>	Öngörü	Gerekeni yapma
<i>ağyarın bizce hiç ehemmiyeti yoktur</i>	Özgüven	Küçümseme
<i>şüphem yoktu</i>	Özgüven	Kararlılık
<i>biz, böyle işe başlamış adamlarız</i>	Özgüven	Güveni sağlama
<i>bu benim eserimdir</i>	Özgüven	Başarıyı sahiplenme
<i>tesadüfî değil, amik düşüncelere ve metin esaslara ve umum milletin teşkilatı muntazamaya tâbi kuvvei hakikiyesine ve azmi iradesine müstenit</i>	Planlılık	Kararlılık
<i>isabet görmedim</i>	Reddetme	Otorite olma
<i>hiçbir vakit ve hiçbir suretle</i>	Reddetme	Kararlılık
<i>milletin ve ordunun mağlûbolmaması için</i>	Savunma	Koruma
<i>kanunun fevkine çıkmak için, vasıta olarak kullanmadık</i>	Savunma	Hukuki bilinç

<i>hayatımızla gayrikabili telif bir sulh teklifi karşısında kıyamı milli yapılırsa riyaset vaziyetiyle milletin maddi ve mânevi kuvvetlerini müdafaaya tevcih etmek</i>	Savunma sorumluluğu	Liderlik
<i>müşkülât ve fedakârlığı da iktibam etmek bizim üzerimize tahmil olunmuştu</i>	Sorumluluğu yüklenmiş lider	Fedakârlık
<i>her birinizin salâhiyeti fevkalâde ile intihab olunmasına ve salâhiyeti fevkalâdeye malik bir meclisin teşekkülüne ve bu meclisin, memleketin mukadderatına vazıyeden bir mahiyet iktisabetmesine çalışan, benim</i>	Sorumluluğun taşıyıcısı olma	Liderlik
<i>bizim vazifemiz ve vaziyetimiz</i>	Sorumluluk	Farkındalık
<i>bütün memleketi irşat ve tenvir ile uğraşıyoruz</i>	Sorumluluk alma	Yetkinlik
<i>âtinin tedbirlerinden başka bir şey düşünmüyordum</i>	Sorumluluk alma	Odaklılık
<i>başkumandanlığı kabul ediyorum</i>	Sorumluluk alma	Liderlik bilinci

<i>ben ve heyeti temsiliye namı altında ifayı vazifei fedakâri eden arkadaşlar</i>	Sorumluluk üstlenme	Fedakârlık
<i>bizim çehremiz her zaman, temiz ve pak idi ve daima temiz ve pak kalacaktır</i>	Taahhüt	Ahlaki ve siyasi saflık
<i>vazife, bütün millete ve tarihe karşı deruhde edilmiştir</i>	Tarihsel ve toplumsal sorumluluk	Görev bilinci
<i>onların şahıslarından kendimi bir an bile müstağni görmiyerek çalışacağım</i>	Tevazu	Bağlılık
<i>hüsnü ifaya muvaffak olabileceğim</i>	Ümit	Kendine güven
<i>za'fını merdut görenlerdeniz</i>	Üstünlük vurgusu	Küçümseme
<i>mebusanı kiram vaz'u tavırlarıyla ve âmakı gafilete sukutları</i>	Yetersizlik	İhanet
<i>tatbik ettirmek mecburiyetinde idim</i>	Yetki kullanımı	Kararlılık
<i>mihrabı muallâyı ümmet ve millet olduğu içindir ki</i>	Yüceltme	Adanmışlık
<i>ordunun ihtiyacatı, millete angariye yaptırmayı istilzam ediyorsa, bunu yapıyoruz ve en doğru kanun, budur</i>	Zorunluluk vurgusu	Meşruiyet

Bu ifadeler, kavramlar da göz önünde bulundurularak yeniden indirgendğinde “lideri ve otoriteyi kurma, meşruiyeti gösterme, sorumluluk bilinci, sahiplenme ve aidiyet, kararlılık, cesaret, planlılık, başarı, eleştiri ve reddetme” fenomenlerine ulaşıldığı ve bunların vurgulanması amacıyla tablodaki ifadelerle görünüşe getirildikleri söylenebilir. Bu fenomenlerden ise “liderlik” fenomenine ulaşıldığı söylenebilir.

“Liderliği ve otoriteyi kurma” nın görünüşe gelmesi “ben, biz, emrediyorum, benim riyasetim, başkumandanlığı kabul ediyorum, tensik ve tanzimi emrettim, şimdi karşınızda türkiye büyük millet meclisinin ve hükümetinin reisi bulunmaktadır, reisi devlet sıfatıyla, bizim çehremiz, şahsen deruhte etmek, tıpkı şimdiye kadar olduğu gibi mafevk kumandan imişim gibi emirlerimin ifası” ifadeleriyle görünüşe gelmiştir. Öznenin ifadelerde eyleyiciyi “ben” olarak vermesi yetki ve gücün kullanımının kimde olduğunu belirginleştirerek “lideri” ve onun “otoritesini” gösterir; sorumluluğu alanı açıkça ortaya koyar. “Emrediyorum, başkumandanlığı kabul ediyorum” gibi ifadelerle kurulan otorite “tensik ve tanzim ettim, tesadüfi değil, amik düşüncelere ve metin esaslara ve umum milletin teşkilatı muntazamaya tâbi kuvvei hakikiyesine ve azmi iradesine müstenit” gibi ifadelerle bu otorite, planlılık çerçevesinde vurgulanır. Yönelimin “özgüven” tarzında olduğu söylenebilir. Diğer fenomenlere yönelim “liderliği ve otoriteyi kurma” fenomeninden dolaydır. Hepsi bu fenomenin kurulmasına katkı sağlar.

“Meşruiyeti gösterme” fenomeni “biz, türkiye büyük millet meclisinin haiz olduğu salâhiyeti fiilen istimal etmek şartıyla, reisi devlet sıfatıyla, ordunun ihtiyacatı; millete angariye yaptırmayı istilzam ediyorsa, bunu yapıyoruz ve en doğru kanun, budur; beyanat ve irşadatım kemali samimiyet ve itimatla karşılandı, Allahın inayetiyle, bizim, vatanperverane, vicdanperverane ve namuskâran harekâtımız, fevkalâde ittihaz olunan ve fakat kanuni olan tedbirler” ifadeleriyle görünüşe gelmiştir. Milletle birliği vurgulayan “biz” meşruiyetini millete, milletin iradesinin kurumu olan TBMM’ye, milletin ve ordunun ihtiyacına ve bunlarla beraber milletin ortak inancın kaynağı olan yaratıcıya dayandırılır. Bunların lidere üstünlük atfettiği söylenebilir.

Atatürk’ün kendi liderliğine yöneliminde “sorumluluk” fenomeni ortaya çıkar. Fenomenin görünüşe gelmesi “bir milli sır gibi vicdanımda taşıyarak, bütün memleketi

irşat ve tenvir ile uğraşıyoruz, ben ve heyeti temsiliye namı altında ifayı vazifei fedakâri eden arkadaşlar, âtinin tedbirlerinden başka bir şey düşünmüyordum, bizim vazifemiz ve vaziyetimiz, başkumandanlığı kabul ediyorum, türkiye büyük millet meclisinin haiz olduğu salâhiyeti fiilen istimal etmek şartıyla, vazife bütün millete ve tarihe karşı deruhde edilmiştir; her birinizin salâhiyeti fevkalâde ile intihab olunmasına ve salâhiyeti fevkalâdeye malik bir meclisin teşekkülüne ve bu meclisin, bu vazifeyi ifaya kendimi mecbur addederim, memleketin mukadderatına vazıulyed bir mahiyet iktisabetmesine çalışan, benim; dünya ile karşı karşıya gelmek bize teveccüh etmişti, müşkülât ve fedakârlığı da iktibam etmek bizim üzerimize tahmil olunmuştu” ifadeleriyle gerçekleşmiştir. Bu durumda “sorumluluk” fenomeninin noesisinin “isteyerek alma ve zorla alma” olduğu söylenebilir. Bireysel sorumluluğun yanında “biz” algısıyla toplumsal, “âtinin tedbirleri” ile tarihsel boyutlarda da bir üstlenme olduğu görülür.

“Sahiplenme, aidiyet, birlik” fenomenlerinin görünüşe gelmesi “biz, bizim vazifemiz, hâkimiyeti milliyenin en sadık bir hadimi olduğum, onların şahıslarından kendimi bir an bile müstağni görmiyerek çalışacağım, milletin vicdanında ve istikbalinde ihtisas ettiğim büyük tekâmül istidadı, milletimizin kurduğu yeni devlet, vatanperverane, vicdanperverane ve namuskâran harekâtımız, milletin medeni ve içtimai inkişafında istifadeli kıldık” ifadeleriyle olmuştur. Üç fenomenin bir arada verilme nedeni ifadelerde bunların ortak olarak görünüşe gelmesidir. Atatürk’ün sözceleri kullandığı zamanda muhatap aldıklarını “biz” in içinde göstermesi güven ve dayanışmayı kurmaya yönelik değerlendirilebilir. “Biz” bir birlik ve aidiyet durumuyla beraber asıl olarak yönlendirici niteliğiyle sözcelerde görünür. Özne, yani Atatürk hem bir bütünün ayrılmaz bir parçası hem de lider olarak bu bütünün yönlendiricisi olarak kurulmuştur. Bu da liderin söyleminin bir niteliğidir.

“Kararlılık, cesaret, planlılık ve başarı” fenomenleri bir arada değerlendirilebilir. Bunların görünüşe gelmesi “ilk günden bugüne kadar takibettiğimiz istikameti umumiye, ilk kararın çizdiği hattan ve teveccüh eylediği hedeften asla inhıraf eylememiş olduğu, tatbik ettirmek mecburiyetinde idim, teşebbüsten geri durmadık, onların bütün muzmerratını millet nazarında tebarüz ettirecek bir tarzı hareketi tercih ettim, tesadüfi değil, amik düşüncelere ve metin esaslara ve umum milletin teşkilatı muntazamaya tâbi kuvvei hakikiyesine ve azmi

iradesine müstenit, vazifemizi sonuna kadar ifa etmek için, ona göre mukabelei lâzimesini icrada tereddüdetmiyeceğiz, âtinin tedbirlerinden başka bir şey düşünmüyordum, temin eyledim, asla çekinmiyordum, şüphem yoktu, zavallı milletimizi esir etmek istiyen düşmanları behemehal mağlûbedeçeğimize dair olan emniyet ve itimadım bir dakika olsun sarsılmamıştır, itminanı tammımı heyeti celilenize karşı, bütün millete karşı ve bütün âleme karşı ilân ederim, biz, böyle işe başlamış adamlarız, kanun buna mânidir diye, lüzumlu gördüğüm tedbiri almakta tereddüdetmiyeceğim, katî olarak ifade ettim ki, milletimizin kurduğu yeni devletin mukadderatına, muamelâtına, istiklâlîne, unvanı ne olursa olsun hiç kimseyi müdahale ettiremeyiz, bütün hayatımı, mevcudiyetimi, bütün şeref ve haysiyetimi mehalike ilka ettim, milletin medeni ve içtimai inkişafında istifadeli kıldık, bu benim eserimdir” ifadeleriyle olmuştur. “Asla şüphe etmedim, ölünceye kadar çalışmak, müdahale ettirmeyiz, her türlü tedabir, tereddüdetmeyeceğiz, bir dakika olsun sarsılmamıştır” gibi ifadeler kararlılık fenomenini gösterirken “asla çekinmiyordum, teşebbüsten geri durmadık” bu kararlılığı cesaretle pekiştirmektedir. Eylemlerin “tesadüfî değil, amik düşüncelere ve metin esaslara” dayandırılması” körü körüne bir cesaret ve kararlılık yerine stratejik bir hareketi destekler. Tüm bunlar bir araya geldiğinde “başarı” fenomeni de beraberinde gelir. “İstifadeli kıldık, bu benim eserimdir, muvaffak olabileceğimi ümidederim” ifadeleri başarıya “inanç” tarzında bir yönelim olduğunu gösterir. Aynı zamanda bu ifadelerden Atatürk’ün ortaya koyduğu başarıyı “farkında olma” tarzında deneyimlediği ve vurguladığı söylenebilir.

“Eleştiri ve reddetme” fenomenlerinin görünüşe gelmesi “isabet görmedim, yeni ve şeytanetkâr tedbirlerle milleti iğfal ederek, mebusanı kiram vaz'u tavırlarıyla ve âmakı gaflete sukutları, osmanlı devletinin, makamı sadaretini işgal etmek gibi zayıf ve bimana bir fikir, maziye ait müsamahaların, hataların faili biz olmadığımız halde, çehresi çirkin, vicdanı çirkinliklerle dolu olanlar, çirkin göstermeye kalkışanlar” ifadeleriyle olur. Yukarıda kurulan “biz” in “karşısında olma” tarzında deneyimlenen bu fenomenlerin alıcının bilincinde bir “öteki” varlığının kurulmasını sağlayarak bunun dışlanmasına yönelik olduğu söylenebilir. Lider “biz” ve “öteki” ile iyiyi ve kötüyü göstermeye çalışır. O ve ait olduğunu, birlikte hareket ettiklerini vurguladığı kişiler, millet olumlu taraftadır.

Kavramlar arasında “öngörü, ilke vurgusu, kendine güven, koruma, ikna etme, güven telkini, hedefi ortaya koyma ve vurgulama, etraflı düşünme, ümit etme, eylemi gerekçelendirme, tevazu, hukukî bilinç, farkındalık” ifadelerine ulaşılması liderin deneyimlenme tarzları olarak ele alınabilir.

Bunlar bütüncül olarak değerlendirildiğinde söylemde yönelinen asıl varlığın “güçlü, kararlı, fedakâr, birlik ve aidiyet duygusu olan, özgüvenli, sorumluluk bilinci yüksek, eylemlerini meşruiyete dayandıran, cesur, iyilerle beraber iyi tarafta olan, başarıyı elde etmiş bir lider” olduğu söylenebilir. Metnin oluşturucusu aynı zamanda ifadelerde bildirilenlerin eyleyen olduğuundan bunun Atatürk olduğu bilinir. Bu bölümdeki ifadeler Atatürk’ün kendine “lider” olarak yöneliminin ürünü; yani lider söylemi olarak değerlendirilebilir.

Sözcelerin genel olarak sinkategorematik olması Atatürk tarafından az sözle çok şeyin dile getirildiğini; sözceler içindeki sinkategorematik sözcükler ise metin içinde anlama dayalı birbirine bağlılıkla tutarlılığın sağlandığını söylemeyi mümkün kılar.

Bu kısımda ifadeler genellikle olgu bireşimine uygun olarak bir araya getirilmiştir. Bunda anlatılmak istenenlerin etkisi vardır. Alıcıda duyguların tetiklenmeye çalışıldığı önceki bölümlerde etkililiği artırmak amacıyla olgu bireşimine uymayan ifadeler kullanılırken bu bölümde etki, sözcük seçimi ve söz dizimi ile sağlanmaya çalışılmıştır. Anlatılmak istenenler, lider olarak yapılanlardır. Yorumlamaya dayalı, bilinçlerin farklı şekillerde işleyebileceği ifadelerden ziyade açık ve net söz gruplarıyla kesin bir anlatımın tercih edildiği söylenebilir.

“Türk milleti” algısı

İstiklâli için ölümü göze alan millet, insanlık haysiyet ve şerefının icabı olan bütün fedakârlığı yapmakla müteselli olur ve bittabi esaret zincirini kendi eliyle boynuna geçiren miskin, haysiyetsiz bir millete nazaran yâr ve ağyar nazarındaki mevkii farklı olur. (s.12-13)

Sözcede indirgeme yapıldığında ilk olarak “Bağımsızlığı için ölümü göze alan bir millet esareti kabul eden bir millete göre dostlarının da düşmanlarının da gözlerinde daha iyi konumdadır.” ifadesine ulaşılır. Son olarak sözcenin

“Bağımsızlığı göze almak onurlu; esareti kabullenmek haysiyetsizliktir.” ifadesine dönüştüğü söylenebilir.

İndirgeme neticesinde yönelinen fenomenlerin bağımsızlık uğruna ölümü göze almak ve esareti kabul etmek olduğu görülür. “Bağımsızlığı göze almak” fenomeninin noesisi “onurlu ve gerekli bir davranış olarak görme” iken “esareti kabul etmek” fenomenininki “aşağılık ve haysiyetsizce bir davranış olarak görme”dir. Bunlar sözcede doğrudan görünüşe getirilmiştir.

Tek sözce içinde birden fazla bildirim ifadesi olması onu sinkategorematik yapmıştır. Böylece özlü bir anlatım sağlanmıştır. “Esaretin zinciri olması” ifadesi olgu bireşimine uygun değildir. Boynuna zincir geçirilen; yönlendirilmeye, buyruk geçirilmeye çalışılan hayvanlardır. Atatürk tarafından başka devletlerin esiri olmaktan çekinmeyenlerin bu hayvanlar gibi deneyimlendiği söylenebilir. Esaret de onları yönlendirecek, başkalarının buyruğunu dinletecek bir “zincir” olarak deneyimlenir. Düşünsel varlıkların gerçek varlık kategorisindeki sözcüklerle karşılanmasıyla anlatılmak istenen daha somut ve etkili hâle getirilir.

“Millet” fenomeni iki farklı biçimde deneyimlenerek ahlaki değer üzerinden karşılaştırılır ve üstün olan vurgulanır. Atatürk’e göre “esaret” insanlık haysiyet ve şerefine uygun değildir. Bunun için “esir olmaktansa en kıymetli varlığı olan canından vazgeçen bir millet” ile “esareti kendi iradesiyle kabul edip bundan rahatsızlık duymayan bir millet” ahlaki olarak aynı konumda olamaz. “İnsanlık” vurgusu yapılması “esaretin kabul edilmesine karşılık ölmenin daha iyi olacağını” evrensel bir ahlaki değer olarak ortaya koyar. “İstiklâl” siyasi olduğu kadar etik bir mecburiyet olarak sunulur. Manda ve himayeyle ilgili söylenen sözcede “esaret zincirini kendi eliyle boynuna geçirenler” bunu isteyenler iken “istiklâl için ölümü göze alanlar” Millî Mücadele’yi gerçekleştirenlerdir ve bunların tercih edildiği anlaşılır.

Türk milleti “istiklâl için ölümü göze alan” olarak deneyimlenir. Birkaç sözce sonrasında söylenen *Halbuki Türkün haysiyet ve izzetinefis ve kabiliyeti çok yüksek ve büyüktür. (s.13)* ifadesi bu deneyimlemeyle aynı doğrultudadır.

Bu sözce indirgendiğinde “Türk milleti yücedir.” ifadesine dönüşür.

Yönelinen fenomen *Türk milletidir*. Bunun noesisleri “onur ve yetenek bakımından üstün görme, aidiyet duyma” şeklinde ifade edilebilir.

“Yüksek olma ve büyük olma” şeklinde iki bildirim ifadesi olmasından dolayı sözce sinkategorematiktir çünkü sözcenin anlamını bütün olarak veren ikisinin bir araya getirilmesidir. “Haysiyet, izzetinefis ve kabiliyetin yüksek ve büyük olması” olgu bireşimine uygun değildir. Bu düşünsel varlıkların nitelik bakımından fazlalığının nicelik kategorisine ait sözcüklerle karşılanmasıyla alıcının zihninde somutlaştırıldığı söylenebilir.

Manda ve himaye ile ilgili “*Ecnebi bir devletin himaye ve sahabetini kabul etmek insanlık evsafından mahrumiyeti, aczü meskeneti itiraftan başka bir şey değildir.*” (Nutuk I, 1951: 13) sözünden sonra bu sözceyi kuran Atatürk’ün Türkün niteliklerini deneyimleme tarzı bu kısa cümlede vurgulu bir şekilde ortaya konur. “Halbuki” ile Türk milletinin niteliklerinin önceki cümledeki “insanlık evsafından mahrumiyet, aczü meskenetten” farklı, bunların tersine olduğu vurgulanır. “Haysiyet ve izzetinefis ve kabiliyet” ifadesiyle olumlu birden çok niteliğe yönelinirken “çok yüksek ve büyüktür” söz grubuyla bunların değerine yoğunluk katılmaya çalışıldığını söylemek mümkündür. Manda ve himayeyi isteyenlere karşı böyle bir sözcenin kurulmasına dayanılarak bunu isteyenler tarafından “Türklerin bu niteliklerinin, değerlerinin bilinmediği, bunların farkında olunmadığı” söylenebilir. Bu Atatürk ise farkındadır ve bu nitelikleri Türk milletinin ayrılmaz, doğal bir parçası olarak sunar.

Cenabı Hakka binlerce hamd ü sena edelim ki milletimiz ruhundaki azmi celâdetle tarihi hayat ve mevcudiyetini ne tevekküle, ne de böyle cellâdane hükümlere hiçbir zaman kurban etmeyecektir. (s.74)

Bu sözce öncelikle “*Milletimiz içindeki kararlılık ve cesaretle uzun süreli varlığını kadere ve zalimce kararlara asla bırakmayacaktır.*” şeklinde indirgenebilir. Son indirgemelerle sözcenin “*Millet kendi varlığını koruyacak tek güçtür.*” ifadesine dönüştüğü söylenebilir.

Sözcede yönelinen fenomen *millet ve milletin varlığı* şeklinde verilebilir. “Millet” fenomeninin noeması “Türk milleti” noesisleri ise “kararlı, cesur,

mücadeleci, güçlü görme” olarak ifade edilebilir. “Milletin varlığı” fenomeninin noesisleri ise “korunması gerektiğini düşünme ve isteme”dir.

Sözce sinkategorematiktir. Sözce içindeki “ki, ve, ne de, böyle, hiçbir” sinkategorematik sözcükleri ifadeler arasındaki bağlantıları oluşturarak anlamın kurulmasına katkı sağlar. “Böyle” sözcüğü bu sözcenin bir önceki sözcede söylenene göre anlam kazanmasını sağladığından metin içi tutarlılığa katkı sağlamıştır. “Kurban etmek” bir canlıyı yaratıcı yüce varlık için kesmektir. Burada düşünsel varlıkların yine düşünsel varlıklar uğruna kurban edilmeyeceğinin söylenmesi olgu bireşimine uygun değildir. Değer verilen “azmi celâdet, tarihi hayat ve mevcudiyet” varlıklarından vazgeçilmeyeceği vurgusu böyle bir ifadeyle yapılmıştır.

Sözce, Damat Ferit Paşa’nın Paris Barış Konferansı’nda sunduğu muhtıraya Konsey Başkanı Clemenceau imzasıyla verilen cevapta Osmanlı Devleti’nin toprak bütünlüğünün ve mevcudiyetinin istenildiği biçimde korunmayacağını söylenmesinin ardından⁶² Atatürk tarafından Damat Ferit Paşa’ya gönderilen telgrafta geçer (Nutuk I, 1951: 73-74). “Cenabı Hakka binlerce hamdü sena edelim ki” diye söze başlanması söylemin ilahi bir meşruiyete dayandırıldığını gösterir. “Ruhundaki azmi celâdet, tarihi hayat ve mevcudiyet” söz gruplarıyla Türk milletinin yüksek değeri ortaya konur ve “milletimiz” ifadesiyle de öznenin kendini bu millete dahil ettiği görülür. “Tevekkül” pasif kalmanın, “cellâdane hükümler” ise zalimliğin görünüşe gelmiş şekilleri olarak değerlendirilebilir. Atatürk tarafından ikisi de tehlike olarak deneyimlenir. “Hiçbir zaman kurban etmeyecektir” kesinlik bildiren ifadesi “tevekkül ve böyle cellâdane hükümler” karşısında mücadele edileceğini ve bunda kararlı olduğunu göstermektedir. “Hiçbir zaman kabul etmeyecektir” ifadesi bu kararlılığın ve aksi durumun kesin şekilde reddedilişinin ifadesidir. Bu kararlılığın kaynağının “milletimizin ruhundaki azmi celâdet” olduğu anlaşılmaktadır. Söylemde milletin mücadeleye teşviki ve iç engellerin bunu anlayıp kabullenmesi için milletin yüceltildiği söylenebilir.

Hakkı hayat ve istiklâli için çalışan milletin maksadındaki nezahet ve ciddiyete mukabil hükümeti merkeziye hasım vaziyet almak cihetini iltizam ediyor. (s.75)

⁶² Damat Ferit Paşa’nın muhtıraları ve gelen cevaplarla ilgili bkz. Budak, 2020.

Bu sözce ilk indirgendiğinde “*Milletin yaşama ve bağımsızlık hakkı için tüm samimiyeti ve ciddiyetine karşı İstanbul hükümeti onlara düşmanca tavır alıyor.*” ifadesine ulaşılırken son indirgemelerle sözcenin “*Hükümet milletin haklı amacında onun yanında değildir.*” ifadesine dönüştüğü görülür.

Yönelinenler *milletin amacı, hükümetin düşmanlığı* fenomenleridir. “Milletin amacı” fenomeninin noesisi “haklı ve samimi görme”dir. “Hükümetin düşmanlığı” fenomeninin noesisleri “reddetme, yanlış bulma” şeklinde ifade edilebilir.

Sözce sinkategorematik, ifadeler olgu bireşimine uygundur. Bu da iletinin açık ve anlaşılır bir tarzda özlü bir şekilde dile getirildiğini göstermektedir.

Sözceyle iki taraf ortaya konur: varlığı ve bağımsızlığı için mücadele eden bir millet, bu mücadeleye destek olmayıp zarar veren bir hükümet. Öznenin, yani Atatürk’ün iki taraftan birincisini “yüceltme” diğerini “düşmanca gösterme” şeklinde deneyimlediği söylenebilir. Böylece iki taraf arasındaki kutuplaşmanın vurgulandığını söylemek mümkündür.

Devamında gelen *Gayet samimi arz edeyim ki, millet, her türlü iradesini ikaa muktedirdir. Teşebbüsünün önüne geçebilecek hiçbir kuvvet mevcut değildir. (s.75)* sözceleri de milletin yüceltilmesiyle bu kutuplaşmayı belirginleştirir.

Sözceye “gayet samimi arz edeyim ki” diye başlanması gerçekten öyle olduğu düşünülen bir şeyin saygılı bir tonda açıkça ifade edileceğini göstermeye yöneliktir. “Milletin iradesini gerçekleştirmeye gücünü yetmesi” kesinlik bildiren “muktedirdir” ifadesi ile aktarılır ve böylece vurgu, milletin gücüne çekilir. Ardından gelen sözcede ise milletin yapacaklarının “önüne geçebilecek hiçbir kuvvetin” olmadığı “değildir” gibi yine kesin bir sözle aktarılarak bu gücün derecesi ve mutlaklığına dikkat çekildiği söylenebilir. Dolayısıyla söylemle milletin haklı, hükümetin haksız kılındığı; milletin yüceltildiği ve hükümetin değersizleştirildiği; milletin mücadelesinde haklılığının vurgulandığı anlaşılmaktadır. Sonrasındaki “*Millet, çizdiği program dairesinde, gayet katî ve sarîh hatvellerle maksadına yürümektedir. (s. 75)*” sözcesi milletin gücünün planlı, kesin ve belirginliğini vurgular.

Büyük ve necip milletimizin, hukuku meşruasını müdrik ve onu muhafaza ve müdafaaya bütün mevcudiyetiyle mütevessil olduğunu görmekle pek mesudum... (s.177)

Sözcede indirgeme yapıldığında öncelikle “*Büyük ve asil milletimizin meşru haklarının farkında olduğunu, bunları koruma ve savunmada istekli olduğunu görmek mutluluk verici.*” İfadesine ulaşılır. Yeni ve son indirgemelerle sözce “*Millet olması gerekenin bilincindedir ve buna göre hareket eder.*” ifadesine dönüşür.

Yönelinenler *millet, milletin haklarının farkında olup onları koruması ve savunması* fenomenleridir. “Millet” fenomeninin noeması “Türk milleti” noesisleri “yüce, asil, bilinçli olarak görme”dir. “Milletin haklarının farkında olup onları koruması ve savunması” fenomeninin noesisisi ise “mutluluk verici bulma” şeklinde ifade edilebilir.

Sinkategorematik olan sözcede ifadeler olgu bireşimine uygundur. Bu da bildirilen birden fazla şeyin açıklayıcı, ikna edici tarzda anlatıldığı sonucunu mümkün kılar.

Özne, yani Atatürk “Türk milletini” deneyimlerken “büyük ve necip” ifadeleriyle onu yüceltir. “Milletimiz” diyerek kendisini de “büyük ve necip” milletin bir parçası olarak ifade eder. Bu milletin hakkı olanın farkında olduğu “müdrik” sözcüğünden anlaşılmaktadır. Farkında olduğu için de “muhafaza ve müdafa” edebilir. “Bütün mevcudiyetiyle” ve “mütevessil” ifadeleri Türk milletin canı da dahil her şeyini ortaya koyarak amacını gerçekleştireceği zaman gelene kadar devamlı mücadele edeceğini vurgulamaktadır. Milleti övücü sözcükler kullanılması, milletin irade göstermesinden “mesud” olunması da özenin devlet büyüğü, lider olma olasılığını artırmaktadır. Söylemle milletin yüceltildiği, bu yüceltmeyle mücadelenin meşru müdafa olarak görülmesinin pekiştirildiği görülmektedir.

Millet kavi, müdrik, azminde katîdir. (s.186)

Bu sözce indirgendiğinde “*Türk milleti üstün niteliklidir.*” ifadesine ulaşılır.

Yönelinen fenomen *millettir*. “Millet” fenomeninde noema “Türk milleti”dir. Onun deneyimlenme tarzı, yani noesisleri ise “güçlü, anlayan, kararlılıkla çalışıp çabalayan olarak görme”dir ve sözcede bunlar açıkça görünüşe gelmiştir.

Bu, kategoremantik fakat vurgusu, tonlaması, söz dizimi bakımından söylemi kuvvetli bir sözcüdür. Anlam kesin ve net bir şekilde verilmiştir.

Atatürk ile Abdülkerim Paşa arasındaki telgraflaşmada Atatürk tarafından dile getirilen sözce (Nutuk I, 1951: 186) alıcının duygularını harekete geçirmeye yönelik değerlendirilebilir. Bu sözceyle Atatürk'ün milletin bilişsel ve ahlaki niteliklerini vurgulayarak ona olan güvenini karşı tarafa kesin bir dille aktardığını söylemek mümkündür. Başka bir deyişle millet yüceltilmiş ve idealize edilmiştir. Böylece onun iradesi tartışılmaz bir zemine oturtulmuştur.

... Heyeti Temsiliye, bütün güzergâhında ve Ankarada, büyük milletimizin har ve samimî tezahüratı vatanperveranesi içinde, bugün muvasalat eyledi. Milletimizin gösterdiği eseri vahdet ve azim, memleketimizin temini istikbali hakkındaki kanaatleri, lâyetezelzelsa bir surette tarsin edici mahiyettedir. (s.332)

Sözceyi ilk olarak “Temsil Heyeti bütün güzergahında büyük milletimizin samimi, sıcak ve vatansever tezahüratlarıyla karşılaştı. Milletimizin birliği ve kararlılığı memleketin güvencesinde güçlü ve etkileyici bir unsurdur.” şeklinde indirgemek mümkündür. Son indirgemelerle sözcenin “Millet birlik ve beraberlik içinde kararlı şekilde durmaktadır.” ifadesine dönüştüğü görülür.

Yönelinen fenomen *millettir*. “Millet” fenomeninin noeması “Türk milleti”dir. Atatürk tarafından deneyimlenme tarzları, yani noesisileri ise “yüce, birlik içinde, kararlı, hedefine ulaşmış, çalışıp çabalayan olarak görme” şeklinde verilebilir.

Milletin nitelikleri ve yaptıkları birbirini tamamlayıcı şekilde sözcelerin anlamını kurar. Bu nedenle sözceler sinkategorematiktir. “Milletin kanaatlerinin sarsılmaz olması” olgu bireşimine uygun değildir ama kesinliğin daha etkili ve somut biçimde ifade edilmesi böyle sağlanmaya çalışılmıştır.

Atatürk mücadele içindeki Türk milletine yönelir. Milletın “büyük, vatanperver, kararlı, çalışıp çabalayan olma” tarzlarında deneyimlenmesi ve bunların sözcede görünüşe gelmesi onun yüceltildiğini gösterir. “Memleketimizin temini istikbali” ifadesinden millet iradesinin yalnız günü değil, geleceği de şekillendirmeye yönelik olduğu söylenebilir. Ankara’ya geçtiğinde Heyeti Temsiliye adına yaptığı açık tebliğde Atatürk tarafından ifade edilen sözcede tercih edilen sözcükler ve üslupla

alıcının dikkatinin çekilmeye ve duygularına etki edilmeye, böylece onun harekete geçirilmesine çalışıldığı söylenebilir. Burada Atatürk'ün harekete güven duyulması için milleti meşruiyetin dayanağı olarak gösterdiğini söylemek mümkündür.

Ferit Paşa Kabinesini iskat eden, millettir. (s.358)

Sözce indirgendiğinde “*Millet hükümeti düşürecek güçtedir.*” ifadesine ulaşılır.

Yönelinen fenomen *millettir*. “Milletin” noesisi “çok güçlü görme” şeklinde ifade edilebilir.

Bu, tek bir yargı içeren kategoremantik ve oldukça kısa bir sözce de olsa sade oluşu ve söz dizimi etkileyiciliğini artırmıştır.

Sivas Kongresi sırasında ve sonrasında yaşanan gelişmeler neticesinde padişaha Ferit Paşa kabinesinin milleti rahatsız ettiğine dair telgraflar çekilmesi, benzer telgrafların Heyeti Temsiliye'ye de gönderilmesi, Atatürk'ün de padişaha bu yönde bir telgraf çekmesi durumları üzerine Ferit Paşa istifa eder (Nutuk I, 1951: 358). Bu durum Atatürk tarafından “milletin eyleminin neticesi” olarak gösterilir ve böylece durumun meşruiyeti ortaya konur. Failin sözce sonunda “-tır” ekiyle verilmesi vurguyu meşruiyetin kaynağının “millet iradesi” olduğuna çeker.

İstiklâli milli ve vatanımızın temini hususunda her fedakârlığa âmade bulunan milletimizin, heyecanı mukaddesini ancak milletin itimadı tammini haiz bir hükümetin resikâra getirilmesi tatmin edebilir. (s.397)

Bu sözce ilk indirgendiğinde ulaşılan “*Millî bağımsızlık ve vatanın güvenliği için her fedakârlığı yapmaya hazır olan milletimizi yalnızca onun güvenini kazanmış bir hükümetin kurulması tatmin edebilir.*” ifadesi olur. Son indirgemelerle sözce “*Bağımsızlık ve vatanın güvenliği için millet iradesine dayanan bir hükümet şarttır.*” ifadesine dönüşür.

Yönelinen fenomenler *millet* ve *hükümet* olarak verilebilir. “Millet” fenomeninin noesisleri “belli amaçları bulunan fedakarlığa hazır, kutsal coşkusu olan şeklinde görme” iken “hükümet” fenomeninin noesisi “millet iradesine dayanmasını zorunlu görme”dir.

Sözcede birden fazla bildirim ifadesinin olması fenomenlere çeşitli şekillerde yönelinmesinin sonucudur ve bu, sözceyi sinkategorematik yapar. İfadelerin olgu bireşimine uygun olması alıcıyı harekete geçirmeye yönelik olan bu sözcede açıklayıcı bir anlatımla ikna ediciliği sağlama amacına dayandırılabilir.

Deneyimlenenlerin resmî bir dille görünüşe getirilmesi ifadenin ciddiyetini ve otoritesini artırmaktadır. Milletin “fedakârlığın her türlüünü yapmasının” ve “itimadı tammını haiz bir hükümetin” iş başına getirilmesinin vurgulanması milletin yüceltilerek meşruiyetin kaynağı ve şartı konumuna getirilmesini sağlamıştır. Sözcede mevcut idareye, yani Ferit Paşa hükümetine karşı milletin iradesini başa getirme vurgusu olduğunu söylemek mümkündür.

Müdafaai namus ve memleket uğrunda her fedakârlığı göze almış olan milleti Osmaniye'nin azim ve iradesi önünde, bu tehdidat dahi fayda vermedi. (s.419)

Bu sözce “*Millet tehditleri boşa çıkarır.*” şeklinde indirgenebilir.

Yönelinen fenomen yine *millet* tir. Bu fenomeninin noeması “Türk milleti” noesisleri ise “fedakâr ve kararlı görme” dir.

Bir araya gelerek bir durumun diğerini geçersiz kıldığı anlamını ortaya çıkaran bildirim ifadeleri olduğundan sözce sinkategorematiktir.

16 Mart 1920’de İstanbul’un işgal edilmesinin ardından telgraflarla, protestolarla tepkiler gösterilmiştir. Atatürk tarafından gelişmeler üzerine millete gönderilen bir beyannamede İtilaf Devletleri’nin memleketi bölmek için giriştiği işler sırasıyla verilir (Nutuk I, 1951: 417-419) ve sözcede “bu tehdidatın” amacına ulaşmadığı dile getirilir. Bunu sağlayan “müdafaai namus ve memleket uğrunda her fedakârlığı göze almış olan milleti Osmaniye'nin azim ve iradesi” olduğunun söylenmesiyle milletin yüceltildiğini ve böylece “*Nihayet bugün İstanbulu cebren işgal etmek suretiyle Devleti Osmaniye'nin yedi yüz senelik hayat ve hâkimiyetine hitam verildi. Yani, bugün Türk milleti, kabiliyeti medeniyesinin, hakkı hayat ve istiklâlinin ve bütün istikbalinin müdafaasına davet edildi.*” (s. 419) denilerek milletin bu niteliklerinin yapılacaklar için meşru dayanak olarak gösterildiğini söylemek mümkündür.

Akvamı şarkiyenin, akvamı garbiyeye taarruz ve hücumu, tarihin bellibaşlı bir safhasıdır. Akvamı şarkıye meyanında, Türk unsurunun başta ve en kavi olduğu malûmdur. (s.434)

Sözce ilk indirgendiğinde “Doğu milletlerinin Batı milletlerine taarruzları tarihin temel dönemlerindendir. Doğu milletlerinde önde ve güçlü olanın Türkler olduğu bilinir.” ifadesine ulaşılır. Son indirgemelerle sözce “Türk milleti tarihsel Doğu-Batı mücadelesinin en önemli gücüdür.” ifadesine dönüşür.

Burada yönelinen fenomen *Türk milleti*dir. Fenomeninin noesisi “Doğu-Batı mücadelesinde rolü olan temel ve en güçlü unsur olarak görme”dir.

İlk sözce kategoremantikken ikinci sözcenin anlamı ilk sözceye göre belirlendiğinden o, sinkategorematiktir. Özlü anlatımı olan sözcede ifadelerin olgu bireşimine uygun olması açıklığı sağlamaktadır.

“Doğu-Batı” vurgusu üzerinden mücadele hem tarihsel hem de ortak kimlikler üzerinden aktarılır. Gücün tarihsel olduğu, yani geçmişten millî kimlikle getirildiği vurgusuyla Türk milleti yüceltilir. “Türk unsurunun başta ve en kavi” olduğunun ifade edilmesiyle Atatürk tarafından memlekete saldıranlara karşı tarihsel bir üstünlük ortaya konduğu da söylenebilir.

Milletin, sırf hukuku hâkimiyetini muhafaza daiyesiyle sarf ettiği emekler, akıttığı hesapsız kanlar dahilî ve haricî birçok müşkülâta karşı gösterdiği sebat ve mukavemet, bugün karşısında bulunduğumuz müsait yeni vaziyeti ihdas etti. (s.556)

Bu sözce öncelikle “Milletin kendi hakimiyetini korumak için yaptığı fedakârlıklar bugünkü elverişli ve yeni durumu ortaya çıkardı.” olarak indirgenebilir. Yeni ve son indirgemelerle ise sözcenin “Kazanımın kaynağı millettir.” ifadesine dönüştüğü söylenebilir.

Yönelinenler *millet* ve *milletin fedakârlığı* fenomenleridir. “Millet” fenomeninin noeması “Türk milleti” noesisi de “emektar, mücadelecî, fedakâr olarak görme”dir. “Milletin fedakârlığı” fenomeninin noesisi de “kazanımların temeli olarak görme”dir.

Birçok durumun bildirildiği ifadeler sebep sonuç ilişkisi içinde anlamı kurduğundan sözce sinkategorematiktir. Yani burada tek bir ileti yoktur. Birden fazla ileti tek cümleyle verilerek anlam yoğunluğu sağlanmıştır.

Sözcede bir dizi fedakârlıktan bahsedilir ve bunların gerekçesi de “hukuku hâkimiyetini muhafaza daiyesiyle” ifadesi ile ortaya konur. Millet, fedakârlıkla yaptıkları sebebiyle yüceltilmektedir. Bunlar arasında “akıtılan hesapsız kanlar” amaç uğruna ödenen bedellerin ciddiliğini ve ağırlığını göstermektedir. Elde edilen “yeni vaziyet” yapılanların boşuna olmadığını göstermekte, milletin iradesinin bir sonucu olarak sunulmakta ve yapılanların meşruluğuna dikkat çekilmektedir. Bu yeni vaziyette Millî Mücadele memleketin her yerine yayılmış, TBMM kurularak milletin iradesi hâkim kılınmış, işgal devletlerinin bir kısmıyla çeşitli görüşme ve anlaşmalar yapılarak vatan topraklarının bir kısmı kurtarılmıştır.

Biz, Türkler, bütün tarihî hayatımızca hürriyet ve istiklâl timsal olmuş bir milletiz! (s.694)

Sözce indirgemeye uğratıldığında “*Türk milleti her zaman bağımsızlığın timsalidir.*” ifadesine ulaşılır.

Yönelinen fenomen *Türk milleti*dir. Bunun noesisi ise “tarihsel olarak hürriyet ve istiklâlin timsali olarak görme”dir ve bu, sözcede doğrudan ifade edilmiştir.

“Bir şeye timsal olma” ve “bir millet olma” durumlarını bildiren ifadeler bir araya getirilerek sözcenin anlamı kurulduğundan bu sözce sinkategorematiktir. İfadelerin olgu bireşimine uygun olmasının açıklığa, tutarlılığa ve ikna ediciliğe katkı sağladığını söylemek mümkündür.

Sözüne “biz” diyerek başlayan Atatürk’ün hem kendisini hem de alıcıyı bir kimliğe dahil ettiği ve ardından gelen ifadeyle bu kimliğin “Türklük” olduğu görülür. Türklüğün nitelikleri “hürriyet ve istiklâl timsal olma” biçiminde dile getirilirken bunun “bütün tarihî hayatımızca” olması, amaçlanan hürriyet ve istiklâl değerlerinin güne ait değil geçmişten bugüne gelen kalıcı değerler olduğunu vurgulamaya yöneliktir. Padişah Vahdettin’in İngiliz savaş gemisiyle İstanbul’dan kaçmasının ardından Atatürk tarafından yapılan konuşmada geçen bu sözcede özgürlük,

bağımsızlık vurgusu yapılmasıyla Vahdettin'in "bizden" olmadığı fikrinin de öne çıkarıldığı da söylenebilir.

Efendiler, asırlardan beri şarkta mağdur ve mazlûm olan milletimiz; Türk milleti, hakikatte meftur olduğu hasailden muarra telâkki ediliyordu. Son senelerde milletimizin fiilen gösterdiği kabiliyet, istidat, idrak, kendi hakkında suizanda bulunanların ne kadar gafil ve ne kadar tetkikten uzak zevahirperest insanlar olduğunu pek güzel ispat etti. (s.814)

Bu sözceler ilk indirgendiğinde "Yüzyıllardır doğuda aşağı görülen fakat belli üstün niteliklere sahip olan Türk milletinin son yıllarda fiilen gösterdiği yetenek ve kavrayış onun hakkındaki kötü düşüncelerin yanılğı olduğunu açıkça gösterdi." ifadelerine ulaşılabilir. Son indirgemelerle sözce "Türk milleti daima üstün niteliklere sahip olmuş ve olacaktır." ifadesine dönüşür.

Sözcede yönelinenler *Türk milleti, Türk milletinin nitelikleri* fenomenleridir. "Türk milleti fenomeninin noesisleri "yetenek ve kavrayış sahibi olduğundan emin olma" iken Türk milletinin nitelikleri" fenomeninin noesis "üstün olduğunu düşünme"dir.

Sözceler sinkategorematiktir. İfadeler arasında neden sonuç ilişkisi vardır. Bu da onları özlü bir anlatıma sahip kılmıştır. İfadelerin olgu bireşimine uygun olmasının açık ve net bir anlatımı pekiştirdiği söylenebilir.

Sinkategorematik olan sözcelerdeki neden sonuç ilişkisi geçmiş durumlar ve sonradan yaşananlar arasındadır. Geçmişte "şarkta mağdur ve mazlûm olan" milletin sonradan "fiilen" kendi üstün niteliklerini ortaya koymasıyla kendisi hakkındaki "suizanın" doğru olmadığı ortaya çıkar. Milletin kendine, "hakikatte meftur olduğu hasaile" dönmesi hakkında doğru olmayanları çökertir. Böylece Türk milletinin nitelikleri ve gücü vurgulanır ve yüceltilir. Bağlam gereği millete "suizanla" bakan "zevahirperestlerin" Batılılar olduğunu söylemek mümkündür. Millet; bağımsızlığı ve vatani için mücadele etmesiyle, kendi iradesini TBMM ve cumhuriyet rejimiyle etkin kılmasıyla "gafil ve tetkikten uzak" Batılılar karşısında üstün konumda sunulmuştur. Kısacası buradaki söylemle Türk milletinin tarihsel bir mağduriyet yaşayıp bunu aşma

sürecinin takdir edildiği, böylece milletin üstünlüğünün öne çıkarıldığı, millet ve mücadele karşıtlarının millete bakışlarının reddedildiği söylenebilir.

Bölümün Fenomenolojik Söylem Analizi'nin bütüncül bir değerlendirmesi:

Bu kısımda söyleme etki eden ifadeler *İstiklâli için ölümü göze alan millet, esaret zincirini kendi eliyle boynuna geçiren miskin, haysiyetsiz bir millet; Türkün haysiyet ve izzetinefis ve kabiliyeti çok yüksek ve büyüktür, milletimiz ruhundaki azmi celâdetle, hakkı hayat ve istiklâli için çalışan milletin maksadındaki nezahet ve ciddiyet, millet, her türlü iradesini ikaa muktedir, teşebbüsünün önüne geçebilecek hiçbir kuvvet mevcut değildir; büyük ve necip milletimizin, hukuku meşruasını müdrik ve onu muhafaza ve müdafaaya bütün mevcudiyetiyle mütevessil olduğu; millet kavi, müdrik, azminde katîdir; büyük milletimizin har ve samimî tezahüratı; milletimizin gösterdiği eseri vahdet ve azim, memleketimizin temini istikbali hakkındaki kanaatleri, lâyetezelzelsa bir surette; Ferit Paşa Kabinesini iskat eden, millettir; istiklâli milli ve vatanımızın temini hususunda her fedakârlığa âmade bulunan milletimizin, ancak milletin itimadı tammini haiz bir hükümetin resikâra getirilmesi, müdafaai namus ve memleket uğrunda her fedakârlığı göze almış olan milleti Osmanîyenin azim ve iradesi, tehdidat dahi fayda vermedi; akvamı şarkîyenin, akvamı garbiyeye taarruz ve hücumu, tarihin bellibaşlı bir safhasıdır; akvamı şarkîye meyanında, Türk unsurunun başta ve en kavi olduğu malumdur; milletin, sırf hukuku hâkimiyetini muhafaza daiyesiyle sarfettiği emekler, akıttığı hesapsız kanlar dahilî ve haricî birçok müşkülâta karşı gösterdiği sebat ve mukavemet; müsait yeni vaziyeti ihdas etti; biz, Türkler, bütün tarihî hayatımızca hürriyet ve istiklâle timsal olmuş bir milletiz; asırlardan beri şarkta mağdur ve mazlûm olan milletimiz, Türk milleti; milletimizin fiilen gösterdiği kabiliyet, istidat, idrak; hakkında suizanda bulunanların ne kadar gafil ve ne kadar tetkikten uzak zevahirperest insanlar olduğunu şeklinde verilebilir.*

Söylem açısından bu ifadelere karşılık gelen kavramlar tablodaki gibidir:

Tablo 9: “Türk milleti” algısı

Söyleme etki eden ifadeler	Söylem bakımından ifadeye karşılık gelen kavram	Söylem bakımından ifadeye karşılık gelen alt kavram
<i>tehdidat dahi fayda vermedi</i>	Direnç	Cesaret
<i>hakkında suizanda bulunanların ne kadar gafil ve ne kadar tetkikten uzak zevahirperest insanlar olduğunu</i>	Eleştirme	Savunma
<i>teşebbüsünün önüne geçebilecek hiçbir kuvvet mevcut değildir</i>	Engellenemez güç vurgusu	Kararlılık
<i>lâyetelzel bir surette</i>	Etkileyicilik	Kararlılık
<i>istiklâli milli ve vatanımızın temini hususunda her fedakârlığa âmade bulunan milletimizin</i>	Fedakârlık	Kararlılık
<i>müdafaa-i namus ve memleket uğrunda her fedakârlığı göze almış olan milleti Osmanîyenin azim ve iradesi</i>	Fedakârlık	Kararlılık
<i>Ferit Paşa Kabinesini iskat eden, millettir</i>	Güç	İrade
<i>millet, her türlü iradesini ikâa muktedirdir</i>	İrade gücü	Karar verme

<i>millet kavi, müdrik, azminde katîdir</i>	Kararlılık	Güçlülük vurgusu
<i>asırlardan beri şarkta mağdur ve mazlûm olan milletimiz, Türk milleti</i>	Koruma	Onurlandırma
<i>ancak milletin itimadı tammını haiz bir hükümetin resikâra getirilmesi</i>	Meşru hükümet	Milletin güvenine vurgu
<i>biz, Türkler, bütün tarihî hayatımızca hürriyet ve istiklâl timsal olmuş bir milletiz</i>	Özgürlük vurgusu	Tarihsel süreklilik
<i>esaret zincirini kendi eliyle boynuna geçiren miskin, haysiyetsiz bir millet</i>	Reddetme	Aşağılama
<i>akvamı şarkiyenin, akvamı garbiyeye taarruz ve hücumu, tarihin bellibaşlı bir safhasıdır</i>	Tarihsel üstünlük	Çatışma
<i>akvamı şarkiyeye meyanında, Türk unsurunun başta ve en kavi olduğu malûmdur</i>	Tarihsel üstünlük	Öncü güç vurgusu
<i>müsaite yeni vaziyeti ihdas etti</i>	Yeniliği sağlama	Olumlu değişim
<i>İstiklâl için ölümü göze alan millet</i>	Yüceltme	Fedakârlık
<i>Türkün haysiyet ve izzetinefis ve kabiliyeti çok yüksek ve büyüktür</i>	Yüceltme	Onur ve özsaygıyı değerleştirme
<i>milletimiz ruhundaki azmi celâdetle</i>	Yüceltme	İrade sahibi olma vurgusu

<i>haklı hayat ve istiklâli için çalışan milletin maksadındaki nezahet ve ciddiyet</i>	Yüceltme	Haklı mücadele
<i>büyük ve necip milletimizin, hukuku meşruasını müdrik ve onu muhafaza ve müdafaaya bütün mevcudiyetiyle mütevevvel olduğu</i>	Yüceltme	Meşrulaştırma
<i>büyük milletimizin har ve samimî tezahüratı</i>	Yüceltme	Birlik olma
<i>milletimizin gösterdiği eseri vahdet ve azim, memleketimizin temini istikbali hakkındaki kanaatleri</i>	Yüceltme	Kararlılık
<i>milletin, sırf hukuku hâkimiyetini muhafaza daiyesiyle sarf ettiği emekler, akıttığı hesapsız kanlar dahilî ve haricî birçok müşkülâta karşı gösterdiği sebat ve mukavemet</i>	Yüceltme	Mücadelecilik
<i>milletimizin fiilen gösterdiği kabiliyet, istidat, idrak</i>	Yüceltme	Pratik beceri

Bu ifadelerde yeniden indirgeme yapıldığında “milletin yüceltilmesi; kararlılık, mücadelecilik ve irade; fedakârlık, tarihsel süreklilik ve üstünlük, eleştiri ve savunma” fenomenlerine ulaşılır.

Milletin yüceltilmesinin söylemde görünüşe gelmesi “Türkün haysiyet ve izzetinefis ve kabiliyeti çok yüksek ve büyüktür, milletimiz ruhundaki azmi celâdetle, hakkı hayat ve istiklâli için çalışan milletin maksadındaki nezahet ve ciddiyet, büyük ve necip milletimizin, hukuku meşruasını müdrik ve onu muhafaza ve müdafaaya bütün mevcudiyetiyle mütevessil olduğu, büyük milletimizin har ve samimî tezahüratı, milletimizin gösterdiği eseri vahdet ve azim, memleketimizin temini istikbali hakkındaki kanaatleri, milletimizin fiilen gösterdiği kabiliyet, istidat, idrak” ifadeleriyle olmuştur. Burada millete yönelim “yüceltme” tarzındadır. Millet; fedakârlığın, soyluluğun, mücadeleciliğin, kararlılığın bir simgesi olduğu kadar eyleyen bir öznedir.

Kararlılık, mücadelecilik ve irade fenomenlerinin görünüşe gelmesi “millet, her türlü iradesini ikaa muktedir, teşebbüsünün önüne geçebilecek hiçbir kuvvet mevcut değildir, millet kavi, müdrik, azminde katîdir, lâyetezelzel bir surette, Ferit Paşa Kabinesini iskat eden, millettir, ancak milletin itimadı tammını haiz bir hükümetin resikâra getirilmesi, müdafaai namus ve memleket uğrunda her fedakârlığı göze almış olan milleti Osmaniye'nin azim ve iradesi, milletin, sırf hukuku hâkimiyetini muhafaza daiyesiyle sarf ettiği emekler, akıttığı hesapsız kanlar dahilî ve haricî birçok müşkülâta karşı gösterdiği sebat ve mukavemet” ifadeleriyle olur. Bu fenomenler ve görünüşe gelmelerinde milletin deneyimlenmesi esastır. Bunlar milletin nitelikleri olarak kurulan fenomenler olarak metinde yer alır. Kararlılığının, mücadelesinin, gücünün, iradesinin neticesinde milletin “aktif bir özne” olarak deneyimlendiğini ve sunulduğunu söylemek mümkündür. Onun bu deneyimlenme tarzlarının aynı zamanda “meşruiyetin kaynağı” olarak görülmesini sağladığı söylenebilir. Kararı alan, uygulayan, iradesini ve gücünü gösteren millet “Ferit Paşa kabinesinin iskati, hükümetin resikâra getirilmesi” gibi durumların meşru kaynağı olarak kurulur.

Fedakârlık fenomeni yine milletin deneyimlenme tarzının bir sonucu olarak ortaya çıkan fenomenlerdendir. “İstiklâli için ölümü göze alan millet, istiklâli milli ve vatanımızın temini hususunda her fedakârlığa âmade bulunan milletimizin, müdafaai namus ve memleket uğrunda her fedakârlığı göze almış olan milleti Osmaniye'nin azim ve iradesi” ifadeleri bu fenomeninin görünüşe gelmiş şekilleridir. Fedakârlık hem “istiklâli milli, vatanın temini” gibi siyasi hem de “müdafaai namus” gibi ahlaki

değerlerin korunması için bir gereklilik olarak vurgulanmaktadır. Bu gereklilik de yapılanların meşruluğunu belirtmeye yöneliktir.

Tarihsel süreklilik ve üstünlük fenomeni “Türkün haysiyet ve izzetinefis ve kabiliyeti çok yüksek ve büyüktür; akvamı şarkiyenin, akvamı garbiyeye taarruz ve hücumu, tarihin bellibaşlı bir safhasıdır; biz, Türkler, bütün tarihî hayatımızca hürriyet ve istiklâle timsal olmuş bir milletiz, asırlardan beri şarkta mağdur ve mazlûm olan milletimiz, Türk milleti” ifadeleriyle görünüşe gelir. Türkün “haysiyet, izzetinefis, hürriyet ve istiklâle timsal olma” gibi nitelikleri sadece günde değil, geçmişte de vardır. Geniş zaman ifadeleri de bu niteliklerdeki sürekliliği göstermektedir. Gelecekte de bunların varlığının korunmasında tarihsel süreç bir dayanak olarak deneyimlenir. Buna bakarak Atatürk’e göre Millî Mücadele’nin tesadüfi değil, tarihsel boyutu olan ve haklı bir mücadele olarak deneyimlediğini söylemek mümkündür.

Eleştiri ve savunma fenomenlerinin “esaret zincirini kendi eliyle boynuna geçiren miskin, haysiyetsiz bir millet; hakkında suizanda bulunanların ne kadar gafil ve ne kadar tetkikten uzak zevahirperest insanlar olduğunu” ifadeleriyle görünüşe geldiği söylenebilir. İlk ifadede tasvip edilmeyen bir millet profili ortaya konup “miskin ve haysiyetsiz olma” şeklinde eleştirilmiştir. İstiklâline düşkün olmakla yüce görülen bir milletin karşısına konan “esaret zincirini kendi eliyle boynuna geçiren” millet tembel ve haysiyetsiz olarak verilmesiyle birincisinin yüceliğinin vurgulandığı söylenebilir. Milletle ilgili olumsuz fikirler üreterek ona zarar verenler “gafil, tetkikten uzak” olmakla nitelenir. Atatürk’ün “biz” ile kendisini de dahil ettiği millet, Türk milleti, özellikleriyle ve yaptıklarıyla yüceltilirken onun aleyhine olan tüm düşünce ve eylemler eleştirilir ve bunlara karşı savunmaya geçilir. “Biz” olumlu ve meşru olanken “öteki” olumsuz ve meşru olmayan olarak verilir.

Bu ifadelerdeki söylemle temelde yönelinenin “milleti aktif bir özne olarak kurup eylemin meşruiyetini gösterme” olduğu söylenebilir.

Sözceler genellikle sinkategorematik, ifadeler de olgu bireşimine uygundur. Atatürk tarafından özlü bir anlatımla birçok ileti aktarıldığını; bu yapılırken de açık ve net bir anlatımla ikna ediciliğin sağlanmaya çalışıldığını söylemek mümkündür. Kategorematik ifadeler söz dizimi ve vurgunun toplandığı sözcükler bakımından söylemde etkili olmuştur. Olgu bireşimine uygun olmayan birkaç ifadenin

kullanılması da anlatımı olduğundan daha etkili kılmaya yöneliktir. “Esaretin zinciri olması” böyle ifadelerdendir. İstiklâlîne ve hürriyetine hayatı boyunca sıkı sıkıya bağlı bir millet ile esir olma durumunun zıtlığı insan olma ve hayvan olma üzerinden anlatılarak vurgulanmaya çalışılmıştır. Diğer örneklerin de buna benzer bir vurguyu sağlama amacıyla olduğu söylenebilir.

Millî Mücadele’de “millîlik, millî birlik, vatanperverlik”

Nutuk’un genelinde Atatürk’ün “millîlik, millî birlik” vurgusunu sık sık yaptığı, “vatanperverlikten” bahsettiği görülse de bazı ifadelerde bunlarla ilgili düşüncelerini doğrudan dile getirmesi söylemi etkiler.

Tarih ve hâdisatın sevkiyle, bilfiil içine düştüğümüz kanlı ve kara tehlikeleri görmeyecek ve bundan müteheyyiç olmayacak hiçbir vatanperverin tasavvur edilemeyeceğine, işaret ettim. (s.64)

Bu sözce ilk indirgendiğinde “*Tarihî gelişim ve olayların bizi sürüklediği kanlı ve kara tehlikeyi görmemenin veya ondan etkilenmemenin hiçbir vatansever için düşünülemeyeceğini belirttim.*” ifadesine ulaşılır. Son indirgemelerle sözce “*Vatansever kişi mevcut tehlikeyi fark edip bundan etkilenir.*” ifadesine dönüşür.

Yönelinen fenomenler *tarihî gelişim ve olayların sonucunda gerçekleşenler* ve *vatansever kişidir*. “Tarihî gelişim ve olayların sonucunda gerçekleşenler” fenomeninin noeması “memleketin işgal altında olması” iken noesisi “tehlikeli görme”dir. “Vatansever kişi” fenomeninin noesisi ise “tehlikeyi fark eden, tehlikeden etkilenen, vatanını seven olması gerektiğini düşünme”dir.

“İşaret ettim” ana yapısına bağlı birçok bildirim ifadesi içerdiğinden sözce sinkategorematiktir. Bir gereklilik ve bir de kanı durumu bildiren sözcelerin bu ana yapıyla birleşmesi sözceyi anlam bakımından katmanlı ve yoğun hâle getirmiştir. “Tehlikelerin kanlı ve kara olması, tehlikelerin içine düşülmesi” olgu bireşimine uygun ifadeler değildir ama olumsuz ve istenmeyen durumları vurgulamada bu ifadeler etkili olmuştur.

Atatürk tarafından Erzurum Kongresi’nin ilk gününde bir beyanat yapılır. Nutuk’ta bu beyanatta değindiği konulardan bahseden Atatürk, ilk olarak bu sözceyi dile getirir (Nutuk I, 1951: 64). Atatürk’ün bu sözcede toprakları işgal edilmiş ve

bağımsızlığı tehlikede olan bir millet içinde “vatanperverlik” hakkındaki düşüncesini ortaya koyduğunu söylemek mümkündür. Yaşananlar, milletin kendi iradesi ve isteğiyle gerçekleşmemiş “tarih ve hâdisat” milleti bu noktaya “sevk” etmiştir; bunlar istek dışı ama kaçınılmaz olarak gerçekleşmiştir. Sevk olunan ise “içine düşülen kanlı ve kara tehlikeler”dir. Tehlikelerin korkutucu ve belirsiz olması “kara” olarak, mücadele edildiğinde hayatların feda edilmesi ise “kanlı” olarak deneyimlenmesine sebep olmuştur. Bu noktada “vatanperverliğin” sınırlarının yaşananların ve yaşanacakların farkına varıp bunların verdiği duygusal etkiyle harekete geçmek olarak çizildiği; durumu fark etmeyip tepkisiz kalanların “vatanperverliğin” dışında bırakıldığı söylenebilir. Söylemle tehlikelere karşı uyarıda bulunulup alıcının manevi duygularına hitap edildiği, böylece de alıcının harekete geçirilmek istendiği anlaşılmaktadır.

Halbuki bütün vatanın ve koskoca bir milletin, hayat ve mematı mevzuubahis olurken vatanperverim diyenlerin kendi akıbetlerini düşünmesine mahal var mıdır? (s.70)

Sözce öncelikle “*Vatan ve milletin varlığını devam ettirmesi söz konusuysen vatansever olduğunu iddia edenler kendi çıkarlarını ve geleceklerini düşünmezler.*” şeklinde indirgenebilir. Yeni ve son indirgemelerle sözcenin “Tehlike durumunda kendi çıkarını düşünmek vatanseverlikle bağdaşmaz.” ifadesine dönüştüğü görülür.

Sözcede yönelinen fenomenler *vatan ve milletin varlığını devam ettirmesi* ve *vatansever kişi* olarak verilebilir. “Vatan ve milletin varlığını devam ettirmesi” fenomeninin noesisi “tehlikede olduğunu bilme” iken “vatansever kişi” fenomenininki “vatanı ve milleti öncelik olarak görmesini bekleme”dir.

Sözcede iki farklı durumu bildiren ifadeler zıtlık belirtecek biçimde bir araya getirilip anlam oluşturulduğundan sözce sinkategorematiktir. İfadeler olgu bireşimine uygundur.

...benim alenen ortaya atılmamda ve bilûmum milli ve askerî harekâtın başına geçmemde şüphesiz mahzur vardı. Fakat o mahzur, ademi muvaffakiyet halinde herkesten evvel ve herkesten ziyade en büyük ikap ve azaba duçar edilmekten başka bir şey olabilir miydi? (s. 70) sözlerinden sonra “halbuki” diyerek milletle ilgili bir

durum varken kendisinin “ıkap ve azaba duçar edilmesinin” yani eziyet ve acıya uğratılmasının önemi olmadığını ifade eden Atatürk’ün soru ifadeleriyle vurguyu buralarda toplamak istediği söylenebilir. “Bütün vatanın ve koskoca bir milletin, hayat ve mematı” ile burada bahsedilenler yüceltilerek bunlara dikkat çekilirken “kendi akıbetlerini düşünenler” bunun tersi tarafa konur ve bir zayıflık olarak sunulur. “Vatanperver” olduğunu iddia edenlerin böyle bir zayıflığa düşmesine “mahal var mı” diye sorulmasının cevabı bellidir: yok, olamaz. Sözce, Atatürk’ün “vatanperverlik” mefkuresinde “millet ve vatan söz konusuyken kişisel kaygılara düşmenin doğru, meşru olmamasının” güçlü bir söylemi olarak değerlendirilebilir.

Tezahüratı milliye, vatanın her köşesinde salâbet ve hararetle mevcuttur.
(s.168)

Bu sözceyi “*Millî heyecan ülke çapındadır.*” biçiminde indirgemek mümkündür.

Yönelinen fenomen *millî heyecandır*. Bu fenomenin noesisleri “kararlı, coşkulu ve ortak olarak görme”dir.

Sözce kategorematiktir. Atatürk tarafından dile getirilen kategorematik sözceler söz dizimi ve vurgu açısından söylemin önemli ifadeleridir. Bu da öyle bir sözce olarak ele alınabilir. Basit fakat kesinlik bildiren ifade söylemde dikkati çeker. İkna ediciliğe katkı sağlar.

Millî Mücadele’yi destekleyen Kastamonu valisinin İstanbul hükümeti tarafından değiştirilmesi üzerine vali ve kumandanlardan aldığı izahatı özetlemeye bu sözlerle başlayan Atatürk için, “tezahüratı milliye” nin önemi Millî Mücadele için yapılması gerekenlerin açıklandığı bölümde de üzerinde durulan bir konu olmuştur. Milletin birlik içinde, kendilerine karşı yapılan haksızlıklara tepki göstermesi onları harekete geçirecek şey olarak deneyimlenir ve bunun sağlanmasına çalışılır. Bu, bölgesel olmamalı “vatanın her köşesinde” gerçekleşmelidir ve öyle de olmuştur. Bunun “salâbet ve hararetle” yani kararlılık ve coşkunlukla olduğunun dile getirilmesi alıcıyı harekete geçirmeye yöneliktir. “Mevcuttur” ise bildirdiği kesinlik ile aksinin söylenmesini engelleyecek nitelikte bir ifadedir.

Heyeti Temsiliyemizin teşkilât ve vahdeti milliyeyi ihlâl edecek en ufak bir hale karşı müsamahakâr davranamayacağını, elbette, mazur görürsünüz. (s.279-280)

Bu sözcede ilk indirgeme yapıldığında ulaşılan “*Temsil Heyeti’nin millî birliği bozabilecek, ona zarar verebilecek herhangi bir şeyi hoşgörüyü karşılamayıp cezalandıracağı anlayışla karşılanmalıdır.*” ifadesi olur. Son indirgemelerle sözce “*Millî birlik dokunulmazdır.*” ifadesine dönüştüğü söylenebilir.

Yönelinenlerin *Temsil Heyeti* ve *millî birlik* fenomenleridir. “Temsil Heyeti” fenomeninin noesisi “yetki sahibi olarak görme”dir. “Millî birlik” fenomeninin noesisi ise “ne olursa olsun korunmasını gerekli görme”dir.

Sözce sinkategorematiktir. Temsil heyetinin yetkisi, görevi, millî birlikten taviz verilemeyeceği ve bunun nasıl algılanması gerektiği mesajları tek sözceyle iletilmiştir. Böylece sözcenin özlü bir anlatımı olduğu söylenebilir. İfadelerin olgu bireşimine uygun olması da açıklığı ve ikna ediciliği artırmaktadır.

Bu sözce, Atatürk tarafından Harbiye Nazırı Cemal Paşa’ya çekilen telgrafta Heyeti Temsiliye’ye ve Millî Mücadele’ye engel olan bazı vali ve diğer yetkililerle ilgili yapılması istenenler dile getirilirken söylenen sözceler arasındadır (Nutuk I, 1951: 279). Yönelim “Heyeti Temsiliye” ve “teşkilât ve vahdeti milliyeyi ihlâl edecek en ufak bir hale”dir. “Heyeti Temsiliye” karar verici, birliği sağlayıcı olarak deneyimlenmektedir. “Teşkilât ve vahdeti milliyeye” daima mücadelenin olmazsa olmazı konumunda verilmektedir. Milli birliğin ve teşkilatın meşru dayanağı da Heyeti Temsiliye’dir. Dolayısıyla bu yüceltilmiş değerlerin korunmasını garanti eden bu heyet olacaktır. Tehlike yaratacak “en ufak bir hale” dahi hoşgörülü davranılmayacağının ifadesiyle “toleransı olmayan, kararlı” bir heyetin kurulmaya çalışıldığı söylenebilir. “Mazur görmenin” “elbette” gibi kesinleyici bir ifadeyle görünüşe gelmesi alıcıda bir ön kabul oluşturmaya yöneliktir. Bunun ikna etme amacıyla kullanıldığı söylenebilir. Örtük olarak anlaşılan “Mazur görürsünüz; çünkü olması gereken bu.” sözcesidir.

Memleketin mukadderatını temin edecek yegâne kuvvet, vahdeti milliyeye olduğu ve bunu idame eyliyecek de teşkilatı milliyeye bulunduğu malumdur. (s.286)

Bu sözce “*Geleceğin tek garantisi millî birlik ve teşkilattır.*” olarak indirgenebilir.

Yönelinen fenomenler *millî birlik* ve *millî teşkilattır*. Bunların noesisleri “kader belirleyici olarak görme”dir.

Sinkategorematik olan sözcede durumlar birbirlerine dayanacak şekilde ifade edilmiş, “malumdur” yüklemiyle de tüm durumlar buraya bağlanmıştır. Bu, sözcede anlam katmanları olduğunu, yani anlatımın özlü olduğunu gösterir.

“Memleketin mukadderatını temin eyleyecek” ifadesinden bu mukadderatın henüz belirsiz olduğu, “yegâne kuvvet, vahdeti milliye” ifadesinden de bunu istenilen şekilde temin edecek olanın milletin düşüncede ve eylemde birlik sağlamasının olduğu vurgulanır. Kuvvetin “yegâne” olmasının başka yolları kapattığı söylenebilir. Yani vahdeti milliye bir tercih değil, zorunluluk olarak verilir. “Teşkilâtı milliye” ise bu birliği sağlayıp devam ettirecek “meşru güç” olarak deneyimlenmekte ve kurulmaktadır. “Malumdur” ifadesi sözcede anlatılanları bir “gerçeklik” olarak sunarak bunlara itiraz edilecek alanı kısıtlama işlevindedir.

Efendiler, milletin âmal ve maksadını da, kısa bir programa esas olacak surette toplu bir tarzda ifadesi de görüşüldü. Misakı milli unvanı verilen bu programın ilk müsveddeleri de, bir fikir vermek maksadiyle kaleme alındı. (s.360)

Bu sözce indirgendiğinde ulaşılan “*Misak-ı Millî, milletin hedeflerinin programıdır.*” ifadesi olur.

Yönelinen, *Misak-ı Millî* fenomendir. Bunun noesis “milletin amaçlarının yansıması olarak görme”dir.

İki sözce sinkategorematik sözcükler vasıtasıyla birbirine göre anlam kazandığından ikisinin de sinkategorematik olduğunu söylemek mümkündür.

Atatürk’ün sözlerine yine alıcılarına saygısını gösteren ve resmiyet içeren “efendiler” hitabıyla başladığı görülür. “Misakı Milli”nin “milletin âmal ve maksadına dayanan toplu tarzda bir ifade” olarak deneyimlenmesi onu, ortak bir ülkünün ürünü hâline getirir. Milletin istekleri, iradesi bir programa oturtulmuştur ve

ön plana çıkarılmıştır. Milletin hedeflerine uygun yürütüldüğü söylenerek mücadelenin meşrulaştırıldığı anlaşılmaktadır.

Kuvayi Milliye ile tevhidi harekât eden hükümetlerin icraatına müdahale etmek suretiyle vahdeti millîyeyi sarsmak ve hainane muhalefetleri teşvik ve tezyidi cürete sevk eylemek tariki takibolundu. Vahdeti millîyenin teşkil ettiği metanet ve tesanüt karşısında bu savletler de eridi. (s.419)

Sözceler indirgendiğinde öncelikle “Kuvayi Milliye’yi ve milli birliği sağlamak için uğraşan hükümetlerin çalışmalarına haince engel olmayı isteyenlerin girişimleri millî birliğin yarattığı güç ve dayanışmayla etkisiz hâle getirildi.” ifadelerine ulaşılır. Son indirgemelerle sözcenin “Millî birlik ve beraberlik her türlü karşıt girişimleri başarısız kılan bir güçtür.” ifadesine dönüştüğü söylenebilir.

Neticede yönelinen *fenomenler millî birlik ve beraberlik, millî birlik ve beraberlik karşıtlığı* olarak verilebilir. “Millî birlik ve beraberlik” fenomeninin noesisileri “güçlü, sarsılmaz olarak görme”dir. “Millî birlik ve beraberlik karşıtlığı” fenomenininki ise “zayıf, geçici, haince olduğunu düşünme”dir.

İlk sözce bildirim içeren birden fazla ifadenin bir araya gelmesiyle anlamını kazandığından sinkategorematiktir. İkinci sözcedeki “bu” sinkategorematik sözcüğü birinci sözcedeki “vahdeti millîyeyi sarsmak ve hainane muhalefetleri teşvik ve tezyidi cürete sevk eylemek tariki” ifadesini karşılayacak şekilde kullanılıp sözcenin anlamı bu şekilde ortaya çıktığından o da sinkategorematiktir. Buradan sözcelerin anlam bakımından derinlik taşıdığı ve kendi içinde tutarlı olduğu sonucuna varılabilir. “Vahdeti millîyeyi sarsmak ve hainane muhalefetleri teşvik ve tezyidi cürete sevk eylemek tarihinin erimesi” olgu bireşimine uygun değildir. Benimsenen yöntemin manevi ağırlığı, sertliği karşısında milletin birliğinden doğan dayanma gücü ve dayanışmanın gücü bir “ateş”, bu ağır ve sert olan şeylerin yok edilmesi ise ateşin ağır onları eritmesi şeklinde bilinçte yansımaları bulmuştur. Bunun da anlamı ve anlatımı daha etkili kıldığı söylenebilir.

Sözce, 16 Mart 1920’de İstanbul’un işgal edilmesinin ardından millete gönderilen beyannamede İtilaf Devletleri’nin memleketi bölmek için başvurduğu yollar anlatılırken dile getirilmiştir (Nutuk I, 1951: 418-419). İlk sözce birtakım

tehlikeli amaçları ve girişimleri anlatırken ikinci sözcede bunların sonuçsuz bırakıldığı vurgulanır. Bir tarafta “Kuvayi Milliye” ve “onunla tevhidi harekât eden hükümetler” varken diğer tarafa “hainane muhalefetler” konularak bir “öteki” kurulur. “Tariki takibolundu” ifadesi bu “ötekinin” kötü eylemlerini kasıtlı yaptığını gösterir. “Vahdeti milliyenin teşkil ettiği metanet ve tesanüt” ile “ötekinin” karşısına bir güç konur ve bu güç “ötekini” yok ettiği öne çıkarılır. Buradaki söylemle millî birliğin ve Kuvayi Milliye’nin gücünün yüceltildiği ve böylece bunların meşruiyetinin vurgulandığı, karşı eylemlerin değersizleştirildi ifade edilebilir.

Bizim vuzuh ve kabiliyeti tatbikiye gördüğümüz mesleki siyasi, milli siyasettir.
(s.436)

Sözceyi “*Bizim için millî siyaset uygulamak esastır.*” biçiminde indirgemek mümkündür.

Yönelinen fenomen *millî siyasettir*. Bu fenomenin noesisi “açık ve uygulanabilir görme”dir ve sözcede açıkça görünüşe getirilmiştir.

Sinkategorematik olan sözcede ifadeler olgu bireşimine uygundur. Bu da söylem bakımından açık ve net bir sözce olduğunu söylemeyi mümkün kılar.

TBMM’nin kurulduğu dönemle ilgili bilgi veren Atatürk tarafından takip edilmesi gereken siyasetin ne olduğu da ortaya konur. “Bizim” ifadesiyle bu siyaset yapılırken yalnız olunmadığı, siyasetin yanında bulunanlarla ve milletle beraber yapıldığının vurgulandığı söylenebilir. “Milli siyasetin” bir hedef olarak koyulması milletin çıkarlarının ön planda tutulacağı vurgusunun yapıldığını gösterir.

Bölümün Fenomenolojik Söylem Analizi’nin bütüncül bir değerlendirmesi:

Bu bölümde söyleme etki eden ifadeler *bilfiil içine düştüğümüz kanlı ve kara tehlikeleri görmeyecek ve bundan müteheyyiç olmayacak hiçbir vatanperverin tasavvur edilemeyeceği, koskoca bir millet, vatanperverim diyenlerin kendi akıbetlerini düşünmesine mahal var mı, milli ve askerî harekât, tezahüratı milliye vatanın her köşesinde salâbet ve hararetle mevcuttur, eşkilât ve vahdeti milliyeyi ihlâl edecek en ufak bir hale karşı müsamahakâr davranamayacağını; memleketin mukadderatını temin edecek yegâne kuvvet, vahdeti milliye olduğu ve bunu idame eyliyecek de*

teşkilatı milliye bulunduğu, milletin âmal ve makasıdı, Misakı milli, vahdeti millîyeyi sarsmak ve hainane muhalefetleri teşvik ve tezyidi cürete sevk eylemek tariki takibolundu, Kuvayi Milliye; bizim vuzuh ve kabiliyeti tatbikiye gördüğümüz mesleki siyasi, milli siyasettir olarak verilebilir.

Bu ifadelere söylem açısından karşılık gelebilecek kavram veya kavramlar tablodaki gibidir:

Tablo 10: *Millî Mücadele’de “millîlik, millî birlik, vatanperverlik”*

Söyleme etki eden ifadeler	Söylem bakımından ifadeye karşılık gelen kavram	Söylem bakımından ifadeye karşılık gelen alt kavram
<i>milli ve askerî harekât</i>	Meşrulaştırma	Millî savunma
<i>teşkilât ve vahdeti millîyeyi ihlâl edecek en ufak bir hale karşı müsamahakâr davranamayacağını</i>	Millî birliğin korunması zorunluluğu	Otorite
<i>tezahüratı milliye vatanın her köşesinde salâbet ve hararetle mevcuttur</i>	Millî birlik	Seferberlik
<i>memleketin mukadderatını temin edecek yegâne kuvvet, vahdeti millîye olduğu ve bunu idame eyliyecek de teşkilatı milliye bulunduğu</i>	Millî güç	Meşrulaştırma
<i>milletin âmal ve makasıdı</i>	Millî hedefler	Ortak hedef vurgusu
<i>Misakı milli</i>	Millî kimlik	Millî amaçların belgesi
<i>Kuvayi Milliye</i>	Millî mücadele	Direnış
<i>bizim vuzuh ve kabiliyeti tatbikiye gördüğümüz mesleki siyasi, milli siyasettir</i>	Millî siyaseti temsil yeteneği	Liderlik

<i>bilfiil içine düştüğümüz kanlı ve kara tehlikeleri görmeyecek ve bundan müteheyyiç olmayacak hiçbir vatanperverin tasavvur edilemeyeceği</i>	Milli sorumluluk	Tehlikenin farkında olma
<i>vahdeti milliyeyi sarsmak ve hainane muhalefetleri teşvik ve tezyidi cürete sevk eylemek tariki takibolundu</i>	Tehdit durumu	Milli birlik karşıtlığı
<i>vatanperverim diyenlerin kendi akıbetlerini düşünmesine mahal var mı</i>	Vatanseverlik	Fedakârlık bilinci
<i>koskoca bir millet</i>	Yüceltme	Ortak güç

İfadeler üzerinde indirgeme yapıldığında ulaşılan fenomenler “milli birlik, milli kimlik, meşruiyet ve otorite, muhalefet, ortak amaç ve eylem” olur.

Milli birlik fenomeninin görünüşe gelmesi “bilfiil içine düştüğümüz kanlı ve kara tehlikeleri görmeyecek ve bundan müteheyyiç olmayacak hiçbir vatanperverin tasavvur edilemeyeceği, tezahüratı milliye vatanın her köşesinde salâbet ve hararetle mevcuttur, teşkilât ve vahdeti milliyeyi ihlâl edecek en ufak bir hale karşı müsamahakâr davranamayacağını, vahdeti milliyeyi sarsmak ve hainane muhalefetleri teşvik ve tezyidi cürete sevk eylemek” ifadeleriyle olmuştur. Atatürk tarafından bu fenomenin deneyimlenmesi “zorunlu olma” ve “tehdit edilme” biçimlerindedir. Milli birlik Millî Mücadele’nin, bu mücadelede kendini vatansever olarak tanımlayanların olmazsa olmazı olarak kurulur. Milletın birlik içinde hareket etmesinin onun gücünü artıracak ve mücadelenin bu sayede başarıya ulaşacağını düşünüldüğü söylenebilir. “Kuvayı Milliye” bu direniş mücadelesinin milletin iradesinde gerçekleştiğini göstermekte ve böylece haklı kılınmaktadır. Bunda da milli birliğin sağlanması önemlidir.

Millî kimlik fenomeni “koskoca bir millet, Misakı Milli” ifadeleriyle görünüşe gelmiştir. Bunlara yönelim “milleti yüceltme” şeklinde ifade edilebilir. “Koskoca” ile geniş bir zamanda büyük ve güçlü kimliğe sahip olarak deneyimlenen milletin kendisinin ve vatanın kaderi hakkındaki birliğe dayalı anlaşması “Misakı Milli” ile açığa çıkar. “Kuvayı Milliye” nin de bu milletin “direnişçi” kimliğini somutlaştırdığı söylenebilir. Atatürk’ün “millî kimlik” fenomenini kurarak birlik ve dayanışmayı güçlendirmeye çalıştığı, Millî Mücadele’yi meşrulaştırdığı, buna karşı olanları haklı davanın dışında bırakmayı amaçladığı söylenebilir.

“Millî ve askerî harekât; memleketin mukadderatını temin edecek yegâne kuvvet, vahdeti millîye olduğu ve bunu idame eyliyecek de teşkilatı millîye bulunduğu, bizim vuzuh ve kabiliyeti tatbikiye gördüğümüz mesleki siyasi, millî siyasettir” ifadeleriyle görünüşe gelen *meşruiyet ve otorite* fenomenidir. Yapılan harekâtın “millî ve askerî” olarak deneyimlenmesi onun meşruiyetinin dayanağının bunlar olduğunu gösterir. Atatürk tarafından önce “millî” sonra “askerî” sıfatının kullanılmasının harekâtın asıl dayanağının millî olduğunu; yani millet için, milletin varlığı için yapıldığını ve askerî olmayla da millet için harekete geçildiğini vurguladığı söylenebilir. İkinci ifadedeki “yegâne kuvvet” söz grubu ile öne çıkarılanın “tek doğru güç olarak millî birlik” ve “onun devam ettiricisi, temsilcisi olarak millî teşkilat” olduğunu söylemek mümkündür. Son ifade, sözce hâlinedir. Burada “bizim” diye konuşmaya başlayan sözceleme öznesinin siyasi bir lider olduğu ve kendi siyasetini “millî siyaset” olarak tanımlayıp meşrulaştırdığı değerlendirmesinde bulunulabilir. “Millîliğe dayalı bir otoritenin zorunluluğu” vurgusu yapılır.

Millî birliğin, vatanseverliğin karşına konana bir *muhalefet* fenomeni vardır. Bunun görünüşe gelmesi “vahdeti millîyeyi sarsmak ve hainane muhalefetleri teşvik ve tezyidi cürete sevk eylemek tariki takibolundu” ifadesiyledir. “Millî birliği sarsmak ve sözceleme öznesinin ortaya koyduğu görüşlerin dışında kalmak” durumları mevcuttur ve bunlar kabul edilemez görülmektedir. Heyeti Temsiliye’nin millet adına “teşkilât ve vahdeti millîyeyi ihlâl edecek en ufak bir hale karşı müsamahakâr davranamayacağı” nın ifade edilmesi bunu destekler.

“Milletin âmal ve maksadı” ifadesi bir *ortak hedef* fenomeninin görünüşe gelmesidir. Bu ortak hedefin gerçekleşmesi de “millî birliğe, vatanperverliğe”

dayandırılır. Hedefin milletin ortak isteği olduğunun vurgusuyla Millî Mücadele'nin kişilerin istekleri nedeniyle yapıldığı algısının yok edilmeye çalışıldığını söylemek mümkündür.

Tüm fenomenlerde tekrar indirgeme yapılırsa ulaşılan *millîlik* fenomeni olur. Bu ifadeler ve fenomenler Atatürk'ün söyleminin “milliyetçi” tarafını göstermektedir. Bu da “millî birlik” üzerinden kurulmuştur. Başka bir deyişle burada milliyetçi ve buna dayalı birleştirici bir dil kullanıldığı söylenebilir.

Sözcelerin genellikle sinkategorematik olması diğer bölümlerde de karşılaşılan bir durumdur. Bu da Atatürk'ün anlatımında genellikle anlam katmanları bulunduğunu, az sözle daha fazla şey anlatmaya çalıştığını söylemeyi mümkün kılar. Sinkategorematik sözcük kullanımı ise metin içi tutarlılığa katkı sağlamaktadır. Onun tarafından dile getirilen kategorematik ifadeler ise sözcük seçimi, söz dizimi, çekim gibi unsurların etkili kullanımıyla söylemde önemli bir yer edinir. İfadeler genelde olgu bireşimine uygun olsa da “tehlikelerin kanlı ve kara olması, tehlikelerin içine düşülmesi; vahdeti millîyeyi sarsmak ve hainane muhalefetleri teşvik ve tezyidi cürete sevk eylemek tarikinin erimesi” gibi olgu bireşimine uygun olmayan ifadelerinde kullanılması yer yer duyguyu ve buna bağlı etkiyi artırmaya yöneliktir.

Fikir ayrılıkları

Millî Mücadele döneminde Atatürk'ü destekleyenler olduğu kadar bu yolda onunla devam eden fakat fikir ayrılıkları yaşadığı kişiler de bulunmaktadır. Bu bölümdeki sözceler fikir ayrılıklarının ifadesidir.

Ancak bu ameli ve emin muvaffakiyet yolu, yakın refiki mesaim olarak tanınmış zevattan bazılarıyla aramızda, zaman zaman içtihadatta, muamelâtta, icraatta esaslı ve tâli birtakım ihtilâflar, iğbirarlar ve hattâ iftirakların da sebebi ve izahı olmuştur. Millî mücadeleye beraber başlayan yolculardan bazıları, millî hayatın bugünkü Cumhuriyete ve Cumhuriyet kanunlarına kadar gelen tekâmülâtında, kendi fikriyat ve ruhiyatının ihataşı hududu bittikçe, bana mukavemet ve muhalefete geçmişlerdir. (s.15-16)

Bu iki sözce ilk indirgendiğinde “*Millî Mücadele sürecinde bazı yakın arkadaşlarımla zaman zaman düşüncede ve uygulamada ayrılıklar yaşandı. Bazıları*

kendi yetersizliklerinden dolayı muhalefet ettiler.” ifadelerine ulaşılır. Son indirgemelerle sözcenin “En yakınlarla bile ayrılık yaşansa da Millî Mücadele’den vazgeçmedim.” ifadesine dönüştüğü görülür.

Burada yönelinen fenomenler *Millî Mücadele süreci, yakın arkadaşların düşünce ve davranışları* olarak verilebilir. “Millî Mücadele” sürecinin noesisi “uygun ve kesin olarak başarılı olacağını düşünme”dir. “Yakın arkadaşların tutum ve davranışları” fenomeninin noesisi de “farklı, birtakım yetersizliklerden kaynaklı olduğunu düşünme”dir.

İç içe geçmiş birçok bildirim ifadesi bulunduğundan sözceler sinkategorematiktir. “Ancak” sinkategorematik sözcüğü, buradaki sözceleri kendisinden önce gelen ifadelere bağlamaktadır. Bu sinkategorematik sözcelerde zaman içindeki bir değişimi, bunun nedenlerini ve sonuçlarını ortaya koyma işlevinde anlam katmanları bulunmaktadır. “Millî Mücadele’ye başlayanların yolcu olmaları” olgu bireşimine uygun değildir fakat Millî Mücadele’nin bir süreci kapsaması, bir yöntemi, uygulayıcıları bulunması Atatürk’ün onu bir yol, mücadele edenleri ise birer yolcu olarak deneyimlemesini ve bu ifadenin ortaya çıkmasını sağlamıştır. İfade, söylemi etkili kılmaya yöneliktir.

Mustafa Kemal Atatürk tarafından Millî Mücadele’de başarılı olmak için yapılacakları aşamalandırmanın ve bunları uygun vakitte gerçekleştirmek gerektiğinin söylenmesinden sonra kurulan bu sözceye “ancak” diye başlanması bunun tersinde bir durum gerçekleştiğinin izah edileceğini gösterir. Yolun “ameli ve emin” olduğunun söylenmesi Atatürk tarafından belirlenenin doğruluğunu vurgulamaktadır. Daha önce “yakın refiki mesai” olan kişilerin ona karşı “mukavemet ve muhalefete geçmeleri” bir değişimi gösterir ve bu değişimin nedeni olarak “zaman zaman içtihadatta, muamelâtta, icraatta esaslı ve tâli birtakım ihtilâflar, iğbirarlar ve hattâ iftiraklar” verilir. Anlaşmazlıkların kişisel konularla alakalı olmamasıyla “çatışmanın meşrulaştırıldığı” söylenebilir. “İhtilaflar, iğbirarlar ve hattâ iftiraklar” ifadesinde tonun giderek artırılıp “hattâ” ile üst seviyeye gelmesi anlamsal olarak da aşamalılığa dikkat çeker. “Millî mücadeleye beraber başlıyan yolculardan bazılarının” yoldan ayrılmaları ve başka yerlere sapmaları amaçtan, idealden uzaklaşmayı gösterir. Bu da karşı tarafı suçlama hissi uyandırmaktadır. “Kendi fikriyat ve ruhiyatının ihatası

hududu bittikçe” ifadesiyle yoldan sapmakla itham edilenlerin kapasitesinin belli, yetersiz bir noktada olduğunun vurgulandığı, böylece onların küçümsendiği anlaşılır. Buna karşın “ben” kişisi, yani Atatürk kendisini “tekâmülat” sağlayan olarak sunar. Ona “mukavemet ve muhalefet edenlerin” bu tekâmülata da karşı oldukları değerlendirmesi yapılabilir. Önceden yoldaş olanlar artık “karşıda olan, öteki” konumuna geçmiştir.

Salâbetlerini, en çok muhafaza etmeleri lâzım gelen arkadaşların; herhalde rahmet okumıyacak kimselerin sözlerinden tehlikeler tahayyül etmeleri ve bunu bir kanaatle söylemeleri neye delâlet eder? (s. 54)

Sözce öncelikle “*En güvenilir olduğu düşünülen yol arkadaşlarının güvenilirmez kimselerin sözlerinden etkilenip bunu kesin görmeleri üzerinde düşünülmesi gereken bir durumdur.*” şeklinde indirgenebilir. Sözcenin son olarak “*Yanımızda olduğunu düşündüklerimiz yapılanlarda tereddüt etmemelidir.*” ifadesine dönüştüğü söylenebilir.

Yönelinene fenomenler *yol arkadaşları, güvenilirmez kimseler* şeklinde verilebilir. “Yol arkadaşları” fenomeninin noesisi “kararlı, güvenilir, inançlı olması gerektiğini düşünme”dir. “Güvenilmez kimseler” fenomenininki ise “sözünün önemsinmemesi gerektiğine inanma”dır.

Birçok bildirim ifadesi içerdiğinden, sözce sinkategorematiktir. Bahsi geçen kişilerle ilgili beklenti ve yargıları bildiren ifadeler tek bir sözcede bir araya getirilerek anlam kurulmuştur.

Refet Bey’den gelen ve İngiliz ve Amerikanların kendisiyle, Kazım Paşa’yla birtakım teşebbüslerinden bahseden telgraf⁶³ üzerine Atatürk tarafından dile getirilen sözcede bazı “arkadaşlar” ve “kimseler” söz konusu edilir. İngiliz ve Amerikanların iç işlere müdahalesi hakkındaki duyumlara dayalı durumları Refet Bey’in kabullenmiş tavrı ve böyle sözleri ortaya atanlar Atatürk tarafından eleştirilmektedir. Arkadaşlardan beklenen inanç ve ahlaklarından gelen gücü korumaları iken onların tutumlarının bu beklentiyle çeliştiği söylenir. “Rahmet okumayacak kimselerin sözlerinden” hareket edilmesi bu çelişkiyi daha ileri seviyeye götürür. Saygı

⁶³ Telgrafın detayları için bkz. Nutuk I, 1951, s. 53.

duyulmayacak, değerlere saygısı olmayan kişilerin sözlerine uyup “tehlikeler tahayyül etmek” yani olmadık şeyleri olmuş gibi düşünmek “arkadaşların” sıfatlarıyla uyuşmamaktadır. “Kanaatle söylemek” ise dinlememeleri gereken kişilerin sözleriyle vesveseye kapılanların sözlerinin yalnız bir fikir belirtme değil, içselleştirilmiş bir yargı olduğunu göstermektedir. Bu, “neye delâlet eder” sorusunun cevabının “bahsi geçen arkadaşların inançlarının, hedeflerinin değiştiği; ortak amaca zarar verilebilecekleri” olduğunu söylemeyi mümkün kılar. Neticede Atatürk’ün ortak amaçlar güttüğü kişilerin aidiyet duygularını yitirmeye başlamalarından ötürü hayal kırıklığı yaşadığı ve çözülme yaşayanları eleştirdiği söylenebilir.

Efendiler, hâtıra olarak küçük bir noktaya işarete etmek isterim. Benim, bu Erzurum Kongresine âza olarak girip girmemekliğim şayanı teemmül görülmüş olduğu gibi, kongreye dahil olduktan sonra da, reis olup olmamaklığım üzerinde, izharı tereddüdenler bulunmuştur. Bu tereddüdü izhar edenlerden bir kısmının mülâhazatını hüsnüniyet ve samimiyetlerine atfetmek caiz olduğu halde diğer bazı kimselerin bu hususta tamamen samimiyetten uzak, bilâkis maksadı mel'anet takibettiklerine daha o zaman şüphem kalmamıştı. (s.68)

Bu sözceler ilk indirgemeye uğratıldığında ulaşılan ifadeler “Erzurum Kongresi’ne üye olmam, ardından başkan olarak seçilmem konularında muhalefet edenlerin bir kısmı iyi niyetli iken bir kısmının kötü niyetli olduğu daha o zamandan belliydi.” olur. Son indirgemelerle sözce “Bazı eleştiriler iyi niyetle yapılsa da kötü niyetle yapılanlar da vardı.” ifadesine dönüşür.

Yönelinen fenomen *iyi niyetle muhalefet edenler* ve *kötü niyetle muhalefet edenler*dir. Bu fenomeninin noesisi “İyi niyetle muhalefet edenler” fenomeninin noesisi “olumlu karşılama” iken diğerinki “olumsuz karşılama”dır.

Sözcelerin tamamı sinkategorematiktir. Açıklanmak istenen bir durum, bu durum içinde tereddüt edildiği söylenen iki ayrı durum verilmiş; sonrasında bu tereddüt edenlerle ilgili olumlu ve olumsuz olmak üzere iki farklı deneyimleme tarzı da bildirim ifadesiyle bir sözce olarak verilip anlam katmanları oluşturulmuştur. “Ben, bu, da, gibi” şeklindeki sinkategorematik ifadeler de sözceler arasında anlam bağlantıları kurulmasına katkı sağlamıştır. İfadelerin olgu bireşimine uygun olması da açıklayıcı bir anlatım tarzı seçildiğini göstermektedir.

“Hâtıra olarak küçük bir noktaya işarete etmek isterim” ifadesiyle konuya daha düşük perdeden bir giriş tercih edilmiştir. Devamında gelenler liderin meşruiyetiyle alakalı tereddütleri gösterdiğinden bu giriş “ironik” kabul edilebilir. Erzurum Kongresi’ne üyelikte ve sonrasında da kongrenin başkanı olmasında Atatürk’le ilgili “izharı tereddüt edenler” in bulunması onun meşruiyetine güven konusunda tereddütlerin varlığını ortaya koyar. Tereddütte bulunanların “iyi niyetli, samimi fakat şüpheleri bulunanlar” ve “kötü niyetli, samimiyetsiz olanlar” biçimlerinde deneyimlenmesi Atatürk tarafından vurgulanmak istenenin “bu kişilere karşı tarafsız bir değerlendirmede bulunduğunu göstermek” olduğu söylenebilir. Başka bir deyişle o kendisini, kendisinden şüphe duyulmasını, eleştirilmesini reddetmeyen; iyi ve kötü niyeti ayırt eden bir lider olarak çizer. “Daha o zaman” ifadesi Atatürk’ün içinde bulunduğu durumun farkında olduğunu gösterir. Neticede o kongre üyesi ve başkanı olmak isterken mecliste bulunanlardan onunla aynı fikirde olmayıp onun hakkında tereddüt edenler vardır ve Atatürk bunun farkındadır. Değerlendirmesini de bu farkındalıkla yapar.

Efendiler, ben, vatanın, sahibi teklifle beraber, bütün milletin, hepimizin nasıl bir girivei felâket içinde bulunduğumuzu, göz önüne getirerek, çarei halâs olduğuna kani bulunduğum teşebbüsâtı, namütenahi müşkülât ve mevanie rağmen, maddi, mânevi bütün mevcudiyetimle, hayyizi fiile çıkarmaya çalışırken benim, en yakın arkadaşlarım daha dün İstanbuldan gelmiş ve bittabi vaziyetin içyüzüne gayrivâkıf, hürmet ettiğim ihtiyar bir zat lisaniyle, bana, şahsiyattan bahsediyorlar. (s.87-88)

Bu sözce indirgendiğinde öncelikle “Ben vatanın ve milletin içinde bulunduğu felâketi düşünerek her türlü girişimi tüm zorluklara rağmen yaparken en yakın arkadaşlarım durumu tam anlamıyla bilip kavramadan beni eleştiriyorlar.” ifadesine ulaşılır. Yeni ve son indirgemelerle ise “Yakınımda olması gerekeni engellemeye çalışanlar var.” ifadesine ulaşılabilir.

Sözcede yönelinenler *her türlü girişimde bulunma* ve *en yakın arkadaşların tutumu* şeklindedir. “Her türlü girişimde bulunma” fenomeninin noesisi” zorunlu görme”dir. “En yakın arkadaşların tutumu” fenomeninin noesisi de “eksiklikleri bulunan, bilgisiz, anlayışsız olarak görme”dir.

Sözce sinkategorematiktir. Farkında olunan bir durum, bu durumla ilgili yapılması planlananlar, bunları ortaya koyan ve ona göre davranan biri ve tersi tutumda bulunan birileriyle ilgili bildirim ifadeleri bir araya gelerek sözcenin anlamını kurmuştur. “Girivei felâket” söz grubu olgu bireşimine uygun değildir. “Girive” gerçek varlık kategorisine aitken “felâket” düşünsel varlık alanına aittir. Bu ifadenin içinde bulunulan durumu daha etkili anlatmak için tercih edildiği söylenebilir.

Tıpkı Erzurum Kongresi’nde olduğu gibi Sivas Kongresi başkanlığı konusunda da Atatürk’ün kendisine yakın gördüğü kişiler onun başkan olmaması gerektiği fikrini ortaya atmışlardır. Başkanın seçilmesi konusunda da farklı teklifler dile getirilmiştir. Bunlardan biri başkanlığın birer gün veya haftalık süreyle, üyelerin ya da vekili olunan yerin isminin baş harfine göre dönüşümlü yapılmasıdır. Bunun gerekçesi olarak da “işin içine şahsiyet karışmaması” gösterilir (Nutuk I, 1951: 86-87). Bu ifadelerle ilgili Atatürk’ün Nutuk’ta dile getirdiği, üzerinde indirgeme yapılan sözceler onun kendisini ve böyle fikirleri olanları farklı konumlarda, yapılarda, hedeflerde, bakış açılarında deneyimlediğini söylemeyi mümkün kılar. O, yakın gördükleriyle fikir ayrılıkları yaşadığını; bu kişilerin “öteki” olarak olumsuz taraflarını vurgularken kendisini bu ayrılığın olumlu tarafında, kurtarıcı figür olarak kurmaktadır.

Efendiler bu manda meselesi hakkındaki noktai nazarımın, ki bundan evvel cari ve bu dakikada heyeti aliyenizin de ıttılai dahilinde bulunan bunca muhaberat ve münakaşatımızla sabit olmuştur- aylardan beri gece gündüz beraberimde bulunan bir arkadaş tarafından hâlâ anlaşılmamış olduğuna hükmolunabilir mi? (s.113)

Bu sözceyi öncelikle “Herhangi bir konudaki düşüncemi sürekli birlikte olduğum bir arkadaşımın hâlâ anlamaması mümkün değildir.” şeklinde indirgemek mümkündür. Son indirgemelerle sözce “Yakınımdaki bazı kimseler bile bile düşüncemin aksini savunuyor.” ifadesine dönüşür.

Yönelinen fenomen yakın olanların bile bile farklı düşünmesidir. Bu fenomenin noesisi “bilerek yapıldığını düşünme”dir.

Bir konu hakkında ara sözcelerle açıklamalar yapılan, konuyla ilgili farklı anlayışların mevcut olduğunu gösteren bildirim ifadeleriyle anlam açısından çok katmanlı bir yapı edindiğinden sözce sinkategorematiktir. İfadelerin olgu bireşimine

uygun olması ise bir yorumlama, duygu uyandırmadan ziyade iletiyi doğrudan aktarma amacına dayandırılabilir.

Erzurum ve Sivas Kongrelerinin yedinci maddesinde “devletin, milletin, vatanın bağımsızlığı ve bütünlüğünün korunması şartıyla işgal niyeti olmayan devletlerin yardımlarının kabul edileceğinin”⁶⁴ yer almasının ardından Rauf Bey’in alınabilecek dış destek konusunda Amerika’nın kastedilmiş olabileceğini, eğer böyleyse kendisi açısından bunun doğrudan söylenmesinde sakınca olmadığını belirtmesi Atatürk tarafından maddeye bakarak Amerika’dan, Amerikan mandasından hiçbir surette bahsedilmediği dile getirilir (Nutuk I: 1951: 111). Rauf Bey’in söz ve tutumuna karşılık yukarıdaki sözce söylenir. Sözcenin soru şeklinde olması sitemle suçlamada bulunmanın görünüşe gelmesidir. Bu soruyla alıcı düşündürülerek “arkadaş” diye bahsedilenlerin alıcının gözünde, kendi yapacakları sorgulama neticesinde düşmesinin amaçlandığı söylenebilir. “Gece gündüz beraberinde bulunan arkadaşının” kendisinin manda hakkındaki kanaatini anlamadığını ifade eden Atatürk’ün bu kişinin sadakatini sorguladığını söylemek de mümkündür. Atatürk’ün konuyla ilgili bakış açısının “bundan evvel cari ve bu dakikada heyeti aliyenizin de ıttılayı dahilinde bulunan bunca muhaberat ve münakaşatımızla sabit” olduğunu belirtmesinin de Rauf Bey’in manda fikrine kapılmasını gereksiz göstermeye yönelik olduğu ifade edilebilir. Uzun süre beraber bulunulan arkadaşın kendisini henüz “anlamamış” olduğunu ve buna şaşırdığını dile getirmesi ise Atatürk’ün durumu doğrudan bir fikir ayrılığı olarak vermediği, anlayıştan kaynaklı bir problem olarak ortaya koyduğu değerlendirmesini mümkün kılar. Bunların Atatürk’ün görüşünü meşru ve kesin doğru şeklinde vurguladığı söylenebilir.

Bu telgrafın nihayetinde, “bizim akti sulha kadar, İstanbula ayak basmamaklığımız ve mebus olmamaklığımız” tavsiye olunuyordu. (s.267) ... Velhasıl, azim ve fikirlerinde istikrar ve isabet mevcudolmıyan ve İstanbulda düşman tazyığı altında düşünen rical ve zevatın nasayihi şayanı tetkiktir. (s.269)

Bu sözceler indirgendiğinde “*Telgraf bizim barış gerçekleşene kadar İstanbul’a gitmememiz ve mebus olmamamızı tavsiye etse de bu, doğru düşünmeyen ve düşman baskısındaki kişilerin görüşüdür ve sorgulanmalıdır.*” ifadelerine ulaşılır.

⁶⁴ Madde için bkz. Nutuk I, 1951, s. 112.

Yeni ve son indirgemelerle sözceler “*Bizimle aynı fikirde ve yolda olmayanların söylediklerini dikkate almıyoruz.*” şekline dönüşür.

İndirgeme neticesinde, yönelinen fenomen *bizimle aynı fikirde ve yolda olmayanların sözleri* olarak verilebilir. Bu fenomeninin noesisi “dikkate almama, önemsememe” şeklindedir.

İki sözce de sinkategorematiktir. Başka bir deyişle sözcelerde anlam katmanları vardır ve her katman sözcelerin bütüncül anlamı için olmazsa olmazdır. İfadeler genellikle olgu bireşimine uygundur.

İstanbul’daki Mebusan Meclisi’ne gönderilen teşkilâtın gönderdiği telgrafta “barış yapılana kadar İstanbul’a gitmemesinin ve milletvekili olmasının” tavsiye edilmesinin ardından Atatürk tarafından bu sözceler dile getirilir (Nutuk I, 1951: 266-267). Onun bu durumu deneyimleme tarzının “dikkate almama, reddetme” olduğu söylenebilir. Bu reddedişi, telgrafı çekenlerin “kararlı ve yerinde çalışmalar, düşünceler üretmeyen; düşmanın tazyiki altında” olmalarına dayandırarak meşrulaştırır. Kendisi İstanbul’da vekil olmayı, çeşitli sebeplerden, istese de orada kurdurduğu teşkilat ile bu konuda fikir ayrılığı yaşadığı görülmektedir.

Efendiler, benim riyasetimden bahseden, demek ki, yalnız Şeref Bey oluyor. Sair zevat tarafından, ne maksatla riyasete intihabım mevzuubahis edildiği, mahrem olduğu bildirilen bu içtimada, imaeen olsun söylenmiyor. Ciddi mütalâata istinaden, benim riyasetimi mevzuubahis etmeliydiler. Ondan sonra, teşettütü efkâr olup olamayacağını tetkik eylemeliydiler. (s.375)

Bu sözceler indirgendiğinde öncelikle “*Başkan olmamı yalnızca Şeref Bey’in dile getirmesi, diğerlerinin özel dedikleri bir toplantıda başkanlığım ile ilgili ne dediklerinin hiçbir şekilde söylenmediği görülüyor. Aksine başkan olmam ciddiyetle söylenmeli ve tersi bir düşünce olup olmayacağına o zaman bakılmalıydı.*” ifadelerine ulaşılır. Son indirgemelerle sözce “*Başkanlık tartışmaları ciddi ve şeffaf olarak yapılmalıdır.*” ifadesine dönüşür.

Bu indirgemededen sonra, yönelinen fenomenlerin *benim başkanlığım, başkanlığım ile ilgili konuşmalar* olduğu anlaşılır. “Benim başkanlığım” fenomeninin

noesisi “gerekli görme” iken “başkanlığım ile ilgili konuşmalar” fenomeninin “gizli şekilde sorgulanmasını doğru bulmama”dır.

Sözcelerin tamamı sinkategorematiktir. Hem kendi içlerinde birden fazla bildirim ifadesi içermeleri hem de anlam bakımından hepsinin birbirine bağımlı olması onları sinkategorematik yapar. Bu da Atatürk tarafından az sözle çok katmalı bir ileti aktarımı yapıldığını; bu yapılırken de “ondan sonra, demek ki” gibi sinkategorematik sözcüklerle ifadeler arası tutarlılığın da sağlandığını gösterir.

Mebusan Meclisi’nde başkan seçilmesinin mücadele konusunda birtakım yararlar sağlayacağını düşünen Atatürk, bu durumu mecliste bulunan gerekli kişilere ilettiğini belirtir fakat meclis reisi olarak seçilmez. Rauf Bey’in gönderdiği bir telgrafla da Şeref Bey’in onun başkanlığından bahsettiği, toplantıda Reşat Hikmet Bey’in başkan seçildiği bildirilir. (Nutuk I, 1951: 374). Yukarıdaki sözceleri de bu durum üzerine dile getirir. Durum, meclisteki kişilerin bir kısmının Atatürk’ün ilettiği fikri benimsemedikleri yorumunu mümkün kılar. “Benim riyasetim” ifadesi Atatürk’ün doğrudan kendisini merkeze yerleştirdiğini gösterir. Bununla bir otorite vurgusu yapıldığı söylenebilir. “Ciddi mütalâata istinaden, benim riyasetimi mevzu bahis etmeliydiler” ifadesiyle Atatürk, kendisinin başkan yapılması konusunu önemli görüşlere dayandırarak bu isteğine meşruiyet katar. Burada isteminde haklı bir liderin öne çıkarıldığı söylenebilir. “Ondan sonra” ifadesi öncelik sonralık bildirir. Atatürk’e göre öncelik verilmesi gereken onun başkanlığının dile getirilmesi, yani otoritenin tartışılmasıdır. Fikir ayrılıklarını incelemek sonraki iş, ikincil bir ayrıntıdır. “Etmeliydiler, eylemeliydiler” ifadeleri de öznenin ortaya koyduğu fikre karşı nasıl davranılması gerektiğinin sınırlarını çizdiğini, başka bir deyişle davranışların kurallarını koyup sınırlarını çizerek otoritesini göstermeye çalıştığını söylemeyi mümkün kılar.

Yeni grup veya parti teşkilatından bahis buyuruluyor... Azizim Mazhar Müfit Bey! İzah ettiğiniz mantalite ve karakterlerin teşkil edecekleri gruptan da, partiden de, ben, memleketi kurtarıcı bir vaz’ı metnin alınabileceğine hükmedemiyorum. (s.391)

Bu sözceler ilk olarak “Yeni kurulduğundan söz edilen partinin içindekilerin zihniyet ve karakterlerinin memleketi kurtaracak nitelikte olduğuna inanmıyorum.” şeklinde indirgenebilir. Son indirgemelerle sözcenin “Kurtuluşu sağlayacak olan zayıf

karakterlilerden oluşan bir parti değil, güçlü bir iradedir.” ifadesine dönüştüğü görülür.

Yönelinenler *yeni kurulan parti ve kurtuluşu sağlama* fenomenleridir. “Yeni kurulan parti” fenomeninin noesisleri “zayıf karakterlilerden oluştuğunu düşünme, kurtuluşu gerçekleştireceğine inanmama”dır. “Kurtuluşu sağlama” fenomeninin noesis ise “öncelik verme, zorunlu görme, kararlı iradede doğacağına inanma”dır.

İlk sözce kategorematiktir. Hitaptan sonra gelen sözcede ise bir durum ve bu durumun onaylanmadığını bildiren ifadeler bir arada anlamı ürettiğinden sözce sinkategorematiktir. “Vaz’ı metîn” ifadesi olgu bireşimine uygun değildir. “Vaz” yani duruş, tavır düşünsel varlık alanına aitken “metîn” gerçek varlık alanına aittir. Tavrın kararlı, doğru olduğunu daha somut şekilde anlaşılır kılınması için böyle bir ifade tercih edildiği söylenebilir.

Mazhar Müfit Bey’den kendisine bir mektup geldiğini fakat bu mektubun içeriğini söylemeye gerek duymadığını belirten Atatürk’ün mecliste Felahı Vatan Grubu’nun kurulmasıyla ilgili kendisine iletilenler hakkında yukarıdaki sözceleri dile getirdiği görülür (Nutuk I, 1951: 390-391). “Bahis buyuruluyor” ifadesiy mecliste kurulacağı söylenen yeni gruba karşı bir mesafe koyulduğunu gösterir. “Azizim Mazhar Müfit Bey” şeklinde söz arasına konan bu hitabın samimi bir tonda, devamında gelecek eleştiri için dikkati çekmeye yönelik olduğu söylenebilir. Devamında da karşı tarafın ortaya koydukları eleştirilip “hükmedemiyorum” ifadesiyle reddedilir. Atatürk’ün Felahı Vatan’da memleket ve milletin vaziyetine çözüm üretebilecek yeterliliği görmediğini söylemek mümkündür. Onun kurduğu Müdafaa-i Hukuk Grubu karşısında bu yeni grubun yetersizliği vurgulanmaktadır.

Bu sözcelerin devamında gelen “*Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin teşkilatına ve bu teşkilatın vücuda getirdiği Kuvayi Milliye istinada ihtiyaç kalmadığını, tıflâne ve gafilâne muamelât ve harekâtıyla ima eden Meclisi Mebusanın ve Felâhı Vatan grubunun, bu bapta karar katisinin istinzaç ve tarafımıza işarını Rauf Beye yazdık. (s. 391)*” sözcesi de bu savı desteklemektedir.

Sözcede yönelinenler *Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, Kuvayi Milliye, çocukça ve bilinçsizce davranıp hareket eden meclis milletvekilleri, Felâhı Vatan Grubudur.*

“Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, Kuvayi Milliye” fenomenlerinin deneyimlenme biçimleri “benimseme, kabul etme” iken diğer fenomenlerin deneyimlenme biçimleri “onaylamama, kabul etmeme” olarak verilebilir.

Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu ve onun ortaya çıkardığı Kuvayi Milliye’ye “istinada ihtiyaç kalmadığı” ifadesi Millî Mücadele’nin asıl unsurlarının dışlandığı algısını yaratır. Bunu yapanların millî harekete ve oluşuma yüz çevirdiğinin vurgulandığı söylenebilir. “Tıflâne ve gafılâne” ifadeleriyle bu tutum ve davranışı sergileyenler küçümsenir çünkü millî olana sırt çevirmişlerdir. Millettin direnişinden doğan grup ve kuvvetten farklı olarak ortaya çıkarılmaya çalışıldığı düşünülen “Felâhı Vatan Grubu” ve bunun içindeki milletvekilleri meşru görülmemektedir. Atatürk’ün bu ifadelerle kendisinden farklı görüşte olan ve siyasi bir yapılanma ile ortaya çıkanlara karşı kendi meşruiyetini millete dayandırarak güçlendirmeye çalıştığı söylenebilir.

Muhterem Efendiler, Sakarya muharebesinden sonra, Başkumandanlık ve Erkânıharbiye-i Umumiye Riyaseti, Ankarada ifayı vazife ediyordu. Ben, aynı zamanda diğer vazifelerimle de iştigal ediyordum. Üç, dört ay geçmemişti ki, Mecliste Sakarya zaferini unutanlar, muhalefet vâdisinde, ileri gitmek isteyenler, kendilerini göstermeye başladılar. (s.630-631)

Bu sözceler indirgendiğinde ilk olarak “Ben Sakarya Muharebesi’nden sonra Ankara’da görevlerimi yoğun şekilde yapıyordum ama daha birkaç ay geçtiği hâlde mecliste Sakarya Zaferi’ni unutup muhalefette haddi aşmak isteyenler ortaya çıktı.” ifadelerine ulaşılır. Son indirgemelerle sözceler “Önemli bir zafer kısa sürede unutuldu ve muhalefet başladı.” ifadesine dönüşür.

Yönelinen fenomenler *ben, Sakarya Muharebesi, muhalefet edenler* şeklinde verilebilir. “Ben” fenomeninin noeması “Atatürk” noesisi “görevini yerine getiren olarak görme”dir. “Sakarya Muharebesi” fenomeninin noesisi “zafer olarak görme”

iken “muhalefet edenler” fenomeninin noesisi “büyük başarıların değerini bilmeyen olarak görme”dir.

İlk iki sözce kategoremantikken son sözce sinkategorematiktir. İlk sözceler son sözceye giriş yapabilmek adına verilmiş daha basit durumlar olarak değerlendirilebilir. “Sonra, diğer, ki” gibi sinkategorematik ifadeler tek başlarına anlam ifade etmeseler de sözcelerin anlamlarının üretilmesine ve aralarındaki tutarlılığa katkı sağlamıştır. “Muhalefet vadisi” ifadesi olgu bireşimine uymamaktadır. “Muhalefet” düşünsel varlığıyla ortaya konan fikir ayrılıkları bir “vadi” merkezden uzak, dağlar arasında bulunan toprak gerçek varlığıyla bir araya getirilmiştir.

Nutuk II’nin üçüncü bölümü olarak yazılmış kısmın ilk sözceleri, bunlardır. Rauf ve Kara Vasıf Beylerin takip edilen askerî siyasetle ilgili sorgulamada bulunmaları bu sorgulamaların gereksiz görülüp vekiller arasında ya da grupta tartışılmaması, bunun neticesinde ikisinin de kendilerine verilen görevlerden istifa etmeleri; Refet Bey tarafından Genelkurmay Başkanı’nın Ankara’da oturmayıp cephede bulunması gerektiğine dair eleştiriler gelmesi ve ardından Refet Paşa’nın da görevinden istifa etmesi üzerine Atatürk tarafından bu sözceler dile getirilir (Nutuk II, 1952: 630-632).

“Muhterem Efendiler” hitabıyla alıcının dikkati çekilip otoriter bir tavır takınıldıktan sonra kazanılan bir savaş anılarak sonrasında söylenecekler bu galibiyetle ilişkilendirilir. “Ben” kişisi, yani Atatürk’ün kendisi yüksek sorumluluğa sahip ve bu sorumlulukları yerine getiren, “iştigal ediyordum” ifadesiyle çalışmalarında fedakârlık vurgusu yaptığı söylenebilecek bir özne olarak kurulur. Buna karşılık onun Başkumandanlık etmesiyle kazanılan zaferi göz ardı edip “muhalefet vadisinde ileri giden” yani meşru siyasetin dışında olanların vurgulanmasının muhalefeti itibarsızlaştırarak kendisinin ve eylemlerinin “kabul edilebilir, doğru” olduğunu gösterme amaçlı dile getirildiği söylenebilir. Bir tarafta Sakarya’daki tarihî zaferin sahibi, sorumluluklarını yerine getiren, fedakâr bir lider deneyimlenirken diğer tarafta zaferi unutarak nankörlük eden, haddini aşan bir muhalefetin kurulduğunu söylemek mümkündür.

Efendiler, malûmu âliniz, o zaman mevcut olan kanuna göre, vekâletler için, ben, Meclise namzet gösterirdim. Mebuslar, irae ettiğim namzede müspet veya menfi

rey verirler veya müstenkif kalırlardı. İkinci Grup, benim namzetlerimi nazara almayıp, kendi grupları namına, ortaya attıkları namzetlere, kanuna muhalif olarak rey vermek suretiyle, hükümet teşekkülüne, mâni olmaya, başladılar. (s.634-635)

Sözceler ilk indirgendiğinde “Dönemin yasalarına göre bakan adaylarını ben seçip meclise sunarken ve milletvekilleri de oyla bunları değerlendirirken İkinci Grup kendi adaylarını öne sürerek yasaya aykırı davranıp hükümet kurulmasını engellemeye başladı.” ifadelerine ulaşılır. Son indirgemelerle sözcenin “Ben kanuna uygun davranırken bana muhalefet edenler kanunsuz iş yapıyor ve millet iradesini engelliyor.” ifadesine dönüştüğü söylenebilir.

Yönelinenler *ben* ve *İkinci Grup* fenomenleridir. “Ben” fenomeninin noesisi “meşru hareket ettiğini düşünme”dir. Bu durumda “İkinci Grup” un noesisi için “meşru hareket etmediğini bilme” denebilir ve bu sözce içinde “kanuna muhalif olarak” söz grubuyla görünüşe gelir.

Müdafaai Hukuk Grubu’na muhaliflerden oluşan İkinci Grup’la ilgili bu sözcelerde Atatürk tarafından öne çıkarılanın bu grubun kanunlara uymaması, yani meşru hareket etmemesi olduğu söylenebilir. Atatürk ve grubu “kanuna göre” yani meşru hareket eder. İkinci Grup ise “kanuna muhalif olarak” hareket etmektedir. İkinci Grup’un meşru hareket eden tarafın faaliyetlerine ve devlet yönetimine engel olmaya çalıştığı da “hükümet teşekkülüne mâni olmaya başladılar” ifadesiyle vurgulanır. Atatürk’ün meclisteki muhalefeti “kanuna uygun hareket etmeyen” disiplinsiz bir yapılanma olarak gösterip kendi liderliğini ve liderliğindeki grubu meşru bir zeminde konumlandığı, bunun tersi tarafta olanları gayrimeşru kılmaya çalıştığı görülür.

Efendiler, dedim, Başkumandanlık ve Başkumandanlık Kanunu meselesinde, mebdeinde olduğu gibi, bugün de, kanunun, ademi lüzumundan yahut lüzumu tadilinden bahseden, ve Başkumandanlığın mevcudiyetinden müşteki olan, zevat vardır. Bu müştekiilerin, daima aynı zevat olduğu görülmektedir. (s.654)

Sözceler öncelikle “Başkumandanlık ve bunun kanunu konusunda eleştiri ve şikayetleri olanlar vardır ve bunlar hep aynı kişilerdir.” biçiminde indirgenebilir. Yeni ve son indirgemelerle sözce “Sabit bir muhalefet grubu vardır.” ifadesine dönüşür.

Yönelinen fenomen *muhaletet grubudur*. Bu fenomenin farklı tarzlarda deneyimlendiği, sözcelerden anlaşılır. Bu durumda fenomenin noesisleri “memnuniyetsiz olan, değişmeyen, sabit fikirli görülme” şeklinde ifade edilebilir.

Sözcelerin ikisi de sinkategorematiktir. Böylece bir durumun geçmişten şimdiye kadarki durumuyla ilgili bilgi verme ve bu bilgiye dayalı bir şikâyet durumunun ortaya konması aynı sözcede gerçekleşmiş, sonraki sözcenin anlamı ise “bu” sinkategorematik sözcüğüyle ilk sözceye bağımlı kılınmıştır. İfadelerin olgu bireşimine uygun olmasının bir durumun açıklanmak istenmesinden kaynaklandığı söylenebilir.

“Mebdeinde olduğu gibi bugün de” ifadesi, devamında gelen tartışma durumunun geçmişte de var olduğunu gösterir ve geçmişte buna itibar edilmemiş olduğunu söylemeyi mümkün kılar. Böylece bu tartışma konusunun gereksizliğinin vurgulandığı söylenebilir. “Müşteki olan” ifadesi Başkumandanlık mevzuuyla ilgili eleştiriyi ciddiyyetden uzak bir tarafa çeker. Bunların hep “aynı zevat” olması da yapılan eleştiriyi boşa çıkarmaya yönelik değerlendirilebilir çünkü eleştirilerin farklı zamanlarda farklı kişilerden gelmesi bunların düşünmeye, gerçekçi değerlendirmelere dayandırılabilmesini mümkün kılar. Aynı kimselerin belli kişileri “daima” eleştirmeleri ve tartışma konusu yaratmaları bu kimselerin art niyetliliği olarak algılanmaya müsaittir.

İkinci Grup unvanını takınan muhalif hizip, menfi mukavemetlerini uzun müddet tecrübe etti. (s.663)

Bu sözce ilk indirgendiğinde “Kendisine İkinci Grup diyenler uzun zaman bize *muhaletet etti.*” ifadesine ulaşılır. Son indirgemeye sözcenin “Uzun bir zamandır devam eden bir karşı koyma girişimi vardır.” ifadesine dönüştüğü söylenebilir.

Yönelinen fenomen *İkinci Grup* ve *İkinci Grup’un karşı koymaları* olarak verilebilir. “İkinci Grup” fenomeninin noesis “karşıt olarak görme” şeklinde verilebilir. “İkinci Grup’un karşı koymaları” fenomeninin noesis ise “uygun görmeme”dir ve “menfi” ifadesiyle sözcede görünüşe gelir.

Sözce sinkategorematiktir. İfadelerin olgu bireşimine uygun olması açıklayıcı bir anlatımın seçildiğini gösterir.

Mecliste Müdafaai Hukuk Grubu'ndan sonra birtakım fikir ayrılıkları neticesinde Atatürk ve onunla beraber olan vekillere karşı muhalefet eden başka bir grup ortaya çıkmış, bu grup Nutuk'ta "İkinci Grup" olarak adlandırılmıştır. Gruba herhangi bir ad verilmeyip bunların "İkinci Grup" olarak anılması bu grubun kurucu olan Müdafaai Hukuk karşısında ikincil bir konumda olduğunu söylemeyi mümkün kılar. "Takınan" ifadesi Atatürk tarafından bu grubun olumsuz bir yaklaşımla karşılandığını gösterir. Bu ifadeden Atatürk'ün onları bir grup olarak görmediği sonucuna da varılabilir. Başka bir deyişle grubun meşruiyeti sorgulanmaktadır. "Hizip" ifadesi, muhalefet yapanların sadece farklı düşüncelerde olduklarını değil; asıl gruptan, yani birlikten ayrıldıklarını gösterir. Atatürk tarafından grubun yaptıklarının "uygun görmeme" şeklinde deneyimleme nedeni buna bağlanabilir. "Menfi" ifadesine göre de mukavemetin yapıcı değil, yıkıcı olduğu söylenebilir.

Muhalifler âdeta, ne istediklerini bilmez bir halde idi. Meclisin, müspet veya menfi bir karar vermesi imkânsız bir hale geldi. (s.721)

Sözceler indirgendiğinde ilk olarak "Muhaliflerin tutarsız ve kararsız davranmaları meclisin karar almasını zorlaştırmıştı." ifadelerine ulaşılır. Son bir indirgemeye sözcenin "Bilinçsizce yapılan şeyler yararlı işleri engellemiştir." ifadesine dönüştüğü söylenebilir.

Yönelinen fenomenler *karşı çıkanlar, meclisin karar vermesi* olarak verilebilir. "Karşı çıkanlar" fenomeninin noesisi "bilinçsizce davrandığını düşünme"dir ve sözcede "ne istediklerini bilmez bir halde" ile görünüşe gelmiştir. "Meclisin karar vermesi" fenomeninin noesisi "gerekli görme" olarak ifade edilebilir.

İki sözce de kendi içinde sinkategorematiktir. Sözcelerin neden sonuç ilişkisiyle birbirine bağlı oldukları görülür. İfadeler olgu bireşimine uygundur. Bu da açıklayıcı bir anlatım tercih edildiğini gösterir.

Lozan Konferansı görüşmeleri kesintiye uğrayıp İsmet Paşa memlekete döndüğünde konferansla ilgili mecliste yapılan görüşmelerde Paşa'nın barış yapılacakken bunu bozduğu yönünde fikirler ileri sürülerek suçlamalarda bulunulmuştur (Nutuk II, 1952: 721). Bu sözceler, Atatürk'ün gösterilen tepkilerin

bilinçsizce yapılmasından dolayı haksız ve işleyişi engelleyici olduğunu düşündüğünü gösterir.

Refet Paşa başta olmak üzere; İstanbulun payitaht kalması lüzumunu, bazı misallere istinaden, ispat etmeye çalışıyorlardı. Ankaranın, gerek iklim, vesaiti münakale ve kabiliyet ve istidat ve gerek mevcut tesisat ve teşkilât noktai nazarından; hiç de münasip ve müsait olmadığını söylüyorlar ve İstanbulun payitaht olması lâzım ve mukadderdir diyorlardı. Bu ifadeye dikkat olunursa, bizim makarrı idare tâbirinden kasdettiğimiz mâna ile, bu ifadelerde payitaht tâbirini kullananların noktai nazarları arasında bir fark görmemek mümkün değildir. Binaenaleyh, bu hususta zaten mukarrer olan noktai nazarımızı resmen ve kanunen teyid ettirerek, payitaht tâbirinin de yeni Türkiye Devletinde mâna ve mahalli istimali kalmadığını göstermek lâzım geldi. (s.796)

Sözceler indirgendiğinde ilk olarak “Refet Paşa başta olmak üzere bazıları Ankara’nın fizikî koşullarının elverişsiz olduğunu ve İstanbul’un payitaht olmasının hem bu nedenle hem de kader gereği zorunlu olduğunu iddia ediyorlardı. Bizim kullandığımız makarr-ı idare ifadesiyle onların kullandığı payitaht ifadesi çok farklıdır. Bu nedenle payitahtın yeni devlette yeri olmadığını resmîyete de dayanarak göstermek zorunda kaldık.” ifadelerine ulaşılır. Sözce üzerindeki son indirgemeye “Bizim bakış açımıza göre eski olan bırakılıp yeni olan benimsenmelidir ve bunun için gereken yapılır.” ifadesine ulaşılabilir.

Yönelinenler İstanbul’un başkent kalmasının gerekliliğini, bazı örnek durumlara dayandırarak, şüpheyi yer bırakmayacak şekilde ortaya koymaya çalışanlar ve bizim yönetim merkezi ifadesiyle söylemek istediğimiz anlam olarak verilebilir. “İstanbul’un başkent kalmasının gerekliliğini, bazı örnek durumlara dayandırarak, şüpheyi yer bırakmayacak şekilde ortaya koymaya çalışanlar” fenomeninde noesis “kanıtlamaya çalışma” şeklinde ifade edilebilir. “Bizim yönetim merkezi ifadesiyle söylemek istediğimiz anlam” fenomeninin noesisi ise “söylemek isteme, kastetme”dir.

Sözcelerin tamamı sinkategorematiktir. İlk iki sözce arasında amaç sonuç ilgisi varken bu iki sözcenin bir araya gelmesi üçüncüye sözceye dayanak oluşturmuştur. Son sözce de yine neden sonuç ilgisiyle kendisinden önceki sözceye bağımlıdır.

Böylece metinde tutarlılık sağlandığı söylenebilir. İfadelerin genel olarak olgu bireşimine uygun olması ise hem tutarlılığa katkı sağlar hem de açıklayıcı bir anlatım tercih edildiğini gösterir.

Lozan Barış Antlaşması'yla işgali bertaraf ederek fiilen tamamlanmış olduğu belirtilen Türkiye'nin yeni yönetim merkezinin belirlenmesi konusu gündeme getirildiğinde İstanbul milletvekillerinden bazıları, başta da Refet Paşa olmak üzere başkentin İstanbul olarak kalması gerekliliğini savunur ve birtakım gerekçeler sunarlar (Nutuk II, 1952: 796). Atatürk tarafından bu durum Nutuk'ta yukarıdaki sözcelerle dile getirilir. "Refet Paşa başta olmak üzere" ifadesiyle Atatürk'ün doğrudan isim vermesinin muhatabı doğrudan göstererek ikna ediciliği artırmaya yönelik olduğu değerlendirmesi yapılabilir. Atatürk'e göre yeni devletin yeni yönetim merkezi olmalıdır çünkü bu devlet yönetim şekli de dahil birçok yönüyle eski devletten farklıdır. Bu düşünce karşısında başkentin İstanbul'da kalmasını isteyenlerin "payitaht" ifadesini kullanarak bunu dile getirmeleri Atatürk tarafından kabul edilemezdir. "Bizim" diyerek bir taraf oluşturan Atatürk başkent için "makarrı idare" ifadesini kullanılmasının "payitahtın" kullanılmasından fikir bakımından ciddi bir farkı ortaya koyduğunu "fark görmemek mümkün değildir" ifadesiyle belirtir. Bu farkı belirtme kendi tarafının üstünlüğünü göstermeye yöneliktir. "Zaten mukarrer olan noktai nazarımızı noktai nazarımızı resmen ve kanunen teyidettirerek" ifadesi tartışmalar neticesinde alınan "Türkiye Devletinin makarrı idaresi, Ankara şehridir" kararını meşru bir zemine oturtur ve "karşı" olarak deneyimlenen tarafı zayıf duruma düşürür. "Payitaht" ifadesinin yeni devlette "mâna ve mahalli istimalinin kalmaması" eski tabirlerin eski devletle beraber ortadan kalkmasına yapılan bir vurgu olarak değerlendirilebilir. Neticede bu sözcelerle "payitaht- makarrı idare, İstanbul-Ankara" ikiliklerinden yola çıkılarak eskinin peşinden gidilmemesi ve ona bağlı olunmaması, yeniden yana olunması gerekliliğinin öne çıkarıldığı söylenebilir.

...işte cumhuriyet ilânı üzerine Rauf Beyi ve kendisiyle hemfikir olanları telâş ve heyecana saik olan sebebi hakiki, devlet riyaseti makamını, Reisicumhurun işgal etmiş olmasıdır. Filhakika, 'Reisicumhur devletin reisidir'dendikten sonra halifeye verilecek sıfat ve salâhiyeti temin etmekle meşgul ve onun teveccüh ve iltifatını lütfu ilâhî telâkki eylemekle memnun olanların sukutu hayale duçar olmaktan müteessir ve mahzun olmalarını tabîi görmek lâzımdır. (s.824)

Bu sözceler ilk indirgendiğinde “*Cumhuriyetin ilanıyla Rauf Bey ve onun gibilerin devlet başkanlığına cumhurbaşkanının geçmesinden endişelenme nedneleri halifenin herhangi bir yetkisinin kalmamış olmasıdır.*” ifadelerine ulaşılır. Son indirgemeyle sözcenin “*Devlet yönetiminde, Cumhurbaşkanı varken başka bir konunun söz hakkı yoktur.*” ifadesine dönüşeceği söylenebilir.

Neticede yönelinen fenomenler *Rauf Bey ve onun gibiler, devlet başkanlığı konumu, Cumhurbaşkanlığı, en üst konumdaki dinî lider* olarak verilebilir. “Rauf Bey ve onun gibiler” fenomeninde noesis “düşüncelerinin yanlış olduğuna inanma”dır. “Devlet başkanlığı konumu” fenomeninin noesisi “farklı biçimlerde doldurulmak istendiğini bilme” iken “Cumhurbaşkanlığı” fenomeninin noesisi “bazı kimseleri üzecek olduğunu bilme” şeklinde ifade edilebilir.

Neden sonuç ilgisiyle birbirine bağlı olduklarından ve her birinde birden fazla bildirim ifadesi bulunduğundan sözceler sinkategorematiktir. Bu da ifadelerde anlam katmanları olduğunu gösterir. Genellikle olgu bireşimine uygun ifadelerin kullanılması ise birtakım çatışmaların doğrudan aktarılma istenmesine dayandırılabilir.

Cumhuriyetin ilanından sonra devletin başkanının kim olacağı konusunda tartışmalar olmuştur. Atatürk’e göre Rauf Bey için en doğru hükümet şekli devlet başkanlığını halifenin üstlendiği bir yönetim olduğundan şüphe yoktur (Nutuk II, 1952: 823-824). “Cumhurbaşkanlığı”nın ortaya çıkması Rauf Bey ve onun gibi düşünenleri “sukutu hayale duçar” eylemiştir. Devlet başkanlığı makamının cumhurbaşkanı tarafından “işgal edildiğinin” söylenmesi Rauf Bey ve onunla aynı düşüncede olanların bu konudaki olumsuz tutumlarını vurgulamaktadır. Atatürk, bu kişilerin halifenin “teveccüh ve iltifatlarını bekleyen, ona birtakım sıfatlar ve yetkiler verilmesine çabalayan” kimseler olduklarını söyleyerek yeni devlete ve bu devletin yeni yönetim şekline karşı bir yerde konumlandırır. Bu durumu “tabî görmek lâzımdır” diyerek Atatürk’ün karşısındakilerin makam elde etme çabalarının sonuçsuz bırakılmasından memnun olduğunu söylemek mümkündür.

Filhakika, Rauf Bey ve emsali, Fırka içinde muhafazasına muvaffak oldukları vaziyetleri ile Meclisin tatil devrine tesadüf eden aylarda, âza üzerinde ve yeni intihapta muvaffak olamayan, ikinci grup mensupları vasıtasıyla, bütün memlekette,

milleti aleyhimizde ifsat için çalışmak fırsatına malik oldular. Memleket dahilinde bazı hafl teşkilât ve teşebbüsata da geçtiler. (s. 855)

Bu sözceler ilk olarak “*Rauf Bey onun tarafındakiler meclisin tatil zamanında seçimde başarısız olan İkinci Grup üyeleri aracılığıyla bizi millete kötüleyip gizli girişimler ve örgütlenmelere yöneldiler.*” biçiminde indirgenebilir. Son bir indirgemeyle “*Yeni düzenin ve bunu kuranların aksine çalışanlar vardır.*” ifadesine ulaşılabilir.

İndirgeme neticesinde, yönelinen fenomenler *Rauf Bey ve onun tarafındakiler*, *milleti bizim tam tersimiz yönünde bozma* olarak verilebilir. “Rauf Bey ve onun tarafındakiler” fenomeninin deneyimlenme biçimi “karşıt tarafta, muhalif olarak görme”dir. “Milleti bizim tam tersimiz yönünde bozma” fenomeninin noeması “millet” iken noesisi “uzaklaştırma, olumsuz etkileme” şeklinde ifade edilebilir.

Sözceler sinkategorematiktir. “Filhakika” sinkategorematik sözcüğü ilk sözceyi anlam bakımından kendisinden önce gelen ifadelere bağlar. İkinci sözce, ilkindeki olumsuz eylemlerin devamıdır. Burada metin içi tutarlılık sağlandığı ve anlam katmanları oluşturulduğunu söylemek mümkündür. “Milleti ifsat için çalışmak” ifadesi olgu bireşimine uygun değildir çünkü “millet” ile “ifsat” aynı kategoriye ait değildir. Milletin kışkırtıldığı ve fikirlerinin olumsuz olduğu düşünülen tarafa yöneltildiği bu ifadeyle vurgulanmaya çalışılmıştır.

Kazım Karabekir, Ali Fuat Paşa ve Rauf Bey’in birbirine yakın zamanlarda kendilerine verilmiş olan görevlerden istifa etmelerini “bir komplo” olarak değerlendiren Mustafa Kemal Atatürk (Nutuk II, 1952: 854-855) sözceye “filhakika” diye başlayarak devamında bu komplo düşüncesini destekleyici sözler edeceğinin işaretini verir. “Rauf Bey ve emsali” ifadesinden anlaşılan, doğrudan ismi verilmiş olması dolayısıyla Atatürk tarafından bu komplonun öncüsü olarak Rauf Bey’in görüldüğüdür. Bu kişileri aracı olarak kullanıp milleti kışkırtmaya çalıştıkları İkinci Grup’la ilgili “muvaffak olamıyan, ikinci grup” denmesi, eylemlerin dayanağının meşru olmadığını, milletin desteğini alamayanlarla millet üzerinden iş yapılmaya çalışıldığını vurgulamaya yöneliktir. Bu çalışmaların “meclisin tatil devrine tesadüf etmesi” ise denetimin azaldığı zamanın kollandığını söylemeyi mümkün kılar. Bu durumda söylemle “fırsatçı, meşru dayanağı olmayan, milleti olumsuz yönde

etkilemeye çalışan, tehlikeli girişimleri olan bir muhalefet” ve bunun karşısında “meşruiyetini milletin desteğinden alan, doğru yerde duran ve doğru hareket eden bir iktidar” kurulduğu söylenebilir.

Efendiler, Tevhidiefkârın başmuharriri de, bir sürü başmakaleler ile, muhalefeti takviye ve teşci ediyor ve kendini müdafaa eden hükümetin ve muvafık mebusların, kendini müdafaa etmelerini ve söz söylemelerini dahi istemiyordu. ... Bu safsatalar üzerinde, tevakkufa lüzum yoktur. (s.876)

Sözceler indirgendiğinde “Karşı görüşte olanların gerçekliği göstermeyen sözlerini dikkate almaya gerek yoktur.” ifadesine ulaşılabilir.

Yönelinen fenomenlerin *Tevhidiefkâr gazetesinin baş yazarı, bakanlar kurulu ve aynı görüşte olan milletvekilleri, gerçekliği olmayan sözler* olduğu söylenebilir. “Tevhidiefkâr gazetesinin baş yazarı” fenomeninin noesisi “kışkırtıcı olarak görme”dir. “Karşı çıkanlar” ın noesisi “başkalarından etkilenen” şeklinde ifade edilebilir. “Bakanlar kurulu ve aynı görüşte olan milletvekilleri” fenomenlerinin noesisi ise “mağdur edilmeye çalışılan”dır. Son olarak “gerçekliği olmayan sözler” fenomeninde noema “sözler” iken noesisleri “gerçekliği olmadığını düşünme, reddetme”dir.

Sözceler sinkategorematiktir. “Safsatalar üzerinde tevakkuf” olgu bireşimine uygun değildir. “Safsata” ve “tevakkuf” aynı kategoride olmasalar da burada “sözlerle ilgili uzunca konuşma” anlamının etkili kılınabilmesi için böyle bir ifade tercih edildiği söylenebilir.

Ali Fuat Paşa ve Kazım Karabekir’in askerlikten istifa edip meclise girmeleri durumuyla ilgili yaşanan karışıklıkların ve müzakerelerin⁶⁵ ardından bazı gazetelerin hükümet karşıtı söylemleri üzerine Atatürk tarafından dile getirilen bu sözcelerde hükümetin mağdur edilmeye çalışıldığı mesajı verilir. Son sözceden önce başmuharririn İsmet Paşa hükümetini meseleleri gürültüye getirerek kendi lehlerine kapatmaya çalışmaları ve oylamalara hile kattıkları yönünde suçlayıcı ifadeler kullanması⁶⁶ Atatürk tarafından “safsata” olarak değerlendirilir ve bunun üzerinde hiç

⁶⁵ Olayların detayları için bkz. Nutuk II, 1952, s. 860-870.

⁶⁶ Bkz. Nutuk II, 1952, s. 876.

durmadan farklı gazetelerin söyledikleri aktarılır. Böylece muhalefetin ve muhalefet tarafılsı gazetelerin sözleri tartışma konusu edilmeye dahi değer görülmez.

Milletin mukaaderatı mesuliyetini, ellerine aldirmek istediğiniz zevat, aylarca ve aylarca hazırlandıktan ve İstanbuldaki refikleriyle dahi uzun boylu görüştükten sonra, sizin de izah ettiğiniz gibi, dillerinin altındakini söylemekten çekinecek kadar, kendilerine itimat edemezlerse, en nihayet, on dokuz buçuk kişinin, Mecliste hareketini tevhit edemeyecek kadar âciz olurlarsa, bu zevat, devletin resikârına geçmek liyakatinde farz olunabilir mi? (s.888)

Sözce indirgendiğinde ilk olarak “*Milletin geleceğini teslim etmeyi düşündüğünüz kişiler hâlâ gerçek düşüncelerini gizliyorsa mecliste az sayıda kişiyi bile birleştiremiyorsa bunların devlet yönetme becerileri olduğunu düşünmek doğru değildir.*” ifadelerine ulaşılır. Bunun neticesinde son bir indirgeme yapıldığında sözcenin “*Milletin geleceğini yönetmeye talip olanların gerekli yetkinliğe sahip görülmeleri gerekir.*” ifadesine dönüştüğü söylenebilir.

Yönelinen ana fenomen *milletin geleceğinin temsil edilmek istendiği kişiler* şeklinde verilebilir. “*Milletin geleceğinin temsil edilmek istendiği kişiler*” fenomeninde noema “İkinci Grup” iken noesisler “yetkin, meşru olmadığına inanma” şeklinde ifade edilebilir.

Birden fazla bildirim ifadesi içeren sözce sinkategorematiktir. Bu, sözcenin birçok anlam katmanına sahip olmasını sağlamıştır. Birçok olay veya durum tek sözcüde neden sonuç ilişkisi içinde dile getirilmiştir. “Uzun boylu görüşmek” ifadesi olgu bireşimine uygun değildir. Görüşmelerin ayrıntılı olduğu bu ifadeyle vurgulanmıştır.

İsmet Paşa hükümetinin eleştirildiği gazetelerden Vatan’da hükümeti eleştirenlerin ve düşürmek isteyenlerin gerekli tepkiyi göstermedikleri, birçok münekkidin dillerinin altındakini söylemekten çekindikleri yazılır. Yukarıdaki sözcüler bunun üzerine söylenmiştir. Burada muhalefetin zayıflıkları üzerinde durularak devlet resikârına layık olmadıkları vurgulanmaya çalışılır. Bu, gazetede muhalif habercinin kendi sözlerinden alıntı olan “*dilinin altındakini söylemekten çekinecek kadar*” ifadesiyle desteklenir. “Sizin de izah ettiğiniz gibi” denerek de

muhalefetle aynı tarafta olan birinin de muhalifleri eleştirmesi hükümet için bir haklılık payesi olarak ortaya konur. Böylece muhalefetin meşruiyetinin küçümsenerek reddedildiği söylenebilir. Sözcenin soru şeklinde olmasının ise iknaya yönelik olduğunu söylemek mümkündür çünkü onaylama gerektirecek şekilde sorulan retorik bir soru vardır.

“Cumhuriyet” kelimesini telâffuzdan dahi içtinabedenlerin, cumhuriyeti, doğduğu gün, boğmak isteyenlerin, teşkil ettikleri fırkaya "Cumhuriyet" ve hem de "Terakkiperver Cumhuriyet" unvanını vermeleri, nasıl ciddi ve ne dereceye kadar samimî telâkki olunabilir? (s. 889)

Bu sözce ilk indirgendiğinde *“Cumhuriyet kelimesinin söylenişinden bile kaçınanların, cumhuriyeti ortaya çıktığı gün yok etmek isteyenlerin oluşturdukları siyasi topluluğa cumhuriyet ve üstelik gelişimden yana olan cumhuriyet sıfatını vermeleri önemli ve içten gelmiş kabul edilemez.”* olur. Sözcenin son indirgemelerle *“Cumhuriyeti benimsemeyenlerin onu araç olarak kullanmaları samimiyetsizliktir.”* ifadesine dönüştüğü söylenebilir.

Yönelinen fenomenler *Cumhuriyet kelimesinin söylenişinden bile kaçınanlar, cumhuriyeti ortaya çıktığı gün yok etmek isteyenler, oluşturulan siyasi topluluk* şeklinde ifade edilebilir. “Cumhuriyet kelimesinin söylenişinden bile kaçınanlar” fenomeniyle “cumhuriyeti ortaya çıktığı gün yok etmek isteyenler” fenomeninin noeması “Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası” olmak üzere ortaktır; noesisi ise “samimi görmeme”dir. “Oluşturulan siyasi topluluk” un noesisi “cumhuriyet karşıtları tarafından oluşturulduğuna inanma” şeklinde verilebilir.

Birçok bildirim ifadesi barındırdığından sözce sinkategorematiktir. Bu da sözcenin anlam bakımından çok katmanlı olmasını sağlamıştır. “Cumhuriyetin doğduğu gün, cumhuriyeti boğmak” ifadeleri olgu bireşimine uygun değildir. Bu yeni yönetim şeklinin ilan edildiği günden beri, hatta daha evvelinde de eleştiriler, reddetmeler, yeni yönetim şeklini istemeyip eskiyi devam ettirmek istemeler söz konusudur. Atatürk tarafından eski devletin ve onun yönetim şeklinin bittiği, yeni devlet ve yeni yönetim biçiminin tıpkı canlı bir varlık gibi işlediği olgu bireşimine uygun olmayan bu ifadelerle daha etkili biçimde anlatılmak istenmiştir.

“Cumhuriyet kelimesini telâffuzdan dahi içtinabedenler” ifadesiyle kastedilenin Rauf Bey olduğu, Nutuk’ta bu sözcelerden önce gelen bölümden anlaşılmaktadır. Rauf Bey mecliste yapılan görüşmelerde hakimiyetin kayıtsız şartsız kabul edildiğinin şiar olduğunu söylemiş, meclisten “cumhuriyet” sesleri gelmesine ve kendisinden bunun söylenmesinin beklendiği belli edilmesine karşın “cumhuriyet” sözünü dile getirmemiştir (Nutuk II, 1952: 867-868). Atatürk metin içi bir göndermeyle bunu hatırlatmıştır. Atatürk’ün cumhuriyeti yeni doğmuş bir çocuk olarak deneyimlediği “doğduğu gün” ifadesinden anlaşılabılır. Bu çocuğun doğduğu gün boğulmak istenmesi, onun istenmeyen bir çocuk olduğu algısını kurar. Başka bir deyişle cumhuriyet karşıtlığı herhangi bir sağlam zemine veya gerekçeye oturtulmamıştır. Bahsi geçenler daha başından ona karşıdır ama aynı kişiler meşruiyetlerini karşı oldukları bu rejime dayandırmaya çalışmaktadır. Bu da ortaya bir çelişki, bir samimiyetsizlik çıkarır. Cumhuriyetin içeriğini değil, yalnız adını kullanmaktadırlar. Sözcelerin devamında gelen “*Rauf Bey ve arkadaşlarının teşkil ettikleri fırka, muhafazakâr unvanı altında meydana çıksaydı, belki mânası olurdu.*” ifadesi de Atatürk’ün bu düşüncesini desteklemektedir. Sözcenin soru şeklinde olmasının dikkati çekme ve ikna ediciliği artırmaya yönelik olduğu söylenebilir çünkü bu, cevap istenmeyen, cevabı belli; yani retorik bir sorudur.

Efendiler, vakayi ve hâdisat dahi izhar ve ispat etti ki, ‘Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası’ programı en hain dimağlarını mahsulüdür; bu fırka, memlekette suikastçilerin tahassungâhı, ümidi istinadı oldu; haricî düşmanların, yeni Türk Devletini, taze Türk Cumhuriyetini mahvetmeye mâtuflânlarının sühuleti tatbikatına hizmete çalıştı. (s.890-891)

Bu sözce ilk indirgendiğinde ulaşılan “*Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası programının haince düşüncelerin bir ürünü olduğu; partinin suikastçıları, yeni devletin düşmanlarını barındırdığı açıkça görülmüştür.*” ifadeleri olur. Yapılacak son bir indirgemeyle “*Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası milletin ve devletin düşmanları tarafından oluşturulmuştur.*” ifadesine ulaşılabilir.

Yönelinenler *Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası’nın programı yapılmasını tasarladığı işlerinin uygulama düzenini göstere maddeler, yeni Türk Devleti şeklinde verilebilir.* “Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası’nın programı” fenomeninin noesisi

“güveni en kötüye kullanan bilinçlerin ürünü olduğunu, iç ve dıştaki kötü niyetli kişilerin toplanma yeri olduğunu düşünme”dir. “Yeni Türk Devleti” fenomeninin noesisi “yok edilmeye çalışıldığını düşünme” olarak ifade edilebilir.

Burada tek bir sözce var gibi görünse de birden fazla sözce noktalama işaretleriyle birbirine bağlanmıştır. “Ki, bu” gibi sinkategorematik sözcükler ve ortak ögelerle sözceler anlam bakımından birbirine bağlanmıştır.

Atatürk tarafından dile getirilen sözcelerde “vakayi ve hâdisat dahi izhar ve ispat etti ki” ifadesinin kullanılması, Şark İsyanı’nın Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası’yla ilgili gerilimlerden sonra yaşanması ve isyanda fırka üyelerinden kişilerin de bulunması durumunu işarete eder. Bu, fırkayla ilgili daha önceden de ortaya konan olumsuz durumları meşrulaştırmaya yöneliktir. “Dahi” ifadesi de önceden belirtilenleri gösterir. Fırkanın içerdeki yıkıcı faaliyetleri “suikastçilerin tahassungâhı, ümidi istinadı” olmasıyla görünüşe getirilir. Fırkanın yalnız içerdeki kötü niyetli insanların bir sığınağı olmayıp “hârici düşmanların” emellerine de hizmet eden şekilde deneyimlenmesi isyanın başlatıcısı olan Şeyh Sait’in daha önce Ruslar için casusluk yapıp sonra İngilizlerin desteklediği bir ayaklanmada adının geçmesine dayandırılabilir.⁶⁷ Böylece, muhalif olan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası’nın içerde yıkıcılık faaliyetleriyle, dışarda da devleti yok etme planlarına destek olmasıyla itibarsızlaştırılmaya çalışıldığı söylenebilir.

Bölümün Fenomenolojik Söylem Analizi’nin bütüncül değerlendirmesi:

Fikir ayrılıklarıyla ilgili sözcelerin incelendiği bu bölümde söyleme etki eden ifadeler *içtihadatta, muamelâtta, icraatta esaslı ve tâli birtakım ihtilâflar, iğbirarlar ve hattâ iftirakların da sebebi ve izahı olmuştur; Millî mücadeleye beraber başlayan yolculardan bazıları; kendi fikriyat ve ruhiyatının ihatası hududu bittikçe, bana mukavemet ve muhalefete geçmişlerdir; salâbetlerini, en çok muhafaza etmeleri lâzım gelen arkadaşların; herhalde rahmet okumıyacak kimselerin sözlerinden tehlikeler tahayyül etmeleri ve bunu bir kanaatle söylemeleri; diğer bazı kimselerin bu hususta tamamen samimiyetten uzak, bilâkis maksadı mel'anet takibettiklerine daha o zaman şüphem kalmamıştı; ben, vatanın, sahibi teklifle beraber, bütün milletin, hepimizin*

⁶⁷ Bununla ilgili bkz. *Şark İsyanı* başlığı.

nasıl bir girivei felâket içinde bulunduğumuzu, göz önüne getirerek, çarei halâs olduğuna kani bulunduğum teşebbüsâtı, namütenahi müşkülât ve mevanie rağmen, maddi, mânevi bütün mevcudiyetimle, hayyizi fiile çıkarmaya çalışırken benim, en yakın arkadaşlarım daha dün İstanbuldan gelmiş ve bittabi vaziyetin içyüzüne gayrivâkıf, hürmət ettiğim ihtiyar bir zat lisaniyle, bana, şahsiyattan bahsediyorlar; manda meselesi hakkındaki noktai nazarımın aylardan beri gece gündüz beraberimde bulunan bir arkadaş tarafından hâlâ anlaşılmamış olduğuna hükmolunabilir mi; azim ve fikirlerinde istikrar ve isabet mevcudolmıyan ve İstanbulda düşman tazyiki altında düşünen rical ve zevatın nasayihi şayanı tetkiktir; böyle bir telgrafnamenin, aslû esası olamayacağına hükmetmek istedim; ciddi mütalâata istinaden, benim riyasetimi mevzuubahis etmeliydiler; izah ettiğiniz mantalite ve karakterlerin teşkil edecekleri gruptan da, partiden de, ben, memleketi kurtarıcı bir vaz'ı metînin alınabileceğine hükmedemiyorum; Kuvayi Milliyeye istinada ihtiyaç kalmadığını, tıflâne ve gafilâne muamelât ve harekâtiyle ima eden Meclisi Mebusanın ve Felâhi Vatan grubunun; mecliste Sakarya zaferini unutanlar, muhalefet vâdisinde, ileri gitmek isteyenler, kendilerini göstermeye başladılar; malûmu âliniz; İkinci Grup, benim namzetlerimi nazara almayıp, kendi grupları namına, ortaya attıkları namzetlere, kanuna muhalif olarak rey vermek suretiyle, hükümet teşekkülüne, mâni olmaya, başladılar; mebdeinde olduğu gibi, bugün de; bu müştekillerin, daima aynı zevat olduğu görülmektedir; İkinci Grup unvanını takınan muhalif hizip, muhalifler âdeti, ne istediklerini bilmez bir halde idi; İstanbulun payitaht kalması lüzumunu, bazı misallere istinaden, ispat etmeye çalışıyorlardı; bu ifadeye dikkat olunursa; bizim makarrı idare tâbirinden kasdettiğimiz mâna ile, bu ifadelerde payitaht tâbirini kullananların noktai nazarları arasında bir fark görmemek mümkün değildir; zaten mukarrer olan noktai nazarımızı resmen ve kanunen teyid ettirerek; payitaht tâbirinin de yeni Türkiye Devletinde mâna ve mahalli istimali kalmadığını göstermek; filhakika; 'Reisicumhur devletin reisidir'dendikten sonra halifeye verilecek sıfat ve salâhiyeti temin etmekle meşgul ve onun teveccüh ve iltifatını lütfu ilâhî telâkki eylemekle memnun olanların sukutu hayale duçar olmaktan müteessir ve mahzun olmalarını tabîi görmek; intihapta muvaffak olamıyan, ikinci grup mensupları vasıtasıyla, bütün memlekette, milleti aleyhimizde ifsat için çalışmak fırsatına malik oldular; bu safsatalar üzerinde, tevakkufa lüzum yoktur; sizin de izah ettiğiniz gibi; dillerinin altındakini söylemekten

çekinecek kadar, kendilerine itimat edemezlerse, en nihayet, on dokuz buçuk kişinin, Mecliste hareketini tevhit edemeyecek kadar âciz olurlarsa, bu zevat, devletin resikârına geçmek liyakatinde farz olunabilir mi; Cumhuriyet” kelimesini telâffuzdan dahi içtinabedenlerin, cumhuriyeti, doğduğu gün, boğmak isteyenlerin, teşkil ettikleri fırkaya "Cumhuriyet" ve hem de "Terakkiperver Cumhuriyet" unvanını vermeleri, nasıl ciddi ve ne dereceye kadar samimî telâkki olunabilir; vakayi ve hâdisat dahi izhar ve ispat etti ki; en hain dimağlarını mahsulü, haricî düşmanların, yeni Türk Devletini, taze Türk Cumhuriyetini mahvetmeye mâtuflânlarının sühuleti tatbikatına hizmete çalışmaları olarak belirtilebilir.

Söylem bakımından bu ifadelere karşılık gelen kavram ve alt kavramlar ise Tablo 11’deki gibidir:

Tablo 11: Fikir ayrılıkları

Söyleme etki eden ifadeler	Söylem bakımından ifadeye karşılık gelen kavram	Söylem bakımından ifadeye karşılık gelen alt kavram
İkinci Grup unvanını takınan muhalif hizip	Ayrılık	Karşıt topluluk
manda meselesi hakkındaki noktai nazarımın aylardan beri gece gündüz beraberimde bulunan bir arkadaş tarafından hâlâ anlaşılmamış olduğuna hükmolunabilir mi	Bilinçli hatayla suçlama	Anlaşılmama vurgusu
kendi fıkriyat ve ruhiyatının ihatası hududu bittikçe, bana mukavemet ve muhalefete geçmişlerdir	Bilişsel sınırlılıkla itham	Muhalefetin gerekçesi

<i>Bu ameli ve emin muvaffakiyet yolu, yakın refiki mesaim olarak tanınmış zevattan bazıları ile aramızda, zaman zaman içtihadatta, muamelâtta, icraatta esaslı ve tâli birtakım ihtilâflar, işbirarlar ve hattâ iftirakların da sebebi ve izahı olmuştur</i>	Birlikten ayrılma	Kendini haklı gösterme
<i>bu safsatalar üzerinde, tevakküfa lüzum yoktur</i>	Ciddiye almama	Eleştiriye geçersiz kılma
<i>Cumhuriyet" kelimesini telâffuzdan dahi içtinabedenlerin, cumhuriyeti, doğduğu gün, boğmak isteyenlerin, teşkil ettikleri fırkaya "Cumhuriyet" ve hem de "Terakkiperver Cumhuriyet" unvanını vermeleri, nasıl ciddi ve ne dereceye kadar samimî telâkki olunabilir</i>	Çelişki ve samimiyetsizlik vurgusu	Çıkarıcılık
<i>mebdeinde olduğu gibi, bugün de</i>	Devamlılık	Değişmezliğin gösterimi

<i>haricî düşmanların, yeni Türk Devletini, taze Türk Cumhuriyetini mahvetmeye mâtuflarının sühuleti tatbikatına hizmete çalışmaları</i>	Dışarıdan güdümlü iç tehdit	Yeni devleti koruma
<i>bu ifadeye dikkat olunursa</i>	Dikkati çekme	Etkiyi artırma
<i>en hain dimağlarını mahsulü</i>	Düşmanlaştırma	Kötü niyet vurgusu
<i>payitaht tâbirinin de yeni Türkiye Devletinde mâna ve mahalli istimali kalmadığını göstermek</i>	Eskinin reddi	Yeniye vurgu
<i>bizim makarrı idare tâbirinden kastedtiğimiz mâna ile, bu ifadelerde payitaht tâbirini kullananların noktai nazarları arasında bir fark görmemek mümkün değildir</i>	Farklılığın vurgulanması	Çatışma
<i>Millî mücadeleye beraber başlıyan yolculardan bazıları milli hayatın bugünkü Cumhuriyete ve Cumhuriyet kanunlarına kadar gelen tekâmülâtında, kendi fikriyat ve ruhiyatının ihatası hududu bittikçe, bana mukavemet ve muhalefete geçmişlerdir</i>	Fikir çatışması	Birlikten ayrılma

<i>azim ve fikirlerinde istikrar ve isabet mevcudolmayan ve İstanbulda düşman tazyiki altında düşünen rical ve zevatın nasayihi şayanı tetkiktir</i>	Güvensizlik vurgusu	Etkisizleştirme
<i>muhalifler âdeta, ne istediklerini bilmez bir halde idi</i>	Hedefte belirsizlik	Güvenilir olmama
<i>salâbetlerini, en çok muhafaza etmeleri lâzım gelen arkadaşların, herhalde rahmet okumıyacak kimselerin sözlerinden tehlikeler tahayyül etmeleri ve bunu bir kanaatle söylemeleri</i>	İçtenliği ve sadakati sorgulama	Yakınları eleştirme
<i>İstanbulun payitaht kalması lüzumunu, bazı misallere istinaden, ispat etmeye çalışıyorlardı</i>	İkna çabası	Haklı çıkmaya çalışma
<i>diğer bazı kimselerin bu hususta tamamen samimiyetten uzak, bilâkis maksadı mel'anet takibettiklerine daha o zaman şüphem kalmamıştı</i>	İtibarsızlaştırma	Kötü niyet vurgusu

<i>izah ettiğiniz mantalite ve karakterlerin teşkil edecekleri gruptan da, partiden de, ben, memleketi kurtarıcı bir vaz'ı metnin alınabileceğine hükmedemiyorum</i>	İtibarsızlaştırma	Reddetme
<i>Kuvayi Milliye istinada ihtiyaç kalmadığını, tıflâne ve gafilâne muamelât ve harekâtiyle ima eden Meclisi Mebusanın ve Felâhı Vatan grubunun</i>	İtibarsızlaştırma	Sorumsuzluk ve ihanet ithamı
<i>mecliste Sakarya zaferini unutanlar, muhalefet vâdisinde, ileri gitmek isteyenler, kendilerini göstermeye başladılar</i>	İtibarsızlaştırma	Meşruiyeti sorgulama
<i>'Reisicumhur' devletin reisidir'dendikten sonra halifeye verilecek sıfat ve salâhiyeti temin etmekle meşgul ve onun teveccüh ve iltifatını lütfu ilâhî telâkki eylemekle memnun olanların sukutu hayale duçar olmaktan müteessir ve mahzun olmalarını tabîi görmek</i>	İtibarsızlaştırma	Yenilik vurgusu

<i>intihapta muvaffak olamayan, ikinci grup mensupları vasıtasıyla, bütün memlekette, milleti aleyhimize ifsat için çalışmak fırsatına malik oldular</i>	İtibarsızlaştırma	Hainlik iması
<i>dillerinin altındaki söylemekten çekinecek kadar, kendilerine itimat edemezlerse, en nihayet, on dokuz buçuk kişinin, Mecliste hareketini tevhit edemeyecek kadar âciz olurlarsa, bu zevat, devletin resikârına geçmek liyakatinde farz olunabilir mi</i>	İtibarsızlaştırma	Yetersizlik ve etkisizlik vurgusu
<i>vakayı ve hâdisat dahi izhar ve ispat etti ki</i>	Kanıtlama çabası	Meşruiyet, gösterme
<i>zaten mukarrer olan noktai nazarımızı resmen ve kanunen teyid ettirerek</i>	Meşruiyeti pekiştirme	Görüşün kesinliği vurgusu
<i>malûmu âliniz</i>	Ortak bilgi algısı	Söylemin etkisini artırma
<i>ciddi mütalâata istinaden, benim riyasetimi mevzuubahis etmeliydiler</i>	Otorite vurgusu	Öncelik isteme
<i>böyle bir telgrafnamenin, aslî esası olamayacağına hükmetmek istedim</i>	Reddetme	Manevi olarak kabullenmeme
<i>filhakika</i>	Söyleneni vurgulama	Etkililiği artırma

<i>ben, vatanın, sahibi teklifle beraber, bütün milletin, hepimizin nasıl bir girivei felâket içinde bulunduğumuzu, göz önüne getirerek, çarei halâs olduğuna kani bulunduğum teşebbüsâtı, namütenahi müşkülât ve mevanie rağmen, maddi, mânevi bütün mevcudiyetimle, hayyizi fiile çıkarmaya çalışırken benim, en yakın arkadaşlarım daha dün İstanbuldan gelmiş ve bittabi vaziyetin içyüzüne gayrivâkıf, hürmet ettiğim ihtiyar bir zat lisaniyle, bana, şahsiyattan bahsediyorlar</i>	Üstün fedakârlık	Fikir çatışması
<i>bu müşteeklerin, daima aynı zevat olduğu görülmektedir</i>	Yapıcı olmayan muhalefet	Muhalefetin sabit ve değişmez oluşu
<i>İkinci Grup, benim namzetlerimi nazara almayıp, kendi grupları namına, ortaya attıkları namzetlere, kanuna muhalif olarak rey vermek suretiyle, hükümet teşekkülüne, mâni olmaya, başladılar</i>	Yasa dışı hareket etme	Meşru olana zarar verme

Verilen ifadeler ve tespit edilen kavramlar üzerinde yeniden indirgeme yapıldığında ulaşılan fenomenlerin “özenin meşruiyet inşası, muhalefeti itibarsızlaştırma, eski-yeni çatışması” olduğu söylenebilir.

Özenin meşruiyet inşası fenomeni “namütenahi müşkülât ve mevanie rağmen, maddi, mânevi bütün mevcudiyetimle; vakıayı ve hâdisat dahi izhar ve ispat etti ki, resmen ve kanunen teyidettirerek, bana mukavemet ve muhalefet, benim riyasetimi mevzuubahis etmeliydiler” ifadeleriyle görünüşe gelmiştir. Özenin kendisini deneyimleme tarzlarının “fedakâr, tarihsel, kararlı, lider olma” şeklinde olduğu söylenebilir. İlk ifadeyle görünüşe gelen deneyimleme tarzı fedakârlıktır. Her şeyini ortaya koyarak millet ve memleket için çalışan ve “doğru” olanı yapan lidere karşı “mukavemet ve muhalefet” kabul edilemez olarak deneyimlenir. Liderin, yani Atatürk’ün söylediklerinin gerçekliğe dayandığı “vakıayı ve hâdisat dahi izhar ve ispat etti ki” ifadesiyle vurgulanır. Burada söylenenleri kanıtlayarak bunlara meşruiyet kazandırma söz konusudur. Eylemlerin meşruiyetinin belirtilmesi de “resmen ve kanunen teyidettirerek” ifadesiyle görünüşe gelmiştir. “Benim riyasetimi mevzuubahis etmeliydiler” ifadesi ise Atatürk’ün yönetici konumunda kendisine öncelik verilmesi beklentisini gösterir. Bu beklenti, o zamana kadar yapılp edilenlerden kaynaklı olarak gösterilir ve böylece beklentinin meşruiyeti millet ve memleketi kurtarmış olmaya, başka bir deyişle “kurucu” olmaya dayandırılır.

Muhalefeti itibarsızlaştırma fenomeninin görünüşe gelmesi “İkinci Grup unvanını takınan muhalif hizip, kendi fikriyat ve ruhiyatının ihatası hududu bittikçe, nasıl ciddi ve ne dereceye kadar samimî telâkki olunabilir; haricî düşmanların, yeni Türk Devletini, taze Türk Cumhuriyetini mahvetmeye mâtuf plânlarının sühuleti tatbikatına hizmete çalışmaları; en hain dimağlarını mahsulü, azim ve fikirlerinde istikrar ve isabet mevcudolmıyan ve İstanbulda düşman tazyikı altında düşünen rical ve zevat, ne istediklerini bilmez bir halde; salâbetlerini, en çok muhafaza etmeleri lâzım gelen arkadaşların, herhalde rahmet okumıyacak kimselerin sözlerinden tehlikeler tahayyül etmeleri ve bunu bir kanaatle söylemeleri; diğer bazı kimselerin bu hususta tamamen samimiyetten uzak, bilâkis maksadı mel'anet takibettikleri; izah ettiğiniz mantalite ve karakterlerin teşkil edecekleri gruptan da, partiden de, ben,

memleketi kurtarıcı bir vaz'ı metînin alınabileceğine hükmedemiyorum; Kuvayi Milliye istinada ihtiyaç kalmadığını, tıflâne ve gafilâne muamelât ve harekâtiyle ima eden Meclisi Mebusanın ve Felâhı Vatan grubunun; mecliste Sakarya zaferini unutanlar, muhalefet vâdisinde, ileri gitmek isteyenler; 'Reisicumhur devletin reisidir' dendikten sonra halifeye verilecek sıfat ve salâhiyeti temin etmekle meşgul ve onun teveccüh ve iltifatını lütfu ilâhî telâkki eylemekle memnun olanlar; intihapta muvaffak olamıyan, ikinci grup mensupları vasıtasıyla, bütün memlekette, milleti aleyhimizde ifsat için çalışmak fırsatına malik olanlar, dillerinin altındakini söylemekten çekinecek kadar, kendilerine itimat edemezlerse, en nihayet, on dokuz buçuk kişinin, Mecliste hareketini tevhit edemeyecek kadar âciz olurlarsa, bu zevat, devletin resikârına geçmek liyakatinde farz olunabilir mi" ifadeleriyle olur. Atatürk tarafından muhalefetin "yapıcı olmayan, kötü niyetle ve yasa dışı hareket eden, düşmanca tavır ve düşüncelerde olan, bilişsel kabiliyeti yetersiz, güvenilmez, tehditkâr" olarak deneyimlendiğini ve kurulduğunu söylemek mümkündür. Böyle deneyimlenen bir muhalefetin tarafında olanların sözleri onun tarafından "safсата" olarak değerlendirilir ve böylece bunların ciddiye alınmadığı algısıyla da itibarsızlaştırmaya katkı sağlanır. Böyle kötü bir muhalefetin karşısına konan ise yukarıdaki özne ve bu özne ile aynı safta yer alanlardır. Bu sayede liderin ve onun yapıp ettiklerinin meşruiyetinin gösterilmeye, otoritenin güvenceye alınmaya çalışıldığı söylenebilir.

Eski-yeni çatışması fenomeni ise "payitaht tâbirinin de yeni Türkiye Devletinde mâna ve mahalli istimali kalmadığını göstermek; Cumhuriyet kelimesini telâffuzdan dahi içtinabedenler, bizim makarrı idare tâbirinden kasedtiğimiz mâna ile, bu ifadelerde payitaht tâbirini kullananların noktai nazarları arasında bir fark görmemek mümkün değildir; İstanbulun payitaht kalması lüzumunu, bazı misallere istinaden, ispat etmeye çalışıyorlardı; halifeye verilecek sıfat ve salâhiyeti temin etmekle meşgul ve onun teveccüh ve iltifatını lütfu ilâhî telâkki eylemekle memnun olanların sukutu hayale duçar olmaktan müteessir ve mahzun olmalarını tabî görmek" ifadeleriyle görünüşe gelmiştir. Eskinin tabirlerini reddedilmesi ve bunun yerine konan tabirlerin benimsenmesinin istenmesi yeni ideolojiyi temellendirmeye yönelik görülebilir. Yeni rejim olan cumhuriyete karşı olduğu düşünülen Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası kurucularının fırka adında karşı oldukları rejimin adını

kullanmaları Atatürk tarafından “samimiyetsizlik” olarak deneyimlenmiştir. Bu aynı zamanda fırka kurucularının çıkarıcı davrandığının düşünüldüğünü gösterir. Muhalefettekilerin hâlâ halifeye güvenip ondan bir şey beklemelerinin neticesinin “müteessir ve mahzun olma” şeklinde verilmesi ve bunun “tabîî görülmesi” gerektiğinin vurgulanması eski yönetim şekline dair hiçbir şeyin geçerliliğinin kalmadığını vurgulamaya yöneliktir.

Burada yönelinen fenomenler, bunların deneyimlenmesi ve görünüşe gelmesi Atatürk’e göre Osmanlı Devleti’nin geleneklerinden, uygulamalarından kopamayan, her bakımdan yetersiz görülen bir muhalefetin varlığını; iktidarda olanların millet ve memleket için her zaman doğru olanı yaptıkları, eskiden kopulup yeninin benimsenmesinin bir gereklilik olduğu ve bunu gerçekleştiremeyen muhalefete olumlu bakılamayacağını gösterir.

Bu bölümdeki sözceler genellikle sinkategorematiktir. Bu da Atatürk tarafından fikir ayrılıklarıyla ilgili söylenenlerin anlam katmanları ve derinliği bakımından zengin olduğunu söylemeyi mümkün kılar çünkü her bir bildirim ifadesi farklı bir olayı, durumu anlatmaktadır. Böylece bir sözcede birden fazla olay, durum ve bunlardan doğan anlamlar mevcut olur. İfadelerin genellikle olgu bireşimine uygun olduğu görülür. Fikir ayrılığının gösterildiği noktada daha açık ve daha az yoruma dayalı ifadeler tercih edilmesi zıt görüşlerin karşısında daha anlaşılır olunmak istenmesine dayandırılabilir. Bunun yanında “Millî Mücadele’ye başlayanların yolcu olmaları, girivei felâket, vaz’ı metîn, muhalefet vadisi, uzun boylu görüşmek, cumhuriyetin doğduğu gün” gibi olgu bireşimine uygun olmayan ifadelerin kullanılmasının ise bazı durumların somutlaştırılarak daha iyi anlaşılmasını, yer yer de anlatımın daha etkili kılınmasını sağladığı söylenebilir.

Millî Mücadele karşıtlığı ve Atatürk’ün bunlara karşı tutumu

Bazı cemiyetler ve şahıslar

İstanbulda, muhtelif maksatlarla hafî ve aleni olmak üzere de, birtakım fırka veya cemiyet unvanı altında teşekküller vardı. (s. 6)

Bu sözce indirgemeye uğratıldığında sözce “İstanbul gizli ve açık siyasi örgütlenmelerin merkezi olmuştur.” şekline dönüşür.

Yönelinen, *gizli ve açık siyasi örgütlenmeler* fenomenidir. Fenomenin fenomeninin noesisi “tehdit olarak algılama”dır.

Sözcenin sinkategorematik olması birden fazla bildirim içermesindendir ve bu durum, sözceyi anlam açısından çok katmanlı yapar. İfadelerin olgu bireşimine uygun olması da doğrudan bilgi veriliyor olmasına dayandırılabilir.

Atatürk tarafından memleketin içinde bulunduğu vaziyet anlatılırken milli varlığa düşman olan oluşumlardan söz edilir. Bunların maksatları birbirinden farklıdır ve bu farklara da değinilir. “Hafî ve aleni olmak üzere” ifadesinden oluşumların bazıları açıkça bilinirken bazılarının gizli kalma yoluna gittiği görülür. Bu ifade örgütlenmelerin tehdit edici olduğunu gösterir. Milli varlığa düşman bir oluşumun gizli olması zararlarının daha büyük olduğunu söylemeyi de mümkün kılar. “Unvanı altında” ifadesi de isimlerin varlığını ama bunların nitelik açısından değersiz olduğunu gösterir ve yine alıcının bilincinde bir “tehlike” algısı kurar. Söylemle İstanbul’un şeffaflığı bulunmayan örgütlerin, yani tehlikenin merkezi olarak kurulduğu görülür.

Zaten acı olan vaziyeti mühlik şekle koyan, en müessir âmil, İstanbuldaki muhalif cereyanlar ve âmalı milliyeyi muzır bir şekilde infirada uğratan siyasi ve gayrimillî propagandalardır. Bunun mücazatını vatanımız aleyhinde, pek mebzul bir surette görmekteyiz. (s. 35)

Sözcüler ilk indirgemeye uğratıldıklarında “*Mevcut olan zor durunu daha da zorlaştıran İstanbul’daki muhalif hareketler, gayrı millî propagandalardır. Bunların ülkeye çok zarar verdiği bellidir.*” ifadelerine ulaşılır. Son bir indirgemeyle sözcenin “*Millî Mücadele ve birlik karışıklığı ülkeye zarar verir.*” ifadesine dönüştüğü söylenebilir.

Yönelinen fenomen *İstanbul’daki eylem ve propagandalar* olarak verilebilir. Bu fenomenin noesisi “tehdit edici olarak algılama”dır.

İlk sözce birden fazla bildirim ifadesi barındırdığından sinkategorematiktir. Bu sözcenin kendi içinde anlam bakımından neden sonuç ilgisi vardır. İkinci sözce “bunun” sinkategorematik ifadesiyle anlamca birinci sözceye bağımlı hâle getirilmiştir. Böylece iki sözce arasında da neden sonuç ilgisi ortaya çıkmıştır. Sözcüler arasındaki bu anlam ilişkisi hem az sözle daha fazla şey anlatılmasını hem de

ifadeler arası tutarlılığı sağlamıştır. “Vaziyetin acı olması” olgu bireşimine uygun değildir ancak durumun üzücü yanını daha etkili anlatabilmek adına böyle bir ifade kullanıldığı söylenebilir. “Vaziyetin mühlik olması” da olgu bireşimine uygun değildir. Durumun ciddiyetinin bir ölüm kalım meselesi derecesinde olduğu bu ifadeyle aktarılmaya çalışılmıştır.

Sivil ve askerî makamlara ve İstanbul’daki bazı saygıdeğer kişilere Erzurum Kongresi’ne davet için gönderilen genelgenin yanında bu saygıdeğer kişilere bir de mektup gönderilir. Yukarıdaki sözceler bu mektupta bahsedilenlerin Atatürk tarafından maddeler hâlinde yapılan özetindendir (Nutuk I, 1951: 35). “Zaten acı olan vaziyet” memleketin her köşesinin işgal edilmiş olması durumudur. Bu ifadeyle sözceye duygusal yoğunluk kazandırılmıştır. Acı vaziyetten kurtuluşun yolu olarak milletin birliği, mücadelesi ve egemenliği üzerinde durulurken “muhalif cereyanlar, âmalı milliyeyi muzır bir şekilde infirada uğratan siyasi ve gayrimilli propagandalar” ile bu birliğe zarar verilmesi, “vatanımızın aleyhinde” olarak ifade edilir. Bu içinde bulunulan işgal durumunu “mühlik” bir hâle getirir. Başka bir deyişle, Atatürk’e göre memleketin içinde bulunduğu durumda milli olan şeylere zarar verici, birliği bozucu her şey varlığı en üst seviyede tehdit edicidir. Mühim olan “milli” olandır; geriye kalan her şey yok edicidir. Millîlik ve gayri millîlik ile iki zıt tarafın varlığı vurgulanır. Atatürk’ün durumunda farkında olduğunu ve bunu önemli gördüğü kişilere de fark ettirmeye çalıştığını söylemek mümkündür.

Bu cemiyetin bilâhara, hassaten İstanbulda muhafazai unvan ederek idamei faaliyete çalışmış olduğu anlaşıldıktan sonra, teşkilinde ve buna dair bizzarure bize verilmiş olan malûmatta, samimiyet bulunabileceği iddia olunamaz. (s.73)

Sözce ilk olarak “Cemiyetin eski adıyla faaliyetlerini sürdürdüğü, örgütlenmesi ve bize gelen bilgiler incelendiğinde onun samimi olduğu söylenemez.” şeklinde indirgenebilir. Son bir indirgemeye sözcenin “Zararlı örgütlerin faaliyette olduğunun farkındayız.” ifadesine dönüştüğü söylenebilir.

Yönelinen fenomenler *cemiyet, bize verilen bilgiler*dir. “Cemiyet” fenomeninin noesis “hakkındaki bilgilerin doğru olmadığını düşünme” şeklinde ifade edilebilir. “Bize verilen bilgiler” fenomeninde noesis “içten olmadığını düşünme”dir.

Her iki fenomenin noesisi “samimiyet bulunabileceği iddia olunamaz” ifadesiyle görünüşe gelmiştir.

Sözce sinkategorematiktir. Kendisinden önce dile getirilen sözcelerdeki bildirimleri özetler niteliktedir. İçindeki “bu, bilâhara, buna, bize” gibi sinkategorematik ifadeler de önceki sözcelerle anlam bakımından bağımlı bir yapıyı göstermektedir. Böylece anlatılanlar arasında tutarlılığın sağlandığı söylenebilir. İfadelerin olgu bireşimine uygun olması ciddi bir konuda yapılan reddin açık bir şekilde ifade edilmek istenmesine bağlanabilir.

Erzurum Kongresi’nin ardından Karakol Cemiyeti, her tarafa gönderdiği nizamname ve talimatnamelerle Atatürk adına iş yaptıklarını ve bu işlerin de gizlilikle yapıldığını söyler. Atatürk, kumandanları talimatnameye uyulmaması konusunda uyarır çünkü burada gizliliğe ve nizamnameye uymayanların idam edileceği tarzında ciddi tehditler mevcuttur (Nutuk I, 1951: 72-73). Cemiyetin “hassaten İstanbul’da” yani başkentte; Millî Mücadele’ye destek vermeyen devlet yönetiminin ve İtilaf Devletleri’nin baskısının yoğun olduğu bir yerde faaliyetlerini yürütmesinin şüpheli görüldüğü sözcede buradan çıkılarak varılan sonuçtan anlaşılır. Merkez olarak İstanbul’un görünmesi cemiyetin faaliyetlerinin ve bunlarla ilgili gelen bilgilerin doğruluğunun sorgulanmasına neden olur. “Samimiyet” ifadesiyle karşı taraf doğrudan suçlanmasa da niyet ve meşruluk bakımından sorgulanır. Böylece alıcının iknasının sağlanmaya çalışıldığı söylenebilir.

Mösyö Brunot ve rüfekasının makamı tehditte vukubulan ifadelerini tamamen blöf olarak telâkki ederim. (s.79)

Bu sözce ilk olarak “Birilerinin tehditvari konuşmaları gerçeklikten uzak, boş iddialardır.” şeklinde indirgenebilir. Yönelinene fenomen Bay Brunot’un ve arkadaşlarının sözleridir. Son indirgemelerle sözcenin “Tehditler bizi korkutamaz.” ifadesine dönüştüğü söylenebilir.

“Bay Brunot ve arkadaşlarının sözleri” fenomeninin noesisi “gerçekçi, ciddi görmeme”dir ve bu, sözcede “blöf” sözcüğüyle görünüşe gelmiştir.

Sözce sinkategorematiktir çünkü iki bildirim ifadesi biri diğerinin değerlendirmesi olacak şekilde tek sözcede anlamı oluşturacak biçimde bir araya

getirilmiştir. İfadelerin olgu bireşimine uygun olması da bir konudaki kanının açık ve net biçimde ifade edilmek istenmesine dayandırılabilir.

Sivas Kongresi'nin yapılacağı haberi herkesçe duyulduğunda, Sivas'ı ziyarete gelenler içinde bulunan Fransız Jandarma Müfettişi Mösyö Brunot'un Atatürk'ün Sivas'a gelmesi ve burada bir kongre toplaması durumunda şehrin işgal edileceğine dair Reşit Paşa ile görüşmesi ve bunun Atatürk'e iletilmesinin ardından verilen cevapta yukarıdaki sözce de yer alır. "Blöf" ifadesi "makamı tehditte vukubulan ifadelerin" ciddiye alınmadığını, bunların gerçekçi olmayan sözler olarak algılandığını gösterir. Böylece karşı taraf ciddiye alınmaz; bu da sözceleme öznesinin üstünlük kurmaya çalıştığını söylemeyi mümkün kılar. "Telâkki ederim" ifadesi bireysel bir değerlendirmeyi içeriyor gibi görünse de öznenin kesin düşüncesini dile getirdiğini gösterir. Atatürk'ün bu sözceyle karşı tarafın ciddiyetini sorgulayarak onun tehditlerini boşa çıkardığı ve ona karşı üstünlük kurmaya çalıştığı söylenebilir.

Beş on müsellâh Kürde karşı bir süvari alayının mevcudu az görülmüş, tevkifine cesaret edilememiş; asıl calibi hayret olan cihet, bunların tevkifi için İstanbula müracaat edilmiş olduğu haberidir! (s.118)

Sözce indirgendiğinde ilk olarak "Beş on Kürt karşısında bir süvari alayı azımsanarak bunları tutuklama cesareti gösterilmemesi ve bunun için İstanbul'dan haber beklenmesi şaşırtıcıdır." ifadesine ulaşılır. Son indirgemelerle sözcenin "Yeterli güç varken düşmana karşı koyulmayıp bunun için bahaneler söylenmesi kabul edilemez." ifadesine dönüştüğü söylenebilir.

Yönelinen fenomen *düşmana karşı koymama*dır. Bunun noesisi "bilinçli olarak yapıldığını düşünme"dir.

Bildirim ifadeleri bir durumun ciddiyetinin giderek arttığını gösterecek şekilde bir arada kullanıldığından sözce sinkategorematiktir.

Sivas Kongresi'nin ikinci gününde Kürt ailelerden bazı kişilerin Atatürk ve Millî Mücadele karşıtlığı yapan yabancı subaylarla silahlı Kürtlerin koruması altında Malatya'ya geçtikleri, bunlara karşı süvarilerin sayıca az olduğu ve bu nedenle durdurulmalarına cesaret edilemediği bilgisi ulaşınca Atatürk tarafından söylenen yukarıdaki sözceler eleştiri niteliğindedir. "Beş on müsellâh" ifadesiyle kendilerine

karşı süvari sayısının az olduğu söylenen tehdit edici unsur küçümsendiği, bunları ciddiye alanlarla neredeyse alay edildiği söylenebilir. Askerî birliğin yabancı subaylar ve birkaç silahlı Kürt karşısında “mevcudunun az görülmesi” Atatürk için kabul edilebilir değildir. Bunların “tevkifine cesaret edilememiş” olmasının da onun tarafından akla yatkın görülmediğini söylemek mümkündür. “Asıl calibi hayret olan cihet” ile Atatürk’ün dikkati öncelik verdiği bir noktada toplamaya çalıştığı görülür. Bölgedeki kuvvetlerin kendi başlarına karar alamayıp bunun için merkezî otoriteden izin istemesi bu öncelik verilen noktadır. Askerî birliğin gerekli hâlde harekete geçme noktasında bağımsız davranmayıp merkezden haber beklemesi ve bu nedenle işleyişin yavaşlaması; devletin gücünün ve caydırıcılığının zayıflığı eleştirilerek görünür kılınır. Böylece alıcıda hayret ve sitem duygularının uyandırılmaya çalışıldığı söylenebilir.

Aynı olayın devamında Ali Galip’in bu menfi kişilerle ilgili söylenenleri uygulamaması, taleplerin yerine getirilmemesiyle bahsi geçenlerin firar etmeleri, firar sonrasında hükümet merkezinden haberler gelmesi fakat bunların fayda vermemesi, Dahiliye Nazırı Âdil Bey’in milletin gösterdiği tepki için Elâzığ Valisi Ali Galip Bey’e çektiği telgrafta aslında milletin tepki gösterme taraftarı olmadığını, hareketin yalnız birkaç subay ve askerden ibaret olduğunu söylemesi neticesinde Atatürk tarafından Dahiliye Nezareti’ne çekilen telgrafta yer alan sözceler şunlardır:

Milleti, padişahına mâruzatta bulunmaktan menediyorsunuz. Alçaklar, caniler! Düşmanlarla millet aleyhinde tertibatı hainanede bulunuyorsunuz. Milletin kudret ve iradesini takdirden âciz olduğunuza şüphe etmiyordum. Fakat vatan ve millete karşı hainane ve mezbuhane harekette bulunacağınıza inanmak istemiyordum. Aklınızı başınıza toplayın. Galip Bey ve hempaları gibi bülehanın ahmakça olan mevhum vaatlerine kapılarak ve Mister Nowil gibi vatanımız ve milletimiz için muzır olan ecnebilere vicdanınızı satarak irtikâp ettiğiniz denaetlerin milletçe tatbik olunacak mesuliyetini nazarı dikkatte tutunuz. Güvendiğiniz eşhas ve kuvvetin âkıbetini öğrendiğiniz zaman kendi akıbetinizle mukayeseyi unutmayınız. (s. 131).

Bu sözceler ilk indirgendiğinde “Milleti padişaha isteklerini iletmekten alıkoyanlar haince düşmanla iş birliği yapıyor. Onların milletin gücü ve iradesini takdir etmeyeceğini bilsem de hainlik edeceklerini düşünmek istemiyordum. Bunların

aptalca vaatlere kanmamaları, güvendikleri kişilerin sonunu görerek kendi geleceklerini düşünmeleri gerekir.” ifadelerine ulaşılır. Son indirgemelerle sözcenin “Başkalarına güvenerek millet ve vatana zarar verici her türlü kötü eylemde bulunanlar millet tarafından bunun karşılığını alır.” ifadesine dönüştüğü söylenebilir.

Yönelinen *aşağılık davranışlarda bulunan ve son derece haksız davranan kişiler* olarak verilebilir. “Aşağılık davranışlarda bulunan ve son derece haksız davranan kişiler” in noesisleri “aşağılık davranışlarda bulunan, haksız davranan, milleti yok sayan, düşman olana inanan, yabancılara güvenen olarak görme” şeklindedir.

İlk iki sözce tek yargılı fakat söz dizimi, çekim ve sözcük seçimi bakımından vurgusuyla söyleme etki etmektedir. Diğer sözceler sinkategoremattiktir. Sözceler arasında neden sonuç ilişkisine dayalı bir anlam örgüsü mevcuttur. “Vaitlere kapılmak, vicdanı satmak” gibi ifadeler olgu bireşimine uygun değildir fakat olumsuz durumları daha etkili anlatabilmek için bu tarz ifadelere başvurulmuştur.

“Menediyorsunuz, bulunuyorsunuz” ifadeleri Atatürk’ün Dahiliye Nazırı, Elâzığ Valisi Ali Galip ve bunlarla beraber iş yapanlarla ilgili ortaya koyduklarından emin olduğunu gösterir çünkü bunların çekimlenişi içinde kesinlik barındıracak biçimde yapılmıştır. Yani, önceki sözcelerde olduğu gibi ima yoluyla değil, doğrudan bir suçlama söz konusudur. İlk sözceyle, muhatap olan Âdil Bey’in milletin bir hakkını; dolayısıyla iradesini engellediği vurgulanmaktadır. Bu nedenle üslubun sert olduğunu söylemek mümkündür. Bunun hemen ardından gelen “alçaklar, caniler” gibi doğrudan hakaret olan sözler, bu sert üslubun ürünleridir. Artık, söylem belli bir sınırdan tutulmayıp bu sınır genişletilmiştir. “Şüphe etmiyordum” ifadesi muhataplardan bazı olumsuz davranış ve tutumların beklendiğini, onların bu konuda “aciz” yani yetersiz olduğunu gösterse de ardından gelen “Fakat vatan ve millete karşı hainane ve mezruhane harekette bulunacağınızı inanmak istemiyordum” sözcesi bu aciziyetin kasıtlı bir hainliğe dönüştüğünün göstergesi olarak değerlendirilebilir. “Galip bey ve hempaları gibi bülehanın ahmakça olan mevhum vaitlerine kapılarak” ifadesinden muhatapların bilinç açısından yetersiz oldukları; “Mister Nowil gibi ... muzır olan ecnebilere vicdanınızı satarak” ifadesiyse onların oldukları düşüncesini ortaya koyar. “Aklınızı başınıza toplayın” ile açık bir uyarıda bulunulup doğru yola

girmek için hâle bir imkân olduğunun ima edildiği söylenebilir. Aksi durumda yapılanların karşılığının ağır olacağı “Güvendiğiniz eşhas ve kuvvetin âkıbetini öğrendiğiniz zaman kendi akıbetinizle mukayeseyi unutmayınız.” İfadesiyle dile getirilir. Bu karşılığı verecek olan ise millettir. Bu “milletçe tatbik olunacak mesuliyet” ifadesiyle dile getirilir. Özne; yani Atatürk kendisini milletin, vatanın, doğruluğun temsilcisi olarak konumlandırırken muhatabını milletin ve vatanın karşısında, hainlik eden, aklını ve vicdanını kullanmayan kişiler olarak kurmaktadır. Muhataplar sert şekilde eleştirilir ve uyarı, tehdit, baskı gibi yollarla yaptıklarından vazgeçirilmeye çalışılır.

Efendiler, her tarafı faaliyet ve teşkilâtı milliyeye sevk ve imaleye çalışırken hükümeti merkeziyenin emeline hadim bazı rüesayı memurini mülkiye tarafından gûya mânevi tehdidatı mutazammın telgraflar da alıyorduk. (s.172)

Sözceyi ilk olarak “Efendiler, her yeri milletle ilgili çalışmalara ve örgütlere yönlendirmeye çalışırken merkezi hükümetin amaçlarına yardımcı olan bazı devlet idarecilerinden gerçekliği olmayan manevi tehditler alıyorduk.” şeklinde indirgenebilir. Son indirgemelerle “Biz her yerde milletin iyiliği için çalışırken merkezi hükümete uyanlar tarafından engellenmeye çalışılıyorduk.” ifadesine ulaşılabilir.

Yönelinenler *biz* ve *telgraflar* varlıklarıdır. “Biz” in noesisi “her yeri milletle ilgili çalışmalara ve aynı amaçla bir araya gelmiş kişilerden oluşan örgütlere yönlendirmeye ve çevirmeye çalışan olduğunu düşünme” biçiminde ifade edilebilir. “Telgraflar” varlığının noesisi ise “gerçekliği olmayan tehditler içerdiğini düşünme”dir.

Sinkategorematik olan bu sözcede birbirine karşıt olan iki durum bir arada sözcenin anlamını oluşturmuştur. Bu da sözceyi anlam bakımından çok katmanlı hâle getirmiştir. İfadelerin olgu bireşimine uygun olduğu görülür. Bu durum da önemli bir meselenin daha açık ve net biçimde anlatılmak istenmesiyle açıklanabilir.

Burada milleti düşünerek yapılanlar meşru gösterilirken merkezi hükümetin isteklerine “hadim” olmak eleştirilir. Bu durumda yönetici konumundaki memurların pasif konumda görüldüğü söylenebilir. “Gûya” ifadesi alınan telgrafın içeriğinin

Atatürk tarafından ciddi olarak deneyimlenmediğinin ifadesidir. Burada kendini savunup karşı tarafı eleştirme ve uyarmanın söz konusu olduğu söylenebilir.

Harekâtı necibei milliyemizi suitefsir ve ilân etmekten hâli kalmıyan, bedhahanı hâksarın çok olduğu muhakkaktır. (s.179)

Bu sözce ilk olarak “*Millî hareketimizin çıkarlarını yanlış yorumlayıp bunu duyuranların kötü olduğu açıktır.*” şeklinde indirgenebilir. Son indirgemelerle “*Millet için çalışanların karşısında bulunanlar kötü niyetlidir.*” ifadesine ulaşılabilir.

Yönelinen fenomenler *milletle ilgili yüce çalışmalar ve kötü niyetlilerdir.* “Milletle ilgili yüce çalışmalar” fenomeninin noesisleri “onaylama, zorunlu görme” olarak ifade edilebilir. “Kötü niyetliler” fenomeninin noesisleri ise “sayıca fazla olduğunu düşünme, benimsememe”dir.

Birçok bildirim ifadesi içerdiğinden sözce sinkategorematiktir. “Ve, çok” gibi sinkategorematik sözcükler de sözcenin anlamının üretilmesine katkı sağlar. “Kötü niyetli kimselerin hâli kalmaması” olgu bireşimine uygun olmasa da bunu yapanlara karşı tutumun olumsuz olduğu böyle bir ifadeyle vurgulanmıştır.

Burada, Millî Mücadele karşıtlığı yapanların varlığının farkında olunduğunun vurgulandığı söylenebilir. “Necip” ifadesiyle “harekâtın” yani Millî Mücadele’nin etik olarak üstünlüğü ortaya konur. Bir tarafta bu üstünlük varken diğer tarafta bu etik üstünlüğü kötüleyenler vardır. Başka bir deyişle harekâtın karşısında olanlar Atatürk tarafından “manipölasyoncu” olarak deneyimlenmektedir. “Muhakkaktır” ifadesi farkında olunanın kesinliğini pekiştirir. Harekâtı ve taraflarını savunma söz konusuyken haksız, kötü niyetli kişiler olduğu söylenerek karşı tarafa saldırı vardır.

Ahalii İslâmiyeyi teslih ve yekdiğeri aleyhine mukateleye sevka kıyam eyliyen ve orduyu inhilâl ettirmek ve binnetice vatânı müdafasız bırakmak için emir verdiklerinden ve ordunun esrarını, şifreleri çalmak için tertibatı fîiliye ittihazı suretiyle faş eden ve Kanunu Esasi ahkâmınca taarruzdan masun olan muhaberâtı hususiyei millete mâni olan nüzzarı sabıkadan Ali Kemal Bey, Süleyman Şefik Paşa, Dahiliye Nazırı Adil Beyin Millet Meclisinin küşadında, Divanı Aliye tevdi edilmek üzere hiçbir tarafa firarlarına meydan verilmemesini ve Telgraf Müdürü Umumisi Refik

Halit Beyin aynı esbaptan dolayı derhal tevkifiyle mahkemei aidesine tevdiini kanunun masuniyet ve kutsiyeti namına talebederiz. (s.198)

Buradaki sözceleri öncelikle “*Ali Kemal Bey, Süleyman Şefik Paşa ve Dahiliye Nazırı Adil Bey, halkı birbirine düşman eden ve ordunun düzenini bozmak için emir veren kişiler olarak suçlanmakta; ordunun gizli bilgilerini çalmak için harekete geçtikleri ve Kanunu Esasi uyarınca korunan bilgileri halkın eline geçirmeye çalıştıkları iddia edilmektedir. Bu nedenle, bu kişiler firar etmelerine izin verilmeden Millet Meclisinin açılışında Divanı Aliye’ye teslim ve mahkemeye sevk edilmelidir. Bu talep, kanunun emniyeti ve kutsiyeti adına yapılmaktadır.*” şeklinde indirgemek mümkündür. Son indirgemelerle sözcenin “*Millete ve devletin silahlı kuvvetlerine zarar veren eski yöneticilerin yargılanmasını, böylece adaletin sağlanmasını isteriz.*” ifadesine dönüştüğünü söylemek mümkündür.

Yönelinen fenomenlerin *İslam dininden olan kişiler, Ali Kemal Beyi Süleyman Şefik Paşa, Dahiliye Nazırı Adil Bey, Telgraf Genel Müdürü Refik Halit Bey* olarak verilebilir. “İslam dininden olan kişiler” fenomeninin noemasının “Türk milleti” noesisinin ise “zarara uğratıldığını düşünme” olduğu söylenebilir. Diğer fenomenlerin noesis “zarar verici olma”dır.

Bu uzun ve iç içe bildirimleri bulunan sözce neden sonuç ilgisiyle kurulu sinkategorematik bir sözcedir. Bu, sözceyi anlam bakımından çok katmanlı yapmıştır. Adı geçen şahısların yaptığı birçok şey tek bir sözcede bir araya getirilmiş, bunların neticesinde istenenler belirtilmiştir. İfadelerin olgu bireşimine uygun kullanılmasının açıklığı sağlayarak ikna ediciliği artırma amacıyla olduğu söylenebilir.

Ali Rıza Paşa kabinesinin kurulmasının ardından kabinede Millî Mücadele’ye karşı tereddütler görüldüğünün belirtilmesinin üzerine vali ve kolordu komutanlıklarına gönderilen telgrafta geçen bu sözceler bir taraftan meşruiyet söylemi iken bir taraftan da hainlerle ilgili adalet isteminin söylemidir. “Ahalii İslâmiyeyi teslih ve yekdiğeri aleyhine mukateleye sevka kıyam eyliyen” ifadesi bahsi geçen şahısları bölücülükle, kışkırtıcılıkla suçlamanın dile gelmiş hâlidir. Doğrudan kişilerin isimlerinin verilmesi belirsizliği ortadan kaldırır ve ikna ediciliği artırır. Eski devlet görevlilerinin “vatanı müdafaasız bırakmak” şeklinde bir amaçları olduğu ve bu amaç doğrultusunda “ordunun inhilâl ettirilmesini” istediklerinin söylenmesi doğrudan

“vatan hainliği” ithamı olarak değerlendirilebilir. Söylemin hedefindeki kişiler doğrudan “vatan haini” olarak gösterilip düşmanlaştırılmaktadır. “Firarlarına meydan verilmemesi” ifadesiyle hem bu kişilerin suçluluk durumu pekiştirilir hem de gerekenin yapılması çağrısında bulunulur. Suçluların “Divanı Ali’ye” teslim edilmelerinin istenmesi ve bunun “kanunun masuniyeti ve kutsiyeti namına talep edilmesi” istenen yargılamanın meşru olduğunu göstermeye yöneliktir. Suçlar bireye karşı işlenmiş sıradan suçlar değil, devlete ve millete karşı işlenmiş suçlar olduğundan yargılamanın “Divanı Ali’de” yapılmasının talep edildiğini söylemek mümkündür. Burada milli birliğin zarar görmemesi ve vatanın korunması için; bölücülük, irtibatı engelleme gibi suçları işleyen eski bakanların ciddi şekilde suçlandığı ve en üst yargı yerinde yargılanmalarının talep edildiği görülür. Başka bir deyişle bu ifadelerin söyleminde savunma ve saldırı bir aradadır. Dönemin siyasi kutuplaşmaları, isimler de verilerek açıkça ortaya konur.

Bir de, efendiler, malûmunuzdur ki İstanbulda Askerî Nigehban Cemiyeti diye bir heyeti fesadiye türemişti. ... Bu cemiyet, bu muhtırasıyle, kendilerine vatan ve milletin nigehbanı süsünü vermek istiyordu. ... 12 Teşrinievvel 1919 tarihinde, Harbiye Nazırı Cemal Paşadan, kendi muvaffakiyeti noktai nazarından, bu membai fesadın kökünden sökölüp atılmasını ve mensuplarının şediden tecziyelerini ve icraatın orduya tamimini rica ettim. (s. 235-236)

Sözceler öncelikle “İstanbul’da Askerî Nigehban adında kötü niyetli bir cemiyetin ortaya çıktığı bilinmektedir. Kendilerini vatan ve milletin koruyucusu olarak gören bu zararlı topluluğun tamamen ortadan kaldırılması ve en ağır şekilde cezalandırılmaları için savaş bakanından ricada bulundum” şeklinde indirgenebilir. Yapılan son indirgemelerle sözcenin “Yararlı görünen fakat yıkıcı çalışmaları olan toplulukların bütünüyle ortadan kaldırılmasını istedim.” ifadesine dönüştüğü söylenebilir.

Neticede yönelinen fenomenlerin *Askerî Nigehban Cemiyeti*, *yıkıcılık kaynağının kökünden sökölüp atılması*, *üyelerinin çok ciddi şekilde cezalandırılmaları* olarak verilebilir “Askerî Nigehban Cemiyeti” fenomeninin noesisi “yararlı gibi görünüp zararlı olma”dır. Diğer fenomenlerinin noesisi ise “gerekli olma” şeklinde verilebilir.

Sözceler arasında “bir de, bu, ve” gibi sinkategorematik sözcüklerle anlam bağları kurulduğundan bu sözceler sinkategorematiktir. Bu, anlatım içindeki tutarlılığı sağlamıştır. “Cemiyetin kökünün olması, bu kökün sökülmesi” olgu bireşimine uygun değildir. Atatürk’e göre bu cemiyetin görünen kısmı dışında bir görünüp bilinmeyen ve cemiyeti oluşturan asıl unsur olan kısım vardır. Bu, Atatürk tarafından bir bitki ve onun kökleri şeklinde deneyimlenerek ifade edilmiştir. Böylece bu somutlaştırmayla anlatımın daha etkili kılındığı söylenebilir.

“Malûmunuzdur ki” ifadesiyle kabul edilen bir gerçekliğin anlatılacağı algısı uyandırılarak ikna ediciliğin artırıldığı söylenebilir. Askerî Nigehban Cemiyeti’nden “heyeti fesadiye, membai fesaad” şeklinde bahsedilmesi cemiyetin yıkıcılığını açıkça gözler önüne serme ve bunu pekiştirme olarak değerlendirilebilir. “Vatan ve milletin nigehbanı süsünü vermek” ifadesi, cemiyetin dile getirdiği amaçların gerçekçi olmadığının küçümseyici bir şekilde söyleme yansımasıdır. Açık bir tarih verilmesi de inandırıcılığı ve iddia edilenlerin güvenilirliğini artırmaya yönelik görülebilir. “Kökünden söküp atma” ile böyle cemiyetlerin varlığının hiçbir koşulda kabul edilmeyeceği vurgulanır. “İcraatın orduya tamimi” ile de “Askerî” adı altında kurulan cemiyetin bizzat asker tarafından denetlenmesi istenir. Böylece bir taraftan bahsi geçen art niyetli cemiyetin meşruiyet söylemleri ortadan kaldırılırken bir taraftan da bunlara karşı devletin resmi makamları harekete geçirilmeye çalışılır. Söylemin hem milletin dikkatinin çekilmesini hem de hainlere karşı yaptırım uygulanmasını sağlamayı amaçladığı söylenebilir.

Efendiler, biz, bütün memleketi irşat ve tenvir ile uğraşıyoruz. Fakat, düşmanlarımız da, bize mukabil, her yerde ve hattâ bizzat bulunduğumuz ve her suretle hâkim olduğumuz Sivas şehrinde bile, habasetlerini icra ettirebilecek deni vasıtalar bulmakta, muvaffak olabiliyorlar. (s.251)

Burada indirgeme yapıldığında ilk olarak “Biz bütün memleketi ileri götürmeye çalışırken düşmanlarımız her yerde kötü emellerini gerçekleştirmeye çalışıyor.” ifadelerine ulaşılır. Sözce üzerinde yapılacak son indirgemelerle de “Biz memleketin iyiliği için çalışırken bize engel olmak isteyenlerin farkındayız.” ifadesine ulaşılabilir.

Yönelinen fenomenler *biz ve kötülüğümüzü isteyenler* şeklinde verilebilir. “Biz” fenomeninin noeması “Atatürk ve onunla aynı amaçta birleşen kişiler” iken

noesisi “yararlı olmaya çalışanlar olarak görme”dir. “Kötülüğümüzü isteyenler” fenomeninin noesisi ise “zarar veren, kötülük eden, alçak olan şeklinde görme” biçiminde ifade edilebilir.

Sözceler anlamlarını birbirine göre kazandığından sinkategorematiktir. “Biz, fakat, ve, hattâ, her, bile” sinkategorematik sözcükleri anlamın üretilmesine katkı sağlamıştır. Olgu bireşimine uygun ifadeler anlamın daha açık ve anlaşılır olmasıyla ikna ediciliğe katkı sağlamıştır.

Bu sözceler Atatürk tarafından Sivas’ta bulunduğu sıralarda aleyhinde padişaha telgraf çekildiği haberini işitmesi, bu konuda Heyeti Temsiliye’dekilere, vali ve diğer yöneticilerin dikkatine güvenmesi fakat telgrafhanelerden birtakım aleyhte telgrafların kendisine ve Salih Paşa’ya gönderildiğini öğrenmesi üzerine söylenmiştir (Nutuk I, 1951: 249-251). Burada “biz” ve “onlar” ayrımı üzerinden bir bilinç oluşturularak birlik duygusunun vurgulanmaya çalışıldığı söylenebilir. “Memleketi irşat ve tenvir ile uğraşıyoruz” ifadesi Millî Mücadele’nin silahlı boyutu dışında bir de içsel, bilişsel gelişimi sağlama boyutunun olduğunu gösterir ve böylece mücadelenin meşruiyeti pekiştirilir. Burada bahsi geçen “onlar” yani düşmanlar dıştaki değil, içteki düşmanlardır. Atatürk’e göre Sivas, güvenli bir yerdir. Bu durum “hattâ bizzat bulunduğumuz ve her suretle hâkim olduğumuz Sivas şehrinde bile” ifadesiyle görünüşe gelir. Burada bile birtakım engellemelerle, ihanetlerle karşılaşıldığının söylenmesi bir “teyakkuz hâlinin gerekliliği” çağrısı olarak değerlendirilebilir. “Deni vasıtalardan” düşmanın kullandığı yollardır. Böylece düşmanın da alçak ve ahlaksız olarak deneyimlendiği söylenebilir. Bu da askerî bir mücadelenin yanında ahlaki bir mücadelenin de verildiğini söylemeyi mümkün kılar. “Biz” ahlaki olarak üstün taraftayken “onlar” aşağıdır, alçaktır. Sözcelerin düşmana karşı ahlaki üstünlük kurma, tehdit algısına karşı birliğe yönlendirme gibi işlevleri olduğu söylenebilir.

Efendiler; bütün bu tertibatı hafife menabiinin, Rahip Frew'un dimağında temerküz ettirildiği ve oradan din kardeşlerimiz olacak hainlerin kafalarına zerk edilerek fiiliyata inkılâbettığı tahmin olunduğundan, Rahip Frew'un bir zaman için olsun tevakkuf ve tebaüdünü temine vesile olur mütalâasıyle, bizzat kendisine bir mektup yazdım. (s. 300-301)

Bu sözce indirgendiğinde ilk olarak “*Bütün bu düzenlemelerin gizli kaynağı Rahip Frew’dür. Onun kötü düşünceleri din kardeşi olduğumuzu sandığımız kişileri etkilediğinden bu adamın durdurulması amacıyla ona mektup yazdım.*” ifadelerine ulaşılır. Yapılan son indirgemelerle sözcenin “Yabancıların etkisiyle yurt içinde hainlik etmek isteyenleri engellemeye çalıştım.” ifadesine dönüştüğü söylenebilir.

Yönelinen fenomenler *Rahip Frew*, *ben* ve *din kardeşlerimiz* olarak verilebilir. “Rahip Frew” fenomeninin noesisi “yurt içindeki hainlerle ilişkili olduğu ve onları olumsuz etkilediği bilinme”dir. “Ben” fenomeni sözcede doğrudan verilmese de indirgemelerle böyle bir fenomene ulaşılır. “Ben” in noeması Atatürk, noesisi ise “fark eden, sorumluluk alan olma” şeklindedir. “Din kardeşlerimiz” fenomeninin noesisi ise “gerçekte öyle olmadığını anlama”dır.

Bildirim ifadeleri bir araya getirilerek neden sonuç ilgisine dayalı bir anlam ortaya çıkarıldığından sözce sinkategorematiktir. Ayrıca sözcede “bütün, bu, oradan, için” gibi sinkategorematik sözcüklerin kullanılması anlamın üretilmesine ve sözceler arası tutarlılığın sağlanmasına katkıda bulunmaktadır. “Bilince zerk etmek” ifadesi olgu bireşimine uygun değildir ama böyle bir ifadenin birtakım düşüncelerin başkaları tarafından başka birinin bilincinde bir süreçte oluşturulduğunu daha etkili bir biçimde anlatmak için kullanıldığı söylenebilir.

İngiliz Muhipleri Cemiyeti Başkanı Sait Molla’nın İngiliz Rahip Frew’a mektup yazarak Kuvayı Milliye ve Millî Mücadele aleyhinde birtakım bilgiler vermesiyle ilgili olarak Atatürk tarafından bu sözceler dile getirilmiştir. Bu sözcede de öncesinde olduğu gibi “biz-onlar” ikiliğinden bahsetmek mümkündür. “Onlar” tarafında “din kardeşi olacak hainler, Rahip Frew” bulunurken “biz” tarafında başta Atatürk olmak üzere bu hainlerin eylemlerini engellemeye çalışanlar bulunur. Söylem, bunlar üzerine kuruludur. “Din kardeşlerimiz olacak hainler” ifadesiyle içerdeki düşmanlarla önemli bir ortak noktanın bulunduğu fakat bu noktanın dahi göz ardı edildiği, ihanetin boyutunun ciddiyeti vurgulanır. Bilgi sızdırma düzeninin “menabii” olarak Rahip Frew’un gösterilmesi dış düşmanların içerdeki düşmanları etkisi altına aldığı ve bunların millîlikten tamamıyla uzak olduklarını gösterir. İçerden ve dış etkilerle gelen tehditlere karşı Atatürk’ün kendisini doğrudan bir müdahaleci şeklinde konumlandığı görülür. O, mevcut durumu fark edip sorumluluk alarak “bizzat

kendisine bir mektup yazdım” sözüyle duruma müdahale ettiğini göstermektedir. Millete karşı örgütlü bir tehdit karşısında böyle bir geciktirme ve durdurma müdahalesinde bulunulmanın kaçınılmaz bir vatanî görev olarak görüldüğü söylenebilir. Sözcenin öznesi durumu ve olayları fark etmekle kalmayıp ona müdahale ederek eyleme geçen taraftayken “öteki” denebilecek düşman her açıdan tehdit konumundadır. Bu tehdidi yok etmenin elzem görüldüğünü söylemek mümkündür.

Şimdiye kadar, verilen malûmattan anlaşılmış olacağına şüphe yoktur ki, muhtelit, memzuç, müsterek düşmanların tatbıkına çalıştıkları plânın, mühim bir noktası da, dahili memlekette asayişsizlik olduğunu ve anasırı Hristiyanıyeye tecavüzatta bulunulduğu keyfiyetini, fiilî ve maddi âsar ve hâdisat ile enzârı cihanda ispata ve bu efal ve harekâtın Kuvayı Milliye tarafından ika edildiğini iknaa mâtuf idi. Bu hafî ve habîs maksadın temini için de, malûmumuz olduğu vechile, birtakım çeteler teşkil ederek, bilhassa ahalî Hristiyanıye üzerine saldırmak ve bu çetelerin ika edecekleri cinayati, teşkilâtı milliyeye atfetmek yolunu takib ediyorlardı. (s.309)

Bu sözceler ilk indirgendiğinde “Çeşitli düşmanların memlekette asayiş bozup Hristiyanlara saldırı olduğunu gösterme planları sorumlu olarak Kuvayı Milliye’nin gösterilmesine yönelikti. Bu amaç için bazı çeteler oluşturulup saldırı düzenlenmesi hedefleniyordu.” ifadelerine ulaşılır. Son indirgemelerle sözce “Kuvayı Milliye’nin yabancı unsurlara zarar verdiği iddiası iftiradır” ifadesine dönüşür.

Neticede yönelinen fenomenlerin çeşitli düşmanlar, gizli amaçlar, Kuvayı Milliye olarak verilebilir. “Çeşitli düşmanlar” fenomeninin noesisi “iftiracı olduklarını bilme”dir. “Gizli amaçlar” fenomeninin noesisi “tehlikeli görme”dir. “Kuvayı Milliye” fenomeninin ise “iftiraya uğrama, zarar verilen olma” şekillerinde deneyimlendiği görülür.

Sözcelerin ikisi de sinkategorematiktir ve iki sözcede de anlamın üretimi sinkategorematik sözcükler vasıtasıyla gerçekleşmiştir. “Şimdiye kadar, ki, da, bu, için” ifadeleri buna örnektir. İfadelerin genellikle olgu bireşimine uygun olması açık ve net bir anlatımla ikna ediciliğin sağlanmasına yönelik değerlendirilebilir.

Bu sözcelerin öncesinde Atatürk tarafından kendisine ve Millî Mücadele’ye karşı yapılan iç ve dış saldırılardan bahsedilir (Nutuk I, 1951: 284-308). “Verilen

malûmat” ile kastedilen budur. Düşman farklı nitelikteki unsurlardan oluşsa ve farklı milletlerden karışık olsa da “müşterek” olarak ifade edilir. Yani tüm farklılıklarına rağmen memlekete zarar verme, onu parçalama ortak amacıyla bir araya gelmiş bir düşmandan söz edilebilir. “Muhtelit, memzuç ve müşterek” düşmandan sö edilmesi büyük bir tehdit altında olduğunu ve bu tehdide karşı birleşerek bir cephe oluşturulması vurgusu yapıldığını söylemeyi mümkün kılar. Bu düşmanların planları dahilinde pek çok nokta olduğu bunlardan bahsedilirken “mühim bir noktası da” denmesidir. Bu mühim nokta eylemlerin sorumlusu olarak Kuvayı Milliye’yi göstermektir. “Anasırı Hıristiyanıyeye tecavüzatta bulunulması” iddiası dönemin gayrimüslim en büyük tebaasına, üstelik işgalcilerin de dahil bulunduğu tebaaya saldırı demektir. Başka bir deyişle bu dinî kimlik kullanılarak buna millî kuvvetlerce zarar verildiği, memlekete dış bir müdahalenin gerekliliği duyurulmaya çalışılmıştır. Kuvayı Milliye’ye böyle bir iftiranın atılması onu aşağılık göstermeye, bu gücün meşruiyetini sorgulatmaya ve böylece ona güvenin azalmasıyla onu yok etmeye yönelik değerlendirilebilir. Bunun bir iftara olarak deneyimlenmesi ise “atfetmek” sözcüğünden anlaşılmaktadır. Burada da bir “biz-onlar” karşıtlığının ortaya konduğunu söylemek mümkündür. “Biz” tarafı Millî Mücadele’yi gerçekleştiren Kuvayı Milliye’dir. Bu taraf millet, vatan için çalışıp çabalayan; ahlaki olarak üstün iken “onlar” denebilecek iç ve dış düşmanlar cinayete kadar varan çeşitli eylemleri gerçekleştiren ve iftira atmaktan geri durmayan, ahlaki açıdan düşkün, hiçbir meşruiyeti olmayan, millî iradeye saldıran taraf olarak vurgulanmıştır.

Binaenaleyh, birtakım vatansız ve dinsizlerin propagandaları, bizim için düsturülâmel olamaz. (s.344)

Sözce indirgendiğinde “*Millî ve dinî değerlere sahip olmayanların söz ve eylemeleriyle hareket etmeyiz.*” ifadesine dönüştüğü söylenebilir.

Yönelinen fenomen *millî ve dinî değerlere sahip olmayanlar* şeklindedir. Bu fenomenin noesisi “dikkate almama”dır.

Sözcede tek bir bildirim olsa da “binaenaleyh” ifadesi onu kendisinden önceki sözceye bir nedenin sonucu anlamıyla bağımlı kılmakta, bu nedenle de sözce sinkategorematik olmaktadır. İfadeler olgu bireşimine uygundur. Bu da dolaysız bir anlatım tercih edildiğini gösterir.

Heyeti Temsiliye'nin Sivas'tan Ankara'ya taşınması konusunda anlaşmazlıklar vardır. Bu esnada Atatürk'ün isteğiyle, mecliste yeni seçilen mebusların görüşmek üzere Ankara'ya gelmesi konusunda birtakım asılsız tehlike iddialarında, sakıncalar bildiren görüşlerde ve engellemelerde bulunulması ve bunların içinde Harbiye Nazırı Cemal Paşa'nın da bulunması üzerine (Nutuk I, 1951: 336-337) Atatürk tarafından dile getirilen bu sözce kısa ve net bir şekilde vurguyu kendinde toplayarak söylem için önemli hâle gelir. "Binaenaleyh" bu sözceden önce, vazife olan belli şeylerin başkalarının sözlerine inanarak yapılmamasının memleketi kötü bir vaziyete düşüreceğini bildiren sözcelerin bir sebep olarak sunulduğunu ve neticesinin burada dile getirildiğini gösterir. Başka bir deyişle sözcenin söylemi gerekçelendirilir. "Birtakım vatansız ve dinsizler" ifadesiyle millî değerlere bağlı olmadığı gibi ahlaki değerler bakımından da güvenilmeyecek bir düşman ortaya konarak mebusları engellemeye çalışanların ötekileştirildiği söylenebilir. Bunların yol göstericiliği reddedilir ve karşılıklarına "biz" çıkarılır. Bu bizim düşmanın aksine millî ve manevi değerlere bağlı, güvenilir olduğu anlaşılır. "Biz" ahlaki, meşru ve bu nedenlerle üstün olanken "onlar" yani "birtakım vatansız ve dinsizler" gayriahlaki, gayrimeşru ve alçak kimseler olarak kurulur.

İstanbul meclisinde, "Müdafaai Hukuk Cemiyeti Grubu" diye bir grup teşekkül ettiğini işitmedik. Niçin?! evet, niçin? Buna bugün cevap isterim.! Çünkü, efendiler; bu grubu teşkil etmeyi, vicdan borcu, millet borcu bilmek vaziyet ve kabiliyetinde bulunan efendiler, imansız idiler... cebîn idiler... cahil idiler. İmansız idiler; çünkü, âmali milliyenin ciddiyet ve katiyetine ve bu âmalin mesnedi olan teşkilatı milliyenin salâbetine inanmıyorlardı. Cebîn idiler; çünkü, teşkilâtı milliyeye mensubiyeti daii mehalik görüyorlardı. Cahil idiler; çünkü, yegâne istinatgâhı halâsını millet olduğunu ve olacağını takdir edemiyorlardı. Padişaha tekâpu ederek, ecanibe hoş görünerek, mülâyim ve nazik davranarak, büyük gayelerin istihsal olunabileceği gafletini gösteriyorlardı. Bundan başka, efendiler; nankör ve hodperest idiler... Fikri millî ve teşkilatı milliyenin, kısa bir zamanda temin ettiği şeref ve mevcudiyeti istisgar ediyorlardı. Vücut bulmuş olan vaziyet ve varlığın sehlülistihsal olduğunu zan ve vehmetmekle çirkin gururlarını tatmin sevdasına düşüyorlardı... (s.360-361)

Yukarıdaki sözceler ilk indirgendiğinde ulaşılan "Mebusan Meclisi'nde Müdafaai Hukuk Cemiyeti Grubu oluşturulmamasının nedeni grubu oluşturması

beklenenlerin imansız, korkak ve cahil olmasıydı.” ifadeleridir. Son indirgemelerle sözcenin “Milletin gücüne, mücadelesine inanmayıp ona uzak kalanlar, korkak ve çıkarıcıdır.” ifadesine dönüştüğü söylenebilir.

Yönelinen fenomen *topluluğu oluşturmayı ahlak duygusunun, milletin verdiklerinin karşılığı olarak düşünmek durumunda ve yapabilme gücünde olan kişilerdir.* Bu fenomeninin birçok farklı şekilde deneyimlendiği görülür. Bu durumda fenomenin noesisleri “inançsız, korkak, çıkarıcı, milletin gücüne inanmayan, iyiliği unutan, kendini gereğinden fazla seven olarak görme” şeklinde verilebilir.

Sözceler neden sonuç ilgisiyle birbirine bağımlı şekilde anlam kazanan bildirim ifadelerinden; “buna, bugün, çünkü, bu, bundan başka” gibi anlam üretimine katkı sağlayan ve sözceler arası ilişkileri kuran sinkategorematik sözcüklerden oluşmaktadır. Bu da onların anlam bakımından çok katmanlı olmasını sağlar. Böylece az sözceyle birden fazla durum, ileti aktarılmış olur. İmansız, cebin ve cahil olmanın teker teker “idiler; çünkü” şeklinde sinkategorematik sözcük içeren bir yapıyla verilmesi anlatımda dikkatin konuya çekilmesine katkı sağlamıştır. İfadelerin genellikle olgu bireşimine uygun olması açıklayıcı bir anlatımla ikna ediciliği artırmaya yönelik değerlendirilebilir.

Anadolu’da toplanması istenmesine rağmen İstanbul’da toplanan ve Heyeti Temsiliye’den mebusların da bulunduğu mecliste Atatürk tarafından oluşturulması istenen, millete dayanarak milletin kutsal hedefini cesaretle ifade edecek ve savunacak Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Grubu oluşturulmamıştır (Nutuk, 1951: 360). Atatürk, bu durumu Nutuk’u dinlemek için toplananlara anlatırken yukarıdaki sözceleri dile getirir. Söylem bir sorgulamayla başlar: “Niçin?” Atatürk’ün geçmişteki bu duruma o an cevap aramasının dinleyicilerini bir sorgulamaya ve suçlama duygusuna yönelttiği söylenebilir. Sorgulanması ve suçlanması istenen, bu grubu kurmayanlardır. “İmansız, cebin, cahil” ifadeleriyle karşı tarafta olanların bir çerçevesi çizilir ve “idiler; çünkü” ile bu çerçevenin içi doldurulur. Bu grup manevi değerler açısından zayıf bir konumda deneyimlenir ve görünüşe getirilir. Hedeflerini millete inanarak değil de “padişaha ve ecnebilere” iyi görünerek elde etmeye çalışmalarının söylenmesi onları pasif göstermeye yöneliktir. “Nankör ve hodperest” ifadeleriyle de düşman açıkça küçümsemeye devam edilir. “Vücut bulmuş olan vaziyet ve varlığın” düşman

tarafından kolay görülerek küçümsendiği dile getirilir fakat bunun bir “zan ve vehmetme” olduğu ifadesiyle başarının önemi de öne çıkarılır. Söylemde Millî Mücadele’yi yapanlar ile buna destek vermeyenler arasında bir karşılaştırmanın olduğu söylenebilir. Destek vermeyenler “imansız, cebin, cahil, menfaatçi, dalkavuk” olma ile küçümsenirken diğer taraf doğal olarak yüceltilmiş olur. Dinleyicilerin yönlendirmeli sorgulamalarla Millî Mücadele tarafında olmaları sağlanmaya çalışılır. Öznenin deneyimlediği durumlar karşısında eleştirel, suçlayıcı ve bunlar dolayısıyla sert bir üslupta olduğu görülür.

İstanbuldaki bazı rüfekanın bunca emeklerle vücuda getirilmiş olan vahdet ve Kuvayı Milliye’ye vurulan darbelere karşı katî tedbir almakta, son gayret ve ciddiyeti göstermekten ziyade, haricî ve uzak kuvvetlerden büyük ümitlere kapılarak müteselli oldukları zehabı hâsıl oluyor. (s.388)

Bu sözce ilk indirgendiğinde “İstanbul’daki bazı kişiler nice emekle oluşturulan millî birliği ve Kuvayı Milliye’yi korumaya çalışmayıp dış ve uzak güçlerden yardım bekliyordu.” ifadelerine ulaşılır. Son indirgemelerle sözce “Kendi gücüne ve birliğine güvenmeyip başkasından medet ummak boşunadır.” ifadesine dönüşür.

Yönelinen fenomenler İstanbul’daki bazı arkadaşlar, millî birlik, Kuvayı Milliye, dışarıdan ve uzak güçler olarak verilebilir. İlk fenomenin noesisi “gerekeni yapmayan, boş ümitlere kapılan olarak algılama”dır. “Millî birlik” ve “Kuvayı Milliye” fenomenlerinin noesisinin “zarar gören ve korunması gereken olarak algılama” olduğu söylenebilir. “Dışarıdan ve uzak güçler” fenomeninin noesisi ise “güvenilmez olduğunu bilme”dir.

Ortaya çıkan bir düşünce ve bunun nedeni bu sözcenin anlamını oluşturduğundan sözce sinkategorematiktir. “Vahdet ve Kuvayı Milliye’ye vurulan darbeler” ifadesi olgu bireşimine uygun değildir fakat etkili bir anlatımla alıcının duygularının da harekete geçirilmesi için böyle bir ifade tercih edildiği söylenebilir.

Mustafa Kemal Atatürk tarafından Kuvayı Milliye’nin faaliyetleriyle ilgili düşünceleri kontrol etmek adına Rauf Bey’e çekilen telgrafta geçen sözce millî birliğe zarar vermek isteyenlere karşı kayıtsız kalan bazı kimselerin varlığını ve bunların

kayıtsız kalma nedenini ortaya koyar. “katî tedbir almakta, son gayret ve ciddiyeti göstermekten ziyade” ifadesinde olması gereken fakat yapılmayan vurgulanır. “Vahdetve Kuvayı Milliye” yerine “haricî ve uzak kuvvetlerden büyük ümitlere kapılmak” bir zafiyetin deneyimlenmesi olarak aktarılabilir. “Zehab” sözcüğü de bu düşüncenin yanılığdan ibaret olduğu vurgusunun görünüşe gelmesidir. Bunlar Atatürk’ün sözcedeki tavrının eleştirel olduğunu söylemeyi mümkün kılar. Eleştirilenlerin karşısına ise “bunca emekle vücuda getirilmiş” denerek “vahdet ve Kuvayı Milliye” konur. Böylece yapılan fedakarlıkla var olan tehdidin büyüklüğünün gösterilmek istendiği söylenebilir; sorumsuzluğun bedelinin ağırlığı vurgulanır. Bir tarafa büyük emekle ortaya çıkarılan millî birlik ve bundan doğan güç, diğer tarafa bunun farkında olmayıp sorumsuzca davrananlar konmuş ve birinin olumlu, diğerinin olumsuz olarak deneyimlenmesi eleştirel, sert bir dille görünüşe getirilmiştir.

Bütün menfaatlerini mülevves bir tahtın, çürümüş, çökmüş ayaklarına sarılmakta, yalnız bunda gören, Tevfik Paşa ve emsali paşalardan mürekkep Vahdettin heyetinin gizli maksatlarını, behemehal tervicettirmek yolundan başka hiçbir şeyle iştigal etmedikleri anlaşıyordu. (s.688)

Sözce indirgendiğinde öncelikle “Bütün bireysel çıkarlarını sadece kirli bir tahtın çürümüş, çökmüş ayaklarına sarılmakta gören Tevfik Paşa ve ona benzeyen paşalardan oluşan Vahdettin’in önderliğindeki topluluğun, gizli niyetlerini gerçekleştirmek dışında hiçbir şeyle uğraşmadıkları anlaşıyordu.” ifadesine ulaşılır. Sözcede yapılacak son indirgemelerle ulaşılanın “Yok olan bir devletin yetkisiz liderinin peşinden gidenlerin gerçekleştirmeyecek amaçlarla uğraştıkları bellidir.” ifadesi olduğu söylenebilir.

Yönelinen fenomenler *tahtın ayakları*, *Vahdettin’in önderliğindeki topluluk* ve *açıkça bilinmeyen niyetler* şeklinde verilebilir. “Tahtın ayakları” fenomeninin noesisi “çökmüş, yıkılmak üzere olma”dır. Sonraki fenomenin noeması “Tevfik Paşa, Tevfik Paşa’ya benzeyen insanlar” noesisi ise “olmayacak şeyleri isteyen olma” biçiminde ifade edilebilir. “Açıkça bilinmeyen niyetler” fenomeninin noesisi ise “olumsuz deneyimlenen kişilere ait, gizli, istenmeyen olma”dır.

Birden fazla bildirim ifadesi neden sonuç ilgisiyle birbirine bağlandığından sözce sinkategorematiktir. Osmanlı Devleti’nin tamamen yıkılmak üzere olması

Atatürk tarafından “müllevves bir tahtın, çürümüş, çökmüş ayakları” ifadesiyle görünüşe getirilmiştir. Devletin taht, bu devlete olumsuz tutumun kirli, aynı devletin yıkılmasının tahtın ayaklarının çürümesi ve çökmesi olarak bilinçte kurulması olgu bireşimine uygun olmasa da farklı kategorideki varlıkların bir araya getirilmesiyle anlamın alıcı üzerinde daha etkili kılındığını söylemek mümkündür.

Bu sözceler Atatürk tarafından Lozan Konferansı’na İstanbul hükümetinin de davetinin Sadrazam Tevfik Paşa tarafından istenmesi üzerine söylenmiştir. “Müllevves, çürümüş, çökmüş” gibi ifadeler Padişah Vahdettin’in iktidarının iyi işlerden uzak, işe yaramaz, yok olmaya yüz tutmuş olduğunu gösterir ve böylece bu iktidarın meşruiyetinin kalmadığı anlatılır. “Tevfik Paşa ve emsali paşalar” ile doğrudan hedef gösterilerek eleştiride bulunulur. Bunların kendi “gizli maksatlarını gerçekleştirmek dışında bir şeyle ilgilenmeleri” ifadesinde milletin ve memleketin içinde bulunduğu zor duruma kayıtsız kaldıklarının; yalnız kendi çıkarlarını düşündüklerinin belirtilmeye çalışıldığı söylenebilir. Paşaların “çökmüş bir tahtın ayaklarına sarılması” ifadesiyle hem siyasi iktidarın güçsüzlüğü hem de bahsi geçen kişilerin davranışlarının yanlışlığı vurgulanır. Böylece alıcıda da aynı düşünce ve duyguların oluşturulmak istendiği söylenebilir. Millî Mücadele’ye ve bunu yürütenlere muhalefet edenlerin alıcılar nezdinde meşruiyetini sarsmak suretiyle bunların karşısındaki Millî Mücadele’nin yerinde, gerekli bir şekilde konumlandırıldığını söylemek mümkündür.

Bölümün Fenomenolojik Söylem Analizi’nin bütüncül değerlendirmesi:

Millî Mücadele karşıtı olan bazı cemiyet ve şahıslarla ilgili Nutuk’ta dile getirilip söyleme etki eden sözcelerdeki ifadeler *muhtelif maksatlarla hafî ve alenî olmak üzere de, birtakım fırka veya cemiyet unvanı altında teşekküller; zaten acı olan vaziyeti mühlik şekle koyan, en müessir âmil; muhalif cereyanlar; âmalî milliyeyi muzır bir şekilde infirada uğratan siyasi ve gayrimillî propagandalar, samimiyet bulunabileceği iddia olunamaz, makamı tehditte vukubulan ifadeler, tamamen blöf olarak telâkki ederim; beş on müsellâh Kürde karşı bir süvari alayının mevcudu az görülmüş, tevkifine cesaret edilememiş; asıl calibi hayret olan cihet; alçaklar, caniler; düşmanlarla millet aleyhinde tertibatı hainanede bulunuyorsunuz, milletin kudret ve iradesini takdirden âciz olduğunuza şüphe etmiyordum, vatan ve millete karşı hainane*

ve mezbuhane harekette bulunacağınıza inanmak istemiyordum, aklınızı başınıza toplayın, Galip Bey ve hempaları gibi bülehanın ahmakça olan mevhum vaitleri, Mister Nowil gibi vatanımız ve milletimiz için muzır olan ecnebler, vicdanınızı satarak irtikâp ettiğiniz denaetler, milletçe tatbik olunacak mesuliyetini nazarı dikkatte tutunuz, hükümeti merkezîyenin emeline hadim bazı rüesayı memurin, gûya mânevi tehdidatı mutazammın telgraf, harekâtı necibei milliyemizi suitefsir ve ilân etmekten hâli kalmıyan, bedhahanı hâksar, ahaliî İslâmiyeyi teslih ve yekdiğeri aleyhine mukateleye sevka kıyam eyliyen, vatani müdafaasız bırakmak için emir verdiklerinden, Kanunu Esasi ahkâmınca taarruzdan masun olan muhaberâtı hususiyei millete mâni olan nüzzarı sabıkadan Ali Kemal Bey, Süleyman Şefik Paşa, Dahiliye Nazırı Adil Bey, kanunun masuniyet ve kutsiyeti namına talebederiz, malûmunuzdur ki, Askerî Nigehban Cemiyeti diye bir heyeti fesadiye türemişti, kendilerine vatan ve milletin nigehbanı süsünü vermek istiyordu, bu membai fesadın kökünden sökölüp atılmasını ve mensuplarının şediden tecziyelerini ve icraatın orduya tamimini rica ettim; biz, bütün memleketi irşat ve tenvir ile uğraşıyoruz, düşmanlarımız da, bize mukabil, her yerde ve hattâ bizzat bulunduğumuz ve her suretle hâkim olduğumuz Sivas şehrinde bile, habasetlerini icra ettirebilecek deni vasıtalar bulmakta, muvaffak olabiliyorlar; İstanbuldaki hafî cemiyetler ve bu cemiyetlere pişüvalık eden birtakım zatlar ecnebilere müstenit bulunuyorlardı; Ali Rıza Paşa Kabinesinin mebzul müsamaha ve ataleti sayesinde memleketi, baştanbaşa ateşe vermek için olanca vüs'u gayretleriyle çalışıyorlar; bütün bu tertibatı hafîye menabiinin, Rahip Frew'un dimağında temerküz ettirildiği ve oradan din kardeşlerimiz olacak hainlerin kafalarına zerk edilerek fiiliyata inkılâbettiği; tevakkuf ve tebaüdüni temine vesile olur mütalâasıyle, bizzat kendisine bir mektup yazdım; şimdiye kadar, verilen malûmattan anlaşılmış olacağına şüphe yoktur ki; muhtelit, memzuç, müşterek düşmanlar; dahili memlekette asayişsizlik olduğunu ve anasını Hristiyanıyeye tecavüzatta bulunulduğu keyfiyetini, fiilî ve maddi âsar ve hâdisat ile enzarı cihanda ispata ve bu efal ve harekâtın Kuvayi Milliye tarafından ika edildiğini iknaa mâtuf idi; hafî ve habîs maksat; birtakım vatansız ve dinsizlerin propagandaları, bizim için düsturülâmel olamaz; buna bugün cevap isterim; bu grupu teşkil etmeyi, vicdan borcu, millet borcu bilmek vaziyet ve kabiliyetinde bulunan efendiler, imansız idiler... cebîn idiler... cahil idiler; yegâne istinatgâhı halâsını millet olduğunu ve

olacağını takdir edemiyorlardı; padişaha tekâpu ederek, ecanibe hoş görünerek, mülâyim ve nazik davranarak, büyük gayelerin istihsal olunabileceği gafletini gösteriyorlardı; nankör ve hodperest idiler; fikri millî ve teşkilatı milliyenin, kısa bir zamanda temin ettiği şeref ve mevcudiyeti istisgar ediyorlardı; vücut bulmuş olan vaziyet ve varlığın sehlülistihsal olduğunu zan ve vehmetmekle; çirkin gururlarını tatmin sevdası; bunca emeklerle vücuda getirilmiş olan vahdet ve Kuyayi Milliyeye vurulan darbeler; katî tedbir almakta son gayret ve ciddiyeti göstermekten ziyade, haricî ve uzak kuvvetlerden büyük ümitlere kapılarak müteselli oldukları zehabı; bütün menfaatlerini mülevves bir tahtın, çürümüş, çökmüş ayaklarına sarılmakta, yalnız bunda gören, Tevfik Paşa ve emsali paşalardan mürekkep Vahdettin heyetidir.

Söylem bakımından bu ifadelere karşılık gelen kavram ve alt kavramlar ise Tablo 12'deki gibidir:

Tablo 12: Bazı cemiyet ve şahıslar

Söyleme etki eden ifadeler	Söylem bakımından ifadeye karşılık gelen kavram	Söylem bakımından ifadeye karşılık gelen alt kavram
<i>vicdanınızı satarak irtikâp ettiğiniz denaetler</i>	Ahlaki suçlama	Yozlaşma
<i>Galip Bey ve hempaları gibi bülehanın ahmakça olan mevhum vaatleri</i>	Alaylı eleştiri	Güvenirliği sorgulama
<i>beş on müsellâh Kürde karşı bir süvari alayının mevcudu az görülmüş, tevkifine cesaret edilememiş</i>	Alaylı eleştirme	Yetersizlik vurgusu
<i>Alçaklar</i>	Aşağılayarak düşmanlaştırma	Olumsuz imaj yaratma
<i>Caniler</i>	Aşağılayarak düşmanlaştırma	Olumsuz imaj yaratma

<i>bu grupu teşkil etmeyi, vicdan borcu, millet borcu bilmek vaziyet ve kabiliyetinde bulunan efendiler, imansız idiler... cebîn idiler... cahil idiler</i>	Aşağılayarak düşmanlaştırma	Küçümseme
<i>nankör ve hodperest idiler</i>	Aşağılayarak düşmanlaştırma	Olumsuz imaj yaratma
<i>buna bugün cevap isterim</i>	Baskı kurma	
<i>ahalii İslâmiyeyi teslih ve yekdiğeri aleyhine mukateleye sevka kıyam eyliyen</i>	Bölücülük tehdidi	Kışkırtma
<i>muhtelit, memzuç, müşterek düşmanlar</i>	Büyük tehdit	Birlik olma
<i>çirkin gururlarını tatmin sevdası</i>	Çıkarıcılık eleştirisi	Toplumsal zarar
<i>Kanunu Esasi ahkâmınca taarruzdan masun olan muhaberatı hususiyei millete mâni olan nüzzarı sabıkadan Ali Kemal Bey, Süleyman Şefik Paşa, Dahiliye Nazırı Adil Bey</i>	Çıkarıcılık eleştirisi	Millete zarar verme
<i>hükümeti merkeziyenin emeline hadim bazı rüesayı memurin</i>	Çıkarıcılık eleştirisi	Eski merkeze bağlılık
<i>asıl calibi hayret olan cihet</i>	Dikkati çekme	

<i>tevakkuf ve tebaüdünü temine vesile olur mütalâasıyle, bizzat kendisine bir mektup yazdım</i>	Diplomatik yol	Liderlik
<i>bütün bu tertibatı hafiye menabiinin, Rahip Frew'un dimağında temerküz ettirildiği ve oradan din kardeşlerimiz olacak hainlerin kafalarına zerk edilerek fiiliyata inkılâbettiği</i>	Düşmanlık yaratma eleştirisi	Hainlik
<i>padişaha tekâpu ederek, ecanibe hoş görünerek, mülâyim ve nazik davranarak, büyük gayelerin istihsal olunabileceği gafletini gösteriyorlardı</i>	Gerçekçi olmayan zarar verici şeylere inancın eleştirisi	Yanılğı
<i>birtakım vatansız ve dinsizlerin propagandaları, bizim için düsturülâmel olamaz</i>	İdeolojiyi reddetme	Değerleri savunma

<i>dahili memlekette asayışsızlık olduğunu ve anasını Hristiyanıyeye tecavüzatta bulunulduğu keyfiyetini, fiilî ve maddi âsar ve hâdisat ile enzârı cihanda ispata ve bu efal ve harekâtın Kuvayi Milliye tarafından ıka edildiğini iknaa mâtuf idi</i>	İftira	Suçlama
<i>düşmanlarla millet aleyhinde tertibatı hainanede bulunuyorsunuz</i>	İhanet	Hainlik
<i>vatan ve millete karşı hainane ve mezbuhane harekette bulunacağınıza inanmak istemiyordum</i>	İhanet	Güvensizlik
<i>harekâtı necibei milliyemizi suitefsir ve ilân etmekten hâli kalmıyan, bedhahanı hâksar</i>	İhanet	Milli harekete zarar verme
<i>vatanı müdafaasız bırakmak için emir verdiklerinden</i>	İhanet	Bilinçli zarar verme
<i>Bütün menfaatlerini mülevves bir tahtın, çürümüş, çökmüş ayaklarına sarılmakta, yalnız bunda gören, Tevfik Paşa ve emsali paşalardan mürekkep Vahdettin heyeti</i>	İhanet	Millî çıkarların karşısında olma
<i>muhalif cereyanlar</i>	Karşıt görüş	Tehdit algısı

<i>milletin kudret ve iradesini takdirden âciz olduğunuza şüphe etmiyordum</i>	Küçümseme	Yetersizlik vurgusu
<i>muhtelif maksatlarla hafi ve aleni olmak üzere de, birtakım fırka veya cemiyet unvanı altında teşekküller</i>	Meşruiyeti sorgulama	Eleştirme
<i>kanunun masuniyet ve kutsiyeti namına talebederiz</i>	Meşruluk vurgusu	Otorite
<i>bunca emeklerle vücuda getirilmiş olan vahdet ve Kuyayi Milliyeye vurulan darbeler</i>	Millî Mücadele karşıtlığı	Fedakarlığa vurgu
<i>âmalı milliyeyi muzır bir şekilde infirada uğratan siyasi ve gayrimilli propagandalar</i>	Millî olana zarar verme	Milliyetçilik
<i>fikri millî ve teşkilatı milliyenin, kısa bir zamanda temin ettiği şeref ve mevcudiyeti istisgar ediyorlardı</i>	Millilik karşıtlığı	Nankörlük

<i>biz, bütün memleketi irşat ve tenvir ile uğraşıyoruz, düşmanlarımız da, bize mukabil, her yerde ve hattâ bizzat bulunduğumuz ve her suretle hâkim olduğumuz Sivas şehrinde bile, habasetlerini icra ettirebilecek deni vasıtalar bulmakta, muvaffak olabiliyorlar</i>	Mücadelenin zorluğu	İç ve dış tehdit
<i>bu membai fesadın kökünden sökölüp atılmasını ve mensuplarının şediden tecziyelerini ve icraatın orduya tamimini rica ettim</i>	Müdahalenin gerekliliği vurgusu	Otorite
<i>tamamen blöf olarak telâkki ederim</i>	Reddetme	Küçümseme
<i>gûya mânevi tehdidatı mutazammın telgraf</i>	Reddetme	Küçümseme
<i>kendilerine vatan ve milletin nıgehbanı süsünü vermek istiyordu</i>	Sahtelik eleştirisi	Uyarı
<i>aklınızı başınıza toplayın</i>	Sert uyarı	Otorite
<i>Ali Rıza Paşa Kabinesinin mebzul müsamaha ve ataleti sayesinde memleketi, baştanbaşa ateşe vermek için olanca vüs'u gayretleriyle çalışıyorlar</i>	Siyasi sorumsuzluk eleştirisi	Hükümetin yetersizliği

<i>malûmunuzdur ki</i>	Söylemin meşruiyeti	Geçerliliği güçlendirme
<i>şimdiye kadar, verilen malûmattan anlaşılmış olacağına şüphe yoktur ki</i>	Söylemin meşruiyeti	İkna
<i>hafî ve habîs maksat</i>	Suçlama	Güvensizlik
<i>samimiyet bulunabileceği iddia olunamaz</i>	Şüphe	Reddetme
<i>makamı tehditte vukubulan ifadeler</i>	Tehdit	
<i>Mister Nowil gibi vatanımız ve milletimiz için muzır olan ecnebler</i>	Tehdit algısı	Yabancı karşıtlığı
<i>Askerî Nigehban Cemiyeti diye bir heyeti fesadiye türemiştir</i>	Tehdit ve tehlike vurgusu	Meşruiyeti sorgulama
<i>milletçe tatbik olunacak mesuliyetini nazarı dikkatte tutunuz</i>	Uyarı	Toplumsal sorumluluk
<i>İstanbuldaki hafî cemiyetler ve bu cemiyetlere pişüvalık eden birtakım zatlar ecnebilere müstenit bulunuyorlardı</i>	Yabancı etkisi uyarısı	Millî çıkara aykırılık
<i>katî tedbirler almakta son gayret ve ciddiyeti göstermekten ziyade, haricî ve uzak kuvvetlerden büyük ümitlere kapılarak müteselli oldukları zehabı</i>	Yabancıya güvenin eleştirisi	Sert önlemlerin gerekliliği

<i>vücut bulmuş olan vaziyet ve varlığın sehlülistihsal olduğunu zan ve vehmetmekle</i>	Yanlış ve yanıltıcı yaklaşım	Gerçekliğin çarpıtılması
<i>yegâne istinatgâhı halâsını millet olduğunu ve olacağını takdir edemiyorlardı</i>	Yetersizlik ithamı	Milletin kurtarıcı rolü
<i>zaten acı olan vaziyeti mühlik şekle koyan, en müessir âmil</i>	Zor duruma vurgu	Dikkat ve önlem çağrısı

Buradaki ifade ve kavramlar üzerinde de yeniden indirgeme yapılabilir. Neticede ulaşılan fenomenler *kutuplaşma, ihanet, tehdit algısı ve güvensizlik, meşruiyet ve iktidar mücadelesi* olarak verilebilir. Asıl fenomen kutuplaşma iken diğer fenomenlerin buna bağlı olarak görünüşe geldiğini söylemek mümkündür.

Kutuplaşma fenomeni “muhalif cereyanlar; bu grupu teşkil etmeyi, vicdan borcu, millet borcu bilmek vaziyet ve kabiliyetinde bulunan efendiler, imansız idiler... cebîn idiler... cahil idiler; nankör ve hodperest idiler, birtakım vatansız ve dinsizlerin propagandaları, bizim için düsturülâmel olamaz; fikri millî ve teşkilatı milliyenin, kısa bir zamanda temin ettiği şeref ve mevcudiyeti istisgar ediyorlardı; milletin kudret ve iradesini takdirden âciz olduğunuza şüphe etmiyordum; çirkin gururlarını tatmin sevdası; samimiyet bulunabileceği iddia olunamaz; katî tedbirler almakta son gayret ve ciddiyeti göstermekten ziyade, haricî ve uzak kuvvetlerden büyük ümitlere kapılarak müteselli oldukları zehabı; yegâne istinatgâhı halâsını millet olduğunu ve olacağını takdir edemiyorlardı; vicdanınızı satarak irtikâp ettiğiniz denaetler; beş on müsellâh Kürde karşı bir süvari alayının mevcudu az görülmüş, tevkifine cesaret edilememiş; muhtelit, memzuç, müşterek düşmanlar; bütün bu tertibatı hafiye menabiinin, Rahip Frew'un dimağında temerküz ettirildiği ve oradan din kardeşlerimiz olacak hainlerin kafalarına zerk edilerek fiiliyata inkılâbettği; kanunun masuniyet ve kutsiyeti namına talebederiz” ifadeleriyle görünüşe gelmiştir. Burada tekrar indirgeme

yapıldığında yeni fenomenlere ulaşılır. Alıcının bilincinde bir “biz ve onlar” fenomeninin kurulmaya çalışıldığı görülür. “Onlar” düşman olarak kurulur. Düşman olanın deneyimlenme tarzı “aşağılık, çıkarıcı, ahlaksız, zararlı, şüpheli, millilik ve değerler karşıtı olma” şeklindedir. “Biz” ise bunun karşısında “her zaman doğru, haklı, yüce, millî, değerlerine sahip çıkan” olarak kurulur.

İhanet fenomenini de kutuplaşmanın indirgenmesiyle ulaşılan bir fenomen olarak değerlendirmek mümkündür çünkü kutuplaşmanın bir tarafını oluşturanlar, vatana ve millete ihanet etmekle itham edilir. Bu fenomenin görünüşe gelmesi “düşmanlarla millet aleyhinde tertibatı hainanede bulunuyorsunuz; vatan ve millete karşı hainane ve mezbuhane harekette bulunacağınıza inanmak istemiyordum; harekâtı necibei milliyemizi suitefsir ve ilân etmekten hâli kalmıyan, bedhahanı hâksar; vatanı müdafaasız bırakmak için emir verdiklerinden; bütün menfaatlerini mülevves bir tahtın, çürümüş, çökmüş ayaklarına sarılmakta, yalnız bunda gören, Tevfik Paşa ve emsali paşalardan mürekkep Vahdettin heyeti; dahili memlekette asayişsizlik olduğunu ve anasırı Hristiyanıyeye tecavüzatta bulunulduğu keyfiyetini, fiilî ve maddî âsar ve hâdisat ile enzârı cihanda ispata ve bu efal ve harekâtın Kuvayi Milliye tarafından ika edildiğini iknaa mâtuf idi; katî tedbirler almakta son gayret ve ciddiyeti göstermekten ziyade, haricî ve uzak kuvvetlerden büyük ümitlere kapılarak müteselli oldukları zehabı” ifadeleriyle olmuştur. İhanet fenomeninin deneyimlenme tarzları “millet ve millî harekete bilinçli zarar veren olma” şeklinde belirtilebilir. Söylem sayesinde memleket dahilinde millet aleyhine işler yapanlar ciddi biçimde dışlanır. Bunların herhangi bir hakkının, söz sahibi olma durumunun bulunmadığının vurgulanmaya çalışıldığı söylenebilir.

Tehdit algısı ve güvensizlik bir arada değerlendirilebilecek iki fenomendir. Tehdit algısı güvensizliğe neden olduğundan ikisi bir arada incelenmiştir. Fenomenlerin görünüşe gelmesi “*makamı tehditte vukubulan ifadeler, Mister Nowil gibi vatanımız ve milletimiz için muzır olan ecnebler; Askerî Nigehban Cemiyeti diye bir heyeti fesadiye türemişti; İstanbuldaki hafî cemiyetler; düşmanlarımız da, bize mukabil, her yerde ve hattâ bizzat bulunduğumuz ve her suretle hâkim olduğumuz Sivas şehrinde bile, habasetlerini icra ettirebilecek deni vasıtalar bulmakta, muvaffak olabiliyorlar; gûya mânevi tehdidatı mutazammın telgraf; Ali Rıza Paşa Kabinesinin mebzul müsamaha ve ataleti sayesinde memleketi, baştanbaşa ateşe vermek için*

olanca vüs'u gayretleriyle çalışıyorlar; samimiyet bulunabileceği iddia olunamaz ifadeleriyle olmuştur. İçerden ve dışardan gelen, içerde ama dış kaynaklı olan tehditler mevcuttur. İçerde devletin farklı kademelerinde görev yapmış ya da yapmakta olan, memleketin çeşitli yerlerinde belli bir kitleyi yabancıların da desteğiyle etkisi altına alan kişiler varken dışarıda işgalci devletlerin baskısının, etkisinin yoğunluğu görülür. Atatürk tarafından bu tehditlerin “vatana, millete ve milliliğe karşı zarar verici” olarak deneyimlendiği söylenebilir. Durumun güvensiz, korku dolu bir ortama neden olduğu vurgusunun yapıldığı söylenebilir. Bunların hepsinin milletin teyakkuzda olması, buna karşılık yapılanların haklı olduğu algısı uyandırılması amacıyla dile getirildiğini söylemek mümkündür. Başka bir deyişle Millî Mücadele ve bu doğrultuda yapıldığı söylenenler tehdit ve güvensiz ortama karşı yapılmış, meşru müdafaalar olarak sunulur.

Meşruiyet ve iktidar mücadelesi fenomeninin “muhtelif maksatlarla hafi ve aleni olmak üzere de, birtakım fırka veya cemiyet unvanı altında teşekküller; kanunun masuniyet ve kutsiyeti namına talebederiz; malûmunuzdur ki; şimdiye kadar, verilen malûmattan anlaşılmış olacağına şüphe yoktur ki; tevakkuf ve tebaüdünü temine vesile olur mütalâasıyle, bizzat kendisine bir mektup yazdım; aklınızı başınıza toplayın; bu membai fesadın kökünden sökülüp atılmasını ve mensuplarının şediden tecziyelerini ve icraatın orduya tamimini rica ettim” ifadeleriyle görünüşe geldiği söylenebilir. Kutuplaşmada ortaya çıkan “biz-onlar” fenomeninden hangisinin haklı, doğruyu isteyen ve yapan, yasal, yönetmeye layık ve yeterli olduğu bu ifadelerle görünüşe gelmiştir. “İhanet” fenomeninin görünüşe geldiği ifadeler bu gayrimeşru tarafın niteliklerini barındırmaktadır. Atatürk tarafından “muhalif” olarak deneyimlenen ve adlandırılan tarafın her bakımdan zararlı ve yetersiz görüldüğü anlaşılmaktadır. Bunun karşısında “malûmunuzdur ki, anlaşılmış olacağına şüphe yoktur ki” ifadeleriyle söylediklerinin herkes tarafından bilindiğini ve onaylandığını vurgulayan, yaşananların kendilerini haklı çıkardığı, sorumluluk alan, “aklınızı başınıza alın” gibi gerekli uyarı ve eleştirilerle otoritesini ortaya koyan, “kanunun masuniyeti ve kutsiyeti” gibi ifadelerle yasalara dayanarak iş yaptığını gösteren ve böylece yönetme yeterliliği bulunduğunu belirtmeye çalışan bir taraf vardır. Öznenin, yani Atatürk’ün söylemiyle kendisini ikinci tarafta konumlandığı ve bu tarafı yücelttiği görülür.

Bu kısımda özne/ biz millî, meşru, mücadeleci ve vatanseverdir. Karşısında bulunan onlar/ öteki ihanet eden, yetersiz, kendi başına hareket edemeyip dış güçlerin yönlendirmesinde olan, yozlaşmış bir topluluk olarak verilir. İçerden ve dışarıdan gelen dinî, siyasi, sosyal tehditlere karşı koyabilecek; bunlara çözüm üretecek güç “biz” dedir. Söylemin kurucu ideolojiyi sağlama işlevi gördüğü; kötü olanın karşısında meşru bir yönetim ve hem millete hem de yönetime aidiyet duygusu oluşturarak yeni devletin yapısını kurmaya yönelik olduğu söylenebilir.

İsyanlar

Millî Mücadele döneminde gerek iç etkenlerle gerek de yabancı devletlerin etkisiyle çeşitli isyanlar çıkarılmış; bir yandan işgal kuvvetleriyle mücadele edilirken bir yandan da isyanların bastırılmasıyla uğraşılmıştır. Bu isyanlar Nutuk’ta aşağıdaki sözcelerle dile getirilmiştir:

Büyük Millet Meclisinin içtimanı ve küşadını temin için çalıştığımız günlerde, bizi en çok işgal eden Düzce, Hendek, Gerede gibi Bolu mıntakasına dahil mevakiden başlayıp, Nallıhan, Beypazarı üzerlerinden Ankaraya takarrüp istidadını gösteren irtica ve isyan dalgaları olmuştur. Ben, bir taraftan bu dalgaların tevkifine çalışırken, bir taraftan da, Ankarada toplanmakta olan ve vaziyeti umumiyeye henüz lâıyıkıyla vâkıf bulunmayan mebusları, tedehhüş edecek manzaralar karşısında bırakmamak ve bu gibi vaziyetlerin hudusiyle Meclisin içtimaa muvaffak olamaması gibi meşum ihtimalâta meydan vermemek çarelerini düşünüyordum. Bunun için, Meclisin küşadında pek çok istical ediyordum. (s.430)

Bu sözceler indirgendiğinde öncelikle “Büyük Millet Meclisi’nin açılışı hazırlıklarında bizi en çok uğraştıran Bolu ve çevresinden başlayıp Ankara’ya doğru gelen isyan dalgalarıydı. Ben hem bunları durdurmaya çalışıyor hem de vekillerin bunlardan etkilenip açılışı engellememesi için çare arıyordum.” ifadesine ulaşılır. Yeni indirgemelerle sözcenin “Meclisin açılışını sağlamak amacıyla gereken her şeyi yapıyordum.” ifadesine dönüştüğü söylenebilir.

Neticede yönelinen fenomenler yenilik karşıtlığı, emirlere uymama ve bendir. İlk fenomenin noesisi “engellenmesi gereken olarak görme” şeklinde ifade edilebilir.

“Emirlere uymama” fenomeninin noesisi de aynıdır. “Ben” in noesisi ise “sorumluluk alan, lider, mücadelecı olma”dır.

Birden fazla bildirim ifadesi bir arada anlamı ürettiğinden sözce sinkategorematiktir. “İçin” sinkategorematik sözcüğü sözceye bir amaç anlamı katarken “çalıştığımız, işgal eden, başlayıp, takarrüp istidadını gösteren” gibi bildirim ifadelerinin söyleme anlamsal katmanlılık ve akıcılık kazandırdığı söylenebilir. “Bu nedenle” ifadesinin de sinkategorematik olduğu ve sözceyi neden sonuç ilgisiyle kendisinden önceki sözceye bağımlı kıldığı görülür. “İrtica ve isyan dalgaları” ifadesi olgu bireşimine uygun değildir. “İrtica ve isyan” düşünsel varlık kategorisinde iken “dalga” gerçek varlık kategorisindedir fakat irtica ve isyanın yayılmasının, sürekliliğinin öznenin bilincinde “dalga” şeklinde deneyimlenerek anlam kazandığı ve böyle görünüşe geldiği; böylece de anlatımın daha etkili kılındığı söylenebilir.

Atatürk tarafından dile getirilen bu sözceler meclisin açılacağı zaman memlekette ciddi iç tehlikeler bulunduğunu göstermektedir. “İrtica” ifadesi o zaman kadar yapılan ve yeni olan şeyleri istemeyen bir topluluğun varlığını gösterirken “isyan” da bu yenilikleri yapıp bir yandan da mücadeleyi yönetmeye çalışanların emirlerine uyulmadığını, bunlara başkaldırıldığını gösterir. Bunların “dalga” olarak verilmesi ise yayılarak, genişleyerek ve sürekli devam ettiğini vurgulamaya yöneliktir. Bunlarla ortaya konulmak istenenin “büyük bir tehdit” olduğu söylenebilir. “Takarrüp istidadını gösteren” ifadesi tehdidin gerçekliğini ve yakınlığını işaret eder. Ankara meclisin kurulduğu, yani siyasi merkezin bulunacağı yerdir ve tehlikenin buraya yaklaşmasının var oluşu tehdit ettiği algısı oluşturulur. “Ben” Atatürk’tür ve lider olarak öne çıkar. “Bir taraftan zarar verici durumu engellemeye çalışırken diğer taraftan bunun başkalarını endişelendirmesine engel olan” bir öznenin bu söylemiyle kendisini alıcının bilincinde “sorumluluk bilinci yüksek, mücadelecı, lider, iyi yönetici” olarak kurmaya çalıştığı söylenebilir. Buradaki söylemin Atatürk tarafından yapılanlara karşı olmanın bizin karşısında olumsuz algılanan bir “onlar” ın kurulması, büyük bir tehdit algısı oluşturularak bu tehdide karşı alınan sorumlulukla liderin alıcının bilincindeki yerini kuvvetlendirme, tehdidin büyüklüğü karşısında meclisin toplanmasını hayati bir sorumluluk olarak gösterip meşruiyet ihtiyacı hissettirme işlevlerinde olduğunu söylemek mümkündür.

“Bandırma, Gönen, Susurluk, Kirmasti, Karacabey, Biga ve havalisinde; İzmit, Adapazarı, Düzce, Hendek, Bolu, Gerede, Nallıhan, Beypazarı havalisinde; Bozkırda; Konya, Ilgın, Kadınhan, Karaman, Çivril, Seydişehir, Beyşehir, Koçhisar havalisinde; Yozgat, Yenihan, Boğazlıyan, Zile, Erbaa, Çorum havalisinde; Umraniye, Refahiye, Zara, Hafik havalisinde; Viranşehir havalisinde alevlenen şuriş ateşleri, bütün memleketi yakıyor, hıyanet, cehalet, kin ve taassup dumanları, bütün vatan semasını kesif karanlıklar içinde bırakıyordu. İsyan dalgaları, Ankarada karargâhımızın duvarlarına kadar çarptı.” (s.442)

Bu sözceler ilk indirgendiğinde ulaşılan *“Memleketin batısında ve doğusunda ortaya çıkan karışıklıklar, memleketin tamamına zarar veriyor; neticesinde ortaya çıkan bağlılık göstermeme, bilgisizlik, kendisine yapılanı kabullenememekten kaynaklanan düşmanlık ve taraflılık vatanın tamamını yoğun bir şekilde olumsuz etkiliyordu. Yayılan isyanlar, Ankara’da karargâha kadar ulaştı.”* ifadeleri olur. Son indirgemelerle *“Memleketin birçok yerinde gerçekleşen iç karışıklıklar mücadelenin merkezi olan Ankara’yı bile doğrudan tehdit ediyordu.”* ifadesine ulaşılır.

Yönelinen fenomenler *memleketin batısında ve doğusunda ortaya çıkan karışıklıklar, bağlılık göstermeme, bilgisizlik, düşmanlık, taraflılık, emre uymamalar ve Ankara’daki karargâh* olarak verilebilir. “Memleketin batısında ve doğusunda ortaya çıkan karışıklıklar” fenomeninin noesisleri “zarar verici, olumsuz durumları başlatıcı olarak görme”dir. “Bağlılık göstermeme, bilgisizlik, düşmanlık, taraflılık” fenomenlerinin noesisleri “zarar verici, bir şeyin sonucunda ortaya çıkan olarak görme” şeklinde ifade edilebilir. “Emre uymamalar” fenomeninin noesis “yayılarak devam ettiğini bilme” iken “Ankara’daki karargâh” ın noesisinin “tehlikede olma” şeklinde olduğu söylenebilir.

İlk sözce sinkategorematiktir. Buradaki ifadeler birbirine neden sonuç ilgisiyle bağlanmıştır. Birçok bölgede ortaya çıkan karışıklıkların “ateş” olması, “hıyanetin, cehaletin, kinin, taassubun duman” olması olgu bireşimine uygun değildir fakat bu karışıklıkların zarar verme boyutunu, yok ediciliğini daha etkili anlatabilmek için böyle ifadelere başvurulduğu söylenebilir. İkinci sözce kategorematiktir fakat kullanılan ifadeler bakımından söylemde etkisi güçlüdür. “İsyanın dalga olması, karargâhın duvarlarına çarpması” olgu bireşimine uygun olmasa da Ankara’ya, yani

mücadelenin yürütüldüğü merkeze kadar ulaşması tehlikesinin ciddiyeti bu ifadelerle somutlaştırılıp daha etkili hâle getirilmiştir.

Atatürk'ün Nutuk'ta Millî Mücadele dönemini kendi deneyimleme tarzına göre tafsilatıyla aktardığını söylemek mümkündür. Bu tafsilata iç isyanlar da dahildir. Karışıklık çıkan yerlerin batıdan başlayarak doğuya kadar ayrıntılı şekilde dile getirilmesi tehdidin yaygınlığını ve buna bağlı olarak ciddiyetini göstermeye yöneliktir. “Ve havalisinde” ifadelerinin de sadece adı geçen yerlerde değil, bunların etrafında olup adı sayılmayan yerlerde de karışıklıklar olduğunu belirterek tehdit algısına katkı sağlamak amacıyla kullanıldığı söylenebilir. Sorunun “yaygın ve kontrol dışı” gösterildiğini söylemek mümkündür. “Alevlenen şuriş ateşler” ifadesiyle isyanların yıkıcı ve yok edici gücü resmedilir. “Bütün memleketi yakıyor” ise etkiyi vurgulamaya yöneliktir. “Hıyanet, cehalet, kin ve taassupun” duman olarak verilmesi ateşin yaydığı şeyleri göstermektedir. İsyanın etrafa dağıttığı “hıyanet, cehalet, kin ve taassup” somutlaştırılmıştır. Bunun alıcının üzerindeki etkiyi artırdığı söylenebilir. İsyanın yönetimin merkezine ulaştığı “Ankarada karargahımızın duvarlarına kadar çarptı” ifadesiyle dile getirilir. Böylece tehlikenin ciddiyetinin bir üst seviyeye çıkarıldığı yorumu yapılabilir. Burada Millî Mücadele'nin yalnız dış tehditlere değil, iç tehditlere karşı da verildiği; mücadelenin zor koşullarda yürütüldüğü vurgusu yapıldığı görülür.

Etem Bey ve kardeşlerinin, bilâhare gösterdikleri vaziyetten, gördükleri muamelei takdîrkâraneden mağrur oldukları ve hatta bazı hayalâta kapıldıkları anlaşılıyor. Etem Bey ve kardeşlerinden Tefîk Bey, Yozgat isyanını teskinle Yozgatta meşgul olduğu sırada, kendine yakın, uzak ne kadar askerî ve millî kumandanlarımız varsa bunların rütbe ve mevkilerine ehemmiyet vermeksizin hepsine birer birer muhakkirane ve mütecavizane muamelede bulunmakta hiçbir beis görmemeye başladı. Ekserisi Etem Beyin şahsını, mahiyet ve kıymetini tanımayan kumandanlar, memleketin ateş içinde bulunduğunu ve Etem Beyin mübalâğalı bir tarzda işittikleri hizmetini düşünerek mümkün olduğu kadar kendisiyle fazla muarazada bulunmaktan tevakkî etmişlerdi. Bundan cüret alan Etem ve kardeşi Tefîk Beyler, Türk ordusunda değerli hiçbir zâbit ve kumandan bulunmadığına ve kendileri herkesin fevkında birer kahraman bulunduklarına zâhibolmuşlar ve bu zehaplarını açıktan açığa biperva herkese söylemekten içtinabetmemiye başlamışlardı. (s.469-470)

Sözceler öncelikle *“Etem Bey ve kardeşleri mağrur şekilde askerî ve millî hiyerarşiye saygı göstermeden kendilerini diğer komutanlardan üstün görüyordu. Çevrelerindeki kumandanlar da onlarla çatışmaktan çekilmiş ve Etem Bey’in kendini üstün görmesi yanlışlığını pekiştirmişti.”* şeklinde indirgenebilir. Son indirgemelerle sözcenin *“Etem ve Tefik beylerin yararlı bir iş yaparken bir taraftan da kendilerinden üstün kişilere kötü davranıp kendilerini silahlı kuvvetlerin üstünde görmeleri kabul edilemez.”* ifadesine dönüştüğü söylenebilir.

Yönelinenler *Etem ve kardeşleri, asker olan ya da milletin içinden gelen silahlı kuvvetler yöneticilerimiz, aşağılayan ve saldıran biçimde davranmak, kendilerinin herkesten üstün korkusuz ve en önemli kişiler olduklarına inanma* şeklinde verilebilir. “Etem ve kardeşleri” in noesisi “gerçekçi olmama, olmaması gereken şekilde davranma” olarak ifade edilebilir. “Asker olan ya da milletin içinden gelen silahlı kuvvetler yöneticilerimiz” in noesisi “hak etmediği davranışlara maruz kalma” iken “kendilerinin herkesten üstün korkusuz ve en önemli kişiler olduklarına inanma” nın noesisi “yanlış inanç olma”dır.

Olay ve durumların gelişimi birden fazla bildirim ifadesiyle verildiğinden ve bunlarla neden sonuç ilgileri de kurulduğundan sözceler sinkategorematiktir. “Veya, çoğu, için, ancak, bu” gibi sinkategorematik sözcükler anlamın üretilmesine ve sözceler arasında anlam bağı kurulmasına katkı sağlamıştır. İfadelerin genellikle olgu bireşimine uygun olarak kullanılması bir durumun açıklanmasında yorumlamadan ziyade doğrudan anlatımın tercih edildiğini gösterir.

Yunanların Eskişehir-Kütahya taarruzundan sonra düzenli bir ordunun kurulması gerektiği fikri yayılır ve bu amaçla bir “Yeşil Ordu” kurulduğu, bu orduda arkadaşlarının da bulunduğu, ordunu kurucuları arasında Çerkez Reşit Bey’in yer aldığı, Çerkez Etem ve kardeşi Tefik Bey’in de buna katıldıkları ve onların müfrezelerinin neredeyse ordunun temeli olduğu Atatürk tarafından dile getirilir. Hemen ardından da Çerkez Etem ve kardeşlerinin dikkat çekmeye başlayan bazı tutum ve davranışları hakkında bilgi verileceği söylenerek bu sözceler söylenir (Nutuk II, 1952: 468-469). “Bazı hayalâta kapılma, mağrur olma, muhakkirane ve mütecaviz muamelede bulunma, herkesin fevkinda bir kahraman olduğuna zahibolma” ile Etem Bey ve kardeşinin “kibirli, askerî hiyerarşiye saygı göstermeyen, umursamaz, yanlış

içinde” kişiler olarak deneyimlendiği anlaşılır. Çerkez Etem ve kardeşlerinin tutum ve davranışlarından duyulan rahatsızlığın kaygılı ve eleştirel bir tarzda dile getirildiğini söylemek mümkündür. Bunların sorunlara sebep olacaklarının işaretleri vurgulanır. Dikkatin buraya çekilmesiyle benzer tutum ve davranışlara karşı bir uyarıda bulunulduğu söylenebilir.

Bizim takibettiğimiz; muntazam ordu teşkili fikrine muarız olarak, ‘milis’ diyebileceğimiz bir nevi teşkilât fikrine, umumi bir cereyan vermeye çalışılıyordu. Reşit, Etem ve Tevfik biraderler, Kütahya civarında, Kuvayi Seyyare namı altında ellerinde bulunan kuvvete istinaden, bu cereyanın başında ve hararetli bir surette çalışıyorlardı. (s.495)

Bu sözce ilk indirgendığında “Etem ve kardeşleri düzenli ordu fikrine karşı milis örgütlenmeyi öne çıkarıp ellerindeki Kuvayi Seyyare gücüyle bu düşüncüyü devam ettirmek istediler.” ifadelerine ulaşılır. Yeniden indirgemelerle sözcenin “Etem ve kardeşleri bizim istediğimiz merkezi otoriteye karşıydı.” ifadesine dönüştüğü söylenebilir.

Yönelinen fenomenler *Etem ve kardeşleri, düzenli ordu, Kuvayi Seyyare* olarak verilebilir. “Etem ve kardeşleri” fenomenin noesisi “karşıt görüşte konumlandırma”dır. “Düzenli ordu” fenomeninin noesisi “zorunlu görme” iken “Kuvayi Seyyare” nin noesisi “geçici görme”dir.

Sözcelerin ikisi de sinkategorematiktir. “Bizim, bu” gibi sinkategorematik sözcelerle ifade içindeki tutarlılığın sağlandığı ve bütüncül bir anlam yapısının ortaya çıktığı söylenebilir. İfadeler olgu bireşimine uygun olarak seçilmiştir.

“Muntazam ordu teşkili fikrine muarız olarak, milis” ifadesine baktığımızda bu ifadelerin söyleminde iki farklı teşkilatlanma biçiminin karşılaştırıldığı anlaşılmaktadır: düzenli ordu ve milis birlikler. “Muarız” ifadesi söylemde ikisi arasındaki karşıtlığı belirginleştirir. “Bizim” denilen taraf düzenli ordu kurulmasını gerekli gören ve bu nedenle isteyen Atatürk ve ona destek olanlardır. İlk sözcede karşı taraf belirsizdir. İkinci sözcede “Reşit, Etem ve Tevfik biraderler” ifadesiyle doğrudan isim verilmesiyle karşıtlığın sorumluluğunun kişilere yüklendiği görülür. Bunların

“cereyanın başında ve hararetli” şekilde çalışmaları bunların “milis” fikrini yalnız uygulamadıkları, aynı zamanda ideolojik olarak da benimsedikleri anlaşılır.

Çerkez Etem ve kardeşlerinin yapıp ettikleriyle ilgili ifadeler devam eder:

Efendiler, harekâtı askeriye, çapulculuktan ve devlet teşkil ve idaresini, şunun bunun mâsum çocuklarını fidiye necat dilenmek için dağlara kaldırmak haydutluğundan ibaret zanneden, şarlatanlıklarıyla, yaygaralarıyla bütün bir Türk vatanını iz'aç ve Türk milletinin Büyük Meclisini kendileriyle işgal eden hayâsız, hadnaşinas, küstah ve herhangi bir düşmanın boğaz tokluğuna casusluğunu, uşaklığını yapacak kadar pest ve erzel tınyette bulunan bu kardeşleri, ellerindeki âzami kuvvet ve istinadettikleri düşmanlar da dahil olduğu halde, tedip ve tenkil etmek suretiyle, inkılâp tarihimizde, bir ibreti müessire misali kaydetmek, zaruri görüldü. (s. 543)

Bu sözceler ilk olarak “Etem Bey ve kardeşleri devlet idaresini sorumsuzca yağmacılık, haydutluk yapmakla bir tutan, milleti ve meclisi oyalayan, düşmanla birlik yapacak kadar alçak kişilerdir. Bu nedenle onlar kuvvetleriyle birlikte cezalandırılmalı ve bu, ibret olmalıdır.” şeklinde indirgenebilir. Yapılacak son indirgemelerle sözce “Tüm olumsuz durumlarıyla vatani ve meclisi uğraştıran dış destekli hainlere karşı güçlü ve disiplinli bir müdahale yapılması zorunlu oldu.” ifadesine dönüşür.

İndirgeme neticesinde yönelinen ana fenomen Etem ve kardeşleridir. Fenomenin çeşitli tarzlarda deneyimlenmesi sözce boyunca farklı şekillerde görünüşe gelmiştir. Noesisler “yağmacı, masumları kullanan, gereksiz övünen, milleti rahatsız eden, haddini bilemeyen, düşmandan destek alan, kötü yaratılışlı, yatıklarının karşılığı verilen olarak görme” biçimindedir.

Birden fazla bildirim ifadesi bir araya gelip neden sonuç ilgisi oluşturduğundan sözce sinkategorematiktir. İfadeler genellikle olgu bireşimine uygundur. “Dağa kaldırmak” olgu bireşimine uygun olmasa da zamanla dilin kullanıcıları tarafından da kabul görerek kalıplaşmış ve burada da anlatımı etkili kılmak için kullanılmıştır.

Atatürk’ün burada söylemiyle devlet düzenini ve otoritesini savunduğu, karşı tarafa koyduğu Etem ve kardeşlerini ise sert bir dille suçladığı, düşmanlaştırdığı görülür. “Karşı” olarak kurulan taraf “çapulcu, haydut, şarlatan, yaygaracı, hayâsız,

hadnaşinas, küstah, casus, uşak, pest ve rezil tıynetli, düşmandan destek alan” aşğılayıcı ifadeleriyle ortaya konur. Böylece bu tarafın hem toplumsal hem siyasi yapısı tamamen reddedilir. Etem kardeşlerinin masumları kullanan, millete rahatsızlık veren, meclisi kendisiyle uğraştıran; sayılan tüm niteliklerden ötürü toplumun dışında itilmesi gereken tehlikeli bir grup olduklarının vurgulandığı söylenebilir. Karşı taraf “ellerindeki âzami kuvvet ve istinadettikleri düşmanlar” nedeniyle güçlüdür. Bunun yapılacak müdahalenin güçlüğüne dikkati çekmek için belirtildiği söylenebilir. Müdahalenin “zaruri görülmesi” ise zor da olsa gerekenin yapılmasında kararlı olduğunu söylemeyi mümkün kılar. “İnkılâp tarihimizde, bir ibreti müessire misali kaydetmek” ifadesi tarihsel açıdan da müdahalenin zorunlu görüldüğüne işaret etmektedir. Mücadele her yönüyle meşrulaştırılır. Böylece alıcının bu gerekliliği her bakımdan hissetmesinin sağlanmaya çalışıldığı söylenebilir.

Yine Etem kardeşlerle ilgili sözler devam eder:

Efendiler, Türkiye Büyük Millet Meclisinin şuurlu ordusu kendisini ve Büyük Millet Meclisi ve Hükümetini istisgar edecek kadar beyinsizlik ve gururu eblehane gösteren bu âsilere, lâıyk oldukları sillei tedibi vurmak için, zaptolunmaz bir hiddet ve şiddetle hareket ediyorlardı. (s.544)

Bu sözce ilk indirgendiğinde ulaşılan ifade “*Düzenli ordu meclisi ve hükümeti küçümseyecek derece akılsız ve gereksiz bir gurura kapılan bu isyancılara karşı gerekli yaptırımları uygulamak için önüne geçilemez bir öfke ve şiddetle harekete geçti.*” olur. Son indirgemeye sözcenin “*Milletin iradesinin yerini ve bakanlarını küçümseyenlere silahlı kuvvetler birliği hak ettikleri cezayı öfkeyle verir.*” ifadesine dönüştüğü söylenebilir.

Yönelinen fenomenler *düzenli ordu* ve *âsiler*dir. “Düzenli ordu” fenomeninin noesisleri “bilinçli hareket eden, öfkeli ve güç kullanan olarak görme”dir. “Âsiler” fenomeninin noesisleri ise “bilinçsiz ve ahmak olarak görme” biçiminde verilebilir.

Birden fazla bildirim ifadesi hem neden sonuç hem de amaç sonuç anlamı oluşturacak biçimde bir arada kullanıldığından sözce sinkategorematiktir. Ordunun öfkeli ve şiddetli olma sebebi ve bu noktada amaçladığı şey tek sözceyle verilmiştir. Âsilere hak ettiklerinin yapılması için “sillei tedbi” ifadeisinin kullanılması olgu

bireşimine uygun değildir. Gerçekte herhangi birine tokat atma durumu söz konusu değilken bunun dildeki ifadesinin “sillei tedbi” olması anlatımı daha somut ve etkili kılma amacına dayandırılabilir.

Etem Bey ve kardeşlerinin düzenli ordu kurulmasına karşı çıkarak isyan etmeleri ve birçok bölgede karışıklıklara neden olmalarının ardından Atatürk tarafından cephe kumandalarına bunlara karşı harekete geçilmesi emredilir. Etem Bey’in kendisi üzerine saldırı yapıldığı ve bu nedenle Gediz telgraf hattının tamir edilmesi yönünde meclise gönderdiği telgrafla ilgili Atatürk tarafından yukarıdaki sözceler söylenir (Nutuk II, 1952: 544).

Ordunun “Türkiye Büyük Millet Meclisinin şuurlu ordusu” olarak tanımlanması onun meşruluğunun doğrudan vurgusu olarak değerlendirilebilir. Çerkes kardeşlerin milis kuvvetleri karşısında meclisin düzenli ordusu yüceltilmektedir. “Bu âsiler” ile doğrudan otoriteye başkaldırının varlığı vurgulanır. Bunların “beyinsiz, eblehane” şeklinde aşağılayıcı ifadelerle nitelenmeleri değersiz ve yetersizliklerini göstermek amacıyladır. Onların bu hâllerine ve yaptıklarına karşı düzenli ordunun “sillei tedbi” vurması, “hiddet ve şiddetle” hareket etmesi normal gösterilir çünkü karşıdakiler âsidir ve bunlara karşı düzenin sağlanması gerekir. Bu da terbiye edici bir cezayla gerçekleştirilecektir. Bu hiddet ve şiddetin “zaptolunmaz” ifadesiyle verilmesi ise ordunun coşkusu ve kararlılığını belirterek alıcıyı etkilemeye yönelik değerlendirilebilir. Buradaki söylemle meşru otoritenin yüceltildiği, düşmanın aşağılandığı ve buna karşı şiddetin gerekliliğinin vurgulandığı söylenebilir. Daha da özet ifade edilirse “doğruya karşı yanlış, bilinçli ve düzenliye karşı bilinçsiz ve düzensiz” ayrımıyla alıcının yönlendirildiği söylenebilir.

Bölümün Fenomenolojik Söylem Analizi’nin bütüncül bir değerlendirmesi:

İsyanlarla ilgili bölümde söyleme etki eden ifadeler *Düzce, Hendek, Gerede gibi Bolu mıntakasına dahil mevakiden başlayıp, Nallıhan, Beypazarı üzerlerinden Ankaraya takarrüp istidadını gösteren irtica ve isyan dalgaları; bir taraftan bu dalgaların tevkiğine çalışırken; bu gibi vaziyetlerin hudusiyle Meclisin içtimaa muvaffak olamaması gibi meşum ihtimalâta meydan vermemek çarelerini düşünüyordum; alevlenen şuriş ateşleri, bütün memleketi yakıyor, hıyanet, cehalet, kin*

ve taassup dumanları, bütün vatan semasını kesif karanlıklar içinde bırakıyordu; isyan dalgaları Ankarada karargâhımızın duvarlarına kadar çarptı; Etem Bey ve kardeşlerinin, bilâhare gösterdikleri vaziyetten, gördükleri muamelei takdirkâraneden mağrur oldukları ve hatta bazı hayalâta kapıldıkları anlaşılıyor; muhakkirane ve mütecavizane muamelede bulunmakta hiçbir beis görmeme; Etem ve kardeşi Tevfik Beyler, Türk ordusunda değerli hiçbir zâbit ve kumandan bulunmadığına ve kendileri herkesin fevkında birer kahraman bulunduklarına zâhibolmuşlar ve bu zehaplarını açıktan açığa biperva herkese söylemekten içtinabetmemiye başlamışlar; bizim takibettiğimiz; muntazam ordu teşkili fikrine muarız olarak; harekâtı askeriye, çapulculuktan ve devlet teşkil ve idaresini, şunun bunun mâsum çocuklarını fidiye necat dilenmek için dağlara kaldırmak haydutluğundan ibaret zanneden, şarlatanlıklarıyla, yaygaralarıyla bütün bir Türk vatanını iz'aç ve Türk milletinin Büyük Meclisini kendileriyle işgal eden hayâsız, hadnaşinas, küstah ve herhangi bir düşmanın boğaz tokluğuna casusluğunu, uşaklığını yapacak kadar pest ve erzel tıynette bulunan bu kardeşler; tedip ve tenkil etmek suretiyle, inkılâp tarihimizde, bir ibreti müessire misali kaydetmek; Türkiye Büyük Millet Meclisinin şuurlu ordusu; Büyük Millet Meclisi ve Hükümetini istisgar edecek kadar beyinsizlik ve gururu eblehane gösteren bu âsiler; Türkiye Büyük Millet Meclisinin şuurlu ordusu âsilere, lâıyk oldukları sillei tedibi vurmak için, zaptolunmaz bir hiddet ve şiddetle hareket ediyorlardı olarak verilebilir.

Bu ifadelere söylem açısından karşılık gelen kavram ve alt kavramlar Tablo 13'deki gibidir:

Tablo 13: İsyancılar

Söyleme etki eden ifadeler	Söylem bakımından ifadeye karşılık gelen kavram	Söylem bakımından ifadeye karşılık gelen alt kavram
<i>harekâtı askeriye, çapulculuktan ve devlet teşkil ve idaresini, şunun bunun mâsum çocuklarını fîdyei necat dilenmek için dağlara kaldırmak haydutluğundan ibaret zanneden, şarlatalıklariyle, yaygaralariyle bütün bir Türk vatanını iz'âç ve Türk milletinin Büyük Meclisini kendileriyle işgal eden hayâsız, hadnaşinas, küstah ve herhangi bir düşmanın boğaz tokluğuna casusluğunu, uşaklığını yapacak kadar pest ve erzel tıynette bulunan bu kardeşler</i>	Aşağılayıcı eleştiri	Suçlayarak ötekileştirme
<i>Büyük Millet Meclisi ve Hükümetini istisgar edecek kadar beyinsizlik ve gururu eblehane gösteren bu âsiler</i>	Aşağılayıcı eleştiri	Düşmanlaştırarak ötekileştirme

<i>bizim takibettiğimiz; muntazam ordu teşkili fikrine muarız olarak</i>	Düzen karşıtlığı	Çatışma
<i>tedip ve tenkil etmek suretiyle, inkılâp tarihimizde, bir ibreti müessire misali kaydetmek</i>	Düzeni sağlama müdahalesi	Tarihsel ders verme
<i>alevlenen şuriş ateşleri, bütün memleketi yakıyor, hıyanet, cehalet, kin ve taassup dumanları, bütün vatan semasını kesif karanlıklar içinde bırakıyordu</i>	Felaketleştirme	Düşmanlaştırma
<i>Etem Bey ve kardeşlerinin, bilâhare gösterdikleri vaziyetten, gördükleri muamelei takdirkâraneden mağrur oldukları ve hatta bazı hayalâta kapıldıkları anlaşılıyor</i>	Haddi aşma	Yanılğı
<i>muhakkirane ve mütecavizane muamelede bulunmakta hiçbir beis görmeyen</i>	Haddi aşma	Meşru sınırları tanımama

<i>Etem ve kardeşi Tevfik Beyler, Türk ordusunda değeri hiçbir zâbit ve kumandan bulunmadığına ve kendileri herkesin fevkında birer kahraman bulunduklarına zâhibolmuşlar ve bu zehaplarını açıktan açığa biperva herkese söylemekten içtinabetmemiye başlamışlar</i>	Kibir	Yanılğı
<i>ben, bir taraftan bu dalgaların tevkifine çalışırken</i>	Kontrol	Bastırma
<i>bu gibi vaziyetlerin hudusiyle Meclisin içtimaa muvaffak olamaması gibi meşum ihtimalâta meydan vermemek çarelerini düşünüyordum</i>	Krize müdahale	Sorumluluk bilinci
<i>isyan dalgaları Ankarada karargâhımızın duvarlarına kadar çarptı</i>	Merkez tehdidi	Saldırı hareketi

<i>Düzce, Hendek, Gerede gibi Bolu mintakasına dahil mevakiden başlayıp, Nallıhan, Beypazarı üzerlerinden Ankaraya takarrüp istidadını gösteren irtica ve isyan dalgaları</i>	Merkeze yönelen tehdit	Gayrimeşruluk
<i>Türkiye Büyük Millet Meclisinin şuurlu ordusu âsilere, lâyük oldukları sillei tedibi vurmak için, zaptolunmaz bir hiddet ve şiddetle hareket ediyorlardı</i>	Meşru şiddet	Otorite
<i>Türkiye Büyük Millet Meclisinin şuurlu ordusu</i>	Otorite	Disiplinli olma

Verilen ifadeler tekrar indirgendiğinde *tehdit algısı*, *ötekileştirme*, *meşru şiddet* ve *disiplin*, *merkezi otorite* ve *meşruiyetin güçlendirilmesi*, *sorumluluk* ve *kriz yönetimi* fenomenlerine ulaşıldığı söylenebilir.

Sözceler boyunca bir *tehdit algısı* fenomeninin kuruluşu “herhangi bir düşmanın boğaz tokluğuna casusluğunu, uşaklığını yapma, Büyük Millet Meclisi ve Hükümetini istisgar etme, muntazam ordu teşkili fikrine muarız olarak; alevlenen şuriş ateşleri, bütün memleketi yakıyor, hıyanet, cehalet, kin ve taassup dumanları, bütün vatan semasını kesif karanlıklar içinde bırakıyordu; muhakkirane ve mütecavizane muamelede bulunmakta; isyan dalgaları Ankarada karargâhımızın duvarlarına kadar çarptı; Düzce, Hendek, Gerede gibi Bolu mintakasına dahil mevakiden başlayıp, Nallıhan, Beypazarı üzerlerinden Ankaraya takarrüp istidadını gösteren irtica ve isyan dalgaları” ifadeleriyle olmuştur. Memleketin birçok bölgesiyle beraber Millî Mücadele’nin ve iradenin merkezine yönelen isyan, irtica ve muhalefet tehdidi olmak üzere hem fiilî hem de manevî tehdit mevcuttur. Bu fenomenin acil müdahale

beklentisi oluşturmak ve bu müdahaleye gerekçe göstermek adına görünüşe getirildiği söylenebilir.

Ötekileştirme fenomeni “harekâtı askeriye, çapulculuktan ve devlet teşkil ve idaresini, şunun bunun mâsum çocuklarını fideyi necat dilenmek için dağlara kaldırmak haydutluğundan ibaret zanneden, şarlatanlıklarıyla, yaygaralarıyla bütün bir Türk vatanını iz'âç ve Türk milletinin Büyük Meclisini kendileriyle işgal eden hayâsız, hadnaşinas, küstah ve herhangi bir düşmanın boğaz tokluğuna casusluğunu, uşaklığını yapacak kadar pest ve erzel tıynette bulunan bu kardeşler; Büyük Millet Meclisi ve Hükümetini istisgar edecek kadar beyinsizlik ve gururu eblehane gösteren bu âsiler; hıyanet, cehalet, kin ve taassup dumanları; muhakkirane ve mütecavizane muamelede bulunmakta hiçbir beis görmeyen” ifadeleriyle görünüşe gelmiştir. Fenomenin noeması “öteki”dir. Bu fenomenin sözcelerde birçok farklı şekilde deneyimlendiği görülür. Dolayısıyla noesisleri “aşağılık, suçlu, düşman, düzen karşıtı, haddi aşan, yanılgı içinde, kibirli, tehdit oluşturan olarak görme” şeklinde verilebilir. Bu deneyimleme tarzları öteki olarak ortaya konanların meşruiyetini reddetmekte ve bir “düşmanı” kurmaktadır. Bir tarafta “biz” diğer tarafta “öteki/ düşman” vardır. “Biz” TBMM’yi ve hükümetini, düzeni desteklerken “öteki/ düşman” buna muhalif olan, isyan eden olarak kurulur. Böylece aradaki kutuplaşma daha belirgin hâle getirilir.

Sunulan düşman ve bunun yapıp ettikleri karşısında *meşru şiddet ve disiplin* fenomeninin kurulduğu görülür. Bu fenomeninin görünüşe gelmesi “tedip ve tenkil etmek suretiyle, inkılâp tarihimizde, bir ibreti müessire misali kaydetmek; Türkiye Büyük Millet Meclisinin şuurlu ordusu âsilere, lâıyık oldukları sillei tedibi vurmak için, zaptolunmaz bir hiddet ve şiddetle hareket ediyorlardı” ifadeleriyle olmuştur. Düşmanın düşünceleri ve eylemlerinin meclis ve millet için mücadele edenler tarafından durdurulması bir gereklilik, zorunluluk olarak deneyimlenmiştir. Düzenin korunması ve sürdürülmesi vatanın, memleketin kurtuluşu için şart görülmektedir. Düşmana gösterilen şiddetin bunu bozanlara karşı yapılan hareketlerin meşruluğunu vurgulamaya yönelik olduğu söylenebilir. “Tedip ve tenkil suretiyle, Büyük Millet Meclisinin şuurlu ordusu” ifadeleri gösterilen şiddetin bir disipline dayandığını vurgulamaktadır.

Merkezi otorite ve meşruiyetin güçlendirilmesi fenomeninin “Büyük Millet Meclisi ve Hükümetini istisgar edecek kadar beyinsizlik ve gururu eblehane âsilere, lââyık oldukları sillei tedibi vurmak; Türkiye Büyük Millet Meclisinin şuurlu ordusu” ifadeleriyle görünüşe geldiği söylenebilir. TBMM’yi küçümsemenin “beyinsizlik ve gururu eblehane” şeklinde algılanması onun meşru bir yer olarak yüceltildiğini göstermektedir. Burası otoritenin de merkezidir. “Âsilere, lââyık oldukları” şekilde karşılık vermek de hem merkezi otoriteyi hem de asiliğin karşılığının verilmesiyle meşruiyeti güçlendirmeye yönelik değerlendirilebilir. “Türkiye Büyük Millet Meclisinin şuurlu ordusu” düzen temelli bir yapıyla otoritenin meşruiyetine vurgu yapar.

Sorumluluk ve kriz yönetimi merkezi otorite ve meşruiyetin güçlendirilmesine katkı sağlar ve “ben, bir taraftan bu dalgaların tevkifine çalışırken; bu gibi vaziyetlerin hudusiyle Meclisin içtimaa muvaffak olamaması gibi meşum ihtimalâta meydan vermemek çarelerini düşünüyordum” ifadeleriyle görünüşe gelmiştir. Lider olarak Atatürk kendisini “mevcut tehlikelerin bilincinde ve buna karşı sorumluluk alıp ona göre davranan” şeklinde deneyimlemektedir. Böylece TBMM hükümetinin koruyucu ve düzenleyici rolünün öne çıkarıldığı söylenebilir.

Burada TBMM yönetiminin meşruiyetini, otoritesini, düzenini, sorumluluk bilinciyle hareket edişini öne çıkarıp bunların karşısında olanları düşmanlaştıran bir söylemin olduğu görülmektedir.

Bu bölümde sözceler genellikle sinkategorematiktir. Mustafa Kemal Atatürk’ün bu bölümde anlamı birbirine bağımlı olan cümlelerle anlatımda bir bütünsellik, iç tutarlılık sağladığı, az sözce ile çok şey anlattığı ve bunu yaparken de dilin anlatım unsurlarını uygun şekilde kullandığı söylenebilir. “Gibi, bir taraftan, bunun için, bütün, kadar, hiçbir” gibi sinkategorematik sözcük ve söz gruplarını da anlamda özlülük sağlamak, anlatımı daha etkili kılmak için kullandığı görülür. İfadeler genelde olgu bireşimine uygun olsa da “irtica ve isyan dalgaları, dağa kaldırmak, sillei tebdi” ifadeleri olgu bireşimine uygun değildir. Bunların söylemi etkili kılma, alıcıyı harekete geçirme işlevleriyle kullanıldığını söylemek mümkündür.

Padişah ve İstanbul hükümeti

Nutuk'ta Millî Mücadele'nin karşısında olan ve bunu engellemeye çalışanlar arasında, hatta bunlar içinde en önemli yerde padişah ve İstanbul hükümetinin gösterildiği söylenebilir. “Padişah” devlete hükmeden, devlet yönetiminde asıl sözü geçen, en üst konumda bulunanıdır. “İstanbul hükümeti” üzerinde indirgeme yapıldığında ilk olarak İstanbul hükümetten soyulur. Yeniden bir indirgemeyle “bakanlık yapmakla görevli topluluk” fenomenine ulaşılabilir. Osmanlı Devleti'nde yönetimin iki esas mekanizmasının Millî Mücadele'yle ilgili tutum ve davranışlarına dair söyleme etki eden sözcükler ve bunların fenomenolojik analizi aşağıda verilmiştir.

Padişah ve halife olan zat, hayat ve rahatını kurtarabilecek çareden başka bir şey düşünmüyor. Hükümeti de aynı halde. (s. 10)

Bu sözce öncelikle “*Padişah ve halife olan kişi, yalnız kendini kurtarabilecek çözümden başka bir şey düşünmüyor. Bakanları da aynı düşüncede.*” biçiminde indirgenebilir. Son indirgemelerle sözce “*Devleti yönetenler milleti değil, kendi çıkarlarını düşünmektedir.*” ifadesine dönüşür.

Ulaşılan fenomenlerin *devleti yönetenler* ve *çözüm* olarak verilebilir. “Devleti yönetenler” fenomeninin noesisi “yalnız kendi çıkarını düşünen olarak görme”dir. “Çözüm” fenomeninin noesisi ise “milleti içine almadığını düşünme” olarak ifade edilebilir.

İlk sözce birden fazla bildirim içerdiğinden sinkategorematiktir. İkinci sözcedeki “de aynı hâlde” ifadesi anlam bakımından bunu ilk sözceye bağımlı kıldığından o da sinkategorematiktir. “Başka, de, aynı” sinkategorematik sözcükleri burada söylemle vurgulanan anlamın üretilmesine katkı sağlamıştır. İfadelerin olgu bireşimine uygun olması seçilen ifadelerin anlatılmak istenenin etkili şekilde aktarılmasında yeterli görüldüğünü söylemeyi mümkün kılar.

Atatürk, Nutuk'a Samsun'a çıkışı sürecinde memleketin içinde bulunduğu durumu anlatarak başlar. Genel durumu anlattıktan sonra ise çerçeveyi daraltarak daha özel bir şekilde padişah ve hükümetin mevcut durum karşısındaki tutumunu aktarır (Nutuk I, 1951: 1-10). Yukarıdaki sözcenin bu tutumu vurucu şekilde ortaya koyduğu

söylenebilir. Devlet işgal altında, millet ve ordu zor durumdayken hem padişah hem halife olan kişiyle hükümetin kendi çıkarlarından başka bir şey düşünmemeleri, milletin düşünülmediğini ve kendi kaderine terk edildiğini göstermektedir. “Padişah ve halife olan” denmesi ne devlet yöneticisi ne de inanç birliği bağlarının göz önünde bulundurulduğu algısını uyandırmaktadır. Zayıf bir iktidar sunulmaktadır. Böylece alıcıların bakış açısında bunların yönetsel ve ahlaki bakımdan gayrimeşruluğunun gösterilmeye çalışıldığı söylenebilir. Sözcenin güçlü bir iktidarın gelmesi gerekliliğine zemin hazırlayıcı bir gerekçe olarak verildiğini söylemek de mümkündür.

Bu mukadder seyri tarihiyi ananevi itiyadiyle, derhal ihtisas eden hanedanı hükümdarı, ilk andan itibaren millî mücadelenin hasmı bîamanı oldu. (s.15)

Sözce indirgendiğinde ilk olarak “*Hanedanın başındaki hükümdar tarihsel gelişimin kaçınılmaz akışını fark ederek en başından beri Millî Mücadele’nin şiddetli bir düşmanı oldu.*” şeklinde indirgenebilir. Yeni indirgemelerle sözcenin “*Padişah, Millî Mücadele’yi hiçbir zaman desteklemedi.*” ifadesine dönüştüğü görülür.

Yönelinen fenomenler *padişah* ve *Millî Mücadele*’dir. İlk fenomenin noesisi “milletin hareketine düşman olarak algılama” iken “Millî Mücadele” fenomeninin noesisi “padişah tarafından istenmediğini bilme” olarak ifade edilebilir.

Birden fazla bildirimin bir araya gelerek neden sonuç ilgisi kurduğu sözce sinkategorematiktir.

Atatürk tarafından Millî Mücadele’nin memlekete karşı dışarıdan yapılan istilanın durdurulması amacıyla başlatıldığı ve bunda başarılı olunduğu takdirde millî iradeye dayalı yönetimin gerçekleştirilmesinin doğala ve kaçınılmaz bir gelişim süreci olarak görüldüğü belirtilir (Nutuk I, 1951: 15). Ardından da bu “mukkader” yani kaçınılmaz, kesin olarak gerçekleşecek sürecin hükümdar ve ailesindeki etkisi yukarıdaki sözceyle açıklanır. “Mukadder seyri tarihi” ifadesinden Atatürk’ün Millî Mücadele’nin başarıya ulaşmasının kesin ve zorunlu olduğu düşüncesini öne çıkardığı anlaşılmaktadır. “Hanedanı hükümdarı” bu süreci nesiller boyu gelen anlayışıyla sezdiği ve kendi iradesinin yerini milletin iradesinin alacağını anladığından da “ilk andan itibaren” Millî Mücadele’ye karşı çıktığı, merhametsiz, uzlaşamayacak, kesin bir düşman olduğu söylenebilir. Buradan hareketle hanedanın “kaçınılmaz olan yeni

düzene karşı duran, gücünü yitirmiş, eski düzenin son kalıntısı” olarak deneyimlendiği söylenebilir. Buna karşı Millî Mücadele’nin üstünlüğü vurgulanır.

Bir de, milli gaye için ortaya atılacakların, bugün imhasını düşünen yalnız saray, hükümet ve ecnebidir. (s.44)

Bu sözceler ilk indirgendiğinde “Milletin yüce amacı uğrunda fedakârlık etmeye hazır olanları ortadan kaldırmak isteyen padişah, hükümet ve yabancılardır.” ifadesine ulaşılır. Yeni indirgemeler sonunda ulaşılan “Kurtuluş mücadelesinin karşısındaki yabancılarla birlikte devletin kendi padişah ve hükümetidir.” ifadesi olarak verilebilir.

Yönelinenler *milletin ortak amacı için çalışmak isteyecekler, padişah, hükümetin başı ve yabancılar* şeklinde ifade edilebilir. “Milletin ortak amacı için çalışmak isteyecekler” fenomeninin noesisi “yok edilmek istenen olarak görme”dir. Diğer fenomenlerin noesisi “millî amacı reddeden olarak görme” şeklindedir.

Sözce birden fazla bildirim ifadesi içererek anlam kazandığından sinkategorematiktir. İfadelerin olgu bireşimine uygunluğu açıklayıcı bir anlatımın tercih edilmesine bağlanabilir.

Mustafa Kemal Atatürk, Sivas’tan Erzurum’a geçtiğinde başta Kazım Karabekir ve Rauf Bey olmak üzere arkadaşlarıyla görüşüğünü, onlara içinde bulunulan genel durumdan ve bununla ilgili izlenecek yoldan bahsettiğini belirtir ve ardından yukarıdaki cümleyi ekleyerek padişahı, hükümeti ve ecnebideri yapılacaklar yolunda esas tehdit olarak ortaya koyar. “İmhasını düşünmek” milletin kurtuluşunu gerçekleştirme amacıyla iş yapacak olanlar için bir tehdittir. Verilecek mücadelenin hayati olduğu vurgusu yapmaktadır. “Saray, hükümet ve ecnebidir” tehdidin kaynağı olan düşmanlar olarak kurulmaktadır. “Millî gayede” bir birlik varken saray, hükümet ve ecnebidir bu birliğin dışında ve karşısında olarak öne çıkarılır ve böylece düşman belirginleştirilir. Milletin düşmanları hem içerde hem de dışarıdadır. Burada, daha önceki bölümlerde olduğu gibi “biz-onlar” ayrımı net bir şekilde verilir.

Efendiler, biz, kongrede hulâsa ettiğim bu kararları ve bu prensipleri tesbite çalışırken, Sadrazam Ferit Paşa da ajanslarla birtakım beyanat neşrediyordu. Bu beyanata, sadrazamın, milleti jurnalı dense sezadır. (s.66)

Sözcede yapılan ilk indirgemelerle ulaşılan “*Biz kongrede kurtuluşa dair adımlar atarken Ferit Paşa milleti ispiyonlayan tarzda beyanatta bulunuyordu.*” ifadesidir. Son indirgemelerle sözce “*Ferit Paşa millete ihanet etmiştir.*” ifadesine dönüşür.

Yönelinene fenomenler *karar ve prensipler, sadrazamın beyanatı* şeklindedir. “Karar ve prensipler” fenomeninin noesisi “kurtarıcı olarak görme”dir. “Sadrazamın beyanatı” fenomeninin noesisi ise “millet düşmanlığı olarak algılama”dır.

Zıtlık bildiren birden fazla bildirim ifadesinin bir arada olması ve “bu” ifadesiyle önceki sözceler varsayılması sözce sinkategorematik yapmıştır.

Erzurum Kongresi kararlarını dile getirdikten sonra Ferit Paşa’nın “Anadolu’da karışıklık çıkmıştır ve Anayasaya aykırı olarak Meclis-i Mebusan adı altında toplantılar yapılmaktadır. Bu hareketin engellenmesi gereklidir. Buna karşı gerekli önlemler alınmış ve Meclis-i Mebusan’ın toplanması talep olunmuştur.”⁶⁸ yönündeki beyanatından bahsedilerek milletin kötülenmeye çalışıldığı belirtilir (Nutuk I, 1951: 65-66). Burada Erzurum Kongresi kararları ve sadrazamın beyanatı karşıtlık üzerine kurulmuştur. İlki olumlu diğeri ise düşmanca algılanmış ve sunulmuştur. Dolayısıyla kongre kararlarının meşru, sadrazamın söylediklerinin gayrimeşru olarak yansıtıldığı söylenebilir. “Milletin jurnalı dense sezaadır” ifadesi bir ihanet ithamı olduğundan burada suçlama yapıldığını söylemek mümkündür. Bu da alıcıları ikna etmeye yöneliktir.

Hakkı hayat ve istiklâli için çalışan milletin maksadındaki nezahet ve ciddiyete mukabil hükümeti merkeziye hasım vaziyet almak cihetini iltizam ediyor. Bu tarzı hareket bittabi mucibi esefi azîmdir. (s.75)

Bu sözce öncelikle “*Bağımsızlık ve yaşam hakkı amacıyla çalışan milletin isteğindeki temizlik ve öneme karşı hükümettekiler düşman olmayı seçiyor ve bu kesinlikle büyük üzüntü sebebidir.*” biçiminde indirgenir. Son indirgemelerle sözce “*Milletin samimi isteklerine karşı yönetim merkezinin düşmanca tutumu üzüntü vericidir.*” ifadesine dönüşür.

⁶⁸ Ferit Paşa’nın beyanatının ayrıntıları için bkz. Nutuk III, 1963, Ves. 39.

Neticede yönelinen fenomenler *bağımsızlık ve yaşama hakkı amacıyla çalışan millet* ve *yönetim merkezindekiler* olarak verilebilir. “Bağımsızlık ve yaşama amacıyla çalışan millet” fenomeninin noesisleri “hakkı için çalışan, samimi olan şeklinde algılama”dır. “Yönetim merkezindekiler” fenomeninin noesisisi ise “düşmanca davranan olarak görme” şeklindedir.

İlk sözce birden fazla bildirim ifadesi içerir ve bu nedenle sinkategorematiktir. İkinci sözcenin anlamı “bu” ifadesiyle kendisinden önceki sözceye bağımlı kılındığından o da sinkategorematiktir. Sinkategorematik sözceler sayesinde milletin mücadele sebebi, bu mücadeledeki tutumu, hükümetin buna karşı aldığı vaziyet ve bu vaziyetin yarattığı etki iki sözceyle verilebilmiştir. “Maksatta nezahet olması” olgu bireşimine uygun değildir. İstenilenin iyi niyete, samimiyete dayandığının temiz olma ile bağdaştırıldığı ve anlatımı etkili kılmak için de “nezahet” ile görünüşe getirildiği söylenebilir.

Burada yine iki karşıt taraf vardır. Bir tarafa millet, diğer tarafa ise milleti idare etmek ve korumakla görevli devlet yönetimindekiler vardır. “Mukabil ifadesi” ikisi arasında karşıtlık olmasının görünüşe gelmiş ifadesidir. Millet hak ettiği şeyler uğruna tüm samimiyeti ile çalışan” olarak deneyimlenirken hükümet buna düşman olan, tehditkâr bir şekilde sunulmuştur. “Hasım vaziyet almak cihetini iltizam etme” ifadesinin de bu düşmanlığın bilinçli yapıldığını, bunda kararlı olunduğunu vurguladığı ve ikisi arasındaki çatışmanın kaçınılmazlığını gösterdiği söylenebilir. Durumun “mucibi esefi azîm” olduğunun söylenmesi duygu yüküyle ifadenin etkililiğini artırma amacına dayandırılabilir. Milletin hakkını koruması gereken hükümetin bir de kendi hakkını elde etmeye çalışan millete düşmanca tutum içinde olması bu hükümetin artık meşruiyetini yitirdiğini söylemeyi de mümkün kılar. Atatürk’ün bu söylemiyle bahsedilen zamanda zaten meşru bir yönetim olmadığı, bu nedenle harekete geçildiği ve hükümetin yapması gerekenin milletin kendisi tarafından yapıldığı düşüncesini alıcıda oluşturmaya çalıştığı söylenebilir.

Yukarıdaki sözcelerın ardından gelen şu sözceler hükümetin meşruiyetini yitirmiş olduğu fikrini pekiştirmeye yönelik verilebilir:

Hükümeti merkeziyenin şimdiye kadar olan mümanaatkâr teşebbüslerinin hiçbir tarafta hiçbir tesir yapamamakta olmasıyla hakiki vaziyetin takdir buyurulmuş olacağına şüphe yoktur. (s.75)

Burada son indirgemelerle ulaşılanın “Yönetim merkezindekilerin engellemeleri etkisiz kalmış ve gerçek durum kabul edilmiştir.” ifadesi olduğu söylenebilir.

Neticede yönelinen fenomenler *yönetim merkezindekilerin engelleme girişimleri* ve *gerçek durum* olarak verilebilir. İlk fenomeninin noesisleri “engelleme amaçlı, bir süre devam eden, etkisiz kalan olarak görme” iken “gerçek durum” fenomeninin “kabul edilen olma” şeklinde ifade edilebilir.

Sözce sinkategorematiktir. “Gerçek durum” diye ifade edilenin kabul gördüğü yönetim merkezinin engellemelerinin etkisiz kalmasıyla anlaşılmış ve bu iki durum, tek sözcede neden sonuç ilgisiyle birbirine bağlanmıştır. İleti, olgu bireşimine uygun ifadelerle ortaya konmuştur.

Sözce, *Türk milleti algısı* başlığının altında da belirtilen Damat Ferit Paşa’nın Paris Barış Konferansı’ndan başarısızlıkla dönmesinin ardından Atatürk tarafından Damat Ferit Paşa’ya gönderilen telgrafta geçer. “Teşebbüslerinin hiçbir tarafta hiçbir tesir yapmaması” merkezi hükümetin etkisini ve gücünü yitirdiğini gösterir. “Hakiki vaziyet” ile kastedilen önceki sözcelerde bahsedilen “milletin kendi iradesini gerçekleştirebilecek güçte olması, engellenemeyeceği ve hedefine emin adımlarla ilerlemesi” durumudur (Nutuk I, 1951: 75). Dolayısıyla hükümetin milletin hareketi karşısında etkisiz, başarısız kaldığı ve millî hareketin üstünlüğünün vurgulandığı söylenebilir. “Şüphe yoktur” ifadesi ise söylemin kesinliğini artırarak alıcının meseleye tartışmalı veya kuşkulu bakmasını engellemeye yöneliktir.

Zevatı malûmenin habaseti sabit olmuştur. Hükümeti merkeziye..... bu habasette müşterektir. Oradan emir beklemek, düşmana fırsat vermektir. (s.120)

Bu sözceyi ilk olarak “Malum kişilerin kötü niyeti kesindir. Merkezî hükümet bu kötülüğe ortak olduğu için oradan emir beklemek düşmana fırsat vermekle aynı şeydir.” biçiminde indirgenebilir. Son indirgemeyle ulaşılan ise “Merkezî hükümetin dediklerini yapmak vatana ve millete ihanettir.” ifadesi olur.

Yönelinen fenomenler *bilinen kişiler* ve *yönetim merkezindekiler*dir. “Bilinen kişiler” fenomeninin noesisi “kötülük eden olarak algılama”dır. “Yönetim merkezindekiler” fenomeninin noesisleri “kötülük eden, düşmana yardımda bulunan olarak görme” şeklinde ifade edilebilir.

İlk sözce kategoremantik olarak görünse de “zevatı malûmenin” bu sözceden önceki sözcelerde geçen kişileri işaret ettiği ve anlamın bunlarla bağlantılı olarak tamamlandığı anlaşılmaktadır. Sonraki sözcelerde geçen “bu, oradan” sinkategoremantik sözcükleri de sözceleri anlam bakımından birbirine bağımlı hâle getirir. Bu da onları sinkategoremantik yapar ve ifadeler arası tutarlılığı sağlar. İfadelerin olgu bireşimine uygun olduğu görülür.

Sivas Kongresi’nin ikinci gününde hangi maksatla oraya gittikleri belli olmayan zatlara karşı İstanbul’a haber verilmesi ve oradan gelecek emirle hareket edileceğinin bildirilmesi üzerine Atatürk tarafından bu sözceler dile getirilir. Şahısların kimler olduğu öğrenildikten sonra bunların Millî Mücadele karşıtı oldukları anlaşılır (Nutuk I, 1951: 118-120). Bu kişiler “zevatı malûme” ile ifade edilmesi isimlerinin verilmesine değer görülmedikleri değerlendirmesinin yapılmasını mümkün kılar. “Habasetin sabit olması” da onların kötü niyetlerinin tartışmasız biçimde açığa çıktığını gösterir. Merkezi hükümet “habasette müşterektir” ifadesiyle suç ortağı olarak ilan edilir. Bu da onun gayrimeşru ve suçlu olarak kurulduğunu gösterir. “Oradan emir beklenin düşmana fırsat vermek olması” ise alıcıyı, yani Erkanı Harbiye Reisi Halit Bey’i hükümete karşı gerekli tutumu takınmaya yönlendiricidir. Aksi, düşmana yardım ve dolayısıyla ihanet olarak değerlendirilir.

Âmeli milliyeyi bir sureti hainanede tevil ve tefsir ile teşebbüsât ve harekâtı milliyemizi gayrimeşru olmak üzere ilân eden ve makamı saltanat ve hilâfete karşı sadakati ebediyesini bütün vesaiti meşrua ve kanuniye ile teyide müsaraat ettiğimiz halde padişah ile millet arasında bir seddi hail teşkil eden ve ahaliyi yekdiğeri aleyhine teslih ve mukateleye sevk ve tahrik eyliyen hükümeti merkeziye ile kat’ı münasebat ıztırasında kalan Umumi Kongre Heyeti, berveçhizir mukarreratı zatualilerine tebliği vazife addeyler (s.144)

Bu sözce üzerinde indirgeme yapıldığında öncelikle “*Millî amaçlarımızı haince yorumlayıp duyuran, bu yöndeki girişimlerimizi gayrimeşru ilan eden, biz*

bütün meşru ve yasal yollarla padişah ve hilafete sadakatimizi ispat etmeye çalıştığımız halde padişahla millet arasında engel koyan, halkı birbirine düşman eden merkezî hükümetle ilişkilerini kesmek zorunda kalan Umumi Kongre Heyeti bu kararlarını zatıalilerine bildirmeyi görev bilir.” ifadesine ulaşılır. Son indirgemelerle sözcenin “*Milletin istek ve eylemlerine karşı olan İstanbul hükümetiyle ilişkiler kesilirken gereken yapılarak bu durum padişaha bildirilmiştir.”* ifadesine dönüştüğü görülür.

Yönelinen fenomenler *merkezî hükümet, Umumi Kongre Heyeti ve zatıalileri* olarak verilebilir. “Merkezî hükümet” fenomeni çeşitli şekillerde deneyimlenmiş ve sözcede görünüşe gelmiştir. Dolayısıyla noesisleri “millî istek ve eylemlere karşı çıkan, art niyetli, padişahla millet arasında engel oluşturan, düşmanlaştırıcı, ilişkili olunmak istenmeyen olarak algılama” şekillerinde ifade edilebilir. “Umumi Kongre Heyeti” fenomeninin noesisleri “sorumluluk taşıyan, yetki sahibi bir otorite olarak algılama”dır. “Zatıalileri” nin noesisleri ise “bağlılık duyma” olarak ifade edilebilir.

Birçok bildirim ifadesi bir araya gelerek ve genellikle “ve” sinkategorematik sözcüğüyle birbirlerine bağlanarak sözcenin bütününün anlamını ortaya çıkardığından sözce sinkategorematiktir. “Hükümetin set olması” olgu bireşimine uygun değildir ama milletle padişahın irtibatını engellemesi bu ifadeyle somutlaştırılmış ve anlatım etkili kılınmaya çalışılmıştır.

Sivas Kongresi zamanında Ali Galip ve beraberindekilerin kongrenin toplanmasına engel olma ve Atatürk’ü ortadan kaldırma girişiminin ardında Sadrazam Damat Ferit Paşa’nın olduğunun anlaşılmasının ardından durumun padişaha bildirilmesinin Ferit Paşa tarafından engellendiği görülür. Bunun üzerine padişaha çekilen telgrafta bu sözceye yer verilir (Nutuk I, 1951: 137-144). “Âmalî milliyeyi bir sureti hainanede tevil ve tefsir ile teşebbüsât ve harekâtı milliyemizi gayrimeşru olmak üzere ilân eden ve makamı saltanat ve hilâfete karşı sadakati ebediyesini bütün vesaiti meşrua ve kanuniye ile teyide müsaraat ettiğimiz halde padişah ile millet arasında bir seddi hail teşkil eden ve ahaliyi yekdiğeri aleyhine teslih ve mukateleye sevk ve tahrik eyliyen” sıfatları merkezi hükümetin, yani İstanbul hükümetinin Millî Mücadeleyi, milletin isteklerini, niyetini bilinçli olarak çarpıttığını ve kötü göstermeye çalıştığını gösterir. Bu ifadelerle İstanbul hükümetinin kötü bir siyaset yürüttüğünün ve ahlaken

de yanlış davrandığının vurgulandığı söylenebilir. Aynı zamanda hükümet tarafından milletin iradesinin yok sayıldığını öne çıkarır. “Makamı saltanat ve hilâfete karşı sadakati ebediyesini bütün vesaiti meşrua ve kanuniye ile teyide müsaraat ettiğimiz halde” ifadesinden hükümetle padişahın arasında bir ayrıma gidildiği görülür. Hükümet karşıt olarak konumlandırılırken padişaha ve onun hilafetine düşman olunmadığı, asıl düşmanın milletle padişahın arasına girenler olduğu algısı uyandırılır. Böylece padişaha doğrudan bir meydan okuma yapılmayarak telgrafa karşı çıkışların⁶⁹ engellenmeye çalışıldığı söylenebilir. “Mukarreratı zatıalilerine tebliği vazife addeyleyler” ifadesiyle kongre heyetinin kararlarının “görev bilincinin neticesi” olarak deneyimlendiği; tebliğin sadakatten kaynaklı olduğunun sunulduğu söylenebilir. Bu bir meşru görünme stratejisi olarak değerlendirilebilir. Millet ve Umumi Kongre Heyeti “eylemlerinde haklı, devlete sadık, hain olmayan, vatansever” olarak verilirken İstanbul hükümetinin “gayrimeşru, devletle millet arasında engel, milleti birbirine düşürme hainliğini yapan” biçiminde sunulduğu görülür. İstanbul hükümetinin karşısında Umumi Kongre Heyeti milleti temsil eden ve devlete düşman olmayan yeni bir otorite olarak kurulur.

Bugün gayrikabili içtinap bir hareket varsa, o da, hükümeti merkeziyenin mukadderatı millet ve memleketi alçakça İngilizlerin arzusuna tevdi ve kendi menfaatlerine kurban etmesidir. (s.149-150)

Sözce ilk indirgendiğinde ulaşılan “Bugün, merkezî hükümetin millet ve memleketin kaderini kendi çıkarları uğruna alçakça İngilizlerin isteklerine teslim ettikleri kesindir.” ifadesi olur. Yeni indirgemelerle sözce “Merkezî hükümet millete ihanet etmiştir.” ifadesine dönüşür.

Yönelinen fenomenler *merkezî hükümet, millet ve memleketin geleceği ve İngilizlerin isteği* olarak verilebilir. “Merkezî hükümet” fenomeninin noesisleri “sorumluluğunu yerine getirmeyen, çıkarıcı, yabancı destekçisi olarak görme” şeklindedir. “Millet ve memleketin geleceği” fenomeninin noesisleri “tehlikede olduğunu

⁶⁹ Nutuk I’de, hükümetle münasebetin kesileceği haberiyle ve kongre heyetinin aldığı kararlarla ilgili birtakım itirazlara maruz kalındığı, bu itirazların geldiği yerler ve sebepleriyle beraber aktarılır. Bkz. Nutuk I, 1951, s. 144-152.

düşünme”dir. “İngilizlerin isteği” nin deneyimlenme biçimi ise “içerden desteklendiğini bilme”dir.

Farklı bildirim ifadeleri bir araya gelip anlamını kurduğundan sözce sinkategorematiktir. “Milletin geleceğinin teslim edilmesi, kurban edilmesi” ifadeleri olgu bireşimine uygun değildir. Durumun vahametini vurgulamak adına böyle bir ifadenin tercih edildiği söylenebilir.

Hükümetle irtibatın kesilmesine itiraz edenlerden Trabzon’daki Servet Bey’e Atatürk tarafından gönderilen telgrafta geçen sözcede vurgu, hükümetin suçluluğundadır. “Gayrikabili içtinap bir hareket varsa” denilerek kaçınılmaz ve dikkat edilmesi gerekenin hükümet olduğu belirtilir çünkü hükümet millet ve memlekete karşı “İngilizlerin arzusunu ve kendi menfaatlerini” düşünmektedir. Bunun da hükümetin alıcının bilincinde “ihamet eden” olarak kurulmasını sağladığı söylenebilir. “Alçakça” ifadesiyle hükümetin bu tutumunun ahlaki bir bozukluk olduğuna dikkat çekilir. Millet ve memleketin arzusu “tam bağımsızlık ve milli irade” iken bunun “İngilizlerin arzusuna tevdi edilmesi” bağımsızlığa, hükümetin “kendi menfaatlerine kurban edilmesi” de milli iradeye zarar vermektedir. Millet “kurban edilen” hükümet ise bu işi gerçekleştirerek “ihamet eden” olarak sunulur. Hükümetin bu tavrı ahlak ve siyaset açısından gayrimeşru gösterilmiştir.

Harekâtı necibei milliyemizi suitefsir ve ilân etmekten hâli kalmıyan, bedhahanı hâksarın çok olduğu muhakkaktır. Fakat, şayanı esefi amiktir ki, bu bedhahanı melânetin başında, devleti ebet müddetimizin sadrınışını Ferit Paşa ve nezaret mevkilerinde bulunan Adil Bey, Süleyman Şefik Paşa gibi devlet adamları bulunuyor. Memleketimize takım takım bolşevikler girdiğini ve harekâtı milliyenin bolşevik harekâtı olduğunu resmen ilân ve işaa eden bu bedbahtlardır. Necip ve nezih harekâtı milliyemizin, İttihatçıların harekâtı mezbuhanesi olduğunu ve İttihatçıların parasiyle tedvir olunduğunu resmen ve alenen cihana, ecnebi gazetecilerine söyliyien bu gafillerdir. Anadoluda, şuriş olduğunu ajanslarla resmen ilân eden ve -mütareke maddei mahsusasına nazaran- muazzez vatanımızı düşman işgaline mâruz bırakmak istiyen bu cahillerdir. (s.179)

Bu sözcelerde indirgeme yapıldığında öncelikle “Millî hareketimizi yanlış yorumlayıp bunu o şekilde ilan eden çok kişi vardı. Ne yazık ki içlerinde devlet

görevlileri de bulunuyordu. Bu kişil Anadolu'dan çıkan hareketi Bolşevik hareketi olarak gösterip onu İttihatçıların işi gibi yansıtarak ülkenin bazı bölgelerinin düşman işgaline açık kalmasına yol açmak istediler.” ifadelerine ulaşılır. Son indirgemelerle sözceler “Milletin harekâtını çarpıtarak Bolşeviklerin ve İttihatçıların eylemi olarak gören, milleti kandırarak memleketi işgale açık duruma getirenlerin başında Ferit Paşa ve çevresindeki kötü niyetli yöneticiler vardır.” ifadesine dönüşür.

Yönelinenler *milletin harekâtı, bedhahan, Ferit Paşa* olarak verilebilir. “Milletin harekâtı” fenomeninin noesisleri “soylu, millet tarafından yapılan, kötü niyet barındırmayan, yanlış anlaşılan, iftiraya uğrayan olma” biçimlerinde ifade edilebilir. “Bedhahan” ın noesisleri “kötü niyetli, iftiracı, düşmana yardım eden, gerçeklerden habersiz, bilgisiz olma”dır. “Ferit Paşa” nın noesisleri ise “kötü niyetlilerin başında gelen, iftira atan, gerçeklerden habersiz, bilgisiz olma” şeklinde verilebilir.

Belli kişilerin özelliklerini birden fazla bildirim içeren ifadelerle veren bu sözceler sinkategorematiktir. “İttihatçıların harekâtı mezbuhanesi” ifadesi olgu bireşimine uymaz. İttihatçılarla çırpınma farklı kategorilerdedir. Son bir umut için verilen mücadelenin alıcının bilincinde daha etkili kılınmaya çalışıldığı söylenebilir.

Arkadaşı olduğunu belirttiği Abdülkerim Paşa ile yaptığı görüşmelerde Atatürk tarafından dile getirilen sözceler Millî Mücadele'nin hükümet ve devletin yöneticileri nezdinde milletin değil, başkalarının harekâtı olarak yanlış ve kötü niyetle algılandığını vurgulamaktadır. Milletin hareketinin aslında Bolşeviklerin hareketi veya İttihatçıların kendi menfaatleri için son çare olduğunun söylenmesinin Ferit Paşa ve diğer devlet yöneticilerinin milletin iradesini görmezden geldiklerini göstermeye yönelik olduğu söylenebilir. Millî Mücadele “necip, millî, nezih” ifadeleriyle savunulup yüceltilirken bunun karşısındakiler “suitefsir eden, kötü niyetli, gafil ve cahil” olarak sunulur. “Bu bedbahtlardır, bu gafillerdir, bu cahillerdir” ifadelerinin sözcelerin yüklemeleri olarak kullanılması söylemin karşı tarafı eleştirme üzerine kurulu olduğunu gösterir. Doğrudan bir “biz-onlar” karşıtlığının öne çıkarıldığı görülür.

Ecanip dahi, milletin kuvveti şâmilesini ve niyeti azimkâranesini ve buna mukabil hükümeti merkeziyenin ne kadar, biasıl ve millet ile alâkasız, bir heyeti âcize olduğunu takdir etmiştir. (s.180)

Bu sözce ilk indirgendiğinde “*Yabancılar bile milletin gücünü ve kararlılığını görüp merkezî hükümetin etkisiz ve millete uzak olduğunu anladı .*” ifadesine ulaşılır. Yeni indirgemeler neticesinde sözcenin “*Millet güçlü ve kararlıyken hükümet yetersiz ve millettten uzaktı.*” ifadesine dönüştüğü söylenebilir.

Yönelinen fenomenler *millet* ve *merkezdeki yöneticiler*dir. “Millet” fenomeninin noesisleri “büyük güce ve yüce bir amaca sahip olma” iken “merkezdeki yöneticiler” in noesisleri “temelsiz, güçsüz, millettten kopuk olma” şeklinde ifade edilebilir.

Olan bir durumla bunun kabul edilmesi ayrı bildirim ifadeleri olarak bir araya getirilip sözcenin anlamı kurulduğundan sözce sinkategorematiktir.

Yine Abdülkerim Paşa ile yazışmalarda geçen sözce, milletin büyük bir gücü olduğu, hükümetin ise zayıf kaldığı vurgusu yapar. “Ecanip dahi” ifadesinden sadece Türk milletin değil, başka millettten olanların da milletin gücünü fark ettiğİ anlaşılmaktadır. Atatürk’ün yabancıların bu gücün farkında olduğunu Merzifon’un boşaltılması ve Samsun’un da boşaltılmaya başlanması örneklerine dayandırdığı bu sözcelerin devamında dile getirilir (Nutuk I, 1951: 180). Millet “kuvvetli, yüce amaç sahibi” olarak deneyimlenirken İstanbul hükümetinin “gücü yetmeyen, temelsiz, millettten kopuk” olarak deneyimlendiğİ ve sunulduğı görülür. Dolayısıyla Millî Mücadele’nin yüceltilip buna karşı olan merkezî hükümetin zayıf gösterildiğİni söylemek mümkündür.

Bu zatı gafıl, buna cevap vermemekle beraber, cereyanı millinin birkaç kişinin eseri tahrikâtı olduğunu ilân etti ve hırsı menfaatle ve amâyi cehil ve gafletle iki tarafı idare ederek muhafazai mevki edebilecekleri zannı bâtılında bulunan birkaç valisinin iğfalkâr raporlarını benim nezih ve vatanperverane irşadatına tercih etti. (s.180)

Bu sözce öncelikle “*Bu kişi hiçbir şeyin farkında olmadan millî hareketin sadece birkaç kişinin işi olduğunu ilan etti ve bazı valilerin yanıltıcı raporlarını benim vatanperver yönlendirmelerime tercih etti.*” biçiminde indirgenebilir. Son indirgemelerle “*Millî hareketi yanlış yorumlayıp yanıltıcı raporlara güvenmek hatadır.*” ifadesine ulaşılır.

Neticede yönelinen fenomenler *hiçbir şeyden haberi olmayan kişi, millî akım, bölgesel yönetimden sorumlu birkaç kişi, ben* olarak verilebilir. “Hiçbir şeyden haberi olmayan kişi” fenomeninin noesisleri “bilgisiz, millî hareketi küçümseyen, olmayacak kişilere güvenen olma”dır. “Millî hareket” in noesis “yanlış algılanan”dır. “Bölgesel yönetimden sorumlu birkaç kişi” nin noesisleri ise “çıkarıcı, bilgisiz, fark edemeyen, yanlış düşünen ve yanıltan olma” şeklinde ifade edilebilir.

Birden fazla bildirim ifadesiyle karşılaştırmalar ve tanımlamalar yapılan bu sözce sinkategorematiktir. Sözcenin “bu” diye başlaması da onun anlam bakımından kendisinden önceki sözceye bağımlı olduğunu gösterir. Sözceler genellikle olgu bireşimine uygun olduğu görülür. “Bilgisizliğin ve haberi olmamanın körlüğü” olgu bireşimine uymaz. Bilgisiz olma ve bir şeylerden haberdar olamama nedeniyle doğruyu, gerçeği fark edememe durumu “körlük” olarak deneyimlenmiştir. Alıcıda durumun etkisini artırmak için böyle bir ifade kullanıldığı söylenebilir.

“Bu zatı gafil” Ferit Paşa’dır. Atatürk, Erzurum’da olduğu sırada Ferit Paşa’ya milletin gücü ve iradesinin karşısında kimsenin duramayacağını yazarak muhalefet tarafında ve engelleyici bir rolde olmamasının gerekliliğini söylediğini belirtir (Nutuk I, 1951: 180). Ardından da bu sözceyi dile getirir. Devletin sadrazamı “gafil” olarak sunulurken onun inandığı kişiler “hırsı menfaatle, amâyî cehil ve gafletle” hareket eden, yani çıkarları peşinde, cahil ve bilinçsiz şekilde hareket eden ve bu nedenle de yanıltıcı raporlar hazırlayarak sadrazamın kendisini kandıran şahıslar olarak gösterilir. Bunların karşısında ise millî birlik, bu birlikten doğan güç ile kendini bunun içinde konumlandırarak iyi niyetli ve vatansever olduğunu vurgulayan özne vardır. Dolayısıyla söylemin millî hareketin ve buna dahil olanların üstünlüğünü ortaya koyma ve millî birliğin dışında, hareketin karşısında olanları bilinçsiz, çıkarıcı, cahil olarak kurma işlevinde olduğu söylenebilir.

Sadrazam Paşa ve rüfekayı kiramının, -içlerinde, biraz sonra görüleceği veçhile, Kuvayi Milliye'nin murahhası olarak Heyeti Vükelâya dahil olduğunu be'yan eden Cemal Paşa bulunmuş olmasına rağmen- hükümeti işgal ettikleri güne kadar, makasıdı milliye'nin neden ibaret olduğunu bilmediklerini söylemeleri câyi istiğrap görülmeye seza değil midir? Bundan daha ziyade calibi dikkat nokta, makasıdı milliye'ye riayet edip etmemek hususunda karar verebilmek için evvelemirde kongreler

mukarreratını talebeylemeleridir. Halbuki bu kadar dağdağaya ve tatbikatı selefinin sukutuna bâdi olan kongreler mukarreratını bilmemelerine imkân tasavvur olunabilir miydi? Maksatlarının zaman kazanmak ve bize karşı hiçbir taahhüde girmeksizin, yeni ve şeytane kâr tedbirlerle milleti iğfal ederek, husul bulmuş olan tesanüt ve irtibatı gevşetmek olduğuna asla şüphe etmedim. (s.200)

Bu sözceler indirgendiğinde öncelikle “Sadrazam Paşa ve kabine üyeleri, millî hareketin gerçek amaçlarını bilmediklerini ileri sürerek hem zaman kazanmaya hem de halkı aldatacak ve oluşmuş birlikleri gevşetecek tedbirler almaya çalıştılar. Bu tutum, amaçsızlık ve kurnazlık arasında bir yaklaşım sergilemekteydi.” biçiminde indirgenebilir. Yapılacak son indirgemelerle sözce “Sadrazam ve çevresindeki diğer yöneticilerin kongrelerin kararlarını bilmediklerini söyleme nedeni zaman kazanıp kandırma yoluyla milletin birliğini bozmaktır.” ifadesine dönüşür.

Sonuçta yönelinen fenomenlerin sadrazam paşa ve arkadaşları, milletin istekleri, kongrelerin kararları ve biz olduğu görülür. “Sadrazam Paşa ve arkadaşları”nın noesisleri “yalan söyleyen, milletin birliğine zarar vermek isteme” olduğu söylenebilir. “Milletin istekleri” fenomeninin noesisisi “bilinmediği iddia edilme”dir. “Kongrelerin kararları” fenomeninin noesisleri ise “herkesçe bilinmesi gerekme ve bilinmediği iddia edilme” şeklinde verilebilir. Son olarak “biz” fenomeninin noesisisi “millet olan, milletle birlikte olan, milletin isteklerini dikkate alan” olarak ifade edilebilir.

Birçok bildirim ifadesi tek sözce içinde bir araya getirilerek neden sonuç, amaç sonuç ilgileri kurulduğundan sözcelerin ikisi de sinkategorematiktir. “Biraz, bundan, daha, halbuki” gibi sinkategorematik ifadelerin anlamın kurulmasına ve sözceler arası tutarlılığın sağlanmasına katkıda bulunduğu söylenebilir. “Tatbikatı selefinin sukutu, tesanüt ve irtibatı gevşetmek” ifadeleri olgu bireşimine uygun değildir. Geçmiş uygulamaların artık olmaması düşünsel olgusunun “sukut” gibi gerçek varlık alanına ait bir sözceyle ifadesinin “işlevini yitirmeyi” öne çıkararak başarısızlığı vurgulamak amacıyla kullanıldığı söylenebilir. “Tesanüt ve irtibat” düşünsel varlıklarının “gevşetmek” gerçek varlık alanına ait sözcüğüyle kullanılması da bunları somutlaştırarak anlamı vurgulama amacına dayandırılabilir.

İlk iki sözce soru yapısıyla kurulmuştur. Böylece ironi ve eleştiri yoluyla alıcının dikkati söylenene çekilmeye ve aynı fikri paylaşmasına çalışıldığı söylenebilir. Bunun görünüşe gelmesi “câyı istirap görülmeye seza değil midir, bilmemelerine imkân tasavvur olunabilir miydi” ifadeleriyle olur. İfadeler milletin isteklerinin ve kongre kararlarının gerçekten bilinmediğini, bunlardan haberdar olunmadığını değil; bunlara karşı bilinçli bir “bilmeme” tavrı takınıldığı düşüncesini oluşturur. Böylece yönetimdekilerin bilerek sorumluluk almaktan kaçtıklarının öne çıkarıldığını söylemek mümkündür. “Maksatlarının zaman kazanmak ve bize karşı hiçbir taahhüde girmeksizin...” ifadesi bu değerlendirmeyi desteklemektedir. “Bundan daha ziyade calibi dikkat nokta” ifadesiyle aşamalı bir şaşkınlığın dile getirildiği ve böylece duygu bakımından bir yoğunluk sağlandığı söylenebilir. “Şeytanetkâr tedbirler” tamlaması yönetimde sadrazam başta olmak üzere yönetimde bulunanların millete ve milletin isteklerine, kararlarına karşı kötü niyet besledikleri algısını kurmaktadır. Bu kötü niyetle millet kandırılmaya, aralarındaki birlik bozulmaya çalışılmaktadır. Bu da iktidarın Millî Mücadele karşıtı bir düşman olarak konumlandırıldığını gösterir. Sözceler sonundaki “asla şüphe etmedim” ifadesi söylenenlerin kesinliğini pekiştirmektedir. Böylece ikna edicilik kuvvetlendirilir. Söylemin iktidarın Millî Mücadele karşıtlığını, geçmişin çöküşü ve bundan kaynaklı karışıklığı, millî birliğin korunması gerekliliğini öne çıkarma işlevlerinde olduğu söylenebilir.

Devletin, içine düştüğü girivei izmihlâlin umku dehşetini görmekten âciz olan zavallılar, bittabi ciddî ve hakiki çareyi görmemek için gözlerini yumarlar. Çünkü, o ciddî ve hakiki çare, kendilerini, daha çok tethiş eder. (s.225)

Bu sözce indirgendiğinde öncelikle ulaşılan “Devletin içine düştüğü büyük karışıklığın korkunçluğunu göremeyen zavallılar, gerçek ve etkili çözümü görmekten kaçınırlar çünkü o çözüm, onları daha fazla sarsar.” ifadesi olur. Son indirgemeye sözcenin “Gerçek çözümden korkanlar yok oluş gerçeğini reddeder.” ifadesine dönüştüğü söylenebilir.

Yönelinen fenomenler devletin içine düştüğü yok olmanın çıkmaz yolunun korkunçluğunun derinliği, anlamaya gücü yetmeyen kimseler ve önemli ve gerçek çözümdür. “Devletin içine düştüğü yok olmanın çıkmaz yolunun korkunçluğunun

derinliği” fenomeninin noeması “kötü bir durum” iken noesisleri “korku verici olma, görmezden gelinme”dir. “Anlamaya gücü yetmeyenler” in noesisı “fark etme yetisi olmayan” iken “önemli ve gerçek çözüm” fenomeninin noesisı de “farkına varılmayan, ciddi ve gerçek/ asıl olma”dır.

Neden sonuç ilişkisiyle birbirine bağlı birçok bildirim ifadesinin bir araya gelmesiyle anlam kazandığından ilk sözce sinkategorematiktir. İkinci sözce de “çünkü” sinkategorematik sözcüğüyle yine neden sonuç anlam ilgisiyle ilk sözceye bağlanarak sinkategorematik olmuştur. Böylece anlam katmanları oluşturulduğu söylenebilir. “Devletin girivei izmihlâl içine düşmesi, bunun korkunçluğunun derinliği hakiki çareye göz yumulması” ifadeleri olgu bireşimine uymamaktadır. Böyle ifadelerin kullanılmasının alıcının bilincinde içinde bulunulan soyut felaket durumunun somutlaştırılması ve böylece duyguların daha üst seviyede ortaya çıkarılmasının amaçlandığı söylenebilir.

“Devletin içine düştüğu girivei izmihlâl” memleketin her taraftan işgal edilmesi ve bağımsızlığına darbe vurulmasıdır. Bunun “umku dehşetini görmekten âciz olan zavallılar” ise Ali Rıza Paşa ve kabinesi olduğu bağlamdan anlaşılmaktadır çünkü sözce Ali Rıza Paşa kabinesiyle yapılan görüşmeler üzerine söylenmiştir. Bağımsızlığın sağlanması için “ciddî ve hakiki çare” Millî Mücadele’dir fakat onun herkesçe anlaşılamayacağı vurgulanır. Âciz durumda olanlar bu çözüm yolunu anlayamaz, onu görmezden gelir; yani buna “gözlerini yumarlar” çünkü gerçek çözüm yolu “milletin iradesinin egemen kılınmasıdır” ve bu, milletin iradesiyle yönetilmeyen Osmanlı Devleti onun hükümeti için “daha çok tethiş edicidir”. Böylece buradaki söylemin eleştirel bir üslupla, eleştirdiği kişilerin meşruiyetini alıcın duygularını etkileyerek zayıflatmaya yönelik olduğunu söylemek mümkündür.

Hükümet, teşkilâtı milliye ve onu idare eden Heyeti Temsiliye ile beraber değildir. Hattâ, temayülü dahi yoktur. (s.227-228)

Sözce indirgendiğinde öncelikle “*Hükümet, milletin oluşturduğu örgüt ve onu yöneten Temsil Heyetiyle aynı amaçta değildir. Üstelik o tarafa doğru yönelimi bile yoktur.*” biçiminde indirgenebilir. Son indirgemeler sözceyi “*Hükümet milletin örgütünden ve bunun yönetim merkezinden tamamen uzak duruyor.*” ifadesine dönüştürür.

Yönelinenler *hükümet* ve *milletin oluşturduğu örgüttür*. “Hükümet” fenomeninin noesisi “milletle birlik olmama” şeklinde ifade edilebilir. “Milletin oluşturduğu örgüt” ün noesisleri ise “milletin olma, desteklenmeme”dir.

Sözceler birbirine “hatta” sinkategorematik sözcüğü ile bağlanmış ve anlam da bu sayede tamamlanmış olduğundan sinkategorematiktir. Genellikle olgu bireşimine uygun ifadeler, açıklayıcı bir anlatımın sonucudur.

Mustafa Kemal Atatürk tarafından Damat Ferit Paşa kabinesinden sonra Ali Rıza Paşa kabinesinin de millî teşkilatla ortak bir zeminde buluşmama yönünde hareket etmesinin belirtilmesinin ardından bu sözce dile getirilir. Sözcede merkezi otorite “hükümet” ile temsil edilirken milletin iradesi “teşkilâtı milliye ve Heyeti Temsiliye” ile aktarılır. Bununla iki taraf ortaya konur ve bunlardan merkezi otoritenin milletin iradesine karşı tutumu ortaya konur. “İle beraber değildir” ifadesi merkezi otoritenin milletle ortak amaç gütmemediğini, ondan kopukluğunu vurgulamaya yöneliktir. “Temayülü dahi yoktur” ifadesiyle bu amaç birliğinin yalnız eylemde değil, niyette bile olmadığı ortaya konurken “hatta” sözcüğüyle ayrılık daha da vurgulanır. Böylece hükümetin milleti, milletin isteklerini ve iradesini dikkate alması konusunda bir umut olmadığı mesajının verildiği söylenebilir. İki taraftan millî teşkilata karşı olumlu, merkezi otoriteye karşı olumsuz bir tutum olduğunu; millettten kopuk olan hükümetin karşısında milletin hareketinin tam temsilcisi olan Heyeti Temsiliye’nin yüceltildiğini söylemek mümkündür.

Efendiler, Rıza Paşa Kabinesi ve o kabinede, Harbiye Nazırı olan zat; aziz vatanımızı işgal eden, süngülerini milletin kalbgâhına saplıyan ecanibi, misafır kabul ediyor ve onlara mihmannüvazane ve mülayimane harekette ıztırar görüyor! Bu ne mütalâadır, bu ne kafadır? Âmalî milliye bu muydu? (s.237)

Sözce ilk olarak “Rıza Paşa Kabinesi ve Harbiye Nazırı’nın vatanımızı işgal edenleri misafır gibi karşılamaları ve onlara nazik davranmaları millî amaçla bağdaşan bir tutum değildi.” şeklinde indirgenir. Son indirgemelerle “Rıza Paşa başkanlığındaki bakanlar kurulundakiler düşmanı “düşman” olarak algılamadığını belirterek milletin isteklerine aykırı davranmaktadır.” ifadesine ulaşıldığı söylenebilir.

Neticede *Rıza Paşa kabinesi, başka milletten olanlar ve milletin istekleri* fenomenlerine yönelindiği görülür. “Başka milletten olanlar” fenomeninin noesisleri “Türk milletinden olmayan, işgal eden olma”dır. “Rıza Paşa kabinesi” nin fenomeninin noesisleri “işgalcilere hak ettikleri şekilde davranmayan, milletin isteklerini dikkate almayan” olarak ifade edilebilir. “Milletin istekleri” nin noesisisi ise “doğru fakat kabul edilmeyen” biçiminde verilebilir.

İlk sözcüde birden çok bildirim ifadesiyle anlam kurulmuştur ve bu nedenle sözce sinkategorematiktir. Diğer iki sözcüdeki “bu” sinkategorematik sözcüğü ile bunların anlamları ilk sözcüye bağımlı kılınmış, dolayısıyla sözcüler sinkategorematik olmuştur. İfadelerin olgu bireşimine uygun olduğu görülür.

İşgal kuvvetlerinin Merzifon ve Samsun’u boşaltması ve Ferit Paşa kabinesinin düşmesinin ardından Sivas’ta millet tarafından fener alayı yapılır. Burada atılan “Kahrolsun işgal!” sloganı üzerine Harbiye Nazırı Cemal Paşa’nın bu tarz ifadelerin hükümetin o zamandaki siyasetine uymadığının söylenmesi üzerine Atatürk tarafından Cemal Paşa’ya bu durumun doğru bulunmadığına ve gerekenin yapılmasına dair telgraf gönderilir. Cemal Paşa’nın hükümetin siyasetinin gözetilmesi, yabancılara karşı misafirperver ve yumuşak davranılması şeklindeki cevabı üzerine Atatürk tarafından yukarıdaki sözcüler dile getirilir (Nutuk I, 1951: 236-237). “Aziz vatanımızı işgal eden” ve “süngülerini milletin kalbgâhına saplıyan ecanip” ifadeleriyle dışardaki düşmanın ciddi ve şiddetli şekilde deneyimlendiği görülür. Bunun karşısında merkezî hükümetin düşmanın “mihmannüvazene ve milayimane” hareket etmenin gerekliliğini ifade etmesinin ortaya “milletin isteklerine ve işgalcilerin hak ettiklerine uygun davranmayan, ecnebiyle işbirlikçi, hain” bir hükümet çıkardığı söylenebilir. Vatanını korumak gayesinde olan ve “Kahrolsun işgal” diyerek tepkisi gösteren milletin karşısında millete, memlekete zarar verenleri koruyucu bir tavır sergileyen hükümet konularak bir ikilik inşa edildiği anlaşılmaktadır. “Bu ne mütalâadır, bu ne kafadır?” soru ifadesiyle tutumun bilinçli bir hâl ile alakası olmadığı şeklinde alaycı bir eleştiri yapılmıştır. Böylece hükümet düşünce düzlemiyle beraber bilinç düzleminde de yetersiz görülmüştür. “Âmalı milliye bu muydu?” sorusundan da millî isteklere, değerlere, hareke uygun davranılmadığı belirtilerek ihanetin vurgulandığını söylemek mümkündür. Bu sözcüden biraz sonra gelen “*Milletin, ‘kahrolsun işgal’ avazei şikâyetini boğmaya çalışan, bihissü idrak insanlardan mürekkep, hayvan ve terkinde*

hain bulunan bir heyetin, eblehane ve eçhelâne ve miskinane hareketlerinin seyircisi kalmak, erbabı akl  iz'an ve hamiyetten talebolunabilir miydi?!. (s.237-238)” sözcesinde de “hayvan terkinde hain bulunan heyet, eblehane ve eçhelâne ve miskinane hareketler” ifadeleriyle kabinedekiler a a ılama suretiyle ele tirilir ve hainlik vurgusu bir kere daha yapılmış olur. Böylece hükümetin meşruiyetinin, güvenirliğinin kalmadı ının açıkça ortaya konduğu söylenbilir.

Bir de efendiler, Cemal Paşa: ‘Milletin haizi itimadı bulunan hükümeti hazıra’s ziyle pek büyük ve aleni bir yalan irtik bediyordu. ... Harbiye Nazırı, bu sözü telâffuz ettiği dakikada, yalnız bir zatın haizi itimadı bulunuyorlardı. O zat da, devlet riyasetini telvis etmekte bulunan hain Vahdettin idi. (s.239)

Bu sözce ilk olarak “Cemal Paşa milletin hükümete güvendiği gibi büyük bir yalan söylese de o sırada güven duyulan tek kişi devlet başkanı olan Vahdettin’di.” şeklinde indirgenir. Son indirgemelerle sözce “Millet, yalnızca Vahdettin’in güvendiği hükümete hiçbir şekilde güvenmemektedir.” ifadesine d n  r.

Cemal Paşa’nın sözü, milletin güveni ve Vahdettin yönelinen fenomenler olarak verilebilir. “Cemal Paşa’nın sözü” fenomeninde noema “bi sözdür” ve “Milletin haizi itimadı bulunan hükümeti hazıra” ile sözcede dile getirilmiştir. Bunun noesisi “ciddi ve açık bir yalan olma”dır. “Milletin güveni” fenomeninin noesisi “herkes tarafından elde edilemeyen” olarak ifade edilebilir. “Vahdettin” in noesisi ise “devlet ba kanlı ına layık olmama, yöneticiliği kötüye kullanma, yanlış olananın yanında olma”dır.

Sözceler sinkategorematiktir. “Bu, o, da, yalnız” gibi sinkategorematik sözcüklerde ifadeler arası tutarlılığı sağlamış ve böylece anlamları birbirine bağlı sözceler oluşturmuştur. “Devlet riyasetinin telvis edilmesi” ifadesi olgu bireşimine uygun değildir. Olumsuz deneyimlene duygu yüküyle dikkati çekmek amacıyla böyle bir ifade tercih edildiği söylenbilir.

Yine “Kahrolun işgal!” sloganıyla ilgili yazı madaki telgrafının devamında Cemal Paşa’nın kullandığı ifadeyle ilgili Atatürk tarafından Nutuk’un alıcıları için bu sözce dile getirilir. Cemal Paşa tarafından sarf edilen sözün “pek büyük ve aleni bir yalan” olması ve bunun “irtik bediyordu” ifadesiyle kötülük, suç olarak sunulması

ahlaki bakımdan ciddi bir eleştiri olarak değerlendirilebilir. Böylece Cemal Paşa'nın "milletin hükümeti" söyleminin tamamen geçersiz kılınmaya çalışıldığı görülür. "Bu sözü söylediği anda" ifadesi sözle mevcut durum arasındaki farka dikkatin çekilmesiyle sözü söyleyenin samimiyetsizliğinin öne çıkarılması olarak ifade edilebilir. Ardından da hükümete güvenenin yalnız Vahdettin olduğunun söylenmesi millettan kopuk, onun isteklerini dikkate almayan; yalnızca devlet başkanının sözüyle hareket eden bir hükümeti ortaya koyar. Vahdettin'in de "devlet riyasetini telvis eden hain" biçiminde deneyimlenmesi ve görünüşe getirilmesi milletin asla güvenemeyeceği, güvenmemesi gereken bir hükümete ve devlet başkanına işaret eder. Aynı zamanda devletin başında olan Vahdettin'in makamını kirletmesi, oraya layık olmadığını; "hain" şeklinde nitelendirilmesi de yalnız başarısız bir yönetici olmayıp devlete, millete karşı sadakatten de yoksun olduğunu gösterir. Böylece ahlaki açıdan zayıf bir devlet başkanı ortaya konur ve milletin bilincinde bu pekiştirilir. Nihayetinde Vahdettin ve hükümetin millettan bağı olmayan, güvenilirmez, hain kişiler olarak kurulduğunu; bunun karşısında milletin güveninin kazanılmasının iktidar için öneminin vurgulandığını ve özne tarafından bu güveni taşıyan taraf olarak karşı tarafın ahlaki açıdan suçlanarak tamamen ötekileştirildiğini söylemek mümkündür.

Ali Rıza Paşa Kabinesi, gözüne batan Kuvayi Milliye'yi batırmaya ve bunun için bizimle didişmeye hasrı nazar etmekten başka bir yardımda bulunmadığı gibi, ondan sonra mevkii iktidara gelen rüfekayı kiramı dahi, onun ismini takipten ve binnetice felâketten felâkete ve rezaletten rezalete sürüklenmekten başka bir hizmet görmediler. (s.301)

Sözce indirgendiğinde ilk olarak "Ali Rıza Paşa Kabinesi ve onun devamında gelen hükümet üyeleri Kuvayi Milliye'yi engellemeye çalışmaktan başka bir şey yapmadı ve onların bu tutumları sürekli felaket ve rezalete sebep oldu." ifadesine ulaşılır. Yeni indirgemelerle sözünün "Birbiri ardınca gelen devlet yöneticileri milletin hareketine karşı çıkmış ve millet yararına hiçbir yararlı iş yapmamıştır." ifadesine dönüştüğü söylenebilir.

Yönelinen fenomenler Ali Rıza Paşa'nın bakanlar kurulu, Kuvayi Milliye, Ali Rıza Paşa'nın kurulundan sonra gelen kurulun değerli kişileri olarak verilebilir. "Ali Rıza Paşa'nın bakanlar kurulu" fenomeninin noesisi "milletin hareketini yok etmek

isteyen, yararı olmayan”dır. “Kuvayi Milliye” fenomeninin noesisi “yok edilmek istenen”dir ve bu “batırma” ile görünüşe gelmiştir. Son fenomenin noesisi ise “kendisinden öncekine benzeyen, kötü ve kabul edilemez işler yapan olma” şeklinde ifade edilebilir.

Sözcede Ali Rıza Paşa kabinesinin Kuvayi Milliye’yi istememesi, bu istememe nedeniyle karşısında bulunanlarla çekişmesi, sonraki kabinenin öncekiyle benzer işler yapması durumlarını bildiren ifadeler bir araya getirilip ona göre bütünün anlamı ortaya çıktığından sözce sinkategorematiktir. “Kabinenin izini takip etmek” ifadesi olgu bireşimine uygun olmasa da bunların birbirine benzer tutum ve davranışta olduğunu daha açık anlatmak adına bu ifadenin kullanıldığı söylenebilir. “Kabinenin sürüklenmesi” de olgu bireşimine uygun değildir. İletinin etkililiğinin artırılması için böyle bir ifade kullanılmıştır.

Millî Mücadele sırasında çıkan isyanların, ihtilâllerin, düşman işgallerinin önlenmesi amacıyla büyük mücadele verildiğini dile getiren Atatürk, bu konularda hükümetten herhangi bir destek görmediğini yukarıdaki sözceyle belirtir (Nutuk I, 1951: 300-301). “Gözüne batan” ifadesi Kuvayi Milliye’nin Ali Rıza Paşa kabinesi tarafından rahatsız edici bulunduğunu gösterir. Bunun düşmanca bir tavır olduğu “batırma” ifadesiyle kesinleşir çünkü bakış açısından ziyade bir yok etme çabası da söz konusudur. Böylece Ali Rıza Paşa kabinesi Millî Mücadele karşıtı olarak kurulur. “Didişme” ifadesi ise hükümetin yıpratıcılığını vurgular. Bunun hükümetin yıpratıcı eylemlerinin boşuna olduğunu öne çıkarmaya yönelik olduğu söylenebilir. Sonrasında iktidara gelenlerin önceki hükümetin “ısrını takip etmesi” küçümşenen eylemlerin devam ettiğini gösterir. Bu takibin sonucu “binnetice” ifadesiyle vurgulanır ve “felâketten felâkete ve rezaletten rezalete sürüklenmek” olarak verilir. Bu da tekrarlanmak nedeniyle sıradanlaşmış kötü durumları öne çıkarmaya yönelik değerlendirilebilir. “Didişme, batırma, felaket, rezalet” gibi ifadeler yoluyla küçümseyici bir tarzda, yanlış olanı takip etmenin kaçınılmaz sonucunun sürekli olumsuz durumların içinde bulunmak olarak verildiğini ve tarihsel bir başarısızlık kurulduğunu söylemek mümkündür.

Hükümeti sâkıtanın millete düşman, düşmanlara dost olarak takibetmiş olduğu siyaseti hainanenin mirası olan Aydın cephesinde, para dercinde, belki bazı uygunsuzluklar olmuş olabilir. (s.306)

Sözce öncelikle “*Hükümetin millete karşı düşman, düşmana karşı ise dost şekilde yaklaşmasının neticesinde Aydın cephesinde para sorunu ve bazı uygunsuzluklar olmuş olabilir.*” biçiminde indirgenebilir. Son olarak sözce “*Cephelerdeki uygunsuz durumlar millete ve memlekete düşman bir siyasetin sonucudur.*” ifadesine dönüşür.

Yönelinen fenomen *düşmüş olan devlet yönetiminde bulunanlardır*. Bu fenomenin noesisi “millete düşman, düşmanı destekleyen, Millî Mücadele açısından olumsuz şeylere yol açan olma”dır ve bunlar sözcüde çeşitli ifadelerle görünüşe gelmiştir.

Bildirim ifadeleri neden sonuç ilgisiyle bir araya getirildiğinden sözce sinkategorematiktir. İfadelerin genellikle olgu bireşimine uygun olduğu görülür. Söylemde vurgunun bu sayede sağlanabildiği görülür.

Sait Molla’nın Mister Frew’a Millî Mücadele karşıtı olarak yazdığı on iki mektupla⁷⁰ ilgili Cemal Paşa ile yaptığı yazışmalarda Atatürk tarafından yukarıdaki sözcüler dile getirilir. Eski hükümetin “siyaseti haine” ifadesiyle vatana ihanetle suçlandığı görülür. “Millete düşman, düşmana dost” ifadesiyle milletten kopuk ve dışa bağımlı bir siyaset izlendiğine işaret edildiği söylenebilir. Böylece olumsuz durumun sorumluluğu ihanet içinde olduğu vurgulanan hükümete yüklenir. “Belki, olmuş olabilir” ifadeleri de doğrudan bir suçlama yerine eleştirel bir tarzın görünüşe gelmiş hâlidir.

Efendiler, neticesinden pek ziyade fayda memul ettiğimiz, bu teşebbüsü hayırhahane ve vatanperveranenin dahi, İstanbul ricali tarafından önüne çıkıldığını arz edersem hayret etmezsiniz zannederim. (s.337)

Bu sözce indirgendiğinde ilk olarak “*Sonucunda büyük fayda elde ettiğimiz bu vatansever girişimin İstanbul’daki yetkililer tarafından engellendiğini söylememe*

⁷⁰ Mektuplar için bkz. Nutuk I, 1951, s. 292-300.

kimse şaşırmaz.” ifadesine ulaşılır. Son indirgemelerle ulaşılanın ise “Hükümettekiler Millî Mücadele edenlerin yaptığı her işe karşıdır.” ifadesi olduğu söylenebilir.

Yönelinen fenomenler *iyi niyetli ve vatansever tarzdaki iş ve İstanbul hükümetindeki devlet adamları* olarak verilebilir. “İyi niyetli ve vatansever tarzdaki iş” fenomenin noesisleri “iyi niyetle ve vatan sevgisiyle yapılan, engellenmeye çalışılan”dır. “İstanbul hükümetindeki devlet adamları” fenomeninin noesisisi ise “işlere engel olan” şeklinde ifade edilebilir.

Bir araya gelerek neden sonuç anlam ilgisini kuran birden fazla bildirim ifadesi içerdiğinden sözce sinkategorematiktir. “Devlet adamlarının işlerin önüne çıkması” olgu bireşimine uygun değildir. İşlerin engellenmesinin “önüne çıkma” ile ifade edilmesi somutlaştırma yoluyla anlatımı etkili kılma amacına dayandırılabilir.

Mebusan Meclisi’ne yeni mebusların seçilmesi üzerine onlarla bir ön görüşme gerçekleştirmek adına mümkün olan en fazla sayıda kişinin gelebilmesi için Ankara’nın seçilmiş olması iyi niyetli ve vatan sevgisiyle yapılmış bir iş olarak deneyimlenip sözcede de bu şekilde görünüşe getirilmiştir. “Memul ettiğimiz” ile durumun niyetin yanı sıra sonuçları açısından da yararlı olacağının beklendiği görülür. İstanbul hükümetince bu işin engellendiği “önüne çıkılma” ifadesiyle anlatılır. “Dahi” sözcüğüyle İstanbul hükümetinin Heyeti Temsiliye’nin yarar sağlayıcı başka işlerine de engel olduğu vurgulanarak milletin yararına hareket etmesi gereken hükümetin üstüne düşenden uzak olduğunun vurgulandığı söylenebilir. “Arz edersem hayret etmezsiniz” ifadesiyle bu durumun ortak bir kabul alanında olduğu gösterilmeye çalışılarak ikna ediciliğin artırıldığını söylemek mümkündür. Başka bir deyişle bu ifadeyle alıcının hükümet hakkında yapılan eleştiriye ortak olmaya teşvik edildiği söylenebilir. Sözce, muhalif gösterilen hükümetin meşruluğunu yıkmaya yönelik bir söylem ifadesi olarak değerlendirilebilir.

Efendiler, bu vesaikten, anlaşılması lâzım gelen en mühim ve en mânidar nokta, bence, kabinenin müşterek takrîre cevabında, komiserlerin dermeyan ettikleri noktalara kemali tevazula ve büyük nezaketle cevap verilirken, bir cihet asla kale alınmıyor. O da, efendiler; Mr. George Milne'in doğrudan doğruya Osmanlı Devletinin Harbiye Nazırına emir ve talimat vermekte olmasıdır. Bu hal, ne teşkilâtı milliyeye karşı, izzetinefis meseleleri çıkaran Harbiye Nazırının ve ne de, Osmanlı

Devletin istiklâlini temin etmek mesuliyetini deruhde etmiş olan kabinenin izzetinefis ve haysiyetine dokunmuyor. Bu halin, kendilerinin haysiyetini ve devletin istiklâlini çoktan rahnedar eylemiş olduğunu fark etmek istemiyorlar. Hiç olmazsa protesto etmiyorlar. Hiç olmazsa, bu tasallut ve tecavüzü istiklâlşikenaneye vasıta olamayız diye feryada cesaret edemiyorlar... Cesaret edemiyorlar efendiler, çünkü korkuyorlar. Nitekim korktukları başlarına geldi. Bunu kariben göreceğiz. Korkmamak için, haysiyeti insaniyenin ve izzetinefsi millinin duçarı tecavüz olamayacağı muhit ve şeraitte bulunmak lâzımdır. Buna ehemmiyet vermiyenlerin, zaten bir insan için, bir millet için, gayrikabili tecavüz olarak mahfuziyeti, en büyük gayei namus olan mukaddesat hakkında, çoktan lâübalı ve gayrihassas olduklarına hükmetmekte hata yoktur! (s.354-355)

Bu sözceler indirgendiğinde öncelikle ulaşılan “Kabinenin ortak kararlarına cevaben komiserlere nezaketle cevap verilse de Mr. George Milne’in Osmanlı Harbiye Nazırı’na doğrudan emir vermesi dikkate alınmıyor. Bu durum devlete zarar veriyor ama onlar bunu fark etmek ya da protesto etmek cesareti göstermiyorlar çünkü korkuyor, değerli olan milli haysiyetin korunması için gerekli ortamı sağlamıyorlar.” ifadeleri olur. Yapılacak son indirgemelerle sözcelerin “Osmanlı Devleti’nin iç işlerine ve bağımsızlığına doğrudan karışan yabancılara herhangi bir tepki göstermeyenler, insanlık ve milletin kutsal değerlerini önemsemeyenlerdir.” ifadesine dönüştüğü söylenebilir.

Neticede yönelinen fenomenlerin Mr. George Milne’in doğrudan Osmanlı Devleti’nin savaş bakanına buyruk vermesi ve yapacağı işi söylemesi, Osmanlı Devleti savaş bakanı, bakanlar kurulu olduğu söylenebilir. İlk fenomenin noesisi “haysiyet ve özsaygıya zarar verici olma”dır. “Osmanlı Devleti savaş bakanı” ve “bakanlar kurulu” fenomenlerinin deneyimlenme biçimlerinin aynı olduğu söylenebilir. Dolayısıyla bunların noesisleri “yabancılardan emir alan, haysiyet ve izzetinefis sahibi olmayan, saygısız ve duyarsız olan” şeklindedir.

Birçok bildirim ifadesinin bir araya gelerek neden sonuç ilişkisi yarattığı sözceler sinkategorematiktir. Aynı zamanda “O, da, bu, ne, hiç, bunu” gibi sinkategorematik ifadelerle de sözcelerin anlamları birbirine bağımlı kılındığı ve söylemde tutarlılık sağlandığı söylenebilir. Sözceler genel olarak olgu bireşimine

uygundur. Anlatımın etkili kılınmasının seçilen sözcelerin duygu değerleriyle gerçekleştirildiğini söylemek mümkündür.

Atatürk'ün “bu vesaik” diye bahsettiği belgeler İtilaf Devletleri'nin İstanbul'daki temsilcilerinin Cemal Paşa'nın Paris'teki Büyük Meclis'te alınan kararları uygulamayıp onlara göre kabul edilemez olan mazeretler öne sürdüğünü belirttikleri belgelerdir.⁷¹ Buna göre temsilciler tarafından Cemal Paşa'ya George Milne'in belirlediği sınırlara çekinilmesi konusunda doğrudan emir verildiği, hükümet tarafından bu durumun yetkili komiserlere bildirildiğinin ve direnişi gerçekleştirenlerin millet olduğunun, hükümetin ordusunun milleti durdurmaya gücünün yetmediğinin söylendiği anlaşılır. Atatürk, Cemal Paşa'nın talimatlara uyamamasını Kuvayı Milliye'nin engellemelerine; savaş bakanının, hükümetin, yabancıların isteklerine boyun eğmemelerine dayandırır (Nutuk I, 1951: 350-354). Burada söylemin “korku, izzetinefis, haysiyet ve mukaddesat” üzerine kurulduğu görülür. Giriş sözcüsü Atatürk tarafından çok önemli bir konudan bahsedileceğini, tüm dikkatlerin burada olması gerekliliğini vurgular. “Mr. George Milne'in doğrudan doğruya Osmanlı Devleti'nin Harbiye Nazırına emir ve talimat vermekte olması” ile devletin iradesine açık bir saldırıda bulunulduğu öne çıkarılır. Kabinenin “bu ciheti kale almaması” ciddi bir saygınlık yitimi kurulmasına neden olur ve bu, “izzetinefis ve haysiyetlerine dokunmadığının” söylenmesi ile görünüme getirilir. Komiserlere “büyük bir nezaketle cevap verilmesi” de egemenlik yitiminin deneyimlendiği başka bir durumdur. Neticede hükümet ve bakan korkaklıkla, haysiyetsizlikle, izzetinefissizlikle, mukaddesatı korumamakla suçlanır. Korku sessizliğe, sessizlik özsaygı yitimine ve korunması gerekenlerin korunamamasına neden olmuştur. Burada mevcut devlet ve hükümet suçlayıcı biçimde eleştirilmekte, bunların milletin değerlerini koruyamayacak kadar güçsüz ve korkak oldukları vurgulanmakta ve onur, saygı, utanç gibi duyguların oluşturulmasıyla meşruiyetlerinin çöküşte olduğu gösterilmektedir. Başka bir deyişle siyasî ve ahlaki bakımdan yetersiz bir iktidarın kurulduğunu söylemek mümkündür.

⁷¹ Belgelerin ayrıntısı için bkz. Nutuk III, 1963, Ves. 218.

Hükümet bizim mâruzatımızı kendi icraatına müdahale şeklinde telâkki etmiş, yani vakai hariciyeyi bir tarafa bırakarak, bir meselei dahiliye önünde bulunduğunu zannetmiştir. (s.369)

Sözce indirgendiğinde öncelikle “*Hükümet bizim bildirdiğimiz istekleri kendi işlerine karışma olarak anlamış, yani dışarıdaki olaylara dikkat etmeyerek bir iç sorunun olduğunu düşünmüştür.*” şeklinde indirgenebilir. Yeni indirgemelerle sözcenin “*Devlet yönetimindekiler yabancılara müdahalesini iç sorun sanarak söylediklerimizi yanlış anlamıştır.*” ifadesine dönüştüğü görülür.

İndirgeme sonucunda ulaşılan fenomenler *devlet yönetimindekiler* ve *bizim bildirdiklerimiz* olarak verilebilir. “Devlet yönetimindekiler” fenomeninin noesisi “anlamayan, yanlış anlayan” biçiminde ifade edilebilir. “Bizim bildirdiklerimiz” fenomeninin noesisi ise “doğru anlaşılmayan”dır.

Birbirinin açıklayıcısı niteliğinde birden fazla bildirim ifadesi içeren sözce sinkategorematiktir. “Yani” sinkategorematik sözcüğü açıklama anlamıyla ifadeyi daha anlaşılır kılmaktadır. “İç meselenin önünde bulunmak” olgu bireşimine uygun değildir fakat durumu somutlaştırmak için böyle bir ifade kullanılmıştır.

İngilizlerin talebiyle Harbiye Nazırı Cemal Paşa ve Erkânı Harbiye Reisi Cevat Paşa’nın görevlerinden uzaklaştırılmalarının talep edilmesi ve bu paşaların Atatürk’ün görevi bırakmalarının ciddi bir sorun oluşturacağını belirtmesine rağmen istifa etmeleri, bununla ilgili Sadrazam Ali Rıza Paşa’nın Heyeti Temsiliye ve Atatürk’ün duruma hiçbir müdahalede bulunmamalarını istemesi üzerine Atatürk tarafından sadrazama çekilen telgrafta yukarıdaki sözcelere yer verilir (Nutuk I, 1951: 363-369). Ortada bir “vakayi hariciye” varken hükümet tarafından bunun göz ardı edilip “meselei dahiliye” algılanması hükümetin bakış açısını gösterir. İçerde Heyeti Temsiliye ve Atatürk’ün paşaların görevlerinde kalması yönündeki talebenin “icraata müdahale” olarak algılandığı önce telâkki etmiş” söz grubuyla verilmiş; böylece gerçek burumun bu olmadığı belirtilmeye çalışılmıştır. “Yani” ile ilk bildirimin açıklandığı kısımda ise “zannetmiştir” ifadesi kullanılarak hükümetin durumu yanlış değerlendirdiği vurgulanarak eleştiride bulunulmuştur. Söylemin hükümet tarafından yabancılara içeriye müdahalesinin görmezden geldiğinin belirtilmesiyle Heyeti Temsiliye ve Atatürk’ün isteklerinin devlet adına yararlı olduğunu vurguladığı söylenebilir.

Daha dün, Meclisi Millinin, İstanbulda müçtemi bulunduğu bir sırada, iradei milliyeye de, kavaidi cihana da münafi olarak bizzat kendilerinin ve kendileriyle beraber, Meclisin ve milletin ne kadar ağır bir tecavüze mâruz kaldığını söylemeye lüzum görmiyen sadrazam, hâlâ Heyeti Temsiliyeyi jurnal etmekle teşfiyei sadra çalışıyor ve bizim muhterem mebus arkadaşlarımız da, bu sözleri kemali sükûnetle dinlemek kabiliyetini gösteriyorlar. (s.377)

Sözce indirgendiğinde öncelikle “Meclis İstanbul’da toplanırken sadrazamn hem Meclis’e hem millete yapılan ağır müdahaleyi görmezden geldi ve Temsil Heyetini eleştirerek onu görevden uzaklaştırmaya çalıştı. Milletvekilleri ise buna tepki göstermedi.” ifadesine ulaşılır. Son indirgemelerle ulaşılan ise “Daha önce devlete ve millete yapılan saldırıyı önemsemeyen başvekil, Heyeti Temsiliye’yle ilgili kötü niyetle bilgiler veriyor ve bize destek olacaklarını düşündüğümüz kişiler buna tepki göstermiyor.” ifadesi olur.

Yönelinen fenomenler devlet ve milletin uğradığı saldırı, başvekil, Heyeti Temsiliye ve saygıdeğer milletvekilleri. “Devlet milletin uğradığı saldırı” fenomeninde tekrar indirgeme yapıldığında “Yabancıların devletin iç işlerine karışması” fenomenine ulaşılır ve bunun noesisleri “istememe, rahatsızlık duyulmasını ve engellenmesini bekleme” olarak verilebilir. “Başvekil” fenomenin noesis “duyarsız, çıkarıcı, zayıf, muhalif olma”dır. “Heyeti Temsiliye” nin noesis “çıkarcı için kullanılan, yararlı olan” şeklinde verilebilir. Son olarak “saygıdeğer milletvekilleri” fenomeninin noesis ise “gerekeni, kendisinden bekleneni yapmayan”dır.

Birtakım niteliklerin verilmesinde ve anlamın kurulmasında birden fazla bildirim ifadesinin bir araya gelmesi rol oynadığından sözce sinkategorematiktir. “De, hâlâ, ve, bu” gibi sinkategorematik sözcükler de anlam üretimine katkı sağlamaktadır. “Teşfiyeyi sadr” ifadesi olgu bireşimine uygun değildir. Sadrazamın bilincinde kendisini aklamaya çalışması “gönül rahatlatma” olarak deneyimlenip görünüşe getirilmiştir. Bunun anlamda duyguyu vurgulamaya yönelik olduğu söylenebilir.

Önceki sözcede bahsi geçen iki bakanın görevden çekilmesinin ardından yabancıların başka vekiller ve bakanlar için de benzer taleplerde bulundukları belirtilir. Meclis Başkanı Reşat Hikmet Bey bunlardandır. Hükümetin duruma müdahale edememesi ve yaşananlar neticesinde Atatürk tarafından istenen Ali Rıza Paşa

kabinesinin düşürülmesi olur fakat bu gerçekleşmez. Ali Rıza Paşa'nın mecliste “en önemli görev” olarak vurguladığı merkezî hükümetle Anadolu'nun irtibatının olmaması durumunun sona erdirilmesi, millî iradenin artık mecliste tecelli ettirildiği, meşrutiyete aykırı hareket edecek hiçbir engelin bulunmadığı ifadeleri üzerine Atatürk tarafından Heyeti Temsiliye'nin hükümetçe gereksiz bir kuruluş olarak ortaya konulmaya çalışıldığı belirtilir. Ardından da yukarıdaki sözce dile getirilir. Bu uzun ve anlamsal bakımdan yoğun sözcede bir eleştiri vardır ve bu eleştirinin merkezi sadrazamdır. “Daha dün ... tecavüze maruz kaldığını söylemeye lüzum görmeyen sadrazam” ifadesi yakın bir geçmişte sadrazam tarafından yapılan bir hatanın önemsenmediğini, üstünün kapatılmaya çalışıldığını vurgulamaktadır. Bu da ortaya “duyarsız ve sorumsuz” bir sadrazam çıkarır. “Heyeti Temsiliyeyi jurnal etmek” ifadesi Heyeti Temsiliyenin sadrazamanın hedefi hâline geldiğini ve millî hareketin tecelli ettiği kuruluşun haksız yere suçlandığını gösterir. İki ifade bir araya getirildiğinde sadrazamın kendi hatasını kapatmak için haklı olanı haksız gösterdiği anlamına ulaşılır. Bu, sadrazam için bir “teşfiye, sadr” yani iç rahatlatma olarak görülür. Vekillerin söylenenleri “kemali sükunetle” dinlemeleri ise onlara karşı bir eleştirinin de varlığını gösterir. Önce “Muhterem mebus arkadaşlarımız” denir ve sitem içeren bir tarzda “kemali sükûnetle dinlemek kabiliyetini gösteriyorlar” ifadesi dile getirilir. Milleti temsil edenlerin millet için mücadele edilmesini örgütleyen ve yöneten Heyeti Temsiliye'yle ilgili haksız söylemlere tepki göstermemelerine sitem edildiği söylenebilir.

Bu sözcenin devamında, konuyla ilgili dile getirilen “*Heyeti Temsiliyeyi, dolayısıyla milletin vahdet ve tesanüdünü bertaraf etmeyi hedefi asli ittihaz eden hükümet, Aydın, Adana, Maraş, Urfa, Ayıntap cephelerinde vukubulmakta olan müsademattan ise asla mütehassis görünmüyordu. Ecnebi devletlerin, doğrudan doğruya kendi kabinelerine vukubulmuş olan tecavüzünden müteessir olmuyordu. (s.379)*” sözceleri de yine hükümetin kendi hatasıyla ilgili sorumluluk almayıp bunları görmezden gelerek Heyeti Temsiliye'ye saldırmaya çalıştığını gösterir. Buradaki söylemlerle hükümetin yabancılar karşısında aciz olduğunun, haksız durumdan kurtulmak için haklı ve millet uğruna mücadele edenlere saldırdığının vurgulandığı söylenebilir.

Efendiler, ecnebi teklifi ve onu tatbika kalkışan hükümetin arzu ve emrinin, milletçe ve Kuvayi Milliyece muta olamayacağı tabî idi. (s.383)

Bu sözceler ilk olarak “Yabancıların teklifleri ve bunları uygulamaya çalışan hükümetin istek ve emirleri, millet ve Kuvayi Milliye tarafından kabul edilemezdi..” şeklinde indirgenebilir. Yeni indirgemelerle sözce “Millet yabancıların sözüyle hareket etmez.” ifadesine dönüşür.

Sözcede yönelinen fenomenler *başka milletten olanların önerileri, hükümetin istek ve emri, millet* olarak verilebilir. “Başka milletten olanların önerileri” fenomeninde noesis “reddedilmesi gerekme”dir. “Hükümetin istek ve emri” fenomeninin noesisi de aynıdır. “Millet” fenomeninin noesisi ise “gerekeni yapan, boyun eğmeyen olma” şeklinde ifade edilebilir.

Sinkategorematik olan sözcede ifadeler olgu bireşimine uygundur. Söylem açısından alıcının dikkatinin çekilmesini sağlayan, “tabî idi” gibi ifadelerdir.

İngiltere’nin Osmanlı hükümetine Ermeniler ve Yunanlar da dahil olmak üzere İtilaf Devletleri’ne karşı yürütülen askeri harekâtın durdurulması karşılığında saltanat merkezinin, yani İstanbul’un Osmanlı Devleti’ne bırakılacağı; yoksa barış şartlarının değiştirilebileceği, herhangi küçük bir itiraza dahi müsaade edilmemesinin sağlanması yönünde kendi siyasi temsilcisiyle haber gönderilir. İstanbul’un bırakılmasının Ali Rıza Paşa kabinesi tarafından kabul edilebilir görünmesine karşı milletin memleketin tamamından vazgeçmeyeceği bu sözceyle dile getirilir (Nutuk I, 1951: 380-382). Hükümet “ecnebi teklifini tatbika kalkışmak” ile suçlanmaktadır. Bununla hükümetin milletin yanında olmak, milleti ve memleketi kurtarmak yerine kendi makamını kurtarmayı yeterli gördüğü anlatılmaktadır. Durumun millet ve Kuvayi Milliye tarafından “muta olamayacağının” yani kabul edilemeyeceğinin “tabî” olarak ifade edilmesi milletin ve onun meydana getirdiği birliğin vatanın bütününün, milletin bağımsızlığını korumayı içten gelen, doğal bir vazife olduğunu vurgular. Burada hükümetin kendini düşündüğü ve asıl görevini yerine getirmediği, bunun aksine milletin ve Kuvayi Milliye’nin yabancılara, yabancılara uyan hükümete boyun eğmediği ortaya konulur. Böylece birinin gayrimeşruluğu, diğerinin ise meşruiyeti ortaya konur.

Aynı durumla ilgili Harbiye Nezareti Başvekili Salih Bey’e gönderilen telgrafta dile getirilen “*Memleketi işgal eden ve milletimizin esareti mutlakasını isteyen düşmanlarımız, Kuvayi Milliye’nin faaliyetini istememekte kendilerini haklı bulabilirler. Fakat, devlet ve milletin tahlisine sâi bir kuvvei milliye’nin, kendi hükümetimiz tarafından duçarlı hücum ve taarruz olması şayanı istiğrap görülmektedir. (s.386)*” sözcelerinde de dışarıdan her türlü düşmanlığın bekleneceği fakat millet için var olan hükümetin milletin harekâtına, isteklerine saldırması eleştirilir. Dolayısıyla hükümetin aciziyetinin vurgulanmaya çalışıldığı söylenebilir.

Damat Ferit Kabinesi ve İstanbulda bütün menfi ve hain teşekkülâtın vücuda getirdiği blok ve bu blokun Anadolu dahilindeki tekmil isyan teşkilâtı ve bilcümle düşmanlar ve Yunan ordusu, müştereken aleyhimize faaliyete geçtiler. Bu müşterek tecavüz politikasının talimatı da, padişah ve halifenin, düşman tayyareleri de dahil olduğu halde, her türlü vasıtalarla memlekete yağdırdığı ‘huruç alessultan’ fetvası idi. (s.441-442)

Bu sözceler indirgendiğinde öncelikle “*Damat Ferit Kabinesi ve İstanbul’daki hain teşkilatlar, Anadolu’daki isyancılar, Yunan ordusu hepsi ortak olarak aleyhimize harekete geçti ve bu saldırıların talimatı padişah ve halife olan kişinin ‘huruç alessultan’ fetvası yüzündendi.*” ifadelerine ulaşılır. Son indirgemelerle sözcelerin “*Padişah ve halife olan kişi iç ve dış düşmanları Millî Mücadele karşısında saldırıya geçirmiştir.*” ifadesine dönüştüğü görülür.

Yönelinen fenomenler *birleşerek saldıranlar, padişah ve halife olan kişi ve bildiri* olarak verilebilir. “Birleşerek saldıranlar” fenomeninin noesisi “yerli ve yabancı unsurlardan oluşma, aleyhte olma”dır. “Padişah ve halife olan kişi” nin noesisi “saldırıya yönlendiren”dir. “Bildiri” fenomeninin noesisi ise “karışıklığa, saldırıya neden olma”dır.

Sözceler sinkategorematiktir. İfadeler olgu bireşimine uygun olsa da iç içe geçmiş bildirim ifadelerinin kurduğu anlam örgüsü sözceleri alıcı açısından etkili kılmaktadır.

İstanbul’un işgali ve ardından gelen olumsuz olaylar neticesinde yeniden iktidara getirilen Damat Ferit Paşa ve kabinesinin de dahil olduğu grup, Millî

Mücadele karşıtı eylemlere başlamıştır (Nutuk 1952: 441). Şeyhülislâm Dürrîzâde Abdullah Efendi'nin çıkardığı fetvada Millî Mücadele'cilerin padişah ve halife karşıtı olduğu, millet adına çalıştıkları yalanıyla millete de devlete de zarar verdikleri belirtilir. Bu tarz bir fetvanın uçaklardan kağıtlarla millete atılması padişahın ve Damat Ferit Paşa'nın memleket genelinde sarsılan otoritelerini yeniden kazanmaya yönelik başvurdıkları bir yol olduğu değerlendirilmesi yapılır (Akandere, 1999: 441-443). Konuyla ilgili Atatürk'ün bu söyleminde öncelikle bir düşman bloku kurulur. Bu blokta başta Damat Ferit Kabinesi yer almaktadır. Ardından iç ve dış düşmanlar birer birer sayılarak bunların aynı amaca hizmet ettikleri gösterilir. Bu amaç milletin mücadelesinin engellenmesidir. “Aleyhimize” ifadesindeki “biz” ise Atatürk, Kuvayı Milliye ve Heyeti Temsiliye olarak değerlendirilebilir. Bir taraf millet için tüm çabayı gösterirken “blok” yani düşman grubun buna engel olmak için harekete geçtiği vurgulanır. Engel olanların “menfi, hain, tecavüz politikası yapan” ifadeleriyle aşağılandığını söylemek mümkündür. Böylece onların yaptıkları bilinçli bir düşmanlık olarak gösterilir. Fetvanın “yağdırmak” ifadesiyle kullanılması bilinçlerde bir “bomba” varlığını kurar. Fetvanın dinle ve inançla ilgili olmadığı, düşmanca bir niyetin aracı olduğu anlaşılır. “Padişah ve halife” olan kişinin işin planlayıcısı olmasına dikkat çekilmesi ise merkezî otoritenin düşmanlığın, dolayısıyla saldırı ve ihanetin kaynağı olduğunu gösterir. Bu sayede milletin padişah ve halife olan kişinin kendilerine karşı menfi tutumu gösterilerek milletin bu kişiyle bağlarını koparması gerekliliğinin ortaya konduğu söylenebilir. Sonuç olarak öznenin bu söylemiyle bir müşterek düşman tanımlı yaptığı, bunun karşısında kendisini haklı ve mağdur olarak kurduğu, milletin haklı ve mağdurun yanında yer alıp düşmanın karşısında olmasını sağlamaya çalıştığı ifade edilebilir.

Tevfik Paşa ve rüfekaşı, Anadoluyu İstanbul hükümetine rapta çalışıyor. Öyle bir hükümete ki, cihanda, mevcudiyetine itiraz olunmuyorsa, düşman âmalini teshile medar olacak mahiyette telâkki edildiği içindi. (s.561)

Sözcelerde indirgeme yapıldığında öncelikle ulaşılan “*Tevfik Paşa ve beraberindekiler Anadolu’yu İstanbul hükümetine bağlamaya çalışıyordu ama bu hükümet düşmanın amaçlarına hizmet ettiği için varlığına izin verilen konumundaydı..*” ifadesi olur. Son indirgemelerle sözcenin “*Düşmana yardım eden*

İstanbul hükümeti, Anadolu'daki yönetimi kendisine bağlamaya çalışıyordu.” ifadesine dönüştüğü söylenebilir.

Yönelinenler *Tevfik Paşa ve arkadaşları, Anadolu ve hükümet* olarak verilebilir. “Tevfik Paşa ve arkadaşları” fenomeninin noesisi “olumsuz olanı isteyen” biçiminde ifade edilebilir. “Anadolu” fenomeninde kendisine yönelinen varlık “TBMM” iken bunun noesisi “hiçbir yere bağlı olmama”dır. “Hükümet” fenomeninin noesisi “düşmana yarım eden, varlığı düşmana yardım etmesine bağlı olan olma” şeklinde verilebilir.

İlk sözce kategoremattir. İkinci sözce “öyle ... ki” sinkategoremattik ifadeleri sayesinde birinci sözcede yönelinen “hükümet” fenomeninin açıklanmasıyla ve birden fazla bildirim ifadesi içermesiyle sinkategoremattik olmuştur. “Anadolu’nun İstanbul hükümetine rapt olması” olgu bireşimine uygun değildir. Burada Anadolu’dan kasıt TBMM hükümeti ve vekiller, başka bir ifadeyle Millî Mücadele’nin yönetim merkezidir. Bu merkezin İstanbul hükümetinin emirlerine uymasına çalışılması “rapt” ifadesiyle verilmiş ve düşünsel bir bağıllık dile getirilmiştir.

Lozan Konferansı’na İstanbul hükümetinin de davet edilmesinin gerekli olduğunun, Anadolu’daki hükümeti tanımayan Avrupalıların onları konferansta bulunmalarını şart koşmalarının hükümette memnuniyet yarattığının fakat İstanbul hükümetinin davet edilmesine de karşı çıkılmaması gerektiğinin, İstanbul ve Anadolu’nun birleştirilmesi için çalışıldığının Tevfik Paşa tarafından dile getirilmesi konusunu anlatırken Atatürk yukarıdaki sözceleri dile getirir. İlk sözcede vurgu “rapt” sözcüğünde toplanarak buraya dikkat çekilmektedir. Bu sözcük beraberinde bir “zorlama” anlamı da taşımaktadır. Bu da isteğin iyi niyetli bir birlik oluşturmak değil, TBMM’yi İstanbul hükümetine tabi kılmak olduğunu vurgulamaya yöneliktir. “Öyle bir hükümete ki” ifadesi de hükümetle ilgili dikkate değer bir açıklama yapılacağını göstererek alıcının dikkatinin odaklanmasını sağlar. Varlığının yararlı işlere veya millete değil, düşmana fayda sağlamasına dayandırıldığı hükümet böylece gayrimeşru ve hain olarak kurulur. Anadolu’nun, yani TBMM’nin ise hükümetin tam tersi olduğu sezdirilir.

Türk milletinin ve onun yegâne mümessili bulunan Meclisi Âlinin, vatan ve milletin istiklâlini, hayatını temin için çalışırken; hilâfet ve saltanatla, halife ve

sultanla bu kadar çok meşgul olması mahzurludur. Şimdilik, bunlardan hiç bahsetmemek menafii âliye iktizasındandır. Eğer maksat, bugünkü halife ve padişaha muhafazai merbutiyet ve sadakat edildiğini ifade ve teyid etmekse, bu zat haindir. Düşmanların, vatan ve millet aleyhinde vasıtasıdır. Buna halife ve padişah deyince millet, onun emirlerine mutavaat ederek düşman âmalini yerine getirmek mecburiyetinde kalır. Hain veyahut makamının kudretü salâhiyetini kullanmaktan memnu olan zat, zaten padişah ve halife olamaz. (s.566)

Bu sözceler ilk olarak “*Türk milleti ve Meclisi Âli, vatanın istiklâlini korumaya çalışırken hilâfet ve saltanatla fazla ilgilenmeleri sakıncalıdır. Halife ve padişaha sadakat bahanesiyle düşmanların amaçlarını yerine getirmek hem millete zarar verir hem de bu makamı gerçek anlamda kullanamayan kişinin hain olduğunu gösterir.*” şeklinde indirgenir. Yapılacak birçok indirgeme neticesinde sözcenin “*Din ve devletin başkanı olarak düşmana hizmet eden bir kişiyle ilgili millet için çalışılan bir yerde bu kadar alakadar olunması farklı olumsuz niyetler olarak algılanabilir.*” ifadesine dönüştüğü söylenebilir.

Sözcelerde yönelinen fenomenler *Büyük Meclis, halifelik ve sultanlık makamı* olarak verilebilir. “Büyük Meclis” fenomeninin noesisi “Türk milletin tek temsilcisi olma, vatan ve millet için çalışma”dır. “Halifelik ve sultanlık makamı” fenomeninin noesisi ise “hain, düşman yardımcısı, yetkileri kısıtlanmış olma” biçiminde ifade edilebilir.

Sözceler birden fazla bildirim ifadesi içerdiğinden tamamı sinkategorematik olmakla beraber “Onun, şimdilik, bunlardan, hiç, bu” gibi sinkategorematik ifadelerle de her bir sözcenin anlamı diğerlerine bağımlı kılınmıştır. “Padişahın vasıta olması” olgu bireşimine uygun değildir ama padişahın yabancıların isteklerini gerçekleştirecek tutum ve davranışta bulunması onun bir araç olarak algılanmasına ve ifade edilmesine neden olmuştur. Bu da anlatımı daha etkili kılmaktadır.

Meclisin açılışından bir süre sonra “Büyük Millet Meclisi’nin Şekil ve Niteliğine Dair Kanun Maddeleri” meclise sunulmuştur. Bu maddelerin ilkinde Büyük Millet Meclisi’nin yasama ve yürütme yetkilerine sahip olup devlet yönetimini doğrudan ve bağımsız şekilde üstlendiğinin yer almasıyla ilgili mecliste birtakım itirazlar olmuş ve maddenin başına “hilafet ve saltanatın, vatan ve milletin

bağımsızlığının kurtarılmasına kadar” ibaresinin eklenmesi talep edilmiştir. Hem halifelikle hem de saltanatla ilgili buna benzer başka sözler de söylenmiştir. Aksini ifade eden sözlerinse açıkça dile getirilemediği belirtilir (Nutuk II, 1952: 564-565). Bunun üzerine bir zaman sonra durumla ilgili mecliste Atatürk tarafından yukarıdaki sözceler dile getirilir. Büyük Meclis bir tarafta, hilafet ve saltanat makamıyla bu makamlarda bulunanlar bir tarafta konumlandırılır. İkisi arasındaki zıtlık “çalışırken” ifadesinin söz dizimindeki konumu ve “-ken” ekinin kendisiyle verilir. Atatürk tarafından vatan ve milletin iyiliği için çalışan Büyük Meclis’in bunun aksi yönünde çalışan hilafet ve saltanatla çok fazla ilgilenmesi, bunların mecliste çok fazla dillendirilip savunulması “mahzurlu” görülür. Düşmanın vasıtası olmakla “hain” yetkisini kullanmaktan “memnu” olmakla da güçsüz, aciz olarak tanımlanan devlet başkanından sürekli bahsetmek, onu unvanlarıyla anmak millete de devlete zarar verici gösterilir. Bunların artık otorite olarak kabul edilmediği ve edilemeyeceği vurgulanır. Padişahın açıkça “hain” olarak ilan edilmesi bu düşünceden, karardan emin olunduğu algısını uyandırır. Bu söylem ile padişah ve halife olan Vahdettin’e yönelik bağlılığın zayıflatılıp yok edilmek istendiği, Büyük Millet Meclisi’nin tek yetkili ve meşru yer kılınmaya çalışıldığı; adı veya unvanı fark etmeksizin düşmana hizmet eden herkesin ve her yapının zararlı, gayrimeşru gösterilerek meşru gösterilenin yüceltildiği söylenebilir.

İslâmın ilk asrından beri, şeref ve hak din namına cihad eden milletimiz, tarihimizin ilk günlerinden beri, devlet ve memleket ne vakit tehlikeye düşmüşse kanını mebzulen akıtmaktan hâli kalmıyan milletimiz, bu defa muazzam vatandan bakiye kalan son parçada, son kaleye çekilmiş, en son müdafaasını yaparken hükümet namını alan heyetler, düşmanlar hesabına, düşman safları arasında kendi milletleri aleyhine çalışıyorlardı. Bizansın son günlerinde, Fatihin teslim davetine karşı "Allahın bana bir vediası olan bu memleketi, ancak Allaha teslim ederim" diyen son Kayseri Rumun tahtına vâris bir hanedandan gelen bugünkü halife ve sultanın hükümeti, esir olmamak isteyen milleti, kendi eliyle bağliyerek düşmanlara teslim etmeye çalışıyordu. (s.575-576)

Bu sözcelerde indirgeme yapıldığında öncelikle “Tarih boyunca dinî sebeplerle vatani savunmak için kanını döken milletimiz, bu kez vatanın son savunma hattında, en kritik anda hükümet adıyla hareket eden bazı heyetlerin düşman safları

lehine çalıştığını gördü. Bugünkü halife ve padişahın soyunun Bizans sonrası bir hanedana dayanması ve hükümetin bu makamın arkasına saklanarak milleti düşmanlara teslim etmeye çalışması, halkın en son direnme çabasını zayıflattı.” ifadelerine ulaşılır. Son indirgemelerle sözcenin “*Türk milleti kendisini ve vatanını korumaya çalışırken iktidar düşmanın milleti esir etmesine yardım ediyordu.”* ifadesine dönüştüğü söylenebilir.

Sözcelerde yönelinenlerin *millet, hükümet, sultan ve halife olan kişi* olduğu görülür. “Millet” fenomeninin noeması “Türk milleti” iken noesisi “geçmişten bugüne kendisi ve vatanı için mücadele eden, cesur, fedakâr olma”dır. “Hükümet” fenomeninin noeması “İstanbul hükümeti” noesisi ise “düşman için çalışan, millete zarar veren, hain olma”dır. “Sultan ve halife olan kişi” fenomeninin noesisi de “millete ihanet eden” olarak belirtilebilir.

Birden fazla bildirim ifadesiyle birçok durumun ve olayın iç içe geçirilerek anlatılmasından dolayı sözcelerin ikisi de sinkategorematiktir. “Hükümetin milleti elleriyle teslim etmesi” olgu bireşimine uygun bir ifade değildir. Hükümetin yaptıkları yüzünden milletin düşman karşısında esir duruma düşmesi bir şeyi eline alıp başkasına vermek biçiminde deneyimlenip aktarıldığı, böylece anlatımda somutlaştırmaya gidilerek etkililik sağlandığı söylenebilir.

Türk milletinin devlet ve memleket için her türlü fedakârlığı, tarih sahnesinde bulunduğu zamandan beri hiç çekinmeden göze aldığı “kanını mebzulen akıtmaktan hâli kalmama” ile söylenmesiyle köklü bir aidiyet bilincine sahip olduğunun vurgulandığını söylemek mümkündür. Buna İslâmiyet’i kabul ettiği zamandan itibaren dini de aynı biçimde savunduğu eklenince Türk milletinin kendisinin olanı ve kendisini ait hissettiğini ne pahasına olursa olsun koruduğu ve koruyacağını belirtildiği anlaşılır. Geçmişte yapılanlar üzerinden bugünkü direniş meşrulaştırılır. Hükümet ve halifelik unvanını da taşıyan padişah ise bunun karşısına konur. Bunlar “düşman hesabına, düşman safları arasında” yer alan, milleti “düşmana teslim eden” hain kişiler olarak kurulur. “Bizans’ın son günlerinde, Fatih’in, teslim davetine karşı” ifadesiyle soyu Fatih’dayandırılan hükümdarın bu soya yakışmayacak şekilde “milleti, kendi eliyle bağliyerek düşmanlara teslim etmeye çalışması” ihaneti daha da görünür kılmaya yöneliktir. Bu söylemin padişah ve halife olan kişinin

otoritesini, meşruiyetini sarsma; milletin mücadelesini meşrulaştırma, biz-onlar ikiliğiyle biz tarafını yüceltme işlevinde olduğunu söylemek mümkündür.

Yukarıdaki sözcelerin devamında aynı işlevde bir söyleme sahip olduğu anlaşılan “*Biz, memleketin esir edilmiş, ihtiyarını kaybetmiş parçasını hür ve müstakil kısıma ilhak etmek istiyoruz. İstanbul ricali, küllü teşkil eden ve bütün bir cihanı husumete karşı kendini şeref ve salâbetle müdafaa eden hür kısmı, esir ve mahkûm cüze tâbi etmek, ilhak etmek istiyorlar. (s.576)*” sözceleri dile getirilir.

İndirgemeler neticesinde sözcelerin son hâlinin “*İstanbul’daki devlet adamları, memleketin bağımsız kısmını, esir edilmiş kısıma bağlamaya çalışıyor.*” ifadesi olduğu söylenebilir.

Yönelinenler *biz* ve *İstanbul’daki devlet adamlarıdır*. “Biz” fenomeninin noesisi “tam bağımsızlığı sağlamaya çalışan, tüm düşmanlara karşın kendini savunan” iken “İstanbul’daki devlet adamları”nın noesisi “milleti esir etmeye çalışan”dır.

Karşılaştırma anlamı ortaya çıkaracak biçimde bir araya gelen birden fazla bildirim ifadesi içerdiğinden sözceler sinkategorematiktir.

Burada söylemle “biz-onlar” karşıtlığının kurulduğu görülür. “Biz” milletin ve memleketin tam bağımsızlığını sağlamaya tüm “şeref ve salabetiyle” çalışan tarafken “onlar” yani İstanbul’daki devlet adamları millet ve memleket zararına hareket edenler olarak kurulur. Bu karşılaştırmayla “biz” yüceltilirken “onlar” eleştirilmektedir.

Efkârı umumiyeyi, vaziyeti hakikiye ile karşı karşıya bırakmayı tercih ederim. Sakîm bir tevarüs usulü neticesi olarak, büyük bir makam, tantanalı bir unvan ihraz edebilmiş bir sefilin, izzetinefsi çok yüksek, asîl bir milleti nasıl hacîl bir vaziyete düşürebileceği, o zaman, daha tabîî surette anlaşılır. Filhakika, her ne sebep ve suretle olursa olsun, Vahdettin gibi hürriyet ve hayatını milleti içinde, tehlikede görebilecek kadar, âdi bir mahlûkun, bir dakika dahi olsa, bir milletin resikârında bulunduğunu düşünmek ne hazindir! Şayanı teşekkürdü ki, bu alçak, mevrus saltanat makamından, millet tarafından iskat olunduktan sonra, denaetini itmam etmiş bulunuyor. Türk milletinin bu takaddümü elbette, takdire lâyıktır. Âciz, âdi, his ve idrakten mahrum bir mahlûk; kabul eden, herhangi bir ecnebinin himayesine girebilir; fakat, böyle bir mahlûkun, bütün İslâmların halifesi sıfatını haiz bulunduğunu ifade etmek elbette

muvafık değildir. Böyle bir telâkkinin doğru olabilmesi, evveleminde, bütün İslâm kütlelerinin esir olmaları şartına vâbestedir. Halbuki, cihanda hakikat, böyle midir? Biz, Türkler, bütün tarihî hayatımızca hürriyet ve istiklâl timsal olmuş bir milletiz! Kıymetsiz hayatlarını iki buçuk gün fazla, sefilâne sürükleyebilmek için, her türlü mezelleti mubah gören halifeler oyununu da sahneden kaldırabildiğimizi gösterdik. Bu suretle devletlerin, milletlerin, yekdiğeriyle münasebatında şahısların, bahusus mensubolduğu devlet ve milletin zararına da olsa, şahsi vaziyet ve hayatlarından başka bir şey düşünemiyecek pespayerlerin ehemmiyeti olamayacağı hakikati malûmesini teyidettik.” (s. 693-694)

Bu sözcelerde indirgeme yapıldığında ilk olarak “*Milleti küçük düşüren ve hürriyetini tehlikeye atan Vahdettin gibi bir kişinin bir an bile olsa milletin yönetiminde bulunması büyük bir felakettir. Neyse ki millet, saltanat makamından bu alçak kişiyi düşürmeyi başardı. Böylece Türk milleti, tarih boyunca hürriyet ve istiklâl timsal olduğunu ve şahsi çıkar peşinde koşan kişilerin devlet ve millet üzerinde gerçek bir gücü olmadığını gösterdi.*” ifadelerine ulaşılır. Son indirgemelerle sözceler “*Türk milleti uygun olmayan yollarla kendisini siyasî ve dinî bakımdan yöneten ve kendisine bu yolla ciddi zarar veren bir düzeni bozarak bağımsızlığını ve özsaygısını koruduğunu tüm dünyaya göstermiştir.*” ifadesine dönüşür.

Yönelinen fenomenlerin *Türk milleti* ve *Vahdettin* olduğu söylenebilir. “Türk milleti” fenomeninin noesisleri “soylu, özsaygısı bulunan, önde hareket eden, özgürlük ve bağımsızlığını korumasıyla örnek olma”dır. “Vahdettin” in noesisleri ise “alçak, unvanlarını hak etmeyen, zavallı, gücü yetmeyen, adi, duygusuz, bilinçsiz, çıkarıcı, devlet ve millet için zararlı olma”dır.

Çeşitli anlam ilgileriyle birbirine bağlı birçok bildirim ifadesi içeren ve birbirleriyle anlamsal olarak bağlı olan sözceler sinkategorematiktir. “Hacîl bir vaziyete düşürülmek, makamından millet tarafından ıskat olunmak, halifeler oyununu sahneden kaldırmak” gibi olgu bireşimine uygun olamayan ifadelerin alıcıların bilincinde çeşitli duyguları uyandırma yoluyla anlatımı etkili kılmaya yönelik olduğunu söylemek mümkündür. Söylem zıtlıklar üzerine kurulmuştur. Bir tarafta “Türk milleti, hürriyet, izzetinefis, hakikat, milletin iradesi” varken diğer tarafta “Vahdettin, sefillik, esirlik, denaet, alçaklık, yanlış bir miras geleneği, liyakatsizlik,

hainlik, çıkarıcılık” vardır. Türk milletinin olduğu tarafın yüceltildiği, Vahdettin’in olduğu tarafın ise alaya alınarak küçültüldüğü söylenebilir. Böylece “hilafet, saltanat makamları ile bireysel iktidarların” yıkılmaya, “millet iradesine, özgürlüğe ve bağımsızlığa dayalı bir yapının” kurulmaya çalışıldığı görülür.

Bölümün Fenomenolojik Söylem Analizi’nin bütüncül bir değerlendirmesi:

Padişah ve İstanbul hükümeti ile ilgili bu bölümde söyleme etki eden ifadeler padişah ve halife olan zat, hayat ve rahatını kurtarabilecek çareden başka bir şey düşünmüyor; seyri tarihiyi ananevi itiyadiyle, derhal ihtisas eden hanedanı hükümdarı, ilk andan itibaren millî mücadelenin hasmı bîamanı oldu; milli gaye için ortaya atılacakların, bugün imhasını düşünen yalnız saray, hükümet ve ecnebidir; hakkı hayat ve istiklâli için çalışan milletin maksadındaki nezahet ve ciddiyete mukabil hükümeti merkeziye hasım vaziyet almak cihetini iltizam ediyor; bu tarzı hareket bittabi mucibi esefi azîmdir; hükümeti merkeziyenin şimdiye kadar olan mümanaatkâr teşebbüslerinin hiçbir tarafta hiçbir tesir yapamamakta olması; hükümeti merkeziye bu habasette müşterektir; âmali milliyeyi bir sureti hainanede tevil ve tefsir ile teşebbüsat ve harekâtı milliyemizi gayrimeşru olmak üzere ilân eden ve makamı saltanat ve hilâfete karşı sadakati ebediyesini bütün vesaiti meşrua ve kanuniye ile teyide müsaraat ettiğimiz halde padişah ile millet arasında bir seddi hail teşkil eden ve ahaliyi yekdiğeri aleyhine teslih ve mukateleyle sevk ve tahrik eyliyen hükümeti merkeziye; hükümeti merkeziyenin mukadderatı millet ve memleketi alçakça İngilizlerin arzusuna tevdi ve kendi menfaatlerine kurban etmesi; harekâtı necibei milliyemizi suitefsir ve ilân etmekten hâli kalmıyan, bedhahanı hâksar; şayanı esefi amiktir ki, bu bedhahanı melânetin başında, devleti ebet müddetimizin sadrınışını Ferit Paşa ve nezaret mevkilerinde bulunan Adil Bey, Süleyman Şefik Paşa gibi devlet adamları bulunuyor; memleketimize takım takım bolşevikler girdiğini ve harekâtı milliyenin bolşevik harekâtı olduğunu resmen ilân ve işaa eden bu bedbahtlar; necip ve nezih harekâtı milliyemizin, İttihatçıların harekâtı mezbuhanesi olduğunu ve İttihatçıların parasiyle tedvir olunduğunu resmen ve alenen cihana, ecnebi gazetecilerine söyliyken bu gafillerdir; Anadoluda, şuriş olduğunu ajanslarla resmen ilân eden ve -mütareke maddei mahsusasına nazaran- muazzez vatanımızı düşman işgaline mâruz bırakmak istiyen bu cahiller; ecanip dahi, milletin kuvveti şâmilesini

ve niyeti azimkâranesini ve buna mukabil hükümeti merkeziyenin ne kadar, biasıl ve millet ile alâkasız, bir heyeti âcize olduğunu takdir etmiştir; bu zatı gafil, cereyanı millinin birkaç kişinin eseri tahrikâtı olduğunu ilân etti ve hırsı menfaatle ve amâyi cehil ve gafletle iki tarafı idare ederek muhafazai mevki edebilecekleri zannı bâtilında bulunan birkaç valisinin iğfalkâr raporlarını benim nezih ve vatanperverane irşadatına tercih etti; Sadrazam Paşa ve rüfekayı kiramının, -içlerinde, biraz sonra görüleceği veçhile, Kuvayi Milliye'nin Murahhası olarak Heyeti Vükelâya dahil olduğunu be'yan eden Cemal Paşa bulunmuş olmasına rağmen- hükümeti işgal ettikleri; Sadrazam Paşa ve rüfekayı kiramının makasıdı milliye'nin neden ibaret olduğunu bilmediklerini söylemeleri câyi istiğrap görülmeye seza değil midir; bu kadar dağdağaya ve tatbikatı selefinin sukutuna bâdi olan kongreler mukarreratını bilmemelerine imkân tasavvur olunabilir miydi; yeni ve şeytanetkâr tedbirlerle milleti işgal ederek; devletin, içine düştüğü girivei izmihlâlin umku dehşetini görmekten âciz olan zavallılar, bittabi ciddî ve hakiki çareyi görmemek için gözlerini yumarlar; hükümet, teşkilâtı milliye ve onu idare eden Heyeti Temsiliye ile beraber değildir, hattâ, temayülü dahi yoktur; Rıza Paşa Kabinesi ve o kabinede, Harbiye Nazırı olan zat, aziz vatanımızı işgal eden, süngülerini milletin kalbgâhına saplıyan ecanibi, misafir kabul ediyor ve onlara mihmannüvazane ve mülayimane harekette ıztırar görüyor; bu ne mütalâadır, bu ne kafadır; âmalı milliye bu muydu; milletin, 'kahrolsun işgal' avazei şikâyetini boğmaya çalışan, bihissü idrak insanlardan mürekkep, hayvan ve terkinde hain bulunan bir heyetin, eblehane ve eçhelâne ve miskinane hareketlerinin seyircisi kalmak, erbabı aklü iz'an ve hamiyetten talebolunabilir miydi; devlet riyasetini telvis etmekte bulunan hain Vahdettin; Ali Rıza Paşa Kabinesi, gözüne batan Kuvayi Milliye'yi batırmaya ve bunun için bizimle didişmeye hasrı nazar etmekten başka bir yardımda bulunmadığı gibi; felâketten felâkete ve rezaletten rezalete sürüklenmekten başka bir hizmet görmediler; hükümeti sâkıtanın millete düşman, düşmanlara dost olarak takibetmiş olduğu siyaseti hainane; neticesinden pek ziyade fayda memul ettiğimiz, bu teşebbüsü hayırhahane ve vatanperveranenin dahi, İstanbul ricali tarafından önüne çıkıldığı; anlaşılması lâzım gelen en mühim ve en mânidar nokta, bence; bu hal, ne teşkilâtı milliye'ye karşı, izzetinefis meseleleri çıkaran Harbiye Nazırının ve ne de, Osmanlı Devletinin istiklâlini temin etmek mesuliyetini deruhde etmiş olan kabinenin izzetinefis ve haysiyetine dokunmuyor; cesaret

edemiyorlar efendiler, çünkü korkuyorlar; buna ehemmiyet vermiyenlerin, zaten bir insan için, bir millet için, gayrikabili tecavüz olarak mahfuziyeti, en büyük gayei namus olan mukaddesat hakkında, çoktan lâübalı ve gayrihassas olduklarına hükmetmekte hata yoktur; hükümet vakai hariciyeyi bir tarafa bırakarak, bir meselei dahiliye önünde bulunduğunu zannetmiştir; daha dün, Meclisi Millinin, İstanbulda müçtemi bulunduğu bir sırada, iradei milliyeye de, kavaidi cihana da münafî olarak bizzat kendilerinin ve kendileriyle beraber, Meclisin ve milletin ne kadar ağır bir tecavüze mâruz kaldığını söylemeye lüzum görmiyen sadrazam; Heyeti Temsiliyeyi jurnal etmekle teşfiyeyi sadra çalışıyor; Heyeti Temsiliyeyi, dolayısıyla milletin vahdet ve tesanüdünü bertaraf etmeyi hedefi asli ittihaz eden hükümet; cnebi teklifi ve onu tatbika kalkışan hükümetin arzu ve emrinin, milletçe ve Kuvayi Milliyece muta olamayacağı tabî idi; devlet ve milletin tahlisine sâi bir kuvvei milliyenin, kendi hükümetimiz tarafından duçarî hücum ve taarruz olması şayanı istiğrap görülmektedir; müşterek tecavüz politikasının talimatı da, padişah ve halifenin, düşman tayyareleri de dahil olduğu halde, her türlü vasıtalarla memlekete yağdırdığı 'huruç alessultan' fetvası idi; öyle bir hükümete ki, cihanda, mevcudiyetine itiraz olunmuyorsa, düşman âmalini teshile medar olacak mahiyette telâkki edildiği içindi; eğer maksat, bugünkü halife ve padişaha muhafazai merbutiyet ve sadakat edildiğini ifade ve teyid etmekse, bu zat haindir; (padişah) düşmanların, vatan ve millet aleyhinde vasıtasıdır; hain veyahut makamının kudretü salâhiyetini kullanmaktan memnu olan zat, zaten padişah ve halife olamaz; İslâmın ilk asrından beri, şeref ve hak din namına cihad eden milletimiz, tarihimizin ilk günlerinden beri, devlet ve memleket ne vakit tehlikeye düşmüşse kanını mebzulen akıtmaktan hâli kalmıyan milletimiz, bu defa muazzam vatandan bakiye kalan son parçada, son kaleye çekilmiş, en son müdafaasını yaparken hükümet namını alan heyetler, düşmanlar hesabına, düşman safları arasında kendi milletleri aleyhine çalışıyorlardı; son Kayseri Rumun tahtına vâris bir hanedandan gelen bugünkü halife ve sultanın hükümeti, esir olmamak isteyen milleti, kendi eliyle bağliyerek düşmanlara teslim etmeye çalışıyordu; İstanbul ricali, küllü teşkil eden ve bütün bir cihanı husumete karşı kendini şeref ve salâbetle müdafa eden hür kısmı, esir ve mahkûm cüze tâbi etmek, ilhak etmek istiyorlar; eskârı umumiye, vaziyeti hakikiye ile karşı karşıya bırakmayı tercih ederim; sakîm bir tevarüs usulü neticesi olarak, büyük bir makam, tantanalı bir unvan ihraz edebilmiş bir sefilin,

izzetinefsi çok yüksek, asıl bir milleti nasıl hacil bir vaziyete düşürebileceği; Vahdettin gibi hürriyet ve hayatını milleti içinde, tehlikede görebilecek kadar, âdi bir mahlûkun, bir dakika dahi olsa, bir milletin resikârında bulunduğunu düşünmek ne hazindir; bu alçak, mevrus saltanat makamından, millet tarafından ıskat olunduktan sonra, denaetini itmam etmiş bulunuyor; âciz, âdi, his ve idrakten mahrum bir mahlûk; kabul eden, herhangi bir ecnebinin himayesine girebilir fakat, böyle bir mahlûkun, bütün İslâmların halifesi sıfatını haiz bulunduğunu ifade etmek elbette muvafık değildir; halifeler oyununu da sahneden kaldırabildiğimizi gösterdik; devletlerin, milletlerin, yekdiğeriyle münasebatında şahısların, bahusus mensubolduğu devlet ve milletin zararına da olsa, şahsi vaziyet ve hayatlarından başka bir şey düşünemeyecek pespayelerin ehemmiyeti olamayacağı hakikati malûmesini teyidettik olarak verilebilir.

Söyleme etki eden ifadelerle bunlara karşılık gelen kavram ve alt kavramlar Tablo 14’te gösterilmiştir:

Tablo 14: Padişah ve İstanbul hükümeti

Söyleme etki eden ifadeler	Söylem bakımından ifadeye karşılık gelen kavram	Söylem bakımından ifadeye karşılık gelen alt kavram
<i>padişah ve halife olan zat, hayat ve rahatını kurtarabilecek çareden başka bir şey düşünmüyor</i>	Suçlama	Eleştiri
<i>seyri tarihiyi ananevi itiyadiyle, derhal ihtisas eden hanedanı hükümdarı, ilk andan itibaren millî mücadelenin hasmı bîamanı oldu</i>	Düşman ilan etme	Suçlama
<i>milli gaye için ortaya atılacakların, bugün imhasını düşünen yalnız</i>	Suçlama	Cepheleştirme

<i>saray, hükümet ve ecnebidir</i>		
<i>hakki hayat ve istiklâli için çalışan milletin maksadındaki nezahet ve ciddiyete mukabil hükümeti merkeziye hasım vaziyet almak cihetini iltizam ediyor</i>	Düşmanlaştırma	Cepheleştirme
<i>bu tarzı hareket bittabi mucibi esefi azîmdir</i>	Kınama	Duygusal olumsuzlama
<i>hükümeti merkeziyenin şimdiye kadar olan mümanaatkâr teşebbüslerinin hiçbir tarafta hiçbir tesir yapamamakta olması</i>	İtibarsızlaştırma	Küçümseme
<i>hükümeti merkeziye bu habasette müşterektir</i>	Düşmanlaştırma	Ahlaki suçlama
<i>âmalı milliyeyi bir sureti hainanede tevil ve tefsir ile teşebbüsât ve harekâtı milliyemizi gayrimeşru olmak üzere ilân eden ve makamı saltanat ve hilâfete karşı sadakati ebediyesini bütün vesaiti meşrua ve kanuniye ile teyide müsaraat ettiğimiz halde padişah ile millet arasında bir seddi hail teşkil eden ve ahaliyi</i>	Suçlama	Meşruiyet yıkımı

<i>yekdiğeri aleyhine teslih ve mukateleye sevk ve tahrik eyliyen hükümeti merkeziye</i>		
<i>hükümeti merkeziyenin mukadderatı millet ve memleketi alçakça İngilizlerin arzusuna tevdi ve kendi menfaatlerine kurban etmesi</i>	Suçlama	İhanet vurgusu
<i>harekâtı necibei milliyemizi suitefsir ve ilân etmekten hâli kalmıyan, bedhahanı hâksar</i>	İtham	Cepheleştirme
<i>şayanı esefi amiktir ki, bu bedhahanı melânetin başında, devleti ebet müddetimizin sadrınışını Ferit Paşa ve nezaret mevkilerinde bulunan Adil Bey, Süleyman Şefik Paşa gibi devlet adamları bulunuyor</i>	Kınama	Eleştiri
<i>memleketimize takım takım bolşevikler girdiğini ve harekâtı milliyeinin bolşevik harekâtı olduğunu resmen ilân ve işaa eden bu bedbahtlar</i>	Suçlama	İtibarsızlaştırma
<i>necip ve nezih harekâtı milliyemizin, İttihatçıların</i>	Suçlama	İtibarsızlaştırma

<i>harekâtı mezbuhanesi olduğunu ve İtihatçıların parasiyle tedvir olunduğunu resmen ve alenen cihana, ecnebi gazetecilerine söyliylen bu gafillerdir</i>		
<i>Anadoluda, şuriş olduğunu ajanslarla resmen ilân eden ve - mütareke maddei mahsusasına nazaran- muazzez vatanımızı düşman işgaline mâruz bırakmak istiyen bu cahiller</i>	Suçlama	İhanet iması
<i>ecanip dahi, milletin kuvveti şâmilelerini ve niyeti azimkâranesini ve buna mukabil hükümeti merkeziyenin ne kadar, biasıl ve millet ile alâkasız, bir heyeti âcize olduğunu takdir etmiştir</i>	Karşılaştırma	Küçümseme
<i>bu zatı gafıl, cereyanı millinin birkaç kişinin eseri tahrikâtı olduğunu ilân etti ve hırsı menfaatle ve amâyi cehil ve gafletle iki tarafı idare ederek muhafazai mevki edebilecekleri zannı</i>	Suçlama	Bireysel eleştiri

<i>bâtılında bulunan birkaç valisinin iğfalkâr raporlarını benim nezih ve vatanperverane irşadatına tercih etti</i>		
<i>Sadrâzam Paşa ve rüfeykayı kiramının, - içlerinde, biraz sonra görüleceği veçhile, Kuvayı Milliye'nin murahhası olarak Heyeti Vükelâya dahil olduğunu be'yan eden Cemal Paşa bulunmuş olmasına rağmen- hükümeti işgal ettikleri</i>	İktidarın gasp edilmesi	Çatışma
<i>Sadrâzam Paşa ve rüfeykayı kiramının makasıdı milliyenin neden ibaret olduğunu bilmediklerini söylemeleri câyi istiğrap görülmeye seza değil midir</i>	Eleştiri	Sözde sorgulama
<i>bu kadar dağdağaya ve tatbikatı selefinin sukutuna bâdi olan kongreler mukarreratını bilmemelerine imkân tasavvur olunabilir miydi</i>	Eleştiri	Sözde sorgulama

<i>yeni ve şeytanetkâr tedbirlerle milleti iğfal ederek; devletin, içine düştüğü girivei izmihlâlin umku dehşetini görmekten âciz olan zavallılar, bittabi ciddî ve hakiki çareyi görmemek için gözlerini yumarlar</i>	Suçlama	Eleştiri
<i>hükümet, teşkilâtı milliye ve onu idare eden Heyeti Temsiliye ile beraber değildir, hattâ, temayülü dahi yoktur</i>	İlişkisizlik ve meşruiyet yoksunluğu vurgusu	Cepheleşme
<i>Rıza Paşa Kabinesi ve o kabinede, Harbiye Nazırı olan zat, aziz vatanımızı işgal eden, süngülerini milletin kalbgâhına saplıyan ecanibi, misafir kabul ediyor ve onlara mihmannüvazane ve mülayimane harekette ıztırar görüyor</i>	Eleştiri	Vatan hainliği iması
<i>bu ne mütalâadır, bu ne kafadır</i>	Eleştiri	Sözde sorgulama
<i>âmalı milliye bu muydu</i>	Eleştiri	Sözde sorgulama

<i>milletin, 'kahrolsun işgal' avazei şikâyetini boğmaya çalışan, bihissü idrak insanlardan mürekkep, hayvan ve terkinde hain bulunan bir heyetin, eblehane ve eçhelâne ve miskinane hareketlerinin seyircisi kalmak, erbabı aklü iz'an ve hamiyetten talebolunabilir miydi</i>	Kınama	İhanet vurgusu
<i>devlet riyasetini telvis etmekte bulunan hain Vahdettin</i>	Suçlama	İhanet vurgusu
<i>Ali Rıza Paşa Kabinesi, gözüne batan Kuvayi Milliyeyi batırmaya ve bunun için bizimle didişmeye hasrı nazar etmekten başka bir yardımda bulunmadığı gibi</i>	Eleştiri	Düşmanlaştırma
<i>felâketten felâkete ve rezaletten rezalete sürüklenmekten başka bir hizmet görmediler</i>	Yergi	Sürekli başarısızlık vurgusu
<i>hükümeti sâkıtanın millete düşman, düşmanlara dost olarak takibetmiş olduğu siyaseti hainane</i>	Suçlama	İhanet vurgusu

<i>neticesinden pek ziyade fayda memul ettiğimiz, bu teşebbüsü hayırhahane ve vatanperveranenin dahi, İstanbul ricali tarafından önüne çıkıldığı</i>	Olumlu değer vurgusu	Eleştiri
<i>anlaşılması lâzım gelen en mühim ve en mânidar nokta, bence</i>	Vurgulayarak dikkati çekme	Önem atfetme
<i>bu hal, ne teşkilâtı milliyeye karşı, izzetinefis meseleleri çıkaran Harbiye Nazırının ve ne de, Osmanlı Devletinin istiklâlini temin etmek mesuliyetini deruhde etmiş olan kabinenin izzetinefis ve haysiyetine dokunmuyor</i>	Dolaylı eleştiri	Küçümseme
<i>cesaret edemiyorlar efendiler, çünkü korkuyorlar</i>	Zayıflık vurgusu	
<i>buna ehemmiyet vermiyenlerin, zaten bir insan için, bir millet için, gayrikabili tecavüz olarak mahfuziyeti, en büyük gayei namus olan mukaddesat hakkında, çoktan lâübalı ve gayrihassas olduklarına hükmetmekte hata yoktur</i>	Kınama	Duyarsızlık suçlaması

<i>hükümet vakai hariciyeyi bir tarafa bırakarak, bir meselei dahiliye önünde bulunduğunu zannetmiştir</i>	Eleştiri	Yanlış algı vurgusu
<i>daha dün, Meclisi Millinin, İstanbulda müçtemi bulunduğu bir sırada, iradei milliyeye de, kavaidi cihana da münafi olarak bizzat kendilerinin ve kendileriyle beraber, Meclisin ve milletin ne kadar ağır bir tecavüze mâruz kaldığını söylemeye lüzum görmiyen sadrazam</i>	Eleştiri	Sorumsuzluğu vurgulama
<i>Heyeti Temsiliyeyi jurnal etmekle teşfiyei sadra çalışıyor</i>	İftira suçlaması	Ahlaki zayıflık vurgusu
<i>Heyeti Temsiliyeyi, dolayısıyla milletin vahdet ve tesanüdüni bertaraf etmeyi hedefi asli ittihaz eden hükümet</i>	Suçlama	Birlik ve beraberlik karşıtlığını vurgulama
<i>ecnebi teklifi ve onu tatbika kalkışan hükümetin arzu ve emrinin, milletçe ve Kuvayi Milliyece muta olamayacağı tabii idi</i>	Olumsuz ihtimalin reddi	Millî mücadele vurgusu

<i>devlet ve milletin tahlisine sâi bir kuvvei milliye'nin, kendi hükümetimiz tarafından duçarî hücum ve taarruz olması şayanı istiğrap görülmektedir</i>	Eleştiri	İç çatışma vurgusu
<i>müşterek tecavüz politikasının talimatı da, padişah ve halifenin, düşman tayyareleri de dahil olduğu halde, her türlü vasıtalarla memlekete yağdırdığı 'huruç alessultan' fetvası idi</i>	Suçlama	Siyaset ve dinin araçsallaştırılması
<i>öyle bir hükümete ki, cihanda, mevcudiyetine itiraz olunmuyorsa, düşman âmalini teshile medar olacak mahiyette telâkki edildiği içindi</i>	Eleştiri	Zayıflık ve hainlik vurgusu
<i>eğer maksat, bugünkü halife ve padişaha muhafazai merbutiyet ve sadakat edildiğini ifade ve teyid etmekse, bu zat haindir</i>	Suçlama	İhanet vurgusu
<i>(padişah) düşmanların, vatan ve millet aleyhinde vasıtasıdır</i>	Suçlama	İhanet vurgusu

<i>hain veyahut makamının kudretü salâhiyetini kullanmaktan memnu olan zat, zaten padişah ve halife olamaz</i>	Meşruiyet reddi	Ahlaki ve hukuki sorumluluk vurgusu
<i>İslâmın ilk asrından beri, şeref ve hak din namına cihad eden milletimiz, tarihimizin ilk günlerinden beri, devlet ve memleket ne vakit tehlikeye düşmüşse kanını mebzulen akıtmaktan hâli kalmıyan milletimiz, bu defa muazzam vatandan bakiye kalan son parçada, son kaleye çekilmiş, en son müdafaasını yaparken hükümet namını alan heyetler, düşmanlar hesabına, düşman safları arasında kendi milletleri aleyhine çalışıyorlardı</i>	Suçlama	Cepheleştirme
<i>son Kayseri Rumun tahtına vâris bir hanedandan gelen bugünkü halife ve sultanın hükümeti, esir olmamak istiyen milleti, kendi eliyle bağliarak düşmanlara teslim etmeye çalışıyordu</i>	Suçlama	İhanet iması

<i>İstanbul ricali, küllü teşkil eden ve bütün bir cihanı husumete karşı kendini şeref ve salâbetle müdafaa eden hür kısmı, esir ve mahkûm cüze tâbi etmek, ilhak etmek istiyorlar</i>	Suçlama	İç düşman tehdidi
<i>efkârı umumiyeyi, vaziyeti hakikiye ile karşı karşıya bırakmayı tercih ederim</i>	Şeffaflık vurgusu	Sorumluluk alma
<i>sakîm bir tevarüs usulü neticesi olarak, büyük bir makam, tantanalı bir unvan ihraz edebilmiş bir sefilin, izzetinefsi çok yüksek, asîl bir milleti nasıl hacîl bir vaziyete düşürebileceği</i>	Eleştiri	Aşağılama sebebine vurgu
<i>Vahdettin gibi hürriyet ve hayatını milleti içinde, tehlikede görebilecek kadar, âdi bir mahlûkun, bir dakika dahi olsa, bir milletin resikârında bulunduğunu düşünmek ne hazindir</i>	Kınama	Aşağılayıcı eleştiri

<i>bu alçak, mevrus saltanat makamından, millet tarafından ıskat olunduktan sonra, denaetini itmam etmiş bulunuyor</i>	Suçlama	Meşruiyet reddi
<i>âciz, âdi, his ve idrakten mahrum bir mahlûk</i>	Aşağılama	Ahlaki ve sosyal değersizlik vurgusu
<i>kabul eden, herhangi bir ecnebinin himayesine girebilir fakat, böyle bir mahlûkun, bütün İslâmların halifesi sıfatını haiz bulunduğunu ifade etmek elbette muvafık değildir</i>	Meşruiyetin reddi	Meşruiyet ve otorite eleştirisi
<i>halifeler oyununu da sahneden kaldırabildiğimizi gösterdik</i>	Güç göstergesi	Gücün ilanı
<i>devletlerin, milletlerin, yekdiğeriyle münasebatında şahısların, bahusus mensubolduğu devlet ve milletin zararına da olsa, şahsi vaziyet ve hayatlarından başka bir şey düşünemiyecek pespayelerin ehemmiyeti olamayacağı hakikati malûmesini teyidettik</i>	Ahlaki yargı ve sosyal değer belirtme	Eleştiri ve dışlama

Tablodaki ifadeler ve bu ifadelere söylem bakımından karşılık gelen kavramlar üzerinde yeniden indirgemeler yapılabilir. Neticede ulaşılan fenomenlerin “cepheleştirme-düşmanlaştırma, milleti ve millî kimliği yüceltme, itibarsızlaştırma, duygusal yönlendirme” olduğu söylenebilir. Bu fenomenler bir arada değerlendirilip yeni bir indirgeme yapıldığında ise “meşruiyet yıkımı” fenomenine ulaşıldığı görülür.

Cepheleştirme-düşmanlaştırma fenomeninin “seyri tarihiyi ananevi itiyadiyle, derhal ihtisas eden hanedanı hükümdarı, ilk andan itibaren millî mücadelenin hasmı bîamanı oldu, milli gaye için ortaya atılacakların, bugün imhasını düşünen yalnız saray, hükümet ve ecnebilere, hakkı hayat ve istiklâli için çalışan milletin maksadındaki nezahet ve ciddiyete mukabil hükümeti merkeziye hasım vaziyet almak cihetini iltizam ediyor, hükümeti merkeziye bu habasette müşterektir, harekâtı necibei milliyemizi suitefsir ve ilân etmekten hâli kalmıyan, bedhahanı hâksar, hükümet, teşkilâtı milliyeye ve onu idare eden Heyeti Temsiliye ile beraber değildir, hattâ, temayülü dahi yoktur, Ali Rıza Paşa Kabinesi, gözüne batan Kuvayi Milliye'yi batırmaya ve bunun için bizimle didişmeye hasrı nazar etmekten başka bir yardımda bulunmadığı gibi, hükümet vakai hariciyeyi bir tarafa bırakarak, bir meselei dahiliye önünde bulunduğunu zannetmiştir, ecnebi teklifi ve onu tatbika kalkışan hükümetin arzu ve emrinin, milletçe ve Kuvayi Milliyece muta olamayacağı tabî idi, ecnebi teklifi ve onu tatbika kalkışan hükümetin arzu ve emrinin, milletçe ve Kuvayi Milliyece muta olamayacağı tabî idi, İslâmın ilk asrından beri, şeref ve hak din namına cihad eden milletimiz, tarihimizin ilk günlerinden beri, devlet ve memleket ne vakit tehlikeye düşmüşse kanını mebzulen akıtmaktan hâli kalmıyan milletimiz, bu defa muazzam vatandan bakiye kalan son parçada, son kaleye çekilmiş, en son müdafaasını yaparken hükümet namını alan heyetler, düşmanlar hesabına, düşman safları arasında kendi milletleri aleyhine çalışıyorlardı, halifeler oyununu da sahneden kaldırabildiğimizi gösterdik” ifadeleriyle görünüşe geldiği söylenebilir. Düşmanlaştırılan, cepheye olumsuz tarafa konan padişah ve hükümdardır. Bunların yabancıların önerileriyle ve onlar için çalışan, millete ve milletin temsilcisi olanlara mesafe koyan, bunların varlığından rahatsızlık duyan varlıklar olarak kuruldukları anlaşılmaktadır. Cephenin olumlu tarafında ise millet, onların temsilcisi olan Heyeti Temsiliye ve Kuvayı Milliye vardır. Padişah ve hükümet milletin aleyhine çalışırken Kuvayı Milliye'nin millî kimliğin, yani Türk milletinin tarih sahnesindeki ilk anından şimdiye kimliğine yaraşır

biçimde her türlü fedakârlıkta bulunduğu ve bulunacağı vurgulanır. Böylece dost ve düşmanın kesin çizgilerle ayrıldığı söylenebilir.

İlk fenomenin bir parçası olarak ortaya çıkan *milleti ve millî kimliği yüceltme* fenomeninin görünüşe gelmesi “hakkı hayat ve istiklâli için çalışan milletin maksadındaki nezahet ve ciddiyet, harekâtı necibei milliyemiz, necip ve nezih harekâtı milliyemiz, milletin kuvveti şâmilesini ve niyeti azimkâranesini, milletin vahdet ve tesanüdü, ecnebi teklifi ve onu tatbika kalkışan hükümetin arzu ve emrinin, milletçe ve Kuvayi Milliyece muta olamayacağı, devlet ve milletin tahlisine sâi bir kuvvei milliye, İslâmın ilk asrından beri, şeref ve hak din namına cihad eden milletimiz, tarihimizin ilk günlerinden beri, devlet ve memleket ne vakit tehlikeye düşmüşse kanını mebzulen akıtmaktan hâli kalmıyan milletimiz, bu alçak, mevrus saltanat makamından, millet tarafından ıskat olunduktan sonra” ifadeleriyle olmuştur. Burada çeşitli şekillerde deneyimlenen millet, Türk milletidir. Türk milletinin “yaşama hakkı ve bağımsızlığı için mücadele eden, soylu, temiz, düşmana boyun eğmeyen, güçlü, tarihi kimlik özelliklerini koruyan, temsil gücüne sahip, fedakâr” tarzlarında deneyimlendiği ve böylece kimliğinin yüceltildiği görülmektedir.

İtibarsızlaştırma fenomenin de cepheleştirme-düşmanlaştırma fenomeniyle ortaya çıktığı söylenebilir. Bu fenomen “bu tarzı hareket bittabi mucibi esefi azîmdir, hükümeti merkeziyenin şimdiye kadar olan mümanaatkâr teşebbüslerinin hiçbir tarafta hiçbir tesir yapamamakta olması, hükümeti merkeziyenin mukadderatı millet ve memleketi alçakça İngilizlerin arzusuna tevdi ve kendi menfaatlerine kurban etmesi, şayanı esefi amiktir ki, bu bedhahı melânetin başında, devleti ebet müddetimizin sadrınışını Ferit Paşa ve nezaret mevkilerinde bulunan Adil Bey, Süleyman Şefik Paşa gibi devlet adamları bulunuyor, memleketimize takım takım bolşevikler girdiğini ve harekâtı milliyenin bolşevik harekâtı olduğunu resmen ilân ve işaa eden bu bedbahtlar, necip ve nezih harekâtı milliyemizin, İttihatçıların harekâtı mezbuhanesi olduğunu ve İttihatçıların parasiyle tedvir olunduğunu resmen ve alenen cihana, ecnebi gazetecilerine söyliyen bu gafillerdir, Anadolu da, şuriş olduğunu ajanslarla resmen ilân eden ve -mütareke maddei mahsusasına nazaran- muazzez vatanımızı düşman işgaline mâruz bırakmak istiyen bu cahiller, ecanip dahi, milletin kuvveti şâmilesini ve niyeti azimkâranesini ve buna mukabil hükümeti merkeziyenin ne kadar, biasıl ve millet ile alâkasız, bir heyeti âcize olduğunu takdir etmiştir, bu zatı gafil, cereyanı

millinin birkaç kişinin eseri tahrikâtı olduğunu ilân etti ve hırsı menfaatle ve amâyî cehil ve gafletle iki tarafı idare ederek muhafazai mevki edebilecekleri zannı bâtilında bulunan birkaç valisinin iğfalkâr raporlarını benim nezih ve vatanperverane irşadına tercih etti, Sadrazam Paşa ve rüfekayı kiramının makasıdı milliye'nin neden ibaret olduğunu bilmediklerini söylemeleri câyi istiğrap görülmeye seza değil midir, yeni ve şeytanetkâr tedbirlerle milleti iğfal ederek; devletin, içine düştüğü girivei izmihlâlin umku dehşetini görmekten âciz olan zavallılar, bittabi ciddî ve hakiki çareyi görmemek için gözlerini yumarlar, bu ne mütalâadır, bu ne kafadır, milletin, 'kahrolsun işgal' avazei şikâyetini boğmaya çalışan, bihissü idrak insanlardan mürekkep, hayvan ve terkinde hain bulunan bir heyetin, eblehane ve eçhelâne ve miskinane hareketlerinin seyircisi kalmak, erbabı aklü iz'an ve hamiyetten talebolunabilir miydi, devlet riyasetini telvis etmekte bulunan hain Vahdettin, felâketten felâkete ve rezaletten rezalete sürüklenmekten başka bir hizmet görmediler, bu hal, ne teşkilâtı milliyeye karşı, izzetinefis meseleleri çıkaran Harbiye Nazırının ve ne de, Osmanlı Devletinin istiklâlîni temin etmek mesuliyetini deruhde etmiş olan kabinenin izzetinefis ve haysiyetine dokunmuyor, cesaret edemiyorlar efendiler, çünkü korkuyorlar, buna ehemmiyet vermiyenlerin, zaten bir insan için, bir millet için, gayrikabili tecavüz olarak mahfuziyeti, en büyük gayei namus olan mukaddesat hakkında, çoktan lâübalî ve gayrihassas olduklarına hükmetmekte hata yoktur, daha dün, Meclisi Millinin, İstanbulda müçtemi bulunduğu bir sırada, iradei milliyeye de, kavaidi cihana da münafî olarak bizzat kendilerinin ve kendileriyle beraber, Meclisin ve milletin ne kadar ağır bir tecavüze mâruz kaldığını söylemeye lüzum görmiyen sadrazam, öyle bir hükümete ki, cihanda, mevcudiyetine itiraz olunmuyorsa, düşman âmalini teshile medar olacak mahiyette telâkki edildiği içindi, sakîm bir tevarüs usulü neticesi olarak, büyük bir makam, tantanalı bir unvan ihraz edebilmiş bir sefilin, Vahdettin gibi hürriyet ve hayatını milleti içinde, tehlikede görebilecek kadar, âdi bir mahlûk; bu alçak, mevrus saltanat makamından, millet tarafından ıskat olunduktan sonra, denaetini itmam etmiş bulunuyor, âciz, âdi, his ve idrakten mahrum bir mahlûk" ifadeleriyle görünüşe gelmiştir. Atatürk tarafından düşman görülen, cephe alınan padişah, hükümet ve bunların destekçileri yer yer sert sözler de kullanılarak eleştirilmiş, değersizleştirilmiş, aşağılanmış. Sorumluluklarını yerine getirmeme,

bulundukları yeri hak etmeme ve duyarsız olmayla suçlanan devlet yöneticilerinin alıcılar nezdinde itibarlarının sarsılmasının amaçlandığını söylemek mümkündür.

Duygusal yönlendirme fenomeni “bu tarzı hareket bittabi mucibi esefi azîmdir, şayanı esefi amiktir ki, câyi istiğrap görülmeye seza değil midir, bu kadar dağdağaya ve tatbikatı seleftinin sukutuna bâdi olan kongreler mukarreratını bilmemelerine imkân tasavvur olunabilir miydi, âmalî millîye bu muydu, milletin, ‘kahrolsun işgal’ avazei şikâyetini boğmaya çalışan, bihissü idrak insanlar, anlaşılması lâzım gelen en mühim ve en mânidar nokta, Vahdettin gibi hürriyet ve hayatını milleti içinde, tehlikede görebilecek kadar, âdi bir mahlûkun, bir dakika dahi olsa, bir milletin resikârında bulunduğunu düşünmek ne hazindir” ifadeleriyle görünüşe gelmiştir. Alıcıların düşman olan tarafa karşı “üzüntü, küçümseme, şaşkınlık, öfke” gibi duygularla yönelmesi sağlanmaya çalışılmıştır. Öznenin, yani Atatürk’ün hedef kitlesinin duygularını harekete geçirerek ortak bir duygu durumu ve irade kurmayı amaçladığı söylenebilir.

Tüm bu fenomenler yeniden indirgendiğinde *meşruiyet yıkımı* fenomenine ulaşılır. Başka bir ifadeyle yukarıdaki fenomenlerin bilinçte kurulmasının “meşruiyet yıkımı” fenomenine bağlı olduğunu söylemek mümkündür. Bu fenomenin görünüşe gelmesi doğrudan “hükümeti merkeziye bu habasette müşterektir, âmalî millîyeyi bir sureti hainanede tevil ve tefsir ile teşebbüsât ve harekâtı milliyemizi gayrimeşru olmak üzere ilân eden ve makamı saltanat ve hilâfete karşı sadakati ebediyesini bütün vesaiti meşrua ve kanuniye ile teyide müsaraat ettiğimiz halde padişah ile millet arasında bir seddi hail teşkil eden ve ahaliyi yekdiğeri aleyhine teslih ve mukateleye sevk ve tahrik eyliyen hükümeti merkeziye, hükümeti merkeziyenin mukadderatı millet ve memleketi alçakça İngilizlerin arzusuna tevdi ve kendi menfaatlerine kurban etmesi, canip dahi, milletin kuvveti şâmilesini ve niyeti azimkâranesini ve buna mukabil hükümeti merkeziyenin ne kadar, biasıl ve millet ile alâkasız, bir heyeti âcize olduğunu takdir etmiştir, bu zatı gafil, cereyanı millinin birkaç kişinin eseri tahrikâtı olduğunu ilân etti ve hırsı menfaatle ve amâyi cehil ve gafletle iki tarafı idare ederek muhafazai mevki edebilecekleri zannı bâtılında bulunan birkaç valisinin iğfalkâr raporlarını benim nezih ve vatanperverane irşadatına tercih etti, Rıza Paşa Kabinesi ve o kabinede, Harbiye Nazırı olan zat, aziz vatanımızı işgal eden, süngülerini milletin kalbgâhına saplıyan ecanibi, misafir kabul ediyor ve onlara mihmännüvazane ve mülayimane

harekette ıztırar görüyor, milletin, ‘kahrolsun işgal’ avazei şikâyetini boğmaya çalışan, bihissü idrak insanlardan mürekkep, hayvan ve terkinde hain bulunan bir heyetin, eblehane ve eçhelâne ve miskinane hareketlerinin seyircisi kalmak, erbabı aklü iz'an ve hamiyetten talebolunabilir miydi, devlet riyasetini telvis etmekte bulunan hain Vahdettin, Heyeti Temsiliyeyi, dolayısıyla milletin vahdet ve tesanüdünü bertaraf etmeyi hedefi asli ittihaz eden hükümet, ecnebi teklifi ve onu tatbika kalkışan hükümet, müşterek tecavüz politikasının talimatı da, padişah ve halifenin, düşman tayyareleri de dahil olduğu halde, her türlü vasıtalarla memlekete yağdırdığı ‘huruç alessultan’ fetvası idi, eğer maksat, bugünkü halife ve padişaha muhafazai merbutiyet ve sadakat edildiğini ifade ve teyid etmekse, bu zat haindir, (padişah) düşmanların, vatan ve millet aleyhinde vasıtasıdır, hain veyahut makamının kudretü salâhiyetini kullanmaktan memnu olan zat, zaten padişah ve halife olamaz, son Kayseri Rumun tahtına vâris bir hanedandan gelen bugünkü halife ve sultanın hükümeti, esir olmamak isteyen milleti, kendi eliyle bağliyerek düşmanlara teslim etmeye çalışıyordu, son Kayseri Rumun tahtına vâris bir hanedandan gelen bugünkü halife ve sultanın hükümeti, esir olmamak isteyen milleti, kendi eliyle bağliyerek düşmanlara teslim etmeye çalışıyordu” ifadeleriyle olsa da diğer ifadelerle de dolaylı olarak bu fenomenin kurulmaya çalışıldığı görülür. Padişah ve halife olan Vahdettin’in, bu makamların, hükümetin meşruiyetleri “düşmanın yanında yer alarak vatana ve millete karşı ihanet suçunu işleme, iradesini düşmandan alma, ahlaki çöküntüde olma, sorumluluk almama ve sorumluluktan kaçma, iradesi milletle çatışma” deneyimlenme biçimlerinin görünüşe getirilmesiyle yıkılmaya; yani devlet yöneticilerinin milletin nezdinde siyasi, ahlaki ve hukuki dayanakları geçersizleştirilmeye çalışılmıştır. Bu yıkımla beraber Atatürk tarafından yeni bir otoritenin inşa edilmeye çalışıldığı; yeninin kurulmasının eskinin yıkılmasını gerektirdiği söylenebilir. Başka bir deyişle bu fenomenle ilgili söylem yıkıcı olduğu kadar yeninin de kurucusudur çünkü eskide kalan yönetim şekli ve idarecilerin kendi dönemlerinde bir otoritelerinin bulunmadığı, üstlerine düşeni yapmadıkları vurgulanmış; milletin ve milleti temsil eden tüm oluşumların ise daima sorumluluk alan, gereğini yapan, fedakâr, devlet ve millet bilincini taşıyan taraf oldukları ortaya konmuştur.

Bölümdeki sözcelerin genellikle sinkategorematik olması çeşitli anlam katmanlarına sahip ifadelerle birçok durum veya olayın daha az sözle aktarılmasını

sağlamıştır. Sinkategorematik sözcüklerin sözceleri anlamsal olarak birbirine bağladığı, ifadeler arasındaki anlam ilişkilerini kurduğu görülmektedir. “Bu, ve, için, de, ki” sözcükleri bunlara örnek gösterilebilir. Genellikle olgu bireşimine uygun ifadelerle doğrudan bir anlatım tercih edildiği görülür ve burada vurgu “... tabî idi; düşmana dost, dosta düşman” gibi söz dizimi vasıtasıyla sağlanır. “Devlet riyasetinin telvis edilmesi, kabinenin sürüklenmesi, Anadolu’nun İstanbul hükûmetine rapt olması, hükûmetin milleti elleriyle teslim etmesi” gibi ifadelerse olgu bireşimine uygun değildir. Bunların sözcelerdeki duygu yoğunluğunun artırılarak anlamın daha etkili kılınması amacıyla kullanıldığını söylemek mümkündür.

b. Yenilik Hareketleri

Mustafa Kemal Atatürk tarafından Nutuk’ta anlatılan dokuz yıllık sürecin Millî Mücadele’den sonra üzerinde durulan konuları bu mücadele neticesinde geçmişte bırakılanların yerine konanlardır. Bu kısımda, lider olarak halkına hitap eden Atatürk’ün Nutuk’ta ortaya koyduğu siyasi ve sosyal yeniliklerle ilgili söylemine etki eden ifadeler ve bunların Fenomenolojik Söylem Analizi yapılmıştır.

İnkılaplar

İnkılap sözcüğü “köklü değişiklik; bir durumdan başka bir duruma geçiş, dönüşüm” anlamına gelmektedir (<https://sozluk.gov.tr/>, 2025). Atatürk’ün gerçekleştirdiği yenilikler de Osmanlı İmparatorluğu’ndan Türkiye Cumhuriyeti Devleti’ne dönüşüme hizmet etmiştir. Bu dönüşüm “köklü” bir değişimle gerçekleşmiştir. Değişimin köklü olması ise yeni olanın eskisinden pek çok konuda tamamen farklı, yeni, alışılmadık olarak deneyimlendiğini gösterir.

Nutuk’un bağlamını oluşturan tarih aralığı 1919-1927’dir. Dolayısıyla Nutuk’ta bu tarihlerde gerçekleştirilen inkılaplara yer verilmiştir. Bu zaman aralığı yeni devletin kuruluş aşaması olduğundan siyasi alanda yapılan inkılaplar sosyal alandakilerden daha fazladır ve Nutuk’ta da bu orada yerlerini almıştır.

TBMM’nin açılışından başlanarak anlatılan kısımda yaşananlar Atatürk tarafından “*Binaenaleyh, ben, bütün bu vakayîin yalnız istikameti umumiyesini işaret ve tesbit etmekle iktifa edeceğim. Maksudım, inkılâbımızın tetkikında, tarihe medarı sühulet olmaktır.*” (s.433) sözleriyle dile getirilir. Bu sözceyle söylemin sınırları

belirlenerek “tarihe katkı” vurgusuyla da anlatım tarzının meşrulaştırıldığı, böylece sorumluluk alan bir öznenin ortaya konduğu görülür. Bununla anlatılacaklarla ilgili alıcının bilinci yönlendirilmiştir.

Millî Mücadele sürecinin sonunda gerçekleştirilen inkılaplarla ilgili Atatürk’ün Nutuk’ta dile getirdikleri Fenomenolojik Söylem Analizi’yle aşağıdaki gibi analiz edilmiştir. Bununla ilgili Nutuk’un sonunda, Gençliğe Hitabe’den hemen önce söylediği *“Efendiler, bu beyanatımla, milli hayatı hitam bulmuş farz edilen büyük bir milletin; istiklâlini nasıl kazandığını ve ilim ve fennin en son esaslarına müstenit, millî ve asri bir devleti, nasıl kurduğunu ifadeye çalıştım.”* (s.897) ifadesi dikkate değerdir. Onun “bu beyanatım” ile kastettiği Nutuk’un kendisidir. Yenilik hareketleri kısmına kadar anlattıklarını “milli hayatı hitam bulmuş farz edilen büyük bir milletin; istiklâlini nasıl kazandığını” dile getirmek olarak verir. “Farz edilen” ifadesi durumun gerçekte öyle olmadığını göstermektedir. Nitekim Türk milletinin sonunun geldiği, Türk devletinin yok olacağı düşüncesine karşı milletin Millî Mücadele’yle mevcudiyetini ve bağımsızlığını nasıl koruduğu, yeni bir Türk devletini nasıl kurduğu ve bunun Atatürk tarafından nasıl deneyimlenip dile getirildiği önceki bölümlerde analiz edilmiştir. Bu bölümde ise milletin “ilim ve fennin en son esaslarına müstenit, millî ve asri bir devleti, nasıl kurduğunu” Atatürk’ün deneyimleme, deneyimlediklerini ifade etme ve alıcının bilincinde kurma tarzı analiz edilecektir. Aşağıdaki söylemi daha anlamak adına bu sözcenin de analizinin yapılması doğru olacaktır.

Sözce öncelikle *“Efendiler, bu açıklamalarım ile milletin bağımsızlığını nasıl kazandığını ve modern ilim ve fen esaslarına dayalı millî bir devleti nasıl kurduğunu anlatmaya çalıştım.”* biçiminde indirgenebilir. Sözcenin son olarak *“Milletimiz yok sayıldığı bir zamanda önce bağımsızlığını kazanmış, sonra da çağdaş ve bilim temelli millî bir devlet kurmuştur.”* ifadesine dönüştüğü söylenebilir.

Yönelinen fenomenler *millet, kurulan devlet* ve *ben* olarak verilebilir. “Millet” fenomeninin noesisleri “yok sayılan, bağımsızlığını kendisi kazanan, yeni devlet kuran olma”dır. “Kurulan devlet” fenomeninin noesisleri “millet tarafından kurulma; çağdaş, bilime dayalı ve millî olma”dır. “Ben” fenomeninin noesisleri ise “durumu dile getirme yetkisi bulunma” olarak ifade edilebilir.

“Beyanat” sözcüğü resmî ve ciddi bir açıklama yapıldığına işaret eder ki Nutuk’ta yapılanın da bu olduğu söylenebilir. Milletın düştüğü zor durum, bu durumdan kurtuluş ve yeniliklerle yeni devletin inşası genellikle resmî ve ciddi bir şekilde açıklanır. “Milli hayatı hitam bulmuş farz edilen büyük bir milletin” ifadesi belli olaylar neticesinde yok sayılan milletin aslında yok olmadığı, direndiğı gerçekliğine dikkat çekilir. Bu sayede millete karşı küçümseyici her türlü anlayışın tersine çevrildiğı söylenebilir. “İstiklâlini nasıl kazandığı” ifadesiyle sürece vurgu yapılarak alıcının millî duygularının harekete geçirilmek istendiğı öne çıkarılır. Milletın “ilim ve fennin en son esaslarına müstenit, millî ve asri bir devlet” kurduğunun belirtilmesi eski rejimden farklı olarak akla ve bilime dayanan cumhuriyet rejiminin ve bunun getirilerinin üstünlüğünü vurgulamaya yönelik değerlendirilebilir. “İfadeye çalıştım” ise Nutuk boyunca anlatılanları bir çaba olarak sunar. Liderin, yani Atatürk’ün kendi payının olduğu tüm bu üstün işleri dile getirmesini mütevazı bir yaklaşımla ele alması samimiyetle üstünlük arasında denge kurma niyeti olarak görülebilir. Buradaki söylemle geçmişin silinip mücadele neticesinde bugün var olanların bir kazanım olarak sunulduğu, geleceğin geçmişten farklı olarak akla ve mantığa dayanacağıının ve buna yönelik hareket edildiğinin vurgulandığı anlaşılır.

Mutafa Kemal tarafından “*Bu memlekette, bir heyeti içtimaiyede, bir inkılâp yapıldığı zaman elbette onun esbabı vardır. (s.826)*” sözcisiyle de yapılan inkılapların bir gerekliliğın, bir ihtiyacın neticesi olarak ortaya konduğu, hiçbirinin keyfî olmadığı vurgulanmaktadır.

Siyasi düzen

Sonra Osmanlı hanedan ve saltanatının idamesine çalışmak, elbette, Türk milletine karşı en büyük fenalığı işlemektir. Çünkü millet her türlü fedakârlığı sarf ederek istiklâlini temin etse de, saltanat devam ettiğı takdirde, bu istiklâle müemmen nazariyle bakılamazdı. Artık, vatanla, milletle hiçbir alâkai vicdaniye ve fikriyesi kalmamış bir sürü mecaninin, devlet ve millet istiklâl ve haysiyetinin muhafızı mevkiinde bulundurulması nasıl tecviz olunabilirdi? (s.14)

Bu sözceler üzerinde indirgeme yapıldığında öncelikle “*Osmanlı hanedanının ve saltanatın sürdürülmesine çalışmak Türk milletine yapılabilecek en büyük kötülüktü çünkü millet her fedakârlığı yapsa bile saltanat varlığı sürdüğü sürece gerçek bir*

istiklâl sağlanamazdı. Vatanla ve milletle hiçbir vicdani ya da fikrî bağı kalmamış kimseleri devletin koruyucusu konumunda tutmak kabul edilemezdi.” ifadelerine ulaşılır. Son indirgemelerle ise sözcenin “Yetkinin tek ailenin üyelerinde olduğu yönetim biçimi devam etseydi milletin kazandığı bağımsızlık güvende olmazdı çünkü bunların milletle hiçbir bağı kalmamıştı.” ifadesine dönüştüğü söylenebilir.

Yönelinen fenomenler *Osmanlı büyük ailesi, yetkinin sürekli sadece Osmanlı aile üyelerinde olduğu yönetim biçimi, Türk milleti; üzerinde yaşanan topraklarla, milletle hiçbir düşünce ve vicdan alakası kalmamış birçok akıl hastasının devlet ve milletin bağımsızlığını, özsaygısını koruma görevinde bulundurulması* olarak verilebilir. “Osmanlı büyük ailesi” ve “yetkinin sürekli sadece Osmanlı aile üyelerinde olduğu yönetim biçimi” fenomenlerinin noesisleri “geçerliğini yitirmiş, geçmişte kalmış olma, güvenilir olmama” şeklinde ifade edilebilir. “Türk milleti” fenomeninin noesis “bağımsızlığı için her fedakârlığı yapma”dır. “Üzerinde yaşanan topraklarla, milletle hiçbir düşünce ve vicdan alakası kalmamış birçok akıl hastasının devlet ve milletin bağımsızlığını, özsaygısını koruma görevinde bulundurulması” fenomeninde indirgeme yapılırsa farklı fenomenlere de ulaşılacaktır fakat söyleme etkisi bakımından fenomeni bu haliyle ele almak daha doğru bir yaklaşımdır. Bu fenomenin noeması “bir görev” olarak verilebilecekken noesislerinin de “reddedilip yapılmaması gereken, tehlike arz eden olma” biçiminde verilmesi mümkündür.

Sözcelerin her birinde birden fazla bildirim ifadesi bulunması onları sinkategorematik yapmıştır. Bunun yanında ikinci ve üçüncü sözcedeki “çünkü, artık” ifadeleri sinkategorematiktir ve bu sözceleri anlam bakımından birbirine ve birinci sözceye bağımlı hâle getirir. Böylece kendi içinde tutarlı ve anlamsal olarak katmanlı bir anlatımın olduğu söylenebilir. İfadeler olgu bireşimine uygun olsa da “fenalık, fedakârlık, mecanin, haysiyet” gibi sözcüklerle anlamsal yoğunluğun sağlanmaya çalışıldı söylenebilir.

Mustafa Kemal Atatürk tarafından Nutuk’un başlarında Millî Mücadele Dönemi’nde memleketin içinde bulunduğu durumla ilgili ortaya atılan çeşitli kurtuluş yollarından bahsedildikten sonra bunlarda isabet görülmeyip esas olanın yeni bir Türk devleti kurmak olduğu dile getirilir. Türk milletinin esir olmaktansa ölmesinin daha iyi olacağı vurgulanır. Manda, himaye, bölgesel kurtul gibi çarelerin neden doğru

bulunmadığı açıklanırken yukarıdaki sözce söylenir (Nutuk, 1951: 12). Türk milleti bağımsızlığı için canını verebilecekken, “her türlü fedakârlığı sarf etmeyi” göze almışken bahsedilen çarelerin kabul edilmesinin mümkün olmadığı vurgulanmıştır. Burada “son Osmanlı hanedan ve saltanatının idamesi” Türk milletinin bağımsızlığı için engel olarak kurulmuştur. Bu nedenle de onu devam ettirme niyeti millete karşı “en büyük fenalık” olarak ifade edilmiştir. Bunu devam ettirmenin bir ihanet olarak görüldüğü imasından söz edilebilir. Böylece Osmanlı’nın siyasi meşruiyet alanına çıkarılmasının gerekçesiyle beraber sunulduğu söylenebilir. “Milletle hiçbir alâkai vicdaniye ve fikriyesi kalmama” ve “mecanin” ifadeleriyle hanedan ahlaken ve zihnen de çökmüş olarak gösterilir. Böylece siyasi, ahlaki bakımlardan ve zihnen çöküşte olan yapının yerini yenisinin almasının zorunlu kılındığını söylemek mümkündür. Başka bir deyişle, Atatürk’ün buradaki söylemiyle daha önceki yapıyı gayrimeşru, sonrasında gelen milletin egemenliğine dayalı cumhuriyeti ise meşru gösterdiği anlaşılmaktadır.

Ben, İstanbul Hükümetinin yaşıyacağından, esasen ümitvar değildim. Osmanlı Devletinin itmamı hayat ettiğine ise, çoktan kanidim. (s.402)

Sözcenin indirgenmiş son halinin “*Osmanlı Devleti ve yönetiminin sona erdiğini zamanında anladım.*” olduğu söylenebilir.

Sözcede yönelinen fenomenler *İstanbul’daki devlet yönetimi birimi ve Osmanlı Devleti*’dir. İlk fenomeninin noesisi “devamlılığından ümidi kesme” iken diğer fenomenin noesisi “fiilen sona ermiş olma” şeklinde verilebilir.

İki sözce de birden fazla bildirim ifadesiyle bir anlam kazandığından sinkategorematiktir. Bununla beraber “Ben, ise, çoktan” sinkategorematik sözcükleri söylemde anlamın ortaya çıkmasına katkı sağlayan sinkategorematik sözcüklerdir. “İstanbul hükümetinin yaşaması, Osmanlı Devleti’nin hayatının bitmesi” ifadeleri olgu bireşimine uygun değildir. Hükümet ve devlet gibi düşünsel varlık alanına ait sözcükler gerçek varlık alanına ait hayat ve yaşam sözcükleriyle kullanılmış, cansız olanlara canlılık niteliği yüklenerek anlatım somut, anlaşılır ve dikkat çekici hâle getirilmiştir.

Ali Rıza Paşa’dan sonra sadrazamlığa kimin geçeceği konusunda Atatürk’e gönderdiği telgrafta Rauf Bey’in sadrazam olarak İzzet Paşa’yla beraber ondan da

bahsetmesi konusu Nutuk'ta aktarılırken Atatürk tarafından böyle bir makamın zaten istenmediği, yukarıdaki cümleler birer gerekçe olarak kullanılıp ifade edilir. “Ümitvar değilim” ifadesiyle İstanbul hükümetinden beklentinin kalınmadığı, “kanidim” ifadesiyle de devletin mevcudiyetinin kalmadığının sadece bir gözlem değil; bir gerçeklik olarak algılandığı söylenebilir. “Esasen, çoktan” ifadeleri ise öznenin, yani Atatürk'ün bu konudaki farkındalığının yeni olmadığını, geçmiş bir temele dayandığını söylemeyi mümkün kılar. Neticede kendisinden beklentisi olunmayan bir hükümet ve bir varlığı kalmayan devletin yerine yeni bir siyasal düzenin konulması gerekliliğinin vurgulandığı söylenebilir. “Ben” öznesinin kendisini bu yok olmuş, işlevsiz eski yapının değil; yeninin içinde konumlandığı imasında bulunduğu da anlaşılmaktadır.

Bundan başka duçarı taarruz olan meclis âzalarından kurtulabilenler ile vilâyet ve elviye mecalisi idaresinden intihibolunacak ikişer âza ile birlikte meclisi mebusanın yeniden, eski şekil ve mahiyetinde toplanmasını temin için çalışmasını asla hatırıma getirmedim. Bilâkis büsbütün başka mahiyet ve salâhiyette, daimî bir meclis teşkil etmeği ve bu meclisle tasavvur ettiğim inkılâp safahatını beraber geçirmeği düşündüm. (s.425)

Sözceler indirgendiğinde öncelikle ulaşılan “*Meclisi eski biçimiyle kurmayı hiç düşünmedim. Bunun yerine, tamamen farklı yetki ve yapıda, sürekli bir meclis oluşturmayı ve bu yeni meclisle planladığım inkılâp aşamalarını birlikte yürütmeyi amaçladım.*” ifadesi olur. Son indirgemelerle sözce “*Eskiye tamamen bırakıp yeni işler yapmayı planladım.*” ifadesine dönüşür.

Burada yönelinen varlıklar *milletvekili meclisi*, *kalıcı bir meclis* ve *ben* olarak verilebilir. “Milletvekili meclisi” fenomeninin noesisleri “eskiyi temsil etme, istenmeyen olma”dır. “Kalıcı meclis” fenomeninin noesisleri “bütünüyle eskisinden farklı, tamamen yeni, kalıcı, destekçi olma”dır. “Ben” fenomeni sözcede eylem çekimleriyle görünüşe gelmiştir. Bu fenomenin noesisleri “tasarlayan, düşünen, eyleyen olma” şeklinde verilebilir.

Sözcelerin ikisi de sinkategorematiktir. “Bundan başka, ile, birlikte, yeniden, için, bilâkis, başka, bu” sinkategorematik sözcüklerin söylemdeki anlamı üretme

işlevinde oldukları görülür. İfadelerin genellikle olgu bireşimine uygun olması iletiyi aktarmada duygusal değil, açıklayıcı bir tonun tercih edilmesine dayandırılabilir.

Atatürk'ün İstanbul'un işgalinin ardından olağanüstü yetkilere sahip bir meclisin toplanması konusunda Celalettin Arif Bey'e telgraf çekmesi ve bunun karşılığında böyle bir meclisin kanuna uygun olmadığı yanıtını alması konusunda Atatürk tarafından yukarıdaki sözceler dile getirilir. "Meclisi mebusanın yeniden, eski şekil ve mahiyetinde toplanmasını asla hatırıma getirmedim" ifadesi eski olanın yeniden hayata geçirilmesinin istenmediğini, bunun reddedildiğini gösterir. "Asla" ifadesiyle de buna bir düşünce olarak bile yer verilmediğinin kesinliği vurgulanır. "Bilâkis" ifadesiyle durumun tersine dikkat çekilir. Atatürk'ün istediği mevcut olandan "başka mahiyet ve salâhiyette, daimî bir meclis"tır. Osmanlı Devleti'nin varlığının sona erdiği düşüncesinde olan Atatürk'ün onun düzeninde, kişilerin veya düşmanın isteğiyle sürekli kapanan bir meclis yerine tamamen yeni, eskisinden "büsbütün başka" ve milletin iradesinin sekteye uğratılmayıp devamlı işleyeceği bir meclis istediği, kendisi tarafından vurgulanır. Bu meclis gerçekleştirilecek inkılapların beraber yürütülebileceği bir yer olacaktır. Böylece eski düzenin reddedilip yeni düzenin inşa edilmeye çalışıldığını söylemek mümkündür.

Milletimizin, kavi, mesut ve müstekar yaşayabilmesi için, devletin tamamen milli bir siyaset takibetmesi ve bu siyasetin, teşkilâtı dahiliyemize tamamen mutabık ve müstenit olması lazımdır. Milli siyaset dediğim zaman, kasdettiğim mâna ve medlûl, şudur: Hududu milliyemiz dahilinde, her şeyden evvel kendi kuvvetimize müsteniden muhafazai mevcudiyet ederek millet ve memleketin hakiki saadet ve umranına çalışmak... Alelîtlak türlü emeller peşinde milleti işgal ve ızzar etmemek... Medeni cihandan, medeni ve insani muameleye ve müteakıl dostluğa intizar etmektir. (s.436-437)

Bu sözceler öncelikle "Milletimizin güçlü ve mutlu yaşaması için devlet, millî bir siyaset izlemeli; kendi gücüne dayanmalı, yabancı emeller peşinde koşmamalı ve medeni dünyayla dostane ilişkiler kurmalıdır." şeklinde indirgenebilir. Sonuçta sözcelerin "Milletin istikrarı ve refahı için millî güç ve millî siyaset gerekir." ifadesine dönüştüğü söylenebilir.

Sözcelerde yönelinen fenomenler *milletimizin güçlü, mutlu ve yerleşik olarak varlığını devam ettirebilmesi ve milletle ilgili, millete özgü bir yöntem* olarak ifade edilebilir. “Milletimizin güçlü, mutlu ve yerleşik olarak varlığını devam ettirebilmesi” fenomeninin noesisi “belli şartlara bağlı olma” biçiminde; “milletle ilgili, millete özgü bir yöntem” fenomeninin noesisi ise “benimsenmesi gerekme” olarak verilebilir.

Aralarında neden sonuç, birbirinin açıklayıcısı olma gibi anlam ilgileri bulunan bu sözcelerin tamamı sinkategorematiktir.

Nutuk’ta anlattıklarının ilk kısmının kendisi ve Heyeti Temsiliye adına temas ettiği olayları, gelişmeleri açıklamak amacıyla olduğunu belirten Atatürk, sonraki kısımda TBMM’nin açılışı ve hükümetin kuruluşundan içinde bulunulan zamana; yani 1927’ye kadar meydana gelenleri aktaracağını belirtir. Bu kısma başlarken Osmanlı Devleti’nin izlediği siyasetin millî, açık ve dengeli olmadığından bahsedip kendi izlediği ve izleyeceği siyaseti açıklar (Nutuk II, 1952: 433-436). Millet’in “kavi, mesut ve müstekar” yaşamasının istenmesi maddi ve manevi olarak ideal bir toplum yapısına işaret edildiğini göstermektedir. Burada bir gelecek tasavvuru olduğu söylenebilir. “Devletin tamamen milli bir siyaset takibetmesi” ifadesiyle dışa bağımlı olmayan, bağımsız şekilde hareket edebilen bir siyasi yapı hedefi konur ve ideal toplum yapısına ulaşma, bu yapının kurulmasına ve takip edilmesine dayandırılır. “Teşkilâtı dahiliyemize mutabık ve müstenit” ifadesi bağımsızlık olgusunu iç dinamiklere uygun yollar izlenmesiyle, kurumların niteliklerinin buna dayanmasıyla desteklemektedir. “Kendi kuvvetimize müsteniden” ile gücün de dışarıdan değil, içeriden alınması vurgulanır. Burada geçmişte ortaya çıkan manda, himaye, yabancıların desteğiyle varlığını sürdürme algılarından tamamen uzak durulmasının yeni siyasetin önemli bir noktası olduğu anlaşılır. Buna yayılcılıktan uzak durmak da dahildir ve bu düşüncenin görünüşe gelmesi “alelîtlak türlü emeller peşinde milleti işgal ve ızzar etmemek” ifadesiyle olmuştur. “Medeni cihandan” dostane ilişkiler, “medeni ve insanı muamele” beklenmesi de yine bir tasavvur edilen geleceğin önemli bir noktası olarak ortaya konur. Burada beklentiyle beraber yeni Türk devletinin “dostluğa” dayalı ilişkilerden yana olduğu mesajının olduğu görülür. Devletin meşru ve saygıdeğer görülmesi mesajının da vurgulandığı söylenebilir. Bu söylemle millete, iç gücüne dayanan; kendine yeten, şimdinin ve geleceğin dünyasıyla uyumlu bir devlet tasavvurunun vurgulandığını söylemek mümkündür.

Hakikat, Osmanlı saltanatının ve hilâfetin münkariz ve mülga olduğunu düşünerek yeni esaslara müstenit, yeni bir devlet kurmaktan ibaret idi. (s.437)

Son indirgemelerle sözcüce “*Hakikat, Osmanlı’nın siyasi ve dini liderlik bakımından sona erdiğini kabul ederek yeni bir devlet kurmaktı.*” ifadesine dönüşür.

Yönelinen fenomenler *Osmanlı* ve *yeni devlet* olarak verilebilir. “Osmanlı” fenomeninin noesisleri “yönetim unsurları feshedilme, ortadan kaldırılma” iken “yeni devlet” fenomeninin noesisleri “yeni temelleri dayanma, daha önce olmama” şeklinde ifade edilebilir.

Birden fazla bildirim ifadesi içeren bu kısa cümle sinkategorematiktir. İfadeler olgu bireşimine uygun kullanılmış, vurgular sözcük seçimleri ve söz dizimiyle gerçekleştirilmiştir.

TBMM’nin açılmasıyla hükümetin kurulması meselesinin de önemli bir konu olarak gördüğünü belirten Atatürk’e göre yapılması gereken yeni bir devlet kurmaktır (Nutuk II, 1952: 437). O an bunun dile getirilmesi bu düşünceye zarar verilmesi tehlikesi taşıdığından uygun görülme de sözcüden anlaşılan, yeni devletin kurulması planının zaten mevcut olduğu, bunun zamanla gerçekleşme imkânı bulunduğu. “Osmanlı saltanatının ve hilâfetin münkariz ve mülga olduğu” ifadesi bunların artık geçerliliğini yitirdiğini vurgulamaya yöneliktir. “Yeni esaslara müstenit, yeni bir devlet” kurulması gerekliliğinin nedeni budur. “Yeni” vurgusunun yapılmasıyla yeni devletin üzerine oturtulacağı esaslar bakımından da devlet olarak da öncekinden farklı olacağına dikkat çekilmektedir. Bu söylemle vurgulanan eskiler Osmanlı Devleti, saltanat ve hilafettir. Bunların yeri sırasıyla yeni Türk devleti, cumhuriyet rejimi ve laiklik ile doldurulur. Tebaa anlayışından millet anlayışına geçilen yeni bir devlette millet içinde din ayrımının ortadan kaldırılması amacına yönelik bir yapı kurma amacının ortaya konduğu söylenebilir. Başka bir deyişle istenenin Osmanlı’nın devamı değil, ondan bütünüyle farklı kurucu bir yapılanma olduğu gösterilmeye çalışılır. Bu düşünce Sakarya Meydan Muharebesi’nden sonra Fransızların anlaşma yanlısı olmaları ve Atatürk’ün Mösyö Franklin Bouillon ile görüşmesi esnasında söylediği “*Ben, verdiğim cevaplarda dedim ki: Eski Osmanlı İmparatorluğundan yeni bir Türkiye vücuda gelmiştir. Bunu tanımak lâzımdır. (s.622)*” sözcüsiyle de tezahür eder.

Mecliste mütekâsif iradei milliyeyi, bilfiil mukadderatı vatana vazıulyed tanımak umdei esasiyedir. Türkiye Büyük Millet Meclisinin fevkında bir kuvvet mevcut değildir. (s.438)

Sözceler ilk olarak “*Meclis, milletin iradesini doğrudan ve fiilen vatanın kaderine yön veren temel güç olarak tanır. Türkiye Büyük Millet Meclisi’nden daha üstün bir güç yoktur.*” biçiminde indirgenebilir. Son indirgemeye sözcenin “*Millletin iradesinin fıkren ve fiilen hayata geçirilmesi gücü TBMM’nin yetkisindedir.*” ifadesine dönüştüğü söylenebilir.

İlk sözce sinkategorematiktir. İkinci sözce kategorematik olsa da “fevk, kuvvet, mevcut değildir” sözcükleri ve söz dizimi ile söylem bakımından mesajı vurgulayan bir yapıdadır.

Meclisin açılışından sonra hükümetin oluşturulmasıyla ilgili kendi teklifini bir değerlendirme olarak sunan Atatürk’ün bu teklifte⁷² dile getirdiği yukarıdaki sözce, daha önce analiz edilen sözceler de göz önünde bulundurulduğunda yeni Türk devleti tasavvurunun temeli olarak ifade edilebilir. “Umdei esasiyedir” ifadesi millî iradenin otorite olarak tanınmasının vatanın kaderi için kesin çözüm olduğu vurgulanmaktadır. Bu “umdei esasiye” vurgusu bir düzenin temelini açıklayarak aynı zamanda kurucu bir yapıyı da ortaya koyar. Millî iradenin “bilfiil vazıulyed tanınması” ifadesi temsille birlikte eyleme de dikkati çeker ve “doğrudan milletin yönetimi” düşüncesini alıcın bilincinde kurmaya yönelik değerlendirilebilir. “Türkiye Büyük Millet Meclisinin fevkında bir kuvvet mevcut değildir” sözcüsüyle ortaya konan tek merkezli bir otoritenin mevcudiyetidir. Merkez tek olsa da iradenin tüm millete ait olduğu vurgusu olduğu söylenebilir.⁷³ TBMM’nin üstünde bir gücün olmaması İstanbul hükümetinin bir gücünün veya yetkisinin kalmadığını da gösterir. Böylece özne tarafından varlığının sona erdiği düşünülen devletin yürütme organının da yok sayıldığı

⁷² Mustafa Kemal tarafından belirlenip ifade edilen dört madde şunlardır: 1. Hükümetin oluşturulması zorunludur. 2. Geçici süreyle bir hükümet başkanı tanımak ya da padişah adına vekil atamak asla kabul edilemez. 3. Millet iradesinin Meclis’te toplandığını ve fiilen vatanın kaderine hâkim olduğunu kabul etmek temel ilkedir. Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin üzerinde hiçbir güç yoktur. 4. Türkiye Büyük Millet Meclisi, yasama ve yürütme yetkilerinin tümüne sahiptir (Nutuk II, 1952: 438).

⁷³ Bu durum Teşkilatı Esasiye ile kanuna dayandırılır: 1. Hakimiyet bilâkaydüşart milletindir. İdare usulü, halkın mukadderatını bizzat ve bilfiil idare etmesi esasına müstenittir. 3. Türkiye Devleti, Büyük Millet Meclisi tarafından idare olunur ve hükümeti “Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti” unvanını taşır (Nutuk II, 1952: 562).

söylenebilir. Meclisin tek ve meşru hakimiyet kaynağı, bu hakimiyetin millette olduğu ve bunlar üstünde bir güç bulunmadığı vurgusuyla “cumhuriyet” rejiminin sezdirildiğini söylemek mümkündür. Zaten teklifin esasları maddeler halinde bildirildikten sonra Atatürk tarafından da “*Efendiler, bu esaslara müstenit olan bir hükümetin mahiyeti, sühuletle anlaşılabilir. Böyle bir hükümet, hâkimiyeti millîye esasına müstenit halk hükümetidir. Cumhuriyettir.*” (s.438) ifadesiyle sözcelerin söylendiği zamanda sezdirdiği rejim Nutuk’un söylendiği sırada açıkça dile getirilir.

Yukarıdaki sözceyi destekleyen ve onunla benzer söyleme sahip olan “*İradei millîyeye müsteniden Türkiyenin mukadderatına vaziulyet olan yegâne meşru ve müstakil kuvvei hâkime, Ankarada müstemirren münakit, Türkiye Büyük Millet Meclisidir. Türkiye mütaallik bilcümle mesailin halline memur ve her türlü münasebatı hariciyede muhatap, ancak işbu Meclisin heyeti hükümetidir. İstanbulda herhangi bir heyetin, minküllilvücuha bir vaz’ı meşru ve hukukisi yoktur.*” (s.555)” sözcesinde, öncekine ek olarak TBMM’nin tek meşru ve bağımsız güç olup dış ilişkilerde muhatap alınabilecek tek yer olduğu; İstanbul’daki hükümetin meşruluğunun ve hukuki bir yanının kalmadığı vurgulanmaktadır. Son indirgemelerle “*İç ve dış ilişkilerde TBMM dışında yetkili ve meşru bir kurum yoktur.*” ifadesine ulaşılır.

Sözlerde yönelinene fenomenler TBMM ve İstanbul’da bulunan herhangi bir topluluk olarak verilebilir. “TBMM” fenomeninin noesisleri, “meşru olma, ondan başka meşru güç merkezi bulunmama, iç ve dış ilişkilerde tek merci olma” şeklinde ifade edilebilir. “İstanbul’da bulunan herhangi bir topluluk” fenomeninin noesisisi ise “meşru ve hukuki olmama”dır.

Birden fazla bildirim ifadesiyle TBMM’nin birçok niteliği ortaya konduğundan birinci sözce sinkategorematiktir. İkinci sözcede de birden fazla bildirim ifadesi mevcuttur ve bu da sinkategorematik yapıdadır. Sözcelerin sinkategorematik olması anlamın katmanlı olduğunu göstermektedir. İfadelerin olgu bireşimine uygun olmasının açıklayıcı bir anlatımla ikna ediciliğin vurgulanmasına yönelik değerlendirilebilir. Buna “yegâne, müstemirren, bilcümle, ancak, yoktur” gibi vurguyu üzerinde toplayan sözcükler ve sözdiziminin de etkisi olduğu görülür.

Sadrazam Tevfik Paşa'dan gelen 25 Ocak 1922'de Paris'te düzenleneceği belirtilen konferansa İstanbul hükümetiyle TBMM'den seçilecek kişilerin beraber gönderilmesi konusundaki telgrafa Atatürk tarafından verilen cevapta yukarıdaki sözceler yer alır. Burada vurgulanan TBMM'nin tek meşru güç olduğu ve dolayısıyla kongreye İstanbul'un hiçbir suretle dahil edilmemesi gerektiğidir çünkü İstanbul hükümeti bağımsız olmadığı gibi “meşru ve hukuki” de değildir. Düşmaların yönlendirmesi altındaki bu hükümet meşruluğunu da hukukiliğini de yitirmiş olarak algılanır. Söylemin İstanbul hükümetini gayrimeşru ilan edip TBMM'yi tek otorite olarak kurduğu anlaşılmaktadır.

Efendiler, Meclis, 29 Nisan 1920 tarihinde Hıyaneti Vataniye Kanununu ve mütaakıp aylarda İstiklâl Mahkemi Kanunlarını da vaz etmekle inkılâbın icabatı tabiiyesine tevessül eylemiş oldu. (s.441)

Bu sözce indirgendiğinde ilk olarak ulaşılan “*Efendiler, Meclis Hıyanet-i Vataniye Kanunu'nu ve ardından gelen aylarda da İstiklâl Mahkemeleri Kanunları'nı çıkararak köklü değişikliğin doğal gereklerine başvurdu.*” ifadesi olur. Sözcenin son olarak “*Hıyanet-i Vataniye Kanunu ve İstiklâl Mahkemeleri Kanunu inkılapların gerçekleştirilmesi için gereklidir.*” ifadesine dönüştüğü söylenebilir.

Yönelinenler *Hıyanet-i Vataniye Kanunu ve İstiklâl Mahkemeleri Kanunudur*. Bu fenomenlerin noesisi “inkılaplar için gerekli olma”dır.

Neden sonuç ilgisi kuran birden fazla bildirim ifadesi bir araya geldiğinden sözce sinkategorematiktir. İfadelerin olgu bireşimine uygun olması açık bir anlatım tercih edildiğini gösterir.

Millî Mücadele ve inkılaplar karşısında gerçekleştirilen isyanlar için çıkarılan Hıyanet-i Vataniye Kanunu ve kurulan İstiklâl Mahkemeleri'ni sürecin doğal sonucu olarak sunan bu sözcelerde “meclis ... inkılâbın icabatı tabiiyesine tevessül eylemiş oldu” ifadesi Hıyanet-i Vataniye ve İstiklâl Mahkemeleri Kanunlarının alıcının bilincinde olağanüstü bir şey gibi değil, inkılapların doğal gereği olarak kurulmak istendiğini gösterir. Böylece gerekenin yapıldığı mesajıyla bu kanunların meşrulaştırıldığı söylenebilir. Kararı verenin herhangi bireysel bir özne değil de “meclis” olarak verilmesi bunun kişisel iradenin değil, millet iradesinin neticesi

olduğunu vurgular. Tam tarihin ve tarihte yapılan ortaya konduktan sonra bunun siyasi sonucunun verilmesi söylemle kronolojik bir çizgi çizilip anlatılanlara mantıksal bir yapı kazandırıldığı söylenebilir. Cezalandırmaya ve yargılamaya dayalı olan bu kanunlar inkılap sürecinin doğal, bu nedenle de kaçınılmaz bir boyutu olarak sunulur.

Hilâfet ve saltanatı birbirinden ayırarak saltanatı lâğvedeceğiz! (s. 686)

Sözce “*Saltanat sonlandırılacak ama halifelik devam ettirilecek*” şeklinde indirgenebilir.

Yönelinen fenomenler *halifelik* ve *saltanattır*. “Halifelik” fenomeninin noesisleri “saltanattan ayrılma, devam etmesini isteme” iken “saltanat” fenomeninin noesis “sona ermesini isteme” şeklinde ifade edilebilir.

Sözce kısa ama birden fazla bildirimlidir. Bu da onu sinkategorematik yapar. İfadeler olgu bireşimine uygundur. Dolayısıyla kısa, açık fakat derin anlamlı bir söylem olduğu görülür.

Rauf Bey’in saltanat ve hilafetin kaldırılmasıyla ilgili milletvekillerinin bazılarının endişelerini belirtmesi üzerine Atatürk, Rauf Bey’e saltanat ve hilafet konusundaki düşüncelerini sorar. Rauf Bey bunların korunması gerektiği cevabını verir. Atatürk, bunların bugünün konuları olmadığını dile getirir ve Rauf Bey’in talebi üzerine bunu mecliste milletvekillerine söylediğini, bunun meclistekilerce Rauf Bey’in bir başarısı olarak algılandığını da aktarır. Saltanatın kaldırılmasına karar verdiğinde Atatürk, Rauf Bey ile görüşür ve yukarıdaki sözceyi söyleyerek bunun meclise ilanının Rauf Bey’in kendisi tarafından yapılmasını ister ve Rauf Bey de bunu yapar (Nutuk II, 1952: 683-686). Osmanlı’da padişah ve halife aynı kişidir. Saltanatla halifeliği ayırmak ve saltanatı kaldırmak egemenliğin bütünüyle millete geçmesinin ilk adımı gibi düşünülebilir çünkü saltanat Osmanlı hanedanında babadan oğula geçmekte olan bir erk, halifelik ise dinî bir temsil makamıdır. Saltanatın kaldırılmasıyla siyasi erk kişilerden alınıp millete verilmiştir. Bu, radikal bir dönüşüm olduğundan milletin manevi inancıyla bağdaştırdıkları halifeliğe dokunulmadığı, toplumsal tepkilerin azaltılması için halifeliğin saltanattan ayrı tutulup korunan bir sembol olarak gösterildiği söylenebilir. “Ayrarak” ifadesinin bir neden sonuç ilişkisi kurduğu da ifade edilebilir. Bununla “hilafet ve saltanat ayrıldığı için saltanat

kaldırılabilir” düşüncesine ulaşılır. Böylece yapılan, doğal bir sürecin sonucu olarak ortaya konur. Bu sözcenin söylemiyle yeni devletin kurulması sırasında milletin tepki durumu kontrol altına alınarak aşamalı bir dönüşüm gerçekleştirilmeye çalışıldığı görülür. Atatürk tarafından dile getirilen *“Ben, saltanatı şahsiyenin ilgasından sonra; başka unvanla aynı mahiyette bir makamdan ibaret olması lâzım gelen hilâfetin de, mülga olduğunu kabul ediyordum. Bunun, münasip zaman ve fırsatta telâffuzunu tabîi buluyordum. (s.698)”* sözcesi söylemin bu iletisini desteklemektedir.

Bu ifadeler üzerinde son bir indirgeme yapıldığında *“Halifelik de saltanat gibi tek kişinin egemen olduğu bir yapıdır ve onun da bir geçerliliğinin kalmadığı uygun zamanda dile getirilecektir.”* ifadesine ulaşılır. Yönelinen fenomenler önceki sözceyle aynıdır.

“Başka unvanla aynı mahiyette bir makamdan ibaret olması lâzım gelen hilâfetin” ifadesi hilafetin saltanatla aynı öze sahip halde bulunduğunu gösterir. Bu nedenle onun da öznenin, yani Atatürk’ün bilincinde hükümsüz olduğu “mülga olduğunu kabul ediyordum” ifadesiyle verilmiştir. Burada saltanat meşruiyetini yitirmiş gösterilir. Hilafet de saltanattan farkı kalmayan, sadece adı farklı bir makam olarak kurulmuştur. Bu sebep gösterilerek onun kaldırılmasının da doğal sürecin sonucu olduğu vurgulanmaktadır.

Efendiler, Osmanlı İmparatorluğunun münkariz olduğunu, yeni bir Türkiye Devletinin tevellüdettiğini, Teşkilâtı Esasiye Kanuniyle, hukuku hükümrânının, millete ait bulunduğunu ifade eder bir takrir hazırlandı. Sekseni mütecaviz arkadaşta imza ettirildi. Bu takrirden benim de imzam vardır. (s.689)

Bu sözcelerde indirgeme yapıldığında öncelikle *“Efendiler, Osmanlı İmparatorluğu’nun sona erdiğini, yeni bir Türkiye Devleti’nin doğduğunu, Teşkilâtı Esasiye Kanunu’yla egemenlik haklarının millete ait olduğunu açıklayan ve seksenden fazla arkadaşın imzaladığı önergede benim de imzam var.”* biçiminde indirgenebilir. Son indirgemelerle sözcenin *“Osmanlı İmparatorluğu yerine milletin egemenliğine dayanan milletin kurulması ve milletin egemenlik hakkının kanunla güvenceye alınması genelin isteğidir.”* ifadesine dönüştüğü söylenebilir.

Yönelinen fenomenler *Osmanlı İmparatorluğu, Türkiye Devleti, Teşkilâtı Esasiye* ve *egemenlik hakları* olarak verilebilir. “Osmanlı İmparatorluğu” fenomeninin noesisleri “eski olma, yok olma, millet egemenliğine dayanmama”dır. “Türkiye devleti” fenomeninin noesisleri “yeni olma, millet egemenliğine dayanma” şeklinde verilebilir. “Teşkilâtı Esasiye” nin noeması “kanun” iken noesis “güvence veren”dir. “Egemenlik hakları” fenomeninin noesis “milletle ait olma, kanunla güvenceye alınma” olarak ifade edilebilir.

İlk sözce sebep sonuç ilgisi kuran birden fazla bildirim ifadesinden oluştuğu için sinkategorematiktir. İkinci sözce kategorematik gibi görünse de “imza ettirildi” ifadesinde imzalanın ne olduğu birinci sözceden anlaşılmakta, bu da sözceyi sinkategorematik yapmaktadır. Son sözcenin anlamı da “bu” ifadesiyle önceki sözcelere bağlanmış ve o da sinkategorematik olmuştur. “Türkiye Devletinin tevellüd etmesi” olgu bireşimine uygun değildir. Devlet ve doğma farklı kategorilere aittir fakat burada etkili bir anlatım oluşturmak için böyle bir ifadeye başvurulduğu söylenebilir.

Lozan Konferansı’na Tevfik Paşa ve kabinesinden kişilerin de katılmak istemeleri üzerine mecliste konuşulanları aktaran Atatürk, önce meclistekilerin buna ciddi tepki gösterdiklerini ifade etmiş; ardından da yukarıdaki sözceyi dile getirmiştir (Nutuk II, 1952: 687-688). “İmparatorluğun münkariz olduğu” ve “yeni bir Türkiye Devleti’nin tevellüdediği” ifadeleri zıtlıklar üzerinden bir dönüşümü ortaya koyar. Osmanlı bir imparatorluk olarak yıkılmış, bu yıkımla beraber bir devlet doğmuştur. Bu doğuş yeni olanın kurucu olduğunu göstermektedir. “Tevellüd” ifadesiyle yeni devletin tohumlarının atıldığı, bunun zamanla geliştiği ve sancılı bir sürecin ardından ortaya çıktığının metaforik bir şekilde ifade edildiği görülür. Millet, mücadelesiyle yeni devleti doğurmuş, onun anası olmuştur. Osmanlı’da hanedanın egemenliği söz konusuyken yeni Türkiye Devleti’nde “hukuku hükümrani” millette aittir ve bu durumun “Teşkilâtı Esasiye Kanuniyle” ortaya konması hem egemenliğin millete olmasının güvenceye alındığını hem de eskiden yeniye geçişin gelişigüzel değil, hukuki olarak gerçekleştiğini gösterir. Bununla ilgili önerge hazırlanması, bu önerge de seksenden fazla vekille beraber “ben” in, yani Atatürk’ün de imzasının bulunması ortaya çıkan yeniliğin bireysel değil, bütüncül bir isteğin yansıması olduğunu söylemeyi mümkün kılar. Başka bir deyişle bu yeni devlet ve onun yapısını müşterek bir iradeye dayandığı vurgulanmaktadır. Eski olanın sona ermesi yeni devleti, yeni

devlet egemenliğin millete geçmesini, bu da millet egemenliğinin hukuki temellere dayandırılarak güvenceye alınmasını gerekli kılacak biçimde sunulmuştur. Yani alıcıda meydana gelenlerin doğal ve zorunlu olduğu düşüncesinin kurulmaya çalışıldığı söylenebilir. Söylemle gerçekleştirilmek istenenin tarihsel olandan kopuşla yeni siyasal düzeni millet iradesine dayalı meşru bir yapı şeklinde ortaya koymak olduğu görülür.

Yalnız şu noktaya nazarı dikkati celbederim; bu Meclis, Türkiye halkının Meclisidir. Bu Meclisin sıfat ve salâhiyeti yalnız ve ancak Türkiye halkının ve Türk vatanının hayatına ve mukadderatına şâmil ve nâfiz olabilir. Meclisimiz, kendi kendine bütün âlemi İslâma şâmil bir kudret iktisabedemez. Efendiler! Türk milleti ve onun mümessillerinden mürekkep olan Meclisimiz, kendi mevcudiyetini, halife unvanını taşıyan veya taşıyacak olan bir zatın eline veremez ve vermiyecektir. (s.699-700)

Sözceler ilk indirgendiğinde “Bu Meclis yalnızca Türkiye halkının ve vatanının varlığıyla, kaderiyle yetkilidir. Kendi kendine tüm İslam dünyasını kapsayan bir güç kazanamaz ve meclisin yetkisi hiçbir koşulda halife unvanına sahip birinin eline verilemez.” ifadelerine ulaşılır. Son indirgemelerle sözcenin “Mecliste yetki Türk halkınıdır ve bu, başka herhangi bir güce devredilemez.” ifadesine dönüştüğü görülür.

Yönelinen fenomenler *meclis* ve *irade yetkisi* olarak verilebilir. “Meclis” fenomeninin noeması “TBMM” iken noesisi “Türk milletinin iradesinde görme”dir. “İrade yetkisi” fenomeninin noesisi ise “millete ait olduğunu düşünme” şeklinde ifade edilebilir.

Sözcelerin tamamı sinkategorematiktir ve birbirinin açıklayıcısı, nedeni ve sonucu gibi ilgilerle birbirlerine bağlanmıştır. Meclisin eylemde bulunması olgu bireşimine uygun değildir fakat mecliste bulunanların ortak kararları sonucunda gerçekleştirilenlerin böyle bir yolla kısaltılmasının anlatımı daha akıcı kılma amacından kaynaklandığı söylenebilir.

Saltanatın kaldırılmasının ardından halifeliğin ve halifenin durumuyla ilgili çeşitli söylentiler ortaya çıkması konusunda Atatürk tarafından yukarıdaki sözceler dile getirilir (Nutuk II, 1952: 699).

“Yalnız şu noktaya nazarı dikkati celbederim” ifadesiyle dinleyicinin dikkati önemli olduğu düşünülen bir noktaya çevrilmeye çalışılmıştır. Yani uyarıcı bir ton tercih edilmiştir. Halifeliğin ve ona benzer makamların yeni devlette yetkileri reddedilmiş, “Türk milleti ve onun mümessillerinden mürekkep olan Meclis” ifadesiyle meclisin iradesi millete dayandırılmıştır. “Yalnız ve ancak, şâmil ve nafiz olabilir” gibi tekrarlı ve pekiştirmeli ifadeler iletinin kesinliğini, reddedişi güçlendirmiştir. Böylece söylemle yeni Türk devletinde halk ve üyeleri için meclisin yetkilerinin kesinleştirildiği, TBMM’nin meşruiyetinin kaynağının millet olduğunun vurgulandığı, ulus-devlet anlayışıyla farklı otoritelerin reddedildiği görülür.

Efendiler, dağdağaya mahal olmadığını izahtan sonra beyan ettim ki, bizim, cihan nazarında en büyük kuvvet ve kudretimiz, yeni şekil ve mahiyetimizdir. Makamı hilâfet tahtı esarete olabilir. Halife namını taşıyanlar ecnebilere iltica edebilirler. Düşmanlar ve halifeler beraber olabilirler ve her şeyi yapmaya teşebbüs edebilirler. Fakat, yeni Türkiyenin tarzı idaresini, siyasetini, kuvvetini katiyen sarsamazlar. (s. 700)

Sözceler indirgendiğinde ilk olarak “Ben en büyük gücümüzün ve kudretimizin Türkiye’nin yeni yönetim tarzı ve yapısı olduğunu açıkladım. Halife veya yabancılar her türlü girişimde bulunabilir ancak bu yeni Türkiye’nin yönetimini, siyaset ve gücünü sarsamaz.” ifadelerine ulaşılır. Yeni indirgemelerle sözcenin “Dinin lideri olarak görülen kişi etkisizleşmiş, yabancılara bağımlı hâle gelmiş ve onlarla işbirliği yapmış olsa da gücünü yeni yönetim şeklinden ve bunun niteliğinden alan yeni Türkiye’nin idare biçimini, siyasetini ve gücünü sarsamaz.” ifadesine dönüştüğü söylenebilir.

Yönelinen fenomenler yeni yönetim biçimi ve bunun niteliği, dinin lideri ve Türkiye’dir. “Yeni yönetim biçimi ve bunun niteliği” nin noesisi “uygulanabilir ve otoriteye dayalı güç verme”dir. Sözce içinde “en büyük kuvvet ve kudretimiz” ifadesiyle görünüşe gelmiştir. “Dinin lideri” fenomeninin noesisi “kendi iradesiyle hareket etmeyen, dışa bağımlı, düşmanla ortak olma” şeklindedir. “Türkiye” fenomenin noesisi ise “olumsuzluklardan etkilenmeyecek güçlü yapıda olma” biçiminde ifade edilebilir.

Buradaki tüm sözceler sinkategorematiktir. Bu da iç tutarlılığı olan, farklı anlam katmanlarını içeren bir söylemin varlığını gösterir. Şiddetle sallamak anlamına gelip gerçek varlık kategorisinde bulunan “sarsmak” sözcüğünün “idare, siyaset, kuvvet” düşünsel varlıklarıyla kullanılması olgu bireşimine uygun değildir fakat bunların olumsuz etkilenmesi konusunda anlatımın bu yolla etkili hâle getirildiği görülür.

Saltanatın kaldırılması ve Vahdettin’in yurt dışına gitmesinden sonra TBMM tarafından halifelik Abdülmecit Efendi’ye verilir fakat mecliste halifenin niteliklerinin ve yetkilerinin ne olacağı konusunda tartışmalar yaşandığı sırada Atatürk tarafından bu sözceler söylenir (Nutuk II, 1952: 699-700). “Dağdağaya mahal olmadığını izahtan sonra” ifadesi Atatürk’ün alıcıları bu durum karşısında sakinleştirici ve gerçekçi bir bakış açısına yönlendirmeye çalıştığını gösterir. “Cihan nazarında en büyük kuvvet ve kudretimiz, yeni şekil ve mahiyetimizdir” ifadesi öncelikle uluslararası düzeyde tanınırlığı vurgulamasıyla meşruiyetin evrensel boyutunu göstermeye yöneliktir. Gücün “yeni şekil ve mahiyetten” kaynaklanması eskiden farklı olarak yeni devlete üstünlük kazandıranın sadece biçimsel değil, aynı zamanda yapısal ve ilkesel olduğunu göstermektedir. Başka bir deyişle yeni Türk devleti Osmanlı’dan yalnızca adının Türkiye Devleti olmasıyla değil; rejimi, iradesi, meclisi, anayasası gibi pek çok bakımdan farklıdır ve bu farklılık onu Osmanlı’dan üstün kılan nitelikler olarak görülmektedir. Gücün kaynağı ne geçmiş ne de fiziki bir kuvvet değil; her şeyiyle yeni olmaktır. Halifeliğin “esaret, iltica, düşmanla beraber olma” kavramlarıyla verilmesi onun gayrimeşruluğunu, geçersizliğini, öteki oluşunu vurgulamaktadır. Böylece onun “tehlikeli olma” tarzında deneyimlendiği söylenebilir. Yeni Türkiye Devleti ise güçlü yapısıyla hiçbir alanda bu tehlikeden etkilenmeyen bir varlık olarak kurulur. Böylece eskinin zararlarının gösterilerek alıcıda yeni devlete ve bunun getirdiklerine karşı derin bir güven duygusunun oluşturulmaya çalışıldığını söylemek mümkündür. Burada her bakımdan yeni bir düzenini yeni bir yönetimin ilanının yanı sıra eskinin tehlikeli bir hal alarak temsil kabiliyetini yitirdiği halifelik üzerinden aktarılır. Bu da eski olan halifeliğin kaldırılmasının bir gerekçesinin ortaya konduğunu, onun yerine gelecek laikliğe giden yolda adım atıldığını söylemeyi mümkün kılar.

Efendiler, saltanatın ilgası, hilâfet makamının salâhiyetsiz kalışı üzerine, halk ile yakından temasa gelmek, ahvali ruhiye ve temayülâtı fikriyeyi bir daha tetkik etmek mühimdi. (s.703)

Bu sözce öncelikle “*Saltanatın hükümsüz kalması, halifelik makamının herhangi bir yetkisinin kalmamasıyla ilgili milletle irtibata geçip milletin buna karşı tutumunu ve fikir yönelimini yeniden incelemek önemliydi.*” biçiminde indirgenebilir. Son indirgemelerle sözce “*Yapılan değişikliğe karşı milletin genel tutumunu öğrenmek önemlidir.*” ifadesine dönüşür.

Burada yönelinenler *yapılan değişiklik ve milletin genel tutumu* olarak verilebilir. “Yapılan değişiklik” fenomeninin noesis “köklü olma, millet üzerinde etkileri bulunma” şeklinde ifade edilebilir. “Milletin genel tutumu” fenomeninin noesis ise “dikkate alınması gerekme”dir.

Neden sonuç ilgisiyle bir araya getirilen bildirim ifadeleri sözcenin anlamını birbirine bağımlı şekilde oluşturduğundan sözce sinkategorematiktir. “Halk ile yakından temas etmek” ifadesinde gerçek varlık alanına ait temastan bahsedilmemektedir. Bu nedenle ifadenin olgu bireşimine uygun olmadığı söylenebilir. Halkın tutumuyla ilgili bilgi almak “temas etmek” ile somutlaştırılarak aktarılmış ve anlam daha etkili kılınmaya çalışılmıştır.

Mustafa Kemal Atatürk, Nutuk’ta 14 Ocak 1923 tarihinde Ankara’dan hareket ederek İzmit, Bursa, İzmir ve Balıkesir’e gidip uygun yerlerde milletle görüşmeler yapmasının gerekçelerinden biri olarak saltanatın kaldırılmasıyla ilgili milletin düşüncelerini öğrenmek olduğunu belirtir (Nutuk II, 1952: 702-703). Sözcude bir olay dizisi vardır: Saltanat kaldırıldı, hilafet işlevsiz hale geldi ve bu nedenle halkla temas kurulmalı. “Saltanatın ilgası, hilâfet makamının salâhiyetsiz kalışı üzerine” ifadesiyle Osmanlı’da saltanatın sahibinin aynı zamanda halife olup böylece halifeliğin de siyasi yetkilere sahip bir makam gibi kullanılmasına son verildiği; yani halifelik makamının yetkisiz kaldığı vurgulanır. Bu inkılapların “ben, biz” gibi özneler tarafından yapıldığının belirtilmemesi yapanın gizlenip inkılabın kaçınılmaz, doğal bir sürecin sonucu gibi gerçekleştiğinin ifade edildiği söylenebilir. “Hilafetin salâhiyetsiz kalışı” yla asıl vurgulanmak istenenin onun da doğal bir süreç neticesinde ortadan kalkacağıdır. “Üzerine” ifadesi kendisinden önceki durumu bir zemin olarak gösterir

ve ardından gelen milletle temasın bir nedenin zorunlu sonucu olduğu izlenimi verir. Bu temasın “mühim” görülmesi yine bir zorunluluk göstergesi olarak değerlendirilebilir. Burada olup biten bir inkılaptan sonra milletin düşüncelerine başvurulması sembolik bir eylem olarak görülebilir. Başka bir deyişle Atatürk’ün inkılabı fiilen gerçekleştirdikten sonra halkla teması tamamlayıcı bir meşruiyet kaynağı gibi düşündüğünü söylemek mümkündür. Karar verici bir yapı ve bunun halk iradesiyle uyumu söylemdeki meşruiyetin genel çerçevesidir. Burada halk kararı veren değil, karardan etkilenen olarak kurulmuştur. Söylemle köklü değişikliklerde öncü olan fakat milletin bunlardan etkilenmesini de dikkate alan bir karar mekanizmasının sunulduğu söylenebilir.

Hilâfet meselesi hakkında, halkın tereddüt ve endişesini izale için, her yerde lüzumu kadar beyanat ve izahatta bulundum. Katî olarak ifade ettim ki, “milletimizin kurduğu yeni devletin mukadderatına, muamelâtına, istiklâline, unvanı ne olursa olsun hiç kimseyi müdahale ettiremeyiz! Milletin kendisi kurduğu devleti ve onun istiklâlini mühafaza ediyor ve ilelebet muhafaza edecektir!” (s.710)

Bu sözcelerde indirgeme yapıldığında ilk olarak “*Halkın hilafetle ilgili korkularını gidermek için açıklamalar yapıp milletin kurduğu yeni devlete unvanı ne olursa olsun kimsenin müdahale edemeyeceğini, milletin kendisini her zaman koruyacağını belirttim.*” ifadelerine ulaşılır. Son indirgemelerle sözcelerin “*Bağımsızlığın tam anlamıyla gerçekleşmesi için halifeliğin olmaması gerekir.*” ifadesine dönüştüğü söylenebilir.

Yönelinen fenomenler *halifelik konusu*, *millet* ve *ben* olarak verilebilir. “Halifelik konusu” fenomeninin noesisi “milletle tereddüt ve endişe yaratan olma”dır. “Millet” fenomeninin noesisi “devleti kuran, devletin bağımsızlığını koruyan güç olma”dır. “Ben” fenomeni sözcede doğrudan görünüşe gelmese de “irade sahibi olma” şeklinde deneyimlendiği söylenebilir.

Sözcelerin ikisi de birden fazla bildirim ifadesinin bir araya getirilmesiyle anlam kazandığından sinkategorematiktir. “Ki” sinkategorematik sözcüğü ikinci sözceyi açıklama anlamında tamamlamış ve anlamın kurulmasına diğer sinkategorematik sözcükler gibi katkı sağlamıştır. Burada da daha önceki sözcelerde

olduğu gibi katmanlı bir anlam söz konusudur. Olgu bireşimine uygun ifadeler kullanılması açıklayıcı ve bu tarzla ikna edici bir anlatım tercih edildiğini gösterir.

Batı Anadolu’da çeşitli sebeplerle milletle görüşmeler yapmaya giden Atatürk’ün gidiş sebeplerinden biri -önceki sözcede de açıklandığı gibi- halifeliğin kaldırılmasıyla ilgili milletin nabzını yoklamaktır. İzmit’teyken Hoca Şükrü imzasıyla “Hilâfeti İslâmiye ve Büyük Millet Meclisi” şeklinde bir risale yayımlandığı ve “halife Meclisin, Meclis halifenindir” tarzında söylemlerde bulundukları haberini alır ve bunların dünyanın, memleketin geldiği noktada safsatadan ibaret olduğunu açıklar. *“Muhterem Efendiler, Şükrü Hoca Efendinin ve siyasetçi arkadaşlarının, maksadı siyasilerini açıktan açığa izhar etmeyip, bunu, bütün âlemi İslâma teşmil etmek istedikleri, dinî bir mesele halinde mevzuubahs eylemeleri; hilâfet oyuncağının, ortadan kaldırılmasını tesriden başka bir netice vermemiştir.”* sözcüsüyle de bu durumu halifeliğin kaldırılması düşüncesinin kuvvetlenmesinde bir sebep olarak gösterir (Nutuk II, 1952: 705-710).

Atatürk, sonrasında, bulunduğu her yerde bu konuyla ilgili açıklamalarda bulunduğunu yukarıdaki sözcede dile getirir. “Hilafet meselesi” ifadesinden halifeliğin artık bir makam, bir kurumdan ziyade bir sorun olarak görüldüğü anlaşılır. Bu sorunla ilgili halkın “tereddüt ve endişeleri” vardır. Halifeliğin kaldırılmasının millette inanca zarar vereceği tarzında bir tezahürü olduğu söylenebilir. Bu tereddüt ve endişeler “izale edilmeli” yani yok edilmelidir. Burada da halkın duygularının kontrol altına alınması gerektiği vurgulanır. Belirsizlik içindeki halk, belirliliğe yönlendirilmelidir. “Lüzumu kadar” ifadesi “beyanat ve izahatın” söyleyenin kontrolünde olduğunu, halkın bilmesi gerekenin olanın bir kısmını kapsadığını göstermektedir. Böylece halkla görüşmelerin eşitlerin tartışması olmadığı anlaşılmaktadır. “Katî olarak ifade ettim ki” ise halkta belirsiz olanları belirginleştirmede geçiş söylemidir. İfade edenin ise otorite sahibi bir özne, yani Atatürk olduğu görülür. Devletin “yeni” ve “millet tarafından kurulmuş, her bakımdan millet tarafından korunan” olmasına dikkat çekilerek devlette olup bitenlerin eskisinden ayrıldığı ve devletin milletin iradesine dayandığının öne çıkarıldığı söylenebilir. Devletin “mukadderatın, muamelâtına, istiklâline” müdahale ettirmeyecek olan “biz”dir. Bu biz özneyi ve onun kendini dahil ettiği milleti kapsar. Buradaki söylemle bir eski devletten kalan halifelik ve diğer müdahale edici ve birileri tarafından “oyuncak” gibi, emellere alet olarak kullanılan

yapıların dışlandığı, milletin iradesine dikkate alan bir otoritenin kurulduğu ve bu yolla egemenliğin yeni bir inşasının yapıldığı söylenebilir.

Devamında gelen *“Millete anlattım ki, İslâmşümul bir devlet tesis etmek vazifesiyle mükellef tahayyül edilen bir halifenin vazifesini ifa edebilmesi için, Türkiye Devleti onun bir avuç nüfusu, halifenin emrine tâbi tutulamaz. Millet, buna razı olamaz! Türkiye halkı bu kadar azîm bir mesuliyeti, bu kadar gayrimantıkî bir vazifeyi deruhde edemez. (710)”* sözceleri de yeni devletin halifelik gibi bir makamın müdahalesini kabul etmeyeceğini gösterir. Son indirgemelerle sözcelerin *“Türkiye Devleti’nin dünyanın tamamındaki İslam ümmeti için sorumluluk alması hem mantıklı değildir.”* ifadesine dönüştüğü söylenebilir.

Hoca Şükrü imzalı risalede *“İslâmşümul bir devlet tesis etmek vazifesiyle mükellef”* bir halifeden söz edilmesi Atatürk tarafından *“tahayyül”* olarak değerlendirilir çünkü yeni devlet islâmşümul değil, ulusal egemendir. Böyle bir halifenin vazifesinin karşısına milletin bağımsızlığı konmuş; milletin halifenin emri altında bağımsızlığından olması *“tâbi tutulamaz”* ifadesiyle kesin bir şekilde dile getirilmiştir. *“Millet buna razı olamaz”* sözcesiyle ise halkın bağımsızlığını, özgürlüğünü kaybetmeye razı olmayacağı, bu nedenle de böyle niteliklerde bir halifeyi onaylamayacağı vurgusuyla bir yönlendirme yapılmaya çalışıldığı görülür. Sözcenin *“millet buna razı olmasın”* mesajı verdiği anlaşılmaktadır. Türkiye halkının dünyadaki Müslümanlar adına sorumluluk almasının *“gayrimantıkî”* görülmesi, bu sorumluluğun ona ait olmadığı düşüncesini kurmaya yöneliktir. Başka bir ifadeyle Türkiye halkı İslam ümmetinden ayrılmalı, Türk devleti de yalnız kendi halkı için çalışmalıdır. Söylemle halifeliğin ulusal egemenliğe aykırı olduğunun temellendirildiğini söylemek mümkündür. Böylece hem yeni devletin sorumluluk sınırları çizilir hem de geçmişten gelen zararlı ideolojik yapıların meşruiyetinin olmadığı vurgulanır.

7 Kânunuevvel 1922 tarihinde, Ankara matbuatı vasıtasıyla halkçılık esasına müstenit ve ‘Halk Fırkası’namıyla siyasi bir fırka teşkil etmek niyetinde olduğumu beyan ederek bu fırkanın nasıl bir program takibetmesi lâzım geleceği hakkında bilcümle vatanperveranın, erbabı ilmü fennin müzaheret ve müşareketine müracaat etmiştim. (s.718)

Sözceler indirgendiğinde öncelikle “7 Aralık 1922’de, Ankara basınında halkçılık esasına dayalı Halk Fırkası adında bir siyasi parti kurmayı planladığımı açıkladım ve partinin izleyeceği program hakkında vatanseverler ve bilim insanlarının görüşlerine başvurdum.” ifadelerine ulaşılır. Son olarak sözcenin “Halk Fırkası’nı halkçılık ilkesi temelinde, halkın ve aydınların katkılarını dikkate alarak kurmak istediğimi açıkladım.” ifadesine dönüştüğü söylenebilir.

Yönelinen fenomenler *Halk Fırkası, halkın ve aydınların katkıları* olarak verilebilir. “Halk Fırkası” fenomeninin noesisleri “siyasi, programa dayalı, halkçılık ilkesi temelli olma”dır. “Halkın ve aydınların katkıları” fenomeninin noesisleri ise “dikkate alınma, önemli görülme”dir.

Birden fazla bildirim ifadesi bir araya gelerek sözcenin anlamını kurduğundan sözce sinkategorematiktir. Bu, sözcede çeşitli anlam katmanları olduğunu gösterir.

Halifelikle ilgili bazı tartışmalı konuların izahının ardından siyasi fırka oluşturulması konusunda bulunduğu her yerde halkla görüşüğünü belirten Atatürk buradaki sözcelerle kurmak istediği fırkanın temellerinden bahsetmiştir (Nutuk II, 1952: 718). “Ankara matbuatı vasıtasıyla” söylemin geniş kitlelere açık olduğunu gösterir. Fırkanın “halkçılık esasına müstenit” ifadesiyle hem siyasi yönelimin yönü belirtilir hem de fırka halk iradesine, halkın ihtiyaçlarına dayandırılır. Osmanlı’daki hanedan iradesi karşısında siyasi bir partiyle de halkın iradesine öne çıkarılır. Partide nasıl bir programın takip edileceğinin kesin olarak ifade edilmemesi bu kısmın yapılandırılmaya açık olduğunu göstermektedir. Bu yönlendirme için “bilcümle vatanperveranın, erbabı ilmü fennin müzaheret ve müşareketine müracaat edilmesi” lider, yani Atatürk tarafından milletin aklına güvenildiği ve onların katılımına önem verildiği algısını kurmaktadır. Başka bir deyişle yeni rejimdeki yeni siyasi parti halkçı, aydınlanmacı bir anlayışla inşa edilmekte; liderin danışan, ortak iş yapan konumunda gösterilmesiyle de eskiden farklı oluşun her düzeyde gerçekleştirildiği mesajı verilmektedir. “Fırkaya; unvanına, bilâhare ‘Cumhuriyet’ kelimesi de ilâve olunarak, -malûm olduğu veçhile- ‘Cumhuriyet Halk Fırkası’ tesmiye olundu. (s.719) ifadesi ise halk iradesine dayalı fırkanın bu iradeye dayalı yeni rejim olan cumhuriyet adını da alarak kurumsal kimlik inşasını rejimle özdeşleşme yoluyla meşrulaştırdığı söylenebilir.

Bu sözcelerden birkaç pasaj sonra dile getirilen “*Bütün millet, ilân ettiğim umdeleri, tamamen benimsedi ve umdelere ve hattâ şahsıma muhalefet göstereceklerin, milletçe mebusluğa intihabına imkân kalmadığı anlaşıldı.*” (s. 729) sözcesinde de yönelinen *umde/ ilke* fenomenidir. Bu fenomenin noesisi “millet tarafından benimsenme”dir.

Burada halkçılık ilkesine dayalı Halk Fırkası’nın takip edeceği program olan “Dokuz Umde” nin millet tarafından “tamamen” benimsendiği vurgulanarak millet esaslı bir meşruiyete dikkat çekilir. Yani millet ve Atatürk’ün fikirleri özdeşleştirilmiştir. Bu benimsemenin neticesinde “umdelere ve hattâ şahsıma muhalefet göstereceklerin, milletçe mebusluğa intihabına imkân kalmadığının anlaşılması” ifadesiyle muhalefete siyasi zemin bırakılmadığı ve bunun bir baskının değil, millet iradesinin sonucu olduğu; muhalefetin millet karşıtı olarak konumlandırıldığı, yekinin belli bir yerde toplanmasının milletin iradesinin ve isteğinin sonucu olduğu vurgulanmaktadır. Atatürk burada kapsayıcı görünür fakat dışlayıcıdır ve bu dışlayıcılığı milletin iradesinden kaynaklı göstererek meşru kılar.

Artık yeni Türkiye Devletinin makarrı idaresini, kanunen tesbit eylemek icabediyordu. Bütün mülâhazat, yeni Türkiyenin makarrı idaresini Anadolu da ve Ankara şehrinde intihabeylemek lüzumunu âmirdi. Coğrafi ve sevkulceyi vaziyet en katî ehemmiyeti haizdi. Devletin, makarrı idaresini bir an evvel tesbit ederek, dahilî ve haricî tereddütlere nihayet vermek elzem idi. (s.795)

Bu sözcelerde indirgeme yapıldığında ilk ulaşılan “*Artık Türkiye Devleti’nin yönetim merkezini yasal olarak belirleyip hem iç ve dış çevrelerdeki tereddütleri sona erdirmek gerekiyordu. Coğrafi konum ve askerî sevk ve idare açısından Ankara’nın durumu onun yeni Türkiye’nin merkezi olmasını zorunlu kılıyordu.*” ifadesi olur. Son indirgemelerle sözceler “*İç ve dış belirsizlikleri sona erdirmek amacıyla yeni Türkiye Devleti’nin başkentinin, coğrafi ve askerî bakımdan uygun olması nedeniyle yasal şekilde Ankara olarak belirlenmesi zorunluydu.*” ifadesine dönüşür.

Sözcelerde yönelinenler *yeni Türkiye Devleti’nin yönetim merkezi* ve *Ankara*’dır. “Yeni Türkiye Devleti’nin yönetim merkezi” fenomenin noesisleri “kanunla belirlenmesi gerekme, üzerinde hemen karar verilmesi gerekme” olarak ifade

edilebilir. “Ankara” fenomeninin noesisleri ise “Anadolu’da, coğrafi ve askeri bakımdan uygun olma”dır.

Sözcelerde anlam birden fazla bildirim ifadesiyle kurulduğu ve sözceler arasında da neden sonuç ilgisi bulunduğu için sözcelerin tamamı sinkategorematiktir. “Artık” ifadesi ilk sözcüyü kendisinden önceki ifadelere bağlayan sinkategorematik bir sözcüktür.

Lozan Antlaşması’nın tamamlayıcı belgelerinden tahliye protokolünün uygulanmasının ardından Türkiye’nin tamamen işgalden kurtulduğunu ve fiilen bütünlüğünü sağladığını dile getiren Atatürk sonraki aşamanın yeni başkenti belirlemek olduğunu “artık” diyerek sözcüye başlamasıyla vurgular (Nutuk II, 1952: 795). Ortada yeni bir devlet vardır ve eski başkent yerine de yeni bir başkent belirlenmesi gerekir. Bunun “kanunen” yapılması da ortada bir keyfilik değil, hukuki bir zorunluluk olduğunu göstermektedir. “Bütün mülâhazat ... lüzumunu amirdi” yapısı verilmiş bir karardan ziyade belli şartlar neticesinde doğmuş bir karara işaret eder ve gelebilecek eleştirileri alternatifleri dışlar. “Bir an evvel” ifadesi gecikmiş bir karar imasıdır. Bu gecikmenin içerde ve dışarıda tereddütlere neden olduğu belirtilerek bir risk oluşturduğu vurgulanır. Bu riskin hemen ortadan kaldırılması “elzem” ifadesiyle zorunlu kılınır. Söylemle Ankara’nın başkent olması kararının hukuka ve mantığa dayalı bir zorunluluk olarak sunulduğunu, böylece buna gelebilecek eleştirilerin ve alternatiflerin yolunun kesilmeye çalışıldığını; Ankara’nın Millî Mücadele’nin merkezi, eskinin izlerinin silinmesinde kararların verildiği nokta olmasının başkent yapılması kararında esas teşkil ettiğini söylemek mümkündür.

Her şeye rağmen Ankara’nın başkent olmasına tepkilerin geldiği ve bunların nasıl karşılandığı “*Refet Paşa başta olmak üzere; İstanbulun payitaht kalması lüzumunu, bazı misallere istinaden, ispat etmeye çalışıyorlardı. Ankaranın, gerek iklim, vesaiti münakale ve kabiliyet ve istidat ve gerek mevcut tesisat ve teşkilât noktai nazarından; hiç de münasip ve müsait olmadığını söylüyorlar ve İstanbulun payitaht olması lâzım ve mukadderdir diyorlardı. Bu ifadeye dikkat olunursa, bizim makarri idare tâbirinden kasedettiğimiz mâna ile, bu ifadelerde payitaht tâbirini kullananların noktai nazarları arasında bir fark görmemek mümkün değildir. Binaenaleyh, bu hususta zaten mukarrer olan noktai nazarımızı resmen ve kanunen teyid ettirerek,*

payitaht tâbirinin de yeni Türkiye Devletinde mâna ve mahalli istimali kalmadığını göstermek lâzım geldi. (s.796)” sözlerinde görülür. Bu sözcelemin analizi “*Fikir ayrılıkları*” başlığında yapıldığından burada tekrar edilmeyecektir.

Filhakika, bence devlet riyaseti makamiyle Türkiye Büyük Millet Meclisi makamını memzuç bulundurmak, hükümeti milliyemizin mahiyeti, Hükümeti Cumhuriye olduğu halde, onu katî olarak ifade ve ilân etmemek bir zaıf teşkil etmekte idi. İlk fırsatta, resmen Cumhuriyet ilân etmek ve devlet riyasetini, riyaseticümhur makamında temsil ederek kuvvetli bir vaziyet vücuda getirmek elzem idi. (s.794)

Sözceler indirgendiğinde öncelikle “*Doğrusu, bence, devlet başkanlığı ve TBMM makamlarını ayırmamak, hükümetin niteliği cumhuriyet olmasına rağmen bunu açıkça belirtmemek bir zayıflıktı. İlk uygun zamanda cumhuriyeti ilan edip devlet başkanlığını cumhurbaşkanı makamında temsil ederek güçlü bir yapı kurmak zorunluydu.*” ifadelerine ulaşılır. Yapılan son indirgemelerle sözceler “*Fiilî yönetim biçimi cumhuriyet olan devletin resmi yönetim biçimi de bu şekilde duyurulması ve güçlü bir yönetim için de devletin başına cumhurbaşkanı getirilmesi zorunludur.*” ifadesine dönüşür.

Yönelinenler *devlet başkanlığı makamı ve cumhuriyettir*. “Devlet başkanlığı makamı” fenomeninin noesisleri “devleti temsil konumu olma, kısa zamanda gerçekleştirme” olarak ifade edilebilir. “Cumhuriyet” fenomeninin noesisleri ise “siyasal ve kurumsal bir ihtiyaç olma, kısa zamanda gerçekleştirme”dir.

Sözcelemin ikisi de sinkategorematiktir ve “*filhakika, bence, onu*” gibi sinkategorematik sözcüklerle anlatımda bağdaşıklık sağlanmaktadır. Duygudan çok bir düşüncenin açıkça ortaya konduğu bu sözcelemlerde dolayısıyla, olgu bireşimine uygun ifadeler kullanılmıştır.

Lozan Konferansı sonrasında Rauf Bey’le yapılan bir görüşmede Rauf Bey’in hilafeti kastederek devlet başkanlığı makamının takviye edilmesini istemesiyle ilgili Atatürk, Nutuk’ta yukarıdaki düşüncesini belirtir (Nutuk II, 1952: 793-794). “Filhakika, bence” ifadesiyle Atatürk’ün kendi düşüncesini ortaya koyacağı açıkça anlaşılır ve dikkat, bu düşünceye çekilir. TBMM ve devlet riyasetinin “memzuç bulunması” yönetim organlarının karışık olduğunu, burada bir belirsizlik bulunduğunu

göstermektedir. “Hükümeti milliyemizin mahiyeti, Hükümeti Cumhuriye olduğu halde” ifadesi nitelik bakımından bir meclis vasıtasıyla milletin temsilcilerinin milleti yönetmesine dayalı bir yapının, yani cumhuriyetin zaten mevcut olduğu; bunun sadece adının konulmadığı belirtilir. Böylece cumhuriyetin ilan edilmesine muhalefetin engellenmesi amacıyla beraber bir eksikliğin giderildiği mesajının verildiği söylenebilir. Bunu henüz yapmamış olmak bir zayıflık olarak görülürken yapmak “kuvvetli bir vaziyet vücuda getirmenin” koşulu olarak bir zorunluluktur. Neticede cumhuriyetin ilanının siyasal ve kavramsal bir zorunluluk olarak kurulduğu görülür.

Efendiler, görüyorsunuz ki, cumhuriyet ilânına karar vermek için Ankarada bulunan bütün arkadaşlarımı davete ve onlarla müzakere ve münakaşaya asla lüzum ve ihtiyaç görmedim. Çünkü, onların zaten ve tabiaten benimle bu hususta hemfikir olduklarına şüphe etmiyordum. Halbuki o esnada Ankarada bulunmayan bazı zevat, salâhiyetleri olmadığı halde, kendilerine haber verilmeden ve rey ve muvafakatleri alınmadan, Cumhuriyetin ilân edilmiş olmasını vesilei iğbirar ve iftirak addettiler. (s.803)

Sözcelerde indirgeme yapıldığında öncelikle “Efendiler, cumhuriyet ilanına karar vermek için Ankara’daki herkesi davet edip onlarla bunu konuşmaya gerek görmedim çünkü onların doğal olarak benimle bu konuda aynı fikirde olduklarından emindim. Aksi olarak zaman Ankara’da bulunmayan bazı kişiler yetkileri olmasa da kendilerinin haberi ve oyu olmadan cumhuriyet ilan edilmesini darılma ve ayrılma sebebi olarak değerlendirdiler.” ifadelerine ulaşılır. Son indirgemelerle sözcenin “Benimle aynı düşüncede olduklarından emin olduğum için Ankara’daki arkadaşlarımın bazılarıyla görüşmeden cumhuriyeti ilan etme kararı alsam da bazı kişilerin tepkileriyle karşılaştım.” ifadesine dönüştüğü söylenebilir.

Yönelinen fenomenler cumhuriyetin ilanı, Ankara’daki arkadaşlar, Ankara’da olmayan arkadaşlar olarak verilebilir. “Cumhuriyetin ilanı” fenomeninin noesisi “farklı tepkilere yol açma”dır. “Ankara’daki arkadaşlar” fenomeninin noesisleri “aynı fikirde olma, cumhuriyeti destekleme”dir. “Ankara’da olmayan arkadaşlar” fenomeninin noesisleri ise “cumhuriyeti desteklememe, aynı fikirde olmama”dır.

İlk sözce sinkategorematiktir. İkinci ve üçüncü sözce neden sonuç, zıtlık gibi anlamlarla ilk sözceye bağımlı olduklarından ve birden fazla bildirim ifadesinin bir

araya gelmesiyle anlam kazandıklarından onlar da sinkategorematiktir. İfadeler olgu bireşimine uygundur.

28 Ekim 1923'te Çankaya'da bulunduğu sırada İsmet Paşa, Kâzım Paşa, Fethi Bey gibi birçok ismi yemeğe davet eden Atatürk bu yemek esnasında orada bulunanlara yarın cumhuriyetin ilan edileceğini söylediğini ve bu fikrin yemektekilerce olumlu karşılandığını belirttikten sonra yukarıdaki sözceyi dile getirir (Nutuk II, 1952: 802-803). “Görüyorsunuz ki” ifadesi söyleneceklerin herkesçe aynı şekilde anlaşılacağını ve bu nedenle tartışmasız olduğunu vurgulamaya yöneliktir. “Cumhuriyetin ilanına karar vermek için ... asla lüzum ve ihtiyaç görmedim” ifadesi ortak bir katılım gerekliliğini ortadan kaldırır ve buna gerekçe olarak da “zaten ve tabiaten benimle bu hususta hemfikir olduklarına şüphe etmiyordum” denilerek fikir birliği doğal bir kesinlik içinde gösterilir. Böylece verilen karar ve onun verilme sürecinin liderin otoritesine bağlı olarak önceden belirlenmiş bir şey gibi sunulduğu söylenebilir. “Ankara'da bulunanlar ve bulunmayanlar” ayrımı sırasıyla “arkadaşlarım ve zevat” sözcükleriyle verilir. Ankara'da bulunanlarla karar sürecinde ve genel olarak beraber olduğu arkadaşlık gibi yakınlık bildiren sözcük üzerinden kurulurken bulunmayanlara zevat ile herhangi bir kimse muamelesinin yapıldığı; dolayısıyla içeridekiler-dışarıdakiler vurgusuyla rejimin yanında olanlarla olmayanların ortaya konmaya çalışıldığı görülür. “Salâhiyetleri olmadığı halde” ifadesiyle muhalefet yetkisiz gösterilir. Bu da onun söz söyleme hakkının bulunmadığı algısını kurmaya yöneliktir. Durumun muhalefet edenlerce “iğbirar ve iftirak” sebebi olarak görüldüğünün söylenmesi de ayrılığın kaynağının cumhuriyeti ilan edenler değil, onu istemeyenler olduğunu göstermek içindir. Böylece muhalefetin dışlandığını söylemek mümkündür. Buradaki söylemle cumhuriyetin ilanı kararının meşrulaştırıldığı, buna muhalefet edenlerin gayrimeşru ve öteki olarak gösterildiği ve dolayısıyla liderin otoritesinin pekiştirildiği söylenebilir.

İdarei devleti, cumhuriyetten bahsetmeksizin, hâkimiyeti milliye esasatı dairesinde, her an cumhuriyete doğru yürüyen şekilde temerküz ettirmeye çalışıyorduk. Büyük Millet Meclisinden daha büyük makam olmadığını telkinde ısrar ederek saltanat ve hilâfet makamları olmaksızın, devleti idare etmek mümkün olduğunu ispat etmek lüzumlu idi. (s.839)

Bu sözceler indirgendiğinde öncelikle “Yönetimi, cumhuriyetten doğrudan söz etmeden milli egemenlik doğrultusunda cumhuriyete hazır biçimde toplamaya çalışıyorduk. TBMM’den üstün bir makam olmadığını kabul ettirerek saltanat ve hilafet olmadan da devleti yönetmenin mümkün olduğunu kanıtlamak gerekliydi.” ifadelerine ulaşılır. Son olarak sözcelerin “Saltanat ve halifelik makamları olmadan da devletin yönetilebileceğini göstermek için cumhuriyete hazırlanarak millet egemenliğine dayalı bir yönetimi benimsiyor ve benimsetmeye çalışıyorduk.” ifadesine dönüştüğü söylenebilir.

Yönelinen fenomenler *devlet yönetimi, TBMM, saltanat ve halifelik makamları* olarak verilebilir. “Devlet yönetimi” fenomeninin deneyimlenme tarzları “cumhuriyete uygun, millet egemenliğine dayalı, otorite tarafından istenen olma” şeklindedir. “TBMM” nin noesisi “en üstün makam olma” iken “saltanat ve hilafet makamları”nın noesisleri “artık istenmeyen, geride kalan, etkisiz olma” biçimlerinde ifade edilebilir.

İki sözce de birden fazla bildirim ifadesinin bir araya gelmesiyle anlamını kazandığından sinkategorematiktir. “İdarenin cumhuriyete doğru yürümesi” olgu bireşimine uygun değildir. Yönetim biçiminin evrilmesinin “yürüme” sözcüğüyle ifade edilmesi somutlaştırma yaparak anlamı etkili kılmaya dayandırılabilir. “Cumhuriyete doğru yürüme” bir süreci gösterir ve bu sürecin sonunda varılacak noktanın cumhuriyet olduğu “e doğru” ifadesinden anlaşılır.

Nutuk’ta saltanattan cumhuriyete geçiş devresindeki çatışmaları anlatan Atatürk tarafında yukarıdaki sözcelerle cumhuriyete giden süreçte yapılanlardan bahsedilir. “Cumhuriyetten bahsetmeksizin... her an cumhuriyete doğru yürüyen şekilde” ifadesi yönetimin ve milletin dolaylı bir biçimde cumhuriyete hazırlandığı, bu geçiş aşamasının bir sürece yayıldığı ve böylece yumuşatıldığı öne çıkarılmaktadır. Hemen “cumhuriyet” demek yerine millet hakimiyetine dayalı bir yönetimle önce işlevin gösterilip sonra kavramın yerini aldığı söylenir. Başka bir deyişle cumhuriyetin ilanı gibi köklü bir değişikliğin birdenbire değil, adım adım ve bilinçli bir şekilde gerçekleştirildiği vurgulanır. Bununla milletin buna karşı direncinin kırılmasının hedeflendiği anlaşılmaktadır. “TBMM’den daha büyük makam olmaması” onu tek ve meşru temsil yeri yapmaktadır. TBMM’nin alıcının bilincinde millet iradesinin temsil

edildiği makam olarak her makamdan üstün, millet egemenliğinin taşıyıcısı bir kurum şeklinde kurulduğu görülür. Bunu “telkinde ısrar edilmesi” ise milletin de TBMM’yi aynı şekilde görmesinin önemine dikkati çeker. Yani millet de kendi iradesinin temsil edildiği yer olarak TBMM’yi kabul etmelidir ki sistem işleyebilişin. “Saltanat ve hilafet makamları olmaksızın, devleti idare etmek mümkün olduğu” ifadesiyle bu makamların işlevini, geçerliliğini yitirdiği vurgulanır. Böylece Atatürk tarafından yeni rejimin ve TBMM makamının meşruiyeti pekiştirilerek öne çıkarılır. Hanedana ve dine dayalı yönetimin yerini milletin egemenliği almıştır. Buradaki söylemle yapılan inkılaplarda kademeli ve ikna temelli bir yolun izlendiği, bir aileye ve dine dayandırılan eski rejim ve meşruiyetin yerini millet egemenliğine dayalı bir rejimin aldığı, bunların tarihsel sürecin doğal sonucu ve aklın gerekliliği gibi sunulduğu anlaşılmaktadır.

Efendiler, cumhuriyetin ilânı, bütün milletçe mucibi sürur oldu. Her tarafta parlak tezahürat ile ilânı şadümani edildi. Yalnız, İstanbulda, iki, üç gazete ve yalnız İstanbulda toplanan bazı zevât, milletin umumi ve samimî olan süruruna iştirakte tereddüdetti; endişeye düştü; cumhuriyet ilânına delâlet edenleri tenkide başladı. (s.815)

Sözcüler ilk olarak “*Efendiler, cumhuriyetin ilanı milletin tamamında mutluluk sebebi oldu. Her yerde coşkulu şekilde kutlandı. İstanbul’daki birkaç gazete ve orada toplanan bazı kimseler milletin genel ve içten sevincine katılmakta kararsız kalıp kaygılandıkları için cumhuriyetin ilanına öncülük edenleri eleştirmeye başladılar.*” biçiminde indirgenir. Son olarak sözcenin “*Cumhuriyet memleket genelinde olumlu karşılanırsa da çok az kimse tarafından eleştirilmiştir.*” ifadesine dönüştüğü görülür.

Yönelinenler *cumhuriyetin ilanı, milletin tamamı, bazı kimseler* fenomenleridir. “Cumhuriyetin ilanı” fenomeninin noesisleri “mutluluk sebebi olma, genelde olumlu ve kısmen olumsuz karşılanma”dır. “Milletin tamamı” fenomeninin noesisleri “cumhuriyeti isteyen olma” iken “bazı kimseler” in noesisleri “cumhuriyeti istemeyen, eleştiren olma” şeklinde verilebilir.

Neden sonuç ve zıtlık ilgileriyle birbirine bağımlı olan bu sözcüler sinkategorematiktir. Böylece çok katmanlı bir anlam yapısı kurulduğu görülür.

29 Ekim 1923'te cumhuriyetin ilanı ve cumhurbaşkanının seçilmesinin ardından durum tüm memlekete ilan edilir ve Atatürk memleketin bu ilanı nasıl karşıladığını yukarıdaki sözcelerle aktarır. Burada cumhuriyetin ilanının “bütün millet” tarafından bir mutluluk sebebi olarak karşılandığı, her yerde coşkuyla kutlandığı vurgusuyla ortak bir iradenin varlığına dikkati çekmeye yöneliktir. Durumu olumlu karşılamayanların “iki üç gazete, bazı zevat” gibi küçümseyici, muğlak ifadelerle dile getirilmesi bunlarda “İstanbul” vurgusunun olması eski yönetimin merkezinin millî coşkudan uzak olduğu algısını kurmaktadır. İstanbul artık muhalefetin, duygusal eksikliğin yeri olarak gösterilir çünkü yeni devletin, iktidarın merkezi de yenilenmiş ve Ankara olmuştur. Mekanlardan taşan meşruiyetin yer değiştirdiği ve durumun cumhuriyetle daha belirgin hâle geldiği bu ifadelerle vurgulanır. Neticede söylemde cumhuriyetin halk tarafından istendiğinin, buna karşı çıkanların küçümsenerek dışlandığının, İstanbul'un bırakılarak Ankara merkezli bir devletin kurulduğunun ve böylece eski devletin merkezinin değersizleştirildiğinin, liderin kararının millet tarafından sevinçle karşılanmasıyla otoritenin güçlendirildiğinin öne çıkarıldığı söylenebilir.

Halife ve bütün cihan, katî olarak bilmek lâzımdır ki, mevcut ve mahfuz olan halife ve halife makamının, hakikatte, ne dinen ve ne de siyaseten hiçbir mâna ve hikmeti mevcudiyeti yoktur. Türkiye Cumhuriyeti safsatalarla mevcudiyetini, istiklâlini tehlikeye mâruz bırakamaz. Hilâfet makamı, bizce en nihayet, tarihî bir hâtıra olmaktan fazla bir ehemmiyeti haiz olamaz. Türkiye Cumhuriyeti ricalinin veya resmî heyetlerin, kendisiyle temasını talebetmesi dahi Cumhuriyetin istiklâline sarîh tecavüzdür. Serkarinini Ankaraya göndermek veya şayanı itimat bir zatın nezdine izamı suretiyle; hükümete iblâğı hissiyat ve temenniyat talebinde bulunması dahi Hükümeti Cumhuriyet ile karşı karşıya vaziyet alması demektir. Buna da salâhiyetler değildir. (s.846-847)

Bu sözcelerde indirgeme yapıldığında ilk olarak “Halife ve makamı ne dinî ne de siyâsî açıdan gerçek bir anlam veya güç taşımamaktadır. Türkiye Cumhuriyeti, bu safsatalarla varlığını veya istiklâlini tehlikeye atamaz. Hilâfet makamı ancak tarihî bir hatıra değerindedir ve Cumhuriyet yetkililerinin veya resmî heyetlerin bu makamla teması dahi Cumhuriyetin istiklâline müdahale sayılır.” ifadelerine ulaşılır. Son indirgemelerle sözcenin “Hiçbir geçerliliği kalmayan halifelik makamıyla irtibata

geçmek veya bu makamda bulunanların yeni devletin yönetimindekilerle irtibata geçmesi girişimleri Türkiye Cumhuriyeti'nin bağımsızlığına yönelik açık bir saldırı olarak değerlendirilir.” ifadesine dönüştüğü söylenebilir.

Yönelinen fenomenler *halife, halifelik makamı ve Türkiye Cumhuriyeti'nin bağımsızlığı* olarak verilebilir. İlk iki fenomenin noesisleri “devlet yönetiminde yeri olmama, devletin varlığı için tehdit olma”dır. “Türkiye Cumhuriyeti'nin bağımsızlığı” fenomeninin noesisleri ise “belli durumlarda tehlikede olma, güvenceye alınması gerekme”dir.

İkinci sözce hariç diğer sözceler, birden fazla bildirim ifadesi içerdiklerinden ve anlamları böyle kurulduğundan sinkategorematiktir. Bu da çok katmanlı bir anlam yapısı olduğunu gösterir. İkinci sözcede tek bildirim ifadesi vardır ama sözcedeki “safsatalar” ifadesi kendisinden önce aktarılan bir telgrafta belirtilenler için kullanıldığı ve anlam da buna göre açığa çıktığı için o da sinkategorematiktir. Bununla da anlatımda iç tutarlılığın olduğunu söylemek mümkündür.

Yukarıdaki sözceler, Atatürk'ün 1924 yılının şubat ayında İzmir'de düzenlenen harp oyunlarına katıldığı sırada İsmet Paşa'dan aldığı telgrafta⁷⁴ gazetelerde halifeyle ilgili yanlış anlaşılmalara yol açabilecek yazılar çıktığı, İstanbul'a giden hükümet görevlilerinin kendisiyle görüşmemelerinden dolayı halifenin üzüntü duyduğu, halifenin bir şekilde görüşme isteğinde olup bunu dile getiremediği, aynı zamanda harcamaları için ödenek istediği haberini almasının ardından cevaben gönderdiği telgrafta yer alır (Nutuk II, 1952: 845-846). “Halife ve bütün cihan ... bilmek lâzımdır ki” ifadesi söylenecek olanın yalnız içeriği değil dışarıyı da ilgilendirdiği düşüncesinde olduğunu gösterir. “Katî olarak” ifadesiyse söyleneceklerin tartışmaya kapalı olduğunu vurgulamaya yöneliktir. Halifenin ve onun makamının “ne dinen ve ne de siyaseten hiçbir mâna ve hikmeti mevcudiyeti olmaması” onun tamamen geçersiz kabul edildiğini yansıtmaktadır. “Tarihi hatıra” ile de onun bugünle hiçbir ilişkisi olmadığı düşüncesi öne çıkarılır ve böylece halifelik tüm işlevlerini yitirmiş, gayrimeşru bir makam olarak sunulur. “Safsata” İsmet Paşa'dan gelen telgrafta hilafetle olacak temasa dair her türlü düşünce için kullanılmıştır. Bu düşünceler Türkiye Cumhuriyeti'nin uğruna Millî Mücadele'yi yaptığı “mevcudiyet

⁷⁴ Telgraf için bkz. Nutuk II, 1952, s. 845-846.

ve istiklâli” tehlikeye düşürecek şeyler olarak kurulur. Hilafetin varlığı ciddi bir tehlike olarak çizilir. Onunla temas girişimi bile suç olarak görülür ve bu makamın meşruiyeti kesin bir dille reddedilir. Halifenin herhangi bir görüşme girişiminde bulunmaya “salâhiyetar” olmaması vurgusu da onunla ilgili her şeyin yok sayılması gerekliliğini göstermeye yöneliktir. Sonuçta sözcelerin söylemiyle hiçbir geçerliliği olmayan hilafetin mevcut devlete ve millete zarar vermesi nedeniyle ortadan kaldırılmasının meşrulaştırıldığı, Türkiye Cumhuriyeti’nin meşru ve dokunulmaz tek yapı olarak kurulduğu söylenebilir. “Efendiler, açık ve katî söylemeliyim ki, ehli İslâmı bir halife heyulâsiyle hâlâ işgal ve iğfal gayretinde bulunanlar, yalnız ve ancak ehli İslâmın ve bilhassa Türkiyenin düşmanlarıdır. Böyle bir oyuna raptı hayal eylemek de, ancak ve ancak cehil ve gaflet eseri olabilir.” (s.851) sözceleri de benzer bir söyleme sahiptir.

Halifeliliğin kaldırılmasının ardından Hindistan’dan gelen bir heyetin başında bulunan Rasih Efendi adlı kişinin Atatürk’ün halife olmasını istediğini kendisine söylediğini aktaran Atatürk, durumu yukarıdaki sözcelerle değerlendirir (Nutuk II, 1952: 851).

Yine “açık ve katî söylemeliyim ki” ifadesiyle ileri sürülenler tartışmaya kapatılır. “Halife heyulâsiyle” ifadesi halifeliliğin artık hayalden başka bir varlığının olmadığı anlamına gelir ve bununla halifeliliğin geçerliliğini yitirdiği vurgulanır. Burada halifeliliğe bel bağlayanların yalnız Türkiye’nin değil, tüm Müslümanların düşmanı olduğunun belirtilmesi söylemi daha geniş bir kitleye yayar. Halifeliliğin işlevinin devam etmesi isteği “heyulâdan” sonra “oyun” olarak nitelenir. Bu da onun kurguya dayalı, yanıltma amaçlı bir yapı olduğunun öne çıkarıldığını söylemeyi mümkün kılar. Bu oyuna “raptı hayal etmek” ise gerçeklikten uzaklaşmadır. Bu gerçeklikten uzaklaşma hâli bilgisizliğin ve gerçeği görececek kabiliyette olmamanın neticesi olarak verilir. Böylece halifelik yanlılarının bilinç ve fark etme bakımından zayıf, düşman şeklinde gösterilerek itibarsızlaştırıldıkları, bunun karşısına akli merkeze alan yeni cumhuriyetin konulduğu, düşmanın karşısında milletin korunması gerektiği ve bunu yeni Türkiye Cumhuriyeti’nin gerçekleştireceğinin öne çıkarıldığı söylenebilir.

Millet, cumhuriyetin halen ve âtiyen bilcümle taarruzattan katiyen ve ebediyen masun bulundurulmasını talebetmektedir. Milletin talebi, cumhuriyetin mücerrep ve

müspet olan kâffeî esasata bir an evvel ve tamamen iptina ettirilmesi suretinde ifade olunabilir. (s.848)

Bu sözceler öncelikle “*Millet, cumhuriyetin içinde her türlü saldırıdan her zaman kesin olarak ve sonsuza kadar korunmasını istemektedir. Milletın isteği cumhuriyetin denenmiş ve olumlu bütün ilkelerine hemen ve bütünüyle dayanılması şeklindedir.*” olarak indirgenebilir. Son olarak sözcenin “*Millet cumhuriyetin her zaman korunmasını ve onun sağlam ilkelerine tam bir bağlılık gösterilmesini istemektedir.*” ifadesine dönüştüğü söylenebilir.

Sözcelerde yönelinen fenomenler *millet, milletin isteği* ve *cumhuriyet* olarak verilebilir. “Millet” fenomenin noesisi “istekleri olma”dır. “Milletin isteği” fenomeninin noesisi “cumhuriyete ilgili olma” iken “cumhuriyet” fenomeninin noesisi “korunması, ilkelerine bağlı kalınması istenen olma” şeklindedir.

Birden fazla bildirim ifadesinin bir araya gelmesiyle anlamı kurulan bu sözcelerin ikisi de sinkategorematiktir. İfadelerin olgu bireşimine uygun olarak kullanılması açıklayıcı bir anlatım tercih edildiğini gösterir. Vurguyu ve bu sayede etkiyi sağlayan bireşimler değil, sözcük seçimi ve söz dizimi olmuştur.

Ankara’ya döndükten sonra 1 Mart 1924’teki meclis toplantısında bir nutuk veren Atatürk tarafından üç önemli noktaya işaret edildiğı belirtilerek ilk olarak bu sözce dile getirilir (Nutuk II, 1952: 848). “Cumhuriyetin halen ve âtiyen bilcümle taarruzattan katıyen ve ebediyen masun bulundurulması” isteği ona karşı sürekli bir tehdidin bulunduğı algısını kurmaktadır. Buna karşın “masun bulundurulma” ile cumhuriyetin dokunulmaz kılınmasının millet tarafından talep edildiğı belirtilir. “Cumhuriyetin mücerrep ve müspet olan kâffeî esasata” ifadesi cumhuriyetin temel ilkelerine körü körüne bir bağlılığın istenmediğini; bunlar denenmiş ve olumlu sonuç vermiş olduğundan bunlara dayanılmasının uygun olduğunu gösterir. Başka bir deyişle denenip olumlu sonuç verdiğinden bunlara bağlı kalınması aklın gereğı olarak sunulmuştur. Bunun “bir an evvel” gerçekleştirilmesi isteği ise vakit kaybetmenin zarar verici olabileceğı düşüncesiyle hızlı bir dönüşüme çağrı olarak değerlendirilebilir. Böylece cumhuriyetin tartışılmaz ve vazgeçilemez bir değer olarak kurulduğı, “milletin isteği” vurgusuyla halkın yeni rejimi desteklediğı ve benimsediğı gösterilerek cumhuriyetin meşruiyetinin güçlendirildiğı, cumhuriyete

saldırı tehlikesi oluşturularak birlik çağrısı yapıldığı söylenebilir. Yani söylem cumhuriyetin meşruiyetini milletin isteğine ve rızasına dayandırarak onu koruyup devam ettirme bilinci oluşturmaya yöneliktir.

Atatürk'ün aynı nutukta işaret ettiği üçüncü önemli nokta olan “*Diyaneti İslâmiyeyi, asırlardan beri müteamil olduğu veçhile bir vasıtai siyaset mevkiinden tenzih ve îlâ etmek elzem olduğu hakikatini de müşahade ediyoruz.*” (s. 849) sözcesinin yukarıdaki sözcenin gerçekleşmesi için yapılması gereken olarak ortaya konduğu söylenebilir. Sözce son indirgemelerle “*Dinin siyasette bir araç olarak kullanılmasına son verilmesi gerekir*” ifadesine dönüşür.

Yönelinen fenomenin *İslam dini* olduğu görülür. Bu fenomenin noesisi “siyasette kullanılmaması gerekme”dir.

Sözce sinkategorematiktir. Bu da sözcede çeşitli anlam katmanları olduğunu söylemeyi mümkün kılar.

“Asırlardan beri müteamil olduğu veçhile” ifadesiyle İslam dininin uzun bir tarihsel süreçte siyasetle iç içe geçtiği anlaşılır ve bu, “olumsuz bir durum” olarak deneyimlenir. “Tenzih ve îlâ etme” ifadesi dinin siyasetten uzaklaştırılmasıyla arındırılacağı, neticede de yüceltileceği anlamını içerir. Bununla siyaset dini kirleten, onu alçaltan bir yapı olarak kurulur. İkisinin ayrı ayrı bir değer taşıdıklarının ifade edildiği söylenebilir. “Elzem olduğu” ifadesi kesin bir gerçekliği belirterek konuyu tartışmaya kapatmaya yöneliktir. “Hakikatini müşahade ediyoruz” ifadesiyse öznenin ortada olan gerçekliği fark edebilme yetisinde olduğunu ön plana çıkarır. Buradaki söylemle yeni bir şeye geçişin gerekliliğinin ortaya konduğu, bu yeniliğin dinle siyasetin ayrılmasını içerdiğini, dolayısıyla laikliğin kavramsal olarak dile getirilmese de temellendirildiğini söylemek mümkündür.

Sosyal düzen

Milletin ârayi umumiyesinde tesbit olunan terbiye ve tedrisatın tevhidî umdesinin bilâifatei an tatbiki lüzumunu müşahade ediyoruz. (s.849)

Bu sözcede indirgeme yapıldığında ulaşılan “*Milletin isteği olan eğitim ve öğretimde birliğin vakit kaybetmeden uygulanması gerekir.*” ifadesi olur.

Yönelinen fenomenler *milletin isteği* ile *eğitim ve öğretimde birlik*dir. “Milletin isteği” fenomeninin noesisi “dikkate alınan olma” iken “eğitim ve öğretimde birlik” fenomeninin noesisleri “hemen uygulanması gerekme, milletin isteğine dayanma”dır.

“Eğitim öğretimde birliğin milletin isteği olması” ve “isteğin vakit kaybetmeden uygulanması gerekmesi” şeklinde iki bildirim ifadesinin bir araya gelmesiyle anlamı açığa çıkan bu sözce sinkategorematiktir. Bu da sözcede birden fazla iletinin varlığını göstermektedir.

Halifeliğin kaldırılması kararının alınmasıyla Mustafa Kemal Atatürk tarafından 1 Mart 1924 günü mecliste yapılan konuşmada dikkat çekilen noktalardan biri bu sözcede dile getirilir (Nutuk II, 1952: 849). Tevhid-i Tedrisat Kanunu⁷⁵ eğitimin Maarif Vekâleti’ne bağlanması, dinî otoritenin baskısının olmamasıyla laik bir eğitim öğretimi getirmesi bakımlarından siyasi bir boyut taşısa da din veya etnik kimlik farkı gözetilmeksizin fırsat eşitliğinin sağlanması, akla ve bilime dayalı bir eğitim sistemini getirmesi, karma eğitime zemin hazırlaması bakımlarından sosyal düzeni ilgilendiren bir inkılaptır. “Milletin ârayı umumiyesinde tesbit olunan” ifadesiyle eğitim ve öğretimin birleştirilmesinin milletin genel görüşü olduğu belirtilir ve böylece yapılacak olan milletin iradesine dayandırılarak meşrulaştırılır. Millet onayı ile merkezi otoritenin kararının desteklendiği söylenebilir. “Terbiye ve tedrisatın tevhidi umdesi” ifadesindeki “umde” sözcüğüyle yapılacak iş “ilke” olarak verilir. Bu ifadenin kararı, eylemi yüceltme amacıyla kullanıldığını söylemek mümkündür. Osmanlı Devleti’nde etnik kimliğe, dinî inanca, cinsiyete göre çeşitli eğitim öğretim kurumları ve fırsatlar varken Türkiye Cumhuriyeti’nde bunlarda “tevhid” öne çıkarılır. Bu da tüm eğitim öğretim kurumlarının Maarif Vekâleti’ne, sonraki adıyla Millî Eğitim Bakanlığı’na bağlanmasıyla gerçekleştirilir. “Bilâîfatei an tatbiki lüzumunu” ifadesiyle inkılabın geciktirilmemesinin söylenmesi bir aciliyet ve kararlılığın göstergesi olarak değerlendirilebilir. Eğitim öğretim işlerinin bakanlığa bağlanarak dinî kurumların denetiminden uzaklaştırılması laikleşme yolundaki bir adımdır ve Atatürk’e göre bu kaçınılmaz olduğundan ertelenmesi de söz konusu değildir. Neticede tek bir merkezin denetiminde, herkesin eşit fırsatlara sahip olduğu daha

⁷⁵ Kanunla ilgili detaylı bilgi ve kanun maddeleri için bkz. Arı, 2002; <https://turkmaarifansiklopedisi.org.tr/tevhid-i-tedrisat-kanunu>; https://ansiklopedi.tubitak.gov.tr/ansiklopedi/tevhid_i_tedrisat_kanunu (E.T: 20.07.2025).

çağdaş bir eğitim öğretim sisteminin vurgulandığı ve bunun millet iradesine dayandırılarak meşrulaştırılan yüce bir ilke olarak deneyimlendiği görülmektedir.

Efendiler, milletimizin başında, cehil, gaflet ve taassubun ve terakki ve temeddün düşmanlığının, alâmeti farikası gibi telâkki olunan fesi atarak onun yerine bütün medeni âlemce serpuş olarak kullanılan şapkayı giymek ve bu suretle, Türk milletinin, medeni hayatı içtimaiyeden, zihniyet itibariyle de, hiçbir farkı olmadığını göstermek bir lâzime idi. Bunu, Takriri Sükûn Kanunu, cari olduğu zamanda yaptık. Bu kanun cari olmasaydı, yine yapacaktık. Fakat, bunda, kanunun meriyeti de, sühuletbahş oldu denirse, bu, çok doğrudur.” (s.895)

Sözceler indirgendiğinde ilk olarak “Milletimizin başında fes yerine medeni dünyanın kullandığı şapkayı giymek suretiyle Türk milletinin medeni hayat ve zihniyet açısından farkı olmadığını göstermek gerekiyordu. Bunu Takrir-i Sükûn Kanunu yürürlükteyken yaptık ama kanun olmasa da aynı kararı alacaktık. Kanunun uygulanabilirliği bu işi kolaylaştırdı.” ifadelerine ulaşılır. Yeni indirgemeler sonucunda sözcenin “Şapka giyilmesi Türk milletinin eskisinden farklı olarak çağdaş ve medenî bir düşünce tarzına sahip olduğunu göstermek için gereklidir ve bu köklü değişikliğin uygulanması Takrir-i Sükûn ile kolaylaşmıştır.” ifadesine dönüştüğü söylenebilir.

İndirgeme neticesinde yönelinen fenomenler *fes*, *şapka* ve *Takrir-i Sükûn Kanunu* olarak verilebilir. “Fes” fenomeninin noesisi “bilgisizliğin, fark etme kabiliyetinden yoksunluğun, körü körüne bağlılığın ve uygarlık ve gelişme düşmanlığının sembolü olma”dır. “Şapka”nın noesisi “medenî dünyada başlık olarak kullanılma, medeniliğin sembolü olma” biçiminde ifade edilebilir. “Takrir-i Sükûn Kanunu” fenomeninin noesisi ise “kolaylaştırıcı olma”dır.

İlk sözce neden sonuç ilgisi oluşturacak biçimde birbirine bağlı birden çok bildirim ifadesi içerdiğinden sinkategorematiktir. Diğer sözceler de birden fazla bildirim ifadesi vardır. Sözceler “Bunu, bu, fakat” gibi sinkategorematik sözcüklerle de anlam olarak ilk sözceye bağlanmıştır. Dolayısıyla hem çok katmanlı bir anlam yapısının hem de sözceler arasında iç tutarlılığın olduğunu söylemek mümkündür.

Fesin “milletimizin başında, cehil, gaflet ve taassubun ve terakki ve temeddün düşmanlığının, alâmeti farikası gibi telâkki olunan” biçiminde tanımlanmasının Atatürk tarafından Osmanlı Devleti’yle ilişkilendirilmesinden kaynakladığı anlaşılır. “Fesi atmak” eskide kalan, geleneksel, gerici olan şeylerin fizikî bir temsili olarak değerlendirilebilir ve bu, bir gereklilik olarak deneyimlenir çünkü eski olan eskide kalmalıdır. Artık yeni bir devlet ve onunla gelen yenilikler vardır. Şapkanın “bütün medeni âlemce serpuş olarak kullanılan” şeklinde ifade edilmesi onun uygar milletler tarafından kullanıldığını ve bu nedenle uygarlığın bir sembolü olduğunu vurgulamaya yöneliktir. Fesi atıp şapkayı giymek Atatürk tarafından Türk milletinin medeni bir sosyal hayat bilincine ulaştığının bir yansıması olarak deneyimlenmektedir. Bu ifadelerle şapka giyilmesinin meşrulaştırılmaya ve bu konuda milletin ikna edilmeye çalışıldığını söylemek mümkündür. “Bunu, Takriri Sükûn Kanunu, cari olduğu zamanda yaptık” sözcüsü kanunun varlığının yaptırım gücünde etkisi olduğu mesajını verir çünkü bu kanun, içeriği gereği yapılacak olan bu tarz bir yeniliğe isyan edilmesi, bununla ilgili karışıklık çıkarılması ve dolayısıyla kamu düzeninin bozulması durumlarında gerekli yaptırımların uygulanmasına dayanır (Mete, 2014: 96). “Bu kanun cari olmasaydı, yine yapacaktık” ifadesi ise inkılabın yapılmasının sosyal açıdan bir zorunluluk olduğunu ve bu nedenle gerçekleştirilmesinde kararlılık gösterildiğini vurgulamaya yöneliktir. Kanunun yürürlükte olmasının durumu kolaylaştırması gelecek tepkilere hazır olunduğu fakat yasanın kolaylaştırıcı gücünden faydalandığı anlamıyla bu kanuna olumlu bir bakış açısının kurulmaya çalışıldığını gösterir. Burada fes ve şapka üzerinden eskinin olumsuz özelliklerinin yerini yeninin modern ve uygar düzenine bırakması gerekliliği ön plana çıkarılmıştır. Bu yapılırken inkılabın sosyal zorunluluğu ve merkezi otoritenin vurgulandığı görülür. Sosyal yapının ve düşünce tarzının değiştirilmesi gerekliliği alıcının bilincinde bu yolla kurulur.

Bu sözcelerin hemen devamında gelen “*Filhakika, Takriri Sükûn Kanununun meriyeti, bazı mürtecilerin, milleti vâsi mikyasta tesmim etmesine meydan bırakmamıştır. Gerçi, bir Bursa mebusu, bütün hayatı teşriyesinde, hiçbir vakit kürsüye çıkmamış ve hiçbir vakit Mecliste, millet ve cumhuriyet menfaatlerini müdafaa için, bir tek kelime dahi telâffuz etmemiş olan Bursa Mebusu, Nurettin Paşa, yalnız şapka iksası aleyhinde, uzun bir takrir vermiş ve bunu müdafaa için kürsüye çıkmıştır.*

Şapka iktisasının 'hukuku esasiye ve hâkimiyeti milliye ve masuniyeti şahsiye hilâfında muamele'olduğunu iddia etmiş ve bunun 'halka ademi tatbikının temin ve teyit'olunmasına çalışmıştır. Fakat, Nurettin Paşanın, Millet kürsüsünden galeyane getirmeye muvaffak olduğu taassup ve irtica hisleri, nihayet birkaç yerde, yalnız birkaç mürteciin, İstiklâl Mahkemelerinde, hesap vermeleriyle söndü.” (s. 895-896) sözceleri “Takrir-i Sükûn Kanunu gericilerin geniş çaplı eleştirilerine engel olsa da bir milletvekili şapka zorunluluğunu anayasal haklara aykırı olarak düşünüp bunu savunmuş ama bu durum karşı çıkan çok az kişinin İstiklâl Mahkemeleri'nde yargılanmalarıyla sona erdirilmiştir.” şeklinde indirgenebilir.

Yönelinen fenomenler *Takriri Sükûn Kanunu*, *şapka giyme* ve *İstiklâl Mahkemeleri* olarak verilebilir. “Takriri Sükûn Kanunu” fenomeninin noesisi “yürürlükte olma, zararlı durumları engelleme”dir. “Şapka giyme” fenomeninin noesisi “kötü niyetlilerce eleştirilme” iken “İstiklâl Mahkemeleri” nin noesisi “ceza yeri olma” şeklinde ifade edilebilir.

Birbirine çeşitli anlam ilgileriyle bağlı bu sinkategorematik sözceler aynı zamanda birden fazla bildirim ifadesiyle bir anlama sahiptir. Bu da sözcelerde farklı ve çok sayıda anlam katmanı olduğunu gösterir. “Taassup ve irticanın galeyana getirilmesi” ifadesi olgu bireşimine uygun değildir. Galeyan “kaynama” anlamına gelir ve somut varlık alanına aittir fakat taraftarlık ve ümit duygularının fazlaca artırılması suyun üst sıcaklık seviyesine çıkarak kaynamasına benzetilerek bir metafor oluşturulmuş ve böylece anlatım daha etkili kılınmaya çalışılmıştır. “Milleti tesmim etmek” de gerçek bir zehirlemeden söz edilmediğinden aynı durumdadır.

Her ne kadar kanunlar yapılan inkılaplara zarar verici tutum ve davranışlarda bulunulmasını engelse de bazı eleştirilere engel olunamamıştır. Şapka Kanunu konusunda da durum böyledir. Yukarıdaki sözceler Bursa Milletvekili Nurettin Paşa'nın Şapka Kanunu'yla ilgili tepkisinin Atatürk tarafından nasıl karşılandığını göstermektedir. “Mürteciler” ifadesi doğrudan ideolojik ve etiketleyici bir ifadedir. İnkılapları eleştiren, istemeyenler gerici olarak itham edilmektedir. Bu kişiler itirazlarını dile getirmekle gerici olmanın yanında “tesmim edici” yani zehirleyici olarak görülmektedir. Bu da otoritenin kendi eylemleri karşısında bulunanları zararlı olarak konumlandırıp ötekileştirdiğini söylemeyi mümkün kılar. Takriri Sükûn toplum

için tehdit oluşturanlara karşı bir güvenlik kanunu, köklü değişikliklerin koruyucusu ve muhalefetin engelleyicisi olarak kurulur. Şapka giyilmesinin anayasaya, milli egemenliğe ve kişi haklarına aykırı olduğunu dile getiren Nurettin Paşa'nın meclis kürsüsüne yalnızca şapka inkılabına karşı çıkmak için geçtiğinin belirtilmesi yapılan eleştirinin değersizleştirilmesine yöneliktir. "Nurettin Paşanın, Millet kürsüsünden galeyane getirmeye muvaffak olduğu taassup ve irtica" ifadesi Paşa'nın söylemiyle etkili olduğunu gösterse de "yalnız birkaç yerde, yalnız birkaç mürteci" ifadeleri bu etkinin çok dar bir alanla ve çok az kişiyle sınırlı kaldığına vurgu yapar. Bunların "İstiklâl Mahkemelerinde hesap vermeleriyle taassup ve irtica hislerinin sönmesi" İstiklâl Mahkemeleri'ni alıcı tarafından düzeni koruyan yargı organı olarak deneyimlenmesini sağlamaktadır. Taassup ve irticanın "sönmek" sözcüğüyle kullanılması ise bunların bir ateş gibi yakarak zarar verdiklerini, mahkemelerin ise su gibi bunları söndürdüğünü belirterek metaforik bir anlatımı gösterir. Söylemede şapka inkılabına yönelik muhalefetin gerek Takriri Sükûn gerekse de İstiklâl Mahkemeleri vasıtasıyla dar bir alan ve az kişiyle sınırlı kaldığı, yeni devleti ve onun otoritesini korumak adına bu müdahalelerin meşru olduğu vurgulanmıştır.

Tekke ve zaviyelerin kapatılmasıyla ilgili söylenen sözcelerde de Takriri Sükûn'un etkisinden bahsedilir: *Efendiler, tekke ve zaviyelerle, türbelerin seddi ve alelûmum tarikatlerle şeyhlik, dervişlik, müritlik, çecelebilik, falcılık, büyücülük ve türbedarlık ve ilâ... gibi birtakım unvanların men ve ilgası da Takriri Sükûn Kanunu devrinde yapılmıştır. Bu husustaki icraat ve tatbikat, heyeti içtimaiyemizin, hurafeperest, iptidai bir kavim olmadığını göstermek noktai nazarından, ne kadar elzem idi; bu, takdir olunur. Birtakım şeyhlerin, dedelerin, seyyitlerin, çecelebilerin, babaların, emîrlerin arkasından sürüklenen ve falcılara, büyücülere, üfürükçülere, nüshacılar tâli ve hayatlarını emniyet eden insanlardan mürekkep bir kütleye, medeni bir millet nazariyle bakılabilir mi? Milletimizin, yanlış mânada gösterebilen ve asırlarca göstermiş olan bu gibi anasır ve müessesat, yeni Türkiye Devletinde, Türk Cumhuriyetinde idame edilmeli miydi? ... İşte, biz, Takriri Sükûn Kanununun meriyetinden istifade ettik ise, bu tarihî hatayı irtikâbetmemek için; milletimizin nasiyesini olduğu gibi açık ve pak göstermek için; milletimizin mütaassıp ve Kurunu Vustai zihniyette olmadığını ispat etmek için istifade ettik. Efendiler, milletimizin içtimai, iktisadi, hulâsa bilcümle medeni muamelât ve münasebatında feyizli*

neticelerin zamini olan yeni kanunlarımız da... Hürriyeti nisvanı temin ve hayatı aileyi tarsin eden Kanunu Medeni de bu bahsettiğimiz devrede vücuda getirilmiştir.. Binaenaleyh, biz her vasıttan, yalnız ve ancak, bir noktai nazardan istifade ederiz. O noktai nazar şudur: Türk milletini, medeni cihanda, lâyük olduğu mevkie is'ad etmek ve Türk Cumhuriyetini sarsılmaz temelleri üzerinde, her gün, daha ziyade takviye etmek... ve bunun için de, istibdat fikrini öldürmek... (s.896-897)

Bu sözceler indirgemeye uğratıldığında ilk olarak “*Takriri Sükûn Kanunu döneminde tekke, zaviyeler, türbeler ve hurafeye dayalı unvanlar kaldırıldı; bu uygulama, toplumun hurafeperest ve ilkel görülmediğini göstermek, milletin medeni bir toplum olduğunu kanıtlamak ve tarihî hataları tekrarlamamak amacıyla yapıldı. Bu dönemde çıkarılan yeni kanunlar milletin medeni dünya içindeki hak ettiği konuma yükseltilmesi ve istibdat zihniyetinin ortadan kaldırılması hedefiyle bağdaştırıldı.*” ifadelerine ulaşılır. Sözcelerde yapılacak yeni indirgemelerle sözcelerin son olarak “*Tekke ve hurafelerin tasfiyesi ve medeni yasalar, Türk milletinin çağdaşlaşma ve istibdada son verme çabasının hukukî ifadesiydi.*” ifadesine dönüştüğü söylenebilir.

Burada yönelinen fenomenler *tekke ve zaviyelerin kapatılması, medeni bir millet, Takriri Sükûn Kanunu, Medeni Kanun ve bir bakış açıdır.* “Tekke ve zaviyelerin kapatılması” fenomeninin noesisleri “gerekli görülme, yararlı ve medenilik belirtisi olma”dır. “Medeni bir millet” fenomeninin noeması “Türk milleti” iken noesisleri “gerçeklikle alakası olmayandan uzak durma, akılcı düşünme” olarak ifade edilebilir. “Takriri Sükûn Kanunu” fenomeninin noesisleri “yapılan inkılapları kolaylaştırma”dır. “Medeni Kanun” fenomeninin noesisleri “düzenleyici ve güçlendirici olma, Takriri Sükûn sayesinde ortaya çıkma” olarak verilebilir. Son olarak “bir bakış açısı” fenomeninin noesisleri ise “milletin faydasını gözetme”dir.

Sözcelerin tamamı birden fazla bildirim ifadesi içerir ve bunlar bir araya gelerek sözcelerin anlamlarını oluşturur. Ayrıca “bu, işte, binaenaleyh” gibi sinkategorematik sözcüklerle buradaki sözceler çeşitli anlam ilgileriyle birbirine bağımlı kılınmıştır. Bu durumlar çok katmanlı anlam yapısına sahip, yani birçok mesajı aynı anda içeren bir anlatım örgüsü olduğunu göstermektedir. “Birilerinin arkasından sürüklenmek, milletin alnını açık ve temiz göstermek, Türkiye Cumhuriyeti’nin sarsılmaz temeller üzerinde güçlendirilmesi” gibi ifadeler olgu

bireşimine uygun değildir fakat bunlar anlatımı daha etkili hâle getirmek amacıyla kullanılmıştır.

Şeyh Sait İsyanı dolayısıyla çıkarılan Takriri Sükûn Kanunu’nun ve kurulan İstiklâl Mahkemeleri’nin varlığının istibdat aracı olarak kullanılacağı düşüncesinde olanların zamanla gerçekleşen olaylar ve durumlar neticesinde utanacaklarını dile getiren Atatürk, Takriri Sükûn ve İstiklâl Mahkemeleri’nin mevcudiyetleri yardımıyla gerçekleştiğini vurguladığı tekke ve zaviyelerin kapatılması, birtakım unvanların yasaklanması ile Medeni Kanun’un kabulü inkılaplarını bu olaylar ve durumlara örnek olarak gösterir. İlk sözcede dinî geleneğe ait bazı kurumlar ve uygulamalar sıralanmış ve bunların kaldırıldığı belirtilmiştir. İşin “Takriri Sükûn Kanunu devrinde” yani bu kanun yürürlükteyken yapıldığının vurgulanması kanunun bu işin gerçekleştirilmesinde bir katkısı olduğunu göstermektedir. Kapatılan kurumların ve yasaklanan unvanların toplumun “iptidai” yani gerçeklikten uzak olmadığını göstermesi bunlar varken toplumun gerçeklikle ilgisi olmayan bir yapıda görüldüğüne işaret eder. Yapılan inkılap sadece içerideki yapıyı değil, aynı zamanda dışarıdaki bakış açısını da değiştirmesi bakımından “elzem” görülür. “Şeyh, dede, seyyit, çelebi ... falcılar, büyücüler, üfürükçüler, nüshacılar” uzun sıralamasında adı geçenlerin tamamı tekke, zaviye ve tarikatlardaki olumsuz anlama dahil edilir ve bunlardan medet umanlar “sürüklenen” yani kendi ayakları üzerinde yürüyenler değil, birilerinin sürüklemesiyle ilerleyenler olarak tasvir edilir. Başka bir ifadeyle böyle bir topluluk bu kişilerin aklıyla hareket edip kendi akıllarını kullanmayanlar olarak kurulur. “Kütle” ifadesi de böylelerinin bilinçli bir topluluk olmaktan ziyade bir araya getirilmiş bilinçsiz varlıklardan başka bir şey olarak görülmediğini vurgular. Soru yapısıyla da medeni bir milletin aklını kullanmayan, başkalarının bilinciyle hareket eden bir topluluk olamayacağı belirtilir. Atatürk’e göre Türk milleti böyle bir kütle değildir. O, asırlarca yanlış tanıtılmıştır. Tekke, zaviye, şeyhlik, dedelik gibi kurum ve unvanlar bu yanlış tanıtmayı devam ettireceğinden yeni devlette bunlara yer olmadığı yine bir soru yapısıyla dile getirilmiştir. Sonraki cümlede milletin alnının “açık ve pak” gösterilmesi, yani Türk milletinin modern olmayan bu yapılarla, unvanlarla bir ilgisinin olmadığına ortaya konması tekke ve zaviyelerin, tarikatların kapatılıp bunlarla ilişkili unvanların yasaklanmasına dayandırılmıştır. Böylece milletin itibarının korunması bunların ortadan kaldırılmasına bağlanmış ve yine Takriri

Sükûn'un katkılarına vurgu yapılmıştır. Sözcelerinin devamında Medeni Kanun, kadın ve aile haklarını koruyucu, düzenleyici bir yasa olarak kurulmuş ve bunun ortaya konması da Takriri Sükûn Kanunu'na bağlanmıştır. "Hürriyeti nisvan" ile kadınların özgürlüğüne vurgu yapılmasının kadının birey olarak tanındığı algısının alıcının bilincinde kurulmasına yönelik olduğu söylenebilir. Medeni Kanun'un aile düzenini bozmaya değil, onu güçlendirmeye yönelik düzenlemeler içerdiği de "aileyi tarsin eden" ifadesiyle ortaya konur. Takriri Sükûn baskıcı olarak algılansa da onun vasıtasıyla yapılan yeniliklerin milleti ve devleti ileriye götüren, çağdaş millet seviyesinde yolunu açan, özgürleştirici olduğu vurgulanmaktadır. Böylece devlet otoritesine ve otoritenin kaynağına karşı olumlu bir bakış açısı kazandırılmaya çalışıldığını söylemek mümkündür.

Bölümün Fenomenolojik Söylem Analizi'nin bütüncül bir değerlendirmesi:

Yenilik hareketleri kısmında söyleme etki eden ifadeler *maksadım, inkılâbımızın tetkikinde, tarihe medarı sühulet olmaktır; milli hayatı hitam bulmuş farz edilen büyük bir milletin, istiklâlini nasıl kazandığını ve ilim ve fennin en son esaslarına müstenit, millî ve asri bir devleti, nasıl kurduğunu ifadeye çalıştım; bu memlekette, bir heyeti içtimaiyede, bir inkılâp yapıldığı zaman elbette onun esbabı vardır; Osmanlı hanedan ve saltanatının idamesine çalışmak, elbette, Türk milletine karşı en büyük fenalığı işlemekti; vatanla, milletle hiçbir alâkai vicdaniye ve fıkriyesi kalmamış bir sürü mecaninin, devlet ve millet istiklâl ve haysiyetinin muhafızı mevkiinde bulundurulması nasıl tecviz olunabilirdi; İstanbul Hükümetinin yaşayacağından, esasen ümitvar değildim; Osmanlı Devletinin itmamı hayat ettiğine ise, çoktan kanidim; meclisi mebusanın yeniden, eski şekil ve mahiyetinde toplanmasını temin için çalışmasını asla hatırıma getirmedim; büsbütün başka mahiyet ve salâhiyette, daimî bir meclis teşkil etmeği ve bu meclisle tasavvur ettiğim inkılâp safahatını beraber geçirmeği düşündüm; milletimizin, kavi, mesut ve müstekar yaşayabilmesi için, devletin tamamen milli bir siyaset takibetmesi ve bu siyasetin, teşkilâtı dahiliyemize tamamen mutabık ve müstenit olması lazımdır; hududu milliyemiz dahilinde, her şeyden evvel kendi kuvvetimize müsteniden muhafazai mevcudiyet ederek millet ve memleketin hakiki saadet ve umranına çalışmak; medeni cihandan, medeni ve insani muameleye ve müteakıl dostluğa intizar etmek; hakikat,*

Osmanlı saltanatının ve hilâfetin münkariz ve mülga olduğunu düşünerek yeni esaslara müstenit, yeni bir devlet kurmaktan ibaret idi; mecliste mütekâsif iradei milliyeyi, bilfiil mukadderatı vatana vazıulyed tanımak umdei esasiyedir; Türkiye Büyük Millet Meclisinin fevkında bir kuvvet mevcut değildir; iradei milliyeye müsteniden Türkiyenin mukadderatına vazıulyet olan yegâne meşru ve müstakil kuvvei hâkime, Ankarada müstemirren münakit, Türkiye Büyük Millet Meclisidir; İstanbulda herhangi bir heyetin, minküllilvücu bir vaz'ı meşru ve hukukisi yoktur; Meclis, 29 Nisan 1920 tarihinde Hıyaneti Vataniye Kanununu ve mütaakıp aylarda İstiklâl Mehakimi Kanunlarını da vaz etmekle inkılâbın icabatı tabiiyesine tevessül eylemiş oldu; hilâfet ve saltanatı birbirinden ayırarak; Osmanlı İmparatorluğunun münkariz olduğunu, yeni bir Türkiye Devletinin tevellüdettiğini, Teşkilâtı Esasiye Kanuniyle, hukuku hükümlerinin, millete ait bulunduğunu ifade eder bir takrir; benim de imzam vardır; bu Meclis, Türkiye halkının Meclisidir; bu Meclisin sıfat ve salâhiyeti yalnız ve ancak Türkiye halkının ve Türk vatanının hayatına ve mukadderatına şâmil ve nâfiz olabilir; Türk milleti ve onun mümessillerinden mürekkep olan Meclisimiz, kendi mevcudiyetini, halife unvanını taşıyan veya taşıyacak olan bir zatın eline veremez ve vermiyecektir; bizim, cihan nazarında en büyük kuvvet ve kudretimiz, yeni şekil ve mahiyetimizdir; düşmanlar ve halifeler beraber olabilirler ve her şeyi yapmaya teşebbüs edebilirler fakat, yeni Türkiyenin tarzı idaresini, siyasetini, kuvvetini katiyen sarsamazlar; saltanatın ilgası, hilâfet makamının salâhiyetsiz kalışı üzerine, halk ile yakından temasa gelmek, ahvali ruhiye ve temayülâtı fıkriyeyi bir daha tetkik etmek mühimdi; hilâfet meselesi hakkında, halkın tereddüt ve endişesini izale için, her yerde lüzumu kadar beyanat ve izahatta bulundum; milletimizin kurduğu yeni devletin mukadderatına, muamelâtına, istiklâline, unvanı ne olursa olsun hiç kimseyi müdahale ettiremeyiz; milletin kendisi kurduğu devleti ve onun istiklâlini mühafaza ediyor ve ilelebet muhafaza edecektir; İslâmşümul bir devlet tesis etmek vazifesiyle mükellef tahayyül edilen bir halifenin vazifesini ifa edebilmesi için, Türkiye Devleti onun bir avuç nüfusu, halifenin emrine tâbi tutulamaz; Türkiye halkı bu kadar azîm bir mesuliyeti, bu kadar gayrimantiki bir vazifeyi deruhde edemez; Ankara matbuatı vasıtasıyla halkçılık esasına müstenit ve 'Halk Fırkası' namıyla siyasi bir fırka teşkil etmek niyetinde olduğumu beyan ederek; bütün millet, ilân ettiğim umdeleri, tamamen benimsedi ve umdelere ve hattâ şahsıma muhalefet göstereceklerin, milletçe

mebusluğa intihabına imkân kalmadığı anlaşıldı; artık yeni Türkiye Devletinin makarri idaresini, kanunen tesbit eylemek icabediyordu; devletin, makarri idaresini bir an evvel tesbit ederek, dahilî ve haricî tereddütlere nihayet vermek elzem idi; bizim makarri idare tâbirinden kastedtiğimiz mâna ile, bu ifadelerde payitaht tâbirini kullananların noktai nazarları arasında bir fark görmemek mümkün değildir; bence devlet riyaseti makamıyla Türkiye Büyük Millet Meclisi makamını memzuç bulundurmak, hükümeti milliyemizin mahiyeti, Hükümeti Cumhuriyet olduğu halde, onu katî olarak ifade ve ilân etmemek bir zaıf teşkil etmekte idi; İlk fırsatta, resmen Cumhuriyet ilân etmek ve devlet riyasetini, riyaseticümhur makamında temsil ederek kuvvetli bir vaziyet vücuda getirmek elzem idi; onların zaten ve tabiaten benimle bu hususta hemfikir olduklarına şüphe etmiyordum; o esnada Ankarada bulunmayan bazı zevat, salâhiyetleri olmadığı halde, kendilerine haber verilmeden ve rey ve muvafakatleri alınmadan, Cumhuriyetin ilân edilmiş olmasını vesilei iğbirar ve iftirak addettiler; idarei devleti, cumhuriyetten bahsetmeksizin, hâkimiyeti milliye esasatı dairesinde, her an cumhuriyete doğru yürüyen şekilde temerküz ettirmeye çalışıyorduk; altanat ve hilâfet makamları olmaksızın, devleti idare etmek mümkün olduğunu ispat etmek lüzumlu idi; cumhuriyetin ilânı, bütün milletçe mucibi sürur oldu; yalnız, İstanbulda, iki, üç gazete ve yalnız İstanbulda toplanan bazı zevât, milletin umumi ve samimî olan süruruna iştirakte tereddüdetti; endişeye düştü; cumhuriyet ilânına delâlet edenleri tenkide başladı; mevcut ve mahfuz olan halife ve halife makamının, hakikatte, ne dinen ve ne de siyaseten hiçbir mâna ve hikmeti mevcudiyeti yoktur; hilâfet makamı, bizce en nihayet, tarihî bir hâtıra olmaktan fazla bir ehemmiyeti haiz olamaz; Türkiye Cumhuriyeti ricalinin veya resmî heyetlerin, kendisiyle temasını talebetmesi dahi Cumhuriyetin istiklâline sarîh tecavüzdür; halife ve bütün cihan, katî olarak bilmek lâzımdır ki; açık ve katî söylemeliyim ki; ehli İslâmı bir halife heyulâsiyle hâlâ işgal ve iğfal gayretinde bulunanlar, yalnız ve ancak ehli İslâmın ve bilhassa Türkiyenin düşmanlarıdır; böyle bir oyuna raptı hayal eylemek de, ancak ve ancak cehil ve gaflet eseri olabilir; millet, cumhuriyetin halen ve âtiyen bilcümle taarruzattan katiyen ve ebediyen masun bulundurulmasını talebetmektedir; diyaneti İslâmiyeyi, asırlardan beri müteamil olduğu veçhile bir vasıtai siyaset mevkiinden tenzih ve îlâ etmek elzem olduğu hakikatini de müşahede ediyoruz; milletin ârayı umumiyesinde tesbit olunan terbiye ve tedrisatın tevhidi umdesinin bilâifatei an

tatbiki lüzumu; milletimizin başında, cehil, gaflet ve taassubun ve terakki ve temeddün düşmanlığının, alâmeti farikası gibi telâkki olunan fesi atarak; medeni âlemce serpuş olarak kullanılan şapkayı giymek; bunu, Takriri Sükûn Kanunu, cari olduğu zamanda yaptık; Takriri Sükûn Kanununun meriyeti, bazı mürtecilerin, milleti vâsi mikyasta tesmim etmesine meydan bırakmamıştır; hiçbir vakit kürsüye çıkmamış ve hiçbir vakit Mecliste, millet ve cumhuriyet menfaatlerini müdafaa için, bir tek kelime dahi telâffuz etmemiş olan Bursa Mebusu; millet kürsüsünden galeyane getirmeye muvaffak olduğu taassup ve irtica hisleri, nihayet birkaç yerde, yalnız birkaç mürteciin, İstiklâl Mahkemelerinde, hesap vermeleriyle söndü; bu husustaki icraat ve tatbikat, heyeti içtimaiyemizin, hurafepere, iptidai bir kavim olmadığını göstermek noktai nazarından, ne kadar elzem idi, bu, takdir olunur; birtakım şeyhlerin, dedelerin, seyyitlerin, çelebilerin, babaların, emîrlerin arkasından sürüklenen ve falcılara, büyüçülere, üfürükçülere, nüshacılara tâli ve hayatlarını emniyet eden insanlardan mürekkep bir kütleye, medeni bir millet nazariyle bakılabilir mi; işte, biz, Takriri Sükûn Kanununun meriyetinden istifade ettik ise, bu tarihî hatayı irtikâbetmemek için; milletimizin nasiyesini olduğu gibi açık ve pak göstermek için; milletimizin mütaassıp ve Kurunu Vustai zihniyette olmadığını ispat etmek için istifade ettik; hürriyeti nisvanı temin ve hayatı aileyi tarsin eden Kanunu Medeni; Türk milletini, medeni cihanda, lâyük olduğu mevkie is'ad etmek ve Türk Cumhuriyetini sarsılmaz temelleri üzerinde, her gün, daha ziyade takviye etmek ve bunun için de, istibdat fikrini öldürmek olarak verilebilir.

Bu ifadeler, söylem bakımından onlara karşılık gelen kavramlar ve alt kavramlar Tablo 15'teki gibidir:

Tablo 15: Yenilik Hareketleri

Söyleme etki eden ifadeler	Söylem bakımından ifadeye karşılık gelen kavram	Söylem bakımından ifadeye karşılık gelen alt kavram
<i>Türkiye halkı bu kadar azîm bir mesuliyeti, bu kadar gayrimantiki bir vazifeyi deruhde edemez</i>	Akılcı yaklaşım	Yeterliliğe uygun sorumluluk alma bilinci

<i>Türk milletini, medeni cihanda, lâıyk olduğu mevkie is'ad etmek ve Türk Cumhuriyetini sarsılmaz temelleri üzerinde, her gün, daha ziyade takviye etmek ve bunun için de, istibdat fikrini öldürmek</i>	Aydınlanma ve ilerleme isteği	Yeni devletin ve rejimin güçlendirilmesi
<i>bu husustaki icraat ve tatbikat, heyeti içtimaiyemizin, hurafeperest, iptidai bir kavim olmadığını göstermek noktai nazarından, ne kadar elzem idi, bu, takdir olunur</i>	Bilinçli bir sosyal yapı vurgusu	İç ve dış algının yönetilmesi
<i>ilk fırsatta, resmen Cumhuriyet ilân etmek ve devlet riyasetini, riyaseticümhur makamında temsil ederek kuvvetli bir vaziyet vücuda getirmek elzem idi</i>	Cumhuriyet ilanının gerekliliği	Siyasi otoritenin netleştirilmesi
<i>milletin ârayi umumiyesinde tesbit olunan terbiye ve tedrisatın tevhide umdesinin bilâifatei an tatbiki lüzumu</i>	Devlet kontörlü	Toplumsal birliğe dayalı eğitim

<i>artık yeni Türkiye Devletinin makarri idaresini, kanunen tesbit etmek icabediyordu</i>	Devletin kurumsallaşması	Devletin süreklilik kazanması
<i>devletin, makarri idaresini bir an evvel tesbit ederek, dahili ve harici tereddütlere nihayet vermek elzem idi</i>	Devletin kurumsallaşması	İçerde ve dışarda siyasi otoritenin pekiştirilmesi
<i>diyaneti İslâmiyeyi, asırlardan beri müteamil olduğu veçhile bir vasıtai siyaset mevkiinden tenzih ve îlâ etmek elzem olduğu hakikatini de müşahede ediyoruz</i>	Din ve siyaseti ayırma	Laik yapı vurgusu
<i>milli hayatı hitam bulmuş farz edilen büyük bir milletin, istiklâlini nasıl kazandığını ve ilim ve fennin en son esaslarına müstenit, millî ve asri bir devleti, nasıl kurduğunu ifadeye çalıştım</i>	Diriliş	İlerleme
<i>Osmanlı hanedan ve saltanatının idamesine çalışmak, elbette, Türk milletine karşı en büyük fenalığı işlemekti</i>	Düşmanlaştırma	Eski rejim karşıtlığı

<i>ehli İslâmı bir halife heyulâsiyle hâlâ işgal ve iğfal gayretinde bulunanlar, yalnız ve ancak ehli İslâmın ve bilhassa Türkiyenin düşmanlarıdır</i>	Düşmanlaştırma	Tehdit algısı oluşturma
<i>İstanbul Hükümetinin yaşıyacağından, esasen ümitvar değildim</i>	Eski düzenin çöküşü	Yeni düzen arayışı
<i>Osmanlı Devletinin itmamı hayat ettiğine ise, çoktan kanidim</i>	Eski düzenin çöküşü	Yeni düzen arayışı
<i>büsbütün başka mahiyet ve salâhiyette, daimî bir meclis teşkil etmeği ve bu meclisle tasavvur ettiğim inkılâp safahatını beraber geçirmeği düşündüm</i>	Eski düzenin reddi	Değişimin gerekliliği
<i>İstanbulda herhangi bir heyetin, minküllilvücuha bir vaz'ı meşru ve hukukisi yoktur</i>	Eski düzenin reddi	Yetki reddi
<i>hakikat, Osmanlı saltanatının ve hilâfetin mümkariz ve mülga olduğunu düşünerek yeni esaslara müstenit, yeni bir devlet kurmaktan ibaret idi</i>	Eski rejimin reddi	Değişimin gerekliliği

<i>meclisi mebusanın yeniden, eski şekil ve mahiyetinde toplanmasını temin için çalışmasını asla hatırıma getirmedim</i>	Eski siyasi düzenin reddi	Değişimin gerekliliği
<i>saltanat ve hilâfet makamları olmaksızın, devleti idare etmek mümkün olduğunu ispat etmek lüzumlu idi</i>	Eski siyasi yapının reddi	Yeni meşruiyet gösterilmesi
<i>onların zaten ve tabiaten benimle bu hususta hemfikir olduklarına şüphe etmiyordum</i>	Fikir birliği vurgusu	Lidere güven söylemi
<i>milletimizin başında, cehil, gaflet ve taassubun ve terakki ve temeddün düşmanlığının, alâmeti farikası gibi telâkki olunan fesi atarak</i>	Geleneksel olanın reddi	Gericiliğin sembolleştirilmesi
<i>millet kürsüsünden galeyane getirmeye muvaffak olduğu taassup ve irtica hisleri, nihayet birkaç yerde, yalnız birkaç mürteciin, İstiklâl Mahkemelerinde, hesap vermeleriyle söndü</i>	Gericiliğin baskılanması	Hukuki yaptırımın caydırıcılığı

<i>birtakım şeyhlerin, dedelerin, seyyitlerin, çelebilerin, babaların, emîrlerin arkasından sürüklenen ve falcılara, büyücülere, üfürükçülere, nüshacılara tâli ve hayatlarını emniyet eden insanlardan mürekkep bir kütleye, medeni bir millet nazariyle bakılabilir mi</i>	Gericiliğin eleştirisi	Medeni millet algısı
<i>hilâfet makamı, bizce en nihayet, tarihî bir hâtıra olmaktan fazla bir ehemmiyeti haiz olamaz</i>	Halifeliğin işlevselliğinin reddi	Laik yapı vurgusu
<i>mevcut ve mahfuz olan halife ve halife makamının, hakikatte, ne dinen ve ne de siyaseten hiçbir mâna ve hikmeti mevcudiyeti yoktur</i>	Halifeliğin meşruiyetinin reddi	Laik yapı vurgusu
<i>Türkiye Cumhuriyeti ricalinin veya resmî heyetlerin, kendisiyle temasını talebetmesi dahi Cumhuriyetin istiklâline sarih tecavüzdür</i>	Halifeliğin meşruiyetinin reddi	Siyasi bağımsızlığın korunması

<i>bütün millet, ilân ettiğim umdeleri, tamamen benimsedi ve umdelere ve hattâ şahsıma muhalefet göstereceklerin, milletçe mebusluğa intihabına imkân kalmadığı anlaşıldı</i>	Halkla özdeşleşme	Muhalefetin zayıflığı
<i>böyle bir oyuna raptı hayal eylemek de, ancak ve ancak cehil ve gaflet eseri olabilir</i>	Hayalcilik eleştirisi	Farkındalığın önemine vurgu
<i>hürriyeti nisvanı temin ve hayatı aileyi tarsin eden Kanunu Medeni</i>	Hukuki dönüşüm	Kadına bakış ve aile yapısının dönüşümü
<i>Meclis, 29 Nisan 1920 tarihinde Hiyaneti Vataniye Kanununu ve mütaakıp aylarda İstiklâl Mehakimi Kanunlarını da vaz etmekle inkılâbın icabatı tabiiyesine tevessül eylemiş oldu</i>	Hukuki inkılap	Kanunların inkılapları desteklemesi
<i>düşmanlar ve halifeler beraber olabilirler ve her şeyi yapmaya teşebbüs edebilirler fakat, yeni Türkiyenin tarzı idaresini, siyasetini, kuvvetini katiyen sarsamazlar</i>	İç ve dış tehditlere karşı dayanıklılık	Yeni devletin gücü ve istikrarı

<i>hilâfet meselesi hakkında, halkın tereddüt ve endişesini izale için, her yerde lüzumu kadar beyanat ve izahatta bulundum</i>	Kamuoyu yönetimi	Yeni düzene destek arama
<i>bunu, Takriri Sükûn Kanunu, cari olduğu zamanda yaptık</i>	Kanunla kontrol vurgusu	Dönüşümde toplum düzenini ve yenilikleri koruma
<i>Takriri Sükûn Kanununun meriyeti, bazı mürtecilerin, milleti vâsi mikyasta tesmim etmesine meydan bırakmamıştır</i>	Kanunla kontrol vurgusu	Dönüşümde toplum düzenini ve yenilikleri koruma
<i>işte, biz, Takriri Sükûn Kanununun meriyetinden istifade ettik ise, bu tarihî hatayı irtikâbetmemek için; milletimizin nasiyesini olduğu gibi açık ve pak göstermek için; milletimizin mütaassıp ve Kurunu Vustai zihniyette olmadığını ispat etmek için istifade ettik</i>	Kanunla kontrol vurgusu	Milli ve modern bilinç vurgusu
<i>halife ve bütün cihan, katî olarak bilmek lâzımdır ki</i>	Kesin ve bağlayıcı bilgi	Kararlılık
<i>açık ve katî söylemeliyim ki</i>	Kesinlik vurgusu	İfadenin kesin ve tartışmasız olması
<i>benim de imzam vardır</i>	Kişisel sorumluluk ve katılım	Ortak hedef vurgusu

<i>Türkiye Büyük Millet Meclisinin fevkında bir kuvvet mevcut değildir</i>	Meclis egemenliği	Milli egemenlik
<i>o esnada Ankarada bulunmayan bazı zevat, salâhiyetleri olmadığı halde, kendilerine haber verilmeden ve rey ve muvafakatleri alınmadan, Cumhuriyetin ilân edilmiş olmasını vesilei iğbirar ve iftirak addettiler</i>	Meşruiyet ve yetki tartışması	Siyasi çatışma
<i>İslâmşümul bir devlet tesis etmek vazifesiyle mükellef tahayyül edilen bir halifenin vazifesini ifa edebilmesi için, Türkiye Devleti onun bir avuç nüfusu, halifenin emrine tâbi tutulamaz</i>	Millet dışındaki otoritenin reddi	Ümmet temelli siyasi yapıdan ayrılış
<i>cumhuriyetin ilânı, bütün milletçe mucibi sürur oldu</i>	Milli birlik vurgusu	Kararların meşruiyetini vurgulama
<i>iradei milliyeye müsteniden Türkiyenin mukadderatına vazıulyet olan yegâne meşru ve müstakil kuvvei hâkime, Ankarada müstemirren münakit, Türkiye Büyük Millet Meclisidir</i>	Milli egemenlik	Kurucu meclisin otoritesi
<i>bu Meclis, Türkiye halkının Meclisidir</i>	Milli egemenlik	Temsilî demokrasi

<i>milletin kendisi kurduğu devleti ve onun istiklâlini mühafaza ediyor ve ilelebet mühafaza edecektir</i>	Milli egemenlik	Millet iradesine dayalı siyasi yapı
<i>Türk milleti ve onun mümessillerinden mürekkep olan Meclisimiz, kendi mevcudiyetini, halife unvanını taşıyan veya taşıyacak olan bir zatın eline veremez ve vermiyecektir</i>	Milli egemenlik ve iktidar	Millet iradesinin korunması
<i>hududu milliyemiz dahilinde, her şeyden evvel kendi kuvvetimize müsteniden mühafazai mevcudiyet ederek millet ve memleketin hakiki saadet ve umranına çalışmak</i>	Milli güç ve bağımsızlık vurgusu	Kendi kaderini tayin etme
<i>milletimizin, kavi, mesut ve müstekar yaşayabilmesi için, devletin tamamen milli bir siyaset takibetmesi ve bu siyasetin, teşkilâtı dahiliyemize tamamen mutabık ve müstenit olması lazımdır</i>	Milliyetçi devlet söylemi	Kurum- ideoloji uyumu

<i>medeni âlemce serpuş olarak kullanılan şapkayı giymek</i>	Modern olanı benimseme	Modern kimlik inşası
<i>maksadım, inkılâbımızın tetkikında, tarihe medarı sühulet olmaktadır</i>	Modernleşme ideali	İlerleme
<i>vatanla, milletle hiçbir alâkai vicdaniye ve fikriyesi kalmamış bir sürü mecaninin, devlet ve millet istiklâl ve haysiyetinin muhafızı mevkiinde bulundurulması nasıl tecviz olunabilirdi</i>	Ötekileştirme	Meşruiyet krizi
<i>bence devlet riyaseti makamiyle Türkiye Büyük Millet Meclisi makamını memzuç bulundurmak, hükümeti milliyemizin mahiyeti, Hükümeti Cumhuriye olduğu halde, onu katî olarak ifade ve ilân etmemek bir zaıf teşkil etmekte idi</i>	Rejimin açıkça belirtilmesi gereği	Belirsizliğin doğurduğu zayıflık
<i>millet, cumhuriyetin halen ve âtiyen bilcümle taarruzattan katiyen ve ebediyen masun bulundurulmasını talebetmektedir</i>	Rejimin güvenceye alınması	Meşruiyeti millettten alma

<i>yalnız, İstanbulda, iki, üç gazete ve yalnız İstanbulda toplanan bazı zevât, milletin umumi ve samimî olan süruruna iştirakte tereddüdetti; endişeye düştü; cumhuriyet ilânına delâlet edenleri tenkide başladı</i>	Sınırlı muhalefet vurgusu	Mekân ayrımıyla ideolojik farka vurgu
<i>Ankara matbuatı vasıtasıyla halkçılık esasına müstenit ve 'Halk Fırkası' namıyla siyasi bir fırka teşkil etmek niyetinde olduğumu beyan ederek</i>	Siyasal meşruiyette halkçılık	Herkesi kapsayıcı yaklaşım
<i>hilâfet ve saltanatı birbirinden ayırarak</i>	Siyaset ve dinin ayrılması	Modern devlet yapısı
<i>saltanatın ilgası, hilâfet makamının salâhiyetsiz kalışı üzerine, halk ile yakından temasa gelmek, ahvali ruhiye ve temayülâtı fikriyeyi bir daha tetkik etmek mühimdi</i>	Siyasi dönüşüm	Yeni siyasi yapının meşruiyetini gösterme

<i>idarei devleti, cumhuriyetten bahsetmeksizin, hâkimiyeti milliye esasatı dairesinde, her an cumhuriyete doğru yürüyen şekilde temerküz ettirmeye çalışıyorduk</i>	Siyasi yapının dönüşümü	Milli egemenlik esası
<i>hiçbir vakit kürsüye çıkmamış ve hiçbir vakit Mecliste, millet ve cumhuriyet menfaatlerini müdafaa için, bir tek kelime dahi telâffuz etmemiş olan Bursa Mebusu</i>	Temsil hakkının ihlali	Sorumluluk bilincinin sorgulanması
<i>mecliste mütekâsif iradei milliyeyi, bilfiil mukadderatı vatana vazıulyed tanımak umdei esasiyedir</i>	Temsilî demokrasi	Milli egemenlik
<i>medeni cihandan, medeni ve insani muameleye ve mütekabil dostluğa intizar etmek</i>	Uluslararası diplomaside karşılıklılık	Medeni dünyaya uyum

<i>Osmanlı İmparatorluğunun müinkariz olduğunu, yeni bir Türkiye Devletinin tevellüdettiğini, Teşkilâtı Esasiye Kanuniyle, hukuku hükümrâninin, millete ait bulunduğunu ifade eder bir takrir</i>	Yeni devletin kuruluşu	Milli egemenlik
<i>milletimizin kurduğu yeni devletin mukadderatına, muamelâtına, istiklâlîne, unvanı ne olursa olsun hiç kimseyi müdahale ettiremeyiz</i>	Yeni devletin tam bağımsızlığı	Müdahale reddi
<i>bizim makarrı idare tâbirinden kasedettiğimiz mâna ile, bu ifadelerde payitaht tâbirini kullananların noktai nazarları arasında bir fark görmemek mümkün değildir</i>	Yeni ve eski rejim karşılaştırması	Eskinin kavramlarının reddi
<i>bizim, cihan nazarında en büyük kuvvet ve kudretimiz, yeni şekil ve mahiyetimizdi</i>	Yeniliğin getirdiği güç	Eskiden kopuş

<i>bu Meclisin sıfat ve salâhiyeti yalnız ve ancak Türkiye halkının ve Türk vatanının hayatına ve mukadderatına şâmil ve nafiz olabilir</i>	Yetki sınırlaması	Milli çıkarların korunması
<i>bu memlekette, bir heyeti içtimaiyede, bir inkılâp yapıldığı zaman elbette onun esbabı vardır</i>	Zorunlu dönüşüm	Yenilikler yoluyla dönüşüm

Bu ifadeler, kavramlar ve alt kavramlar üzerinde yeniden indirgeme yapıldığında bölümün genelinde yönelinen fenomenler açığa çıkar. Bu fenomenler “siyasi değişim ve yeniden yapılanma, toplumsal değişim ve yeniden yapılanma, devletin kurumsallaşması, medenileşme, millet” olarak verilebilir.

Siyasi değişim ve yeniden yapılanma fenomeninin görünüşe gelmesi “vatanla, milletle hiçbir alâkai vicdaniye ve fikriyesi kalmamış bir sürü mecaninin, devlet ve millet istiklâl ve haysiyetinin muhafızı mevkiinde bulundurulması nasıl tecviz olunabilirdi; İstanbul Hükümetinin yaşıyacağından, esasen ümitvar değildim; Osmanlı Devletinin itmamı hayat ettiğine ise, çoktan kanıdım; meclisi mebusanın yeniden, eski şekil ve mahiyetinde toplanmasını temin için çalışmasını asla hatırıma getirmedi; büsbütün başka mahiyet ve salâhiyette, daimî bir meclis teşkil etmeği ve bu meclisle tasavvur ettiğim inkılâp safahatını beraber geçirmeği düşündüm; milletimizin, kavi, mesut ve müstekar yaşayabilmesi için, devletin tamamen milli bir siyaset takibetmesi ve bu siyasetin, teşkilâtı dahiliyemize tamamen mutabık ve müstenit olması lazımdır; hakikat, Osmanlı saltanatının ve hilâfetin münkariz ve mülga olduğunu düşünerek yeni esaslara müstenit, yeni bir devlet kurmaktan ibaret idi; Türkiye Büyük Millet Meclisinin fevkında bir kuvvet mevcut değildir; iradei milliyeye müsteniden Türkiyenin mukadderatına vazıulyet olan yegâne meşru ve müstakil kuvvei hâkime, Ankarada müstemirren münakit, Türkiye Büyük Millet Meclisidir; İstanbulda herhangi bir heyetin, minküllilvücu bir vaz'ı meşru ve hukukisi yoktur; hilâfet ve

saltanatı birbirinden ayırarak; Osmanlı İmparatorluğunun münkariz olduğunu, yeni bir Türkiye Devletinin tevellüddettiğini, Teşkilâtı Esasiye Kanuniyle, hukuku hükümlerinin, millete ait bulunduğunu ifade eder bir takrir; Türk milleti ve onun mümessillerinden mürekkep olan Meclisimiz, kendi mevcudiyetini, halife unvanını taşıyan veya taşıyacak olan bir zatın eline veremez ve vermiyecektir; bizim, cihan nazarında en büyük kuvvet ve kudretimiz, yeni şekil ve mahiyetimizdi; düşmanlar ve halifeler beraber olabilirler ve her şeyi yapmaya teşebbüs edebilirler fakat, yeni Türkiyenin tarzı idaresini, siyasetini, kuvvetini katiyen sarsamazlar; saltanatın ilgası, hilâfet makamının salâhiyetsiz kalışı üzerine, halk ile yakından temasa gelmek, ahvali ruhiye ve temayülâtı fikriyeyi bir daha tetkik etmek mühimdi; hilâfet meselesi hakkında, halkın tereddüt ve endişesini izale için, her yerde lüzumu kadar beyanat ve izahatta bulundum; milletimizin kurduğu yeni devletin mukadderatına, muamelâtına, istiklâline, unvanı ne olursa olsun hiç kimseyi müdahale ettiremeyiz; İslâmşümul bir devlet tesis etmek vazifesiyle mükellef tahayyül edilen bir halifenin vazifesini ifa edebilmesi için, Türkiye Devleti onun bir avuç nüfusu, halifenin emrine tâbi tutulamaz; Ankara matbuatı vasıtasıyla halkçılık esasına müstenit ve ‘Halk Fırkası’namıyla siyasi bir fırka teşkil etmek niyetinde olduğumu beyan ederek; bizim makarrı idare tâbirinden kastedtiğimiz mâna ile, bu ifadelerde payitaht tâbirini kullananların noktai nazarları arasında bir fark görmemek mümkün değildir; bence devlet riyaseti makamıyla Türkiye Büyük Millet Meclisi makamını memzuç bulundurmak, hükümeti milliyemizin mahiyeti, Hükümeti Cumhuriye olduğu halde, onu katî olarak ifade ve ilân etmemek bir zaıf teşkil etmekte idi; ilk fırsatta, resmen Cumhuriyet ilân etmek ve devlet riyasetini, riyaseticümhur makamında temsil ederek kuvvetli bir vaziyet vücuda getirmek elzem idi; idarei devleti, cumhuriyetten bahsetmeksizin, hâkimiyeti milliye esasatı dairesinde, her an cumhuriyete doğru yürüyen şekilde temerküz ettirmeye çalışıyorduk; saltanat ve hilâfet makamları olmaksızın, devleti idare etmek mümkün olduğunu ispat etmek lüzumlu idi; mevcut ve mahfuz olan halife ve halife makamının, hakikatte, ne dinen ve ne de siyaseten hiçbir mâna ve hikmeti mevcudiyeti yoktur; hilâfet makamı, bizce en nihayet, tarihî bir hâtıra olmaktan fazla bir ehemmiyeti haiz olamaz; Türkiye Cumhuriyeti ricalinin veya resmî heyetlerin, kendisiyle temasını talebetmesi dahi Cumhuriyetin istiklâline sarîh tecavüzdür; ehli İslâmı bir halife heyulâsiyle hâlâ işgal ve iğfal gayretinde

bulunanlar, yalnız ve ancak ehli İslâmın ve bilhassa Türkiyenin düşmanlarıdır; böyle bir oyuna raptı hayal eylemek de, ancak ve ancak cehil ve gaflet eseri olabilir; diyaneti İslâmiyeyi, asırlardan beri müteamil olduğu veçhile bir vasıtai siyaset mevkiinden tenzih ve îlâ etmek elzem olduğu hakikatini de müşahede ediyoruz” ifadeleriyle olmuştur. Bu ifadelerde eski rejimde yer alan saltanatın, hilafetin, devlet görevlilerinin milletle bağı kalmadıkları ve üzerlerine düşeni yerine getirmedikleri gerekçesiyle yetki ve meşruiyetlerinin reddedildiği görülür. Bunların karşısına konanlarla yeni ve modern bir devlet yapısı ortaya konur. Saltanatın karşısında cumhuriyet ve TBMM, yani milletin egemenliği; halifelğin karşısında ise akıl vardır. Bunlar düşmanlaştırılıp ötekileştirilirken yeniliğin bir zorunluluk olarak ortaya çıktığı vurgulanmaktadır. Cumhuriyet, TBMM, millet iradesinin hâkim olması siyasi alandaki değişimler ve yeni yapının ana unsurları olarak verilir. Önce TBMM otoritenin merkezi olarak verilirken cumhuriyetin ilanıyla yasamanın ve yürütmenin ayrıldığı bir yapı üzerinde durulur. Tüm yenilikler “bizim, cihan nazarında en büyük kuvvet ve kudretimiz, yeni şekil ve mahiyetimizdi” ifadesiyle içerde ve dışarıda gücün kaynağı olarak gösterilirken bunların milletin isteğine, iradesine, onayına dayandırılması meşrulaştırıcı bir söyleme işaret eder. Eski rejimin, onun uygulamalarının ve destekçilerinin reddiyle yeni devletin, bunun unsurlarının kurulduğu ve meşruluğunun ortaya konduğu söylenebilir.

Toplumsal değişim ve yeniden yapılanma fenomeni “ilim ve fennin en son esaslarına müstenit, millî ve asri bir devleti, nasıl kurduğunu, bizim, cihan nazarında en büyük kuvvet ve kudretimiz, yeni şekil ve mahiyetimizdi; milletin ârayı umumiyesinde tesbit olunan terbiye ve tedrisatın tevhidi umdesinin bilâifatei an tatbiki lüzumu; milletimizin başında, cehil, gaflet ve taassubun ve terakki ve temeddün düşmanlığının, alâmeti farikası gibi telâkki olunan fesi atarak; medeni âlemce serpuş olarak kullanılan şapkayı giymek; bunu, Takriri Sükûn Kanunu, cari olduğu zamanda yaptık, Takriri Sükûn Kanununun meriyeti, bazı mürtecilerin, milleti vâsi mikyasta tesmim etmesine meydan bırakmamıştır; millet kürsüsünden galeyane getirmeye muvaffak olduğu taassup ve irtica hisleri, nihayet birkaç yerde, yalnız birkaç mürteciin, İstiklâl Mahkemelerinde, hesap vermeleriyle söndü; bu husustaki icraat ve tatbikat, heyeti içtimaiyemizin, hurafeperest, iptidai bir kavim olmadığını göstermek noktai nazarından, ne kadar elzem idi, bu, takdir olunur; birtakım şeyhlerin, dedelerin, seyyitlerin, çelebilerin, babaların, emîrlerin arkasından sürüklenen ve falcılara,

büyücülere, üfürükçülere, nüshacılara tâli ve hayatlarını emniyet eden insanlardan mürekkep bir kütleye, medeni bir millet nazariyle bakılabilir mi; işte, biz, Takriri Sükûn Kanununun meriyetinden istifade ettik ise, bu tarihî hatayı irtikâbetmemek için; milletimizin nasiyesini olduğu gibi açık ve pak göstermek için; milletimizin mütaassıp ve Kurunu Vustai zihniyette olmadığını ispat etmek için istifade ettik; hürriyeti nisvanı temin ve hayatı aileyi tarsin eden Kanunu Medeni; Türk milletini, medeni cihanda, lâıyk olduğu mevkie is'ad etmek ve Türk Cumhuriyetini sarsılmaz temelleri üzerinde, her gün, daha ziyade takviye etmek ve bunun için de, istibdat fikrini öldürmek” ifadeleriyle görünüşe gelmiştir. Bu fenomenlerin “eski olanı reddetme, yeni olanı benimseme” biçimlerinde deneyimlendiği görülür. Kıyafet, eğitim, hukuk alanlarında bir dönüşüm söz konusudur. Bu dönüşüm görünüşte olanlarla gerçekleştiriliyor gibi görünür fakat zihniyetin değişiminin hedeflendiği anlaşılır. İkili karşıtlıklar üzerinden yeni toplumsal yapının inşa edildiği söylenebilir. “Fesi atma-şapka giyme, cehalet/gaflet/taassup-terakki/temeddün” ikilikleriyle eski olandan kopuş, eskiyi ötekileştirme öne çıkarılıp yeni devletin ve bunun toplumsal yapısının medenilik üzerine kurulduğu vurgusu yapılır. Kendi aklı yerine başkalarının aklıyla hareket edenler gerçek dışı bir dünyada yaşadıkları belirtilerek eleştirilirken bunun karşısına konanın bilincin ve aklın üstünlüğü olduğu söylenebilir. Bunlar aydınlanmanın unsurlarıdır ve ilerleme bunlar vasıtasıyla gerçekleştirilecektir. Eski düzeninin gayrimeşruluğunun gösterilmesiyle hem Cumhuriyet rejiminin hem de onunla yapılan inkılapların meşrulaştırıldığını söylemek mümkündür. Toplumsal yapıdaki değişimin “ilim ve fennin en son esaslarına müstenit” olarak belirtilmesiyle bilimselliğin ve çağdaşlığın öne çıkarıldığı ve eskiye karşı yeninin üstünlüğünün savunulduğu görülür. Siyasi alandaki değişikliklerde olduğu gibi toplumsal alandaki değişikliklerde de milletin iradesine önem verildiği “milletin ârayı umumiyesinde tesbit olunan terbiye ve tedrisatın tevhide umdesi” gibi ifadelerle gösterilmiştir. İnkılapların gerçekleştirilmesinde Takriri Sükûn ve İstiklâl Mahkemeleri’nin haksız karşıtlıkları engelleyip düzeni sağlayıcı olarak gösterilmesi alıcının bilincinde bu kanun ve mahkemelere karşı olumlu bir algı yaratmaya, bunların “istibdat” şeklinde anılmasını yok etmeye yönelik değerlendirilebilir. Diğer bir ifadeyle Atatürk tarafından, olağanüstü durumlar için çıkarılan yasanın ve kurulan mahkemelerin medenileşmeyi, ilerlemeyi gerçekleştirme yolunda kullanıldığı vurgusuyla “baskı” anlayışının yok

edilmeye çalışıldığı görülmektedir. Ayrıca bunlarla devlet, toplumun ve toplumu ileriye götürecek olan yeniliklerin koruyucusu olarak kurulur. Hedeflerin “modern, medeni bir millet” olduğunu söylemek mümkündür.

Saltanatın kaldırılmasının ardından halifelik üzerinde durulup din ve devlet işlerinin ayrılmasına, halifenin hiçbir yetkisi kalmayıp yalnız tarihi bir figür olduğuna, halifeliğin kaldırılmasıyla halife olan kişiyle herhangi bir irtibatın vatan haini olarak görüleceğine vurgu yapılması; tekke ve zaviyelerin kapatılıp bunlarla ilgili unvanların kanunla yasaklanması, eğitim öğretim işlerinde Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile din ayrımı gözetilmeden bir eğitim gerçekleştirme girişimi ve tüm eğitim kurumlarının devletin bakanlığına bağlanması durumları *laiklik* fenomenini kurmaktadır. Nutuk’ta Teşkilâtı Esasiye Kanun’nun 2. maddesi olan “Türkiye Devleti’nin dini, dini İslâm’dır” ın o günün şartları gereği belirlendiği, bunun da “lâyik hükümet” tabirinin günün şartlarında bazı kişilerce kötü emellerle kullanılacağı düşüncesine dayandırılması konusu anlatılırken yalnız bir yerde doğrudan “lâyik” kelimesi kullanılır (Nutuk II, 1952: 716-717). Bunun dışında “Din işlerinin devlet işlerinden ayrılması ve böylece vicdan özgürlüğünün gerçekleşmesi demek olan laiklik” (<https://sozluk.gov.tr/>, 2025) hiçbir yerde doğrudan kullanılmaz fakat gerçekleştirilen inkılapların tümünün fiilî bir söylem olarak laikliği ortaya koyduğu anlaşılır. Yani saltanat, hilafet, tekke ve zaviyeler, eğitim öğretim gibi işlerle ilgili özellikle “saltanat ve hilafeti ayırarak” ifadesi ve benzeri yukarıdaki ifadeler laikliğin söylem yoluyla ideolojik bir temellendirmesi olarak değerlendirilebilir. Bu da dinî otorite, kurum, unvanlara karşı mesafe koyma, bunları gericiliğin sembolü olarak kurup medeni bir toplum inşa etmeye çalışma vurgusuyla olur.

Devletin kurumsallaşması, değişim ve yeniden yapılanma hedefinin bir sonucudur. Bunun görünüşe gelmesi “büsbütün başka mahiyet ve salâhiyette, daimî bir meclis teşkil etme, iradei milliyeye müsteniden Türkiyenin mukadderatına vaziyet olan yegâne meşru ve müstakil kuvvei hâkime, Ankarada müstemirren münakit, Türkiye Büyük Millet Meclisi, halkçılık esasına müstenit ve ‘Halk Fırkası’namıyla siyasi bir fırka teşkil etmek, artık yeni Türkiye Devletinin makarrı idaresini, kanunen tesbit eylemek icabediyordu; devletin, makarrı idaresini bir an evvel tesbit ederek, dahilî ve haricî tereddütlere nihayet vermek elzem idi; ilk fırsatta, resmen Cumhuriyet ilân etmek ve devlet riyasetini, riyaseticümhur makamında temsil

ederek kuvvetli bir vaziyet vücuda getirmek” ifadeleriyle olmuştur. Yeni devlette iradenin millete ait olduğu ve bunun da TBMM vasıtasıyla gerçekleştirileceği görülür. Yani TBMM temsili demokrasi anlayışıyla işleyecek bir kurum olarak sunulmuştur. Rejimin değişmesi ve cumhuriyet olması devletin balında, rejime uygun bir makamı gerekli kılmış ve “cumhurbaşkanlığı” makamı ortaya çıkmıştır. Yeni devletin merkezinin bu devletin kurulmasında işlerin yürütüldüğü merkez olan Ankara olması kararıyla İstanbul devletin merkezi olma niteliğini kaybetmiştir. Bu, eskiden kopuşun somut örneklerinden biri olarak değerlendirilebilir. Neticede buradaki söylemde yeni devletin kurumlarıyla, makamlarıyla da yeni olduğunu ve eskisinden bütünüyle ayrıldığını vurgulama amacının bulunduğu söylemek mümkündür.

Medenileşme fenomeni söylemde gericiğin eleştirisi, reddi ve yeni olanın benimsenip savunulması ile kurulur. Bunun görünüşe gelmesi “*ilim ve fennin en son esaslarına müstenit; bizim, cihan nazarında en büyük kuvvet ve kudretimiz, yeni şekil ve mahiyetimizdi, illetimizin başında, cehil, gaflet ve taassubun ve terakki ve temeddün düşmanlığının, alâmeti farikası gibi telâkki olunan fes; medeni âlemce serpuş olarak kullanılan şapka; Takriri Sükûn Kanununun meriyeti, bazı mürtecilerin, milleti vâsi mikyasta tesmim etmesine meydan bırakmamıştır; millet kürsüsünden galeyane getirmeye muvaffak olduğu taassup ve irtica hisleri, nihayet birkaç yerde, yalnız birkaç mürteciin, İstiklâl Mahkemelerinde, hesap vermeleriyle söndü; heyeti içtimaiyemizin, hurafeperest, iptidai bir kavim olmadığını göstermek; birtakım şeyhlerin, dedelerin, seyyitlerin, çelebilerin, babaların, emîrlerin arkasından sürüklenen ve falcılara, büyücülere, üfürükçülere, nüshacılara tâli ve hayatlarını emniyet eden insanlardan mürekkep bir kütleye, medeni bir millet nazariyle bakılabilir mi; milletimizin mütaassıp ve Kurunu Vustai zihniyette olmadığını ispat etmek için; hürriyeti nisvanı temin ve hayatı aileyi tarsin eden Kanunu Medeni ; Türk milletini, medeni cihanda, lâyük olduğu mevkie is'ad etmek* ifadeleriyle olmuştur. Burada Atatürk tarafından medenileşmenin deneyimlenmesi ve vurgulanmasının eskiden var olan ve eski devletin anlayışıyla özdeşleştirilen fes, taassup, irtica, hurafeperestlik, şeyhlik, dedelik, falcılık, büyücülük gibi kavram ve uygulamaların eleştirilip reddedilmesi; şapka inkılabı, Medeni Kanun’la kadın ve aileye yeni bir bakışın kazandırılması, Türk milletinin medeni ve akılcı olması, iptidai bir kavim olmaması, yeni devletin ilim ve fennin en son esaslarına müstenit olması şeklinde karşılaştırmalı bir anlatımla

sunulduğu görülür. Böylece eski ve gerici olanın bırakılıp medeniliğin yolunun aydınlanmadan, akılcılıktan, vicdan hürriyetinden, çağın gerektirdiklerine uymaktan geçtiği; yapılan tüm inkılapların da bu doğrultuda olduğu vurgusuyla devlet tarafından gerçekleştirilen yeni uygulamaların meşrulaştırıldığını söylemek mümkündür.

Millet fenomeninin “milli hayatı hitam bulmuş farz edilen büyük bir milletin, istiklâlini nasıl kazandığını ve ilim ve fennin en son esaslarına müstenit, millî ve asri bir devleti, nasıl kurduğunu, milletimizin, kavi, mesut ve müstekar yaşayabilmesi için, devletin tamamen milli bir siyaset takibetmesi, hududu milliyemiz dahilinde, her şeyden evvel kendi kuvvetimize müsteniden muhafazai mevcudiyet ederek; mecliste mütekâsif iradei milliyeyi, bilfiil mukadderatı vatana vazıulyed tanımak; iradei milliyeye müsteniden Türkiyenin mukadderatına vazıulyet olan yegâne meşru ve müstakil kuvvei hâkime; bu Meclis, Türkiye halkının Meclisidir; bu Meclisin sıfat ve salâhiyeti yalnız ve ancak Türkiye halkının ve Türk vatanının hayatına ve mukadderatına şâmil ve nâfiz olabilir; Türk milleti ve onun mümessillerinden mürekkep olan Meclisimiz; milletimizin kurduğu yeni devlet; milletin kendisi kurduğu devleti ve onun istiklâlini mühafaza ediyor ve ilelebet muhafaza edecektir; bütün millet, ilân ettiğim umdeleri, tamamen benimsedi; cumhuriyetin ilânı, bütün milletçe mucibi sürur oldu; millet, cumhuriyetin halen ve âtiyen bilcümle taarruzattan katıyen ve ebediyen masun bulundurulmasını talebetmektedir; milletin ârayı umumiyesinde tesbit olunan terbiye ve tedrisatın tevhidi umdesinin bilâîfatei an tatbiki lüzumu; milletimizin başında, cehil, gaflet ve taassubun ve terakki ve temeddün düşmanlığının, alâmeti farikası gibi telâkki olunan fesi atarak; medeni bir millet; milletimizin nasiyesini olduğu gibi açık ve pak göstermek için; milletimizin mütaassıp ve Kurunu Vustai zihniyette olmadığını ispat etmek için; Türk milletini, medeni cihanda, lâyük olduğu mevkie is'ad etmek ... için” ifadeleriyle görünüşe geldiği söylenebilir. Bu fenomeninin deneyimlenme tarzları “yok olduğu sanılan, kendi vatanını ve bağımsızlığını kazanan, devlet kuran, kurduğu devleti kendisi kendi gücüne dayanarak koruyan, bilim ve tekniğe uyum sağlamaya çalışan, siyasetin kendisi dikkate alınarak yürütülmesi gereken, irade sahibi ve iradesini TBMM vasıtasıyla gösteren, cumhuriyetin destekçisi ve koruyucusu, medenileşme yolunda ilerlemesi gereken, gerici uygulamalardan ve kişilerden kurtulması gereken, medeni cihanda en üst konumlara layık, her yenilik kendisinin iyiliği, gelişimi, isteği doğrultusunda yapılan

olma” şeklinde verilebilir. Yapılan siyasi ve toplumsal inkılaplar Atatürk tarafından milletin gücüyle, milletin isteği doğrultusunda, onun iyiliği ve gelişimi için yapılmış, bu köklü değişiklikler gerçekleştirildiğinde de millet tarafından bunlara onay ve destek verilmiş, bunlar karşısında sevinilmiş olduğu sunulur. Bu da alıcının bilincinde milletin, beraberinde halkın meşruiyetin kaynağı olarak kurulmaya çalışıldığını söylemeyi mümkün kılar.

Bölüm boyunca sözcelerin genellikle sinkategorematik olması Atatürk tarafından anlam yoğunluğu fazla olan sözcelerin tercih edildiğini gösterir. Bu sayede tek bir sözceyle birden fazla olay veya durumun aktarıldığı söylenebilir. Sözcelerdeki ifadeler arasında neden sonuç ilişkisine, bir durumu açıklamaya, karşıtlık kurmaya yönelik anlam ilişkileri olduğu görülür. Sözcelerde sinkategorematik sözcükle ya bu anlam ilişkilerini kurma ya da bir sözceyi anlamsal olarak diğer bir sözceye bağımlı kılma ve böylece ifadeler arası bağdaşıklığı sağlama işleviyle kullanılmıştır. Bu bölümdeki ifadeler genel olarak olgu bireşimine uygun olsa ve açıklayıcı bir anlatımla ikna ediciliğin sağlanmaya çalışıldığı olduğu görülse de “Türkiye Devletinin tevellüd etmesi, Meclisin kendi mevcudiyetini kimsenin eline vermemesi, idarei devletin cumhuriyete doğru yürümesi, taassup ve irticanın galeyana getirilmesi, cumhuriyetin sarsılmaz temellerinin olması, milletin alnını açık ve temiz göstermek” gibi olgu bireşimine uymayan; duygu yoğunluğunu artırarak anlamı ve ikna ediciliği daha etkili kılan ifadeler de kullanılmıştır.

c. Geçmişten Geleceğe Öğüt ve Uyarılar

Atatürk’ün Nutuk’ta anlattıklarıyla yalnız kendisinin ve Türk milletinin belli bir dönemde başına gelenleri, yapıp ettiklerini anlattığını söylemek doğru olmaz. Onun Nutuk’ta bunları ifade ederken bir yandan da yeni kurulan devletin vatandaşlarına, Türk milletinin geleceğine birtakım mesajlar da verdiği ve bu mesajlarla devletin ve milletin hem o dönemde hem de sonrasında varlığını bağımsızlığını, ilişkilerini nasıl düzenleyeceği; ilerlemesini nasıl devam ettirmesi gerektiği gibi konularda yönlendirici bir tutumda olmuştur. Bununla ilgili sözcelerin fenomenolojik olarak söylem analizi ise aşağıda yapılmıştır. Bu sözceler genellikle o dönemdeki belli bir olay ya da durum üzerinde söylenmiş olsa da içeriği bakımından geleceğe de dönüktür.

...milletçe katiyen müdafaası matlup ve mültezem olan hukuk, bilhassa iki noktada kesbi nezaket eder. Birincisi, alelülhak devlet ve milletin istiklâliyeti tammesi. İkincisi de eczayı asliyei vatanda ekseriyetin ekalliyetlere feda edilmemesidir. (s.28)

Sözceler indirgendiğinde ilk olarak “Millet tarafından kesinlikle savunulması istenen ve zorunlu olan hukuk özellikle devletin ve milletin tam bağımsızlığı ile vatanın asıl unsurlarında çoğunluktan azınlık için vazgeçmemek konularıdır.” ifadelerine ulaşılır. Son indirgemelerle sözcenin “Bir milletin kesinlikle korunması gereken hakları tam bağımsızlığı ve çoğunluğun azınlık için göz ardı edilmemesidir.” ifadesine dönüştüğü söylenebilir.

Yönelinen fenomen *milletin haklarıdır*. Bu fenomenin noesisi “savunulması gerekme ve zorunlu olma”dır.

Birden fazla bildirim ifadesi içeren ilk sözce sinkategorematiktir. Diğer iki sözce ilk sözcedeki durumun açıklaması konumundadır ve anlamsal olarak ilk sözceye bağımlıdır. Bu nedenle onlar da sinkategorematiktir. Bu açıklamalı anlatım tarzı, alıcı üzerinde dikkat etkisi yaratır. “İki nokta kesbi nezaket eder” denmesinin alıcının bu iki noktanın dile getirilmesi konusunda merak duymasını sağlamaya yöneliktir. İfadelerin genellikle olgu bireşimine uygun olduğu görülür.

Paris Konferansı’na katılacak olan Damat Feri Paşa’nın dikkat etmesi gereken asıl iki noktayı dile getiren Atatürk için önemli olan oraya gidecek heyetin görüşü değil, millet için ne isteneceğidir (Nutuk I, 1951: 28). Bu noktada milletin tam bağımsızlığına dikkati çeken Atatürk’e göre ekalliyet konferansa giden heyettekiler, dolayısıyla İstanbul hükümeti iken ekseriyet millettir. Milletin isteği, ihtiyacı hükümetin çıkarlarından üstün görüldüğü ve bu ifadeyle Türk milleti ve devleti için durumun daima böyle olması gerektiği vurgusu yapıldığı söylenebilir çünkü milletin faydasına olanı yapmak devlet yetkilisinin aslî görevi olarak düşünülmektedir.

Efendiler, tarih, “ananevi boyun kırmaktan müteessir olmıyan millet, biz yürüyelim, arkamızdan gelsin!” fikir ve içtihadında bulunanların duçar oldukları âkıbetler ve ukubetlerle doludur. İdare adamlarının, bilhassa millet adamlarının böyle sakim ve merdud zihniyetlere asla kapılmamaları lazımdır. (s.56)

Bu sözceler öncelikle *“Tarihte geleneksel olarak itaat etmekten üzüntü duymayan milletin önünden gidelim, o bizim gerimizde dursun, düşünce tarzında olanların başına gelen kötü şeylerin ve cezaların örneği çoktur. Yöneticilerin, özellikle millet için hareket edenlerin böyle yanlış ve kabul edilmeyecek düşünce tarzında olmamaları gereklidir.”* şeklinde indirgenebilir. Son olarak sözcelerin *“Milletin varlığını ve iradesini dikkate almayıp kötü şeyler yaşayanların tarihte örneği çok olduğundan yöneticiler milletten kopuk olmamalıdır.”* ifadesine dönüştüğü söylenebilir.

Yönelinen fenomenler *millet, bir düşünce tarzı, yöneticiler* olarak verilebilir. “Millet” fenomeninin noesisleri “geleneksel olarak boyun eğen, birilerinin yönetiminde olan” şeklinde ifade edilebilir. “Bir düşünce tarzı”nın noesis “kötü sona sebep olma”dır. “Yöneticiler” fenomeninin noesis ise “yanlış düşünce ve uygulamalardan uzak durma”dır.

İki sözcü de birden fazla bildirim ifadesinin bir araya gelmesiyle anlamını kazandığından sinkategorematiktir. İkinci sözcüdeki “böyle” ifadesi ilk sözcüdeki düşünce tarzına işaret eder ve ikinci sözcünün anlamını ilk sözcüye bağımlı kılar. Böylece hem çok katmanlı anlam yapısına sahip hem de kendi içinde tutarlı bir anlatımın varlığından söz edilebilir. “Milletin boyun kırması” olgu bireşimine uygun değildir. Millet geleneğe itaat etmesi düşünsel varlık kategorisine ait ifadenin “boyun kırmak” gerçek varlık alanına ait ifadeyle bir arada kullanılmasının alıcının dikkatini çekmeye yönelik olduğu söylenebilir çünkü bilişsel olarak farklı kategorilerde olanın birlikte kullanılmasının bilinçte normalden farklı bir etki yaratabileceğini söylemek mümkündür.

Atatürk tarafından sözcüde kurulan “tarih ... doludur” yapısı söylenenlere bilgi temelli, yani epistemolojik doğrulama kaynağı olarak kullanılmıştır. Bu yapı, söylenene kanıtlanabilirlik ve dolayısıyla tartışılmaz olma niteliği kazandırmaya yöneliktir. Diğer bir deyişle bu ifadeyle geçmişe gönderme yapılarak sözcünün meşruiyetinin vurgulandığı söylenebilir. “Ananevi boyun kırmaktan müteessî olmayan millet” ifadesiyle millete boğun eğmekten çekinmeyen bir topluluk gözüyle bakanlar olduğu anlaşılmaktadır. Milleti böyle görenlerin “biz yürüyelim, millet arkamızdan gelsin” anlayışıyla onları küçümsemesi, milleti edilgen bir kalıba sokmaları eleştirilir

ve bunların sonunun kötü olduğu örneklerin tarihte çok olduğu söylenerek bu anlayışa karşı ilk sözcede örtük bir uyarıda bulunulur. İkinci sözcede ise hem devlet adamlarının hem de millet adına hareket edenlerin bu “yanlış ve reddedilmiş” düşünce tarzında olmamaları, bunun etkisinde kalmamaları yönünde açık bir uyarı vardır. Yani Atatürk tarafından hem sözcenin dile getirildiği dönemde hem de sonrasında yöneticilerin ve liderlerin halktan kopuk olmamalarının, millet iradesine dikkat etmelerinin, bunların önemslenmediği her zihniyetten uzak durmalarının vurgulandığını söylemek mümkündür.

Vâhi müddeayata atfı ehemmiyet ederek telâşa düşmek caiz değildir. (s.282)

Bu sözce “Gerçekliği olmayan iddialara önem vermek doğru değildir.” şeklinde indirgenebilir.

Sözcede yönelinen fenomen *gerçekliği olmayan iddialardır*. Bu fenomenin noesisi “dikkate alınmaması gerekme”dir.

Birden fazla bildirim ifadesi içeren sözce sinkategorematiktir. “Vâhi müddeayata atfı ehemmiyet etmek, telâşa düşmek, caiz olmamak” bildirimleri bir araya gelerek bir anlama sahip olmuştur. “Telâşa düşmek” ifadesi olgu bireşimine uygun değildir ama bu kullanım zamanla yaygınlaşmış ve kalıplaşmıştır. Burada da “telaşlanmak” yerine sözcüğün “düşmek” ifadesiyle kullanılmasının telâş hâlini içine düşülecek kötü bir şey olarak gösterme amacından kaynaklandığı söylenebilir.,

Harbiye Nazırı Cemal Paşa ile yazışmalarında Mebusan Meclisi’ne vekil seçimlerinde baskı yapıldığı iddialarının doğru olmadığını dile getiren Atatürk, bu sözce ile de gerçekliği bulunmayan, ispatlanmayan konulara inanılıp bunlar hakkında aceleyle bir şeyler söylenmesi ve yapılmasını doğru bulmadığını belirtmektedir. Sözcede karşı tarafın iddiaları “vâhi müddeayat” ifadesiyle çürütüldüğü ve akılcı, hâkim bir yaklaşım sergilendiği söylenebilir. “Caiz değildir” ifadesi ise telaşlı davranmanın doğru olmadığını yanı sıra ahlaki olarak da ciddi bir yanlış olduğunu gösterir çünkü “caiz değildir” ifadesi ahlaki dinî çerçevede “yapıldığı taktirde günah işlenmiş olanı” ifade eder. Bu da asılsız iddialara inanıp ona göre hareket etmeye çalışmanın Atatürk tarafından ciddi bir ahlaki suç olarak algılandığını ve alıcısı tarafından da böyle anlaşılmasının istendiğini söylemeyi mümkün kılar. Atatürk için

gerçekliği bulunduğundan emin olunmayan bir söz, durum veya olaya göre hareket etmenin tüm zamanlarda yanlış bir davranış olması “değildir” ifadesindeki geniş zaman çekiminden anlaşılabilir. “Değil” veya “değildi” gibi bir ifade yerine “değildir” şeklinde kesin ve tüm zamanları kapsayıcı bir ifade kullanılmıştır. Günün şartları gereği söylenen bu sözün Atatürk’ün geleceğe verdiği bir öğüt olarak değerlendirilmesi Nutuk’un genel işlevlerinden birinin yapılanların anlatılmasıyla yapılması gerekenlerin anlaşılmasını sağlama nedenine de dayandırılabilir.

Nasfet ve merhamet dilenmek gibi bir prensip yoktur. Türk milleti, Türkiye’nin müstakbel çocukları, bunu, bir an hatırdan çıkarmamalıdır. (s.355)

Sözcelerin indirgemeler sonucunda “*Türk milletinin adalet ve acıma için kimseye yalvarmayacak onurda olduğu şimdiki ve gelecek neslin bilmesi gereken bir ilkedir.*” ifadesine dönüştüğü söylenebilir.

Yönelinenler ilke, Türk milleti ve Türkiye’nin gelecekteki vatandaşları olarak verilebilir. “İlke” fenomeninin noesisi “onura dayalı olma” şeklinde ifade edilebilir. “Türk milleti” fenomeninin noesisi “onurlu olma” iken “Türkiye’nin gelecekteki vatandaşları”nın noesisi “ilkelere göre yaşama”dır.

İlk sözce kategoremattir. Vurgu, tek bildirim ifadesi olan “yoktur” üzerinde toplanmıştır. İkinci sözcedeki “bunu” sinkategoremattik sözcüğü sözceyi anlam bakımından birinci sözceye bağımlı kılmış ve böylece sinkategoremattik olmuştur. “Nasfet ve merhamet dilenmek” olgu bireşimine uygun değildir. Bu davranışların gösterilmesinin istenme biçiminin yalvarmaya dayalı olduğunu anlatmak için “dilenmek” fiziksel davranışına dayalı ifade kullanılmıştır. Oysaki istemek fizikî değildir. Amacın anlamda duyguyu yoğunlaştırmak ve vurgulamak olduğu görülür.

İngiliz General Milne tarafından Paris’teki Müttefikler Yüksek Konseyi kararları dayanak gösterilerek İzmir ve çevresindeki işgal bölgelerinde Yunanların faaliyetlerine engel olunmayacak şekilde hareket edilmesinin, Kuvayı Milliye ile Yunan birlikleri arasına Osmanlı askerlerinin yerleştirilmesinin Harbiye Nazırı Cemal Paşa’ya emredilmesi; Osmanlı hükümetinin bu durumla ilgili herhangi bir tepki göstermemesi üzerine Atatürk tarafından söylenen bu sözceler Osmanlı’nın işgalci kuvvetler tarafından insaf ve merhamet beklediğini ifade eder. “Nasfet ve merhamet”

dilenmek sözcüğüyle kullanılarak bunları istemenin onuru zedeleyici şekilde yapıldığına işaret edildiği görülür. Bunun bir prensip olamayacağının “yoktur” kesinlik bildiren sözcüğüyle verilmesi hem bir durum eleştirisi hem tutumun reddi hem de uyarı niteliğindedir. Bunların Atatürk tarafından “zayıflık belirtisi olma” şeklinde deneyimlendiği söylenebilir fakat Atatürk’e göre Türk milleti zayıf değildir ve bu tarzda hareket edemez. “Türk milleti, Türkiye’nin müstakbel çocukları” ifadeleri şimdiki ve gelecek nesli kapsayıcıdır. Atatürk burada yalnız güne değil, geleceğe de seslenir çünkü kurduğu devletin devam ettiricisi gelecek nesiller olacaktır. Hitap edilenler geçmişteki bu hatayı ilke olarak hiçbir surette kabul etmemelidir. Atatürk’ün deneyiminde Türk milletinin “onurlu, gururlu, bağımsızlığına düşkün, mücadeleci” olması bunun sebebi olarak verilebilir. “Bir an bile hatırandan çıkarmamalıdır” ifadesiyle alıcıya kesin ve zorlayıcı bir üslupla şimdiye ve geleceğe dönük bir sorumluluk yüklendiği söylenebilir. Böylece sözcelerdeki söylemle teslimiyetçi bir yapının reddedildiğini, ders verici ve uyarıcı bir şekilde gelecek nesillere mücadeleci, kendine güvenen, bağımsız olma çağrısı yapıldığını söylemek mümkündür.

Efendiler, bilirsiniz ki, hayat demek, mücadele müsademe demektir. Hayatta muvaffakiyet, mutlaka mücadelede muvaffakiyetle mümkündür. Bu da, mânen ve maddeten kuvvete, kudrete istinadedir bir keyfiyettir. (s.434)

Sözceler indirgendiğinde ilk olarak “Efendiler, yaşamın değeri çalışma ve uğraşmaya dayalıdır. Yaşamda başarılı olmak kesinlikle çalışıp çabalamada başarılı olmakla gerçekleşir. Bu da maddi ve manevi güçle olur.” şeklinde indirgenebilir. Neticede sözcenin “Yaşamın değerinin maddi ve manevi güce sahip olarak çalışıp çabalamak olduğu bilinmelidir.” ifadesine dönüştüğü söylenebilir.

Sözcelerde yönelinenler yaşamın değeri, çalışıp çabalama, maddi ve manevi güç olarak verilebilir. “Yaşamın değeri” fenomeninin noesisi “çalışıp çabalamaya dayanma”dır. “Çalışıp çabalama”nın noesisi “gerekli olma” iken “maddi ve manevi güç” fenomeninin noesisi “ihtiyaç duyulan olma”dır.

İlk sözce birbirini tanımlama, açıklama anlamı oluşturan birden fazla bildirim ifadesi içerdiğinden sinkategorematiktir. İkinci sözcede tek bir bildirim ifadesi vardır ve sözce, anlamsal olarak bağımsız, yani kategorematiktir. Son sözce ise “Bu da” sinkategorematik sözcükleriyle ikinciye bağımlı kılındığından sinkategorematiktir.

Sinkategorematik sözcelerde anlam yoğunluğu bildirim ifadelerinin birbiriyle ilişkisinden doğarken kategorematik olan sözcede seçilen “muvaaffakiyet, mücadele, mutlaka” sözcükleri arasındaki ses uyumu ve “mutlaka” ifadesinin bildirdiği kesinlik sözceyi etkili kılmaktadır. Sözceler olgu bireşimine uygundur. Dolayısıyla net bir anlatımla doğrudan bir mesaj verildiği söylenebilir.

TBMM’nin açılmasıyla benimsenmesi gerekenin “millî siyaset” olduğunu vurgulayan Mustafa Kemal Atatürk, bu siyasetle ilgili beyanatının esaslarını ortaya koyarken yukarıdaki sözceyi de dile getirir (Nutuk II, 1952: 433-434). Hayatın mücadele ve müsademeyle eşit görülmesi kendi kabuğunda, pasif bir yaşam yerine girişken olunan bir yaşam biçiminin benimsendiğini gösterir. Hayat-mücadele-müsademe üçlüsüne hayat-mücadele-muvaaffakiyet eklenerek bir zincir oluşturulmuş ve bu zincirle daima aktif, mücadele eden bir toplumun gerekliliği alıcının bilincinde kurulmaya çalışılmıştır. “Bilirsiniz ki” ifadesiyle söylenecekler için bir ön kabul oluşturulması bir ikna tekniği olarak kullanılmıştır. Bu da söylemin doğruluğunun tartışılmaz olmasını sağlamaya yöneliktir. “Mutlaka” ifadesi hayatın dinamik bir süreç olduğunu ve bu süreçte değeri, anlamı olan bir yaşam sürdürüldüğünü iddia etmek için mücadeleden kaçınmamanın zorunluluğunu vurgular. O halde Atatürk tarafından hem yeni devletin hem de bu devletin vatandaşlarının varlıklarını devam ettirmek ve bunu değerli, anlamlı kılmak için daima aktif yapıda olmaları gerektiğinin bu sözcelerle vurgulandığını, mücadele ve müsademenin bir hayat felsefesi olarak ortaya konduğunu ve sürekli bir çaba, değişim, gelişim çağrısı yapıldığını söylemek mümkündür. Bu çağrı hem o günkü alıcılarına hem de gelecek nesilleredir.

Millî siyasetin esasları anlatılırken söylenenlerden biri de “*Mukabil taarruz ihtimalini düşünmeden ve ona karşı emniyete şayan tedbir bulmadan hareket edenlerin âkıbeti, mağlup ve münhezim olmaktır, münkariz olmaktır.*” (s.434) sözcésidir.

Bu sözce ilk olarak “*Saldırıya karşı saldırı yapılabileceğini düşünmeden ve bununla ilgili güvenli önlem almadan bir iş yapanların sonu yenilmek, dağılmak ve yok olmaktır.*” şeklinde indirgenebilir. Son olarak sözcenin “*Öngörü ve tedbir olmaması yok oluşa neden olan hatadır.*” ifadesine dönüştüğü söylenebilir.

Burada yönelinen fenomenler *kalkışılan bir iş* ve *son* olarak verilebilir. “Kalkışılan bir iş” fenomenin noesisi “düşünülererek yapılması gerekme”dir. “Son” fenomeninin noesisi ise “yapılan eylemlere bağlı olma”dır.

Birden fazla bildirim ifadesi bir araya gelip koşul ilgisi kurduğundan sözce sinkategorematiktir. Olgu bireşimine uygun olan ifadeler, anlamın açıklığını sağlamıştır.

“Mukabil taarruz ihtimalini düşünmeden ve ona karşı emniyete şayan tedbir bulmadan hareket edenlerin âkıbeti” ifadesi bir koşulu ortaya koymaktadır. Bu koşulda “mukabil taarruz ihtimalini düşünmeden” ifadesi öngörülü olma gerekliliği olarak değerlendirilebilir. Bu öngörüyle karşı saldırı için önlem alınmalıdır fakat bu, sıradan bir önlem değildir. “Emniyete şayan” yani güvenlik için yeterli, etkili bir önleme ihtiyaç duyulduğu vurgulanır. Bu yapılmadığı takdirde sonun “mağlup, münhezim ve münkariz olmaktır” şeklinde verildiği görülür. Burada ses benzerlikleriyle dikkat çekilip etkililik sağlanırken gerçekleşecek olumsuzluğun da şiddetini artırdığı görülür. Böylece Atatürk’ün buradaki söylemde milleti her türlü tehlikeye karşı öngörülü olma ve gerekli tedbirleri alma ve sorumsuzca bir eylemde bulunmama konusunda, durumun yıkıcı sonuçlarını göz önüne sererek uyardığı anlaşılmaktadır.

Efendiler, harici siyasetin, en çok alâkadar olduğu ve istinadettiği husus, devletin dahilî teşkilâtıdır. Harici siyaset, dahilî teşkilâtla mütenasip olmak lâzımdır. Garpta ve şarkta başka, başka tabayı ve harsa ve emele malik mütehalif unsurları cemedden bir devletin dahilî teşkilâtı, elbette asılsız ve çürük olur. O halde harici siyaseti de esaslı ve metîn olamaz. Böyle bir devletin teşkilâtı dahiliyesi, bilhassa millî olmaktan uzak olduğu gibi, mesleki siyasisi de millî olamaz. (s.435)

Sözceler üzerinde indirgeme yapıldığında öncelikle “*Dış siyaset, devletin iç teşkilatıyla uyumlu olmalıdır. Farklı kültür ve amaçlara sahip unsurları bir araya getiren bir devletin iç örgütü sağlam olamaz; dolayısıyla dış siyaseti de güçlü ve millî olamaz.*” ifadelerine ulaşılır. Son indirgemelerle sözcenin “*Bir devletin iç yapılanması millî olmalı ve dış politikası da buna göre şekillendirilmelidir.*” ifadesine dönüştüğü söylenebilir.

Yönelinen fenomenler *iç yapılanma*, *dış politika*, *millilik* olarak verilebilir. “İç yapılanma” fenomeninin noesisleri “dış politikayı ilgilendirme, millî olması gerekme” olarak ifade edilebilir. “Dış politika” fenomeninin noesisleri “iç yapılanmayla uyumlu olması gerekme”dir. “Millilik” fenomeninin noesisleri ise “iç ve dış politikada uyulması gereken olma”dır.

İkinci sözce dışındaki sözceler sinkategorematiktir çünkü ya birden fazla bildirim ifadesinin bir araya gelmesiyle anlamları ortaya çıkmış ya da “O, böyle” gibi sinkategorematik sözcüklerle anlamları birbirine bağımlı kılınmıştır. Dolayısıyla Atatürk tarafından yine çok katmanlı bir anlam yapısının kurulduğu ve sözceler arasında iç tutarlılık sağlandığı söylenebilir. “Harici siyasetin alakadar olması, devletin iç yapılanmasının temelsiz ve çürük olması” ifadeleri olgu bireşimine uygun değildir. “Alâkadar olmak” insan davranışdır ve bunun dış politika düşünsel varlığı tarafından gerçekleştirilmesi olanaksızdır. Böyle bir ifadenin anlatımı özlüleştirmek için kullanıldığı söylenebilir. Devletin bilinçte bir bina gibi kurulması ve bunun temelinin olmadığı, yapısının çürük olduğunun belirtilmesi de somutlaştırma yoluyla anlatımı etkili hale getirme isteğine dayandırılabilir.

İç yapılanmasının farklı etnik unsurlardan birçok kişiyi; bunların farklı kültürlerini, amaçlarını barındıran Osmanlı Devleti’nin millî olamayacak olan siyaseti yerine yeni devletin takip etmesi gerekenin millî siyaset olduğu Atatürk tarafından bu sözcelerle dile getirilir. “Harici siyasetin, en çok alâkadar olduğu ve istinadettiği husus, devletin dahilî teşkilâtıdır” ifadesiyle dış politikanın kendi başına bir alan olmadığı, bunun iç yapılanmaya bağlı olarak geliştiği ortaya konur. Dış politikanın iç yapılanmaya uygunluğu konusunun “olmak lâzımdır” ifadesiyle verilmesi bir zorunluluğu göstermektedir. Devletin bu farklı yüzlerinin uyumlu olmasındaki zorunluluğun güçlü bir devlet yapısı kurmaya yönelik olduğu söylenebilir. Burada alıcı üzerinde ikna ve yönlendirme yapıldığını söylemek de mümkündür çünkü ifadenin bir mesajı da “bu zorunlu olan şeyi gerçekleştirin” olarak verilebilir. Doğudan ve batıdan birçok kişiyi; bunların farklı kültürlerini, amaçlarını içeren Osmanlı Devleti’nin iç yapılanması “asılsız ve çürük” yargılayıcı ifadeleriyle eleştirilir. Bu durumun Osmanlı’nın dış siyasetini de zayıflattığı öne sürülür. “Elbette, olamaz” ifadeleriyle söylenene kesinlik kazandırılması alıcıyı iknaya yöneliktir. Böyle bir yapılanmanın millî olamayacağının, millî çıkarları koruyamayacağının ifade edilmesiyle eski

yapının meşru bir yanının olmadığına dikkat çekilerek yeni devletin millî olanı benimsemesinin zorunluluk olarak kurulduğu söylenebilir. Millî olana vurgunun yapması onun “ulus devlet” tefekkürünü ortaya koyduğunu söylemek mümkündür. Atatürk’e göre devletin iç ve dış siyasetinde tek meşru yöntemin millîlik olduğu açıkça vurgulanır. Bu nedenle yeni devletin bu anlayışla yapılanması ve bunu devam ettirmesi gerekir. Zaten birkaç cümle sonra Atatürk tarafından “millî siyaset” anlayışı *“Bizim vuzuh ve kabiliyeti tatbikiye gördüğümüz mesleki siyasi, milli siyasettir. Dünyanın bugünkü umumi şeraiti ve asırların dimağlarda ve karakterlerde temerküz ettirdiği hakikatler karşısında hayalperest olmak kadar büyük hata olamaz. Tarihin ifadesi budur, ilmin, aklın, mantığın ifadesi böyledir.”* (s.436) sözceleriyle açıkça dile getirilir.

Sözceler indirgendiğinde öncelikle *“Bizim belirgin ve uygulanabilir olarak gördüğümüz siyasi yönelim millî siyasettir. Dünyanın bugünkü genel durumu ve yüzyılların bilinçlerde ve kişilik özelliklerinde biriktirdiği gerçekler karşısında gerçeklikten uzak kalmak büyük bir hatadır. Tarihe, bilime, akla ve mantığa dayanarak bu siyaset benimsenmelidir.”* ifadelerine ulaşılır. Sözcenin son olarak *“Millî siyasetin tarihi olayların, aklın, bilimin bir gerekliliği olarak gerçekçi ve uygulanabilir tek yöntem, aksi bir durumun ise ciddi bir yanlışlığı olduğu açıktır.”* ifadesine dönüştüğü söylenebilir.

Neticede yönelinen fenomenler *millî siyaset* ve *gerçekçi olmama* şeklinde ifade edilebilir. “Millî siyaset” fenomeninin noesisleri “açık, uygulanabilir, gerçekçi, gerekli olma”dır. “Gerçekçi olmama” fenomeninin noesisleri ise “ciddi bir yanlışlığı olma”dır.

Tamamı birden fazla bildirim ifadesiyle kurulu olan sözceler, sinkategorematiktir. “Bizim, budur, böyledir” gibi sinkategorematik sözcükler ifadeleri birbirine bağlamakta ve anlamda iç tutarlılığı sağlamaktadır. “Yüzyılın bilinçlerde ve karakterlerde hakikatleri toplaması” ifadesi olgu bireşimine uygun değildir ama tarihte yaşananların neticelerinin gerçekçi şekilde algılanması bu yolla dikkat çekici kılınmaya çalışılmıştır.

“Bizim vuzuh ve kabiliyeti tatbikiye gördüğümüz” ifadesinde irade sahibi bir özenin söylemi söz konusudur. Bu irade sahibi özenin ortaya koyduğu yolun “vuzuh ve kabiliyeti tatbikiye” olması onun bir ideal olmaktan ziyade gerçekçi şekilde

uygulanabilir olduğunu göstermektedir. “Mesleki siyasi” ifadesinin bir yol, yöntem belirtmekle beraber bunları bir tercih değil de gereklilik gibi gösterdiği söylenebilir. Dolayısıyla millî siyaset açık, uygulanabilir olmasıyla bir gereklilik olarak kurulur. “Hakikatler karşısında hayalperest olmak” farklı ideolojilerin gerçekçilikten uzak olduğunu vurgulamaya yöneliktir. Bu ideolojilerin Osmanlı Devleti’nin yapısının devam ettirilmesine yönelik olduğu ise önceki sözcenin analizinden anlaşılmaktadır. Bunun gerçekçi ve çağa uygun olmadığı vurgulanır ve eski yapı reddedilir. Karşısında millî siyaset çağdaş dünyanın, uzun yıllar yaşanan olumsuzlukların ardından gerçekçiliğin bir gerekliliği olarak kurulmuştur. “Tarihin ifadesi budur, ilmin, aklın, mantığın ifadesi böyledir” sözcüsüyle de millî siyaset izlenmesi gerektiği geçmişte yaşananlar, nesnel olgular, bireysel ve evrensel düşüncenin gerekliliği şeklinde gösterilip temellendirilmiş; böylece ortaya konan millî siyaset düşüncesi meşrulaştırılmaya çalışılmıştır. Sözcelerde “siyasettir, olamaz, böyledir” ifadeleriyle kesin hükümler verilmesi de söylenenlerin tartışmaya kapalı olduğu düşüncesinin oluşturulması ve böylece alıcının ikna edilmesine yöneliktir. Burada “hayalcilik” olarak görünüşe getirilen ve Atatürk tarafından Osmanlı’nın daha önce takip ettiğinin belirtildiği (Nutuk II, 1952: 436) Panslavizm, ümmetçilik, imparatorluk, Panturanizm gibi siyasi yönelimlerin reddedildiği, yeni devletin lideri olan kendisi tarafından ortaya konan millî siyaset anlayışının gerçekçi, akılcı, zorunlu olarak sunulduğu ve tarih, bilim, akıl, mantığa dayandırılarak meşrulaştırıldığı; gerçekçi olanın millî siyaset olduğu vurgusuyla “ulus devlet” anlayışının işaret edilip millet ve yöneticilerin yönlendirildiği söylenebilir.

Bir Türk kumandanının, ordusunu kullanmaksızın, herhangi suitesadîf ve suitalih neticesi dahi olsa, düşmana esir düşmesini biz mazur görsek de, tarih, bunu asla affetmez ve affetmemelidir. Türk inkılâp tarihinin ensali atiyeye hitap ve ihtarı işte budur... (s.498)

Bu sözceler indirgendiğinde ilk olarak “*Bir Türk kumandanının silah gücünü kullanmadan, hangi sebeple olursa olsun düşmana esir olması bizim tarafımızdan bağışlanabilir olsa da tarihî süreçte bu olumsuz sonuçlara neden olacağından kabul edilemez. Türk inkılap tarihinin gelecek nesillere seslenmesi ve uyarısı işte budur.*” ifadelerine ulaşılır. Son indirgemelerle sözce “*Bir Türk kumandanının savaşmadan esir düşmesi toplum tarafından o gün bağışlansa da bunun tarihte olumsuz sonuçlara*

neden olacağı Türk inkılap tarihinin gelecek nesillere önemli bir uyarısıdır.” ifadesine dönüşür.

Sözcelerde yönelinenler *savaşmadan esir düşme, Türk inkılap tarihi* ve *gelecek nesiller* olarak verilebilir. “Savaşmadan esir düşme” fenomeninin noesisleri “tarihî süreçte olumsuz sonuç yaratma, gelecekte kabul edilmemesi gerekme”dir. “Türk inkılap tarihi” fenomeninin noesisleri “gelecek nesiller için yönlendirici olma” iken “gelecek nesiller” fenomeninin noesisleri de “uyarılan, uyarıyı dikkate alması gereken olma”dır.

Birden fazla bildirim ifadesi içeren ve sinkategorematik sözcüklerle çeşitli anlam ilgileriyle birbirine de bağımlı olduğundan bu sözceler sinkategorematiktir. “Tarih affetmez” ifadesi olgu bireşimine uygun değildir fakat ortaya çıkacak olumsuz sonuçlar bu ifadeyle daha dikkat çekici ve vurgulu hâle getirilmiştir.

Atatürk tarafından işgal günlerinde Trakya’nın vaziyetinden bahsedilirken Kolordu Kumandanı Muhittin Bey’in atla dolaşırken düşmana esir olduğunu anlatır ve durum değerlendirmesini burada verilen sözceyle yapar. “Bir Türk kumandanı” ifadesiyle doğrudan Muhittin Bey’in şahsı değil, tarihî bir askerî figüre gönderme yapılır ve böylece konunun genelleştirilmesi ve uyarı niteliği kazanması için giriş yapılır. “Ordusunu kullanmaksızın ... düşmana esir düşmesi” ifadesi hem görev hem de onu ihlali olarak sunulmuştur. “Biz mazur görsek de” ifadesiyle duruma iyimser tarafından bakılabileceğine yönelik bir ima yapılsa da ardından gelen “tarih bunu affetmez ve affetmemelidir” kesin yargılarıyla durumun bireyler tarafından kabul edilebilirliğinin önemi olmadığı, tarihsel süreçteki etkisinin dikkate alınması gerektiği ön plana çıkarılır. Buradaki kesin ifadelerle alıcının da aynı düşünceye sevk edilmeye çalışıldığı anlaşılır. Bu, Atatürk’ün tematik altyapıda ortaya konan ve söylemi de analiz edilen “Türk milleti” algısına uygun bir davranış değildir. “Türk inkılâp tarihinin ensali atiyeye hitap ve ihtarı işte budur” sözcesiyle de gelecek nesle açık bir uyarıda bulunulur. Tarihin uyarıcı, öğretici bir varlığa dönüştürüldüğü ve bu yolla gelecek nesle bir vasiyette bulunulduğu söylenebilir. Söylemin işlevinin Türk kumandanı tipi üzerinden düşmana karşı mücadele etmeden onlara teslim olmanın onur ilkesine uymaması nedeniyle ne geçmişte ne de gelecekte kabul

edilemeyeceğinin vurgulanmasıyla bu konuda gelecek nesle bir sorumluluk yüklemek olduğunu söylemek mümkündür.

Muhterem Efendiler, pek güzel bilirsiniz ki, sultanlarla, halifelerle idare olunmuş ve olunan memleketlerde vatan için, millet için en büyük tehlike, sultanların ve halifelerin düşmanlar tarafından satın alınmalarıdır. Bu, ekseriya sühuletle kabili temin olmuştur. Meclislerle idare olunan memleketlerde de, en mühlik cihet, bazı mebusların ecnebi namü hesabına çalınmış ve satın alınmış olmalarıdır. Millet Meclislerine kadar, dahil olmak yolunu bulabilen vatansızlara tesadüf etmek müstebat olmayacağına tarihin, bu bapta misalleriyle hükmetmek zaruridir. Bunun için millet, vekillerini intihabederken, çok dikkatli ve kıskanç olmalıdır. Milletin hatadan sıyaneti için yegâne salim çare, efkâr ve efaliyle milletin itimadına mazhar olmuş siyasi bir fırkanın intihapta millete delâlet etmesidir. (s.501-502)

Bu sözceler öncelikle “Geçmişte sultanların ve halifelerin düşmanlar tarafından satın alınmasının vatan için büyük tehlike oluşturduğu gibi meclislerle yönetilen ülkelerde de bazı milletvekillerinin yabancı çıkarlarına göre hareket etmeleri en büyük risktir. Tarih, bu tür vakaların meclislere dek sızabildiğini gösterdiğinden halk, temsilcilerini seçerken çok dikkatli ve titiz olmalı, hatalardan kaçınmak için güvenilen bir siyasi partinin yönlendirmesine başvurmalıdır.” şeklinde indirgenebilir. Son indirgemelerle sözcenin “Milleti yok edecek iç tehditlere karşı milleti korumak için millet temsilcileri halkın güvenini kazanan bir siyasi parti liderliğinde, çok ciddi bir dikkat ve titizlikle seçilmelidir” ifadesine dönüştüğü söylenebilir.

Yönelinen fenomenler *sultan, halife, milletvekilleri* olarak verilebilir. “Sultan” ve “halife” fenomenlerinin noesisleri “yönettikleri memlekete ihanet etme, düşmana yardım etme, istenmeme”dir. “Milletvekilleri” fenomeninin noesisleri ise “seçimle iş başına gelme, seçimlerinde dikkatli ve titiz olunması gerekme, ihanet edebilir olma” şeklinde ifade edilebilir.

Birden fazla bildirim ifadesiyle çok katmanlı anlama sahip veya “bu, bunun, için, de” gibi sinkategorematik sözcüklerle anlamı birbirine bağımlı kılınan bu sözceler sinkategorematiktir. Burada geçmişe ve güne göndermelerde bulunan bir anlam örgüsü kurulmuştur. “Sultanların, halifelerin, milletvekillerinin satın

alınmaları” olgu bireşimine uygun değildir. Bu kişilerin kendi çıkarları için yabancılara hizmet etmeleri bir malzemenin kişinin yararı için para karşılığında alınmasına benzetilerek anlamda etkililik sağlandığını söylemek mümkündür.

Atatürk tarafından, Tokat Milletvekili Nazım Bey üzerinden milletvekillerinin aykırı ilke ve düşüncelere meylettığı; doğrudan veya dolaylı olarak bazı yabancı çevrelerle irtibata geçip onların teşviğini, desteğini sağladığı; yabancılara lehine casusluk ettiğinden şüphe edilmediği, sonrasında Dahiliye Vekilliği’ne geçen Nazım Bey’in yaptıklarından ötürü istifaya zorlandığı konusu anlatılıp yukarıdaki sözceler dile getirilir (Nutuk II, 1952: 500-501). “Muhterem efendiler” şeklindeki saygılı ve ciddi hitaptan sonra “pek güzel bilirsiniz ki” denilerek ortak bilgiye vurgu yapıldığı imasıyla söylenecek olanlardaki düşünce pekiştirilir. “Sultanlarla, halifelerle idare olunmuş ve olunan memleketlerde” ifadesiyle monarşik yönetimlerin, dolayısıyla aslında sona ermiş olan Osmanlı Devleti’nin hedef alındığını söylemek mümkündür. Bunların “düşmanlar tarafından satın alınmaları” geçmiş devletin yöneticilerinin ihanet eden, işbirlikçi, dışa bağımlı olarak deneyimlendiklerini ve sunulduklarını gösterir. Satın alınma durumunun “ekseriye sühuletle” gerçekleştirilmesi ise geçmişten alınan örneklerle sık gerçekleşen ihanet durumuna karşı alıcıyı harekete geçirmeye yöneliktir. “Meclislerle idare olunan memleketlerde de” ifadesiyle mevcut devletin yönetimine, yani demokrasiye geçilir fakat “de” bağlacı önceki sözcedeki tehlikenin bu yapıda da görülebileceğine işaret eder. Yöneticilerinin, temsilcilerinin ihanetine uğrayan bir memleketin karşılaştacağı tehlikeler “mühlik” yani ölümcül olarak ifade edilerek dramatik bir çerçeve çizilerek durumun ciddiyetine, bir var oluş krizine dikkat çekilir. Geçmişten gelen “ecnebi namü hesabına çalınmış ve satın alınmış olma” tehlikesinin şimdide ve gelecekte de yıkıcı olduğu vurgulanır. Böyle kişilerin “vatansız” olarak tanımlanması onların doğrudan dışlanmasıdır. Başka bir deyişle kendi çıkarına yabancıya hizmet edenler vatana ait, vatanın evlâdı, vatandaşı olarak görülmemekte ve “vatansız” denilerek tamamen dışlanmaktadır. “Dahil olmanın yolunu bulma” ise bir sızma anlamını kurmaktadır. Atatürk’e göre bu kişilerin millet tarafından bilinçli olarak meclise sokulmadıklarına, kendilerinin olumsuz taraflarını gizleyerek meclise sızdıklarına işaret edildiği söylenebilir. Geçmişte de böyle şeyler yaşanması tekrar yaşanma ihtimalini olası kılmakta ve bu durum şaşırtıcı görülmemektedir. Durumun şaşırtıcı olmadığının söylenmesi buna karşı hazır, tetikte,

uyanık olunması gerektiğini belirtmeye yöneliktir. Resmedilen vaziyet neticesinde millete yapılan uyarı seçimlerde “dikkatli ve kıskanç” olunması, yani bilinçli bir seçmen olunmasıdır. Geçmiş örnekler bir hata olarak sunulur ve bu hataların tekrarlanmamasının “yegâne salim çaresi” olarak güvenilen siyasi bir partinin yönlendirilmesine başvurulması belirtilir. Güvenin kaynağı olarak da siyasi partinin “efkâr ve efaline” dikkat edilmesi gerektiği ifade edilir. Bu da körü körüne bir güveni değil, temelleri sağlam bir güveni şart koşma anlamına gelir. Sonuç olarak Atatürk tarafından sözcenin söylemiyle geçmişte de var olan bir tehdit durumunun sunulduğunu, buna karşı alıcıların bilinçli olmaya çağrıldığı ve böylece millete sorumluluk yüklendiği, bu bilinçli olma yolunda rehber olacak siyasi bir kadronun zorunluluğuna vurgu yapıldığı; milliyetçi, sadık, vatansever bir yapının üretildiği söylenebilir.

Malûmu devletleridir ki, ilerlemek yolunda vukubulacak her mühim teşebbüsün, kendine göre mühim mahzurları vardır. Bu mahzurların haddi asgariye indirilmesi için tedabir ve teşebbüsatta kusur etmemek lâzımdır. (s. 600)

Sözce indirildiğinde ilk olarak “*Gelişmek için yapılan ciddi girişimlere engel oluşturabilecek şeyler için gerekli tedbiri alma ve girişimde bulunma konusunda hata olmamalıdır.*” Son indirgemelerle sözce “*Her önemli girişimin sakıncaları olsa da bunları azaltacak önlemler dikkatle alınmalıdır.*” ifadesine dönüşür.

Sözcelerde *gelişim için yapılacaklar* ve *sakıncalar* fenomenlerine ulaşılır. “Gelişim için yapılacaklar” fenomeninin noesisi “sakıncaları bulunma”dır. “Sakıncalar” fenomeninin noesisi ise “en aza indirme, engellenebilme” olarak verilebilir.

İlk sözcede “bir durumun bilinmesi” ve “ilerleme yolunda gerçekleşeceklerin sakıncalarının olması” şeklinde iki bildirim ilki diğerinin açıklaması olacak biçimde beraber anlam ifade ettiğinden sözce sinkategorematiktir. “Bu” ifadesiyle önceki sözcedeki duruma gönderme yapıldığından ikinci sözcenin anlamı ilkine bağımlıdır ve dolayısıyla ikinci sözce de sinkategorematiktir. Böylece Atatürk’ün yoğun anlatımlı bir üslup tercih ettiği söylenebilir. “Mahzurların en az sınıra indirilmesi” ifadesi olgu bireşimine uymaz. “Mahzur” düşünsel varlığının bir miktarı yoktur ve bu nedenle onun

miktarının azaltılması söz konusu olamaz fakat anlamı somutlaştırarak etkili hale getirmek için böyle bir kullanıma başvurulduğu söylenebilir.

TBMM’de ortaya çıkan karşıt gruplara karşı Müdafaa-i Hukuk Grubu’nun kurulmasına karşı başta Kazım Karabekir tarafından olmak üzere eleştiriler gelmesi ve birtakım sorunların olduğunu ve yapılan birtakım değişikliklerin halk tarafından kabul görmediğinin belirtilmesi üzerine Atatürk tarafından Kazım Karabekir’e cevaben yukarıdaki sözceler söylenir (Nutuk II, 1952: 593-600). “Malûmu devletleridir” ifadesi muhataba, yani Kazım Karabekir’e saygılı bir tonda yaklaşıldığını gösterir. Aynı ifade alıcının söyleneceklerle ilgili bilgi sahibi olduğu ve bunların gerçeklik olarak kabul edildiği imasıyla ikna ediciliği artırmaya yöneliktir. “İlerlemek yolunda vukubulacak her mühim teşebbüs” ifadesi modernleşme ideolojisinin yansımasıdır. Gelişimin beraberinde değişiklikler ve zorluklar getireceği “mahzurları vardır” ile anlaşılır. Bu mahzurlar bir yandan sürecin doğal sonucu olarak gösterilirken bir yandan da “haddi asgariye indirilmeleri” gerektiği belirtilerek ciddiye alınmaları gerektiği belirtilir. Bunlara karşı bir savunmanın gerekliliği ise “tedabir ve teşebbüsât” sözcüklerinden anlaşılmaktadır. “Kusur etmemek lazımdır” ifadesi Atatürk’ün hem kendisinin sorunluluk aldığını hem de alıcısına sorumluluk yüklediğini göstermektedir. Bir uyarı ve beraberinde göreve çağrı söz konusudur. Söylemde modernleşme ve bunun getireceği sorunlar doğal gösterilir fakat sorunların aşılması bir sorumluluk olarak alıcıya yüklenir. Kabul, çözüm önerisi ve göreve çağrıyla alıcının ikna edilmesinin sağlanmaya çalışıldığı görülür. Böylece Atatürk’ün hem o gün hem de gelecekte yapılacak yenilikler için bu düşüncüyü ortaya koyduğunu söylemek mümkündür.

Efendiler, bu vesile ile muhterem milletime şunu tavsiye ederim ki: sinesinde yetişerek başının üstüne kadar çıkaracağı adamların kanındaki, vicdanındaki cevheri asliyi, çok iyi tahlil etmek dikkatinden, bir an feragat etmesin! (s.607)

Bu sözce indirgendiğinde öncelikle “Milletime yönetime getireceği kimselerin kanındaki ve vicdanındaki asıl nitelikleri dikkatle analiz etmesini; bu titiz muayeneden bir an olsun vazgeçmemesini tavsiye ediyorum. şeklinde indirgenebilir. Son indirgemelerle sözcenin “Millet liderin karakterini sürekli sinamalı ve sorgulamalıdır.” ifadesine ulaşılır.

Yönelinen fenomenlerin *saygıdeğer millet ve üst makamlara gelecek kişiler* olarak ifade edilebilir. “Saygıdeğer millet” fenomeninin noesisleri “kendisine öğüt verilebilecek olma, iyi bir analiz becerisine sahip olması ve vazgeçmemesi gerekme” olduğu söylenebilir. “Üst makamlara gelecek kişiler” fenomeninin noesisisi ise “nitelikleri analiz edilmesi gereken olma” şeklindedir.

Sözce sinkategorematiktir çünkü hem birden fazla bildirim ifadesi anlamı kurmakta hem de sinkategorematik sözcükler bu anlam üretimine katkı sağlamaktadır. Örneğin; “bu vesiledeki” bu, daha önceki sözceyle anlamsal bir ilgi kurarken “ki” sinkategorematik sözcüğü kendisinden sonra açıklama yapılacağı anlamını üretmektedir. “Milletin birini sinesinde yetiştirmesi, başının üstüne kadar çıkarması” olgu bireşimine uygun değildir. Böyle ifadelerle alıcının duygu yoğunluğunun artırıldığını ve böylece anlatımın etkili kılınmaya çalışıldığını söylemek mümkündür.

Mustafa Kemal Atatürk tarafından Ahmet İzzet Paşa, Salih Paşa gibi isimlerin milletin mücadelesine destek vermemeleri ve Vahdettin’e bağlı kalmaları ve meclis kurulduğunda da Ankara’ya gelmelerine rağmen meclise katılmayıp bir an önce İstanbul’a dönerek Vahdettin’in yanında yet almaya devam etmeleri durumu Nutuk’ta anlatılıp bunun üzerinden millete tavsiyede bulunulmuştur (Nutuk II, 1952: 605-607). “Muhterem milletime” ifadesiyle millete saygılı ama samimi bir seslenme olduğunu söylemek mümkündür. “Tavsiye ederim” ifadesi burada dikkat çekicidir çünkü millete karşı emir verme yerine tıpkı bir arkadaşına olabileceği gibi tavsiye verilir. Böylece söylemin yumuşatılarak otoriter tutum yerine samimi bir bağ kurulmasının amaçlandığı söylenebilir. Devletin en üst kademesindeki kişilerin “milletin sinesinden çıktığı, milletin bunları başının üstünde taşıdığı” ifadeleri bu kişilerin bulundukları yere millet sayesinde geldiğini vurgular. Yani milletin bunu yapabilme gücü olduğuna dikkat çekilir. Milletin gücü, onun kendisini yönetecekleri seçip yüceltebilmesi ifadeleriyle verilir. “Kanındaki, vicdanındaki cevheri asliye” dikkat edilmesinin öğütlenmesi devleti yönetecekleri seçecek olan milletin liderlerin dış özelliklerine değil, karakterine odaklanmaları gerektiğini belirtir. Burada kan ve vicdanla ahlaki niteliklere öncelik verilir. Ahmet İzzet Paşa, Salih Paşa ve Sultan Vahdettin’den bahsedildikten sonra bu öğüdün verilmesiyle belirtilen ahlaki nitelikler bakımından bu kişilerin Atatürk tarafından zayıf görüldüğü anlaşılmaktadır. “Bir an bile” ifadesi de bu tavsiyenin tüm zamanlar için geçerli olduğunu söylemeyi mümkün kılar. Söylemle

millete bir uyarıda bulunularak sorumluluk yüklenir ve millet eleştirel düşünmeye yönlendirilir. Sadece güne özgü bir tutumdan ziyade geleceğe yönelik bir anlayış inşa edilmeye çalışıldığı söylenebilir.

Bütün maddi ve mânevi varlığını, vatan müdafaasına hasretmekte teenni ve müsamaha gösteren milletler, harb ve muharebeyi cidden göze almış ve başarabileceklerine kani olmuş addedilemezler. İstikbal harblerinin yegâne muvaffakiyet şartı da, en ziyade bu arz ettiğim hususta mündemiç olacaktır. (s.619)

Sözceler indirgemeye uğratıldığında ilk olarak “Bir millet, bütün maddi ve manevi gücünü vatan savunmasına ayırmakta tereddüt eder veya buna hoşgörü gösterirse savaşı gerçekten göze almış ve zaferine inanmış sayılmaz. Geleceğin savaşlarında başarının tek temel şartı, tam ve kararlı bir adanmışlıktır.” ifadesine dönüşür. Sözcelerin son hâlinin “Savaşta başarı tereddütsüz inançla sağlanır.” olduğu söylenebilir.

Yönelinenler *bütün maddi ve manevi varlığını vatanın savunmasına ayırmakta kararsız olan ve çekinen milletler ve gelecekteki savaşlar* şeklinde verilebilir. “Bütün maddi ve manevi varlığını vatanın savunmasına ayırmakta kararsız olan ve çekinen milletler” fenomeninin noesisleri “savaşmayı göze almamış, başaracağına inanmamış olma”dır. “Gelecekteki savaşlar” fenomeninin noesisisi ise “kazanımı belli şartlara bağlı olma”dır.

İlk sözce birden fazla bildirim ifadesiyle kurulduğundan, ikinci sözce de “bu” sinkategorematik sözcüğüyle anlamsal olarak birinciye bağımlı kılındığından sinkategorematiktir.

Burada “bütün maddi ve mânevi varlığını, vatan müdafaasına hasredilmesi” ifadesiyle milletin savaş zamanında topyekûn mücadele etmesi gerektiği vurgulanır. “Teenni ve müsamaha göstermenin” savaş başarısına zarar vereceği düşüncesi ise Atatürk tarafından, savaş denen şeyin ciddiye alınması ve kararlılık gösterilmesi gereken bir şey olduğunu ortaya koyar. “Başarmaya kani olma” ise savaşın yalnız fizikî unsurlarla değil, içsel olguların bu yönde gelişmiş olmasıyla, kararlılıkla kazanılabileceğine olan inancı vurgular ve alıcıları da aynı doğrultuda düşünmeye yönlendirir. Bunlar göz önünde bulundurularak geleceğe dönük, savaşı kazanmanın

maddi ve manevi olarak hazır olmaya bağılı bulunduğı ve bunun tek şart olduğı yönünde bir uyarıda bulunulur. Burada kararlılık ve inanç üzerinden geleceğı yönelik bir bilinç inşası ile dinamik bir millet yapısının teşvik edildiğini söylemek mümkündür. Aslında Atatürk'ün bu sözceleri Sakarya Meydan Muharebesi,'nin ardından orduyla beraber milleti de fikir, duygu ve eylem bakımından savaşıla alakadar etme düşüncelerini aktarırken ifade ettiğı göz önünde bulundurulursa bu dinamik millet yapısının hem geçmiş hem de gelecekte olmasını istediğı söylenebilir.

Türkiye halkının bilâkaydüşart hâkimiyetine sahibolduğunu bir defa daha ve katiyetle tekrar ediyorum. Hâkimiyet, hiçbir mâna, hiçbir şekil ve hiçbir renkte ve delâlette iştirak kabul etmez. Unvanı halife olsun, ne olursa olsun hiç kimse bu milletin mukadderatında müşareket sahibi olamaz. Millet, buna katiyen müsaade edemez. (s.700)

Bu sözceler ilk olarak “Türkiye halkının hiçbir şart olamadan egemenliğine sahip olduğı keskin bir şekilde yineliyorum. Egemenlik hiçbir anlamda, biçimde, renkte ve aracılıkla ortaklık kabul etmez. Unvanının ne olduğı fark etmeksizin herhangi birinin milletin geleceğinde ortak olmasına millet kesinlikle izin vermez.” şeklinde indirgenebilir. Son indirgemelerle sözcenin “Egemenlik millete aittir ve millet, egemenliğine unvanı ne olursa olsun kimseyi hiçbir şekilde ortak etmemelidir.” ifadesine dönüştüğü söylenebilir.

Yönelinen fenomenler *Türkiye halkı, milletin egemenliği, egemenliğe ortak olma* şeklinde verilebilir. “Türkiye halkı” fenomeninin noesisleri “egemenlik sahibi olma, egemenliğini koruması gerekme, egemenliğine ortak kabul etmeme” olarak ifade edilebilir. “Milletin egemenliği” fenomeninin noesisleri “yalnızca milletin elinde olma”dır. “Egemenliğe ortak olma” fenomeninin noesisleri ise “millet tarafından kabul edilemeyecek olma, edilmemesi gerekme”dir.

İlk ve üçüncü sözceler anlamları birden fazla bildirim ifadesiyle kurulduğundan sinkategorematiktir. İkinci sözce söz dizimiyle ve sözcük seçimiyle vurguyu üstünde toplayan fakat kategorematik olan bir sözcendir. Başka bir deyişle sözcede tek bildirim ifadesi vardır ve anlamın gücü seçilen sözcükler ve söz diziminden gelmektedir fakat birinci sözcenin açıklaması niteliğı taşıdığı da söylenebilir. Son sözcede de tek bildirim ifadesi bulunur ama “buna” sözcüğü

kendisinden önceki sözceyi varsaydığından ve anlam ona bağlı olarak kurulduğundan sözce sinkategorematiktir. Bu durum Atatürk tarafından birçok iletinin daha az sözle, iç içe geçmiş ve birbirine göre anlam kazanan; yani çok katmanlı bir anlatımı tercih ettiğini gösterir.

Saltanatın kaldırılmasının ardından Vahdettin'in yurt dışına gitmesiyle mecliste yeni bir halife seçilmesi ve onun Ankara'ya getirilmesi yönünde düşünceler dile getirilir. Bu düşüncelere cevap olarak Atatürk tarafından yukarıdaki sözceler dile getirilir (Nutuk II, 1952: 699-700). Söze başlanırken “Türk milleti” yerine “Türkiye halkı” denerek herhangi bir fark gözetmeden tüm vatandaşları kapsayıcı bir anlayış ortaya konduğu görülür. “Bilâkaydüşart” ifadesinin meclistekilerin dile getirdiği gerekçeleri geçersiz kılma işlevinde olduğu söylenebilir. Yani hakimiyetin Türkiye hakkında olmasının herhangi bir şarta bağlı olmadığı vurgulanır. “Bir defa daha katiyetle tekrar ediyorum” ifadesi egemenliğin millete ait olduğunun daha önce de belirtildiğini, bunu yeniden dile getirme gerekliliği doğduğunu, bu düşüncede kararlı olunduğunu gösterir. İfadeler sözcede birleşince “hakimiyetin millette olduğunun aksi yönündeki her düşünce geçersizdir” anlamı ortaya çıkar. Uygulamadaki ortaklıkla beraber “Hâkimiyet, hiçbir mâna, hiçbir şekil ve hiçbir renkte ve delâlette iştirak kabul etmez” sözcesiyle sembolik mevcudiyete sahip herhangi bir şeyin de ortaklığı kabul edilmez. Sonraki sözceden bu sembolik yapının halifelik olduğu anlaşılır. Saltanat kaldırıldığına göre halifelik makamının yalnız bir sembol olduğu fakat bu sembolün dahi milletin egemenliğine gölge düşürmemesi gerektiği öne çıkarılır. “Unvanı halife olsun, ne olursa olsun hiç kimse” söz grubunun hem bu düşüncüyü desteklediğini hem de halk iradesi dışındaki şeyleri geçersiz kılarak cumhuriyete, laikliğe temel oluşturduğu söylenebilir. Buna izin vermeyen, vermeyecek olan millet olarak sunulur ve böylece ortaya konan kesin yargının halk adına, millet adına olduğu vurgusuyla ona meşruluk kazandırılmaya çalışılır. Sözcelerdeki bildirimlerin kesinliği kararlılıkla beraber uyarıyı da ortaya çıkarır. Milletin egemenliğinin ortak kabul etmeyeceği, bunun için gerekenin yapılması gerektiği belirtilir. Sonuç olarak sözceğin söylemiyle millî egemenliğin öne çıkarıldığı, cumhuriyet ve laikliğe temel oluşturulduğu, bunların korunması yönünde de millete sorumluluk yüklendiği söylenebilir.

Beşeriyette, din hakkındaki ihtisas ve vukuf, her türlü hurafelerden tecerrüdederek, hakikiulûm ve fûnun nurlariyle musaffa ve mükemmel oluncıya kadar, din oyunu aktörlerine, her yerde tesadüf olunacaktır. (s.708)

Sözce öncelikle “İnsanlık için din hakkındaki bilgi ve anlayış gerçek olmayan inançların her türlüşünden uzaklaşıp gerçek bilim ve tekniğin ışığıyla saflaştırılmış ve yetkin olana kadar dinî aldatmacaları yapanlara her yerde rastlanır.” ifadesine indirgenebilir. Son olarak sözcenin “Asılsız bilgilerin yerini bilimin almadığı yerde dini çıkarları için kullananlar olacaktır ve buna dikkat edilmelidir.” ifadesine dönüştüğü söylenebilir.

Sözcede yönelinenler *din hakkındaki bilgi ve anlayış* ve *dinî aldatmacalar* olarak verilebilir. “Din hakkındaki bilgi ve anlayış” fenomeninin noesisleri “asılsız bilgiden uzaklaşması, gerçek bilim ve teknikle aydınlatılması gerekme”dir. “Dinî aldatmaca” fenomeninin noesisleri ise “birilerince çıkar için kullanılma, sürekli rastlanabilir olma”dır.

Birden fazla bildirim ifadesinin koşul sonuç anlamıyla birbirine bağlı olduğu ve anlamının buradan doğduğu sözce, sinkategorematiktir. “Dinin hurafelerden tecerrüd etmesi, gerçek bilim ve fennin nurunun olması, dinin oyun olması ve aktörlerinin bulunması” ifadeleri olgu bireşimine uygun değildir. Burada bilincin alışık olmadığı deneyimleme tarzlarıyla alıcını bilincinde anlamı daha etkili biçimde kurma amacıyla Atatürk tarafından böyle ifadeler tercih edildiği söylenebilir. Atatürk’ün dinin siyasette kullanılması hakkındaki fikrini ve laiklik mefkuresini olgu bireşimine uygun olmayan bu ifadeler vasıtasıyla etkili biçimde görünüşe getirdiğini söylemek mümkündür.

Saltanatın kaldırılmasından sonraki süreçte halifenin devletin başı olması niyetinde olup bunu tüm İslâm aleminin liderliği gibi yansıtmaya çalışanlara karşı Atatürk’ün bu anlayışı reddettiği görülür (Nutuk II, 1952: 705-706). Yukarıdaki sözcelerle de bu anlayışı değerlendirerek bir tehlike durumunu ortaya koyup uyarıda bulunur. “Beşeriyette” ifadesi sözcenin muhatabının yalnız Türk milleti olmadığını, konunun insanlığı ilgilendirdiği algısını kurar. “Din hakkındaki ihtisas ve vukuf, her türlü hurafelerden tecerrüdederek” ifadesiyle dinî konularda bir dönüşüme ihtiyaç olduğu vurgusu yapılır. Bu dönüşümün “bilim ve fennin nuruyla” olması gerekmesi

de bir “aydınlanma” düşüncesine işaret eder. Akla, bilime aykırı olanlar dinden çıkarılmalı ve böylece din arındırılmalıdır. Bu da laiklik düşüncesine hizmet eden, ona temel oluşturan bir söylemdir. “Din oyunu aktörleri” dini, bir aldatma aracı görüp onu çıkarları uğruna kullananları alaycı bir şekilde eleştirmenin dile yansımasıdır. Bunlara her yerde tesadüf olunabileceğinin söylenmesi ise bir uyarıdır. “Bunlara her yerde rastlanır, dikkatli olun!” denmektedir. Buradaki söylemin bilime, akla dayalı ve bunlarla aydınlanan bir toplum kurma ile laiklik mefkuresini gerçekleştirmenin temellendirilmesi; buna engel olabilecek kişilere uygulamalara sürekli rastlanabileceğinden bunlara karşı dikkatli olma uyarısı işlevinde olduğu söylenebilir.

Devamında aynı konuyla ilgili *Milletin kendisi kurduğu devleti ve onun istiklâlini muhafaza ediyor ve ilelebet muhafaza edecektir!* (s. 710) sözceleri dile getirilir.

Bu sözce indirgendiğinde “*Devleti kuran millet onun bağımsızlığını korumalıdır.*” ifadesine ulaşılır.

Yönelinene fenomenler *millet ve devlettir*. “Millet” fenomeninin noesisleri “devleti kuran, devleti koruyacak olan”dır. “Devlet” fenomeninin noesisleri ise “millete ait olma, varlığı sonsuza kadar devam edebilecek olma”dır.

Birden fazla bildirim ifadesi içerdiğinden sözce sinkategorematiktir. Bu da sözcenin kısa fakat yoğun anlamlı olduğunu gösterir.

Saltanatın ardından hilafetin durumunun ne olacağının milletteki etkisinin tereddüt ve endişe olmasına engel olmak maksadıyla memleketin çeşitli yerlerinde bulunan ve milletle görüşen Atatürk tarafından bu durum Nutuk’ta anlatılırken millete yukarıdaki sözcelerin söylendiği belirtilir (Nutuk II, 1952: 710). “Milletin kendisi kurduğu devlet” ifadesiyle millet egemenliği vurgulanır. Güç herhangi bir kişiye ya da sınıfa değil, doğrudan millete aittir. “İstiklâlini muhafaza ediyor” ifadesinde fiil çekimiyle koruma iradesinin sadece geçmişi değil günü de içerdiği, yani devam eden bir süresi gösterdiği ortaya konur. “İlelebet muhafaza edecektir” ise o gün devam eden sürecin geleceğe de taşınması gerektiğini kesin bir dille kurmaktadır. Bu da millete tarihi bir sorumluluğun yüklendiğini söylemeyi mümkün kılar. Söylemde millet kurucu, koruyucu ve üzerine tarihsel sorumluluk yüklenen özne konumundadır.

Kurma, muhafaza etme ve devam ettirme ile bir süreç sunulur. Bu süreç için “edecektir” ile bir kararlılık ve kesinlik bildirilir. Neticede devletin meşruiyet kaynağının millet olduğu ve milletin üzerine aldığı sorumluluğu devam ettirmesi gerektiği vurgulanır.

Yeni Türkiyenin ve yeni Türkiye halkının, artık, kendi hayat ve saadetinden başka düşünecek bir şeyi yoktur... başkalarına verebilecek bir zerresi kalmamıştır. (s.711) sözcesi de saltanat sonrası halifenin durumuyla ilgili yukarıda bahsedilen konularla ilgili söylenmiştir.

Bu sözce “*Yeni Türkiye ve halkı artık kesinlikle başkalarının çıkarına hizmet etmemelidir*” şeklinde indirgenebilir.

Sözcede yönelinenler *Yeni Türkiye ve halkı, başkaları* olarak ifade edilebilir. “Yeni Türkiye ve halkı” fenomeninin noesisleri “kendi çıkarını düşünmesi, başkalarının çıkarını düşünmemesi gerekme” iken “başkaları” fenomeninin noesis “çıkara düşünülmemesi gerekme”dir.

Sözce sinkategorematiktir; yani birden fazla anlam katmanına sahiptir. Bu da Atatürk’ün yoğun bir anlatımı tercih ettiğini söylemeyi mümkün kılar.

“Yeni Türkiye’nin ve yeni Türkiye halkının” ifadeleriyle öncelikle bir “yeni” vurgusu yapıldığı görülür. Osmanlı Devleti her şeyiyle eskide kalmıştır. Artık devlet de halk da yenidir. Bu da kopuşun vurgusudur. Osmanlı’nın tebaasının yerini de aralarında bir ayrım gözetilmeyen Türkiye halkı almıştır. “Artık kendi hayat ve saadetinden başka düşünecek bir şeyi yoktur” ifadesi devletin ve halkın eskiden başkalarının, eski olanın Osmanlı olduğu düşünülürse padişah ve halifenin, iyiliği ve mutluluğu için çabaladığı ama yeni yapısıyla önceliklerinin değiştiği belirtilir. Diğer bir deyişle önceden devlet adamlarının çıkarlarına önem verilirken artık öncelik halkındır. Yeni devletin halkın ihtiyaçlarını gözetmesiyle halkçılık ideolojisinin yansıtıldığını söylemek mümkündür. Osmanlı’daki savaşların ve bunların getirdiği yükümlülüklerin yorgunluğu, tükenmişliği ise “başkalarına verebilecek bir zerresi kalmamıştır” ifadesiyle görünüşe gelir. Yenide başkalarının çıkarları, devletin millete verdiği zor yükümlülüklerin olmadığı, olmayacağı mesajı verildiği söylenebilir. Bunlar aynı zamanda halka bir uyarı olduğu görülür. Atatürk tarafından millete

geçmişte olanlardan ders çıkarılıp şimdi ve gelecekte durumun değiştiği ve böyle devam ettirilmesi uyarısında bulunulduğunu söylemek mümkündür. Önemli olan yeni devlet, bu devletin halkı, halkın refahı ve tüm bunların korunmasıdır.

Atatürk'ün konuyla ilgili millete yaptığı uyarılar *“Millete, şunu da ihtar ettim ki, kendinizi, cihanın hâkimi zannetmek gafleti, artık devam etmemelidir. Hakiki mevkiimizi, dünyanın vaziyetini tanımamaktaki gafletle, gafillere uymakla milletimizi sürüklediğimiz felâketler yetişir! Bile bile aynı faciayı devam ettiremeyiz!”* (s.712) sözceleriyle devam etmiştir.

Bu sözceler indirgendiğinde ilk olarak *“Milleti kendimizi dünya hâkimi sanma yanılgısına artık son vermeli olduğumuz, dünyanın gerçek durumunu görmezden gelip gafillere uymaya devam edersek geçmişte sürüklediğimiz felaketlerin yeniden başımıza geleceği, aynı hatayı bilerek tekrarlayamamamız gerektiği konusunda uyardım.”* ifadelerine ulaşılır. Son indirgemelerle sözceler *“Millet olarak kendimizi dünyanın hâkimi sanmaktan vazgeçip geçmişte bizi sıkıntılı durumlara sokan hataları tekrar etmemeliyiz.”* ifadesine dönüşür.

Sözcelerde yönelinenler *kendimizi dünyanın hâkimi sanma, kendimizi sıkıntılı duruma düşürme* olarak verilebilir. “Kendimizi dünyanın hâkimi sanma” fenomeninin noesisi “ciddi sıkıntılar yaratacak bir hata olma”dır. “Kendimizi sıkıntılı duruma düşürme” fenomeninin noesisi ise “kaçınılması gerekme”dir.

Sözcelerin tamamı sinkategorematiktir. Aralarında neden sonuç ilişkisi vardır. “Şunu, artık, aynı” gibi sinkategorematik sözcükler anlamın ve söylemin üretilmesine katkı sağlayan sinkategorematik sözcüklerdir. “Milletin felakete sürüklenmesi” olgu bireşimine uygun değildir. Milletin büyük sıkıntılar yaşamasına kendisinin kendi isteğiyle sebep olmadığını, başkalarının bu duruma yol açtığını etkili bir şekilde anlatmak için böyle bir ifade kullanıldığı görülür.

Sözcenin bütünüyle beraber girişindeki “millete, şunu da ihtar ettim ki” ifadesi sözceleme öznesinin, yani Atatürk'ün otorite ve meşruiyet sahibi bir lider olduğunu göstermektedir. Sözcelerde uyarı, yönlendirme ve bunların sorumluluğunu alma söz konusudur. “Kendinizi, cihanın hâkimi zannetmek gafleti” ifadesi Osmanlı'nın cihan hakimiyeti anlayışına gönderme yapar. Bu anlayış bir “gerçekliğin farkında olmama”

hâli olarak sunulur çünkü artık ne Osmanlı ne de onun güçlü yönetimi vardır. “Artık devam etmemelidir” ifadesiyle gerçeklerin farkına varılması gerektiği uyarısı yapılır. Gerçeği görmemenin ve bunu devam ettirmenin geçmişte, yani Osmanlı zamanında ciddi olumsuzluklara neden olduğu; bunun bilincinde olunması ve aynı hatanın devam ettirilmemesi ifadesiyle “geçmişten ders alma” vurgusunun yapıldığı söylenebilir. Dünyanın şimdiki durumunun bir devletin hâkimiyetini kabul etmeyeceğinin, yeni siyasi yaklaşımlarla dengenin gözetilmesi gerektiğinin vurgulandığı söylenebilir. “Gaflet, gafıl” sözcükleri içine düşülen ve düşülebilecek olan kötü durumların sorumluluğunu bilinçsiz olan millete ve zamanında onları yönetmiş olanlara yükler. Dolayısıyla millet bilinçlenmeli ve aynı şeyleri yaşamamak için sorumluluk almalıdır. “Milletimiz, mevkiimiz, ettiremeyiz” ifadelerinde öznenin “biz” olarak kuruluşu Atatürk’ün millete sorumluluk yüklemekle kalmayıp yöneten konumunda kendisini de aynı sorumluluğa dahil ettiğini ve “ortak hareket etme bilincini” öne çıkardığını söylemeyi mümkün kılar. Burada geçmişle bir hesaplaşma ve geleceğe yönelik akılcı şekilde sorumluluk alma söz konusudur.

Her muvaffakiyetli muharebeye iştirak eden zatın, hakkı olmadığı halde kendisini yegâne âmil, galip ilân etmesi, şayanı imtisal bir düsturu ahlâki teşkil etmez. Evlâdı memlekete, böyle asılsız tarz ve tavırlar takınmak âdetini veremeyiz; ensali âtiyeye, böyle havadan galip, fâtiḥ olunabileceği gibi sakim bir fikri miras bırakamayız! (s.748)

Bu sözceler indirgendiğinde öncelikle “Memleketin evlatlarına başarılı savaşıllara katılan herkesin hakkı olmadan kendisini tek başına başarının eyleyicisi, kazananı, örnek alınacak bir ahlak ilkesi oluşturacağı şeklinde gerçekliği yansıtmayan tutum ve davranışlarda bulunma alışkanlığını veremeyiz; gelecek nesillere böyle emeksiz kazanan, fetheden olunabileceği şeklinde yanlış bir düşüncüyü miras bırakamayız.” biçiminde indirgenebilir. Sözcelerin son olarak “Hak edilmemiş başarılarla övünmek ahlaken doğru bir davranış olmadığı gibi gelecek kuşaklara bırakılacak bir miras da değildir.” ifadesine dönüştüğü söylenebilir.

Yönelinen fenomen *hak edilmemiş başarılarla övünmektir*. Bunun noesisleri “ahlaken yanlış olma, gerçekliği yansıtmama, yanlış olma, geleceğe aktarılmaması gerekme”dir.

Birçok bildirim ifadesinin bir araya gelmesiyle kurulu olan sözceler sinkategorematiktir. İlk sözcede “hakkı olmadığı hâlde” bildirim ifadesiyle anlam bir sebep bildirilerek genişletilmiştir. İkinci sözcede hem “böyle” ifadesiyle anlam birinci sözceye bağımlı kılınmış hem de birçok bildirim ifadesiyle çok katmanlı bir anlam yapısı kurulmuştur. Böylece daha az sözle yoğun bir anlatım sağlanmıştır.

Atatürk tarafından Nurettin Paşa’nın Irak Seferi, Kûtü’l- Amâre kuşatması, Büyük Taarruz ve İzmir’in işgalden kurtarılışındaki zayıflıkları anlatılıp bu başarılarında kendisini tek başına “galip ve fatih” olarak göstermesine yönelik eleştiride bulunulur (Nutuk II, 1952: 739-747). Bağlam düşünüldüğünde söylemin ilgisinin Nurettin Paşa olduğu görülse de “her muvaffakiyetli muharebeye iştirak eden zatın” ifadesi muhatabı genelleştirmektedir. Böylece söylem daha geniş bir kitleyi kapsar. “Hakkı olmadığı hâlde” ifadesi başarının elde edilmesinde kişilerin kendilerini tek neden olarak göstermelerinin hak edilmediği, bunun yanlış ve abartılı olduğu belirtilir ve bu durum eleştirinin hedefi olur. Bunun “bir düsturu ahlâki teşkil etmeyeceği” ifadesi kesin bir kural olarak ortaya konur. Böyle bir tutum ve davranış “asılsız” olarak nitelenerek reddedilir. Bunun alışkanlık olarak kabul edilemeyeceği ve gelecek nesillere de bırakılamayacağı ise doğrudan uyarıdır. Geçmişteki bireysel başarı, kibir algılarının geleceğe aktarılmasında gerektiği uyarısı yapılarak alıcılara ve yöneticilere sorumluluk yüklendiği, toplum yapısının nasıl şekillendirilmesi gerektiğinin bir yönünün açıklandığı söylenebilir.

Milletimiz haiz olduğu evsaf ve liyakatini hükümetinin yeni ismiyle, cihani medeniyete daha çok sühuletle izhara muvaffak olacaktır. Türkiye Cumhuriyeti, cihanda işgal ettiği mevkie lâyük olduğunu âsariyle ispat edecektir. Arkadaşlar, bu müessesesi âliye vücuda getiren Türk milletinin son dört sene zarfında ihraz ettiği zafer, bundan sonra da birkaç misli olmak üzere tecelliyatını gösterecektir. (s. 814)

Bu sözceler ilk olarak “Yeni rejim sayesinde milletimiz sahip olduğu nitelikleri ve yeterliliğini medenî dünyaya çok kolay gösterebilecektir. Türkiye Cumhuriyeti dünyada bulunduğu konuma layık olduğunu ürettikleriyle ispat edecektir. Arkadaşlar, bu yüce kurumu oluşturan Türk milletinin son dört yılda kazandığı zafer bundan sonra birkaç kat artarak etkisini gösterecektir.” biçiminde indirgenebilir. Son indirgemelerle sözcelerin “Cumhuriyet Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin ve milletinin

medenî dünyada daima ilerlemesini ve gelişmesini, böylece hak ettiği yere gelmesini sağlayacaktır.” ifadesine dönüştüğü söylenebilir.

Yönelinen fenomenler *yeni rejim, Türkiye Cumhuriyeti, Türk milleti* olarak verilebilir. “Yeni rejim” fenomeninin noesisleri “cumhuriyet olma; devlet ve milletin ilerlemesini sağlayan, onları hak ettikleri yere getiren olma” şeklinde ifade edilebilir. “Türkiye Cumhuriyeti” fenomeninin noesisleri “medenî dünyada iyi bir konumu hak etme, büyük bir kurum olma” iken “Türk milleti” nin noesisleri “nitelikli ve yeterli, medenî dünyada yeri olan, zaferler kazanan ve kazanmaya devam eden, gelişip ilerleyen olma”dır.

Birden fazla bildirim ifadesiyle yoğun anlamlı bir anlatıma sahip olan sözceler sinkategorematiktir. İfadeler olgu bireşimine uygundur. Dolayısıyla açık bir anlatımla yoğun bir anlam kurulduğu söylenebilir.

“Milletimiz haiz olduğu evsaf ve liyakatini” ifadeleriyle millet yüceltilir. “Hükümetinin yeni ismiyle” söz grubuyla cumhuriyete gönderimde bulunulur. Cumhuriyet ile zaten yüce olan milletin medenî olarak bilinen dünyada görünürlüğünün artacağı belirtilir ve böylece yeni rejimin dünyada temsil için doğru bir araç olduğu vurgusuyla onun meşruluğu vurgulanır. “Cihanda işgal ettiği mevkie lâayık olduğunu” ifadesiyle Türkiye Cumhuriyeti’nin uluslararası saygınlığının önemine ve bunu hak etmiş olmasına dikkat çekilir. Burada devlet merkezli bir ilerlemenin vurgulandığı görülmektedir. Bu hak edişin verilen mücadele, elde edilen tam bağımsızlık ve yapılan inkılaplara dayandırıldığını söylemek mümkündür çünkü sonraki sözcede bahsedilen “dört yıllık süre” saltanat ve hilafetin kaldırılıp cumhuriyetin kurulduğu ve birçok inkılabı imza atıldığı dönemdir. Bunların çıkış noktası ise Millî Mücadele’dir. Yine aynı ifade devletin ve milletin başarısının somut olaylar üzerinden aktarıldığını ve böylece ikna ediciliğin artırıldığını söylemeyi mümkün kılar. “Birkaç misli” ifadesi de geçmiş başarıların bir temel olarak ortaya konup bu temel üzerinden geleceğin çok daha iyi olacağının yansımasıdır. Söylemle Cumhuriyet, daha büyük başarıların başlangıcı olarak kurulup meşrulaştırılır. Medenî, nitelikli ve yeterli bir Türk milleti resmi çizilir. Yeni Türkiye ve Türk milleti medenî devletler karşısında etkin ve üretken bir konuma yerleştirilir. Millete geleceğin daha

iyi olacağı yönünde telkinde bulunulduğu, devletin ve milletin bu yönde çabasını devam ettirmesinin sağlanmaya çalışıldığı söylenebilir.

Milletin teveccühünü daima noktai istinat telâkki ederek hep beraber ileriye gideceğiz. Türkiye Cumhuriyeti mesut, muvaffak ve muzaffer olacaktır. (s.815)

Bu iki sözce “*Daima milletin desteğine güvenerek birlikte ilerlemek Türkiye Cumhuriyeti’ni çok iyi bir geleceğe ulaştıracaktır.*” şeklinde indirgenebilir.

Yönelinen fenomenler *milletin desteği* ve *Türkiye Cumhuriyeti*’dir. “Milletin desteği” fenomeninin noesisleri “temel alınan, güvenilen olma” iken “Türkiye Cumhuriyeti” ninki “mutlu, başarılı ve zafer kazanan olma”dır.

İlk sözcede birden fazla bildirim ifadesiyle anlamın üretilmesi onu sinkategorematik yapar. İkinci sözce kategorematik olarak görünür ama derin yapıda ilk sözceyle aralarında neden sonuç ilişkisi bulunduğundan o da sinkategorematik olarak kabul edilebilir. “Hep beraber ileriye gitme” ifadesi olgu bireşimine uygun değildir çünkü gerçekleştirilmek istenen şey düşünsel varlık alanına aittir ama gerçek varlık alanına ait “ileriye gitme” ifadesiyle kullanılmıştır. Bu da anlatımın somutlaştırılıp etkili kılınmasını sağlamıştır.

“Milletin teveccühünün daima dayanak noktası olarak kabul edileceği” bildirimini yönetimin meşru temelini milletin desteğinin oluşturduğunu, yönetimin ve milletin beraber hareket etmesiyle demokrasi vurgusu yapıldığını söylemek mümkündür. “Hep beraber” ifadesi de bireysel değil toplumsal bir gelişimin olması gerektiğini göstererek demokrasi anlayışına katkı sağlar. “Türkiye Cumhuriyeti mesut, muvaffak ve muzaffer” olması ise güven veren, daha iyi bir gelecek vadeden bir söylemdir. Sözcelerdeki kesinlik konucunun, yani Atatürk’ün ortaya koyduğu bu düşünce ve isteklerde, vaatlerde kararlı olduğunu; bunun gerçekleştirilmesi yönünde de milletten destek beklediğini söylemeyi mümkün kılar. “Gideceğiz, olacaktır” sözcüklerinin aynı zamanda “gidilmelidir, olmalıdır” anlamını taşıdığı da sözcelerinin söz diziminden ve bağlamdan anlaşılır. Buradaki söylemin millî, ilerlemeye dayalı, halkçı, güven ve umut verici olduğu görülür. Toplumun geleceğe yönelik ortak bir hedef etrafında birleştirilmesi ve bu yönde hareket etmesi gerektiği anlaşılır.

Ensali âtiyenin, Türkiyede cumhuriyetin ilânı günü, ona en birahmane bir surette hücum edenlerin başında, cumhuriyetçiyim iddiasında bulunanların ahzi mevki ettiğini görerek mütehayyir kalacağını asla farz etmeyiniz! Bilâkis, Türkiyenin münevver ve cumhuriyetperver evlâdı, böyle cumhuriyetçi geçinmiş olanların hakiki zihniyetlerini tahlil ve tesbitte hiç de tereddüde düşmiyeceklerdir. (s. 831)

Sözceler öncelikle “Gelecek nesiller cumhuriyetin ilanı sırasında en çok karşı çıkanların arasında kendilerini cumhuriyetçi olarak gösterenlerin bulunduğunu gördüklerinde şaşırmasın. Türkiye’nin bilinçli ve cumhuriyet yanlısı evlatları, bu kişilerin gerçek zihniyetini kolayca tespit edebileceklerdir.” şeklinde indirgenebilir. Sözceler son indirgemelerle “Gelecek nesiller cumhuriyete en sert şekilde karşı çıkıp cumhuriyetçi olduğunu söyleyenlerin yalanlarını anlayacak/ anlamalı ve açığa çıkaracaktır/ çıkarmalıdır.” ifadesine dönüşür.

İndirgeme sonucunda yönelinen fenomenler *cumhuriyetçi olduğunu söyleyenler* ve *gelecek nesiller* olarak ifade edilebilir. “Cumhuriyetçi olduğunu iddia edenler” fenomeninin noesisleri “cumhuriyet karşıtı ve yalancı olma”dır. “Gelecek nesiller” fenomeninin noesisleri ise “yalancılara inanmama; bilinçli, cumhuriyeti seven, koruyan, ona zarar verenleri açığa çıkaran olma”dır.

Sözcelerin ikisi de birden fazla bildirim ifadesinin bir araya gelmesiyle anlam kazanmıştır. İkinci sözce “bilakis, böyle” ifadeleriyle anlam bakımından ilk sözceye bağımlı kılınmıştır. Dolayısıyla sözcelerin ikisi de sinkategorematiktir. Atatürk, Nutuk’un genelinde olduğu gibi burada da yoğun anlamlı bir anlatımı tercih etmiştir.

Cumhuriyetin ilanına yönelik Rauf Bey’in, Lütfi Fikri Bey’in bazı gazetelerin çeşitli eleştirileri Atatürk tarafından kesin, kararlı ve eleştirel bir şekilde reddedilir. Bunlar milletin iradesinin ve egemenliğinin yok sayılması olarak değerlendirilir ve devlete, millete zarar verici olarak belirtilir (Nutuk II, 1952: 823-830). Yukarıdaki sözceler de bu durum neticesinde söylenir. Burada gelecek nesle bir sesleniş vardır. Geçmişte tutarsız davranışlarda bulunanlar “cumhuriyetin ilânı günü, ona en birahmane bir surette hücum edenlerin başında, cumhuriyetçiyim iddiasında bulunanların ahzi mevki ettiği” ifadesiyle görünür kılınmış ve gelecek neslin buna “asla” şaşırmayacağı iddia edilmiştir. Bu iddia gelecek neslin “aydın ve cumhuriyetçi olması” sebebine dayandırılmış ve böylece cumhuriyet rejiminin yetiştirdiği bir neslin

bilinçli, kendini yetiştirmiş, doğru ve yanlış ayırt edebilme gücünde olduğu vurgulanmıştır. Başka bir deyişle eleştirel ve aydın düşünceye sahip, cumhuriyetin yetiştireceği ideal bir nesil vurgusu yapılır. “Bilâkis” ifadesiyle sözcenin karşıtlık içerdiği güçlü şekilde gösterilmiştir. İlk sözcede gelecek neslin şaşırma ihtimali kesin olarak reddedilir çünkü gelecek neslin sayılan nitelikleri buna müsaade etmeyecektir. Burada bir tarihsel hafıza inşa edildiği, cumhuriyetin yetiştirdiği gelecek nesil idealiyle bu rejimin meşrulaştırıldığı, cumhuriyetin ve cumhuriyetçiliğin siyasal boyutuyla beraber ahlaki bir içeriğinin de olduğunun vurgulandığı açıkça; nihayetinde gelecek nesle geçmişe bakarak cumhuriyeti ve onun getirilerini koruyup devam ettirme sorumluluğunun yüklendiği söylenebilir.

Ey Türk gençliği! Birinci vazifen, Türk istiklâlini, Türk Cumhuriyetini, ilelebet, muhafaza ve müdafaa etmektir. Mevcudiyetinin ve istikbalinin yegâne temeli budur. Bu temel, senin, en kıymetli hazinendir. İstikbalde dahi, seni, bu hazineden, mahrum etmek istiyecek, dahilî ve haricî, bedhahların olacaktır. Bir gün, istiklâl ve cumhuriyeti müdafaa mecburiyetine düşersen, vazifeye atılmak için, içinde bulunacağın vaziyetin imkân ve şeraitini düşünmiyeceksin! (s.897-898)

Bu sözceler indirgendiğinde ilk olarak “Ey Türk gençliği! Birden fazla görevinin ilki Türk bağımsızlığını ve cumhuriyetini sonsuza kadar korumak ve savunmaktır. Varlığının, geleceğinin bağlı olduğu tek temel, senin en değerli hazinen budur. Geçmişte olduğu gibi gelecekte de seni bu hazineden yoksun bırakmak isteyecek iç ve dış düşmanların olacaktır. Bir gün, bağımsızlığı ve cumhuriyeti savunmak zorunda olursan içinde bulunduğun durumun olanakları ve şartları görevini yerine getirmene engel olmamalıdır.” ifadelerine ulaşılır. Son olarak sözcelerin “Her ne olursa olsun Türk gençliği Türk milletinin bağımsızlığını ve cumhuriyetini korumakla yükümlüdür.” ifadesine dönüşür.

Yönelinene fenomenler *Türk gençliği, Türk bağımsızlığı, Türk cumhuriyeti* olarak verilebilir “Türk gençliği” fenomeninin noesisleri “gelecek nesil olma, milletin bağımsızlığını ve cumhuriyetini koruma görevi bulunma”dır. “Türk bağımsızlığı” ve “Türk cumhuriyeti” fenomenlerinin noesisleri ise “korunması ve savunulması gerekme”dir.

İlk ve son sözceler birden fazla bildirim ifadesi içermektedir. Diğer üç sözcce “budur, bu” sinkategorematik sözcükleriyle anlam bakımından birinci sözcceye bağımlı kılınmıştır. Bu nedenle tüm sözceler sinkategorematiktir. Bu da sözcelerde birden fazla anlam katmanı olduğunu, Atatürk tarafından yoğun bir anlam örgüsüyle birçok olay ve durumun aktarılmaya çalışıldığını söylemeyi mümkün kılar. “Mevcudiyet ve istikbalin temeli” ifadesinde bunların bir bina, onları koruma ve savunmanın da binanın temeli olarak deneyimlenip dile getirildiği ve bu nedenle olgu bireşimine uymayan ifade kullanıldığı görülür. Böylece anlatım somutlaştırılarak daha etkili hâle getirilir.

Nutuk’un sonuna gelindiğinde Atatürk tarafından bu metnin oluşturulması ve söylenmesinin yok olduğu sanılan bir milletin bağımsızlığını nasıl kazandığının, nasıl ilerleyip çağdaş bir devlet kurduğunun anlatılmak istendiği belirtilir ve büyük bir kazanım olarak görülen yeni devletin Türk gençliğine emanet edildiği dile getirilir (Nutuk II, 1952: 897). Ardından “Ey Türk gençliği” ifadesiyle muhataba seslenilir. Bir vazife tanımı yapıp bunun “etmektir” şeklinde kesin bir yargıyla dile getirilmesiyle muhataba, yani Türk gençliğine önemli bir görev yüklendiği anlaşılır. Görevin kapsamında korunması gerekenler “Türk istiklâlini, Türk Cumhuriyetini” söz gruplarıyla verilir ve burada millî kimliğe dikkat çekilerek bir bekâ sorunu ihtimali milliyetçi bir söylemle aktarılır. Mevcudiyetin, yani varlığın ve bağımsızlığın bir sorumluluğa bağlanması ideolojik olarak bir bağlılık üretilmesini sağlamaya yöneliktir. “Yegâne” ile kesinlik vurgusu yapılmasının bu bağlılığı güçlendirme amacıyla olduğu söylenebilir. “Bu temel senin en kıymetli hazinendir” sözcisiyle yüklenen sorumluluk için alıcıda manevi bir değer kurulmaya çalışıldığını söylemek mümkündür. Bu, görevi içselleştirmeyi kolaylaştıracaktır. “Dahilî ve haricî, bedhahlar” ile bir tehdit algısı oluşturulması, bunun “olacaktır” sözcüğüyle hem geleceğe dönük hem de kesin bir şekilde ifade edilmesi gençliğin sürekli dikkat halinde bulunması gerektiğini gösterir. “Vazifeye atılmak için, içinde bulunacağın vaziyetin imkân ve şeraitini düşünmiyeceksin” ifadesiyle iradeli olan gençliğin görevini yerine getirmesi gerektiğinde olağanüstü şartlarda bile bunu gerçekleştirmesi gerektiği söylenir ve bununla “kutsal görev” bilinci oluşturulmaya çalışılır. Buradaki söylemde bağımsızlığın ve cumhuriyetin temel değerler verildiği, millî bir bilincin, kutsal bir

görevin, her koşulda mücadele sorumluluğu anlayışının kurulduğu; her türlü tehdit ve tehlikeyle baş edebilecek bir gençlik idealinin ortaya konduğu görülmektedir.

Devamında gelen *“Ey Türk istikbalinin evlâdı! İşte; bu ahval ve şerait içinde dahi, vazifen; Türk istiklâl ve cumhuriyetini kurtarmaktır! Muhtacolduğun kudret, damarlarındaki asil kanda, mevcuttur!”* (s.898) sözceleri yukarıdaki göreve vurguyla ihtiyaç duyulananın ne olduğunu gösterir.

Sözceler indirgendiğinde *“Türk genci koşullar ne olursa olsun bağımsızlığını ve cumhuriyetini korumak için gerekli gücü kendi özünden alıp görevini yapmalıdır.”* ifadesine ulaşılır.

Yönelinenler *Türk geleceğinin çocukları, Türk bağımsızlığı ve cumhuriyeti, özdeki güç* olarak ifade edilebilir. “Türk geleceğinin çocukları” fenomeninin noesisleri “bağımsızlığı ve cumhuriyeti kurtaracak olma, kendi özünde güçlü olma”dır. “Türk bağımsızlığı ve cumhuriyeti” fenomenlerinin noesis “korunması ve gerektiğinde savunulması gereken olma” iken “özdeki güç” fenomeninininki “geçmişten ve kimlikten gelme”dir.

Birden fazla bildirim ifadesi barındıran ve anlamları birbirine bağımlı olan sözceler sinkategorematiktir. Tarihsel kimliğin “damarlardaki asil kan” olarak ifade edilmesi duyguyu ve etkililiği artırmak amacıyla kullanılan olgu bireşime uymayan bir ifadedir.

“Ey Türk istikbâlinin evladı” hitabında muhatap yine Türk gençliğidir fakat bu gençlik yalnız günün gençliği değil, milletin geleceğinin kurucusu ve taşıyıcısı olarak sunulur. Türk milletine aittir ve ona karşı sorumludur. “Bu ahval ve şerait” sözcelerden önce dile getirilen *“İstiklâl ve cumhuriyetine kastedecek düşmanlar, bütün dünyada emsali görülmemiş bir galibiyetin mümessili olabilirler. Cebren ve hile ile aziz vatanın, bütün kaleleri zaptedilmiş, bütün tersanelerine girilmiş, bütün orduları dağıtılmış ve memleketin her köşesi bilfiil işgal edilmiş olabilir. Bütün bu şeraitten daha elîm ve daha vahim olmak üzere, memleketin dahilinde, iktidara sahibolanlar gaflet ve dalâlet ve hattâ hıyanet içinde bulunabilirler. Hattâ bu iktidar sahipleri şahsi menfaatlerini, müstevlilerin siyasi emelleriyle tevhid edebilirler. Millet, fakrû zaruret içinde harap ve bitap düşmüş olabilir.”* (898) sözcelerine gönderimde bulunmaktadır.

Tehlike durumu vardır ve bu tehlikeye karşı gençliğe sorumluk yüklenmiştir. Türk istikbalinin evladı yalnız devletin bir vatandaşı, milletin bir üyesi değil; aynı zamanda bir koruyucu ve kurtarıcıdır. Bunun kaynağı da “damarlarındaki asil kan” olarak gösterilir. Bu asil kan bir güç kaynağı olarak verilir ve koruyuculuk ve kurtarıcılığın temeli olarak sunulur. Başka bir deyişle Türk gencinin istikbalini ve cumhuriyetini koruyabilmesinin kendi öz varlığından, iç motivasyonundan ve ait olduğu millettten gelen bir güce dayandırılır. Türk milletinin nitelikleriyle ilgili Nutuk boyunca çeşitli söylemleri bulunan Atatürk’e göre Türk genci içinden çıktığı millet gibi bağımsızlığını korumalı, savunmalıdır. Bu millete mensup olduğundan o zaten güçlüdür, bağımsızlığına düşkündür. “Türk evladı, Türk istiklal ve cumhuriyeti, damarlardaki asil kan” ifadeleriyle milli kimliğe vurgu yapıp tarihsel bir bilinç oluşturulduğu, gençlerin yönlendirilmesiyle hem onlara rehber olunduğu hem de milletin devamlılığının teminatının gençlik olarak ortaya konduğu; pasif bir millet ve yurttaşlık yerine gençliğin aktif, korkusuz bir özne olarak kurulduğu görülür.

Bölümün Fenomenolojik Söylem Analizi’nin bütüncül bir değerlendirmesi:

Bu bölümde söyleme etki eden ifadeler *alelîtlak devlet ve milletin istiklâliyeti tammesi, eczayı asliyei vatanda ekseriyetin ekalliyetlere feda edilmemesi, ananevi boyun kırmaktan müteessir olmıyan millet, biz yürüyelim, arkamızdan gelsin!” fikir ve içtihadında bulunanların duçar oldukları âkıbetler; idare adamlarının, bilhassa millet adamlarının böyle sakim ve merdut zihniyetlere asla kapılmamaları; vâhi müddeayata atfı ehemmiyet ederek telâşa düşmek caiz değildir; nasfet ve merhamet dilenmek gibi bir prensip yoktur; Türk milleti, Türkiyenin müstakbel çocukları, bunu, bir an hatırdan çıkarmamalıdırlar; hayatta muvaffakiyet, mutlaka mücadelede muvaffakiyetle mümkündür; mukabil taarruz ihtimalini düşünmeden ve ona karşı emniyete şayan tedbir bulmadan hareket edenlerin âkıbeti, mağlup ve münhezim olmaktır, münkariz olmaktır; harici siyaset, dahilî teşkilâtla mütenasip olmak lâzımdır; bizim vuzuh ve kabiliyeti tatbikiye gördüğümüz mesleki siyasi, milli siyasettir; dünyanın bugünkü umumi şeraiti ve asırların dimağlarda ve karakterlerde temerküz ettirdiği hakikatler karşısında hayalperest olmak kadar büyük hata olamaz; tarihin ifadesi budur, ilmin, aklın, mantığın ifadesi böyledir; Türk kumandanının, ordusunu kullanmaksızın, herhangi suitesadüf ve suitalih neticesi dahi olsa, düşmana esir düşmesini biz mazur*

görsek de, tarih, bunu asla affetmez ve affetmemelidir; Türk inkılâp tarihinin ensali âtiyeye hitap ve ihtarı işte budur; millet Meclislerine kadar, dahil olmak yolunu bulabilen vatansızlara tesadüf etmek müstebat olmayacağına tarihin, bu bapta misalleriyle hükmetmek zaruridir; millet, vekillerini intihabederken, çok dikkatli ve kıskanç olmalıdır; milletin hatadan sıyaneti için yegâne salim çare, efkâr ve efaliyle milletin itimadına mazhar olmuş siyasi bir fırkanın intihapta millete delâlet etmesidir; mahzurların haddi asgariye indirilmesi için tedabir ve teşebbüsatta kusur etmemek lâzımdır; muhterem milletime şunu tavsiye ederim ki; sinesinde yetişerek başının üstüne kadar çıkaracağı adamların kanındaki, vicdanındaki cevheri asliyi, çok iyi tahlil etmek dikkatinden, bir an feragat etmesin; bütün maddi ve mânevi varlığını, vatan müdafaasına hasretmekte teenni ve müsamaha gösteren milletler, harb ve muharebeyi cidden göze almış ve başarabileceklerine kani olmuş addedilemezler; istikbal harblerinin yegâne muvaffakiyet şartı da, en ziyade bu arz ettiğim hususta mündemiç olacaktır; maddi ve bilhassa mânevi sukut, korku ile...aciz ile başlar; hâkimiyet, hiçbir mâna, hiçbir şekil ve hiçbir renkte ve delâlette iştirak kabul etmez; unvanı halife olsun, ne olursa olsun hiç kimse bu milletin mukadderatında müşareket sahibi olamaz; millet, buna katiyen müsaade edemez; beşeriyette, din hakkındaki ihtisas ve vukuf, her türlü hurafelerden tecerrüdederek, hakikiulûm ve fûnun nurlariyle musaffa ve mükemmel oluncıya kadar, din oyunu aktörlerine, her yerde tesadüf olunacaktır; milletin kendisi kurduğu devleti ve onun istiklâlini muhafaza ediyor ve ilelebet muhafaza edecektir; yeni Türkiyenin ve yeni Türkiye halkının, artık, kendi hayat ve saadetinden başka düşünecek bir şeyi yoktur; millete, şunu da ihtar ettim ki; kendinizi, cihanın hâkimi zannetmek gafleti, artık devam etmemelidir; bile bile aynı faciayı devam ettiremeyiz; evlâdı memlekete, böyle asılsız tarz ve tavırlar takınmak âdetini veremeyiz; ensali âtiyeye, böyle havadan galip, fâtih olunabileceği gibi sakim bir fikri miras bırakamayız; milletimiz haiz olduğu evsaf ve liyakatini hükümetinin yeni ismiyle, cihanı medeniyete daha çok sühuletle izhara muvaffak olacaktır; Türkiye Cumhuriyeti, cihanda işgal ettiği mevkie lâıyk olduğunu âsariyle ispat edecektir; bu müessesesi âliyi vücuda getiren Türk milletinin son dört sene zarfında ihraz ettiği zafer, bundan sonra da birkaç misli olmak üzere tecelliyatını gösterecektir; milletin teveccühünü daima noktai istinat telâkki ederek hep beraber ileriye gideceğiz; Türkiye Cumhuriyeti mesut, muvaffak ve muzaffer olacaktır; Türkiyenin münevver ve

cumhuriyetperver evlâdı, böyle cumhuriyetçi geçinmiş olanların hakiki zihniyetlerini tahlil ve tesbitte hiç de tereddüde düşmiyeceklerdir; ey Türk gençliği; birinci vazifen, Türk istiklâlini, Türk Cumhuriyetini, ilelebet, muhafaza ve müdafaa etmektir; bir gün, istiklâl ve cumhuriyeti müdafaa mecburiyetine düşersen, vazifeye atılmak için, içinde bulunacağın vaziyetin imkân ve şeraitini düşünmiyeceksin; ey Türk istikbalinin evlâdı; bu ahval ve şerait içinde dahi, vazifen; Türk istiklâl ve cumhuriyetini kurtarmaktır; muhtacolduğun kudret, damarlarındaki asil kanda, mevcuttur olarak verilebilir.

Bu ifadelere söylem bakımından karşılık gelen kavramlar ve alt kavramlar Tablo 16'daki gibidir:

Tablo 14: Geçmişten geleceğe öğüt ve uyarılar

Söyleme etki eden ifadeler	Söylem bakımından ifadeye karşılık gelen kavram	Söylem bakımından ifadeye karşılık gelen alt kavram
<i>evlâdı memlekete, böyle asılsız tarz ve tavırlar takınmak âdetini veremeyiz</i>	Ahlaki uyarı/ öneri	Nesil yetiştirme sorumluluğu
<i>ensali âtiyeye, böyle havadan galip, fâtih olunabileceği gibi sakim bir fikri miras bırakamayız</i>	Ahlaki uyarı/ öneri	Nesil yetiştirme sorumluluğu
<i>millet Meclislerine kadar, dahil olmak yolunu bulabilen vatansızlara tesadüf etmek müstebat olmayacağına tarihin, bu bapta misalleriyle hükmetmek zaruridir</i>	Aidiyetsizlik	Geçmişten ders çıkarma

<i>kendinizi, cihanın hâkimi zannetmek gafleti, artık devam etmemelidir</i>	Farkındalık uyarısı	Gerçeklikle yüzleşme
<i>bütün maddi ve mânevi varlığını, vatan müdafaasına hasretmekte teenni ve müsamaha gösteren milletler, harb ve muharebeyi cidden göze almış ve başarabileceklerine kani olmuş addedilemezler</i>	Fedakârlığa vurgu	Kararlılık ve cesaret beklentisi
<i>Türk inkılâp tarihinin ensali atiyeye hitap ve ihtarı işte budur</i>	Geleceğe uyarı	Geçmişten ders çıkarma
<i>istikbal harblerinin yegâne muvaffakiyet şartı da, en ziyade bu arz ettiğim hususta mündemiç olacaktır</i>	Geleceğe uyarı	Başarı şartı önceliği
<i>ey Türk gençliği</i>	Geleceği muhatap alma	Sorumluluk yükleme
<i>ey Türk istikbalinin evlâdı</i>	Geleceği muhatap alma	Sorumluluk yükleme
<i>bu müessesesi âliyei vücuda getiren Türk milletinin son dört sene zarfında ihraz ettiği zafer, bundan sonra da birkaç misli olmak üzere tecelliyatını gösterecektir</i>	Gelecekte beklenen	Başarıyı ve ilerlemeyi devam ettirme beklentisi
<i>Türkiye Cumhuriyeti mesut, muvaffak ve muzaffer olacaktır</i>	Gelecekte beklenen	İlerlemenin kaçınılmazlığı

<i>Türkiyenin münevver ve cumhuriyetperver evlâdı, böyle cumhuriyetçi geçinmiş olanların hakiki zihniyetlerini tahlil ve tesbitte hiç de tereddüde düşmiyeceklerdir</i>	Gelecekte bekleni	Cumhuriyete ve değerlerine sadakat
<i>dünyanın bugünkü umumi şeraiti ve asırların dimağlarda ve karakterlerde temerküz ettirdiği hakikatler karşısında hayalperest olmak kadar büyük hata olamaz</i>	Gerçeklik bilinci uyarısı	Tarih bilinci
<i>bir gün, istiklâl ve cumhuriyeti müdafaa mecburiyetine düşersen, vazifeye atılmak için, içinde bulunacağın vaziyetin imkân ve şeraitini düşünmiyeceksin</i>	Görev bilincinin üstünlüğü vurgusu	Fedakâr ve kararlı olma
<i>bu ahval ve şerait içinde dahi, vazifen; Türk istiklâl ve cumhuriyetini kurtarmaktır</i>	Görev bilincinin üstünlüğü vurgusu	Millî varlığın korunması

<i>ananevi boyun kırmaktan müteessir olmıyan millet, biz yürüyelim, arkamızdan gelsin!” fikir ve içtiheadında bulunanların duçar oldukları âkıbetler</i>	Halkçı ve tarihsel uyarı	Toplumdan kopuk ilerleme eleştirisi
<i>vâhi müddeayata atfi ehemmiyet ederek telâşa düşmek caiz değildir</i>	İtidalli olma	Soğukkanlılık
<i>muhterem milletime şunu tavsiye ederim ki</i>	Liderlik	Uyarıda bulunma
<i>millete, şunu da ihtar ettim ki</i>	Liderlik	Uyarıda bulunma
<i>tarihin ifadesi budur, ilmin, aklın, mantığın ifadesi böyledir</i>	Meşruiyeti vurgulama	Doğruluk iddiası
<i>Türkiye Cumhuriyeti, cihanda işgal ettiği mevkie lâyük olduğunu âsariyle ispat edecektir</i>	Meşruiyeti vurgulama	Yenilikler sayesinde görünürlük kazanma
<i>milletin teveccühünü daima noktai istinat telâkki ederek hep beraber ileriye gideceğiz</i>	Meşruiyeti vurgulama	Başarıyı ve ilerlemeyi devam ettirme beklentisi
<i>millet, buna katiyen müsaade edemez</i>	Millet iradesi vurgusu	Kararlı tepki
<i>bizim vuzuh ve kabiliyeti tatbikiye gördüğümüz mesleki siyasi, milli siyasettir</i>	Millî çıkara dayalı politika	Açılık ve anlaşılabilirlik

<i>alemlak devlet ve milletin istiklâliyeti tammesi</i>	Millî egemenlik	Tam bağımsızlık
<i>muhtacolduğun kudret, damarlarındaki asil kanda, mevcuttur</i>	Millî kimliğe vurgu	İçsel güç
<i>eczayi asliyei vatanda ekseriyetin ekalliyetlere feda edilmemesi</i>	Milliyetçilik	Kurucu unsurun korunması gerekliliği
<i>milletimiz haiz olduğu evsaf ve liyakatini hükümetinin yeni ismiyle, cihanı medeniyete daha çok sühuletle izhara muvaffak olacaktır</i>	Modernleşme vurgusu	Yenilikler sayesinde görünürlük kazanma
<i>hâkimiyet, hiçbir mâna, hiçbir şekil ve hiçbir renkte ve delâlette iştirak kabul etmez</i>	Mutlak millet egemenliğinin korunması	Egemenliğe ortaklığın reddi
<i>unvanı halife olsun, ne olursa olsun hiç kimse bu milletin mukadderatında müşareket sahibi olamaz</i>	Mutlak millet egemenliğinin korunması	Egemenliğe ortaklığın reddi
<i>hayatta muvaffakiyet, mutlaka mücadelede muvaffakiyetle mümkündür</i>	Mücadele vurgusu	Çaba ve başarı
<i>nasfet ve merhamet dilenmek gibi bir prensip yoktur</i>	Onurlu olma	Acziyetin reddi

<i>mukabil taarruz ihtimalini düşünmeden ve ona karşı emniyete şayan tedbir bulmadan hareket edenlerin âkıbeti, mağlup ve münhezim olmaktır, müinkariz olmaktır</i>	Önlem uyarısı	Güvenlik stratejisi
<i>mahzurların haddi asgariye indirilmesi için tedabir ve teşebbüsatta kusur etmemek lâzımdır</i>	Önlem uyarısı	İyileştirme çabası
<i>sinesinde yetişerek başının üstüne kadar çıkaracağı adamların kanındaki, vicdanındaki cevheri asliyi, çok iyi tahlil etmek dikkatinden, bir an feragat etmesin</i>	Seçicilik uyarısı	Dikkatli değerlendirme
<i>idare adamlarının, bilhassa millet adamlarının böyle sakim ve merdut zihniyetlere asla kapılmamaları</i>	Siyasal ahlak	Zihniyet eleştirisi
<i>milletin hatadan sıyaneti için yegâne salim çare, efkâr ve efaliyle milletin itimadına mazhar olmuş siyasi bir fırkanın intihapta millete delâlet etmesidir</i>	Siyasi sorumluluk	Temsilde güven

<i>Türk milleti, Türkiyenin müstakbel çocukları, bunu, bir an hatırdan çıkarmamalıdırlar</i>	Sorumluluk uyarısı	Millî bilincin aktarımı
<i>Türk kumandanının, ordusunu kullanmaksızın, herhangi suitesadüf ve suitalih neticesi dahi olsa, düşmana esir düşmesini biz mazur görsek de, tarih, bunu asla affetmez ve affetmemelidir</i>	Sorumluluk uyarısı	Tarihsel yargılama
<i>millet, vekillerini intihabederken, çok dikkatli ve kıskanç olmalıdır</i>	Sorumluluk uyarısı	Temsilde dikkat
<i>bile bile aynı faciayı devam ettiremeyiz</i>	Sorumluluk vurgusu	Hatadan ders alma
<i>birinci vazifen, Türk istiklâlini, Türk Cumhuriyetini, ilelebet, muhafaza ve müdafaa etmektir</i>	Sorumluluk yükleme	Kurucu değerleri koruma beklentisi

<i>beşeriyette, din hakkındaki ihtisas ve vukuf, her türlü hurafelerden tecerrüdederek, hakikiulûm ve fûnun nurlariyle musaffa ve mükemmel oluncıya kadar, din oyunu aktörlerine, her yerde tesadüf olunacaktır</i>	Tehdit uyarısı	Gerçek dışı ve manipülatif uygulamaların eleştirisi
<i>yeni Türkiye'nin ve yeni Türkiye halkının, artık, kendi hayat ve saadetinden başka düşünecek bir şeyi yoktur</i>	Toplum çıkarına öncelik verme	Geleceği şekillendirme
<i>harici siyaset, dahili teşkilâtla mütenasip olmak lâzımdır</i>	Tutarlılık uyarısı	Uyum ve bütünlük
<i>milletin kendisi kurduğu devleti ve onun istiklâlini muhafaza ediyor ve ilelebet muhafaza edecektir</i>	Ulus devlet anlayışı	Süreklilik vurgusu
<i>maddi ve bilhassa mânevi sukut, korku ile...aciz ile başlar</i>	Zayıflık uyarısı	Toplumsal direncin kaybı

Söyleme etki eden ifadeler, kavramlar ve alt kavramla üzerinde yeniden indirgeme yapıldığında “kurucu değerlerin korunması, uyarıda bulunma, sorumluluk yükleme/ yönlendirme, geçmişten/ tarihten ders çıkarma, meşruiyeti gösterme, gelecek ideali” fenomenlerine ulaşıldığı söylenebilir.

Kurucu değerlerin korunması fenomeninin görünüşe gelmesi “alelîtlak devlet ve milletin istiklâliyeti tammesi, eczayı asliye vatanda ekseriyetin ekalliyetlere feda edilmemesi; hâkimiyet, hiçbir mâna, hiçbir şekil ve hiçbir renkte ve delâlette iştirak kabul etmez; unvanı halife olsun, ne olursa olsun hiç kimse bu milletin mukadderatında müşareket sahibi olamaz; milletin kendisi kurduğu devleti ve onun istiklâlini muhafaza ediyor ve ilelebet muhafaza edecektir; bu müessesesi âliye vücuda getiren Türk milleti; birinci vazifen, Türk istiklâlini, Türk Cumhuriyetini, ilelebet, muhafaza ve müdafaa etmektir; bu ahval ve şerait içinde dahi, vazifen; Türk istiklâl ve cumhuriyetini kurtarmaktır” ifadeleriyle olmuştur. Burada noemaların “tam bağımsızlık, millî egemenlik, Türk milleti, Türk Cumhuriyeti” bunlara yönelim tarzının, yani noesisin ise “korunması gerekme” olduğu söylenebilir. Atatürk tarafından millî egemenliğin herhangi bir ortaklığın reddiyle mutlaklaştırılarak halkın millî egemenlikle beraber tam bağımsızlığını, Türk milletini ve cumhuriyetini koruması gerektiği vurgusu yapılmaktadır. Söylemle kurucu ideolojinin pekiştirildiği ve bu ideolojinin gerçekleştirdiği inkılapların korunması için çağrıda bulunduğu söylenebilir.

Uyarıda bulunma fenomeninin “ananevi boyun kırmaktan müteessir olmıyan millet, biz yürüyelim, arkamızdan gelsin!” fikir ve içtihadında bulunanların duçar oldukları âkıbetler; idare adamlarının, bilhassa millet adamlarının böyle sakim ve merdut zihniyetlere asla kapılmamaları; nasfet ve merhamet dilenmek gibi bir prensip yoktur; mukabil taarruz ihtimalini düşünmeden ve ona karşı emniyete şayan tedbir bulmadan hareket edenlerin âkıbeti, mağlup ve münhezim olmaktır, münkariz olmaktır; harici siyaset, dahilî teşkilâtla mütenasip olmak lâzımdır; harici siyaset, dahilî teşkilâtla mütenasip olmak lâzımdır; Türk kumandanının, ordusunu kullanmaksızın, herhangi suitesadûf ve suitalih neticesi dahi olsa, düşmana esir düşmesini biz mazur görsek de, tarih, bunu asla affetmez ve affetmemelidir; milletin hatadan sıyaneti için yegâne salim çare, efkâr ve efaliyle milletin itimadına mazhar olmuş siyasi bir fırkanın intihapta millete delâlet etmesidir, mahzurların haddi asgariye indirilmesi için tedabir ve teşebbüsatta kusur etmemek lâzımdır; istikbal harblerinin yegâne muvaffakiyet şartı da, en ziyade bu arz ettiğim hususta mündemiç olacaktır; maddi ve bilhassa mânevi sukut, korku ile...aciz ile başlar; maddi ve bilhassa mânevi sukut, korku ile...aciz ile başlar; beşeriyette, din hakkındaki ihtisas ve vukuf, her türlü

hurafelerden tecerrüdederek, hakikiulûm ve fûnun nurlariyle musaffa ve mükemmel oluncuya kadar, din oyunu aktörlerine, her yerde tesadüf olunacaktır; millete, şunu da ihtar ettim ki; kendinizi, cihanın hâkimi zannetmek gafleti, artık devam etmemelidir; evlâdı memlekete, böyle asılsız tarz ve tavırlar takınmak âdetini veremeyiz; ensalı âtiyeye, böyle havadan galip, fâtil olunabileceği gibi sakim bir fikri miras bırakamayız; bir gün, istiklâl ve cumhuriyeti müdafaa mecburiyetine düşersen, vazifeye atılmak için, içinde bulunacağın vaziyetin imkân ve şeraitini düşünmiyeceksin; bu ahval ve şerait içinde dahi, vazifen; Türk istiklâl ve cumhuriyetini kurtarmaktır” ifadeleriyle görünüşe geldiği anlaşılmaktadır. Atatürk tarafından alıcıların, yöneticilerin, milletin ve gelecek neslin “toplumdan kopuk olmama, zayıflık göstermeme, iç ve dış politikada tutarlı olma, millî olanı benimseme, mücadelecî olma, güvenliği sağlama, zarara karşı önlem alma, gelecekteki tehditler, farkındalık, gerçekçilik, ahlaki davranma, görev bilinci” gibi konularda uyarıldığı görülmektedir. Böylece ortaya çıkan ya da çıkabilecek olumsuz durumlara karşı bilişsel ve eylemsel bir hazırlığa çağrı yapıldığını, toplumun kararlı şekilde elinde bulunanları koruması ve devam ettirmesi için uyarıldığını söylemek mümkündür. Toplumun etrafında olup bitenlerden etkilenen değil, bunları etkileyen ve bunlara yön veren olmasının bilinçli hareket etmekten geçtiği ve bu yönde yapması gerekenler konusunda uyarıldığı ifade edilebilir.

“Uyarıda bulunma fenomeni” beraberinde *sorumluluk yükleme/ yönlendirme* ve *geçmişten/ tarihten ders çıkarma* fenomenlerinin ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Sorumluluk yükleme/ yönlendirme fenomeni “Türk milleti, Türkiyenin müstakbel çocukları, bunu, bir an hatırdan çıkarmamalıdır; affetmemelidir; millet, vekillerini intihabederken, çok dikkatli ve kıskanç olmalıdır; millet, vekillerini intihabederken, çok dikkatli ve kıskanç olmalıdır; bütün maddi ve mânevi varlığını, vatan müdafaasına hasretmekte teenni ve müsamaha gösteren milletler, harb ve muharebeyi cidden göze almış ve başarabileceklerine kani olmuş addedilemezler; idare adamlarının, bilhassa millet adamlarının böyle sakim ve merdut zihniyetlere asla kapılmamaları; millet, buna katiyen müsaade edemez; bile bile aynı faciayı devam ettiremeyiz, ey Türk gençliği; birinci vazifen, Türk istiklâlini, Türk Cumhuriyetini, ilelebet, muhafaza ve müdafaa etmektir; bir gün, istiklâl ve cumhuriyeti müdafaa mecburiyetine düşersen, vazifeye atılmak için, içinde bulunacağın vaziyetin imkân ve

şeraitini düşünmiyeceksin; ey Türk istikbalinin evlâdı; bu ahval ve şerait içinde dahi, vazifen; Türk istiklâl ve cumhuriyetini kurtarmaktır” ifadeleriyle görünüşe gelmiştir. Devletin, milletin, değerlerin korunmasında millete, yöneticilere ve gelecek nesle sorumluluk yüklenmesiyle devletin ve milletin devamlılığı konusunda onların birer teminat olarak konumlandırıldığı görülmektedir. Bu konumlandırma ile bir bilinçlendirme çabası ve “göreve çağrı” durumu ortaya konduğunu söylemek mümkündür. Atatürk tarafından yalnız içinde bulunulan zamanın değil, geleceğin de korunması gerektiğinin düşünüldüğü ve bunun için gelecek nesle önem verildiği, bu neslin istenen şekilde yetiştirilip yönlendirilmesinin hedeflendiği görülür. Bu sorumluluğun yerine getirilmesi noktasında “muhtacolduğun kudret, damarlarındaki asil kanda, mevcuttur” sözleriyle aidiyete vurgu yapıldığı söylenebilir. Başka bir deyişle, Türk milletin genci, evladı bu milletin geleceğinin teminatı olarak görülür ve gücünü kendi içinden, milletinden alacaktır.

Geçmişten/ tarihten ders çıkarma fenomeninin görünüşe gelmesi “Türk inkılâp tarihinin ensali atiyeye hitap ve ihtarı işte budur, asırların dimağlarda ve karakterlerde temerküz ettirdiği hakikatler karşısında hayalperest olmak; tarih, bunu asla affetmez; bile bile aynı faciayı devam ettiremeyiz” sözceleriyle olur Buradaki söylemle tarihsel hafızanın korunup geçmişteki hatalardan ders alınması gerektiği vurgulanmaktadır. Böylece tarihte yaşananlar gün ve gelecek için öğretici bir varlık olarak kurulduğu ve aynı hataların tekrarından kaçınan bilinçli bir toplum oluşturma amaçlandığı söylenebilir. Tarihsel tecrübenin uyarıya dönüştürülmesiyle geleceğin şekillendirilmeye çalışıldığı görülür. Geleceği kurmada gerçekliğe önem verme ile akıllı rehber edinmenin gerekliliği vurgulanır.

Meşruiyeti gösterme fenomeni “tarihin ifadesi budur, ilmin, aklın, mantığın ifadesi böyledir; muhterem milletime şunu tavsiye ederim ki; millet, buna katiyen müsaade edemez; millete, şunu da ihtar ettim ki; Türkiye Cumhuriyeti, cihanda işgal ettiği mevkie lâayık olduğunu âsariyle ispat edecektir; milletin teveccühünü daima noktai istinat telâkki ederek hep beraber ileriye gideceğiz” ifadeleriyle görünüşe gelmiştir. Tarih, akıl, mantık, liderin sözü, milletin yönelimi söylenenlerin meşruiyetini göstermenin birer yolu olarak kurulmuştur.

Tüm fenomenleri kendisinde birleştiren *gelecek ideali* fenomeninin görünüşe gelmesinin “ey Türk gençliği, ey Türk istikbalinin evlâdı, bu müessesesi âliye vücuda getiren Türk milletinin son dört sene zarfında ihraz ettiği zafer, bundan sonra da birkaç misli olmak üzere tecelliyatını gösterecektir; Türkiye Cumhuriyeti mesut, muvaffak ve muzaffer olacaktır; Türkiyenin münevver ve cumhuriyetperver evlâdı, böyle cumhuriyetçi geçmiş olanların hakiki zihniyetlerini tahlil ve tesbitte hiç de tereddüde düşmeyeceklerdir; milletin teveccühünü daima noktai istinat telâkki ederek hep beraber ileriye gideceğiz; bizim vuzuh ve kabiliyeti tatbikiye gördüğümüz mesleki siyasi, milli siyasettir; milletimiz haiz olduğu evsaf ve liyakatini hükümetinin yeni ismiyle, cihanı medeniyete daha çok sühuletle izhara muvaffak olacaktır; hayatta muvaffakiyet, mutlaka mücadelede muvaffakiyetle mümkündür; yeni Türkiyenin ve yeni Türkiye halkının, artık, kendi hayat ve saadetinden başka düşünecek bir şeyi yoktur” ifadeleriyle gerçekleştiği söylenebilir. Bu ifadelerden ve yukarıdaki fenomenlerden anlaşılan, Atatürk tarafından “geçmişte olanlardan ders alan, kurucu değerleri koruyan ve onlara sadık kalan, başarı ve ilerlemeyi devam ettiren, millî ve aynı zamandan modern olan, millî çıkarlara öncelik veren” bir gelecek idealinin kurulduğudur. Söylemle cumhuriyetin meşruiyetinin pekiştirildiği, ortak hareket etmenin vurgulandığı, ilerlemeci ve başarı odaklı inancın ortaya konduğu, siyasi ve ahlaki bakımdan teyakkuzda olmanın önemine dikkat çekildiği ve tüm bunlar için gelecek kuşaklara sorumluluk yüklendiği görülmektedir. Atatürk’ün bu ideali “umut etme” şeklinde deneyimlediğini söylemek mümkündür. Onun bu umudunu gelecek kuşaklara bağladığı, idealini Türk milletinin gelecek nesline emanet ettiği ve miras bıraktığı söylenebilir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. SONUÇ VE TARTIŞMA

Tez çalışmasında, kuramsal çerçevesi araştırmacı tarafından belirlenen Fenomenolojik Söylem Analizi yaklaşımında Edmund Husserl'in *Fenomenolojik Anlam Kuramı* esas alınmıştır. Bunun nedeni Husserl'in anlam kuramındaki yaklaşımının bir söylemin analiz edilmesindeki anlam ve dile dayalı, bunları etkileyen bir yapıyı içerdiğinin görülmesidir. Fenomenolojik Anlam Kuramı'ndaki bu yaklaşım ve yaklaşımın söylemle ilişkisi neticesinde herhangi bir söylemin çok yönlü ele alınmasını sağlayan bir söylem analizi yaklaşımı geliştirilebileceği görülmüş ve bu yaklaşım *Fenomenolojik Söylem Analizi* olarak ortaya konmuştur.

Fenomenolojik Söylem Analizi söylemi yalnızca dilsel bir yapı olarak değil, bilinçte kurulan ve deneyimlenen anlamın ifadesi olarak ele alır. Bu yaklaşım, Husserl'in anlamın bilinç ile nesne arasındaki yönelimsel ilişkide ortaya çıktığı görüşünden hareketle, söylemin içerdiği ifadeleri anlamın oluşum süreçleri açısından çözümlemeye çalışır. Böylece söylem yalnızca metinsel ya da işlevsel bir bütün değil, aynı zamanda öznenin dünyayı deneyimleme ve bu deneyimini yansıtmaya, paylaşma biçimlerinin görünür kıldığı bir alan olarak incelenir.

Fenomenolojik Söylem Analizi'nde ilk aşama olarak bağlamın ortaya konulmasının gerekli olduğu görülmüştür çünkü gerek sözlü gerek yazılı bir metin daima belli bir bağlamda ortaya çıkar, ondan etkilenir ve onu etkiler. Seçilen sözcüklerin, kurulan cümle yapısının, hitapların, sesin tonunun, duruşun, jest ve mimiklerin ortaya çıkışı bağlama göre şekillendiği gibi aynı zamanda o bağlamı etkiler.

İkinci aşamada bağlam göz önünde bulundurularak *tematik altyapı* belirlenmiştir. Tematik alt yapının belirlenebilmesinde de bağlam önemlidir. "Kim kime nerede ve ne zaman ne söylüyor?" sorularının cevabının bir kısmı bağlamdan çıkarılabilmektedir. Bu soruların tam yanıtının ise incelenecek metnin baştan sona bir

okumasının yapılmasıyla olacağı anlaşılmıştır. Kişiler, olaylar, bunların ilişkileri belli temalara yönlendirir. Burada metinde tekrarlanan yapılar işlenen temaları işaret eder. Yani dilin kullanımına da dikkat etmek gerekir. Metnin düşünsel arka planı, duygusal atmosferi, farklı metinlerle ilişkileri de incelenmelidir. Kısacası tematik alt yapının belirlenmesi için sistematik bir okuma gerçekleştirilmesinin esas olduğu anlaşılmıştır.

Tematik altyapının belirlenmesinin ardından üçüncü aşama bu altyapı doğrultusunda *söyleme etki eden ifadelerin tespiti* olarak belirlenmiştir. Söylem analizi açısından tematik altyapıyı gösteren her sözce analizin parçası yapılmaz. Burada sözcelerin söyleme bir katkısının olup olmadığına dikkat edilmesi esastır. Bunun için de Fenomenolojik Söylem Analizi'nde söyleme etki eden ifadelerin seçilmesinde yönelinen fenomenlerin tespit edilebileceği, temaları yansıtacak fenomenlerin yer aldığı sözceler; sözcede tekrar eden, bir çağrışım işlevi gerçekleştiren, söylem içinde normal görünümüleri dışında anlam ve değer kazanan, alışılmamış sözcük veya söz grupları; kullanılan bağlaçlar, ünlemler, sıfatlar, hitap ifadeleri gibi unsurlara dikkat edilmesi; sözcenin aktifliği ya da pasifliği, söz dizimi gibi yapıların da değerlendirilmesi gerekmiştir. Aynı tema altında tekrar edecek fenomenlerin yer aldığı sözceler incelemeye dahil edilmemeye çalışılmıştır.

Dördüncü aşma bu ifadeler üzerinde Fenomenolojik Anlam Kuramı yaklaşımı çerçevesinde bir inceleme yapmaktır. Burada da takip edilmesi gereken bir sistem vardır. Bu sistemin ilk aşaması fenomenolojik tavra geçilmesidir. Fenomenolojik tavır denen şey yukarıda açıklandığı gibi doğal tavrın askıya alınması, birinci şahsın kendi deneyimlerine yönelinmesidir. Burada genel kabuller bir tarafa bırakılmalı ve söylem öznesinin düşünme sürecine odaklanılmalıdır çünkü söylem bu birinci şahıs düşünme sürecinin bir ürünüdür.

Doğal tavrın askıya alınmasının ardından belirlenen ifadeler üzerinde *indirgeme* yapılması gerekli görülmüştür. Fenomenolojik indirgeme ile birinci şahsın, yani sözceleme öznesinin bilincini hangi fenomene yönelttiği görülmüş olur. Bu, öncelikle sözce düzeyinde yapılır; gerekli görülmesi hâlinde ise indirgeme söz grupları ve sözcükler üzerinde de yapılabilir. Bunun ardından yönelinen fenomenin ne olduğu, öznenin bu fenomende hangi gerçek ya da düşünsel varlığa yöneldiği ve onu nasıl

deneyimlediği belirlenmiştir. Yani özenin anlattığı, ilettiği konuya karşı tutumunun ne olduğu; bu tutumla ne yapmak, neyi göstermek istediği ilk düzlem ortaya konmuştur.

Fenomenolojik Söylem Analizi'nde söyleme etki eden ifadelerin *kategorematik* ve *sinkategorematik* olma durumlarına göre de değerlendirilmeleri gerektiği anlaşılmıştır. Bu belirlemede sözcük, söz grubu ve sözcelerin bağımlı ya da bağımsız anlama sahip olma durumları tespit edilir. Bunun bir ifadenin anlam bakımından birden çok katmana sahip olup olmadığını, tek bir sözceyle birden fazla bildirimin aktarılıp aktarılmadığını, sözceler arasında anlamsal bütünlüğün ve tutarlılığın olup olmadığını, özenin ileti aktarmada dilin karmaşık yapısından faydalanıp faydalanmadığını veya ne ölçüde, hangi durumlarda *kategorematik*, hangilerinde *sinkategorematik* yapıları kullandığını göstermesi bakımından gerekli olduğu görülmüştür.

İfadelerin *olgu bireşimine uygunluk* durumu söylemde özenin yaratıcılığını, anlattığı konuyu algılayışını, alıcılar üzerinde etkili olmak istediği noktaları göstermesi bakımından Fenomenolojik Söylem Analizi'nde incelenmesi gereken bir yapı olarak belirlenmiştir. Özne, kendi deneyimine göre farklı anlam ve oluş kategorilerindeki varlıkları bir araya getirerek yeni bir gerçeklik yaratır. Bu gerçeklik olgu bireşimine uygun olmayan ifadelerle görünür olur ve yaratıcı bilincin bir neticesidir. Öznenin yarattığı bu yeni gerçekliğin alıcılar tarafından anlaşılması öznelerarasılık ile olur. Olgu bireşimine uygun olan ifadeler ise temel konunun kurulup anlatılmasının dayanağıdır. Söylemde olgu bireşimine uygun olmayan ifadeler yaratıcılığı ve etkileyici olma isteğini gösterirken bireşime uygun olanlar anlatılacak olan konunun temelini kurar.

Fenomenolojik Söylem Analizi'nin son aşaması olarak bu bağlamın, tematik yapının, sözcüklerin ve söz gruplarının, fenomenolojik anlam incelemesinin söyleme etkisi belirlenerek söylem genel bir analize tabi tutulmuştur. Böylece öznenin söylemiyle neyi ortaya koyduğunun, neleri vurgulamak istediğinin, alıcıları ne şekilde yönlendirmeye çalıştığının belirlenmesinin metnin tüm yönlerinin incelenmesiyle belirlenebildiği görülmüştür.

Bu açıklamaların neticesinde tezde ulaşılan sonuçlardan biri Fenomenolojik Söylem Analizi'nin uygulama aşamalarının “bağlamın ortaya konulması, tematik

altyapının belirlenmesi, söyleme etki eden ifadelerin belirlenmesi, belirlenen ifadelerin Fenomenolojik Anlam Kuramı bakımından incelenmesi; bu inceleme doğrultusunda fenomenolojik indirgeme yapılması, yönelinen fenomenlerin belirlenmesi, yönelinen fenomenlerin noema ve noesislerinin tespit edilmesi, söyleme etki eden ifadelerin kategoremantik ve sinkategoremantik olarak değerlendirilmesi, her bir sözce için olgu bireşimine uygun ve uygun olmayan ifadelerin belirlenip değerlendirilmesi gerektiği; son aşama olarak da önceki dört aşamadan hareketle sözcelerin söylem analizinin yapılması olduğudur.

Bu tez çalışmasında yeni bir söylem analizi yaklaşımının arka planının, temel dayanaklarının anlatılması ve aşamalarının geliştirilmesinin ardından bu yeni yaklaşımın uygulamada işleyip işlemediğini göstermek adına hem hacimli hem de birçok söylem türünü içinde barındırdığı düşünülen; Türk milleti için gerek Atatürk'e ait olması gerekse de bu anlamda pek çok ileti barındırdığının düşünülmesi açısından önem arz ettiği bilinen bir metin olarak Atatürk'ün *Nutuk* adlı eseri seçilmiş ve eser, Fenomenolojik Söylem Analizi'nin aşamaları doğrultusunda analiz edilmiştir.

İlk olarak Nutuk'un bağlamı ortaya konmuştur. Mustafa Kemal Atatürk Nutuk'un sözceleme öznesi olduğundan onun hayatı bu eserin bağlamı dahilinde değerlendirilmiş ve bağlam içinde geldiği çevre, eğitimi, askerliği, katıldığı savaşlar gibi onu şekillendiren tüm unsurlar anlatılmıştır çünkü bunlar onun herhangi bir şeye yönelimini, onu deneyimlemesini ve aktarmasını etkilemiştir. Burada Atatürk'ün hayatıyla Nutuk'ta anlatılanlar ve bağlam kesişmektedir çünkü Atatürk'ün bu eserde 1919 ile 1927 yılları arasında Osmanlı'dan Türkiye Cumhuriyeti'ne geçişte ve sonrasında yaşanan gelişmeler olarak anlattıkları bir yandan da kendi yaşadıklarıdır. Dolayısıyla bağlamı ortaya koymanın öznenin bakış açısını tespit etmedeki rolünün önemli olduğu anlaşılmıştır. Atatürk'ün zayıflayan, çökmek üzere ve dışa bağımlı hâle gelen, toprakları işgal edilmiş ve milletin iradesine engel olunmuş bir devlette bunların hepsini tersine çevirmek amacıyla başlattığı millî bir mücadelenin; bu mücadeleyle kurulan ve uygar bir duruma getirilmesi için çabalanan, cumhuriyet rejimiyle yönetilecek yeni bir devletin kuruluşunun, geçmişte yaşananlardan ders alacak ve elde edilenleri koruyacak bir neslin beklendiği iletisinin Nutuk'un bağlamını oluşturduğu tespit edilmiştir.

Bağlamda gönderici Mustafa Kemal Atatürk iken alıcılar hem orada hazır bulunup Nutuk'u dinleyenler hem de Nutuk kitap hâline getirildiği zamandan şimdiye onu okuyan herkeştir. Atatürk tarafından Nutuk'u dinleyenlere genellikle "Efendiler" şeklinde hem saygı ve belli bir mesafe bildiren hem de "sahip olanlar" anlamıyla yapılanların ve elde edilenlerin gerçek sahibi olma iletisi veren bir hitabın seçildiği görülür. "Türk gençliği" ve "Türk istikbâlinin evlâdı" ise onu okuyan ve okuyacak olan alıcılar için tercih edilen hitap şekli olmuştur. Buradan da onun yalnız gününe değil, gelecek nesle de seslendiği açıkça anlaşılmaktadır. Hitaplardaki "Türk" vurgusu ise Atatürk'ün geleceğin öznesi olarak bir milleti gördüğünü ve bunun Türk milleti olduğunu göstermektedir. Bu adlandırma stratejisi metnin içinde sıkça yer alır. Bununla bir yandan belli bir millî kimliği kapsayıcılık gerçekleştirilirken bir taraftan da dışlayıcı bir tavrın sergilendiği söylenebilir. Türk olmanın niteliklerini taşımayan herkes bunun dışında bırakılır ve böylece biz/ onlar ayrımı canlı tutulur.

Bağlamın aktarılmasının ardından sistemli bir okuma neticesinde Nutuk'un tematik altyapısı belirlenmiş ve "Millî Mücadele, yenilik hareketleri, geçmişten geleceğe öğüt ve uyarılar" şeklinde üç ana tema belirlenmiştir. Bunlardan "Millî Mücadele ve yenilik hareketleri" temaları altında yer alanların da temalara ve alt temalara ayrıldığı görülmüştür.

Yalnızca tematik altyapıya bakılması Nutuk'la ilgili birçok soruya yanıt vermektedir. Bu tematik altyapı, Nutuk'ta Millî Mücadele'nin niçin ve nasıl başladığının, bununla ilgili lehte ve aleyhte neler yapıldığının, Millî Mücadele sonrasında ülkede neler yaşandığının anlatıldığını; metnin bunları anlatmak için Millî Mücadele sonrası Mustafa Kemal'in devletin reisi olduğu bir durumda, alıcılara geçen sürecin bir tablosunun çizilmesiyle oluşturulduğunu göstermiştir.

Nutuk'ta tematik altyapının belirlenmesinin ardından bu altyapıyı gösteren ve söyleme etki eden ifadeler belirlenmiş ve bunlara teker teker Fenomenolojik Söylem Analizi'nin sonraki basamakları uygulanmıştır. Bunun ardından birbiriyle ilgili temalar ve alt temalarda bölümlerin fenomenolojik söylem analizlerinin bütüncül bir değerlendirmesine yer verilmiştir.

Millî Mücadele temasının “Millî Mücadele’nin sebebi olarak memleketin içinde bulunduğu durum” alt temasında yer alan devletin, hükümetin, milletin ve ordunun durumu Millî Mücadele’nin bir tarafını; düşmanın durumu ise diğer tarafını gösterdiğinden bunların bütüncül değerlendirmeleri taraflar göz önünde tutularak yapılmıştır.

Devletin, hükümetin, milletin ve ordunun durumunun Fenomenolojik Söylem Analizi’nin bütüncül değerlendirmesi sonucunda Atatürk tarafından “kriz durumu, çöküş, varoluş endişesi, toplumsal bilinç, mücadele, çözüm arayışı” fenomenlerine yönelindiği görülmüştür.

Kriz durumu fenomeninin kendisinden soyulan görünüşlerine “devletin başında bulunanların kendi çıkarlarını düşünmesi, memlekettten fîrara etmeleri, saltanat ve hilafettekilerin yalnız kendini düşünmesi ve hükümettekilerin de bu kişiden medet umması, ordunun elinden silahının alınması, ordunun her taraftan zedelenmesi, milletin başsız kalması, Türk milletinin yine çetin bir imtihandan geçmesi” örnek verilebilir. Atatürk tarafından bu fenomenin deneyimlenme tarzının “çözülmesi gereken bir sorun olarak görme” şeklinde olduğu anlaşılır. Burada noemalar “işgal altındaki Osmanlı Devleti, vatan, millet, ordu” şeklindedir. Bunların içinde bulunduğu durum “kötü, çözülmesi gereken” olarak algılanmış ve alıcının bilincinde de bu şekilde kurulmaya çalışılmıştır. *Çöküş* fenomeninde noemanın “Osmanlı Devleti” olduğu onun görünüşe getirilişinde kullanılan “Osmanlı Devleti’nini temelleri çökmüş, Osmanlı ordusu her tarafta zedelenmiş” gibi ifadelerden anlaşılır. Atatürk’ün deneyimlemesine göre devletin çöküşünde imzalanan Mondros Mütarekesi’nin ve bu mütarekenin imzalandığı devletlerin hem işgallerinin hem de iç etkisinin rolü vardır. Buradaki söylemle Atatürk’ün Osmanlı Devleti’nin çöküşünün tarihî ve siyasi çöküşünü söylemle göstermeye çalıştığı sonucuna varılmıştır. *Varoluş endişesi* fenomenin “vatanın ve milletin varoluşu” şeklinde iki boyutunun olduğu görülmüştür. Bu fenomene yönelimin sebebinin Atatürk tarafından “harekete geçişe haklı bir gerekçe oluşturmak” olduğu anlaşılmıştır çünkü fenomen “hayat ve istiklâli millî, milletin istiklâli tehlikede, memleketin durumu giderek kötüleşiyor, vatan parçalanmakta” şeklindeki ifadelerle görünüşe gelmiş; vatan ve millet kutsal değerler

olarak kulmuş, bunlar için harekete geçilmesinin gerekliliği vurgulanmıştır. Bunun vurgulamak için varoluş endişesine yönelim olmuştur. Toplumsal bilinç fenomeni “kurtuluş çaresi arama, içinde bulunulan durumu ilk aşamada fark edememe” şeklinde görünüşe gelmiştir. Atatürk tarafından bu fenomenle bunun görünüşe getiriliş şekliyle kötü “durumun farkına varması gereken bilinçlerin” ve “bunu gerçekleştirecek kişi veya yapının” kurulmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır. *Mücadele ve çözüm arayışı* fenomenleri, içinde bulunulan kötü durumu bazı kesimlerin farkındalık ile deneyimlediği ve mücadele istedikleri fakat bu mücadelelerin Mustafa Kemal’in isteğinin aksine ya bir devlete bağımlılıkla ya da bölgesel kurtuluşlarla gerçekleştirilmeye çalışılmaları durumlarının indirgenmesi ile elde edilmiştir. Böylece gerçek ve kesin kurtuluş yolu olarak Millî Mücadele’nin kurulmasına bir adım atılmış ve diğerlerinin eksiklikleri dolayısıyla Millî Mücadele meşrulaştırılmıştır. Bununla beraber bu bölümün söylemiyle yeni Türk devletinin kuruluşu eski devletin, hükümetin kötü durumlarına dayandırılarak meşrulaştırılmıştır. Bu fenomenlerin tamamıyla ise söylemle Atatürk tarafından “çözülmesi kesinlikle gereken bir sorun var/ vardı” algısının kurulmaya çalışıldığı ve bunun değiştirilmesinin gerekliliğine vurgu yapıldığı görülmüştür.

İçinde bulunulan bu durumların genellikle “dehşet, vehamet, felâket” gibi sözcüklerle bir arada kullanılması duygusal yoğunluğun sağlanmasına ve böylece Atatürk tarafından Millî Mücadele’nin gerekliliğinin vurgulanmasına katkı sağlamaktadır. Burada kullanılan “malumdur, tehlikededir, ancak” gibi ifadelerle ve kesinlik bildiren yargılarla söylenenlerin gerçekliği gösterilmeye ve bunlara itirazın yolu kapatılmaya çalışılmıştır. Yani bu bölümde çizilen manzara söylemle herkesçe bilinen ve itiraz edilemeyecek bir gerçeklik olarak sunulmuş, böylece söylenenlere itirazın yolu kapatılmaya çalışılmıştır.

“Düşmanın durumu” alt temasının Fenomenolojik Söylem Analizi’nin bütüncül değerlendirmesi ile “hak ihlali, iç tehdit, kültürel ve varoluşsal tehdit, insanlık suçuna karşı mağduriyet” fenomenlerine ulaşılmıştır.

Atatürk tarafından *hak ihlali* fenomeni ile İtilaf Devletleri’nin Osmanlı Devleti ve Türk milletinin maddi manevi değerlerine saldırıda bulunulduğu; sosyal, siyasi

hakların ve egemenlik haklarının yok sayıldığı gösterilmeye ve böylece bunlara karşı girişilecek bir mücadelenin haklı olduğu anlayışının alıcıların bilincinde kurulmasına çalışılmıştır. *İç tehdit* fenomeni ile gösterilmek istenen İtilaf Devletleri'nin yanı sıra memlekette yaşayan ve devletin bir parçası olarak görülen Ermeniler, Hristiyanlar gibi unsurların da devlete zarar verici faaliyette bulunduklarıdır. *Kültürel ve varoluşsal tehdit* fenomeninin deneyimlenme tarzı “maddeten ve manen tecavüz” ifadesiyle görünüşe getirilmiştir. Bu fenomeninin kurulduğu söylemle millî varlığa çok yönlü bir saldırının varlığı vurgulanmıştır. *İnsanlık suçuna karşı mağduriyet* fenomeni ise “emsali görülmemiş vahşet, aciz ve masumların imha edilmesi” şekillerinde görünüşe getirilmiş ve bununla kabul edilemeyecek bir şiddet algısı kurulmaya çalışılmıştır.

Ülkenin iç unsurlarının durumunun kötülüğü söylem üzerinden kurulup aktarıldıktan sonra buna sebep olanlarla ilgili *düşmanın durumu* teması altında verilenler bir arada değerlendirildiğinde Atatürk'ün bir “kötü ve çözüm bulunması kesin olarak gerekli bir durum” tablosu çizdiği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla bu bölümlerdeki söylemlerinde Atatürk tarafından Millî Mücadele'nin gerekliliği konusunda alıcıların ikna edilmeye çalışıldığı görülür.

“Millî Mücadele öncesinde aranan farklı kurtuluş yolları ve bunlara karşı Atatürk'ün tutumu” altında “bölgesel kurtuluş yolları, manda ve himaye” alt temaları tespit edilmiş ve bunların her birinin fenomenolojik söylem analizlerinin bütüncül değerlendirmesinin ayrı olarak yapılması gerekli görülmüştür çünkü aranan kurtuluş yollarında tespit edilen fenomenlerin farklı olduğu anlaşılmıştır.

“Bölgesel kurtuluş yolları” alt temasının Fenomenolojik Söylem Analizi'nin bütüncül değerlendirmesi neticesinde “kaygı ve tehdit üretme, bütünü düşünmeme” fenomenlerine yönelindiğine ulaşılmıştır. Atatürk tarafından *kaygı ve tehdit üretme* fenomenine yönelimin “devlet yıkılıyor, vatan parçalanıyor, millet yok oluyor ve bunun için bir şeyler yapmalıydık” iletisini kurma amacıyla olduğu görülmüştür. Bunun görünüşe geldiği ifadelerden bazıları “vaziyetin dehşet ve vehameti, Osmanlı'nın inkısama uğraması, Osmanlı'nın imhası, taksim olunması” şeklindedir. *Bütünü düşünmeme* fenomeni Atatürk tarafından bazı cemiyetlerin niyetlerinin aktarılmasıyla görünüşe getirilir. Memleketin bütününe değil de yalnız belli bir

bölgesinin merkezden ayrı şekilde kurtuluşunun istendiği ifade edilip böyle bir kurtuluş yolunun eksikliği, yetersizliği üzerinde durulmuştur.

“Manda ve himaye” alt temasının bütüncül değerlendirmesinde ise “bağımlılık ve bağımsızlık karşıtlığı, meşruiyet ve gayrimeşruluk” fenomenlerine ulaşılmıştır. Söylemde *bağımlılık ve bağımsızlık karşıtlığı* fenomeninin bağımsızlık tarafı “milli gaye” ile görünüşe getirilerek yüceltilirken bağımlılık, yani manda ve himayeyi isteme tarafı ahlaki ve siyasi zafiyet olarak alıcıların bilincinde kurulmaya çalışılmıştır. Atatürk tarafından dışa bağımlı bir kurtuluş yolu akla, mantığa, siyasi beceri ve güce uygun olmayıp kabul edilemez olarak deneyimlenirken bunun karşısına kendi istediği kurtuluş yolu olarak tam bağımsızlık mücadelesi konmuştur. Meşruiyet ve gayrimeşruluk fenomenine ilk fenomene bağlı olarak ulaşılmıştır. Dışa bağımlı bir kurtuluş arayanlar gayrimeşru, tam bağımsızlık isteği ise meşru olarak sunulmuştur.

Bölgesel kurtuluş yollarıyla manda ve himaye alt temalarının analizi bir arada değerlendirildiğinde tam bağımsızlığın ve toprak bütünlüğünün korunmasının, dolayısıyla bunu sağlayan Millî Mücadele’nin meşrulaştırılıp yüceltildiği, bunun dışında kalan kurtuluş yollarının ise akılcılığa dayandırılarak gayrimeşru olarak sunulduğu görülmüştür.

“Kurtuluş yolu olarak Millî Mücadele” alt temasının kendi içindeki alt temaları diğer bölümlere göre daha fazladır çünkü Atatürk tarafından Millî Mücadele yalnız tarihsel ve sınırlı sonuçları olan bir savaş değil, yeni Türk devletinin kurulmasıyla Türk devletinin yeniden doğuşunun temel taşı olarak deneyimlenmiştir. Bu deneyimleme tarzına tüm alt temaların değerlendirilmesi neticesinde ulaşılmıştır. Bölümün alt temaları “nedeni ve amacı, amaç için yapılanlar ve yapılması gerekenler, elde edilen başarılar, Millî Mücadele’nin lideri, Türk milleti algısı, Millî Mücadele’de millîlik millî birlik ve vatanperverlik, fikir ayrılıkları” olarak tespit edilmiştir.

Millî Mücadele Atatürk tarafından Türk milletinin ve vatanının bütünlüğünün, kurtuluşunun tek yolu olarak ortaya konmuştur. Bunun görünüşe gelmesi “vaziyet karşısında tek bir karar vardı, daha İstanbul’dan çıkmadan önce düşündüğümüz bu karar olmuştur” şeklindeki kesinlik ve kararlılık bildiren ifadelerle olur.

Millî Mücadele'nin “nedeni ve amacı” alt temasında nedenin doğrudan görünüşe geldiği sözce Amasya Genelgesi'nin birinci esası olan “Vatanın tamamiyeti, milletin istiklâlî tehlikededir.” iken amacın doğrudan görünüşe geldiği sözce “Esas Türk milletinin haysiyetli ve şerefli bir millet olarak yaşamasıdır.” şeklinde değerlendirilmiştir. Bölümün Fenomenolojik Söylem Analizi'nin bütüncül değerlendirmesinde yapılan indirgeme sonucunda “tam bağımsızlığın ve toprak bütünlüğünün sağlanması, mücadele, millî birlik, millî kimlik ve değerler” fenomenlerine yönelindiğine ve alıcıların bilincinde bunların kurulmak istendiğine ulaşılmıştır. Bu fenomenlerin noesisi “hedefleme” olarak belirlenmiştir. Hedefin gerçekleştirilmesinin yolunun kesin ve keskin yolu ise “Ya istiklâl ya ölüm” sözcüğüyle görünüşe getirilmiştir. Bu sözceyle Atatürk tarafından kurtuluşun tek yolunun topyekûn bir mücadele vermek olduğu, aksi durumda Türk milletinin varlığını devam ettiremeyeceği mesajı verilmiştir. *Millî kimlik ve değerler* fenomenine yönelimle Türk milleti için tam bağımsızlığın ve vatanın bütünlüğünün kutsal değerler olduğu vurgusu yapılmış ve bu sözcedeki seçeneksizlik Türk milletinin bir kimlik özelliği olarak ortaya konarak Millî Mücadele'nin yapılması kaçınılmaz ve meşru olarak gösterilmiştir. Bu meşruiyet mücadele fenomeninin görünüşe getirildiği “memleket üzerindeki iftiraları ve kötü uygulamaları kırmak, hukuk ve istiklâlî müdafaa için mücadele etmek” gibi ifadelerle mücadelenin özünde savunma olduğu vurgusuyla da pekiştirilmiştir.

“Amaç için yapılanlar ve yapılması gerekenler” alt teması Millî Mücadele'nin hangi yöntemle yapıldığının anlatıldığını göstermektedir. Bu bölümün bütüncül değerlendirmesinde “mücadelenin meşrulaştırılması, mücadelenin zorunluluğu, millî iradenin hâkim kılınması, mücadelede fedakârlık ve kararlılık, birlik ve beraberlik, zafere inanç, hedefe ulaşmada planlılık” fenomenlerine ulaşılmıştır. Mücadelenin meşrulaştırılması fenomenine yönelim, beraberinde diğer fenomenlere yönelimi de gerektirmiş; yani mücadelenin meşrulaştırılması dışındaki fenomenlere bu fenomen dolayısıyla yönelim olmuştur.

Mücadelenin meşrulaştırılması fenomenin görünüşe gelmesi “iradei milliyeye müstenit, şûrayı millînin tesis edilmesi, vicdanı milliye tercüman olmak, milletin

hakimiyetini cihana tanıttırmak istemesi, milletin beklediği vatani vazife” gibi sözcelerle görünüşe getirilmiş ve böylece Millî Mücadele millete dayandırılarak meşrulaştırılmaya çalışılmıştır. Bununla ilgili *mücadelenin zorunluluğu* fenomenine yönelim olmasının hem onun yapıldığı zamanda hem de Nutuk’un söylendiği zamanda alıcıların bilincinde bunun keyfi değil, şartlar gereği zorunlu bir mücadele olduğunun kurulmasından kaynaklandığı tespit edilmiştir. Millî iradenin hâkim kılınması, mücadelede fedakârlık ve kararlılık, birlik ve beraberlik, zafere inanç, hedefe ulaşmada planlılık fenomenlerinin deneyimlenme tarzlarının “zorunlu görme” olmasının nedenin de Millî Mücadele’nin millet için, milletin birliği ve dayanışmasıyla, inancıyla ve millet tarafından verildiği algısının kurulması ve böylece ona meşruluk kazandırılması dolayısıyladır. Bu fenomenlerle söylemle Millî Mücadele’nin belli bir stratejiyle, birlik hâlinde ve dayanışmayla hem askerî hem de siyasi sahada yürütüldüğü vurgulanmış ve mücadelenin onun gerçekleştirilmesinin lideri tarafından dinleyicileri önünde meşrulaştırılmak istendiği sonucuna ulaşılmıştır.

“Elde edilen başarılar” alt teması bölümünün Fenomenolojik Söylem Analizi’nin bütüncül değerlendirmesinde “tehdit algısı, mücadele ruhu, güç ve hâkimiyet yönünün değişmesi, başarı ve meşruiyet, millî birlik, aidiyet” fenomenlerine yönelim olduğu görülmüştür. Önceki bölümlerde ve burada bir *tehdit algısı* fenomeni vardır. Atatürk tarafından içerden ve dışarıdan gelen bir tehdidin, yani iç ve dış düşmanların varlığının kurulduğu, buradan hareketle bu düşmanlara karşı elde edilen *başarının* yapılandırıldığı anlaşılmıştır. Tehdit-mücadele-başarı üçlüsü birbirini takip eden bir çizgiyle verilmiştir. Bu yapılırken yönelinen ve görünüşe getirilen fenomenler bir dönüşümü de göstermektedir. “Artık İstanbul Anadoluya hâkim değil, tâbi olmak mecburiyetindedir.” sözcüsü bu dönüşümün dikkati çeken bir örneğidir çünkü iç düşman olarak deneyimlenen İstanbul hükümeti yerine yeni kurulan Ankara hükümetinin başarısını “artık” sözcüğü ile bir değişim içinde vermektedir. “Yalnız düşmanı değil, milletin makûs talihini de yendiniz” sözcüsünde de bir “kötü kader” noeması vardır ve bunun noesisi “geçmişte kalan olarak görme”dir. Başka bir deyişle bu bölümde yönelinen fenomenlerle ve bunların dile getirilişiyle mücadele isteği ve eylemiyle kötü bir durumdan üstün duruma geçildiğinin vurgulandığı görülür. Burada “Türk milletin hürriyet ve istiklâl fikrinin lâyemut âbidesi, bu eseri vücuda getiren

bir millet, Türk ordusunun, Türk zâbitan ve kumanda heyetinin, yüksek kudret ve kahramanlığı” gibi ifadelerle başarının temel kaynağı olarak Türk milletinin gösterildiği ve Atatürk’ün kendisini burada bir “asıl eyleyen” değil de ortak; yani milletle birlikte ve onun bir parçası olarak kurduğu anlaşılmaktadır. Kurulan bu özdeşliğin nedeninin bir yeni devletin kuruluşu ve milletin kurtuluşunu millî iradeye dayandırarak meşrulaştırma ve ortak bir başarı anlayışıyla mücadeleyi kalıcılaştırma amacı olduğu söylenebilir.

“Millî Mücadele’nin lideri” alt temasında yönelinen fenomenler “lideri ve otoriteyi kurma, meşruiyeti gösterme, sorumluluk bilinci, sahiplenme ve aidiyet, kararlılık, cesaret, planlılık, başarı, eleştiri ve reddetme” olarak belirlenmiştir. Bu fenomenler üzerinde yeniden indirgeme yapılarak genel bir “liderlik” fenomenine ulaşılmıştır. Bu fenomenin ortaya çıkması Mustafa Kemal Atatürk’ün kendisine yönelimiyle olmuştur. Nutuk’un bağlamının zaman boyutunda Millî Mücadele’nin ilk adımı olan Samsun’a çıkıştan 1927 yılına kadar geçen sürede önce mücadelenin, sonra yeni Türk devletinin lideri olduğu Atatürk’ün bu bölümde aktarılan söyleminde yöneldiği fenomenlerden ve bunları deneyimleme tarzlarından anlaşılmıştır.

Liderliği ve otoriteyi kurma fenomeninin görünüşe getirildiği “emrediyorum, benim riyasetim, emrettim, karşınızda Türkiye büyük millet meclisinin ve hükümetinin reisi bulunmaktadır” gibi ifadeler söylemle ortaya konan liderin birinci şahıs, yani Atatürk olduğunu göstermektedir. Özne kendisine yönelmiş ve kendisini deneyimlemektedir. Diğer fenomenlere ise bu fenomene yönelim sonrasında yönelindiği görülür. “Liderlik” fenomeninin noeması “Mustafa Kemal Atatürk” iken noesisleri “sorumluluk sahibi, doğru kararlar alan, otorite sahibi, meşru, özgüvenli, meşru, sahiplenici, kararlı, cesur, planlı, başarılı, akılcı düşünen olarak görme” şeklinde olduğu tespit edilmiştir. Bunların görünüşe gelmesi “reisi devlet sıfatıyla, vicdanperverane ve namuskâran harekâtımız, bütün memleketi irşat ve tenvir ile uğraşıyoruz, vazife bütün millete ve tarihe karşı deruhde edilmiştir, bizim vazifemiz, milletin medeni ve içtimai inkişafında istifadeli kıldık, İlk günden bugüne kadar takibettiğimiz istikameti umumiye, teşebbüsten geri durmadık, asla çekinmiyordum” gibi ifadelerle olmuştur. Yani Atatürk bilincini kendisine yönlendirmiş, kendisini

deneyimlemiş ve bu deneyimlemenin sonucunda söylemiyle olumlu bir lider ve liderlik kurmuştur.

“Türk milleti algısı” alt temasının incelenmesi ve bütüncül değerlendirmesi sonucunda “milletin yüceltilmesi, kararlılık, mücadelecilik ve irade, fedakârlık, tarihsel süreklilik ve üstünlük, eleştiri ve savunma” fenomenlerine ulaşılmıştır. Burada esas fenomen “milletin yüceltilmesi” iken diğerlerine yönelimin bu fenomenden sonra ve ondan dolayı olduğu anlaşılmıştır.

Milletin yüceltilmesi fenomeni “Türkün haysiyet ve izzetinefis ve kabiliyeti, milletimizin ruhundaki azim, hakkı hayat ve istiklal için çalışan millet, büyük milletimiz, milletimizin gösterdiği eseri vahdet ve azim” gibi ifadelerle görünüşe gelmiştir. Bu fenomeninin noemasının “Türk milleti” olduğu hem ifadelerden anlaşılmakta hem de bağlam dolayısıyla bilinmektedir. Fenomeninin noesisleri “yüce, kararlı, mücadeleci, irade sahibi, meşruiyetin kaynağı, fedakâr, tarihsel üstünlüğü bulunan, ötekinin karşısında üstün ve korunması gereken olarak görme” biçimlerindedir. Bu fenomenin Atatürk tarafından deneyimlenme tarzları bölümdeki diğer fenomenleri ortaya çıkarmıştır. Atatürk tarafından kurulan “biz ve onlar” karşıtlığında “biz” kısmında gösterilen Türk milletiyle bir aidiyet kurulup bu tarafın “onlar” karşısında yüceltildiği görülmüştür. Atatürk’ün bu fenomene yönelip söylemiyle alıcıların bilincinde bunu kurmasının milleti aktif bir özne ve köklü tarih sahibi olarak göstererek mücadelenin, yaptığı diğer eylemlerin meşruiyetini ortaya koyma amacıyla olduğu söylenebilir çünkü fenomeninin noesisleri ile metin içinde kullanıldığı yerler Millî Mücadele’nin ve sonrasında yapılanların anlatıldığı; bunların desteklenmesine yönelik kısımlardır.

“Millî Mücadele’de millîlik, millî birlik, vatanperverlik” alt temasının Fenomenolojik Söylem Analizi’nin bütüncül değerlendirmesi sonucunda “millî birlik, millî kimlik, meşruiyet ve otorite, muhalefet, ortak maç ve eylem” fenomenlerine ulaşılmıştır. Atatürk’ün Nutuk’un genelinde bu alt temayı ve fenomenleri işlediği görülmekle birlikte bazı yerlerde bunu doğrudan sözcelerle dile getirdiği görüldüğünden böyle bir alt tema ve bu doğrultuda yönelinen fenomenlere ayrıca yer verilmiştir.

Bu bölümde yönelinen fenomenlerin deneyimlenme tarzının “Millî Mücadele’nin olmazsa olmazı olarak görme” olduğu anlaşılmıştır çünkü Atatürk tarafından bunların dile getirilişi Millî Mücadele’de başarılı olunmasının, mücadelenin amacı olan tam bağımsızlığın gerçekleştirilmesinin şartları olarak dile getirilmiştir. Harekât millî ve askerî olarak deneyimlenmiş ve böylece bunlar onun meşruiyetinin kaynağı olarak sunulmuştur. Bu fenomenlerin söylemde vurgulanmasıyla direnişin anlamlı kılındığı, yeni devletin temelini kişilere değil de millete ve onun vatan sevgisine dayandırıldığı, hem Nutuk’takilerin gerçekleştiği zamanda hem de Nutuk’un söylendiği zamanda milletin duygularının etkilenmeye çalışıldığı sonucuna varılmıştır.

“Fikir ayrılıkları” alt temasında yönelinen fenomenler “öznenin meşruiyet inşası, muhalefeti itibarsızlaştırma, eski-yeni çatışması” şeklindedir. Muhalefeti itibarsızlaştırma ve eski-yeni çatışması fenomenlerine yönelinmesi, bunların söylemle kurulması öznenin meşruiyet inşası fenomenine yönelimin neticesindedir.

Mustafa Kemal Atatürk tarafından Nutuk’ta yapıp ettiklerini milletin ve yakın çevresinin desteğini de alarak gerçekleştirdiği vurgulanmakla birlikte fikirlerine, eylemlerine karşı çıkıldığı veya muhalefet edildiği de dile getirilmiş; bunun ifade edildiği söylemle öncelikle “öznenin meşruiyet inşası” fenomene yönelim olmuş ve alıcıların bilincinde bu fenomenin kurulması amaçlanmıştır. *Muhalefetin itibarsızlaştırılması* fenomeni “yapıcı olmayan, kötü niyetle ve yasa dışı hareket eden, düşmanca tavır ve düşünceler sergileyen, bilişsel olarak yetersiz, güvenilir, tehditkâr” şekillerinde deneyimlenmiş ve bunlar “unvanını takınan muhalif hizip, kendi fikriyat ve ruhiyatının ihatası hududu bittikçe, taze Türk Cumhuriyetini mahvetmeye mâtuf plânlar, rahmet okumıyacak kimselerin sözlerinden tehlikeler tahayyül etmeleri, tıflâne ve gafilâne muamelât ve harekâtıyla ima eden, milleti aleyhimize ifsat için çalışmak fırsatına malik olanlar” gibi ifadelerle görünüşe getirilmiştir. *Eski-yeni çatışması* fenomenine yönelim muhaliflerin eski, Atatürk ve onunla beraber olanların yeni tarafından görüldüğünün anlaşılmasıyla ulaşılmıştır. Muhalefetin itibarsızlaştırılması ve eski-yeni çatışması fenomenlerinin görünüşe getirildiği ifadeler muhalefetin ve eskiden yana olanların yanlış, itibarsız,

samimiyetsiz, kabul edilemez olarak algılandığını; yeniden taraf olan sözceleme öznesi, yani Atatürk ve onun tarafında olanların ise haklı, doğru, yeterli ve olması gereken şeklinde değerlendirildiğini ve bunların söylemle alıcının bilincinde kurulduğunu göstermektedir. Dolayısıyla bu da Atatürk'ün bu bölümde öncelikli olarak “özenin meşruiyet inşası” fenomenine yöneldiğini ve bunun için diğer fenomenlere yönelimini de dilsel ifade şeklinde sunduğunu belirtmeyi mümkün kılmıştır.

“Millî Mücadele karşıtlığı ve Atatürk'ün bunlara karşı tutumu” teması altında “bazı cemiyetler ve şahıslar, isyanlar, İstanbul hükümeti” alt temalarına ulaşılmıştır. Bunlar Atatürk için Millî Mücadele'nin karşısında olan birden fazla kesimin olduğunu gösterir.

“Bazı cemiyetler ve şahıslar” alt temasının incelenmesi sonucunda “kutuplaşma, ihanet, tehdit algısı ve güvensizlik, meşruiyet, iktidar mücadelesi” fenomenlerine ulaşılmıştır. Bu fenomenlerle alıcıların bilincinde “biz ve onlar” algısının kurulmaya çalışıldığı; “biz” tarafının haklı ve meşru “onlar” tarafının ise aşağılık, çıkarıcı, ahlaksız, zararlı, tehdit edici, millîlik karşıtı olarak deneyimlendiği ve bunun söylemle alıcılara aktarıldığı görülmüştür. Söylemle “onlar” tarafı doğrudan dışlanmıştır. Böylece milletin teyakkuzda tutulmasının ve “onlara” karşı yapılanların haklı olduğu algısının uyandırılmasının amaçlandığı anlaşılmıştır. Atatürk'ün “onlar” tarafını kurmada “malûmunuzdur ki, anlaşılmış olacağına şüphe yoktur ki” gibi kesinlik bildiren, söylenenlerin herkesçe bilinip kabul edildiğini gösteren tarzda ifadeler kullanması ise gelebilecek herhangi bir itirazı söylemdeki yönlendiriciler aracılığıyla engellemeye yöneliktir.

“İsyanlar” alt temasının bütüncül değerlendirmesi sonucunda “tehdit algısı, ötekileştirme, meşru şiddet ve disiplin, merkezi otoritenin ve meşruiyetin güçlendirilmesi, sorumluluk ve kriz yönetimi” fenomenlerine ulaşılmıştır. *Ötekileştirme* fenomeniyle “biz-öteki” ikiliği kurulmuş ve Millî Mücadele aleyhinde isyan edenler “öteki” tarafında olacak şekilde deneyimlenmiştir. Ötekinin engellenmesi doğrultusunda yapılanların “asilere lâayık oldukları sillesi tedibi vurmak için, bir ibreti müessire misali kaydetmek, tedip ve tenkil etmek suretiyle” tarzında ifadelerle dile getirilmesiyle *meşru şiddet ve disiplin* fenomenine yönelindiği

görülmüştür. Söylemde isyanların varlığı millet ve memleket için varoluşsal mücadeleyi tehdit eden bir unsur olarak kurulmuş, bunların bastırılması başarı olarak sunulmuş; dolayısıyla “biz” tarafının haklılığına ve gücüne dikkat çekilmiştir.

“Padişah ve İstanbul hükümeti” alt temasının Fenomenolojik Söylem Analizi’nin bütüncül değerlendirmesi neticesinde “cepheleşme-düşmanlaştırma, milleti ve millî kimliği yüceltme, itibarsızlaştırma, duygusal yönlendirme” fenomenlerine ulaşılmıştır.

Bu bölümdeki “hanedanı hükümdarı ilk andan itibaren millî mücadelenin hasmı bîamanı oldu, bugün imhasını düşünen yalnız saray, hükümet ve ecnebilendir, hükümeti merkeziye hasım vaziyet almak cihetini iltizam ediyor, hükümet, teşkilâtı milliye ve onu idare eden Heyeti Temsiliye ile beraber değildir” şeklindeki ifadeler cepheleşme-düşmanlaştırma fenomeninin noemalarının “padişah ve hükümet” olduğunu göstermektedir. Bu hükümet Osmanlı Devleti’nin başkentinden dolayı ve sonrasında Ankara’da Millî Mücadele sebebiyle kurulan yeni bir hükümet olacağı için İstanbul hükümeti olarak anılmaktadır. Atatürk tarafından düşmanlaştırılan tarafın karşısına millet konmuş, kendisi de millete dahil edilmiş ve düşman tarafı itibarsızlaştırılmışken millet tarafı yüceltilmiştir “Hakkı hayat ve istiklâli için çalışan milletin maksadındaki nezahet ve ciddiyete mukabil hükümeti merkeziye hasım vaziyet almak cihetini iltizam ediyor” sözcüsü hem bu fenomenin hem de bu fenomen aracılığıyla kurulan aradaki karşıtlığın görünüşe geldiği örneklerden biridir. Cephe olumsuz tarafa konan padişah ve hükümettir. Bunların yabancıların yönlendirmeleriyle ve onlar için çalışan, millete ve milletin temsilcisi olanlarla aralarında mesafe bulunan, onlardan rahatsızlık duyan varlıklar olarak kuruldukları anlaşılmıştır. Cephenin iyi olarak deneyimlenen tarafında ise millet, onların temsilcisi olan Heyeti Temsiliye ve Kuvayı Milliye verilmiştir. Söylemle padişah ve hükümet milletin aleyhine çalışırken Kuvayı Milliye’nin millî kimliğin, yani Türk milletinin tarih sahnesindeki ilk anından şimdiye kimliğine yaraşır biçimde her türlü fedakârlıkta bulunduğu ve bulunacağı vurgulanmış; böylece dost ve düşman düşmanın itibarsızlaştırılması ve dostun yüceltilmesi yoluyla kesin çizgilerle ayrılmıştır. Yeni Türk devletinin kurulması ve Mustafa Kemal Atatürk’ün Nutuk’u söylediği sırada

devletin reisi olması göz önünde bulundurulduğunda burada yönelinen fenomenler ve bunların dile getirildiği ifadelerle onun tarafından alıcıların bilincinde eski devlet ve yönetime dair tutumun olumsuz olarak değiştirilmesinin amaçlandığı anlaşılmıştır. Bu da temelde yönelinenin *meşruiyet yıkımı* fenomeni olduğunu, diğer fenomenlerin buna bağlı olarak ortaya çıktığını söylemeyi mümkün kılmıştır. Bu yıkım fenomeniyle de Atatürk tarafından yeni bir otoritenin inşasının, dolayısıyla yeni Türk devleti ve onun yönetim şeklinin meşru olduğu ortaya konmuştur.

Yenilik hareketleri temasında “inkılaplar” alt teması varken bunun da kendi içinde “siyasi düzen ve sosyal düzen” şeklinde alt temaları tespit edilmiştir. Bunların Fenomenolojik Söylem Analizi bütüncül olarak değerlendirildiğinde “siyasi değişim ve yeniden yapılanma, toplumsal değişim ve yeniden yapılanma, devletin kurumsallaşması, medenileşme, millet” fenomenlerine ulaşılmıştır. *Siyasi değişim ve yeniden yapılanma* fenomeni saltanat, halifelik, TBMM ve Cumhuriyet üzerinden kurulmuştur. Başka bir deyişle fenomenin noemalarının bunlar olduğu anlaşılmaktadır. Bunların deneyimlenme tarzları birbirinden farklıdır. Saltanat ve halifeliğin noesisleri “milletle bağı olmayan, üzerine düşeni yapmayan kurumlar olarak görme” iken TBMM ve Cumhuriyetin noesisleri “temeline milleti koyan, akla dayalı olan şeklinde görme”dir. Buradan hareketle siyasi değişim ve yeniden yapılanma fenomeninin “zorunluluk olarak algılama” şeklinde deneyimlendiği anlaşılmıştır. *Toplumsal değişim ve yeniden yapılanma* fenomeninin noesisleri de aynıdır. Bunların aynı zamanda “eskiyi reddetme, yeninin benimsenmesini isteme” şekillerinde de deneyimlendiği görülür. *Devletin kurumsallaşması* siyasi değişim ve yeniden yapılanmaya, medenileşme ise hem bu fenomene hem de toplumsal değişim ve yeniden yapılanma fenomenine yönelim sonucunda yönelinen fenomenlerdir. *Millet* fenomeni ise “yapılanlarda meşruiyetin kaynağı olarak gösterme” şeklinde deneyimlenmiştir.

Yapılan yeniliklerin keyfi değil, zorunlu; eskinin gayrimeşru ve zararlı, yeniliklerin ise meşru ve yararlı olduğu vurgusuyla yapılanların meşruluğu ortaya konmuş ve gelebilecek eleştiriler, muhalefet önlenmeye çalışılmıştır. Neyin niçin değiştirilmesi gerektiği kaçınılmazlık çerçevesinde sunularak toplumsal iknanın

gerçekleştirilmesi amaçlanmıştır. Sözcelerde inkılapların birdenbire yapılmayıp belli bir gerekçeye dayalı şekilde zaman içinde gerçekleştirildiği verilmiş; bununla da yine yapılanların gerekliliği vurgulanmıştır.

Geçmişten Geleceğe Öğüt ve Uyarılar temasının Fenomenolojik Söylem Analizi'nin bütüncül değerlendirmesi sonucunda “kurucu değerlerin korunması, uyarıda bulunma, sorumluluk yükleme/ yönlendirme, geçmişten/ tarihten ders çıkarma, meşruiyeti gösterme, gelecek ideali” fenomenlerine ulaşılmıştır. Bu bölümün söyleminde Atatürk tarafından kendi liderliğinde kurulan yeni devletin, bu devletin yönetim şekli olan cumhuriyetin ve inkılapların korunup devam ettirilmesi konusunda hem o zamandaki alıcılara hem de gelecek nesillere sorumluluk yüklendiği ve bunları tehdit edici durumlarla karşılaşıldığında yapılacaklar konusunda uyarıda bulunduğu görülmüştür. Başka bir deyişle bu bölümde söylemle kurucu ideolojinin pekiştirildiği ve bu ideolojinin gerçekleştirdiği inkılapların korunması için çağrıda bulunduğu sonucuna varılmıştır. *Gelecek ideali* fenomeni diğer fenomenleri de içine alacak şekilde kurulmuştur. Bu fenomen Atatürk tarafından “geçmişte olanlardan ders alan, kurucu değerleri koruyan ve onlara sadık kalan, başarı ve ilerlemeyi devam ettiren, millî ve aynı zamandan modern olan, millî çıkarlara öncelik veren olmasını bekleme” şeklinde deneyimlenmiştir. Söylemle cumhuriyetin meşruiyetinin pekiştirildiği, ortak hareket etmenin vurgulandığı, ilerlemeci ve başarı odaklı inancın ortaya konduğu, siyasi ve ahlaki bakımdan teyakkuzda olmanın önemine dikkat çekildiği ve tüm bunlar için gelecek kuşaklara sorumluluk yüklendiği görülmüştür. Atatürk tarafından gerçekleştirilenlerle geline nokta yeni devletin ve rejimin sürekliliğinin güvence altına alınmak istendiği ve bunların meşruiyetinin tartışmaya kapalı bir şekilde sağlamlaştırıldığı sonucuna varılmıştır.

Bu bölümlerde yönelinen fenomenlerin deneyimlenme tarzlarının, yani noesislerinin üç düzlemde birleştiği görülür:

Meşruiyet düzleminde eylemler “milletin iradesine ve haklılığa dayalı” olarak sunulmuştur. *Duygu ve etik düzleminde* vatan, millet, bağımsızlık gibi değerler kutsal ve etik temelde yüceltilmiştir. *Zorunluluk düzleminde* ise mücadele, bağımsızlık, istiklal, inkılap gibi fenomenlerin kaçınılmaz olarak deneyimlendiği görülmüştür.

Bunlara bakılarak Atatürk'ün bilincinin “çözülmesi gereken bir sorundan doğan tarihsel sorumluluk bilinci” çerçevesinde şekillendiği söylenebilir.

Tüm temalar, alt temalar, fenomenler ve bunların söyleme yansıyıp söylemle şekillenmeleri ile her bölümde sözcelerin ilk ve son indirgemeleri göz önünde bulundurularak bunlar üzerinden genel bir indirgeme yapıldığında öznenin çözülmesi gereken bir sorunu tespit edip ortaya koyduğu, bu sorunla ilgili farklı çözüm yolları önerildiği fakat özne tarafından bunların yetersiz görüldüğü, özne tarafından bir çözüm yolu belirlendiği ve buna haksız yere karşı çıkıldığı, milletin özneyi desteklediği, bu destekle öznenin lider olarak başarıya ulaştığı ve eskisinden hem siyasi hem de sosyal bakımdan daha iyi hâlde bir devlet kurduğu, yeni devlet ve düzeninin geliştirilerek devam ettirilmesi gerektiği ifadelerine ulaşılmıştır.

İndirgemelerle ulaşılan fenomenler “eski devlet, yeni devlet, eski liderlik anlayışı, yeni liderlik anlayışı, eski hükümet, yeni hükümet, iç düşmanlar, dış düşmanlar, mücadele, yeniden doğuş” şeklindedir. *Eski devlet* fenomeninin noeması “Osmanlı Devleti” iken noesisleri “çökmüş, yıkılmış, eskide kalmış, devam ettirilmemesi gereken olarak görme”dir. *Yeni Türk devleti* fenomeninin noeması “Türkiye Cumhuriyeti” ve bunun noesisleri “mücadele sonucu kurulan, yeni, çağa uygun, gelişmiş, millete faydalı, millete dayalı olarak görme”dir. *Eski liderlik anlayışı* fenomeninin noeması “saltanat ve hilafet” iken bunun noesisleri “çıkara dayalı, milletin göz ardı edildiği, vatanın ve milletin önemsenmediği, her şeyin tek kişiye bağlı olduğu yapı şeklinde algılama” şeklindedir. *Yeni liderlik anlayışı* fenomeninin noeması “cumhurbaşkanlığı”dır. Bunun noesislerinin ise “milleti ve vatani öncelikleyen, öngörülü, kendine güvenen, ikna edici, güvenilir, hakkı gözeten, hedefini gerçekleştirme iradesi ve gücü olan, bilinçliliği ve farkındalığı yüksek, millî bilinci olan, birlik ve beraberliğe önem veren olarak algılama” biçiminde ifade edilebilir. Yeni liderlik anlayışının tekrar indirgenmesiyle “yeni lider” fenomenine ulaşılabilir ve bu fenomenin noeması “Mustafa Kemal Atatürk” olur. Noesislerde belirtilen tüm nitelikler de onun kendini deneyimleme biçimi olarak değerlendirilebilir. *Eski hükümet* fenomeninin noeması “İstanbul hükümeti”, noesisleri “eski, gerici, zararlı, milleti düşünmeyen olarak algılama” iken yeni

hükümet fenomeninin noeması “Ankara hükümeti” noesisleri de “yeni, ilerici, yararlı, millet egemenliğine dayalı olarak algılama”dır. *İç düşmanlar* fenomeninin noemaları “padişah, İstanbul hükümeti, azınlıkların bazıları, isyancılar” olarak verilebilir. Bu fenomeninin noesisleri “kendi çıkarını düşünen, ahlaken düşkün, millete ve memlekete zarar verici olarak görme”dir. *Dış düşmanlar* fenomeninin noeması “İtilaf Devletleri” iken noesisleri “millete ve vatana zarar veren, bölücü, haksız, işgalci olarak görme” şeklinde ifade edilebilir. *Mücadele* fenomeninin noeması “Millî Mücadele”dir ve bunun noesisleri “milletin ve memleketin tek kurtuluş yolu olarak algılama, gerçekleştirilmesi zorunlu görme”dir. *Yeniden doğuş* fenomeninin noemaları “yeni Türk devleti, yeni rejim, siyasal ve sosyal hayatta yapılan tüm yenilikler”dir. Bu fenomenin noesisleri ise “zorunlu görme, geliştirici olacağına inanma”dır.

Atatürk tarafından Millî Mücadele’ nin asıl amacı “*Türk milletinin haysiyetli ve şerefli bir millet olarak yaşaması*” şeklinde ortaya konur. Yani yeni Türk devletinin ve cumhuriyetinin kurulmasının, öncesinde bunun için mücadele verilmesinin temeline Türk milletinin haysiyetli ve şerefli yaşaması konur ve bunun tek yolunun “tam bağımsızlık” olduğu vurgulanır. Bu da Atatürk tarafından “*İstiklâlden mahrum bir millet, beşeriyeti mütemeddine muvacehesinde uşak olmak mevkiinden yüksek bir muameleye kesbi liyakat edemez.*” sözcüsiyle dildeki karşılığını bulmuştur. Söylemde bu düşüncenin en belirgin ifadesi “*Ya istiklâl ya ölüm!*” şeklindeki sözceyle keskin uçları olan bir seçenek sunularak ortaya konmuştur. Yeni Türk devletinin ve cumhuriyetinin temeli öncelikle “tam bağımsızlık” fenomenine dayandırılmış, bu doğrultuda gerek bazı cemiyetlerin gerekse İstanbul hükümetinin manda veya himaye isteği, bölgesel kurtuluş düşünceleri reddedilmiştir. Türk milletinin tam bağımsızlık ile haysiyetli ve şerefli yaşamasını sağlamanın tek yolu olan Millî Mücadele’nin haklılığı vurgulanmıştır. TBMM’nin kurulması, saltanatın ve halifeliğin kaldırılması, cumhuriyetin ilanı, başkentin değiştirilmesi, Şapka Kanunu, siyasi parti kurulması gibi durumlar “yenilik” fenomeni kapsamında milletin kendi iradesiyle, bağımsız ve çağa uygun yaşamasının bir gerekliliği olarak ortaya konmuştur. Bu yeniliklerin korunmasının o dönemde Takriri Sükûn Kanunu ve İstiklâl Mahkemeleri tarafından sağlandığı, bunların yeniliklerin uygulanmasını kolaylaştırdığı belirtilmiştir

Yapılanların “millet, milletin iradesi, millilik” fenomenlerine dayandırılması söz konusudur. Atatürk’ün söyleminde millilik anlayışının milletin varlığını devam ettirmesi, tam bağımsızlığını ve ortak değerlerini koruması üzerine kurulduğu anlaşılmaktadır. Milliliğin, Türk milleti olmanın yalnızca etnik kökenle ilgili olmadığı görülür çünkü Nutuk’ta etnik köken vurgusunun yapıldığı bir sözce yoktur. Mustafa Kemal Atatürk için Türk milleti, tarihi Orta Asya’dan başlayıp Anadolu’da devam eden ve ortak kültüre, değerlere sahip bir millettir. *“Efendiler, cihan, imtihan meydanıdır. Türk milleti, bunca asırlardan sonra yine bir imtihan, hem de en çetin bir imtihan karşısında, bulunduruluyordu.”* sözcüsü Türk milletinin vatanından edilmesi ve kendi iç gücüyle vatanına geri dönmesinin Köktürklere kadar giden, Ergenekon’la destanlaşan zamanına işaret ederek onun “Türk milleti” fenomenini deneyimlemesinin kökene değil, tarihsel süreklilikle gelen unsurlara dayandığını ortaya koyar.

Mücadeleyle korunan toprakların, bağımsızlığın, meydana getirilen yeniliklerin, yeni devletin, onun rejiminin korunması ve geliştirilerek devam ettirilmesi de Nutuk’taki söylemin bir ilitisidir. Milletin bağımsızlığını korumak, cumhuriyeti ve diğer değerleri yaşatmak gelecek nesillerin sorumluluğu olarak ortaya konur. Bugün “Gençliğe Hitabe” olarak bilinen ve Nutuk’un sonunda yer alan kısımda Atatürk’ün “Ey Türk gençliği, ey Türk istikbâlinin evladı” hitapları hem o günkü gençlerin hem de onlar aracılığıyla kurulacak gelecek neslin dikkatini söylenenlere vermesine yöneliktir. Yani Atatürk’ün seslenme edimiyle yöneldiği fenomen “zamanının gençleri ve gelecek nesiller” şeklindedir; onlara bir şeyler söylemek, anlatmak ister. Gençliğe Hitabe boyunca “vazife” fenomeni üzerinden genç ve gelecek nesillere geçmişten ders alıp günü ve geleceği ona göre değerlendirmeleri, haklı bir mücadeleyle elde edilenlerin korunmasında sorumluluk sahibi olmaları gerektiği iletilir. Bunlar Nutuk’un eğitici yönünün bir ifadesi olarak da değerlendirilebilir. Böylece Atatürk’ün Nutuk’u yalnızca olayları kronolojik olarak anlatan tarihi bir belge olmakla kalmayıp yeni Türk devletinin ve Cumhuriyet’in ortaya çıkışındaki temelleri, bunların önemini ve milletin hem o gün hem de gelecekte bu temellere sahip çıkmasının gerekliliğini belirten; ideolojik, tarihî, yönlendirici, eğitsel büyük bir ileti metni olduğu söylenebilir.

Nutuk'ta elde edilen fenomenler Mustafa Kemal Atatürk'ün yöneldiği gerçek veya düşünsel varlıklarken bu fenomenlerden soyulanlar, yani indirgenenler söylem unsurları; yani Atatürk'ün kendi söylemiyle bu fenomenleri görünüşe getiriş biçimidir. Bu görünüşe gelişler Atatürk tarafından fenomenlerin nasıl deneyimlendiğini, algılandığını, görünüşe getirildiğini anlaşılır kılmaktadır.

Kategorematik ifadeler anlam bakımından bağımsız, yani tek başına kullanıldıklarında bir anlamı bulunan ifadelerdir. Sözce düzeyinde ise başka sözcelerden bağımsız olarak anlamı bulunan sözceler olarak değerlendirilmiştir. Sinkategorematik ifadeler ise tek başına anlamı olmayıp kategorematiklerle bir araya geldiğinde anlam kazanan, bir yandan da kategorematiklerin anlamını tamamlayan ifadelerdir. Sözce düzeyinde sinkategorematik ifade ise başka bildirim ifadeleriyle, sözcelerle anlamı tamamlanan sözceler olarak değerlendirilmiştir. Mustafa Kemal Atatürk'ün Nutuk'ta kullandığı on bin beş yüz otuz bir sözceden söyleme etki eden ifadeler olarak fenomenler doğrultusunda belirlenen beş yüz kırk dokuz (594) sözce vardır. Bu sayı Nutuk' un %5'ine denk gelmektedir. Bu da yönelinen fenomenleri barındıran sözcelerin %5'lik kısma karşılık geldiğini gösterir. Bunda fenomeni barındıran sözcelerden tekrar edenlerin hepsinin alınmaması etkilidir.

Söyleme etki eden ifadelerden kırk beş (45) tanesi kategorematik iken beş yüz kırk dokuz (549) tanesi sinkategorematik olarak tespit edilmiştir. Sinkategorematik ifadeler içinde yüzey yapıda kategorematik olarak görünüp derin yapıda anlam bakımından kendisinden önce veya sonra gelen sözcelere bağımlı olan sözceler de yer almaktadır. Nutuk'ta kategorematik ifade sayısı sinkategorematiklerin %8'i kadardır. Bunun nedeninin Nutuk'ta yeni Türk devletinin kurulma aşamasından başlanarak dokuz yıllık bir sürecin kısa bir sürede anlatılmak istenmesi olduğu düşünülmüştür. Nutuk'ta bahsi geçen olaylar, durumlar, olgular kategorematik sözcelerle ifade edilecek olsaydı hem aralarındaki anlam bütünlüğünün, tutarlılığın sağlanması zor olur hem de metin mevcut halinden daha hacimli duruma gelirdi. Anlatıma yoğunluk kazandırmak ve böylece düşünceleri daha detaylı fakat az sözce ile aktarmak sinkategorematik sözcelerle mümkün olabilmiştir. Başka bir deyişle söylemde sinkategorematik ifadelerin daha fazla olması bağlamsal bütünlüğü sağlamış, anlam

ilişkilerinin güçlü olmasına katkıda bulunmuş, daha olgun bir üslup ve dil kullanımı izlenimi vermiştir. Atatürk'ün Nutuk'ta genellikle böyle ifadeler kullanması fenomenolojik açıdan bilincinde farklı olgu durumlarını, olayları bir araya getirebildiğini; bunları daha yoğun fakat düzenli şekilde aktarabildiğini, bunu ifade edebilecek dilsel yetiye sahip olduğunu, söyleminde bağlamsal bütünlüğe; yani tutarlılığa önem verdiğini söylemeyi mümkün kılmıştır.

Nutuk'taki kategoremantik sözceler de söylemin etkili ifadeleri arasındadır. *“Nasfet ve merhamet dilenmek gibi bir prensip yoktur; Hâkimiyet, hiçbir mâna, hiçbir şekil ve hiçbir renkte ve delâlette iştirak kabul etmez; Manda ve himaye kabul olunamaz; Millet in istiklâlini yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır; Vatanın tamamiyeti, milletin istiklâli tehlikededir; Gaye, milletin necat ve vatanın halâsıdır; Anadolu ahalisi baştan aşağı yekvücut bir hale getirildi.”* gibi kategoremantik sözceler anlam ve anlatım bakımından nettir, yani bunlar belirsizlik içermez ve yorumlama gerektirmez. Alıcının sorgulamasını sağlama ve iknasını gerçekleştirme maksadıyla Atatürk tarafından kategoremantik ifadeler de başvurulduğu görülür. Bu ifadelerde ikna edici bir basitlik söz konusudur. Kategoremantik sözcüklerin bir kısmının da alıcıyı motive etme işlevi gördüğü anlaşılmıştır. Atatürk tarafından kategoremantik ifadelerin açık ve net bir anlamı taşıyan, belli konular için vurgulu bir başlangıç sağlayan; duygu yaratma, motivasyon ve ikna edicilik işlevleri yüklenebilen yapılar olarak kullanıldığı sonucuna varılmıştır.

Nutuk'ta kategoremantik ve sinkategoremantik ifadelerle ilgili dikkati çeken bir diğer nokta ise kategoremantik ifadelerin daha kesin, açık ve doğrudan olmaları yönünden dikkati toplamak, esas konuyu belirlemek; sinkategoremantik ifadelerinse belirlenen ana konuları detaylandırmak, birden fazla olay veya durumu daha az sözceyle ve iletileri derin yapıda vererek aktarmak amaçlarıyla kullanılmış olmasıdır.

Nutuk'ta genel anlatımda ifadelerin olgu bireşimine uygun olduğu; yani bir araya getirilen ifadelerin ortaya çıkardığı durum veya olayla dış dünyada var olan, yaşanan gerçekliklerin uygun olduğu görülmektedir. Anlatılmak istenen için dış dünyadaki gerçekliğin yeterli görülmediği, bu noktada bilincin kuracağı bir gerçekliğe ihtiyaç duyulduğu durumlarda ise olgu bireşimine uygun olmayan ifadeler

başvurulmuştur. Bilişsel olarak farklı kategorilerde olan ifadeler birlikte kullanıldığında bilinçte normalden farklı bir etki yaratabilmektedir. Böyle ifadeler kullanılmasıdaki amacın sözcedeki fenomenle ilgili duygu veya düşüncelerin alıcıya aktarılmasında daha etkili bir anlatım yolu bulmak olduğu anlaşılmıştır. Özne, yani Atatürk tarafından böyle bir anlatımı gerçekleştirme noktasında mevcut gerçeklik yeterli görülmeyip bilinçte yeni bir bağlantı, gerçeklik oluşturulup bunlar farklı bilişsel kategorilere ait sözcüklerin bir araya getirilmesi ile ifadesini bulmuştur. Bu, Atatürk'ün dili yeni bir gerçeklik yaratabilecek yetkinlikle kullanabildiğinin bir göstergesi olarak değerlendirilmiştir. Farklı bilişsel kategorilere ait gerçek veya düşünsel varlıkların bir araya getirildiği bu tarz ifadeler, Atatürk'ün düşüncenin sınırlarını zorladığını ve alıcı için de bunun olmasını sağlayarak onun anlamı kavrayışını kolaylaştırmaya, bir taraftan da anlamı derinleştirmeye çalıştığını göstermektedir. Bu ifadelerden bazıları yine dış dünyadaki gerçekliğe uymamakta fakat alıcı tarafından da daha önceden bilinmektedir. Bunlar ise zamanla, uzlaşım neticesinde belli anlamlar yüklenip sıklıkla kullanılır hâle geldiğinden alıcı tarafından yeni karşılaştıklarına göre daha az şaşırtıcıdır.

Atatürk'ün Nutuk'ta nelere yöneldiği ve bunları nasıl deneyimleyip aktardığı Fenomenolojik Söylem Analizi ile açık şekilde görülmüştür. O, eseriyle Milli Mücadele ve ardından yeni Türk devletinin kuruluş sürecini belgeleyerek milleti bilinçlendirmeyi, gelecek nesillere rehberlik etmeyi; kendisini kurucu lider olarak konumlandırarak ve milletle özdeşleştirerek eylemlerinin haklılığını göstermeyi, kurulan düzenin gelişim ile devam ettirilmesi iletisini vermeyi amaçlamıştır. Bunların karşısına ülkenin işgalini, milletin bağımsızlığının engellenip iradesinin yok sayılmasını, düşmanlarını ve onların yaptıklarını koyarak mücadelede, yapılan yeniliklerde haklılığı pekiştirmiştir.

Nutuk'un söyleminde yeni devletin kurulmasının haklılığı, eski devletin zarar verici ve çökmüş olması üzerinden bir “meşruluğu vurgulama” işleviyle kurulurken Ankara hükümeti ve onun temsil ettiği millet egemenliği ile de söylemde hegemonya işlevi olduğu görülmüştür. Mücadeleden doğan yeniliklerin korunması vurgusuyla söylemin süreklilik talebi işlevinde olduğu anlaşılmıştır. Söylemle geçmiş-mevcut-gelecek yapısının kurulduğu, geçmişte kalanların mevcutta ve gelecekte devam

ettirilmemesinin, yeni olanın korunması ve geliştirilmesinin öne çıkarıldığı görülmüştür.

Tarafımızca bu doktora teziyle geliştirilen Fenomenolojik Söylem Analizi 'nde metnin bağlamı ve temaları önemsenmiş, metinlerin söyleminin dilbilimsel yönüyle beraber dil felsefesi yönü de dikkate alınmıştır. Bu söylem analizi yaklaşımıyla ideolojiyi, toplumsal ilişki ve dengeleri esas alan metinlerin, edebî ya da günlük metinlerin incelenebileceği anlaşılmıştır. Özellikle birden fazla söylem türüne yer veren geniş eserlerde bu söylem analizi yaklaşımına başvurulabileceği görülmüştür çünkü bu yaklaşımın tek bir söylem türünün esaslarını değil, tüm söylemlerin temel felsefi alt yapısını esas alarak oluşturulduğu düşünülmektedir.

Pek çok söylem analizi yaklaşımında bağlam, toplumsal koşullar, güç ilişkileri, ideolojiler göz önünde bulundurulur. Fenomenolojik Söylem Analizi yaklaşımında söylemin bu dış unsurlarıyla birlikte fenomenlerin veriliş tarzı, özne tarafından deneyimlenmesi ve anlamda kurulması da odağa alınır. Noema ve noesis ayrımıyla söylemdeki her ifadenin yalnızca “söylenmiş şey” (noema) değil, aynı zamanda deneyimlenme ve “söyleniş tarzı” (noesis) ile incelenmesi gerektiği vurgulanır. Pragmatik söylem yaklaşımlarında biçim-içerik ayrımı vardır fakat noema noesis ayrımı yalnız biçimle içeriğin ayrımı değildir. Bu, bilincin yöneldiği nesne ve onun özne tarafından nasıl, hangi edimle deneyimlendiğidir. “Biz arkadaşlarımızla bir ağacın dallarıyız.” dendiğinde pragmatik söylem analizi yaklaşımlarında biçim “ağaç” iken içerik “ortak değerleri olan insanlar”dır. Oysa noema “bazı aile üyeleri” noesis ise “ortak değerleri olduğunu vurgulama” şeklindedir. Burada öznenin bilincinin deneyiminin sunulduğunu söylemek mümkündür. Kategoremantik sinkategoremantik ayrımının benzerleri diğer söylem analizlerinde de yapılmaktadır. Fenomenolojik Söylem Analizi'ndeki fark, anlamın bilinçte kuruluşunun izlerini görebilmektir. Bu da bu ifadelerin kullanımlarının işlevlerinden anlaşılabilir.

Olgu bireşimleri söylemin tek tek ifadelerin toplamı olmadığını göstermiştir ve diğer söylem analizi yaklaşımlarında da bu temel düşünce yer almaktadır. Fenomenolojik Söylem Analizi'nin olgu bireşimlerini uygun olma ve olmama tarzında ele alıyor olması öznenin deneyimlediği dünyayı bilincinde şekillendirirken nerelerde

ve hangi amaçla gerçeklikle uyumlu, hangi durumlarda mevcut olandan farklı bir gerçeklik kurarak yansıttığını görmeyi mümkün kılmaktadır.

Fenomenolojik Söylem Analizi’nde söylem ne salt toplumsal belirlenimlere ne de yalnızca iletişimsel işlevlere indirgenir. Söylem, öncelikle bilinçte belirme şekline göre ele alınır. Söylenen şeyin *ne* olduğundan çok onun *nasıl belirdiği*, yani yönelimsellik yapısı incelenir. Örneğin “adalet” sözcüğü bir politik tartışmada geçtiğinde, Fenomenolojik Söylem Analizi bu ifadenin yalnızca ideolojik konumlandırmasına değil, öznenin bilincinde hangi anlam ufuklarıyla belirdiğine ve nasıl bir noema- noesis yapısı kurduğuna bakar. Söylemin bağlamdan etkilenmesi ve onu etkilemesi, dilsel yapıların anlamı nasıl kurduğunun ele alınması, bir araya gelen olguların söylemin anlam örgüsünü kurmasının incelenmesi pek çok söylem analizinde dikkate alındığı görülen unsurlardandır.

Nutuk ile ilgili daha önce yapılan çalışmalardan Çevik (1988)’e ait tez çalışmasında “vahdet-i milliye, irade-i milliye ve hakimiyet-i milliye” kavramları üzerinde durulmuştur. Oysa Nutuk’ta Atatürk tarafından iletilen ve önem derecesi bunlar kadar olan “yeni Türk devleti, cumhuriyet” gibi kavramlar da mevcuttur. Karaçizmeli’nin (1990) çalışmasında ise Nutuk ve etkileri detaylıca aktarılmakta fakat eserin ne söylemek istediği ve bunun nasıl gerçekleştirildiğine yer verilmemektedir. Bunun nedeni çalışmanın söyleme dayalı olmamasıdır. Karaçizmeli’nin çalışması Nutuk’la ilgili genel bilgilerin öğrenilmesi ve aktarılmasında faydalanan bir çalışmadır.

Börekçi’nin doktora tezi Nutuk’un söz dizimi üzerineyken Uzun’un (2005) içeriğinin analizidir. İki çalışmada da Nutuk sadece belli yönlerden incelenmiş olsa da bu doktora tezi için iki eser de önemlidir çünkü söylem analizinde temelde ne söylendiği, asıl söylenmek isteneninin ne olduğu ve bunun nasıl söylendiği üzerinde durulur. Bu iki çalışmadan ilki nasıl söylendiği sorusunun cevabının belli bir yönünü gösterirken ikincisinde Nutuk’ta yer alan kavram, terim ve söz grupları, kurum ve kuruluşlar, kişi adları gibi konuların sözcükler üzerinden verilir. Söz konusu iki tez söylem analizinin temel eksenlerinden birkaçını barındırmaları bakımından bu doktora tezinin kuramsal kısmına katkı sağlayan önemli çalışmalar olmuştur.

Nutuk üzerine yapılan tek söylem çalışması olan Er Aydemir'in (2022) *Türk Nutuklarının Dil, Kültür ve Eğitim Bağlamında Söylem Çözümlemesi* adlı doktora tezinde Orhun Abideleri ve Nutuk'un söylemi dil, kültür ve eğitim bağlamında çözümlenmiş ve özellikle "millilik" kavramı üzerinden ele alınmıştır. Türkçe eğitimi alanında yapılan bir çalışma olması dolayısıyla eserin eğitim bağlamında ele alınması normal olsa da bunun "millilik" çerçevesine sıkıştırılmış olması söylemin diğer boyutlarının ikinci planda bırakıldığını göstermektedir. Bu doktora çalışmasında ise Nutuk'un söylemi yalnız belli bir kavram etrafında değil, daha geniş bir söylem ağında analiz edilmiş ve dil, kültür, eğitim gibi boyutlarla sınırlandırılmayıp tüm boyutlarıyla incelenmeye çalışılmıştır. Kısacası Er Aydemir'in çalışması Nutuk'un söylemini sınırlı bir ekseninde derinlemesine anlamayı sağlarken bu doktora tezi söylem çözümlemesi değil, analizi olması ve Nutuk'un söylem yapısını bütüncül bir çerçevede sunması bakımından ondan ayrılır.

Nutuk'un Fikri ve Edebi Açısından İncelenmesi, Nutuk'un Kelime Serveti ve Sadeleştirilmesi Üzerine Bir Çalışma, Nutuk'un İkna Teknikleri Açısından İncelenmesi, Geçmişten Günümüze Yöneltilen Metinlerde Liderlik: Orhun Yazıtları, Siyasetname ve Nutuk'un Eğitsel Liderlik Bağlamında Değerlendirilmesi, Nutuk'un Kök Değerler Açısından İncelenmesi gibi çalışmalar da eserin yalnız bir yönünün ele alındığı tezlerdir. Bu çalışmalarda Nutuk genellikle tarihi belge veya ideolojik bir metin olarak değerlendirilmiştir. Oysa bu doktora tezinde yapılan söylem analizi çalışmasıyla Nutuk'ta anlatılanların onu dile getiren özne, yani Mustafa Kemal Atatürk'ün gözünden bir değerlendirmesi sunulmuş, bu doğrultuda öznenin yöneldiği fenomenler ve bunların nasıl deneyimlendiği belirlenip aktarılabilmiş, Atatürk'ün dil ve üslup özellikleri gösterilmiş; eserin tarihi belge veya ideolojik metin olmasının yanı sıra sözcük seçimi, söz dizimi, eğitici işlevi, ikna stratejileri, düşünsel ve duygusal etkileri kapsamlı şekilde analiz edilmeye çalışılmıştır. Nutuk'taki kök değerler, devlet düşüncesi, eserin cumhuriyet tarihindeki yeri gibi tarihsel veya normatif çalışmaların aksine yapılan tez çalışması bunları da içine alarak eserin tarihsel bir belge olmakla beraber toplumsal bilinci kurucu ve eğitici bir işlevinin olmasını mantıksal netlik, retorik ve duygusal etki boyutlarında, sözcelerin analizi ile kanıtlayarak eksik kalan bağlantıları tamamlamaya çalışmıştır.

KAYNAKÇA

- Abeti, M. T. (2022). Classroom Discourse Analysis. *International Journal of Advanced Research and Publications*, 5(3), 86-90.
- Afyoncu, F. (2009). Osmanlı Arşiv Belgelerine Göre İşgal Döneminde İstanbul (16 Mart 1920-31 Aralık 1922). (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- Altınörs, A. (2000). *Dil Felsefesi Sözlüğü*. Eskişehir: Paradigma Yayınları.
- Altınörs, A. (2003). *Dil Felsefesine Giriş*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Altınörs, A. (2010). Bir İdeal Dil Projesi Olarak Characteristica Universalis. *Felsefe Dünyası*, (51), 67-78.
- Altınörs, A. (2021). *50 Soruda Dil Felsefesi*. İstanbul: Bilim ve Gelecek Kitaplığı.
- Altınörs, A. (2023). *Dil Felsefesi Tartışmaları -Platon'dan Chomsky'ye-*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Angermüller, J. (2018). Avrupa'da Söylem Çözümlemesi. (Çev. K. Yoğurtçu). *Sosyal Bilimlerde Söylem Çözümlemesi*, 28, 1-17.
- Anlı, Ö. F. (2011). Doğruluğun Uygunluk Kuramı ve Bilimsel Açıklama Modeli Bağlamında Pozitivizm ve Hempel. *Kaygı Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, (17), 71-89.
- Akandere, O. 11 Nisan 1920 1336 Tarihli Takvim-i Vekâyi de Kuvayı Milliye Aleyhinde Yayınlanan Kararlar. *Atatürk Yolu Dergisi*, 6(24), 417-467. https://doi.org/10.1501/Tite_0000000133.
- Akçakayalıoğlu, C. (1988). *Atatürk Komutan, İnkılapçı ve Devlet Adamı Yönleriyle*. Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- Akıncı, A. ve Bayramoğlu, E. (2024). Cumhuriyetin İlk Muhalefet Partisi: Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın Tarihi ve İdeolojisi. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 7(1), 83-92.
- Aktepe, M. (1974). Atatürk'ün Sofya Ataşeliğine Kadar İttihat ve Terakki Cemiyeti ile Olan Münasebetleri ve Bu Hususla Alâkalı Bir Belge. *Belleten*, 38(150), 263-294. <https://doi.org/10.37879/ttkbelleten.1169479>
- Aksan, D. (2015). *Her Yönüyle Dil- Ana Çizgileriyle Dilbilim*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

- Aksan, D. (2020). *Anlambilim, Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Akşın, S. (2010). *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele- Cilt I (Mutlakiyete Dönüş 1918-1919)*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Althusser, L. (2008). *Psikanaliz Üzerine Yazılar Freud ve Lacan*. (Çev. İ. Keskinoglu) İstanbul: İthaki Yayınları.
- Aristoteles. (1963). *Organon I- Kategoriyalar*. (Çev. H.R. Atademir). Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Aristoteles. (1987). *Poetika*. (Çev. İ. Tunalı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Aristoteles. (1996). *Metafizik*. (Çev. A. Arslan). İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- Arslan, Z. (2001). Postmodern Söylem ve İnsan Hakları. *Ankara Üniversitesi SBS Dergisi*, 56(1), 1-22.
- Arslan, T. (2021). *Husserl ve Merleau-Ponty'nin Algı Fenomenolojisinde Estetik*. (Yüksek Lisans Tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Aşer, K. (2023). *Mekan Tasarlama Eyleminin Husserl Fenomenolojisi Epokhe Kavramı Üzerinden Soyumu*. (Doktora tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Atatürk, M. K. (1951). *Nutuk I*. Ankara: Millî Eğitim Basımevi.
- Atatürk, M. K. (1952). *Nutuk II*. Ankara: Millî Eğitim Basımevi.
- Atatürk, M. K. (1963). *Nutuk III*. Ankara: Millî Eğitim Basımevi.
- Atatürk'ün Bütün Eserleri, Cilt: 2*. (1999). İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Atatürk'ün Bütün Eserleri, Cilt 3*, (2000a). İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Atatürk'ün Bütün Eserleri, Cilt 4*. (2000b). İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Atatürk'ün Bütün Eserleri, Cilt, 6*. (2001). İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Atatürk'ün Bütün Eserleri, Cilt 7*. (2003a). İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Atatürk'ün Bütün Eserleri, Cilt 8*. (2004a). İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Atatürk'ün Bütün Eserleri, Cilt 10*. (2003b). İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Atatürk'ün Bütün Eserleri, Cilt 11*. (2003c). İstanbul: Kaynak Yayınları.

Atatürk'ün Bütün Eserleri, Cilt 14. (2004b). İstanbul: Kaynak Yayınları.

Atatürk'ün Bütün Eserleri, Cilt 16. (2005). İstanbul: Kaynak Yayınları.

Atay, F. R. (bty.) *Çankaya*. Pozitif Yayınları.

Atay, F. R. (1980). *Babanız Atatürk*. İstanbul: Bateş.

Atay, F. R. (1998). *Atatürk'ün Bana Anlattıkları*. İstanbul: Yenigün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık.

Austin, J. L. (1962). *How to Do Things With Words*. Oxford: Oxford University Press.

Austin, J. L. (2009). *Söylemek ve Yapmak- Harvard Üniversitesi 1955 William James Dersleri*. (Çev. L. Aysever). İstanbul: Metis Yayınları.

Avan, E. (2024). *Nutuk'un Kök Değerler Açısından İncelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kastamonu.

Ayaz, E. S. (2016). Atatürk'ün Gençliğe Hitabe'sinin Söz Dizimi ve Sözcük Türlerinden Hareketle Tahlili. *International Journal of Language Academy*, 4(4), 340-354.

Aydemir, M. (2016). Tanzimat'tan Yeni Lisan Hareketine Dil Sadeleştirme Çalışmaları. *SOBİDER*, 9, 240-254.

Aydınlı, B. (2017). Jacques Derrida'da Yazı ve Anlam Oyunu. *SEFAD*, (38), 151-160.

Aysever, R. L. (1994). *Anlam Sorunu ve John R. Searle'ün Çözümü*. (Doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Aysever, L. (2000). Sunuş. *Söz Edimleri* içinde (s. 7-62). Ankara: Ayraç Yayınları.

Bach, K. (2021). Grice. (Çev. B. M. Zor). *Dil Felsefesi* içinde (s. 256- 280). Ankara: FOL Yayınevi.

Bağcı, O. (2021). Gündelik Dil Felsefesi Bağlamında Din Dili ve Doğruluk Problemi. *Gaziantep University Journal Of Social Sciences*, 20(4), 1571-1584.

Bakhtin, M. (1986). *Speech Genres And Other Late Essays*. (C. Emerson, and M. Holquist, Eds., and V. W. McGee, Trans.) Austin, TX: University of Texas Press.

Bal, R. (2021). Kuva-yı Milliye'den Düzenli Orduya Geçiş Süreci Gelişmeleri ve Birinci İnönü Savaşı'na Etkileri. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(Özel Sayı), 25-42.

Baldwin, T. (2021). Derrida. (Çev. T. F. Orman). *Dil Felsefesi* içinde (s. 372-395). Ankara: FOL Yayınevi.

- Balkın, J. M. (2004). Yapısöküm. (Çev. K. Küçükalp). *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13(1), 319-329.
- Bardakçı, M. (2006). *Şah Baba*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Barker, C. ve Galasiński, D. (2001). *Cultural Studies and Discourse Analysis*. London: SAGE Publications.
- Başaralı, H. (2021). *Husserl and Austin: A Relationship Between 'Act' and 'Meaning'*. (Doktora tezi). Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Başaran, B. (2023). Husserl ve Merleau-Ponty Fenomenolojilerinde Öznellik, Öznelerarasılık ve Solipsizm Problemi. *Socrates Journal of Interdisciplinary Social Studies*, 9(30), 73-92.
- Batmaz, K. (2012). *II. Meşrutiyet Döneminde İttihat Terakki ve Yahudi İlişkisi (1909–1918)*. (Yüksek Lisans Tezi). Nevşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir.
- Bayazit, S. (2017). *Edmund Husserl'in Kartezyen Meditasyonlar İsimli Eserinde Başka Ben'in Tesis Edilmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Bayazit, S. (2023). *Husserl'in Fenomenolojisinde Zaman Kavramı ve Öznelerarasılık*. (Doktora tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Bayur, Y. H. (1991). *Türk İnkılâbı Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Becermen, M. (2004). Dilthey, Heidegger ve Gadamer'de Anlama Sorunu. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(6), 35-66.
- Bekalp, B. (2019). *Mantıkçı Paradigma ve Gündelik Dil Felsefesi*. Öncül. 2 Kasım 2024'te <https://onculanalitikfelsefe.com/mantikci-paradigma-ve-gundelik-dil-felsefesi-bilal-bekalp/> adresinden elde edilmiştir.
- Benveniste, E. (1995). *Genel Dilbilim Sorunları*. (Çev. E. Öztokat). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Bergson, H. (1932). *Les Deux Sources de la Morale et de la Religion*. <https://philosophie.cegeptr.qc.ca/wp-content/documents/Les-deux-sources-de-la-morale-et-de-la-religion.pdf>. E.T: 25.09.2025.
- Bergson, H. (1969). *La Pensee et le Mouvant*. [https://philo-labo.fr/fichiers/Bergson%20\(Henri\)%20-%20La%20pens%C3%A9e%20et%20le%20mouvant%20\(Grenoble\).pdf](https://philo-labo.fr/fichiers/Bergson%20(Henri)%20-%20La%20pens%C3%A9e%20et%20le%20mouvant%20(Grenoble).pdf). E. T: 25.09.2025.
- Bernet, R., Kern, I. ve Marbach, E. (1993). *An Introduction to Husserlian Phenomenology*. Illinois: Northwestern University Press.

- Bıyıklıpgü, T. (2000). *Atatürk Anadolu'da*. İstanbul: Cumhuriyet.
- Bingöl, S. (2010). *150'likler Meselesi Bir İhanetin Anatomisi*. İstanbul: Bengi Yayınları.
- Bingöl, M. (2019). *Ockhamlı William'da Bilgi Mantık ve Metafizik İlişkisi*. (Doktora tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Bingöl, M. (2021). Üç Ana Düşünce Akımı Bağlamında Tümmeller Problemi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi* 25(2), 539-46.
- Binyazar, A. (1977). Söylev Türü ve Atatürk'ün "Söylev"i. *Türk Dili Söylev Özel Sayısı*, 314, 356-362.
- Bloomfield, L. (1984). *Language*. Chicago and London: The University of Chicago Press.
- Börekçi, M. (1994). *Atatürk'ün "Nutuk" unda Söz Dizimi*. (Doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Börekçi, M. (2007). Atatürk ün Nutuk'unda Söz Dizimi ve Üslup Özellikleri. *Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi (ICANAS)*, Ankara, Turkey.
- Brown, G. ve Yule, G. (1983). *Discourse Analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Budak, M. (2020). Osmanlı Devleti'nin Paris Barış Konferansına Davet Edilmesi ve Muhtıralar Sunması ile İlgili Tartışmalar. *Tarih Dergisi*, (71), 445-472.
- Büyükaşar, M. Ve Özçağlayan, M. (2019). "Haber ve Doğruluk İlişkisi: Doğruluk Sorununun Geçmişi ve Haberin Dönüşümü". *Düşünce ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, (1), 29-49.
- Carnap, R. (1947). *Meaning and Necessity*. Chicago: The University Of Chicago Press.
- Carnap, R. (1963). Intellectual Autobiography. *The philosophy of Rudolf Carnap* içinde (s. 1-84).
- Carnap, R. (1991). Bilim ve Felsefe. (Çev. C. Yıldırım). *Bilim Felsefesi* içinde. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Cassirer, E. (2005). *Sembolik Formlar Felsefesi, I. Cilt*. (Çev. M. Köktürk). Ankara: Hece Yayınları.
- Cebesoy, A. F. (1967). *Sınıf Arkadaşım Atatürk*. İstanbul: İnkılap ve Aka Kitabevleri.
- Cebesoy, A. F. (2002). *Siyasî Hâtıralar Lozan'dan Cumhuriyete, Cilt: II*. (Haz. S. Kocahanoğlu). İstanbul: Temel Yayınları.
- Cevizci, A. (1999). *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Cevizci, A. (2010). *Bilgi Felsefesi*. İstanbul: Say Yayınları

- Chomsky, N. (2001). *Dil ve Zihin*. (Çev. A. Kocaman). Ankara: Ayraç Yayınevi.
- Collins, J. (2021). Chomsky. (Çev. K. Çayır). *Dil Felsefesi içinde* (s.224-255). Ankara: FOL Yayınevi.
- Critchley, S. (2001). *Continental Philosophy: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Çakır, A. (2014). *Söylem Analizi- Ne Demek İstiyorsun?* Konya: Palet Yayınları.
- Çakmak, F. ve Bilişli, Y. (2019). İdeoloji, Söylem ve İletişim Çalışmalarında Ruth Wodak. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 19(2). 99-124.
- Çavdar, T. (1991). *İttihat ve Terakki*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çelebi, V. (2014). *Çağdaş Dil Felsefesinde Dil, Zihin ve Söz Edimi İlişkisi*. (Doktora tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Çelik, E. E. (2013). Gadamer'in Hermeneutik Ufku ve Nietzsche'nin Perspektivizmi. *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, (15), 127-44.
- Çelik, H. ve Ekşi, H. (2013). Söylem Analizi. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 27, 99-117.
- Çevik, M. (1988). *Atatürk'ün "Nutuk" undaki Temel Kavramlardan "Vahdet-i Millîye" "İrâde-i Millîye" "Hâkimiyet-i Millîye"*. (Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara.
- Çivirl, G. (2018). *Edmund Husserl'in Fenomenolojisi: Saf Bilince Doğru Kartezyen Bir Transandantal Dönüş*. (Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Çoban, B. (2012). Söylem ve Eylem. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi | Istanbul University Faculty of Communication Journal*, 2(12), 827-845. <https://doi.org/10.17064/iüifhd.84399>.
- Çobanoğulları, F. (2021). *Alman Gazete Haberlerinin Almanca Derslerinde Kullanılmak Üzere Eleştirel Söylem Çözümlemesi Bağlamında İncelenmesi*. (Doktora tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Çolak, P. D. (2016). *Husserl Fenomenolojisi ve Soyut Sanat*. (Yüksek Lisans Tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Çotuksöken, B. (2000). *Felsefi Söylem Nedir?* İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Dalmış, D. (2012). *Heidegger ve Foucault'un Dil Felsefesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Dalmış, D. (2016). Gadamer’de Hakikat Kavramı ve Anlamadaki Rolü. *International Journal of Social Science*, (51), 435-448.
- Darıcı, M. (2022). Gee’nin Eleştirel Söylem Analizi Yöntemine Göre Kanal İstanbul Projesinin Analizi. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 51, 287-304.
- Derrida, J. (1967). *L'écriture Et La Différence*. Paris: Éditions du Seuil.
- Derrida, J. (1968). *La Différence*. Conférence Prononcée À La Société Française De Philosophie, Le 27 Janvier 1968, İn. *Théorie D'ensemble*.
- Derrida, J. (1988). *Limited Inc*. Illinois: Northwestern University Press.
- Derrida, J. (1989). *Edmund Husserl’s Origin of Geometry: An Introduction*. London: University of Nebraska Press.
- Derrida, J. (2003). *The Problem of Genesis in Husserl’s Philosophy*. (Çev. M. Hobson). Chicago: The University of Chicago.
- Derrida, J. (2010). *De la Gramatologie, Gramatoloji*. (Çev. İ. Birkan). Ankara: Bilgesu Yayınları.
- Descartes, R. (1947). *Metod Üzerine Konuşma*. (Çev. M. Karasan). Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Descartes, R. (1997). *Felsefenin İlkeleri*. (Çev. M. Karasan) Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Descartes, R. (2020). *Yöntem Üzerine Konuşma*. (Çev. M. Erşen). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Dilthey, W. (1999). *Hermeneutik ve Tin Bilimleri*. (Çev. D. Özlem). İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Dinamo, H. İ. (2012). *Kutsal İsyan Milli Kurtuluş Savaşının Gerçek Hikayesi*. İstanbul: Tekin Yayınevi.
- Diğer, H. (2012). Mustafa Kemal Paşa’nın Anadolu’ya Geçmesi, *Başlangıcından Günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi* içinde (s. 99-114). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Doğan, G. (2009). Söylemin Yorumlanması. (Haz. A. Kocaman vd.). *Söylem Üzerine* içinde. Ankara: ODTÜ Yayıncılık.
- Doyuran, L. (2018). Medyatik Bir Çalışma Alanı Olarak Eleştirel Söylem Çözümlemesi (Televizyon Dizileri Örneğinde). *Erciyes İletişim Dergisi*, 5(4), 301-323.
- Dreyfus, H. L. (Ed.) (1982). *Husserl Intentionality and Cognitive Science*. Cambridge: The MIT Press.
- Duman, S. (2018). *Söylem Araştırmaları, Kuramlar-Yöntemler-Çözümlemeler*. Eskişehir: Dorlion Yayınları.
- Duman, M. A. (2020). Dilbilimin Büyükbabası Humboldt. *EKEV Akademi Dergisi*, (84), 409-434.
- Duman, M. A. (2023). *Platon’un Dil Felsefesi*. Çanakkale: Paradigma Akademi.

- Duman, S. (2018). *Söylem Araştırması*. Eskişehir: Dorlion Yayınları.
- Durak, G. A. (2025). *Nutuk'un İşlevsel Dizini ve Söz Varlığının İncelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Durna, T. ve Kubilay, Ç. (2010). Söylem Kuramları ve Eleştirel Söylem Çözümlemeleri. (Der. T. Durna). *Medyadan Söylemler* içinde (s. 47-81). İstanbul: Libra Yayınları.
- Dursun, Ç. (2013). *İletişim Kuram Kritik*. Ankara: İmge.
- Düşünceli, K. (2023). *Yeni Medyada Türk-Alman İlişkileri Bağlamında Söylem Türleri*. (Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Ecer, A. V. (1999). İkinci İnönü Zaferinin Türk Milletine Kazandırdığı Moral Güç. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 15(44), 651-71.
- Ekici, Y. (2017). Türk Demokrasi Hayatında Cumhuriyet Halk Fırkası. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 27(2), 349-359.
- Ekincikli, M. (2012). Türk Demokrasi Kültürünün Gelişim Sürecinde Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın Kuruluşu. *Akademik Bakış*, 6(11), 151-163.
- Elbirlik, T. (2015). *Söylem Kuramı ve XVI. Yüzyıl Siyasetnamelerinde Söylem Analizi*. (Doktora Tezi). Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa.
- Elbirlik, T. ve Karabulut, F. (2015). Söylem Kuramları: Bir Sınıflandırma Çalışması. *Dil Araştırmaları*, 9(17), 31-50.
- Embre, L., et al. (Ed.) (1997). *Encyclopedia of Phenomenology*. Dordrecht: Springer-Science+Business Media, B.V.
- Ercan, G. S. ve Danış, P. (2019). Söylem, Söylem Çözümlemesi ve Eleştirel Söylem Çözümlemesi: Tanımları ve Kapsamları. *DEÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 6(2), 527-552.
- Ercan, S.A. ve Marsh, D. (2016). Qualitive Methods in Political Science. *Handbook of Research Methods and Applications in Political Science* içinde (s. 309-320). EdwardElgar Publishing: Northampton
- Erdem, Ş. C. (2021). *Damat Ferit Paşa (1853-1923)*. Atatürk Ansiklopedisi. 20 Haziran 2025'te [https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/detay/632/Damat_Ferit_Pa%C5%9Fa_\(1853-1923\)](https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/detay/632/Damat_Ferit_Pa%C5%9Fa_(1853-1923)) adresinden elde edilmiştir.
- Erdoğan, Ş. (2001). *Ankaram*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Erim, N. (1953). *Devletlerarası Hukuk ve Siyasi Tarih Metinleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

- Er Aydemir, N. (2022). *Türk Nutuklarının Dil, Kültür ve Eğitim Bağlamında Söylem Çözümlemesi*. (Doktora Tezi). Akdeniz Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Antalya.
- Eren, B. (2008). *Nutuk'un Kelime Serveti ve Sadeleştirilmesi Üzerine Bir Çalışma*. (Yüksek Lisans Tezi). Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.
- Eroğlu, H. (1989). Türkiye Cumhuriyetinin İlânı. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 6(16), 7-26.
- Ertan, T. F. (2011). *Başlangıcından Günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Esen, S. (2015). *Edmund Husserl'in Fenomenolojisi ve Batı Krizi*. (Yüksek Lisans Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Esenyel, Z. (2016). *Fenomenolojide Beden Problemi: Husserl, Sartre ve Merleau-Ponty*. (Doktora tezi). Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Evre, B. (2009). Söylem Analizine Yönelik Farklı Yaklaşımlar: Bir Sınıflandırma Girişimi. *Medya Gerçekliğinin İnşası Türk Medya Söylemine Eleştirel Bir Bakış* içinde (s. 107-152). Konya: Çizgi Kitabevi.
- Evsile, M. (1999). *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri'nin Konular İndeksi*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Eziler Kıran, A. (2014). Dilbilim, Anlambilim ve Edimbilim. *Turkish Studies*, 9(6), 719-729.
- Fairclough, N. (1992). *Discourse and Social Change*. Malden: Polity Press.
- Fairclough, N. (2001). Critical Discourse Analysis as a Method in Social Scientific Research. *Methods of Critical Discourse Analysis* içinde (s. 121-138). Sage.
- Fairclough, N. (2005). Critical Discourse Analysis. *Marges Linguistiques*, (9), 76-94.
- Fairclough, N. (2010). *Critical Discourse Analysis: The Critical Study of Language*. London and New York: Routledge.
- Feyzioğlu, T. (1995). *Ana Çizgileriyle Atatürk'ün Hayatı ve Eseri (Kronoloji), Atatürk Yolu*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Fisette, D. (2003). *Husserl's Logical Investigation Reconsidered*. Boston: Kluwer Academic Publishers.
- Fisette, D. (2009) (Ed.). Edmund Husserl (1859-1938). *Philosophiques*, 36(2).
- Foucault, M. (1987). *Söylem Düzeni*. (Çev.T. Ilgaz). İstanbul: Hil Yayın.
- Foucault, M. (2001). *Kelimeler ve Şeyler*. (Çev. M. A. Kılıçbay). Ankara: İmge Kitabevi.
- Foucault, M. (2016). *Söylem ve Hakikat*. (Çev. K. Eksen ve M. Erşen) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- Frege, G. (1967). *Kleine Schriften*. Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
- Frege, G. (2022). *Fonksiyon, Kavram, Anlam*. (Çev. S. Türk). İstanbul: Ketebe Yayınları.
- Friedman, M. (1999). *Reconsidering Logical Pozitivizm*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gadamer, H. G. (2017). Hermeneutik. (Çev. D. Özlem). *Cogito*, (89), 43-58.,
- Gee, J. P. (2005). *An Introduction to Discourse Analysis: Theory and Method*. London and New York: Routledge.
- Genç, G. (2016). *İlkokul Matematik Derslerinde Olumlu Bir Söylem Ortamının Etkisinin Söylem Analizi Yöntemiyle İncelenmesi*. (Doktora Tezi). Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Denizli.
- Goffman, E. (1974). *Frame Analysis: An Essay On The Organization Of Experience*. Harvard University Press.
- Gödelek, K. (2006). Kesin Bir Bilim Olarak Felsefenin Kartezyen Dayanakları. *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, (2), 17-28.
- Gökberk, M. (2013). Hegel'in Felsefesi - Yaşayan Yönleriyle. *Felsefe Arkivi*, (18), 11-22.
- Gözetlik, S. (2003). *Husserl's Conception Of Intentionality Phenomenological Analysis Of Noesis And Noema*. (Doktora tezi). Ortadoğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Grice, P. (1991). *Studies in The Way of Words*. Cambridge, Massachusetts, London, England: Harvard University Press.
- Grünberg, T. (1963). Bertrand Russell'in Tasvirler Teorisi. *Felsefe Arkivi*, 0(14), 138-173.
- Guiraud, P. (1999). Anlambilim. (Çev. B. Vardar). İstanbul: Multilingual.
- Gumperz, J. (1982). *Discourse Strategies*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gülenç, K. (2014). Edmund Husserl'de 'Başkasının Beni' Sorunu ve İntersubjektivite Kavramı. *Kilikya Felsefe Dergisi*, (1), 19-39.
- Güleroğlu, S. (2023). *Husserl'in Fenomenolojisinde Hakikat Arayışı ve Yöntem Sorunu*. (Yüksek Lisans Tezi). Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Günel, Z. (2021). *Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi*. İstanbul: Urzeni Yayınevi.
- Günay, D. (2018). *Söylem Çözümlemesi*. İstanbul: Papatya Yayıncılık Eğitim.
- Güner, Z. (1998). Millî Mücadele'de Türk Kamuoyunu Oluşturan Basın. *Erdem*, 11(31), 89-104.
- Güneş, A. (2018). Eleştirel Söylem Analizi Çerçevesinde Metin Çözümlemesi: İstiklal Marşı Örneği. *Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 8(1), 152-168.

- Güneş, İ. (1987). Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nden Halk Fırkası'na Geçiş. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 3(8), 427-42.
- Güngör, B. (2020). Söylem Yaklaşımı Üzerine Bir Kavram Çalışması ve Eleştirel Söylem Analizi. *Kritik İletişim Çalışmaları Dergisi*, 2(2), 1-11.
- Gür, T. (2013). Post-Modern Bir Araştırma Yöntemi Olarak Söylem Çözümlemesi. *Zeitschrift für die Welt der Türken Journal of World of Turks*, 5(1), 185-202.
- Haffernan, G. (1983). *Bedeutung und Evidenz bei Edmund Husserl. Das Verhältnis zwischen der Bedeutungs- und der Evidenztheorie in den 'Logische Untersuchungen' und der 'Formalen und transzendentalen Logik'. Ein Vergleich anhand der Identitätsproblematik*. Bonn: Bouvier Verlag.
- Heidegger, M. (2021). *Varlık ve Zaman*. İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım.
- Hegel, G. W. F. (2018). *The Phenomenology of Spirit*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Herder, J. G. (1772). *Abhandlung über den Ursprung der Sprache, welche den von der Königl. Academie der Wissenschaften für das Jahr 1770 gesetzten Preis erhalten hat. Auf Befehl der Akademie herausgegeben*. Voß.
- Hintikka, J. (1975). *Intentions of Intentionality*. Boston: D. Reidel Publishing Company.
- Hirik, E. (2023a). Türkçede Söylem Belirleyiciler ve Mental Söz Varlığı İlişkisi. *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 10, 570-587.
- Hirik, E. (2023b) Türkçede Söylem Belirleyici Olarak Soru Yapılı İfadeler. *Dil Araştırmaları, İlkbahar*(32), 55-73.
- Hume, D. (1888). *A Treatise of Human Nature*. Oxford: At The Clarendon Press.
- Husserl, E. (1950). *Die Ideen de Phänomenologie. (Hua, II)*. (Ed. W. Biemel). Den Haag: Martinus Nijhof.
- Husserl, E. (1966a). *Zur Phänomenologie des inneren Zeitbewusstseins (1893-1917). (Hua X)*. (Ed. R. Boehm). The Hague: Martinus Nijhoff.
- Husserl, E. (1966b). *Analysen zur passiven Synthesis. Aus Vorlesungs-und Forschungsmanskripten 1918-1926*. (Ed. M. Fleischer. The Hague: Martinus Nijhoff.
- Husserl, E. (1973). *Zur Phänomenologie de Intersubjektivität. Texte aus dem Nachlass, Dritter Teil: 1929-1934. (Hua, XV)*. (Ed. I. Kern). The Hague: Martinus Nijhoff.
- Husserl, E. (1974). *Formale und Transzendente Logik. Versuch einer Kritik der logischen Vernunft. (Hua, XVII)*. (Ed. P. Janssen). The Hague: Martinus Nijhof.

- Husserl, E. (1975). *Logische Untersuchungen. Erster Band, Prolegomena Zur Reinen Logik. (Hua XVIII)*. (Ed. E. Holenstein). Den Haag: Martinus Nijhoff.
- Husserl, E. (1976). *Ideen Zu Einer Reinen Phänomenologie Und Phänomenologischen Philosophie. Erstes Buch, Allgemeine Einführung in die Reine Phänomenologie. (Hua III/I)*. (Ed. K. Schuhmann). Den Haag: Martinus Nijhoff.
- Husserl, E. (1983). *Ideas I: General Introduction To A Pure Phenomenology*. (Çev. F. Kersten). The Hague&Boston&London: Martinus Nijhoff.
- Husserl, E. (1984). *Logische Untersuchungen. Zweiter Band. Untersuchungen zur Phänomenologie und Theorie der Erkenntnis. (Hua XIX/I-II)*. (Ed. U. Panzer). Den Haag: Martinus Nijhoff.
- Husserl, E. (1996). *Gesammelte Schriften*. Hamburg: Verlag Meiner.
- Husserl, E. (2001). *Logical Investigation- Volume I*. (Trans. J. L. Findlay). London and New York: Routledge.
- Husserl, E. (2010a). Fenomenoloji. (Çev. A. Gelmez). *Baykuş*, (6), 29-47.
- Husserl, E. (2010b). Kartezyen Meditasyonlar: Fenomenoloji Bir Giriş. (Çev. M. Erşen). *Baykuş*, (6), 71-91.
- Husserl, E. (2020). *Fenomenoloji Üzerine Beş Ders*. (Çev. H. Tepe). Ankara: BilgeSu Yayıncılık.
- Husserl, E. (2021). *Paris Konferansları*. (Çev. T. Kabadayı). Ankara: BilgeSu Yayıncılık.
- Husserl, E. (2023). *Kesin Bir Bilim Olarak Felsefe*. (Çev. T. Mengüşoğlu). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- İrzık, S. (2001). Önsöz. *Karnaval'dan Romana, Edebiyat Teorisinden Dil Felsefesine Seçme Yazılar* içinde. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- İşık, H. (2009). Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi Üzerine. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29, 1626-1637.
- İşık, N. (2023). Lozan Barış Görüşmeleri ve Diplomatik Süreç. *Uluslararası İlişkiler ve Politika Dergisi*, 3(2), 84-102.
- İlhan, S. (1986). Atatürk'ün Yetiştigi Ortam. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* 2(5), 279-88.
- İmer, K., Kocaman A. ve Özsoy, S. (2011). *Dilbilim Sözlüğü*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- İnalcık, H. (2010). II. Meşrutiyet: Anayasa Rejimi Geliyor, Cumhuriyet Yolu Açılıyor. S. Aksin, S. Balcı ve B. Ünlü (Ed.), *100. Yılında Jön Türk Devrimi* içinde (s. 4). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

- İnan, A. (2009). *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*. (Haz. A. İnan). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- İnan, İ. (2012). *Dil Felsefesi*. (Ed. D. Taşdelen). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları. <https://ets.anadolu.edu.tr/storage/nfs/FEL409U/ebook/FEL409U-12V3S1-6-0-1-SV1-ebook.pdf>.
- Jaeschke, G. (2001). *Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri II*. (Çev. C. Köprülü). İstanbul: Cumhuriyet.
- Jager, Siegfried (2001). Discourse and Knowledge: Theoretical and Methodological Aspects of a Critical Discourse and Dispositive Analysis. *Methods of Critical Discourse Analysis* içinde (s. 32-62). London: Sage, 32-62.
- Johnson-Laird, P.N. (1983). *Mental Models*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Johnstone, B. (2008). *Discourse Analysis*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Jones, R.H. (2012). *Discourse Analysis: A Resource Book for Students*. London & Newyork: Routledge.
- Juez, A. (2009). *Perspectives on Discourse Analysis: Theory and Practise*. Cambridge: Cambridge Scholars Publication.
- Kahveci, K. (2021). Felsefeye Yeniden Dönüş: Tümelier Tartışması Üzerine Düşünceler. *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (67), 363-375.
- Kalafat, Y. (2003). *Bir Ayaklanmanın Anatomisi: Şeyh Sait*. İstanbul: ASAM Yayınları
- Kansu, C. A. (1997). *Halk Önderi Atatürk*. İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Kant, I. (1929). *Kritik der Reinen Vernunft*. Leipzig: Verlag Von Felix Meiner.
- Kant, I. (1998). *Critique of Pure Reason*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kant, I. (1999). *Pratik Aklın Eleştirisi*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.
- Kantar, G. ve Akova, S. (2019). Michel Foucault'un Bilgi ve Güç Odaklı Söylem Anlayışı Bağlamında Gerçeklik ve İktidar Arasındaki İlişkilerin Tarihsel Çözümlemesi. *Turkish Studies*, 14(4), 861-873.
- Karaca, H. (2021). En Az Çaba Yasasının Dil Alanlarında İşleyişi. *Turkish Studies- Language*, 16(1), 359 370. <https://dx.doi.org/10.47845/TurkishStudies.49272>
- Karaçizmeli, L. (1990). *Büyük Nutuk'un Genel Olarak İncelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Karaduman, S. (2017). Eleştirel Söylem Çözümlemesinin Eleştirel Haber Araştırmalarına Katkısı ve Sunduğu Perspektif. *Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 4(2), 31-46.

- Kartal, O. (2015). *Fenomenolojiden Politikaya 20. Yüzyılda Başkalık Sorunu*. (Doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kılıç, F. (2016). Nutuk'un Analitik Bir İncelemesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3(1), 132-141.
- Kılıç, M. (2019). Büyük Nutuk'un Cumhuriyet Tarihindeki Yeri ve Önemi. *Türk Dünyası Araştırmaları* 121(238), 113-36.
- Kılıç, M. H. (2023). *Husserl Fenomenolojisinde İmgelem ve Temsil*. (Yüksek Lisan Tezi). İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kılıç, Z. (2023). *Yaşam Bütünselliğini Husserl ve Merleau-Ponty'nin Fenomenolojileriyle Düşünmek*. (Yüksek Lisans Tezi). Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kıran, Z. (2002). *Dilbilime Giriş*. (Yay. Haz. A. Kıran). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Kocaman, A. (1998). Söylem Çalışmaları ve Türkçe Öğretimi. *Doğan Aksan Armağanı* içinde (s. 101-105). Ankara: AÜDTCF Yayınları.
- Kocaman A. (Ed.) (2009). *Söylem Üzerine*, Ankara: ODTÜ Yayıncılık.
- Kocatürk, U (1985). Büyük Nutkun Basılışı Esnasında Atatürk Tarafından Yapılan İki Düzeltme. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* 1(2), 609-614.
- Kocatürk, U. (2009). *Kaynakçalı Atatürk Günlüğü*. http://www.ataturk.de/turk_Kaynakcali_Ataturk_Guenluegue.pdf.
- Koç, Ç. (2020). *La Structure De La Conscience Affective: Une Recherche Phénoménologique Sur Stumpf, Brentano Et Husserl*. (Doktora tezi). Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Korkmaz, Z. (2016). (Haz.). *Kemal Atatürk Nutuk 1919- 1927*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Kotlu, E. (2007). *Yapısalcı ve Postyapısalcı Sosyal Teoride Dil (Sosyal Teoride Bir Model Olarak Dil)*. (Yüksek Lisans Tezi). Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın.
- Köse, İ. (2020). *Amiral Bristol'ün Rapor ve Savaş Günlükleri*. Atatürk Ansiklopedisi. 10 Mayıs 2020'de https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/detay/212/Amiral_Bristol%E2%80%99%C3%BCn_Rapor_ve_Sava%C5%9F_G%C3%BCnl%C3%BCkleri adresinden elde edilmiştir.
- Kripke, S. A. (1972/ 1980). *Naming and Necessity*. Cambridge: Harvard University Press.
- Kristeva, J. (1986). Word, Dialogue and Novel. T. Moi (Ed.), *The Kristeva Reader* içinde. Oxford: Basil Blackwell, 24-33.

- Kumlu, D. (2020). Karşılaştırmalı Dilbilim ve Çeviribilim Çerçevesinde Retrospektif ve Prospektif Sahneler: Geçmişten Günümüze Eşdeğerlik Kavramının Evrimi. *Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (Çeviribilim Özel Sayısı), 113-129.
- Kurt Acar, A. (2022). *Geçmişten Günümüze Yönetmelik Metinlerinde Liderlik: Orhun Yazıtları, Siyasetname ve Nutuk'un Eğitsel Liderlik Bağlamında Değerlendirilmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Bursa Uludağ Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bursa.
- Kurtcephe, İ. (1995). *Türk-İtalyan İlişkileri (1911-1916)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Kurtul, G. (2014). Edmund Husserl'de 'Başkasının Beni' Sorunu ve İntersubjektivite Kavramı. *Kilikya Felsefe Dergisi*, (1), 19-39.
- Küçük, C., "Misâk-ı Millî", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/misak-i-milli> (05.04.2025)
- Küçük, C., "Sâlih Hulûsi Paşa", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/salih-hulusi-pasa> (31.05.2025).
- Küçük, C., "Damad Ferit Paşa", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/damad-ferid-pasa> (03.09.2025).
- Küçükalkan, G. (2018). *Derrida ve Yapısöküm: Anlam-Söylem-Haber*. İstanbul: Arı Sanat Yayınevi.
- Labov, W. ve Fanshel, D. (1977). *Thetapeutic Discourse: Psychotherapy as Conversion*. New York: Academiz Press.
- Lauer, Q. S. J. (2023). *Öznelliğin Zaferi: Transandantal Fenomenolojiye Giriş*. (Çev. F. Taştan). Ankara: Vulgus Yayınları.
- Levinas, E. (2016). *Husserl Fenomenolojisinde Görü Teorisi*. (Çev. Y. C. Uslu). İstanbul: İthaki Yayınları.
- Lewis, M. ve Staehler, T. (2020). *Fenomenoloji*. (Çev. M. Demirhan vd.). Ankara: Fol Kitapevi.
- Locke, J. (2023). *İnsan Anlığı Üzerine Bir Deneme*. (Çev. V. Hacıkadiroğlu) Ankara: Serbest Kitaplar.
- Longworth, G. (2021). Austin. (Çev. M. Ak). *Dil Felsefesi* içinde (s. 144-167). Ankara: FOL Yayınevi.
- Ludwig, K. (2021). Davidson. (Çev. Ü. Çimen). *Dil Felsefesi* içinde (s. 281-314). Ankara: FOL Yayınevi.
- Lycan, W. G. (2022). *Dil Felsefesi – Güncel Sorunlar, Çözümler ve Tartışmalar*. (Çev. L. Aysever). İstanbul: Say Yayınları.

- Macit, M. H. (2016). İdeoloji Üzerine Felsefî Bir Değerlendirme. *Kaygı Bursa Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, (26), 29-36. <https://doi.org/10.20981/kuufefd.10296>.
- Martin, R. (2004). *Comprendre la Linguistique: Epistemologie Elementaire D'une Discipline*. Paris: PUF.
- Martinet, A. (1998). *İşlevsel Genel Dilbilim*. (Çev. B. Vardar). İstanbul: Multilingual.
- Mengüşoğlu, T. (2020). *Fenomenoloji ve Nicolai Hartman*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Messerschmidt, R. ve Saar, M. (2014). Diskurs und Philosophie. (Ed. Johannes Angermüller, Martin Nonhoff, Eva Herschinger, Felicitas Macgilchrist, Martin Reisigl, Juliette Wedl, Daniel Wrana, Alexander Ziem). *Diskursforschung* içinde (42-55). Bielefeld: Transcript Verlag.
- Mete, Ö. (2014). *Anılarda Takrir-İ Sükûn Dönemi Uygulamaları (1925-1929)*. (Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Türk İnkılâ Tarihi Enstitüsü, Ankara.
- Mohanty, J. N. (1982). *Husserl and Frege*. Bloomington: Indiana University Press.
- Mohanty, J. N. (1995). The Development of Husserl's Thought. B. Smith and D. W. Smith (Ed.), *The Cambridge Companion to Husserl* içinde (s. 45-77).
- Mohanty, J. N. (2008). *The Philosophy of Edmund Husserl: A Historical Development*. New Haven: Yale University Press.
- Mohanty, J. N. (2011). *Edmund Husserl's Freiburg Years. 1916-1938*. New Haven: Yale University Press.
- Moran, D. (2000). *Introduction to Phenomenology*. London and New York: Routledge.
- Moran, D. (2005). *Edmund Husserl Founder of Phenomenology*. Cambridge: Polity Press.
- Morris, C. (1971). *Writings On The General Theory Of Signs*. Paris: The Hague.
- Nesterova Coşkun, S. (2023). Roman Jakobson'da Dilin İşlevleri ve İşleyiş Mekanizması. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (36), 326-339. <https://doi.org/10.29000/rumelide.1372353>.
- Mütercimler, E. (2008). *Fikrimizin Rehberi*. İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım.
- Ockham, W. (1995). <https://pvspade.com/Logic/docs/ockham.pdf> Erişim Tarihi: 11.10.2024.
- Okyar, A. F. (1980). *Üç Devirde Bir Adam*. İstanbul: Tercüman Tarih Yayınları.
- Onaran, M. Ş. (1977). Atatürk'ün Söylevci Kişiliği, Anlatım Gücü. *Türk Dili Söylev Özel Sayısı*, 314, 501-510.

- Onursal, İ. (2003). Türkçe Metinlerde Bağdaşıklık ve Tutarlılık. *Günümüz Dilbilim Çalışmaları* içinde (s. 121-132). İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Öktem, Ü. (2005). Fenomenoloji ve Edmund Husserl’de Apaçıklık (Evidenz) Problemi. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 45(1), 27-55.
- Önal, S. (2019). (Haz.). *Hüsrev Gerede’nin Anıları*. İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Özalp, A. ve Ergen, R. (2017). Husserl’in Fenomenolojisinde Sembolik Etkileşimciliğin Kökenleri ve Din. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 204-212.
- Özel, S. ve Erdinç, E. Ş. (2018). Sunuş. *Gazi Mustafa Kemal Atatürk-Gençler İçin Fotoğraflarla Nutuk* içinde (s. ix-xi). İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Özcan, Z. (2016). *Dil Felsefesi II (Gündelik Dil Paradigması)*. Ankara: Sentez Yayıncılık.
- Özcan, Z. (2022). *Dil Felsefesine Giriş*. Ankara: Sentez Yayıncılık.
- Özcan, Z. (2023). *Dil Felsefesi V (Searle’de Zihinsel Paradigma)*. Ankara: Sentez Yayıncılık.
- Özçelik, M. H. (2016). Atatürk’ün Teşkilatçılık Anlayışı. *Aydın İnsan ve Toplum Dergisi*, 2(4), 125-156.
- Özdil, M. S. (2020). Husserl’in Kategori Anlayışı. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (21), 19-36.
- Özgen, Y. (Ed.). (2024). *Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, Cilt II*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi. https://atam.gov.tr/wp-content/uploads/2024/03/Ataturkun-Soylev-ve-Demecleri-C2.pdf?utm_source=chatgpt.com.
- Özlem, K. (2015). *Türkiye’nin Balkan Türkleri Politikasının Analizi (1991-2014)*. (Doktora Tezi). Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- Palmer, R. E. (2008). *Hermenötik*. (Çev. İ. Göreneer). İstanbul: Ağaç Kitabevi Yayınları
- Perrot, J. (1998). *Dilbilim*. (Çev. E. Ergun). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Platon. (1999). *Devlet*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Porphyrios. (1986). *Isagoge- Aristoteles’in Kategorilerine Giriş*. (Çev. B. Çotuksöken). Ankara: Remzi Kitabevi.
- Potter, J. and Wiggins, S. (2007) Discursive Psychology. *Handbook Of Qualitative Research in Psychology* içinde (s. 73-90). Sage.

- Punch, K., F. (2005). *Sosyal Araştırmalara Giriş: Nicel ve Nitel Yaklaşımlar*. (Çev: D.Bayrak, H.B.Arslan, Z. Akyüz). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Purvis, T. ve Hunt, A. (2014). Söylem, İdeoloji, Söylem, İdeoloji, Söylem, İdeoloji... (Çev. S. Coşar). *Moment Dergi*, 1(1), 9-36.
- Putnam, H. (1975). *Mind, Language and Reality*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Quine, W. van O. (2013). *Word and Object*. Cambridge, Massachusetts London, England: The MIT Press.
- Renan, E. (1890). *L'avenir de La Science Pensées de 1848*. Paris: Calmann Lévy.
- Rızvanoğlu, E. (2013). *Anlamdan Yoruma: Dil Felsefesinin Sınırları Üzerine Bir İnceleme*. (Doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Ricoeur, P. (2020). *Yorum Teorisi- Söylem ve Artı Anlam*. (Çev. G. Y. Demir) İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Russell, B. (1904). Meinong's Theory of Complexes and Assumptions (I.). *Mind*, 13(50), (1904), 204-219.
- Russell, B. (2009). *Principles of Mathematics*. New York: Routledge.
- Russell, B. (2013). *Mantıksal Atomculuk Teorisi*. (Çev. D.A. Çil vd.) İstanbul: Alfa Basım Yayım ve Dağıtım.
- Russell, B. (2015). Gönderim Üzerine. (Çev. A. Yavuz). *Felsefe Tartışmaları*, 49, 55-71. <https://philarchive.org/archive/RUSGZ> (1-11).
- Sacıhan, D. (2022). Fenomenoloji Geleneğinde Edmund Husserl. *Jass Studies-The Journal of Academic Social Science Studies*, 15(91), 523-532.
- Sacks, H., Schegloff, E., ve Jefferson, G. (1974). A Simplest Systematics for the Organization of Turn Taking in Conversation. *Language*, 50, 696-735.
- Salar, A. (2021). *Husserl'in Fenomenolojisinde Yaşam-Dünyası'nın Kavranmasında Bilimsel Bakış Açısının Sınırlılığı*. (Yüksek Lisan Tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Sanders, L. V. (2007). *Türkiye'de Beş Sene*. (Haz. M. Albayrak). İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- Saphiu, E. Y. (2002). Michel Foucault- Foucaultcu İktidar, Söylem ve Özne Kavramları. *Kurgu*, 19(1), 260-271.
- Sarıhan, Z. (1993). *Kurtuluş Savaşı Günlüğü I*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

- Sarihan, Z. (1994). *Kurtuluş Savaşı Günlüğü II*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Sarioğlu, M. (2001). *Ankara: Bir Modernleşme Öyküsü (1919-1945)*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Scollon, R. (2001). Action and Text: Towards an Integrated Understanding of the Place of Text in Social (Inter)action, Mediated Discourse Analysis and the Problem of Social Action. *Methods of Critical Discourse Analysis* içinde (s. 139-183). London: Sage,
- Schiffren, D. (1987). *Discourse Markers*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Schiffren, D. (1994). *Approaches to Discourse*. Oxford: Blackwell.
- Searle, J. R. (1968). Austin on Locutionary and İllocutionary Act. *Philosophical Review*, 77(4), 405-424.
- Searle, J. R. (2000). *Söz Edimleri*. (Çev. L. Aysever). Ankara: Ayraç Yayınevi.
- Smith, B. (1994). *Austrian Philosophy: The Legacy of Franz Brentano*. Open Court. <https://archive.org/details/austrianphilosop0000smit/page/n5/mode/2up>.
- Smith, B. (1994). "Husserl's Theory of Meaning and Reference". (Ed. L. Haaparanta). In *Mind, Meaning and Mathematics. Essays on the Philosophy of Husserl and Frege* (163-183). Netherlands: Kluwer Academic Publisher.
- Smith, B. ve Smith, D. W (Ed.). (1995). *The Cambridge Companion To Husserl*. New York: Cambridge University Press.
- Smith, D. W. (2003). Phenomenology. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, November. <https://plato.stanford.edu/entries/phenomenology/>.
- Smith, D. W. (2005). Rationalism in The Phenomonological Tradition. A. J. Nelson (Ed.), *A Companion to Rationalism* içinde (s.363-378). Oxford: Wiley-Blackwell.
- Smith, D. W. (2019). *Husserl*. (Çev. S. Bayazit). İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım.
- Smith, D. W. ve McIntery, R. (1982). *Husserl and Intentionality: A Study of Mind, Meaning, and Language*. Dordrecht: D. Reidel Publishing.
- Smith, D. W. ve Thomasson, A. (Ed.) (2005). *Phenomenology and Philosophy of Mind*. Oxford: Clarendon Press.

- Spiegelberg, H. (1960). *The Phenomenological Movement A Historical Introduction-Volume 1*. Dordrecht: Springer-Science+Business Media.
- Spiegelberg, H. (1971). *The Phenomenological Movement A Historical Introduction-Volume 2*. Dordrecht: Springer-Science+Business Media.
- Sönmez, C. (2004). *Atatürk'ün Yetişmesi ve Öğretmenleri*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Söylemez, Y. ve Kasımoğlu Dönmez, B. (2024). İstiklâl Marşı'nda Önvarsayım ve Önvarsayım Tetikleyicileri. *Turcology Researsch*, (80), 188-201.
- Sözen, E. (2017). *Söylem: Belirsizlik, Mücadele, Bilgi, Güç ve Refleksivite*. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Sözer, Ö. (1976). *Edmund Husserl'in Fenomenoloji'si ve Nesnelerin Varlığı*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Stainton, R.J. (2015). Dil Felsefesi. (Çev. M. Yeşil). *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 20(1), 165-175.
- Strawson, P. F. (1950). On Referring. *Mind*, 59(235), 320-344. <http://links.jstor.org/sici?sici=0026-4423%28195007%292%3A59%3A235%3C320%3AOR%3E2.0.CO%3B2-U>.
- Şah, U. (2012). 'Andımız'ı Okumak Bir Aracılı Söylem Analizi (Mediated Discourse Analysis) Çalışması. (Ed. S. Arkonaç) *Söylem Çalışmaları* içinde (1-9). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Şah, U. (2020). Eleştirel Söylem Analizi: Temel Yaklaşımlar. *Kültür Araştırmaları Dergisi*, (7), 210-231.
- Şan, E. (2022). Fenomenoloji. Y. Saraç (Ed.). *Sosyal Bilimler Ansiklopedisi* içinde (s.23-25). Ankara: TÜBİTAK Yayınları. <https://ansiklopedi.tubitak.gov.tr/ansiklopedi/fenomenoloji#:~:text=Fenomenoloji%20Grek%C3%A7ede%20g%C3%B6r%C3%BCn%C3%BC%C5%9F%20anlam%C4%B1na%20gelen,sadece%20g%C3%BCnl%C3%BCK%20dildeki%20kullan%C4%B1m%C4%B1yla%20anlat%C5%9F%C4%B1lamaz>.
- Şahin, Ş., Ökmen, B. ve Kılıç, A. (2018). Söylem Analizi Model Önerisi. *International Learning Teaching and Educational Research Congress Tam Metin* içinde (s. 752-760).
- Şimşir, B. (1988). Atatürk'ün Hastalığı. *Belleten*, 52(204), 1195-1454.
- Şimşir, B. (1985). *Malta Sürgünleri*. İstanbul: Bilgi Yayınevi.

- Tarakcı, R. (2015). *Nutuk'un İkna Teknikleri Açısından İncelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Tarhan, D. E. (2014). *Franz Brentano ve Edmund Husserl'de Psikolojizm Sorunu*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Tarhan, D. E. (2016). *Franz Brentano ve Edmund Husserl'de Psikolojizm Sorunu*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Tarhan, D. E. (2019a). Husserl'in Transandantal Fenomenolojisinde Zaman Bilincinin Kuruluşu ve Bilincin Süreç Kipleri Üzerine. *Kaygı. Bursa Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, 18(1), 58-74. <https://doi.org/10.20981/kaygi.505717>.
- Tarhan, D. E. (2019b). On Thoughts and Formal Logical Analysis of Provision in Frege. *Felsefe Arkivi*, (51), 235-247.
- Tarhan, D. E. (2019c). *Husserl ve Frege'de Anlam Sorunu*. (Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Tarhan, D. E: (2022). *Husserl ve Frege'de Anlam*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Taşdelen, İ. (2019). *Mantığın Gelişimi*. (Ed. D. Grunberg). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Yayını.
- Taşdemir, E. ve Karadeniz Demirata, B. (2023). *Söylem Analizi ve Eleştirel Söylem Analizi. İletişimsel Bağlamda Nitel Araştırma -Desenler ve Veri Analizi-* içinde (s. 167-182). Konya: Palet Yayınları.
- Taşkın, F. (2021). Husserl'in Temel Kavramları. *Dört Öge*, 19, s.151-168. [Http://Dergipark.Gov.Tr/Dortoge](http://Dergipark.Gov.Tr/Dortoge)
- Taylan, H. H. (2011). Sosyal Bilimlerde Kullanılan İçerik Analizi ve Söylem Analizinin Karşılaştırılması. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(2), 63-76.
- Taylan, N. (1996). *Mantık Tarihçesi-Problemleri*. İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Taylor, K. A. (2021). Russel. (Çev. O. G: Birgül). *Dil Felsefesi* içinde (s. 82-110). Ankara: FOL Yayınevi.
- Tekin, B. Ç. (2010). *Representations And Othering in Discourse: The Construction Of Turkey İn The EU Context*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Tepe, H. (2020). Giriş. *Fenomenoloji Üzerine Beş Ders* içinde (VII-XXXII). Ankara: BilgeSu Yayıncılık.

- Tezer, Ş. (1995). *Atatürk'ün Hatıra Defteri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Thomasson, L. A. (2005). First Person Knowledge in Phenomenology. D. W. Smith ve L. A. Thomasson (Ed.), *Phenomenology and Philosophy of Mind* içinde (s. 115-138). Oxford: Clarendon Press.
- Tieszen, R. (2005). *Phenomenology, Logic, and the Philosophy of Mathematics*. New York: Cambridge University Press.
- Topakkaya, A. (2007). Felsefî Hermeneutik. *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, (4), 75-92.
- Tura, S. M. (2010). *Freud'dan Lacan'a Psikanaliz*. İstanbul: Kanat Yayınları.
- Turan, M. (2023). *Milli Mücadele Tarihi 1918-1923*. Ankara: Berikan Yayınevi.
- Tünay, Bekir. Mustafa Kemal ve 'İttihat ve Terakki'". *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* 1(1), 236-66.
- Uca, A. (2020). *İttihat ve Terakki*. Konya: Palet Yayınları.
- Uçoral, R. (2006). *Siyasi Tarih (1789-2002)*. İstanbul: Der Yayınları.
- Unat, F. R. (1963). Atatürk'ün Öğrenim Hayatı ve Yetiştği Devrin Milli Eğitim Sistemi. *Belleten*, 27(108), 601-624. <https://doi.org/10.37879/ttkbelleten.1211163>.
- Us. A. (1964). *Gördüklerim, Duyduklarım, Duygularım*. İstanbul: Vakit Matbaası.
- Uzun, H. (2005). *Atatürk'ün Nutuk'unun İçerik Analizi*. (Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara.
- Uygur, N. (2021). *Edmund Husserl'de Başkasının Beni'i Sorunu*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Üçüncü, U. (2018). Nutuk'ta Türk Devlet Düşüncesinin İzleri. *Düşünce Dünyasında Türkiz*, 9(46), 73-105.
- Van Dijk, T. A. (2008). Critical Discourse Studies: A Sociocognitive Approach. Ruth Wodak ve Michael Meyer (Ed.), *Methods of Critical Discourse Studies* (3. Baskı) içinde (s. 62- 85) London: Sage.
- Van Dijk, T. A. (2012). *Ideology and Discourse A Multidisciplinary Introduction*. Barcelona: Pompeu Fabra University. <https://discourses.org/wp-content/uploads/2022/06/Teun-A.-van-Dijk-2012-Ideology-And-Discourse.pdf>.
- Van Dijk, T. A. (2015). Critical Discourse Analysis. *The Handbook of Discourse Analysis* içinde (s. 466-485). Wiley Blackwell.
- Vardar, B. (2002). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Multilingual Yayınları.

- Willig, C. (2008). Foucauldian Discourse Analysis. *Introducing Qualitative Research in Psychology*, 112-131.
- Wittgenstein, L. (2013). *Tractatus Logico-Philosophicus*. (Çev. O. Aruoba). İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Wittgenstein, L. (2023). *Felsefi Soruşturmalar*. (Çev. H. Barışcan). İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Wodak, R. (2001). The Discourse-Historical Approach. Ruth Wodak ve Michael Meyer (Ed.). *Methods of Critical Discourse Analysis* içinde (s. 63- 94). London: Sage.
- Wodak, R. ve Meyer, M. (2001) (Ed.). *Methods of Critical Discourse Analysis*. London: SAGE Publications.
- Wodak, R. ve Meyer, M. (2009). Critical Discourse Analysis: History, Agenda, Theory, and Methodology. R. Wodak, & M. Meyer (Eds.), *Methods for Critical Discourse Analysis* içinde (s. 1-33). London: Sage.
- Wodak, R. ve Reisigl, M. (2009). "The discourse-historical approach (DHA)". R.Wodak ve M. Meyer (Edd.). *Methods for Critical Discourse Analysis* içinde (87-121). London: Sage Publication.
- Wood, L. A. ve Kroger, R. O. (2000). *Doing Discourse Analysis: Methods for Studying Action in Talk and Text*. London: Sage Publication.
- Yaman, H. (2009). *Husserl'de Yabancıyı/Başkasını Algılama Sorunu- Öznelerarasılık Kavramı Çerçevesinde Çözüm Arayışları*. (Yüksek Lisans Tezi). Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yardım, G. ve Doğruel, H. (2019). Eleştirel Söylem Çözümlemesi Bağlamında Haber Metinlerinin İncelenmesi: Pippa Bacca Cinayeti Örneği. *Erciyes İletişim Dergisi*, 6(1), 137-148. <https://doi.org/10.17680/erciyesiletisim.516124>.
- Yavan, M. K. (2018). İttihatçılar ve İzmir Suikastı. *Türk Dünyası Araştırmaları* 118(232), 97-116.
- Yavaşca, K. (2023). Cumhuriyetin İlanına Giden Süreç ve Tepkiler. *Tezkire Dergisi*, (84), 9-26.
- Yaylacı, A. F. ve Beldağ, A. (2018). Değerler Eğitimi ve Güncel Tartışmalar: Gazete Haberlerine İlişkin Bir Eleştirel Söylem Analizi. *Sakarya University Journal of Education*, 8(1), 139-155. <https://doi.org/10.19126/suje.382369>.
- Yazıcı, S. (2015). (Der.). *Millî Egemenlik Belgeleri*. Ankara: TBMM Basımevi.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Yıldız, B. (2006). *Nutuk'un Fikri ve Edebi Açından İncelenmesi*. (Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Young, R. (1981) (Ed.). *Untying The Text: A Post Structuralist Reader*. Boston, London and Henley: Routledge & Kegan Paul.
- Yularkıran, C. R. (1939). *Reşit Paşanın Hatıraları*. İstanbul: Muallim Ahmet Halit Kitabevi.
- Yule, G. (1996). *Pragmatics*. Oxford: Oxford University Press.
- Zahavi, D. (1996). Husserl's Intersubjective Transformation of Transcendental Phenomenology. *Journal of the British Society for Phenomenology*, 27(7), 228-245.
- Zahavi, D. (1999). *Self-Awareness and Alterity: A Phenomenological Investigation*. Illinois: Northwestern University Press.
- Zahavi, D. ve Stjernfelt, F. (2002). *One Hundred Years of Phenomenology: Husserl's Logical Investigations Revisited*. Heidelberg: Springer Verlag.
- Zahavi, D. (2014). Yönelimsellik ve Bilinç. (Çev. Ç. Koç). *Kaygı Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, (22), 167-182.
- Zahavi, D. (2018). *Husserl'in Fenomenolojisi*. (Çev. S. Bayazit). İstanbul: Say Yayınları.
- Zahavi, D. (2020). *Fenomenoloji: İlk Temeller*. (Çev. S. Bayazit). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Zürcher, E. J. (2010). *Cumhuriyetin İlk Yıllarında Muhalefet Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (1924-1925)*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- https://www.oed.com/dictionary/phenomenology_n?tab=factsheet#30749550 E. T: 04.05.2024.
- <https://www.britannica.com> E.T: 04.05.2024.
- <https://sozluk.gov.tr/> E.T: 01.09.2024, 17.07.2025, 22.07.2025.
- <https://www.britannica.com/science/linguistics/The-19th-century> E.T: 16.09.2024.
- https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/109798/mod_resource/content/1/KAVRAMLAR.pdf E.T: 04.09.2024
- <https://www.felsefe.gen.tr/kavram-nedir-kavram-turleri-nelerdir/> E.T: 04.09.2024
- <https://lugatim.com/s/NUTUK%E2%80%93NUTK> E. T: 05.02.2025.
- <https://sosyalbilgiler.biz/> E. T: 06.04.2025.
- <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/> E. T: 01.05.2025.